AKADEMIJA NAUKA I UMJETNOSTI BOSNE I HERCEGOVINE

POSEBNA IZDANJA

KNJIGA LV

ODJELJENJE DRUŠTVENIH NAUKA

Knjiga 9.

# FONOLOŠKI OPISI

## SRPSKOHRVATSKIH/HRVATSKOSRPSKIH, SLOVENAČKIH I MAKEDONSKIH GOVORA OBUHVAĆENIH OPŠTESLOVENSKIM LINGVISTIČKIM ATLASOM

Redakcioni odbor:

Akademik *Pavle Ivić*, glavni redaktor (Beograd),

izvanredni član JAZU *Dalibor Brozović* (Zadar), *dr Drago Ćupić* (Titograd), izvanredni član JAZU *Božidar Finka* (Zagreb), akademik *Tine Logar* (Ljubljana), *mr Slobodan Remetić* (Beograd), član suradnik JAZU *Antun Šojat* (Zagreb), akademik *Božidar Vidoeski* (Skopje), *dr Dragomir Vujičić*, naučni sekretar (Sarajevo), akademik *Jovan Vuković* (Sarajevo)

Urednik

NEDIM FILIPOVIĆ,
redovni član Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

Sekretar Redakcionog odbora

Mr SLOBODAN REMETIĆ

SARAJEVO
1981

ACADÉMIE DES SCIENCES ET DES ARTS DE BOSNIE-HERZÉGOVINE

PUBLICATIONS SPÉCIALES

TOME LV

SECTION DES SCIENCES SOCIALES

Livre 9.

# DESCRIPTIONS PHONOLOGIQUES

## DES PARLERS SERBOCROATES/CROATOSERBES, SLOVÈNES ET MACÉDONIENS PRÉSENTÉS DANS L'ATLAS LINGUISTIQUE SLAVE

Comité de Rédaction:

*Pavle Ivić*, académicien, rédacteur (Beograd),

*Dalibor Brozović*, membre correspondant de JAZU (Zadar), *dr Drago Ćupić* (Titograd), *Božidar Finka*, membre correspondant de JAZU (Zagreb), *Tine Logar*, académicien (Ljubljana) *mr Slobodan Remetić* (Beograd), *Antun Šojat*, membre collaborateur de JAZU (Zagreb), *Božidar Vidoeski*, académicien (Skopje), *dr Dragomir Vujičić*, secrétaire scientifique (Sarajevo), *Jovan Vuković*, académicien (Sarajevo)

Rédacteur en chef

NEDIM FILIPOVIĆ,
membre de l'Académie des sciences et des arts de Bosnie-Herzégovine

Secrétaire de la Rédaction
Mr SLOBODAN REMETIĆ

SARAJEVO
1981

MEĐUAKADEMIJSKI ODBOR ZA DIJALEKTOLOŠKE ATLASE

KOMISIJA ZA OPŠTESLOVENSKI LINGVISTIČKI ATLAS

Knjiga I

Autori:

*Vida Barac-Grum, Francka Benedik, Ivka Brkić, Dalibor Brozović, Snježana Čerić, Drago Ćupić, Božidar Finka, Nevenka Gošić, Pavle Ivić, Albinca Lipovec, Josip Lisac, Tine Logar, Mijo Lončarić, Gerhard Neweklowsky, France Novak, Martina Orožen, Kosta Peev, Dragoljub Petrović, Slobodan Remetić, Jakob Rigler, Petar Šimunović, Antun Šojat, Jože Toporišič, Božidar Vidoeski, Dragomir Vujičić, Vesna Zečević*

COMITÉ INTERACADÉMIQUE POUR LES ATLAS DIALECTOLOGIQUES

COMMISSION POUR L'ATLAS LINGUISTIQUE DES LANGUES SLAVES

Tom I

Auteurs:

*Vida Barac-Grum, Francka Benedik, Ivka Brkić, Dalibor Brozović, Snježana Ćerić, Drago Ćupić, Božidar Finka, Nevenka Gošić, Pavle Ivić, Albinca Lipovec, Josip Lisac, Tine Logar, Mijo Lončarić, Gerhard Neweklowsky, France Novak, Martina Orožen, Kosta Peev, Dragoljub Petrović, Slobodan Remetić, Jakob Rigler, Petar Šimunović, Antun Šojat, Jože Toporišič, Božidar Vidoeski, Dragomir Vujičić, Vesna Zečević*

S U I Z D A V A Č I

ЦРНОГОРСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЈЕТНОСТИ
JUGOSLAVENSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI
МАКЕДОНСКА АКАДЕМИЈА НА НАУКИТЕ И УМЕТНОСТИТЕ
SLOVENSKA AKADEMIJA ZNANOSTI IN UMETNOSTI
СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

COÉDITEURS

ACADÉMIE MACÉDONIENNE DES SCIENCES ET DES ARTS
ACADÉMIE MONTÉNÉGRINE DES SCIENCES ET DES ARTS
ACADÉMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS
ACADÉMIE SLOVÈNE DES SCIENCES ET DES ARTS
ACADÉMIE YOUGOSLAVE DES SCIENCES ET DES ARTS

Recenzenti:

*Nedim Filipović*, redovni član Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine
*Asim Peco*, član Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

Lektori—korektori:
Autori i Redakcioni odbor

Revizija:
Akademik *Pavle Ivić* i mr *Slobodan Remetić*

Tehnički urednik,
***Enes Ekić***

PAVLE IVIĆ

# UVOD

Objavljivanje ovog dela prvi je krupniji vidljiv plod dugogodišnjeg zajedničkog napora jugoslovenskih dijalektologa okupljenih na radu oko lingvističkih atlasa. Cilj knjige je višestruk: dati dijalektologiji jezikâ naših naroda sređene podatke o fonološkim sistemima znatnog broja narodnih govora, dati istoriji tih jezika obaveštenja o glasovnom razvoju u raznim predelima, dati odgovarajući materijal uporednim i tipološkim proučavanjima glasovnih sistema u jezicima sveta. Sticajem okolnosti ova knjiga sadrži više fonoloških opisa slovenačkih, srpskohrvatskih i makedonskih govora nego ukupna dosadašnja naučna literatura. Istovremeno, ovde se nalazi više opisa fonoloških sistema u dijalektima jednog lingvističkog područja nego i u jednoj postojećoj publikaciji u svetu. Ova činjenica, naravno, svedoči o širini zamaha kolektivnog dijalektološkog rada u našoj zemlji.

Ambicija ovog zbornika nije samo da iznese na videlo veliku količinu novih podataka, već i da pruži sistematsku, doslednu obradu građe savremenim naučnim metodama. Polazeći od novijih tekovina svetske lingvistike, autori gledaju na jezik kao na društveni instrument koji služi za komuniciranje među ljudima. U vezi s tim glasovne pojave se ne posmatraju kao proste skupine činjenica, već kao osmišljeni sistemi znakova koji svojom različitošću omogućavaju obeležavanje različitih značenja. U središtu pažnje su, dakle, inventari glasova kao distinktivnih jedinica u jeziku (fonema), a zatim i zakonitosti u vezi s rasporedom (distribucijom) fonema u rečima, kao i pitanje istorijskog razvoja glasovnog sistema od praslovenskog jezika do današnjih dijalekata. Takav, strukturalni pristup je počeo prodirati u jugoslovensku dijalektologiju pre četvrt veka; ova knjiga predstavlja rezultat sada već zaokruženog procesa dubokih metodskih promena.

Ima dosta razloga za verovanje da će ovi fonološki opisi podstaći izradu drugih, koji bi se odnosili na mesne govore neobuhvaćene ovom zbirkom. Svakako će opisivačima dijalekata ta zbirka poslužiti kao podsetnik i uzorak, olakšavajući im prikazivanje glasovnih sistema koje obrađuju. Osim toga, postojanje ovakve knjige omogućiće da se bolje odrede izoglose raznih fonoloških pojava. Možemo očekivati u skoroj budućnosti publikovanje karata izrađenih na osnovu ove knjige (verovatno uz upotrebu i drugih izvora) s pokazanim arealima određenih fonema, ili pojedinih podsistema u glasovnom sistemu, ili izvesnih distribucionih odnosa.

Rad na ovoj knjizi proizašao je iz posla oko Opšteslovenskog lingvističkog atlasa (OLA), u kojem od 1959. godine učestvuju stručnjaci iz svih slovenskih (i

nekih neslovenskih) zemalja[1]. Eksploratori OLA ispitali su na terenu, po upitniku zajedničkom za sve slovenske jezike[2], oko 850 govora („punktova") na području slovenskih jezika, od toga 25 slovenačkih, 77 srpskohrvatskih i 24 makedonska. Prikupljanje obimne građe (prosečno oko 3000 podataka po punktu) iz velikog broja narodnih govora omogućilo je izradu međusobno uporedivih opisa njihovih fonoloških sistema. U stvari, prvobitno je bilo predviđeno da takve opise, u formi skice, sačine sami terenski ispitivači, svaki za svoj punkt[3]. Međutim, u praksi se taj zahtev pokazao nerealnim i od njega se prećutno odustalo. Kasnije se pojavila nova ideja da se fonološki opisi ipak izrade, i to sistematski, na način koji bi obezbedio bolji kvalitet i laku uporedivost svih opisa. U redakciji i radnim telima OLA preovladalo je mišljenje da bi postojanje takvih opisa bilo veoma korisno prilikom rada na atlasu jer bi učinilo eksplicitnim glasovne odnose među dijalektima i omogućilo sastavljačima karata da glasovne likove zabeležene na terenu pravilno interpretiraju u fonološkoj i dijahroničnoj perspektivi. Time bi se, na primer, izbegle česte nedoumice oko toga koje se razlike među oblicima u građi svode na regularan glasovni razvoj, a koje potiču iz drugih izvora (drukčija tvorba, analogija itd.). Inicijativa za rad na fonološkim opisima došla je iz Morfofonološke komisije OLA[4]. U vreme jednog od zimskih radnih zasedanja OLA u Moskvi, 23. januara 1974, fonološka potkomisija te komisije[5] je formulisala, na osnovu predloga prof. Zuzanne Topolińske, nacrt instrukcija za fonološke opise punktova OLA. Taj je nacrt u stvari kodificirao ono do čega se došlo tokom raspravljanja i na osnovu iskustava iz probnih opisa izrađenih u toku prethodnih godina. Plenum Međunarodne komisije za OLA je 1. februara 1974. prihvatio inicijativu za izradu opisa i usvojio

[1] Tim poslom rukovode Komisija za OLA pri Međunarodnom komitetu slavista i Redakcija OLA. U Jugoslaviji ta delatnost spada u delokrug rada Međuakademijskog odbora za dijalektološke atlase, čiji su sadašnji članovi izvanredni član JAZU Dalibor Brozović, dr Drago Ćupić (CANU), izvanredni član JAZU Božidar Finka (naučni sekretar Odbora — zamenik B. Finke u Odboru je član suradnik JAZU Antun Šojat), akademik Pavle Ivić (SANU, predsednik Odbora), akademik Blaže Koneski (MANU), akademik Tine Logar (SAZU), prof. dr Ljatif Muljaku (ANUK), prof. dr Martina Orožen (SAZU), prof. dr Branislav Ostojić (CANU), Asim Peco, član ANUBiH, prof. dr Dragoljub Petrović (SANU), akademik Božidar Vidoeski (MANU), dr Dragomir Vujičić (ANUBiH), a članovi saradnici: prof. dr Dušan Jović (SANU), mr Slobodan Remetić (SANU, tehnički sekretar Odbora) i Milija Stanić (SANU).

Od vremena osnivanja do danas članovi Odbora su bili i prof. dr Radomir Aleksić (SANU), akademik Aleksandar Belić (SANU), akademik Josip Hamm (JAZU), akademik Mate Hraste (JAZU), akademik Stjepan Ivšić (JAZU), prof. dr Zvonimir Junković (JAZU), prof. dr Rudolf Kolarič (SAZU), izvanredni član JAZU Milan Moguš, dr Berislav Nikolić (SANU), dopisni član SANU Milivoj Pavlović, dr Jakob Rigler (SAZU), akademik Mihailo Stevanović (SANU), prof. Krum Tošev (MANU), dr Luka Vujović (CANU) i akademik Jovan Vuković (ANUBiH).

Odbor se nalazi na staranju Srpske akademije nauka i umetnosti.

Najaktivnije radno telo Odbora je Komisija za OLA, koju sačinjavaju Božidar Vidoeski (predsednik), Pavle Ivić, Tine Logar, Dalibor Brozović, Božidar Finka, Antun Šojat, Dragoljub Petrović, Drago Ćupić, Dragomir Vujičić, mr Kosta Peev, Snježana Ćerić, mr Francka Benedik i Slobodan Remetić (sekretar).

[2] *Вопросник Общеславянского лингвистического атласа*, Москва 1965, Издательство „Наука", 269 стр.

[3] *Вопросник*, стр. 10.

[4] Na čelu te komisije, koja sad nosi naziv Komisija za uopštavajuću transkripciju, nalazi se prof. dr Zuzanna Topolińska (Varšava), ličnost veoma zaslužna za usvajanje i konkretizaciju ideje o izradi fonoloških opisa punktova OLA. Članovi Komisije iz Jugoslavije su Dalibor Brozović i potpisani.

[5] Prisutni su bili R. I. Avanesov (predsednik Međunarodne komisije za OLA), D. Brozović, V. N. Čekman, A. Habovštiak, I. Kočev, F. Michałk, T. V. Nazarova, V. Sperber, Z. Topolińska, S. Utěšený i A. M. Zaleskij. P. Ivić se u to vreme nije nalazio u Moskvi.

pomenuti nacrt „kao podlogu za rad i eventualnu dalju diskusiju". Kasniji rad u Komisiji doneo je usavršavanje u raznim pojedinostima i nove verzije instrukcija.

Načelne odluke usvojene 1. februara 1974. nisu naišle na jednak odziv u svim sredinama gde se radi na OLA. Koliko je nama poznato, poslu oko fonoloških opisa živo se pristupilo u Poljskoj, u Nemačkoj Demokratskoj Republici (lužički jezici), u Slovačkoj i u Jugoslaviji.

Komisija za OLA jugoslovenskog Međuakademijskog odbora za dijalektološke atlase odlučila je 29. septembra 1976. godine u Beogradu da se priđe izradi opisa fonoloških sistema svih punktova makedonskog, srpskohrvatskog i slovenačkog jezika koji su uključeni u OLA. Još pre toga bili su sačinjeni prvi opisi, istovremeno u Hrvatskoj (D. Brozović) i Srbiji (P. Ivić). Na sastanku Komisije za OLA u Titogradu 16. novembra 1977. obrazovana je redakcija buduće knjige opisa, na čijem je čelu bio akademik Jovan Vuković iz Sarajeva. Njegova smrt 18. marta 1979. značila je veliki gubitak za jugoslovensku dijalektologiju, a posebno za rad na ovoj knjizi. Na sastanku Komisije za OLA 23. juna 1979. izabran je za glavnog redaktora P. Ivić, s tim da on vodi poslove uz pomoć dvojice sekretara, dr Dragomira Vujičića i mr Slobodana Remetića. U međuvremenu je redakcija bila u dva maha ojačavana uvođenjem novih ličnosti iz kruga članova Komisije za OLA.

Značajnu ulogu u radu autorskog kolektiva odigrali su prvi eksperimentalni opisi koje su izradili D. Brozović (punktovi 24 i 36) i P. Ivić (punkt 55), kao i kasnija prerađena verzija opisa punkta 55, koju su autori drugih opisa zatim imali pri ruci, uz ovlašćenje da iz nje preuzimaju i formulacije ukoliko je to potrebno. Posao oko opisa rasplamsao se naročito u 1979. godini; prve konačne verzije dobivene su krajem te godine, a sredinom novembra 1980. zbirka opisa je kompletirana.

Najvažniju formu delatnosti redakcije sačinjavali su sastanci na kojima se raspravljalo o već sačinjenim opisima i o metodskim poboljšanjima koja su proisticala iz stečenih iskustava i spoznaja. Na osnovu zaključaka redakcije opisi su bili podvrgavani revizijama, ponekad dalekosežnim. Takvi sastanci su održani u Zagrebu od 27. do 29. juna 1978, na Palama kod Sarajeva 22. i 23. juna 1979, na Kosmaju kod Beograda 17—22. septembra 1979, u Zadru 14—18. decembra 1979. i u Smederevu 14—16. novembra 1980. U vremenu između sastanaka redakcijski posao je obavljan na taj način što je redaktor P. Ivić pregledao pristigle opise i saopštavao autorima svoje primedbe, dogovarajući se sa njima o potrebnim izmenama u tekstu. Mnogi opisi, naročito oni čija prva verzija potiče iz ranijeg perioda, prošli su kroz nekoliko faza postepenog poboljšavanja i ujednačavanja. Istovremeno je taj posao doprineo metodskom usavršavanju i kristalizaciji pogleda svih koji su u njemu učestvovali. To je bio i prilog snaženju kadra jugoslovenskih fonologa i čak, u izvesnom smislu, stvaranju domaće fonološke škole.

Obim građe na kojoj se zasnivaju opisi u ovoj knjizi u načelu je zavisan od upitnika OLA. Taj upitnik sadrži veliki broj pitanja, ukupno 3454 (doduše, od toga se nekoliko stotina pitanja postavljalo samo u manjem delu ispitanih punktova). Naravno, samo jedan deo pitanja se odnosi na glasovne pojave, ali se o tim pojavama može mnogo saznati i iz odgovora na morfološka, sintaksička i leksička pitanja. Ipak, osetne praznine proizašle su iz činjenice da upitnik OLA nije sastavljen radi posebnih proučavanja triju ovde obuhvaćenih jezika, nego za slovenski jezički svet u celini. Stoga u njemu, i pored relativno visoke mere iscrpnosti u zahvatanju širih problema glasovnog razvoja, nema nekih leksema od kojih zavisi kako će izgledati određene pojedinosti u glasovnim sistemima konkretnih jezika. Tako nedostaju na primer reči kao *umro*, *otro*, *zardao*, *porvao se*, značajne za fonološki

status slogovnog [r̥] u srpskohrvatskom, ili reč *izjesti*, u načelu jedini primer za [ź] nastalo jekavskim jotovanjem, ili lekseme kao *vradžbina* ili *narudžbina*, s afrikatom [ǯ] dobivenom jednačenjem po zvučnosti. Budući da je samo u retkim prilikama bilo moguće ponovo putovati na teren radi popunjavanja građe, u opisima su ostale praznine, koje su kao takve i isticane. Nekompletnost materijala se naročito osećala u oblasti distribucije fonema; tu su u opise često ulazile uopštene formulacije zato što za preciznije određivanje situacije nije bilo dovoljno podataka. Međutim, preuzimanjem široko formulisanih konstatacija iz jednog opisa u drugi ponekad su zamagljene pojedine razlike među govorima.

Opisi su obično nešto potpuniji tamo gde je autor ujedno bio i terenski ispitivač datog govora. U takvim slučajevima on je imao priliku da unese i podatke iz materijala koji se našao u njegovoj beležnici iako nije bio obuhvaćen upitnikom OLA. Upotrebljavana je, tamo gde je bilo potrebno i moguće, u izvesnoj meri i građa skupljena za atlase pojedinačnih jezika (srpskohrvatskog, slovenačkog i makedonskog), kao i građa iz monografija o odgovarajućim govorima. Ovakvi slučajevi nisu mnogobrojni, pored ostalog i zato što mnogi od punktova u OLA nemaju monografija niti su dosad ispitani za domaće atlase.

Sadržajni okvir ove knjige ograničen je, naravno, i brojem i izborom punktova ispitanih za potrebe OLA. Ti su punktovi u načelu odabrani tako da budu zastupljeni svi važniji dijalekatski tipovi, što je uglavnom i ostvareno. Pa ipak, spisak punktova, izrađen još početkom šezdesetih godina, nije obuhvatio neke od govora čiji su fonološki sistemi veoma značajni s istorijskog ili tipološkog gledišta. Moramo zažaliti što se među koricama ove knjige neće naći npr. fonološke analize govora buzetskog kraja, zapadnog dela Gorskog Kotara, Novog Vinodola, otoka Suska, durmitorskog ili nikšićkog predela, Banatske Crne Gore ili Rekaša, osnovnog dela južnomoravskog područja i Galipoljskih Srba. Ponekad je izbor punkta na dijalekatskoj granici, s prelaznim govorom, sprečio da se ocrta tipičan profil neke značajne dijalekatske jedinice. Ni proporcije među dijalekatskim zonama nisu uvek srećno određene; tako je kosovsko-resavska oblast, iako je dijalekatski manje razuđena od prizrensko-timočke, dobila više punktova od ove poslednje. Najzad, iz razloga van moći autorskog kolektiva, nisu mogli biti uključeni punktovi u Pirinskoj Makedoniji.

Bitna ograničenja obuhvatu izlaganja u ovoj knjizi postavila je neophodnost da se publikacija pripremi u određenom roku i da njen obim ne prekorači razumnu meru. Ove su okolnosti obavezivale autore na strogu disciplinu pri izboru pojedinosti koje će biti uključene. Doduše, dileme oko toga šta treba izostaviti bile su često delikatne. Granice između važnijeg i manje važnog su fluidne i otvaraju mogućnost za različite interpretacije, pa i za arbitrarno odlučivanje. U težnji da se to izbegne, dogovorno su postavljena određena merila.

U načelu se prihvatilo da treba uključivati pojave koje imaju širi domašaj u jeziku, a izostavljati fenomene leksički usko ograničene. Ipak, pokazalo se da u izvesnim slučajevima ima ozbiljnih razloga da se uzmu u obzir i takve pojedinosti. Tako su iz srpskohrvatskih dijalekata sistematski unošeni podaci o posebnim refleksima *ě* u reči *orah* i *ę* u reči *žaoka*, *žalac* ili sl. Obe promene su veoma stare i svojim ishodom osvetljavaju glasovnu vrednost praslovenskih vokala *ě* i *ę* u staroslpskohrvatskom. Povoljna je okolnost da o pomenutim leksemama građa OLA daje potrebna obaveštenja. Složena igra asimilacija i disimilacija u konsonantskim grupama u srpskohrvatskom jezičkom prostoru u načelu nije obuhvaćena. Pokušaj da se ta problematika potpunije unese u opise odveo bi u preteranu opširnost, uto-

liko pre što sudbina odgovarajućih grupa često nije jednaka u raznim leksemama gde se one javljaju. U vezi s tim nastajala bi opasnost da opisi ponekad kod čitalaca stvore netačnu sliku jer pojedine relevantne lekseme u građi nisu zastupljene. Stoga se pribeglo selektivnom pristupu. Tako je npr. praćena sudbina grupa /sc/ i /šč/, čije pretvaranje u /hc hč/, /kc kč/ ili /c č/ (tipovi *prahci/prakci/praci, guhče/gukče/guče*) predstavlja značajnu karakteristiku odgovarajućih govornih tipova. Isto tako nije se mogao zaobići ni veoma izraziti čakavski razvoj u oblasti suglasničkih skupina. Sem toga iz te oblasti dosledno su praćena dva problemska kruga od krupnijeg strukturalnog značaja: sudbina početnih grupa okluziv + drugi konsonant i inventar mogućnih završnih grupa. Pažnja je posvećena i grupi *hv*, i to zato što ona u mnogim govorima predstavlja jedini izvor iz kojeg je u domaćim rečima glasovnim razvojem stvarana fonema /f/.

Nisu unošene dijalekatske osobine o kojima u materijalu postoje samo fragmentarni podaci. Otuda su na primer iz fonologije sintagme u srpskohrvatskom pominjani uglavnom samo izvesni prozodijski tipovi vezani za proklizu i teritorijalno veoma ograničeni izgovor tipa *otaz bi*, a ne *otaʒ bi*. Po pravilu nisu obuhvaćene ni pojave o kojima raspolažemo obaveštenjima samo iz nekih govora, dok za druge nema podataka, ni pozitivnih ni negativnih. Unošenje takvih pojedinosti moglo bi kod čitaoca stvoriti krivu sliku stanja, navodeći ga na zaključak da pojave nema tamo gde se ona ne pominje (s druge strane, nije se moglo svaki put posebno isticati koji podaci nedostaju u materijalu; takav postupak je bio rezervisan za slučajeve kad je to naročito važno). Srećom, pojave koje su zbog ovog ispuštene uglavnom su manjeg značaja. Samo u retkim slučajevima registrovane su pojedine osobine za jedan deo govora, dok se u vezi sa drugima one ne pominju zato što u materijalu nema (dovoljno) potvrda, iako je verovatno da se i tamo javlja isti fenomen, doduše obično u manjoj meri. To važi na primer za redukcije vokala u nekim posleakcenatskim položajima (tip *lisca* „lisica", *branla* „branila" i sl.) u jednom delu štokavskih govora, uglavnom onih severnijih.

U kolektivnom delu većeg broja autora neizbežno se javljaju različiti postupci u vezi s istim problemima. Redakcija je ponekad morala sa žaljenjem zahtevati od autora da izostave određene pojedinosti koje drugde nisu bile uključene u opise. Ipak, u ovome se iz više razloga nije moglo ići do apsolutne jednoobraznosti.

Egzemplifikacija je u načelu navođena štedljivo, pre svega tamo gde je bila potrebna radi pravilnog sagledanja karaktera i obima pojave o kojoj je reč. U odeljcima o poreklu fonema po pravilu nisu uzimane u obzir pozajmljenice, zbog toga što u upitnicima nedostaje građa za iole potpunije obuhvatanje te problematike, ali još više zato što bi takve studije predaleko odvele rad na ovoj knjizi. Isto tako nisu obuhvatane distribucione kombinacije koje se javljaju samo u pozajmljenicama. Naravno, pozajmljenice su ipak obavezno pominjane tamo gde je data fonema (npr. /f/ ili /ʒ/ u srpskohrvatskim govorima, /ќ/ i /ǵ/ u nekim makedonskim) ušla u fonološki sistem prvenstveno preuzimanjem reči iz neslovenskih jezika.

Prilikom postavljanja koncepcije knjige vodilo se računa o striktnoj primeni fonološkog metoda, ali je istovremeno doneta odluka da se izbegavaju metodski postupci i formulacije čija bi valjanost bila uslovljena pristajanjem uz određenu fonološku školu ili pravac. Cilj knjige nije da se pokaže preimućstvo jednog takvog shvatanja nad drugima, nego da se iznesu činjenice na način koji će delo učiniti što šire upotrebljivim. To je obavezivalo, pored ostalog, i na odustajanje od generativnog pristupa materiji, koji bi udaljio knjigu od većine jugoslovenskih jezičkih stručnjaka i njenu upotrebljivost u budućnosti stavio u zavisnost od sudbine jedne

škole mišljenja u lingvistici. Osim toga, za generativne opise bio bi potreban materijal daleko raznostraniji od onoga kojim raspolaže autorski kolektiv, a nedostaju i mnoge predradnje, pa donekle i kadrovski preduslovi.

Tamo gde je fonološka analiza dopuštala alternative, birana su jednostavnija rešenja, bliža glasovnoj stvarnosti. Tako su, na primer, izbegavani povezivanje [j] i [i] u jednu fonemu i bifonematski tretman afrikata i [ĺ], [ń], a takođe i interpretacija vokalskih dužina kao sekvenca dveju kratkoća.

Autorski kolektiv se čvrsto držao načela da od alternativnih fonoloških solucija treba svaki put birati istu, kako se ne bi stvarao privid nepostojećih razlika među govorima. Tako je na primer novoštokavska akcentuacija svugde analizirana na poznati jakobsonovski način, dok su šestočlani vokalski sistemi tipa /i e ə a o u/ u dijagramima uvek predstavljani u vidu položenog pravougaonika, uz podrazumevanje da su vokali u srednjem stupcu fonetski znatno otvoreniji od svojih parnjaka u ostala dva stupca.

Osnovno načelo poretka opisa u ovoj knjizi je da se okupe svi opisi koji se tiču govora istog jezika. Redosled samih jezika — slovenački, srpskohrvatski, makedonski — određen je numeracijom punktova u OLA. I unutar svakog jezičkog područja poredak opisa ide za tom numeracijom, s jedinim izuzetkom srpskohrvatskog jezika, gde je građa prvo grupisana po narečjima (čakavsko, kajkavsko, štokavsko)[6]. Neki od slovenačkih punktova van granica Jugoslavije, kao i skoro svi srpskohrvatski van tih granica, izdvajaju se u atlasu posebnom numeracijom (brojevi 146—149, 146a—148a, 150—153, 168, 169); ti su punktovi, prirodno, u svojim skupovima došli na kraj[7].

Radi bolje preglednosti i lakše uporedivosti svi opisi imaju u glavnim crtama istu kompoziciju: 1. Inventar fonema, 2. Distribucija, 3. Istorijski izvod. Unutar svakog od tih poglavlja nalaze se odeljci 1. Vokalizam, 2. Konsonantizam, 3. Prozodija. Tako će se npr. pod tačkom 1.1 naći inventar fonema u vokalizmu, pod 1.2 inventar konsonanata, a pod 1.3 inventar distinktivnih prozodijskih jedinica. Pokazalo se, međutim, da ovakva shema, prihvaćena u opšteslovenskim okvirima, ne obuhvata pojave iščezavanja glasova, budući da se u istorijskim izvodima izlaže poreklo svake foneme, ali ne i poreklo onoga što danas ne postoji[8]. Stoga je uveden odeljak 3.4, u kojem se registruju slučajevi iščezavanja glasova. Isto tako je morao biti uveden odeljak 3.5, gde su zabeleženi slučajevi metateze, pojave koja ostaje u senci ako se izlaganje svede na podatke o poreklu svake foneme (tim podacima nije obuhvaćeno mesto foneme u fonematskom nizu).

Od načela da u tekstu opisa ne sme biti redundancija ni ponavljanja odstupalo se samo u ograničenom broju slučajeva, gde je za to bilo posebnog razloga. Tako je usvojeno da se odeljak o prozodijskom inventaru (1.3) završi, gde god tome ima

[6] Srpskohrvatski govori su u ovoj knjizi razvrstani u tri narečja, u skladu s tradicionalnom klasifikacijom. U složeno i sporno pitanje o statusu prizrensko-timočke (torlačke) dijalekatske formacije ovde se nije moglo ulaziti.

[7] Treba naglasiti da su i govori van Jugoslavije u načelu ispitivani na licu mesta, na isti način kao i ostali govori obuhvaćeni OLA. Jedini izuzetak čine punktovi u južnoj Makedoniji, na teritoriji Grčke i Albanije. Budući da ispitivanje na licu mesta nije bilo ostvarljivo, moralo se pribeći prikupljanju podataka od lica koja više ne žive u zavičaju, dok je za punkt 112 građa crpena iz postojeće dijalektološke literature (M. Małecki — Z. Gołąb). U jednom slučaju (punkt 2) iskorišćen je materijal prikupljen za atlas slovenačkih dijalekata jer ispitivanje za OLA nije izvršeno.

[8] U istorijskim poglavljima zamisliv je i drukčiji pristup: dati pregled današnjih refleksa fonoloških jedinica u ishodišnom sistemu, a ne pregled porekla postojećih jedinica. Naše opredeljenje u ovom pogledu bilo je prejudicirano dogovorom usvojenim na opšteslovenskom nivou i formulisanim u ranije pomenutim instrukcijama.

mesta, rečenicom koja glasi otprilike „Iz izloženog sledi da u govoru postoje sledeće prozodeme". Ovo je učinjeno da bi se postigla puna eksplicitnost u određivanju inventara prozodema, budući da se dalje, u odeljcima 2.3 i 3.3, operiše jedinicama iz tog inventara. Osim toga često ima preklapanja između tvrđenja iznetih u poglavljima o distribuciji i o poreklu postojećih glasova. To je normalno, jer se većina izvršenih fonoloških promena ogleda u savremenim sistemima u vidu distribucionih ograničenja, tako da ista činjenica ima dva aspekta, istorijski i sinhronični.

Naravno, od ponavljanja treba razlikovati slučajeve kad se inače slične pojave raspoređuju na razna mesta zato što to traži dosledna primena klasifikacionih kriterija. Tako se podaci o fonetskoj realizaciji pojedinih fonema uvršćuju u poglavlje 1 (Inventar) onda kad se radi o realizaciji nezavisnoj od položaja u reči, dok se poziciono uslovljena realizacija obrađuje u poglavlju 2 (Distribucija). Sonant *r* se u većini opisa pominje na dva mesta: u vokalizmu (među silabemama, [r̥]) i u konsonantizmu (među sonantima, neslogovno [r]), bez obzira na to što su [r̥] i [r] često alofone iste foneme. To je učinjeno zato što u slogovnoj strukturi reči [r̥] i [r] imaju sasvim različite funkcije, kao i različitu distribuciju, što sve povezuje jedan od tih glasova s vokalima, a drugi s ostalim (kon)sonantima.

Ovde treba posebno konstatovati dve pojedinosti iz oblasti načina izlaganja gradiva. U načelu se nije moglo ulaziti u pitanje da li su pokazani refleksi fonetski, ili su analoškog porekla, ili su možda uneti iz drugih govora; podaci u ovom smislu davani su samo po izuzetku. U odeljcima o vokalizmu sprovođena je distinkcija između termina *vokal* (= glas koji je to po fonetskoj prirodi isto kao i po slogovnoj funkciji) i *silabem(a)* (= nosilac sloga, koji je najčešće vokal, ali može biti i sonant, uređim slučajevima čak i opstruent).

Međusobno ujednačavanje opisa, koje je zajedničkim naporom autora i redaktora ostvareno u visokoj meri, ipak nije sprovođeno po svaku cenu. Opisi zadržavaju u značajnoj meri lični pečat autorskog posla, kao i izvesne osobenosti koje izviru iz samog materijala. Uz to se opisi slovenačkih i makedonskih govora izdvajaju određenom metodološkom autonomijom (i relativno većom opširnošću), s tim da je mera ujednačavanja opet mnogo veća unutar jednog jezika. Pažljiv čitalac moći će uočiti i poneku nijansu vezanu za naučna središta u kojima su pripremani opisi srpskohrvatskih govora.

Od razlika među opisivačima srpskohrvatskih govora najvažnije su one u pogledu širine navođenja egzemplifikacije, u pogledu unošenja pojedinih leksički ograničenih glasovnih pojava (u odeljcima o distribuciji i u istorijskim izvodima), u pogledu eventualne upotrebe fonetske notacije mesto fonološke u pojedinim kategorijama primera i u pogledu načina prikazivanja izvršenih akcenatskih prenošenja. Takve različitosti nisu dosledno uklanjane jer se smatralo da bi jednoobraznost bila plaćena suviše grubim zadiranjem u autorske tekstove, a često i određenim gubitkom informacije, naročito zato što bi se nejednakost između većeg i manjeg obilja podataka najčešće morala uklanjati uopštavanjem siromašnije solucije (za neko znatnije dopunjavanje više nije bilo vremena).

Od usvojenog osnovnog obrasca opisa u velikoj meri odstupa poveća skupina opisa koji, umesto sistematskog pregleda osobina datog govora, sadrže samo spisak razlika prema nekom drugom opisanom govoru. Mogućnost takvog postupka prihvaćena je posle dugih diskusija u autorskom kolektivu, i to prvenstveno zbog potrebe da se opseg knjige zadrži u podnošljivim granicama i da se smanji količina ponavljanja. Osim toga opisi svedeni na nabrajanje razlika između dvaju govora u stvari reljefnije pokazuju njihov međusobni odnos nego njihovi opisi *in extenso*, koji obave-

zuju čitaoca na zametno poređenje svake pojedinosti u oba teksta. S druge strane, govori koji su opisani na skraćeni način oštećeni su utoliko što se podaci o njima ne nalaze svi na istom mestu, nego na raznim mestima u istoj knjizi. Još je ozbiljnija šteta što je u takvim opisima izostavljena egzemplifikacija. Čak i kad se radi o istovetnim pojavama, primeri ne moraju biti jednaki, npr. u drugim glasovnim detaljima, ili čak u leksičkom pogledu. Čitalac, prema tome, mora imati na umu da se konstatacije u ovoj knjizi o jednakosti dvaju govora u pogledu neke odlike ne odnose obavezno i na primere u kojima se ona ogleda.

Autorski kolektiv je stao na gledište da upućivačke opise treba davati samo onda kad govorne osobine to zaista opravdavaju. Taj način nije primenjivan tamo gde bi spiskovi razlika bili odveć dugi i složeni, bez obzira na to što bi oni ipak bili kraći od punih opisa. Ponekad su kombinovana oba metoda, pa su neki delovi opisa davani na standardni način, a drugi u obliku upućivanja na odgovarajuće tačke drugog opisa. U svakom slučaju, izbor između mogućnosti koje su se nudile zavisio je od procene samog autora. Međutim, da bi se taj izbor mogao izvršiti, bilo je neophodno prvo izraditi koncepte punih opisa, što znači da iza sažetosti skraćenih opisa nikako ne stoji manji trud.

U istorijskim poglavljima u opisima (odeljci pod 3) savremeno stanje se ne izvodi neposredno iz praslovenskog, nego iz staroslovenačkog, starosrpskohrvatskog i staromakedonskog sistema. Opisi takvih ishodišnih sistema nalaze se u knjizi ispred opisâ govora datog jezika[9]. Ti su opisi uvedeni zato da bi se istorijski izvodi rasteretili od navođenja procesa jednakih za sve govore na području datog jezika (izlišno je, na primer, za svaki slovenački i srpskohrvatski govor posebno isticati da su u njemu izjednačeni praslovenski vokali /i/ i /y/). U tim je opisima ocrtano stanje u neodređenom („uslovnom") razdoblju, koje ne mora biti za svaku pojavu hronološki isto, ali koje predstavlja, u svakoj oblasti fonološkog sistema, poslednju fazu zajedničkog razvoja svih govora datog jezika[10]. Naravno, prvenstveni cilj tih tekstova nije bio da se rezimiraju činjenice iz istorijske fonologije svakog od triju jezika, ali su tu ipak prvi put, ili bar mnogo šire nego ikad ranije, nabrojeni glasovni procesi zajednički svim govorima datog jezika i utvrđeni sistemi dovoljno stari da se iz njih mogu izvesti sve dijalekatske situacije, ali ne i stariji od toga.

U istorijskim poglavljima ishodišnih sistema ti se sistemi izvode (znacima ←) iz završne faze opšteg praslovenskog razvoja (opet s napomenom da pojedini elementi nisu uvek morali hronološki koegzistirati). Uslovno, u skladu sa shemom usvojenom u OLA, iznosi se kao praslovensko stanje faza koja je prethodila starom jotovanju nevelara, iako su izvesni procesi iz toga ciklusa, zajednički svim slovenskim dijalektima, nesumnjivo ostvareni još u poslednjem razdoblju opšteslovenskog jezičkog razvoja.

U svim tekstovima u ovoj knjizi upotrebljena je ista transkripcija glasova, u osnovi ona koja je usvojena u OLA, s malim dopunama za specifične potrebe jezika

[9] Jedna ranija verzija *Opisa starosrpskohrvatskog (starohrvatskosrpskog) fonološkog sistema*, koji su izradili Dalibor Brozović i Pavle Ivić, objavljena je u radu Dalibora Brozovića *Uz opis starosrpskohrvatskoga fonološkog sustava (izrađen za potrebe Općeslavenskoga lingvističkog atlasa)* u Zborniku radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, Sarajevo 1977, Posebna izdanja ANUBiH XXXIV, 49—66. U istom radu izložena je i predistorija nastanka toga opisa.

[10] Od toga se odstupilo jedino u vezi sa srpskohrvatskom prozodijom, gde su duboke stare razlike zahtevale rekonstrukciju triju regionalnih troakcenatskih sistema (sistemi B—D). Što se tiče četvrtog, dvoakcenatskog (sistema A), on se morao uvesti zato što je za govore gde je neoakut izjednačen sa cirkumfleksom nemoguće odrediti da li su oni pre toga imali troakcenatski sistem tipa B ili C.

o kojima je reč[11]. Ta je transkripcija u nekim pojedinostima različita od tradicionalne srpskohrvatske, odnosno slovenačke latiničke transkripcije, ali je bliža navikama većine lingvista u svetu. Najupadljiviju razliku čini obeležavanje prozodijskih pojava. Dužina se označava kolonom (:) iza slova, a ne makronom (¯) iznad slova, a akcenti se prikazuju analitički, a ne sintetički (tako se npr. piše à: ili é mesto â, odn. è). Jugoslovenskom čitaocu ovo može u prvi mah smetati, ali je sistem toliko logičan da je vrlo lako privići se na njega. Od drugih razlika najvažnije su one u vezi s pisanjem x, ǯ i ĺ mesto h, đ i ļ. Inače je transkripcija segmentalnih glasova u OLA veoma bliska srpskohrvatskoj i slovenačkoj latinici, posebno u njihovim dijalektološkim adaptacijama. Doduše, ta transkripcija, kao rezultat kompromisa, neizbežnog u velikim kolektivnim poslovima, nije bez slabosti[12]. Ipak je ona ovde primenjivana dosledno[13], radi uporedivosti sa budućim fonološkim opisima govora ostalih slovenskih jezika i, naravno, sa samim OLA.

Primeri su u opisima u načelu davani u fonološkoj notaciji, a ne u fonetskoj koja je primenjivana u izvornim terenskim zapisima za OLA. Praćenje svih glasovnih nijansa ogromno bi uvećalo tehničke teškoće pri pripremanju i štampanju teksta, učinilo bi tekst manje čitljivim i uz to bi stvorilo opasnost da iste glasovne stvarnosti budu različito označene u raznim govorima, budući da su zapisivači neizbežno imali različite navike u percepciji i beleženju glasova. Uostalom, sami ti zapisivači su imali instrukciju da budu uzdržljivi u registrovanju glasovnih nijansa. S druge strane, važniji alofonski fenomeni i inače se konstatuju u samim opisima. Ipak, u manjem broju slučajeva odustalo se od zamenjivanja fonetske notacije fonološkom. To se činilo iz želje da se po mogućnosti što više poštuju metodski postupci autora, a još više zato što odustajanje od fonetskog beleženja u korist fonološkog uvek znači izvestan gubitak informacije o izgovoru. Taj gubitak ponekad može biti značajan, naročito tamo gde su moguće različite fonološke interpretacije.

Primeri u knjizi nisu štampani kurzivom. Pokazalo se da se oni i bez toga dovoljno izdvajaju iz ostalog teksta, prvenstveno time što su akcentovani, a s druge strane upotreba kurziva s dijakriticima učinila bi zadatak štamparije još složenijim.

Slaganje teksta ove knjige, jedne od štamparski najsloženijih lingvističkih publikacija kod nas, stavilo je kolektiv štamparije „Minerva" u Subotici pred nesvakidašnje probleme. Taj je kolektiv s ljubavlju i sa svim izuzetnim zalaganjem nastojao da tekst složi u svakom pogledu na dostojan način, ne mireći se s polovičnim rešenjima i trudeći se da svaki put obezbedi znakove u skladu s rukopisom knjige. Glavni teret tog napora poneo je na svojim plećima šef proizvodnje Bela Berkeš. Redakcija sa priznanjem i istinskom zahvalnošću beleži ove činjenice.

---

[11] O ovome, kao i uopšte o transkripciji u ovoj knjizi, obaveštava tekst Dalibora Brozovića *O fonetskoj transkripciji*, dalje u ovoj knjizi. Dopunski znaci su morali biti uvedeni i za istorijsku prozodiju, koja u materijalu OLA nije zastupljena. Ishodišni sistemi su opisani pomoću tradicionalnih simbola slovenske, odnosno slovenačke i srpskohrvatske akcentologije; ti se simboli javljaju i desno od znaka ← u istorijskim izvodima za pojedinačne govore. Praslovenski sistem (koji se pojavljuje samo desno od znaka ← u istorijskim izvodima ishodišnih sistema) označen je takođe simbolima koji predstavljaju baštinu domaće (i slavističke) nauke o akcentima.

[12] Po našem shvatanju nepodesan je, na primer, znak ą u vrednosti vokala između *a* i *e*. U jugoslovenskoj nauci taj se znak upotrebljava za sasvim drukčiji glas (zadnje *a*, eventualno s nešto labijalizacije), dok bi za glas o kojem je reč bolje odgovarao npr. znak ą̇, dakle ä sa dijakritikom ispod slova (u transkripciji OLA prostor iznad vokalskog slova rezervisan je za akcente). Kod nas je znak ą prvi upotrebio Branko Miletić još 1940. u studiji *Crmnički govor* (SDZb IX).

[13] Izvesno odstupanje stvara jedino upotreba znaka ′ mesto ~ za čakavski akut u opisima govora br. 146a i 148a; redakcija nije želela dirati u autorovo beleženje.

Redakcija duguje veliku zahvalnost Akademiji nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Crnogorskoj akademiji nauka i umjetnosti, Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti, Makedonskoj akademiji na naukite i umetnostite, Slovenskoj akademiji znanosti in umetnosti i Srpskoj akademiji nauka i umetnosti, koje svojim sredstvima i organizacionim naporima omogućavaju sav obimni rad oko OLA u Jugoslaviji, pa su pružile i punu podršku nastojanjima da se ovo delo pripremi i napiše. Zahvaljujemo takođe Zavodu za jezik u Zagrebu, Institutu za srpskohrvatski jezik u Beogradu, Institutu za južnoslovenske jezike u Novom Sadu i Institutu za makedonski jazik „Krste Misirkov" u Skoplju za spremnost s kojom su prihvatali uključivanje svojih saradnika u rad na OLA i na ovoj knjizi. Posebno smo obavezni Akademiji nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, koja je odlukom da u svoja izdanja uvrsti ovaj plod zajedničkog truda jugoslovenskih lingvista još jednom potvrdila veliku širinu svojih vidika i svojeg staranja o nauci. Najzad, želim da u ime redakcije na ovom mestu odam poštu preminulom prvom glavnom redaktoru ove knjige, akademiku Jovanu Vukoviću, koji se tokom dveju decenija s neumornom ljubavlju zalagao na poslovima oko Opšteslovenskog lingvističkog atlasa.

## SPISAK ISPITANIH GOVORA[1]

Slovenski jezik

1. *Solbica* (*Stolvizza*), Italija, občina Ravenca (Prato di Resia), zapisovalci T. Logar, B. Meriggi 1968.
2. *Ošne pri Sv. Lenartu* (*Osgnetto*), Italija, o. Sv. Lenart (S. Leonardo), zapis. T. Logar 1978.
3. *Sv. Križ* (*S. Croce*), Italija, o. Trst (Trieste), zapis. T. Logar, B. Meriggi 1970.
4. *Šmartno v Brdih*, o. Nova Gorica, zapis. T. Logar 1971.
5. *Komen*, o. Sežana, zapis. M. Orožen 1968.
6. *Cerkno*, o. Idrija, zapis. J. Rigler 1966.
7. *Srednja vas v Bohinju*, o. Radovljica, zapis. T. Logar 1967.
8. *Horjul*, o. Ljubljana-Vič, zapis. T. Logar 1964.
9. *Valburga pri Smledniku*, o. Ljubljana—Šiška, zapis. M. Tavčar 1975.
10. *Luče*, o. Mozirje, zapis. J. Rigler 1967.
11. *Pomjan*, o. Koper, zapis. M. Orožen 1971.
12. *Hrušica*, o. Ilirska Bistrica, zapis. J. Rigler 1966.
13. *Babno polje*, o. Cerknica, zapis. A. Lipovec 1968.
14. *Ribnica*, o. Ribnica, zapis. J. Rigler 1968.
15. *Dragatuš*, o. Črnomelj, zapis. T. Logar 1972.
16. *Bučka*, o. Sevnica, zapis. F. Novak 1966.
17. *Mostec*, o. Brežice, zapis. J. Toporišič 1966.
18. *Šmarje pri Jelšah*, o. Šmarje, zapis. M. Orožen 1967.
19. *Spodnja Ložnica*, o. Slovenska Bistrica, zapis. J. Rigler 1969.
20. *Videm ob Ščavnici*, o. Gornja Radgona, zapis. J. Rigler 1970.
21. *Gomilice*, o. Lendava, zapis. J. Ftičar 1969—71.
146. *Potoče* (*Potschach*), Avstrija, o. Hermagor, okraj Beljak (Villach), zapis. T. Logar 1966.
147. *Breznica pri Št. Jakobu v Rožu* (*Friessnitz*), Avstrija, o. Št. Jakob (St. Jakob), okraj Beljak (Villach), zapis. J. Rigler, M. Janežič 1966—67.
148. *Kneža* (*Grafenbach*), Avstrija, o. Djekše (Diex) i o. Grebinj (Griffen), okraj Velikovec (Völkermarkt), zapis. P. Zdovc 1971.
149. *Gornji Senik* (Felsőszölnök), Madžarska, okraj Körmend, o. Felsőszölnök, zapis. T. Logar, P. Király.

[1] Ovaj spisak s opširnijim podacima o ispitanim punktovima ali, na žalost, ne bez pogrešaka objavljen je u knjizi *Общеславянский лингвистический атлас, Вступительный выпуск. Общие принципы, Справочные материалы*, Москва 1978, Издательство „Наука", 254 стр.

## Srpskohrvatski/hrvatskosrpski jezik

22. *Žminj*, SR Hrvatska, o. Pula, ispit. P. Šimunović 1972.
23. *Cres*, SRH, otok Cres, o. Mali Lošinj, ispit. A. Šojat 1972.
24. *Dobrinj*, SRH, otok Krk, o. Krk, ispit. I. Jelenović 1969.
25. *Rukavac*, SRH, o. Matulji, ispit. V. Barac-Grum 1972.
26. *Močila*, SRH, o. Karlovac, ispit. V. Barac-Grum 1970.
27. *Domagović*, SRH, o. Jastrebarsko, ispit. V. Zečević 1969.
28. *Domaslovec*, SRH, o. Samobor, ispit. A. Šojat 1972.
29. *Začretje*, SRH, o. Zagreb, ispit. A. Šojat 1968.
30. *Cubinec*, SRH, o. Križevci, ispit. A. Šojat 1970.
31. *Prelog*, SRH, o. Čakovec, ispit. A. Šojat 1972.
32. *Virje*, SRH, o. Đurđevac, ispit. A. Šojat 1971.
33. *Trnovac*, SRH, o. Gospić, ispit. M. Lončarić 1975.
34. *Brinje*, SRH, o. Brinje, ispit. B. Finka 1972.
35. *Trebarjevo Desno*, SRH, o. Sisak, ispit. A. Šojat 1970.
36. *Mala Peratovica* (*kod Grubišnog Polja*), SRH, o. Bjelovar, Srbi[2], ispit. P. Šimunović 1968.
37. *Sali*, SRH, Dugi otok, o. Zadar, ispit. B. Finka 1969.
38. *Lohovo*, SR Bosna i Hercegovina, o. Bihać, Srbi, ispit. J. Vuković 1969.
39. *Magića Mala*, SRH, o. Nova Gradiška, ispit. I. Verić-Vojt 1968.
40. *Strizivojna*, SRH, o. Đakovo, ispit. S. Sekereš 1968.
41. *Valpovo*, SRH, o. Valpovo, ispit. S. Sekereš 1968.
42. *Komiža*, SRH, otok Vis, o. Komiža, ispit. P. Šimunović 1968.
43. *Trogir*, SRH, o. Trogir, ispit. P. Šimunović 1976.
44. *Vrbanj*, SRH, otok Hvar, o. Hvar, ispit. P. Šimunović 1972.

44a. *Kruč* (*Acquaviva Collecroce*), Italija, provincija Molise, region Abruzzi, Hrvati, ispit. D. Brozović, B. Meriggi 1968.

45. *Otok*, SRH, o. Sinj, ispit. M. Šimundić 1968.
46. *Guber*, SRBiH, o. Livno, Hrvati, ispit. M. Šimundić 1967.
47. *Drvetine*, SRBiH, o. Bugojno, Muslimani, ispit. J. Vuković 1967.
48. *Dobretići*, SRBiH, o. Jajce, Hrvati, ispit. B. Dabić 1969.
49. *Vijaka*, SRBiH, o. Vareš, Hrvati, ispit. S. Remetić, 1974—75.
50. *Špionica*, SRBiH, o. Srebrenik, Muslimani, ispit. S. Karačević 1965.
51. *Tramošnica*, SRBiH, o. Gradačac, Hrvati, ispit. S. Karačević 1966.
52. *Gradište*, SRH, o. Županja, ispit. B. Finka, A. Šojat 1970.
53. *Sivac*, SR Srbija, SAP Vojvodina, o. Kula, ispit. M. Pižurica 1973.
54. *Jazak*, SRS, SAPV, o. Irig, ispit. P. Ivić, 1972, 1973, 1975.
55. *Bašaid*, SRS, SAPV, o. Kikinda, ispit. P. Ivić 1972—73.
56. *Lastovo*, SRH, otok Lastovo, o. Lastovo, ispit. D. Brozović 1974—75.
57. *Grude*, SRBiH, o. Ljubuški, Hrvati, ispit. M. Šimundić 1967.
58. *Lug*, SRBiH, o. Jablanica, Muslimani, ispit. G. Kraljević 1968.
59. *Kreševo*, SRBiH, o. Kreševo, Hrvati, ispit. B. Dabić 1968, N. Gošić 1980.
60. *Milići*, SRBiH, o. Vlasenica, Srbi, ispit. D. Vujičić 1971.
61. *Žepa*, SRBiH, o. Rogatica, Muslimani, ispit. S. Vukomanović 1970.
62. *Osladić*, SRS, o. Osečina, ispit. M. Stanić 1968, 1974, S. Remetić 1980.

[2] Nacionalnost ispitivanog stanovništva isticana je posebno samo tamo gde se ne poklapa s osnovnom nacionalnošću date republike, a takođe i u SR Bosni i Hercegovini. U punktovima s mešovitim stanovništvom označena je samo nacionalnost čiji je govor prikazan.

63. *Nemenikuće*, SRS, o. Sopot, ispit. R. Aleksić 1968, S. Remetić 1980.
64. *Uljma*, SRS, SAPV, o. Vršac, ispit. P. Ivić 1973, 1975.
65. *Cavtat*, SRH, o. Dubrovnik, ispit. D. Brozović 1974—75.
66. *Jasenik*, SRBiH, o. Gacko, Srbi, ispit. S. Vukomanović 1969.
67. *Kriva Rijeka*, SRS, o. Čajetina, ispit. R. Aleksić, M. Nikolić 1975, 1976.
68. *Pakovraće*, SRS, o. Čačak, ispit. I. Stevović 1967, S. Remetić 1975.
69. *Glibovac*, SRS, o. Smederevska Palanka, ispit. I. Stevović 1967, S. Remetić 1974, 1975.
70. *Kula*, SRS, o. Požarevac, ispit. R. Aleksić 1967, S. Remetić 1974, 1975.
71. *Radovići*, SR Crna Gora, o. Tivat, ispit. R. Aleksić 1967, D. Petrović 1975.
72. *Reževići*, SRCG, o. Budva, ispit. R. Aleksić 1967, S. Remetić 1974.
73. *Gorana*, SRCG, o. Bar, Muslimani, ispit. D. Ćupić 1972.
74. *Njeguši*, SRCG, o. Cetinje, ispit. L. Vujović 1967.
75. *Golubovci*, SRCG, o. Titograd, ispit. D. Ćupić 1972.
76. *Trebaljevo*, SRCG, o. Kolašin, ispit. R. Aleksić 1967, M. Pižurica 1974.
77. *Andželat*, SRCG, o. Ivangrad, ispit. R. Aleksić 1967.
78. *Trijebine*, SRS, o. Sjenica, Muslimani, ispit. S. Remetić 1973.
79. *Tučep*, SRS, SAP Kosovo, o. Rakoš, ispit. S. Remetić 1973.
80. *Srbovac*, SRS, SAPK, o. Kosovska Mitrovica, ispit. S. Remetić 1974—75.
81. *Drenča*, SRS, o. Aleksandrovac, ispit. R. Aleksić 1966.
82. *Velika Kruševica*, SRS, o. Rekovac, ispit. R. Simić 1972.
83. *Bukovac*, SRS, o. Despotovac, ispit. I. Stevović 1968, S. Remetić 1974—75.
84. *Orahovac*, SRS, SAPK, o. Orahovac, ispit. S. Remetić 1973.
85. *Pljačkovica*, SRS, o. Vranje, ispit. S. Remetić 1973.
86. *Donji Dušnik*, SRS, o. Gadžin Han, ispit. I. Stevović 1972, S. Remetić 1974—75.
87. *Kalna*, SRS, o. Knjaževac, ispit. S. Remetić 1973.
88. *Jasenica*, SRS, o. Negotin, ispit. D. Jović 1972.

146a. *Stinjaki* (*Stinatz*), Austrija, Gradišće, Hrvati, ispit. H. Koschat 1970.

147a. *Čemba* (*Schandorf*), Austrija, Gradišće, Hrvati, ispit. G. Neweklowsky 1972—74.

148a. *Pajngrt* (*Baumgarten*), Austrija, Gradišće, Hrvati, ispit. H. Koschat 1969.

150. *Pogan* (*Pogány*), Mađarska, županija Baranja, Hrvati, ispit. P. Stepanov, D. Brozović 1973—74.

151. *Dušnok* (*Dusnok*), Mađarska, županija Bač-Kiškun (Bács-Kiskun), Hrvati, ispit. P. Stepanov, D. Brozović 1973—74.

152. *Lovra* (*Lórév*), Mađarska, Peštanska županija, Srbi, ispit. P. Stepanov 1974—75.

153. *Homok* (*Fertőhomok*), Mađarska, županija Győr-Sopron, Hrvati, ispit. I. Mokuter 1974.

168. *Klokotič* (*Clocotici*), Rumunija, o. Lupak (Lupac), Hrvati, ispit. V. Vesku (V. Vescu) 1969.

169. *Svinica* (*Sviniţa*), Rumunija, županija Mehedinci (Mehedinţi), Srbi, ispit. M. Tomić 1963—68.

## Македонски јазик

90. *Лазарополе*, о. Дебар, испитувач Б. Видоески 1965.
92. *Врутok*, о. Гостивар, испит. А. Поповски, К. Пеев.
93. *Теарце*, о. Тетово, испит. Б. Видоески 1969.
94. *Ракотинци*, о. Скопје, испит. К. Пеев.
95. *Љубанце*, о. Скопје, испит. Б. Видоески 1969.
96. *Радожда*, о. Струга, испит. Б. Видоески 1971.
97. *Звечан*, о. Македонски Брод, испит. Б. Видоески 1967.
98. *Шлеово*, о. Кратово, испит. Б. Видоески, К. Пеев 1970, 1974.
99. *Пештани*, о. Охрид, испит. Б. Видоески 1971.
100. *Извор*, о. Титов Велес, испит. К. Пеев.
101. *Дихово*, о. Битола, испит. Б. Видоески.
102. *Витолиште*, о. Битола, испит. К. Пеев.
103. *Радовиш*, о. Радовиш, испит. Б. Видоески.
104. *Берово*, о. Берово, испит. К. Пеев.
105. *Фурка*, о. Гевгелија, испит. К. Пеев.
106. *Бобошчица* (Boboshtica), Албанија, област Корча, испит. L. Djamo-Diaconiţa 1971.
107. *Вамбел* (*Μοσχοχωριον*), Грција, реон Костур, испит. К. Пеев 1972.
108. *Нестрам* (*Νεστοριον*), Грција, р. Костур, испит. Б. Видоески.
109. *Тиолишча* (*Τοιχιον*), Грција, р. Костур, испит. Б. Видоески.
110. *Тремно* (*Καρδια*), Грција, р. Кајлар, испит. К. Пеев.
111. *Кронцелево* (*Κερασεαι*), Грција, р. Воден, испит. К. Пеев 1972.
112. *Висока* (*Οσσα*), Грција, р. Солун, испит. M. Małecki 1933-34.
113. *Секавец* (*Λιβαδοχωριον*), Грција, р. Серез, испит. К. Пеев.
113а. *Плевна* (*Πετρουσσα*), Грција, р. Драма, испит. К. Пеев.

## PODACI O ISPITIVAČIMA

Aleksić Radomir, dr, profesor univerziteta, Beograd (63, 67, 70, 71, 72, 76, 77, 81)

Barac-Grum Vida, mr, znanstveni asistent Zavoda za jezik Instituta za filologiju i folkloristiku, Zagreb (25, 26)

Brozović Dalibor, dr, profesor Filozofskog fakulteta u Zadru, izvanredni član JAZU (44a, 56, 65, 150, 151)

Ćupić Drago, dr, viši naučni saradnik Instituta za srpskohrvatski jezik u Beogradu (73, 75)

Dabić Bogdan, dr, vanr. prof. Filozofskog fakulteta u Sarajevu (48, 59)

Djamo-Diaconiţa Lucia, dr, profesor Fakulteta za slavistiku u Bukureštu (106)

Finka Božidar, dr, znanstveni savjetnik Zavoda za jezik IFF, izvanredni član JAZU, Zagreb (34, 37, 52)

Ftičar Jože, saradnik Radio-televizije Ljubljana (21)

Gošić Nevenka, stručni savjetnik ANUBiH, Sarajevo (59)

Ivić Pavle, dr, profesor univerziteta, redovni član SANU, Beograd (54, 55, 64)

Janežič Marija, profesor srednje škole, Jesenice (147)

Jelenović Ivan, vanjski suradnik Zavoda za jezik IFF, Zagreb (24)

Jović Dušan, dr, profesor Filološkog fakulteta u Beogradu (88)

Karačević Smail, profesor Pedagoške akademije u Tuzli (50, 51)

Király Péter, dr, profesor univerziteta, Budimpešta (149)

Koschat Helene, dr, Institut za prevodioce Bečkog univerziteta (146a, 148a)

Kraljević Gojko, muzejski savjetnik, Zemaljski muzej, Sarajevo (58)

Lipovec Albinca, lektor Filozofskog fakulteta u Ljubljani (13)

Logar Tine, dr, profesor univerziteta, redovni član SAZU, Ljubljana (1, 2, 3, 4, 7, 8, 15, 146, 149)

Lončarić Mijo, dr, znanstveni suradnik Zavoda za jezik IFF, Zagreb (33)

Małecki Mieczysław, dr, profesor univerziteta, Krakov (112)

Meriggi Bruno, dr, profesor univerziteta, Milano (1, 3, 44a)

Mokuter Ivan, dr, Katedra slovenske filologije Univerziteta u Budimpešti (153)

Neweklowsky Gerhard, dr, profesor Univerziteta u Klagenfurtu (Celovec) (147a)

Nikolić Miroslav, mr, asistent Instituta za srpskohrvatski jezik, Beograd (67)

Novak France, viši stručni saradnik SAZU, Ljubljana (16)

Orožen Martina, dr, profesor Filozofskog fakulteta u Ljubljani (5, 11, 18)

Peev Kosta, mr, naučni saradnik Instituta za makedonski jazik „Krste Misirkov", Skopje (92, 94, 98, 100, 102, 104, 105, 107, 110, 111, 113, 113a)

Petrović Dragoljub, dr, profesor Filozofskog fakulteta u Novom Sadu (71)

Pižurica Mato, mr, asistent Instituta za južnoslovenske jezike Filozofskog fakulteta u Novom Sadu (53, 76)

Popovski Ariton, dr, stručni savetnik Instituta za makedonski jazik „Krste Misirkov", Skopje (92)

Remetić Slobodan, mr, asistent SANU, Beograd (49, 62, 63, 68, 69, 70, 72, 78, 79, 80, 83, 84, 85, 86, 87)

Rigler Jakob, dr, znanstveni savetnik SAZU, Ljubljana (6, 10, 12, 14, 19, 20, 147)

Sekereš Stjepan, profesor srednje škole, Našice (40, 41)

Simić Radoje, dr, profesor Filološkog fakulteta u Beogradu (82)

Stanić Milija, stručni savetnik Instituta za srpskohrvatski jezik Beograd (62)

Stepanov Predrag, dr, Budimpešta (150, 151, 152)

Stevović Igrutin, dr, profesor univerziteta, Beograd (68, 69, 83, 86)

Šimundić Mate, dr, profesor Pedagoške akademije u Mariboru (45, 46, 57)

Šimunović Petar, dr, znanstveni savjetnik Zavoda za jezik IFF, Zagreb (22, 36, 42, 43, 44)

Šojat Antun, dr, znanstveni savjetnik Zavoda za jezik IFF, član suradnik JAZU, Zagreb (23, 28, 29, 30, 31, 32, 35, 52)

Tavčar Milena, profesor srednje škole, Ljubljana (9)

Toporišič Jože, dr, profesor Filozofskog fakulteta u Ljubljani (17)

Verić-Vojt Ivanka, lektor, Zagreb (39)

Vidoeski Božidar, dr, profesor Filološkog fakulteta, redovni član MANU, Skopje (90, 93, 95, 96, 97, 98, 99, 101, 103, 108, 109)

Vujičić Dragomir, dr, viši naučni saradnik ANUBiH, Sarajevo (60)

Vujović Luka, dr, stručni savjetnik Muzeja, Cetinje (74)

Vukomanović Slavko, dr, profesor Filološkog fakulteta u Beogradu (61, 66)

Vuković Jovan, dr, profesor univerziteta, redovni član ANUBiH, Sarajevo (38, 47)

Zdovc Pavel, dr, lektor Instituta za slovensku filologiju Bečkog univerziteta (148)

Zečević Vesna, mr, znanstveni asistent Zavoda za jezik IFF, Zagreb (27)

DALIBOR BROZOVIĆ

# O FONETSKOJ TRANSKRIPCIJI

Fonetska transkripcija u ovom zborniku fonoloških opisa slovenskih, hrvatskosrpskih/srpskohrvatskih i makedonskih punktova u Općeslavenskome lingvističkom atlasu (OLA) temelji se na fonetskoj transkripciji u OLA, kako je objavljena u izdanjima *Voprosnik Obščeslavjanskogo lingvističeskogo atlasa*, Moskva, Nauka, 1965, str. 9—19, i (s manjim dopunama) *Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas. Vstupitel'nyj vypusk*, Moskva, Nauka, I izdanje 1978, str. 57—72. Znakovlje za glasove koji se ne pojavljuju u dijalektima jugoslavenskih jezika izostavljeno je, a kako se pojavila potreba da se u ovom specijalnom izdanju precizira fonetska priroda nekih južnoslavenskih glasova, dodani su znaci [ƀ ɡ đ ð ϑ ċ ṡ ż ʌ] za specifične koruške (prva tri znaka) i makedonske (3. i 4. znak) spirante, za rezultate cakavske neutralizacije opozicija s∼š, z∼ž i rjeđe c∼č (5—7. znak) i za glas koji se javlja u makedonskim govorima i nalazi se na vokalskom trokutu između glasova predstavljenih znakovima [a] i [ə] (posljednji znak).

Transkripcija u OLA, zajedno s našim dopunama, zasniva se na latiničkoj abecedi, s dodanim znakovima iz grčkoga i ćiriličkog pisma i iz međunarodne fonetske transkripcije (podrobnije u navedenom uvodnom svesku OLA). Ta transkripcija nije bez nedostataka, ali kako fonološki opisi u ovome zborniku obuhvaćaju samo punktove OLA i kako su rađeni na materijalu sabranome za potrebe OLA, pa će služiti i za bolju interpretaciju karata i drugih izdanja OLA, nisu vršene nikakve izmjene, čak ni tamo gdje bi stanovita usavršavanja inače u načelu bila poželjna. Šteta zbog toga, a i zbog stanovite neusklađenosti s transkripcionim tradicijama u slovenistici, serbokroatistici i makedonistici, svakako je manja od štete koju bi izazvala nesumjerljivost s publikacijama OLA.

Fonetskom transkripcijom obuhvaćeni su:

1. Znakovi za osnovne glasove; to su slova ili bez dijakritičkih oznaka (a, b, x, ɣ, ə, . . .) ili s dijakriticima ograničene (nesistemne) upotrebe (č, ǯ, ñ, ł, ø, i̯, . . .)[1]. Polazeći od tih znakova za osnovne glasove dobivamo znake za ostale glasove.

[1] Kompletan spisak donosi se u već spomenutom uvodnom svesku OLA i zajedno s navedenim dodanim znakovima ponavlja ovdje u pregledu osnovnih znakova s primjerima. Tu su potrebne dvije napomene: u OLA je raspored nešto drugačiji (tamo npr. dijakritici na znakovima tipa ć, ń, ǵ nisu uvršteni među dijakritičke oznake ograničene upotrebe, posve neopravdano), i drugo, neki dijakritici ograničene upotrebe ipak su sistemni npr. za glasove tipa č, ć, ċ, za tzv. zasople vokale, a donekle i za a̧, o̧, ȩ.

2. Gornje i donje dijakritičke oznake, sistemno upotrebljive u načelu uz svaki znak za osnovne glasove ili bar uz svaki znak za glasove glavnih klasa (vokali, sonanti, šumni konsonanti):

a) nosni izgovor vokalâ i [j] označuje se „repićem" ispod znaka: ą, ę, ų, į itd.

b) neslogovnost vokala označuje se „lukom" ispod znaka: i̯, u̯, rjeđe kod ostalih.

c) diftonzi u kojima se slogovnost proteže na oba člana označuju se „dužicom" ispod obaju znakova: u͟o, i͟e, o͟ą itd.

d) slogovnost sonanata označuje se kružićem ispod znaka: r̥,l̥,n̥ itd.

e) bezvučnost sonanata i šumnih konsonanata označuje se „strešicom" ispod znaka kada je pozicionoga karaktera, uz zadržavanje nenapetosti karakteristične za zvučne šumne konsonante: d̰, ž̰, r̰, n̰ itd.

f) poluzvučnost šumnih konsonanata označuje je „kukicom" ispod znaka: b̨, d̨, ž̨, itd.

g) palataliziranost (dijeznost) suglasnikâ (sonanata i šumnih konsonanata) označuje se apostrofom postavljenim u gornjoj liniji desno od znaka: l', m', p', s', ž', č' itd.

3) Eksponirani osnovni i s pomoću dijakritikâ dobiveni znakovi. Eksponentima se označuju:

a) glasovi s oslabljenom artikulacijom, npr. *hs/sh D*[2] čí:ta$^{t}$, mú$^{h}$a, krù$^{v}$a, lís$^{t}$ca, mó$^{j}$i itd.

b) eksponenti $^{i}$ i $^{u}$ mogu ujedno označivati i slabu prejotaciju odnosno prelabijalizaciju vokala[3].

4) Oznaka za kvantitetu vokala i konsonanata. Dužinu označuje kolon iza znaka: a:, ę:, n:, ś: itd., a poludužinu umjesto kolona točka iza znaka: u·, i·, e·, ź· itd.

5) Oznaka za akcent. Akcentuiran silabem označuje se dužom uspravnom crticom ispred konsonanta koji neposredno prethodi naglašenomu silabemu, ili ispred samoga silabema ako njime počinje slog, npr. *hs/sh D* 'cę:n, k'ri:vo, p'tič, na'uka, 'oko itd.

6) Oznake za intonaciju[4]:

a) silazna intonacija označuje se gravisom: *sln* okọ̀:, grà:t „grad", *hs/sh* grà:d, bràt, nòge, rù:ke.

b) uzlazna intonacija označuje se akutom: *sln* nó:ga „noga", *hs/sh* nóga, rú:ka.

U *hs/sh* govorima, za razliku od *sln*, gdje se tako bilježi svaka uzlazna intonacija, označujemo akutom samo tzv. novoštokavsku uzlaznu intonaciju, kakva se nalazi i u standardnom izgovoru.

c) ostale *hs/sh* intonacije nenovoštokavskoga uzlaznog tipa[5] označuju se tildom: *D* mlã:ti:m, krã:ĺ, krã:j, jã:ma.

[2] Iza simbola *D* donose se primjeri uzeti iz dijalekata, a primjeri bez toga simbola uzeti su iz standardnih jezika.

[3] To znači da se u OLA prejotirani/prelabijalizirani vokali ne mogu razlikovati od uzlaznih diftonga u kojima je prvi član oslabljen, tj. $^{i}$e, $^{u}$o i sl. mogu označivati i diftonge i prejotirane/prelabijalizirane vokale, no ta je posve neznatna razlika opravdano zanemarena.

[4] Kako se intonacije razlikuju samo na naglašenim slogovima, sam se naglasak u užem smislu ne bilježi uz njih, tj. automatski se podrazumijeva.

[5] Radi se, prije svega, o naslijeđenoj starohrvatskosrpskoj uzlaznoj intonaciji (tzv. „čakavski akut" u tradicionalnoj terminologiji), ali i o raznim, akustički sličnima, sekundarnim uzlaznim intonacijama.

Vrijednost znaka određena je ukupnošću svih oznaka primijenjenih na osnovnome znaku (bilo da se radi o jednostavnome slovu ili o slovu izmijenjenome dijakriticima ograničene upotrebe). Tako [õ̰:] označuje nazalizirani dugi *o* pod specifičnom *hs/sh* uzlaznom intonacijom, [õ̰:] označuje isti kompleks polazeći od zatvorenoga *o*, [r̩:] označuje slogotvorni dugi *r* pod silaznom intonacijom, [ⁱ], označuje reducirani nazalizirani *j* itd.[6]

Vokalski trokut

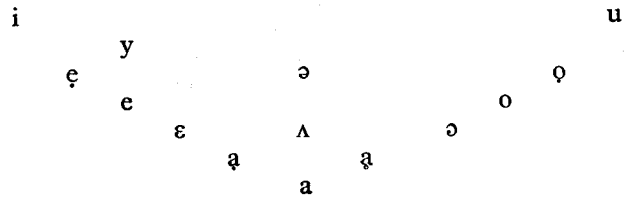


U vokalskom su trokutu predstavljeni znakovi za sve osnovne glasove, s izuzetkom znakova za specifične *sln* rezijske vokale ę̣, ǫ̣, i̯, u̯ kao i znakova za labijalizirane prednje vokale ø, ʉ, jer se ti glasovni tipovi ne smještavaju korektno u dvodimenzionalni koordinatni sustav[7].

Iz transkripcije OLA izostavljeni su znakovi ы, ъı, ı, ə, koji nisu zastupani u jugoslavenskim dijalektima[8].

Tablica sonanata i šumnih konsonanata

| *Sonanti* | | | | *Šumni konsonanti* | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| (w) | | | m̀ | p | b | φ | b̀/(w) |
| (v) | | | | | | f | (v) |
| | l | r | n | t | d | ϑ | đ/ð |
| | | | | c | ʒ | s | z |
| | | | | ċ | | ṡ | ż |
| j | ĺ | | ń | ť | ď | | |
| | | | | ć | ʒ́ | ś | ź |
| | | | | č | ǯ | š | ž |
| | ł | ʀ | ŋ | ḱ | ǵ | x́ | |
| | | | | k | g | x | g̀/γ |
| | | | | ʔ | | ħ | h |

[6] Među sredstvima izloženoga grafijskog inventara, uz slučaj iznesen u bilj. 3, dvojnu funkciju ima samo kružić ispod jednostavnoga slovnog znaka: u vokalizmu vrijedi kao dijakritik ograničene upotrebe (samo [ą]), uz sonante kao sistemna oznaka za slogovnost, tako da se te dvije funkcije nikada ne susreću.

[7] Nemoguće je naime smjestiti [ø, ʉ] zajedno s vokalom [y]. Osim toga, znak ø predstavlja glasove bez razlikovanja stupnjeva usnoga otvora.

[8] Možda bi znak za glas [ı] nešto točnije odgovarao umjesto znaka za [y] kada se radi o čakavskom glasu koji predstavljamo s pomoću y, ali tu iz praktičnih razloga nismo dirali u tradiciju našega predstavljanja u OLA.

Na tablici su predstavljeni znakovi za sve osnovne glasove. Znakovi za [w, v] donose se, i to u zagradama, dva puta: među sonantima i među šumnim konsonantima (turbulentima, opstruentima)[9]. U OLA se naime ne registrira razlika između sonornih i šumnih vrijednosti tih glasova, uostalom, posve zanemarljiva. Naši dijalekti, kao i ostali slavenski, postupaju u tom pogledu na tri načina: u jednima su ti glasovi uvijek sonanti (većina slovenskih i čakavskih govora, gotovo svi štokavski), u drugima su ispred vokala sonanti, inače šumni konsonanti (većina kajkavskih i makedonskih govora), u trećima, rijetkima, uvijek su šumni (neki makedonski govori).

Kao i u vokalskom trokutu izostavljeni su znaci iz OLA koji predstavljaju glasove nezastupane u našim dijalektima [ř, kʰ]. Treba još dodati da su koruški spiranti [ƀ đ ɡ] morali na tablici dijeliti mjesto sa sličnim neprekidnim glasovima [w ð γ] — dvije kolone za zvučne neprekidne šumne konsonante suvišno bi komplicirale tablicu[10].

*

Fonetska transkripcija, i kada je najsavršenija, uvijek je na bar dva načina ograničenih mogućnosti. S jedne strane, nije moguće izbjeći kompromisima (makar i nesvjesnima) s fonološkom interpretacijom fizičke akustičke (i artikulacione) stvarnosti, što dovodi do nejednakosti u stupnju primijenjenoga razlikovanja na raznim sektorima općega inventara, a s druge strane, ljudski faktori onemogućuju identičnu primjenu u svim idiomima kojima je neka transkripcija namijenjena. Zato smo prisiljeni svaku transkripciju shvaćati kao opću konvenciju i izgrađivati pojedinačne konvencije za njezinu primjenu.

Osobito je to potrebno kada se kao u ovome zborniku daje sustavna fonološka interpretacija glasovnih činjenica zapisanih na terenu fonetskom transkripcijom, to više što fonetski identični ili gotovo identični fakti mogu imati u raznim govorima posve različit fonološki status i prirodu. O tome se više govori u Uvodu i u samim konkretnim fonološkim opisima, a ovdje će biti riječ samo o nekim momentima vezanima upravo za samu transkripciju. Osim toga, potrebno je još iznijeti i ostalo znakovlje koje nije transkripcijskoga karaktera, a upotrebljava se u ovome zborniku.

Neke poteškoće proistječu iz same činjenice da je fonetska transkripcija rađena za potrebe OLA, gdje južnoslavenski punktovi ne čine ni pune petine ukupnoga broja. Prirodno je stoga da je nekim specifičnim sjeveroslavenskim potrebama dana razmjerno veća važnost. Tako je npr. Sjever veoma izdiferenciran u pogledu prisutnosti/odsustnosti glasa [ŋ], koji je u slavenskome svijetu svagdje gdje postoji, samo alofon fonema /n/, tj. njegova poziciona varijanta. No na Jugu se taj velarni alofon fonema /n/ pojavljuje redovno u gotovo svim govorima (ispred /k g/), pa bi bilo zaista suvišno stodvadesetak puta ponavljati istu konstataciju. Razumije se, u zapisima će ŋ figurirati, ali u samim fonološkim opisima spominjat će se samo ako za to ima posebnih razloga.

[9] Terminu „šumni suglasnici" (шумные, Geräuschlaute) odgovara po artikulatornim kriterijima termin „opstruenti", po akustičnima „turbulenti". Iako su nazivi ostalih dviju glavnih klasa glasova akustičnoga karaktera (vokali, sonanti), u ovome se zborniku upotrebljava prema pretežnoj praksi uglavnom termin „opstruenti".

[10] Među čakavskim punktovima zastupanima u OLA nema takvih gdje bi se morao upotrebiti znak j̊, predviđen u OLA za eventualnu upotrebu.

Našim je terenskim istraživačima stanovite poteškoće pričinjavalo razlikovanje velarnih [x, γ] i faringalnih spiranata [ɦ, h]. Autorima fonoloških opisa za pojedine punktove stajalo je na raspolaganju samo ono što je istraživač zapisao na terenu i eventualno u svojem komentaru, a dodatne ili posredne informacije nisu uvijek bile dostupne. Na Sjeveru je pak osjećaj za to razlikovanje obično dobro razvijen.

Najteži su problemi uvjetovani ipak samom prirodom stvari. Tu je u prvom redu odnos između [w] i [u̯] te još više sličan odnos između [j] i [i̯], to više što su česti zapisi reduciranoga izgovora. Zadržat ćemo se samo na problemu /j/, jer je on, na ovaj ili onaj način, prisutan u svim punktovima.

Glas [i̯], uvijek više-manje veoma slične fonetske prirode (tako da je sve nijanse gotovo nemoguće razlikovati čak da isti istraživač obiđe sve punktove), može u fonološkom smislu biti alofon fonema /j/ (on to i jest u gotovo svim *sln* i *hs/sh* punktovima, i to čak osnovni alofon!), može biti prvim i rjeđe drugim članom monofonematskoga diftonga, s drugim članom jednim glasom najčešće tipa *e*, može tvoriti fonetski iste takve bifonematske diftonge kao alofon fonema /j/ ili kao neslogovni alofon fonema /i/[11], a mogu i pojedina od tih rješenja koegzistirati kao slobodne ili stilske varijante. Osobito složeni problemi te vrsti javljaju se kod ijekavskoga refleksa. Zbog svih tih momenata piše se u opisima *j* za fonem /j/ svagdje gdje nema posebne važnosti da se označi upravo [i̯], iako su autori, naravno, potpuno svjesni da je u većini govora [j] zapravo najrjeđi alofon fonema /j/[12].

*

U ovome se zborniku uz znake fonetske transkripcije upotrebljava i niz konvencionalnih znakova i simbola. To su prije svega znaci za praslavenske foneme i simboli za pojedine kategorije fonema, a onda i još neki konvencionalni grafičk signali tehničkoga karaktera, djelomično preuzeti iz prakse OLA.

Pri razmatranju distribucione problematike upotrebljavaju se sljedeći simboli:

V = vokal (ili, prema kontekstu, „silabem", tj. vokal ili silabički sonant)
S = neslogovni sonant
O = opstruent (šumni suglasnik)
C = konsonant (tj. opstruent ili neslogovni sonant)

Znakovi za praslavenske toneme jesu:

a) na dugim silabemima
   ˊ = primarni akut
   ~ = neoakut
   ˆ = primarni cirkumfleks
   ˢ = tzv. neocirkumfleks

b) na kratkim silabemima
   ˋˋ = inicijalni kratki silazni
   ˋ = ostali primarni kratki
   ˋ = sekundarni („metatonijski") kratki.

[11] To drugo često je u makedonskim govorima, gdje onda [i̯] kao alofon fonema /i/, iako gubi slogovnu vrijednost, zadržava vrijednost more.

[12] Praktički se znak i̯ upotrebljava u ovom zborniku uglavnom samo u diftonzima.

Navedeni prozodijski pojmovi kao i znakovi za njih upotrebljavaju se uvjetno, kao etikete za označivanje prozodijskih tipova u poznatim kategorijama primjera. Time se, naravno, ne implicira fonološka individualnost svake od tih jedinica u bilo kojem periodu, niti naučna opravdanost teorija koje su uvele neke od spomenutih naziva.

Simbol V može se upotrebljavati u opisima suvremenih govora u svim kombinacijama s oznakama OLA za intonaciju, akcent i kvantitetu: 'V, 'V:, 'V·, V̀, V̀:, V̀·, V́, V́:, V́·, Ṽ́:, V:, V·.

Kada se pak u opisima govori o ishodišnome sustavu, onda se simbol V upotrebljava i u obliku V̄ i V̆ za predočavanje dugih i kratkih nenaglašenih silabema[13].

Grafički signali:

∅ = znak za nepostojanje glasa, npr. ← ∅ kada glas nastaje u protezi ili pri zatrpavanju zijeva, ili → ∅ kada se glas gubi.

← = postaje od

→ = prelazi u

|| = znak za paralelne likove

X = znak za paralelne morfološki neistoznačne likove, npr. velik X veliki

‿ = signal za povezivanje akcenatskih cjelina: *hs/sh* nà‿ru:ku.

*D* = signal u ovome tekstu, kako je već spomenuto, da slijede primjeri uzeti iz dijalekata, a ne iz standardnih jezika.

Možda neće biti suvišno napomenuti da se u ovom zborniku, u skladu s uzusom u OLA i s pretežnom fonološkom praksom u svijetu, fonemi donose u kosim zagradama: / /, a alofoni u uglatima: [ ].

## Pregled osnovnih znakova s primjerima

U pregledu se donose svi osnovni znakovi, tj. slova bez dijakritikâ i slova izvedena s pomoću dijakritika ograničene primjene. Primjeri se navode prvenstveno iz standardnih jezika kako bi se vrijednost glasova lakše identificirala, a ukoliko pojedinih glasova nema u ortoepskim inventarima standardnih jezika, ili kojega od njih, ili pak postoje za to stanoviti metodološki razlozi, navode se primjeri iz dijalekata.

S pomoću dijakritičkih oznaka neograničene primjene mogu se od znakova u pregledu dobiti znakovi za sve glasove u našim dijalektima zastupanima u OLA.

*Vokali*

a kao *sln* b'rat, lípa, tá:k, grà:t; *hs/sh* táko:, lìpa, bràt, grà:d, dá:la, číta:, *mak* 'maka, 'taka, *D* ma:'ła, 'sa:t, 'vika:t.

ą glas srednji između [a] i [e], kao *sln D* žą́:na, *hs/sh D* žą'na, 'misąl', pą̀:t, dą̀:n, *mak D* 'rąka „paka", sąrna, br'ąst.

ɛ glas srednji između [ą] i [e][14], kao *sln* k'mɛt, žé:na, *hs/sh D* 'vɛnɛ:, žé:na, mɛ̃:so, *mak D* 'nɛaren.

[13] Isti znaci kojima se obilježavaju praslavenski tonemi upotrebljavaju se i u konkretnim opisima, po potrebi, ali samo u reduciranome „ishodišnom" inventaru (◠ ˝ ili ◠ ~ ˝).

[14] Znak ɛ upotrebljava se u OLA i u ovom zborniku samo za govore u kojima otvoreno ɛ stoji u opoziciji prema e.

e kao *sln* pog'leị, *D* z've:zda, *hs/sh* žéna, kmèt, žé:na:, pè:t, *mak* 'den, 'žena, bi'de·ịḱi.

ę „uski" glas tipa *e*, kao *sln* zvę́:zda, pę̀:t, *D* 'n'ęxče „nihče", b'rę̀za, *hs/sh D* ma'tikę̀, 'vę:nęc, 'mędvedica, zvę:z'da, 'dę:n, *mak D* 'dęn, 'polę || 'poli.

y „široki" glas tipa *i*, s oslabljenom prednjom artikulacijom, kao *hs/sh D* 'ryba || 'riba, 'tyca || 'tica.

i kao *sln* 'miš, tì:, tí:xo, *hs/sh* tìxo, ígla, mìš, tì:, zí:ma, *mak* 'ti, 'tifko „тивко", *D* 'sudi: „судии".

ɯ glas tipa *u*, ali s prednjom artikulacijom, kao *sln D* kɯ̯ščar, mú:xa, k'lɯ:č, *hs/sh D* k'rux, 'ĺu:di, t'rɯ:ba, *mak D* kluč.

u kao *sln* k'rux, lú:č, ú:lica, drù:gi, *hs/sh* ùlica, múxa, drù:g, rú:ka, *mak* 'ulica.

ǫ „uski" glas tipa *o*, kao *sln* nǫ̀:č, mǫ̀:š „mož", *D* 'šǫu̯, 'ǫfce, 'jagǫda, *hs/sh D* 'tǫča „tuča", kǫ'ritǫ, mǫ̀:š, vǫ̀:k, *mak D* 'kǫń, gu'l'amǫ.

o kao *sln* 'koɯ̯ „kol", *hs/sh* nóga, pòĺe, vò: || vò:l, nó:ževi, *mak* 'vol, 'pole, 'mo:ị̯ || 'mo·ị̯ „мои".

ɔ glas srednji između [ą] i [o][15], kao *sln* 'rɔ́k, nɔ́:ga, *hs/sh D* nɔ́ga, *mak* le'tɔ:vo || le'tɔ·vo.

ą glas srednji između [a] i [o], kao *sln D* k'rą̯vą̯, 'dą:š, *hs/sh D* k'rą̯vą̯, glą:'va, *mak D* 'rąka, 'pąt, 'mągla, 'vąrba.

ø glas tipa *o*, ali s prednjom artikulacijom, kao *sln D* 'vøni „ven", 'šørki „šurki", za'kø:riti „zakuriti", *hs/sh D* 'nøs, 'køkøš, 'gøvørilę se, 'sø: „jesu", pø̄:tøk.

ʌ glas srednji između [a] i [ə], kao *mak D* włʌ'kot, br'ʌs'tot, dʌs'katʌ.

ə kao *sln* 'pəs, stə'za, s'mərt, vętər, *D* 'də:š, 'zə:t „zet", *hs/sh D* 'dən, 'sən, 'čə:st, *mak D* 'rəka, 'dən, w'łək, 'wəm'ʌ „виме", 'gərłu.

ę̯ „zasopli" rezijski glas tipa *e*, kao *sln D* mad'vę̯t, m'rę̯ža, sma'rę̯ka, 'nę̯se̯l, 'pę̯kel, 'se̯den, 'tę̯kel, 'ce̯sta, st'rę̯a, 'ję̯sen.

i̯ isto tipa *i*, kao *sln D* ž'vi̯na, 'li̯pa, s'li̯wa, li'si̯ca, 'i̯ša.

u̯ isto tipa *u*, kao *sln D* 'mu̯a, 'ru̯sica, 'bu̯k, 'ku̯a, 'ru̯ška, 'u̯t.

o̯ isto tipa *o*, kao *sln D* 'o̯sen, na‿pa'to̯ce, 'do̯bər, 'ko̯ža, ko̯'le̯no̯, 'o̯ra, o̯t'ro̯k, urata'no̯.

*Sonanti*

m kao *sln* mó:rje, mí:sliti, *hs/sh* mò:re, mìsliti, *mak* 'majka.

n kao *sln* 'on, nǫ̀:s, 'nič, *hs/sh* ò:n, nò:s, nìšta, *mak* 'noga.

ń kao *sln* 'kɔń, *hs/sh* ńìva, mú:ńa, kòń, *mak* 'koń, 'bańa.

ŋ kao *sln* bà:ŋka, á:ŋka „Anka", *hs/sh* bà:ŋka || báŋka, à:ŋka „Anka", *mak* 'baŋka, *D* f'raŋga[16].

ł (labio)velariziran glas, kao *sln D* 'šu:ła, *hs/sh D* łù:k, k'ła:śe, *mak* 'beł, 'seło, k'łuč.

l kao *sln* lá:s, lę̀:s, *hs/sh* là:kat, lìpa, lù:k, *mak* 'kolo „Колъо", 'lubof „љубов", 'liljak „лилјак".

Ĺ kao *sln* krá:Ĺ, *hs/sh* Ĺú:biti, zè:Ĺe, *mak D* 'Ĺut, 'zeĺe „зелје".

[15] Upotrebljava se samo u opisima gdje odgovarajući glas stoji u opoziciji prema o. Usp. bilj. 14.

[16] Upotreba toga znaka također je ograničena, kako je to objašnjeno u tekstovnom dijelu.

r kao *sln* 'rak, rí:ba, *hs/sh* ràk, rìba, rú:ka, *mak* 'rak, 'riba, 'raka.
R stražnjojezični glas, kao *sln D* ʔRá:u̯a „krava", Rəž „rž".
j kao *sln* 'juk „jug", já:ma, *hs/sh* jùg, *mak* 'juk „југ", 'javor[17].

*Šumni suglasnici (opstruenti)*

p kao *sln* pá:sti, pí:sati, *hs/sh* pàsti, pí:sati, *mak* 'pat, 'pet.
b kao *sln* bá:ba, bę́:u̯, *hs/sh* bàba, bìti, bòb, *mak* 'baba.
φ bilabijalni bezvučni spirant, kao *sln* φ'se || u'se.
β bilabijalni zvučni spirant s jakom frikacijom, kao *sln D* 'wərβa „vrba", bé:warca „veverica".
w bilabijalni zvučni spirant sa slabom frikacijom[18], kao *sln D* k'rawa, *mak D* 'woda, w'ɬək.
f kao *sln* 'fant, fí:ga, *hs/sh* fùćkati, *mak* 'furna.
v kao *sln* và:s, ví:no, *hs/sh* vóda, ví:no, nòv, ó:vca, *mak* 'voda, 'vino[19].
t kao *sln* 'tam, tí:xo, *hs/sh* tàmo, tìxo, *mak* 'tamu, 'tifko „тивко".
d kao *sln* dà:r, dę́:lo, *hs/sh* dà:r, dìm, rò:d, *mak* 'dar, 'deło.
ϑ interdentalni bezvučni spirant[20], kao *sln D* 'dɛϑ || dèa̯ϑ || dèa̯ð „ded", *mak D* 'ϑaros, ϑi'ria.
đ interdentalni zvučni spirant s jakom frikacijom, kao *sln* D đǫ̀:x.
ð interdentalni zvučni spirant, kao *mak D* 'marða „марда", ðas'kała.
c kao *sln* cę́:na, kó:nəc, *hs/sh* càr, kónac, *mak* 'car.
ʒ zvučni prednjojezični afrikat, kao *sln D* 'ta:ʒga „takega", *hs/sh* óta ʒ bi „otac bi", *D* jèʒero, 'buʒe „usne", 'bęʒęk „bazga", *mak* ʒ'voni, 'ʒit „ѕид".
s kao *sln* sà:t „sad", senò:, nǫ̀:s, *hs/sh* sàlo, sélo, nò:s, *mak* 'nos.
z kao *sln* ze'len, zatò:, *hs/sh* znàti, kóza, rè:z, *mak* 'zet, 'zajak.
ć bezvučni subdentalni afrikat (cakavski „mokri" glas), kao *hs/sh D* šter'nišće || šter'nišće, ž'liča || ž'lica „žlica".
ś bezvučni subdentalni spirant (cakavski „mokri" glas), kao *hs/sh D* štra'šif „strašiv", nù:ś „nos".
ż zvučni subdentalni spirant (cakavski „mokri" glas), kao *hs/sh D* žẽ:ja „žeđa", ja'žik, 'koża „koža", ko'ża „koza".
ť bezvučni palatalni ploziv, kao *sln D* s'vi̯eťa „sveča", *hs/sh D* nò:ť „noć", š'ťù:ka „štuka".
ď zvučni palatalni ploziv, kao *sln D* 'ďa:i̯ce „jajce", *hs/sh D* sagrã:ďen.
ć kao *sln D* s've:ća, *hs/sh* kùća, nò:ć, *mak D* 'kuća „куќа", 'noć „ноќ".
ʒ́ kao *hs/sh* méʒ́a „međa", ròʒ́en, *mak D* 'meʒ́a „меѓа", 'łuʒ́e „луѓе".
ś bezvučni palatalni spirant, kao *sln D* γ'rei̯śi „grehi", *hs/sh D* śèsti „sjesti", k'ła:śe „klasje", vo'śina „vosak".

[17] O upotrebi j/i govori se u tekstovnom dijelu.

[18] Isti se znak upotrebljava bez obzira na to da li je /w/ u distribuciji uvijek sonant, ili je u nekim pozicijama šumni suglasnik. Navodi se na ovom mjestu, po tradiciji OLA, da mu se odredi točan položaj u nizu.

[19] Isti se znak upotrebljava bez obzira na to da li je /v/ u distribuciji uvijek sonant, uvijek šumni glas, ili naizmjence jedno i drugo u raznim pozicijama. Usp. i bilj. 18.

[20] U OLA je za tu funkciju predviđen znak þ, ali kako se respektivni glas nalazi samo u govorima jugoslavenskih jezika i, bar koliko su zastupani u OLA, ne i u drugim slavenskima, a u svjetskoj se fonetici i fonologiji široko upotrebljavaju oba znaka, uzeli smo za ovaj zbornik onaj koji je praktičniji u tiskarsko-tehničkom smislu.

ź zvučni palatalni spirant, kao *hs/sh D* íźesti „izjesti", gruõ̯:źą „grožđe".

č kao *sln* 'čas, oči:, *hs/sh* čàs, òči, *mak* 'čaša.

ǯ kao *sln D* 'dɛžǯa „dežja", *hs/sh* sr̀ǯba „srdžba", ǯá:mija „džamija", *mak* 'ǯamija „џамија".

š kao *sln* šá:la, ší:lo, *hs/sh* šá:la, šìlo, *mak* 'šaren, 'širok.

ž kao *sln* žá:ba, žì:u̯, *hs/sh* žàba, žì:v, nò:ž, *mak* 'žaba, 'život.

k kao *sln* kɔ́:sa, kí:səu̯ „kisel", *hs/sh* kósa, kìseo, *mak* 'kosa.

g kao *sln* glẹ̀:dam, govorí:m, *hs/sh* nóga, nòge, rò:g, *mak* 'noga.

x kao *sln* xí:tər „hiter", tì:x, *hs/sh* xìtri: „hitri", tìx, *D* xo'diti, *mak* 'tixo „тихо".

g̑ zvučni velarni spirant, s jakom frikacijom i uskim otvorom, kao *sln D* wò:g̑ (←lǫgъ), g̑ò:s, ó:g̑l̥.

ɣ zvučni velarni spirant sa širim otvorom i slabijom frikacijom, kao *sln D* 'no:ɣa, ɣ'la:va, *hs/sh D* no'ɣa „noga", ɣla:'va, 'uɣo „uho || uvo", *mak D* eɣ'ła, buɣ'na.

ʔ bezvučni glotalni ploziv, kao *sln D* ʔRáu̯a „krava", u̯è:ʔ „jok (vek)".

ĥ bezvučni faringalni spirant, kao *hs/sh D* múĥa, ĥòǯa „hodža".

h zvučni faringalni spirant, kao *sln D* no'ha.

ḱ bezvučni palatovelarni ploziv, kao *hs/sh D* 'ruḱe, *mak* 'ḱerka, o'de·jḱi.

ǵ zvučni palatovelarni ploziv, kao *hs/sh D* 'noǵe, *mak* 'łaǵa, 'łuǵe.

x́ bezvučni palatovelarni spirant, *sln D* ɣ'reix́i „grehi".

Osim transkripcije egzemplificirane u ovome pregledu, namijenjene prikazivanju suvremenih govora, upotrebljava se u tzv. ishodišnim sustavima (v. Uvod) transkripcija za praslavenski i(li) druge više-manje uvjetno shvaćene starije jezične faze. Ona se ovdje ne reproducira, jer odgovara praksi u OLA, a i pretežnoj slavističkoj praksi u svijetu.

# FONOLOŠKI OPISI SLOVENSKIH GOVOROV

TINE LOGAR

# IZHODIŠČNI SPLOŠNOSLOVENSKI FONOLOŠKI SISTEM

## 1. INVENTAR FONOLOŠKIH ENOT

### *1.1. Vokalizem*

1.11. Dolgi vokalizem

i: u:
ě: o:
e: ə: ę: ǫ:
a:

1.12. Kratki vokalizem

i u
ě
e ə o ę ǫ
a

1.13. Poleg vokalov so silabemi tudi /r̥: l̥: r̥̀ ĺ̥/.

### *1.2. Konzonantizem*

1.21. Zvočniki (Sonanti)

| | | | |
|---|---|---|---|
| w | | | m |
| | l | r | n |
| j | Ĺ | ŕ | ń |

1.22. Nezvočniki (Obstruenti)

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| ť | | | |
| č | | š | ž |
| k | g | x | |

### *1.3. Prozodija*

1.31. Akcentsko mesto v besedah je svobodno.

1.32. Vsi silabemi so lahko dolgi ali kratki, akcentuirani ali neakcentuirani.

1.33. Intonacija dolgih akcentuiranih silabemov je akutirana ali cirkumflektirana. Na kratkih akcentuiranih silabemih ni intonacijske opozicije, fonetično pa so akutirani.

1.34. Iz povedanega sledi, da inventar prozodemov vsebuje ◌̂, ◌̀, ◌́ in ◌̌.

## 2. DISTRIBUCIJA FONOLOŠKIH ENOT

### *2.1. Vokalizem*

2.11. Dolgi vokalizem

2.111. /ə:/ ni možen v absolutnem začetku.

2.112. /ě: ę:/ nista možna v absolutnem začetku: pred njima se je razvil protetični j.

2.12. Kratki vokalizem

2.121. V poziciji za /š ž č j ń ŕ Í/ /o/ v neakcentuiranem zlogu ni možen.

*2.2. Konzonantizem*

2.21. Zvočniki

2.211. Fonetična realizacija /l/ je v poziciji pred prednjimi vokali in pred /j/ mehkejša kot v drugih pozicijah.

2.22. Nezvočniki

2.221. V poziciji pred nezvočniki se nezvočniki po zvenečnosti/nezvenečnosti prilikujejo sledečim nezvočnikom.

*2.3. Prozodija*

2.31. Dolgi vokali so možni samo pod akcentom.

2.32. Kratki vokali so akcentuirani ali neakcentuirani.

2.33. Intonacijske opozicije (akut, cirkumfleks) so samo na dolgih akcentuiranih vokalih (silabemih).

2.34. Akcentsko mesto v besedah je svobodno, na dolgih ali kratkih vokalih (silabemih).

## 3. IZVOR FONOLOŠKIH ENOT

3.01. Simboli za kategorije fonemov so V (vokal) in C (konzonant).

3.02. Simboli za prozodične enote so ′ dolgi akut, ̂ dolgi cirkumfleks, ̏ psl. začetni kratki cirkumfleks, ̀ kratki akut, V̄ neakcentuirana dolžina, V̆ neakcentuirana kračina.

*3.1. Vokalizem*

3.11. Dolgi vokalizem

i: ← cirkumflektirani, novocirkumflektirani in novoakutirani i:, y:
← i:, y: pred kratkim akcentuiranim končnim vokalom (predakcentski i:, y:)
← neakcentuirani i, y pod zgodaj na sledeči zlog premaknjenim ̂ ← psl. ̂ ̏
← -ьjь, če je bil akcentuiran končni ь (kostьjь → kostí:)

u: ← cirkumflektirani, novocirkumflektirani in novoakutirani u:
← u: pred kratkim akcentuiranim končnim vokalom (predakcentski u:)
← neakcentuirani u pod zgodaj na sledeči zlog premaknjenim ̂ ← psl. ̂ ̏

ě: ← cirkumflektirani, novocirkumflektirani in novoakutirani ě:
← ě: pred kratkim akcentuiranim končnim vokalom (predakcentski ě:)
← e v cirkumflektiranih in predakcentskih skupinah telt, tert, ki so po metatezi likvid prešle v tlě:t, trě:t
← oje, eje (po kontrakciji)
← neakcentuirani ě pod zgodaj na sledeči zlog premaknjenim ̂ ← psl. ̂ ̏

o: ← cirkumflektirani o
← zgodaj podaljšani novoakutirani o
← neakcentuirani o pod zgodaj na sledeči zlog premaknjenim ◠ ← psl. ◠ "

e: ← cirkumflektirani e
← zgodaj podaljšani novoakutirani e
← neakcentuirani e pod zgodaj na sledeči zlog premaknjenim ◠ ← psl. ◠ "

ə: ← cirkumflektirani ь, ъ
← zgodaj podaljšana novoakutirana ь, ъ
← ь, ъ pod zgodaj na sledeči zlog premaknjenim ◠ ← psl. ◠ "

a: ← cirkumflektirani, novocirkumflektirani in novoakutirani a:
← a: pred kratkim akcentuiranim končnim vokalom (predakcentski a:)
← o v cirkumflektiranih in predakcentskih skupinah tort, tolt, ki so po metatezi likvid prešle v tra:t, tla:t
← aja, oja (po kontrakciji)
← a pod zgodaj na sledeči zlog premaknjenim ◠ ← psl. ◠ "

ę ← cirkumflektirani, novocirkumflektirani in novoakutirani ę:
← ę: pred kratkim akcentuiranim končnim vokalom (predakcentski ę:)
← ojȩ, ajȩ, ejȩ (po kontrakciji)
← ę pod zgodaj na sledeči zlog premaknjenim ◠ ← psl. ◠ "

ǫ: ← cirkumflektirani, novocirkumflektirani in novoakutirani ǫ:
← ǫ: pred kratkim akcentuiranim končnim vokalom (predakcentski ǫ:)
← ojǫ, ejǫ (po kontrakciji)
← ǫ pod zgodaj na sledeči zlog premaknjenim ◠ ← psl. ◠ "

r̥: ← ьr, ъr med konzonanti, če sta bila cirkumflektirana, novocirkumflektirana ali novoakutirana
← ьr, ъr pred kratkim akcentuiranim končnim vokalom (predakcentska)

l̥: ← ьł, ъł med konzonanti, če sta bila cirkumflektirana, novocirkumflektirana ali novoakutirana
← ьł, ъł pred kratkim akcentuiranim končnim vokalom (predakcentska)

## 3.12. Kratki vokalizem

i ← staroakutirani i:, y:
← neakcentuirani i:, y: (razen v poziciji pred kratkim končnim akcentom)
← neakcentuirana -ьjь, -ъjь (po kontrakciji)
← jь-
← ьj, ъj v določenih pogojih, delno fakultativno

u ← staroakutirani u:
← neakcentuirani u: (razen v poziciji pred kratkim končnim akcentom)

ě ← staroakutirani ě:
← neakcentuirani ě: (razen v poziciji pred kratkim končnim akcentom)
← e v skupinah tert, telt (po metatezi trět, tlět), če je bil akutiran ali neakcentuiran (razen v poziciji pred kratkim končnim akcentom)
← neakc. oje, eje (po kontrakciji)

e ← novoakutirani e
← neakcentuirani e
o ← novoakutirani o
← neakcentuirani o
ə ← novoakutirani ь, ъ
← neakcentuirani ь, ъ
← sekundarno v skupinah nezvočnik + zvočnik po izgubi končnih -ь, -ъ
a ← staroakutirani a:
← neakcentuirani a: (razen v poziciji pred kratkim končnim akcentom)
← o v skupinah tort, tolt (po metatezi trat, tlat), če je bil akutiran ali neakcentuiran (razen v poziciji pred kratkim končnim akcentom)
← neakcentuirana skupina aja (po kontrakciji)
ę ← staroakutirani ę
← neakcentuirani ę: (razen v poziciji pred kratkim končnim akcentom)
ǫ ← staroakutirani ǫ
← neakcentuirani ǫ: (razen v poziciji pred kratkim končnim akcentom)
r̥ ← neakcentuirani ьr, ъr med konzonanti (razen v poziciji pred kratkim končnim vokalom)
← staroakutirani ьr, ъr med konzonanti
← neakcentuirani rь, rъ med konzonanti
l̥ ← neakcentuirana ьl, ъl med konzonanti (razen v poziciji pred kratkim končnim vokalom)
← staroakutirani ьl, ъl med konzonanti
← neakcentuirani lь, lъ med konzonanti

### *3.2. Konzonantizem*

#### 3.21. Zvočniki

w ← w
j ← j
← dj
← rj skupaj z r (r+j) pred vokalom (cěsarja)
l ← l
ĺ ← lj
← lь̯j, lъ̯j, če asimilacije ni preprečil občutek za morfem
← j v skupinah pj, bj, mj, wj
r ← r
← rj ne pred vokalom (cěsar)
← rj skupaj z j (r+j) pred vokalom (cěsarja)
← ž med vokali pred e (po rotacizmu)
m ← m
n ← n
ń ← nj
← nь̯j, nъ̯j, če asimilacije ni preprečil občutek za morfem

3.22. Nezvočniki

p ← p
b ← b
f ← v izposojenkah
← v onomatopejah
t ← t
d ← d
c ← c
← k v skupini kw- pod znanimi pogoji
s ← s
← ś
z ← z
← ʒ
← g v skupini gw- pod znanimi pogoji
ť ← tj
← kt pred prednjimi vokali
← č v skupini šč
č ← č
š ← š
← s v skupinah slj, snj, stj, sъč
ž ← ž
← z v skupinah znj, zdj
k ← k
g ← g
x ← x

3.221. V skupinah CC ← CьC, CъC so izvedene regresivne asimilacije po zvenečnosti.

*3.3. Prozodija*

3.31. ´ ← novi dolgi akut
← ob premiku akcenta s končnega kratkega zloga na predakcentsko dolžino (razen v nekaterih redkih besedah, ko je bil akcent analogno zadržan na koncu)
← kontrakcija VjV, če je bil akcentuiran drugi vokal
← novi kratki akut po zgodnjem podaljšanju v znanih primerih

3.32. ◠ ← stari dolgi cirkumfleks
← stari kratki cirkumfleks
← novi dolgi cirkumfleks
← po premiku kratkega ali dolgega cirkumfleksa na sledeči zlog
← kontrakcija VjV, če je bil akcentuiran prvi vokal

3.33. ` ← stari akut
← novi kratki akut

3.34. V̌ ← V̌, V̄

TINE LOGAR

# **SOLBICA** (STOLVIZZA; OLA 1)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizem*

1.11. Akcentuirani vokalizem

| | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| i | | | | | u | | i̯ | u̯ |
| | ẹ | | | ọ | | + | | |
| | | e | ə | o | | | ẹ̯ | ọ̯ |
| | | | a | | | | | |

1.111. Fonema /ẹ ọ/ sta širša kot slovenska knjižna /ẹ: ọ:/

1.12. Neakcentuirani vokalizem

| | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| i | | | u | | i̯ | u̯ | |
| | e | ə | o | + | ẹ̯ | ọ̯ | |
| | | a | | | | | |

### *1.2. Konzonantizem*

1.21. Zvočniki

| | | | |
|---|---|---|---|
| w | | | m |
| v | | | |
| | l | r | n |
| j | | | ń |

1.211. /j/ ima fonetično vrednost /i̯/.

1.22. Nezvočniki

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | ʒ | s | z |
| č | | š | ž |
| ć | ʒ́ | | |
| k | g | | |

1.221. /ʒ ʒ́/ sta fonema, ki se pojavljata v izposojenkah.

1.222. Namesto /ć/ se pogosto sliši [t́].

*1.3. Prozodija*

1.31. Akcentsko mesto v besedah je svobodno.
1.32. Akcentuirani vokali so fonetično daljši kot neakcentuirani.
1.33. Akcent je dinamičen.
1.34. Akcentuirani /i̯ u̯ ę̯ o̯/ so fonetično krajši kot drugi akcentuirani vokali.
1.35. Inventar prozodemov obsega torej akcentuirane in neakcentuirane silabeme ('V V).

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizem*

2.11. Akcentuirani vokalizem

2.111. Akcentuirani vokali se pojavljajo v vseh besednih, zlogih razen /i̯ u ę e ę̣/, ki se ne govore v vzglasju, in /ə/, ki se v vzglasju pojavlja samo v poziciji pred /r/ ('o̯ba, 'ərm, 'awor, 'o̯ra, 'i̯ša, 'u̯t, 'o̯st, ža'ni, 'bu, 'rę, 'lǫ otro'cə, d'ra, na ər'te, ma'mo, dər'ži̯, kos'tu̯, pa're, ča'lǫ̣).

2.112. /a/ se ne pojavlja v poziciji pred ali za /n m/.

2.12. Neakcentuirani /i̯ u̯ ę̯ o̯/ se pojavljajo samo v besedah z enim od akcentuiranih zasoplih vokalov (vokalna harmonija).

*2.2. Konzonantizem*

2.21. Zvočniki

2.211. V poziciji pred neakcentuiranim /a e/ se pojavljata /w/ in /v/ (spa'duwa, oba'šu̯wa, žva'ri̯na, 'vi̯vari̯ca; k'rawen, vi'ru̯wel, k'rave).

2.212. V poziciji pred /i/ se pojavlja samo /v/, v poziciji pred akcentuiranim /u o/ pa samo /w/.

2.213. V poziciji pred konzonantom in pred pavzo se pojavlja [u̯] kot pozicijska varianta /w/ (k'rau̯, 'o̯uca, k'rau̯mə).

2.214. V poziciji pred pavzo je /m/ redek (samo v nom. akuz. sg. samostalnikov).

## 2.22. Nezvočniki

2.221. V poziciji pred pavzo se zveneči nezvočniki ne pojavljajo.

2.222. /x/ je redek konzonant. Pojavlja se samo v poziciji pred /k t/ ('no̯xta, 'laxta, te 'lẹxkə, te'mixkə, ž'laxta).

2.223. /g/ se pojavlja samo v nekaterih redkih sposojenkah, v domačih besedah ga ne govore ('mu̯zgala).

# 3. IZVOR

## *3.1. Vokalizem*

### 3.11. Akcentuirani vokalizem

i ← ě: (m'liko, k'ris, 'ri ‚greh', s'vića)
← e: ('lit, mo'žin (3. pl.)
← ə: v poziciji pred in za /n m/ ('din ‚dan', 'mi ‚mah')
← akcentuirani ə v nezadnjem besednem zlogu pred /n m/ ali za njima (u̯'zimen)
← ẹ: v poziciji ob /n m/ ('mijek ‚mehek', te 'mixko, 'rin)
← predakcentski ę pred /n m/ ali za njima po premiku dolgega cirkumfleksa s sledečega zloga nanj ('miso)
← a:j (d'vistə)

u ← o: ('nuć, 'kust, 'sul, 'bus, 'nui ‚gnoj')
← ǫ: in akcentuirani ǫ v poziciji za /n m/ ('muš, 'muka, se 'mutə)
← včasih i̯: ('vuk, 'suncə, 'sunčacə)
← akcentuirani i in i: v skupinah umi, ubi (se u'muwa, 'mui̯ se, u'mula)

ę ← ə: ('tęst, 'vęs)
← akcentuirani ə v nezadnjem besednem zlogu ('tęšća, 'pęsjə, 'vęskə, u̯'sęne ‚vsahne')
← ę: ('zęc, 'lęda ‚gleda', t'ręsen, 'rę ‚gre')
← akcentuirani ę v nezadnjem besednem zlogu ('sędnot ‚sesti', 'lẹnot ‚leči', ta'lẹta)
← predakcentski ę po premiku dolgega cirkumfleksa s sledečega zloga.

ǫ ← ǫ: ('kǫt, 'dǫp, 'pǫt, 'kǫs, 'o̯bec ‚gobec')
← akcentuirani ǫ ('to̯ča, 'o̯ba ‚goba')
← predakcentski ǫ po premiku dolgega cirkumfleksa s sledečega zloga nanj ('zǫbjə)
← i̯: skupaj z /l/ ('tǫlst, 'tǫlčen, 'tǫlkel)
← predakcentski i̯ po premiku akcenta s končnega kratkega zloga nanj ('bǫla ‚bolha', 'sǫlza)
← včasih r̥: skupaj z r ('wǫrtec, 'wǫr ‚vrh', za'wǫržə)

e ← akcentuirani i v zadnjem besednem zlogu (m'len, pata'len, kro'pet, ta'čet ‚teči', o'det ‚hoditi', no'će, kon'ce)
← akcentuirani a v zadnjem zaprtem besednem zlogu ('les, kos'ten, zd'reu̯; inf. s'pet, 'net ‚gnati', 'det)
← akcentuirani a ←ə v zadnjem zaprtem besednem zlogu ('pes, 'nes, 'deš, zala'nec, 'bes bezeg')
← akcentuirani ę v zadnjem besednem zlogu ('zet, m'le ‚mene', ta'be, ta'le)

o ← akcentuirani u v zadnjem besednem zlogu (k'ro ‚kruh', kop, 'čot, otro'ko, wo'lo, i'to ‚tu')
← akcentuirani ǫ v zadnjem besednem zlogu (st'rok)
← a: in akcentuirani a v nezadnjem besednem zlogu pred /n m/ ali za njima (k'lonec, 'mote, po'dona ‚podgana', 'moćija ‚mačeha')
← včasih akcentuirani ə v zadnjem zaprtem zlogu (ko'tol, ta'rok, o'oń ‚ogenj')
← akcentuirani i v zadnjem zaprtem zlogu v skupinah umi-, ubi- (um'wot, ub'wot)

a ← a: (t'rawa, d'ra ‚drag')
← akcentuirani a v nezadnjem besednem zlogu ('žaba, d'laka, b'ratər)
← akcentuirani a v zadnjem odprtem besednem zlogu (š'la, pača'na)

ə ← včasih akcentuirani i v zadnjem besednem zlogu ('sət, 'nət, a'zək, va'lək, ta'cə ‚teci')
← r̥: in akcentuirani r̥ skupaj z /r/ ('tərn, 'bərdo, 'ərm ‚grm', 'mərvice, 'ərdə ‚grdi', 'pərst)
← predakcentski r̥ po premiku akcenta z dolgocirkumflektiranega sledečega zloga ('sərcə)

i̯ ← i: (t'ri̯, t'ri̯stə ‚trideset', kost'ri̯š, te's̯i̯tə, pl. ko'ri̯ta)
← i po premiku akcenta s končnega kratkega zloga ('ji̯la ‚igla')
← akcentuirani i v nezadnjem besednem zlogu (li's̯ica, prapa'li̯ca, 'ri̯ba, ko'ri̯to)
← predakcentski i po premiku akcenta z dolgocirkumflektiranega sledečega zloga ('vi̯er ‚vihar')
← včasih ě: ('ńi̯zdo ‚gnezdo', z'vi̯zda, 'pi̯sek)

u̯ ← u: ('ru̯ška ‚hruška', k'ju̯č, ‚ključ', 'su̯ ‚suh')
← akcentuirani u v nezadnjem besednem zlogu ('mu̯a ‚muha', 'ru̯sica, 'u̯da ‚huda')
← predakcentski u po premiku akcenta z dolgocirkumflektiranega sledečega zloga ('wu̯o ‚uho', 'ju̯də ‚ljudje')

ę ← akcentuirani ě (m'rę̯ža, mad'vę̯t, sma'rę̯ka, 'cę̯sta, st'rę̯a, kǫ'lę̯noǫ̯)
← predakcentski ě po premiku akcenta z dolgocirkumflektiranega sledečega zloga ('sę̯no, 'lę̯po, 'lę̯sen)
← akcentuirani e ('pę̯kel, 'nę̯sel, 'sę̯den, 'rę̯bra, za'lę̯n, pa'čę̯n, ba'rę̯ ‚bere')
← predakcentski e po premiku akcenta z dolgocirkumflektiranega sledečega zloga ('ję̯sę̯n, 'ję̯zaro, 'nę̯boǫ̯, 'bę̯čula, 'pę̯pę̯l, 'vę̯sę̯l, 'dę̯vet, 'dę̯set, z 'vę̯čara)
← predakcentski ə po premiku akcenta z dolgocirkumflektiranega sledečega zloga ('mę̯a 'maha')
← včasih predakcentski e po premiku akcenta s kratkega končnega zloga ('zę̯mja)

o̯ ← akcentuirani o ('do̯ber, 'o̯sen, o̯t'ro̯k, s'to̯l, pa'to̯k, p'ro̯sə, 'no̯sə, 'o̯də 'hodi', srab'ro̯, urata'no̯, ok'no̯, ča'lo̯, d'no̯)
← predakcentski o po premiku akcenta z dolgocirkumflektiranega sledečega zloga ('ko̯ko̯š, 'o̯lop 'golob', 'ko̯ro̯n, 'o̯ko̯, 'bo̯len)
← včasih predakcentski o po premiku akcenta s kratkega končnega zloga ('o̯ra 'gora', 'ko̯sa, 'ro̯sa)

## 3.12. Neakcentuirani vokalizem

i ← neakcentuirani i razen v izglasnem odprtem zlogu (li'si̯ca, 'jaščarica, 'žabica, čər'ni̯čica, ta'lętin)
← neakcentuirani e ě po vokalni harmoniji
u ← neakcentuirani u razen v izglasnem odprtem zlogu (jud'mi̯ 'ljudmi', ju'nok, u'či̯)
← včasih predakcentski o (ku'žof ‚kožuh', ku'ńot)
← predakcentski ł̯ (bu'li 'bolh', sul'zi)
← včasih predakcentski o̯ (su'se̯t, su'se̯da)
e ← cirkumflektirani e: po premiku akcenta nazaj ('ve̯sel)
← ě v poakcentskih zaprtih zlogih ('ži̯vel)
← ę v izglasju ('li̯pe, k'ju̯če, 'ko̯se)
← a v poakcentskih zaprtih zlogih ('pi̯sel, 'de̯let, p'ro̯del, 'dilen)
← ə v poakcentskih zaprtih zlogih (ə→a→e) (s'ladek, 'pętek, ne̯sel, 'mu̯tec)
← ə v predakcentskem zlogu (ə→a→e) (dež'ńa)
o ← o (bo'beć, mo'ti̯ka, ko'pel, 'si̯to, m'liko)
← u v odprtem končnem zlogu ('sino, b'ratro, 'ta na 'lazo)
← o̯ (st'ro̯o, 'ku̯o ‚kugo', lo'pato, ko'dijo 'kodeljo', u̯z'dinol, se z'mərznol)
← ł̯ skupaj z /l/ ('jabolko)
← včasih ə (mo'la 'megla')
← včasih r̯ skupaj z r (vor'se̯, wo'ra 'vrha')
← včasih ě (sono'se̯k)
← a v poziciji pred /m/ in istozložnim /v/ (flo'min, lou̯'ni̯k 'glavnik')
a ← a razen v končnem zaprtem zlogu ('sika, p'raa 'praga', zd'rava)
← ě e v predakcentskih in poakcentskih zlogih (ba'li̯ca, sa'ki̯ra, srab'ro̯, ca'di̯, s'taramo, u̯ča'ni̯ca, raša'to̯, ba'sida, va'li̯ka, ta'ta, za'le̯n, pa'če̯)
← predakcentski ę (a'zək ‚jezik', kla'či̯, sa'di̯n)
← včasih o v predakcentskih zlogih (klaba'si̯ca, la'bo̯k ‚globok')
ə ← i v poakcentskih zlogih ('vinčə, 'ni̯tə, o'čomə, te 'tolstə, 'cipə, zəs k'ju̯čə 's ključi', u̯'cipət, 'o̯dən)
← izglasni e ě (k'ju̯čavə, 'si̯navə; 'suncə, 'murjə, 'po̯jə „polje", d'rivə)
← r̯ skupaj z /r/ (tər'pot, čər'ni̯čica)

i̯ u̯ e̯ o̯ se pojavljajo za /i u e ě o/ v poziciji pred ali za zlogi z akcentuiranimi i̯ u̯ e̯ o̯ po pojavu rezijanske vokalne harmonije.

### *3.2. Konzonantizem*

## 3.21. Zvočniki

**3.211.** Zvočniki so nastali iz ustreznih izhodiščnih slovenskih, poleg tega pa še:
w ← protetični w pred /u o̯/ ('wu̯o 'uho', 'wu̯m, 'wu̯ra, se 'wu̯čə, 'wo̯zek, 'wo̯ol)

← p v poziciji pred /t/ v vzglasju (u̯'teć)
v ← w v poziciji pred sprednjimi vokali in a ← e, ě, ę, vendar ne pred e ← a (k'rawen, s'nuwet)
n ← m v poziciji pred pavzo (razen v nom. sg. samost. m. sp.)
← ę: skupaj z i ('vinčə)
l ← n v skupini mn (m'le, m'lę, m'lu)
j ← Í ('parkej, 'vǫja, ko'dija, k'jų̈č)
← v hiatu po onemitvi medvokalnega /x/ ('dį̈jet 'dišati', 'mijek 'mehek')
← sekundarni j v poziciji za vokalom in pred /s z/ (ža'lę̈izo, 'šę̈jst, ž'lę̈jza)

3.22. Nezvočniki

3.221. Nezvočniki so nastali iz ustreznih izhodiščnih slovenskih glasov.
Nezveneči nezvočniki so nastali tudi po asimilaciji na sledeče nezveneče nezvočnike, in obratno, zveneči na enak način iz nezvenečih. Pred pavzo so zveneči nezvočniki postali nezveneči.

Razen tega pa še:
ʒ ← v izposojenkah iz furlanščine
ǯ ← v izposojenkah iz furlanščine (ǯa'nar)
ć ← ť ('pį̈šćə)
← v izposojenkah iz furlanščine (ćača'dǫr)
x ← k g v poziciji pred /k t/ (te'mixkə, te'lęxkə, 'nǫxta)

*3.3. Prozodija*

3.31. Akcentsko mesto sta utrdila naslednja akcentska premika:
Premik akcenta z dolgocirkumflektiranega končnega in nekončnega zloga za en zlog nazaj ('sę̈nǫ̈, 'lę̈sen, 'ǫ̈kǫ̈, 'kǫ̈kǫ̈š)
Sporadičen premik akcenta s kratkoakcentuiranega končnega zloga na predakcentski zlog z o ('kǫsa, 'ǫ̈ra)
Na splošno pa je ohranjena končna akcentuacija v besedah tipa sest'ra, vo'da in məg'la kot tudi v besedah z zaprtim kratkoakcentuiranim končnim zlogom (po'tǫk, ze'lę̈n).

3.32. 'V ← V́:
← V̀: v enozložnih besedah
← po premiku akcenta z dolgega cirkumflektiranega zloga na predakcentski zlog
← 'V (skrajšan stari dolgi akut in novi kratki akut) ('rę̈pa, 'nę̈sel)
← sporadično po premiku akcenta s kratkoakcentuiranega končnega zloga na predakcentski zlog z /o/ ('kǫsa, 'ǫ̈u̯ca)

*3.4. Izguba glasov*

3.41. Izgube vokalov govor ne pozna.

3.42. Od konzonantov so se izgubili /g x j/, pri čemer se je /j/ izgubil redko, /x/ razen v poziciji pred /t k/ vedno, /g/ pa vedno, razen v novejših sposojenkah iz furlanščine ('mų̈zgala) ('ru 'rog', 'rǫa, 'ǫ̈lop, 'ǫba, o'ǫ́ń 'ogenj', 'lawa, s'taraa 'starega'; 'rų̈ška 'hruška', o'rę̈ 'oreh', 'kų̈a, 'sų̈; a'zək 'jezik'; te'mixkə, te'lęxkə, 'nǫxta).

TINE LOGAR

# OŠNE PRI SV. LENARTU (OSGNETTO; OLA 2)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizem*

1.11. Dolgi akcentuirani vokalizem

i: u:
ię uǫ
e: o:
a:

1.12. Kratki akcentuirani vokalizem

i u
e o
a

1.13. Neakcentuirani vokalizem

i u
e o
a

### *1.2. Konzonantizem*

1.21. Zvočniki

v m
l r n
j ń

1.22. Nezvočniki

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| č | ǯ | š | ž |
| č’ | | | |
| k | g | x | |
| | | | h |

1.211. /j/ je v poziciji pred vokali fonetično in akustično bliže spirantu kot v poziciji ne pred vokalom, kjer je bližji [i].

1.212. /č/ in /č’/ sta si fonetično zelo podobna, vendar še vedno različna.

*1.3. Prozodija*

1.31. Govor pozna kvantitetne in intonacijske opozicije (V́: V̀:)
1.32. Akcentsko mesto v besedah je svobodno.

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizem*

2.11. Dolgi akcentuirani vokalizem

2.111. Vsi dolgi akcentuirani vokali se brez omejitev pojavljajo v vseh besednih zlogih in vseh konzonantnih pozicijah.

2.12. Kratki akcentuirani vokalizem

2.121. Kratki akcentuirani vokali se pojavljajo samo v zadnjih ali edinih besednih zlogih. Drugih pozicijskih omejitev zanje ni.

2.13. Neakcentuirani vokalizem
2.131. Vsi neakcentuirani vokali se pojavljajo v vseh neakcentuiranih pozicijah.

*2.2. Konzonantizem*

2.21. Zvočniki
2.211. Za /v/ se v poziciji ne pred vokalom pojavljata [v] in [u̯] (otà:vńak, driẹ́vje, živtá:, lovtá:, lovmó:; u̯sà:k), v poziciji pred pavzo pa [u̯] in [f] (xliẹ́u̯, drìẹu̯, zdrè:u̯; dat. sg. krá:f; gen. pl. čarìẹf, krà:f).
2.212. V poziciji pred pavzo se namesto /m/ pojavlja [n]. Izjema je nom. sg. samostalnikov moškega spola, kjer je /m/ ostal po analogiji sklonov, v katerih /m/ ni stal pred pavzo (dìẹlan, loví:n, pot koliẹ́nan, ko'ńan).
2.213. Za /l/ se v poziciji ne pred vokalom in pred pavzo pojavlja [u̯] ('vou̯, de-'beu̯, lo'viu̯, mà:u̯ta). Izjeme so mlade sposojenke (mù:škul, kò:tul) iz romanščine.

2.22. Nezvočniki
2.221. /ʒ/ in /g/ se pojavljata samo v mlajših sposojenkah iz furlanščine (in italijanščine) in sta razmeroma redka.
2.222. V poziciji pred pavzo se /h/ ne pojavlja.
2.223. V poziciji pred pavzo se zveneči nezvočniki ne pojavljajo.
2.224. V poziciji pred pavzo sta se /x h/ nevtralizirala v /x/.

*2.3. Prozodija*

2.31. Kot dolgi se v govoru pojavljajo samo akcentuirani vokali, ki so možni v vseh besednih zlogih.
2.32. Dolgi akcentuirani vokali so ali akutirani ali cirkumflektirani (V́: V̀:).
2.33. Kratki akcentuirani vokali so možni samo v zadnjih ali edinih besednih zlogih.
2.34. Kratki akcentuirani vokali imajo dinamičen akcent ('V).

## 3. IZVOR

### *3.1. Vokalizem*

### 3.11. Dolgi akcentuirani vokalizem

i: ← i: (lí:ce, krí:š, zí:ma)
← akcentuirani i v nezadnjem besednem zlogu (bradoví:ca, ží:la, ší:lo)

u: ← u: (kjú:č, klabú:k, lasù:, ù:xa)
← akcentuirani u v nezadnjem besednem zlogu (ú:sta, trebú:xa, jú:tro)
← ụ̄: (vù:k)
← akcentuirani ụ̄ v nezadnjem besednem zlogu (mú:zen, tú:čen, pú:no)
← akcentuirani -r̥w skupaj z r (postrù:, čarù:)
← predakcentski ol v poziciji pred konzonantom in po premiku akcenta s končnega kratkega zloga (bú:na)

i̯e ← ě: (mìẹx, mlíẹko, slìẹp, mìẹsac, brìẹx)
← akcentuirani ě v nezadnjem besednem zlogu (koliẹ́no, striẹ́xa, smriẹ́ka, liẹ́to, riẹ́pa, poliẹ́no)

u̯o ← o: (kùọst, nùọs, ùọs, kolùọ, senùọ, nùọč')
← zgodaj podaljšani akcentuirani o (duọ́i̯, muọ́i̯, otruọ́k, par otruọ́cex)

e: ← e: (sarcè:, bušè:la, mè:t, lè:t, jesè:n)
← akcentuirani e v nezadnjem besednem zlogu (zé:je, mé:jen, sé:dan, né:su, pé:ku, pé:rje)
← ę: (pè:st, devè:t, ré:p, imè:, nohè:, stazè:, kosè:, telè:ta)
← akcentuirani ę v nezadnjem besednem zlogu (dé:blo, jé:tra, telé:t)

o: ← ǫ: (zò:p, ró:ka, rokò:, dò:p, pó:t, holò:p, sò:t)
← akcentuirani ǫ v nezadnjem besednem zlogu (mó:ka)
← akcentuirani o v nezadnjem besednem zlogu (kó:ža, skó:rja, ó:san, vó:ja, škó:da, nó:sen, xó:den, dó:bar)

a: ← a: (là:s, brá:da, pà:lac, pà:s)
← akcentuirani a v nezadnjem besednem zlogu (slá:ma, krá:va, dlá:ka, há:bar)
← ə: (dà:n, và:s, tà:st, mà:x, là:n, z mà:no, laxà:n, laxà:t)
← akcentuirani ə v nezadnjem besednem zlogu (má:lin, tá:šč'a, u̯zá:men, má:ša)

### 3.12. Kratki akcentuirani vokalizem

i ← akcentuirani i v zadnjem besednem zlogu (i'zik, 'miš, 'sit, 'nič, ve'lik)
← akcentuirani ə v zadnjem besednem zlogu v poziciji pred ń (ska'dińi, o'hińi)
← akcentuirani ę v zadnjem besednem zlogu v poziciji pred ť ('vič')

u ← akcentuirani u v zadnjem besednem zlogu (tre'bux, oh'ńu)
← akcentuirani ụ̄ v zadnjem besednem zlogu ('pux, 'dux)
← akcentuirani i v zadnjem besednem zlogu v poziciji pred l (no'su, pro'su)

← akcentuirani a v zadnjem besednem zlogu v poziciji pred l (kle'pu)
← akcentuirani l v poziciji za nezvočnikom in pred pavzo (pa'ku, ma'du)
← akcentuirani o v zadnjem besednem zlogu pred Í ('buj)

e ← akcentuirani e v zadnjem besednem zlogu (sar'šen, de'leč, de'beu̯, me'ne, te'be, ne'sen, ne'se)
← akcentuirani ě v zadnjem besednem zlogu (o'reh, člo'vek, tar'peu̯, 'teu̯, ži'veu̯, sano'sek, so'set, me'ne, te'be)
← akcentuirani ę v zadnjem besednem zlogu (te'le, 'zet, ure'me, sest're)
← akcentuirani a v zadnjem besednem zlogu v poziciji za r (zd'reu̯) — sporadično

o ← akcentuirani o v zadnjem besednem zlogu (reb'ro, pe'ro, če'lo, 'koš, 'pot, 'koń)
← akcentuirani ǫ v zadnjem besednem zlogu (že'lot, sest'ro, 'pop)
← akcentuirani ə v zadnjem besednem zlogu v poziciji za w ('von)

a ← akcentuirani a v zadnjem besednem zlogu (mod'ras, b'rat, moče'rat)
← r̥: in akcentuirani r̥ skupaj z r ('parst, 'tart, s'mart)
← akcentuirani ə v zadnjem besednem zlogu (lo'nac, se'ńan, ko'nac, 'pas, to'rak, 'daš, 'tašč')

## 3.13. Neakcentuirani vokalizem

i ← i (živiẹ́t, ih'la, šivá:t)
← ni (→ n̥) skupaj z n (ò:i̯ičinca, rò:žinca, mà:jinca)
← ə v poziciji pred Í (pà:rkij, krá:mpij, ká:šij, žá:kij)
← predakcentski jaj'- (i'ce)
← predakcentski jẹ'- (ič'men, i'zik)
← sporadično predakcentski e (vičè:r, zvičè:r)

u ← u (dušì:t, sušì:t, kupì:la, kò:tlu)
← neakcentuirani l̥ (bu'xa, su'za, mučí:n, ó:suńak)
← neakcentuirani ow (u'ca, ucè:, brà:tru)
← neakcentuirani aw (mru'ja)
← neakcentuirani ol (utá:r, dopudà:n, opudà:n)
← neakcentuirani al (diẹ́lu)
← neakcentuirani izglasni l v poziciji za nezvočnikom (né:su, pé:ku)
← neakcentuirani izglasni əw (ciẹ́rku, brì:tu)
← neakcentuirani izglasni il (uzdí:hnu)
← izglasni l v poziciji za r ('daru, pož'haru, oc'varu)

e ← ě (ví:det, ví:deu̯, ví:dela, par brà:trex, ta u̯ potó:ce, dà:ve, drìẹve, lesè:n)
← e (zele'no, nes mo, pete'lin, le'meš, klepá:t, parjà:teu̯, -ela)
← ę (mesùǫ, briẹ́me, pá:met)
← sporadično i (ve'sok, lesí:ca)

o ← o (rosí:, ková:č, bo'žič', otà:va, ko'sa, poliẹ́no)
← ǫ (slá:mo, striẹ́xo, mó:ko)
← ə v poziciji za w (vo'ne)

a ← a (mlatì:t, mó:ka, cú:ńa)
← r̥ skupaj z r (arjú:xa, tarpiẹ́t, dar'va, hardùǫ, smardí:, marlí:č')
← ə (mah'la, da'ža, lahà:t, piẹ́sak)

← predakcentski o v poziciji za labiali in velari ter sporadično za dentali (pastlẹja, mače'rat, pa'tok, pandlẹjak, kalò:u̯rat, kakùọš, haspodá:r, hla'bok, nacó:, damú:, taporí:šč'e)
← v skupini črě- (čarlẹu̯ji, čarlẹšńa)
← i v poziciji pred r (ša'rok)

*3.2. Konzonantizem*

3.21. Zvočniki

Zvočniki so se razvili iz ustreznih enakih izhodiščnih slovenskih glasov, razen tega pa še:

v ← w
← protetični w pred ọ- (vó:zak, vò:hje)
← l ne pred vokalom in pred pavzo (uzè:u̯, tar'peu̯, de'beu̯, mà:u̯ta)
n ← m v poziciji pred pavzo (dlẹlan, z brá:tren)
j ← Í (pùọje, zé:je, kjú:č, dé:teja)

3.22. Nezvočniki

Nezvočniki so se razvili iz ustreznih enakih izhodiščnih slovenskih glasov, razen tega pa še:

f ← w pred i, ki je pozneje onemel (gen. pl. krà:f; dat. sg. krá:f; gen. pl. čarlef)
č' ← ť (bo'žič', mrují:šč'e)
h ← g, razen pred pavzo, kjer se zanj pojavlja x (hlodá:t, podhá:na, hrí:st)
x ← g pred pavzo (rùọx, lóx)
ǯ ← sposojenke iz italijanščine (ǯardì:n)
g ← mlade sposojenke iz italijanščine (gabi'net)

*3.3. Prozodija*

3.31. Akcentsko mesto v besedah je tako kot v izhodiščnem slovenskem sistemu. Govor ni izvedel nobenih fonetskih dialektičnih akcentskih premikov.

3.32. V̀: ← V́:
← akcentuirani V v nezadnjem besednem zlogu
V̀: ← V̂:
'V ← V̀ v zadnjem besednem zlogu.
V ← V

*3.4. Izguba glasov*

3.41. Izguba vokalov

Izguba vokalov je redka. Največkrat se izgubi izglasni neakcentuirani /i/, n.pr. v infinitivu (umriẹt, vedriẹt, potkopá:t), v dat. lok. sg. ženskih a-samostalnikov ('tu žlí:c, 'ta na slá:m, ta u̯ xí:š), v nom. pl. moških samostalnikov in pridevnikov (oriẹx, modrá:s, tí:č', ot'roc, saršiẹn; sí:t, dú:z), v instr. pl. osebnih in kazalnih zaimkov (z nà:n, z và:n, ž ńì:n, s tè:lin), v 2. osebi imperativa ('nes) in še v nekaterih drugih oblikah, kjer je bil neakcentuirani i pred pavzo.

Tu bi zlasti omenil oblike gen., dat., lok. sg. nekdanjih konzonantnih osnov, ki so v govoru dobile v teh sklonih i-jevsko in ne o-jevsko sklonsko obrazilo ( ta na kolè:s, telé:t, prasè:t, očè:s, imé:n, ušè:s || uxè:s itd.).
V neizglasni poziciji se je neakcentuirani i izgubil zlasti ob zvočnikih, sicer pa redko (snù:, snùọvi).

3.42. Izgube soglasnikov govor ne pozna, razen tedaj, kadar sta se izglasna v ← /v l/ in /j/ asimilirala s predhodnim vokalom (potkù:, postrù:; díẹl ← dělaj).

TINE LOGAR

## **SV. KRIŽ** (S. CROCE; OLA 3)

### 1. INVENTAR

*1.1. Vokalizem*

1.11. Akcentuirani vokalizem

| | | |
|---|---|---|
| i | ʉ | u |
| i̯e̯ | | u̯o̯ |
| | | o̯ |
| i̯ą̯ | | u̯ą̯ |
| | ə | |
| ą | | a |

1.12. Neakcentuirani vokalizem

| | | |
|---|---|---|
| i | | u |
| e | ə | o |
| i̯ą̯ | | u̯ą̯ |
| ą | | a |

*1.2. Konzonantizem*

1.21. Zvočniki

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | r | l | n |
| j | | Ĺ | ń |

1.22. Nezvočniki

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| č | ǯ | š | ž |
| k | | x | ɣ |

*1.3. Prozodija*

Silabemi so akcentuirani in neakcentuirani. Kvantitetnih opozicij ni. Akcent je dinamičen in možen na vseh besednih zlogih, začetnih, srednjih in končnih.

### 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizem*

2.11. Akcentuirani vokalizem

2.111. V poziciji pred istozložnim [u̯] in /r/ se /i:/ ne pojavlja. Zanj se govori [i̯e̯] ('ži̯eu̯, zə'bi̯eu̯, z'li̯eu̯, ləž'ńi̯eu̯c, 'si̯erk).

2.112. V poziciji za vzglasnim /j/ se /i̯e̯/ ne pojavlja. Zanj se govori [ə] ('jən, 'jəš, 'jəsən)

2.113. V poziciji pred /j/ se /i̯e̯/ in /ą/ ne pojavljata. Zanju se govori [ę] (b'rę̯ą, 'vę̯ą, 'mę̯ą, p'rę̯ą, go'vę̯ą, 'de̯j, 'je̯cį̯ą 'jajce')

2.114. /o̯/ je fonem in hkrati pozicijska varianta različnih fonemov. Kot fonem se pojavlja v izposojenkah ('no̯no, š'po̯žo), kot pozicijska varianta pa namesto /ə e u̯ą/ pred istozložnim [u̯] (u'mo̯u̯, zd'ro̯u̯, 'šo̯u̯, č'lo̯u̯k, u'do̯u̯c, 'lo̯u̯c, 'do̯u̯ji 'divji').

2.115. V poziciji za vzglasnim /j/ se /u̯/ ne pojavlja. Zanj se govori [ə] ('jətru̯ą)

2.116. /i̯ą/ se najpogosteje pojavlja v predzadnjih in zadnjih besednih zlogih. V predzadnjih zlogih se v ne povsem jasnih pogojih včasih namesto njega pojavlja [ą] (rə'šątu̯ą 'rešeto', 'nąslą 'nesla', s'tąɣnu̯ą 'stegno'). [ą] se namesto pričakovanega ie pojavlja tudi v primeru ko'lą̯nu̯ą „koleno". Gre za pozicijo za č š, dentali, labiali, r, l, vendar neka doslednost iz gradiva ni razvidna.

2.117. /u̯ą/ se navadno pojavlja v predzadnjih in zadnjih zlogih.

2.118. V poziciji za vzglasnim /v/ se fonem /uo/ ne pojavlja ('wə́la 'volja', 'wə̯stər 'oster', 'wəxcət 'ohcet', 'wəzu 'vozel').

## 2.12. Neakcentuirani vokalizem

2.121. Vokali /i u ą a u̯ą i̯ą/ se pojavljajo v poakcentskih odprtih zlogih, /i u/ razen tega tudi v vzglasnih zlogih.

2.122. V predakcentskih zlogih se najpogosteje pojavljata vokala /ə o/. Diftong /i̯ą/ je v tej poziciji analogičen, prevzet iz akcentuirane pozicije (mi̯ądvə'dicą).

2.123. V predakcentskih zlogih se včasih pojavlja tudi /u/, zlasti v izposojenkah (mus'tafa) in v vzglasju (us'jau̯, us'jan).

2.124. V poziciji za /v/ oziroma [w] se v vzglasju ne pojavlja /o/ (wə'tava, wə'či, wə'ku, wə'bisti, wək'ruɣu).

2.125. V poakcentskih zaprtih zlogih se pojavljajo vokali /ə o e/, pri čemer je /ə/ najpogostejši. /o/ je najpogostejši v poziciji pred istozložnim [u̯] ('jəɣrou̯, 'dielou̯ka, 'živou̯), vendar se pojavlja tudi pred drugimi konzonanti ('u̯ą̯rox, 'mu̯ą̯dros, p'raprot, 'u̯ą̯trok).

2.126. Včasih se v poakcentskih zaprtih zlogih pojavlja diftong [u̯o] kot varianta /u̯ą/ v akcentuiranem zlogu ('pu̯ątu̯ok, ɣ'ləbu̯ok).

2.127. V poziciji pred istozložnim /j/ se /a/ ne pojavlja ('dielej).

2.128. V akcentuiranih in neakcentuiranih zlogih se /ə/ pojavlja pred vzglasnim /r/ v poziciji pred konzonantom ('ərja), pred /r/ med konzonanti sredi besede ('pərst, 'tərɣa, 'tərt).

### *2.2. Konzonantizem*

## 2.21. Zvočniki

2.211. V poziciji pred /ə/ (← o ǫ u) v začetnem besednem zlogu se namesto /v/ pojavlja [w] ('wəjc, 'wəjna, wə'ku).

2.212. V poziciji za vokalom in pred konzonantom ter pred pavzo se /v/ ne pojavlja. Zanj se govori [u̯]

2.213. V poziciji pred pavzo se /m/ ne pojavlja razen v nom. sg. samost. moškega spola. Zanj se govori [n].

2.214. V poziciji pred pavzo in za vokalom pred konzonantom se namesto /j/ pojavlja [i̯].

2.215. V poziciji pred velarnim konzonantom se /n/ ne pojavlja. Zanj se govori [ŋ].

2.22. Nezvočniki

2.221. V poziciji pred pavzo se /b d γ z ž/ ne pojavljajo. Zanje se govore [p t x s š].

2.222. /ǯ/ se pojavlja samo v izposojenkah iz romanščine (ǯe'na:r).

## 3. IZVOR

### *3.1. Vokalizem*

3.11. Akcentuirani vokalizem

i ← i: ('zimą)
← akcentuirani /i/ v nezadnjem besednem zlogu ('šilu̯ą)
← i:j ('ličk, 'lic ← lijьcь)

u̯ ← u: (k'lu̯č, 'ku̯xńą, 'ku̯xą, 'lu̯pki, 'u̯sta)
← akcentuirani /u/ v nezadnjem besednem zlogu
← o: v besedi 'mu̯sk 'mozeg'

u ← o: ('dum, mə'su, 'su, 'nus)
← ǫ: ('zu:p, žə'luc 'želodec', 'pupk)
← akcentuirani /ǫ/ v nezadnjem besednem zlogu ('muką)
← ų̄: ('kunən, 'kunt 'kleti', 'puš, 'tučt, 'dux)
← ų̇ ('pun)
← sekundarno akcentuirani /ų̄/ ('suzą)

i̯e ← ě: (s'liep, 'lies)
← akcentuirani /ě/ v nezadnjem besednem zlogu ('siemu̯ą)
← i: v poziciji pred r ('sierk, və'čierją)
← akcentuirani /i/ v poziciji pred r (sə'kierą)
← e: ('šiest, 'liet)
← akcentuirani /e/ v nezadnjem besednem zlogu ('pieku)
← včasih /ę:/ (jə'mie 'ime', sa u̯'siedən, 'lieγənt sa, u 'miesu)
← akcentuirani /i:/ pred istozložnim [u̯] (z'lieu̯, 'žieu̯, zə'bieu̯, ləž'nieu̯c)

u̯o ← akcentuirani /o/ v nezadnjem besednem zlogu ('kuoža)
← včasih /ǫ:/ ('muoš, 'buobən, nə'cuoi, 'kuos)
← o: v poziciji pred j ('luoj)

[ę] ← ě: v poziciji pred neistozložnim /j/ (se s'mę̇je, b'rę̇ją)
← akcentuirani a v poziciji pred istozložnim [j] ('dę̇j)
← redko ę: v poziciji pred neistozložnim /j/ (p'rę̇ją, go'vę̇ją)
← akcentuirani e v poziciji pred neistozložnim /j/ ('mę̇ją)

ǫ ← v izposojenkah ('nǫno, š'pǫžo)
← akcentuirani /i ə a/ v poziciji pred istozložnim [u̯] (u'mǫu̯, šǫu̯, zd'rǫu̯)
← akcentuirani /o/ pred istozložnim [u̯] ('vǫu̯, 'lǫu̯)
← sekundarno akcentuirani /i/ v poziciji pred /v/ ('dǫu̯ji)
← sekundarno akcentuirani /o/ v poziciji pred [u̯] (č'lǫu̯k, u̯'dǫu̯c, 'lǫu̯c)

ə ← akcentuirani /ə/ v zadnjem besednem zlogu ('sən)
← /ə/ pod sekundarnim akcentom ('tənk, 'zəmi, 'ləxt, 'səməń, s'təzą, s'kədəń)
← akcentuirani /i/ v zadnjem besednem zlogu ('nət, 'məš)
← /i u/ pod sekundarnim akcentom ('jəγlą, 'šəru̯ok, z'γəbl̥en, p'ləvət)
← /ĕ: e: ę:/ v začetnem besednem zlogu v poziciji za /j/ ('jən, 'jəsən, 'jəzək, 'jəzəru̯ą)
← akcentuirani /u/ v poziciji za vzglasnim /j v/ ('jətru̯ą, 'wəjc)
← /ǫ:/ po skrajšanju pod sekundarnim akcentom ('rəka, 'zəbi, γ'ləbu̯ok)
← akcentuirani /o/ v poziciji za [w] ('wərjen, 'wəĺą)
← akcentuirani /ę/ v zadnjem besednem zlogu ('zət, u̯'zət)
← /r̥: r̥/ skupaj z /r/ (ər) ('pərsa, 'ərją)
← predakcentski /l̥/ ('bəxą)

i̯ą ← e pod sekundarnim akcentom ('zi̯ąmĺą, 'li̯ąməš)
← akcentuirani /ĕ, e/ v zadnjem besednem zlogu (x'li̯ąp, u̯'si̯ą)

u̯ą ← o pod sekundarnim akcentom ('nu̯ąvą, s'ru̯ątą)
← akcentuirani /o/ v zadnjem ali edinem besednem zlogu ('nu̯ąxt, 'u̯ąn 'on', s'nu̯ąp, p'u̯ąt, st'ru̯ąp, γ'ru̯ąp)
← akcentuirani /ǫ/ v zadnjem besednem zlogu ('ru̯ąč)
← akcentuirani /o/ v odprtem končnem zlogu (d'nu̯ą)

ą ← včasih /e/ pod sekundarnim akcentom ('čąlu̯ą, s'tąγnu̯ą, sąstra, 'mątlą, 'žąną, 'tątą, skə'dąnc, 'tąklą, 'tąba 'tebe')
← včasih /ĕ/ pod sekundarnim akcentom (st'rąlą)
← akcentuirani /a/ v zadnjem zaprtem besednem zlogu (γ'rąx, γ'ląš, p'rąx 'prag', s'tąr, s'pąt, γ'nąt, 'pąst (inf.)
← redko akcentuirani /e/ v zadnjem besednem zlogu

a ← a: ('japką)
← akcentuirani /a/ v nezadnjem besednem zlogu ('jarəm)
← ə: ('dan)
← akcentuirani /ə/ v nezadnjem besednem zlogu
← ę: in akcentuirani /ę/ v nezadnjem besednem zlogu (γ'ladą, 'past 'pest', 'jatra 'jetra', 'vazu 'vezal', 'žaja 'žeja')
← akcentuirani /ę/ v zadnjem besednem zlogu (s'ma 'smo', 'sa 'so', 'rap, 'žau̯ 'žel')

## 3.12. Neakcentuirani vokalizem

i ← i v zadnjem odprtem besednem zlogu (s k'ravi, z 'ru̯ąγi)
← ę v zadnjem odprtem zlogu za /č š ž j Ĺ ń/ (p'lieči, p'luči, š'karji, γospo'dińi, 'ku̯ąńi 'konje', kə'nu̯ąpli, 'saji)
← neakcentuirani -aj za č (p'lači)

u ← u v zadnjem odprtem zlogu (b'ratu, s'tarmu, p'raγu)
← o̯ v zadnjem odprtem zlogu (γ'lavu, z'nitju, 'ribu)
← -u̯ ← -əl, -əv, -iv, -il, -ěl ('misu, 'cierku, wək'ruγu, 'γu̯ąnu, 'vidu)
← u v vzglasju (u'γaŋką)

e ← poakcentski /a/ v poziciji pred istozložnim [i̯] ('dielei̯)
← poakcentski /e/ v poziciji za neistozložnim /j ĺ/ (sa s'mẹjesta, s'mẹjei̯ sa, 'mẹĺema)

o ← o o̯ v predakcentskem (ne vzglasnem) in poakcentskem zaprtem zlogu (sto'jin, kos'ti, ko'liena, 'u̯ątrok, b'ratou̯)
← a, e v poakcentskem zlogu pred istozložnim [u̯] ← ł, v ('dielou̯ka 'diebou̯)
← a v predakcentskem zlogu pred istozložnim [u̯] (γlo'ńik)

ə ← ə v predakcentskem in poakcentskem zaprtem zlogu (lə'γa sa)
← a e ě ę i u v predakcentskem zlogu (se və'li, strəxo'vit, lə'si, və'sieu̯ sləzə'nica, lə'žin, lə'sien, sə'din, klə'čin, žə'vin, jə'miena, wəče'nik)
← a e ě ę ə i u v poakcentskem zaprtem zlogu (razen pred [-u̯-] ← v, -l) (u'mazən, 'mutəst, z b'ratən, 'mielən, 'mi̯ątən 'vidət, 'mislən, 'miedəx, 'ku̯ążəx, t'riebəx, bo'liezən, 'səmən)
← vzglasni /o, o̯/ v poziciji za protetičnim [w] (wə'ku, wə'čiesa, wə'či, wə'buva, wəpo'dan, wək'ruγu)
← r̥ skupaj z /r/ (ə + r) ('vietər, kər'vi, sər'cie)
← včasih /o/ (mə'tika, lə'pata)

i̯ą ← e ě v poakcentskem končnem zlogu ('vieri̯ą, 'muori̯ą, 't̯i̯ą̆či̯ą ‚teče', 'davi̯ą, 't̯i̯ąbi̯ą, 'məni̯ą)

V 3. os. sg. glag. III. in IV. vrste se namesto pričakovanega obrazila -i (vidi, nosi) govori obrazilo -i̯ą, ki je analogično po glag. I. in II. vrste ('ni̯ąsi̯ą) ('misli̯ą, zəs'tupi̯ą, sa 'muti̯ą, sa s'puni̯ą, š'lišį̆ą, 'vidi̯ą)

u̯ą ← o v odprtem končnem zlogu ('ux̯u̯ą, 'vin̯u̯ą)

ą ← a v odprtem končnem zlogu (z 'ux̯ą, sto'palą, lə'sicą, 'jəžą, 'kərtą, 'kukou̯cą, 'lastou̯ką)

a ← ę v odprtem končnem zlogu (razen za č ž š Í ń j) (pl. 'bəxa 'bolhe', 'muxa, k'rava)

*3.2. Konzonantizem*

3.21. Zvočniki so nastali iz ustreznih izhodiščnih slovenskih, poleg tega pa še:

v ← w
← l pred pavzo in sredi besede pred konzonantom
l ← včasih iz Í
Í ← vj skupaj z v (zd'rau̯Íą)
n ← m pred pavzo
← mn (sa s'punəm)

3.22 Nezvočniki

Nezvočniki so nastali iz ustreznih izhodiščnih slovenskih glasov. Nezveneči nezvočniki so nastali tudi po asimilaciji zvenečih na sledeče nezveneče, in obratno, zveneči na enak način iz nezvenečih. Nezveneči nezvočniki so nastali iz zvenečih tudi pred pavzo.

Razen tega pa še:

č ← ť

ɣ ← g

x ← g pred pavzo

ǯ ← v izposojenkah (ǯe'nar, ǯə'riną)

*3.3. Prozodija*

3.31. Govor je odpravil intonacijske in kvantitetne opozicije v akcentuiranih zlogih. Tako ima sedaj dinamičen akcent in eno samo kvantiteto v akcentuiranih zlogih ('V). Akcentuirani silabemi so daljši od neakcentuiranih.

3.32. Razen splošnoslovenskih akcentskih premikov (zi:má < zí:ma, zlà:to → zlatò:) je govor izvedel tudi premik s končnega kratko akcentuiranega odprtega in zaprtega zloga na predakcentske e o ə (žená → žé:na, kosá → kó:sa, məglá → mǫ́gla 'vəsu̯ok, 'təmən)

3.33. Pri samostalnikih ženskega spola z obrazilom -a in s prvotno premičnim akcentom v fleksiji je posplošil akcentuacijo na osnovi v vseh sklonih ednine in množine.

TINE LOGAR

# ŠMARTNO V BRDIH (OLA 4)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizem*

1.11. Akcentuirani vokalizem

| | | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| i: | | | | | | | | | | u: |
| i̯e̯ | | | | | | | | | | u̯o̯ |
| | | e̯: | | | | | | | o̯: | |
| | | | e: | | ə: | | | o: | | |
| | | | | | a: | | | | | |

1.12. Neakcentuirani vokalizem

| | | | | |
|---|---|---|---|---|
| i | | | | u |
| | e | | ə | o |
| | | | a | |

1.121. Silabemi so tudi /n̩ m̩ l̩/.

### *1.2. Konzonantizem*

1.21. Zvočniki

| | | | | |
|---|---|---|---|---|
| v | u̯ | | | m |
| | | r | l | n |
| j | | | | ń |

1.22. Nezvočniki

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | ʒ | s | z |
| č | | š | ž |
| k | | x | |
| | | | h |

1.221. /h/ ima fakultativno varianto [ɣ].

### *1.3. Prozodija*

1.31. Akcentuiran je lahko katerikoli zlog v besedi: začetni, srednji in končni

1.32. Kvantitetnih opozicij na akcentuiranih vokalih ni. Akcentuirani vokali so dolgi, neakcentuirani kratki. Posamezni primeri kratkih akcentuiranih vokalov so verjetno fonetsko pogojeni.

1.33. Intonaciji sta dve: V̀: in V̀:. Akut je daljši kot cirkumfleks.

1.34. Iz navedenega sledi, da inventar prozodemov vsebuje dva akcenta (V́: in V̀:) in neakcentuirano kračino (V).

## 2. DISTRIBUCIJA

### *2.1. Vokalizem*

2.11. Akcentuirani vokalizem

2.111. Vsi akcentuirani vokali se pojavljajo v vseh besednih zlogih.

2.112. /ę: ǫ:/ sta razmeroma redka. Razen v sposojenkah se govorita v nekaterih redkih pozicijah na mestu fonemov /e: ię o:/ (jelę:n, korę:n, jesę:n, ję:š 'jež', ję:zero, xrę:n, vę:ja, se smę:jem, šę:st, sę:dn̨, kədrę:ja, ǫ:rjem, zapǫ:je, ǫ:sm̨, nəvǫ:t 'nečak', ǫ:rna).

2.12. Neakcentuirani vokalizem

2.121. V predakcentskih zlogih se pojavljajo vsi spredaj navedeni kratki vokali. Vendar so nekateri bolj pogostni, drugi redkejši.

2.122. Fonema /i u/ sta razmeroma redka. Največkrat se pojavljata v vzglasju, včasih tudi v drugi predakcentski poziciji, zlasti v izposojenkah in analogično pod vplivom oblik iste besede z naglašenima /i: u:/.

2.123. Razmeroma pogosta sta /e a/, vendar se za prvega pogosto pojavlja prosta varianta [ə], za drugega pa varianti [e ə], pri čemer nekega pravila, kdaj ta, kdaj ona, ni mogoče postaviti. Gre za tendenco po redukciji /e a/.

2.124. Prav tako pogost je v predakcentski poziciji fonem /ə/, ki je še posebej pogost v poziciji pred istozložnim /r/, torej /ə/ + /r/ (əržè:n, vərtì:m, məhlà:).

2.125. V poakcentskih odprtih zlogih se govore /i u e o a/, pri čemer je /i/ očitno najredkejši.

2.126. V poakcentskih zaprtih zlogih se pojavljajo vokali /i u e ə/, včasih tudi /a/, ter silabemi /m̨ n̨ l̨/ (vè:lik, krà:vix, hrà:bij, dìęluc, šl:pek, ù:ševna, dìęlet, hà:bər, lùǫčm̨, pè:ln̨, jà:sl̨).

### *2.2. Konzonantizen*

2.21. Zvočniki

2.211. Fonem /v/ se včasih realizira kot w (wə̀:da 'voda', wì:ska 'vojska', wì:stər 'oster', wə̀:ja 'volja').

2.212. V poziciji pred pavzo in pred konzonantom se za /v/ pojavlja u̯, ki je pred pavzo lahko postal fonem (gen. pl. krà:u̯, koprì:u̯, trà:u̯ : gen., dat., akuz., lok., instr. sg., nom., akuz. pl. krá:v, ńí:v, trá:v, koprí:v).

2.22. Nezvočniki

2.221. Nezvočniki se glede na zvenečnost oz. nezvenečnost ravnajo po sledečih nezvočnikih

2.222. Nezvočniki pred pavzo so lahko nezveneči ali zveneči, vendar se slednji pojavljajo samo za akutiranim končnim vokalom (žà:p : žá:b, rì:p : rí:b, nó:h)

2.223. /ʒ/ je redek. Pojavlja se samo v sposojenkah iz romanščine.

*2.3. Prozodija*

2.31. V́: je možen samo v zadnjih ali edinih besednih zlogih.

2.32. V̀: je možen v vseh besednih zlogih, tudi v zadnjih. Namesto njega se včasih pojavlja tudi kratek akcetuiran vokal ('V). ('rəp, 'səs, 'wəca, 'bəzha, tər'potc, 'ərš, 'ops, 'vəs 'voz', s'lətk, -a, 'ərka, u̯'zəməm, u̯'zau̯, 'pau̯c, 'lext, 'noxt, š'təpńa). Pogoji, v katerih se pojavljajo kratki akcentuirani vokali, iz gradiva niso jasni.

## 3. IZVOR

*3.1. Vokalizem*

3.11. Akcentuirani (dolgi) vokalizem

i: ← i:
- ← akcentuirani i v nezadnjem besednem zlogu
- ← jě: pred istozložnim j (ì:, ì:ta)
- ← o:j v poziciji za w (wì:stər, wì:ska)
- ← jaj po premiku akcenta s kratkega končnega akcentuiranega vokala (ì:ce)
- ← a:j (zakì:, ki:)

u: ← u:
- ← akcentuirani u v nezadnjem besednem zlogu
- ← ł: (žù:č, mù:st)
- ← o:l, o:w (ù:ševna, hərmù:j, ù:ša)
- ← iw — po premiku akcenta s končnega kratkega vokala (dù:j)
- ← u: v skupinah umi:, ubi: (se umù:je, se umù:jve, umù:jt, se ubùje, ubù:jla)

i̯ę ← ě: (drìe̯u, sìe̯nca, lìe̯s)
- ← akcentuirani ě v nezadnjem besednem zlogu (síe̯mo, cíe̯sta)

u̯ǫ ← o: (rùǫx)
- ← akcentuirani o v nezadnjem besednem zlogu (hùǫnəm)

ę: ← v sposojenkah (kədrę̀:ja)
- ← ě: v poziciji pred j (vę̀:ja)
- ← v redkih drugih primerih (xrę̀:n), prim. 2.112

ǫ: ← v sposojenkah (kəštrǫ:n, mišǫ̀:n)
- ← včasih akcentuirani o (krǫ̀:ta, ǫ̀:rje, mǫ̀:j, mǫ̀:ja), prim. 2.112
- ← včasih ǫ: (mǫ̀:š)

e: ← e: (lè:t, hərbè:n)
- ← akcentuirani e (pohrè:p, rè:ku, nè:su)
- ← predakcentski e po slovenskem premiku akcenta s končnega kratkega vokala (sè:stra)
- ← akcentuirani a v zadnjem zaprtem zlogu (brè:t, zdrè:u̯, bohè:t, nè:s, nè:m, vè:m, vè:s)
- ← akcentuirani i v zadnjem zaprtem zlogu (sè:t, dè:m, nè:č)
- ← včasih ę: (preklè:t, srè:ča, blè:)
- ← včasih predakcentski a po premiku akcenta s končnega kratkega vokala (prè:šč)
- ← vzglasni predakcentski i- po premiku akcenta s končnega kratkega vokala (jè:hla, jè:hri)

o: ← o̯: (dò:p, halò:pc, hò:s)
← akcentuirani o̯ v nezadnjem besednem zlogu (mò:ka, kò:de)
← predakcentski o po premiku akcenta s končnega kratkega vokala (kò:za)
← akcentuirani u v končnem zlogu (kò:p, tò:)
← akcentuirani o v končnem zlogu (dnò:, vesò:k, pətò:k, hlebò:k, šerò:k)

ə: ← akcentuirani ə v končnem zaprtem zlogu (də̀:š)
← predakcentski ə po premiku akcenta s končnega kratkega vokala (mə̀:hla, də̀:nəs, tə̀:nk)
← akcentuirani ę v zadnjem besednem zlogu (zə̀:t, rə̀:p, u̯ mə̀:s)
← ɨ̯ pod kratkim in sekundarnim akcentom (də̀:x, bə̀:xa).
← predakcentski a pod pozno premaknjenim akcentom (slə̀:tk, prəxlə̀:jen)
← akcentuirani o v poziciji za w- (wə̀:ja ← voĺa)
← ě: v poziciji za j (jə̀:š, jə̀:du, jə̀:st)
← akcentuirani a v končnem zaprtem zlogu (z varianto e:) (mrə̀:s, mrə̀:k)
← akcentuirani r̥: (skupaj z r) (sə̀:rp)

a: ← a: (drà:x, tà:t)
← akcentuirani a v nezadnjem besednem zlogu (rá:da)
← akcentuirani izglasni a (blà:)
← ə: (tà:st, dà:n)
← akcentuirani ə v nezadnjem besednem zlogu
← akcentuirani o ← o, ə v poziciji pred istozložnim w ← w, l (hà:u̯, nà:u̯, umrà:u̯)
← predakcentski o v poziciji pred w ← w, l po premiku akcenta s končnega kratkega vokala (bà:u̯na)
← ę: (pà:st, trà:su, 'tresel')
← akcentuirani ę v nezadnjem besednem zlogu

## 3.12. Neakcentuirani vokalizem

i ← neakcentuirani i v poakcentskem zaprtem zlogu (lìę̀šnik, vè:lik, trepà:lnic)
← ə v poakcentskem zaprtem zlogu pred j ← j, Í (pà:rkij, kà:ši̯, hrà:bij)
← aj v poakcentskem zlogu (dìę̀li, plà:či, jè:hri, učè:ri)
← poakcentski ję̀ (škà:rji)
← v redkih drugih primerih (mù:ci)

u ← u v poakcentskem zaprtem zlogu (trìę̀bux)
← predakcentski ɨ̯ (buxì:, mučì:)
← vzglasni u (uvà:ńen)
← predakcentski ow, aw, ol (buskà:lca, mrujà:, hluńì:k, opudà:n)
← poakcentski izglasni -aw, -al, -ěw, -ěl, -ew, -el, -ow, -əw, -əl, -il (dìę̀luc, klè:ču, dà:ju, lì:zu, dìę̀lu, vìę̀du, jà:lu, smrìę̀ku, trà:su, pà:du, zlò:mu)
← v redkih drugih primerih (kukà:lca)

e ← predakcentski i (z varianto ə) (dešì:, lesì:ca, ževìẹt)
← predakcentski e (z varianto ə) (letì:, pečì:)
← včasih predakcentski ǫ o a (hlebò:k, metì:ka, lepù:x)
← poakcentska e ě (pəsì:ce, jù:tre, vì:det, kò:de, člò:vek, pì:šej (3. pl.), sò:sẹt, ù:ševna)
← poakcentski a v zaprtem zlogu (z varianto ə) (dìẹlet, plà:set)
← analogično izglasni -i, -a v 3. osebi edn. sed. č. glag. (po anal. glagolov I. vrste) (prùǫse, mùǫlɛ, nùǫse, vì:de, zakù:re, kùǫpe, pì:ke)

o ← neakcentuirani o (kolìẹno, okùǫ, očìẹsa)
← analogični -o namesto -ə ←-ę (brìẹmo)

ə ← ə v predakcentskem in včasih poakcentskem zaprtem zlogu (pəsì:ce, ləhà: 'laže')
← včasih ǫ v predakcentskem zlogu (vəzà:u̯ 'vozel')
← i v predakcentski poziciji (z varianto e) (xətì:, žəvì:, sərùǫta)
← e ě ę a u v predakcentski poziciji (z varianto e) (smətì:, bəsìęda, ləsẹ̀:n, lədví:c, pləsà:u̯c, məxà:n, zvəlì:lɛ, pəstì:r, kəštrǫ̀:n, kləčà:u̯nica)
← ļ (dəžà:n)
← a i v poakcentskem zaprtem zlogu (z varianto e, razen pred m, kjer je vedno ə) (hò:bəst, mà:təst, lù:žəst, mù:xəx, dìẹlət, rì:bəm, xùǫdəm, nùǫsəm)
← redko o v predakcentski poziciji (z varianto e) (pəndìẹlk)
← sekundarni ə med č in r (čərà:u̯, čərìẹšńa); med p in š (pəšenì:ca)
← predakcentski in poakcentski ŗ (skupaj z r)
← predakcentski in poakcentski ri (skupaj z r) (bərsà:u̯ka, vìẹvərca)
← redko predakcentski ro, rǫ (skupaj z r) (ərbì:dn̥c, ərčí:c, ərkà: 'roke')

a ← a v poakcentskem odprtem izglasnem zlogu
← redko predakcentski e (papè:u̯)
← redko predakcentski o (kakùǫš, halò:pc, labò:da, klabà:sa)
← redko predakcentski a (bratrà:nc, prasì:ca, hlavà: 'glave')

n̥ ← poakcentski in, ni, ən (potà:hn̥t, sprìẹdn̥, pè:ln̥)

m̥ ← poakcentski im (lùǫčm̥)

l̥ ← poakcentski li (trà:sl̥, pà:dl̥, posìękl̥, jà:sl̥, kò:zl̥č)

### *3.2. Konzonantizem*

3.21. Zvočniki so nastali iz ustreznih izhodiščnih slovenskih, poleg tega pa še:

v ← w pred vokali, tudi če so kasneje onemeli (krá:v, dné:v, podné:v, ù:ševna)
← protetični w pred ǫ

m ← ǫ: skupaj z o (se kò:mpe, se kò:mpet)

u̯ ← w v poziciji pred konzonantom in pred pavzo
← l v poziciji pred konzonantom in pred pavzo

n ← včasih iz ę: skupaj z a: (→ a:n) (rinezem) (dà:nta 'detelja', và:nč 'večji')

j ← Í (pùǫje, zè:mja)

### 3.22. Nezvočniki

Nezvočniki so nastali iz ustreznih izhodiščnih slovenskih glasov.
Nezveneči nezvočniki so nastali tudi po asimilaciji zvenečih na sledeče nezveneče nezvočnike, in obratno, zveneči na enak način iz nezvenečih. Pred pavzo zvenečih nezvočnikov ni, razen če so pred pavzo prišli sekundarno po onemitvi i u ę ǫ.
Razen tega še:

p ← w v besedi 'ops 'oves'
b ← m v besedi pùǫbnəm 'pomnim'
d ← sekundarno med z in r v besedah zdrìẹu̯, se zdrìẹje
f ← w pred nezvenečimi nezvočniki po onemitvi i, ə
(trà:fca, mə̀:rfc ‚mrvice', udò:fc)
š ← s v poziciji pred t v besedah štopà:lo, štə̀:pna
← s po prekozložni asimilaciji (šlù:še)
ʒ ← v tujkah (ʒà:j)
x ← g pred pavzo
← g v poziciji pred t (nò:xt)
h ← g
← sekundarno med ž in r (požhrè:, žhrè:be)

### *3.3. Prozodija*

Akcentsko mesto so utrdili naslednji dialektični premiki:

3.31. Premik akcenta s kratkega končnega odprtega in zaprtega zloga na predakcentske kratke vokale (e o ə) (sè:stra, kò:sa, mə̀:hla)

3.32. Z analogično posplošitvijo akcenta na istem osnovnem vokalu so zlasti prvotne ženske a- osnove s premičnim naglasom v sklanjatvi večinoma dobile stalen akcent na osnovi.

3.33. Kvantitetne opozicije so bile odpravljene s podaljševanjem kratkih akcentuiranih zlogov.

3.34. Govor je odpravil stare intonacijske opozicije na dolgih vokalih. Stara V̀: in V̀: sta zlila v dolg dinamičen padajoče usmerjen akcent (V̀:).

3.35. Vendar je govor na sedaj končnih (dolgih) akcentuiranih vokalih lahko dobil nove intonacijske opozicije, ki so nastale kot posledica onemitve končnih i; u←u, ǫ in ə←ę (gen., dat., akuz., lok., instr. sg., nom., akuz. pl.: krá:v: gen. pl. krà:u̯)
Zato je razumljivo, da je novi akcent (V̀:) fonetično daljši od starega V̀:.

### *3.4. Izguba glasov*

3.41. Izguba kratkih vokalov je zlasti močna v poakcentski izglasni poziciji. Tu se izgube vokali (i u ę ǫ), zaradi česar se podaljša vokal prej predzadnjega, sedaj pa zadnjega akcentuiranega zloga in se spremeni njegova intonacija (krà:va, krá:v, krá:v, krá:v, krá:v, s krá:v; pl. krá:v)

3.42. Sicer pa je pogosta tudi izguba neakcentuiranih vokalov, zlasti v poziciji ob zvočnikih (ərkà: 'roke', ərbì:dn̥ca, vərčì:na, snì:ca, smì:ca, potà:xn̥t).

3.43. Izgubi se tudi polglasnik v poakcentskih zaprtih zlogih (halò:pc, bratrà:nc, udò:fc).

MARTINA OROŽEN

# KOMEN (OLA 5)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizem*

1.11. Akcentuirani vokalizem

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| i: | | | ʉ: | | u: |
| | i̯e̯: | | | u̯o̯: | |
| | | e: | ə: | o: | |
| | | | a: | | |

1.111. Akcentuirani vokali so fonetično dolgi. Nestabilen je vokal /ʉ:/, ki se opušča in nadomešča z /u:/; fonem /e:/ se lahko redkeje realizira tudi v ožji varianti [e̯:], fonem /o̯:/ v širši [o:]. Za /ə:/ velja isto kot za /ə/ (glej 1.121).

1.12. Neakcentuirani vokalizem

| | | | |
|---|---|---|---|
| i | | | u |
| | e | ə | o̯ |
| | | a | |

1.121. Fonem /ə/ je glede na izvor svetlejše ali temnejše barve; barvo spreminja tudi glede na vokalno barvo naslednjega zloga (prednji in zadnji vokali). Zaradi nedoslednosti v izgovoru in težke določljivosti je za obe niansi polglasnika uporabljen isti znak ə.

1.13. V neakcentuiranih zlogih redko nastopajo silabemi /l̩ ĺ m̩ n̩/ — pər'ja:tl̩ca, 'zə:bl̩, sm̩'rie̯:ka, 'su:nčn̩ca

### *1.2. Konzonantizem*

1.21. Zvočniki

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | n |
| j | ĺ | | ń |

1.22. Nezvočniki

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| ć | | | |
| č | | š | ž |
| k | | x | γ |

*1.3. Prozodija*

1.31. Akcent ni vezan na določeno mesto v besedah.

1.32. Fonološko relevantne kvantitete ni.

1.33. Govor ne pozna tonemske akcentuacije.

1.34. Iz povedanega sledi, da inventar prozodemov vsebuje le akcentuirane in neakcentuirane zloge.

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizem*

2.11. Dolgi vokali in diftongi nastopajo le pod akcentom, razen naslednjih omejitev: /u̯: o̯: i:/ ne nastopajo v vzglasju (dobijo protetična glasova v j, pred /u:/ proteza fakultativna — 'u:xo, 'u̯u:ra); /u͡o̯:/ in /u:/ ne nastopata pred istozložnim /v/; /u͡o̯:/ ne nastopa v izglasju; pred istozložnim /u̯/ je /o̯:/ nekoliko širši [o:]; /i͡e̯:/ ima pred r varianto [i͡ə:] — 'pi:ərje, 'mi̯:ərа; zvočniki /v m n/ ne sledijo r v istem zlogu — 'če:ru 'črv', 'če:rən, 'γə:rəm. Za druge pozicije za preciznejšo omejitev v gradivu ni primerov.

2.12. Pri neakcentuiranih vokalih /i o ə/ ne nastopajo v vzglasju (dobijo protetična v ali j). Drugih pozicijskih omejitev ni.

*2.2. Konzonantizem*

2.21. Zvočniki

/v/ nastopa kot /v/ pred vokali; pred zvočniki in soglasniki ima varianto [u̯] — 'u̯ra:te, ki lahko, kadar ni za vokalom, alternira z [u] — 'si:va, 'si:u̯, u'či̯:ərəi̯ (prim. še 2.211).

/j/ ima ne pred vokalom varianto [i̯], razen tega že [j] ni izrazito spirantičen — 'je:i̯ce, 'ja:ma, 'za:i̯c.

/n/ ima pred velari /k γ/ varianto [ŋ] — 'ri:ŋka, 'nə:ŋka, 'A:i̯ŋγela.

/Í/ nastopa ne pred vokalom, pred vokalom pa lahko že fakultativno razpada v /l/ + /j/ — k'ra:Í, k'ra:Ía; ne'di͡e̯:Ía, 'u:γÍe ~ 'u:γlje; čə'lju:st; skə'rlju:p, 'bu:Íši.

/ń/ nastopa ne pred vokalom, pred vokalom pa lahko fakultativno že razpada v /n/ + /j/ — b'rə:ń ‚brinje', 'lu:kńa; s'vi:nja — s'vi:ń, s'vi:ńca; 'ko:šńa ~ 'ko:šnja.

2.211. Zvočniki ostajajo zveneči v vseh pozicijah, le [u̯] se asimilira sledečemu nezvenečemu nezvočniku — φs'xa:ja 'vzhaja', φ'sa:k.

2.22. Nezvočniki

2.221. Po zvenečnosti se nezvočniki prilagajo sledečemu nezvočniku in pavzi (po fakultativni redukciji vokala lahko nastanejo geminate — 'bu̯o̯:t:e).

2.222. Zveneči nezvočniki, ki pridejo v izglasje zaradi vokalne redukcije, se obravnavajo kot staro izglasje (so nezveneči).

*2.3. Prozodija*

2.31. Omejitev glede akcentskega mesta ni.

2.32. Dolgi vokali nastopajo le pod akcentom.

## 3. IZVOR

*3.1. Vokalizem*

3.11. Akcentuirani vokalizem

i: ← i: — 'si:n, so'li:
← akcentuiranega i v nezadnjem zlogu — 'li:pa, 'zi:ma, 'xi:ša, 'ži:tə

u̯: ← u: — k'ĺu̯:č, 'du̯:ša, 'ku̯:pət, le'nu̯:x; 'su̯:x
← akcentuiranega u v nezadnjih zlogih — 'bu̯:ko̯u̯

u: ← o: — 'nu:ć, sə'nu:, 'nu:s, 'pu:ĺe, 'mu:rje, γ'nu:i̯
← o̯: — 'ku:t, 'pu:t, 'mu:š, γo'lu:p, 'u:γĺe
← akcentuiranega o̯ v nezadnjih zlogih — 'γu:ba, 'mu:ka, 'du:γa 'doga'
← l̥: — 'tu:će, 'ku:ne, 'mu:ze, 'su:nce, 'pu:xn̥ (v posameznih primerih)
← v posameznih primerih zaradi opuščanja u̯ — 'su:x, 'mu:xa, 'bu:rja, 'ku:xati
← o: in istozložnega u̯ — 'su: 'sol'

i̯e̯: ← ě: — m'li̯e̯:ko̯, γ'ri̯e̯:x, s'mi̯e̯:x, t'ri̯e̯:bəx
← akcentuiranega ě v nezadnjih zlogih — 'di̯e̯:lo̯, sm̥'ri̯e̯:ka, ko'li̯e̯:no̯
← ę: — 'pi̯e̯:t, 'ri̯e̯:t 'red', γ'ri̯e̯:m, 'pi̯e̯:tək
← akcentuiranega ę v nezadnjih zlogih — s'ri̯e̯:ća, 'di̯e̯:teĺa
← e: — 'pi̯e̯:ć, pe'pi̯e̯:l, lud'ji̯e̯:, 'mi̯e̯:t 'med'
← akcentuiranega e v nezadnjih zlogih — 'ni̯e̯:su, 'si̯e̯:dəm, 'mi̯e̯:ljəm (u'či̯e̯:rei̯~u'čiə̯:rei̯)
← i pred r — pas'ti̯e̯:r

u̯o̯:← akcentuiranega o v nezadnjem zlogu — 'u̯o̯:ĺa 'volja' 'du̯o̯:ta, 'u̯o̯:səm

e: ← e po poznem preskoku akcenta s končnega kratkega zloga — 'že:na, 'če:lo, 'me:dvet, 'pe:lən
← ę po preskoku s končnega kratkega zloga, če se akcent ni premaknil, ko je bil ę še dolg — 'je:čmen
← a pred istozložnim i̯ — 'de:i̯, 'de:i̯mo̯, 'ne:i̯šu 'našel'; 'ce:i̯t
← glasov, ki bi sicer dali i̯e̯: v poziciji pred i̯ — d've:i̯, γ're:i̯, 've:ja, 'že:i̯ 'že'

[o] ǫ: ← o po premiku akcenta s končnega kratkega zloga — 'vǫ:da, 'rǫ:sa, 'u̯ǫ:knǫ, 'kǫ:səc
← akcentuiranega o v zadnjem zlogu — 'bo:p, 'bo:r, ɣ'ro:p
← ļ: in ł skupaj z u̯ — 'u̯o:u̯k, 'žo:u̯č, 'so:u̯za

a: ← a: — d'va:, k'ra:Í, m'ra:k
← akcentuiranega a v nezadnjem zlogu — k'ra:va, b'ra:ta
← ə: — 'ča:st, 'la:š, 'da:n, 'ta:st
← akcentuiranega ə v nezadnjem zlogu — 'la:že
← v nekaj primerih namesto ię: iz ę: (verjetno pod vplivom zahodnih govorov) — 'da:tu 'detelj'

ə: ← akcentuiranega ə v končnem zlogu — 'də:š, 'pə:s, 'sə:n
← ə, če je prišel pod akcent po premiku akcenta s končnega kratkega zloga — 'mə:ɣla, s'tə:bər, 'tə:mən
← i v nezadnjem zlogu, če je prišel pod akcent po zakasnelem premiku akcenta s končnega kratkega zloga — 'žə:u̯ot, 'və:sok, 'pə:jan 'pijan'
← akcentuiranega u v končnem zlogu — k'rə:x, 'jə:x 'jug'
← u v nezadnjem zlogu, če je prišel pod akcent po zakasnelem premiku akcenta s končnega kratkega zloga — z'ɣə:bu 'zgubil', 'lə:cki 'tuj'
← akcentuiranega a v končnem zlogu — b'rə:t, š'kə:f, ɣ'lə:š 'kozarec'
← a v nezadnjem zlogu, če je prišel pod akcent po zakasnelem premiku akcenta s končnega kratkega zloga — se 'zə:čne, s'lə:dek
← akcentuiranega ę v končnem zlogu — 'zə:t, 'və:ć
← ę, če je prišel pod akcent po zakasnelem premiku akcenta s končnega kratkega zloga — 'pə:ta, 'mə:ɣək, 'tə:škǫ 'težko'

## 3.12. Neakcentuirani vokalizem

i ← i — žiu̯'le:ńe, di'xu:r, zi'da:r, 'lię:šnik, 'ku̯ǫ:zlić (redko ohranjen)
Morfološko dobro ohranjen — u̯'xi:ši, 'kǫ:ńi, 'nu:šći (nom. pl.), vię:ći 'večji', so ku'pa:li, pu'žię:li, po'nǫ:ći, 'dǫ:sti (adverbi)

u ← u — redko ohranjen — xu'di:ć, stu'dę:nc
Morfološko dobro ohranjen — b'ra:tu, 'mu:žu
← neizglasnega o za labiali in velari pretežno, za drugimi konzonanti redko — pu'ɣa:ča, puɣu'ri:šće, kuš'ta:, ku'va:čənca, 'la:kut, stu'ji:m
← izglasnega ǫ — 'že:nu, 'mu:ku; 'pi:šeju, 'ɣu:deju
← e, ę, ě, i + u̯ različnega izvora — 'de:bu ~'de:bəu̯, 'zə:čnu, 'vi:du, 'le:tu, 'ki:su, 'do:bu, 'xo:du
← ə, a, o + u̯ različnega izvora poleg ou̯ — 'kǫ:zu, p'li:tu 'plitev', 'na:ɣu~'na:ɣou̯ (glej pri o), p're:du 'prodal', 'bię:žu, 'dię:lu; k'lię:tu, 'cię:rku (nom. sg.); 'mu:žu, 'ɣo:stu, b'ra:tu (gen. pl.)
← u̯ v končni poziciji za prvotnim ŗ — 'bə:ru, 'čə:ru

e ← e, ę v posameznih primerih (redko) — le'di:na, že'lię:zǫ, pre'di:ca, pe'pię:u̯, sreb'rǫ:, kle'či:
← izglasnega e (redno) — 'je:ice, 'u̯o:Íe, 'pu:Íe; b'ri:še, 'pe:re, b'ri:je; 'bi:lou̯je 'trava', put'ku:ite (imperativ), na'się:čen 'nakošen'

← i v 3. os. sg. glagolov s pripono -i-, -a- se 'žię̯:ne 'ženi', 'lu̯o̯:ve, š'li:še

← nenaglašenega a pred i̯ — p'la:čei̯, 'la:jei̯ (imp.), z'do:lei̯, 'za:kei̯, z'ɣu:dei̯

ǫ ← o (v internih zlogih za labiali in velari, samo posamično) — lǫn-'čię̯:n, zǫ'ri:, pǫɣ're:p, pǫ'ma:ɣat, kǫ'si:lǫ; č'rię̯:vǫ, 'mię̯:sǫ, 'ši:lǫ, 'bię̯:lǫ, d'ra:ɣǫ, z'jə:trǫ; ɣ'rię̯:mǫ, 'mię̯:ljemǫ, zm'lię̯:tǫ, 'du̯o̯:brǫ 'ju:trǫ

← ə, a, o pred u̯ različnega izvora (poleg asimiliranega u̯ razen pri pridevniku na -ov, kjer je le ou̯ ali əu̯ (glej še pri u) — mo'li:tou̯, 'na:ɣou̯ 'nagel'; k'ra:ǰou̯, 'pa:u̯cou̯, 'mu:žou̯ (gen. pl.); 'lə:ɣou̯, 'po:jou̯, 'pojedel', 'bə:šou̯ 'poljubil'; ɣlou̯'ni:k, zdrou̯'ni:k, 've:jou̯je

ə ← ə — 'bə:zəx, 'pə:sək; p'ra:zən, b'la:tən; 'kǫ:səc, u̯'ra:bəc, ž'rię̯:pčək

← i — sə'ni:čka, pə'ja:nc, də'ši:, čə'ɣo:u̯; 'pe:lən, 'ri:bəč, s'mo:kvəca, 'mə:rvəca 'mrvica'; p'ro:sət, 'cię̯:pət; 'ku:pəm; 'si:nəx

← u — jə'ni:ca, stər'pię̯:na, se mə'di: 'mudi', 'žə:pan, bəko'vi:na, dər'ɣa:či, t'rię̯:bəx, put'pa:zdəxa, pəs'ti:, ləs'ki:na

← e — və'se:ǰe, nə'bu:, nə'vi:xta, zə'le:n, rə'še:to, zəm'ǰa:t 'prsten', pə'ri:ca, sraməž'ǰi:u̯, st'ri:čəu̯ 'sosedov'; z'da:u̯nəɣa 'nekdanjega'

← ě — sə'nu:, sə'kię̯:ra, lə'się̯:n, lə'pu:, č'lǫ:vək, 'u̯o̯:rəx

← ę v izglasju (redno) — 'že:nə, 'u̯o:də, 'ka:pə (gen. sg. in nom. ac. pl. f.); m'la:də 'fa:ntə (ac. pl. m.); u̯'re:mə, 'te:lə, 'vi:mə; tə'lię̯:te (nom. pl. fem.)

← o in ǫ ne v izglasju (posamično) — ɣə'lu:p 'golub', ɣlə'bo:kǫ, pən'-dię̯:lək, u̯əc'vię̯:rki, u̯ə'ku:sa, jəč'mię̯:nəva, 'je:i̯dəva, st'ri:čəu̯, 'ɣo:d-ničəu̯

← o ob r — 'pa:stərka, rə'bi:da, rə'bi:dənca

← r̥ v neakcentuirani poziciji skupaj z r — tər'pi:, kər'vi:

← i, u, ě, a ob r — dər'ži:na, dər'ɣa:či, u̯stər'li:, stər'ni:ć 'bratranec' sestrič', 'šu:lərka, čə'bię̯:lər, 'ma:lnər 'mlinar'

← l̥ — 'ja:buk (gen. pl.), u̯əčəɣ'ra:i̯ci 'Volčjegrajci'

← neizglasnega a v večini primerov — zə'ši:u̯, lə'si: 'lasje', zə'nię̯:tət, rəz'bi:va; jəz'bi:na, 'ža:ɣənca, p'la:čəm, 'či:tət, 'či:təju; pər k'ra:vəx, Tər'ža:čən (prim. še pri a)

a ← a v izglasju — š'lə:žba, p'ra:u̯ca, 'u̯o:u̯ca, 'ko:ńa

← pogosto iz a v ponaglasni poziciji, zlasti morfološko (v glagolskih končnicah in sufiksih) — 'pi:sat, p'la:vat, və'čię̯:rjat; 'ši:vam; 'čo̯u̯:tast, p'lię̯:šast

← o v posamičnih primerih akanja — γalu'bi:ca, kla'bu:k, da'mu:, ma'ti:ka, sla'vu: 'slovo', tapa'ri:šče

← a v tujkah — kan'tu̯o̯:n, bar'bu:c 'bradač', va'po:r

*3.2. Konzonantizem*

3.21. Zvočniki

Zvočniki /j r m n ń Í/ so nastali iz enakih glasov v izhodiščnem sistemu, poleg tega pa:

v ← w
← kot protetični glas — 'u̯u:ra, u̯o̯b'ro:č, 'u̯u:sək 'vosek'
← l, če ni bil pred vokalom ali j

j ← kot protetični glas — 'i̯i:skra, i̯ə'mi̯e̯:, 'i̯ə:γla
← v posameznih primerih kot prehodni glas — γər'me:i̯ńe, 'la:i̯ński, 'A:i̯ŋγela, 'u̯o̯:i̯stər, 'be:i̯ži 'beži'
← v primerih, ko bi sicer prišel i̯e̯: v izglasje — d've:i̯ γ're:i̯
← posamično kot ojačevalna partikula — pei̯ 'pa'

l ← l pred vokalom ali j
← primarne skupine tl, dl — 'vi:lə, 'pə:u̯, 'pa:la

r ← neakcentuiranega in akcentuiranega r̥ skupaj z /ə/ (ə + r) — 'čə:rən, 'γə:rəm, kər'vi:

3.22. Nezvočniki

Nezvočniki so nastali iz enakih glasov v izhodiščnem sistemu, poleg tega pa

ć ← f

γ ← g

x ← k, g pred t ali k z možnostjo posplošitve — 'no:xət, 'lə:xət

š ← s po prekozložni asimilaciji — 'šu:ša, š'li:še 'sliši'

Zveneči nezvočniki so nastali tudi iz nezvenečih po asimilaciji na sledeče zveneče nezvočnike, nezveneči pa iz zvenečih z ustrezno asimilacijo na sledeče nezveneče, in v izglasju (prim. še 2. 221 in 2. 222), pri tem g iz izhodiščnega sistema (sedanji γ) alternira s /x/.

*3.3. Prozodija*

3.31. Akcentsko mesto je kot v izhodiščnem sistemu, s to razliko, da so akcentuirani zlogi, ki so bili v poziciji pred akcentuiranimi kratkimi zlogi — 'že:na, 'u̯o̯:da, 'u̯o̯:trok; 'mə:γla, 'i̯ə:mət, 'zə:čne, γ'lə:bok, 'u̯o:pləs, 'žə:u̯ot, 'nə:rdət 'narediti'.

*3.4. Izguba fonemov*

3.41. Do izgube fonemov prihaja redko; vokalna redukcija je v začetni fazi razvoja. Od neakcentuiranih vokalov se ob sonantih izgubljata /i/ in /ə/ (predvsem v nepoudarjenih sufiksih -əc, -ica, -ina, -ić) d'na:r, ž'va:u̯; bər'vi:nc, pə'ja:nca, no:rc, 'pi̯e̯:sk ~'pi̯e̯:sək; p'ra:u̯ca, 'ku:šćarca; 'li̯e̯:tna; morfološko -i v imperativu (delno) — u̯'zə:m si, in končnice -ěga v pridevniški sklanjatvi (s posplošitvijo v drugih sklonih) — və'li:ɣa, 'velikega', s'ta:rɣa 'starega'.

3.42. Izguba konzonantov je posamični pojav v nekaterih konzonantskih skupinah (d oziroma t v poziciji pred p) — 'pọ:plat 'podplat', 'u̯o:pre 'odpre'; d oziroma t pred u̯ in v pred u: — pəru'či̯e̯:rəńəm 'predvčerajšnjim', 'du:i̯čka 'dvojčka'.

JAKOB RIGLER

# **CERKNO** (OLA 6)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizem*

1.11. Dolgi vokalizem

i: u:
i̯e u̯o
a:

1.12. Kratki vokalizem

i u
e o
a

1.13. Silabemi so tudi l̥, r̥, m̥, n̥.

### *1.2. Konzonantizem*

1.21. Zvočniki

w m
l r n
j

1.22. Nezvočniki

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| č | | š | ž |
| k | | x | γ |

### *1.3. Prozodija*

1.31. Akcent ni vezan na določeno mesto v besedah.
1.32. Govor pozna kvantiteto (v akcentuiranih zlogih).
1.33. Govor ne pozna tonemske akcentuacije.

1.34. Iz povedanega sledi, da inventar prozodemov vsebuje dva akcenta ('V:, 'V) in neakcentuirano kračino (V).

## 2. DISTRIBUCIJA

### *2.1. Vokalizem*

2.11. Dolgi vokali nastopajo le pod akcentom, in sicer v vseh pozicijah, le /i̯e̯/ ne nastopa pred /j/ in /i:/ ne pred /r/.

2.111. /u:/ ima pred nazalnimi konzonanti lahko varianto [o̯u̯] (=/o/+/v/).

2.12. Kratki vokali nastopajo v akcentuirani in neakcentuirani poziciji. /i/ ne nastopa pred /r/. V gradivu ni primerov za /e/ in /o/ v vzglasju, a neakcentuirani /o/ je v glavnem omejen na soseščino /r/ in /w/.

2.13. l̥, r̥, m̥, n̥ ne nastopajo ob vokalih in ne v akcentuirani poziciji.

### *2.2. Konzonantizem*

2.21. Zvočniki

/w/ nastopa kot [w] pred vokali, ne pred vokalom ima varianto [u̯], ki lahko, kadar ni za vokalom, alternira z [u] — 'siwa, 'siu̯, u'čie̯ri 'včeraj'.
/j/ ima ne pred vokalom varianto [i̯], razen tega že sam [j] ni izrazito spirantičen — 'jei̯ce.
/n/ ima pred velari varianto [ŋ] — za'šiŋk, 'tei̯ŋka, 'li:šn̥k.

2.211. Ali se /w/, če ni za vokalom, po zvenečnosti lahko prilagodi sledečemu nezvočniku (kot v nekaterih drugih govorih, npr. v Ribnici, Hrušici), ni mogoče zanesljivo reči. V gradivu so le zapisi z varianto [u].

2.22. Nezvočniki

2.221. Po zvenečnosti se nezvočniki prilagajajo sledečemu nezvočniku in pavzi.

2.222. Zveneči nezvočniki ne nastopajo v starem izglasju, ampak imajo tam svoje nezveneče pare. Najbrž se enako obravnava tudi novo izglasje, nastalo zaradi vokalne redukcije (npr. 'xu̯ot u 'šu:la), razen kadar je ob njem še varianta z nereduciranim vokalom (be 'poršu 'bi prišel', jezbna 'poršu 'jaz bi ne prišel'), vendar popolnoma zanesljivo tega iz gradiva ni mogoče ugotoviti.

2.23. Podvojeni konzonanti (ki nastopijo zaradi redukcije in na morfemski meji) se lahko izgovarjajo podaljšano — 's:estra 's sestro'.

### *2.3. Prozodija*

2.31. Omejitev glede akcentskega mesta ni.

2.32. Dolgi vokali nastopajo le pod akcentom. Distribucija dolgih in kratkih vokalov glede na mesto v besedi ni omejena.

## 3. IZVOR

### *3.1. Vokalizem*

3.11. Dolgi vokalizem

i: ← ě: — c'wi:t, 'i:m 'jem'
← akcentuiranega ě v nezadnjih zlogih — b'ri:za

u: ← o: — 'pu:le 'polje', s'nu: 'seno', 'ku:lca

i̯e ← e: — je'si̯en
← akcentuiranega e v nezadnjih zlogih — 'si̯ẹdn̥
← ę: — 'pi̯ęt, t'ri̯ęsem
← akcentuiranega ę v nezadnjih zlogih — 'i̯ętra
← ě: in i: ter akcentuiranih ě in i v nezadnjih zlogih v poziciji pred r — z'wi̯er, pas'ti̯er, 'mi̯era

u̯o ← akcentuiranega o v nezadnjih zlogih — 'xu̯odn̥
← ǫ: — 'pu̯ǫt
← akcentuiranega ǫ v nezadnjih zlogih — 'ɣu̯oba

a: ← a: — ɣ'la:wa
← akcentuiranega a v nezadnjih zlogih — 'ja:ɣada
← ə: — 'ma:x
← akcentuiranega ə v nezadnjih zlogih — 'la:že

3.12. Kratki vokalizem

i ← i: — 'list, 'zima
← akcentuiranega i v nezadnjih zlogih — 'lipa
← neakcentuiranega i (kadar ni popolnoma reduciran, glej 3.41), vendar v predakcentski poziciji le v nekaterih primerih (morda pod vplivom oblik z akcentuiranim i) — zi'da:r, si'nowi, 'loxti 'lakti'

u ← u: — x'ruška
← akcentuiranega u v nezadnjih zlogih — 'bukaina 'bukovina'
← neakcentuiranega u (v enakih pogojih kot pri i) — ku'šuje, x'roptu 'hrbtu'
← neakcentuiranega ł (kadar ni reduciran ali zamenjan z ou̯ iz akcentuiranih zlogov) — mu'či
← izglasnega -o v srednjem spolu pridevnikov — 'dabru 'dobro'
← neakcentuiranih izglasnih ə+w, ə+l, i+w, i+l — 'mortu, 'katu 'kotel', wa'doxnu 'oddahnil'.

Glede u kot variante k /w/ glej 2.21.

e ← e (razen akcentuiranega v nezadnjih zlogih) — pe'pi̯eu̯, 'debeu̯, š'pex, 'žena
← ę (razen akcentuiranega v nezadnjih zlogih) — kle'či, 'zet
← ě (razen akcentuiranega v nezadnjih zlogih) — 'wideu̯, ce'di, 'teu̯ 'hotel'

← akcentuiranega i v zadnjem zlogu — 'net
← v posameznih primerih predakcentskega i — cwe'lit, we'saku
← i, ě, ę, ki so prišli pod akcent po premiku akcenta s končnega kratkega zloga, če se akcent ni premaknil, ko so bili še dolgi — 'peše 'pišče', 'jesk 'jezik'
← e:, ě:, ę: in akcentuiranih e, ě, ę v poziciji pred /j/ (različnega izvora, glej pri /j/) — 'pe̯ič, 'weje, 'že̯je, s're̯iče
← akcentuiranega a v zadnjem zlogu (ali a:, če je pozno prišel pod akcent ali se skrajšal) v poziciji pred istozložnim [i̯], če ga niso podpirale sorodne oblike — z'de̯i̯, 'je̯ice
← neakcentuiranega a in akcentuiranega a v zadnjem zlogu v poziciji za Í, ń, ť in j — ne'de̯ile, s'wine, s'wi:če, 'meje, p'la:čeu̯, je'sie̯n 'jasen', 'jest 'jaz'
← r̥: skupaj z /r/ (r+e) v poziciji pred wi — ta p're̯i̯ 'prvi', wab're̯i̯ 'obrvi'

o ← ə (razen akcentuiranega v nezadnjih zlogih) — 'duo̯bor, 'pos, 'doska
← akcentuiranega u v zadnjem zlogu — 'to 'tu, tukaj', k'rox
← ų̨, ki je prišel pod akcent po premiku akcenta s končnega kratkega zloga — 'boxa
← o: v poziciji pred /w/ — ɣor'mou̯je, 'sou̯ 'sol', si'nowi
← v posameznih primerih predakcentskega u — bo'ka: (poleg bu'ka:) 'bukala'
← r̥: in r̥ skupaj z /r/ (o+r, v akcentuirani poziciji pred /w/ ali v vzglasju r+o) — 'worba, 'porst, stor'niše, kor'wi; č'rou̯, m'rowa, 'roš (prim. še zadnji odstavek pri e in 3.13)
← ų̨: in akcentuiranega ų̨ skupaj z /w/ (o+u̯) — 'čou̯n, 'wou̯na, 'dou̯x 'dolg (adj.)'
← o: pred nazalnim konzonantom skupaj z /w/ (o+u̯) kot varianta poleg u: — 'dou̯m (poleg 'du:m), 'pou̯mlat
← raznih vokalov v posameznih primerih zgodnje redukcije — 'som 'sem, semkaj', 'poršu 'prišel'
← akcentuiranega /o/ v analogično vneseni skupini [ou̯] (različnega izvora) iz akcentuirane pozicije v neakcentuirano — čou̯'ničk, pou̯'nila 'pomnila', mrou̯'liše

a ← a (razen akcentuiranega v nezadnjih zlogih) — zla'tu:, 'lizau̯, b'rat
← o (razen akcentuiranega v nezadnjih zlogih in izglasnega v končnici srednjega spola pridevnikov) — ka'bila, 'mi:sta 'mesto', 'kaš, d'na, 'naɣa
← ǫ (razen akcentuiranega v nezadnjih zlogih) — ka'de̯ile, 'žena (Asg), 'sa (3. pl.)
← ǫ, ki je prišel pod akcent po premiku akcenta s končnega kratkega zloga, če se akcent ni premaknil, ko je bil ǫ še dolg — 'raka
← e v nikalnici ne

3.13. l̥, r̥, m̥, n̥ so iz ə+Í, m, n, ń ter vzglasnega neakcentuiranega r̥ ali iz l, Í, r, m, n (za ń ni primerov), če se je ob njih reduciral vokal in ni ob njih še drugega vokala (le nekaj zgodnjih primerov redukcije ob r se obravnava kot

stari ŗ, glej 3.12 pri /o/) — 'ka:šl̥, 'pi:sm̥, ba'li:zn̥, 'wagn̥ 'ogenj', ŗ'ži, l̥'pina, l̥'die̯ 'ljudje', str̥'xa:r 'strehar', 'mislm̥, 'peln̥. Razen tega je n̥ nastal včasih iz m̥ za dentalnimi konzonanti — sie̯dn̥, 'u̯osn̥.

*3.2. Konzonantizem*

3.21. Zvočniki

Zvočniki /w j r m n/ so nastali iz enakih glasov v izhodiščnem sistemu, poleg tega pa:

w ← l, če ni bil pred vokalom ali j
← kot proteza pred o
← l̥: in akcentuiranega l̥ skupaj z /o/ (o + u̯) — 'ču̯n, 'wo u̯na

j ← g pred prednjim vokalom (vendar se že analogično odpravlja) — na'ji̯e̯, na 'nai̯ 'na nogi', 'poržje 'prižge'
← poakcentskega wi (vendar se zlasti v nekaterih kategorijah analogično odpravlja) — p'rei̯ 'prvi', 'nai̯ 'novi (pl.)', γ'la:že̯ina
← ń po vokalu skupaj z /n/ (i̯+n) (tudi iz sekundarnega ń, ki je nastal v skupinah nk, ng — 'tei̯ŋka, 'a:i̯ŋγi̯c)
← Í v poziciji za e-jevskim vokalom (v gradivu ni primerov za točnejšo določitev, če samo po akcentuiranem) skupaj z/l/ (i̯+l) — 'mei̯lem, ne'dei̯le, we'sei̯le
← ť v poziciji za e-jevskim vokalom, ki je sedaj akcentuiran, skupaj s /č/ (i̯+č) — 'pei̯č (poleg pe'či), s'wei̯če, s'rei̯če
← x (in verjetno k, vendar v gradivu ni primerov) v poziciji pred prednjim vokalom, če je obenem v poziciji za e-jevskim vokalom (po gradivu ni jasno, če samo za sedaj akcentuiranim), skupaj s /š/ (i̯+š) (oz. pri k skupaj s /č/) — wa'rei̯š 'orehi', st'rei̯še 'strehe'
← včasih kot proteza pred i
← v posameznih primerih kot prehodni j — wa'bei̯ša, 'nai̯šč 'nožič, nož'

l ← l pred vokalom ali j
← Í, če je pred njim e-jevski vokal skupaj z /j/ (i̯+l) — 'u̯ole 'volja', ne'dei̯le
← primarne skupine tl, dl, razen v opisnem deležniku, kjer je skupina ohranjena, le t je analogično zamenjan z d — 'wile, 'šila, 'pa:dla, p'ledla, pa'mi̯edu

r ← ŗ: in ŗ skupaj z /o/; podrobneje glej pri /o/

n ← ń ne za vokalom in skupaj z /j/ (i̯+n) za vokalom

3.22. Nezvočniki

Nezvočniki so nastali iz enakih glasov v izhodiščnem sistemu, poleg tega pa:

č ← ť
← k pred prednjim vokalom (vendar se že analogično odpravlja) — č'pi 'kipi'
← tj v primerih, ko skupina tj ni bila analogično vzdrževana — t'rei̯č 'tretji', če ~ 'či̯e̯ 'tja'

š ← šť
← x pred prednjim vokalom (vendar se že analogično odpravlja) — p'šię̯ 'bolhe'
← s pred novejšim č, ki je nastal iz k, v poziciji pred prednjim vokalom — 'žeiṇšče 'ženske'

x ← izglasnega g
← k pred t ali k — 'loxt, 'mexka

γ ← g

Zveneči nezvočniki so nastali tudi iz nezvenečih po asimilaciji na sledeče zveneče nezvočnike, nezveneči pa iz zvenečih z ustrezno asimilacijo na sledeče nezveneče in v izglasju; pri tem g iz izhodiščnega sistema (sedanji γ) alternira s /x/.

### *3.3. Prozodija*

3.31. Akcentsko mesto je kot v izhodiščnem sistemu, le s to razliko, da so akcentuirani zlogi, ki so bili pred akcentuiranimi kratkimi zadnjimi zlogi — 'žena, 'watrak, 'moγla.

3.32. Kvantiteta je kot v izhodiščnem sistemu z naslednjimi razlikami:

3.321. i: in u: sta skrajšana.

3.322. Dolgi so vokali, ki so bili kratki akcentuirani v nezadnjih zlogih, razen i in u.

### *3.4. Izguba glasov*

3.41. Izguba neakcentuiranih i, u (iz u, ļ), ə, včasih tudi e (zlasti iz ě, posebno še kadar alternira v dolgih zlogih z /i:/), je močno razvita. Do izgube je prišlo, če je bilo zaradi konzonantske soseščine le mogoče in če se ni vokal ohranjal zaradi morfoloških razlogov (če je i, u končnica, se pogosto ohranja, vendar ne, če je sklon izražen npr. že s palatalizacijo, npr. wa'lupk, wa'lupč) — ž'wi:t 'živeti', č'pi 'kipi', 'jesk 'jezik', p'ruos 'prosi', ps'ti ~ s'ti 'pusti'. t'ri:px 'trebuh', p'šię̯ 'bolhe', 'ja:pka 'jabolko', 'pi:sk 'pesek', 'pię̯tk, 'jurčk, 'bosx 'bezeg', že'luoc 'želodec', c'powi 'cepovi, cepi', č'laiḳ 'človek', 'warx 'oreh', d'ru: 'drevo, plug' poleg dre'u: 'drevo, rastlina'.

3.411. Kadar bi zaradi izgube vokala prišel zvočnik v pozicijo ne ob vokalu, prevzame zlogotvorno funkcijo zvočnik (in beseda se ne skrajša za zlog) — m'la:tm̩, pe'teln̩, l̩'pina, dr̩'žina, d'rabn̩, 'česŋk, l̩'wičer.

3.42. V skupini čre, žre je skoraj redno izgubljen r (prim. 'či:šne, 'či:wa, 'či:da, 'či:u̯li, 'žebu, toda ž'rebe). Drugi konzonanti se izgubljajo le izjemoma v posameznih primerih. Za skupine tl, dl, šč pa prim. 3.21 pri /l/ in 3.22 pri /š/.

TINE LOGAR

# SREDNJA VAS V BOHINJU (OLA 7)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizem*

1.11. Dolgi (akcentuirani) vokalizem

i: u:
ẹ: ọ:
e: o: +ər:
a:

1.111. Poleg /ẹ:/ in /ọ:/ se v nekaterih besedah slišita tudi ožja glasova kot navadna ozka /ẹ:/ in /ọ:/.

1.112. /e:/ in /o:/ sta ožja in bolj napeta kot knjižna /e:/ in /o:/.

1.113. /ər:/ je monofonematski diftong, ki je lahko akutiran ali cirkumflektiran, medtem ko se /ə/ pojavlja kot kratek dinamično akcentuiran fonem.

1.12. Kratki vokalizem

u
e ə o
a

1.121. Kot silabemi se pojavljajo tudi /l̥ n̥ m̥/, vendar se namesto njih pogosteje govori /əl ən əm/ (wostù:dənca, klúčà:vənca).

### *1.2. Konzonantizem*

1.21. Zvočniki

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | n |
| j | Í | | ń |

1.22. Nezvočniki

| | | | | |
|---|---|---|---|---|
| p | b | f | | |
| t | d | | | |
| c | | | s | z |
| č | | | š | ž |
| k | g | | x | |

1.211. Fonetična vrednost /j/ je /i̯/.

1.212. /č/ je fonetično mehkejši kot knjižni slovenski /č/.

*1.3. Prozodija*

1.31. Govor ima dolge in kratke vokale. Dolgi vokali so vedno akcentuirani. Kratki vokali pa so ali akcentuirani ali neakcentuirani.
1.32. Dolgi akcentuirani vokali so ali akutirani ali cirkumflektirani (V́: V̀:).
1.33. Kratki akcentuirani vokali imajo dinamičen akcent ('V).
1.34. Silabemi /l̩/ /n̩/ /m̩/ so vedno kratki in neakcentuirani.
1.35. /ər:/ je akutiran ali cirkumflektiran kot drugi dolgi vokali (pə̀r:st : pə́r:sta).
1.36. Akcentuirani (ər) v izglasju je kratek. Gre za dvofonemski diftong /ə/ + /r/ (stə'bər). Ker je kratek, je njegov akcent dinamičen.

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizem*

2.11. Dolgi vokalizem
2.111. Vokali /i: u: ę: ǫ: a:/ se pojavljajo v vseh besednih zlogih, /ər:/ pa v vseh razen v izglasju.
2.112. Vokala /e: o:/ se govorita v predzadnjih zlogih. Če jih nahajamo tudi v drugih položajih, sta analogična.
2.113. Z /u: ǫ: o:/ se ne začenja nobena beseda. Pred njimi se je namreč razvil protetični [w].

2.12. Kratki vokalizem
2.121. Kratki akcentuirani vokali se pojavljajo samo v zadnjih besednih zlogih.
2.122. V poziciji pred istozložnim /v/ se pojavljata samo dva akcentuirana kratka vokala, namreč /e o/.
2.123. V nevtralni legi se pojavljajo pod kratkim akcentom v odprtih in zaprtih zlogih vokali /e o ə a/.
2.124. V poziciji pred istozložnim /j/ se kratki akcentuirani /a/ ne pojavlja.
2.125. V predakcentskih zlogih se pojavljajo vokali /e o ə a/, včasih pa tudi /u/.
2.126. Z /ə/ se lahko začenja beseda, vendar samo tedaj, če mu sledi /r/ in je akcentuiran naslednji zlog (əržę́:n, ər'ja, ərjá:wo).

*2.2. Konzonantizem*

2.21. Zvočniki
2.211. Za /v/ se v poziciji pred zadnjimi vokali in /ə/ govori [w], v poziciji pred sprednjimi vokali [v], v poziciji pred konzonanti in pred pavzo pa [u̯].
2.212. V poziciji pred velari se /n/ ne pojavlja.

2.22. Nezvočniki
2.221. Pred pavzo se /g/ ne pojavlja, /b d z ž/ se govore tudi pred pavzo.
2.222. /č/ se v poziciji pred zvenečimi nezvočniki ne pojavlja (ʒbú:wa 'čebula', ʒgá:u 'čigav', ta usò:ʒga 'ta visokega', ta 'tənʒga 'ta tankega', ubó:ʒga 'globokega').

2.223. /k g x/ se v poziciji pred poakcentskimi /e i/ in deloma /ə/ ne pojavljajo.
2.224. /p/ se v poziciji pred /t c/ ne pojavlja.
2.225. /t/ se v poziciji pred /k/ ne pojavlja. /k/ se v poziciji pred /t/ ne pojavlja.

*2.3. Prozodija*

2.31. Dolgi akut in dolgi cirkumfleks se pojavljata v vseh besednih zlogih, kratki dinamični akcent pa je omejen na zadnje ali edine besedne zloge.

## 3. IZVOR

*3.1. Vokalizem*

3.11. Dolgi akcentuirani vokalizem

i: ← i: (zí:ma, lì:st)
← akcentuirani i v nezadnjem besednem zlogu (ší:wo)

u: ← u: (dú:ša)
← akcentuirani u v nezadnjem besednem zlogu (wú:sta)
← včasih lu: (ú:ža, gù:x)

ę: ← ě: (lę́:s)
← akcentuirani ě v nezadnjem besednem zlogu (mę́:sto)
← e: (pę́:č)
← akcentuirani e v nezadnjem besednem zlogu (pę́:ku)
← ę: (pę̀:d)
← akcentuirani ę v nezadnjem besednem zlogu (pərję́:wa)

ǫ: ← o: (mǫ̀:st)
← akcentuirani o v nezadnjem besednem zlogu (xǫ́:dəm)
← ǫ: (kǫ̀:s)
← akcentuirani ǫ v nezadnjem besednem zlogu (gǫ́:be)
← ǭ: (wǫ̀:k)

e: ← e v zlogu pred kratkoakcentuiranim končnim zlogom (sé:stra)
← včasih ę: pred kratkoakcentuiranim končnim zlogom (po predhodnem skrajšanju) (mé:xk)

o: ← o v zlogu pred kratkoakcentuiranim končnim zlogom (kó:sa)
← včasih ǫ: pred kratkoakcentuiranim končnim zlogom (po predhodnem skrajšanju) (só:sed)

a: ← a: (jà:stref)
← akcentuirani a v nezadnjem besednem zlogu (žá:ba)
← ə: (dà:n)
← akcentuirani ə v nezadnjem besednem zlogu (dotá:knem)

ər: ← ŗ: (pàr:st)
← akcentuirani ŗ v nezadnjem besednem zlogu

3.121. Akcentuirani kratki vokalizem

e ← akcentuirani e v zadnjem ali edinem besednem zlogu (k'met)
← akcentuirani ę v zadnjem ali edinem besednem zlogu ('več)
← akcentuirani a v zadnjem ali edinem besednem zlogu v poziciji pred istozložnim /j/ ('dej)

o ← akcentuirani o v zadnjem ali edinem besednem zlogu (d'no)
← akcentuirani ǫ v zadnjem ali edinem besednem zlogu (stə'zo)
← akcentuirani i v poziciji pred istozložnim /v l/ v končnem besednem zlogu (sk'roų, u'boų)
← akcentuirani u v poziciji pred istozložnim /v l/ v končnem besednem zlogu
← akcentuirani ě v poziciji pred istozložnim /v l/ v končnem besednem zlogu (m'loų, vər'toų, z'roų)
← akcentuirani o v poziciji pred istozložnim /v l/ v končnem besednem zlogu
← akcentuirani ə v poziciji pred istozložnim /v l/ v končnem besednem zlogu (mər'toų, cvə'doų)
← akcentuirani a v poziciji pred istozložnim /v/ v končnem besednem zlogu
← akcentuirani u v končnem odprtem besednem zlogu (p'so, t'mo)

ə ← akcentuirani ə v zadnjem ali edinem besednem zlogu (bə'zəx)
← akcentuirani i v zadnjem ali edinem zaprtem besednem zlogu ('nət, 'sət)
← akcentuirani u v zadnjem ali edinem zaprtem besednem zlogu ('kəp)
← akcentuirani ɨ̯ v zadnjem ali edinem besednem zlogu ('dəx)
← akcentuirani ě v zadnjem ali edinem besednem zlogu (x'rən)
← skupina nezvočnik + /r/ pred pavzo skupaj z /r/ (stə'bər)

a ← akcentuirani a v zadnjem ali edinem besednem zlogu, razen v poziciji pred istozložnim /v/ ali /j/ (b'rat)

## 3.122. Neakcentuirani vokalizem

### 3.1221. Predakcentski vokalizem

e/ə ← e
← ę

ə/ɷ ← i (žəví:š, žvę́:wa, dəší:, xtí:)
← u (zgəbí:, sxǫ́:, kəpù:jem)
← ɨ̯ (m'ze)
← ě (təstǫ́:, čwǫ́:, snǫ́:, t'mo, ləsę́:n)
← ə (stə'za)
← predakcentski r̥ v poziciji pred konzonantom skupaj z r (ə+r) (əržę́:n)

o ← o (kobí:wa)
← ǫ

u ← lu (upí:na)
← lə- (užnì:ục)

a ← a

### 3.1222. Poakcentski vokalizem

e ← e (né:se)
← ę (sé:stre)
← a v poziciji pred istozložnim /j/ (dę́:vej)
← a v poziciji za ń v zaprtem zlogu (lę́:šńek)

o ← o (mẹ́:sto, ší:wo)
← ǫ (sé:stro)
← i, e, o, a, v poziciji pred istozložnim /v l/ (zgù:boų, ží:woų, já:woų, dẹ́:woų, kó:toų)

ə ← i (xó:dət, nó:sət)
← u (trẹ́:bəx)
← ě (só:səd)
← včasih iz /ə/ v zaprtem poakcentskem zlogu, vendar se je v taki poziciji /ə/ navadno izgubil
← v skupini nezvočnik + zvočnik pred pavzo (vẹ̀:tər, pá:rkəĺ)

a ← a, razen v poziciji pred istozložnim /v l/ in pred /j/ (sé:stra)

*3.2. Konzonantizem*

Konzonanti /v j l ĺ r m n ń p b t d c s z č š ž k g x/ so nastali iz ustreznih konzonantov izhodiščnega splošnoslovenskega sistema. Razen tega:

v ← w v poziciji pred sprednjimi vokali

w ← protetični [w] pred /o: ǫ: o u:/ ('won, wǫ́:səm, wokǫ̀:, wó:gən, wǫ́:če, wobà:d, wó:rx, wó:ų̨s, vù:š, wú:ra, wú:sta)
← l pred konzonantom ali pred pavzo [ų̨]
← l pred /u ǫ: o:/, če pred l ne stoji dental

j ← kot prehodni konzonant, nastal za vokalom in pred dentalnimi spiranti (brá:jzda)
← g v poziciji pred /e i/ (nó:je, na nó:j)
← w v poziciji med /o/ in /i/ (ovi) v poakcentskem zlogu (smrẹ́:čojna, lẹ́:šojna, kú:kojca, gwá:žojna)

f ← b v poziciji pred pavzo (zǫ̀:f)
← b(p) v poziciji pred /c/ (grá:fca)
← p v poziciji pred /k/ (tẹ̀:fka)

č ← ť (svẹ́:ča)
← k v poziciji pred /ẹ: i: e i/ (čẹ́:tna, čẹ́:pa, čí:soų)

š ← x v poziciji pred /e i/ (worẹ́:š, strẹ́:še, na strẹ́:š)
← šč ('təš, gǫ́:ša)

x ← t (← t, d) v poziciji pred k (rẹ́:xka, pó:xku).
← g pred pavzo (bǫ̀:x, rǫ̀:x)

*3.3. Prozodija*

V́: ← V́:
← akcentuirani V v nezadnjem besednem zlogu
← V v poziciji pred kratkoakcentuiranim končnim zlogom po akcentskem premiku

V̀: ← V̀:

'V ← akcentuirani V v zadnjem ali edinem besednem zlogu

V ← neakcentuirani V
← 'V po prenosu akcenta s končnega kratkoakcentuiranega vokala (zvẹ́:zda, sé:stra, nó:soų)

*3.4. Izguba glasov*

3.41. V govoru se najpogosteje izgube neakcentuirani vokali /i u ĕ ə/, zlasti v predakcentskih in poakcentskih odprtih zlogih. Še posebej je pogosta taka izguba v neposredni sosesčini zvočnikov.

3.42. Izgub konzonantov govor skoraj ne pozna, pač pa različne adaptacije, asimilacije in palatalizacije. Od izgub konzonantov bi omenil izgubo [w] ← w, l v poziciji pred /u:, u, o, ə/ (užnì:ɥc 'lažnivec', o'kət 'laket', upí:na 'lupina', gù:x 'gluh', kobá:sa 'klobasa', ú:ža 'luža') in izgubo /č/ v primarni skupini /šč/ (gǫ́:ša).

TINE LOGAR

# HORJUL (OLA 8)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizem*

1.11. Dolgi vokalizem

i: u:
ę: ǫ:
a:

1.111. /i:/ in /u:/ sta fonetično krajša kot drugi vokali.

1.12. Kratkoakcentuirani vokalizem

ę
ə
e a

1.13. Neakcentuirani vokalizem

i u
ə
e a

1.14. Silabemi so tudi /l̥/ /l̨/ /n̥/ /m̥/, vendar so vedno neakcentuirani in zato kratki.

### *1.2. Konzonantizem*

1.21. Zvočniki

v m
l r n
j i̯
ɫ

1.22. Nezvočniki

| | | | | |
|---|---|---|---|---|
| p | b | f | | |
| t | d | | | |
| c | | | s | z |
| č | | | š | ž |
| k | | | x | ɣ |

1.211. /j/ je fonetično /i̯/, vendar ima v poziciji pred /a: o̯: u:/ bolj spirantični karakter kot v drugih pozicijah.
1.212. /i̯/ zamira. Govori ga samo starejša generacija. V govoru mladih se je izenačil z /j/.

*1.3. Prozodija*

1.31. Dolgi so vokali samo, če so akcentuirani.
1.32. Dolgi akcentuirani vokali so ali akutirani ali cirkumflektirani.
1.33. Kratki vokali so ali akcentuirani ali neakcentuirani.
1.34. Akcentuirani kratki vokali so ali akutirani ali cirkumflektirani.
1.35. Inventar prozodemov ima štiri akcente (V̏:, V́:, V̏, V́) in neakcentuirano kračino (V).
1.36. Akcentsko mesto v besedi je svobodno.

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizem*

2.11. Dolgi vokalizem
2.111. Pred /r/ /i:/ ni mogoč (mę̀:r, pę̀:r, bę́:ra, nabę́:rat, upę̀:rat se).
2.112. Akutirani (včasih tudi cirkumflektirani) /o̯:/ ni mogoč v začetnem besednem zlogu v poziciji za /v/ (vɔ́i̯stər 'oster', vɔ́sm 'osəm', vɔ́le 'volja; olje'; vɔ́sk 'ozek', vəžˈi 'ožji'; vəˈgu 'vogel', vəˈgle 'oglje'). Isto velja za /o̯:/ v poziciji za /m/ v besedah: mɔ́gu, mɔ́gla 'mogel-la' in məˈgu, məˈgla 'moral-a'. Vendar: ó̯:zm̥ 'vozim', vó̯:šm̥ 'voščim'.
2.113. Cirkumflektirani /o̯:/ v poziciji za /v/ je navadno ohranjen (ò̯:z 'voz', ò̯:s 'os', ò̯:sk 'vosek').

2.12. Kratkoakcentuirani vokalizem

2.121. Kratkoakcentuirani vokali /ę e ə a/ se lahko pojavljajo le v zadnjih in predzadnjih besednih zlogih.
2.122. Vsi so lahko akutirani in cirkumflektirani.
2.123. V poziciji pred istozložnim [u̯] /ə/ ni mogoč (šə̀u̯ 'šel').

2.13. Neakcentuirani vokalizem

2.131. V poziciji pred istozložnim [u̯] se kot pozicijska varianta /a/ govori neakcentuirani [o̯] (pí:so̯u̯, kvápo̯u̯ 'kopal', napo̯u̯nì:ła, mo̯u̯čà:ła)
2.132. V predakcentski poziciji /e/ in /ə/ nista mogoča, razen /ə/ pred /r/ (čibę̀:ła, puxnì:ła 'pahnila', saˈgɔ́tat 'segetati', bucnì:ła 'becnila').
2.133. /ə/ se govori tudi v vzglasju pred /r/ (ərdèč, ərjàu̯).
2.134. V poakcentski poziciji za konzonanti /l←Í; č š ž/ /a/ ni mogoč (vɔ́le 'volja', paˈgá:če, vjéže, dúše, pę̀:še 'peša', krí:že 'križa'.
2.14. Silabemi /l̥ ɫ̥ n̥ m̥/ se govore v poakcentskih zlogih (stjékl̥ga 'steklega', pjékl̥ 'pekli', pjékɫ̥ 'peklo', zmɔ́rzn̥ 'zmrzni', sédm̥ga 'sedmega', vɔ́sm̥ 'osem').

*2.2. Konzonantizem*

2.21. Zvočniki

2.211. /v/ se govori v poziciji pred vokali; pred konzonanti in pred pavzo pa [u̯] (cẹ̀:u̯ : civì:; sì:u̯ : sí:va; sì:u̯kast).

2.212. V poziciji pred /ọ:/ in /ù:/ se /v/ ne pojavlja (ò:z 'voz', ọ́:sk 'vosek', paọ̀:di 'povodenj', ɣaọ̀:ru 'govoril', słaù: 'slovo', siù:, žiù: 'živo').

2.213. /l/ se govori pred /e i a u/, /ł/ pa pred /o u a ə/(lẹ̀:p, lí:pa, iblá:na 'Ljubljana', žviplà:m 'žvepljam', lú:štn̯, žjélu 'želel'; ułán, łú:šm̯, łọ́:pa, łɔ́ɣat, žjéłu 'želu', ší:łu 'šilu'). Pred pavzo sta možna /l/ in /ł/ (g. pl. pì:l, vì:l, sì:l, žì:l; n. pl. ptc. pì:l 'pili', pì:ł 'pilo'; rjù:l : rjù:ł 'rjulo', xadí:l : xadí:ł 'hodilo', djà:l : djà:ł 'dejalo').

2.214. V poziciji pred konzonantom (razen pred j) in pred pavzo se za /l/ pojavlja [u̯], vendar ne vedno (bẹ́:u̯ : bẹ́:ła, vapọ̀:u̯ne 'opoldne'; pl. m. ɣarẹ́:l, sidẹ́:l).

2.215. V poakcentskih končnih zlogih se [u̯] v poziciji za /ə i/ ne pojavlja (nẹ́:su, pẹ́:ku, ví:du, žjélu, nvásu, xvádu, prvásu).

2.216. V poziciji pred /ẹ: i: i/ /j/ ni mogoč (ẹ̀:st, ẹ́:m, í:va 'njiva', naẹ̀:du, idì: 'jedi', isẹ́:na 'jesena', krà:vi 'kravji', bà:bi 'babji').

2.217. V poziciji za dentali se namesto /m̯/ pojavlja [n̯] (sẹ́:dn̯).

2.218. V poziciji pred labiali se /n/ ne pojavlja (vabrà:mba, sxrà:mba).

2.219. V poziciji pred velarnimi konzonanti se /n/ ne pojavlja (dá:ŋka, uɣà:ŋka).

2.22. Nezvočniki

2.221. Zveneči nezvočniki se govore tudi pred pavzo (zọ̀:b, lẹ̀:d, rọ̀:ɣ, mràz, rì:ž).

2.222. Pred zvenečimi nezvočniki se /c č/ ne pojavljata. Zanju se govorita [ʒ ǯ] (tá:ʒɣa, rdẹ́:ǯɣa).

2.223. Nezvočniki se po zvenečnosti / nezvenečnosti prilikujejo sledečim nezvočnikom.

*2.3. Prozodija*

2.31. Dolgi akcentuirani vokali so možni v vseh besednih zlogih.

2.32. Cirkumflektirani kratki vokali so možni samo v zadnjih ali edinih besednih zlogih.

2.33. Akutirani kratki vokali so možni praviloma samo v predzadnjih besednih zlogih. Vendar jih pogosto nahajamo tudi v zadnjih. V takem primeru gre za redukcijo (onemitev) končnega neakcentuiranega /i/ (← i ẽ) ali /u/. Kratek akut v zadnjem zlogu je torej sekundaren (nẹ́s ← nesì, tẹ́c ← tecì uzə́m ← vzəmì, xvád ← xodì, nvás ← nosì).

2.34. Neakcentuiranih dolgih vokalov govor ne pozna.

## 3. IZVOR

### *3.1. Vokalizem*

#### 3.11. Dolgi vokalizem

i: ← i: razen v poziciji pred /r/ (lì:st, zí:ma)
← akcentuirani i v nezadnjem besednem zlogu (razen v poziciji pred /r/) (rí:ba)

u: ← u: (sù:x)
← akcentuirani u v nezadnjem besednem zlogu (mú:xa)
← -ò: (lipù:, suxù:)
← -vò: (słaù:, naù:)

ẹ: ← ě: (rẹ̀:č, bisẹ̀:da)
← akcentuirani ě v nezadnjem besednem zlogu (brẹ́:za, cẹ́:sta)
← e: (lẹ̀:d, pẹ̀:č)
← akcentuirani e v nezadnjem besednem zlogu (nẹ́:su, pẹ́:ku)
← ę: (rẹ̀:d, pẹ̀:st)
← akcentuirani ę v nezadnjem besednem zlogu (γlẹ́:dǫu̯)
← í: v poziciji pred /r/ (pastẹ́:r, krimpẹ́:r)

ǫ: ← o: (nǫ̀:s, bò:γ, kǫ̀:st)
← akcentuirani o v nezadnjem besednem zlogu (nǫ́:sm̩)
← ǫ: (lǫ̀:k)
← akcentuirai ǫ v nezadnjem besednem zlogu (γǫ́:ba)
← ł: skupaj z [u̯] (ǫ:u̯) (vǫ̀:u̯k, žǫ́:u̯na)
← akcentuirani ł skupaj z [u̯] (analogično) (dǫ̀:u̯γ)
← vò: (paǫ̀:di 'povodenj', γaǫ̀:ru 'govoril')

a: ← a: (u̯rà:n, łà:s)
← akcentuirani a v nezadnjem besednem zlogu (žá:ba, krá:va)
← ə: (łà:n, dà:n)
← akcentuirani ə v nezadnjem besednem zlogu (γá:nem, datá:knem)

#### 3.12. Kratkoakcentuirani vokalizem

ẹ ← akcentuirani ě v zadnjem besednem zlogu (zdẹ̀t se, dẹ̀t)
← akcentuirani i v zadnjem besednem zlogu (sẹ̀t, tẹ̀č, pẹ̀t, rẹ̀t)
← akcentuirani ə v zadnjem besednem zlogu ob dentalnem konzonantu (dẹ̀ž) in analogično tudi v predzadnjem zlogu (dẹ́že)
← predakcentski ě, e, ę po zapoznelem premiku akcenta za zadnjega besednega zloga (cẹ́dit, čẹ́pt, pẹ́stit)
← predakcentski i po zapoznelem premiku akcenta z zadnjega kratkega zloga (tẹ́čet 'tičati')
← akcentuirani a v poziciji pred istozložnim [i̯] (dẹ̀i̯)

e ← akcentuirani e v zadnjem besednem zlogu (kmèt)
← akcentuirani ę v zadnjem besednem zlogu (vèč)
← predakcentski e po premiku akcenta s kratkega končnega zloga skupaj z j (j+e) (žjéna, sjéstra). Tak /e/ je praviloma akutiran
← predakcentski e po zapoznelem premiku akcenta s končnega kratkega zloga (tripétat)

ə ← akcentuirani ə v zadnjem besednem zlogu (pə̀s)
← akcentuirani u v zadnjem besednem zlogu (kə̀p, ukə̀p, zasə̀t, ərjə̀t, vabə̀t)
← predakcentski ə po premiku akcenta s končnega kratkega zloga (mə́gła, stə́bər, saɣə́tat)
← r̥: skupaj z /r/ (ə+r/ (mə́rtu, pə̀rst)
← r̥ skupaj z /r/ (ə+r) (xə́rpt)
← rě po onemitvi i ← ě skupaj z /r/ (žə̀rt, də̀rt, padə̀rt, stə̀rt)

a ← akcentuirani a v zadnjem besednem zlogu (brà̀t, dà̀t, bà̀t se)
← akcentuirani o v zadnjem besednem zlogu (kłà̀p, strà̀p)
← akcentuirani ǫ v zadnjem besednem zlogu (strà̀k)
← predakcentski o po premiku akcenta s končnega kratkega zloga skupaj z v (v+a) (rvása, kvása, kvápat)
← predakcentski o po poznem premiku akcenta s končnega kratkega zloga (rapátat, báɣat, na náɣax)
← predakcentski ǫ po poznem premiku akcenta s končnega kratkega zloga (na rákax)

## 3.13. Neakcentuirani vokalizem

i ← predakcentski i (če se ni izgubil) (cvilì:ła, pisà:ła)
← poakcentski i, -i, če se ni reduciral in izgubil (pl. brá:ti, pósi, sǫ́:dit, xvádit)
← predakcentski in poakcentski ě (ričì:, lipù:, vę́:dit, sę́dit)
← predakcentski e (bisę̀:da, lidù:)
← predakcentski ę (pistì:)
← včasih predakcentski ə (čibę̀:ła)
← predakcentski je in poakcentski ji (isę̀:n, irę̀:b, pá:si, krà:vi)
← poakcentski əń, -ij (paǫ̀:di 'povodenj', ǫ̀:bi 'obenj', škà:ri, łà:di)
← včasih predakcentski a (čikà:ła)

u ← predakcentski u (suxù: tulì:ła)
← poakcentski -u (če ni onemel) (brá:tu, pósu)
← poakcentski əv (cę́:rku, brì:tu, brì:tuca, cę́rkuca)
← poakcentski izglasni -əl (nę́:su, pę́:ku, kvátu)
← poakcentski izglasni -ěl (ljétu, sę́du)
← poakcentski ł (já:buk)
← poakcentski /vi/ v poziciji za /r/ (bà:ruca)

e ← poakcentski e (nése, pjéče)
← poakcentski ę (pá:met)
← neakcentuirani a v poziciji za l ← Í; č, š, ž (vóle, xí:še, ká:če, vjéže)

a ← neakcentuirani a (bá:ba, navà:da)
← neakcentuirani o, ǫ razen -o, ki je preko -u → -Ø (ží:t, mačì:, rakę̀, naɣę̀, na nǫ̀:ɣa, rǫ̀:ka)

ə ← neakcentuirani r̥ skupaj z r (ə+r) (pərstì:, kərvì:)
← nezvočnik + /r/ pred pavzo skupaj z nezvočnikom in /r/ (və́istər, xrá:bər, ɣá:bər)

3.14. Silabemi /l̥ ł̥ n̥ m̥/ so nastali po onemitvi kratkih neakcentuiranih vokalov /i ə o/ v poziciji za nezvočnikom + /l Í n m/ (mì:sl̥, pjékl̥, pjékł̥, sé̥:dm̥, vɔ́sm̥, uzí:γn̥, usé̥:kn̥, kré̥:mpl̥, bvádl̥).

*3.2. Konzonantizem*

3.21. Zvočniki

Zvočniki j r l m n so nastali iz enakih izhodiščnih splošnoslovenskih glasov, poleg tega pa še:

j ← ń (mlajša generacija)
← i̯, ki se je razvil iz sekundarno poudarjenega e po preskoku akcenta s kratkoakcentuiranega končnega zloga (e'–→ é- –→ i̯é –→ jé) (sjéstra, tjéta, njésła, pjékła)
← sekundarni /j/ v poziciji za vokalom in pred dentalnimi spiranti (vɔ́i̯stər, γài̯zd, fè̥:i̯st, klé̥:i̯še)

v ← w (vì:dm̥, vé̥:m, pavá:bm̥)
← l ne pred vokalom (cè̥:u̯ : cé̥ła, bé̥:u̯ : bé̥:la, dà:u̯ : dáła)
← protetični w v poziciji pred a ←o (vabłà:k, vabràz)
← w, ki se je razvil iz sekundarno akcentuiranega o po preskoku akcenta s kratkoakcentuiranega končnega zloga (o'–→ ó- –→ wó –→ wá –→ vá) (kváza, kvása, xvádu, nvásu)

l ← Í (vɔ́le, pè̥:lem, Iblá:na)

ł ← l v poziciji pred /a o u ə/ (łapá:ta, nałǫ̀:žu, łú:že, łɔ́γat se)

i̯ ← ń (starejša generacija) (kvài̯, kvái̯a 'konj, konja')

3.22. Nezvočniki

3.221. Nezvočniki so se razvili iz enakih glasov v izhodiščnem splošnoslovenskem sistemu, poleg tega pa še:

č ← ť (své̥:če, sré̥:če)

š ← sť ( (γǫ́:še, tę̀š, pé̥še 'pišče')

γ ← g (γrá:pt, γrà:d)

3.222. Zveneči nezvočniki so poleg tega nastali iz nezvenečih po asimilaciji na sledeče zveneče nezvočnike, nezveneči pa z ustrezno asimilacijo zvenečih na sledeče nezveneče nezvočnike.

*3.3. Prozodija*

3.31. V́: ← V́:
← V́ nezadnjih besednih zlogih

3.32. V̀: ← V̀:

3.33. V́ ← po premiku akcenta s končnega kratkega akcentuiranega zloga na predakcentske kratke ali v slovenščini skrajšane dolge vokale (e ě i o ə u)

3.34. V̀ ← V́ v zadnjem ali edinem besednem zlogu

### *3.4. Izguba glasov*

3.41. Izguba vokalov

Najpogosteje se izgubijo neakcentuirani vokali /i o ə u/. Njihova izguba je razen od neakcentuiranosti odvisna še od pozicije v besedi. Največkrat se izgube izglasni vokali in vokali v poziciji za zvočniki.

Tako se izgubi izglasni i (<— i, ě) v dat., lok. sg., nom., akuz. du., instr. pl. a- in i- samostalnikov, v gen. sg. in dat. pl. i- samostalnikov (rí:b, ní:t; rí:bam, ní:tm̩), v nom. pl. pridevnikov, zaimkov in deležnikov na -l, -n (dvábər, dę́łal, plę̀:l, zdę̀:łan, mváj, tváj), v 3. osebi sed. č. glagolov (xǫ́:d, vì:d, γrà:b), verjetno analogično po tem tudi v 1., 2., 3. osebi du. pl. (xǫ́:dva, xǫ́:tta, xǫ́:dma, xǫ́:tte, xǫ́:dja), v 2. osebi sg., 1., 2. osebi du. pl. velelnika (xvád, xvátta, xvádma, xvátte), v adverbih (dà:u̯, drę̀:u̯, dvást). V nom. pl. samostalnikov moškega spola se je /i/ izgubil samo včasih. Pri tem je važno predvsem to, da nom. sg. in nom. pl. zaradi redukcije ne bi sovpadla. /i/ se je v tem primeru navadno izgubil samo tedaj, če je kljub njegovi izgubi ostala formalna razlika med sg. in pl. (tę̀č : pl. tí:č; sę̀t : sí:t)

/o/ se je izgubil samo v nom., ak. sg. srednjih samostalnikov, pridevnikov, zaimkov in v prislovih na -o (mé̩:st, ší:ł, dvábər). Izguba /o/ je glasoslovno-morfološkega značaja.

Polglasnik se je izgubil v poakcentskih zaprtih zlogih (pę́:sk, pę́:tk, pəsk). Izguba je morebiti rezultat morfološke analogije (pę́:sk -a, -u, -əm —> pę́:sk), ne pa glasoslovnega procesa redukcije.

Najredkeje se je izgubil končni /u/. Največkrat izgubo ugotovimo v dat., lok. sg. moških samostalnikov (brà:t, pri brà:t), pa še tam so pogostejše oblike z ohranjenim /u/.

3.42. Izguba konzonantov

Od konzonantov sta se po asimilaciji najpogosteje izgubila /v/ in /j/. /v/ se je izgubil v poziciji pred /o̯: u:/ (ǫ́:zm̩, o̯:z, na ù:da 'na vodo', pao̯:di), /j/ pa v poziciji pred /ę: i: i/ (ę̀:du, naę̀:du, naé̩:dła, é̩:m, í:va 'njiva', isę̀:n, irę̀:b, krà:vi 'kravji', kǫ́:zi).

/č/ se je izgubil v skupini /šč/ <— /sť/ (pú:še, 'pušča', kalí:še 'kališče').

FRANCKA BENEDIK

# VALBURGA PRI SMLEDNIKU (OLA 9)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizem*

1.11. Akcentuirani vokalizem

i: u:
ę: ə: ǫ:
e: o:
a:

1.12. Neakcentuirani vokalizem

1.121. Predakcentski vokali

i u
ə

1.122. Poakcentski vokali

i u
e ə o
a

### *1.2. Konzonantizem*

1.21. Zvočniki

v m
l r n
j

1.22. Nezvočniki

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| č | | š | ž |
| k | | x | γ |

### *1.3. Prozodija*

1.31. Akcent ni vezan na določeno mesto v besedi.

1.32. Kvantitetne opozicije ni. Neakcentuirani vokali so krajši od akcentuiranih.

1.33. Akcent je tonemski.

1.34. Iz povedanega sledi, da inventar prozodemov vsebuje dva akcenta (V̀:, V́:) in neakcentuirano kračino (V).

## 2. DISTRIBUCIJA

### *2.1. Vokalizem*

2.11. Akc. /i:/ in neakc. /i/ ne nastopata v položaju za /j/.
2.12. /i:/ ne nastopa v položaju pred /r/.
2.13. /ẹ: ọ: o:/ ne nastopajo na absolutnem začetku.
2.14. /ẹ:/ ne nastopa v položaju pred /j/.
2.15. /ọ:/ ne nastopa v položaju pred /v/.
2.16. V položaju pred /r/ se nevtralizirata /ẹ:/ in /i:/ v /ẹ:/, ki je ožji kot običajni /ẹ:/.
2.17. Ob zvočnikih lahko stoji /ə/, nastal ob redukciji za njim stoječega glasu, tudi pred njim (əlsí:ca, pà:šəŋk).
2.18. Poakcentski /i/ nastopa samo v zadnjem odprtem zlogu.

### *2.2. Konzonantizem*

2.21. /v/ je pred zadnjimi vokali bolj labialen kot pred sprednjimi.
2.22. /v/ ima pred konzonanti in v izglasju varianto [u̯].
2.23. /j/ ima pred konzonanti in v izglasju varianto [i̯].
2.24. /r/ ne nastopa v položaju za akcentuiranim /i/.
2.25. /n/ ima v položaju pred /k/ in /g/ varianto [ŋ].
2.26. Po zvenečnosti se nezvočniki prilagajajo sledečemu nezvočniku in pavzi.
2.27. Zveneči nezvočniki ne nastopajo v izglasju, ampak imajo tam svoje nezveneče pare.
2.28. /ɣ/ ima v položaju za [ŋ] varianto [g].
2.29. Zaradi redukcij in predložnih zvez se pojavljajo tudi dolgi soglasniki (bọ́:t:e, s:əstrọ̀).

### *2.3. Prozodija*

2.31. Akut in cirkumfleks sta lahko na vseh vokalih in na katerem koli besednem zlogu.
2.32. Akut na /ə/ nastopa samo v položaju pred /r/ (ə́r).

## 3. IZVOR

### *3.1. Vokalizem*

3.11. Akcentuirani vokalizem

i: ← i: (zí:ma, sì:n)
← akcent.i v nezadnjem zlogu (lí:pa)
ẹ: ← ě: razen v položaju pred /j/ (cvẹ́:t)
← akcent. ě v nezadnjem zlogu razen v položaju pred /j/ (brẹ́:za)
← e: (pẹ́:č)
← akcent. e v nezadnjem zlogu razen v položaju pred /j/ (zẹ́:le)
← ẹ: (pẹ́:t)
← akcent. ę v nezadnjem zlogu (telẹ́:ta — Gsg.)

e: ← e, ki je prišel pod akcent po premiku akcenta s končnega kratkega zloga (pé:če)
← ę, ki je prišel pod akcent po premiku akcenta s končnega kratkega zloga (jé:zək)
← akcent. e v zadnjem zlogu (kmè:t) in v nezadnjem v položaju pred /j/
← akcent. ę v zadnjem zlogu (žbè:)
← ě: v položaju pred /j/ (jè:i̯, vè:ja, za ě v gradivu ni primerov)

a: ← a: (ɣlá:va)
← akcent. a v nezadnjem zlogu (krá:va)
← ə: (dà:n, mà:x)
← akcent. ə v nezadnjem zlogu (vá:že)

ə: ← akcent. ə v zadnjem zlogu (pə̀:s)
← akcent. i v zadnjem zlogu (mə̀:š)
← akcent. ě v zadnjem zlogu (xrə̀:n)
← akcent. a v zadnjem zlogu (ɣə̀:t)
← akcent. u v zadnjem zlogu (krə̀:x)
← r̥: skupaj z /r/ (ə:r)
← akcent. r̥ skupaj z /r/ (ə:r)

o: ← o, ki je prišel pod akcent po premiku akcenta s končnega kratkega zloga (kó:sa)
← ǫ, ki je prišel pod akcent po premiku akcenta s končnega kratkega zloga (só:set)
← akcent. o v zadnjem zlogu (snò:p, kò:n) in v nezadnjem v položaju pred /v/ (vdò:va)
← akcent. ǫ v zadnjem zlogu (strò:k) in v nezadnjem v položaju pred /v/.
← i̯: skupaj z /u̯/ (kó:u̯nem — 1. sg., dò:u̯x — Nsg. m., dó:u̯ɣa — Nsg. f.)

ǫ: ← o: (drevǫ̀:)
← akcent. o v nezadnjem zlogu razen v položaju pred /v/ vǫ́:la, nǫ́:səm)
← ǫ: (zǫ̀:p)
← akcen. ǫ v nezadnjem zlogu (ɣǫ́:ba)
← ow pred konzonantom (ɣərmǫ̀:je)

u: ← u: (mú:xa)
← akcent. u v nezadnjem zlogu (kú:xna, kù:xa — 3. sg.)
← akcent. ěł, əł, ił, uł (sedù:, šù:, səzù:, nəbù:)

## 3.121. Predakcentski vokali

ə ← ə (cvədè:)
← i (dəší:, əlsí:ca, pəršù:)
← ě (sənę̀:n, əlsę̀:n)
← e (nəbǫ̀:)
← ę (məsǫ̀:)
← a (usəjè:n — ptc. pass., ɣvəvǫ̀: — Asg.)
← u (mədì: se — 3. sg., əldję̀:, dərží:na)
← r̥ skupaj z /r/ (kərvì: — Gsg.)

u ← o (kustì: — Gsg.)
← ǫ (zubà: — Gsg.)
← ł skupaj z/u̯/(su̯zę̀:)
← łu, łǫ, wo, wi po asimilaciji (upí:na, ɣubò:k, durí:še, usò:k)
← u, če je analogno vnesen iz akcentuiranega položaja (kupvə̀:t)

i ← i, če je analogno vnesen iz akcentuiranega položaja (zidá:r)

### 3.122. Poakcentski vokali

i ← -ji po asimilaciji (mà:či)

u ← -eł, -ěł, -eł, -ił (dé:bu, ví:du, nó:su)
← -əw (cę́:rku), verjetno tudi iz -iw
← ł (já:buk)
← w za zvočnikom (čə̀:ru)
← ł za zvočnikom (umə̀:ru)

e ← e (té:če, jé:čmen)
← ę (ví:me, krá:ve — Npl., rí:be — Gsg.)
← a v skupini ai̯ (zú:trei̯)

o ← o (vá:kota, mvá:tmo — 1. pl., brá:to̯u̯, rá:ko̯u̯ — Gpl.)
← ǫ (svĺ:no — Asg., s krà:vo — Isg., vì:djo — 3 pl.)
← a pred ł, w v skupini o̯u̯ (sę́:ko̯u̯, žĺ:lo̯u̯)
← u v D in analogno v Isg. pridevnikov in zaimkov (dó:bərmo, ù:nmo, z né:mo)

ə ← ə (cę́:pəc, sǫ̀:nčək)
← i (vó:lə — Npl., pəté:lən, kí:səlca, pà:šəŋk, sǫ̀:nčənca; s təlę̀:təm, s klù:čəm — Ipl.)
← u (kó:žəx)
← -o preko -u zaradi maskulinizacije v sklopu NZ (pí:səm, vó:kən, jú:tər)

a ← a (krá:va, sę̀:kam, umà:zan)
← večinoma iz o v poakcentskih zaprtih zlogih (čę́:dnast, lę̀:tas)

### *3.2. Konzonantizem*

Konzonanti /j r m n p b f t d c s z č š ž k x/ so nastali iz enakih glasov v izhodiščnem sistemu, poleg tega pa:

v ← w
← l razen pred sprednjimi vokali in j
← kot proteza pred o, u (vó:kən, vǫ́:səm, vù:ra)
← ł: skupaj z /o/ (o:u̯)

l ← ĺ
← l pred sprednjimi vokali in j
← primarna skupina tl, dl (ví:le)

r ← r̥:, r̥̄ skupaj z /ə:/

n ← ń

č ← ť

š ← šč

x ← g v izglasju
← k, g pred t ali k
γ ← g razen v izglasju in za [ŋ]

Zveneči nezvočniki so nastali tudi iz nezvenečih po asimilaciji na sledeče zveneče nezvočnike, nezveneči pa iz zvenečih z ustrezno asimilacijo na sledeče nezveneče in v izglasju.

*3.3. Prozodija*

3.31. Akcentsko mesto je kot v izhodiščnem sistemu z naslednjimi razlikami. Akcentuirana sta e in o, ki sta bila v izhodiščnem sistemu pred akcentuiranimi kratkimi zadnjimi zlogi. Kjer je močan vpliv drugih fleksijskih oblik, je akcent analogično lahko ohranjen (oz. restituiran) na zadnjem zlogu. Na akcentsko mesto so deloma vplivala tudi razna morfol. izenačevanja.

3.32. Dolgi so vsi akcentuirani vokali.

3.33. Intonacija je kot v izhodiščnem sistemu z naslednjimi razlikami. Podaljšani vokali v nezadnjih zlogih so akutirani (krá:va). Vokali, ki so postali akcentuirani po premiku akcenta s kratkega zadnjega zloga, so akutirani (žé:na). Podaljšani vokali v zadnjih zlogih so cirkumflektirani (žbè:, strò:k).

*3.4. Izguba glasov*

3.41. Do popolne redukcije neakcentuiranih vokalov (izgube glasu) (ə, i, u, ĕ oziroma ə, ki se je najprej razvil iz teh glasov) prihaja najpogosteje v končnicah in nekaterih sufiksih, včasih pa tudi v korenih v soseščini sonantov (snọ̀:, vó:rx, žví:na).

Najpogostejši primeri popolnih redukcij v sufiksih in končnicah:

ə v suf. -ək, -əc v poziciji za sonantom

i v suf. -ina

i v suf. -ica, če ni v poziciji za konzonantsko skupino (nesonant + sonant)

i v inf.

i gl. pripone v 3. os. sg. in v celotnem du. in pl.

i v imp. v vseh številih, če ni v poziciji za konzonantsko skupino

i v opis. deležniku moš. sp. pl., če ni v poziciji za konzonantsko skupino

ĕ gl. pripone v opisnem deležniku

u oz. o gl. pripone pri glagolih na -ovati -ujem v vseh oblikah

i v DL sg. samostalnikov in pridevnikov žen. sp. ter osebnih zaimkov za 1. in 2. os. in povratnoos. zaimka, če ni v poziciji za konzonantsko skupino

u v DL sg. s. samostalnikov moš. sp. fakultativno

i v GDL sg. in NGA pl. in. du. samostalnikov II. žen. sklanjatve z akcentom na osnovi

i v N pl. samostalnikov in pridevnikov moš. sp., če ni v poziciji za konzonantsko skupino

i v določni obliki pridevnikov moš. spola

i v komparativu in superlativu pridevnikov fakulativno
u v GA du. os. zaimkov za 1. in 2. os.
i v Ipl. os. zaimkov za 1. in 2. os.
i v Ipl. kaz. zaimka ta in tistih, ki se sklanjajo po njegovem zgledu

3.42. glej OLA 14

3.43. V skupini črě, žrě je v posameznih primerih izgubljen r (čẹ̀:šna, žbè:).

JAKOB RIGLER

# LUČE (OLA 10)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizem*

1.11. Dolgi vokalizem

i: u:
i͜e u͜o
e: o:
$^{i}$ɛ: $^{u}$ɔ:
a:

1.111. Vokala /i:/ in /u:/ nista izrazito dolga, izgovarjata se lahko tudi skrajšano, večinoma fakultativno, vendar v nekaterih pozicijah (zlasti pred zaporniki) pogosteje kot v drugih. Pri diftongih /i͜e/ in /u͜o/ sta e-jevski in o-jevski element bolj ozka kot /e:/ in /o:/.

1.12. Kratki vokalizem

| Akcentuirani | Neakcentuirani |
|---|---|
| ẹ ə | i u |
| a | ə |
| | e o |
| | a |

1.121. /i/ in /ẹ/ sta nekoliko reducirana, včasih fakultativno že sovpadata z /ə/ (zlasti /ẹ/). Predakcentski /o/ lahko v nekaterih primerih (glej 2.12) alternira z /ə/. /u/ ima kot redko fakultativno varianto zelo ozek [ọ]. /ə/ je temne barve (razen [ə] za palatalnimi glasovi, ki je fakultativna varianta k /i/).

*1.2. Konzonantizem*

1.21. Zvočniki

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| v' | | | m' |
| | l | r | n |
| | l' | | n' |
| j | | | |

1.211. Palatalizirani zvočniki so zelo različno artikulirani; njihova palataliziranost je dobro slišna le pred zadnjimi vokali, drugod se lahko izgubi, zato v gradivu večkrat ni označena.

1.212. /v/ ni izrazit labiodental, ampak je neizrazito artikuliran in se približuje w-ju zlasti pred zadnjimi, deloma pa tudi pred prednjimi vokali.

1.22. Nezvočniki

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| p' | b' | (f'?) | |
| t | d | | |
| t' | d' | | |
| c | | s | z |
| (c' ?) | | s' | z' |
| č | | š | ž |
| k | g | x | |
| k' | g' | x' | |

1.221. Za f' in c' v gradivu ni primerov.

1.222. Palatalizirani nezvočniki so lahko zelo različno artikulirani: njihova palataliziranost je lahko dobro slišna, pri /k' g' x'/ včasih skoraj kot [kj], [gj], [xj], drugič se lahko skoraj popolnoma izgubi. Zlasti pred prednjimi vokali, kjer je pozicijsko pogojena in torej redundantna, je le včasih opazna, zato v gradivu večkrat ni označena; večkrat pa se jo opazi v pozicijah, kjer je fonologizirana (v izglasju pri redkih primerih popolne redukcije, npr. 'ma:t' 'mati' proti 'ta:t in pred u, ki je nastal po asimilaciji iz iu̯, npr. m'la:t'u 'mlatil' proti b'ra:tu 'bratov').

*1.3. Prozodija*

1.31. Akcent ni vezan na določeno mesto v besedah.

1.32. Govor pozna kvantiteto (v akcentuiranih zlogih). Glede /i:/ in /u:/ glej 1.111.

1.33. Govor ne pozna tonemske akcentuacije.

1.34. Iz povedanega sledi, da inventar prozodemov vsebuje dva akcenta ('V:, 'V) in neakcentuirano kračino (V).

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizem*

2.11. Dolgi vokali nastopajo le pod akcentom, in sicer v vseh pozicijah, le /ᵘɔ:/ ne nastopa v izglasju in pri večzložnicah ni primerov za /i̯e u̯o u:/ v izglasju. Razen tega ni primerov z /i̯e/ pred istozložnim /j/.

2.12. Predakcentski /o/, kadar ni po izvoru iz ọu in ki nastopa zlasti v predlogih in predponah, fakultativno alternira z /ə/ (obratno ne nastopa k vsakemu predakcentskemu ə varianta o). (Primere glej pod 3.122.)

2.121. Za /a/ za konzonanti /č ž š j l' n'/ in za /e/ v poziciji za /r/ nastopa pri nekaterih informatorjih varianta [ą], medtem ko imajo drugi informatorji v tej poziciji lahko /e/ ali /a/ — 'kuo̯ža~'kuo̯žą~'kuo̯že (N. sg.), 'kuo̯že (G. sg.), 's$^{i}$ɛ:stra (N. sg.), 's$^{i}$ɛ:stre~'s$^{i}$ɛ:strą~'s$^{i}$ɛ:stra (G. sg.).

2.122. Za akcentuirani /ə/ pred /r/ nastopa kot varianta tudi /a/ — 'kərt in 'kart.

2.123. Če je konzonantska skupina lahko izgovorljiva, včasih alternira neakcentuirani /ə/ əli /i/ z Ø; ob zvočnikih pa se pojavlja namesto /ə/ ali /i/ ali včasih tudi namesto /a/ za zvočnikom navadno /ə/ pred zvočnikom — kə'ri:tə~k'ri:tə 'korito', dər'ži:na 'družina', mrač'ni:k~mərč'ni:k 'mračnik, netopir'.

*2.2. Konzonantizem*

2.21. Zvočniki

/v/ nastopa kot [v], ki se približuje [w] (glej 1.212), pred vokali, medtem ko ima ne pred vokalom varianto [u̯], ki lahko, kadar ni za vokalom, alternira z [u] — 'vi:nə, zd'ra:u̯je, u'sa:k.

/v'/ nastopa v gradivu le pred vokali (in ne v predakcentskih zlogih); kako bi se obnašal v primeru popolne redukcije vokala za njim (ko bi prišel v pozicijo, kjer ima /v/ varianto [u̯]), po gradivu ni mogoče ugotoviti.

/j/ ima ne pred vokalom varianto [i̯], razen tega že sam [j] ni izrazito spirantičen.

/l/ je pred neprednjimi vokali malo velariziran (v gradivu to ni posebej označevano).

/n/ ima pred velari varianto [ŋ].

/n'/ ima za vokalom (zlasti za zadnjim vokalom na koncu zloga) včasih fakultativno varianto [$^{i}$n'].

2.211. Glede jakosti palataliziranosti v posameznih pozicijah glej 1.211.

2.22. Nezvočniki

2.221. Po zvenečnosti se nezvočniki prilagajajo sledečemu nezvočniku.

2.222. Zveneči nezvočniki ne nastopajo v izglasju, ampak imajo tam svoje nezveneče pare.

2.223. Palatalizirani nezvočniki nastopajo le v poakcentski poziciji, v akcentuirani poziciji pa le pred kratkim /ę/. V gradivu ni primerov s palataliziranimi nezvočniki pred nepalataliziranimi nezvočniki. Pred prednjimi vokali je opozicija palatalizirani : nepalataliziranim nezvočnikom nevtralizirana. Glede jakosti palataliziranosti glej 1.222.

2.23. Podvojeni konzonanti (ki nastopijo zaradi vokalne redukcije in na morfemski meji) se lahko izgovarjajo podaljšano — 's:$^{i}$ɛ:stri 's sestro'.

*2.3. Prozodija*

2.31. Akcent praviloma ne nastopa na kratkem zadnjem zlogu večzložnic; izjema so včasih prefigirane besede — pre'lẹt. Drugih omejitev glede akcentskega mesta ni.

2.32. Dolgi vokali nastopajo le pod akcentom. Distribucija dolgih in kratkih vokalov glede na mesto v besedi ni omejena.

## 3. IZVOR

*3.1. Vokalizem*

3.11. Dolgi vokalizem

i: ← i: — 'zi:ma, 'si:n
← akcentuiranega i v predzadnjem zlogu — 'li:pa
← neakcentuiranega i v nezadnjem zlogu, če je bil pred njim kratek akcent — jə'ži:na 'južina'

u: ← u: — k'l'u:č
← akcentuiranega u v predzadnjem zlogu — 'bu:koų

i̯e ← ę: — 'pi̯est, 'pi̯etək
← akcentuiranega ę v predzadnjem zlogu (včasih tudi sploh v nezadnjih, glej 3.312 in 3.321) — 'di̯etele
← akcentuiranega e v predzadnjem zlogu (včasih tudi sploh v nezadnjih) — 'ni̯esu, 'zi̯ele
← akcentuiranega ě v predzadnjem zlogu — sm'ri̯eka
← ě: v poziciji pred r — z'vi̯er
← ə: — 'di̯en
← akcentuiranega ə v predzadnjem zlogu — ų'zi̯emem
← neakcentuiranega e, ě (za ę v gradivu ni primerov) v nezadnjem zlogu, če je bil pred njim kratek akcent — k'si̯elə 'kiselo, kislo'

u̯o ← akcentuiranega o v predzadnjem zlogu (včasih tudi sploh v nezadnjih, glej 3.312 in 3.321) — 'xu̯odi
← o: ali ǫ: v poziciji pred istozložnim /j/ — 'mu̯oi̯, z mə'nu̯oi̯
← včasih u: (oz. akcentuiranega u v predzadnjem zlogu) v poziciji pred istozložnim r — 'tu̯orska 're:pa
← neakcentuiranega o (za ǫ v gradivu ni primerov) v nezadnjem zlogu, če je bil pred njim kratek akcent — ja'gu̯oda, bə'ku̯oi̯ca 'bukovica, bukev'

e: ← e: — 'pe:č
← ě: — 'le:s, z've:zda
← ě: ali akcentuiranega ě + istozložnega j — š'te:te 'štejte', 'je: 'jej'
← akcentuiranega istozložnega aj — 'de: 'daj', z'de: 'zdaj', 'ce:t, 'cajt', 'me:xən 'majhen'

o: ← o: — 'no:s
← ǫ: — 'mo:š, 'go:bəc
← akcentuiranega ǫ v predzadnjem zlogu — 'go:ba
← ļ: — vo:k
← akcentuiranega ļ v predzadnjih zlogih in najbrž tudi v ostalih zlogih, če ni analogičen — 'do:ga, 'do:k, 'po:n
← istozložnih akcentuiranih o+w, o+l, o:+w, o:+l in tudi iz skupin o+w, o+l, če sta prišli pod akcent po premiku akcenta proti začetku — da'mo: 'domov', s'to: 'stol', 'po: 'pol', 'o:ca 'ovca'
← akcentuiranega istozložnega a+w v zadnjih zlogih (za ostale nepredzadnje ni primerov), če je skupina a+w prišla pod akcent po poznem premiku akcenta proti začetku besede, izjemoma tudi zaradi skrajšanja diftonga iz a:+w oz. a+w v predzadnjem zlogu — zd'ro: 'zdrav', 'ro:nə 'ravno', m'ro:le 'mravlja'

$^{i}$ɛ: ← e, ki je prišel pod akcent po premiku akcenta s končnega kratkega zloga — '$ž^{i}$ɛ:na
← akcentuiranih e, ę, ě v edinem besednem zlogu — c'v$^{i}$ɛ:k, x'r$^{i}$ɛ:n
← e, ę, ě, ki so prišli pod akcent po premiku izglasnega cirkumfleksa za zlog proti začetku besede (z izjemo nekaj primerov, kjer je ə) — 'm$^{i}$ɛ:sə, 't$^{i}$ɛ:stə
← ę, ě, ki sta prišla pod akcent po premiku akcenta s končnega kratkega zloga, če se akcent ni premaknil, ko sta bila ę in ě še dolga — g'r$^{i}$ɛ:da

$^{u}$ɔ: ← o, ki je prišel pod akcent po premiku akcenta s končnega kratkega zloga — 'n$^{u}$ɔ:ga
← akcentuiranih o, ǫ v edinem besednem zlogu — 'p$^{u}$ɔ:t, k'r$^{u}$ɔ:p
← o, ǫ, ki sta prišla pod akcent po premiku izglasnega cirkumfleksa za zlog proti začetku besede (z izjemo nekaj primerov, kjer je ə) — 'k$^{u}$ɔ̯:lə
← ǫ, ki je prišel pod akcent po premiku akcenta s končnega kratkega zloga, če se akcent ni premaknil, ko je bil ǫ še dolg — 'm$^{u}$ɔ:ški

a: ← a: — 'ka:šl'am
← akcentuiranega a v predzadnjem zlogu — k'ra:va
← glasov, ki bi sicer dali /i̯e/ (glej pri /i̯e̯/) pred istozložnim /j/ —'ža:i̯n 'žejen', 'pa:i̯s'ji 'pasji' (j verjetno prehodni)

## 3.12. Kratki vokalizem

### 3.121. Akcentuirani kratki vokalizem

Tu so povsod izvzeti akcentuirani vokali v predzadnjih (včasih sploh nezadnjih, glej 3.321) zlogih iz izhodiščnega sistema (to pri posameznih vokalih ni posebej navedeno), ki so prešli v dolgi vokalizem.

ę ← i — 'n'ęč, 'n'ęxče 'nihče'

ə ← ə — 'dəš, 'təmən
← u — š'tə 'tu, tukaj', 'səxə 'suho'
← izglasnega -o in -ǫ — g'nə 'dno', 'sə
← r̥: in r̥ skupaj z /r/ (ə+r) kot varianta nekaterih informatorjev (pri drugih a+r) — 'kərt

← e, ě, ę, ǫ (verjetno tudi o, a ni primerov) v posameznih primerih, če so pozno prišli pod akcent — 'dəbeu̯ 'debel', 'ləpə 'lepo', 'məkek, 'rəka 'roka'

a ← a — b'rat

← o v posameznih primerih po akanju — k'lančič 'klobčič', k'lavos (poleg k'lˡᵘəvos) 'kolovoz'

← r̥: in r̥ skupaj z /r/ (a+r) kot varianta nekaterih informatorjev (pri drugih ə+r) — 'kart

## 3.122. Neakcentuirani kratki vokalizem

i ← i — ži'vi:, 'parsi, 'ᵘ̯ə:či

← u, ǫ, ə v poziciji za palatalnim konzonantom — 'lu:kn'i 'lukŋjo', pon'de:lik

← ǫ+j v I. sg. a-jevske sklanjatve — sk'ra:vi (iz s kravo + j)

u ← vzglasnega u- — u'še:se

← vzglasnega o- (ostane tudi v prefigirani obliki) — zu'ra:u̯

← izglasnega ə+v in ə+l — 'martu 'mrtev', 'tu̯opu 'topel'

← izglasnega o+v v G. pl. — 'si:nu

← izglasnega v ali l v poziciji za r — 'čəru 'črv'

← izglasnega i+l (verjetno tudi i+v, a v gradivu ni primerov) s palataliziranjem predhodnega konzonanta kot fakultativna varianta poleg običajnejšega iu̯ — m'la:t'u poleg m'la:tiu̯

Glede u kot variante k /v/ glej 2.21

ə ← ə — 'pe:sək, d'rᵘ̯ə:bən

← u — zgə'bi:, 'kᵘ̯ə:žəx, jə'ži:na

← izglasnega -o in -ǫ — 'ži:tə, 'o:cə 'ovco'

← predakcentskega o in ǫ (poleg možne redkejše fakultativne variante o, glej 2.12 in tu pri /o/) — kə'ri:tə 'korito', sə'si̯et (v lažje izgovorljivih konzonantskih skupinah je možna v glavnem fakultativno tudi popolna redukcija — k'ri:tə 'korito')

← r̥ skupaj z /r/ (ə+r) — kər'tu̯o̯inca 'krtina'

← v samostalniških sklonskih končnicah -om, -am (poleg redke variante -am) — 'ra:kəm, k'ra:vəm

Glede ə kot možne fakultativne variante k i glej 1.121.

e ← e, ę, ě

← a za palatalnim konzonantom kot varianta nekaterih informatorjev (glej 2.121) — š tu̯orkle, s'vi:n'e, p'l'uče, 'go:še 'gošča', m'ri̯e̯že

← istozložnega a+j (v izglasju le fakultativno poleg -ei̯, ki je iz izglasja lahko analogičen tudi v internih zlogih) — u'či̯e̯re, 'ši:ve poleg 'ši-vei̯, p'la:čei̯, p'la:čei̯te (primerov, ko bi izglasje ne moglo vplivati, ni v gradivu, prim. pa paralelno pri /o/)

← navadno namesto ə v pridevniškem sufiksu -ək — 'tən'ek (redko 'tənək)

o ← istozložnih o+v, o+l, a+v, a+l (v izglasju le fakultativno poleg -oų (-o$^{u}$) in redkeje celo -ąų, ki je iz izglasja lahko analogičen tudi v internih zlogih) — bro'ni:ca 'borovnica', 'la:stoka, mro'li:še 'mravljišče', 'dįelo in 'dįeloų 'delal', b'ra:toų, b'ra:toųski

← predakcentskega o kot redka fakultativna varianta (zlasti še v predlogih in predponah) poleg /ə/ oz. v vzglasju /u/ — pokə'pa: 'pokopa', do'ji:, ob'le:če

← o pred raznozložnim /v/ v poakcentskih zlogih kot redkejša fakultativna varianta poleg /a/ — 'ja:lova

← poakcentskega neizglasnega o, ǫ v posameznih primerih — k'lavos 'kolovoz', 'ž$^{i}$ɛ:lot

a ← a

← poakcentskega neizglasnega o, ǫ v večini primerov — p'ra:prat, 'vęsak, '$^{u}$ə:trak

← e, ę, ě v poziciji za r kot varianta nekaterih informatorjev (glej 2.121) — 's$^{i}$ɛ:stra 'sestre', ra'pi:še (iz repišče) 'krompirišče', ųra't$^{i}$ɛ:nə

← predakcentskega o v posameznih primerih (ki se precej ujemajo s primeri neregularnega akanja v drugih dialektih) — da'mo: 'domov', ka'ru:za, gla'bu:čən 'golobučen, plešast', pa're:slə 'povreslo'

3.123. Zaradi raznih morfoloških izenačevanj in analogij ali neregularnih razvojev pridejo v posameznih oblikah ali posameznih besedah lahko tudi drugi glasovi namesto pričakovanih, npr. -ex v lokativu pl. a-jevske sklanjatve ipd.

### *3.2. Konzonantizem*

### 3.21. Zvočniki

Zvočniki /j r m n/ so nastali iz enakih glasov v izhodiščnem sistemu, poleg tega pa:

v ← w

← l, če ni bil pred vokalom ali j

j ← poakcentskega wi, če ga analogija ni ohranila — ku'kų̣oi̯ca 'kukovica, kukavica', bə'zų̣oi̯ne 'bezgovinje, bezeg'

l ← l pred vokalom ali j

← primarne skupine tl, dl, razen v opisnem deležniku, kjer je skupina ohranjena, le t je analogično zamenjan z d — 'vi:le, 'ši:lə; 'pa:dla, p'l$^{i}$ɛ:dli, po'm$^{i}$ɛ:dla

l' ← ĺ

n' ← ń

Palatalizirani zvočniki /v' l' m' n'/ so nastali tudi iz ustreznih nepalataliziranih glasov izhodiščnega sistema v poakcentskih zlogih pred prednjim vokalom in v kratkem akcentuiranem pred i (sedanjim /ę/) — 'ži:v'et, ųz'di:gn'u 'vzdignil', 'n'ęxče 'nihče'.
Glede palataliziranosti glej še 1.211.

3.22. Nezvočniki

Nezvočniki so nastali iz enakih glasov v izhodiščnem sistemu, poleg tega pa:

č ← ť

š ← šť

k ← tj v primerih, ko skupina tj ni bila analogično vzdrževana — 'ke:dən 'teden', t'rie̯ki 'tretji'

g ← d v poziciji pred n, če d ni bil analogično vzdrževan — g'nə 'dno', g'na:r 'denar'

x ← k, g pred t ali k — 'no:xt, 'məxka 'mehka' (poleg 'məkek)

Palatalizirani nezvočniki so iz ustreznih nepalataliziranih glasov izhodiščnega sistema v poakcentskih zlogih pred prednjim vokalom in v kratkem akcentuiranem pred i (sedanjim /ę/) — po'mʲɛ:d'em, 'm'la:t'u 'mlatil', 'ma:t' 'mati'.

Glede palataliziranosti glej še 1.222.

Zveneči nezvočniki so nastali tudi iz nezvenečih po asimilaciji na sledeče zveneče nezvočnike, nezveneči pa iz zvenečih z ustrezno asimilacijo na sledeče nezveneče in v izglasju.

*3.3. Prozodija*

3.31. Akcentsko mesto je kot v izhodiščnem sistemu z naslednjimi razlikami:

3.311. Akcentuirani so zlogi, ki so bili pred akcentuiranimi kratkimi zadnjimi zlogi — 'žʲɛ:na, 'ʷɔ:trak 'otrok', 'məgla.

3.312. Akcentuirani so praviloma nezadnji zlogi, ki so bili za akcentuiranimi kratkimi zlogi (tj. za skrajšanim starim akutom, če je bil bolj proti začetku od predzadnjega zloga) — ja'gu̯oda, jə'ži:na 'južina', bə'ku̯o̯ica 'bukovica, bukev' (v posameznih primerih je akcent podaljšan na prvotnem mestu — 'die̯tele).

3.313. Akcentuirani so zlogi, ki so bili pred dolgim cirkumflektiranim izglasnim vokalom — 'nʲɛ:bə 'nebo', 'ləpə 'lepo'.

3.32. Kvantiteta je kot v izhodiščnem sistemu z naslednjimi razlikami:

3.321. Dolgi so vokali, ki so bili akcentuirani kratki v predzadnjih (v posameznih primerih sploh nezadnjih, glej še 3.312) zlogih — 'lie̯tə, 'nu̯o̯sim.

3.322. Dolgi so vokali, ki so prišli pod akcent po točki 3.312 (po premiku kratkega akuta naprej).

3.323. Dolgi so e-jevski in o-jevski vokali (razen izglasnih o-jevskih, ki so dali ə), ki so bili akcentuirani kratki v edinem besednem zlogu — x'rʲɛ:n, 'kʷɔ:š.

3.324. Dolgi so vokali z izjemo ə (in posameznih izjemnih primerov, ko gre za pozen akcentski premik), ki so postali akcentuirani po premiku akcenta s kratkega zadnjega zloga (glej 3.311).

3.325. Dolgi so e-jevski in o-jevski vokali (razen posameznih izjemnih primerov, ko je sedanji refleks ə), ki so postali akcentuirani po premiku izglasnega cirkumfleksa (glej 3.313).

3.326. Kratki so izglasni vokali, s katerih se je cirkumfleks premaknil proti začetku (glej 3.313).

*3.4. Izguba glasov*

3.41. Vokalna redukcija ni močna, zato prihaja do izgube glasov razmeroma redko. Večinoma je izguba le fakultativna v lažje izgovorljivih konzonantskih skupinah. Izgubijo se lahko i, u, ə in o, zlasti ob zvočnikih pa tudi drugi vokali. Prim. še 2.123.

3.42. Konzonanti se izgubljajo le izjemoma v posameznih primerih; za skupine tl, dl, šč pa primerjaj 3.21 pri /l/ in 3.22 pri /š/.

MARTINA OROŽEN

# POMJAN (OLA 11)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizem*

1.11. Akcentuirani vokalizem

| | | |
|---|---|---|
| i: | ʉ: | u: |
| ẹ: | | ọ: |
| e: | ə: | |
| ɛ: | | ą: |

1.111. Fonema /ẹ:/ in /ọ:/ imata redkejše fakultativne variante [i̯ẹ:] in [u̯ọ:] oziroma [o:]; /ą:/ podlega delabializaciji; zanjo ni fonoloških razlogov (s'lą:ma ~s'la:ma); fonem /e:/ je zaradi neizrazite kvalitetne opozicije med tremi /ẹ: e: ɛ:/ v gradivu delno zabeležen z /ɛ:/.

1.12. Neakcentuirani vokalizem

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| [ẹ] | i | | | | u |
| | [e] | ɛ | ə | ọ | [o] |
| | | | a | | |

1.13. V neakcentuiranih zlogih nastopajo silabemi /l̩ m̩ n̩/ — γ'rą:bl̩šťe, 'zə:rn̩ca, sm̩'rẹ:ka.

### *1.2. Konzonantizem*

1.21. Zvočniki

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | n |
| j | ĺ | | ń |

1.22. Nezvočniki

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| ć | | | |
| č | | š | ž |
| k | | x | γ |

1.221. /ć/ ima fakultativno varianto [ť]; najpogosteje nastopa v poziciji za š.

*1.3. Prozodija*

1.31. Akcent ni vezan na določeno mesto v besedah.
1.32. Kvantitetnih opozicij v akcentuiranih zlogih ni.
1.33. Govor ne pozna tonemske akcentuacije.
1.34. Iz povedanega sledi, da inventar prozodemov vsebuje le akcentuirane in neakcentuirane vokale.

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizem*

2.11. Dolgi vokali nastopajo le pod akcentom. Akcentuirani vokali /u: ʉ: ǫ: i:/ v vzglasju niso možni (dobijo protetična v in j); /ǫ:/ ima v poziciji pred p in b lahko varianto [ǫ:ʉ] — 'zǫ:ʉp, ɣo'lǫ:ʉp, 'zǫ:ʉbu (gen. pl.); /u:/ ni možen pred istozložnim [ʉ̯]; fonem /ą:/ ima redkejšo fakultativno varianto [a:].
2.12. Pri neakcentuiranih vokalih ima posebno v internih zlogih fonem /ǫ/ lahko fakultativno varianto [o], v izglasju pa je /ǫ/ navadno zelo ozek; /i o u/ v vzglasju ne nastopajo (dobijo protezo); /e/ ne nastopa v oziciji pred /ĺ ń/.
2.13. ļ m̨ n̨ so redki; ne nastopajo ob vokalih in ne v akcentuiranih zlogih.

*2.2. Konzonantizem*

2.21. Zvočniki

/v/ nastopa kot [v] pred vokali, ne pred vokalom ima varianto [ʉ̯], ki lahko, kadar ni za vokalom, alternira z [u] — 'nǫ:va, 'no:ʉ̯, u'di:xnu sen; pred sonanti /r ĺ m n/ možno oboje — ʉ̯'ra:ta∼v'rą:ta, v'rɛ:mɛ, šov'rą:žnik, ʉ̯'rɛ∼v'rɛ 'že'; p'rą:vlica, zd'ra:vĺe, sp'ra:vĺa, žeʉ̯'lę:ńe; 'ra:vna, de'žɛ:vnǫ, 'da:ʉ̯nǫ; ʉ̯'me:s∼v'me:s.
/j/ ima ne pred vokalom varianto [i̯], razen tega že [j] sam ni izrazit spirant —'je:i̯ce, 'li:i̯, 'li:i̯čić, 'za:i̯c.
/n/ima pred velari k in ɣ varianto [ŋ] — uz'ɣą:ŋka 'uganka', 'ri:ŋka, 'vo:ŋ-ɣelca 'gugalnica'.
2.211. Zvočniki ostanejo zveneči v vseh pozicijah, le [ʉ̯] se asimilira sledečemu nezvenečemu nezvočniku, kadar ni za vokalom — pertφče'ra:šńin.

2.22. Nezvočniki

2.221. Po zvenečnosti se nezvočniki prilagajajo sledečemu nezvočniku.
2.222. Zveneči nezvočniki ne nastopajo v izglasju, ampak imajo tam svoje nezveneče pare (tudi če pridejo v tak položaj po fakultativni redukciji).
2.223. /č/ ne nastopa v poziciji za /š/.

*2.3. Prozodija*

2.31. Omejitev glede akcentskega mesta ni.
2.32. Dolgi vokali nastopajo le pod akcentom.

## 3. IZVOR

### *3.1. Vokalizem*

#### 3.11. Akcentuirani vokalizem

i: ← i: — 'zi:ma, 'si:n, k'ri:
← akcentuiranega i v nezadnjih zlogih — 'li:pa, 'xi:ša

u: ← u: po novejšem opuščanju vmesnega refleksa u̯: — 'bu:rja∼'bu:rja, 'šu:ša∼'šu:ša, 'ju:žna
← o: — 'nu:s, 'ku:st, 'su: 'sol', 'lu:i̯, s'tu:i̯' 'stoj''; s'ku:rja, 'ku:ža, 'ku:la
← včasih iz akcentuiranega o v nezadnjem zlogu — 'u̯u:Íe 'olje', 'ku:Íe 'kolje' (3. os. sg.), 'u̯u:i̯ster, 'γu:nę 'goni', γ'ru:zje, 'du:ber, 'Ku:per, 'xu:din 'hodim' (glej še 3.11 pri /ǫ/)
← i̯: in i̯ — 'u̯u:k∼'u:k 'volk', 'su:z, 'du:x, 'pu:š
← o pred istozložnim u̯ različnega izvora — 'lu: 'lov', s'tu: 'stol', 'vu: 'vol', 'vu:ca 'ovca'
← ə + u̯ v part. na -ł — šu:

u̯: ← u: — 'su̯:x, k'Íu̯:č, 'du̯:ša, 'vu̯:sta
← akcentuiranega u v nezadnjem zlogu — 'bu̯:kovǫ

[ię̯:] ę: ← ě: — m'lę:kǫ, t'rę:bex, γ'ńię̯:zdǫ
← akcentuiranega ě v nezadnjem zlogu — 'dę:lǫ, sm̯'rę:ka, ko'lę:no, m'rię̯:ža

e: ← e: — 'pe:č, ləd'je:, 'me:t 'med', 'le:t 'led'
← akcentuiranega e v nezadnjem zlogu — 'te:ku, s'pe:ku
← ę: — 're:t 'red', γ're:n 'grem', i̯i'me:, k'le:u̯
← akcentuiranega ę v nezadnjem zlogu — 'je:tra, 'že:ja, te'le:ta (gen. sg.)
← akcentuiranega e v tujkah — ta've:la 'opeka', 'me:dex 'zdravnik', 'le:tera 'pismo'
V gradivu se namesto pričakovanega /e:/ najde večkrat tudi /ɛ:/ (glej 1.111 in 3.11 pri ɛ:).

[o:] [u̯ǫ:] ǫ: ← ǫ: — 'zǫ:p, 'mǫ:š, γǫ'lǫ:p, u̯ub'rǫ:č
← akcentuiranega ǫ — 'γǫ:ba, 'dǫ:γa, st'rǫ:k
← akcentuiranega o — 'xǫ:din 'hodim', 'γǫ:nin, 'du̯ǫ:ber, 'vǫ:sɛn 'osem', 'u̯ǫ:i̯ster, 'xǫ:ja, š'tǫ:rkÍa, 'čǫ:k 'klada', 'po:t 'tla'
V posameznih primerih je za akcentuirani o v nezadnjem zlogu izpričan /u:/ (Glej 3.11. pri /u:/).
← o, ki je prišel pod akcent po premiku akcenta s končnega kratkega zloga — č'lǫ:vek, 'vǫ:da, 'nǫ:γa, s'mǫ:la

ɛ: ← ę: in e: namesto pričakovanega /e/ — 'pɛ:t, 'pɛ:tɛk, 'sɛ:don 'sedem', pə'pɛ:u̯, 'nɛ:su 'nesel' (prim. 1.111)
← e, ki je prišel pod akcent po premiku akcenta s končnega kratkega zloga — 'sɛ:stra, 'žɛ:lǫt, 'tɛ:le, 'mɛ:dvit, 'dɛ:bɛu̯, 'pɛ:lęn
← akcentuiranih i, u, e, ę, a, ə v zadnjem zlogu — 'dɛ:m, k'lɛ:n, k'rɛ:x, 'jɛ:x 'jug', 'rɛ:p, 'čɛ:p, 'zɛ:t, m'rɛ:s, b'rɛ:t, 'lɛ:s 'sem', 'pɛ:s
← ə, če je prišel pozno pod akcent — 'dɛ:ska, s'tɛ:za, 'tɛ:ńek, 'dɛ:nɛs
← ę, ki je prišel pod akcent po premiku s končnega kratkega zloga, če se akcent ni premaknil, ko je bil ę še dolg — 'jɛ:zɛk, 'mɛ:xɛk

← i, u, a, če so prišli pozno pod akcent — 'žɛ:vot 'živòt', 'jɛ:mɛt 'imeti', 'kɛ:pi! 'kupi'', je pǫ'šɛ:šu, 'fɛ:ntić, 'fɛ:čoų
← i, ě, e v poziciji pred r — ple'nɛ:r, krum'pɛ:r, x'čɛ:re, 'vɛ:ra, 'mɛ:rin 'merim', ų'čɛ:raį (v posameznih prim. tudi i — sɛ'ki:ra)

[a:] ą: ← a: 'lą:s, γ'lą:va, k'rą:Í, k'la:s
← akcentuiranega a v nezadnjih zlogih — 'mą:ti, 'lą:stuca, d'lą:ka:; b'ra:zda, v'ra:ta;
← akcentuiranega a v tujkah — bą:rba 'stric' lą:na 'volna', žą:i̯fa, 'žor'na:da 'dnina', γ'ų̇a:nt (Glej še 2.11.)
← ə: 'vą:s, 'dą:n
← akcentuiranega ə v nezadnjih zlogih — 'lą:že

ə: ← r̥: in r̥ skupaj z r (ə: + r) — 'sə:rp, 'tə:rn, 'də:rva, 'və:rba, 'čə:ru, ų̇o'bə:rve
← r + i, ě po redukciji vokala pod prvotno kratkim akcentom ali če je prišel pod akcent po poznem preskoku akcenta s končnega kratkega zloga — 'žə:rbić, 'pə:rnes' 'prinesi', 'pə:rt 'pred' 'pə:ršu 'prišel'

## 3.12. Neakcentuirani vokalizem

[ę] i ← i — 'mą:ti, 'ku:si (nom. pl.), 'kǫ:ńi; 'ǫ:ni, 'lu:pi, m'la:tin 'mlatim'; ž'li:cę 'žlici' (du.), 'ku:stę, 'se:dę 'sedi!' (morfološke končnice)
← neakcentuiranega i v sufiksih -ić, -išće, -ica — 'ko:zlić, 'ją:nčić 'jagnjič', 'tɛ:lić; 'si:rišće, 'šų:mlišće; 'mą:čkica
← i skupaj z istozložnim i̯ — 'žɛ:ši 'zašij!'
← i v tujkah — dira'šo:l 'sončnica', 'pɛ:rtit 'deliti'
← ə v poziciji pred palatalnim Í ń — 'ka:šiĺ, 'zų:biĺ, 'sɛ:miĺ 'semenj', 'vo:γiń, če're:šiń (gen. pl.)
← v posameznih primerih iz ě — 'mɛ:dvit ~ 'mɛ:dvęt, sɛ smi'ją:š 'smeješ', rę'či: (gen sg. in pl.)

u ← u — lu'pi:na, xu'di:ć (redko ohranjen)
← l̥ — mu'či:, su'zi: (gen. pl.), 'ja:buka
← posamično v deklinacijskih oblikah — ų 'rɛ:du, pər 'ko:ńu
← o v posameznih primerih, zlasti za labiali in velari — ku'bi:lca, γu'se:vənca, mu'ža:nę 'možgani', ų̇u'bą:t, ų̇ub'rǫ:č, ku'lo:r, 'ku:kuca
← posamično pri nevtrih, kjer je iz morfoloških razlogov naglas ustaljen na začetnem zlogu — 'də:rvu, 'pɛ:ru
← neakcentuiranih ə, i+ų različnega izvora — 'kǫ:tu, 'ci:rku, 'nǫ:su
← ų različnega izvora za zvočnikom r v izglasju — 'čə:ru, ų'mə:ru
← oų v gen. pl. — 'ru:γu, so'sę:du, k'rą:ju
← o ali ě oziroma e+ų različnega izvora (nedosledno poleg -ov ali -ev) — 'fə:žu, 'tǫ:pu, 'topol', 'ži:vu, Pe'ru:šću 'Peruščev'

[o] ǫ ← o v večini primerov; v posameznih primerih tudi u (Glej 3.12 pri u) — γospo'dą:r, pǫγ'rɛ:p, lǫ'pa:ta, spǫm'la:t, prok'lętę; 'ži:tǫ, m'lę:kǫ, 'vi:nǫ, 'ma:lǫ, ž've:ltǫ iz m'lę:kon
← ǫ — sǫ'sę:t, 'žɛ:lot, st'rę:Íajǫ, 'žɛ:nǫ (acc. sg.)
← ə v poziciji pred zvočnikom m — 'ja:rom, 'sɛ:don 'sedem', 'vǫ:son

[e] ɛ ← e 'ku:nɛn, 'pɛ:tɛx, 'zɛ:lɛn, 'tɛ:ćɛ, nɛ'de:ĺa, je'se:n
← ě — sɛ'ki:ra, le'nu:x, 'čǫ:vek, 'vǫ:rex
← ę — 'vi:mɛ, 'sę:mɛ, 'sɛ:strɛ, 'pą:mɛtɛn, 'po:žɛu̯, ple'sa:vɛc
← ə — 'dɛ:nɛs, 'čɛ:sɛn, 'pu:pɛk, z'vę:zɛk; p'ra:zen, 'do:bɛr, bo'lę:zɛn, čeb'ĺą:k, vɛ:zɛn 'vuzem', p'ra:sec
← a razen v izglasju — 'de:lɛt, 'bǫ:γɛt, 'ži:lɛst; nɛ'li:vɛn 'nalivam', zɛ-'li:va, zvɛ'li:la, krɛ'li:ca 'matica', 'rɛ:dić, na 'rǫ:kɛx, iz γ'la:vɛmę; u̯'če:reį, z'γǫ:dɛį; škɛ'li:n
← včasih iz i (zlasti v inf. s pripono -ni-, -i- in v suf. -ik) — žɛ'vi:n, po'γi:nɛt, na'rɛ:dɛt, 'kɛ:pɛt, 'jɛ:zɛk, 'pi:rnɛk, 'vu:čɛx 'očim'
← u — t're:bex, reme'ńa:k

a ← izglasnega a — 'u̯ǫ:ća, 'u̯ǫ:na, 'zɛ:mĺa, 'kǫ:sa, 'pi:ta, 'pą:da, st'rę:ĺa
← posamično iz a — zas'to:pę, zak'lɛ:ne, zaγ'rɛ:jen 'zagrajen', na-'rǫ:be, 'čo:tast
← o v posameznih primerih akanja — ma'ti:ka, ka'ku:š, da'mu:
← a v tujkah (posamično) — ma're:nda, tambu'ri:na, ka'pu:s 'zelje', ka'ne:la, ka'po:t, ba'ra:ka

ə ← ə (posamično) — 'la:čən, 'ni:sən, 'jɛ:γəl, 'i̯i:skər
← i (redko) —čə'γo:u̯, kə'ta:ra, lə'si:ca
← u — zγə'bi:la, stər'pɛ:na, və'ši:, jə'ni:ca, jə'na:k 'mladenič', ləd'je:, pəs'ti:n, kə'pa:vən, klə'ča:i̯nca 'ključavnica'
← o in ǫ v posameznih primerih — pə'ti:ca 'potica', də'mu: 'domov', γlə'bǫ:ko, təpo'ri:šťe
← e, ě, ę — pə'pɛ:u̯, və'sɛ:u̯, bə'sę:da, vəve'ri:ca, čə'ni:ca 'pšenica'; klə'či:, smə'ti:, t'ri:dəsɛt
← e v tujkah — vəš'ta:ĺa 'obleka', pət'ĺa:ć 'berač' posamično
← a posamično — u̯pə'si:lǫ 'proščenje', kə'za:lɛc 'prst kazalec', pəs'ti:r, kə'di:vɛc, s'kə:rxən, 'ku:xərca, ž'ni:dərca; zə'ši:je, zə'nɛ:u̯ 'zanetil', š'ra:jəjǫ
← a v posameznih tujkah v prednaglasni poziciji — fə'čo:u̯ 'rutica', kən'tǫ:n 'vogal', so kən'ta:lę 'so peli' kə'de:na 'veriga', je pə'sa:u̯ 'je šel mimo'
← r̥ skupaj z r (ə + r) — skər'lu:p, dər'ži:, sər'cę:
← i, u, ě, a, če so se reducirali za zvočnikom in se premaknili pred zvočnik — kər'ži:šťe, zɛkər'ča:la, dər'γą:čin, pərtφče'ra:šńin 'predvčerajšnjim', dər've:na 'lesena', kər'pa:nu je 'poginjeno', stər-'ši:na, kər'bo:n; ərst're:šena, 'raztresena', st'rę:xənca 'slamnata streha', š'tə:rkəlca 'klofuta', γu'sɛ:vənca

### *3.2. Konzonantizem*

### 3.21. Zvočniki

Zvočniki /jĺrmnń/ so nastali iz enakih glasov v izhodiščnem sistemu, poleg tega pa:

v ← w

← kot protetični glas — 'vu:ke 'očke', 'vọ:zɛk
← l, če ni bil pred vokalom ali j

j ← kot protetični j̯ — 'j̯ɛ:γlɛ 'igle', j̯i'mɛ:na
← v posameznih primerih kot prehodni glas (pred dentali) — tɛlja̯:j̯nsko, pọm'ja:j̯nska, 'že:j̯nskə, s'vẹ:j̯ća, 'u̯ọ:j̯ster

Í ← v skupinah mj, bj, vj — 'γə:rmÍe, zd'rạ:vÍe, 'di:vÍe 'divje', 'šu:mÍe, toda div'jạ:k

l ← l pred vokalom ali j
← primarne skupine tl, dl — 'ši:la 'šilo', po'mɛ:la, 'je:u̯, 'je:la

r ← neakcentuiranega r̥ skupaj z /ə/ (ə+r)

n ← izglasnega m v končnicah in posameznih drugih primerih — k'rạ:van, te'lɛ:tan, 'vu:can 'ovcam', m'lạ:tin, 'vɛ:rjɛn, pən'sa:n; 'pẹ:sen 'pesem', s'rạ:n 'sram', 'se:don 'sedem' 'ta:n 'tam' 'ćo:n 'bom'

## 3.22. Nezvočniki

Nezvočniki so nastali iz enakih glasov v izhodiščnem sistemu, poleg tega pa:

ć ← t́
← k v poziciji pred i — 'ći:xnɛ 'kihne' (osamljeno)

γ ← g

x ← k, g pred t ali k z možnostjo posplošitve — 'nọ:xɛt, 'lạ:xɛt, 'mɛ:xɛk

š, ž ← s, z po prekozložni asimilaciji — 'šu:ša, poš'lu:ša, 'že:šu 'zašil'

Zveneči nezvočniki so nastali tudi iz nezvenečih po asimilaciji na sledeče zveneče nezvočnike, nezveneči pa iz zvenečih z ustrezno asimilacijo na sledeče nezveneče in v izglasju; pri tem g iz izhodiščnega sistema (sedanji γ) alternira s /x/.

### *3.3. Prozodija*

3.31. Akcentsko mesto je kot v izhodiščnem sistemu z naslednjimi razlikami:

3.311. Akcentuirani so zlogi, ki so bili v poziciji pred akcentuiranimi kratkimi zadnjimi zlogi — 'žɛ:na, 'vọ:da, 'mɛ:dvẹt, 'vọ:trok, 'mɛ:γla, 'vɛ:sok, p'rɛ:lẹt 'preliti'

3.312. Zaradi morfoloških izravnavanj (po predložnih zvezah in pluralu) je pri nevtrih pogosto odpravljen naglas na končnem zlogu pri tipu kolo ('sẹ:nọ, 'tẹ:stọ, 'u̯u:ko, d'rẹ:vu, 'me:so, ne:bọ, 'te:lo, b'la:γọ, z'la:tọ, poleg sər'cẹ:, j̯i'mɛ:). Da je bil slovenski premik cirkumfleksa izvršen, se vidi po primerih kot γu'lọ:u̯p, u̯ub'lạ:k, ku'ku:š, kọs'ti: (gen. in nom. pl.), kər'vi:, ləd'je:, do'mạ: (adverb).

### *3.4. Izguba fonemov*

3.41. Vokalna redukcija je v začetni fazi razvoja. Redko, zlasti ob sonantih je zaslediti izpad posameznih vokalov — 'kọ:nc, 'zu̯ọ:nc, 'vu:sk, ž'bẹ:lar 'čebelar', por'či:la 'poročila', s'rọ:ta; precej pogosto v sufiksu -ica — 'mạ:vərca 'mavrica', u̯o'ku:lca, t'ra:u̯ca, 'lạ:stou̯ca (toda p'rạ:vlica, 'ma:tica) Za točnejšo opredelitev je premalo gradiva.

3.42. Izgublja se konzonant t za s v izglasju — 'pɔ:rnes 'prinesti', 'po:jis 'pojesti', t're:s 'tresti', ɛ'nɑ̨'i̯s 'enajst', 'pɛ:s 'pest' (pri sklonljivih besedah se po ostalih oblikah lahko t ohranja — 'ku:st, x'rɑ̨:st), razen tega se izgubljajo v težko izgovorljivih skupinah v posameznih primerih razni konzonanti — γ'ro:zje grozdje, z'di:ne 'vzdigne'.

JAKOB RIGLER

# HRUŠICA (OLA 12)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizem*

1.11. Dolgi vokalizem

| | | |
|---|---|---|
| i: | ɯ: | u: |
| i̯e | | u̯o |
| e: | | o: |
| ɛ: | ᵘə: | |
| a: | | |

1.111. e-jevski in o-jevski element v diftongih i̯e in u̯o sta ozka, težita proti reduciranim glasovom.

1.12. Kratki vokalizem

| | | |
|---|---|---|
| i | ɯ | u |
| ẹ [i] | ə | |
| e | o | |
| a | | |

1.121. ẹ in njegova varianta [i] (glej 2.12) sta nekoliko reducirana (fakultativno bolj ali manj, še najmanj navadno v izglasju), medtem ko je /i/ izgovorjen vedno jasno. Vsak od obeh i nastopa v drugačnih pozicijah (glej 2.12); enako sta pisana zaradi težav s transkripcijo pri OLA. Rahlo je reduciran tudi akcentuirani u. ə je precej temne barve.

### *1.2. Konzonantizem*

1.21. Zvočniki

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | n |
| j | ĺ | | ń |

1.22. Nezvočniki

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| ć | | ś | |
| č | | š | ž |
| k | | x | ɣ |

*1.3. Prozodija*

1.31. Akcent ni vezan na določeno mesto v besedah.

1.32. Govor pozna kvantiteto (v akcentuiranih zlogih).

1.33. Govor ne pozna tonemske akcentuacije.

1.34. Iz povedanega sledi, da inventar prozodemov vsebuje dva akcenta ('V:, 'V) in neakcentuirano kračino (V).

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizem*

2.11. Dolgi vokali nastopajo le pod akcentom, in sicer v vseh pozicijah, le /i:/ ne nastopa pred /ɾ/, /i̯e̯/ ne pred istozložnim /j/ in /u̯o̯/ ne pred istozložnim /v/. /o:/ nastopa le v novejših tujkah, razen tega pa tudi pred istozložnim /v/, vendar v tej poziciji kvantiteta ni popolnoma jasna. Poleg vzglasnega /u:/ nastopa v poziciji pred [i̯] tudi varianta [u̯ə] — 'u:i̯c, 'u̯əi̯c, 'u:i̯sta, 'u̯əi̯sta.

2.12. Pri kratkih vokalih nastopa /i/ samo v predakcentskih zlogih; /ẹ/ ima v poakcentskih zlogih in v izglasju varianto [i]; /u̯/ nastopa samo v predakcentskih zlogih in v neakcentuiranem izglasju; /u/ nastopa pod akcentom samo v izglasju; /ə/ v izglasju ne nastopa.

2.121. /o/ ima v vzglasju in izglasju rahlo labializirano varianto [ᵘo].

2.122. Alternacije neakcentuiranih /ə/ in /ẹ/ (z varianto [i]) v lahko izgovorljivih konzonantskih skupinah z Ø so razmeroma redke (lahko pa pride v takih primerih do stalne popolne redukcije). Ob zvočnikih se pojavlja namesto /ẹ/ za zvočnikom včasih /ə/ (ali /ẹ/ ob palatalnih konzonantih) pred njim.

*2.2. Konzonantizem*

2.21. Zvočniki

/v/ nastopa kot [v] pred vokali in večinoma pred r, ne pred vokalom ima varianto [u̯], ki lahko, kadar ni za vokalom, redko alternira z [u] — 'si:va, 'si:u̯, u'sɛ:. Ob /u: u/ se istozložni /v/ izgubi.

/j/ ima ne pred vokalom varianto [i̯], razen tega že [j] sam ni izrazito spirantičen — 'je:i̯ce 'jajce'.

/l/ je pred neprednjimi vokali rahlo velariziran (v gradivu to ni posebej označevano).

/ĺ/ ima pred u̯ varianto [l'] ali fakultativno [l]; palatalnost lahko slabi tudi v izglasju.
/n/ ima pred velari varianto [ŋ] — 'a:ŋɣa 'enega'.

2.211. Zvočniki ostajajo zveneči v vseh pozicijah, le [u̯] se asimilira sledečemu nezvenečemu nezvočniku, kadar pred njim ni vokala in če se ne zamenja z [u] — φs'ja:u̯, φ'sɛ:.

2.22. Nezvočniki

2.221. Po zvenečnosti se nezvočniki prilagajajo sledečemu nezvočniku.

2.222. Zveneči nezvočniki ne nastopajo v izglasju, ampak imajo tam svoje nezveneče pare.

2.223. K /ś/ nastopa včasih individualno in fakultativno varianta [x́].

2.23. Podvojeni konzonanti (ki nastopajo zaradi vokalne redukcije in na morfemski meji) se lahko izgovarjajo podaljšano — 'bu̯ot:e 'bodite'.

*2.3. Prozodija*

2.31. Akcent praviloma ne nastopa na kratkem zadnjem zlogu večzložnic (razen kolikor bi bil o v skupini ou̯ kratek (glej 2.11 in 3.11) in v primerih, kot je varianta u'bẹt poleg u̯'bẹt; ni pa jasno, kako bi bilo z akcentuiranim nekdanjim zlogotvornim r v zadnjem zlogu večzložnic, ker za to v gradivu ni primerov). Drugih omejitev glede akcentskega mesta ni.

2.32. Dolgi vokali nastopajo le pod akcentom. Distribucija dolgih in kratkih vokalov glede na mesto v besedi ni omejena. Akcentuirani so lahko dolgi ali kratki vokali, vendar pri kratkih akcent ne nastopa na i in u̯.

## 3. IZVOR

*3.1. Vokalizem*

3.11. Dolgi vokalizem

i: ← i: — 'zi:ma, 'si:n
← akcentuiranega i v nezadnjih zlogih — 'ri:ba

u̯: ← u: — k'lu̯:č, x'ru̯:ška
← akcentuiranega u v nezadnjih zlogih — 'ju̯:žna, 'bu̯:kou̯

u: ← o: — 'nu:s, 'du: 'kdo'
← ọ: — 'u:k 'volk'
← akcentuiranega ọ v nezadnjih zlogih — 'pu:nu

i̯e ← e: — 'pi̯eć
← akcentuiranega e v nezadnjih zlogih — 'ni̯esu
← ẹ: — 'pi̯et
← akcentuiranega ẹ v nezadnjih zlogih — 'ji̯etra
← ě: in akcentuiranega ě v nezadnjih zlogih v poziciji pred r — z'vi̯er 'mi̯era
← i: in akcentuiranega i v nezadnjih zlogih v poziciji pred r (poleg variante i:) — z'vi̯erk 'izvirek, studenec', s'ći̯era 'sekira'

u̯o ← akcentuiranega o v nezadnjih zlogih — 'nu̯osim, 'ku̯oža
← o̯: — že'lu̯o̯dəc
← akcentuiranega o̯ v nezadnjih zlogih — 'ɣu̯o̯ba

e: ← ě: večinoma skupaj z /j/ — 've:ja, 'le:i̯s, c've:i̯t, z've:i̯zda
← akcentuiranega ě v nezadnjem zlogu večinoma skupaj z /j/ — 'de:lu, sm're:i̯ka, b're:i̯za
← glasov, ki bi sicer dali ie̯ ali ɛ: (glej pri /ie̯/ in /ɛ:/) v poziciji pred /j/ (poleg variante ɛ:) — 'že:i̯na, 'že:ja, 'me:ja

o: ← glasov, ki bi sicer dali ᵘɔ: ali u̯o, v poziciji pred istozložnim [u̯] (različnega izvora, glej pri /v/) (vendar v tej poziciji kvantiteta ni popolnoma jasna) — 'ko:u̯c (ou̯?) 'kolec'
← tujega o v najnovejših tujkah — ka'po:t, pomi'do:ri

ɛ: ← e, ki je prišel pod akcent po premiku akcenta s končnega kratkega zloga — 'žɛ:na
← akcentuiranih e, ę v edinem (in če ni prišlo do akcentskega premika sploh v zadnjem) besednem zlogu — š'pɛ:x, 'žɛ:t 'žeti (kratki inf.)', poɣ'rɛ:p
← ę, ki je prišel pod akcent po premiku akcenta s končnega kratkega zloga, če se akcent ni premaknil, ko je bil ę še dolg — 'mɛ:xka
← a v predlogih in predponah na, za, nad in predponi raz, če je prišel pozneje pod akcent — 'zɛ:pre
← v posameznih primerih akcentuiranega a v zadnjem zlogu za palatalnimi konzonanti — 'jɛ:st 'jaz', 'čɛ: 'tja'
← glasov, ki bi sicer dali ie̯ (glej pri /ie̯/), v poziciji pred istozložnim [u̯] (različnega izvora, glej pri /v/) v posameznih primerih in le fakultativno — 'jɛ:u̯ša (poleg 'ie̯u̯ša)

ᵘɔ: ← o, ki je prišel pod akcent po premiku akcenta s končnega kratkega zloga — 'kᵘɔ:za
← akcentuiranih o, o̯ v edinem (in če ni prišlo do akcentskega premika sploh v zadnjem) besednem zlogu — 'bᵘɔ:p 'bob', vę's ᵘɔ:k (poleg 'vęsok)
← verjetno o̯, ki je prišel pod akcent po premiku akcenta s končnega kratkega zloga, če se akcent ni premaknil, ko je bil o̯ še dolg (tak refleks je pričakovan, vendar v gradivu zanj ni primerov, ker je pri roka in moški regularni refleks za o̯:, drugih besed tega tipa pa ni v vprašalnici)

a: ← a: — ɣ'la:va
← akcentuiranega a v nezadnjih zlogih — 'ma:ti, 'ja:ɣoda
← ə: — 'da:n, 'ma:x
← akcentuiranega ə v nezadnjih zlogih — 'ža:ńe

## 3.12. Kratki vokalizem

Tu so povsod izvzeti akcentuirani vokali v nezadnjih zlogih iz izhodiščnega sistema (to pri posameznih vokalih ni posebej navedeno), ki so prešli v dolgi vokalizem, pri e, ę, o, o̯ velja to tudi za zadnje zloge, če so ostali akcentuirani.

i ← neakcentuiranega vzglasnega i — i'mi̯e
← analogično vnesenega i: v neakcentuirano pozicijo — zi'da:r
← tujega i v najnovejših tujkah — pomi'do:ri

ʉ ← analogično vnesenega ʉ: (iz u: v izhodiščnem sistemu) v neakcentuirano pozicijo — klʉ'ńa:č
← neakcentuiranih i, u, ě + ų̯ (različnega izvora, glej pri /v/) v izglasju — 'nʉ̯ə:sʉ 'nosil', 'tərpʉ 'trpel' (včasih se sliši na koncu še malo ʉ̯ — z'nʉ̯ə:rʉʉ̯)

u ← izglasnega o — d'nu, 'ja:pku 'jabolko'
← neakcentuiranega vzglasnega u — u'šie̯sa
← analogično vnesenega u: (iz ł: v izhodiščnem sistemu) v neakcentuirano pozicijo — mu'či: 'molči'
← neakcentuiranega in včasih akcentuiranega ə + ų̯ (različnega izvora, glej pri /v/) — 'šu 'šel' (poleg c'vəų̯), 'cie̯rku, 'nie̯su
← neakcentuiranega o+ų̯ v gen. pl. — b'ra:tu 'bratov'

ę ← i — 'nęt, xę'ti:, 'le:i̯šnik, k'la:si
← u — p'lęx 'plug', 'šęšit 'sušiti', lęš'ći:na 'luskina', 'ti 'tu, tukaj', 'kʉ̯ə:žix, b'ra:ti (dat. sg.)
← ě — x'rẹn, sẹ'di:, č'lʉ̯ə:vik
← ə v soseščini palatalnih konzonantov — γ'rie̯dil', 'ka:šil', 'pa:ĺik 'pajek'
← po točki 2.122 — γ'ra:biĺšće 'grabljišče'

ə ← ə — 'pəsək, s'təbər
← ł — 'pən, sə'zi̯e, 'ja:bək (gen. pl.)
← r̥: in r̥ skupaj z /r/ (ə+r) — 'dərva, 'tərńe, 'kərt, 'pərst, kər'ti:na
← i, u, ě, če so se reducirali za zvočnikom in se premaknili pred nepalatalni zvočnik (glej 2.122) — 'kʉ̯ə:zəlć.

e ← e (razen e, ki je prišel pod akcent po premiku akcenta s končnega kratkega zloga ob t. im. sekundarnem akcentskem premiku) — pše'ni:ca, 'se:i̯mena, 'su:nce, k'lepetat
← ę — 'tɛ:le
← a pred istozložnim /j/ — 'de:lei̯, z'dei̯
← a v predlogih in predponah na, za, nad in predponi raz — ne'dʉ̯ə:mi 'na domu', ze'ka:i̯, res'ši:rʉ

o ← neizglasnega o (razen o, ki je prišel pod akcent po premiku akcenta s končnega kratkega zloga ob t. im. sekundarnem akcentskem premiku) — lo'pa:ta, 'ja:γoda, s'ta:rost, ʉ̯o'ku:, 'xodi (imp.)
← ǫ — so'se:i̯da, 'žɛ:lot, z'na:jʉ̯o

a ← a — ka'la:ų̯nik, s'vi:ńa, p'rax 'prag', prex'ladʉ 'prehladil'
← o v izjemnih primerih — ka'ku:š, ma'ti:ka

### *3.2. Konzonantizem*

### 3.21. Zvočniki

Zvočniki /j ĺ r m n ń/ so nastali iz enakih glasov v izhodiščnem sistemu, poleg tega pa:

v ← w
← l, če ni bil pred vokalom ali j

j ← g pred prednjim vokalom (z omejitvami kot pri /ś/) — no'jie̯, pər-'ji:šće
← ě: in akcentuiranega ě v nezadnjih zlogih skupaj z /e/ v večini primerov (glej 3.11 pri /e:/)
← v posameznih zelo redkih primerih kot prehodni j — 'uo̯i̯stər

l ← l pred vokalom ali j
← primarne skupine tl, dl — 'vi:le, p'lɛ:li, 'pa:la

r ← r̥: in r̥ skupaj z /ə/ (ə+r)

## 3.22. Nezvočniki

Nezvočniki so nastali iz enakih glasov v izhodiščnem sistemu, poleg tega pa:

ć ← t́
← k pred prednjim vokalom (z omejitvami kot pri /ś/) — 'ći:xa, ro'ćie̯, 'ću:xa
← tj v primerih, ko skupina tj ni bila analogično vzdrževana — 'će:i̯dən, 'teden', 'ćɛ: 'tja'

ś ← x pred prednjim vokalom (kamor spada tudi u iz izhodiščnega sistema; izjema so novejši prednji vokali, ki so nastali po asimilacijah, npr. ei̯ iz ai̯, ekspresivne besede, onomatopeje in novejše tujke) — 'mu:śe, t're:i̯pśi 'trebuhu'

x ← izglasnega g
← k, g pred t ali k — 'ləxt, 'nᵘɔ:xt, 'mɛ:xk, 'ləxk

γ ← g

Zveneči nezvočniki so nastali tudi iz nezvenečih po asimilaciji na sledeče zveneče nezvočnike, nezveneči pa iz zvenečih z ustrezno asimilacijo na sledeče nezveneče in v izglasju; pri tem g iz izhodiščnega sistema (sedanji γ) alternira s /x/.

### *3.3. Prozodija*

3.31. Akcentsko mesto je kot v izhodiščnem sistemu z naslednjimi razlikami:

3.311. Akcentuirani so zlogi z e in o, ki so bili pred akcentuiranimi kratkimi zadnjimi zlogi (razen če so sorodne oblike akcent analogično zadržale na koncu do premika v tipu məgla, ko se je v trozložnicah večinoma premikal na prvi zlog) — 'žɛ:na, 'ᵘɔ:trok.

3.312. Akcentuirani so večinoma začetni (korenski) zlogi pri besedah, ki so imele kratek akcent na zadnjem zlogu in se ta akcent ni premaknil po točki 3.311, — 'məγla, 'xodi, k'lepetat.

3.32. Kvantiteta je kot v izhodiščnem sistemu z naslednjimi razlikami:

3.321. Dolgi so vokali, ki so bili kratki akcentuirani v nezadnjih zlogih — 'le:i̯tu 'ja:γoda, 'xu̯odim.

3.322. Dolgi so e, ę, o (razen izglasnega) in ǫ, ki so bili kratki akcentuirani v edinem besednem zlogu — 'zɛ:t, 'kᵘɔ:š.

3.323. Dolga sta e in o, ki sta prišla pod akcent po premiku akcenta s končnega kratkega zloga (glej 3.311) ob t.im. sekundarnem akcentskem premiku — 'žɛ:na, 'kᵘo:sa, 'ᵘo:trok.

*3.4. Izguba glasov*

3.41. Vokalna redukcija ni posebno močna, zato prihaja do izgube glasov razmeroma redko. V lahko izgovorljivih soglasniških skupinah je v glavnem izgubljen skoraj redno i v neakcentuiranih sufiksih -ica in -ina, u v neakcentuirani glagolski priponi uje, neakcentuirana glagolska pripona i in velelniško obrazilo i, kadar nista v zadnjem zlogu (m'la:tmᵘo, 'pɛ:cte, toda 'vi:diste), ě v pridevniški sklanjatvi v nezadnjem zlogu (s'ta:rɣa) ipd.

3.411. Za pozicijo ob zvočnikih prim. 2.122.

3.42. V skupini čre, žre je izgubljen r ('če:i̯šńa, 'če:u, 'ʒ̨ebe itd.). Drugi konzonanti se izgubljajo le izjemoma v posameznih primerih. Za skupino tl, dl prim. 3.21 pri /l/, za v pa 2.21 pri /v/.

ALBINCA LIPOVEC IN FRANCKA BENEDIK

# BABNO POLJE (OLA 13)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizem*

1.11. Dolgi vokalizem

i̯ə  u̯ə
ę:  ǫ:
e:i̯
i̯e  u̯a
ą:

1.111. Vokalični del diftongov /i̯e/ in /u̯a/ je kratek.

1.12. Kratki vokalizem

| | |
|---|---|
| i | u |
| ę | ǫ |
| ɛ | a |

1.121. /ę/ je fonetično zelo blizu polglasniku e-jevske barve.

### *1.2. Konzonantizem*

1.21. Zvočniki

| | | | |
|---|---|---|---|
| u̯ | | | m |
| v | | | |
| | l | r | n |
| j | | | |

1.22. Nezvočniki

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| č | | š | ž |
| k | g | x | |

### *1.3. Prozodija*

1.31. Akcentsko mesto ni vezano na določen položaj.

1.32. Govor pozna kvantitetne opozicije.
Akcent je lahko na dolgem ali kratkem vokalu.

1.33. Akcent je ekspiratoren.

1.34. Iz povedanega sledi, da inventar prozodemov vsebuje dva akcenta ('V:, 'V) in neakcentuirano kračino (V).

## 2. DISTRIBUCIJA

### *2.1. Vokalizem*

2.11. /ę/ in /ǫ/ sta redka fonema, nastopata zlasti v tujkah in knjižnih izposojenkah.

2.12. V predakcentskih zlogih ne nastopata /i/ in /u/, v poakcentskih neizglasnih pa ne /u/.

### *2.2. Konzonantizem*

2.21. V izglasju in pred nezvenečimi nezvočniki /v/ alternira s /f/.

2.22. V poziciji ne pred vokalom ima /j/ varianto [i̯].

2.23. V poziciji pred /k g/ ima /n/ varianto [ŋ].

2.24. Nezvočniki se po zvenečnosti prilagajajo sledečemu nezvočniku.

2.25. Zveneči nezvočniki ne nastopajo v izglasju, ampak tam alternirajo s svojim nezvenečimi pari.

### *2.3. Prozodija*

2.31. Akcent praviloma ne nastopa na zadnjem zlogu besed, izjema so primeri v sklonski paradigmi, kjer se akcent na zadnjem zlogu še čvrsto drži (Gpl. ma'tik, u̯a'pą:t).
Drugih omejitev glede akcentskega mesta ni.

## 3. IZVOR

### *3.1. Vokalizem*

3.11. Dolgi vokalizem

i̯ə ← ę: — 'pi̯ə̯tok;
← akcentuirənega ę v nezadnjih zlogih — 'di̯ə̯tɛla;
← e: — mi̯ə̯t;
← akcentuirani e v nezadnjih zlogih — ni̯ə̯su
← ě: in akcent. ě v nezadnjih zlogih v poziciji pred r — z'vi̯ə̯r, 'mi̯ə̯ra
← i: in akcent. i v nezadnjih zlogih v poziciji pred r — 'mi̯ə̯r, sę'ki̯ə̯ra

u̯ə ← ǫ: — 'mu̯ə̯š;
← akcentuiranega ǫ v nezadnjem zlogu — 'gu̯ə̯ba
← akcentuiranega o v nezadnjem zlogu — š'ku̯ə̯da

ę: ← ě v položaju pred j — 'vę:ja
← v tujkah in knjižnih izposojenkah — 'mę:nza, A'mę:rika

ǫ: ← ł: skupaj z /u̯/ — 'vǫ:u̯k
← akcentuirani ł v nezadnjih zlogih skupaj z /u̯/ — 'pǫ:u̯xi
← v tujkah in knjižnih izposojekah — 'ǫ:pera, x'rǫ:m.

e:i ← ě: — m'le:ika;
← akcentuiranega ě v nezadnjem zlogu — nɛ've:ista;

ie ← e, ki je prišel pod akcent ob premiku akcenta s končnega kratkega zloga — 'žiena.
← ę, ki je zaradi zapoznelega akcent. premika prišel pozno pod akcent — 'pieta

u̯a ← o, ki je prišel pod akcent ob premiku akcenta s končnega kratkega zloga — 'ku̯aza
← ǫ, ki je zaradi zapoznelega akcent. premika prišel pozno pod akcent — 'ru̯aka

ą: ← a: — g'rą:t
← akcentuiranega a v nezadnjih zlogih — k'rą:va
← ə: — 'vą:s
← akcentuiranega ə v nezadnjih zlogih — 'mą:ša

## 3.12. Kratki vokalizem

### 3.121. Kratki akcentuirani vokali

i ← i: — 'list
← akcentuiranega i v nezadnjem besednem zlogu — 'lipa

u ← u: — 'luč
← akcentuiranega u v nezadnjem besednem zlogu — k'ruxa
← o: — 'nuč
← ł, ki je prišel pod akcent zaradi premika akcenta s končnega dolgega zloga — 'dužan

ę ← i v edinem besednem zlogu — 'męš
← u v edinem besednem zlogu — k'ręx
← ě, i, u, ki so prišli pod akcent zaradi premikov akcenta s končnega zloga — 'sęnu, 'dęši, 'sęši; 'šęrak, 'sęšit

ǫ ← ə — 'pǫs, 'dǫš, 'dǫžja, 'kǫdaj
← vzglasni akcent. o skupaj z /u̯/ — 'u̯ǫsǫn
← r̥:, r̥ skupaj z /r/ — 'dǫrva, 'dǫrf, 'čǫrf, 'žǫrt, 'pǫrst

ɛ ← e v edinem besednem zlogu — k'mɛt
← e, ę, ki sta prišla pod akcent zaradi premika akcenta s končnega dolgega zloga — 'nɛbu, 'mɛsu

a ← a v edinem besednem zlogu — b'rat
← o v edinem besednem zlogu — 'kaš
← ǫ v edinem besednem zlogu — 'gast
← o, ǫ, ki sta prišla pod akcent zaradi premika akcenta s končnega dolgega zloga — 'galop, 'zabi
← vzglasnega r̥ — skupaj z /r/ — 'arš, 'ardɛč

3.122. Kratki neakcentuirani vokali

i ← e:, ę:, i:, ki so postali neakcentuirani zaradi premika akcenta s končnega dolgega zloga proti začetku besede — 'sǫrci, 'žɛni (Npl.), 'dęši
← izglasni -i v Npl. m. — b'rą:ti

u ← neakcentuiranega ł̨ — 'ją:buku
← izglasni -o pri nevtrih — 'me:i̯stu
← končniški -ow v Gpl. m. — 'bra̯:tu
← končniški -əl, -ěl in -el — 'ni:i̯əsu, 'vidu, 'kua̯zu

ę ← i razen v izglasju v Npl. m. — tęš'ča:u̯u, g'rą:bęt, 'vidę
← ě — lęs'nika, 'vidęt
← u — lę'pina, t're:i̯bęx, b'rą:tę (Dsg.)

ǫ ← izglasni ǫ — 'mizǫ, 'lipǫ
← ǫ:, ki je postal neakcentuiran zaradi premika akcenta s končnega dolgega zloga za zlog proti začetku besede — 'galǫp
← ə — 'tua̯rǫk
← poakcent. a pred l — 'de:i̯uǫu̯

ɛ ← e — bɛ'se:i̯da, 'ni̯esɛn, 'mu:i̯əri̯ɛ, 'ardɛč
← ę — 'pą:mɛt, 'mizɛ, 'fą:ntɛ, 'začɛt, mɛ'si:i̯ənu

a ← a razen pred istozložnim u̯
← o razen v izglasju — pa'ru̯əka, ga'varin, 'žą:u̯astna, 'atrak
← e v nikalnici — na'de:i̯u̯a, na'u̯umǫn

### *3.2. Konzonantizem*

Konzonanti /j r m n p b f t d c s z č š ž k g x/ so nastali iz enakih glasov v izhodiščnem sistemu, poleg tega pa:

u̯ ← l razen pred sprednjimi vokali in j
← ł: in ł̨ skupaj z /ǫ/ — 'vǫu̯k
← vzglasni akcent. o skupaj z /ǫ/ — 'u̯ǫsǫn

v ← w
← kot proteza pred /ę/ in /u/ — 'vęxu, 'vuš

j ← ń za vokali skupaj z /n/ (j+n)

l ← l pred sprednjimi vokali in j
← ĺ
← primarna skupina tl, dl

n ← ń za vokali skupaj z /j/ (j+n)
← -m, če ni ohranjen zaradi analogij — z b'rą:tan, 'de:i̯u̯an, 'tan

f ← v v izglasju in pred nezvenečimi nezvočniki

č ← ć

Zveneči nezvočniki so nastali tudi iz nezvenečih po asimilaciji na sledeče zveneče nezvočnike, nezveneči pa iz zvenečih z ustrezno asimilacijo na sledeče nezveneče in v izglasju.

### *3.3. Prozodija*

Akcentsko mesto je kot v izhodiščnem sistemu z razlikami, ki so jih povzročili naslednji akcentski premiki.
Premik s končnega kratkega zloga na katerikoli predakcentski vokal — 'ži̯ena, 'atrak, 'mǫgu̯a, s'tǫbǫr.
Premik s končnega dolgega zloga za en zlog proti začetku besede — 'u̯aku, 'nɛbu, 'galǫp, 'kavač, 'dẹši (izjeme so Gpl. I. žen. sklanjatve).

### *3.4. Izguba glasov*

Popolna redukcija (izguba glasu) je v govoru razmeroma redka. Reducira se i v sufiksih -ica in -ina ('kuxarca, 'kuxna), ə v sufiksu -əc ('ku̯arc, 'nu̯arc), fakultativno v sufiksu -ək ('pḁ:i̯k, 'pḁ:jǫk), včasih glagolska pripona i ('piču̯a). Do redukcije prihaja navadno v soseščini zvočnikov. Včasih pa v taki soseščini ni popolne redukcije, ampak se je vokal reduciral samo do ə, ki pa je pred zvočnikom, za katerim je stal nereducirani vokal, in se je kot vsak drugi ə razvil v o ('sǫ:nčǫnca).

JAKOB RIGLER

# **RIBNICA** (OLA 14)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizem*

1.11. Dolgi vokalizem

i: u:

i͜e u͜o

e͜i o͜u

e: ǫ: + ə͜r (glej 1.13)

a͜i

a:

1.111. /a:/ je nekoliko temne barve (velja le za dolgega, ne za a-jevski element v diftongu a͜i).

1.12. Kratki vokalizem

i u

ə

e o

a

1.13. [ər] v kratkih zlogih lahko obravnavamo kot /ə/ + /r/, medtem ko je v dolgih zlogih enakovreden drugim diftongom (z relevantno preko obeh delov diftonga razdeljeno intonacijo; glej še 3.13).

### *1.2. Konzonantizem*

1.21. Zvočniki

v m

l r n

j

1.211. Glede [u̯] v primerih kot u̯í:sta „usta" glej 2.211.

1.22. Nezvočniki

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| č | | š | ž |
| k | g | x | |

*1.3. Prozodija*

1.31. Akcent ni vezan na določeno mesto v besedah.

1.32. Govor pozna kvantiteto (v akcentuiranih zlogih).

1.33. Na dolgih vokalih (in diftongih) pozna govor tonemsko akcentuacijo (cirkumflektirano in akutirano).

1.34. Iz povedanega sledi, da inventar prozodemov vsebuje tri akcente (V̀:, V́:, 'V) in neakcentuirano kračino (V).

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizem*

2.11. Dolgi vokali (in diftongi) nastopajo le pod akcentom, in sicer v vseh pozicijah, razen naslednjih omejitev: /i:/ ne nastopa pred /r/, /i̯e̯/ ne pred /j/, /u̯o̯/ in /u:/ ne pred istozložnim /v/, /ai̯/ ne v vzglasju in za nekdaj palatalnimi konzonanti (razen pri nekaterih novejših posplošitvah morfemov, prim. čèišne proti oščáivat), /ou̯/ ne v izglasju. /e:/ in /o:/ nastopata v izglasju le v najnovejših tujkah. /e:/ je redek, pred /r/ ima malo širšo varianto. O /ər/ glej 2.13.

2.12. Kratki vokali so lahko akcentuirani ali neakcentuirani. Akcentuirani nastopajo le v zadnjem besednem zlogu, v nezadnjem se dobi le izjemoma kak primer (prim. 2.31). Kratki akcentuirani /i/ je zelo redek (si'min 'sejem', u̯'min 'manj'), kratki akcentuirani /u/ pa je omejen v glavnem na izglasje, drugod je redek (ko'zuc 'kozolec', k'rux, 'kukər 'kakor').

2.121. Odvisno od govornega tempa včasih, če je konzonantska skupina lahko izgovorljiva, alternira neakcentuirani /ə/ z ∅, zlasti v izglasju (nə mí:zəje ~ nə mí:zje 'na mizi je'). Ob zvočnikih pa se pojavlja ə navadno pred zvočnikom, redkeje tudi za njim (əlpù: ~ ləpù: — seveda le, če je bil prvotni nereducirani vokal za njim), le v izglasju ostaja za njim.

2.13. /ə̯r/ ne nastopa v izglasju.

*2.2. Konzonantizem*

2.21. Zvočniki

/v/ nastopa kot [v] pred vokali in r, ne pred vokalom ima varianto [u̯], ki lahko, kadar ni za vokalom, redko alternira z [u] — sí:va, sì:u̯, u̯mə̀ru̯, usà:k (glej še 2.211). Ob /u: u/ se istozložni /v/ izgubi.

/j/ ima ne pred vokalom varianto [i̯], razen tega že [j] sam ni izrazito spirantičen — jeli͜énje, zà:i̯c. Za /i: i/ se istozložni /j/ izgubi, pred /i/ za nekdanji ji, ju pa se ga včasih še zelo neizrazito sliši, npr. nə brà͜iz$^{i}$i poleg nə brà͜izi 'na Brezju'.

/n/ ima pred velari varianto [ŋ] — zà:ŋka, á:ŋgel.

2.211. [u̯] v vzglasju (pred njim je lahko še predlog ali predpona), kjer nastopa pred konzonanti in pred vokali, imamo lahko za varianto fonema /u/ kljub opozicijam kot ví:dət proti u̯í:dət 'uiti', ker [u] v poziciji na začetku besede pred vokalom ne nastopa. Ta začetni [u̯] nastopa za predlog (u̯í:lou̯cə 'v ilovici'), za prefiks (u̯í:dət 'uiti'), kot zveza [u̯i:] za nekdanji vzglasni u: (u̯í:sta 'usta') in v onomatopejah (u̯i͜éčat 'večáti, vpiti').

2.212. Zvočniki ostajajo zveneči v vseh pozicijah, le [u̯] se asimilira sledečemu nezvenečemu nezvočniku, kadar ni za vokalom in če se ne zamenja z [u] — φčì͜erai̯, otφčì͜erai̯, jeu̯čì͜erai̯, odučì͜erai̯.

2.22. Nezvočniki

2.221. Po zvenečnosti se nezvočniki prilagajajo sledečemu nezvočniku (in pavzi, če pridejo na konec po fakultativni redukciji, glej še 2.121 in 2.223).

2.222. Zveneči nezvočniki ne nastopajo v starem izglasju (iz izhodiščnega sistema), ampak imajo tam svoje nezveneče pare.

2.223. Zveneči nezvočniki, ki pridejo v izglasje zaradi vokalne redukcije (fakultativno je za njimi še ə, glej 2.121), se lahko obravnavajo še kot fonološko zveneči ali pa kot nezveneči (kot staro izglasje) — blí:zə ~ blí:s blí:zje ~ blí:sje 'blizu je', nə lú:žə ~ nə lú:š nə lú:žje ~ nə lú:šje.

2.23. Podvojeni konzonanti (ki nastopijo zaradi vokalne redukcije in na morfemski meji) se lahko izgovarjajo podaljšano — u̯:í:stəx 'v ustih', vì:t:e 'vidite'.

*2.3. Prozodija*

2.31. Akcent na kratkem vokalu v nezadnjem zlogu je izjemen (npr. 'kədər 'kadar', 'kukər 'kakor', 'dai̯te in dà:i̯te, 'pai̯də in pai̯'də 'pojdi', φ'səga in φsə'ga, t'lele 'tukajle'). Drugih omejitev glede akcentskega mesta ni.

2.32. Dolgi vokali nastopajo le pod akcentom. Distribucija dolgih in kratkih vokalov glede na mesto v besedi ni omejena.

2.33. Omejitev glede distribucije tonemov (na dolgih vokalih in diftongih) ni.

## 3. IZVOR

*3.1. Vokalizem*

3.11. Dolgi vokalizem

i: ← i: — zí:ma, sì:n
← akcentuiranega i v nezadnjih zlogih — lí:pa
← vzglasnega u: skupaj z [u̯] — u̯í:sta

u: ← u: — lú:č
← akcentuiranega u v nezadnjih zlogih — kú:xat, jú:žna
← o: — nù:č, sənù:, ú:kna

i̯e ← e: — pi̯eč
← akcentuiranega e v nezadnjih zlogih — ni̯ésu 'nesel'
← ę: — pi̯et, pi̯étək
← akcentuiranega ę v nezadnjih zlogih — i̯étra, ži̯éla (opis. del.)
← ě: in i: ter akcentuiranih ě in i v nezadnjih zlogih v poziciji pred r — zvi̯er, mi̯er, mi̯éra, səki̯éra

u̯o ← akcentuiranega o v nezadnjih zlogih — nu̯ósəm, ku̯óža
← ǫ: — zu̯op
← akcentuiranega ǫ v nezadnjih zlogih — gu̯óba

e̯i ← ě: ter akcentuiranega ě v nezadnjih zlogih v poziciji za nekdaj palatalnimi konzonanti — jéi̯m, gnéi̯zdu, kèi̯dən 'teden', jéi̯la
← glasov, ki bi sicer dali i̯e (glej pri /i̯e/) + istozložni i̯ (različnega izvora, glej pri /j/) — žèi̯na, zəkléi̯nen 'zaklenjen' (iz take pozicije je lahko analogično vnesen tudi v sorodne oblike — zəklèi̯pam)
← glasov, ki bi sicer dali i̯e (glej pri /i̯e/) v poziciji pred raznozložnim j (kot varianta poleg e:) — žéi̯ja
← e, ki je prišel pod akcent po premiku akcenta s končnega kratkega zloga v poziciji pred raznozložnim j (kot varianta poleg e: in ja:) — méi̯ja

o̯u ← i̯: in u̯ — vo̯u̯k, po̯u̯n
← glasov, ki bi sicer dali u̯o ali ǫ: (glej pri /u̯o/ in /ǫ:/) + istozložni u̯ (različnega izvora, glej pri /v/) — sto̯u̯čək
← o: + u̯ (različnega izvora, glej pri /v/), če je prišlo do skrajšanja diftonga (navadno v neizglasni poziciji) — zəpo̯u̯t 'zapoved', po̯u̯dne

e: ← glasov, ki bi sicer dali i̯e (glej pri /i̯e/), v poziciji pred raznozložnim j (kot varianta poleg e̯i) — žé:ja
← e, ki je prišel pod akcent po premiku akcenta s končnega kratkega zloga, v poziciji pred raznozložnim j (kot varianta poleg e̯i in ja:) — mé:ja;
← e-jevskih glasov v posameznih primerih (zlasti ob r in v nekaterih tujkah) — tré:ti 'tretji', rè:kəlc, amè:rika, plè:t

ǫ: ← o, ki je prišel pod akcent po premiku akcenta s končnega kratkega zloga — nǫ́:ga, kǫ́:tu 'kotel'
← ǫ, ki je prišel pod akcent po premiku akcenta s končnega kratkega zloga, če se akcent ni premaknil, ko je bil ǫ še dolg — mǫ́:škə, tǫ́:žba

a̯i ← ě: — cvà̯it, vá̯im
← akcentuiranega ě v nezadnjem zlogu — brá̯iza
← a: oz. akcentuiranega a v nezadnjem zlogu + i̯, če je prišlo do skrajšanja diftonga — mà̯ixən

a: ← a: — là:s, glá:va
← akcentuiranega a v nezadnjih zlogih — má:tə
← ə: — mà:x
← akcentuiranega ə v nezadnjih zlogih — gá:ne
← e, ki je prišel pod akcent po premiku akcenta s končnega kratkega zloga, skupaj z /j/ (j+a:) — zjá:mla
← ę, ki je prišel pod akcent po premiku akcenta s končnega kratkega zloga, če se akcent ni premaknil, ko je bil ę še dolg, skupaj z /j/ (j+a:) — pjá:ta, já:zək, mjá:xka

## 3.12. Kratki vokalizem

Tu so povsod izvzeti akcentuirani vokali v nezadnjih zlogih iz izhodiščnega sistema (to pri posameznih vokalih ni posebej navedeno), ki so prešli v dolgi vokalizem.

i ← ə, i, u, ě, e + istozložnega i̯ (v novejših besedah in iz skupine in za ń) — u̯'min 'manj', sə'min in si'min 'sejem', kú:xina, ú:sine 'usenje, usnje', kà:mine, zná:mine, jú:ni
← vzglasnega i (po asimilaciji s protezo) — igrà:
← j + neakcentuiranih i, u, ě — nə brài̯zi 'na Brezju' (poleg nə brài̯zi glej 2.21)
← analogično vnesenega i: v neakcentuirano pozicijo (navadno v zlog pred vokalom a) — pisà:la

u ← izglasnega o — d'nu, máu̯stu
← neakcentuiranega ł — já:buku
← vzglasnega neakcentuiranega u (po asimilaciji s protezo) — ušu̯ésa
← ə, i, u, ě + u̯ (različnega izvora, glej pri /v/) — 'šu 'šel', u̯'bu 'ubil', 'ču 'čul', š'tu 'štel', brì:tu 'britev', mí:slu 'mislil', ví:du 'videl', brì:tuca 'britevca, britvica'
← -ov v gen. plur. (neakc.) — brà:tu
← analogično vnesenega u: v neakcentuirano pozicijo (navadno v zlog pred vokalom a) — poslušà:la
← [u] ali [u:] različnega izvora v posameznih primerih analogično vnesenega v akcentuirano pozicijo — 'kukər (anal. po ku), ko'zuc 'kozolec' (po stranskih sklonih), k'rux (po krú:xa itd.)

Glede [u] kot variante k /v/ glej 2.21.

ə ← ə — məg'la, stə'bər, pəs
← i — 'nəč, təščí:, s'kərt 'skriti' (gl. 2.121)
← u — 'kəp, kəpì:la, tráu̯bəx
← ě — 'səm, mjá:dvət 'medved', cədí:
← a v predlogih in predponah na, za, nad in predponi raz (poleg starejše variante e) — nə mí:zə, zə mà:no, nət xì:šo, rəz'bət

← e v neakcentuirani nikalnici ne (poleg starejše variante e) — nəu̯í:mən 'neumen', nə bù̯om

← neakcentuiranega r̥ skupaj z /r/ (ə+r) — smərdí:

Glede /ə/ ob zvočnikih glej še 2.121 in 3.411.

e ← e (če ni prišel pozneje pod akcent) — k'met, pečì:, sǫ̀:nce

← ę — 'zet, stəb're (ak. pl.), pestì:, pá:met, lí:pe

← i in ě v poziciji pred r — 'ser, merí:la, zverí:na

← a v predlogih in predponah na, za, nad in predponi rez (poleg mlajše variante ə) — ne mí:zə, rez'bət

o ← o v sedanji predakcentski poziciji, akcentuiranega o v zadnjem zaprtem zlogu, če je ostal akcentuiran, ter v posameznih primerih poakcentskega neizglasnega o — ková:č, 'gost 'gozd', já:gode, brì:tof

← predakcentskega ǫ, izglasnega ǫ in akcentuiranega ǫ v zadnjem zlogu, če je ostal akcentuiran, ter v posameznih primerih poakcentskega neizglasnega ǫ — stopì:la, rá:stejo, č'jo 'hočejo', jà:strop, žjá:lot

← a + istozložnega u̯ (različnega izvora, glej pri /v/) — zd'ro̯u̯, 'po̯u̯ 'padel', dái̯lo̯u̯

a ← a — b'rat, stə'za, prasi̯ę

← poakcentskih neizglasnih o, ǫ (v večini primerov) — stá:rast, bú:kava, nə pù:sado

← o v posameznih primerih v sedanji predakcentski poziciji — matì:ka, damú: 'domov', kakù:š, klabú:k

3.13. ər̥ ← akcentuiranega r̥:, r̥ — pə̀r̥st (h gen. prsta in prsti), və̀r̥ba, stə̀r̥t 'strt'

V primerih, ko je ər nastal zaradi redukcije vokala za r, gre za ə + ɪ (gl. 3.12 pri /ə/) — s'tərt 'streti'.

### *3.2. Konzonantizem*

### 3.21. Zvočniki

Zvočniki /j r m n/ so nastali iz enakih glasov v izhodiščnem sistemu, poleg tega pa:

v ← w

← l, če ni bil pred vokalom ali j

j ← ń po vokalu skupaj z /n/ (i̯+n)

← e, ki je prišel pod akcent po premiku akcenta s končnega kratkega zloga, skupaj z /a:/ (j+a:) — zjá:mla

← ę:, če je zaradi zapoznelega akcentskega premika prišel pozno pod akcent, skupaj z /a:/ (j+a:) — grjá:da

← a: oz. akcentuiranega a v nezadnjem zlogu v poziciji za Í ali ń skupaj z /a:/ (j+a:) (preko vmesne stopnje z e) — əlbljá:na 'Ljubljana', svənjá:k

← a v predponah na, za (za nad in raz ni primerov), če je prišel pozneje pod akcent, skupaj z /a:/ (j+a:) (preko vmesne stopnje z e) — njá:xot 'nahod', zjá:met

← v posameznih primerih kot prehodni j — uó̯istər

l ← l pred vokalom ali j

← Í

← primarne skupine tl, dl — ví:le, pá:la

r ← neakcentuiranega r̥ skupaj z /ə/ (ə+r)

n ← ń ne za vokalom in skupaj z /j/ (i̯+n) za vokalom

## 3.22. Nezvočniki

Nezvočniki so nastali iz enakih glasov v izhodiščnem sistemu, poleg tega pa:

č ← ť

k ← tj v primerih, ko skupina tj ni bila analogično vzdrževana — 'ke ‚tja', kè̯idən 'teden'

x ← k, g pred t ali k — nù:xt, mjá:xka

Zveneči nezvočniki so nastali tudi iz nezvenečih po asimilaciji na sledeče zveneče nezvočnike, nezveneči pa iz zvenečih z ustrezno asimilacijo na sledeče nezveneče in v starem izglasju (prim. še 2.221—2.223).

### *3.3. Prozodija*

3.31. Akcentsko mesto je kot v izhodiščnem sistemu, le s to razliko, da sta akcentuirana e in o, ki sta bila pred akcentuiranimi kratkimi zadnjimi zlogi — žjá:na, nǫ́:ga, já:len, nǫ́:sət, pǫ́tplat. Kjer je močen vpliv drugih fleksijskih oblik, je akcent lahko ohranjen (oz. restituiran) na zadnjem zlogu — ot'rok, kon'čat (poleg kǫ́:nčat).

3.32. Kvantiteta je kot v izhodiščnem sistemu z naslednjimi razlikami:

3.321. Dolgi so vokali, ki so bili kratki akcentuirani v nezadnjih zlogih — krá:va, dáu̯lu, já:goda.

3.322. Dolgi so vokali, ki so prišli pod akcent po premiku akcenta s končnega kratkega zloga — žjá:na, nǫ́:ga.

3.33. Tonematika je kot v izhodiščnem sistemu z naslednjimi razlikami:

3.331. Akutirani so vokali, ki so se podaljšali — krá:va, já:goda.

3.332. Akutirani so vokali, ki so prišli pod akcent po premiku akcenta s kratkega zadnjega zloga — žjá:na, nǫ́:ga.

3.333. Metatonijski novi cirkumfleks je razširjen tudi na nekatere kategorije, ki niso splošnoslovenske (npr. mì:səlna 'mislila', dàu̯lala, bogà:ta).

### *3.4. Izguba glasov*

3.41. Vokalna redukcija, ki je pri kratkih i, u in ě napredovala splošno do ə, pripelje v posameznih primerih, kadar lahka izgovorljivost nastalih kon-

zonantskih skupin to dopušča in če ne nasprotujejo morfološki razlogi, tudi do popolne izgube glasu ə (iz i, u, ě in ə). Zaradi sorazmerno počasnega govornega tempa se to v primerjavi z drugimi osrednjimi slovenskimi dialekti ne zgodi preveč pogosto. Na splošno se popolnoma izgubi i v neakcentuiranih sufiksih -ica, -ina, u v neakcentuirani glagolski priponi uje (vá:rjem), glagolska pripona i in velelniško obrazilo i, kadar nista v zadnjem zlogu (nu̯ósmo, pì:čla, grí:ste), dalje ə v sufiksu -əc, če je v poziciji za zvočnikom po akcentuiranem vokalu (žgá:nc, škǫ́:rc) ipd. Fakultativno se vokal izgublja navadno med zvočnikom in nezvočnikom v zadnjem zlogu (ovì:ŋk ~ ovì:nək, u̯dá:rt ~ redkeje u̯dá:rət 'udariti'), dalje v posameznih končnicah, npr. v opisnem deležniku množ. moškega spola, če ni l za konzonantom (dà:l ~ dà:lə, pì:l ~ pì:lə, vá:rvalə ~ vá:rval, toda njá:slə, u̯dá:rlə), v prislovih (blí:zə ~ blí:s, dǫ́:l ~ redkeje dǫ́:lə), redko tudi v dat.-loc. sg. a-jevske sklanjatve (pri i-jevski in o-jevski sklanjatvi samo pri posameznih primerih) in v nezadnjih zlogih pridevniških končnic (vendar zelo redko, če je akcent na koncu) ipd.

3.411. Kadar bi zaradi izgube vokala prišel zvočnik, ki je za konzonantom ali v vzglasju, v pozicijo pred konzonant, se pred zvočnikom pojavi ə (dərží:na, ərsní:ca, u̯zdí:gənte, dərvá:rənca).

3.42. V skupini črě je v posameznih primerih izgubljen r (prim. čè̯išne, čá̯iva, čò̯u̯lə 'čevlji, škornji', čie̯s, toda čərù: 'črevo', čərpí:na, črá̯ida, žrá̯ibəc). Če pride skupina šč pred konzonant, se č izgubi (prim. rá̯iu̯šna 'revščina', rà:šca 'Raščica'). Prim. še 2.21 za v in j ter 3.21 pri /l/ za skupino tl, dl.

TINE LOGAR

# DRAGATUŠ (OLA 15)

0. Gre za mešan slovensko-srbohrvatski govor. Zato pri opisu izvora vokalov in prozodije ni mogoče izhajati v celoti iz izhodiščnega splošnoslovenskega fonološkega sistema. Tako ni bil izveden sicer splošnoslovenski premik akcenta zlà:to—> zlatò: in òko—>okò:. V nasprotju z večino drugih slovenskih govorov tudi ni podaljšal skrajšanega starega dolgega in kratkega novega akuta v nezadnjih besednih zlogih.

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizem*

1.11. Dolgi akcentuirani vokalizem

| | | | | |
|---|---|---|---|---|
| i: | | | | u: |
| | ẹ: | | | ǫ: |
| | | e: | o: | |
| | | | a: | |

1.111. /ǫ:/ je redek vokal.

1.12. Kratki vokalizem (akcentuirani in neakcentuirani)

| | | | | |
|---|---|---|---|---|
| i | | | | u |
| | e | ə | o | |
| | | a | | |

### *1.2. Konzonantizem*

1.21. Zvočniki

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | n |
| j | ĺ | | ń |

1.22. Nezvočniki

| | | | | |
|---|---|---|---|---|
| p | b | f | | |
| t | d | | | |
| c | | | s | z |
| č | | | š | ž |
| k | g | | x | |

*1.3. Prozodija*

1.31. Govor informatorke, ki je doma iz Belčega vrha pri Dragatušu, ne pozna intonacij.

1.32. Akcent je dinamičen, dolg in kratek ('V: 'V).

1.33. V posameznih besedah pa informatorka govori tudi dolgi rastoči akcent, ki ga je verjetno prevzela iz dragatuškega govora. V Dragatušu namreč živi že 45 let, odkar se je poročila.

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizem*

2.11. Dolgi akcentuirani vokalizem

2.111. Vsi dolgi vokali razen /e: o:/ se govore v vseh besednih zlogih.

2.112. Vokala /e: o:/ se govorita v predzadnjih zlogih.

2.12. Kratki vokalizem (akcentuirani in neakcentuirani)

2.121. Kratki akcentuirani in neakcentuirani vokali, razen /ə/, se govore v vseh besednih zlogih.

2.122. Akcentuirani /ə/ se pojavlja v zadnjem zaprtem in predzadnjem zlogu, v poziciji pred istozložnim /r/ pa tudi v drugih zlogih.

2.123. Neakcentuirani /ə/ se razen ob istozložnem /r/ govori samo v poakcentskih zaprtih zlogih.

*2.2. Konzonantizem*

2.21. Zvočniki

2.211. Namesto pričakovanega /ĺ/ informatorka včasih govori l, morda gre za vpliv sosednjih severnih govorov, ki ne poznajo /ĺ/.

2.212. Fonem /l/ se v poziciji pred zadnjimi vokali, sredi besede za vokalom in pred konzonantom ter pred pavzo za vokalom realizira kot [ł].

2.22. Nezvočniki

2.221. V poziciji pred pavzo se govore samo nezveneči nezvočniki.

2.222. Nezvočniki se po zvenečnosti/nezvenečnosti prilikujejo sledečim nezvočnikom.

2.223. V poziciji pred /m/ v začetku besede /v/ ni mogoč, če ne gre za predlog v. Zanj se govori [x] (x'mi:jem, x'mi:ł, x'mərł).

2.224. V poziciji pred /č/ se namesto /x/ govori /š/ ('nišče).

2.225. Sklop /stn/ se ne pojavlja ('ma:sna).

*2.3. Prozodija*

2.31. Dolgi in kratki akcentuirani vokali se pojavljajo v vseh besednih zlogih.

## 3. IZVOR

*3.1. Vokalizem*

3.11. Dolgi akcentuirani vokalizem

i: ← i: (mra'vi:nəc, ko'ri:ta (pl.), 'li:st, s'vi:ńa)

u: ← u: (x'ru:ška, k'ĺu:č, k'ĺu:n)
← o: ('du:m, 'vu:s, 'su:ł, t'vu:r, 'nu:k, 'ku:ra, 'ku:ža)
← ǫ: ('su:t, 'ku:t, 'zu:p, 'du:brava, 'ru:ka)
← ł: ('pu:š, 'vu:k, 'žu:č, 'du:k, 'tu:čem)

ę: ← ě: ('cę:f, 'tę:lo, 'tę:sto, 'rę:či, č'rę:vo, m'lę:ko)
← ę: (rę:p, 'mę:so, p'rę:de, 'vę:že)
← e: ('pę:č, 'mę:t, ve'čę:ra)
← i: v poziciji pred /r/ (pas'tę:r, se'kę:ra)

ǫ: ← včasih za ǫ: in vedno za -ǫ: pred pavzo ('vǫ:gəł, 'dǫ:ga, na'rǫ:be, za pest'jǫ:, s kost'jǫ:, z noč'jǫ:, s xčer'jǫ:)
← včasih za o: (z'vǫ:n, 'bǫ:x)

e: ← e (včasih tudi ę) v poziciji pred kratkoakcentuiranim končnim zlogom (vre'te:no, 'pe:če, 'če:lo, 'me:tła, 'je:zik)

o: ← o v poziciji pred kratkoakcentuiranim končnim zlogom (ko'no:pla, 'ło:nəc, 'ko:təł, č'ło:vək, 'ko:pał)

a: ← a: (g'ła:va, 'ma:čka, 'ła:ja, g'ła:dən, z'ła:to)
← ə: ('ła:n, 'ta:st, 'ła:š, 'da:n, 'va:s)

3.12. Kratki akcentuirani vokalizem

i ← akcentuirani i ('nit, 'nič, 'videt, 'lipa, g'liva)
← jə- ('igla, 'ime, 'imam)

u ← akcentuirani u ('łuk, b'rus, 'muxa)
← akcentuirani ł med konzonanti ('pun)
← ł v zlogu pred končnim kratkim akcentom ('buxa)

e ← akcentuirani ě (st'rexa, 'mesto, su'seda, 'pena, ko'leno, 'delat)
← akcentuirani e ( meĺemo, 'tekał, otk'lene)
← cirkumflektirani e v odprtih zlogih ('pepeł, z'večer, g'reben, 'peči, 'veseł, 'deset, 'jesen, 'nebo)
← akcentuirani ę (pog'ledat)
← včasih e v poziciji pred končnim kratkim akcentom (s'tegno)

o ← cirkumflektirani o v odprtem zlogu ('oko, 'oči, 'kosti, 'soli, 'gołop, 'kokoš, 'mosta)
← akutirani o ('dobər, 'more, 'mogəł, 'voĺa, 'moli, 'goł, 'nof)
← akcentuirani ǫ ('goba)
← včasih o v poziciji pred končnim kratkim akcentom ('noga, 'noge, na 'nogi)

ə ← akcentuirani ə ('dəš, 'sən, 'vəs)
← ə v poziciji pred kratkoakcentuiranim končnim zlogom ('təmən, 'məgła, 'dənəs, 'təma, 'səńəm)
← r̥ skupaj z r (ər) ('sərce, 'pərsa, 'kərf)

a ← akcentuirani a (p'rak, p'raga, 'sało, b'rat)
← akcentuirani ə v nezadnjem besednem zlogu (s'naxa, 'łažem, 'tanək)

## 3.13. Neakcentuirani vokalizem

i ← neakcentuirani ('siti, 'nogica)
u ← neakcentuirani u (pus'ti:m, łu'pina)
← neakcentuirani ł̥ (žut'ńa:k, mu'či:)
← neakcentuirani ǫ, vendar ne vedno (su'seda, 'otkut, ku'dę:ĺa)
← neakcentuirani o v poziciji pred istozložnim končnim f ← v ('gotuf, 'jałuf)

e ← neakcentuirani ě (pri b'rate, v'meste, se'ka:č)
← neakcentuirani e (ne'bę:sa, t'rę:se, s'tisne)
← neakcentuirani ę (kle'či:, se'di:, 'sestre, 'ime)

o ← neakcentuirani o ('mało, 'vino, 'leto, sto'ji:m)
← neakcentuirani -ǫ (ko'pa:jo, 'se:stro, s'se:stro)

ə ← neakcentuirani ə ('zu:bək, 'pa:łəc, 'pu:pək)
← neakcentuirani izglasni l v poziciji za nezvočnikom skupaj z l (əl) ('rekəł, 'pekəł)
← neakcentuirani izglasni /r/ v poziciji za nezvočnikom skupaj z r (ər) ('sestər, 'dobər)
← končni w v poziciji za nezvočnikom skupaj s f (əf) ('mərtəf)

a ← neakcentuirani a ('pa:ła, za'čę:ł, 'pa:da)

### *3.2. Konzonantizem*

## 3.21. Zvočniki

**3.211. Zvočniki /j l r m n ń ĺ/ so nastali iz enakih glasov v izhodiščnem splošnoslovenskem sistemu, poleg tega pa:**

v ← w
← protetični w pred začetnim u-

l ← včasih Ĺ

3.22. Nezvočniki

3.221. Nezvočniki so nastali iz enakih glasov v izhodiščnem splošnoslovenskem sistemu.

3.222. Poleg tega pa so zveneči nezvočniki nastali tudi iz ustreznih nezvenečih po asimilaciji na sledeče zveneče nezvočnike, nezveneči pa iz ustreznih zvenečih po asimilaciji na sledeče nezveneče in iz ustreznih zvenečih nezvočnikov v izglasju.

3.223. Razen tega je:

č ← ť

x ← g pred pavzo (izjemoma) ('bọ:x)
← vzglasni u- v poziciji pred m (x'mərł, x'mił, x'ma:zan)

f ← x (←g) v poziciji pred t ('noftof)
← xw- ('fa:lim)

*3.3. Prozodija*

3.31. 'V: ← V́:
← V̀:
← včasih po premiku akcenta s kratkoakcentuiranega končnega zloga na predakcentska e in o.

3.32. 'V ← V̀
← V́
← včasih po premiku akcenta s kratkoakcentuiranega končnega zloga na predakcentska e in o.
← po premiku akcenta s kratkoakcentuiranega končnega zloga na predakcentski ə.

V ← V
← vokali, ki so prišli v neakcentuirano pozicijo po premiku akcenta s kratkega končnega zloga na predhodni zlog ('če:ło, 'me:tła, 'ko:pał, ło:nəc, 'təmən, 'dənəs)

*3.4. Izgube glasov*

Govor ne pozna niti izgube vokalov niti izgube konzonantov.

FRANCE NOVAK

# BUČKA (OLA 16)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizem*

1.11. Dolgi vokalizem

i: u:
ẹ: ọ:
e: +ər̯ (glej 1.13)
i̯e: u̯o:
ą:

1.111. Vokala /i: u:/ imata fakultativno diftongično varianto [i̯e], [u̯o].

1.112. /ẹ:/ in/ọ:/ sta izgovorjena nenapeto.

1.12. Kratki vokalizem

i u
e ə o
a

1.121. /u/ v internih zlogih ima fakultativno varianto [ọ].

1.122. Akcentuirani kratki vokali v nezadnjih zlogih se včasih lahko izgovarjajo tudi mılo podaljšano — nɔ́:šu, 'berte (poleg bé:rte), prim tudi 1.331.

1.13. [ər] v kratkih zlogih lahko obravnavamo kot /ə/ + /r/, medtem ko je v dolgih zlogih enakovreden drugim diftongom (z relevantno prek obeh delov diftonga razdeljeno intonacijo, glej še 3.13.)

### *1.2. Konzonantizem*

1.21. Zvočniki

v m
ł
l r n
j

1.22. Nezvočniki

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| č | | š | ž |
| k | g | x | |

*1.3. Prozodija*

1.31. Akcent ni vezan na določeno mesto v besedah.

1.32. Govor pozna kvantiteto (v akcentuiranih zlogih).

1.33. Na dolgih vokalih (in diftongih) pozna govor tonemsko akcentuacijo (cirkumflektirano in akutirano).

1.331. Kadar se kratki akcentuirani vokali izgovarjajo malo podaljšano (prim. 1.122), se tonemskost približuje akutu.

1.34. Iz povedanega sledi, da vsebuje inventar prozodemov tri elemente (V̏:ᶜ V́:, 'V) in neakcentuirano kračino (V).

*1.35. Opomba*

Ljudje v tem narečju močno vnašajo knjižne reflekse, zato dobimo včasih nepričakovane zapise.

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizem*

2.11. Dolgi vokali (in diftongi) nastopajo le pod akcentom, in sicer v vseh pozicijah, razen naslednjih omejitev: /i:/ ne nastopa pred /j/; /ẹ:/ ne nastopa pred /r/.

2.111. /ᵘo:/ ima v poziciji, kadar ni za labialom ali velarom, lahko fakultativno varianto [o:].

2.12. Kratki vokali so lahko akcentuirani ali neakcentuirani. Akcentuirani se v nezadnjem besednem zlogu lahko izgovarjajo malo podaljšano. Kratki akcentuirani /i/ nastopa le v izglasju ali v poziciji pred /j/ v zadnjem zlogu ('bi̯i̯, u'si, na s'mi 'na sejmu'). Kratki akcentuirani /u/ je omejen v glavnem na izglasje (d'nu, 'ju, m'lu, 'kukər).

2.121. /o/ ima v vzglasju lahko varianto [ọ] ali redko [ᵘo], [ᵘa] (ọb'ras, ᵘodrè:že); v izglasju in v akcentuiranih internih zlogih za labiali in velari varianto [ᵘo], [ᵘa] ('kᵘo̯i̯ in 'kᵘa̯i̯, 'bᵘop).

2.122. Včasih, zlasti pri konzonantski skupini čk, alternira neakcentuirani /ə/ z /Ø/ (tẹ̀:čk~tẹ̀:čək).

2.123. Ob zvočnikih se pojavlja /ə/ pred zvočnikom ali za njim (əlsé̯:ca~ləsé̯:ca).

2.13. /ə̯r/ ne nastopa v izglasju.

### *2.2. Konzonantizem*

2.21. Zvočniki

/v/ nastopa kot [v] pred vokali, ne pred vokalom ima varianto [u̯], ki lahko, kadar ni za vokalom, alternira z [u] (głą̊:va, głą̊:u̯, u'sa, ur$^{i}$e:me, urą̊:na).

/j/ ima ne pred vokalom varianto [i̯], razen tega že [j] sam ni izrazito spirantičen (jé:len, vəčə̯erje, zą̊:i̯c).

/n/ ima pred velari varianto [ŋ] ('meŋk, rẹ̀:bəŋk, čə̯fəŋga).

/l/ ne nastopa pred prednjimi vokali.

2.211. Zvočniki ostajajo zveneči v vseh pozicijah, le [u̯] se redko asimilira sledečemu nezvenečemu nezvočniku, kadar ni za vokalom (vendar običajneje v taki poziciji alternira z [u]) — φsxą̊:je.

2.22. Nezvočniki

2.221. Po zvenečnosti se nezvočniki prilagajajo sledečemu nezvočniku.

2.222. Zveneči nezvočniki ne nastopajo v starem izglasju (iz izhodiščnega sistema), ampak imajo tam svoje nezveneče pare. Za novejše izglasje, nastalo po redukciji, iz gradiva ni jasno, ali ostaja zveneči nezvočnik fonološko zveneč ali ne.

### *2.3. Prozodija*

2.31. Akcent na kratkem vokalu v nezadnjem zlogu ni posebno pogosten — — 'kukər, 'təmən, 'neste, 'təma, 'pečte (prim. še 1.122).

2.32. Dolgi vokali nastopajo le pod akcentom. Distribucija dolgih in kratkih vokalov glede na mesto v besedi ni omejena.

2.33. Omejitev glede distribucije tonemov (na dolgih vokalih in diftongih) ni.

## 3. IZVOR

### *3.1. Vokalizem*

3.11. Dolgi vokalizem

i: ← e: — pì:č~pi̯e̯č
← akcentuiranega e v nezadnjih zlogih — ni̯é̯su
← ę: — pí:ta~pi̯é̯ta, dəvi̯e̯t, zí:ta
← akcentuiranega ę v nezadnjih zlogih — ži̯é̯la, i̯é̯tra
← ě: in i: ter akcentuiranih ě in i v nezadnjih zlogih v poziciji pred r — mi̯é̯ra, mi̯é̯rəm, ski̯é̯ra, zvi̯e̯r, zvì:rk

u: ← akcentuiranega o v nezadnjih zlogih — úːi̯stər, xu̯ódəm, nu̯ósəm, kúːže~ku̯óže
← ǫ: — zùːp, rúːka
← akcentuiranega ǫ v nezadnjih zlogih — gúːba~gu̯óba
← vzglasnega u, skupaj z [i̯] — úːi̯sta, úːi̯c
← onomatopoetičnega u — kúːkou̯ca

ẹ: ← i: — zẹ́ːma, vẹ́ːme, rẹ́ːba, tərpẹ́:
← akcentuiranega i v nezadnjih zlogih — lẹ́ːpa

ọ: ← u: — xrọ̀ːška, klọ́ːč, plọ́ːče
← akcentuiranega u v nezadnjih zlogih — bọ́ːkau̯
← o: — mọ̀ːč, drevọ̀ː, cvetọ̀ːvi

e: ← ě: — cvèːt, svèːt, gnéːzd/gi̯éːzd, v izglasju skupaj z [i̯] — véːi̯, dvèːi̯
← akcentuiranega ě v nezadnjem zlogu — bréːza
← glasov, ki bi sicer dali [iː] pred /j/ — žéːje

$^{i}$e: ← e, ki je prišel pod akcent po premiku akcenta s končnega kratkega zloga — r$^{i}$éːče, z$^{i}$éːmle, b$^{i}$éːre, b$^{i}$éːdro

$^{u}$o: ← o, ki je prišel pod akcent po premiku akcenta s končnega kratkega zloga — g$^{u}$óːra, óːu̯ca, n$^{u}$óːsu

ą: ← a: — łą̀ːs, głą́ːva
← akcentuiranega a v nezadnjih zlogih — mą́ːt, brą́ːtje
← əː — mą̀ːx, žą́ːje 'žanje'
← ł: in ł̯ skupaj z u̯ (ąː+u̯) — bą́ːu̯xa, są́ːu̯za, ką́ːu̯ne
← o: pred istozložnim u̯, če je prišlo v starejši fazi do skrajšanja diftonga — pą̀ːu̯dne

## 3.12. Kratki vokalizem

Tu so povsod izvzeti akcentuirani vokali v nezadnjih zlogih iz izhodiščnega sistema, ki so prešli v dolgi vokalizem (to pri posameznih vokalih ni posebej navedeno).

i ← izglasnega i (kadar ni popolnoma reduciran) — lẹ̀ːsti, 'si
← ə+istozložni i̯ (iz ń) — óːgi, p$^{i}$eːdi
← analogično vnesenega i: v neakcentuirano pozicijo — sinọ̀ːvc
← skupine ji — łą̀ːdica, dẹ́ːvi
← i+j v novejših besedah — jọ́ːni

u ← izglasnega u (kadar ni popolnoma reduciran) — gùːstu, mù̯ožu (poleg mùːži)
← vzglasnega u — ušẹ̯́sa, u'čət
← neakcentuiranega ł̯ — ją̀ːbuka
← akcentuiranega izglasnega -o — d'nu

← v internih zlogih za labiəli in velari o in ǫ — kulé:n, mǫžì:~mǫžìe̯
← izglasnega -əu̯ (različnega izvora obeh glasov) — nié̯su, mẹ̀:su, vẹ́:du, cíe̯rku
← -ov v gen. pl. — brą̀:tu
← ov v internih neakcentuiranih zlogih — brą́:tusk
← analogično vnesenega u: v neakcentuirano pozicijo in izglasnega [u] v interni zlog — 'kukər, pərutnẹ́:ca (poleg pərətnẹ́:ca)

Glede [u] kot variante k /v/ glej 2.21.

ə ← ə — 'məgła, 'pəs, xə̯ŕbət, pᵘó:pər, s'təbu
← i — š'təl, 'rəu̯, 'dəm, 'sət, šə'rek, pərníe̯su
← u — tré:bəx, k'rəx
← ě — cədẹ́:, 'səm
← neakcentuiranega r̥ skupaj z /r/ (ə+r) — kərtẹ́:na

Glede /ə/ ob zvočnikih glej še 2.123 in 3.411.

e ← e (če ni prišel kasneje pod akcent) — želé:s, pe'čen
← ę — 'zet, tⁱé:le
← i in ě v poziciji pred r — 'ser, zverẹ́:na
← a za palatalnimi konzonanti — əlvẹ̀:čer, gə̯ŕče, vè:je

o ← vzglasnega o, ǫ in izglasnega ǫ — ǫb'ras, matẹ̀:kᵘo
← v večini primerov akcentuiranega o v končnih zlogih — g'rop, s'tou̯, 'kᵘoi̯/'kᵘai̯, glej 2.121.

a ← a — b'rat, s'təza
← v posameznih primerih izjemnega akanja — matẹ̀:ka, smré:kava
← o, ǫ v internih zlogih, če ni za labialom ali velarom — se pǫračẹ̀:, račnẹ́k (poleg ərčnẹ́:k), zadavu̯ólən
← ǫ v izglasju, če ni za labialom ali velarom — žⁱé:na (Asg), brą́:zda (Asg)
← v posameznih primerih vzglasnega in v internih zlogih kratko akcentuiranega o, ǫ ter izglasnega kratkega akcentuiranega ǫ — at'rak, 'sa (poleg 'so)
← e v neakcentuirani nikalnici ne — navé:sta

3.13. ə̯r̥ ← r̥: in r̥ — sə̯ŕna, kə̀r̥t, kə̀r̥st, tə̀r̥ən, pə̀r̥st, mə̯ŕva

### *3.2. Konzonantizem*

3.21. Zvočniki

Zvočniki /j r m n/ so nastali iz enakih glasov v izhodiščnem sistemu, poleg tega pa:

v ← w
← l, če ni bil pred vokalom ali j

j ← ń (pri zaimku on so tudi dublete j ~ nj)
← v posameznih primerih kot prehodni /j/ — u̯ó̯i̯stər, zagò̥:i̯zdə; v posameznih primerih razvit med velarom in [e] — bə̀r̯ki̯e, k'je
← izglasnega ě: skupaj z /e:/ — dvè:i̯, vé:i̯

l ← ĺ — klò̥:n, kré:gəl
← l pred prednjimi vokali
← iz primarne skupine tl, dl pred prednjimi vokali — vẹ́:le

ł ← l pred zadnjimi vokali (tudi če so zdaj reducirani) — dé:ł
← primarne skupine tl, dl pred zadnjimi vokali — pą̀ła
← v posameznih primerih v izglasju po analogiji (na primer po vzorcu dé:ł 'delo', dé:ł̥a) — 'u̯oł̥

r ← neakcentuiranega r̥ skupaj z /ə/ (ə+r) — gərmù:je~gərmò:u̯je
← akcentuiranega r̥: in r̥, če je bil za njim zvočnik, ki je postal zložen, skupaj z /r/ — 'gərəm, 'čəru

3.22. Nezvočniki

Nezvočniki so nastali iz enakih glasov v izhodiščnem sistemu, poleg tega pa:

č ← t́
k ← tj v primerih, ko skupina tj ni bila analogično vzdrževana — kⁱé:dən, k'je
x ← k, g pred t ali k — 'mexk, nù:xt

Zveneči nezvočniki so nastali tudi iz nezvenečih po asimilaciji na sledeče zveneče nezvočnike, nezveneči pa iz zvenečih z ustrezno asimilacijo na sledeče nezveneče in v starem izglasju (prim. še 2.221—2.222).

### *3.3. Prozodija*

3.31. Akcentsko mesto je kot v izhodiščnem sistemu, le s to razliko, da so akcentuirani zlogi, ki so bili pred akcentuiranimi kratkimi zadnjimi zlogi — — žⁱé:na, nᵘó:su 'nosil', 'dənəs, 'məgła. Kjer je možen vpliv drugih fleksijskih oblik, je akcent lahko ohranjen oziroma restituiran na zadnjem zlogu — at'ɪak, pog'rep.

3.32. Kvantiteta je kot v izhodiščnem sistemu z naslednjimi razlikami:

3.321. Dolgi so vokali, ki so bili kratki akcentuirani v nezadnjih zlogih — krą́:va, ją́:gọda, dé:ł 'delo'.

3.322. Dolga sta e in o, ki sta prišla pod akcent po premiku akcenta s končnega kratkega zloga — žⁱé:na, nᵘó:su.

3.323. Vokal /ə/, ki je prišel pod akcent po premiku akcenta s končnega kratkega zloga (in se pozneje za njim vokal ni reduciral, da bi prišel v zadnji zlog),

se včasih izgovarja malo podaljšano — nə̀:šu, z də̀:žjem. Tako se obravnavajo tudi drugi vokali, ko je bil v redkih primerih pri prejšnjih primerih akcent analogično zadržan na koncu in če se je nanje premaknil ob času premika v tipu məgła — 'berte~bé:rte.

3.33. Tonematika je kot v izhodiščnem sistemu z naslednjimi razlikami:

3.331. Aktuirani so vokali, ki so se podaljšali — krą́:va, ją́:gǫda.

3.332. Kadar se kratki vokali izgovarjajo malo podaljšano (prim. 3.323), se tonemskost približuje akutu.

3.333. Metatonijski novi cirkumfleks je razširjen tudi na nekatere kategorije, ki niso splošnoslovenske — bǫgą̀:ta, dè:łała.

### *3.4. Izguba glasov*

3.41. Vokalna redukcija je srednje močno razvita; zlasti v poakcentskih zlogih je prišlo pogosto do izpada vokalov i, u, ě, ə, če je konzonantska soseščina to dopuščala in če se ni vokal ohranjal zaradi morfoloških razlogov. Večkrat so tudi dubletni primeri. Redno izpada vokal pri sufiksih -ica, -ina. Prim.: jé:sk, pru͜ós, ją̀:pka (polegj ą̀:buka), pé:sk, pi͜étk, jǫ̀:rčk, 'bəsk, želù:c, čló:u̯k, kpę̀:, toda drevǫ̀:, ó:rəx; klǫ́:či (pl. od klǫ́:č), rú:ki, toda na 'dəsk, na stré:x; krą́:u̯ca, teli͜etna. Skoraj redno izgine tudi -o pri samostalnikih srednjega spola — mé:st, čiéł, błą́:t (poleg błą́:tu).

3.411. Kadar bi zaradi izgube vokala prišel zvočnik, ki je za konzonantom ali v vzglasju, v pozicijo pred konzonant ali v izglasje, se pred zvočnikom pojavi ə — dəržę́:na, əlvę̀:čer, uzdę́:gənte, jǫ́:tər.

3.42. Konzonanti se izgubljajo le izjemoma v posameznih primerih; za skupino tl, dl primerjaj 3.21.

JOŽE TOPORIŠIČ

# MOSTEC (OLA 17)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizem*

1.11. Dolgi vokalizem (samo naglašeni)

i: ʉ: u:
ę: ǫ:
ɛ: ą:
a:
+ r̥:

ʉ: ima pred r položajno varianto ǫ:, pred l samo v besedah 'kǫ:lku in tǫ:lku (prim. sicer 'lʉ:lka).

1.12. Kratki vokalizem

1.121. Naglašeni

i ʉ u
ę ǫ
e ø o
ɛ ą
a +r̥

ʉ ima pred r varianto ǫ ('pǫr).

1.122. Nenaglašeni

i u
ɛ a

1.13. Vlogo silabema imajo tudi zvočniki l̥, n̥, m̥ in r̥ (če r̥ ni fonem); prvi trije (deloma tudi četrti) so nastali v zvezi z moderno vokalno redukcijo: 'rekl̥c, 'łą:čn̥, sm̥ 'bʉu̯, sr̥'maštvu (gr̥'du).

Vsi silabemi morajo imeti na obeh straneh soglasnike, namesto enega od njih pa je lahko konec ali začetek besede; meja med predpono in začetnim r̥ ima isto vlogo: pur̥dɛ'čę:t.

*1.2. Konzonantizem*

1.21. Zvočniki

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | ł | | m |
| | l | r | n |
| j | | | i̯ |

1.211. Normalna realizacija fonema /j/ je [i̯]. Silabemi l̥, m̥, n̥ so položajne variante fonemov /l/, /m/ in /n/, tako verjetno tudi nenaglašeni r̥. Fonem /v/ ima varianto [u̯] samo za samoglasnikom (a ne zmeraj, glej nižje), in v soglasniškem sklopu celo [h] — (h vr̥'bi:ni), n pa /ŋ/ pred k in g (za x ni primera). Tudi nekdanji ń je imel zadnjejezično, seveda palatalno, varianto, tj. ŋ́, prim. sedaj 'mę̯ŋka, 'vą̯:i̯ŋkuš.

1.22. Nezvočniki

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| č | ǯ | š | ž |
| k | g | x | |

Fonemi *p, b - t, d* imajo pred *m-n* favkalne variante; *t* in *d* pa pred *l* lateralno.

ǯ je redek: 'maǯar, 'riǯan (konj določene barve) in seveda v novih besedah iz srbohrvaščine in angleščine.

*1.3. Prozodija*

1.31. Značilno je nesorazmerje med dolgimi in kratkimi silabemi: naglašenih (brez r̥) je več kratkih kot dolgih, sicer pa veliko več kratkih naglašenih silabemov kakor nenaglašenih (razmerje 11 : 4) (r̥, l̥, m̥, n̥ niso upoštevani).

1.32. Naglas ni vezan na določeno mesto v besedah, dolgi samoglasniki pa so vsi naglašeni.

1.33. Govor pozna kolikost v naglašenih zlogih, vendar so brez kolikostnega nasprotja e, ø in o; šibek je v tem pogledu a.

1.34. Iz povedanega sledi, da ima govor en sam akcent, to pa (razen pri e, ø in o) na dolgem ali kratkem samoglasniku ali na r̥ (torej 'V: in 'V).

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizem*

2.11. Dolgi samoglasniki in dolgi r̥ so možni le naglašeni, to pa v vseh položajih: na začetku, v sredi ali na koncu besede, tudi v enozložnicah. Položajne omejitve (tudi za kratke naglašene samoglasnike): Namesto zgornje vrste

se pred r pojavlja nižja samoglasniška vrsta, tj. namesto i:/i, u:/u in u:/u torej ẹ:/ẹ, ǫ:/ǫ in ǫ:/ǫ: rɛz'dẹ:ra/'pẹr, 'pǫ:ra/'pǫr, 'gǫ:rtna/'ǫrška; zaradi tega nevtralizacija s prvotnim ẹ in ǫ — 'pẹru/'kǫrba. V onomatopejah in nekaterih ekspresivnih besedah ostaja zgornja vrsta — 'kurba.

2.12. Kratki samoglasniki in ŗ so naglašeni ali nenaglašeni (zadnji lahko le i, u, ɛ in a ter ŗ). Naglašeni se lahko pojavljajo v katerem koli zlogu, nenaglašeni pa pred naglašenimi ali za njimi ali pa v naslonkah, torej v nenaglašenih besedah.

2.13. Vzglasni prvotni i, u in ǫ so razvili protetična j in v, npr. jis'ką:t, 'jeskaų, 'jemu 'imel', 'vu:sta, 'vu:ski, 'vógu, 'vu:gu; zanimiva posebnost je disimilativni g iz takega protetičnega v: 'gu:ška (pri cepu, iz ǫž-ka); pred novim u tega ni — 'uku 'oko'.

2.14. Odvisno od intenzivnosti izgovora, navadno zaradi ekspresivnosti, se spet pojavljajo že reducirani samoglasniki — 'odmax mi ud'nɛsi; p'ridi p'ridi šɛ 'kej.

### *2.2. Konzonantizem*

2.21. Zvočniki

/v/ ima za samoglasnikom varianto [ų] — p'roų, siųka. V nekaterih leksemih nastopa namesto [ų] fonem /f/, verjetno po mešanju s štajerskimi govori, ki se začenjajo že v Kapelah v izrazitejši obliki — p'rɛf 'prav'. S predhodnim o se je istozložno monoftongiziral v u ali o — da'mu:, 'pu, č'łǫ:k čłu'vẹ:ka). Zanimivo restitucijo imamo že po zlitju v 'mŗtuf, iz 'mŗtu + f po mŗtva. /v/ je možen tudi pred zvenečimi nezvočniki — v'zą:mɛm, vd'rẹ:t, vgi nit itd., in seveda tudi pred zvočniki — v'rẹ:t, v'lẹ:čt, v'ną:mɛ, vmi'sit, v'jẹ:da; pred nezvenečim nezvočnikom se premenjuje s f — f'sąk, f'silt, ftik'nit, f'tɛ:p. Disimilatorično h — h vŗ'bi:ni. Varianto [ų] podpira [ų] iz ł — 'daų. O zlitju variante [ų] s predhodnim samoglasnikom gl. spredaj. Za zlitje z nenaglašenim samogasnikom ə, i, ě in u prim. 'nẹ:su, 'nǫ:su, 'vi:du, 'obu; pŗ'jątu, verjetno vse iz [əų], proti 'dẹ:łaų. O protetičnem /v/ gl. spredaj.

/j/ je v fonološkem nasprotju po nosnosti z į, ki se je razvil iz ń oz. iz ŋ ob k, g, sicer pa je paren z ų, kar dokazujejo tudi zlitja z e, tako da nasproti da'mu:, gŗ'mu:jɛ stoji k'lẹ:ca; tipu z'de (iz zdej iz zdaj) pa je vzporedno č'łǫ:k. Fonem /j/ se izgublja i v velelniku: v'bi, pu'pitɛ. O protetičnem j gl. spredaj. Pred-es-ovski je j npr. v 'vu:jsik 'vosek'; redko tudi iz nosnega j — 'jɛmi 'njemu'.

/į/ je ohranjen v vseh položajih (redke izjeme prim. pri /j/), povzroča pa nosno alotonost samoglasnikov in deloma svoje soglasniške soseščine (česar tu ne zaznamujemo): 'įi:va, 'kǫį itd. V emocionalnih besedah ob k in g se pojavlja tudi namesto prvotnega n, npr. g'įę:st, g'įęzdi sɛ 'se previja/prestavlja s telesom', k'įęs (zmerjalni pridevek, morda iz knjez).

/ł/ je možen samo pred zadnjimi, tj. nesprednjimi samoglasniki — 'łąn, 'łanik 'mali lan', 'łonc, 'łǫ:nca, 'łun. Fonološki status potrjujejo nasprotja tipa k'rạ:ła — k'rạ:la 'kradla — kralja'. Za samoglasnikom (hkrati pa pred soglasnikom ali na koncu besede) je prešel v [ų] — t'kąuca, 'dauų, 'vių, ali pa se je izenačil z l iz lj — 'žil.

/n/ ima pred k in g varianto [ŋ]: 'aŋka, 'ą:ŋgį proti 'on ga jɛ (prim. ún ga jɛ 'oni ga je' proti 'uŋga jɛ 'onega je').

## 2.22. Nezvočniki

2.221. V besedi in zvezi besed nezveneči zvočnik ni možen pred zvenečim in zveneči ne pred nezvenečim — s'vądba, s'łatka, buž 'bṛš, m'łąt ku 'rǫ:sa. Na koncu besede pred premorom so možni samo nezveneči nezvočniki — g'rop, z'les 'zlezi', m'łąt itd. Namesto zvenečih so možni samo nezveneči nezvočniki tudi na koncu besede pred samoglasnikom ali zvočnikom naslednje besede: m'łąt 'muš/'ǫ:čɛ; nasprotje med zvenečimi in nezvenečimi nezvočniki na koncu besede se ohranja samo pri pravih predlogih: ud 'mɛ:nɛ, ud u'čẹ:ta = k 'mɛ:n, k u'čẹ:ti.

### *2.3. Prozodija*

2.31. Naglas s prvotno kratkega zloga je rad premaknjen na predhodni zlog, v nekaterih primerih celo na proklitiko: 'začǫ, 'temǫ, 'pṛ nas oz. 'pǫ:płat, ki'pǫ:vau (terciarni oz. sekundarni preskok nazaj).

2.32. Dolgi samoglasniki so le naglašeni.

2.33. Kvantitetno nasprotje (pod naglasom) nima omejitev, samo e, ø in o so zmeraj le kratki.

2.34. Možne so zložene in sestavljene besede z več naglasi.

## 3. IZVOR

### *3.1. Vokalizem*

### 3.11. Dolgi vokalizem

i: ← i: — 'zi:ma
← naglašenega í v nezadnjih zlogih — 'li:pa
← polglasnika v besedi 'deš — 'di:ža

u: ← ǫ: — 'pu:t
← ó v nezadnjih zlogih — 'nu:siš
← ǫ v nezadnjih zlogih — 'gu:ba
← ę v nezadnjih zlogih — 'vu:na
← iz zveze ó: + ų — da'mu:, gṛ'mu:jɛ
← iz analognega o po ǫ — 'nu:ga

ų: ← u: — 'dų:ša
← ú v nezadnjih zlogih — 'kų:xat, 'jų:žna

ǫ: ← u: pred r — 'pǫ:ra
← ó:l v besedah 'kǫ:lku, 'tǫ:lku

ę: ← é v nezadnjih zlogih — 'nę:su 'nesel'
← ę: — 'pę:tik
← ę́ v nezadnjih zlogih — 'ję:tra, 'žę:ła (opis. del.)
← e: — z'vę:zda
← akutiranega ě v nezadnjih zlogih — 'mę:stu
← ɔ́ v nezadnjih zlogih — f'tę:knɛm
← ě:+j — k'lę:ca, 'tę: 'tej'
← i: pred r — v'mę:ra

ɛ: ← e, ki je prišel pod naglas po premiku naglasa s končnega kratkega zloga — 'tɛ:ta
← ę, ki se je zamešal z e — g'rɛ:da
← a: — b'rɛ:da (za r)
← ə: ki se je zmešal z e — 'mɛ:xn̨

ǫ: ← o, ki je prišel pod naglas po premiku naglasa s končnega kratkega zloga — 'gǫ:ra, 'vǫ:da
← u: pred r — 'gǫ:rtna

ą: ← a: — g'łą:va
← á v nezadnjih zlogih — 'mą:t
← ɔ́ v nezadnjih zlogih, večinoma ne pred k, g, x — 'mą:ša

## 3.12. Kratki vokalizem

i ← i, ə, u, ě — 'nu:si, mič'ką:t, pis'ti:, si'di:
← vzglasnega j (po asimilaciji s protezo) — 'igra, i'mę
← ì: — 'sin
← ì:j — 'pi 'pij'

u ← o — u'či, 'mę:stu
← ł — du'ži:, 'ją̨buka
← ǫ — stu'pit, 'v:ǫ:du 'v vodo'
← ə, i, u, ě+l — 'nę:su, 'nǫ:su, 'obu, 'vi:du
← ò: — 'nus
← cirkumflektiranega ǫ: — głą'vu
← ł: — 'vuk
← ò:u̯ — 'pu 'pol'
← ù: v ekspresivnih besedah — 'kurba

u̯ ← ù: — 'dux
← ì: — 'bu̯u̯ 'bil' pomožnika 'sem'

ǫ ← ų: pred r — 'pǫr
← ę v besedi 'kǫlku (če se res govori tudi kratko)

ę ← ẹ̀: — pęt
← ì: pred r — 'pęr 'pivo'
← è: — 'šęst
← cirkumflektiranega ě: — b'rękˇ
← ẹ̀:j — k'lęc

ǫ ← ǫ: — 'vǫt 'vod'
← ù: pred r — 'ǫrška 'Urška', 'gǫr (če iz 'gù:r)

e ← ə — 'pes, 'temn̥
← í — 'dem, 'deu̯ji, 'deu̯jau̯ 'divji, divjal'
← akutiranega ě — 'det, 'sedu
← cirkumflektiranega ě — 'dełaj (poleg 'dę̣łaj) v velelniku
← áj — 'de 'daj', z'de 'zdaj', 'mečkin 'majčken'
← ú — 'te 'tu', na d'ne, 'na dnu'
← v prevzetih besedah — 'seksi, tudi iz knjižnega jezika-s'veta Ma'rija (če se poje ipd.)

o ← ó — 'nor, 'nos(i) (vel.)
← akutiranega ǫ — s'top 'stopi' (vel.) tudi analogno po terciarnem premiku
← akutiranih u, a, ě, i, ə pred u̯ — 'čou̯, p'rou̯, f'tou̯, v'bou̯, 'šou̯
← ú v izjemnih pogojih (ekspresija ipd.) — 'lolɛk, 'korca!
← v prevzetih besedah — 'lort 'lord', tudi iz knjižnega jezika: 'oče 'naš (če se moli)

ø ← ú — 'køp, 'køpčik
← ol — 'døl (izjemni razvoj)
← el — 'vølki (morda zaradi ekspresivnosti, sicer zaradi v)

ɛ ← e, če je nenaglašen — zɛ'lɛ:nɛ
← e, če je prišel pod terciarni naglas — 'tɛlčik
← é — k'mɛt
← ę, če je nenaglašen — mɛ'su, 'xi:šɛ (rod.)
← ę, če je prišel pod terciarni naglas — 'mɛxka
← ę́ — 'zɛt
← a za r — brɛz'dą:t, rɛz'dą:t
← á za r — m'rɛs
← a za r, ko je prišel pod terciarni naglas — b'rɛzdau̯ (prim. še 'bɛl 'bali', 'pɛlɛ 'pale=spet')
← ɛ̀: — 'tɛt

← o za r (večinoma) — prɛs'tǫ:ra, prɛ'dą:t, prɛ'fɛ:sɛr
← o za r pod terciarnim naglasom — p'rɛdau, p'rɛstɛr
← i pod terciarnim naglasom (izhodišče verjetno pred r) — 'šɛruk, 'vɛsuk

ą ← à: — 'sąm

a ← a — ka'di:ła
← á — š'ła
← a pod terciarnim naglasom — 'naklɛ 'na tla', 'nagnaų
← o po izjemnem akanju — ka'kuš, da'mu:, ka'kut
← analognega a — v'zam 'vzemi', 'łažic
← e v izjemnih primerih — 'gu:sanca, 'ki:saų, 'and'vɛ:jst
← à: (v nekaterih dvoglasniških zvezah) — 'daų (proti 'sąųski)

ŗ ← r̨ — pŗ'dę:t
← ŗ̀: — 'pŗt
← r+reducirani samoglasnik — vŗ'ją:mɛm, 'zapŗ, pŗ

*3.2. Konzonantizem*

## 3.21. Zvočniki

Zvočniki /j/, /r/, /m/, /n/ so nastali iz enakih glasov v izhodiščnem sistemu, poleg tega pa:

v ← w — 'si:va
← ł, če ni bil pred samoglasnikom ali j — 'daų
← u, če je bil predponski — v'bi:t, vm'rę:t
← iz proteze pred prvotnim u, ǫ — 'vuxu, 'vu:ski, 'vǫšu 'ušel'

į ← ń — 'įį:va
← ŋ po antepoziciji, skupaj z ŋ — 'zą̣ŋka

j ← ń, v posebnih primerih — 'jɛmi 'njemu'
← iz proteze — 'ji:šɛm
← iz — x — 'xišɛjx iz ('xišɛj + x 'išah')

l ← l pred nezadnjim samoglasnikom — 'li:pa, 'lę:pa, 'lɛ, 'lu:šnu
← l' — k'rą:l(a) 'kralj(a)', 'vulu 'voljo', 'ku:lɛ
← iz l prevzetih besed, pač mlajših — 'lord 'lord', 'luka 'Luka'
← iz analognega ali emfatičnega *l* — 'žil, 'lula, 'lolɛk

m ← n pred b — zap'lęmba

ŋ ← ŋ̣ po disimilaciji — 'misŋ̣ła
← ni — s'tekŋ̣
← ŋ̣ — sŋ̣ 'rɛ:kła

l̥ ← l ob reduciranem samoglasniku — 'misl̥, 'rekl̥c
m̥ ← iz m ob reduciranem samoglasniku — ub'lu:bm̥

3.22. Nezvočniki

Nezvočniki so nastali iz enakih glasov v izhodiščnem sistemu, poleg tega pa:

č ← ť — s'vẹ:ča

k ← tj v primeru kot — 'kẹ:dn̥
← favkalnega t — k'na:ła 'tnalo'
← obstranskega t — k'łączim 'tlačim', k'lijɛ 'tli', vendar d'łą:ka

g ← favkalnega d — g'na:r (izjemoma)

b ← obstranskega d — b'lẹ:tvu 'dleto' (izjemno)

x ← k, g v primerih kot — 'mɛxki, 'łaxki

f ← x pred t — f'tẹ:t, 'noft 'nohet'
← v pred nezvenečim nezvočnikom — f'sɛ, f'sąk
← x in f v prevzetih besedah — 'fǫ:rtuf 'firtah'
← xv — 'fała (tudi fa'lit poleg xva'lit)

h ← w pred w — h vn̥'bi:ni 'v vrbini'

š ← x pɪed š — 'nešɛ ← nihčè, 'mišče
← šč — k'lẹ:šɛ (vendar š'či:m, 'koščik)

ž ← ď (morda, tj. če ni prevzeto) — 'riža, 'žipn̥t 'past'

Zveneči nezvočniki so nastali tudi iz nezvenečih po asimilaciji na naslednje zveneče nezvočnike, nezveneči pa iz zvenečih z ustrezno asimilacijo na naslednje nezveneče ali pa v izglasju — g'łazba, s'łatka, m'łąt.

*3.3. Prozodija*

3.31. Naglasno mesto je kot v izhodiščnem sistemu z naslednjimi razlikami:

3.311. Naglašeni so zlogi, ki so bili dolgi v položaju pred naglašenimi kratkimi zadnjimi zlogi — 'zi:ma, z'vẹ:zda. Le v redkih primerih je bil ta premik izvršen pozneje — 'sedu 'sedel', 'geba, 'seknu 'sukno'.

3.312. Naglašena sta e in o, ki sta bila pred naglašenimi kratkimi zadnjimi zlogi — 'žɛ:na, 'rǫ:sa, 'jɛ:lɛn, p'rǫ:sit (nam.), 'pǫ:płat, ki'pǫ:vaų.

3.313. Naglašeni so tudi e, ø in o, ki so prišli pod naglas po terciarnem preskoku z naglašenega kratkega zadnjega zloga — 'sedu, 'peku, 'deųji 'divji', 'telɛ 'tule', 'køpic, s'topik, 'vozik. Nato analogne razširitve zunaj tega okvira — s'toptɛ, v'zamtɛ, in dalje — 'nɛstɛ, p'rostɛ.

3.32. Kolikost je kot v izhodiščnem sistemu z naslednjimi razlikami:

3.321. Dolgi samoglasniki, ki so bili kratki naglašeni v nezadnjih zlogih, so se podaljšali — k'ra:va, 'dẹ:łu, 'ją:guda, v'za:mɛm . . .

3.322. Dolgi so samoglasniki, ki so prišli pod naglas po premiku naglasa s končnega kratkega zloga v t. i. sekundarnem premiku — 'žɛ:na, 'rọ:sa, č'łọ:k 'človek'; deloma v več primerih kot v knjižnem jeziku — 'pọ:płat, ki'pọ:vau, ki'pọ:vat, 'di:ža 'dežja' (zadnje izjemno).

3.323. Skrajšani so vsi dolgi cirkumflektirani samoglasniki — m'łąt, 'sux, 'tṛt 'trd'.

3.33. Tonemskost je bila pred izgubo kot v izhodiščnem sistemu z naslednjimi razlikami:

3.331. Akutirani so bili (in so danes dolgi naglašeni) samoglasniki, ki so prišli pod naglas po premiku naglasa s kratkega zadnjega zloga (vendar ne tudi po terciarnem premiku) — 'zi:ma, 'vọ:da (toda daj., mest. 'vasi).

3.332. Akutirani so bili samoglasniki, ki so se podaljšali — k'rą:va, 'nu:sim, 'ją:guda

3.333. Niso pa dobili akutiranosti (ker so ostali kratki) samoglasniki po terciarnem preskoku: 'vasi, 'sedu; analogno po teh so jo zgubili nekateri velelniki — 'nɛs (po 'sed).

3.334. Metatonijski cirkumfleks je razširjen tudi na nekatere kategorije, ki niso splošno slovenske, npr. 'misṇła, 'dẹłała, si'deła, bu'gąta, nu'sit, 'mẹrt (zadnje dvoje verejtno analogno).

### *3.4. Izguba fonemov*

3.41. Položajno pogojena izguba fonemov

3.411. Vokalna redukcija je pri kratkih nenaglašenih i, u, ě in nekdanjem polglasniku napredovala splošno verjetno do ə, ta pa se je nato izgubil — 'dẹ:łat, 'lɛ:t 'le-tu', 'vidła, ž'mą:t 'mežati'. Naglašeni ə (tudi iz i in ě) je dal e, naglašeni u pa ø — 'pes, 'set, 'det — k'røx. Naglašeni a za r se samo asimilativno premeni z ɛ — k'rɛj, b'rɛt, pred [u̯] pa z o — p'rou̯, 'žou̯ (ne pa t'kau̯). Samoglasnik e se reducira samo izjemoma — 'dou̯č 'daleč'; pač pa je vsak nenaglašeni o sedaj u — pu'nọ:č, 'ruku. Izginuli i se vrača pri počasnem, v glavnem ekspresivnem govoru — guvu'riti, 'lɛ:ti 'le-tu', 'vi:dit (sicer — 'vi:t).

Prvotni nenaglašeni i je reduciran do ničle:

— pri glagolu v nedoločniškem obrazilu — 'dẹ:łat, kot pripona — 'mẹrt, 'mẹrła, vz'dignṭ, kot končniški v mn. moškega spola deležnika na -l — su g'ni:l, proti deležniku stanja in sploh pridevniku — su g'ni:li/m'łą:di, kot velelniška pripona — 'nɛs(tɛ), kot sedanjiška pripona — 'mẹrtɛ, 'mẹrju itd. (Glas i (iz polglasnika) ostane — pis'tit); pri pomožniku s(e), b(e)) — 'ka:s 'rẹ:ku, 'ka:b 'dau̯, pod poudarkom 'se, 'be. Pri pridevniku je končniški i v mn. (in dv.) ostal, le v or. se izgublja menda prvi i. Pri samostalnikih ni redukcije končnic, izjema je or. mn. a-sklanjatve — za 'xi:šam, s k'rą:vam in poprislovljene zveze — f 'pɛ:č, na 'pɛ:č; pač pa je redukcija končnice i pri osebnih zaimkih — 'mɛ:n, 'tɛ:p, 'sɛ:p, vendar samo z 'nami/'vami itd. V nepregibnih besedah — pu'čąs, pu'zi:m, pu'lẹ:t, 'gor, 'døl; 'mọ:č; 'tut

(toda 'niti). V priponah -ica, -ina, -išče — 'pa̯:lca, k'ra̯:lɛu̯na, jɛč'mẹnšɛ. Nekdanji jat je izginil v ned. priponi — 'vi:t (poleg 'vi:dit), pri sam. č'ło:k, v pridevniških končnicah — 'lẹ:bga, 'lẹ:pmi.

Nekdanji u se redoma gubi v glagolski priponi uje — 'vẹrjɛm (od tod verjetno še 'vẹrvat), v prislovu 'lɛ:t; v dr̥'ga̯:č je zapustil sled v zložnosti r-a. Nekdanji ə je izginil v priponah -əc in -ək (ž'ganc, us'tą̯i̯ŋk), sicer se pa zlil s sledečim [u̯] v primerih kot 'nẹ:su, 'nọ:su, 'vẹ:du, 'mr̥tuf, morda tudi v 'obu 'obul' (prim. u'bou̯).

Nenaglašeni e se reducira le redko, npr. v 'dou̯č 'daleč', ali v 'bolje' — 'bol dɛ s 'ti:xu; prim. še mr̥'bit 'morebiti'.

Nenaglašeni o se reducira redko; prim. že omenjeni, verjetno analogni 'vẹrvat, sicer pa v prihodnjiku pomožnika — m u̯š u̯: 'ka m pa 'rẹ:ku ipd.

3.412. Sled redukcije je ohranjena v zložnosti zvočnikov m, n, r, l — sm̥ b'ła, 'tem̥ga, vz'di:gn̥li, 'u:sn̥, 'mẹ:rn̥, dr̥'ga̯:č, 'pr̥šu, č'mr̥lla, ali v dvojnih soglasnikih — 'si:l:i (dvojni pomeni dolgi), 'ta̯:g:a.

3.4122. Če bi bil soglasniški sklop, ki bi nastal po redukciji samoglasnika, težek, se samoglasnik ni reduciral (zmeraj): 'nu:sim, 'nu:siš (analogno še 'nu:si) — vse iz polglasnika (torej 'nu:səm itd.), 'tenkiga, s 'tenkim; 'dedik, 'pesik, 'tɛpic (čustveno menda tudi ɛ, — p'rasɛc, 'vozɛk). Ti primeri kažejo, da se nekdanja -əc in -ək reducirata samo ob zvočniku — v'dọu̯c, pu'mi̯i̯ẹ̯i̯ŋk.

3.4123. Od soglasniških posebnosti: prvotno tl, dl je poenostavljeno v l tudi v opisnem deležniku — p'lɛu̯, p'lɛ:ła, 'bọu, 'bọ:ła; tudi 'gu̯u̯. Potencialno ŋk se je razvilo v i̯ŋk — gẹ̯i̯ŋk 'gank'. Beseda 'mejnik' se govori jɛmɛ'ni:k, nam. 'njega' se reče 'i̯ẹŋga (verjetno iz zvez kot 'poŋga, sedaj 'pọi̯ŋga). Namesto stn imamo sn v masna, 'masn̥, namesto tst ali stst le st — bu-'ga̯stvu, 'šẹstu (vendar dɛ'vẹctu).

MARTINA OROŽEN

# ŠMARJE PRI JELŠAH (OLA 18)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizem*

1.11. Akcentuirani vokalizem

i: u:
ie̯: uo̯:
e:i̯ o:u̯
a:i̯ a:u̯
ɛ: ą:
a:

1.111. Akcentuirani vokali so fonetično dolgi.

1.112. Fonema |o:u̯| in |uo̯:| fakultativno prehajata v [u:u̯] oziroma [o̯:], fakultativno pa tudi sovpadata z |u:| — 'zo:u̯p, 'zu:p; 'bo̯:r, 'bu:r; č'ľu:vek. Fonema |ie̯| in |e:i̯| pa imata fakultativno varianto [e̯] in [i:i̯].

1.12. Neakcentuirani vokalizem

i u
e o
a

1.13. Silabemi so tudi l̥, m̥, n̥.

### *1.2. Konzonantizem*

1.21. Zvočniki

v m
ł
l r n
j i̯

1.22. Nezvočniki

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| č | | š | ž |
| k | g | x | |

*1.3. Prozodija*

1.31. Akcent ni vezan na določeno mesto v besedah.

1.32. Fonološko relevantne kvantitete ni.

1.33. Govor ne pozna tonemske akcentuacije.

1.34. Iz povedanega sledi, da inventar prozodemov vsebuje le akcentuirane in neakcentuirane vokale.

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizem*

2.11. Dolgi vokali (in diftongi) nastopajo le pod akcentom in sicer v vseh pozicijah, razen naslednjih omejitev: /e:i̯ o:u̯/ in [o̯:] ne nastopajo v vzglasju (dobijo protetična j in v) — 'i̯e:i̯še ~ 'išče', 'i̯e:i̯skra 'iskra', 'vu:ra, 'vo̯:če.

2.12. Od neakcentuiranih vokalov /i/ v vzglasju ni možen (dobi protezo j — i̯i'mɛ:, ali pa se reducira — 'mə̯:m); /u/ v vzglasju pred zvočniki ne nastopa (v'lɛ:gu, v'ma:rła, v'me:i̯t), za /j r/ in /n/ v vprašalnici ni primerov. /o/ je redek, nastopa v knjižnih besedah in tujkah. K /u/ nastopa zlasti v poakcentskih zaprtih zlogih fakultativno varianta [o̯] ('že:i̯vo̯t, 'po̯:to̯k, 'ko̯:žo̯x; vo̯'ra:i̯xi).

2.13. l̥ n̥ m̥ ne nastopajo ob vokalih in ne v akcentuiranih zlogih.

*2.2. Konzonantizem*

2.21. Zvočniki

/v/ nastopa kot [v] pred vokali, sonanti /l r m n j/ in zvenečimi nezvočniki; v končni poziciji za vokalom nastopa z varianto [u̯], za [o̯] in [u] fakultativno z [v] oziroma po asimilaciji na pavzo ali nezveneč nezvočnik s [φ] in [f] (oφ'se:i̯na 'ovsena', f'sə̯:k, b'rə̯:tofski); v izglasju za nekdanjim r̥ s [f] ('da:rf ~ ,drv', 'ča:rf, 'ba:rf 'brv').
/ł/ ne nastopa pred prednjimi vokali.

/j/ ima ne pred vokalom varianto [i̯], razen tega že [j] sam ni izrazito spirantičen ('mọ:ja, 'za:i̯c, 'ją:i̯ca).
/n/ ima pred velari varianto [ŋ] (u'ga:ŋka, 'či:i̯ŋka, š'vą:ŋka, 'po:u̯ŋgrat).
/j/ ne nastopa za konzonanti ('sɛ:je, 'ku:j, 'lo:u̯kja).

2.211. Zvočniki ostanejo zveneči v vseh pozicijah, le [v] se pozicijsko asimilira sledečemu nezvenečemu nezvočniku in da [ɸ] ali[f] ('łą:stufka, f'si:ga, ɸ'są:ja k'ro:u̯x).

2.22. Nezvočniki

2.221. Po zvenečnosti se nezvočniki prilagajajo sledečemu nezvočniku.

2.222. Zveneči nezvočniki ne nastopajo v izglasju, ampak imajo tam svoje nezveneče pare.

2.223. /č/ ne nastopa v poziciji za /š/ — 'tę:š.

*2.3. Prozodija*

2.31. Omejitev glede akcentskega mesta ni.

2.32. Dolgi vokali se pojavljajo le pod akcentom.

## 3. IZVOR

*3.1. Vokalizem*

3.11. Akcentuirani vokali

i: ← akcentuiranega i v zadnjih zlogih — 'mi:š, 'di:m
← če je zaradi poznega akcentskega premika prišel pozno pod akcent — 'vi:suk
← i: v poziciji pred r — pas'ti:rja, pez'di:r
← i v tujkah — 'fi:ŋgret

u: ← akcentuiranega u v zadnjih zlogih — k'ru:x, 'tu:
← iz u v tujkah, ekspresivnih in onomatopoetskih besedah — 'šu:xi, dek'lu:re 'deklica', 'ku:kuca 'ku:ka

i̯ę: ← iz e po poznem premiku akcenta s končnega kratkega zloga — 'ži̯ę:na, 'ti̯ę:ta
← akcentuiranega e, ę, ě, ə v zadnjih zlogih — k'mi̯ę:t, 'zi̯ę:t, x'ri̯ę:n, 'pi̯ę:s
← ę po zapoznelem premiku akcenta s končnega kratkega zloga — g'ri̯ę:da, 'ti̯ę:ška, 'ję:zik

← ə po poznem premiku akcenta s končnega kratkega zloga — 'mi̯ę̯:gla, 'di̯ę̯:ska, v'vi̯ę̯:si

← ě po zapoznelem premiku akcenta s končnega kratkega zloga — v'ri̯ę̯:me

uǫ̯: ← o po poznem premiku akcenta s končnega kratkega zloga — 'guǫ̯:ra, 'vǫ:knu, č'lu:vek, 'vu:rex, 'vǫ:i̯ska (glej 1.112)

← akcentuiranega o v končnem zlogu — st'ruǫ̯:p, k'ruǫ̯:p, 'puǫ̯:t 'tla', 'bǫ:p, 'bǫ:r∼'bu:r, 'rǫ:i̯∼'ru:i̯

← ǫ po zapoznelem premiku akcenta s končnega zloga — 'mǫ:ški

e̯i̯ ← iz i: — 'ze:i̯ma, 'se:i̯n

← akcentuiranega i v nezadnjem zlogu — 'že:i̯tu

o:u̯ ← u: — k'lo:u̯č, g'ro:u̯ška

← akcentuiranega u v nezadnjem zlogu — 'mo:u̯xa, 'ko:u̯ra, 'bo:u̯rja

← o:u̯ v zadnjih zlogih, kjer fakultativno sovpada z u: — 'zo:u̯p 'zu:p in po monoftongizaciji o:u̯ v u: — 'vu:ra

← ǫ: — go'lǫ:u̯p, 'go:u̯ska

← akc. ǫ v nezadnjih zlogih — 'gǫ:u̯ba, 'go:u̯ša

← o+istozložni u̯ (pozicijsko) — 'vu:u̯ 'vol' 'mu:u̯ 'molj'

a:i̯ ← ě: — m'ła:i̯ku, c'va:i̯t

← akcentuiranega ě v nezadnjih zlogih — b'ra:i̯za

← a: ob istozložnem i̯ v tujkah — 'fa:i̯n

← e: — 'pa:i̯č, 'peč', 'ma:i̯t 'med'

← akcentuiranega e v nezadnjem zlogu — 'sa:i̯dn̨, 'ma:i̯lem, 'pa:i̯rje

a:u̯ ← o: — 'va:u̯s, 'va:u̯sk 'vosek', 'na:u̯č, 'ra:u̯k

← akcentuiranega o v nezadnjem zlogu — 'a:u̯sn̨, 'na:u̯sn̨, 'da:u̯ber

← l̨: in l̨ — 'ba:u̯xa, 'sa:u̯nce

← a in o + istozložni u̯ različnega izvora — p'ra:u̯ 'da:u̯, zd'ra:u̯; 'a:u̯ca 'ovca', vu'ła:u̯∼vǫ'ła:u̯

ɛ: ← ę: — 'pɛ:t, 'pɛ:st

← akcentuiranega ę v nezadnjih zlogih — s'rɛča, 'dɛ:tela

← e: in ě: v poziciji pred istozložnim u̯ različnega izvora — pe'pɛ:i̯u̯, cɛ:i̯u̯

← ə: 'dɛ:n, 'mɛ:x, 'lɛ:n, 'vɛ:s

← akcentuiranega ə v predzadnjem zlogu — p'ɛ:sji

← e v tujkah — 'fɛ:st, 'xɛ:c

ą: ← a. d'vą:, 'mą:čka, 'pą:jek

← akcentuiranega a v nezadnjem zlogu — k'rą:va, b'rą:ta

← ə: v izjemnih primerih — 'čą:st, 'łą:š 'laž'

a: ← a v končnem zlogu — 'ra:k, b'ra:t
← r̥: in r̥ — skupaj z r (a : + r) 'ga:rm, 'va:rba, 'ta:rn

3.12. Neakcentuirani vokalizem

i ← i — vi'na:ugret, 'ko:zika, 're:ibnik, le'no:uxi su ži'va:ili, miš'le:ie, 'vo:uxica 'ušesce', 'me:islim
← v tujkah — cip'rɛ:sa, f'le:isik

u ← u — stru'pa:ina, t'ra:ibux, 'na:puš
← o — ku'ła:u, gu'vɛ:dna, ku're:itu, 'že:itu, 'ne:isku; 'po:tok, 'že:ivot, 'na:xot, p'ra:prot, za 'ze:idom
← nepoudarjenega -ov (v gen. pl.) — is'ko:utu 'kotov', 'ra:ugu 'rogov' ku'va:ču 'kovačev'
← o — f'xe:išu, 'sa:ičeju, pu'te:i, 'poti', 'že:lut
← ə+u različnega izvora — 'pe:ku 'pekel' (nom. sg.) 'vo:ugu 'vogel', 'ma:ugu 'mogel' 'pa:du 'padel'
← l̥ — 'ja:bučjek 'jabolčnik'

e ← e — pe'ra:u, ve'či:r, ne'da:ila, ě in ę — le'pa:u, le'sa:in, 'ko:pela č'ło:vek; me'sa:u, 'ja:strep, 'pa:jek
← a pozicijsko za r — re'ke:itje, pre'se:ica, 'fi:ngret, vi'na:ugret, se jə res'ła:ikła
← ə — 'si:inček, 're:ivec, meg'ła:inu

o ← o v knjižnih besedah in tujkah — gos'ti:ilna, to'va:riš, sło'va:inski, Sło'va:inec, Dvor'ja:ni, 'to:mbola, ok'to:bar, 'fe:broar

a ← a — mar'te:inček, ta'ka:u, 'ja:mrała, ła'pu:ux
← r̥ in ə+r skupaj z r (a + r) — par'ge:iše, ar'že:i, ar'ja:va, targu' ve:ina, s'te:bar, 'ma:ukar, 'pe:iskar
← o v posamičnih primerih akanja — kła'bo:uk, namesto i pri glagolih s prvotno pripono nǫ — 'va:rnat, z'ma:rznat, 'pe:iknat

3.13. Silabemi n̥ m̥ l̥ so nastali iz ə+n, ə+m, ə+l; v izjemnih primerih po redukciji vokalov ob ŋ, m, l, l — 'pa:ism 'da:užn̥, 'ga:rl̥ca, 'dɛ:tl̥ček, 'ka:šl̥, pa:rkl̥; silabem n̥ tudi iz ə+m ob dentalu — 'sa:idn̥, 'a:usn̥.

*3.2. Konzonantizem*

3.21. Zvočniki

Zvočniki /j r m n/ so nastali iz enakih glasov v izhodiščnem sistemu, poleg tega pa:

v ← w
← pogosto kot proteza
← l, če ni bil pred vokalom ali j

i ← ń v intervokalični poziciji in deloma v izglasju — 'ši:i̯ek, 'ku:i̯

j ← ń — za konzonanti in deloma v izglasju — 'lo:u̯kja, č'ra:i̯ša, 'p'ɛi̯: 'panj', s'pą:šjek
← v posameznih primerih kot prehodni j — 'u̯o:i̯star, 'do:i̯st

l ← l pred sprednjimi vokali
← iz primarne skupine tl, dl pred sprednjimi vokali — 've:i̯le, 'pą:le 'padle'
← l — 'ze:i̯le, k'rą:l, m'ra:u̯la

ł ← l pred zadnjimi vokali razen u — s'ką:ła, 'łą:nski, 'ba:i̯łu 'belo' toda 'lo:u̯č 'luč'

r ← r̥: in r̥ skupaj z /a/ (a+r) — 'va:rt, bar'ło:u̯k

n ← včasih iz n pred konzonantom — 'ka:u̯nski

## 3.22. Nezvočniki

Nezvočniki so nastali iz enakih glasov v izhodiščnem sistemu. Poleg tega pa:

č ← ť

š ← šč — 'e:i̯še, pugu're:i̯še

f ← v pred nezvenečimi nezvočniki — f'są:k, f'čą:six in za prvotnim r̥ v izglasju — 'da:rf.

k ← tj v primerih, ko skupina tj ni bila analogično vzdrževana — ta t'ra:i̯ki, 'ka:i̯dn̥
← t v primerih disimilacije konzonantskih skupin tn, tl — k'ną:ła, 'po:kle 'tnalo', 'potlej'.

g ← d v poziciji pred n, če d ni bil analogično vzdrževan — u̯'pa:u̯gne, g'ną:r, 'zą:gi̯e
← d v poziciji pred ł — g'łą:ka

x ← k, g pred k ali t — 'na:u̯xt 'na:u̯ft, 'mie̯:xka, 'lie̯:xka.

Zveneči nezvočniki so nastali tudi iz nezvenečih po asimilaciji na sledeče zveneče nezvočnike, nezveneči pa iz zvenečih z ustrezno asimilacijo na sledeče nezveneče v izglasju.

*3.3. Prozodija*

3.31. Akcentsko mesto je kot v izhodiščnem sistemu, z naslednjimi razlikami:

3.311. Akcentuirani so zlogi, ki so bili pred akcentuiranimi kratkimi zadnjimi zlogi — 'žię̯:na, 'vǫ:truk, 'mię̯:gla, 'vi:sǫk

3.32. Kvantiteta je kot v izhodiščnem sistemu, le da so se vokali, ki so bili kratko akcentuirani, podaljšali.

*3.4. Izguba fonemov*

3.41. Do izgube fonemov prihaja redko. Od neakcentuiranih vokalov se izgublja i v sufiksih -ina, -ica (gu'vɛ:dna, č'va:i̯lca 'čebelica', 'ša:u̯larca, pud'la:sca 'podlasica', k'ra:u̯ca, 'ga:u̯rca 'gorica').

Obrazilo -i večinoma izgubljajo: imperativ 2. os. sg., instr. pl. vseh deklinacij, množinske oblike participa na -ł; odvisno od tempa govora izpada obrazilo -i v loc. sg. m. Predtonični i se izgublja v posameznih besedah (p'šɛ: 'pišče', ž'vą:t 'živad', ž'vǫ:ta 'života') in pri nekateterih adverbih v poakcentski poziciji ('dǫ:i̯st, s'ka:u̯s, pu'čą:s, n̨'ma:l, 'da:u̯č).

ə se reducira pretežno ob sonantih v samostalniških sufiksih -ək, -əc (s'tu:denc, 'va:u̯sk, p'ją:nc, 'pą:u̯c).

3.42. Konzonanti se izgubljajo le izjemoma v posameznih soglasniških skupinah (npr. t in p v primerih — 'žą:łusna, 'fa:i̯xnuba; s'xa:rta 'hrbta', xar'ti:iše, 'hrbtišče', 'šą:nček 'piščanček') in v konzonantskih skupinah tl, dl in š (prim. 3.21 pri /l/, 3.22 pri /š/).

V govorni zvezi, odvisno od tempa, izpada -u ← ał v ednin. oblikah m. spola participa na -ł (tip — 'pa:i̯ku 'pa:i̯k, je p'ri:i̯š, sn̨ 'ra:i̯k 'rekel').

JAKOB RIGLER

# SPODNJA LOŽNICA (OLA 19)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizem*

1.11. Akcentuirani vokalizem

i u
ẹ ǫ
i̯e u̯o
ɛ ą
a

1.111. Akcentuirani vokali so fonetično dolgi (i̯e in u̯o sta kot celota dolga), le v diftongičnih zvezah ẹ+i̯, ǫ+u̯, a+i̯, a+u̯ so fonetično kratki.

1.12. Neakcentuirani vokalizem

i u
e o
a

1.13. Silabema sta tudi l̩ in n̩ (za m̩ ni primerov).

### *1.2. Konzonantizem*

1.21. Zvočniki

v m
l r n
j

1.22. Nezvočniki

p b f
t d
c s z
č š ž
k g x

*1.3. Prozodija*

1.31. Akcent ni vezan na določeno mesto v besedah.

1.32. Fonološko relevantne kvantitete ni. Glede fonetične kvantitete glej 1.111.

1.33. Govor ne pozna tonemske akcentuacije.

1.34. Iz povedanega sledi, da inventar prozodemov vsebuje le akcentuirane in neakcentuirane vokale.

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizem*

2.11. Pri akcentuiranih vokalih /ɛ/, /ą/ in /ǫo/ ne nastopajo pred istozložnim [i̯] ali [u̯] (za i͡e v tej poziciji ni zanesljivih primerov).

2.12. Pri neakcentuiranih vokalih ni pozicijskih omejitev.

2.13. ļ in ņ ne nastopata ob vokalih.

*2.2. Konzonantizem*

2.21. Zvočniki

/v/ nastopa kot [v] pred vokali, ne pred vokalom ima varianto [u̯], ki lahko, kadar ni za vokalom, alternira z [u] — 'sẹi̯vi, 'si:u̯, u̯'ri:la 'vrela', u'čẹ:re 'včeraj'.

/j/ ima ne pred vokalom varianto [i̯], razen tega že [j] sam ni izrazito spirantičen — 'dai̯lai̯, 'bẹi̯je.

/n/ ima pred velari varianto [ŋ] — 'tai̯ŋki.

2.211. Zvočniki ostajajo zveneči v vseh pozicijah, le [u̯] se redko asimilira sledečemu nezvenečemu nezvočniku, kadar ni za vokalom (vendar običajneje v taki poziciji alternira z [u]) — pretφ'čẹ:rešnem.

2.22. Nezvočniki

2.221. Po zvenečnosti se nezvočniki prilagajo sledečemu nezvočniku.

2.222. Zveneči nezvočniki ne nastopajo v izglasju, ampak imajo tam svoje nezveneče pare.

2.223. /č/ ne nastopa v poziciji za /š/.

2.23. Podvojeni konzonanti (ki nastopijo zaradi vokalne redukcije in na morfemski meji) se lahko izgovarjajo podaljšano — 's:i͡estri 's sestro'

*2.3. Prozodija*

2.31. Omejitev glede akcentskega mesta ni.

2.32. Glede kvantitete glej 1.111 in 1.32.

## 3. IZVOR

### *3.1. Vokalizem*

#### 3.11. Akcentuirani vokalizem

i ← akcentuiranega i v nepredzadnjih zlogih — 'm̥i:š, 'bi:starca 'Bistrica'
← i:, če je zaradi zapoznelega akcentskega premika prišel pozno pod akcent — 'pi:še 'pišče'
← akcentuiranega e v predzadnjem zlogu — 'si:dn̥ 'sedem', 'zi:le 'zelje'
← akcentuiranega ě v predzadnjem zlogu — sm'ri:ka
← akcentuiranega i in i: v poziciji pred r in pred istozložnim [u̯] (različnega izvora, glej pri /v/) — pas'ti:r, z'bi:rau̯, ko'si:u̯
← e: in ě: v poziciji pred r (včasih tudi (fakultativno?) varianta ę:) (za točno določitev refleksa v tej poziciji v gradivu ni dovolj primerov) — z'vi:r, ve'či:r, ve'čę:rja

u ← akcentuiranega u v nepredzadnjih zlogih — 'tu:, 'ju:žna 'južina'
← u:, če je zaradi zapoznelega akcentskega premika prišel pozno pod akcent — 'gu:ba
← akcentuiranega o v predzadnjem zlogu — 'xu:di, 'u:sn̥ 'osem'
← akcentuiranega u in u: v poziciji pred r in pred istozložnim /j/ — 'ku:ra, 'bu:rja, p'tu:i̯čan
← o: v poziciji pred istozložnim /j/ — 'lu:i̯, 'mu:i̯ (verjetno tudi pred r, vendar je v gradivu en sam primer — 'mu:rje)

ę ← ę: — 'rę:p
← akcentuiranega ę v predzadnjem zlogu, včasih sploh nezadnjem — s'rę:ča, žre'bę:ta, 'dę:tela
← ə: — 'dę:n
← akcentuiranega ə v predzadnjem zlogu — 'pę:sji
← e: in ě: v poziciji pred istozložnim [u̯] (različnega izvora, glej pri /v/) (za možnost enakega refleksa tudi pred r glej pri /i/) — ve'sę:u̯, pe'pę:u̯, 'cę:u̯ 'cel'
← i: skupaj z /j/ (ę+i̯) — 'mę̯islim
← akcentuiranega i v predzadnjem zlogu skupaj z /j/ (ę+i̯) — 'lę̯ipa

ǫ ← ǫ: — go'lǫ:p
← akcentuiranega ǫ v predzadnjem zlogu — 'gǫ:ša 'gošča', 'gǫ:ba
← glasov, ki bi sicer dali u̯o v poziciji pred istozložnim [i̯] (različnega izvora, glej pri /j/) — 'rǫ:i̯, 'kǫ:i̯ 'konj', 'vǫ:i̯ska
← u: skupaj z /v/ (ǫ+u̯) — k'lǫu̯č, 'čǫu̯je
← akcentuiranega u v predzadnjem zlogu skupaj z /v/ (ǫ+u̯) — 'bǫu̯ko 'bukov'

i̯e ← akcentuiranega e v nepredzadnjih zlogih — k'mi̯et
← akcentuiranega ě v nepredzadnjih zlogih — 'di̯et, 'vi̯evarca
← akcentuiranega ę v nepredzadnjih zlogih — 'ži̯et 'žeti (kratki inf.)', s'mi̯etana
← akcentuiranega ə v nepredzadnjih zlogih — 'pi̯es
← e, ki je prišel pod akcent po premiku akcenta s končnega kratkega zloga — 'si̯estra
← ę, ě, ki sta prišla pod akcent po premiku akcenta s končnega kratkega zloga, če se akcent ni premaknil, ko sta bila ę in ě še dolga — 'mi̯exka
← ə, ki je prišel pod akcent po premiku akcenta s končnega kratkega zloga — 'mi̯egla
← e, ę, ě, ə, ki so prišli pod akcent po premiku akcenta s končnega odprtega cirkumflektiranega zloga — 'ni̯ebo, 'mi̯eso, 'si̯eno

u̯o ← akcentuiranega o v nepredzadnjih zlogih — 'bu̯or, 'mu̯otka 'motika'
← verjetno akcentuiranega ǫ v nepredzadnjih zlogih (vendar za to pozicijo v gradivu ni primerov)
← o, ki je prišel pod akcent po premiku akcenta s končnega kratkega zloga — 'ku̯osa
← ǫ, ki je prišel pod akcent po premiku akcenta s končnega kratkega zloga, če se akcent ni premaknil, ko je bil ǫ še dolg — 'mu̯oški
← o, ǫ, ki sta prišla pod akcent po premiku akcenta s končnega odprtega cirkumflektiranega zloga — 'u̯oči

ɛ ← akcentuiranega a in a: + istozložnega j — d'vɛ:sti 'dvajset', 'zɛ:c 'zajec' (po stranskih sklonih), 'bɛ:tica 'bajtica', k'rɛ: 'kraj', 'dɛ: 'daj'
← glasov, ki bi sicer dali /i̯e/ pred istozložnim r — 'bɛ:rte 'berite' (proti 'bi̯eri)

ą ← a: — k'lą:s, m'lą:tim, g'lą:va, 'mą:čka
← akcentuiranega a v predzadnjem zlogu — k'rą:va

a ← akcentuiranega a v nepredzadnjih zlogih — 'ra:k, 'ja:goda
← a:, če je zaradi zapoznelega akcentskega premika prišel pozno pod akcent — p'ra:šič
← akcentuiranega a in a: v poziciji pred istozložnim [u̯] (različnega izvora, glej pri /v/) — zd'rau̯, k'rau̯ 'krav (gen. pl.)', 'dau̯ 'dal'
← o, ki je prišel pod akcent po premiku akcenta s končnega kratkega zloga, v poziciji pred istozložnim [u̯], če ni bilo vpliva fleksijskih oblik z drugačnim refleksom — 'au̯ca
← o: skupaj z /v/ (a+u̯) — 'nau̯s
← ł: in ł̨ skupaj z /v/ (a+u̯) — 'vau̯k, 'vau̯na, 'pau̯n
← ě: skupaj z /j/ (a+i̯) — 'lai̯s, 'sai̯nca, z'vai̯zda
← e: skupaj z /j/ (a+i̯) — 'pai̯č
← r̥: in r̨ skupaj z /r/ (a+r) — 'ga:rm, 'ga:rča

3.111. Zaradi raznih morfoloških izravnavanj so tudi analogično posploševani vokali iz predzadnjih zlogov v nepredzadnje in obratno.

3.12. Neakcentuirani vokalizem

i ← i

u ← u (v poakcentski neizglasni poziciji poleg variante z o) — rume'jąːk 'rumenjak', zgu'bẹi̯, 'saːrcu (dat. sg.), t'rie̯bux
Glede [u] kot variante k /v/ glej 2.21.

e ← e
← ę
← ě
← ə (razen ob r)
← morda -ai̯ — z'gau̯de 'zgodaj' poleg 'dai̯lai̯ (Premalo je gradiva, da bi se dalo zanesljivo ugotoviti ali je -e analogičen po prislovih z -e iz ě ali pa je -ai̯ restituiran po drugih oblikah z a.)

o ← o
← ǫ
← poakcentskega neizglasnega u (kot varianta poleg u) — 'ku̯ožox
← o + istozložnega v — po'sǫːt 'povsod', b'riːzo 'brezov', 'sẹi̯no 'sinov (gen. pl.)'
← i, ə + [u̯] (različnega izvora, glej pri /v/) (za e+u̯ ni jasnih primerov, ker je v tipu 'nu̯ožo 'nožev' najbrž e analogično zamenjan z o, kot npr. celo v 'mu̯ojo 'moje') — 'nu̯oso 'nosil', 'tu̯opo 'topel', ut'rą:glo 'utragljiv, len'

a ← a
← ə v poziciji pred r — 'xẹi̯tar 'hiter'
← raznih vokalov v posameznih primerih (morda po analogijah) — 'vẹi̯dau̯ 'videl' (poleg 'vẹi̯do), 'vi̯evarca, po'tẹːgnat 'potegnoti, potegniti'
← r̥ skupaj z /r/ (a+r) — dar'žẹi̯
← r in v izjemnih primerih ob njem reduciranega vokala skupaj z /r/ (a+r) — par 'pri', 'biːstarca 'Bistrica'

3.13. Silabema n̥ in l̥ sta nastala iz ə+n (različnega izvora, glej pri /n/) in ə+Í ter v izjemnih primerih iz n in l ter Í po redukciji vokalov ob njih — 'siːdn̥ 'sedem', 'piːsn̥ 'pesem', 'mai̯sn̥c 'mesec', 'bǫu̯tl̥ 'butelj', 'vl̥k 'velik'.

*3.2. Konzonantizem*

3.21. Zvočniki

Zvočniki /j r m n/ so nastali iz enakih glasov v izhodiščnem sistemu, poleg tega pa:

v ← w
← l, če ni bil pred vokalom ali j (do danes je ohranjen le, če se ni asimiliral s predhodnim vokalom, glej 3.12 pri /o/) — po'si:kaų̯ 'posekal', 'paų̯ci 'palci', par'je̯:ų̯ 'prijel'
← o: skupaj z /a/ (a+ų̯) — 'naų̯s
← ł̯: in akcentuiranega ł̯ skupaj z /a/ (a+ų̯) — 'vaų̯k, 'paų̯n

j ← ń v večini primerov (za konzonanti dobimo včasih tudi refleks n) — 'kǫ:i̯, 'mai̯ja 'menja', 'gu:jen 'gonjen', s'tę:gjen, čebel'ją:k
← ě: skupaj z /a/ (a+i̯) — z'vai̯zda
← e: skupaj z /a/ (a+i̯) — 'pai̯č
← i: skupaj z /ę/ (ę+i̯) — 'mę̂i̯slim
← akcentuiranega i v predzadnjem zlogu skupaj z /ę/ (ę+i̯) — 'lę̂i̯pa

l ← l pred vokalom ali j
← ĺ
← primarne skupine tl, dl, razen v opisnem deležniku, kjer je tl, dl ohranjen — 'vę̂i̯le 'vile', šę̂i̯lo, p'lĭ̯etla

r ← ŗ: in ŗ skupaj z /a/ (a+r)

n ← včasih ń za konzonantom — 'lǫų̯kna 'luknja'
← pogosto po sekundarni nazalizaciji, če je bil v besedi (predhodno) že en nazalni konzonant — 'mai̯sn̯c, m'lai̯ŋko (poleg m'lai̯ko), že'ję̂i̯nca 'žanjica'
← m ob dentalnem konzonantu, če je silabem — 'si:dn̯ 'sedem', 'u:sn̯ 'osem'

## 3.22. Nezvočniki

Nezvočniki so nastali iz enakih glasov v izhodiščnem sistemu, poleg tega pa:

č ← ť

š ← šť

k ← tj v primerih, ko skupina tj ni bila analogično vzdrževana — 'ki:dn̯ 'teden', t'rai̯ki 'tretji'

g ← d v poziciji pred n, če d ni bil analogično vzdrževan — 'paų̯gne 'poldne', g'na̯:r 'denar'

x ← k, g pred k ali t — 'mĭ̯exki, 'lĭ̯exki, 'naų̯xt.

Zveneči nezvočniki so nastali tudi iz nezvenečih po asimilaciji na sledeče zveneče nezvočnike, nezveneči pa iz zvenečih z ustrezno asimilacijo na sledeče nezveneče in v izglasju.

*3.3. Prozodija*

3.31. Akcentsko mesto je kot v izhodiščnem sistemu, z naslednjimi razlikami:

3.311. Akcentuirani so zlogi, ki so bili pred akcentuiranimi kratkimi zadnjimi zlogi — 'ži̯ena, 'u̯otrok, 'mi̯egla.

3.312. Akcentuirani so zlogi, ki so bili pred dolgim cirkumflektiranim izglasnim vokalom — 'ni̯ebo, 'mi̯eso.

*3.4. Izguba glasov*

3.41. Do izgube glasov prihaja redko. Od neakcentuiranih vokalov se redno izgubi /i/ v sufiksu -ina (go'vę:dna, te'lę:tna, 'mi̯ezgona 'mezgovina'), izgubi se tudi glagolska pripona i v 3. os. pl. ('vę̯idjo 'vidijo', 'nu:sjo) in velelniško obrazilo i v pl. in du. ('pi̯ečte), včasih tudi /i/ v sufiksu -ica. Do izgube fonemov prihaja še v posameznih redkih primerih. Za točnejšo določitev je premalo gradiva.

3.42. Konzonanti se izgubljajo le izjemoma v posameznih primerih; za skupine tl, dl, šč pa primerjaj 3.21 pri /l/ in 3.22 pri /š/.

JAKOB RIGLER

# VIDEM OB ŠČAVNICI (OLA 20)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizem*

1.11. Dolgi vokalizem

i: ɯ: u:
ę: ǫ:
ą:

1.12. Kratki vokalizem

i ɯ u
ę ǫ
e
a

1.13. Silabem je tudi ŗ (kvantiteta je nejasna, verjetno nevtralizirana), le v neakcentuiranih zlogih pa še ļ in ņ (za m̨ v gradivu ni primerov).

### *1.2. Konzonantizem*

1.21. Zvočniki

v m
l r n
j ị

1.211. /v/, ki alternira z nezvočnikom f, lahko prištevamo med zvočnike, ker pred njim lahko nastopajo zveneči in nezveneči nezvočniki.

1.22. Nezvočniki

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f̂ | |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| č | | š | ž |
| k | g | x | |

*1.3. Prozodija*

1.31. Akcent ni vezan na določeno mesto v besedah.

1.32. Vokali so dolgi ali kratki (v akcentuiranih zlogih). Nejasna je kvantiteta pri ɐ̯ in deloma tudi pri ę v poziciji pred j.

1.33. Govor ne pozna tonemske akcentuacije.

1.34. Iz povedanega sledi, da inventar prozodemov vsebuje dva akcenta ('V:, 'V) in neakcentuirano kračino (V).

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizem*

2.11. Dolgi vokali nastopajo le pod akcentom. /ʉ:/ ne nastopa v vzglasju (dobi protetični v).

2.12. Navedeni kratki vokali nastopajo pod akcentom; v neakcentuirani poziciji nastopi /i/ namesto /ʉ/ in /ę/, le pri nekaterih informatorjih se včasih še dobi /ę/ tudi v neakcentuirani poziciji. /ʉ/ ne nastopa v vzglasju (dobi protetični v).

2.13. ɐ̯, l̥, n̥ ne nastopajo ob vokalih, l̥ in n̥ tudi ne v akcentuiranih zlogih.

*2.2. Konzonantizem*

2.21. Zvočniki

/j/ ima ne pred vokalom varianto [i̯], razen tega že [j] sam ni izrazito spirantičen — 'jai̯ce.

/n/ ima pred velari varianto [ŋ] — 'tę:ŋki.

/i̯/ nastopa samo v intervokalični poziciji in za vokalom v izglasju.

2.211. Zvočniki ostajajo zveneči v vseh pozicijah, le /v/ se asimilira sledečemu nezvenečemu nezvočniku in da /f/.

2.212. Zvočnik /v/ ne nastopa v izglasju, ampak tam alternira z nezvočnikom /f/.

2.22. Nezvočniki

2.221. Po zvenečnosti se nezvočniki prilagajajo sledečemu nezvočniku.

2.222. Zveneči nezvočniki ne nastopajo v izglasju, ampak imajo tam svoje nezveneče pare.

2.223. /x/ ima v intervokalični poziciji varianto [ˣ] — x'lạ:t, t'xọ:r, 'ọrix, ọ'rę̣ˣa, 'bu:ˣe.

2.23. Podvojeni konzonanti (ki nastopijo zaradi vokalne redukcije in na morfemski meji) se lahko izgovarjajo podaljšano — 's:estrọi̯ 's sestro', 'bọt:e 'bodite'.

*2.3. Prozodija*

2.31. Akcent na kratkem vokalu v zadnjem zlogu večzložnic je izjemen (v akcentskem tipu oral pri glagolih — ọ'ra 'oral', smi'ja 'smejal'). Drugih omejitev glede akcentskega mesta ni.

2.32. Dolgi vokali lahko nastopajo le pod akcentom. Distribucija dolgih in kratkih vokalov glede na mesto v besedi ni omejena.

## 3. IZVOR

*3.1. Vokalizem*

3.11. Dolgi vokalizem

i: ← i: — 'si:n, sọ'li:, 'pi:šen, 'i:vje

ɯ: ← u: — k'lɯ:č, me'tɯ:l, k'lɯ:n

u: ← ị: — 'pu:š 'polž', 'bu:ˣa

ę: ← e: — je'sę:n
← ě: — ž'lę:p, 'lę:ze, s'vę:ča
← ę: — 'rę:p
← ə: — 'mę:x, rọ'gę:l

ọ: ← o: — g'nọ:i̯, kọ kọ:š
← ọ: — k'lọ:p, gọ'lọ:p

ą: ← a: — ọ'bą:t, g'lą:va, 'mą:čka
← izjemoma ə: — 'čą:st, 'lą:š

3.12. Kratki vokalizem

i ← i — 'nit, 'riba, i'mę:, 'lętina
← neakcentuiranega u — li'pi:na, vil'ją:k 'ulnjak'
← neakcentuiranega ě (kot varianta nekaterih informatorjev, nekateri imajo še ę) — 'medvit, sti'ni:ca, 'kọ:dilọ

ɯ ← akcentuiranega u (tudi če je pozneje prišel pod akcent) — 'bɯkef, 'kɯščar, 'lɯcki

u ← ł — 'pun, pǫ'gutne, 'jabuka, žu'čą:k 'rumenjak'
← akcentuiranega o v poziciji pred nazalnim konzonantom (nedosledno) — 'gunin 'gonim', 'kuį 'konj'
← u v onomatopejskih besedah — 'kukavica, 'kuka

ę ← akcentuiranega ě (tudi če je pozneje prišel pod akcent) — b'ręza, 'dęt, 'cępič
← neakcentuiranega ě (kot varianta nekaterih informatorjev, drugi imajo že i) — 'kǫ:dęlǫ
← akcentuiranega e, ę, ə (tudi če je pozneje prišel pod akcent) v poziciji pred nazalnim konzonantom (variantno) — 'žęna~'žena, v'zęmen~~v'zemen

ǫ ← o — 'xǫdin, 'kǫš, d'nǫ, š'kǫrc, 'ǫtpre, kǫ'bilica, 'jagǫda, ǫ'kǫ:, 'pismǫ
← ǫ — 'gǫba, 'sestrǫ, 'mǫški

e ← e — 'zelje, 'medvit, prepe'lica
← ę — 'zet, pe'šica, 'tele, 'mexka
← ə — v'zemen (poleg v'zęmen zaradi m), 'pes, 'kosec

a ← a — k'rava, 'jagǫda, 'dęlat, ap'ri:l
← l, če ni bil pred vokalom ali j (vendar pri končnem skoraj izključno samo pri opisnem deležniku, ker ga je drugod izpodrinil analogični 1) — 'teaci 'telci, telički', v'rę:ačina 'vrelčina, vrelec, izvir', c'vea in c'veja 'cvetel'

3.13. ŗ: oz. ŗ (glej 1.13 in 1.32) ← ŗ: in akcentuiranega ŗ

ŗ ← neakcentuiranega ŗ
← v izjemnih primerih zaradi redukcije vokala ob r — žŗ'bę:
ļ ← v izjemnih primerih zaradi redukcije vokala ob l in v tujkah — na sp'rǫtļtje 'na sprotiletje, spomladi'
ņ ← v izjemnih primerih zaradi redukcije vokala ob n in v tujkah — kǫ'pi:šņca, z'digņte.

### *3.2. Konzonantizem*

3.21. Zvočniki

v ← w pred vokalom ali zvenečim konzonantom
← kot protetični glas

j ← j
← ń z izjemo intervokalične pozicije in izglasja — 'jiva, p'rę:dja

l ← l pred vokalom ali j (prim. še 3.12 pri /a/)
← Í
← primarne skupine tl, dl — 'vile, p'leli

r ← r

m ← m z izjemo izglasnega m v končnicah in nepregibnih besedah

n ← n
← izglasnega m, kadar ni analogično vzdrževan (v končnicah in nepregibnih besedah) — 'xọdin, z b'ratọn, 'kạ:n 'kam'
← včasih ń v izglasju — 'ọgen, 'pẹ:n

į ← ń v intervokalični poziciji, včasih tudi za vokalom v izglasju (kjer pa je morda analogičen) — 'tẹ:ịa 'tenja', 'mẹ:ịa, 'kuį 'konj', s vi:į (gen. pl.)

## 3.22. Nezvočniki

Nezvočniki so nastali iz enakih glasov v izhodiščnem sistemu, poleg tega pa:

f ← w v izglasju in pred nezvenečim nezvočnikom

č ← ť

š ← šť kot fakultativna varianta poleg šč

g ← včasih d pred n, l — g'nes 'danes', g'lẹ:tvo 'dletvo, dleto' poleg 'pọ:dne, d'nọ, d'laka, d'lẹ:sna

x ← k, g pred k ali t — 'mexki, 'lexki (z možnostjo analogičnih posplošitev — nọ'xẹ:t proti 'lakti).

Zveneči nezvočniki so nastali tudi iz nezvenečih po asimilaciji na sledeče zveneče nezvočnike, nezveneči pa iz zvenečih z ustrezno asimilacijo na sledeče nezveneče in v izglasju.

### *3.3. Prozodija*

3.31. Akcentsko mesto je kot v izhodiščnem sistemu, le s to razliko, da so akcentuirani zlogi, ki so bili pred akcentuiranimi kratkimi zadnjimi zlogi — 'kọsa, 'bọgat, 'megla.

3.32. Kvantiteta je kot v izhodiščnem sistemu, le da so vokali, ki so bili kratki akcentuirani, v posameznih primerih podaljšani, večinoma iz morfoloških razlogov.

### *3.4. Izguba glasov*

3.41. Do izgube glasov prihaja samo v posameznih izjemnih primerih. Pogosto se izgubi le neakcentuirano velelniško obrazilo i v pl. in du. ('pečte, 'pi:šte). Za vokale prim. še 3.13, za skupine tl, dl, šč prim. 3.21 pri /l/ in 3.22 pri /š/. Zaradi morfološkega izenačevanja se odpravlja /j/ v fleksijskih oblikah pri samostalnikih na -r, -rja.

FRANCKA BENEDIK

# GOMILICE (OLA 21)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizem*

1.11. Dolgi vokalizem

| | | |
|---|---|---|
| i: | ʉ: | u: |
| ę: | ø: | |
| e̯i | | o̯u |
| | a: | |

1.12. Kratki vokalizem

| | | |
|---|---|---|
| i | ʉ | u |
| ę | ø | o̧ |
| e | | ą |

1.13. Silabem je tudi r̥.

### *1.2. Konzonantizem*

1.21. Zvočniki

| | | | |
|---|---|---|---|
| ʋ | | | m |
| v | | | |
| | l | r | n |
| j | | | ń |

1.22. Nezvočniki

| | | | | |
|---|---|---|---|---|
| p | b | f | | |
| t | d | | | |
| c | | | s | z |
| č | ǯ | š | ž | |
| k | g | x | | |

### *1.3. Prozodija*

1.31. Akcent ni vezan na določeno mesto v besedi.

1.32. Vokali so dolgi ali kratki.
Akcent je lahko na dolgem ali kratkem vokalu.

1.33. Akcent je ekspiratoren.

1.34. Iz povedanega sledi, da inventar prozodemov vsebuje dva akcenta ('V:, 'V) in neakcentuirano kračino (V).

## 2. DISTRIBUCIJA

### *2.1. Vokalizem*

2.11. Dolgi vokali nastopajo lahko samo pod akcentom.

2.12. Redkejše fakultativne variante fonemov /i:/, /ɯ:/, /u:/ so [iⁱ], [ɯᵘ], [uᵘ]. ('zi:bẹų||'ziⁱbẹų, b'rɯ:s||b'rɯᵘs, 'ku:čti||'kuᵘčti).

2.13. V položaju pred /r/ se nevtralizirata /ẹ:/ in /i:/ v /ẹ:/.

2.14. /ø:/ je redek. Nastopa najpogosteje v izposojenkah iz madžarščine in kot fakultativna pozicijska varianta ɯ: v položaju pred /r/. Zdi se, da je bil pogostejši v preteklosti. Več se iz gradiva ne da ugotoviti.

2.15. /ẹ/ in /ọ/ nastopata lahko samo pod akcentom.

2.16. /ɯ/ v neakcentuiranem položaju ie redek.

2.17. V položaju pred /ų/ se nevtralizirata /i/ in /ɯ/ v /u/ ('pɯų, 'bɯų).

2.18. V položaju pred /n/ se nevtralizirata /ọ/ in /u/ v /u/ ('kunec, me'sun — 6 sg. meso).

2.19. /ø/ je redek. Nastopa najpogosteje v izposojenkah iz madžarščine in kot fakultativna pozicijska varianta drugih fonemov, najpogosteje v položajih za /v/ in pred /r/ ('vøra, 'vøter/ 'vẹter, 'vøṛien, 'vø, 'šørki, møų). Ostalo isto kot pri /ø:/.

### *2.2. Konzonantizem*

2.21. V izglasju se v večini primerov (redno v končnicah) nevtralizirata /m/ in /n/ v /n/ (že'nẹn, 'din).

2.22. V položaju pred /k g/ ima/n/ varianto [ŋ].

2.23. Razen na absolutnem začetku ima /j/ varianto [i̯].

2.24. V izglasju in pred nezvenečimi nezvočniki /v/ alternira s /f/.

2.25. /ų/ nastopa samo na koncu zloga ali besede.

2.26. Po zvenečnosti se nezvočniki prilagajajo sledečemu nezvočniku.

2.27. Zveneči nezvočniki ne nastopajo v izglasju, ampak imajo tam svoje nezveneče pare.

2.28. /ˣ/ ne nastopa v izglasju, v drugih položajih pa samo fakultativno.

2.29. /ǯ/ je redek. Poleg rezultata asimilacij nastopa samo v položaju za /ž/ ('dežǯą — dežja, druž'ǯẹ — drožje).

### *2.3. Prozodija*

2.31. Akcent je možen na katerem koli zlogu besede.

## 3. IZVOR

### *3.1. Vokalizem*

### 3.11. Dolgi vokalizem

i: ← i: ('zi:mą, 'si:ni, 'zi:bę̯u̯ || 'zi$^{i}$bę̯u̯)

u: ← u: (g'ru:ška, b'ru:s || b'ru$^{u}$s)

u: ← ł: ('vu:k, 'ku:čti || 'ku$^{u}$čti)

ę: ← e: ('mę:t)
← ę: ('pę:tek)
← ə: ('dę:n)

ø: ← v izposojenkah

e̯i̯ ← ě: (m'le̯i̯ku, c've̯i̯t)

o̯u̯ ← o: ('no̯u̯č, me'so̯u̯)
← ǫ: ('po̯u̯t, gu'lo̯u̯p)

a: ← a: (t'ra:vą, g'la:vą)

### 3.12. Kratki vokalizem

i ← i ('ribą, 'lipą, 'miš, li'sicą)
← i: v poziciji pred istozložnim /n u̯ i̯/ (si'din, 'ku'siu̯, 'bii̯)
← nekcentuirani ě (zvi'ri:na, 'medvit)
← neakcentuirani u (liš'čanje — lupina, vi'ńa:k — ulnjak)

u ← u (k'lun, 'kuščar, 'tu)

u ← ł ('pun, 'ja:buką)
← o, če je zdaj neakcentuiran ('jągudą, u're$^{x}$i)
← ǫ, če je zdaj neakcentuiran ('li:puf — 6. ed. lipa)
← -ił, če je zdaj neakcentuiran ('ženu)

ę ← akcentuirani ě (st'ę$^{x}$a, 'dęt)

ø ← v izposojenkah

ǫ ← o ('nǫš, p'rǫsi — 3. ed., 'kǫsą)
← ǫ ('gǫbą, 'tǫčą)

e ← e (te'letą, 'ženą)
← ę ('zet, 'za:vec, me'so̯u̯)
← ə ('mešą, 'pes, 'kǫse̯c)

ą ← a (k'rąvą)

3.13. r̥ ← r̥
← r̥:
← r, ki je nastal, če se je ob njem reduciral vokal (pr̥)

*3.2. Konzonantizem*

Konzonanti /j r m n ń p b f t d c s z č š ž k g/ so nastali iz enakih glasov v izhodiščnem sistemu, poleg tega pa:

ɯ ← l razen pred vokali in j

v ← w
← kot proteza pred /ɯ/ ('vɯsta, 'vɯjec)

j ← x v izglasju, sredi besede pa fakultativno

l ← l pred vokali in j
← ĺ
← primarna skupina tl, dl
← včasih n v skupini mn ('kąmli)

n ← -m, redno v končnicah, drugod včasih ('din, 'dọm)

f ← -v
← včasih p (f'ticą)

č ← ť

ǯ ← ď dial. v pozic. za z

ˣ ← x v začetku ali sredi besede (fakultativno)

Zveneči nezvočniki so nastali tudi iz nezvenečih po asimilaciji na sledeče zveneče nezvočnike, nezveneči pa iz zvenečih z ustrezno asimilacijo na sledeče nezveneče in v izglasju.

*3.3. Prozodija*

3.31. Akcentsko mesto je kot v izhodiščnem sistemu, le zlogi, ki so bili tam pred akcentuiranimi kratkimi zadnjimi zlogi, so akcentuirani.

3.32. Kvantiteta je kot v izhodiščnem sistemu.

*3.4. Izguba glasov*

x → ∅ v začetku besede, sredi besede pa fakultativno.

Včasih so reducirani do ∅ tudi nekateri vokali.

TINE LOGAR

# POTOČE (POTSCHACH; OLA 146)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizem*

1.11. Dolgi akcentuirani vokalizem

i: u:
i̯:ə u̯:ə +ər
ę: ǫ: ǫ
e: o:
a:

1.12. Kratki akcentuirani vokalizem

ę
e ə o
a

1.13. Neakcentuirani vokalizem

ę ǫ
e ə o
a

1.14. Funkcijo silabemov opravljata tudi: l̩ n̩, ki sta vedno kratka in neakcentuirana.

### *1.2. Konzonantizem*

1.21. Zvočniki

w m
r l n
j ń

1.22. Nezvočniki

p b f
t d
c s z
č š ž
k g x

1.211. /j/ je fonetično i̯. Zato se pred vokali pogosto asimilira in izgubi.

1.221. /b d/ sta spirantizirana, zlasti še v poziciji med vokali. Isto velja za /g/ (ƀ đ g̈).

*1.3. Prozodija*

1.31. Akcent v besedah je svoboden.

1.32. Akcentuirani vokali so dolgi ali kratki, akutirani ali cirkumflektirani (V́: V̀: V́ V̀).

1.33. Vsi neakcentuirani vokali so kratki (V).

1.34. Akut, dolg in kratek, se v nezadnjem besednem zlogu realizira tako, da je intenzitetni višek na akcentuiranem vokalu, tonični pa na zadnjem vokalu v besedi (bę́:warcà, mərjá:zɔ̀c).

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizem*

2.11. Dolgi akcentuirani vokalizem

2.111. V poziciji pred /j/ se /i̯:ə/ navadno ne govori. Namesto /i̯:ə/ se govori [i:] (zrì:je, í:jo : í:ən 'jem').

2.112. V poziciji pred istozložnim /r/ se /i:/ ne pojavlja (sí:ərk, pəpí:ər)

2.113. V poziciji pred istozložnim /w/ se /u:ə/ ne pojavlja. Namesto /u̯:ə/ se govori [u:] (sù: 'sol', pù:ne 'poldne').

2.114. V poziciji pred /j/ se /je:/ ne govori (čę́:jo 'čelo' : nə čjé:le; pę́:i̯čę 'peči' — inf.).

2.115. V poziciji pred neistozložnim /w/ se /wo:/ ne govori (smǫ́:wa, nǫ́:wa, stǫ́:wa 'stola').

2.116. /ǫ:/ se praviloma ne pojavlja v izglasju.

2.12. Kratki akcentuirani vokalizem

2.121. Kratki akcentuirani vokali se praviloma pojavljajo samo v zadnjih besednih zlogih. Izjema je samo /ə/, ki se pojavlja tudi v predzadnjem zlogu kot kratko akcentuiran (mɔ́gwa, stɔ́zda, tɔ́ma, dɔ́žn̥, sɔ́xno).

2.122. Vsi drugi kratki akcentuirani vokali v nezadnjih besednih zlogih (deloma pa tudi v zadnjih) so pozicijske variante dolgih vokalov pred sklopom zvočnik + nezvočnik, izjemoma tudi pred dvema nezvočnikoma (kràu̯šca, ájce, màčka).

2.123. Kratko akcentuirani /ę/ je redek in se govori samo v končnih odprtih zlogih (blę̀ 'bili', jətę̀ 'iti', bəsę̀ 'vasi').

2.124. Kratko akcentuirani /e/ se govori v končnem odprtem zlogu (blè 'bile', səncè).

2.125. V poziciji pred istozložnim /w/ se v končnih ali edinih besednih zlogih pojavlja en sam kratek vokal, namreč [o] (wəgòu̯ 'lagal', nòu̯, wòu̯, fəžòu̯, bwòu̯ 'ubil', stòu̯).

2.126. Najpogostejša kratkoakcentuirana vokala sta /ə/ in /a/. Govorita se zlasti v zadnjih ali edinih besednih zlogih, /ə/ pa tudi v predzadnjem (mə́gwa).

## 2.13. Neakcentuirani vokalizem

2.131. V predakcentskih zlogih se praviloma pojavlja en sam vokal, namreč /ə/.

2.132. V poakcentskih nezadnjih besednih zlogih se pojavljata /ə a/, samo v obrazilu rod. edn. m. sr. spola pridevniške sklanjatve tudi /e/ (-ega).

2.133. V poakcentskih zaprtih zlogih se pojavljata /ə a/, v poziciji pred /w/ pa namesto /a/ praviloma [o].

2.134. V poziciji za /č/ in pred /w/ se v zadnjih zaprtih zlogih pojavlja tudi [e] (nwáščeu̯).

2.135. V izglasnih odprtih zlogih se govore /ę e ǫ o a/.

## *2.2. Konzonantizem*

## 2.21. Zvočniki

2.211. Za vokalom pred pavzo in pred konzonantom se pojavlja [u̯] namesto /w/ oziroma /l/.

2.212. V poziciji pred /i i:e ę: e:/ /w/ ni mogoč.

2.213. V poziciji med vokali /a — a, o — a, e — a, i — a/ se /w/ ne pojavlja.

2.214. /w/ v poziciji pred zadnjimi vokali v sklanjatvi pogosto alternira z /l/ pred sprednjimi vokali.

2.215. Vzglasnega /w/ pred konzonantom govor ne pozna.

2.216. Skupina /dw/ v poziciji pred /i:/ ni možna.

2.217. V poziciji za vokalom pred pavzo in med vokali se /ń/ realizira kot [i̯ń].

## 2.22. Nezvočniki

2.221. /b d g/ so spirantizirani, zlasti še v poziciji med vokali.

2.222. Zveneči nezvočniki se govore tudi pred pavzo.

2.223. V poziciji pred sprednjimi vokali se /k g x/ ne pojavljajo.

2.224. V poziciji pred /l/ se /s/ ne pojavlja.

2.225. V poziciji pred /r/ se vzglasni /ž/ ne pojavlja.

2.226. Med /z/ in /r/ se /d/ ne pojavlja.

2.227. /x/ se v poziciji med vokali govori kot [ĥ].

*2.3. Prozodija*

2.31. Akcentuiran je lahko katerikoli zlog večzložnih besed.

2.32. Dolgi akut in dolgi cirkumfleks sta možna v vseh besednih zlogih, tudi v zadnjih ali edinih.

2.33. Kratek akut se pojavlja v predzadnjih zlogih, v poziciji pred sklopom zvočnik + nezvočnik pa tudi v vseh drugih besednih zlogih.

2.34. Kratek cirkumfleks se praviloma govori v zadnjih besednih zlogih, kot pozicijska varianta dolgega cirkumfleksa pred skupino zvočnik + nezvočnik pa v vseh besednih zlogih.

2.35. Akcentuirani silabem /ər/ je ali akutiran ali cirkumflektiran.

## 3. IZVOR

*3.1. Vokalizem*

3.11. Dolgi akcentuirani vokalizem

i: ← i: (bí:no, z lì:po)
← akcentuirani i v nezadnjih besednih zlogih (lí:pa)
← predakcentski i po premiku akcenta z dolgocirkumflektiranega zloga (í:me, í:mana, sí:na, sí:nę)
← oji: po kontrakciji (se bí:n, stí:n)
← ě: v poziciji pred j (štì:jan, štì:je, í:jo 'jejo')

u: ← u: (dú:ša, sù:x)
← akcentuirani u v nezadnjih besednih zlogih (bú:ča, ú:ste)
← predakcentski u po premiku akcenta z dolgocirkumflektiranega zloga (lú:dę 'ljudje', ú:xo)
← lu: po asimilaciji (pù:x)
← o:l (sù:, pù:ne, wəpù:ne)

i̯:ə ← ě: (lì:əs, mlí:əko, sví:əča, srí:əbro)
← e: (pì:əč, lì:əd, bəčì:əle, bəsì:əu̯)

u̯ə ← o: (nù:əs, ɣnù:ə̯i̯, ɣù:əd)

ẹ: ← akcentuirani ě v nezadnjem besednem zlogu (smərẹ́:ča, sẹ́:me, brẹ́:za, sẹ́:ča)

← akcentuirani e v nezadnjem besednem zlogu (pẹ́:kọ, nẹ́:sọ, kəlẹ́:sa)

← predakcentska ě e po premiku akcenta z dolgocirkumflektiranega zloga (sẹ́:no, lẹ́:san, pẹ́:pau̯, bẹ́:čar, ščẹ́:re)

← predakcentski e po premiku akcenta s kratkoakcentuiranega končnega zloga v poziciji pred j (čẹ́:jo 'čelo')

← akcentuirani e v zadnjem besednem zlogu v poziciji pred -n v 1. os. sed. č. glag. I. vrste (nəsẹ́:n), po analogiji pa tudi v vseh drugih osebah

ọ: ← akcentuirani o v nezadnjem besednem zlogu (kọ́:ža, ọ́:ran, ọ́:man 'lomim')

← predakcentski o po premiku akcenta z dolgocirkumflektiranega zloga (kọ́:ste, sọ́:lẹ, ọ́:taa, kọ́:ran, ọ́:branč, mọ́:žyanẹ)

← predakcentski o po premiku akcenta s kratkoakcentuiranega končnega zloga v poziciji pred w (smọ́:wa)

← ł: (wọ̀:k, pọ̀:xn̨; vendar wáu̯na, dlọ̀:g)

e: ← ę: (ré:p, prè:ja, təlè:te, jəgnè:te)

← akcentuirani ę v nezadnjem besednem zlogu (təlé:ta, pəré:ta, dé:bwo, žé:ja)

← predakcentski ę po premiku akcenta z dolgocirkumflektiranega zloga (mé:so, té:žaa)

← ə: (mè:x, lè:n, wè:s)

← akcentuirani ə v nezadnjem besednem zlogu (žé:ńe, zé:man)

← predakcentski e po premiku akcenta s kratkega končnega zloga skupaj z j (j+é:) (tjé:le, pjé:lan, njé:swa, rəšjé:ta)

← akcentuirani e ě ę v končnem besednem zlogu skupaj z j (j+e:) (ərmjè:n, žjè:u̯, mljè:u̯, sjè: 'vse', sənəsjè:k, tjè:u̯)

← a:ję po kontrakciji (zè:c)

o: ← ọ: (sò:k, ò:s, dò:b, wò:g)

← akcentuirani ọ v nezadnjem besednem zlogu (gó:ba, mó:ka)

← predakcentski o po premiku akcenta s končnega kratkega zloga skupaj z w (w+ó:) s pogosto varianto w+á (pənwó:če, trwó:ka 'otroka', šərwó:ka, pwó:tak)

← predakcentski ọ po premiku akcenta z dolgocirkumflektiranega zloga (zó:ba, pl. zó:bẹ, mó:žẹ, só:čẹ, dó:bẹ; dó:braa)

← akcentuirani o ọ v končnem ali edinem besednem zlogu (šərwò:k, bəswò:k, bərbwàk, grwàb)

a: ← a: (wà:s, mwà:d, te mwá:dẹ, trá:a)

← akcentuirani a v nezadnjem besednem zlogu (brá:da, brá:na, brá:zda)

← predakcentski a po premiku akcenta z dolgocirkumflektiranega zloga (zwá:to, wá:sẹ 'lasi', drá:jẹ 'dragi', ná:rabe 'narobe')
← oja skupaj z w po kontrakciji (mwá:, twá:)

ər ← r̩: (ə̀rž, ə́rže, zə́rno, də́rbe)
← akcentuirani r̩

## 3.12. Kratki akcentuirani vokalizem

ẹ ← akcentuirani i v končnem odprtem besednem zlogu (sẹ́, blẹ́, bəsẹ́ 'vasi', jẹtẹ́)

e ← akcentuirani e ě v končnem odprtem zlogu (mənè, pər mənè)
← akcentuirani ẹ v končnem odprtem zlogu (pl. f. sè, blè 'bile')
← akcentuirani a v končnem zlogu pred j (krèj)

ə ← akcentuirani ə v končnem zaprtem zlogu (wə̀n, nə̀s)
← akcentuirani i v končnem zaprtem zlogu (klə̀n, də̀m, belə̀k, glə̀d, nə̀č)
← akcentuirani u v končnem zaprtem zlogu (prə̀n, adv. kə̀p, tə̀x 'tu')
← predakcentski ə po premiku akcenta s končnega kratkega zloga (skə́dəń, wə́čək, wə́xka, mə́gwa, stə́zda, tə́ma)
← anal. predakcentski ẹ (mə́čək, mə́xka)

o ← akcentuirani o v končnem odprtem zlogu (dnò, bwò 'bilo')
← akcentuirani ě a i ə v končnem zaprtem zlogu pred l (wəgòu̯, bwòu̯ 'ubil', cwətòu̯)

a ← akcentuirani a v končnem zlogu (bràt, stàr, nàš, tàn)
← akcentuirani o v končnem zaprtem zlogu skupaj z w (w+a) z varianto wo: (žwàt, trwàk 'otrok')
← a: v kateremkoli zlogu pred skupino zvočnik + nezvočnik (krài̯čəč, kàu̯c, pàu̯c)
← akcentuirani ě e v končnem zaprtem zlogu (sàx 'vseh')

## 3.13. Neakcentuirani vokalizem

ẹ ← i v končnih odprtih besednih zlogih (pə lẹ́:tẹ, kú:pẹ, xwó:dẹ)

ọ ← u v končnih odprtih zlogih (u̯ zó:bọ, nə krà:jọ, təlé:tọ)
← -il, -iw, -əl, -əv v poakcentskih zlogih (zdí:xnọ, pí:xnọ, tẹ́:kọ, rà:sọ, prí:šọ, tó:pọ, mə̀rzọ)

e ← e ě ẹ v končnih odprtih zlogih (rá:ste, pl. kərì:te, bəčẹ́:le, lí:stje, tjé:le)
← a v poakcentskih zlogih pred istozložnim j (pwá:čej)

o ← o ǫ v poakcentskih končnih odprtih zlogih (kərí:to, sví:ńo)
← a o v poakcentskih zlogih v poziciji pred istozložnim w l (jágroų, bé:zoų, pí:poų, pwá:čoų, rá:joųc, dé:woųc, brá:troų)
← ě v poakcentskih zlogih v poziciji pred istozložnim l (ží:boų, bí:doų)

ə ← iz vseh kratkih vokalov (i u e ě ę o ǫ a ə) v predakcentskih zlogih (ləsí:ca, mədbé̩:da, pədwá:zəca, kərtəbí:na, pərpəlí:ca, sənḛ:ca, pətəlì:n, wərḛ:šę, məščí:na, zgəbí:, lədí:)
← i u ḷ ə v poakcentskih zlogih (jé:zək, kwážəx, xrá:nən, á:bəko, kú:-xəńa, jú:žəna, žlí:čəca, má:čək)
← predakcentski ṛ skupaj z r (ər)
← r v poakcentskih zlogih v poziciji za nezvočnikom pred pavzo (bì:-ətər)

a ← ě e ę o ǫ a v poakcentskih internih odprtih in končnih zaprtih zlogih (tǫ̀:tax, tǫ̀:tan, gó:sanca, wó:rax, gwáraų, čwó:bak, kǫ́:ran, á:san, jé:čman, pwá:man, pḛ́:pau, z ù:šatam, stì:snan, mlḛ́:nan, pà:jak, wá:xtapca)

3.14. ḷ ṇ ← li ni po onemitvi i (kəbí:dḷca, zí:gṇtę)
← əl ən po onemitvi ə (wágṇ, prá:zṇ)

### *3.2. Konzonantizem*

3.21. Zvočniki so nastali iz ustreznih izhodiščnih slovenskih, poleg tega pa še:

w ← l v poziciji pred zadnjimi vokali in ə (dḛ́:watę, žé:dwo, wəgà:n, wəpá:ta)
← proteza pred refleksi neakcentuiranih o-, u- (wəšì:əte, wəpəkwá:tę, wərḛ́:šę, wədóųc)
← w, ki se je razvil iz predakcentskega o, na katerega je prišel akcent s končnega kratkega zloga, in iz akcentuiranega o ǫ v zadnjem ali edinem besednem zlogu (wáqṇ, kwɔ́:poų)
← l v poziciji pred konzonantom in pred pavzo (šàų, pí:poų, pì:ų, bí:doų)

j ← protetični j pred refleksom neakcentuiranega i- (jəmɛ̀:ne, jətę: inf.)
← redki sekundarni j, ki se je razvil v poziciji za vokalom in pred č (gen. sg. pé:i̯čę, nə pé:i̯čę)
← j, ki odpravlja hiat med vokaloma, od katerih je prvi e ali i (ptc. gərḛ́:ja, žé:ja, zé:ja, pí:ja, pré:ja 'prijela', nɑrí:ja 'naredila', čḛ́:jo 'čelo')
← g v poziciji pred e i (rǫ́:ję 'rogi', prá:ję 'pragi', te drú:ję)
← ń skupaj z ń (jń) (kwà:i̯ń, -a)

l ← Í (klú:č, lú:de, plú:jan, kà:šlan, ǫ́:la 'volja', krá:l)

n ← ę: v poziciji pred č skupaj z e (en) (srę̀nčan, srę̀nčaa, srę̀nča)
← m pred pavzo (nəsę́:n, žé:ńan, rá:stan, wóu̯can, təlè:tan). Izjema je nom. sg. samostalnikov moškega spola
← včasih ń, zlasti pred akcentuiranim i: (žní:ca)

ń ← nj (smərlì:ńe)

## 3.22. Nezvočniki

Nezvočniki so nastali iz ustreznih izhodiščnih slovenskih. Nezveneči nezvočniki so nastali tudi po asimilaciji zvenečih na sledeče nezveneče nezvočnike, in obratno, zveneči na enak način iz nezvenečih. Razen tega pa še:

b ← w pred sprednjimi vokali (krá:be, -ę, bí:məc, bę́:ja, trá:bəca, gní:be 'njive', dó:brabe, čəbę́:ka, čwó:bak, gwá:be, gwá:bəca, bí:ən)
← dw pred i: (ləbí:ce)

p ← včasih iz w (kú:kapca, á:xtapca)

c ← včasih iz č (cərní:ca, cərní:čje, pəšní:cən)
← s (cvì:nc)

č ← ť (pì:əč)
← k pred sprednjimi vokali (ščí:ra, čí:ta, čí:saa, čí:so, pà:jačę 'pajki', dwá:če, só:če, xrù:šče, mətìče, dȯ́šče)

š ← x pred sprednjimi vokali (ší:ša, mú:še, ba̯ušè:, wərę́:šę)
← s v poziciji pred l (jà:šle, šlí:bəca, šlí:na, šlì:əd)
← s v poziciji pred č (ščí:ra, dȯ́šče)

z ← ž v skupini žrě (zrę́:be, zərbé:ta, zrjé:bo 'žrebelj')

### *3.3. Prozodija*

V́: ← V:
← neakcentuirani V v nezadnjih besednih zlogih po premiku akcenta s končnega kratkega vokala na e o
← po premiku akcenta z dolgocirkumflektiranega vokala na predakcentski zlog (zlatò: → zlá:to, okò: → ó:ko, dobrà:va → dó:brava)
← akcentuirani e v zadnjem zlogu pred -m glagolov I. vrste (nəsę́:n) in analogično v vseh oblikah prezenta

V̀: ← V̀:
← akcentuirani e ę o ǫ v končnem besednem zlogu po dialektičnem podaljšanju

V́ ← po premiku akcenta s končnega kratkega vokala na predakcentski ə (məglà → mə́gla)
← pozicijsko iz V́:

← pozicijsko iz V̀:, ki je v slovenščini nastal v nezadnjih besednih zlogih iz akcentuiranega V

V̀ ← akcentuirani i u a ə v zadnjih zaprtih besednih zlogih
← akcentuirani V v zadnjih odprtih besednih zlogih
← V̀: v poziciji pred skupino zvočnik + nezvočnik

V ← neakcentuirani V

### *3.4. Izguba glasov*

3.41. Izguba vokalov

Največkrat se izgube predakcentski vokali v poziciji za zvočniki. Nekaj primerov:

e → Ø (ərčẹ́, blí:ka, pərpəlí:ca, nú:mən 'neumen')

ę → Ø (nədrí:tę 'narediti', kəlčí: 'kleči', pərdí:ca)

i → Ø (pəržgẹ́:, prè:u̯ 'prejel', pjá:ča)

u → Ø (dərží:na, ərmjè:n 'rumen')

o → Ø (ncó:, ərbí:da, kərpí:wa)

a → Ø (pərbí:ca 'pravica', ərzbí:tę, pl̥fǫ̀:n)

ə → Ø (kwái̯ncl̥, wágn̥, prá:zn̥, žé:n 'žejen')

3.42. Izguba konzonantov

3.421. Največkrat se izgubita po asimilaciji na sledeče vokale j in w.

j → Ø (ái̯ce, á: san, á:bəko, ẹ́:san, í:ən, ì:ədǫ, wè:u̯ 'ujel', ẹ́:dwa, ẹ́:stę, ì:əd, mà:o 'imajo')

w (← w, l) → Ø (gwá:a, trá:a, ǫ́:taa, dǫ́:braa, ǫ́:la, smré:kaa, bó:raa, té:žaa, gwá:o, krá:o, smə́já:a, bá:a, dá:a, ší:waa, ú:ža, pù:g, ǫ́:man 'lomim', garẹ́:ja, žé:ja 'žela', pí:ja, ndrí:ja 'naredila', pré:ja 'prijela')

3.422. Izgubi se tudi vzglasni w-/u- v poziciji pred konzonanti razen pred j r m b p k (lí:əče, lí:əčan, zí:gn̥tę, zé:man, zè:u̯, zé:ja 'vzela', zé:mę 'vzemi', gə́rle 'v grlu')

### *3.5. Metateza*

V poziciji pred m b p se vzglasni w ← u metatezira (mwà:zan, se mwí:jan, mwí:j se, mwì:t, bwì:jan, bwì:je, bwì:le, bwòu̯, bwí:ja 'ubila', mwórje 'umrje'.

JAKOB RIGLER

# BREZNICA PRI ŠT. JAKOBU V ROŽU (FRIESSNITZ; OLA 147)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizem*

1.11. Dolgi vokalizem

i: u:
ę: ǫ:
e: o:
a:

1.12. Kratki vokalizem

i u
ę ə (ǫ)
e o
a

Glede ǫ glej 2.12.

1.13. V neakcentuirani vzglasni poziciji nastopajo kot silabemi tudi [ʀ̩], [l̩], [n̩], ki pa jih imamo lahko za pozicijske variante zvočnikov in ə. V internih akcentuiranih zlogih imamo zveze ə+zvočnik lahko za nekakšne diftonge, ker se akcentsko po svoje obnašajo; glej 2.31.

### *1.2. Konzonantizem*

1.21. Zvočniki

w m
l n
j
ʀ

1.22. Nezvočniki

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| č | | š | ž |
| (k) | (g) | x | |
| ʔ | | | h |

Glede k in g glej 2.223.

*1.3. Prozodija*

1.31. Akcent ni vezan na določeno mesto v besedah.

1.32. Govor pozna kvantiteto (v akcentuiranih zlogih). V zlogih več kot drugem proti začetku besede je kvantiteta pogosto nesigurna (zlasti v tipu dáwatə 'delati'); prim. še 2.11, 3.322 in 3.323. Prav tako je težko določljiva kvantiteta v zvezi o:+u̯.

1.33. Razen na kratkih vokalih v zadnjem zlogu pozna govor tudi tonemsko akcentuacijo (cirkumflektirano in akutirano). V nekaterih primerih (zlasti v tipu zàlano, dóʀoje 'dobro je') je tonem nesiguren in težko določljiv; glej še 3.333.

1.34. Iz povedanega sledi, da inventar prozodemov vsebuje štiri akcente (V̏:, V́:, V̏, V́), od katerih sta zadnja dva na zadnjem oziroma edinem zlogu nevtralizirana ('V), in neakcentuirano kračino (V). (Glede neakcentuirane dolžine glej 2.11.)

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizem*

2.11. Dolgi vokali nastopajo pod akcentom lahko v vseh pozicijah; v neakcentuirani poziciji pa nastopa samo [a:], in sicer le v izglasju gen. sg. pridevniške sklanje (stà:ʀa: 'starega'), kar bi lahko razložili tudi kot varianto k a+a, kar se variantno, zlasti v akcentuirani poziciji, res lahko tudi še sliši (nja'a 'njega'). V vzglasju nastopajo dolgi vokali razen /a:/ le v tujkah (pri starih domačih besedah so starejše ali novejše proteze).

2.12. Kratki vokali so lahko akcentuirani ali neakcentuirani. V vzglasju razen /a/ in [u] kot variante k /w/ ne nastopajo; izjema so tujke. Kratki /a e ə i u/ ne nastopajo pred istozložnim /j/ in /w/. /e/ nastopa v poakcentski poziciji samo v izglasju, v predakcentski poziciji pa sta /ẹ/ in /e/ pozicijsko omejena glede na sledeči zlog (glej 3.12 pri /ẹ/ in /e/), tako da /ẹ/ in /e/ nastopata v enakih pozicijah samo v izglasju. Za začetnim j se /ə/ včasih nagiba proti [ẹ] ali [i]. Namesto za zvočnikom se ə (nastal po redukciji iz i, u) pojavlja navadno pred njim — dəʀží:na. /ọ/ nastopa le pod akcentom in le v najnovejših tujkah, zato je problematično, če spada v sistem dialekta.

2.13. [ʀ̥], [l̥], [n̥] nastopajo samo v vzglasju in ne ob vokalih.

*2.2. Konzonantizem*

2.21. Zvočniki

/w/ nastopa kot [w] pred vokali, medtem ko ima ne pred vokalom varianto [u̯], ki lahko, kadar ni za vokalom, redko alternira z [u] (nejasno je, kako je v tej poziciji z asimilacijo na nezveneči nezvočnik).

/j/ ima ne pred vokalom varianto [i̯], razen tega že [j] sam ni izrazito spirantičen.

/n/ ima varianto [ŋ] samo pred k, g v najnovejših tujkah, pred ʔ in h je [n].

2.22. Nezvočniki

2.221. Po zvenečnosti se nezvočniki (razen ʔ in h) prilagajajo sledečemu nezvočniku, v izglasju pa zvenečim nezvočnikom pojema zven.

2.222. /h/ ne nastopa pred nezvenečimi nezvočniki in v izglasju, ampak tam alternira s /x/.

2.223. k in g sta zelo redka (k še bolj kot g); ker nastopata le v najnovejših tujkah in onomatopejah, je problematično, če spadata v sistem dialekta.

2.23. Podvojeni konzonanti (ki nastopijo zaradi vokalne redukcije in na morfemski meji) se lahko izgovarjajo podaljšano — s:astRó: 's sestro', wì:t:e 'vidite'.

*2.3. Prozodija*

2.31. Omejitev glede akcentskega mesta ni; le pri samih kratkih vokalih nastopa akcent na predzadnjem zlogu le v skupinah ə+zvočnik (glej še 1.13), v najnovejših tujkah in pri glagolih tipa žremo (glej 3.312). Akcent je lahko na dolgem ali kratkem vokalu.

2.32. Dolgi vokali nastopajo le pod akcentom. Glede neakcentuiranega [a:] v gen. sg. pridevniške sklanje gl. 2.11. Distribucija dolgih in kratkih vokalov glede na mesto v besedi ni omejena.

2.33. Na akcentuiranih kratkih vokalih v zadnjem (ali edinem) besednem zlogu ni tonemskih opozicij.

## 3. IZVOR

*3.1. Vokalizem*

3.11. Dolgi vokalizem

i: ← i: — sì:n, zí:ma
← akcentuiranega i v predzadnjem zlogu — lí:pa

← ě: — zwí:zda, žlì:b, lì:tas
← e: v nekaterih primerih — jì:zaʀo, nì:besa

u: ← u: — ʔlú:č
← akcentuiranega u v predzadnjem zlogu — bú:ʔo̯u̯
← o: — mù:st, wəʔù:, nú:x (gen. pl.)

ẹ: ← akcentuiranega ě v predzadnjem zlogu — smʀẹ́ʔa
← akcentuiranega e v predzadnjem zlogu (včasih sploh nezadnjem, glej 3.322) — pẹ́:ʔo̯u̯, mẹ́:lam
← e: (v večini primerov) — pẹ̀:č, šẹ̀:st, bəčẹ̀:wa

ọ: ← akcentuiranega o v predzadnjem zlogu (včasih sploh nezadnjem, glej 3.322) — ʔọ́:ža, wọ́:la, nọ́:səm

e: ← ẹ: — pè:st, dasè:t, tʀé:se, poʔlé:ʔəntə
← akcentuiranega ę v predzadnjem zlogu (včasih sploh nezadnjem, glej 3.322 — dé:tala)
← ə: — dè:n, wè:s
← akcentuiranega ə v predzadnjem zlogu — mé:ša

o: ← ọ: — mò:ž, hò:s, wobʀò:č, mó:ʔa
← akcentuiranega ǫ v predzadnjem zlogu — hó:ba
← o̯: in o̯̯ skupaj z /w/ (o:+u̯; vendar je težko določiti, ali je o v tej poziciji dolg ali kratek, glej še 1.32) — wò:u̯k, wó:u̯na

a: ← a: — pà:u̯c, hwá:wa
← akcentuiranega a v predzadnjem zlogu — žá:ba, wʀá:na

## 3.12. Kratki vokalizem

Tu so povsod izvzeti akcentuirani vokali v predzadnjih (včasih sploh nezadnjih, glej 3.322) zlogih iz izhodiščnega sistema (to pri posameznih vokalih ni posebej navedeno), ki so prešli v dolgi vokalizem.

i ← ə + istozložnega j (oboje različnega izvora, glej pri /ə/ in /j/) v kratkih akcentuiranih zlogih, včasih tudi v neakcentuiranih — wo'hin 'ogenj', ʔǝ́xina (poleg ʔǝ́šẹna) 'kuhinja'
← v redkih primerih analogično vnesenega i: v neakcentuirano pozicijo — sinà:mə (poleg sì:namə instr. pl.), swinè:
← v nekaterih novejših tujkah — ó:pšit 'Abschied'

u ← v redkih primerih analogično vnesenega u: v neakcentuirano pozicijo — dʀujá: 'drugega'
← v končnici -umə pri pridevnikih in zaimkih
← v nekaterih novejših tujkah — šwí:gaʀmùtəʀ
Glede u kot variante k /w/ glej 2.21.

ę ← e, ę, ě, če je v naslednjem zlogu sedanji /ę/ oz. /ę:/ ali /ə/ (oz. pred [u̯] o), ki je nastal iz i — lętę́:tə, węsę'le, nęs'tə, pá:mętə (gen. sg. k nom. pá:mat), žę'nou̯ 'ženil'

← e, ę, ě navadno v poziciji pred nekdanjim palatalnim konzonantom — węsę'le, pǫ́:stęl

← neakcentuiranega o, e v poziciji pred wi — bɔ́ʔęu̯na 'bukovina', pà:i̯čęu̯na

← akcentuiranega a pred i̯ v zadnjem zlogu — ʔ'Rę̀i̯

← raznih kratkih vokalov + istozložnega j (različnega izvora, glej pri /j/) — žRę̀:bę 'žrebej, žrebček', mjà:u̯ʔęne 'mjavkanje', dbà:nęst 'dvanajst', pwá:čęte 'plačajte'.

ǫ ← v najnovejših tujkah pod kratkim akcentom — à:i̯zblǫ̀ʔ, šwí:gaR-tǫ̀xtəR

ə ← ə — 'pəs, stəz'da 'steza'

← i — 'nəč, nǫ́:sə, jəmè: 'ime', slɔ́šatə 'slišati'

← u — ʔo'žəx, wə'še 'uho', ʔɔ́šęna 'kuhinja', dəRží:na (glej 2.12)

← neakcentuiranega i̯ (če ni bil možen vpliv akcentuirane pozicije) — á:u̯bəʔo 'jabolko'

← r̥: in r̥ skupaj z /R/ (ə+R, v akcentuiranem vzglasju R+ə), glej še 3.13 in 1.13

← v posameznih primerih raznih neakcentuiranih vokalov — də'bou̯ 'debel', pə'toʔ 'potok'

e ← e, ę, ě v izglasju

← e, ę, ě, če je bil v naslednjem zlogu ozki vokal, z izjemo tistih primerov ki so se nadalje razvili v /ę/ (glej pri /ę/) — peRetní:ce, senù:, besì:da

o ← o, ǫ — 'mol, ʔopí:to, nawú:mnost, ža'wod 'želod', Roʔǿ: (instr. sg.), na RǾ:ʔo

← različnih vokalov v poziciji pred istozložnim [u̯] (različnega izvora, glej pri /w/) — ʔo'tou̯ 'kotel', p'Rou̯ 'prav', u'bou̯ 'ubil', də'bou̯ 'debel', dę́:wou̯ 'delal', u̯zí:hnou̯ 'dvignil'

a ← a

← neizglasnih e, ę, ě, če ni bilo v naslednjem zlogu ozkega vokala ali palatalnega konzonanta (v poakcentskih zlogih pa včasih tudi v tej poziciji) — ja'lan 'jelen', wo'Rax, pa'Re 'pero', žRa'bəc, pá:mat, dáwatə 'delati', wádatə 'vedeti', dé:tala

← o v posameznih primerih — lì:tas 'letos'

3.13. [ʀ̥] ← vzglasnega neakcentuiranega r̥ — ʀ̥ží: (poleg 'Rəž)

← po redukciji vokala za vzglasnim R — ʀ̥'man 'rumen'

[l̥] ← po redukciji vokala za vzglasnim l — l̥dì: 'ljudje'

[n̥] ← po redukciji vokala za vzglasnim n — n̥dę́:la

### *3.2. Konzonantizem*

#### 3.21. Zvočniki

Zvočniki/w j m n/ so nastali iz enakih glasov v izhodiščnem sistemu, poleg tega pa:

w ← l, če ni bil pred prednjim vokalom (in verjetno tudi pred j, vendar v gradivu ni primerov z neasimiliranim lj)
← kot protetični glas (pred o, u) — wo'hin 'ogenj', wəʔù:, wo'hou̯, wú:sta
← ł̥: in akcentuiranega ł̥ skupaj z /o:/ (o: + u̯) — wò:u̯ʔ

j ← g pred prednjim vokalom (vendar se že analogično odpravlja) — nojè:
← ń po vokalu skupaj z /n/ (i̯+n) (kolikor se ni z vokalom asimiliral)
← ń na začetku pred vokalom skupaj z /n/ (n+j) (kolikor se ni z vokalom asimiliral) — njá: 'njega', njò: (in asimilirano ní:wa)
← kot protetični glas (pred i) — jí:šče, jəhʀà:m se

l ← l pred (nekdanjim) prednjim vokalom (za pozicijo pred j glej pri /w/) — lí:pa, lah'wa 'legla'
← ĺ
← primarne skupine tl, dl, razen v opisnem deležniku, kjer je tl, dl ohranjen — wí:le, ší:wo 'šilo'; plẹt'lə, pá:dwa

ʀ ← r
← r̥: in r̥ skupaj z /ə/; podrobneje glej pri /ə/

n ← ń za konzonantom ter skupaj z /j/ za vokalom (i̯+n) in na začetku pred vokalom (n+j) — wù:ʔna 'luknja', 'ʔoi̯n, njá: 'njega'

#### 3.22. Nezvočniki

Nezvočniki, razen k in g, so nastali iz enakih glasov v izhodiščnem sistemu, poleg tega pa:

č ← ť
← k pred prednjim vokalom (vendar se že analogično odpravlja) — čí:sou̯, ʀočè:

š ← x pred prednjim vokalom (vendar se že analogično odpravlja) — ší:tʀo, stʀẹ̀:še
← x pred č (oboje lahko novejše) — ščẹ̀:ʀa 'hči', te mè:ščə 'mehki'

k ← v najnovejših tujkah in onomatopejah — à:i̯zblọ̀k; kù'kuk

g ← v najnovejših tujkah (tudi iz slovenskega knjižnega jezika) in onomatopejah — gà:d, ì:gʀa, bulgá:ʀ, mẹ́:siŋg, šwí:gaʀfó:təʀ; gà:ga

x ← g pred nezvenečimi nezvočniki in v izglasju
← k pred t ali k — xtù: 'kdo' (z možnostjo analogičnih posplošitev — məxè:ʔ proti waʔ'tə)

ʔ ← k
h ← g (razen pred nezvenečimi nezvočniki in v izglasju)
← v tujkah za nemški pridihnjeni h — há:mərʀ
← redko kot protetični glas — há:mpaz (nem. Amboss)
Glede asimilacij po zvenečnosti glej 2.221 in 2.222.

*3.3. Prozodija*

3.31. Akcentsko mesto je kot v izhodiščnem sistemu z naslednjimi razlikami:

3.311. Če je zlog, na katerem je bil kratki akcent, zaradi vokalne redukcije postal predzadnji, je akcent navadno premaknjen na zadnji zlog — mat'ca 'matica'.

3.312. Če se oksitonskemu tipu pri kratko akcentuiranem glagolu v sedanjiku ali pridevniku v moškem spolu ednine končnica v fleksiji podaljša ali se beseda s končnim kratkim akcentom tesno poveže z enklitiko, gre akcent na začetek, le če je na začetku prefiks, lahko tudi na predzadnji zlog (glede kvantitete in tonemskosti glej 3.323 in 3.333) — bàʀamo 'beremo', zàlano 'zeleno', dóʀoje 'dobro je', žʀámo, wotpʀámo ~ wótpʀamo 'odpremo' (k ba-'ʀam, za'lan, do'ʀo, ž'ʀam, wotp'ʀam).

3.32. Kvantiteta je kot v izhodiščnem sistemu z naslednjimi razlikami:

3.321. Dolgi so vokali, ki so bili kratki akcentuirani v predzadnjem zlogu — lí:pa, smʀé̩:ʔa, ʔǫ́:ža.

3.322. V prvotnih kratkih akcentuiranih zlogih bolj proti začetku od predzadnjega so v nekaterih primerih tudi podaljšave (dé:tala ipd.), v drugih regularnih primerih pa je (zlasti pri a) kvantiteta težko določljiva, vendar najbrž kratka (tudi vokalni refleksi so taki kot v kratkih zlogih) — dáwatə 'delati', hládatə, hládawa 'gledala', slǫ́šatə 'slišati', bǫ́stəʀca 'Bistrica', bǫ́ʔę̩na 'bukovina'.

3.323. Včasih je nesigurna kvantiteta tudi pri vokalih (zlasti o), ki so prišli pod akcent po točki 3.312.

3.33. Tonematika je kot v izhodiščnem sistemu z naslednjimi razlikami:

3.331. Akutirani so vokali, ki so se podaljšali — lí:pa, ʔǫ́:ža, dé:tala.

3.332. Akutirani so kratki vokali v zlogih bolj proti začetku od predzadnjega, ki so bili že v izhodiščnem sistemu akcentuirani — dáwatə.

3.333. Vokali, ki so prišli pod akcent po točki 3.312, so navadno cirkumflektirani (bàʀamo, zàlano), zlasti pri tipih dóʀoje 'dobro je' in žʀámo tudi akutirani. Vendar je pri teh premaknjenih akcentih tonem nekoliko nesiguren in težko zanesljivo določljiv.

*3.4. Izguba glasov*

3.41. Vokalna redukcija, ki je pri kratkih i in u napredovala do ə, pripelje samo v izjemnih primerih do popolne izgube neakcentuiranega glasu ə (iz i, u, ə), saj se ohranja celo končni ə (iz i) v infinitivu. Precej redno se izgubi vokal

v neakcentuiranih sufiksih -ica, -ina, vendar v težjih konzonantskih skupinah tudi tu ne (swá:mca, ʔʀá:u̯ca, podwá:sca, bə́ʔẹu̯na; xwastẹ̀:u̯ʔəca 'lastovica', ʀó:ʔəca), dalje redno (v mejah izgovorljivosti) tudi glagolska pripona i in velelniško obrazilo i, če nista v zadnjem zlogu (nọ́:sjo, xọ́:djo, wì:t:e 'vidite', cí:ptə 'cepiti', pʀá:u̯lə, bó:t:e 'bodite'), in najbrž tudi neakcentuirani u v priponi uje (v gradivu so samo primeri, v katerih je bil u analogično vnesen v infinitiv in tam izgubljen). Pogosto se izgubi tudi ə v sufiksu -əc, če je za zvočnikom (təʔà:u̯c 'tkalec', səjà:u̯c). V internih zlogih pride včasih do izgube v posameznih, ne točno opredeljivih primerih səxù: ~ sxù:, tə'ma ~ redko t'ma, mì:xəno ~ mì:xno) ipd.

3.411. Kadar bi zaradi izgube vokala (npr. v sufiksu -ica ipd.) prišel zvočnik, ki je za konzonantom (za vzglasje glej 3.13) v pozicijo pred konzonant, se pred zvočnikom pojavi ə (sù:nčənca, dəʀží:na).

3.42. Konzonanti se izgubljajo le izjemoma v posameznih primerih; za skupino tl, dl pa primerjaj 3.21 pri /l/.

TINE LOGAR

# KNEŽA (GRAFENBACH; OLA 148)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizem*

1.11. Dolgi akcentuirani vokalizem

i: u:
i̯ə u̯ə
e̯: o̯:
ɛ: ɔ:
eą oą + ą: o̯: ɔ:r
a:

1.111. Fonema /ɛ: oą/ sta zelo redka.

1.12. Kratki akcentuirani vokalizem

i u
e̯ o̯
ɛ ə ɔ
a + ą

1.13. Predakcentski vokalizem

i u
e ə o
a

1.14. Poakcentski vokalizem v odprtih končnih zlogih

i u
e̯
ə
e a

1.15. Poakcentski vokalizem v zaprtih končnih zlogih

i u
e ə o
a

1.16. Kot silabemi se pojavljajo tudi /l̩ n̩ m̩/

*1.2. Konzonantizem*

1.21. Zvočniki

| | | | |
|---|---|---|---|
| u̯ | | | m |
| | l | r | n |
| i̯ | | | |

1.22. Nezvočniki

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b̀ | f | |
| t | đ | | |
| c | | s | z |
| č | | š | ž |
| ʔ | | h̄ | |

*1.3. Prozodija*

1.31. Govor ima dolge akcentuirane ter kratke akcentuirane in neakcentuirane vokale.

1.32. Dolgi akcentuirani vokali so ali akutirani ali cirkumflektirani, kratki akcentuirani vokali pa ne poznajo fonemskih opozicij (V̂: V̀: 'V V).

1.33. Tudi /ə:r/ je ali akutiran ali cirkumflektiran; akcentuirani /ə/ ne pred istozložnim /r/ pa je vedno kratek in zato brez fonemske opozicije (dinamično akcentuiran).

1.34. Silabemi /l̥ n̥ m̥/ se vedno pojavljajo v poakcentski poziciji.

1.35. Akcentsko mesto v besedi je svobodno.

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizem*

2.11. Dolgi akcentuirani vokalizem

2.111. V poziciji pred istozložnim /l/ se /i:/ ne pojavlja.

2.112. Fonem /ɛ:/, ki je zelo redek, se včasih pojavlja tudi kot fakultativna varianta fonema /eą/ in obratno, vendar iz gradiva ni mogoče ugotoviti, v kakšnih pogojih.

2.113. Fonem /oą/ je zelo redek. Tudi zanj se tuintam pojavlja fakultativna varianta [ɔ:] in obratno.

2.114. V poziciji pred /n m/ se namesto /ɔ:/ pojavlja pozicijska varianta [o:], glas, ki je širši od fonema /o̯:/ in ožji od fonema /ɔ:/

2.115. V poziciji pred /w/ in /i̯/ se /ə:/ ne pojavlja.

2.116. V poziciji pred /l←Í/ se sporadično namesto e pojavlja [ø:], ki je podoben nemškemu vokalu ö, vendar ni zaokrožen.

2.12. Kratki akcentuirani vokalizem.

2.121. Pod vplivom /ą:/ se v nekaterih oblikah istih besed pojavlja tudi kratkoakcentuirani /ą/, ki ga govor v drugih okoliščinah ne pozna.

2.122. Akcentuirani /ɛ/ je zelo redek fonem.

2.13. Predakcentski vokalizem

2.131. Predakcentski /e/ se pojavlja v poziciji pred visokimi dolgimi vokali v sledečem zlogu.

2.14. Poakcentski vokalizem v odprtih končnih zlogih.

2.141. V poziciji za /i̯/ se poakcentski /ə/ zlasti v govoru mlajše generacije navadno ne pojavlja.

*2.2. Konzonantizem*

2.21. Zvočniki

2.211. V poziciji pred /u: uə/ se /w/ ne pojavlja.

2.212. V poziciji pred /i: iə/ se /i̯/ ne pojavlja (ali pa je komaj slišen!)

2.22. Nezvočniki

2.221. V poziciji pred pavzo se namesto /b̥ d̥/ pojavljajo [b̥] ali [f] oziroma [d̥] ali [θ].

2.222. Včasih se namesto /b̥/ pred vokali pojavlja fakultativna varianta w ('b̥i?/ 'wi?).

2.223. V poziciji pred pavzo se /ɦ/ ne pojavlja, pač pa [x].

*2.3. Prozodija*

2.31. Dolgi akut se pojavlja v vseh besednih zlogih, dolgi cirkumfleks pa v vseh razen v zadnjem zlogu večzložnih besed.

2.32. Kratek akcent se pojavlja samo v zadnjih ali edinih in predzadnjih besednih zlogih. V predpredzadnjih zlogih je redek in je analogičen po oblikah z akcentom v predzadnjem zlogu.

## 3. IZVOR

*3.1. Vokalizem*

3.11. Dolgi akcentuirani vokalizem

i: ← i: (ʔlačí:, seđí:, u̯í:nə)
← akcentuirani i v nezadnjem besednem zlogu (ží:tə, u̯í:la 'vile')
← poakcentski i po premiku akcenta z dolgo- ali kratkoakcentuiranega zloga (žličì:ca)

u: ← u: (sù:x, ù:x 'gluh', ʔlú:č)
← akcentuirani u v nezadnjem besednem zlogu (mú:ɦa)

i̯ə ← ě: (lì:əs, šì:ət 'ščet', brì:əzi 'brezje')
← e: (bečìəu̯a, u̯esìəu̯, ʔurìən)
← zgodaj podaljšani akcentuirani e (žíənsʔa, gen. pl. žíən, síəstər)
← i: in akcentuirani i v nezadnjem besednem zlogu v poziciji pred istozložnim l (bìəu̯, ulìəu̯, učìəu̯, pìəu̯, rìəu̯c)

u̯ə ← o: (ùəs, ĥùəϑ, pùəle, bùəs, ʔùəst)
← zgodaj podaljšani akcentuirani o (núəx 'nog')

ẹ: ← akcentuirani ě v nezadnjem besednem zlogu (z variantama [ɛ:] in [eą], vendar ne v vseh primerih (uré:ĥa, sesé:đə, dé:čla, i̯é:đlə, mé:ru 'meril', sʔlé:đəʔa)
← akcentuirani e v nezadnjem besednem zlogu (z variantama [ɛ:] in [eą], vendar ne v vseh primerih) (sé:dm̩, ta tré:tʔi, žé:n(ə) sa, utʔlé:nə)
← v sposojenkah (lé:bər)

ọ: ← akcentuirani o v nezadnjem besednem zlogu z redko varianto [oą] (nọ́:sm̩, u̯ọ́:zə, prọ́:se, ọ́:sm̩, u̯ọ́:la, đọ́:bər, ọ́:u̯ši 'olšje', ĥrọ́:zđi 'grozdje')
← včasih i̯: (đọ̀:x 'dolg')

ɛ: ← akcentuirani ě v nezadnjem besednem zlogu (z variantama [ẹ:] in [eą], vendar ne v vseh primerih) (plé:u̯a, mlé:u̯a, pé:na, đé:u̯(ə), u̯é:tər)
← akcentuirani e (z variantama [ẹ:] in [eą]) v nezadnjem besednem zlogu, vendar ne v vseh primerih) (pé:ri 'perje')
← včasih ẹ: (đau̯è:t, đasè:t, pé:təʔ)
← poakcentski e po premiku akcenta s kratkoakcentuiranega zloga (matè:ra, ʔəsè:u̯ 'kisel')
← v nekaterih sposojenkah (lè:rar, tè:ʔna)

ɔ: ← a: (pɔ̀:s, prɔ̀:x, ʔurɔ̀:ʔ, mɔ̀:st, brɔ̀:tər)
← akcentuirani a v nezadnjem besednem zlogu (prɔ́:səc, mɔ́:čəʔ, ɔ́:đɣəca 'jagodica', u̯rɔ́:ta)

eą ← akcentuirani ě v nezadnjem besednem zlogu (z variantama [ɛ:] in [ẹ:], vendar ne v vseh primerih) (smreą́ʔa, ceą́sta, breą́ma, ʔuleą́nə, peą́na, meą́ra, mleą́u̯a, meą́stə, neu̯eą́sta, u̯eą́tər)
← akcentuirani e v nezadnjem besednem zlogu (z variantama [ɛ:] in [ẹ:], vendar ne v vseh primerih) (neą́su, pumeą́đu, pleađu, teą́ʔu, seą́đm̩, pu̯ameą́na, ta šeą́stə)
← včasih e: (mèą̀đ, lèą̀đ, čèą̀ra)
← poakcentski e po premiku akcenta s kratkoakcentuiranega zloga (mačèą̀ĥa)

oą ← akcentuirani o v nezadnjem besednem zlogu (z redko varianto [ọ:] (ʔoą́ža, oą́smə, toą́pu, pl. oą́ʔna, smoą́li 'smolje', ʔroą́ta, ta oą́smə, ʔoą́pl̩ 'koplje', sʔoą́pan)

a: ← ə: (mà:x, u̯à:s, dà:n)
← akcentuirani ə v nezadnjem besednem zlogu (u̯á:žə sa, sá:ɦnə, má:ʔnə, pá:sjə)
← poakcentski a po premiku akcenta s kratkoakcentuiranega zloga (đą̇u̯à:u̯c 'delavec')
← a: v poziciji pred u̯ (ʔəru̯à:u̯, ɦu̯á:u̯a, strà:u̯i 'zdravje', prà:i̯i 'pravi', ɦu̯à:u̯ca)
← akcentuirani a v nezadnjem besednem zlogu v poziciji pred u̯ (strá:u̯a 'zdrava')
← včasih predakcentski e po premiku akcenta s končnega kratkega zloga (đá:r sa 'dere se', rá:č 'reče', tá:č 'teče', dəžá:l 'deželi') z varianto s kratkoakcentuiranim a ('tačə, 'račə)
← včasih a: v poziciji pred j (à:i̯čei̯)

ą: ← ę: (žą̇:tu̯a, ɦlą̇:đa, preʔlą̇:t, rą̇:ə̯ 'red', lą̇:žəm 'ležem', u̯ą̇:dnə 'vene', imą̇:na, ai̯cą̇:tə 'jajceta')
← akcentuirani ę v nezadnjem besednem zlogu (zą̇:bə, zą̇:bu̯ə 'zeblo', u̯ą́:zau̯)

ǫ: ← ǫ: (ɦauǫ̀:f, zǫ̀:f, ɦǫ̀:s, ʔǫ́:t, strǫ̀:žn̯ca, u̯ǫ̀:ɦu)
← akcentuirani ǫ v nezadnjem besednem zlogu (mǫ́:ʔa, u̯ǫ́:zəʔ, dǫ́:nɦa)
← včasih ǫ̨: in akcentuirani ǫ̨ v nezadnjem besednem zlogu (dǫ̀:x) u̯ǫ̀:ʔ, pǫ́:š, mǫ́:zə 'molze', bǫ́:x 'bolh')

ə:r ← ə̯: in akcentuirani ə̯ v nezadnjem besednem zlogu (zmə̀:rznə, na u̯ə̀:rɦə, umə́:ru̯a, mə̀:rzu̯a)

[o:] ← a: in akcentuirani a v nezadnjem besednem zlogu v poziciji pred /n m/ (đó:m, pijò:nc, usi̯ò:n, su̯ò:mnast, su̯ó:ma, bró:na, putʔó:na)

[ø:] ← akcentuirani e v nezadnjem besednem zlogu v poziciji pred /l Í/ (usǿ:lə, zǿ:l(ə), mǿ:lm̨ 'meljem', petǿ:ln, ųǿ:lʔe)
← akcentuirani e v zadnjem besednem zlogu v besedi səmə'sø:k 'kosec'

## 3.12. Kratki akcentuirani vokalizem

i ← akcentuirani i v zadnjem besednem zlogu ('nit, 'sit, š'li, u'si)
← akcentuirani ə v zadnjem besednem zlogu ob dentalnem konzonantu ('điš)
← akcentuirani e v zadnjem besednem zlogu v poziciji za r ali pred ť (um'rit, zđ'rit, 'sič, t'lič, u̯'lič)
← predakcentski i po premiku akcenta z dolgocirkumflektiranega, končnega zloga ('sine, i̯iɦə, 'ima 'ime')
← predakcentski i po premiku akcenta s končnega kratkega zloga ('ži̯u̯at 'iɦu̯a, 'licə)

u ← akcentuirani u v zadnjem besednem zlogu ('ʔup, ʔ'rux, 'i̯ux)
← predakcentski u po premiku akcenta z dolgocirkumflektiranega končnega zloga ('suɦə, 'uɦə)

← predakcentski u po premiku akcenta s kratkega končnega zaprtega zloga ('ʔupu̯at, 'učət, p'lu̯at, 'ʔu̯at)

← predakcentski r̥ v poziciji pred u̯ skupaj z r (r+u) po premiku akcenta s končnega kratkega zloga (đ'ru̯a)

ę ← predakcentski e v poziciji ob sprednjem ali palatalnem konzonantu ali pred zlogom z i po premiku akcenta s kratkega končnega zloga ('zęmu̯a, 'nęslə, 'nęsə, pe'čęnjə/pe'čęni ‚pečenje')

← predakcentski e po premiku akcenta z dolgocirkumflektiranega končnega zloga ('nębə, 'ęsen, 'u̯ęčer, 'pęčə)

← predakcentski ě po premiku akcenta z dolgocirkumflektiranega končnega zloga ('tęste, 'sęnə, d'rę̆u̯ə, 'lęsə)

← akcentuirani e v zadnjem odprtem besednem zlogu (u̯'sę)

ǫ ← predakcentski o po premiku akcenta s končnega kratkega zloga z i (ut'rǫcə, ʔnǫfə, 'ǫtlə, 'mǫɦlə, s'tǫrt, p'rǫst, 'rǫđət, 'nǫžə)

← predakcentski o po premiku akcenta z dolgocirkumflektiranega končnega zloga (p'rǫse 'proso', 'ʔǫu̯ə, 'ǫčə, 'sǫlə, 'ǫʔə)

← predakcentski ě v poziciji pred u̯ po premiku akcenta z dolgocirkumflektiranega končnega zloga (č'rǫu̯ə)

a ← akcentuirani a v zadnjem besednem zlogu (st'rau̯, inf. ƀ'rat, p'rat, 'ƀat sa)

← akcentuirani ě e ę v zadnjem besednem zlogu (č'u̯aʔ 'človek', ɦ'laf, m'lat, 'jast, z'rau̯ 'zrel', poɦ'raf, š'pax, x'ran, u̯'zat)

← predakcentski e po premiku akcenta s končnega kratkega zloga ('ču̯ə, u̯'čara, 'i̯ačman, 'sastra, 'tau̯a 'tele', 'žana, 'nasm̥, 'račə, 'matu̯a)

← predakcentski a po premiku akcenta s končnega dolgocirkumflektiranega zloga ('sanə, s'u̯ađaʔ, 'u̯asə, m'u̯ađə, đ'raɦə, ɦ'u̯a̯ja 'glave', p'rasa 'prase')

← predakcentski o v poziciji za u̯ po premiku akcenta s končnega kratkega zloga ('u̯ađa)

ɔ ← akcentuirani o v zadnjem besednem zlogu ('nɔš, 'ʔɔi̯n, š'rɔʔ)

← predakcentski o v nevtralni poziciji po premiku akcenta s končnega kratkega zloga ('ʔɔza, 'ʔɔsa, 'rɔsa, 'ɔʔnə, 'ɔtraʔ, 'rɔi̯an, 'ʔɔtu, 'bɔɦat, 'đɔrə 'dobro', 'tɔpar)

ɛ ← predakcentski ę po premiku akcenta s kratkoakcentuiranega končnega zloga ('pɛtex, da'sɛtex)

ə ← akcentuirani ə v zadnjem besednem zlogu ('pəs, 'təš, 'nəs 'danes')

← predakcentski ə po premiku akcenta s končnega kratkega zloga ('mə ɦu̯a, s'təzđa, c'u̯ətau̯, u̯'zəmə)

← predakcentski ǫ in včasih tudi ę po premiku akcenta s končnega dolgocirkumflektiranega zloga ('məžə, 'zəbə, 'rəʔi̯a 'roke', 'məsə, 'ɦəsə)

ą ← včasih akcentuirani ę v zadnjem besednem zlogu ob naslonitvi na ą: iste besede (t'rąst, ž'jąnč 'zgoč', 'žąt, ʔ'ląt, ʔ'lą̯u̯, s'u̯ąt)
← včasih predakcentski ę po premiku akcenta z dolgocirkumfleksiranega končnega zloga (u'šąt 'uho', 'tąžaʔ, 'tąšʔə)
← včasih predakcentski ę po premiku akcenta s kratkega končnega zloga ('rąđət 'rediti')

## 3.13. Predakcentski vokalizem

i ← i zlasti v primerih, podprtih z akcentuiranim i in v vzglasju (ihlí:, žiu̯í:m, isʔɔ̀:u̯a, imą̀:nə, žličì:ca)
← akcentuirani u v poziciji za i̯ po premiku akcenta na naslednji zlog (i̯ižì:na)
← e v poziciji pred i̯ (smii̯í: sa, smii̯ó:u̯a sa)

u ← u (ʔuĥì:ńi̯a, sušì:mə, um'rit, zĥubí:, druží:na)
← o (ʔurí:tə, ʔuu̯ó:č, ubu̯ɔ̀:čnə, uré:ĥa, ut'rọcə, puleą́nə, ubu̯ó:čə, ubíəša)
← ł̥ (suzí:)
← lə (užní:ʔ)

e ← e ě pred akcentuiranim zlogom z /i iə uə/ (besìəđa, letí:, seʔí:ra, pelí:n, repí:ca, lesìən)

o ← včasih o (ʔroplí:u̯a, nou̯í:na, ĥorí:)

ə ← ə (pəsí:ca, cu̯ətí:, z məĥlọ́:)
← ọ (peđìələʔ, rəční:k, zəbíəx, rəčí:ca, məžá:ʔ)
← včasih i u e (dəší:, təší:, u̯əlí:ca, rə'šatə, nəu̯eą́sta, u̯əsìəu̯a)
← predakcentski r̥ skupaj z r (derží:)

a ← a (mrační:ʔ, pu̯aní:na, s trau̯ọ́:)
← ę (i̯ačmẹ́:na, jazí:ʔa, s pasti̯ọ́:, pređí:u̯ə, sađí:m)
← e ě pred zlogom s širokim akcentuiranim vokalom (đau̯è:t, tau̯ą́:tə, žrabą̀:tə, smatò:na)
← včasih o (hau̯ọ̀:f, ʔau̯ɔ̀:rat, ʔu̯abó:sa, ĥu̯a'bɔ:ʔa)

## 3.14. Poakcentski vokalizem v odprtih končnih zlogih

i ← je (đọ́:bi, mùəri, óu̯ši, smoą́li, ú:ri, zɔ̀:rni, sɔ̀:đi 'posoda', ĥərmò:u̯i, ĥərmìəni, neù:ri, 'piti, pé:ri, 3. os. sg. 'əri, sì:i̯i 'seje', ʔlù:i̯i, 'pəi̯i 'poje', dɔ́:i̯i, 'daje', ʔupù:i̯i 'kupuje'
← ji (pá:si)
← jọ (sʔùeri, žą́:i̯i 'žejo', u̯ečìəri 'večerjo')
← nje skupaj z n (spó:ni)
← nji skupaj z n (prìəni 'prednji', zò:ni 'zadnji')
← njọ skupaj z n
← le skupaj z l (pùəli (le → li̯e → li̯ə → li)

← i v poziciji za k x skupaj s k x (ki → ḱi → kᵢ̯i → kᵢ̯ə → ki (ʔi); xi → x́i → xᵢ̯i → xᵢ̯ə → xi (ɦi)) (líəšnʔi, níːsʔi, mračníːʔi, urę́ːɦi, na streą́ɦi)

u ← w pred pavzo v poziciji za nezvočnikom (žą́ːtu, plíːtu)
← l pred pavzo v poziciji za nezvočnikom ('mərzu, toą́pu, 'məđu, cl̀əhu, 'ʔətu, 'pəʔu, jl̀əđu, ʔrɔ́ːđu, neą́su, prą́ːđu)
← w pred pavzo v poziciji za r ('bəru)
← l pred pavzo v poziciji za r (o'pəru, za'u̯əru)
← il pred pavzo (mu̯ɔ́ːtu, 'nǫsu, 'pəɦ̃nu, sɦ̃ùːbu, zmóːtu)
← ěl pred pavzo v poakcentski poziciji (u̯eą́đu, u̯íːđu)
← lo wo pred pavzo (đą́ːbu, acc. 'iɦ̃u 'iglo', 'təpu 'toplo', ɦ̃líətu 'dletvo')

ę ← ě v nom. sg. n. adjektivov (določna oblika) ('naᵢ̯ę, 'nǫu̯ę, 'lǫpę, 'tąšʔę, su̯ą́ːtę, u̯i'səʔę, b̀ùərnę)

e ← e v sposojenem pomanjševalnem sufiksu e(i̯) (nùːže, ùːi̯če, 'u̯ǫze, ɔ́ːte)
← e v sposojenkah (fìːɦ̃le, pùːle)

ə ← i (pl. ʔlúːčə, píːsʔrə, zą́ːcə, 'pəsə)
← i: po premiku akcenta z dolgocirkumflektiranega končnega zloga ('sǫlə)
← u (brɔ́ːtrə, u 'lęsə, na i̯azìːʔə)
← u: po premiku akcenta z dolgocirkumflektiranega končnega zloga ('sinə)
← e (oɦ̃níːšə, 'mənə, táːbə; 3. sg. uzìːɦ̃nə, rɔ́ːstə, ʔrɔ́ːđə, ma zą́ːbə 'me zebe')
← akcentuirani e po premiku akcenta s kratkega končnega zloga ('aᵢ̯cə)
← ě (na mlíəcə, i̯ùːtrə, 'pǫizdə 'pozno')
← o ǫ ('čau̯ə 'čelo', ʔadíːu̯ə, ʔuleą́nə, ʔuríːtə, pìːmə 'pijemo', u̯íəmə; acc. brɔ́ːđə, ʔráːu̯ə, líːpə, 'sastrə, u šùələ)
← o: po premiku akcenta z dolgocirkumflektiranega končnega zloga ('məsə 'meso')

a ← a (bəčiəu̯a, breą́za, brɔ́ːzđa)
← ę (pą́ːta, su̯íəča, žą́ːi̯a 'žeja', streą́ɦi̯a, mǫ́ːʔi̯a; 'piša 'pišče', 'para 'pero', seą́ma, ž'raba)

## 3.15. Poakcentski vokalizem v zaprtih končnih zlogih

i ← e v poziciji za (um'riᵢ̯im, 'ərim 'orjem')
← e v poziciji za ń (→ niᵢ̯) (žáːnim)
← ə v poziciji za ń (→ niᵢ̯) (sę̀ːnim)

u ← o v sposojenkah (fɔ́ːruf)

e ← e v pomanjševalnem sufiksu e̯i̯ (ʔù:ze(i̯), ʔǫ̀:zle̯i̯, 'wičeı̯ 'bikec', à:i̯če̯i̯)
← ě ę v poziciji za labiali (zapù:u̯et, pɔ́:met)

o ← o v poziciji pred istozložnim u̯ (đǫ́:bou̯c; gen. pl. ʔlú:čou̯, 'ʔətlou̯, 'pəsou̯, té:u̯atou̯)
← o v sposojenkah (brì:tof, tì:ršto?)
← ə v poziciji pred istozložnim w (cìərʔou̯, 'pǫtʔou̯)

ə ← ə (dìəđəc, ɦuɔ̀:pəc, pé:təʔ, ùəsəʔ)
← i (mu̯ɔ́:təʔ, já:zəʔ, đù:rnəʔ, zníətət)
← u (ʔ'u̯obəʔ, ʔɔ̀:pəs, fíərtəx)
← e (ʔrɔ̀:đəš, síəčəš)

a ← a ('isʔat, ʔ'lapau̯, 'razat, 'đau̯at)
← o ('o̯traʔ, pɔ̀:prat, 'pətaʔ, 'u̯isaʔ)
← e (i̯ɔ́:san, 'pačan, 'zalan, ʔ'raman, 'i̯ačman)
← ę (pɔ̀:i̯aʔ, pɛ̀:trađ, u̯ì:ɦrađ, 'začat)
← ě ('sađat, 'tərpat, 'ži̯u̯at, 'orax, na ʔuli̯əsax, na ɦu̯ái̯ax, 'na glavah', pər ʔrá:i̯ax 'pri kravah', c'u̯ətat, stùəđanc)
← ə: po premiku akcenta z dolgocirkumflektiranega končnega zloga (s'u̯ađaʔ, 'tinaʔ)

3.16. l̥ ← l v sposojenkah (štrí:ɦl̥, ɦá:rtl̥)
← əĺ (ʔɔ́:šl̥)
n̥ ← poakcentski ni (strǫ̀:žn̥ca, repìčn̥ca)
m̥ ← om (mlíəʔm̥, ʔlú:čm̥, 'məsm̥, 'nəžm̥)

*3.2. Konzonantizem*

3.21. Zvočniki

3.211. Zvočniki so nastali iz ustreznih izhodiščnih slovenskih, poleg tega pa še:

u̯ ← w
← l v poziciji pred zadnjimi vokali, pred pavzo in pred konzonanti (mu̯ɔ́:təʔ, ɦau̯ǫ̀:f, ší:u̯ə, 'čau̯ə, se̯ą́ʔau̯, žɔ̀:ɦau̯, 'isʔau̯, ʔ'lapau̯)
← protetični w (u̯ǫ̀:ɦu)

l ← Ĺ (ʔlù:n, u̯ǫ́:la, ʔlú:č)

n ← ń skupaj z i̯ (ʔuxì:ni̯a, su̯í:ni̯a)
← m v poziciji pred č (u̯ì:nčəc 'vime')

i̯ ← j
← g v poziciji pred sprednjimi vokali (dǫ́:i̯a 'dolge', 'nəi̯a 'noge')
← w v poziciji pred sprednjimi vokali (ta prà:i̯i, u̯oi̯ì:t, ta sì:i̯i, trá:i̯a 'trave', ɦu̯á:i̯a 'glave')
← k pred ę ě v poakcentski legi skupaj s ʔ (ʔ+i̯) (mɔ̀:čʔi̯a, mutì:ʔi̯a, srɔ́:ʔi̯a, na po'toʔi̯ax, z mɔ̀:čʔi̯am, z ut 'roʔi̯am)
← x pred ę ě v poakcentski legi skupaj s ɦ (mú:ɦi̯a, streą́ɦi̯a, z mú:ɦi̯am)

## 3.22. Nezvočniki

3.221. Nezvočniki so nastali iz ustreznih izhodiščnih slovenskih glasov. Nezveneči nezvočniki so nastali tudi po asimilaciji zvenečih na sledeče nezveneče nezvočnike, in obratno, zveneči na enak način iz nezvenečih. Razen tega pa še:

ƀ ← b
← dw v poziciji pred a: in akcentuiranim ě skupaj z d ali brez njega (dƀò:nai̯st, (d)ƀɔ́:i̯stə, ƀɔ̀: 'dva', ƀeą́x 'dveh')

đ ← d

ʔ ← k (ʔùəst, ʔoą́ža, 'rəʔa, ʔlú:č)

ħ ← g, razen pred pavzo, kjer je zanj [x], in v poakcentski poziciji pred sprednjimi vokali, kjer je zastopan z i̯ ('noħa, 'iħu̯a, ħǫ̀:s, s'ħubət)
← x, razen pred pavzo, kjer se govori [x]
← protetični ħ ('hɔʔnə, 'ħǫu̯s, 'ħərš, 'ħɔi̯stər, ħùənə)
← d v poziciji pred l (ħlíətə)

f ← b pred pavzo (ħau̯ǫ̀:f, žlìəf)
← b v poziciji pred t (droftí:na)

š ← ž pred pavzo
← šť (ʔlìəša)
← s pred zlogom s š (pušú:ša 'posluša')

č ← ť (nùəč)

s ← z pred pavzo

### *3.3. Prozodija*

3.31. Akcentsko mesto v besedah so opredelili naslednji dialektični premiki akcenta:

Premik akcenta s končnega kratkega zloga na predakcentski zlog ('ʔɔza, 'rɔsa, 'ɔtraʔ, 'ƀɔħat).

Premik akcenta z dolgocirkumflektiranega končnega zloga na predakcentski zlog ('tẹstə, 'nẹƀə, 'u̯ẹčer, s'u̯ađaʔ).

V obeh primerih je novoakcentuirani vokal (zlog) praviloma kratek, akcent pa dinamičen.

Sporadičen premik akcenta s kratkega zloga na sledeči zlog (matɛ̀:ra, ʔəsɛ̀:u̯). Novi akcentuirani vokal (zlog) je dolg in cirkumflektiran.

3.32. V́: ← V́:
← V́ v nezadnjem besednem zlogu
← včasih predakcentski e po premiku akcenta s končnega kratkega odprtega zloga nanj kot fakultativna varianta 'V (ne'se → ná:s/ 'nasə)

3.33. V̀: ← V̀: (razen v zadnjem zlogu večzložnih besed, kjer se je akcent z dolgocirkumflektiranega končnega zloga premaknil nazaj) (ʔùəst; p'rǫsə ← prosò:)

← V po premiku akcenta s kratkoakcentuiranega vokala proti koncu besede (mátere → matȅ:re)

3.34. 'V ← akcentuirani V v edinem besednem zlogu ('nit, 'ʔup, 'nəš, 'žąt, 'pəs, st'raų)

← predakcentski V po premiku akcenta s končnega kratkega odprtega ali zaprtega zloga (otro'ci → ut'rǫcə)

← predakcentski V po premiku akcenta s končnega dolgocirkumflektirenega zloga (oči: → 'ǫčə)

3.35. V ← V (v besedah, ki niso spremenile akcentskega mesta)

← akcentuirani V v zadnjem zlogu večzložnih besed po premiku akcenta s konca proti začetku besede (sest'ra → 'sastra)

← V̀: v zadnjem zlogu večzložnih besed po premiku akcenta s konca proti začetku besede (večè:r → 'ų̨ečer, nebò: → 'nębə)

← sporadično V̀: (ali V́) po premiku akcenta proti koncu besede (má:tere → matȅ:re)

### *3.4. Izguba glasov*

3.41. Izguba vokalov
Vokali se najpogosteje izgube v neakcentuirani poziciji ob zvočnikih in pred pavzo

i → 0 (kú:kelca, ų́ǫ́:senca, síəʔl̥, žą́:l, mų́ɔ̀:t, 'nǫs(ə), š'rəʔ)

ǫ → 0 (3. pl.: síəčel̥, rɔ́:stel̥, mų́ɔ́:tel̥, 'nǫsel̥, 'pačel̥)

ə → 0 (mlíəčn̥, 'ǫĥn̥, prɔ́:zn̥, 'mastn̥)

e → 0 (síəčm̥, 'pačm̥, 'pačta)

3.42. Izguba konzonantov

3.421. w → 0 (ùəsʔ, ùəs)

l → 0 (l → ų → 0) (uší:na, ù:ʔnia, ùəl̥, ú:ža, pušú:ša)

l̥ → 0 (ɔ́:bəʔa, ó:đɣəca, ləđ, íəm, íəš, ləđu, pá:si, ʔɔ̀:či, ʔǫ́:zi, ʔrà:ų̨i)

3.422. g → 0 (putą́:n(ə), stą́:nia̯n, ù:x 'gluh')

d → 0 (prìəni, zɔ̀:ni)

p → 0 (šení:ca, tí:ca, tì:čəca).

TINE LOGAR

## GORNJI SENIK (FELSŐSZÖLNÖK; OLA 149)

### 1. INVENTAR

*1.1. Vokalizem*

1.11. Dolgi akcentuirani vokalizem

i: u̯: u:

e:i̯ o:u̯

ę: ǫ:

a:

1.111. Funkcijo dolgega akcentuiranega silabema opravlja tudi /ər/.

1.12. Kratki akcentuirani vokalizem

| | | |
|---|---|---|
| i | u̯ | u |
| ę | | ǫ |
| e | | ą |

1.13. Neakcentuirani vokalizem

| | | |
|---|---|---|
| i | | u |
| | e o | |
| | a | |

1.131. Funkcijo neakcentuiranega silabema opravlja tudi /ər/.

*1.2. Konzonantizem*

1.21. Zvočniki

| | | | | |
|---|---|---|---|---|
| v | u̯ | | | m |
| | | l | r | n |
| j | | | | ń |

1.22. Nezvočniki

| | | | | |
|---|---|---|---|---|
| p | b | f | | |
| t | d | | | |
| c | | | s | z |
| č | | | š | ž |
| k | g | | | |

1.211. Poleg /u̯/ se govori prosta varianta [o̯].

1.212. Poleg /j/ se med vokali in v poziciji za vokalom pred konzonantom in pred pavzo pojavlja tudi [i̯].
V prvem primeru gre za glas, s katerim je bil odpravljen zev po onemitvi medvokalnega /x/ ('su:i̯i ← suhi), v drugem pa za i̯ ← i̯, x ('le:i̯ki ← lehki, p'ra:i̯ ← prah).

1.221. V poziciji pred vokali /i: ę: ę e u̯:/ se namesto /j/ celo v govoru iste osebe pojavljata kot prosti varianti [d̊ g], vendar se zdi, da je [g] pogostejši (do'gi:, pi'gę:m, 'gęsti, 'gezaro, š'ti:rge, 'gu̯:žina).
V poziciji pred /a: ą/ pa se navadno govori [d̊] ali včasih celo [ʒ'] ('da:i̯ce, 'ʒ'a:i̯ce, 'da:rem, 'dą̊sli).

1.222. Če je /j/ v poziciji za nezvenečim nezvočnikom, se zanj pred vokalom govori [k] (vlas'kę:, la'kę:tke, 'li:stke).

*1.3. Prozodija*

1.31. Govor pozna dolge in kratke akcentuirane in neakcentuirane kratke vokale. Akcent je dinamičen: ('V: 'V V).

## 2. DISTRI BUCIJA

*2.1. Vokalizem*

2.11. Dolgi akcentuirani vokalizem

2.111. /o̯:/ je razmeroma redek vokal. Pojavlja se kot pozicijska varianta /o:u̯/ pred istozložnim /m n i̯/ (s'pso̯:m, 'do̯:m, z me'so̯:m, z'vo̯:n, g'ro̯:m, za kik'lo̯:m; g'no̯:i̯, 'lo̯:i̯), v besedi s'to̯: 'stol' in v izposojenkah (pla'fo̯:n, 'ro̯:r, 'o̯:rgole, 'šo̯:star). Govore ga tudi v besedi b'ro̯:dim 'mislim'.

2.112. Namesto /ę:/ se tuintam, predvsem v izglasju, pojavlja ei̯: (na'se:i̯ 'nese')

2.113. Namesto /e:i̯/ se v poziciji pred istozložnim /i̯ m/ pojavlja ę: (ži'vę:m)

2.114. V poziciji pred istozložnim u̯ /i:/ ni mogoč; namesto /i:/ se pojavlja [u̯:] (ko'su̯:u̯, 'pu̯:u̯, vər'tu̯:u̯, 'bu̯:u̯).

2.115. V skupini u̯mi:, u̯bi: se namesto /i:/ pojavlja [u:] ('mu:i̯ti, 'mu:jem).

2.116. V poziciji pred /r/ se /i:/ ne pojavlja, namesto /i:/ se govori [ę:] (v'mę:ro 'umiral', vo'dę:r, vendar 'fi:rma).

2.117. V poziciji pred r /u̯: u̯/ ni mogoč, namesto /u̯: u̯/ se pojavlja varianta [ø: ø] ('fø:rtox, 'tørk, 'vøra 'ura').

2.118. V poziciji za /v/ se /ę/ ne pojavlja. Namesto njega se govori [ø] ('vøra, 'vøter, d'vøma, vø 'ven').

2.119. V predakcentskih zlogih se namesto e navadno govori /a/, vendar tudi varianta [e] ni redka (cf. 3.13.)

*2.2. Konzonantizem*

2.21. /u̯/ oziroma [o̯] se pojavlja samo v izglasju, sredi besede pa v poziciji za vokalom in pred konzonantom (ki'ke:u̯, pri'ja:teo̯, c'veo̯, 'žeo̯, 'to̯peo̯, č're:iveo̯, 'teo̯ci).

2.22. V poziciji pred /t č/ se za vzglasni /p/ pojavlja f (f'ti:č, f'čẹ:la).

2.23. V poziciji za /š/ se namesto č ← ť pojavlja [k] ('kušker, 'pi:ške, š'ku:rec, luš'kina, stər'niške, 'eške, po'riške).

2.24. V poziciji pred /t/ se za /k č/ pojavlja [š] (š'teri, š'to̯, š'tẹ:m 'čitam').

2.25. V poziciji pred /t/ se za /x/ namesto /ʊ̯/ pojavlja [s] (s'tẹti, s'to̯, s'te:i̯la 'hoteti . . .').

2.26. V poziciji pred /d z s/ vzglasni /v/ ni mogoč ('do̯vec, do'vica, z'di:gniti, 'sigdar, 'si).

2.27. V poziciji pred /n l/ se /d/ ne pojavlja; namesto njega se govori [g] ('vẹ:gne, g'na:ko, 'gnes, g'lẹ:sna, g'la:n).

2.28. V poziciji za /m/ se /n/ ne pojavlja; zanj se govori [l]; v poziciji pred /m l/ se /t/ ne pojavlja; zanj se govori [k] ('kạmla, 'gu:mla, k'mica, 'mekla).

2.29. V skupini /bn/ se namesto /b/ pojavlja [v] (d'ro̯vni).

2.291. Zveneči nezvočniki se govore tudi pred pavzo.

*2.3. Prozodija*

2.31. Dolg ali kratek akcentuiran je lahko katerikoli zlog v besedi.

## 3. IZVOR

*3.1. Vokalizem*

3.11. Dolgi akcentuirani vokalizem

i: ← i:

u: ← u:
← i: pred istozložnim u̯ ← l in pred zlogom z /o/ (ko'su:u̯, 'pu:u̯, vər-'tu:u̯, 'tuma 'tihoma')

u: ← i̯: ('žu:ti, 'vu:k, 'tu:čti, 'du:g)
← i: v skupini u̯mi:, u̯bi: ('mu:i̯ti, se 'mu:jem)

e:i̯ ← ě:

o:u̯ ← o:
← o:

ẹ: ← e:
← ę:
← ə:
← ě: v poziciji pred istozložnim /m i̯/
← včasih akcentuirani e (ne'sẹ:m, -'ẹ:š)
← i: pred r (v'mẹ:ro 'umiral', vo'dẹ:r)

ǫ: ← o: v poziciji pred istozložnim /m n r i/ ('dǫ:m, 'tǫ:r, 'bǫ:r)
← v nekaterih izposojenkah ('rǫ:r, 'šǫ:star)
← v nekaterih redkih drugih primerih (b'rǫ:dim 'mi̯slim', 'ǫ:brika)

a: ← a:
← v besedi 'la:ž, 'la:žati 'lagati'

ər ← r̥:

## 3.12. Kratki akcentuirani vokalizem

i ← akcentuirani i

ʉ ← akcentuirani u
← akcentuirani i v poziciji za /v m/, pred istozložnim u̯ in pred zlogom z /o/ ('vʉdo 'videl', 'mʉš, 'vʉmen, 'mʉva, 'vʉva 'midva, vidva', za'šʉu̯, 'bʉu̯, š'tʉu̯, 'tʉu̯, 'tʉma 'tihoma', 'tʉo)

u ← akcentuirani ł̥ ('vuna, 'dužen, s'kuza, 'bui̯a 'bolha', 'žuna)
← v nekaterih izposojenkah (k'rumpli, 'kukarca, s'tube, 'kumet, 'kufer)
← v nekaterih onomatopejah ('kuka, 'kukanca 'kukavica')

ę ← akcentuirani ě (že'rębec, m'ręža, 'męti, 'nęmam)

e ← akcentuirani e ('neso, 'mela, v'čera)
← akcentuirani ę (ma'čeča, gu'seča, te'leča, 'gedro)
← akcentuirani ə (g'nes, 'zemem)
← sekundarno akcentuirani e ('sestra, 'zemla, 'tele)
← sekundarno akcentuirani ə ('deska)

ǫ ← akcentuirani o ('dǫber, 'gǫni, nǫsi, g'rǫb)
← akcentuirani ǫ ('dǫga)
← sekundarno akcentuirani o (s'mǫla, 'kǫsec, 'kǫnec, 'kǫteǫ, 'ǫkna, 'pǫplat)
← akcentuirani ěł ('d́ǫ 'jedel', m'lǫ 'mlel', š'tǫ 'čital', s'tǫ 'hotel')

ą ← akcentuirani a (bri'sąča)

## 3.13. Neakcentuirani vokalizem

i ← i (bri'sąča)
← u (zgi'bi:, lid'gẹ:, pis'ti:m, li'či:m, ki'reče, ki'pʉ:jem, si'šiti, b'lʉ:zi).
← včasih iz ě ('gǫrik, v'lẹti)

u ← ł̥ (gu'či:, bu'i̯ę̥: 'bolhe', zaku'nę̥:n)
← v nekaterih redkih besedah iz u (luš'kina, lu'pina)

e ← e v izglasju
← ę v izglasju
← sekundarni ə skupaj z r ('vøter) v skupini nezvočnik + zvočnik

o ← o
← ǫ
← al, il, əl, ěl ('kǫpo, 'gu:čo, 'gǫno, 'nǫso, 'gę̥:zdo, 'ra:so, 'neso, 'peko, 'ži:vo)

a ← a
← predakcentski /e, ę, ě, ə/ (za'leni, ta'čę̥:, la'dina, sa'di:, pla'sica, po la'se:i̯, ma'ji:r 'mehur', laž'li:vi)
← včasih predakcentski /i/ (pasta'rica)
← poakcentski /ě ę/ ('so:usad, dva'na:i̯sat)

ər ← r̥ (vər'ti:m, ər'žę̥:, ər'd'a:vo)
← ru, ri, rě, ra, ro v predakcentski poziciji (dər'žina, tər'gę̥: 'trije' sər'di:nec, tər'be:i̯, pər'sę̥:, stər'ši:lo, kərp'li:va, pər'dę̥:, gər'bę̥:n)

*3.2. Konzonantizem*

## 3.21. Zvočniki

Zvočniki /j r l m n ń/ so nastali iz enakih izhodiščnih splošnoslovenskih glasov, poleg tega pa še:

j ← kot razrešitev zeva po onemitvi medvokalnega /x/ (mi'ję̥: 'muhe') in /x/ v poziciji za vokalom pred konzonantom ter pred pavzo ('lę̥:i̯ki 'lahko', p'ra:i̯ 'prah')

v ← w ('medved, 'divd̂'i, op'ra:vla, vla'sę̥:)
← protetični w pred u:
← b; glej 2.29.

l ← n, v skupini mn ('ką̥mla, 'gu:mla)

## 3.22. Nezvočniki

Nezvočniki so se razvili iz enakih glasov v izhodiščnem splošnoslovenskem sistemu, poleg tega pa še:

f ← w pred nezvenečimi nezvočniki ('za:fca, 'ǫfsa, of'sę̥:n)
← p b pred /t č/ (f'ti:č, f'čęla)

č ← ť

š ← k, glej 2.24.
← č, glej 2.24.

g ← j, glej 1.221.
← d, glej 2.27.

k ← j, glej 1.222.
← t, glej 2.28.
← ť v poziciji za š ('kuśker, 'piːške, š'kuːrec, luš'kina, stər'niške, 'eške, po'riške)

*3.3. Prozodija*

'V:← akcentuirani V:

'V ← akcentuirani V (novoakutirani, skrajšani staroakutirani)
← sekundarno akcentuirani e o ə ('zemla, 'kǫsa, 'megla).

*3.4. Izguba glasov*

3.41. V govoru se je izgubil konzonant x, ki je odvisno od pozicije prešel v [š], izjemoma [s]; za vokalom pred pavzo je zanj [i̯], pred konzonanti in med vokali pa se je izgubil.

# FONOLOŠKI OPISI SRPSKOHRVATSKIH/HRVATSKOSRPSKIH GOVORA

DALIBOR BROZOVIĆ I PAVLE IVIĆ

# ISHODIŠNI SRPSKOHRVATSKI/HRVATSKOSRPSKI FONOLOŠKI SISTEM

## 1. INVENTAR FONOLOŠKIH JEDINICA

### *1.1. Vokalizam*

| | | | | |
|---|---|---|---|---|
| i | | u | | |
| ě | ə | | | ǫ |
| e | | o | ę | |
| | a | | | |

1.11. Silabemi su osim vokala i /r̥/ i /l̥/. O njihovom odnosu prema neslogovnom [r] i [l] v. 1.213 i 1.214.

### *1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | n |
| j | ĺ | ŕ | ń |

1.211. Fonem /v/ se u sh. dijalektima najčešće ostvaruje kao zvučni frikativni konsonant, ali po pravilu zadržava distribucijske karakteristike nekadašnjeg sonanta /w/.

1.212. Fonem /j/ se najčešće ostvaruje kao [i̯], kako u praslovenskom i starijem hrvatskosrpskom, tako i u današnjim dijalektima.

1.213. Neslogovni sonant [l] i kratko neakcentovano [l̥] alofoni su istog fonema: između konsonanata javlja se [l̥], a u susjedstvu vokala [l].

1.214. Neslogovno [r] dolazi uvijek u susjedstvu vokala, a [r̥] u isključivo konsonantskom susjedstvu, kao i ispred konsonanta na početku morfema ispred kojega stoji prefiks sa dočetnim vokalom (za-r̥dati, po-r̥vati se). Otuda se [r] i kratko neakcentovano [r̥] mogu smatrati alofonima istog fonema ako se pomenutom tipu morfološke granice prizna fonološki status.

1.22. Opstruenti (turbulenti, šumni konsonanti)

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | (f) | |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| ć | đ | | |
| č | | š | ž |
| k | g | x | |

1.221. Fonem /f/ javlja se efemerno, u neasimiliranim tuđicama, s tendencijom da prijeđe u /p/ čim se riječ usvoii.

*1.3. Prozodija*

1.31. Svi silabemi mogu biti dugi i kratki.

1.32. Svi silabemi mogu biti akcentovani i neakcentovani.

1.33. Inventar fonoloških jedinica („akcenata") ne može se odrediti u općesrpskohrvatskom okviru. Potrebna su dva inventara: dvoakcenatski sa ◌̂ i ◌̏ (sistem A) i troakcenatski sa ◌̂, ◌̃ i ◌̏ (sistemi B, C, D). U sistemu A distinkcija između dviju jedinica počiva na kvantitetu (◌̂ je dug akcenat, a ◌̏ kratak), dok u sistemima B, C i D postoje dva duga akcenta (silazni ◌̂ i uzlazni ◌̃) i jedan kratak (◌̏). Razlikovanje sistema B, C i D potrebno je zbog različitog porijekla akcenata u njima.

## 2. DISTRIBUCIJA FONOLOŠKIH JEDINICA

2.0. Budući da razni podsistemi u ovdje izloženom sistemu nisu uvijek koegzistirali u istom trenutku, nije moguće sistematski dati pravila distribucije. Ipak će ovdje biti navedeno nekoliko krupnijih ograničenja distribucije konsonanata. Ta su ograničenja na snazi od epohe nakon gubljenja poluglasa u načelu sve do danas. (Ovim navođenjem izbjegava se ponavljanje odgovarajućih pravila u opisima pojedinačnih punktova; tamo će se spominjati samo eventualna odstupanja.)

2.1. Nema konsonantskih grupa koje bi sadržale:

2.11. opstruente nejednake po zvučnosti,

2.12. dva jednaka konsonanta jedan za drugim,

2.13. (neslogovni) sonant odvojen opstruentom od silabema svoga sloga (izostaju dakle, tipovi SOV-, OSO i -VOS, pri čemu je V = silabem, S = sonant, O = opstruent; treba napomenuti da se /v/ u pogledu grupa tipa SOV- ne vlada svugdje kao sonant).

2.14. više od četiri konsonanta,

2.141. četiri konsonanta osim u primjerima sa sufiksom -stv(o),

2.15. više od tri konsonanta na početku riječi,

2.151. tri konsonanta na početku riječi ako prvi od njih nije frikativni iz niza /s z š ž/ ili ako posljednji nije sonant,

2.16. više od dva konsonanta na kraju riječi,

2.161. dva konsonanta na kraju riječi od kojih prvi ne bi bio frikativni iz niza /s z š ž/.

2.2. Osim toga treba istaći da se sonant /n/ pred velarnim plozivima realizuje kao [ŋ].

## 3. PORIJEKLO FONOLOŠKIH JEDINICA

*3.1. Vokalizam (uključujući slogovne sonante)*

3.11. i: ← i, y (oba kad nisu skraćena, upor. 3.311)
← -ьjь, -ъjь

i ← i, y (oba kad su skraćena)
← jь̯-
← ь, ъ u grupama ьj, ъj pod određenim uslovima, djelimice fakultativno

ĕ:, ĕ ← ĕ (neskraćeno i skraćeno)
← u metatezi (C)erC, (C)elC (neskraćeno i skraćeno)

e:, e ← e (produženo i neproduženo)

a:, a ← a (neskraćeno i skraćeno)
← u metatezi (C)orC, (C)olC (neskraćeno i skraćeno)

o:, o ← o (produženo i neproduženo)

u:, u ← u (neskraćeno i skraćeno)

ə:, ə ← ь̯, ъ̯ (produženo i neproduženo)
← sekundarno u grupama opstruent + sonant koje su gubljenjem finalnih poluglasa dospjele na kraj riječi

ę:, ę ← ę, ę̆ (neskraćeno i skraćeno)

ǫ:, ǫ ← ǫ (neskraćeno i skraćeno)

r̥:, r̥ ← ьr, ъr (neskraćeno i skraćeno)
← rь, rъ u CrьC, CrъC i inicijalnom rь̯C, rъ̯C (produženo i neproduženo)

l̥:, l̥ ← ьl, ъl (neskraćeno i skraćeno)
← lь, lъ u ClьC, ClъC (produženo i neproduženo)

3.12. Dugi vokali (osim ə:) nastajali su i kontrakcijama (upor. 3.3122).

### *3.2. Konsonantizam*

#### 3.21. Sonanti

v ← w

j ← j (s tim da VjV često → V:, osobito -VjV u morfologiji)
← u kompozitima glagola *iti* (*dojti*)

l ← l
← tl, dl

ĺ ← lj
← j u grupama pj, bj, mj, wj

r ← r

ŕ ← rj

m ← m

n ← n

ń ← nj

#### 3.22. Opstruenti

p ← p

b ← b

f ← tuđe f, efemerno

t ← t

d ← d

c ← c
← k u grupi kw pod poznatim uvjetima

s ← s
← s'

z ← z
← ʒ
← g u grupi gw pod poznatim uslovima

ť ← tj
← kt ispred prednjih vokala
← č u grupi šč

ď ← dj
← ǯ u grupi žǯ

č ← č

š ← š
← s ispred (alveo)palatalnih konsonanata

ž ← ž
← z ispred (alveo)palatalnih konsonanata

k ← k

g ← g

x ← x

3.221. U grupama CC ← C$\underset{\text{ь}}{\text{ь}}$C, C$\underset{\text{ъ}}{\text{ъ}}$C provedene su regresivne asimilacije po zvučnosti.

### *3.3. Prozodija*

3.31. Silabemi (vokali i silabički sonanti), akcentovani i neakcentovani, imaju kvantitet načelno psl. porijekla (upor. 3.11). Ipak se javljaju odstupanja u oba smjera od inherentnog kvantiteta psl. vokala.

3.311. Očekivani dugi silabemi skraćeni su:

3.3111. u poznatim položajima kasnoga psl. skraćivanja

3.3112. u slogovima pod primarnim akutom.

3.312. Sekundarni dugi silabemi nastali su na dva načina:

3.3121. U slogu koji se zatvorio ispadanjem slabog poluglasa vršilo se kompenzaciono duženje pod uvjetima terenski neujednačenim, s tim da je opseg duženja ispred sonanata po pravilu širi nego ispred opstruenata (o pojedinostima u vezi s tim uslovima obavještavaju, tamo gdje je to potrebno, opisi pojedinačnih punktova).

3.3122. Dugi vokali (izuzev ə:) nastali su i kontrakcijom u grupama VjV, a a: takođe i ← aa.

3.32. Akcenat zadržava psl. mjesto, izuzev tamo gdje se nalazio na $\underset{\text{ь}}{\text{ь}}$ ili $\underset{\text{ъ}}{\text{ъ}}$, iščezlom u međuvremenu, pri čemu je prenošenje vršeno za jedan slog ka početku.

3.33. Izvođenje akcenata u sistemima A, B, C i D.

3.331. Sistem A (glavnina štokavskih govora i neki čakavski):

⁀ ← ⁀ (mę̑so i sl.)

← ˢ (tip bȁbъ)

← ~ (mõltišь, sũša, mõldoje itd.)

← prilikom povlačenja akcenta sa $\underset{\text{ь}}{\text{ь}}$, $\underset{\text{ъ}}{\text{ъ}}$ na dužinu (tip pǫtь → pǫ̂t)

← u kompenzacionom duženju (lêd, nôs, krâj, děvôjka, grôm i sl.)

← VjV, VV u kontrakciji (znáješь → znâš, ne[x]òt́ešь → nêt́eš)

ˢ ← svaki neproduženi kratki akcenat (ȍko, čelò, dòbroje itd.)

← prilikom povlačenja akcenta sa $\underset{\text{ь}}{\text{ь}}$, $\underset{\text{ъ}}{\text{ъ}}$ na kratkoću (tip vьs'ь → və̀s)

← ′ (bába, bábojǫ, rýbarjь itd.)

3.332. Sistem B (dio zapadnoštokavskih i jugoistočni čakavski govori):

⁀ ← ⁀ (mę̑so i sl.)

← ˢ (tip bȁbъ)

← u kompenzacionom duženju (lêd, nôs, krâj, trgôvci, grôm i sl.)
← u kontrakciji tamo gdje je prvi vokal kontrahirane grupe nosio akcenat (tip znáješь → znâš)

~ ← ~ (mõltišь, sũša, mõldoje itd.)
← prilikom povlačenja akcenta sa ь̥, ъ̥ na dužinu (pǫ̃t)
← u kontrakciji tamo gdje je drugi vokal kontrahirane grupe nosio akcenat (tip ne [x]òt́ešь → nẽt́eš)

" ← kao u sistemu A

3.333. Sistem C (dio slavonskih i sjeverozapadni i centralni čakavski govori):
⌒ ← ⌒ (mę̂so i sl.)
← ˇ (tip bā̆bъ, na znatnom dijelu čakavskog područja ovog sistema i tip gy̆nešь, a u jednoj maloj arei i tip bogā̆toje)
← " u kompenzacionom duženju (lêd, nôs i sl.)
← u kontrakciji kao pod B

~ ← ~ (mõltišь, sũša, mõldoje itd.)
← prilikom povlačenja akcenta sa ь̥ ъ̥ na prethodnu dužinu (pǫ̃t)
← u kompenzacionom duženju tamo gdje se nije dužio stari " (krãj, trgõvci, grõm itd.)
← u kontrakciji kao pod B

" ← kao u sistemu A

3.334. Sistem D (kajkavski govori)
⌒ ← ⌒ (mę̂so i sl.)
← ˇ (tipovi bā̆bъ, gy̆nešь, sy̆toje, bogā̆toje, ali i bā̆bojǫ, ry̆barjь, my̆slišь itd.)
← ` samo u tipu vòlja
← u kompenzacionom duženju (lêd, nôs, trgôvci itd.)
← u kontrakciji kao pod B

~ ← ~ (mõltišь, sũša, mõldoje itd.)
← prilikom povlačenja akcenta sa ь̥, ъ̥ na dužinu (pǫ̃t)
← ` (dòbroje, zelènoje, kònjixъ itd.; od toga su izuzeti tipovi vòlja i nòsišь)
← u kontrakciji kao pod B

" ← svaki neproduženi kratki akcenat (ȍko, čelò, nòsišь)
← prilikom povlačenja akcenta sa ь̥, ъ̥ na kratkoću (pȍp)
← ′ (bába).

# Čakavsko narječje

PETAR ŠIMUNOVIĆ

# ŽMINJ (OLA 22)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

| | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| i: | | | u: | | | i | | u |
| | i̯e: | | u̯o: | | | | e | o |
| | | a: | | | | | a | |

1.11. Funkciju silabema imaju i sonanti /r̥: ɾ̥/.

### *1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | n |
| j | ĺ | | ń |

1.211. Sonant /v/ izdvaja se od drugih sonanata posebnim osobinama u distribuciji, koje ga povezuju s opstruentima. Usp. 2.211.

1.212. Neslogotvorno /r/ može se smatrati alofonom neakcentiranog kratkoga /r̥/. Usp. 2.13.

1.22. Opstruenti

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| ć | | | |
| č | | š | ž |
| k | g | x | |

1.221. Tabela opstruenata odnosi se na govor Žminjštine (sela uokolo Žminja). Međutim gradić Žminj cakavski je. Iz gornje tablice za Žminj briše se /č/, a mjesto reda šuštavih frikativa /s š z ž/ umeću se frikativni pretpalatali /ś ż/.

1.222. Fonem /č/ ostvaruje se kao [č'].

*1.3. Prozodija*

1.31. Silabemi mogu biti naglašeni i nenaglašeni, pa prema tome postoji opreka po mjestu akcenta.

1.32. Kvantiteta dugih slogova nije suviše izrazita, pa se dužina fonetski ne razzlikuje uvijek jasno od kračine.

1.33. Fonološka opreka po tonu javlja se unutar dugih naglašenih silabema.

1.34. Inventar prozodema obuhvaća, dakle, tri akcenta (V̀: Ṽ: 'V), kao i neakcentiranu dužinu i kračinu (V: V̌).

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizam*

2.11. Distribucija vokalnih fonema relativno je slobodna: svaki se od vokala može u načelu javiti u početnom, središnjem i završnom položaju u riječi; ispred i iza svakog konsonanta.

2.12. Fonem /a:/ iza nazala ostvaruje se kao nazalizirani diftong s fonetskom slikom [ᵊ͜a:]: nᵊ͜a:j'veťi, belnᵊ͜ã:k, mᵊ͜à:lo.

2.13. Silabemi /r̥: r̥/ ostvaruju se između dva konsonanta /Cr̥C/ /Cr̥:C/, od kojih je prvi /m v/ ili bilo koji opstruent osim /ť/: čr̥̃:n, 'čr̥talo, vr̥gã:ń.

2.131. U jednoj riječi samo je jedno [r̥(:)].

2.14. Zijev je čest; bez osobite tendencije za njegovo uklanjanje.

*2.2. Konsonantizam*

2.21. Svi pojedinačni konsonanti pojavljuju se u inicijalnom, medijalnom i finalnom položaju, osim zvučnih opstruenata i /v/, koji su isključeni iz finalnog položaja.

2.211. Na mjestu bezvučnih opstruenata i /v/ pojavljuju se u sandhiju njihovi zvučni parnjaci kad se nađu pred drugim zvučnim konsonantom: med'vet, ali: med'ved‿bi, pũ:š, ali pũ:ž‿ga, 'jalof, ali 'jalov‿je i sl.

2.22. Konsonantske skupine

2.221. Ne ostvaruju se inicijalne skupine dvaju sonanata, osim ako prvi nije /m/ ili /v/.

2.222. Ne ostvaruju se inicijalne skupine sonant + opstruent.

2.223. Ne ostvaruju se inicijalne skupine /ť/ + konsonant.

2.224. Ne ostvaruju se finalne konsonantske skupine u domaćim riječima, čak ni /st/ /šť/ /zd/ /žď/ (žj): p'ričes, Gpl žli̯è:s, plà:š, dã:š.
Jedini je izuzetak u građi konsonantska skupina /js/ u glavnih brojeva 11—19: jedanᵊ͜à:js, dvanᵊ͜à:js, sedavnᵊ͜à:js.

2.225. Zadržava se skupina /čr/: 'čr̥talo, črì:p, čr̥̃:n, ali: če'rišńa, čeri̯ẹ̀:da, če'repńa.

2.226. Izbjegavaju se konsonantske skupine ploziv + drugi opstruent

a) eliminiranjem prvoga člana skupine. Usp. 3.4.

b) zamjenom prvoga člana skupine frikativom:

/c/ → /s/ ispred /k/: g'raski

/k/ → /x/ ispred /ť/: xťì:

/p/ → /f/ ispred /ť/: 'ofťi.

2.227. Fonem /v/ ne može stajati ispred bezvučnog opstruenta: of'ca. Njegov sonantni status potvrđuje položaj u skupini iza bezvučnih opstruenata: svi̯ẽ:ti.

2.23. Pojedinačni konsonanti

2.231. Fonem /v/ ne dolazi u inicijalnom položaju, ili iza konsonanata, ispred vokala /o: o u: u/: ũ:k, u̯õ:l, u̯ò:s, 'ojska, ũ:ť, o'da, sũ:kla, sto'rit, du̯õ:r; pored vo'da, 'na‿odo.

2.232. Fonem /g/ u finalnom položaju zamjenjuje se fonemom /x/: p'lux, g'lox, ali: p'luga, g'loga.

2.233. Fonem /x/ velarni je spirant. Čuva se dobro u svim pozicijama osim u oblicima glagola 'tet: 'tela, 'telo, 'teli.

2.234. /l/ ostaje na kraju riječi i na kraju sloga; 'caval, belńᵊ‿ã:k; u ptc. act. m. izostaje: ubĩ:, pi:tã:.

2.235. U finalnom položaju u primjerima gdje nema morfološke alternacije dočetnog /m/ s nedočetnim, nema opreke /n/ ~ /m/ i ostvaruje se /n/: 'molin, Dpl 'materan, ali ja:rã:m, dĩ:m.

*2.3. Prozodija*

2.31. Akcenti se mogu ostvariti na bilo kojem položaju u riječi.

2.32. Nenaglašena dužina pojavljuje se samo u slogu neposredno ispred naglašenih: ja:rã:m, mu̯o:'ka, gri̯e:dã:ĺ.

2.33. Na naglašenu silabemu ispred sekvencije sonant + konsonant redovito je uzlazni akcenat: Gsg stã:rca, bu̯õ:mba, štrũ:ńci, poku̯õ:jni, bu̯õ:jže i sl.

2.34. Uzlazni akcenat pojavljuje se i ispred dočetnog sonanta: Žmĩ:ń, cesã:r, bi̯ẽ:l, dĩ:m, dlã:n, papã:r, jedã:n, gri̯e:dã:ĺ, kru̯õ:f (← kru̯õ:v), ali balu̯ò:n, balarì:n, pì:r, ku:'nen.

## 3. POVIJESNI IZVOD

### *3.1. Vokalizam*

Silabemi /i: i e a: a o u: u ŗ: ŗ/ potječu od odgovarajućih silabema ishodišnog sustava. Osim toga

e: ← e: mi̯è:t, ši̯è:s
← e: ži̯ẽ:dan, mi̯è:so
← ě: ti̯è:sto, ti̯è:lo

e ← ę 'žeteĺ, 'devet
← ě 'mesto, u'rex
← ə u čr-: če'rišńa, čeri̯è:da, če'ripńa, ali črì:p, čr̃:n.

a: ← ə: dã:š, tà:s

a ← ə: u'tac, xŗ'bat

u̯o: ← o: stu̯õ:l, pu̯ò:t 'znoj'
← ǫ: pu̯õ:t 'put', Asg ru̯ò:ko

o ← ǫ že'lot, Dob'rava, 'golop

u: ← ļ: Gpl sũ:s (:Nsg su'za)

u ← ļ su'za, 'jabuka
← o često na početku riječi u prednaglasnim slogovima: u'zimac, u'jańila, u'rex, uk'no, us'tala, ug'ńišće, pus'teja.

3.11. Svi kratki vokali postajali su od odgovarajućih dugih u položajima gdje je izvršeno skraćivanje: 'rados, 'silon, 'moliš.

3.12. Svi dugi vokali postajali su od odgovarajućih kratkih u produženim slogovima: bu̯õ:jži, dĩ:m, bu̯õ:mba i sl.

### *3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j l ĺ r m n ń p b t d c s z ć č š k g x/ potječu od odgovarajućih konsonanata ishodišnog sustava. Osim toga:

j ← đ
ĺ ← j u slijedu labijal + ə̯j : g'rabĺe, zdrã:vĺe
← lə̯j : vesi̯ẽ:ĺe
r ← ž intervokalno u prezentu glagola 'moć i njegovih kompozita
n ← m u dočetnom položaju. Usp. 2.235.
ń ← nə̯j
f ← u tuđicama
← u onomatopejama
← v ispred bezvučnih opstruenata i na kraju riječi: of'ca, lu̯õ:f
← xv u nekoliko leksema: 'falin, 'fatat
← p u leksemu 'ofći 'opći'

x ← g na apsolutnom kraju riječi (usp. 2.232.)
← k ispred ploziva u primjerima: xtì:, 'noxti, 'laxti i ispred sonanata u primjerima: x◡'maše, x◡vã:n, x◡ńi̯ẽ:
← s u leksemu prax'ci.
Osim toga bezvučni opstruenti /p t s š/ postaju na kraju riječi od odgovarajućih zvučnih opstruenata /b d z ž/.

Uz navedene pojave za sam gradić Žminj karakteristično je (usp. 1.221.):

c ← č
ṡ ← š
← s
ż ← ž
← z

*3.3. Prozodija*

3.31. Prozodijski sustav izvodi se iz starog hrvatskosrpskog troakcenatskog sustava (sustav C):

V̀: ← ◠: mi̯ẽ:so, zn$^{ə}$◡:àš, bu̯ò:x, li̯ẽ:t
V̂: ← ~: mlã:tiš, strã:ža, mlã:di, pu̯õ:t 'put'; Žmĩ:ń, dĩ:m, põ:n
← ˝ duljenjem: stã:rca, bu̯õ:jži, ži̯ẽ:nska
'V ← ˝ na svakom slogu u riječi ako nije bilo razloga za duljenje, zadržavajući u pravilu staro mjesto: b'rat, 'pop, 'baba, o'da, se'kira, lo'pata, pra'sac, prax'ci
V: ← V̄ neposredno pred akcentom
V̌ ← V̂
V̌ ← V̄ skraćivanjem iza akcenata.

*3.4. Gubljenje glasova*

3.41. U početnim konsonantskim skupinama sastavljenim od ploziva i drugog opstruenta izgubljen je u nekim primjerima prvi član skupine: 'tić, 'čelica, še'nica, ali t'kalac.

3.42. U finalnim konsonantskim skupinama /st, šć, zd, žđ (žj)/ gube se dentalni glasovi. Usp. 2.224.

3.421. Dental /d/ ispada pred sonantima u nekim leksemima: 'jena, nì:no, pu̯õ:lne, ali dlã:n, d'neva.

3.43. Glas /v/ izgubio se u inicijalnom položaju ispred vokala /o:, o, u:, u/. Usp. 2.231.

3.431. Glas /v/ nestao je u inicijalnom položaju pred opstruentom u primjerima: do'vac, zi̯ẽ:t, zã:men, 'torak, či̯ẽ:ra, še'nac, i u zamjenicama: Nsg 'sa, 'se, 'si, 'saki, 'sega.

3.432. Glas /v/ izgubio se pred sonantom u primjerima: nũ:tra, ra'bac.

3.433. Glas /v/ nestao je u slijedu opstruent + /v/ + /r̥: r̥ r/ u primjerima iz građe: s'rap, četr̥'tak, tr̥̀:t.

3.44. Glas /x/ nestao je u oblicima glagola хъtěti: 'tet, 'teli.

3.45. Finalno -l gubi se u ptc. akt. m.: 'popi, ušĩ:, 'vide, 'diga, zdaxnũ:.

3.46. Glas /i/ gubi se u prijedlogu/prefiksu iz(-) : z'rušen, z'meĺen, zdã:vni, zli̯ẽ:či, z‿ri̯ẽ:ki.

### *3.5. Meta.eza*

Metateza je izvršena:
u skupinama /zj, žj, čj/: ku̯õ:jzi, d'rajži, daj'žĩt, dajžĩ:na, Gsg daj'ža (ali dã:š), drugã:jči,
u leksemu za'jik.

ANTUN ŠOJAT

# CRES (OLA 23)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

| | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| i: | | | u: | | | i | | | u |
| | e: | | o: | | | | e | o | |
| | | a: | | | | | | a | |

### *1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | n |
| j | | | ń |

1.211. Fonem /v/ ispred bezvučnih opstruenata i u finalnom položaju fakultativno sudjeluje u korelaciji po zvučnosti, tj. po svojim osobinama može biti povezan s opstruentima (v. 2.212).

1.22. Opstruenti

| | | |
|---|---|---|
| p | b | f |
| t | d | |
| c | ś | ż |
| ć | | |
| k | g | x |

1.221. Fonemi /ś ż/ izgovaraju se kao [ś ż], a /c/ kao [c] ili [ć].

1.222. Fonem /ć/ obično se izgovara kao [ć], ali se može realizirati i kao [ć] (pete'śić, šter'nišće, uz ob.: pete'śić, šter'nišće itd.).

1.223. Fonem /g/ izgovara se kao [g] ili [γ] (v. i 2.211).

### *1.3. Prozodija*

1.31. Kratki vokali mogu biti naglašeni ili nenaglašeni.

1.32. Dugi vokali ostvaruju se samo pod naglaskom.

1.33. Ton akcenata nije fonološki relevantan.

1.34. Inventar prozodema obuhvaća dakle dva akcenta, dugi i kratki ('V:, 'V), kao i nenaglašenu kračinu (V).

1.341. Dugi se akcent može ostvariti kao ˆ ili kao ˜, kratki kao ˝ ili ˆ ('poludugi akcent'). Akcenti su čakavskoga tipa.

## 2. DISTRIBUCIJA

### *2.1. Vokalizam*

2.11. Distribucija vokalnih fonema uglavnom je slobodna, tj. svaki se vokal može pojaviti u inicijalnom, u medijalnom i u finalnom položaju u riječi, ispred ili iza bilo kojega konsonanta.

2.12. Dva se vokala mogu ostvariti uzastopce ('pauk, k'reut, uz: k'rejut, t'riešet, prez. što'i:, komp. dra'žee).

2.13. Ispred krajnjega /n/ vokali zajedno s njim mogu prijeći u nazalne alofone (o'cǫ: — o'co:n, ż'ną: — ż'na:n, 'pi:tą — 'pi:tan).

### *2.2. Konsonantizam*

2.21. Ograničenja u distribuciji postoje uglavnom unutar konsonantskih skupina.

2.211. U finalnom položaju zvučni frikativi prelaze u svoje bezvučne parnjake ('deš — Gsg 'deža, k'ri:f — k'ri:va). U tom položaju redovito /g/ → /x/ ('ro:x — Gsg 'roga, g'lox — g'loga). Drugi se zvučni plozivi u finalnom položaju obično ostvaruju poluzvučno, ali u građi ima i podosta primjera potpunog obezvučenja.

2.212. U korelaciji po zvučnosti ne sudjeluju sonanti, osim /v/, koje u finalnom položaju uvijek, a ispred bezvučnih opstruenata sporadično prelazi u /f/ (/f/ na mjestu /v/ ostaje i u sandhiju: stra'šif je).

2.22. Konsonantske skupine

2.221. Početne skupine sonant + sonant moguće su samo ako je prvi sonant /v/ ili /m/.

2.222. Početne skupine sonant + opstruent ne pojavljuju se.

2.223. Dva se ploziva zaredom (često ni ploziv + sonant) ne pojavljuju — ili je ploziv nestao (v. 3.41, 3.411) ili je zamijenjen frikativom ili sonantom (prema potvrdama zamjene su /š x f l/ (š'ti: „kći", š'tić „ptić", 'koška „kvočka", 'meška „mačka", ju'na:ški — x'ti:, Gsg 'noxta, 'laxta — f'cela „pčela", komp. 'lefci, prema: 'le:pi, konof'cić, Gsg 'Ra:fca, prema: 'Rabec; kol 'na:š, 'jašmik, šlo'vek, 'lašna „gladna", uz: clo'vek, 'lacna).

2.224. Finalno se može ostvariti skupina od dva konsonanta samo ako je prvi od njih /š/, rjeđe i od tri, kad je prvi konsonant u skupini /r/ ('ješt, t'riešt, 'vošk, 'bošk — 'bošek „šuma"; 'peršt, 'Teršt). Finalni se dental u finalnim skupinama obično ne izgovara ('ca:š „čast", 'ješ „jesti", dva'na:š, šedov'na:š i sl.).

2.225. Iza opstruenata /v/ se obično izgovara kao [u̯] ('cu̯e:l, 'šu̯aki, 'žu̯e:lti, ž'du̯inut „dignuti").

2.226. U skupinama /šn, žn/ ispred /i/, ponekad i ispred /e/, sonant /l/ realizira se kao [l'] (š'l'iva, ž'l'ica). U istom se položaju i /n/ izgovara kao [n'] ('kešn'i, 'po:žn'i).

2.227. U finalnom položaju iza /r/ ne ostvaruje se /l/ ('umer — 'umar, prema: 'umerla, 'opar „otvorio").

2.228. Uvijek se ostvaruju skupine VCjV u primjerima kao: 'kapja, g'rabja, žd'ra:vje, ve'še:lje, ka'me:nje.

2.23. Pojedinačni konsonanti

2.231. U finalnoj se poziciji, koliko građa pokazuje, izgovara /m/ samo u Nsg imenice 'di:m, prema Gsg 'dima, ali: g'ri:n — g'rima „grom", kju'co:n, o'vi:n d'vi:n 'ši:nan, žeš 'ti:n, 'mišlin, 'ja: šen, ni'šen, 'ja: bin, 'šedon, 'ošon, 'ta:n.

2.232. Uz sonant /r/ uvijek se nalazi barem jedan vokal (go're, dob'ro, ter'pi:, parneš'la).

*2.3. Prozodija*

2.31. Svi slogovi u riječi mogu biti naglašeni dugim ili kratkim akcentom (o sporadičnim ograničenjima pojave kratkog akcenta na otvorenoj ultimi v. 3.31).

2.32. Izvan naglašenoga sloga ne pojavljuju se dugi silabemi.

2.33. U slijedu vokal + sonant u zatvorenom slogu kratki se vokal dulji samo pod akcentom ('pe:rce, 'že:mju, 've:ński, prema pe'ro, žem'ja, ve'ne, ali: kon'ci, lon'ci : ko'nec, lo'nec), tako i na kraju riječi, s mogućim odstupanjima ('ko:ń, 'di:m, 'ta:n, 've:n, kre'pa:l, špo'ji:l, ali i: 'šen, ke'bel, be'deń, ža'jen, 'ven, pope'jal, pri'šel i dr.).

2.34. Kratki se akcent u otvorenom slogu sa /a e o/ često produžuje do poludužine (oštâla, krâva, nêbo, nêvešta, pôje, vôdu).

2.35. Dugi se akcent u otvorenoj ultimi može skratiti do kvantitete kratkoga (rijetka pojava).

## 3. POVIJESNI IZVOD

### *3.1. Vokalizam*

Silabemi /i: i e: e a: a o: o u: u/ potječu od odgovarajućih silabema u ishodišnom sustavu. Osim toga:

i ← ě u nekoliko leksema (di'vo:jka, mi'xu:r, ś'tirat, 'ni:man, ni'śen, d'višet, d'višti, ali: d've!)

e: ← ě:
← ę: (i u primjera kao: ža'je:t, po'ce:t, 'že:ja; v. i pod *a:*, *a*; u jednom primjeru ę: → /e:n/: 'že:nt „uzeti")
← ŗ: defonologizacijom u /e:r/ ('ce:rf, 'ke:rf)
← ļ: u 'še:nce i, redovito, defonologizacijom u /e:l/ ('de:lx, 'de:lžen)
← ə: (v. i pod *a:*)

e ← ě
← ę
← ə ('ce, 've, ke'de, ve'ne, de'neś, Ve'žen, 'melin, ke'bel, že'bi:ra, komp. 'meńi itd., tako i u primjera kao 'mogel, ne'śen „nisam"; v. i pod *a*)
← ŗ defonologizacijom u /er/ ('pervi; v. i pod *a*)
← ļ defonologizacijom u /el/ ('velna, bel'xa)

a: ← ę: u ža:jni ( v. pod *e:*)
← ə: u nekoliko leksema ('da:n, 'ma:x, 'ca:ś „čast", 'ta:śt, 'la:ś „laž")

a ← ę u ję-, žę-, rijetko ('jaśmik, ža'jen, žaj'na — žaje'na, ali: 'žet :„žeti"; metatezom i u ža'jik „jezik")
← ə u śtab'lo, inače rijetko, fakultativno, uz ob. /e/ ('śan — 'śen,'va — 've, da'naška — de'neška, la'gat, ali: lež'nif „lažljiv")
← ŗ defonologizacijom u /ar/, sporadično ('gardo, parne'śi)

o ← ə, rijetko, prema građi samo u brojeva 'śedon, 'ośon i u većih brojeva koji ih sadržavaju (npr. ośov'na:ś)

u: ← ǫ:
← ļ: u 'vu:k, 'tu:śt
← vǫ — (udo'vec, u'tori „utorak"; v. i pod *v*)
← o ispred akcenta, sporadično (ug'ńiśće, uz: og'ńiśće)

3.11. Kratki silabemi nastali su i od dugih silabema izvan naglašenoga sloga.

### *3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j l r m n ń p b t d c ć k g x/ potječu od odgovarajućih konsonanata u ishodišnom sustavu. Osim toga:

v ← vǫ, vǫ-, sporadično (v no'ći, v'nuk, uz: 'nuk)
← ϐ u 'vu:śta

j ← đ
← dǫj
← Í
← l iza /k g/, preko stadija Í (primjeri potvrđuju tu pojavu samo ispred /i e/: k'jicat, k'jet, g'ji:št „glista", g'jedat)
← (mletacizmi: jero'šo:l, je'ometro, je'na:r, 'jac „led" itd.)

r ← ŗ:, ŗ (u sljedovima/e(:)r, a(:)r/, v. 2.232, 3.1 ima sporadičnih potvrda restituiranja kratkoga ŗ, vjerojatno pod utjecajem adstratnih govora i standardnog jezika: xŗ'va:ški, 'Tŗšt, pŗš'lo, pŗne'ši, uz: xer'va:ški — xar'va:ški, 'Teršt, parne'ši itd.).
← ŕ
← ž intervokalno u prez. glag. 'moć i njegovih kompozita

l ← ļ:, ļ dekompozicijom u /e(:)l/ (v. pod *e:*, *e*)

n ← m finalno (v. 2.231)

f ← (onomatopeje)
← (tuđice)
← v u finalnom položaju, sporadično i pred bezvučnim opstruentima
← p ispred ploziva, sporadično (f'cela, konof'ciť, komp. 'lefci; v. i pod š)

c ← č
← ť (v. 1.222)

š ← s ('ta:št)
← š ('miš)
← č, p pred plozivom (ju'na:ški, š'tiť, v. 2.223)

ž ← z ('koža „koza")
← ž ('ko:ža „koža")
← žđ u 'dežilo je „kišilo je"

x ← k ispred ploziva (Gsg 'noxta, 'laxta, odatle i Nsg 'noxet, 'laxet, uz 'laket; v. i pod š)
← g u finalnom položaju ('ro:x, g'lox)

### *3.3. Prozodija*

3.31. Prozodijske se osobine izvode iz starohrvatskosrpskoga dvoakcenatskog sustava (sistem A).

'V: ← ⌢
← ˝ u zatvorenom slogu pred sonantom (v. 2.33)
← prijelaz ˝ s otvorene ultime na dugu penultimu, sporadično (g'la:va — gla'va, 'ru:ka — ru'ka, ali samo: b'ra:da; mle'ko, de'te i dr.)

'V ← "

← prijelaz " s otvorene ultime na kratku penultimu, sporadično ('igla, 'igra, 'deška, 'metla, 'voda, uz: vo'da, še'lo, ver'xi, po ži'me, bo'ša, mog'la, dob'ro, ple'te, mel'ci itd.)

V ← V̆

← V̄ u nenaglašenom slogu

*3.4. Gubljenje glasova*

3.41. Ploziv se ne pojavljuje ispred sonanata /l r n ń/:

— ili je nestao (ńež'lo „gnijezdo", 'po:lne, žd'vinut, je'na, 're:n, 're, ali i: g're:n, g're, g're:da)

— ili je zamijenjen sonantom ili frikativom (v. 2.223).

3.411. Ploziv se ne pojavljuje ispred drugoga ploziva:

— ili je nestao ('cela „pčela", ce'lica, 'ša ćemo, ka 'bude, šeš 'pu:ti)

— ili je zamijenjen frikativima /š f x/ (v. 2.223)

3.42. Često nestaje krajnji dental iz finalnih skupina /št, žd/, u pojedinim leksemima uvijek ('ješ „jesti", 'še:š, jede'na:š, g'roš „grozd", uz: 'še:št, 'ješt, jede'na:št, g'rošt — g'rožd, ali samo: 'deš „dažd", 'miloš).

3.421. Sonant /v/ sporadično je nestao iz skupine tvr (ce'te:rti, ali: t've:rdi), a nema ga ni u skupinama svl-, svr- (š'le:ć, š'ra:b). Nestao je i kad prijedlog *və* nije dao *ve* ili *va*, u vezama kao: mel'že k'ravu 'vecer, ne 'jutro.

*3.5. Metateza*

Metateza je izvršena

— u inicijalnoj skupini və + s', š (š'vi, š've, š'vega, š'vaki, ali: 'veš, šv'enec „uš")

— sporadično u inicijalnoj skupini və + d (d'vije ←vdíe „odmah", ali: vdo'vec)

— sporadično u skupini /jž/ (g'rojže, Gsg 'dejža, uz: g'rožje, 'dežja — deža)

— u leksemu ža'jik „jezik".

DALIBOR BROZOVIĆ

# DOBRINJ (OLA 24)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

| | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| i: | | | u: | | | i | | | u |
| | e: | | o: | | | | e | o | |
| | | a: | | | | | a | | |

1.11. Silabem je i [ŗ], za razliku od drugih silabema uvijek kratak.

### *1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | |
|---|---|---|
| v | | m |
| l | r | n |
| j | | ń |

1.211. Fonem /v/ ponaša se kao sonant samo ispred vokala — inače kao šumni (usp. 2.222, 2.333)

1.212. Za foneme /r/ i /j/ v. opis Sali, OLA 37, pod 1.211, 1.212.

1.22. Šumni konsonanti (turbulenti, opstruenti)

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| ć | | | |
| č | | š | ž |
| k | g | x | |

*1.3. Prozodija*

1.31. Mjesto akcenta ima distinktivnu funkciju.

1.32. Svi vokalski silabemi mogu biti kratki i dugi, ali sonantski silabem [r̥] ne može biti dug (usp. 1.11).

1.33. Nema fonološki relevantnoga tona.

1.34. Svi silabemi mogu biti naglašeni i nenaglašeni.

1.35. Inventar prozodema obuhvaća dakle dva akcenta, dugi i kratki ('V: 'V), kao i nenaglašenu dužinu i kračinu (V: V).

1.351. Puni inventar ostvaruju samo vokalski silabemi, za [r̥] vidi 1.11. i 1.32.

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizam*

2.11. Distribucija vokalskih fonema uglavnom je slobodna, tj. svaki se može pojaviti u početnom, srednjem i dočetnom položaju u riječi, ispred i iza pojedinih konsonanata. Za dužinu usp. 2.33.

2.12. Silabem [r̥] redovno je u sredini riječi, ali ne dolazi iza sonanata (osim /v/ i /m/) ni iza /t́/, a iza vokala javlja se samo na morfemskoj granici.

2.121. U jednoj riječi može biti samo jedan [r̥].

2.13. Dva se vokala mogu ostvariti uzastopce.

*2.2. Konsonantizam*

2.21. Svi se konsonanti mogu pojaviti u početnom, srednjem i dočetnom položaju u riječi.

2.22. Konsonantske skupine

2.221. U početnom se položaju mogu naći dva sonanta samo pod uvjetom da je prvi /m/ ili /v/.

2.2211. Fonem /v/ ne može stajati u istom slijedu iza šumnoga suglasnika a ispred r/r̥ (s'raka, če'tr̥ti:, čr̥'čok i sl.).

2.2212. U slijedu velar +/l/ opozicija /l/∼/j/ (←Í, usp. 3.2) neutralizirana je ispred /i/, rjeđe ispred /e/. Ispred /i/ leksička reparticija između /j/ i nulte realizacije (npr. 'gi:sta, 'xib, k'ji:n). Iznimno je k'li:šťa.

2.222. Fonem /v ispred vokala funkcionira kao sonant, pa ispred njega bezvučni šumni ostaju neizmijenjeni, ali ispred bezvučnih /v/ prelazi u /f/: of'sa prema o'vos || 'zo:b.

2.223. U slijedu dvaju prekidnih šumnih suglasnika (umjesto drugoga može biti nazal) prvi se otvara u kontinuant: p→f, c→s, č→š, k→x (slično /m/→/v/ ispred /n/).

2.2231. U slijedu ploziv+kontinuant prelazi drugi član u odgovarajući afrikat, a daljnje se promjene vrše prema 2.223: f'ci prema 'pos „pas", ali ipak če'nica „pšenica".

2.224. U slijedu triju šumnih ispada dentalni ploziv, bio na prvom ili srednjem mjestu.

2.225. U materijalu nema primjera za /f/, /x/, /c/, /č/, /ć/ ispred zvučnoga šumnog suglasnika (u *sandhiju* vjerojatno alofoni [v], [ɣ] za kontinuante, a /z/, /ž/, /j/ za stopove, usp. i 2.23, 2.222).

2.23. Pojedinačni konsonanti

2.231. Sonant /l/ obično se gubi na koncu sloga (i riječi, redovno u *l*-participu).

2.2311. Fonem /l/ palatalizira se ispred /j/: ve'se:l'ji:.

2.232. Ispred labi(odenta/ja)la neutralizira se opozicija /n/~/m/.

2.2321. U dočetnoj poziciji prelazi /m/→/n/ gdje nema morfonološke alternacije dočetnoga /m/ s nedočetnim (dakle samo indeklinabili i nastavci).

2.233. Fonem /f/ dolazi gotovo samo u tuđicama (v. i 2.222-3).

*2.3. Prozodija*

2.31. Svaki od prozodema (1.35) može se kombinirati sa svim vokalskim silabemima.

2.311. Sonantni silabem [r̩] kombinira se samo s prozodemima 'V i V.

2.32. Distribucija naglaska i kvantitete u načelu je slobodna za sve slogove u riječi.

2.33. Dugi silabemi mogu se nalaziti u prvom prednaglasnom slogu, pod naglaskom i iza naglaska. Pod tim uvjetima može slijediti nekoliko dugih silabema jedan za drugim.

2.331. Ispred slijeda sonant (izuzev /v/, usp. 2.333)+konsonant (šumni ili drugi sonant) kratki se vokali duže.

2.332. U neodređenim uvjetima duži se vokal (češće naglašen) i ispred dočetnoga sonanta ('di:m, je'do:n, ali 'vetor).

2.333. Ispred /v/ nema duženja tipa pod 2.331. ni tipa pod 2.332 (u tim je pozicijama šumni alofon).

2.34. Naglašeni dugi i kratki silabemi mogu stajati na svakom slogu uključujući dakle i otvorenu i zatvorenu ultimu.

## 3. POVIJESNI IZVOD

### *3.1. Vokalizam*

Silabemi /i: i e: e a: a o: o u: u ŗ/ potječu od odgovarajućih jedinica u ishodišnom sustavu. Osim toga:

i: ← ě (osim ispred t, d, s, z, n, l, r + neprednji vokal, dakle uglavnom prema zakonu Jakubinskoga)
← e iza finalnoga -ə̨j-: k'la:sji:, spa:'ni:, ve'se:l'ji:, ze'li:, prok'je:stvi[1]

i ← ě (kao /i:/)

e: ← ě: ispred t, d, s, z, n, l, r + neprednji vokal, uglavnom prema zakonu Jakubinskoga, uz paradigmatska izjednačivanja tipa v 'leti prema 'leto umjesto v *liti
← ę:

e ← ě (kao /ě:/)
← ę (izuzev nekoliko leksema s ję-, žę- > ja-, ža-)

a: ← ə: sta:b'lo, 'da:n, 'la:n, 'la:ž, Gpl 'pala:c prema 'paloc, ses'ta:r, do'sa:k (ali ne duženje u 2.331-2)

a ← ə sporadično: va vo'di (usp. 'vožge), 'laže (prema 'la:ž, i sl.)
← ę u nekoliko leksema u početnoj poziciji iza /j ž/: za'jik < *ja'zik, 'jašmi:k „ječmenac", ali že'ja, p'rije:la itd.

o: ← ə (samo pri duženju u 2.331-2: je'do:n, 'so:n „san")
← o̰: ('po:ž itd.)

o ← ə (ko'noc, 'son, cvo'te, usox'nu:, stok'lo, do'nos, 'vetor, 'sedon, o'goń itd.)
← o̰ ('vona, bo'xa itd.)

u: ← ǫ:
u ← ǫ
ŗ ← ŗ:

### *3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j l r m n ń p b t d c s z ť č š ž k g x/ potječu od odgovarajućih jedinica u ishodišnome sustavu. Osim toga:

v ← m ispred n

j ← d̂
← Í
← l iza /k g x/ ispred /i/ i obično ispred /e/: k'ji:n, prok'je:stvi:

l ← sporadično od -Í (p'rijatel)

r ← ŕ
← sporadično od /ž/ u intervokalnom položaju

n ← -m (ograničenje v. 2.2321)

ń ← Í sporadično u slijedu /mÍ/: zem'ńa

f ← (u onomatopejama)
← (u posuđenicama)
← p pred prekidnim šumnim suglasnikom (v. 2.223, 2.2231)
← v pred bezvučnima

c ← s iza ploziva (v. 2.2231)

s ← c pred plozivom (pri tom se ponaša /ts/ kao i /c/)

z ← c pred zvučnima u *sandhiju*

č ← š iza ploziva: če'nica (<*fčenica<*pčenica<pšenica, usp. 2.2231)

š ← č pred plozivom i nazalom: 'maška, 'obla:šno, 'U:ška, ko'va:šnica, 'pošne:, 'jašmi:k

ž ← tuđi ʒ
← č pred zvučnima (i u *sandhiju*?)

x ← k pred prekidnim šumnim suglasnikom, uključujući i slijed /kk/: 'loxki: (X 'logok „lak")

### *3.3. Prozodija*

Prozodijske se osobine izvode iz starohrvatskosrpskoga dvonaglasnog inventara (sustav A, ili, distribucijski točnije, sustav C s recentnim dvoakcenatskim inventarem zbog kasnijega prijelaza ~ > ^):

'V: ← V̂ (uključujući i primjere kao 'gi:nu: = 3. mn. prezenta prema 'ginu: = *l*-particip)
← V̂ pri duljenju (v. 2.331-2)
← V̂ sporadično u srednjim zatvorenim slogovima i kada se ne nalazi ispred sonanta

'V ← V̂

V: ← V̄ (uključujući sporadično i V̌ iza staroga primarnog akuta: po-'ginu:t i sl.)
← V̌ pri duljenju (v. 2.331-2)

V ← V̌

*3.4. Gubljenje glasova*

3.41. Sonanti se gube u nizu pozicija:

3.411. Za gubljenje /v/ v. 2.2211.

3.412. Sonant /j/ gubi se sporadično iza suglasnika a ispred /i:, i/ (usp. 2.2212). U dočetnom slijedu -Cji: gubi se /j/ prvenstveno ako je /i:/ pod naglaskom ili ako se radi o -CCji: (v. 3.1. pod i: od e)

3.4121. Dočetni /j/ gubi se iza /ž/: 'dož, ali dož'ja

3.413. Za gubljenje /l/ v. 2.231.

3.42. U početnim skupinama dvaju šumnih suglasnika (koje se kao i u sredini riječi obično transformiraju u slijed kontinuant+stop), prvi se sporadično gubi (v. 2.2231)

3.43. Za gubljenje dentala u konsonantskim skupinama v. 2.224.

3.44. Fonem /x/ gubi se u oblicima glagola *xъtěti*

*3.5. Metateza*

Metateza je izvršena:

— u inicijalnoj skupini vǫs-, vǫš-: s'vi, s've (ali 'vos), šve'noc „(biljna) uš"
— u leksemu za'jik „jezik".

VIDA BARAC-GRUM

# RUKAVAC (OLA 25)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

| | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| i: | | | u: | | | i | | | u |
| | e: | | o: | | | | e | o | |
| | | a: | | | | | | a | |

1.11. Funkciju silabema vrše i /r̩:/ i /r̩/, u interkonsonantskoj poziciji i na početku riječi.

### *1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | l | | m |
| | | r | n |
| j | ĺ | | ń |

1.211—213. Vrijedi opis OLA 37.

1.214. Fonem /v/ ponaša se i kao opstruent (v. 2.237).

1.22. Opstruenti

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| ć | | | |
| č | | š | ž |
| k | g | x | |

*1.3. Prozodija*

1.31. Vrijedi opis OLA 37.

1.32. Svi silabemi, naglašeni i nenaglašeni, mogu biti dugi ili kratki.

1.33. Dugi naglašeni silabemi mogu biti silazni ili uzlazni.

1.34. Inventar prozodema obuhvaća tri akcenta (V̀:, V̂:, 'V) kao i neakcentiranu dužinu i kračinu (V:, V).

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizam*

2.11. Distribucija vokalnih fonema slobodna je ispred i iza pojedinih konsonanata.

2.12. Kako dugi tako i kratki vokali mogu se ostvariti u početnom, središnjem i dočetnom položaju.

2.13. Silabemi /r̥: r̥/ dolaze iza sonanata /m/ i /v/ i iza svih opstruenata u interkonsonantskoj poziciji i na početku riječi.

2.14. U jednoj riječi može stajati samo jedan /r̥(:)/.

2.15. Vrijedi opis OLA 37.

*2.2. Konsonantizam*

2.21—2.22. Vrijedi opis OLA 37.

2.23. Konsonantske skupine

2.231—2.234. Vrijedi opis OLA 37.

2.235. Vrijedi opis OLA 37 (kĺì:n, g'ĺeda:, g'ĺineni:, ali glĩ:sta).

2.236. Slijed /čr/ dosljedno se čuva u sustavu ('čr̥n, čr̥ĺè:n).

2.237—2.238. Vrijedi opis OLA 37.

2.24. Pojedinačni konsonanti

2.241. Vrijedi opis OLA 37.

2.242. Fonem /l/ dolazi i na kraju sloga i riječi (te:l'čiť, jě:lva, sò:l, cè:l, prišà:l)

2.243. Vrijedi opis OLA 37.

*2.3. Prozodija*

2.31. Vrijedi opis OLA 37.

2.32. Dugi silabemi mogu se nalaziti u prednaglasnom slogu, pod naglaskom i iza naglaska.

2.33. Vrijedi opis OLA 37.

## 3. POVIJESNI IZVOD

### *3.1. Vokalizam*

Vrijedi opis OLA 37 s ovim razlikama i dopunama:

Ne vrijedi:

i: ← ě:
i ← ě
a: ← ę u nekoliko korijena iza /j č ž l/
u: ← o: u zatvorenom slogu ispred /n/
ŗ ← ri, rě u pri(-), pre(-)

Treba dodati:

e: ← ě: (redovito)
e ← ě (redovito)

3.11. Dugi vokali mogu stajati i iza akcenta ('tŗga:, 'obŗ:vi:, p'lami:k, s'kova:n, kĺũ:či:, zgũ:bi:).

### *3.2. Konsonantizam*

Vrijedi opis OLA 37 s ovim razlikama i dopunama:

Ne vrijedi:

c ← č u skupini /čr/
đ ← đ
đ ← jd
đ ← dǫj

Treba dodati:

ť ← jt
x ← g u pojedinačnim leksemima na apsolutnom kraju riječi (g'lox, p'rax)
p ← f sporadično u leksemima stranoga podrijetla (po'neštra).

### *3.3. Prozodija*

3.31. Prozodijske osobine izvode se iz starohrvatskosrpskoga troakcenatskoga inventara (sistem C):

V̀: ← ◌̂ na svakom slogu u riječi, zadržavajući staro mjesto, i duljenjem (usp. 2.33) (bogà:to, gì:neš)
← ~ na ultimi

$\tilde{V}$: ← ~ na svakom slogu u riječi, zadržavajući staro mjesto, osim na ultimi

'V ← " na svakom slogu u riječi, zadržavajući staro mjesto

V: ← $\bar{V}$ ispred i iza akcenta na starom mjestu

V ← $\breve{V}$

*3.4. Gubljenje glasova*

3.41.—3.43. Vrijedi opis OLA 37.

3.44. U zamjeničkom korijenu vəs', osim m. r. sg., ispada /v/ ('sa, 'se, 'si, ali 'vas).

*3.5. Metateza*

Metateza je izvršena u leksemu jazik → za'jik.

BOŽIDAR FINKA

## BRINJE (OLA 34)

Vrijedi opis za punkt OLA 37 (Sali) s ovim razlikama:

1) Javljaju se silabemi /r̥:/ i /r̥/, jednako u naglašenom i nenaglašenom slogu, i ne samo među konsonantima nego i na početku riječi (R̥và:t, se'kr̥va, br̥:niȅ:) (usp. 1.11, 1.211, 1.31, 1.32).

2) Vokalni fonemi /e:/ i /o:/ u slobodnoj se raspodjeli ostvaruju ovim monoftonškim [ę:], [o̩:] ili diftonškim [i̯e:], [u̯o:] varijantama, a vokalni fonem /a:/ ima monoftonške varijante [a:] i [a̩:] (usp. 1.12).

3) Fonem /v/ ne prelazi u /f/ asimilacijom po zvučnosti (usp. 1.213, 2.237).

4) Redovito je izgubljen fonem /x/ (i̯:bat, g'raorica); sustavno se ostvaruje [x] samo sekundarno, u skupini [xt] ← /kt/ i /ft/ ('doxtor, 'naxta); inače je često zamijenjen fonemima /j/ i /v/ (orì:j, sná:ja, 'uvo, bú:va).

5) U prozodiji postoje intonacijske opozicije, uglavnom dugih prozodema, pa prozodijski inventar ima tri akcenta: V̀:, V́: i 'V (usp. 1.33). Akcenat se V́ mjesto V̀: ostvaruje rijetko (séstra pored sé:stra, eventualno 'sestra).

6) Silabemi s uzlaznom intonacijom automatski su naglašeni. Uzlazni se ton pojavljuje kao rezultat dezoksitoneze (glá:va < glāvȁ, sé:stra ili séstra < sestrȁ), ali se u krajnjem zatvorenom slogu akcenat može i zadržati (čo'vik, četr̥tà:k).

7) Izostaju promjene navedene u t. 2.15 — 2.153.

8) Konsonantske skupine /pj/ (< p + ə̯j) i /bj/ (< b + ə̯j) mogu se ostvarivati i bez epentetskoga /l/ (snò:pje i snò:plе, grò:bje i grò:blе), dok se /vj/ (< v + ə̯j) redovito ostvaruje s epentetskim /l/ (zdrà:vlе) (usp. 3.2).

9) Dočetno /l/ ostaje u glagol. pridjevu radnom m. roda (usp. 2.242).

10) U nekim leksemima tuđega podrijetla fonem je /f/ zamijenjen fonemom /p/ (po'neštra, pi'jaker) (usp. 2.243).

11) Akcenat se 'V ne ostvaruje u otvorenoj ultimi, osim u enklizi (usp. 3.31).

12) Gubljenje fonema /v/ manje je učestalo nego u punktu OLA 37, dok se fonem /x/ redovito izgubio, nestajanjem ili zamjenom fonemima /j/ i /v/ (usp. 3.41, 3.411).

13) Manje je obično i nestajanje početnih, pa i središnjih konsonantskih skupina u određenim pozicijama nego u punktu OLA 37 (usp. 3.42, 3.423).

14) Metatezom je obuhvaćen zamjenički korijen vəs' (s've, s'vaki, tako i 'sav) kao i u punktu OLA 37 (usp. 3.5), ali su še'na:c i je'zi:k bez metateze.

BOŽIDAR FINKA

## SALI (OLA 37)

### 1. INVENTAR

*1.1. Vokalizam*

| | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| i: | | | u: | | | i | | | u |
| | e: | | o: | | | | e | o | |
| | | a: | | | | | | a | |

1.11. Silabem je i /r̥/, koji je uvijek kratak.

1.12. Vokalni se fonemi /e: a: o:/ redovito ostvaruju, u slobodnoj raspodjeli, monoftonškim [ę: ą: ǫ:] ili diftonškim [i̯e: u̯a: u̯o:] alofonim varijantama, pri čemu se monoftonške alofone varijante mogu ostvarivati i kao kratke.

*1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | n |
| j | ĺ | | ń |

1.211. Neslogotvorno [r] alofon je nenaglašenoga /r̥/ (usp. 1.31, 1.32).

1.212. Neslogotvorni vokal [i̯] u nevezanoj je reparticiji s kontinuantom [j]; oba su ta alofona varijante fonema /j/, koji se ponaša kao sonant.

1.213. Fonem /v/ iznimno se ponaša i kao opstruent (usp. 2.237).

1.214. Neslogotvorni vokal [u̯] u nevezanoj je reparticiji s kontinuantom [v]; oba su ta alofona varijante fonema /v/.

1.22. Opstruenti

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| ć | đ | | |
| č | | š | ž |
| k | g | x | |

*1.3. Prozodija*

1.31. Svi silabemi, među njima i /r̥/, mogu biti naglašeni i nenaglašeni.

1.32. Svi silabemi, naglašeni i nenaglašeni, mogu biti dugi i kratki, izuzev silabem /r̥/, koji je uvijek kratak (usp. 1.11).

1.33. Inventar prozodema obuhvaća dva akcenta ('V: 'V) kao i neakcentuiranu dužinu i kračinu (V: V).

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizam*

2.11. Vokalni ostvaraj [y], alofon kratkoga /i/, javlja se u slobodnoj varijaciji s [i] u svim položajima osim iza mekih konsonanata /j ĺ ń ć đ/.

2.12. Nenaglašeni, rjeđe naglašeni, kratki vokali /i e/ mogu se reducirati na alofonu varijantu [ə]; mogu se i posve izgubiti. Pri potpunom gubljenju vokala /i e/ mijenja se slogovni sastav riječi, jednako uz opstruente kao i uz sonante, osim uz sonant /r/ koji tada postaje silabem (ko'pr̥va).

2.13. Kratki vokali /i e a o u/ mogu se ostvarivati u svakoj poziciji u riječi, pod akcentom, ispred i iza akcenta.

2.131. Dugi se vokali ostvaruju samo pod akcentom i u slogu neposredno ispred akcenta.

2.14. Silabem /r̥/ dolazi iza sonanata /m v/ i iza svih opstruenata osim /ć đ/, uvijek samo u središnjim slogovima.

2.15. Umjesto vokala /e:/ i /e/+/n/ u zatvorenom slogu obično se ostvaruje /i:/ odnosno /i/ ('mi:ndula, k'rajin).

2.151. Umjesto vokala /o:/ i /o/+/n/ u zatvorenom slogu obično se ostvaruje /u:/ odnosno /u/ ('lu:nga, čo'vikun).

2.152. Gdjekad i mjesto vokala /a:/ i /a/+/n/ u zatvorenom slogu ostvaruje se /u:/ odnosno /u/ (je'du:n, 'bu:nka, 'imun).

2.153. Vokali+/n/ u zatvorenim slogovima na kraju riječi, rjeđe u unutrašnjosti riječi u zatvorenim slogovima, često tvore nazaliziranu varijantu prethodnoga vokala (npr. (-)an→(-)ą, ili sl.) kao pozicijsku varijantu slijeda sastavljenoga od toga vokala i nazalnoga konsonanta.

2.16. Zijev se uklanja umetanjem /j/ (po'ji:sti prema 'isti) ili stezanjem ('mo:ga); nema primjera za umetanje /v/.

*2.2. Konsonantizam*

2.21. Svaki se konsonant pojedinačno može nalaziti u početnom, središnjem i završnom položaju u riječi.

2.22. Zvučni opstruenti zadržavaju zvučnost i na apsolutnom kraju riječi, iako im zvučnost može manje ili više oslabiti

2.23. Konsonantske skupine

2.231. Nema konsonantskih skupina u kojima bi koji od konsonanata /s z c/ stajao ispred kojega od konsonanata /š ž č ĺ ń ť đ/.

2.232. U pravilu se ne ostvaruju početne skupine ploziv+ploziv ('tica, 'kati), ploziv+afrikat (če'la) i ploziv+frikativ (še'nica).

2.233. Početni slijed sonant+sonant dolazi samo onda ako je prvi /m/ ili /v/.

2.234. Čuvaju se finalne skupine -st, -zd, -šť ('po:st, g'rozd, Gpl 'godišť), ali 'daž.

2.235. Iza velara a ispred /i e/ umjesto /l/ često se ostvaruje /ĺ/ (k'ĺi:ške, kĺe:'pa:c, gĺi:s'ta, g'ĺedati, x'ĺi:b).

2.236. Slijed /čr/ čuva se u sustavu (č'ri:vo, 'čr̨v, č'ri:pńa, ali 'cr̨ni, cr̨'ĺena).

2.237. Umjesto sonanta /v/ ispred bezvučnih konsonanata fakultativno se izgovara /f/ (of'čina, 'no:fci).

2.238. Asimilacijom po zvučnosti afrikat se /c/ zamjenjuje frikativom /z/, a afrikat /č/ frikativom /ž/ (o'ta:z bi, v'ražbina).

2.24. Pojedinačni konsonanti

2.241. U dočetnoj poziciji u pravilu nema opozicije /n/~/m/, a ostvaraj je samo /n/ (g'ru:n, 'osan), ali 'di:m, pi'to:m.

2.242. Fonem /l/ dolazi i na kraju sloga i riječi, ali može i izostati ('za:va, ali ko:l'ca); dočetno se /l/ uvijek gubi u glagolskom pridjevu radnom m. roda ('ču:, 'reka, 'vidi, 'uze).

2.243. Fonem /f/ uglavnom dolazi u tuđicama i onomatopejama; iznimno se pojavljuje i asimilacijom po zvučnosti mjesto fonema /v/ (usp. 2.237).

*2.3. Prozodija*

2.31. Naglašen može biti silabem u svakom slogu u riječi.

2.32. Dugi silabemi mogu se nalaziti pod naglaskom i u slogu neposredno ispred naglaska. U jednoj riječi mogu dakle biti najviše dva duga silabema: jedan nenaglašen i jedan naglašen.

2.33. Ako je ispred slijeda sonant+sonant silabem naglašen, opozicija se po kvantiteti obično neutralizira u korist dužine.

2.34. Naglašen vokal zatvorenoga krajnjega sloga u pravilu je dug ('di:d, pe:'ta:k, o'ta:c).

2.35. Akcenat se prenosi na proklitiku (i prefiks) uglavnom samo onda kad osnovna riječ nije dulja od dva sloga ('po vodu, 'na glavu, 'na more, 'zaboga, ali: na 'kokošu).

## 3. POVIJESNI IZVOD

*3.1. Vokalizam*

Silabemi /i: i e: e a: a o: o u: u ŗ/ potječu od odgovarajućih silabema ishodišnoga sustava. Osim toga:

i: ← ě: (ako ne slijedi tvrdi dental; uglavnom prema zakonu Jakubinskoga)
← e: u zatvorenom slogu ispred /n/

i ← ě (ako ne slijedi tvrdi dental; uglavnom prema zakonu Jakubinskoga)
← e u zatvorenom slogu ispred /n/

e: ← ě: (ispred tvrdih dentala; uglavnom prema zakonu Jakubinskoga)
← a: u leksemima 're:sti, re:'ba:c i k're:sti (uz k'ra:sti)
← ę:

e ← ě (ispred tvrdih dentala; uglavnom prema zakonu Jakubinskoga)
← ę

a: ← ə:
← ě: (u primjera kao gńa:z'do)
← ę: u nekoliko korijena iza /j č ž Í/ (pri'ja:ti, po'ča:ti, na'ža:ti, prok'Ía:ti)

a ← ə
← ę u nekoliko leksema iza /j č ž Í/ (ja'zi:k pored je'zi:k)

u: ← ụ:
← ǫ:
← o:, rjeđe a:, u zatvorenom slogu ispred /n/

u ← ụ
← ǫ
← o, rjeđe a, u zatvorenom slogu ispred /n/

← və̯ u većini primjera (udo'vica, u'torak, prijedlog i prefiks u(-), ali: 'nuk, 'če:ra)

ṛ ← -ri-, -rě- (uvijek u pri(-), pre(-) i fakultativno u nekoliko leksema: ko'pṛva, 'bṛme pored b'rime)

← ṛ:

3.11. Kratki su vokali nastajali i skraćivanjem dugih iza akcenta.

### *3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j l ĺ r m n ń p b t d c z s ś đ č š ž k g x/ potječu od odgovarajućih konsonanata ishodišnoga sustava. Osim toga:

v ← m ispred n u nekoliko leksema (gu:v'no, sedav'najst, osav'najst)

j ← đ obično
← 0 u zijevu, rijetko (usp. 2.16)
← š ispred č (praj'čevina)
← s ispred c (pra:j'ci)
← ś ispred k (Pali'ku:jka, Ra'ĺevijka)

ĺ ← l iza velara a ispred /i e/ (usp. 2.235)
← lə̯j (ve'se:ĺe, 'ze:ĺe)
← j u slijedu labijal +ə̯j (zd'ra:vĺe)

r ← ž intervokalno, rijetko ('more ← može, do'rene)
← rj (š'kare, 'mo:re, ali mo:r'je: 'uzburkano more')

n ← m u dočetnoj poziciji (usp. 2.241)

ń ← nə̯j (i'ma:ńe)

f ← u tuđicama (fu'ne:stra)
← u onomatopejama ('fṛfĺati)
← xv (fal- ← xval-)
← v izuzetno, asimilacijom po zvučnosti (usp. 2.237, 2.243)

c ← u skupini /cr/ ← /čr/ u manjem broju primjera (usp. 2.236)

s ← c u sandhiju (o'ta:ste je . . .)

z ← c u sandhiju asimilacijom po zvučnosti (usp. 2.238)

ś ← jt u -jti, neredovito
← tə̯j (pru:'śe:)

đ ← đ rijetko (usp. j ← đ), uglavnom fakultativno
← jd u oblicima glagola iti složenoga s prefiksima, neredovito
← də̯j (su:'đe:)

š ← č ispred k ('lu:ška, 'ma:ška)
← č ispred n ('o:blašno, 'mušno)
← ť ispred ń ('sinošńi)

ž ← č u sandhiju asimilacijom po zvučnosti (usp. 2.238)

x ← k sporadički disimilacijom u skupini xt←kt ('la:xti, 'no:xti)

3.21. Osim toga, zvučni su opstruenti nastajali i od odgovarajućih bezvučnih i obrnuto u rezultatu regresivne asimilacije po zvučnosti.

*3.3. Prozodija*

3.31. Prozodijske se osobine izvode iz starohrvatskosrpskoga dvoakcenatskoga inventara (sustav A).

'V: ← ̑ na svakom slogu u riječi, zadržavajući u pravilu staro mjesto; među primjerima nalaze se i takvi kao 'di:d, o'ta:c (usp. 2.34)

'V ← ˝ na svakom slogu u riječi, ako nije bilo razloga za duljenje, zadržavajući u pravilu staro mjesto

V: ← V̄ samo ispred akcenta

V ← V̆
← V̄ skraćivanjem iza akcenta
← V̆ i V̂ s kojih je akcenat prenesen na prethodni slog

*3.4. Gubljenje glasova*

3.41. Konsonant /v/ izgubljen je u nekoliko primjera na početku riječi ('če:ra, 'nuk) i često u konsonantskom slijedu sv- (se'kl̥va, s'raka, sr̥'biti, ali s'vo:j)

3.411. Konsonant /x/ izgubljen je u glagola 'titi 'htjeti'

3.42. U početnim konsonantskim skupinama sastavljenima od ploziva i drugoga opstruenta u pravilu je izgubljen prvi član: 'di, 'tica, so'vati (uz co'vati), če'la, še'nica (usp. 2.232); često je tako i u sredini riječi ('ni:der, 'niko)

3.423. U konsonantskim se skupinama sporadički gubi ploziv ispred drugoga opstruenta i u sredini riječi (b'raski ← bratski).

*3.5. Metateza*

Metateza je izvršena
u zamjeničkom korijenu vs̥'- (s've, s'vaki, tako i s'va:s),
u leksemu všenac → šve'na:c,
u leksemu jazik → za'ji:k (ali je danas obično je'zi:k).

PETAR ŠIMUNOVIĆ

# **KOMIŽA** (OLA 42)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

| | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| i: | | | u: | | | i | | | u |
| | ę: | | ǫ: | | | | ę | | ǫ |
| | | o: | | | | | | e | o |
| | | | | | | | | | a |

1.11. Fonem /ę:/ ostvaruje se kao [ę:] ili prelazi u /i:/ (pì:st), a fonem /ǫ:/ ostvaruje se kao [ǫ:] ili prelazi u /u:/ (brù:d).

1.12. Fonemi /ę ǫ/ ostvaruju se u nenaglašenim slogovima kao rezultat kraćenja nekadašnje kvantitete. Vokal /ę/ ostvaruje se kao [ę] ili prelazi u /i/ (Gsg ma'tikę i ma'tiki), a vokal /ǫ/ ostvaruje se kao [ǫ] ili prelazi u /u/ (Isg 'šilǫn i 'šilun; gǫšpi'na i gušpi'na).

### *1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | n |
| j | | | ń |

1.22. Opstruenti

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | | | |
| ć | | ś | ż |
| k | g | x | |

*1.3. Prozodija*

1.31. Silabemi mogu biti naglašeni i nenaglašeni.

1.32. Silabemi, naglašeni i nenaglašeni, mogu biti dugi (fonetski poludugi) i kratki.

1.33. Inventar prozodema obuhvaća, dakle, tri akcenta /V̀: V̂: 'V/ i neakcentiranu dužinu i kračinu /V: V̆/.

1.34. Dugi silabemi često se ostvaruju poludugo, pa se katkad zatire opreka prema kratkim silabemima.

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizam*

2.11. Distribucija vokala uglavnom je slobodna. Svaki vokal može stajati ispred i iza pojedinačnih konsonanata.

2.12. Dugi vokali dolaze pod dugim akcentima i u dugim nenaglašenim slogovima.

2.13. Naglašeni vokal /a/ u nefinalnim slogovima ispred konsonanata ostvaruje se kao [ã:]: jã:ma, blã:jdon, nã: glovu, pã:ršta, švã:rdal, ali: 'pauk, 'paucina, 'kaul, 'kaoš. Ostvaraj [ã:] u leksemima b'raški, g'raški i sl. vjerojatno je utjecaj standardnog jezika.

2.14. Zijev se često uklanja, i to: kontrakcijom (mù:ga), umetanjem /v/ (gavù:n) ili umetanjem /j/ ('u joko) uz zadržavanje zijeva: gaù:n, 'u oko, 'uištinu itd.

2.15. Nepostojani vokali su /a/ (cã:val cò:vli, užą žì:d, ali 'už nogu), /o/ (šešt'ra, Gpl 'šeštor; 'jutro, Gpl 'jutor), /o:/ (jedò:n, Npl jel'ni; kotò:l, Npl 'kotli).

*2.2. Konsonantizam*

2.21. Svaki se konsonant može nalaziti uz svaki vokal u svakom položaju u riječi. Ograničenja se pojavljuju u konsonantskim skupinama.

2.211. Zvučni opstruenti zadržavaju zvučnost na apsolutnom kraju riječi, ali im je zvučnost nešto oslabljena.

2.22. Konsonantske skupine

2.221. Ne ostvaruju se inicijalne konsonantske skupine, ako je konsonant /t/ prvi član skupine.

2.222. Ne ostvaruju se inicijalne konsonantske skupine sonant + opstruent.

2.223. Ne ostvaruju se inicijalne skupine dvaju sonanata, osim kad je prvi sonant /m/ ili /v/. Jedini je izuzetak u građi: l'no (← d'no).

2.224. Konsonantske skupine ploziv + ploziv, rjeđe ploziv + koji drugi opstruent, izbjegavaju se, i to eliminiranjem prvoga člana skupine. Usp. 3.41.

2.225. Konsonantske skupine ploziv + drugi opstruent izbjegavaju se zamjenom prvoga ploziva frikativom ili sonantima /l/ /j/ /v/. Tako: /c/ → /š/ ispred /k/: mã:ška, 'Viško; /c/ → /š/ ispred /t/: pò:š'to; /g/ → /j/ ispred /d/: blã:jdon; /k/ → /j/ ispred /c/: kũ:jci (← kũ:kci); /k/ → /j/ ispred /t/: 'nojti; /k/ → /j/ ispred /c/: trũ:vci; /p/ → /v/ ispred /ć/: 'ovćina; /p/ → /v/ ispred /k/: 'puvka; /t/ → /l/ ispred /k/: 'polkova; /t/ → /l/ ispred /p/: 'polpiš; /ć/ → /j/ ispred /š/: po'kujštvu. Podrobnije usp. 3.2.

2.226. Izbjegavaju se skupine /t d/ + sonanti, osim /r l/, tako da se na mjestu dentala često pojavljuje /l/: 'olma, pọ:lnè: l'no, Poljã:micje. Usp. 3.2.

2.227. Izbjegavaju se konsonantske skupine frikativ + afrikata: /š/ → /j/ ispred /c/: prõ:jca. Usp. 3.2.

2.228. Pojednostavljuju se konsonantske skupine ploziv + nazal: /c/ → /š/ ispred /n/: 'mušno; /ć/ → /š/ ispred /ń/: 'šinọšńi.

2.23. Pojedinačni konsonanti

2.231. Fonem /đ/ pojavljuje se pod utjecajem standardnog, a prije i talijanskog jezika. (U ptc pass pojavljuje se /j/ ili /dj/: 'rojen, ali 'vidjen, našõ:djen.)

2.232. U finalnom položaju u primjerima gdje nema morfološke alternacije dočetnoga /m/ s nedočetnim, utrta je opreka između /n/ i /m/ u korist /n/.

2.233. Sonant /m/ ne može se pojaviti ispred /t d c/. Na tim mjestima ostvaruje se /n/: pò:ntin, ošandešè:t, mon'cina.

2.234. Sonant /n/ ne može se pojaviti ispred bilabijala /p b/. Na tim mjestima ostvaruje se /m/: jedompù:t, 'ximben.

2.235. Fonem /f/ dolazi u tuđicama, u onomatopejama i u nekoliko riječi kao npr. fo:'la, 'ufońe, Fò:r. Usp. 3.2.

2.236. Fonem /x/ kao velarni spirant čuva se dobro u svim pozicijama, osim u nekih oblika glagola 'tit 'htjeti': tì:, 'tila, 'tilo.

2.237. Fonem /l/ ostaje na kraju riječi i na kraju sloga. Samo katkad izostaje u ptc act m: 'šijo, bì:, vã:že pored: 'šijol, bì:l, vã:žel, ali samo 'umor (=umro).

2.238. Na početku riječi ispred vokala fakultativno se može ostvariti /j/: 'joko, jũ:šta, Ja'merike. Redovit je u riječima: 'jepet, ju'dija i redovito ga nema: ọ̀:n, 'ošan, u'bit, 'Ana itd.

*2.3. Prozodija*

2.31. Akcent može biti na svakom slogu u riječi.

2.311. Pod akcentom i u slogu neposredno pred kratkim i silaznim akcentom razlikuju se dugi i kratki slogovi (usp. 1.31. — 1.34.).

2.312. U riječi s uzlaznim akcentom ne može se ostvariti nenaglašena dužina: glovã:mi, vojã:lo, rukõ:n je.

2.313. U jednosložnim riječima i na apsolutnom kraju izgovorne cjeline moguća je samo silazna intonacija: jõ:ŝon jò:, tĩ:ŝi tì:.

2.314. Ako je /a/ u nefinalnim slogovima ispred konsonanata naglašen, na njemu je uzlazni akcenat: krã:va, nã:‿ruku. Usp. 2.13.

2.315. Ako je ispred slijeda sonant + konsonant silabem naglašen, opreka po kvantiteti neutralizira se u korist duge kvantitete: štò:rca, divò:jka, kò:nci, dò:lci, pored kon'ci, dol'ci. Izuzetak čine skupine sa sekundarno nastalim /v/ /l/ /j/: 'puvka, 'polkova, 'nojti, po'kujstvu, ali lũ:jka 'lutka', prõ:jci, hũ:nci i sl.
Ista neutralizacija kvantitete zbiva se u ultimi zatvorenoj sonantom ili zvučnim opstruentom: bù:b, dò:ž, dì:m, kọ̀:ń, šò:n, dọ̀:l itd.

## 3. POVIJESNI IZVOD

### *3.1. Vokalizam*

Silabemi /i: i e a o u: u/ potječu od odgovarajućih silabema ishodišnog sustava. Osim toga:

i: ← e: fakultativno. Usp. 1.11. V. i pod ę:
← ě:

i ← e: fakultativno. Usp. 1.12.
← ě

ę: ← e:
← ě: u pokojem leksemu, npr. ožlę:'dit
← ę: Npr. žę̑:ja, grę:'da, pę:'ta . . . Usp. pod a, o:
← a: u leksemima rę̑:št, rę:š'te, rę:'bac

ę ← e: kao rezultat kraćenja nenaglašenih slogova

e ← ě u nekoliko leksema, kao npr. tele'šo
← ę
← a u oblicima leksema: k'rešt, kre'deš

a ← ə
← à izvan ultime ispred konsonanata: jã:ma, uš̀ã:la. Usp. 2.13, 2.314.
← ŗ u sastavu slijeda /a r/: 'paršt, Gsg pã:ršta
← ę poslije /j ž/ u leksemima: 'žat, ja'žik, jã:cmik

o: ← a: rò:j, mõ:li, glo:'va
← ə: dò:n, šò:n, ješò:n, ni:šò:n
← ę: iza /j/ u glagolа na -ęti: ujò:t, žajò:t, prijõ:la
← ŗ: u sastavu slijeda /o: r/: cò:rv, cõ:ran

o ← a: kao rezultat kraćenja nenaglašenih slogova: 'kopŏmo, 'pivŏla, nã:‿don, glovọ̑:n‿je
← ə u enklitici šon 'sam': jõ:‿šon, bì:l‿šon

ọ: ← o: fakultativno: nọ̀:ć, gọ:š'pa. Usp. 1.12. V. i pod u:

ǫ ← o: kao rezultat kraćenja nenaglašenih slogova: 'šilǫ̑n, gǫ̑špi'na, 'pol‿bǫ̑r. Usp. 1.12. V. i pod u

u: ← o: fakultativno: brù:d, nù:ś, gu:ś'pa. Usp. 1.12. V. i pod ǫ:

← ǫ:

← l̥:

u ← o: kao rezultat kraćenja nenaglašenih slogova: nã:‿brŭd, śušì:štvu, P'liškŭ 'poje. Usp. 1.12. V. i pod ǫ

← ǫ

← l̥

← və̥- udo'vica, u'nuk, 'u‿grŏd.

*3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j l r m n ń p b t d c ć k g x/ potječu od odgovarajućih konsonanata ishodišnog sustava. Osim toga:

v ← p ispred c trũ:vci

← p ispred ć 'ovćina

← p ispred k 'puvki

← m ispred n šlò:vnica, gũ:vno, dù:vna

j ← đ

← ĺ

← g ispred d blã:jdon

← k ispred t 'nojti, dojtù:r

← k ispred č d'rujci pored d'rucji

← k ispred c kũ:jci

← t ispred k lũ:jka

← ć ispred k 'vojka

← ć ispred s po'kujštvu

← š ispred č praj'cevina

← s ispred c prõ:jci

← ń u slijedu /mń/: pò:mja, śu:m'ja, pored pò:mńa, śum'ńa.

← ϕ fakultativno: jũ:šta, Ja'merike, pored 'oko, A'merike. Usp. 2.238.

l ← t ispred k 'polkova, ol'kat

← t ispred p 'polpis

← t ispred č olce'pit

← t ispred c kol'ca (Gsg od ko'tac), ali 'oci (Npl od o'tac)

← t ispred š pul‿šò:lte

← t ispred s pul‿šp'lita

← d ispred b 'pol bogǫn

← d ispred g 'olgovor

← d ispred n l'no
← d ispred m 'olma
← d ispred ń bò:lńok

n ← m u dočetnoj poziciji: 'volin, ješò:n, dò:j‿non, 'šedan, žì:dǫn, 'šilǫn
ali: dǫ̀:m, dì:m, grǫ̀:m, pitǫ̀:m i sl.

n ← ń ispred c jò:nci
← ń ispred st ditì:nštvu, šužò:nštvu

m ← n ispred b 'ximben
← n ispred p jedompù:t

ń ← nəj žnõ:ńe

f ← u tuđicama: for'tica, frã:ja
← u onomatopejama: žafarfe'ńat
← xv fo:'la, Fò:r

c ← č

ž ← ž
← z
← c u sandhiju pred zvučnim opstruentom: o'taž‿ga‿je

š ← š
← s
← c u sandhiju pred bezvučnim opstruentom: o'taš‿te‿je
← c ispred k 'Viško
← č ispred k mã:ška
← č ispred n 'oblošno, 'mušno
← ć ispred ń 'šinǫšńi

ć ← təj cvĩ:će, prũ:će
← jt u -jti: dǫ̀:ć, nò:ć

đ ← pod utjecajem standardnog i talijanskog jezika: švi:'đat‿še.

### *3.3. Prozodija*

3.31. Prozodijski sustav izvodi se iz starog hrvatskosrpskog troakcenatskog sustava (sustav B):

V̀: ← ̑: mę̀:šo, lę̀:d, Bǫ̀:g, dì:m, bù:b, kù:ń, štò:rca, žnò:š, rì:b, i sl.
← ~ u jednosložnim riječima i na ultimi: pù:t, krì:ž, klobù:k, letì: i sl.
← ˝ sporadičan prijenos kratkog akcenta s ultime na slog ispred slijeda sonant + opstruent u tipu: kǫ̀:nci, dǫ̀:lci

V̂: ← ~ izvan ultime (pĩ:šmo, Gsg brĩ:vca, mũ:lcu; cvĩ:će, mõ:li, štrõ:ža)

'V ← ˝: 'nebo, 'riba, šešt'ra, ši'kira, 'cep, 'pop, o'tac, 'pauk; jã:ma, pã:ršti, vã:rtal i sl. (usp. 2.13., 2.314.)

V: ← V̄ neposredno pred akcentima kratkim i silaznim: glo:'va, cu:vò:l

V ← V̆
← V̄ skraćivanje dugih nenaglašenih slogova: glŏvã:mi, 'molĭn.

### *3.4. Gubljenje glasova*

3.41. Gube se plozivi ispred drugih opstruenata, i to:

k ispred t u oblicima glagola хъtěti: 'tit, tì:l, 'tila, 'tilo
k ispred ć ćę:r
g ispred d 'di, nì:dir, Dì:ń 'naselje na Hvaru'
t ispred k plì:ko, 'nikọr
p ispred k klù:ko, tã:rko
p ispred t 'tica
p ispred č ce'la
p ispred s šo'vat, ši:'kat.

Gubljenje ostalih konsonanata zbiva se u pojedinačnim leksemima, kao npr. re:'bac 'vrabac', kì:n 'klin', li:'to 'dlijeto', šrò:b 'svrab' i sl.

### *3.5. Metateza*

Metateza je izvršena u zamjeničkom korijenu vạs'-: š'vi, š've, švã:ki, ali 'vaš, 'vaškolik.

PETAR ŠIMUNOVIĆ

# **TROGIR** (OLA 43)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

| | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| i: | | | u: | | | i | | | u |
| | e: | | o: | | | | e | o | |
| | | a: | | | | | | a | |

1.11. U funkciji silabema pojavljuju se sonanti /r̥: r̥/.

### *1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | n |
| j | (ĺ) | | ń |

1.211. Neslogotvorno [r] može se smatrati alofonom neakcentiranog kratkog /r̥/. Usp. 2.13.

1.212. Sonant /ĺ/ periferan je. Pojavljuje se pod utjecajem standardnog jezika: 'poĺe, pored 'poje; često u primjerima tipa 'moĺen, 'voĺena; u primjerima tipa obĩ:ĺe, žè:ĺe, pored žè:je.

1.22. Opstruenti

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | | ś | ż |
| ć | (đ) | | |
| k | g | | |

1.221. Fonem /đ/ periferan je. Pojavljuje se pod utjecajem standardnog a prije i talijanskog jezika: švi:'đat še, 'tuđ, žẽ:đa, 'među, pored 'meju, žẽ:ja; i češće u primjerima tipa: ogrã:đen, pŗśã:đen, pored: 'rojen.

*1.3. Prozodija*

1.31. Svi silabemi mogu biti naglašeni i nenaglašeni.

1.32. Svi silabemi mogu biti dugi i kratki. Dugi naglašeni silabemi mogu nositi silazni i uzlazni ton.

1.33. Iz izloženog slijedi da se inventar prozodema sastoji od tri akcenta (V̀: V̋: 'V), kao i od neakcentirane dužine i kračine (V: V̆).

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizam*

2.11. Distribucija vokala uglavnom je slobodna. Svaki vokal može stajati ispred i iza svih pojedinačnih konsonanata.

2.12. Dugi vokali stoje pod dugim akcentima i u dugom nenaglašenom slogu, koji se može ostvariti neposredno pred kratkim i silaznim akcentom.

2.13. Silabem /r̥/ pojavljuje se između dva konsonanta, od kojih je prvi /m/ /v/ ili bilo koji opstruent osim /ť/.

2.131. Silabem /r̥:/ pojavljuje se samo u penultimi pod uzlaznim akcentom: br̥̋:ci.

2.132. U jednoj riječi samo je jedno /r̥/, odnosno /r̥:/.

2.14. Zijev se uklanja

a) kontrakcijom: šlipoc'nica; osobito nakon ispadanja konsonanata: nȅ:š 'nećeš', 'me 'mi je', dȉ:š 'gdje ćeš', tȉ:š 'ti ćeš' i sl.

b) umetanjem /j/: na'jist; a osobito u ptc act m: 'bija, 'cuja, k'leja.

2.15. Pomični vokal je /a/ odnosno /a:/.

*2.2. Konsonantizam*

2.21. Pojedinačni konsonanti mogu se nalaziti u početnom, središnjem i dočetnom položaju. Ograničenja se odnose na konsonantske skupine.

2.22. Konsonantske skupine

2.221. Ne ostvaruju se inicijalne skupine dvaju sonanata, osim ako prvi nije /m/ ili /v/.

2.222. Ne ostvaruju se inicijalne skupine sonant + opstruent.

2.223. Ne ostvaruju se inicijalne skupine /ť/ /ď/ + konsonant.

2.224. Često se izbjegavaju konsonantske skupine ploziv + drugi opstruent.
a) eliminiranjem prvoga člana skupine. Usp. 3.42.
b) otvaranjem prvog člana skupine u kontinuantu:
/c/ → /ś/ ispred /k/: 'maška, junãːški; /c/ → /ś/ ispred /t/: õːšto. Ista pojava zbiva se u skupinama /dšk tšk/ → /šk/: juškȉ: šp'liški; /dšt tšt/ → /št/: b'raštvo, šušȉːštvo.

2.225. U domaćim riječima dolaze samo ove finalne konsonantske skupine: /št/ /žd/ /šć/: krà:št 'hrast', grò:žd, prĩ:šć. U tuđicama su šire mogućnosti.

2.23. Pojedinačni konsonanti

U finalnom položaju ne ostvaruje se /m/: 'ošan, 'vidin, ješà:n, 'šilon; od ovog pravila odstupaju imenice s dočetnim /m/ u Nsg: dò:m, grò:m itd. i pridjev 'pitom.

*2.3. Prozodija*

2.31. Mjesto akcenta slobodno je, osim što se kratki akcent ne može pojaviti u otvorenoj ultimi.

2.32. U riječi s uzlaznim akcentom ne može se ostvariti nenaglašena dužina.

2.33. Nenaglašena dužina ostvaruje se u slogu neposredno pred kratkim, odnosno silaznim akcentom.

2.34. U silabemu ispred sekvencije sonant + konsonant u domaćim riječima opreka po kvantiteti neutralizira se u korist duge kvantitete: štà:rca, divò:jka; võ:jška.

## 3. POVIJESNI IZVOD

*3.1. Vokalizam*

Silabemi /i: i e: e a: a o: o u: u ŗ: ŗ/ potječu od odgovarajućih silabema ishodišnog sustava. Osim toga:

i: ← ě:

i ← ě

e: ← ę:
← a: u jedinom primjeru iz građe: rẽ:št. V. i pod e.

e ← ě u samo nekoliko leksema: telẽ:ša, 'ženica
← ę
← a poslije r u primjerima iz građe: k'rešt, re'bac

a: ← ə:
← ę: u primjeru iz građe: ža:'ac i u glagola na -jęti: žajã:t, ujã:t

a ← ə
← ę u jednom primjeru iz građe: ja žik
← -l u ptc act m: 'bija, k'reja, 'cuja

u: ← ļ:
← ǫ:

u ← ļ
← ǫ
vǫ-: udǫ'vica, u'nuk, Uš'kŗš

ŗ ← -ri-, -rě- samo u nekoliko leksema: ko'pŗva, pŗšã:đen, ali npr. pri-'fatit, b'rime i sl.

3.11. Svi kratki vokali postali su i od odgovarajućih dugih u položajima gdje je izvršeno skraćivanje: 'molĩn, m'ladȍšt, glă'vama, krĕ'den, rĕ'bac, 'ribĕ, 'ribŏn.

3.12. Svi dugi vokali postali su od odgovarajućih kratkih u produženim slogovima.

### *3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j l r m n ń p b t d c ć k g/ potječu od odgovarajućih konsonanata ishodišnog sustava. Osim toga:

v ← x u primjerima iz građe: 'uvo, śũ:va, śù:vo, śù:v
j ← Í
← đ
← 0̸ u zijevu. Usp. 2.14.b.
r ← ŕ
← ž intervokalno u prezentu glagola 'moć: 'moreš
Í ← ləj: veše:Íe, že:Íe, pored že:je, ù:je. Usp. 1.212.
n ← m u dočetnoj poziciji. Usp. 2.23.
ń ← nəj: imã:ńe
f ← u tuđicama: 'foša, frà:tar
← u onomatopejama: 'fufjat
← xv: fã:la, 'fatat, Fã:r
c ← č
ś ← š
← s
ż ← ž
← z
ć ← jt u -jti : dõ:ć, nã:ć
← təj : prũ:će, cvĩ:će
đ ← pod utjecajem standardnog i talijanskog jezika. V. i pod j.
← jd u nekim oblicima glagola ĩ:ć složenog s prefiksima: põ:đi uz põ:jdi.
k ← x u mnogim leksemima: 'kukarica, krà:śt 'hrast' i gotovo uvijek na kraju riječi: 'vr̨k, o'rik, 'jelenik, 'dobrik; jedini je izuzetak u građi: śù:v.

### *3.3. Prozodija*

3.31. Prozodijski sustav izvodi se iz starog hrvatskosrpskog troakcenatskog sustava (sustav B)

V̀: ← ̂ primarno i sekundarno: mè:śo, bò:g, dì:m, žnà:ś, śtà:rca
V̋: ← ~ (pĩ:śmo, vã:pno, mlã:di, śtrã:ža, krĩ:vca, Mĩ:rca, cvĩ:će, dõć)
← ¯ na penultimi ispred otvorene ultime s koje je prenesen kratki akcenat: glã:va, vĩ:no
← ˘ na penultimi ispred otvorene ultime s koje je prenesen kratki akcenat: mã:gla, kõ:ńi

'V ← ˆ na svakom slogu u riječi, osim na otvorenoj ultimi: 'nebo, 'riba, do'lac, ši'kira, 'pop, 'cep, 'bob, 'greb, 'tepal

V: ← V̄ neposredno pred akcentima kratkim i silaznim

V̌ ← V̌
← V̄ skraćivanje dugih slogova iza naglašenog i skraćivanje svih dugih nenaglašenih slogova u riječi s uzlaznim akcentom
← V̌ na dezakcentiranoj otvorenoj ultimi: glã:va, mã:gla.

*3.4. Gubljenje glasova*

3.41. Fonem /x/ nestao je iz sistema: là:d, 'itit, u'śala. Nahodi se sporadičnih pojava restituiranja, što je utjecaj standardnog jezika.
Na njegovu mjestu najčešće dolazi /k/: krã:na, krà:št, 'kukarica, glũ:ki, g'rak, prà:k, grĩ:k, k'ruk. Vrlo je rijetko zamijenjen fonemom /v/, 'uvo, šù:v, šũ:va, što je utjecaj susjednih dijalekata.

3.42. U konsonantskim skupinama koje čine ploziv + drugi opstruent, često se gubi prvi član skupine. Tako npr.

/g/ ispred /d/: 'di, 'nidir
/k/ ispred /ť/: ťè:r
/p/ ispred /c/: cẽ:la
/p/ ispred /t/: 'tica
/p/ ispred /ś/: śe'nica
/t/ ispred /k/: 'niko, ok'rilo, ali 'patka, t'kalica
/t/ ispred /p/: opo'cinut

3.43. Izbjegavaju se konsonantske skupine dentalni ploziv + nazal i /d/ + /l/ izostavljanjem dentalnog ploziva u primjerima: jẽ:na, 'žańi, 'omar, lĩ:to.

3.44. Dentalni plozivi /t d/ gube se katkad na kraju riječi: pè:, 'deve, Śp'li, 'daž, a osobito često u prijedlozima i veznicima: o(d), 'išpo(d), 'na(d), 'ka(d), 'pu(t).

3.45. Gube se razni vokali kao rezultat kontrakcije: ślipoc'nica, 'me 'mi je', dì:ś 'gdje ćeš', nẽ:ś 'nećeš'. Usp. 2.14.

*3.5. Metateza*

Metateza je provedena u zamjeničkom korijenu vǫs'-: ś'vi, ś've, ś'vaki, ali 'vaš.

PETAR ŠIMUNOVIĆ

# VRBANJ (OLA 44)

Fonološki opis s uputama na podrobniji opis Komiže (OLA 42)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

| | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| i: | | | u: | | | i | | | u |
| | e: | | o: | | | | e | | o |
| | | ɔ: | | | | | | a | |

1.11. Ne odnosi se na OLA 44.

1.12. Ne odnosi se na OLA 44.

### *1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

Vrijedi kao za OLA 42.

1.22. Opstruenti

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| f | | | |
| č | | š | ž |
| k | g | x | |

1.221. Fonem /č/ ostvaruje se kao [č'].

### *1.3. Prozodija*

1.31. Vrijedi kao za OLA 42.

1.32. Svi silabemi, naglašeni i nenaglašeni, mogu biti dugi i kratki.

1.33. Vrijedi kao za OLA 42.

1.34. Dugi silabemi ostvaruju se izrazito dugo, osim naglašeni nastavački silabem u Gsg imenica tipa du:'ša, koji se ostvaruje fonetski poludugo: du:šè', tu:gè', brɔ:dè'.

## 2. DISTRIBUCIJA

### *2.1. Vokalizam*

2.11.—2.15. vrijede formulacije kao za OLA 42. Vidi tamo.

### *2.2. Konsonantizam*

2.21.—2.238. vrijede formulacije kao za OLA 42.

*Napomena*: U primjerima navedenim za OLA 42 valja čakavske foneme /c ż ś/ karakteristične za taj punkt, ovdje zamijeniti ishodišnim, čakavskim: na mjesto /c/ odgovarajućim fonemima /c č/; na mjesto /ż/ odgovarajućim fonemima /z ž/; na mjesto /ś/ odgovarajućim fonemima /s š/.

### *2.3. Prozodija*

2.31.—2.312. vrijede formulacije kao za OLA 42.

2.313. Uzlazna intonacija pojavljuje se i u jednosložnim riječima i u višesložnim riječima na ultimi, tako da se u dugim slogovima opreka po tonu pojavljuje i na slogovima ultime: mì:r 'murus' ≠ mĩ:r 'pax'; Isg kozõ:n ≠ Dpl kozȍ:n

2.314.—2.315. vrijede formulacije kao za OLA 42.

## 3. POVIJESNI IZVOD

### *3.1. Vokalizam*

Silabemi /i: i e: e a o: o u: u/ potječu od odgovarajućih silabema ishodišnog sustava. Osim toga:

i: ← ě:

i ← ě

e: ← ě: u nekoliko leksema, kao u OLA 42.
← ę:
← a kao u OLA 42.

e ← ě u nekoliko leksema, kao u OLA 42.
← ę
← e: kao rezultat kraćenja nenaglašenih slogova
← a u leksemu k'rest, kao u OLA 42.

a ← ə ko'nac, o'tac
← å izvan ultime i ispred konsonanata: krã:va, isukã:rsta
← ŗ u sastavu slijeda /ar/: 'parst, 'karst
← e poslije /j ž/ u leksemima: 'žat, ja'zik, jã:čmik

ɔ: ← a:
← ə: dɔ̀:n, sɔ̀:n; ni:sɔ̀:n
← ę: u glagola na -ęti: zajɔ̃:t, ujɔ̃:t, prijɔ̃:la
← ŗ: u slijedu /ɔ:r/: čɔ̃:rv

o ← o: kao rezultat kraćenja nenaglašenih slogova: prɔ̑:vdŏn.
← a: kao rezultat kraćenja nenaglašenih slogova: 'kopŏš
← ə u enklitici 1.1. praes son: jɔ̃:‿son, bì:‿son

u: ← ǫ:
← l̨:

u ← ǫ
← l̨
← və̨- udo'vica, u'nuk, Uz'ma, 'u‿grŏd.

*3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j l r m n ń p b t d c č ć s š z ž k g x/ potječu od odgovarajućih konsonanata ishodišnog sustava.

3.21. U ostalim slučajevima konsonanti /v j l r m n ń f ć/ dolaze kao rezultat istih ishodišnih promjena kao u OLA 42.
Valja imati na umu da OLA 44 (Vrbanj) nema tzv. cakavskih konsonanata /š ž/ i /c/ ← /č/ kao OLA 42 (Komiža).

*3.3. Prozodija*

3.31. Vrijedi formulacija kao za OLA 42.

3.32. V̀: ← ◌̂: primarno i sekundarno: mè:so, bò:g, lè:d, dì:m, bò:b, kò:ń, stɔ̀:rca, znɔ̀:š, rì:b
← ◌̏: sporadičan prijenos kratkog akcenta s ultime na slog ispred slijeda sonant + konsonant: kò:nci, kò:lci, dò:lci

Ṽ: ← ◌̃: primarno i sekundarno: spũ:ž, krĩ:ž, letĩ:, mlɔ̃:tiš, strɔ̃:ža; prũ:ćе, hũ:nci, prɔ̃:jci, pĩ:smo, mlɔ̃:di

'V ← ◌̓: kao za OLA 42: 'nebo, si'kira, 'pop, o'tac, jã:ma

V: ← V̄ kao u OLA 42: glɔ:'va, pi:tɔ̀:l

V ← V̆

V ← V̄ pokraćivanje dugih nenaglašenih slogova: lã:žĕmo, dŭšã:mi.

*3.4. Gubljenje glasova*

3.41. Vrijedi kao za OLA 42.

*3.5. Metateza*

Vrijedi kao za OLA 42.

DALIBOR BROZOVIĆ I JOSIP LISAC

# LASTOVO (OLA 56)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

| | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| i: | | | u: | | | i | | | u |
| | e: | | o: | | | | e | o | |
| | | a: | | | | | | a | |

1.11. Silabem je i /r̥/, uvijek kratak.

1.12. Vokal /a:/ redovno se ostvaruje kao [ạ:], sa slobodnim variranjem stupnja velarizacije i labijalizacije.

1.13. Vokali /e:/ i osobito /o:/ ostvaruju se fakultativno ali često kao [ẹ:], [ọ:], u bilo kojoj poziciji.

### *1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | n |
| j | (Ĺ) | | ń |

1.211. Sonant [r] može se smatrati alofonom nenaglašenog /r̥/ ako morfemsku granicu priznajemo fonološkom jedinicom u eventualnim primjerima s nenaglašenim /r̥/ iza prefiksa. U raspoloživoj građi takvih primjera nema, a u uvjetima postojanoga fonema /x/ nema primjera ni za /r̥/+vokal.

1.212. Fonem /Ĺ/ ima status fakultativnoga fonema i u svakom se položaju može zamijeniti fonemom /j/, ali obratna zamjena nije moguća izuzmemo li primjer čr̥Ĺé:vò||čr̥jé:vò „crijevo". Sonant /Ĺ/ ostvaruje se veoma rijetko, usprkos navodima u starijoj literaturi. U građi se našao zapisan samo nekoliko puta, npr. Ĺi:Ĺàk||jí:jàk||Ĺí:jàk||i:jàk „šišmiš", promaĹèťe||pramajèťe|| promajèťe „proljeće", Ĺẽ:vi:||jè:vi:||jẽ:vi:, vèĹi:||vèji: „veliki", krą̃:Ĺ||krą̀:Ĺ|| krą̃:j||krą̀:j i sl.

1.22. Šumni suglasnici (opstruenti)

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| ć | đ | | |
| č | | š | ž |
| k | g | x | |

1.221. Fonem /č/ obično se ostvaruje kao [č'].

1.222. Fonem /x/ ima izrazitu vrijednost [x].

*1.3. Prozodija*

1.31. Svi vokali mogu biti dugi i kratki, a silabem /r̥/ uvijek je kratak.

1.32. I drugi i kratki silabemi mogu biti naglašeni i nenaglašeni.

1.33. U dugih i kratkih naglašenih silabema javlja se distinktivni ton, i to u dugih tri tona, od toga dva uzlazna, a u kratkih dva, uzlazni i silazni.

1.34. Prema tome, inventar prozodema obuhvaća pet naglasaka (V̏: V̀: V́: V̀ V́) kao i nenaglašenu dužinu i kračinu (V: V).

1.341. Govor dopušta i fonološku interpretaciju sa samo tri naglaska u inventaru (v. 2.35).

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizam*

2.11. Distribucija vokalskih fonema uglavnom je slobodna, tj. svaki može stajati u početnom, središnjem i dočetnom položaju, ispred i iza svakoga konsonanta.

2.12. Silabem /r̥/ dolazi između konsonanata i eventualno inicijalno ispred konsonanta: r̥jà||arjà||erjà (češće rùžina, a za „rže, rzao" govor ima rũ:cą: ||rù:cą:, ru:cą̀:||rucą̀:). U finalnom položaju /r̥/ dolazi samo u čétr̥.

2.121. Iza vokala dolazi /r̥/ eventualno samo uz prefikse i u *sandhiju* uz prijedloge ispred riječi s inicijalnim /r̥/ (v. 1.211).

2.122. Silabem /r̥/ ne dolazi iza sonanata (izuzev /v, m/), a također ni iza /ć, đ, š/.

2.123. U riječi može stajati samo jedan /r̥/.

2.13. U građi nema primjera za redukciju i(li) gubljenje nenaglašenih kratkih vokala, izuzev sporadično slabljenje dočetnoga /i/, gubljenje /i/ u nekim prilozima i sudbinu /i/ u slijedu /ri/ (v. podrijetlo /r̥/ u 3.1).

2.14. Zijev je rijedak i obično se uklanja: pàvu:k||pàu:k, mjàvče:.

2.141. Uz inicijalni vokal javlja se u nekim riječima fakultativna prejotacija: jòko|| òko, jú:stà||ú:stà, jòpe:t.

*2.2. Konsonantizam*

2.21. Svi se konsonanti pojavljuju u početnom, središnjem i (uz ograničenja) u dočetnom položaju. Iznimkom je jedino /đ/, za koji nema potvrde u dočetnoj poziciji (usp. primjer dȁž).

2.211. Sonant /v/ otpada u finalnoj poziciji iza konsonantskog [r] i fakultativno iza [ŗ]: č'ìr||č'ŗ̀v||č'ŗ̀, G č'ŗ̀va, kìr, G kŗ̀vi.

2.212. Sonant /l/ rijedak je u finalnoj poziciji, restituiran analogijom: cjè:l, sò:||sò:l, i sl.

2.213. Sonant /m/ čuva se u finalnoj poziciji samo ako morfološki alternira s predvokalskom pozicijom: trè:m „trijem pred crkvom", grò:m. Inače se izjednačuje s /n/: mlã:ti:n, òsan.

2.214. Zvučni opstruenti gdjekada gube djelomično zvučnost: grèb̨||grèb, rą̀:ž̨||rą̀:ž.

2.22. Suglasničke skupine

2.221. Početna skupina dvaju sonanata moguća je samo ako je njezin prvi član /v/ ili /m/.

2.2211. Kako zabilježena građa ne sadrži sve lekseme koji bi ilustrirali sva eventualna ograničenja u vezi sa sonantima, navode se samo neke potvrđene općenitije poznate osobitosti.

2.2212. Fonem /j/ ne javlja se iza /l n ĺ ń ŕ đ/, izniman je iza /r t d/, ali dolazi iza drugih suglasnika: pjè: „plijevio", díbjì:||divjì: „divlji", pàsji:, sjème, kòzji:, cjè:p, kjù:n, ťè:lo||tjè:lo, i sl.

2.2213. Konsonant [r] ne dolazi iza sonanata /j l ĺ n ń/, a nema primjera ni iza /ť đ š ž/.

2.2214. Opreka /m/~/n/ ukida se ispred labijala u korist /m/, a ispred svih drugih opstruenata u korist /n/.

2.222. Konsonanti /s z c/ ne stoje ispred konsonanata /ť đ š ž č/.

2.2221. Fonemi /s/ i /š/ ne stoje ispred /c/ i /č/: prą́:sàc, G prą́:jcà, prą:jčiť. Nasuprot tomu, /š ž/ ispred /ť đ/ imaju vrijednost [š' ž'], rijetko [ś ź]: lĩ:š'ťe, bluš'ťĩ: „ljušti", gùšťer||gùš'ťer, gròž'đe, gòž'đe||gòzje „gvožđe", dažì:||daźđĩ:.

2.2222. Afrikati /c/ i /č/ uglavnom ne dolaze ispred ploziva: óstà (N ocàt), xŗ̨vã:ski:, màška, krȍška „kvočka". Za tako dobiven /š/ vrijedi pravilo iz 2.2221: kú:jci, Nsg ku:čàk, Gsg kú:škà.

2.223. Uglavnom ne postoje inicijalne skupine ploziv + drugi šumni suglasnik: tĺca, čélà, šenĺca, xťì: „kći", kò, gđè||đè.

2.2231. Ploziv /ť/ ne stoji ispred drugih šumnih suglasnika: vòjke, pokù:jstvo.

2.2241. Dentalni plozivi ne dolaze ispred afrikata.

2.2242. Dentalni plozivi ne dolaze ni kao unutarnji članovi skupina kojima završni član nije /r/ ili /v/. U građi nema podataka o eventualnoj takvoj inicijalnoj skupini od prefiksalnoga /s/+/tl/.

2.225. Za unutarnje skupine šumnih suglasnika građa ne daje ni dovoljnih ni sustavnih podataka (može se spomenuti npr. sudbina /p/ u primjerima zakóvčą:, klùvko, jèvši: „ljepši").

2.226. Poznate su razne dočetne skupine: gȍ:st, gròzd, ćè:sk „tijesak", mą̏:šk Gpl.

2.227. Pozajmljenice neznatno narušavaju pravila o suglasničkim skupovima u bilo kojoj poziciji (npr. lą̏:mp „munja", ali kànat „pjesma").

2.23. Pojedinačni konsonanti

2.231. Fonem /f/ javlja se rijetko (v. podrijetlo u 3.2).

2.232. Fonem /x/ veoma je čest — dolazi u svim pozicijama.

### *2.3. Prozodija*

2.31. Svaki od postojećih dugih i kratkih prozodema (v. 1.34) može se kombinirati sa svakim odgovarajućim silabemom (v. 1.1, 1.11).

2.32. Uzlazni akcenti V̀: i V́ mogu stajati na svakom slogu izuzev posljednji. To onda isključuje i naglaske V̀:, V́ u jednosložnim riječima.

2.321. Akcenti V̀: i V́ pojavljuju se na antepenultimi prilično rijetko, a najčešći su na penultimi ispred kratke ultime, izuzev u enklizi.

2.33. Akcent Ṽ: ostvaruje se na prvom, srednjem i posljednjem slogu kao i u jednosložnoj riječi, ali redovno se može zamijeniti akcentom V̀:, što je možda i češći slučaj: blẽ:je „bleji", klą̃:sje, vẽ:že:||vežĩ:vą:, pĩ:tą:, sũ:xi:, prežĩvą:, pr̨ną̃:vją: „krči šumu", ovą̃:c||ovą̀:c Gpl, sjemẽ:n Gpl, bolĩ:, pũ:t||pù:t.

2.34. Akcenti V̀:, V̀ ostvaruju se na prvom, srednjem i posljednjem slogu kao i u jednosložnoj riječi.

2.35. Uzlazni akcenti V́: i V́, pri uvjetima opisanima u 2.321, najčešće se ostvaruju oslabljeni, uz istodobnu oslabljenu realizaciju akcenta V̀ ili V̀: na sljedećem slogu, to jest, izgovara se tzv. dvostruki akcent, tako da je izvan enklize najčešći izgovor npr. bóxà, brą́:znà „brazda", rjeđi boxà, brą:znà, još nešto rjeđi bóxa, brą́:zna.

2.36. Riječi sproklitikom vladaju se obično kao naglasne cjeline: nà‿noge, ú‿ràt.

2.37. Dugi silabemi dolaze pod naglaskom, iza naglaska i neposredno ispred naglasaka V̀:, V̀ i Ṽ:.

2.371. Pod izloženim uvjetima može slijediti niz dugih silabema jedan za drugim.

2.38. Ispred skupine sonant+suglasnik (šumi ili drugi sonant) nalaze se uglavnom dugi silabemi, u uvjetima u kojima se mogu javljati (v. 2.37).

## 3. POVIJESNI IZVOD

### *3.1. Vokalizam*

Silabemi /i: i e: e a: a o: o u: u r̨/ potječu od odgovarajućih silabema u ishodišnom sustavu. Osim toga:

i ← ě ispred /j/ (nedosljedno): sìje:n

e: ← ę:
← ě: iza /r/ i u sastavu jekavskoga refleksa je: (rè:č, grè:x, mjé:nà, cjè:p, i sl., odnosno sńè:g, mjé:ko „mlijeko", jè:p „lijep", ťè:lo||tjè:lo, mlą̑:dje:x itd.)

e ← ę
← ě iza /r/ i u sastavu jekavskoga refleksa je

a: ← ə:
← ę: samo u ują̑:t

a ← ə uključivo i vazè:t
← ě samo u óràx

o: ← ǫ̣: redovno: zò:č „žuč", žò:t, spò:ž, dò:g

o ← ǫ̣ redovno: jàboka, pòn, dòg, dobè:

u: ← ǫ:

u ← ǫ
← ǫ̣ samo u mučì:
← və̨-

ŗ ← ŗ:
← ri, rě gotovo redovno: čétŗ, kopŗ̀va, skŗvèn, pŗdá‿vnò:n „preda mnom" itd.

3.11. Dugi vokali postaju još duženjem ispred izgubljenoga -l (nosì:, orà:, čù:, zdrè: „zdreo" i sl.).

*3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j l Ĺ r m n ń p t d c s z ť ď č š ž k g x/ potječu od odgovarajućih konsonanata u ishodišnom sustavu. Osim toga:

v ← ǫ̣ pri zijevu: pàvu:k||pàu:k
← u pri zijevu: mjàvče:
← p sporadično pred opstruentom, v. 2.225.

j ← ǫ̣ pri prejotaciji, v. 2.141.
← ě u sastavu jekavskoga refleksa, v. podrijetlo e:, e
← Ĺ svakoga podrijetla, gotovo redovno: kjù:n, ši:jàk „žalac", jèto, kojèno itd.
← s, š v. 2.2221.
← ť v. 2.2231.
← ď u tù:j, mlàji:, méjà, brèja, prèja, pŗsą̑:jen itd.

Ĺ ← ləj veoma rijetko, v. 1.212.
← əj iza labijala, veoma rijetko, v. 1.212.
← lj pri jekavskom refleksu, veoma rijetko, v. 1.212.

r ← ŕ
← rj pri jekavskom refleksu

m ← n v. 2.2214.

n ← m v. 2.213, 2.2214.

ń ← nəj
← nj pri jekavskom refleksu

f ← xv- u fā̆:li:n
← (u pozajmljenicama)
← (onomatopeje)

c ← č ispred [r̥], samo u cr̥n, cr̥jèn||cr̥ĺèn

s ← c v. 2.2242.

ť ← tə̨j trèťi:, cjè:ťe „cvijeće"
← jt u -jti (ali prezent dȍ:jde:n i sl.)
← tj pri jekavskom refleksu — gotovo redovno

ď ← də̨j
← dj pri jekavskom refleksu, gotovo redovno

š ← č v. 2.2242.

ž ← č u asimilaciji: sjedóžba

x ← t u xťì:, xťèri
← f sporadično u talijanizmima, npr. xrementù:n „kukuruz"

*3.3. Prozodija*

Prozodijske se osobine izvode iz starohrvatskosrpskoga troakcenatskog inventara (sustav B):

V̀: ← V̂

Ṽ: ← Ṽ

V́: ← V̄ prenošenjem s V̂ ili V̀ na prethodni dug slog, pod uvjetima u 2.32, 2.321, 2.35.

V̀ ← V̆

V́ ← V̆ prenošenjem s V̂ ili V̀ na prethodni kratki slog, pod uvjetima u 2,32, 2.321, 2.35.

V: ← V̄
← V̂ s kojega je naglasak prenesen

V ← V̆
← V̂ s kojega je naglasak prenesen

*3.4. Gubljenje glasova*

**3.41.** Sonant /v/ obično se gubi u postkonsonantskoj poziciji ispred jekavskoga refleksa, npr. zjé:zdà znači i „zvijezda" i „žlijezda". Iznimno ostaje u đvjè:, svjè:x (Gpl).

**3.42.** Za gubljenje sonanta /l/ v. 2.212.

**3.43.** Za gubljenje inicijalnih ploziva u skupinama v. 2.223.

*3.5. Metateza*

Metateza je izvršena u svȉ, svè i sl., ali vàs.

GERHARD NEWEKLOWSKY

# **STINJAKI** (STINATZ; OLA 146a)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

| | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| i: | | | u: | | | i | | | u |
| | e: | | o: | | | | e | o | |
| | | a: | | | | | | a | |

1.11. Funkciju silabema u nenaglašenim slogovima vrše i /r̥ l̥ l̥̂ m̥ n̥/ (up. i 1.31, 2.12).

1.12. Dugi fonemi /e: o:/ diftongiraju se obavezno u vidu [i̯e u̯o], dok se /a:/ labijalizira u vidu [a̯:]. U izgovoru diftonga oba su vokala zastupljena otprilike podjednako. Primjeri: zi̯e̯c, ri̯e̯ba̯:c, mu̯o̯ĺ. Fonemi /i: u:/ monoftonzi su.

1.13. Kratki naglašeni fonemi /'a 'e 'o/ dulje se fonetski u [ã: ẽ: õ:] kad se nalaze izvan ultime (rã:ka, sẽ:la, bõ:ga). U (otvorenoj) ultimi ostaju ['a 'e 'o] (se'lo, te'le).

### *1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | |
|---|---|---|
| v | | m |
| l | r | n |
| ĺ | | ń |

1.211. Varijante fonema /j/, [i̯] i [j], u slobodnoj su alternaciji s tim da se primjećuje težnja da [j] dolazi ispred, a [i̯] iza vokala.

1.212. Sonant /j/ reduc ra se ispred vokala /i: i/.

1.213. Fonološka opozicija između /r/ i /r̥/ uslovljena je distribucijom (up. 1.31, 2.14, 2.141, 2.142).

1.22. Opstruenti

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| ť | ď | | |
| č | | š | ž |
| k | g | | |

1.221. U inventaru opstruenata odsustvuje /x/.

1.222. Plozivi /ť ď/ u fonološkom inventaru jednog dijela stanovništva Stinjaka odsustvuju.

*1.3. Prozodija*

1.31. Svi vokali mogu biti naglašeni ili nenaglašeni, mogu biti dugi i kratki. Sonantski silabemi /m̩ n̩ l̩ l̥/ samo su kratki i dolaze isključivo u postakcenatskom slogu; /r̩/ također je kratko, ali ono se može nalaziti kako ispred tako i iza akcentovanog sloga.

1.32. Fonološka opreka po intonaciji postoji u dugim naglašenim slogovima izvan ultime.

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizam*

2.11. Vokal /i/ izgovara se u susjedstvu palatalnog konsonanta kao [i], iza drugih konsonanata ima slobodnu varijantu [y].

2.12. Sonanti /m̩ n̩ l̩ l̥/ dolaze samo u pozajmljenim, uglavnom njemačkim, riječima.

2.13. Kratki vokali /a e o i u/ mogu se ostvarivati pod akcentom, ispred i iza akcenta (za fonetsku realizaciju /'a 'e 'o/ vidi 1.13).

2.131. Dugi vokali ostvaruju se kako pod akcentom tako i u slogu neposredno ispred njega, s tim da u jednoj riječi ima najviše dvije dužine.

2.14. Slogotvorno /r̩/ po pravilu stoji u središnjem položaju između konsonanata, rjeđe se javlja na početku ili na kraju riječi, npr. r̩'ďa, ù̯oštr̩.

2.141. Slogotvorno /r̩/ u nenaglašenom položaju alternira sa /er/ u naglašenom položaju (mr̩tą̀:f, mẽ:rtvi). Rjeđe se fakultativno i u naglašenom slogu javlja /r̩/ ('kert pored 'kr̩t).

2.142. U riječi ima samo jedno /r̩/.

2.15. Vokali /e: e i: i/ obični su i na početku riječi (edȕ:, ȅš „jež", 'iža, ĩ:stina).

2.16. Ispred fonema /n/ /ń/ razvijaju se dosta konsekventno nazalni vokali s tim da se [n] gubi a [ń] prelazi u nazalizovano [i̯]. Sekvenca /a:n/ prelazi obično u [ų:]. Primjeri: kù̯oi̯ /kò:ń/, s krã:vǫ /sk'ravon/, gen. mn. vymi̯ę̀, edȕ: (rjeđe edą̀:).

2.17. Kombinacije dvaju vokala vrlo su rijetke unutar morfema.

2.18. U govoru obično ne dolazi do redukcija ili gubljenja vokala.

*2.2. Konsonantizam*

2.21. Svaki se konsonant pojedinačno može nalaziti u početnom i središnjem položaju u riječi. Na kraju riječi nema zvučnih opstruenata.

2.22. Konsonantske skupine

2.221. Početna grupa dvaju sonanata moguća je samo ako je njen prvi član /v/ ili /m/, a drugi /r/ ili /l/.

2.222. Slogotvorno i neslogotvorno /r/ može stajati iza afrikata /c č/, npr. crĩ:kva, cr̥kle'tina, črĩ:šńa, čr̥l̃ẽ:ni.

2.223. Konsonanti /s z c/ ne stoje ispred konsonanata /š ž č ć ĺ ń/.

2.224. Rijetke su početne grupe sastavljene od ploziva i drugog opstruenta (kt̰er, ali še'nica, kã:lac, 'tica, če'la).

2.225. Konsonanti /j l ĺ n ń r ć đ/ ne mogu biti prvi član konsonantskog skupa na početku riječi.

2.226. Opstruent /t/ u skupini /st/ ili /št/ na kraju riječi obično se čuva.

2.23. Pojedinačni konsonanti

2.231. Zijev nastao zbog gubitka /x/ uklonjen je najčešće sa /j/ i, rjeđe, sa /v/. U drugim slučajevima dolazi do kontrakcije vokala. Primjeri: glũ:ji, grì:ji, sũ:vi, jù: „juha".

2.232. Sonant /l/ može se nalaziti na kraju sloga. Međutim, u pridjevu radnom muškog roda obično se gubi (vù̯ol, telcię̯, ali pi:tą̀:, rẽ:ka).

2.233. Sonant /v/ ne asimilira se po zvučnosti u položaju poslije /t k/ (stvą̀:r, kvą̀:s).

2.234. Fonem /f/ javlja se uglavnom u pozajmljenim riječima.

2.235. Ploziv /đ/ po pravilu ne dolazi na početku riječi.

2.236. Zvučni opstruenti gube zvučnost na kraju riječi u sandhiju, ako slijedeća riječ počinje vokalom, sonantom ili bezvučnim opstruentom.

2.237. Afrikate /c č/ u poziciji opisanoj u 2.236 postaju zvučne [ʒ ǯ].

*2.3. Prozodija*

2.31. Naglašen može biti silabem u svakom slogu u riječi.

2.32. Kako pod akcentom tako i ispred njega razlikuju se dugi i kratki vokali (up. 1.31).

2.33. U riječi postoji samo jedna nenaglašena dužina, i to neposredno ispred naglašenog sloga pod kratkim ili pod silaznim akcentom (up. 3.33) (glą:'va, di:'te, vri̯ebą̀:c, mr̥vi:nà:c).

2.34. U ultimi, uključujući tu i jednosložne oblike, obično je moguća samo silazna intonacija, tako da opreka po intonaciji postoji samo izvan tog položaja (bù̯ok, kl̥ù:č; nom. mn. sì:ni, instr. lok. mn. sĩ:ni).

2.35. Svaki slog u bilo kojem položaju u riječi koji je zatvoren (danas i prije gubitka /x/ i /l/ u pridjevu radnom muškog roda) fonetski je dug, npr. ĩ:stina, denà:s, du̯õšla (dõ:ša), riẽkla (rẽ:ka), pè:ć, pi:tà:t, krù:, upą̀: (upã:la).

2.36. Riječi sa proklitikom mogu se vladati kao prozodijska cjelina, npr. 'u ruke, ali na krù̯of.

## 3. POVIJESNI IZVOD

### *3.1. Vokalizam*

Silabemi /i: i e: e a: a o: o u: u ŗ/ potiču od odgovarajućih silabema u ishodišnom sistemu. Osim toga:

i: ← ě:
← ě pod naglaskom u zatvorenom slogu
← i pod naglaskom u zatvorenom slogu

i ← ě
← jǫ-

e: [ie̯] ← ę:
← ě: u rijetkim primjerima (sìe̯no)
← ě u rijetkim primjerima pod naglaskom u zatvorenom slogu (petìe̯) (2.35)
← e pod naglaskom u zatvorenom slogu
← a: u leksemima vrie̯bà:c, rìest

e ← ę
← ě u rijetkim primjerima (peteši:t)
← ə u leksemu denà:s
← ŗ: ŗ u skupini er iz /ŗ: ŗ/ u naglašenom položaju

a: [ą:] ← ə:
← a, ə pod naglaskom u zatvorenom slogu

a ← ə (i u primjerima mã:nǫ, tajẽ:dų, zã:me, mã:lį, zã:li)
← ę u riječi žã:ja (ali žìedų)

o: [uo] ← o pod naglaskom u zatvorenom slogu

u: ← ų:
← ǫ:
← a: u zatvorenom slogu ispred /n/ (dų̀:)
← a u zatvorenom slogu ispred /n/ (edų̀:)
← u pod naglaskom u zatvorenom slogu
← ų pod naglaskom u zatvorenom slogu
← ǫ pod naglaskom u zatvorenom slogu

u ← ų
← ǫ
← vǫ- u riječi udo'vica, i u prijedlogu (prefiksu) u ('uvik)
← an u nenaglašenom položaju ('imų)

ŗ ← ŗ:

3.11. Kratki su vokali nastajali i skraćivanjem dugih iza akcenta.

### *3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j l ĺ r m n ń p b t d c s z ť ď č š ž k g/ potiču od odgovarajućih konsonanata ishodišnog sistema. Osim toga:

v ← uklanjanje zijeva u rijetkim slučajevima (sú:vi)

j ← ď (žã:ja, prẽ:ja, ali me'ďa, mlã:ďi)
← proteza u leksemu 'južina
← uklanjanje zijeva poslije gubitka /x/ (glũ:ji, grì:ji)

ĺ ← lə̯j (zie̯ĺe)
← j u slijedu labijal + ə̯j
← ŕ u leksemu morĺi̯e

r ← ž intervokalno, rijetko (mã:re „može", 'ur)
← /r̥/ u skupini er pod naglaskom

n ← m u dočetnoj poziciji (up. 2.16)

ń ← nə̯j

f ← u pozajmljenim riječima

t́ ← tə̯j (prmã:lit́e)

d́ ← d́ i də̯j u leksemima kao me'd́a, mlã:d́i

3.21. Zvučni odnosno bezvučni opstruenti nastajali su i kao rezultat regresivne asimilacije po zvučnosti.

### *3.3. Prozodija*

Prozodijske osobine izvode se iz starosrpskohrvatskog troakcenatskog inventara (sustav C).

3.31. Dugi naglašeni vokali

Ṽ: ← iz neoakuta van ultime
← u kompenzacionom duljenju ispred sonanata tipa stą̃:rca
← u zatvorenom slogu van ultime na mjestu kratkog naglašenog vokala (riẽ̯kla) (up. i 1.13),

V̀: ← iz cirkumfleksa i neocirkumfleksa
← iz neoakuta na posljednjem ili jedinom slogu riječi
← ukoliko se radi o danas ili nekad zatvorenom posljednjem ili jedinom slogu riječi (rą̀:k)

3.32. Kratki naglašeni vokali

'V ← ˝ na svakom otvorenom slogu u riječi (up. i 1.13)

3.33. Nenaglašeni dugi slogovi

V: ← V̄ samo na penultimi neposredno ispred akcenta (di:'te, pi:tà:t)

3.34. Nenaglašeni kratki slogovi

V ← V̆
← V̄ skraćivanjem iza akcenta, a ispred akcenta ako bi se prvobitna dužina nalazila dalje od drugog sloga od kraja riječi

### *3.4. Gubljenje glasova*

3.41. Opstruent /x/ izgubljen je u svim pozicijama.

3.42. U početnim konsonantskim skupinama sastavljenim od ploziva i drugog opstruenta u većini primjera izgubljen je prvi član skupine (2.224).

3.43. U većini primjera početno və- se gubi (zl̑et, tõ:rak, čiera, 'nukiť, također u korijenu vəś-)

3.44. U pojedinim leksemima gubi se jedan konsonant konsonantskog skupa, a u nekim primjerima ispada cijeli početni slog kad nije naglašen (četr̨tą̨:k; tą̨:c „otac", zì:k „jezik", gą̨:i̯ „oganj").

3.45. Kontrahiraju se vokali u leksemima nì:ma, gospą̨:, ńl̑ef, prl̑eteĺ, kì: „koji".

GERHARD NEWEKLOWSKY

# ČEMBA (SCHANDORF; OLA 147a)

Vrijedi opis za punkt 148a (Pajngrt/Baumgarten) sa slijedećim razlikama:

1) Slogotvorni sonant /r̥:/ odsustvuje, a /r̥/ se nalazi samo u nenaglašenim slogovima (1.11, 2.13).

2) Pod naglaskom vokali /a e o/ dulje se obično u [a: e: o:] kad se nalaze izvan ultime, npr. 'moĺ, 'mo:ĺa (up. 1.13).

3) Sonant /v/ nema varijantu [u̯] na kraju sloga (1.214, 2.232).

4) U inventaru opstruenata odsustvuju /d́ t́/; postoji poseban fonem /ǯ/. Izgovor /š ž č ǯ/ malo je palatalniji nego u 148a.

5) Vokali mogu biti kratki ili dugi samo u naglašenim slogovima (up. 1.31, 2.32).

6) Nema fonološke opreke po intonaciji (up. 1.32).

7) Slogotvorno /r̥/ ne može stajati na početku riječi; /r̥/ u nenaglašenom položaju alternira obično sa ar u naglašenom položaju. Rjeđe dolazi do izjednačenja (t'vart, tvr̥'di:, 'čarn, 'ča:rni, ali 'martaf, mart'vi:).

8) Vokali /e: e i: i/ obični su na početku riječi (up. 2.14, 3.2 j-proteza), npr. e'da:n, 'i̯eš, ig'rat, 'ide.

9) Nema nazalnih vokala (2.15).

10) Što se tiče primjera navedenih pod 2.222, treba imati na umu da slogotvornog /r̥: r̥/ nema u naglašenim slogovima.

11) Konsonanti /s z c/ ne stoje ispred /š ž č ǯ ĺ ń/ (up. 2.223).

12) Leksemi navedeni pod 2.224 glase: k'či:, še'nica, 'sovat, 'ka:lac, 'tica, 'če:la.

13) Konsonante navedene pod 2.225 treba zamijeniti sa /j l ĺ n ń r ǯ x/.

14) Sonant /l/ može stajati na kraju sloga, ne gubi se ni u pridjevu radnom muškog roda (up. 2.231).

15) Opozicija između /v/ i /f/ neutralizira se u vidu [v] ili [f] (2.232, 2.233, up. i 2.237).

16) Opstruent /x/ dolazi samo ispred vokala i slogotvornog /r̥/ (up. 2.234).

17) Tačka 2.236 ne važi.

18) Afrikata /ǯ/ ne može stajati na početku riječi.

19) Opreke po kvantitetu se čuvaju u naglašenom zatvorenom slogu kako u ultimi tako i izvan nje (up. 2.331).

20) Silabemi /i: i e: e a: a o: o u: u r̥/ potiču od odgovarajućih silabema u ishodišnom sistemu. Osim toga (up. 3.1):

i: ← ě: obično, i u leksemu g'ńi:zdo
i ← ě obično
e: [ie] ← ě: u rijetkim slučajevima ('tielo, 'sieno)
e ← ě u rijetkim slučajevima ('ve:ra)
a ← ə u leksemu 'da:nas i u „čakavskim" primjerima osim u 'me:non
← u skupini ar ← r̥: r̥ pod naglaskom
← ę u riječi 'ža:lac
o ← o u prefiksima o- ob- ostaje
u ← və- izgleda samo u u'do:vac, udo'vica ('nukič, 'to:rak, 'ziet)

21) Vrijedi povijesni izvod konsonantizma pod 3.2 sa slijedećim razlikama: Sonant /v/ nije postao iz /l/; javlja se kao proteza ispred /u/ u nekim riječima, npr. 'vujac. Sonant /j/ nije proteza ispred /i: i e: e/; u rijetkim slučajevima nastao je iz d̂ ('me:ja). U dočetnoj poziciji prelazi /m/ u /n/. Afrikata /ǯ/ potiče iz d̂ i dəj ('ǯe:ǯa, pre'la:ǯen). Opstruent /f/ je i nastao putem disimilacije ispred bezvučnog ploziva, npr. mef'ki:, 'me:vak. Afrikata /č/ izjednačena je sa t́ i təj. Opstruent /x/ može biti i proteza ispred o (ho'rat); u oblicima glagola š'tit /x/ je dalo /š/.

22) Prozodijski sistem se izvodi iz sistema A.

23) Dugi naglašeni vokali (3.31):

'V: ← iz dugog naglašenog vokala (pod cirkumfleksom, akutom, neocirkumfleksom)
← u kompenzacionom duljenju i kontrakciji

24) Kratki naglašeni vokali (3.32):

'V ← ˜, kad se nalazio u jednosložnoj riječi čiji se vokal nije obavezno duljio kad je slog bio zatvoren
← prijelaz sa kratke ultime ako prethodi kratak slog

25) Nenaglašene dužine su se izgubile (3.33).

26) Nenaglašeni kratki vokali su nastajali i skraćivanjem ispred akcenta kad nije bilo uslova za njegovo pomicanje (mla'tit, sve'zat, pi'ta:la, gen. jedn. ru'kie, instr. jedn. ru'kuon).

27) Do metateze dolazi u leksemu 'garvan (3.5).

GERHARD NEWEKLOWSKY

# PAJNGRT (BAUMGARTEN; OLA 148a)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

| | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| i: | | | u: | | | i | | | u |
| | e: | | o: | | | | e | | o |
| | | a: | | | | | | a | |

1.11. Funkciju silabema kako u naglašenim tako u nenaglašenim slogovima vrše i /r̩:/ i /r̩/, a samo u nenaglašenim slogovima /l̩ l̥ m̩ n̩/.

1.12. Dugi fonemi /e: o:/ kako pod naglaskom tako i poslije njega diftongiraju se obavezno u vidu [i̯e] [u̯o], s tim da su oba vokala zastupljena podjednako, npr. gù̯olump, ràsi̯em, ku̯ora, strńi̯e. Na fonetskoj površini nema monoftonga [e:] [o:]. Ostali dugi vokali izgovaraju se kao monoftonzi [a: i: u:].

1.13. Kratki fonemi /a e o i u/ realiziraju se i fonetski kao [a e o i u]. Međutim, fonem /à/ pod akcentom može se duljiti u [ã:] osim u otvorenoj ultimi, npr. 'žaba pored žã:ba.

### *1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | n |
| j | Í | | ń |

1.211. Varijante fonema /j/ ([i̯] i [j]), u slobodnoj su alternaciji s tim da se primjećuje težnja da [j] dolazi ispred, a [i̯] iza vokala.

1.212. Sonant /j/ izgovara se ispred nenaglašenog /i/ reducirano.

1.213. Fonološka opozicija između /r/ i /r̩/ uslovljena je distribucijom (up. 2.13 i 2.131).

1.214. U fonološkom opisu [u̯] je varijanta fonema /v/ ([v] ispred, [u̯] iza vokala). U jednom morfonološkom opisu, međutim, [u̯] je realizacija morfonema {l} ili {v} na kraju sloga, npr. 'ora:u̯ 'orli, plà:u̯ plã:vi.

1.22. Opstruenti

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| ť | ď | | |
| c | | s | z |
| č | | š | ž |
| k | g | x | |

1.221. Za fonološki status /ď/ vidi 2.236.

1.222. Konsonanti /ť/ i /ď/ plozivi su, a ne afrikate.

*1.3. Prozodija*

1.31. Vokali (uključujući slogotvorno r̥) mogu biti naglašeni ili nenaglašeni, kratki ili dugi; /m̥ n̥ l̥ ĺ̥/ samo su kratki i dolaze isključivo u postakcenatskom slogu.

1.32. Fonološka opreka po intonaciji postoji u dugim slogovima izvan ultime te se fonetski distingvira jasno.

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizam*

2.11. Distribucija vokalnih fonema uglavnom je slobodna ispred i iza pojedinih konsonanata. Za slogotvorne sonante up. 1.11, 2.12, 2.13, 2.131.

2.12. /m̥ n̥ l̥ ĺ̥/ dolaze samo u pozajmljenim riječima.

2.13. /r̥: r̥/ nalaze se po pravilu u središnjem položaju između konsonanata, ali je /r̥/ moguće i na kraju riječi iza konsonanta, npr. gũ:šťr̥. Za /r̥:/ na kraju riječi ima samo jedna potvrda: vr̥: 'vr̥ha.

2.131. U riječi ima samo jedno /r̥:/ ili /r̥/.

2.14. Vokali /e: e/ u domaćim riječima ne mogu stajati na početku riječi, a /i: i/ i /a: a/ rijetki su u tom položaju.

2.15. Nazalni vokali nastaju ispred /ń/ koje se fonetski slijeva sa prethodnim vokalom, npr. kùǫi̯ /kò:ń/, 'vr̥gą:i̯ /'vrga:ń/. Nazaliziran je cijeli slog.

2.16. Kombinacije dvaju vokala vrlo su rijetke unutar morfema.

2.17. U običnim govornim situacijama nema redukcije vokala.

*2.2. Konsonantizam*

2.21. Svi se konsonanti mogu nalaziti u početnom i središnjem položaju riječi. Na kraju riječi nema zvučnih opstruenata, a nema ni /x/ (up. 2.234).

2.22. Konsonantske grupe

2.221. Početna grupa dvaju sonanata moguća je samo ako je njen prvi član /v/ ili /m/, a drugi /r/ ili /l/. Zabilježene su i početne grupe /cvr/ /zml/ /zvl/.

2.222. U sredini riječi moguće su i druge kombinacije sonanata kao /mn ml rń rl vn/. Nema potvrda za /j/ iza drugog konsonanta. /r/, slogotvorno ili neslogotvorno, može dolaziti iza afrikata, npr. 'cr̥knut crĩ:kfa, čr̥̀:n črì:vo.

2.223. Konsonanti /s z c/ ne stoje ispred konsonanata /š ž č ť ĺ ń/.

2.224. Rjeđe nego u standardu su početne grupe sastavljene od ploziva i drugog opstruenta: kt̂i̯er pše'nica p'sovat, ali 'kalac 'tica 'čela.

2.225. Konsonanti /j l ĺ n ń r ť ď x/ ne mogu biti prvi član konsonantskog skupa na početku riječi.

2.226. /t/ u skupinama /st/ i /št/ na kraju riječi obično se gubi.

2.227. Dentalni plozivi ne dolaze ispred afrikata.

2.23. Pojedinačni konsonanti

2.231. Sonant /l/ ne može biti na kraju sloga.

2.232. Fonetska realizacija /v/ na kraju sloga je [u̯].

2.233. Fonetska opozicija između [f] i [v] postoji samo ispred vokala; poslije /t k/ dolazi samo [f].

2.234. /x/ može stajati ispred vokala i slogotvornog /r̥: r̥/ te ispred opstruenata, ali ne dolazi na kraju riječi. Ispred vokala njegov izgovor je laringalan a ispred opstruenata velaran. /x/ ne može stajati ispred sonanata.

2.235. Fonem /f/ javlja se uglavnom u tuđicama (up. 2.232).

2.236. Glas [ď] je u mnogim riječima na početku riječi i, rjeđe, na početku neprvog sloga riječi slobodna varijanta /j/, dok je u drugim slučajevima nezamjenjiv, npr. 'ďabuka pored 'jabuka, dohà:ďat pored dohà:jat, ali samo 'hr̥ďa.

2.237. Zvučni opstruenti gube zvučnost na apsolutnom kraju riječi, ali, s druge strane, bezvučni opstruenti mogu postati zvučni u sandhiju pred bilo kojim zvučnim zvukom, npr. 'dena:s i zú:tra pored 'dena:z i zú:tra, šìes lìet pored šìez lìet.

2.238. Afrikate /c č/ mogu postati zvučne u poziciji opisanoj u 2.237, to jest [ʒ ǯ].

*2.3. Prozodija*

2.31. Mjesto akcenta u višesložnoj riječi uglavnom je slobodno.

2.32. Kako pod akcentom tako i poslije njega razlikuju se dugi i kratki vokali.

2.33. U jednoj riječi može doći samo jedna nenaglašena dužina, i to neposredno poslije naglašenog sloga.

2.331. Nenaglašena dužina može se nalaziti samo iza kratkog naglašenog ili dugosilaznog vokala; ne dolazi nikad poslije dugouzlaznog.

2.34. U jednosložnim oblicima obično je moguća samo silazna intonacija, tako da opreka po intonaciji postoji samo izvan ultime.

2.35. U oblicima danas ili nekad naglašenim na ultimi koji završavaju na bilo koji konsonant, naglašeni silabem je obavezno dug ('ota:c brà:t). Izuzetak

čine jednosložni oblici infinitiva (npr. 'peć). Oblici u kojih /x/ alternira sa -Ø na koncu osnove (krù: k'ruha) ponašaju se kao da je slog zatvoren u nominativu.

2.36. U zatvorenom slogu van pozicije opisane u 2.35 vokal se češće, ali ne obavezno, dulji, npr. jũ:tro rĩ:bńak prema z'vignem.

2.37. Riječi sa proklitikom vladaju se (iako ne obavezno) kao prozodijska cjelina.

## 3. POVIJESNI IZVOD

3.0. Opaska: Kad se bilježi „pod naglaskom", to ne znači da taj vokal i danas mora biti naglašen.

### *3.1. Vokalizam*

Silabemi /i: i e: e a: a o: o u: u ŗ: ŗ̥/ potiču od odgovarajućih silabema u ishodišnom sistemu. Osim toga:

i: ← ě: (uglavnom prema zakonu Jakubinskoga)
← i pod naglaskom (up. 2.35, 2.36)
← ě pod naglaskom (up. 2.35, 2.36)

i ← ě (prema zakonu Jakubinskoga)
← jə̯

e: ← ę:
← ě: (prema zakonu Jakubinskoga)
← e pod naglaskom (uvijek osim u kratkoj otvorenoj ultimi)
← a: u leksemu rìeɒa:c

e ← ę
← ě (prema zakonu Jakubinskoga)
← ə̯ u leksemu 'dena:s

a: ← a pod naglaskom (up. 2.35, 2.36) i fakultativno (1.13)
← ę: samo u riječima žà:ja:n žã:ja
← ě: u leksemu gńà:zdo

a ← ə (i u „čakavskim" primjerima)

o: ← o pod naglaskom (uvijek osim u kratkoj otvorenoj ultimi)

u: ← u pod naglaskom (2.35, 2.36)
← ǫ:
← ļ:

u ← o u prefiksima o-, ob-
← ǫ
← ļ̥
← və̯- u nekoliko riječi (udo'vica, 'unuk)

3.11. Osim toga svi kratki vokali postajali su od odgovarajućih dugih u položaju iza nekada naglašenog sloga, gdje je izvršeno skraćivanje.

*3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j l ĺ r m n ń p b t d ť c s z č š ž k g x/ potiču od odgovarajućih konsonanata ishodišnog sistema. Osim toga:

v ← l na kraju sloga (2.232)

j ← proteza ispred i; osim toga u leksemu 'južina
← ď ('meja)
← dəj (žã:ja)

ĺ ← ləj
← j u sekvenci labijal + əj

ń ← nəj

r ← ŕ u rijetkim slučajevima → rj (morjḛ)
← ž intervokalno u nekoliko riječi

f ← f u stranim riječima; i u riječi ùfam se

ť ← təj

ď ← j (up. 2.236)
← dəj (po svoj prilici preko j)

x ← ∅ ispred r̥-, r̥:- ('hr̥da)
← k sporadički disimilacijom u skupini kk, kt ('mexko, nuõxta)

*3.3. Prozodija*

3.30. Prozodijske osobine izvode se iz starosrpskohrvatskog troakcentskog inventara (sistem C). U prilog sistema C govori uzlazna intonacija u tipu /divõ:jka/.

3.31. Dugi naglašeni vokali

V̋: ← iz neoakuta van ultime
← u kompenzacionom duženju van ultime, npr. [divu̯õi̯ka]
← u fakultativnom duženju vokala 'a, u obaveznom duženju naglašenih kratkih vokala e o izvan ultime, npr. ci̯ẽsta, ku̯õra

V̀: ← iz cirkumfleksa i neocirkumfleksa
← ukoliko se radi o jednosložnoj riječi sa — danas ili nekad — zatvorenim slogom
← prijelaz akcenta sa kratkog ili dugog sloga na prethodni dug slog

3.32. Kratki naglašeni slogovi

'V ← ˋ, ako se akcenat poslije gubljenja poluglasa nije nalazio na posljednjem slogu (to znači, akcenatsko mjesto je sačuvano izvan ultime)
← prijelaz bilo kojeg akcenta sa posljednjeg sloga riječi na kratku penultimu

3.33. Nenaglašeni dugi slogovi

V: ← posljedica parcijalnog pomicanja akcenta. Nenaglašena dužina nastaje na nekada naglašenom slogu izvan ultime, a u ultimi samo kad je slog zatvoren ili dug. Primjeri: pì:ta:la, 'vliču:, 'ora:u̯, žà:ja:n, žì:ta:k.

3.34. Nenaglašeni kratki slogovi

V ← V̌

← V̏ u otvorenoj ultimi sa koje je akcenat prenesen na prethodni slog

← V̄ skraćen iza akcenta

### *3.4. Gubljenje glasova*

3.41. Opstruent /x/ izgubljen je na kraju riječi i ispred sonanata (up. 2.234).

3.42. U početnim konsonantskim grupama sastavljenim od ploziva i drugog opstruenta u nekoliko primjera izgubljen je prvi član skupine (2.224).

3.43. və- → 0 na početku riječi u nekoliko primjera, npr. čìer zìet nũ:tri.

3.44. Početno i- u prijedlogu iz- često se gubi.

3.45. U slijedu ar na kraju riječi gubi se a, npr. 'bumbr̥ duõbr̥ vìetr̥.

3.46. U pojedinim leksemima gubi se jedan konsonant konsonantskog skupa npr. kùočka po'srbit četr̥̀:ta:k sedanà:i̯s pi'nica.

### *3.5. Metateza*

Javlja se prefiks zi- kod nekoliko glagola ('zignat prema z'ginut).

# Kajkavsko narječje

VIDA BARAC-GRUM

# MOČILA (OLA 26)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

| | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| i: | | | u: | | | i | | | u |
| | e: | | o: | | | | ə | | |
| | | a: | | | | | e | | o |
| | | | | | | | | a | |

1.11. Vrijedi opis OLA 28.

1.12. Fonem /e:/ izgovara se kao [ẹ:].

1.121. Fonem /o/ izgovara se kao [ọ:].

1.122. Mjesto /ə/ izgovara se često pod utjecajem adstratnih govora /a/ ('pəs, 'ra:vən, 'bətac, pored 'pas, 'ra:van, 'batac), a pored tipičnijeg domaćeg 'səm govori se i 'som.

### *1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | n |
| j | ĺ | | ń |

1.211—1.212. vrijedi opis OLA 28.

1.22. Opstruenti

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| č | ǯ | š | ž |
| k | g | x | |

1.221. Fonem /č/ ostvaruje se kao [č'].

1.222. Fonem /ǯ/ ostvaruje se kao [ǯ'].

*1.3. Prozodija*

1.31. Govor poznaje relevantno mjesto akcenta.
1.32. Akcenat može biti dug ili kratak.
1.33. Nenaglašeni slogovi uvijek su kratki.
1.34. Iz rečenoga slijedi da postoje tri prozodema: 'V:, 'V i nenaglašeni V.

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizam*

2.11. Vrijedi opis OLA 28.
2.12. Vokali se ne mogu pojaviti uz silabeme /r̥: r̥ l̥ n̥/.
1.121. Vrijedi opis OLA 28 ('auto).
2.122. Silabemi /r̥: r̥/ dolaze u položajima CrC (s'tr̥m, s'mr̥:zne). Od sonanata uz njih se ne pojavljuju /j r/, a ispred njih nema /l n/. Najčešće se ne pojavljuju inicijalno. U jednoj riječi dolazi samo jedan od tih silabema.
2.123. Vrijedi opis OLA 28.
2.13. U inicijalnom se položaju ne mogu ostvariti, osim izuzetno u pojedinim leksemima, /u: u/ ('vu:sta, 'vuha, ali u'me:).

*2.2. Konsonantizam*

2.21—2.212. vrijedi opis OLA 28.
2.213. Fonem /l/ ne ostvaruje se ispred vokala /u/ u medijalnom položaju u riječi (p'ĺuk, 'ĺuk, g'ĺu:hi, ali 'volu).
2.22. Konsonantske skupine
2.221. Vrijedi opis OLA 28 (v'meral, ali 'mr̥l).
2.222. Vrijedi opis OLA 28 s tom razlikom da /j/ može ali i ne mora izostati iza opstruenata. Tako je 'duži, ali 'višĺe, 'gorje. Ne izostaje u pridjeva tipa 'ko:zji.
2.223. Vrijedi opis OLA 28.
2.224. Vrijedi opis OLA 28 (usp. 3.42).
2.225—2.226. Vrijedi opis OLA 28.
2.227. Vrijedi opis OLA 28 s tom razlikom da umjesto skupine /šć/ stoji skupina /šč/.
2.23. Pojedinačni konsonanti
2.231. Fonem /l/ dolazi redovito na kraju sloga i riječi ('te:lci, 'ce:l, s'to:l).
2.232. Vrijedi opis OLA 28 ('fa:lim).
2.233. Fonem /ǯ/ pojavljuje se rijetko, samo u nekim novijim leksemima ('ǯa:k).
2.234. Fonem /x/ čvrsto se čuva u sustavu i nalazi se u svim položajima u riječi ('xiša, 'vr̥x, 'mačexa, s'naxa).

*2.3. Prozodija*

2.31. Dugi akcenat se realizira u pravilu uzlazno ako se ne nalazi na ultimi, uključujući i jednosložne riječi, a u tom položaju izgovor je obično silazan.

2.32. Kratki akcenat se ne javlja na ultimi višesložnih riječi.

## 3. POVIJESNI IZVOD

*3.1. Vokalizam*

Silabemi /i: i e: e a: a o: o u: u ə r̥: r̥/ kontinuante su odgovarajućih silabema u ishodišnom sustavu. Osim toga:

i ← ě sporadično u pojedinim leksemima, s paralelnim mogućim ostvajem /e/ ('misec, 'mesec, 'ditelina, 'detelina)

e: ← ě:
← ę:

e ← ě
← ę

a: ← ə: ('ta:st, 'ča:st, 'ra:š, 'da:n)

a ← ə fakultativno, pod utjecajem književnog jezika ('palac, 'dovac, 'papar, va've:k, 'kade)

o: ← ǫ:

o ← ǫ

u: ← l̥:
← ə u 'vu:š

u ← l̥
← ǫ̥ u 'Vuzam
← ǫ izuzetno u leksemu 'guska

3.11. Kratki su vokali nastali i kraćenjem dugih u nenaglašenom slogu.

*3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j l ĺ r m n ń p b t d c s z č š ž k g x/ potječu od odgovarajućih konsonanata ishodišnog sustava. Osim toga:

v ← protetski ispred u:, u ('vu:sta, 'vu:xo, vu'čiteĺ)

j ← đ
← u slijedu rj u nekoliko leksema ('orje, š'ka:rje, 'gorje)

r ← r' ('car, 'bura, 'zora, ve'če:ra, 'mo:re, 'širi)
← r' ('orje, š'ka:rje, 'gorje)
← ž intervokalno u prezentu glagola 'moč

ĺ ← l u slijedu lu (p'ĺuk, g'ĺu:xi, 'ĺukofčan)
← lə̨j (ve'se:ĺe, 'ze:ĺe)
← u slijedu labijal + ə̨j (g'ro:bĺe)
ń ← nə̨j
m ← n ispred labijala i labiodentala
f ← (tuđice)
← (onomatopeja)
← v pred bezvučnim opstruentima i u finalnom položaju
← xv ('fa:lim)
← k sporadički u slijedu kt ('nofti)
č ← ť
ǯ ← ď
x ← protetički ispred r̨ ('xr̨val, 'xr̨ja, 'xr̨zal)

*3.3. Prozodija*

3.31. Prozodijske se osobine izvode iz starohrvatskosrpskog troakcenatskog inventara (sistem D), a karakteristike su toga govora prebacivanje kratkog akcenta na prethodni dugi slog i s ultime i neka odstupanja u pojavi metatonijskog akcenta. Tako je:
m'linar, 'kolar, 'pauk, ali š'na:jdar;
o'rehu; 'jagodum, 'lipo, k'ra:vo, s 'ma:no;
š'ńi:mi; d'ru:gi, ali še'nična;
'ču:je, 'de:la, 'vi:di;
'se:kal, 'se:kla, 'se:kli, 'vi:dela, 'de:la.

3.32. Osim u jednosložnim riječima, gdje su zadržane opozicije po kvantiteti ('pas i 'pa:s), svaki se kratki akcenat može produžiti u dugouzlazni. Uz ove osnovne napomene izvođenja su kako slijede:
'V ← ˊ
'V:← ˆ
← ~
← ¯ ako je u slijedećem slogu bio kratki akcenat
← ˊ izvan ultime, fakultativno
V ← V̋
← ˊ na dezakcentuiranoj ultimi.

*3.4. Gubljenje glasova*

3.41. U početnim konsonantskim skupinama sastavljenim od ploziva i drugog opstruenta gubi se prvi član ('čela, še'nica), ali izuzetak je skupina tk (t'kati).

3.42. Inicijalno /v/ može izostati ispred drugih konsonanata ('ze:l, 'si, 'se, 'dovac pored v'dovac, ali v'le:čem, v'nuk); /v/ može ispasti u konsonantskom slijedu sv (s'raka, se'kr̨va i s'vekr̨va).
Medijalno /v/ nestalo je iz skupine tvr ('tr̨:t, če'tr̨:ti) i svl (s'la:či se).

3.43. /x/ ispada sporadično:
u skupu /xr/ ('ren)
u skupu /xl/ ('lače).

VESNA ZEČEVIĆ

# DOMAGOVIĆ (OLA 27)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

| | | | |
|---|---|---|---|
| i: | u: | i | u |
| i̯e̯: | u̯o̯: | ę | ǫ |
| | | | o |
| i̯ą: | o̯ą: | ą | a |

1.11. Funkciju silabema vrše i /r̥: l̥/ (u domaćim riječima) i [l̥ n̥] (u tuđicama).

### *1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | n |
| j | Í | | ń |

1.211—1.213. Isto kao u OLA 28.

1.22. Opstruenti

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| ć | | ś | ź |
| č | | š | ž |
| k | g | | |

### *1.3. Prozodija*

1.31. Isto kao u OLA 28.

1.32. Samo naglašeni silabemi mogu biti dugi i kratki.

1.33. Isto kao u OLA 28.

1.34. Inventar prozodema obuhvaća, dakle, tri akcenta (V̀:, V̂:, 'V), kao i nenaglašenu kračinu (V).

## 2. DISTRIBUCIJA

### *2.1. Vokalizam*

2.11. Distribucija vokalnih fonema ima mnogo ograničenja, više u dugom i nenaglašenom slogu nego u kratkom naglašenom slogu. Posljedica su tih ograničenja brojne alternacije vokalnih fonema uvjetovane akcentom, kvantitetom i susjednim glasom (v. 3.1).

2.111. Fonemi se /ie̯:/ i /ia̯:/ u slogu s ⁀ akcentom neutraliziraju u alofonu [ie̯:] (usp. grie̯:j, ibie̯:si; pie̯:t, vudie̯:n ali pia̯:ti, vudia̯:ni).

2.112. Fonemi se /ę ą a o ǫ/ u višesložnim riječima često duže i ostvaruju kao [ę:, ą:, a̯: ǫ:]. Na taj se način čuva opreka između nekadašnjih dugih i kratkih vokala pod ~ akcentom (usp. die̯:tą, gnie̯:zdi, ali pę:sma, vę:ra, mę:sac, cę:sta, nę:ga; pia̯:ta, svia̯:ti, ali žą:na, ją:zik, tą:ta, mą:dvęt, rišą:ti; broa̯:da, roa̯:n'i, ali šą:ka, lą:kat, kla̯:da, žą:ba, ą:štar, ą:gan; suǫ̯:sit, ruǫ̯:ka, ali pǫ:tik, vǫ:da, kǫ:sa, gǫ:ska).

2.113. Fonem /o/ ne može se ostvariti u slogu izvan akcenta. (V. 3.1).

2.12. Silabemi /r: ŗ/ pojavljuju se u položajima 0ŗC ('ŗja, ŗ:žą, 'ŗga), CŗC (mŗ:l, čą'tŗtak), CŗV ('vŗa — Gsg., 'vŗi — Npl), Cŗ0 ('vŗ).

2.121. Isto kao u OLA 28 (usp. 'auto, izdaĩ:val, di'iti — inf. „dojiti", dii: — prez. „doji").

2.122. Isto kao u OLA 28.

2.13. Isto kao u OLA 28 (usp. vù:š, 'vugal).

2.14. Svi se nenaglašeni vokali ostvaruju s većim ili manjim stupnjem redukcije.

2.141. U nenaglašenom slogu fakultativno se neutraliziraju opreke /ę/ ~ /ą/ i /o/ ~ /ǫ/, te se ostvaruju vokali [e] i [o] (usp. mą:dvęt — smeją:ti, vą:vąrica — ženie̯: Gsg, mǫži: Npl — so'sędа Gsg).

2.142. Fonem /a/ se može u prednaglasnom slogu realizirati kao [ə] (usp. ə'bot „obad", ətiroa̯:č „otirač" uz abloa̯:či, lapa̯:ta, katoa̯:č).

### *2.2. Konsonantizam*

2.21—2.212. Isto kao u OLA 28.

2.22. Konsonantske skupine

2.221. Isto kao u OLA 28.

2.222. Postoje i druga ograničenja u konsonantskim skupinama u kojima su sonanti: početni sljedovi sonant + opstruent ne ostvaruju se; sonant /j/ izostaje iza većeg broja drugih konsonanata; mjesto skupa sj uvijek je /ś/; sonant /r/ (i ŗ: ŗ) ne ostvaruje se iza /c ć/ (od afrikata se ispred slogotvornog i neslogotvornog r ostvaruje, dakle, samo /č/), kao ni iza /l n/; sonant /l/ ne ostvaruje se iza afrikata; opreka između /m/ i /n/ ispred labijala neutralizirana je u korist /m/; sonanti /j l r n ĺ ń/ ne ostvaruju se inicijalno ispred drugih konsonanata.

2.223. Isto kao u OLA 28.
2.224. Isto kao u OLA 28.
2.225. U medijalnim sljedovima triju konsonanata jedan je od njih sonant ili frikativ /s z/, ali srednji konsonant ne može biti sonant, osim /m/.
2.226. Na kraju se riječi ostvaruje samo skupina /st/. U riječima stranoga porijekla pojavljuju se i mnoge druge skupine.
2.23. Pojedinačni konsonanti
2.231. Sonanti /l n/ ispred palatalnih vokala ostvaruju se alofonima [l'], [n'] ('l'ipa, n'ì:t).
2.232. Fonem /d/ ispred palatalnih vokala ostvaruje se alofonom [d'] (vì:d'ila).
2.233. Isto kao u OLA 28, t. 2.232.

*2.3. Prozodija*

2.31. Akcenat 'V ne može se ostvariti u zadnjem slogu višesložnih riječi (usp. 'si „svi", 'koń; žǎ:na, 'otac; lapǎ:ta, l'i'sica).
2.311. Akcenat V̀: može se ostvariti u bilo kojem slogu u riječi.
2.312. Akcenat V̑: ne može se ostvariti u jednosložnim riječima ni u zadnjem slogu.
2.32. Dugi se silabemi ostvaruju samo u naglašenom slogu.
2.321. Ispred slijeda sonant + opstruent naglašeni silabem najčešće je dug.

## 3. POVIJESNI IZVOD

*3.1. Vokalizam*

Silabemi /i: i a o u: u r̥: r̥/ kontinuante su odgovarajućih silabema u ishodišnom sustavu. Osim toga:

i ← ě (sporadično, usp. tiroa̯:m)
← o u prednaglasnom slogu ako ne slijedi niski vokal (kip'riva, girì:, ibiẹ̯:si)
← o u zanaglasnom slogu ako ne prethodi velar, labijal ili l (vritǎ:n'i, miẹ̯:si, 'lẹ̯ti „ljeto")
← e u prednaglasnom slogu (mitù:Í)
← ę u prednaglasnom slogu (riduọ̯:f — Gpl od „red")
← ě u prednaglasnom slogu (ditǎ:tu, misoa̯:c — Gpl od „mjesec")
← ě: u prednaglasnom slogu (ci'piti)

iẹ̯: ← ě: u slogu pod ishodišnim ⌢ i ~ akcentima (griẹ̯:j, pusiẹ̯:kal, driẹ̯:mĺą)
← ə: samo u nekim leksemima (diẹ̯:n, tiẹ̯:st, komp. tiẹ̯:ńi)
← i u -ir- stranoga podrijetla (krampiẹ̯:r, diskutiẹ̯:rati)
← e: u slogu pod ⌢ akcentom (vudiẹ̯:n „voden", z miẹ̯:nu — Isg)
← ę: u slogu pod ⌢ akcentom (miẹ̯:si, piẹ̯:t)

ę ← ě (ki'l'ẹni — „koljeno", ne'vẹsta, pẹ̯:sma, vẹ̯:ra)
← ə (tẹ̯:nki)

← 'o ('dęsta, 'ębit — „objed", 'ęči — „oči", 'gętif), osim u položajima gdje je o → o, a.
← o u prednaglasnom slogu nekih leksema koji imaju ę ← o pod akcentom u drugim oblicima paradigme (nęgo̯ã:mi — Isg od „noga")

i̯ą: ← e: (tiã:tac, jązi̯ã:ra, gl'i̯ã:tu, zi̯ã:la)
← ę: (pi̯ã:ta, gri̯ã:da, pi̯ã:tak, svi̯ã:ti — adj. „sveti", ži̯ã:dan, svrši̯ã:tak)

ą ← e ('tąńa, 'imą)
← ę ('ząt, ži̯ę:bą — „ždrijebe")

o̯ą: ← a: (bro̯ã:da, ro̯ą:st, ško̯ą:rje, ro̯ã:n'i — „hrani")
← ə: (to̯ã:mn'i, lo̯ã:fki)

a ← ə ('san, 'otac, po̯ą:lac, vi̯ę:nac, pi̯ę:sak, lã:kat, 'dęvac)
← 'o ako je u slijedećem slogu vokal a (ã:štar, ã:gań, ã:cat, ã:na — „ona", kã:pa, bã:gat), tako i ã:brva
← o u prednaglasnom slogu ako slijedi slog s vokalom a (kapo̯ą:č, lapã:ta, kato̯ą:č, aro̯ą:č, kavo̯ã:čnica)

u̯ǫ: ← o: (nu̯ǫ:s, ku̯ǫ:ža, ku̯õ:ński)
← ǫ: (su̯õ:sit, ru̯õ:ka)
← ǫ̣: (žu̯ǫ:č, vu̯ǫ:k)

ǫ ← ǫ ('vǫd'ica — „udica", sǫ'sęda — Gsg)
← ǫ̣ ('bǫva, 'pǫn'ica)

o ← 'o iza labijala, velara ili l ('voće, 'bop, 'poĺe; 'kolu, 'kopita; 'lovac, 'loza)
← 'o na početku jednosložnih riječi ('on) ili ako slijedi slog s neprednjim vokalom ('oku, 'obras)

u: ← ə: vù:š

u ← o u prednaglasnom slogu ako slijedi:
1. slog s vokalom u (u'buća)
2. slog s velarom (ukru̯õ:gla, pugri̯ę:ši)
3. ako je ispred velar, labijal, labiodenta (kubo̯ã:są, puti̯ę:ną — „potone")

← o u zanaglasnom slogu ako prethodi velar, labijal ili l ('oku, 'živut, stra'šilu)
← ə u vu, 'Vuzam
← (tuđice)

ṇ ← (tuđice)

### *3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j l ĺ r m n ń p b t d c s z č š ž k g/ kontinuante su odgovarajućih konsonanata u ishodišnom sustavu. Osim toga:

v ← Ø pred inicijalnim u ('vura, vu'čiti, 'vučiteĺ, vù:jac)
← Ø pred inicijalnim ǫ ← ǫ ('vǫgal, 'vǫzal, võ:zak)
← x iza u:, u, ǫ ← ǫ̣ (glù:v, 'muva, 'bǫva)
← x ← -g(ə)t, -k(ə)k, -g(ə)k ('nęvat, mã:vak, lã:vak)

j ← đ
← ŕ u slijedu rj ispred vokala (ǫ̑:rją, muǫ̑:rją, škoą̑:rją, 'širji, 'burja)
← x iza visokih vokala ('ęrij, griẹ̑:j)
← : diftonzi
r ← ŕ ('car)
← ŕ (ǫ̑:rją, muǫ̑:rją, škoą̑:rją, 'burja, 'širji)
← ž intervokalno u prezentu glagola moći i njegovih kompozita
Ĺ ← ləj
← j u slijedu labijal+əj
ń ← nəj
m ← n ispred labijala i labiodentala
f ← (tuđice, onomatopeja)
← v pred bezvučnim opstruentima i u finalnom položaju
← x←k, g u -k(ə)k-, -g(ə)k- (miẹ̑:fki, loą̑:fki)
← xv- (foą̑:la)
z ← s u prijedlogu s (z noą̑:mi)
ć ← ť
← təj
ś ← šť, -stəj -(vo'śina, — „vosak", kęśù: — Isg od „kost")
← səj (l'ì:śą, tṛ̑:śą)
ź ← zdəj (gruǫ̑:źą; za žđ nema primjera u građi)
ž ← č pred zvučnim opstruentima (s'vędožba)

*3.3. Prozodija*

3.30. Prozodijske se osobine izvode iz starohrvatskosrpskog troakcenatskog sustava (sustav D).

3.31. V̀: ← V̂ (roą̑:st, n'ì:t, kuǫ̑:ža, vì:dą, rì:bič, pṛ:vi)
← Ṽ na ultimi
Ṽ: ← V̂ (sũ:ša, gruǫ̑:bĺą, pĩ:šem, dǫ̑:bri, kuǫ̑:ński, zelą̃:n'i, žiẹ̑:nski, sią̃:dmi)
← V̄ na penultimi pred prvobitno kratkom naglašenom ultimom (broą̃:da, gloą̃:va, l'ĩ:cą, ruǫ̑:ka, sviẹ̑:ća, pią̃:ta, dũ:ša, cũ:cak)
'V ← V̂ ('san, 'riba, 'jutri, l'i'sica, ne'vęsta, 'vol, s'tęl; slą̃:ma, vẹ̑:ra, krą̃:va, cẹ̑:sta, orą̃:ti)
← V na penultimi pred prvobitno kratko naglašenom ultimom ('igla, 'bǫva; dẹ̑:ca, kǫ̑:sa, žą̃:na, mą̃:dvęt)
← V u inicijalnom slogu na koji je prenesen kratki akcent u sporadičnom prenošenju s medijalnog sloga ('kopito, 'gẹn'iti — „goniti")
← V̂ u Lsg m. (i'rẹju, je'ziku) i u Npl n. (ki'rita).

*3.4. Gubljenje glasova*

3.41. Konsonant /x/ nestao je iz sistema: 'iža, 'rẹn, 'vṛ, 'vṛa; 'muva, 'bǫva; 'ęrij, griẹ̑:j; miẹ̑:fki, loą̑:fki, foą̑:la (v. i 3.2).

3.42. Isto kao u OLA 28 (usp. 'tica, čą̃:la, še'n'ica, ali tkoą̑:la, tkoą̑:lac).

3.421. Isto kao OLA 28 (usp. 'sa, 'saki, loą̑:s, loą̑:t, 'dęvac, zią̃:ti, 'zą̃mi; tṛ̑:t — „tvrd", čą'tṛtak, sl'iẹ̑:ći).

3.43. Isto kao u OLA 28 (z groą̑:da, 'zoral).

ANTUN ŠOJAT

# DOMASLOVEC (OLA 28)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| i: | | u: | | i | u |
| | e: | o: | | e | o |
| | a: | | | ą | a |

1.11. Među silabeme idu i /r̥: r̥/ (u domaćim riječima) i [l̥ n̥] (u tuđicama).

1.12. Fonemi /e:/ i /o:/ ponekad se ostvaruju kao [ę:] i [ǫ:]. Uz monoftonške realizacije moguće su i diftonške (cv̥iè:t, m̥iè:la, b̥ie:'ba, švu̯ò:ra, uz mnogo frekventnije: cvè:t, mè:la, švò:ra itd.).

1.121. Fonem /a:/ izgovara se kao [ą:].

1.122. Veoma se često utire opreka između /ą/ i /e/, u korist /e/, pa je frekventnije 'nebo, 'mige itd. nego 'nąbo, 'migą itd.

### *1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | n |
| j | | | |

1.211. Sonant /v/ izdvaja se posebnim osobinama u distribuciji, koje ga povezuju s opstruentima (v. 2.211).

1.212. Fonološki status sonanta [r] u odnosu na [r̥: r̥] može se tretirati na dva načina. Ako se pri interpretaciji ne uzima u obzir morfemska granica, ostvaruju se i minimalne opreke tipa [obrĩ:va] ≠ [obr̥ĩ:va] (obrĩ:va „brije" ≠ ≠ obr̥/ĩ:va „iznad Ivana"), dakle /r/ ≠ /r̥/. Kad se morfemska granica uzima u obzir, [r] i [r̥] mogu se interpretirati kao alofoni istoga fonema (v. i 2.12, 2.122), to više što [r] (kao ni bilo koji drugi konsonant) nikad ne može biti naglašen. U ovom je opisu primijenjeno gledište da je [r] alofon nenaglašenoga /r̥/.

1.213. Silabemi [l̥ n̥] alofoni su fonema /l/ odnosno /n/ (v. 2.123).

### 1.22. Opstruenti

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| ć | ʒ́ | | |
| č | | š | ž |
| k | g | x | |

1.221. Fonemi /ʒ́ x/ imaju periferno mjesto u sustavu (v. 2.229, 2.233, 2.234).

1.222. Fonem /x/ izgovara se kao [ñ].

1.223. Fonem /č/ realizira se blisko alofonu [ć], pa se opreka između /č/ i /ć/ može neutralizirati.

### *1.3. Prozodija*

1.31. Silabemi mogu biti naglašeni i nenaglašeni (osim [l̩ n̩], koji su uvijek nenaglašeni), pa prema tomu postoji opreka po mjestu naglaska.

1.32. Naglašeni i nenaglašeni silabemi mogu biti dugi i kratki, s izuzetkom [l̩ n̩] (v. 2.123).

1.33. Dugi silabemi mogu nositi silazni ili uzlazni ton.

1.34. Inventar prozodema obuhvaća, dakle, tri akcenta (V̀:, V̂:, 'V), kao i nenaglašenu dužinu (V:) i kračinu (V).

1.341. Kratki se akcent može ostvariti ili kao kajkavski „tromi akcent" (ˊ) ili slično štokavskom „brzom akcentu" (ˋ), dugi su akcenti uvijek tipično kajkavske realizacije.

## 2. DISTRIBUCIJA

### *2.1. Vokalizam*

2.11. Distribucija vokalnih fonema uglavnom je slobodna, tj. svaki se vokal može pojaviti u inicijalnom, u medijalnom i u finalnom položaju u riječi, ispred ili iza bilo kojega konsonanta.

2.12. Vokali se ne mogu pojaviti uz silabeme [l̩ n̩], a uz /r̩: r̩/ dolaze samo u finalnom položaju (usp. Gsg 'vr̩a, Dsg 'vr̩u, ali xr̩'ʒ́ati, zaxr̩'ʒ́ati i sl.).

2.121. Dva se vokala zaredom mogu pojaviti u svim položajima u riječi ('auto, 'kuam, preorã:la, Gsg k'rua, prez. stoì:, uz stojì:).

2.122. Silabemi /r̩: r̩/ pojavljuju se u položajima Cr̩C (tr̩:n, xr̩:'zal, 'pr̩st, tr̩'nula), Cr̩V (Gsg 'vr̩a, Npl 'vr̩i), Cr̩# ('vr̩, 'obr̩), a pred njima ne može biti /ʒ́ š/ ni koji sonant osim /m/ i /v/. Ne pojavljuju se inicijalno (u tom se položaju pred njima pojavljuje /x/). U jednoj riječi može biti samo jedan od tih silabema.

2.123. Silabemi [l̩ n̩] pojavljuju se samo u nenaglašenom finalnom položaju iza opstruenata.

2.13. U inicijalnom se položaju ne mogu pojaviti (osim u novih posuđenica) /u: u/ — ispred njih se pojavljuje /v/ (vũ:snice, ali: 'usta, uz starije zù:bi). O silabemima /r̥: r̥/ i [l̥ n̥] v. 2.122 i 2.123.

2.14. Zijev se kadšto uklanja umetanjem /v/ ili /j/ (v. 2.234).

*2.2. Konsonantizam*

2.21. Svi se pojedinačni konsonanti pojavljuju u inicijalnom, medijalnom i finalnom položaju, osim zvučnih opstruenata i sonanta /v/, koji su isključeni iz finalnoga položaja.

2.211. U finalnom položaju i ispred bezvučnih opstruenata mjesto /v/ nastupa /f/.

2.212. Do neutralizacije opreke po zvučnosti dolazi i u sandhiju, s izuzetkom jednosložnih prijedloga, u kojih se zvučni opstruenti izgovaraju poluzvučno ('of je mlà:t, mlà:t i lè:p — 'od mene, pred 'auto).

2.22. Konsonantske skupine

2.221. Početne skupine sonant+sonant moguće su samo ako je prvi sonant /v/ ili /m/.

2.222. Od drugih ograničenja u konsonantskim skupinama u kojima su sonanti navodimo neka: početni sljedovi sonant+opstruent ne ostvaruju se; sonant /j/ izostaje iza većeg broja opstruenata (usp. bõ:ži — bõ:ža — bõ:že, kõ:zi, komp. vì:ši, dù:ži, drà:ži, krà:ći, šì:ri, gò:ri, adv. 'teže, 'više, 'gore itd.); sonanta [r] (ni silabema /r̥: r̥/) nema iza /l n/ ni iza /c ć ʒ́/ (prema tomu, od afrikata pred [r r̥: r̥] može biti samo /č/); sonant /l/ ne pojavljuje se ni ispred ni iza /č ć ʒ́/; opreka između /m/ i /n/ ispred labijala neutralizirana je, u korist /m/.

2.223. Konsonanti /s z c/ ne pojavljuju se ispred /š ž č ć ʒ́/ i obratno.

2.224. Početne skupine ploziv+drugi opstruent rijetke su (v. 3.42).

2.225. U inicijalnoj skupini od tri konsonanta prvi može biti samo jedan od frikativa /s z š ž/ (za afrikat /c/ u građi nema potvrda), srednji jedan od ploziva (p b t d k g) ili sonant /m/, a treći jedan od sonanata /v l r n/ (stvà:r, sk'riti, zm'laviti, zg'niti).

2.226. U medijalnim skupinama od tri konsonanta jedan je od njih sonant ili frikativ /s z/, ali srednji konsonant ne može biti /x/ ni koji sonant osim /m/. Medijalna skupina od četiri konsonanta rijetko se ostvaruje, koliko iz građe proizlazi, samo uz sufiks *-stvo*.

2.227. Finalno se može ostvariti skupina od dva konsonanta, rijetko i od tri. U riječima domaćega podrijetla finalne su skupine /st, šć, ft/ (kò:st, 'noft, Gpl ogńì:šć; jedinà:jst, dvanà:jst), a u tuđica su znatno šire mogućnosti.

2.228. Skupine VCjV u primjerima tipa vesẽ:lje, grõ:bje, zdrà:vje, cvẽ:tje ostvaruju se, osim u n+j, gdje je došlo do metateze nj→/jn/ (tr̥:n — tr̥:jne).

2.229. Fonem /ʒ́/ ostvaruje se u skupini /žʒ́/, a ponekad i kao pojedinačni sonant (v. 2.233).

2.23. Pojedinačni konsonanti

2.231. Fonem /l/ ispred /i(:) e(:)/ katkad se ostvaruje alofonom [l'], uz običniji izgovor [l] i u tom položaju.

2.232. Fonem /f/ pojavljuje se u tuđicama, a u domaćim riječima u onomatopejama, zatim kao bezvučni parnjak sonanta /v/ te u nekoliko riječi kao fã:la, fà:t.

2.233. Osim u položaju navedenom u 2.229 /ʒ́/ se pojavljuje u riječi xr̥'ʒ́a i njezinim izvedenicama, te u nekim novim posuđenicama (tũ:ʒ́i, smẽ:ʒ́i, uz starije: 'lucki, b'ram).

2.234. Fonem /x/ redovito se pojavljuje inicijalno ispred /r̥: r̥/ (xr̥̀:š, xr̥'ʒ́a), a izuzetno i ispred kojega vokala (xù:t). U medijalnom se i finalnom položaju rijetko izgovara: 'lexek, 'mexek, 'muxa, sna'xa, 'tix, uz neusporedivo frekventnije primjere kao snà:, isã:ja „izlazi", glù:, sù:, 'meek, 'leek; v. 3.41). Ponekad se intervokalno (izuzetno i finalno) /x/ zamjenjuje sa /j/ (iza vokala prednje artikulacije, usp. 'dijat, uz ob. 'diat, o'rej, o'reji, o'reje) ili /v/ (iza /u/, u realizaciji [u̯], usp. sũ:u̯i, sũ:u̯a, uz ob. sù:, sũ:i, sũ:a), odnosno /f/ pred bezvučnim opstruentima (vũ:fki, lẽ:fki, mẽ:fki).

*2.3. Prozodija*

2.31. Akcenti V̀: i 'V mogu se pojaviti na bilo kojem slogu u riječi.

2.311. Akcent V̂: tek se izuzetno pojavljuje na ultimi (→V̀:).

2.312. U enklizi se V̀:←V̂: vraća u V̂: (vì: — vî: ste, držì: — držî: ga).

2.32. Dugi se silabemi pojavljuju pod akcentom ili na slogu neposredno ispred njega.

2.321. Dugi nenaglašeni silabemi pojavljuju se samo na slogu neposredno ispred akcenta 'V.

2.322. U akcenatskoj jedinici dakle, bez obzira na nenaglašenost ili naglašenost silabema, može biti samo jedan dugi silabem.

2.33. Ispred slijeda sonant+opstruent kratki se vokalni fonemi ne pojavljuju (s'tarec — stà:rca). Od toga odstupa /o/ ('vojska, Gsg mol'ca, Npl kon ci).

## 3. POVIJESNI IZVOD

*3.1. Vokalizam*

Silabemi /i: i e: e a: a o: o u: u r̥: r̥/ kontinuante su odgovarajućih silabema u ishodišnom sustavu. Osim toga:

i ← ě, sporadično ('di, 'sigdi, si'nokoša, 'tiram)

e: ← ě:
← ę:
← ə (mè: „mahovina", be:z'ga, komp. tè:jni)
← i: u tipu pastè:r, u tipu papè:r i u tipu komande:'rati

e ← ě
← e (veoma često, v. 1.122, usp. i podrijetlo /ą/)
← ę (veoma često, v. 1.122, usp. i podrijetlo /ą/)
← ə (i u sə, sə- pred frikativima: ze sù:m, zezũ:va, ze'šila)
← a u prefiksu raz- i, sporadično, u zatvorenom slogu ispred /j/ (pri čemu *j* može nestati ('dej, 'kej, uz: 'de, je'ce „jaje")
← o u prefiksu pro- (s rijetkim izuzecima)

ą ← e
← ę

a: ← ə (u znatno većem broju primjera nego u većini drugih kajkavskih govora, usp. zà:lva, svà:st, là:n, dà:n, sna'xa — snà:, uz primjere obične i u velikom broju drugih kajkavskih govora, kao: là:š, čà:st, tà:st, và:n)
← ę: u žà:lec

a ← ə (v. i pod a:; nekoliko primjera: 'lažem, 'lanen, 'sądam, 'osam, komp. 'majne)

u: ← ǫ:
← ļ̊:
← ə u vù:š

u ← ǫ
← ļ̊
← ə u vu, Vu'zem

ļ̊ ← (tuđice)

ņ̊ ← (tuđice)

3.11. Kratki su vokali nastali i kraćenjem dugih u nenaglašenom slogu, osim u slogu neposredno ispred akcenta ˝.

*3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j l r m n p b t d c s z č š ž k g x/ kontinuante su odgovarajućih konsonanata u ishodišnom sustavu. Osim toga:

v ← ɷ ispred /u: u/ (vũ:ski, 'vujec, vu'čitel, vučì:)
← x intervokalno (rijetko, v 2.234 i 3.41)

j ← đ, s rijetkim izuzecima (v. 2.233)
← ŕ u slijedu /rj/ ispred vokala (u nekoliko riječi, usp. 'morje, 'zorja, prez. 'orje)
← rastavljanje nepočetnoga ń u slijed /jn/ (svĩ:jna, pè:jn, mlado'žąjna, 'kojn, kõ:jnski, lã:jnski; v. i pod *n*); kao ń se ponaša i skupina nəj (tɽ̥:jne, kamẽ:jne, korẽ:jne; usp. 2.228)
← x intervokalno i finalno iza /i: i e: e/, rijetko (v. 2.234 i 3.41)
← ɷ ispred /a/ u nekoliko antroponima ('Jana, Jandrà:š)

l ← Í (lù:di „ljudi", zem'la, pri'jatel)

r ← ŕ ('bura, škà:re, 'večera f., Gsg gospoda:'ra; i u slijedu /rj/←ŕ, v. pod *j*)
← ž intervokalno u prez. glag. 'moć i njegovih kompozita

n ← ń inicijalno, medijalno iza velara, ponekad i iza drugih konsonanata, sporadično i intervokalno i finalno ('nạgof, 'nạmu, nù:; gnĩ:la, k'niga, pećnà:k; svĩ:na, teža'kina, xrpte'nača; lì:pan, ra:'žen; i u slijedu /jn/←ń, nəj; (v. pod *j*)

m ← n ispred labijala i labiodentala

f ← (tuđice)
← (onomatopeje)
← v pred bezvučnim opstruentima i u finalnom položaju
← xv- (fã:la, fà:t)

ć ← ť (i u šť, usp. šćĩ:pa)
← č, sporadično (v. 1.223)

ʒ́ ← ď u žď, sporadično i drugdje (v. 2.233)

z ← sə (prijedlog i prefiks, usp. z 'nami, z imẽ:ni, zvì:nut, ze'šili; v. pod *e*)

š ← x u xət- u oblicima glag. š'tet

ž ← č u primjerima kao: na:'ružba, sve'dožba

x ← θ ispred /r̥: r̥/

*3.3. Prozodija*

3.31. Prozodijske se osobine izvode iz starohrvatskosrpskoga troakcenatskog sustava (sistem D):

V̀: ← ⁀ (bez obzira na podrijetlo tog akcenta — uključuju se i primjeri kao: lò:j, bò:r, sò:l, bò:l; o odstupanjima pri pojavi kajkavskoga metatonijskoga ⁀ v. pod 'V)
← ~ na ultimi (s rijetkim pojavama neoakuta i u tom položaju)

Ṽ: ← ~ (i u enklizi: boĩ:m se; o Ṽ: na ultimi v. pod V̀:)
← V̄ na slogu neposredno ispred akcenta, rijetko (kũ:pil, kũ:pila, uz obično: ku:'pil, ku:'pila)

'V ← " na bilo kojem slogu u riječi (b'rat, 'oko, kre:s'nica, su:'set, o'tec, ru:'ka, stra:'na, vo'da, že'na) — uključuju se i primjeri kao 'vojska, 'vol, 'on, Gsg kon'ca
— sporadično ili redovito i u primjerima kao:
Nsg m'linar, 'pauk (ali i: pà:uk)
Lsg po'toku (redovito)
Isg 'lipum, 'jagodum, k'ravum (ali i krà:vum), z 'menum
Npl ko'rita, ko'lena, 'sita (ali i: lè:ta)
Ipl k'ravami, že'nami, ž 'nemi (redovito)
adj. d'rugi, 'letni, še'nična (ali i: drù:gi, rì:bji)
prez. ku'puje, da'ruje, sta'nuje (redovito), ali: mì:sli, čù:je, vì:di, dè:la, uz mogućnost: 'misli i sl.
ptc. akt. 'sekel, 'sekla, nap'ravila, uz: vì:dela i sl.

V ← V̌
← V̄ iza akcenata i ispred ⁀ i ~

*3.4. Gubljenje glasova*

3.41. Konsonant /x/ prvotno je nestao iz sistema (usp. ì:ža, 'iter, rù:ška, 'kuarica, 'kua, de'nil „dahnuo", sù: — sũ:i — sũ:a, tì: „tih", glù:, prà:, grè:, Gpl mojè:), ali je ograničeno restituiran redovitom (kajkavskom) realizacijom ispred inicijalnih /ɽ: ɾ/ (v. 2.234) i fakultativnom pojavom u drugim položajima, vjerojatno pod utjecajem adstratnih govora i standardnog jezika. Zijev nastao gubitkom /x/ katkad se uklanja umetanjem /v/ ili /j/ (v. 2.234).

3.42. Inicijalni je ploziv nestao ispred drugoga opstruenta u većem broju potvrda u građi ('tica, ći:, 'do „tko", 'di „gdje", če'la, še'nica, kà:lnica, ali: t'kati, tkà:lec).

3.421. Inicijalno /v/ obično je nestalo ispred drugih konsonanata, osim ispred [r] i, sporadično, ispred /l/ (là:s, là:t, ali: vle:'čạm, 'nuk, do'vec, 'se, 'saki, zẽ:ti; 'idạ grà:t, letì: gne:z'do; kao prijedlog može se i očuvati, u realizaciji [u̯]: 'ide u̯ 'šumu, u̯ grà:t). Kao prefiks v- ponaša se i nekadašnje prefiksalno *u-* (prema potvrdama u građi) ispred /m/ (mɽ̃:la, 'mil se, ali: 'vubit). Medijalno /v/ nestalo je iz skupine *tvr* i *svl* (tɽ̃:di, četɽ:'tek, sle:'ci).

3.422. O gubitku /j/ u nekim konsonantskim skupinama v. 2.222.

3.423. U prezentu prefigiranoga glagola 'it nestalo je /d/ iz skupine *jd* ('doje, 'naje).

3.43. Vokal /i/ nestao je u prijedlogu-prefiksu z ← iz (z grà:da, 'zorano).

DALIBOR BROZOVIĆ I JOSIP LISAC

# ZAČRETJE (OLA 29)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

| | | | |
|---|---|---|---|
| i: | u: | i | u |
| | (o̩:) | | (o̩) |
| e: | o: | e | o |
| ą: | a: | ą | a |

1.11. Silabem [r̩] pojavljuje se samo okazionalno (u građi veoma rijetko) pod utjecajem standarda i interdijalekata, ili pak kao rezultat potpune redukcije sljedova ąr, er (v. 2.161-2).

1.12. Glasovna vrijednost vokalskih fonema pokazuje priličnu varijabilnost.

1.121. Vokali /o̩:/ i /o̩/ (veoma zatvoreni, tipa „širokih" [u:], [u]) fakultativni su fonemi, koji se najčešće realiziraju kao [u: u] i identificiraju s /u: u/.

1.122. Fonem /e:/ obično se ostvaruje kao dvoglasnik tipa [i̯e̯], rjeđe kao [e̩:].

1.1221. Fonem /e/ približuje se izgovoru [e̩].

1.123. Fonem /o:/ približuje se izgovoru [o̩:], a može biti i lagano prelabijaliziran [ʷo:].

1.124. Fonemi /ą:/ i /ą/ ostvaruju se kao [ą:] ili [ɛ:], [ą] ili [ɛ].

1.125. Fonemi /a:/ i /a/ ostvaruju se redovno kao velarizirani (ali ne i labijalizirani) [ą:] i [ą], pod utjecajem standarda i kao [a:], [a].

1.13. Fonemi /ą(:)/ i /e(:)/ u fonetskom su pogledu „viši" nego /a(:)/ i /o(:)/. To se vidi u realizacijama /ą(:)/ od [ą(:)] do [ɛ(:)], a /a(:)/ od [ą(:)] do [a(:)], zatim u izgovoru /e:/ češće kao diftong nego kao [e̩:], a kod /o:/ je prelabijalizacija rjeđa nego izgovor [o̩:], i konačno u realizacijama /e/ od [e̩] do [e], a /o/ ostaje [o] (v. 1.12—1.125). Te činjenice utječu na specifičnu redukciju (v. 2.161-2).

*1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | |
| j | ĺ | | ń |

1.211. Glas [i̯] (najčešća realizacija fonema /j/) fonetski se ne identificira s prvim dijelom diftonškoga izgovora fonema /e:/ (v. 1.122; 2.14).

1.212. Fonem /v/ ponaša se kao sonant samo ispred vokala, inače kao šumni konsonant (v. 2.111, 2.2313).

1.213. Silabični sonant [r̩] (v. 1.11) poziciona je varijanta fonema /r/ (v. 2.243).

1.22. Šumni konsonanti (turbulenti, opstruenti)

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| č | ǯ | š | ž |
| k | g | x | |

1.221. Fonemi /č/ i /ǯ/ ostvaruju se kao [č'] i [ǯ'].

*1.3. Prozodija*

1.31. Mjesto akcenta ima distinktivnu funkciju.

1.32. Svi dugi i kratki vokali mogu biti naglašeni i nenaglašeni.

1.33. Dugi naglašeni vokali mogu imati uzlazni ili silazni ton.

1.34. Inventar prozodema obuhvaća dakle tri akcenta (V̀: V̂: 'V), kao i nenaglašenu dužinu i kračinu (V: V).

1.35. Akcenti se realiziraju tipično kajkavski, a nenaglašene dužine intonirane su izrazito silazno.

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizam*

2.11. Distribucija vokalskih fonema uglavnom je slobodna, tj. većina se može pojaviti u početnom, srednjem i dočetnom položaju, ispred i iza pojedinih konsonanata; ograničenja se tiču /u/, /o̯/, /o/, /e/ i /a/ (v. 2.131-3).

2.12. Dva se vokala ne ostvaruju uzastopce (pa̯:vuk, i sl.), izuzev pri raspadanju diftonga [i̯e] na dva sloga (v. 1.122, 2.14) i izuzev položaj iza prefiksa.

2.13. Pojedinačni vokali

2.131. Vokal /u/ obično ne stoji u početnoj poziciji: 'vuxe, vù:š, vu:'zem „Uskrs", 'vud'ica (rijetko i: xu:d'ril „udario").

2.132. Vokal /o/ ne može stajati na otvorenoj ultimi: są:'le, 'vuxe, že'l'eze.

2.133. Vokal /a/ ne dolazi ispred tautosilabičnoga /j/: 'dąi̯ mi.

2.14. Diftonški izgovor fonema /e:/ realizira se pod uzlaznim naglaskom obično kao [i̯ẽ:], često i kao [i̯ẽ(:)], a pod silaznim najčešće kao dvosložno ['ie] ili rjeđe kao ['ie:], no nalaze se i primjeri kao [i̯ẹ(:)], [i̯è:]. Dvosložan je izgovor običan i u nenaglašenim dužinama.

2.15. Između vokala /ą/ i /e/ često dolazi do asimilacije, obično u korist drugoga ili naglašenoga.

2.151. Asimilacija /e—ą/→/ą—ą/ relativno je rijetka: prąpą'l'icą, 'pąnązi.

2.152. Češća je asimilacija u korist /e/: 'mesec, ne'deĺa, desetè: (Gpl, usp. dąsą̃:tąm Lsg), šestè: (Gpl, usp. 'šąst).

2.16. S tom se asimilacijom prepleće specifična stupnjevita fakultativna redukcija nenaglašenih /ą/ i /e/, osobito u susjedstvu palatalâ i /r/.

2.161. Nenaglašeni /ą/ reducira se →/e/→[ə] i eventualno →0: 'vąčer (usp. vą'čąres, vąčą̀:rąlą), 'vąčər, še'n'ica, 'dąset, 'dąsət, 'dąvət, 'jązere, xertĩ:ščą „hrbat", tərsti'ną, gərmõ:vją, čətą̃:rtek.

2.162. Nenaglašeni /e/ reducira se također →[ə]→0: s'vąkər, 'dobər, 'vetər, 'pątər „Petar", t'jądən, 'rąbər „rebara", 'tork „utorak".

2.163. To znači da se opozicija nenaglašenih nedočetnih /ą/ i /e/ u načelu može uvijek neutralizirati, i to u korist /e/.

2.164. S obzirom na smjer redukcije ą→e, glas [ə] moramo smatrati alofonom fonema /e/ (v. i 2.2317).

2.17. Tautosilabički slijed /ąr/ ne može stajati na početku riječi: 'xąrš „raž", xą:r'ja „rđa". To vrijedi i za oblike nastale redukcijom ili pod utjecajem standarda (v. 1.11, 2.161): xər'žiščą, 'xr̥žą „rže", 'xr̥zal.

## 2.2. *Konsonantizam*

2.21. Svi se konsonanti mogu pojaviti u početnom, srednjem i dočetnom položaju, uz stanovita ograničenja u finalnoj poziciji (v. također 2.244).

2.211. Zvučni šumni konsonanti i sonant /v/ ne pojavljuju se u dočetnom položaju: 'ląt „led", 'noš, nõ:k Gpl, o:b'ras, cìe:f, zd'rąf, 'ńixof.

2.2111. U građi se, rijetko, pojavljuju i zapisi kao s'nieg, s'vąrž̧||s'vąrš „grana", bez̯‿'ribą, z̯‿rì:bu.

2.212. Opozicija /ĺ/ i /l/ sporadički se u finalnoj poziciji neutralizira u korist /l/: x'mąĺ, ali vu'čitel prema vu'čiteĺąm.

2.22. Sonanti /l/ i /n/ i rjeđe dentalni plozivi fakultativno se palataliziraju ispred prednjih vokala, osobito /i/: 'jąl'ąn, 'l'ipą, žl'e:z'dą, še'n'icą, 'n'emec „Nijemac", le'd'iną, 'vud'ica „udica", 't'ixi.

2.221. Slabija palatalizacija /l/ i /n/ ostvaruje se pak redovno ispred /i/.

2.222. U toj poziciji dolazi fakultativno do neutraliziranja opozicije /l/~/ĺ/ i /n/~/ń/, ali samo u realizaciji [l'i, n'i].

2.23. Konsonantske skupine

2.231. Od mnogobrojnih ograničenja u vezi sa sonantima u konsonantskim skupinama navodimo sljedeća:

2.2311. Dva se sonanta mogu naći u početnom položaju samo pod uvjetom da je prvi od njih /m/ ili /v/ (v. i 2.2314).

2.2312. U slijedu šumni konsonant +/v/+/r/ (ili tautosilabički slijed [ą(:)r]) ili /l/ ispada /v/: 'tąrt „tvrd", čętą̃:rtek, slą̃:či se. Iznimka je cvą:r'ček „cvrčak".

2.2313. Sonant /v/ ne dolazi ispred bezvučnih suglasnika: o:f'cą (v. i 2.211).

2.2314. U početnom položaju ispred sonanata fonemi /v/ i /m/ mogu stajati samo ispred /r/ i /l/: v'riemą, v'ries, vrą:'bec, vlą̃:či „povlači", vlie̯:'čąm „vučem" (iznimka je lą̃:si), mlie̯:'ke, m'rąs.

2.23141. Ispred ostalih suglasnika inicijalni /v/ ili otpada (ispred kontinuiranih šumnih) ili daje /x/ (ispred nazala i prekidnih šumnih): 'są „sve", 'sak „svaki", 'ząmąm, x'nuk, xmą̃:rla, x'čąre „jučer", ɣdõ:vec, ɣ'bil.

2.23142. Inicijalna skupina mn- daje /xn/: x'noge.

2.2315. Opreka između /m/ i /n/ neutralizirana je ispred labijala u korist /m/.

2.2316. Sonant /r/ ne pojavljuje se iza drugih sonanata (izuzev /m/ i /v/) ni iza /ž/.

2.2317. U početnoj skupini /čr/ ispred vokala može se fakultativno razviti svarabaktički vokal [ə], bez fonološke vrijednosti, ali vrijedi fonetski kao slog: čərie̯šńa, no ipak č'riep, črie̯:'ve).

2.232. Dentalni plozivi ne stoje ispred /l/ i /m/: 'mąklą „metla", g'ląn, g'ląką, kmĩ:cą || k'micą „tama", blie̯:t've „dlijeto".

2.2321. Povremeno se uklanja i skupina dentalni spirant + /l/: skleząː'nąː.

2.2322. Uklanja se i početna skupina gn-: gńoj, gńie̯:z'de.

2.233. Konsonanti /s z c/ ne pojavljuju se ispred /š ž č ž/ i obratno.

2.2331. Skupine /šč/ i /žž/ ostvaruju se u ravnopravnoj reparticiji kao [šč'], [žž'] ili [š], [ž]: xər'žiščą || xər'žišą „ražište", die̯:'žą (usp. i 2.23321). U materijalu se drugi par ne nalazi u obliku [š:], [ž:], koji bi se mogao pretpostaviti radi opreke prema pojedinačnim fonemima /š/ i /ž/.

2.2332. Fonemi /š/ i /ž/ mogu se ispred prekidnog šumnog suglasnika slobodno zamjenjivati fonemom /x/(=[x], [ɣ]): 'kuščer || 'kuxčer „gušter", xər'žiščą || xęr'žixčą, xərtĩ:xčą || -ĩščą || -ĩ:šą „hrbat", x'kopi „škopi", x'čuką „štuka" prema š'kr̨gą, 'moɣžąn'i, ali š'tel „htio".

2.23321. Iz prethodnoga se vidi potpuno slobodna reparticija xč || šč || š, ɣž || žž || ž (2. 2331—2).

2.234. Rijetke su početne skupine ploziv + drugi šumni konsonant.

2.2341. Inicijalni bilabijalni plozivi i /m/ izjednačuju se ispred /n/ i prekidnog šumnoga s /v/ i dijele njegovu sudbinu (v. 2.23141—2): x'tič „ptič", še'n'icą, čą̃:lą „pčela", x'noge „mnogo".

2.2342. Inicijalni velarni plozivi uglavnom ne stoje ispred prekidnoga šumnog konsonanta: 'doj „tko", ali g'de.

2.2343. Inicijalni dentalni plozivi pojavljuju se ispred prekidnoga šumnog konsonanta: t'kąl'ec, t'kąl̥ą.

2.2344. Za medijalne skupine prekidnih suglasnika vrijede ista pravila kao za inicijalne, npr. prex'čąre „prekjučer", 'vuxki X'vuxek „vlažan" (← vьlgъkъ), 'noxti (onda i 'noxet), ali ima više odstupanja: k'lupke, b'rącki, rąskà:pčąn.

2.235. Skupina /zg/ ostvaruje se kao [ʒg]: mie͜ʒ'gą, beʒgò:viną.

2.236. Skupina xv- pojednostavnjuje se različito: fą̃:l'im, ali 'xoi̯ką „hvoja".

2.237. U inicijalnim skupinama od tri suglasnika prvi može biti samo /s z š ž/, srednji jedan od ploziva /p b t d k g/ ili /m/, a treći jedan od sonanata / r/, rjeđe /v n ń/.

2.2371. Za medijalne skupine od tri konsonanta vrijede iste mogućnosti, s time da prvi može biti i /x/ kao i sonant (najčešće /r/).

2.238. Dočetne dvokonsonantske skupine jesu s jedne strane -st, -sk i s druge -jC (v. 2.2411) i -rC ('tork, v. 2.162, čą̀:rn „crn", kąrt „krtica").

2.2381. Kombiniranjem tih dviju vrsti dočetnih skupina mogu se dobiti i trokonsonantske: 'vojsk „vosak", 'pąrst.

2.239. U sandhiju nastaju i razne druge konsonantske skupine s inače nepoznatim alofonima pojedinih fonema: 'miś‿ą „miš je'", naś‿'i̯ura „naš Jura", miś‿l'ĩ:žą „miš liže", b'rąt'‿ą „brat je". Za podrobnosti nema dovoljno podataka.

2.24. Pojedinačni konsonanti.

2.241. Suglasnik /j/ od slijeda VCьjV zadržava samostalnost: vąsą̃:lją, zdrą̃:vją, cvie͜:tją, l'ĩ:stją, zą̃:lją, ali gubi se ispred /i/ izuzev iza labijala: 'boži 'vol'ek „bubamara", pẽ:si, kõ:zi, 'divji.

2.2411. Suglasnik /j/ nastaje često između vokala i /ń/ ili [n']: vergą̃:i̯ń, 'ją̯i̯ńčec, 'koi̯ń (ali : 'końą), lą̃:i̯ński, ńą̃:i̯n'i „njezin", ńą̃:i̯n'ągą (također i u sandhiju: 'ną‿i̯ńągą). Iza /e(:)/ pojava izostaje (pi̯è:ń „panj"), ali se sporadički javlja i u drugim okolnostima: 'oi̯d‿ńągą, 'oi̯d‿mąną, 'voi̯sk „vosak".

2.242. Za sonant /l/ ne vrijedi pravilo o dočetnoj skupini -rC: 'ząpąr „zatvorio", x'mąr „umro".

2.243. Fakultativni silabični sonant [r̥] uvijek je poziciona varijanta fonema /r/, bez obzira na okolnosti (v. 1.11), a zbog protetskoga /x/ to bi vrijedjelo i kada ne bismo uzimali u obzir morfemsku granicu (v. 2.17).

2.244. Suglasnik /x/ stabilan je u svim pozicijama izuzev dočetnu. Dočetni /x/ gubi se redovno u nastavcima: od̥‿sìe „svih", desetè: Gpl, a inače se uglavnom čuva: 'bux Gpl, 't'ix (X 't'ixi), ali o:'re, G o'rexą, iznimno i sũ:f (X sũ:xi).

2.245. Suglasnici /f/ i /ǯ/ rijetki su u građi.

*2.3. Prozodija*

2.31. Svaki od postojećih dugih i kratkih prozodema (v. 1.34) može se kombinirati sa svakim odgovarajućim vokalom (v. 1.1).

2.311. Okazionalni silabem [r̥] (v. 1.11) ostvaruje se samo s kratkim prozodemima.

2.32. Sva su tri akcenta moguća na svakome slogu u riječi: pì:tą „hrânī, pĩtā", pĩ:tą „pîtā", 'pitą Nsg „pita", kol'è:ncą Nsg, kol'i̯ẽ:ncą || kol'ẽ:ncą Npl, po'sekl'i, devetè: Gpl, sedĩ:m, ležĩ:, xą:r'ją „rđa", gl'ibo:'ki (X gl'i:'bok) prąsą:'jąn „presađen".

2.33. Dugi nenaglašeni silabemi mogući su samo na slogu neposredno ispred akcenta 'V.

2.331. U penultimi se neutralizira opreka po kvantiteti: ispred 'V na ultimi, penultima je uvijek duga: o:'re „orah" (usp. o'rexą), vu:'zem „Uskrs", o:b'ras, ali ispred V̀: i Ṽ: na ultimi, penultima je uvijek kratka: z nitjũ: || z nì:tju (usp. n'ì:ti), živĩ:m (usp. ži:'veti).

2.332. Antepenultima ispred 'V jedini je slog na kojem je moguća opreka između dugih i kratkih nenaglašenih silabema: ži:'veti, xmie:r'jąju „umiru", ali pri'jątąl, po'sekl'i, le'd'iną itd.

2.333. U naglasnoj cjelini može dakle biti samo jedan dug silabem, bio naglašen ili nenaglašen.

2.34. Ispred skupine sonant + suglasnik (šumni ili drugi sonant) nalaze se u domaćim riječima uglavnom samo dugi vokali: ('čąveĺ, čą̀:vĺa „čavao", s'ląmą, slą̀:mčicą); od toga odstupa vokal /o/: 'voi̯ska.

## 3. POVIJESNI IZVOD

*3.1. Vokalizam*

Vokalski silabemi /i: i a: a o: o u: u/ potječu od odgovarajućih vokala u ishodišnom sustavu. Osim toga:

i ← ě sporadično ('tirąm, natirą̀:vą)

e: ← ě:
← ə: (pi̯è:ń, svi̯e:st „svast" i sl.)
← i: sporadično u dočetnom -ir: kumpẽ:r || kumpĩ:r

e ← ě
← ə (uključujući i ə ispred sibilanata: zešĩ:la)
← o na otvorenoj ultimi (v. 2.132), djelomično u prefiksu pro-: prele'ati „proliti", ali pro'dąti, i u izoliranim primjerima asimilacije 'gere, 'del'e.
← e, ę uglavnom nenaglašeni, u procesu asimilacije, fakultativno (v. 2.15, 2.152)
← e, ę nenaglašeni, u procesu specifične redukcije, fakultativno (v. 2.161)

ą: ← e:
← ę:
← ŗ: unutar sastava tautosilabičnoga slijeda /ą:r/ (čą:rn i sl.)
← ə sporadično: stą:b'le

ą ← e (uključujući 1. l. pl. -mą)
← ę
← a ispred tautosilabičnoga /j/ (v. 2.133).
← ŗ unutar sastava tautosilabičnoga slijeda /ąr/ ('pąrst)
← ə sporadično: 'mąglą, 'zą̈lvą ,,zaova''
← ě, ə uglavnom nenaglašeni, u procesu asimilacije, fakultativno (v. 2.15, 2.151)

a: ← ə: sporadično (lą̈:š, tą̈:st, čą̈:st, dą̈:n)
← ę samo u žą:'l'ec

a ← ə sporadično ('lą̈žąm, 'vąn || 'vun)

ǫ: ← ǫ fakultativno i rijetko (pǫ̃:t || pù:t)
← ļ: fakultativno i rijetko (žǫ̃:č)

ǫ ← ǫ fakultativno i rijetko
← ļ fakultativno i rijetko

u: ← ǫ: (v. i pod /ǫ:/)
← ļ (v. i pod /ǫ/)
← ə: inicijalno iza /v/ u vù:š, vu:'zem ,,Uskrs''

u ← ǫ (v. i pod /ǫ/)
← ļ (v. i pod /ǫ/)
← ə inicijalno iza /v/ u 'vun'e ,,vani'', 'vun || 'vąn.

3.11. Kratki su vokali nastajali i kraćenjem dugih u nenaglašenom slogu, izuzev položaj neposredno ispred V̌.

3.12. Dugi su vokali nastajali duženjem kratkih u penultimi ispred V̌.

### *3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j l Ĺ r m n ń p b t d c s z č š ž k g x/ potječu od odgovarajućih konsonanata u ishodišnom sustavu. Osim toga:

v ← ⱱ ispred inicijalnoga u(:) ('vud'ica, 'vugorek ,,krastavac'', 'vura, 'vujec, 'vuzek X vù:ski) i u zijevu (pą̈:vuk).
← u samo u v'rą ,,već'' (← uže)

j ← đ redovno (xą:r'ją, p'rąją, žą'ją, prąsą:'jąn ,,presađen'') izuzev skupinu žđ (v. podrijetlo /ž/)
← r ispred vokala, unutar skupine /rj/ u primjerima 'zorją, 'morją, o:r'jąm ,,orem'', šką̈:rją.
← ⱱ ispred /ń/ i sporadički ispred drugih suglasnika.

l ← ĺ sporadički u dočetnoj poziciji (v. 2.212), fakultativno u defonologizaciji opreke /l/ ~ /Ĺ/ ispred /i/ u glasu [l'], alofonu fonema /l/ (v. 2.222)

r ← ŕ dočetno, ponajčešće i ispred vokala (ml'ì:nąr, m'l'inarof, vą'čą̈rą, također unutar skupine /rj/, v. podrijetlo /j/).
← ŗ(:) unutar slijeda /ą(:)r/
← ž sporadično (prezent od 'moči, v'rą ← uže)

n ← ń fakultativno u defonologizaciji opreke /n/ ~ /ń/ ispred /i/ u glasu [n'], alofonu fonema /n/ (v. 2.222)

ń ← n iza /g/: g'ńo̯i, gńi̯e̯:z'de

m ← n ispred bilabijala i labiodentala

f ← (u pozajmljenicama)
← (onomatopeje)
← (ispred bezvučnih suglasnika i u dočetnom položaju)
← xv (u fą̃:l'im i sl.)
← x sporadično u dočetnom položaju (v. 2.244)

č ← ť (i u skupini šť)
← (u pozajmljenici 'nečąk)

ǯ ← ď samo u skupini žď
← (u pozajmljenicama, uključiv: lą̃:ǯą)

š ← x samo u slijedu xə̯t- u oblicima glagola š'teti

k ← t ispred /l, m/ (v. 2.232)
← Ø (v. 2.2321)

g ← d ispred /l/ (v. 2.232)

x ← v inicijalno ispred šumnih i nazala (uključujući i */v/ od /p b m/ u istoj poziciji, v. 2.23141—2, 2.2341), sporadički i protetski /v/ (v. 2.131)
← k ispred /t/ i /k/ (v. 2.2344)
← g ispred /t/ i /k/ (v. 2.2344)
← š fakultativno ispred /č/ (v. 2.2332)
← ž fakultativno ispred /ǯ/ (v. 2.2332)
← Ø inicijalno ispred /ą(:)r/ (v. 2.17)

3.21. Bezvučni suglasnici nastaju i od zvučnih u dočetnoj poziciji.

### *3.3. Prozodija*

3.31. Prozodijske se osobine izvode iz starohrvatskosrpskog troakcenatskog inventara (sustav D).

V̀: ← V̂ isključujući uglavnom samo primjere s kompenzacijskim duženjem, dakle mą̀:se, sì:ti X 'sit, drù:gi, l'ì:pu (Isg od 'l'ipą), l'ì:p Gpl, mì:sl'im, kupù:ją, gì:nąju || 'ginąju, posi̯è̯:kel (prema: po'sekl'i), ml'ì:nąr, pą̀:vuk, vò:ĺą, zną̀: i sl. (uz priličan broj iznimaka u istim tim kategorijama).

V̋: ← V̂ kũ:pi 3. sg, sũ:ša, mlą̃:di X mlą̀:t, pǫ̃:t (|| pù:t), krą̃:ĺ, zą̀lą̃:n'i, ną kõ:ńe Ipl itd.

'V ← V̀ 'oke, l'i:'ce, są:'le, o:b'rąs, žą:'ną, 'l'ipą, b'rąt, 'nosim, 'bop (G bo:'bą), 'ko̯ińˊ i sl.
← V̂ od očekivanog kompenzacionog duženja: 'noš „nož", 'šąst, 'ląt „led", g'ńoj, 'vol, 'bor (ali i: 'sol || sò:l, lò:j, drò:p „drob", bò:l).
← V̂ iznimno na penultimi, pod neutvrđenim uvjetima, vjerojatno po analogiji na oblike s inicijalnim akcentom, a nešto je veća frekvencija na slogovima sa starohrvatskosrpskim ə̯: 'vodą, č'lovek, 'mąglą i sl.

V: ← V̄ ispred sloga s naglaskom V̂.
← V̂ ispred ultime s naglaskom V̂.

V ← V̌
← V̄ iza svakog naglaska i ispred naglaska V̌ i V̂.
← V̂ ukoliko je naglasak povučen s ultime (vidi pod 'V).

*3.4. Gubljenje glasova*

3.41. Vokali su uglavnom stabilni, izuzev eventualno dočetni nenaglašeni vokal u nekim prilozima i sl. riječima. Osim toga:

3.411. Prijedlog „iz" nema uza se vokala: z‿grą̄:dą.

3.412. Nenaglašeni vokal /e/ gubi se fakultativno u rezultatu specifične redukcije (v. 2.162).

3.42. Fonem /j/ gubi se fakultativno iza ą ← a (v. 2.133): 'kąi̯ || 'ką. Usp. i 2.241.

3.43. Fonem /v/ gubi se, uglavnom fakultativno, u više pozicija (v. 2.2312—4, 2.23141, 2.236).

3.44. Sonant /l/ gubi se dočetno iza /r/ (v. 2.242).

3.45. Za gubljenje /p/ v. 2.2341.

3.46. Fonemi /č ǯ/ gube se fakultativno iza /š ž/ (v. 2.2331).

3.47. Ploziv /k/ gubi se u 'tąri „koji". Tu se može navesti i gubljenje inicijalnog ploziva u čì:, G 'čąri.

3.48. Fonem /x/ uglavnom je stabilan, ali ipak se gubi u nekim slučajevima.

3.481. Za dočetni /x/ v. 2.244.

3.482. Inicijalni /x/ gubi se u prezentu glagola š'teti: 'oču || 'očąm, 'očą, 'očątą, 'očąju.

3.483. Fonem /x/ izgubio se i u leksemima to:'rec (← dъxorjь) i vą̄:rńą „vrhnje".

*3.5. Metateza*

U građi nema primjera za metatezu.

ANTUN ŠOJAT

# CUBINEC (OLA 30)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

| | | | |
|---|---|---|---|
| i: | u: | i | u |
| e: | o: | e | o |
| ą: | a: | ą | a |

1.11. Funkciju silabema vrše i /r̥: r̥/ i, u tuđica, [l̥ n̥].

1.12. Fonem /e:/ izgovara se kao [ẹ:].

1.121. Fonem /o:/ izgovara se kao [ọ:], sporadički i kao [o:].

1.122. Fonem /a:/ izgovara se kao [ą:], sporadički i kao [a:].

1.123. Fonem /e/ izgovara se kao [ẹ] ili kao [e].

1.124. Fonemi /e/ i /ą/ izvan akcenta izgovaraju se kao [e], tj. neutralizirana je opreka među njima.

### *1.2. Konsonantizam*

1.21—1.212. Kao u OLA 32 (Virje).

1.22—1.221. Kao u OLA 32, s tim da se u inventaru opstruenata nalazi i /ʒ/, koji ima potpuno periferni status (v. 2.231).

1.222. Periferno mjesto u sustavu ima i /x/ (v. 2.233), koji se izgovara kao [ɦ], u intervokalnom položaju kao jedva čujni hak.

### *1.3. Prozodija*

1.31. V. OLA 28 (Domaslovec).

1.32. Kratki silabemi mogu biti naglašeni ili nenaglašeni.

1.321. Dugi silabemi realiziraju se samo pod akcentom (v. 2.32), pa je izvan naglašenoga sloga neutralizirana opreka po kvantiteti, u korist kračine.

1.33. Dugi naglašeni silabemi mogu imati silazni ili uzlazni ton.

1.34. Inventar prozodema obuhvaća, dakle, tri akcenta (V̀:, V̂:, 'V), kao i nenaglašenu kračinu (V).

1.241. Akcenti su tipično kajkavske realizacije.

## 2. DISTRIBUCIJA

### *2.1. Vokalizam*

2.11—2.123. Kao u OLA 32 (s drugačijim realizacijama potvrda ili s drugačijim potvrdama; to vrijedi za sve točke u opisu OLA 32 i OLA 28 na koje se u ovom tekstu upućuje), s ovom razlikom, odnosno dopunom: (2.11) Uz /ʒ/ mogu se od vokala pojaviti samo /e: e o/; ne vrijedi uputa na t. 1.125 u OLA 32.

2.13. U inicijalnom se položaju, u pravilu, ne pojavljuju /u: u/ ('vuxo — vù:x, vũ:ski — 'vuzek) ni /r̥: r̥/ (xr̥:š, 'xr̥ža).

### *2.2. Konsonantizam*

2.21. Vrijedi opis OLA 28, s dopunom: Afrikat /ʒ/ ne pojavljuje se ni inicijalno.

2.11—2.212. V. OLA 28.

2.22. Konsonantske skupine

2.221. V. OLA 28.

2.222. Od drugih ograničenja u konsonantskim skupinama u kojima su sonanti navodimo neka: početni sljedovi sonant + opstruent ne ostvaruju se; sonant [r] (ni /r̥: r̥/) ne dolaze iza /l ĺ n ń/ ni iza /ʒ ž/ (od afrikata mogu dakle ispred /r̥: r̥/ biti /c č/, usp. čr̥:f, cr̥:n, 'cr̥len); sonanti /l ĺ/ ne dolaze ni ispred ni iza /č ž/; opreka između /m/ i /n/ ispred labijala neutralizirana je, u korist /m/.

2.223—2.228. Kao u OLA 32.

2.23. Pojedinačni konsonanti

2.231. Fonem /ʒ/ pojavljuje se samo u medijalnom položaju ispred /g/, a odatle i u drugim položajima u takvih riječi (mẽ:ʒga, 'beʒek : Gsg 'beʒga, 'moʒek : 'moʒga).

2.232. V. OLA 28.

2.233. Fonem /x/ redovito se ostvaruje inicijalno ispred /r̥: r̥/, a kadšto i ispred kojega vokala (xù:t i dr.). Ponekad se izgovara i u medijalnom položaju ('vuxki, 'mexovina). Intervokalno se obično zamjenjuje sonantima /j/ (iza /i: i e: e/, usp. zdijã:val, snẽ:ja) ili /v/ (iza /u: u a: a r̥: r̥/, usp. vũ:vo, Gsg vr̥:va „vrha", Lsg strã:vu), ali frekventno je i potpuno njegovo izostajanje ('mua uz 'muva). Finalno se također na mjestu /x/ pojavljuju /j/ ili Ø (grè:j — grè:), a na mjestu zamjene /v/ njegov bezvučni parnjak /f/ ili Ø (glù:f — glù:vi, strà:).

### *2.3. Prozodija*

2.31. Inicijalni i medijalni slogovi mogu biti naglašeni bilo kojim od akcenata.

2.311. Na jedinom slogu riječi ne može se ostvariti uzlazni akcent.

2.312. Posljednji slog višesložnih riječi ne može biti naglašen.

2.32. Izvan akcenta ne pojavljuju se dugi silabemi (pã:vuk, sũ:set, Gsg pa'vuka, sũ:seda).

2.321. Ispred slijeda sonant + konsonant pod akcentom se ne ostvaruju kratki silabemi, osim, ponekad, /o/ (slã:mčica, Gsg stã:rca, kõ:lca, ali: 'vojska).

## 3. POVIJESNI IZVOD

### *3.1. Vokalizam*

Silabemi /i: i e: e a: a o: o u: u ṛ: ṛ/ potječu od odgovarajućih silabema u ishodišnom sustavu. Osim toga:

e: ← ě:
← ę:, sporadično (pè:ti, prẽ:de, uz primjere kao pod ą:)
← ə (tẽ:men — tẽ:mni, dè:šč)

e ← ě
← ə
← Ø u čr- (čerẽ:vo)

ą: ← e u sekundarno dugim slogovima (vretą̃:no, uz mogućnost vre'tąno)
← ę: (mą̃:so, pą̃:ta f., svą̀:ti, uz sporadične primjere kao pod *e:*)

ą ← e
← ę
← o u prefiksu pro-

a: ← ə u nekoliko riječi i njihovih izvedenica (dà:n, tà:st, čà:st, là:š, pà:ń)
← ę: u žã:lec

a ← ə u izvedenicama od là:š (lažlĩ:vec, 'lagal i dr.)

u: ← ǫ:
← l̥:
← ə: u vù:š

u ← ǫ
← l̥
← ə u 'vu, 'Vuzem

l̥ ← (tuđice)

n̥ ← (tuđice)

3.11. Kratki silabemi nastali su i od dugih silabema izvan akcenta.

### *3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j l ĺ r m n ń p b t d c s z č š ž k g x/ potječu od odgovarajućih konsonanata u ishodišnom sustavu. Osim toga:

v ← x intervokalno (v. 2.233)
← Ø ispred /u: u/ (v. 2.13)
← Ø u primjera tipa pã:vuk

j ← x intervokalno i finalno (v. 2.233)
← rastavljanje ŕ u /rj/ (u nekoliko riječi: 'zorja, mò:rje, škã:rje, večẽ:rja, prez. õ:rje)

r ← ŕ ('bura, Gsg mlĩ:nara; i dekompozicijom ŕ → /rj/, v. pod *j*)
← ž intervokalno u prez. glag. 'moči i njegovih kompozita

Í ← lǝj (zè:Íe)

ń ← nǝj (venčà:ńe)

f ← (onomatopeje)
← (tuđice)
← v pred bezvučnim opstruentima i u finalnom položaju
← xv- u nekoliko korijena (fã:la, fà:t)

c ← č u čr̨ (odstupa: čr̨:f, v. 2.222)

ʒ ← z ispred g (mẽ:ʒga, Gsg 'beʒga, odatle i Nsg 'beʒek)

č ← ť

ǯ ← ď
← (tuđice)
← (novije posuđenice, usp. ǯà:k, uz starije: 'dijak)

š ← x u xǝt- u oblicima glagola š'teti

*3.3. Prozodija*

3.31. Prozodijske se osobine izvode iz starohrvatskosrpskoga troakcenatskog sustava (sistem D).

V̀: ← ̑ na jednosložnim riječima (grà:t, Gpl bà:p)
← ~ (žńà:č, sù:ša, mlà:tim, zelè:no)

V̂: ← ̑ (zlã:to, võ:Ía, otã:va, mlĩ:nar, mĩ:slim)
← prijelaz ˋ s ultime na dugu penultimu (brã:da)
← prijelaz ˋ s ultime na kratku penultimu (srą̃:bro, lõ:vec, Gsg kõ:ńa, võ:la itd.; v. i pod 'V)
← prijelaz ~ s ultime na kratku penultimu, fakultativno (paralelno s ostvarajima navedenim pod 'V, usp. kõ:vač, prez. lą̃:ti, vą̃:li itd.)
← prijelaz ˋ s inicijalnog sloga na medijalni, fakultativno (jagõ:da, tičĩ:ca; v. i pod 'V)
← prijelaz ˋ s medijalnog sloga na inicijalni, fakultativno (kõ:bila, lõ:pata; v. i pod 'V)

'V ← ˋ na jednosložnim riječima i dvosložnim neoksitoničkim riječima (s'nop, 'vol, s'lama)
← prijelaz ˋ s inicijalnog sloga na medijalni (ja'goda, ti'čica : 'tica; v. i pod V̂:)
← prijelaz ˋ s medijalnog sloga za jedan slog prema početku riječi ('kobila, 'lopata, 'posekli; v. i pod V̂:)
← prijelaz ˋ s ultime na kratku penultimu (rijetko; v. pod i V̂:)
← prijelaz ~ s ultime na kratku penultimu (fakultativno, uz ostvaraje navedene pod V̂:, usp. tam'buraš, prez. 'lą̃ti, 'vą̃li : tamburã:ši, letĩ:ju, velĩ:ju)

V ← V̆
← V̄ izvan naglašenoga sloga

*3.4. Gubljenje glasova*

3.41. V. OLA 28.

3.42. U inicijalnom položaju u nekim je riječima nestao ploziv ispred drugih opstruenata ('tič, čą̃:la, 'šą̃nica, čì:, ali: g'de, g'da, tkã:la itd.)

3.421. V. OLA 32.

3.43. V. OLA 28.

ANTUN ŠOJAT

# PRELOG (OLA 31)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

| | | | |
|---|---|---|---|
| i: | u: | i | u |
| ę: | ǫ: | ę | ǫ |
| | o: | | o |
| ą: | a: | ą | a |

1.11. Među silabeme idu i /r̥: l̥/ (u domaćim riječima) i [l̥ n̥] ( tuđicama).

1.12. Artikulacija dugih vokala pomaknuta je prema višem redu vokalnih fonema, a ovisi o relativnoj dužini naglašenoga sloga.

1.121. Vokali /ę: ǫ: a:/ izgovaraju se veoma zatvoreno, blisko realizacijama fonema višeg reda, pa se /ę:/ može zamijeniti sa /i:/ ('vę:nęc — 'vi:nęc, v'rę:mą v'ri:mą), /ǫ:/ sa /u:/ ('vǫ:k — 'vu:k, 'sǫ:ncą — 'su:ncą), /a:/ sa /o:/ ('ją: — 'jo:, b'rą:la — b'ro:la). Pri fakultativnom skraćivanju sloga pojavljuju se alofoni [e·], [o·], [a·].

1.122. Vokal /o:/ izgovara se kao [ǫ:], a u sekundarno dugim i u fakultativno skraćenim slogovima kao [o: o·],

1.123. Vokal /ą:/ izgovara se kao [ɛ:]: ('mɛ:so, Gpl 'žɛ:n). Pri fakultativnom skraćivanju naglašenoga sloga izgovara se kao [ą·].

1.13. Vokal /ę/ sporadično se može ostvariti i kao [e].

1.131. Vokal /ǫ/ sporadično se može ostvariti i kao [o].

1.132. Vokal /a/ izgovara se obično nešto velarnije od [a].

### *1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | n |
| j | Ĺ | | ń |

1.211. Fonem /v/ ispred bezvučnih konsonanata i u finalnom položaju fakultativno sudjeluje u korelaciji po zvučnosti, tj. po svojim osobinama može biti povezan s opstruentima.

1.212. Sonant [r] može se interpretirati kao alofon nenaglašenoga /r̥/ u susjedstvu vokala, a [l̥] i [n̥] alofoni su fonema /l/ i /n/.

1.22. Opstruenti

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| č | ǯ | š | ž |
| k | g | x | |

1.221. Fonem /č/ izgovara se kao [č'], a /ǯ/ kao [ǯ'].

*1.3. Prozodija*

1.31. Kratki silabemi mogu biti naglašeni ili nenaglašeni (osim [l̥ n̥], koji su uvijek nenaglašeni), dugi silabemi realiziraju se samo pod akcentom.

1.32. Ton akcenta nije fonološki relevantan.

1.33. Inventar prozodema obuhvaća, dakle, dva akcenta, dugi i kratki ('V:, 'V), i nenaglašenu kračinu (V).

1.331. Dugi se akcent može ostvariti kao ⁀ ili kao ∼, kajkavskoga tipa, a kratki kao ˋ (»brzi akcent«) ili kao ″ (»tromi akcent«).

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizam*

2.11. V. OLA 28 (Domaslovec).

2.12. Vokali se ne mogu pojaviti uz silabeme /r̥: r̥/ i [l̥ n̥].

2.121. Dva se vokala ne pojavljuju jedan za drugim, izuzevši u tuđica ('pa:vǫk, bo'ji:m są; 'auto, uz: 'afto).

2.122. Silabemi /r̥: r̥/ pojavljuju se između konsonanata, od kojih prvi ne može biti /ǯ š/ ni koji sonant, osim /m/ i /v/. U jednoj se riječi može pojaviti samo jedan od tih silabema.

2.123. V. OLA 28.

2.13. U inicijalnom se položaju ne mogu pojaviti /u: u o̯: o̯/ ni /r̥: r̥/, [l̥ n̥]. Ispred navedenih vokala dolazi /v/, a ispred /r̥: r̥/ fonem /x/.

2.14. Vokali /i u ę o̯ o/ iza naglašenoga sloga često su bliski realizacijama fonema nižega reda i reducirani (v g'ńęzdə, s k'ri:lə, 'olovǫ, Asg m'rę:žǫ, Isg z b'ratǫm).

2.141. Vokal /ą/ iza naglašenoga sloga izgovara se kao [ɛ].

2.142. Ispred naglašenoga sloga /ę ą/ → [e], /ǫ/ → [o]. Vokal /o/ se na slogu neposredno pred akcentom izgovara kao [o] ili kao [ǫ] (ko'bila, rog'mi: — kǫ'bila, rǫg'mi:); u udaljenijim prednaglasnim slogovima /o/ se obično izgovara kao prilično reducirano [ǫ] (ǫlov'nati).

*2.2. Konsonantizam*

2.21. Svi se pojedinačni konsonanti pojavljuju u inicijalnom, medijalnom i finalnom položaju, s mogućim ograničenjem u pojavi zvučnih opstruenata i sonanta /v/ u finalnom položaju (v. 2.211, 2.213).

2.211. Zvučni se opstruenti obično ne pojavljuju u finalnom položaju, međutim u tom se položaju sporadično mogu pojaviti i njihovi poluzvučni alofoni.

2.212. Na isti se način ponašaju zvučni opstruenti i u sandhiju, s izuzetkom jednosložnih prijedloga, koji čuvaju zvučnost ('bąz mąną, 'od nas).

2.213. Sonant /v/ u finalnom se položaju može izgovoriti kao [v ̯] ili prijeći u /f/ (ž'rę:bičov — ž'rę:bičo ̯ — ž'rę:bičof). U sandhiju ostaje /v/ (zd'ra:v ją). Ispred bezvučnih opstruenata /v/ se ne pojavljuje (ja'lo:fka). Drugi sonanti ne sudjeluju u korelaciji po zvučnosti.

2.22. Konsonantske skupine

2.221. V. OLA 28.

2.222. Postoje i druga ograničenja u pojavi sonanata u konsonantskim skupinama. Ovdje se navode neka. Sonanti, osim /v m/, ne pojavljuju se inicijalno ispred drugih konsonanata; /Í ń/ ne pojavljuju se iza /c s z/, uz /Í ń/ se unutar riječi ne pojavljuju /č ǯ/; ni neslogotvorno ni slogotvorno *r* ne može se pojaviti iza /l Í ń/ ni iza /c ǯ/ (prema tomu, od afrikata može ispred [r r̥: r̥] biti samo /č/); opreka između /m/ i /n/ neutralizirana je ispred labijala, u korist /m/ ('jąmpǫt, 'faląm 'Bo:k).

2.223. V. OLA 28.

2.224. Obične su početne konsonantske skupine u kojima je prvi član ploziv pše'nica, t'kati, t'kalęc, k'či:, uz: 'či:).

2.225. U inicijalnoj skupini od tri konsonanta prvi može biti samo koji od frikativa /s z š ž/ ili afrikat /c/, srednji jedan od ploziva /p b t d k g/ ili sonant /m/, a treći jedan od sonanata /v l r ń/ — s tim da su sljedovi navedenih konsonanata i međusobno ograničeni.

2.226. V. OLA 28.

2.227. Finalno se može ostvariti skupina od dva opstruenta, rijetko i od tri (uz /st, šč/ sporadično se pojavljuju i neke druge skupine: 'li:st, Gpl og'ńi:šč, 'bęzg — 'bęsk, 'tork; dva'na:jst; u tuđica su znatno šire mogućnosti).

2.228. Skupine VCjV tipa 'ki:tją, zd'ra:vją, g'r̥:mją, 'zę:ljąą, vą'są:ljąą, z'da:vanją ostvaruju se, ali se veze l+j i n+j mogu ostvariti i kao [l' Í], [n' ń] ('zę:l'ą, 'zę:Íą, 'vęnčan'ą, 'vęnčańą).

2.229. Iza velara /k g/ nestala je opreka između /l/ i /Í/ (k'l'in — k'Ín, g'l'e:tva — g'Íe:tva, na 'igl'e — 'igíe, kl'ą'či: — kÍą'či:, g'l'u:xi — g'Íu:xi, kao: k'Íu:č, k'l'u:n — k'Íu:n i sl.).

2.23. Pojedinačni konsonanti

2.231. Fonem /l/ ispred /i: i ę: ę/ obično se izgovara kao [l'], a /n/ kao [n'].

2.232. Fonem /f/ pojavljuje se u tuđicama, a u domaćim riječima u onomatopejama, na mjestu /v/ ispred bezvučnih opstruenata, fakultativno i na mjestu finalnoga /v/, te u primjera tipa 'fa:la, 'fa:t.

2.233. Fonem /x/ dolazi u osnovnim morfemima ('muxa, k'rux, x'lep k'ruxa; v. 3.41).

*2.3. Prozodija*

2.31. Inicijalni i medijalni slogovi mogu biti naglašeni ili dugim ili kratkim akcentom (tako i jednosložne riječi).

2.311. Na ultimi višesložnih riječi može se pojaviti samo dugi akcent.

2.32. Izvan akcenta ne pojavljuju se dugi silabemi.

2.321. Ispred slijeda sonant+konsonant (opstruent ili drugi sonant) pod akcentom se ne pojavljuju kratki silabemi. Od toga može odstupati /o/ ('lo:nci — 'lonci, 'ko:nci — 'konci, 'vo:jska — 'vojska).

## 3. POVIJESNI IZVOD

*3.1. Vokalizam*

Silabemi/i: i u: u o: o a: a r̥: r̥/ potječu od odgovarajućih silabema u ishodišnom sustavu. Osim toga:

i: ← ě:, fakultativno u primjera kao: s'ri:da, 'pi:vęc, uz ob. s'rę:da, 'pę:vęc (v. 1.121)

i ← ě u 'tirati

ę: ← ě: (v. i pod ą:)
← ə: ('tę:st, 'dę:n, adj. 'lę:fki itd.)
← e: (ne'bę:sa, 'zę:lą, 'pę:rją, set'ję:, Npl 'rę:bra, adj. ki'sę:li, čr̥'lę:ni itd.; v. i pod ą:)
← ę: u pojedinim leksemima ('zę:ti, 'zę:la; v. i pod ą:)

ę ← ě
← ə (s'nęxa, 'otęc, 'lęn, 'pęs; v. i pod ą)

ą: ← e:. sporadično ('mą:t „med", 'lą:t „led", Gpl 'žą:n; v. 1.123 i ovdje pod ę:), redovito u produženim slogovima tipa 'są:lo, 'rą:či (uz ob. 'sąlo, 'rąči) i u fakultativno skraćenim slogovima ('žątva, uz ob. 'žę:tva)
← ě u padežnom morfemu Lpl m. n. (na zo'bą:j, na vra'tą:j)
← ę: ('mą:so, 'pą:ta)

ą ← e
← ę
← ě, rijetko (usp. 'rąx „orah")

← ə, sporadično ('vązda, 'pąsęk, adv. 'ląfko; v. i pod ę, ę:)
← a u -aj; u prefiksu raz- ('kąj, 'dąj, k'rąj, ali Gsg k'raja, 'jąjcą, ali Npl 'ja:jca; 'rązbil, rą'ši:ril, rą'sękęl)

a: ← ə: u 'la:š, 'ča:st
← ę: u 'ža:lęc

a ← ə, sporadično ('lagal, laž'li:vec, 'lanen, ali: 'lęn; sam — 'ja: sam — 'nę:sam; za'sęm „sasvim", za'šija)

o: ← o u sekundarno produženim slogovima ('mo:ja, 'o:tęc)
← a:, fakultativno u primjerima kao 'jo:, b'ro:la (uz ob. 'ja:, b'ra:la)

ǫ: ← ǫ:
← o̯:

ǫ ← ǫ
← o̯

u: ← ǫ, fakultativno ('ru:ka, uz: 'rǫ:ka, v. 1.121)
← o̯:, fakultativno ('vu:k, uz: 'vǫ:k, v. 1.121)
← ə: u 'vu:š
← o u 'u:n (i: 'un „on")

u ← ə u vu, 'Vuzęm, 'vun, 'vunę
← o u 'un (i: 'u:n), 'unda

o̯ ← (tuđice)
n̥ ← (tuđice)

3.11. Kratki silabemi nastali su i od dugih silabema izvan naglašenoga sloga.

### *3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j l ĺ r m n ń p b t d c s z č š ž k g x/ potječu od odgovarajućih konsonanata u ishodišnom sustavu. Osim toga:

v ← Ø ispred /u: u ǫ: ǫ/ ('vuxo — 'vu:x, 'vǫ:ski, 'vǫgęl)
← Ø u zijevu tipa 'pa:vǫk

j ← rastavljanje ŕ u /rj/ u određenim riječima i oblicima ('zo:rja, vą'če:rja, vą'čę:rjati, prez. 'orją, ptc. pas. pok'va:rjąno i sl.)
← Ø ispred inicijalnoga /o/ u nekoliko riječi ('joko, 'jogęń) i ispred inicijalnoga /a/ u nekoliko antroponima i u apelativu 'japa
← x u nastavku Lpl imenica (v jo'čą:j, na zo'bą:j, na no'ga:j)

r ← ŕ (i u slijedu /rj/ ← ŕ; v. pod *j*)
← ž intervokalno u prez. glag. 'moči i njegovih kompozita

ĺ ← lə̯j, fakultativno (v. 2.228)
ń ← nə̯j, fakultativno (v. 2.228)

f ← (onomatopeje)
← (tuđice)
← v pred bezvučnim opstruentima i, fakultativno, u finalnom položaju
← xv- ('fa:la, 'fa:t)
← k u 'mą:fki „mek"
← g u 'lę:fki „lak"

č ← ť
ǯ ← ď
← (tuđice)

← (novije posuđenice, usp. 'ǯa:k, uz di'ja:k)

z ← sə (prijedlog i prefiks: z 'imąnom, z 'nami, za'šiti)

š ← x u xət- u oblicima glagola š'tęti
← k u kət u š'to „tko", 'ništo „nitko", š'tąri „koji"

x ← u- ispred /m/ u glagola (xm'rę:ti, x'mi:ral, x'miti)
← 0 ispred /r̥: r̥/ ('xr̥:š, 'xr̥ǯa), sporadično i ispred nekih vokala (xo'ba:t „obad", 'xąrbija „nasljedstvo")

### *3.3. Prozodija*

Prozodijske se osobine izvode iz starohrvatskosrpskoga troakcenatskog sustava (sistem D).

'V: ← ^ (uključuju se i primjeri kao 'so:l, 'bo:l)
← ~
← prijelaz ˝ s ultime na dugu penultimu (g'la:va)
← prijelaz ˝ s ultime na kratku penultimu, fakultativno ('są:lo; v. i pod 'V)
← prijelaz medijalnoga ˝ na prethodni dug slog ('su:sędi, 'pi:sati)
← stara prokliza tipa 'na: mą, 'na: tą (u zatvorenom slogu fakultativno: p'rą:d mą, uz p'rąd mą)
← prokliza tipa 'na: mąną, p'rą:d mąną (fakultativno, uz ob. na 'mąną, prąd 'mąną)
← prijelaz ˝ na ultimu u imenica tipa ko'la:r (analogijom prema tipu ko'va:č)

'V ← ˝ (uključujući i primjere kao: 'vol, s'tol, k'rov; 'bor, 'nos, p'lot, 'dom, 'loj)
← prijelaz ˝ s ultime na kratku penultimu ('sąlo; v. i pod 'V:)
← stara prokliza u nekoliko sintagmi kao: 'na gosti, 'na kr̥st, 'na stol i kao: 'na mąną (na prijedlogu *na* može biti i dugi akcent, v. pod 'V:)

V ← V̆
← V̄ u nenaglašenom slogu.

### *3.4. Gubljenje glasova*

3.41. Fonem /x/ u paradigmatskim se morfemima izgubio (usp. Gpl 'mo:ji) ili prešao u /j/ (usp. Lpl no'ga:j, zo'bą:j).

3.42. Ponekad je nestao inicijalni ploziv ispred drugih opstruenata ('či:, 'da, 'dę) ili prešao u frikativ (f'tič), a u nekih se riječi i čuva (pšą'nica, k'či:, t'kati, t'kalęc).

3.421. Inicijalno /v/ obično se čuva pred drugim konsonantima (v'ra:k, v'lę:či, v'nuk, v'dovęc, v g'ra:du, ali: 'si, sig'da:r, 'saki). Medijalno /v/ nestalo je iz skupina *tvr*, *svl* ('tr̥:di, čą'tr̥:ti, s'la:či są) i ispred sufiksa *-ski* (k'ra:ski, vo'lo:ski).

3.422. Vokal /i/ nestao je u prijedlogu-prefiksu z ← iz.

ANTUN ŠOJAT

# VIRJE (OLA 32)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

| | | | |
|---|---|---|---|
| i: | u̯: | i | u̯ |
| e: | o: | e | o |
| ą: | a: | ą | a |

1.11. Silabemi su i /ṛ: ṛ/ (u domaćim riječima) i [l̥ n̥] (u tuđicama).

1.12. Fonem /e:/ izgovara se kao [ę:] (mę:so, vę:nec, Gsg ci:rkvę:, moję:ga, Npl sę:la; o mjestu akcenta u potvrdama v. 2.31, 2.311, 3.3).

1.121. Fonem /o:/ izgovara se kao [ǫ:] (kǫ:st, nǫ:s, bǫ:l, pǫ:t, rǫ:ka, sǫ:za, Isg rǫ:kǫ:m, sǫ:zǫ:m).

1.122. Fonem /a:/ izgovara se kao [ą:] ili kao glas između [ą:] i [a:].

1.123. Vokale /e:/, /o:/, /a:/ poneki stariji ispitanici izgovaraju kao diftonge [ę:i̯], [ǫ:u̯], [ą:u̯] (lę:ipo mę:iso, mǫ:u̯l, pǫ:u̯t, mą:u̯ce, žą:u̯lec).

1.124. Vokali /u̯: u/ kadšto se izgovaraju kao [u: u]. Neki primjeri dokazuju utjecaj standardnog jezika (usp. učitel : vučiti, mu:š : mo:š, tepsiju : sestro, ro:ko, uzmete : zemete, slavuj, tu:ži i dr.), pod tim utjecajem šire se [u: u] i u druge riječi (usp. vun — vu:n uz vun — vu:n, ku:rje oko — inače: joko!), ali ima i redovitih pojava [u] (npr. kubila; v. 2.141).

1.125. Fonem /ą:/ periferan je, ostvaruje se sporadično u sekundarno produženom naglašenom slogu (są:lo, mą:dvet, Gsg jačmą:na, uz redovito: sąlo, mądvet, jačmąna).

1.126. O alofonima vokalnih fonema vezanim uz neakcentirani slog v. 2.14—2.142.

### *1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | n |
| j | ĺ | | ń |

1.211. V. OLA 28 (Domaslovec; sve upute na opis OLA 28 odnose se samo na pojave, ne i na potvrde — koje mogu biti drugačije ili se drugačije realiziraju).

1.212. Sonant [r] može se interpretirati kao alofon nenaglašenoga /r̥/ u susjedstvu vokala, a [l̥] i [n̥] alofoni su fonema /l/ i /n/.

1.22. Opstruenti

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| č | ǯ | š | ž |
| k | g | x | |

1.221. Fonem /č/ ostvaruje se kao [č'], a /ǯ/ kao [ǯ'].

*1.3. Prozodija*

1.31. Postoji opreka po kvantiteti.

1.32. Akcent je na ultimi ako je duga, a na penultimi ako je ultima kratka (v. i 2.31, 2.311).

1.33. Ton akcenta nije fonološki relevantan.

1.34. Inventar prozodema obuhvaća, dakle, dužinu i kračinu (V: V).

1.341. Dugi se akcent može ostvariti kao ˆ ili kao ~, kajkavskoga tipa, a kratki kao ˇ ili, rjeđe, kao ˝ (»tromi akcent«).

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizam*

2.11. Vrijedi opis OLA 28, ali se izuzima /ạ:/ (v. 1.125).

2.12. Vokali se ne mogu pojaviti uz /r̥: r̥/ i [l̥ n̥].

2.121. Dva se vokala pojavljuju zaredom tek izuzetno, inicijalno u tuđica (auto, uz starije afto), medijalno fakultativnim nestankom /j/ ispred /i: i e: e/ (vuec, boi:m se, uz: vujec, boji:m se). Zijev se u nekih riječi uklanja pojavom /v/ ispred vokala stražnjeg reda (pa:vok).

2.122. Silabemi /r̥: r̥/ ostvaruju se između konsonanata, od kojih prvi ne može biti /č ǯ š/ ni koji sonant osim /m/ i /v/, a /r̥/ i u finalnom položaju iza ploziva (pr̥:vi, cr̥:n, xr̥ǯa:vi, pr̥pr̥, svạkr̥). U jednoj se riječi, dakle, mogu pojaviti dva /r̥/.

2.123. Silabemi [l̥ n̥] pojavljuju se samo u nenaglašenom finalnom položaju iza opstruenata.

2.13. U inicijalnom se položaju, u pravilu, ne pojavljuje /u: u/ (vuxo, Gpl vu:x, vučiti, ali, pod utjecajem standardnog jezika, učitel). I ispred /o: o/ u određenim riječima, tipa vo:ski, vogel (v. 3.2 pod *v*) nastupa inicijalno /v/,

a u drugima, s leksičkim izuzecima, inicijalno /j/ (v. 3.2 pod *j*). Ispred /r̥: r̥/ inicijalno je /x/ (xr̥:š, xr̥ža). O [l̥ n̥] v. 2.123.

2.14. Fonem /o/ izvan naglašenoga sloga obično se izgovara kao [o̜], rjeđe i kao [o] (ko̜rito̜, po̜so̜djo̜:, Gsg vo̜de̜:, ko̜bila — kobila, z ove̜:m, ostavi).

2.141. Na mjestu prednaglasnoga /o/, kad se /o/ ne ostvaruje kao [o̜] ili [o] (v. 2.14) nastupa [u] (a ne [u̯]: kubila, kuva:č, guri:).

2.142. Fonem /ą/ izvan akcenta izgovara se kao [e] ('ime, Gsg i'mąna), pa se u takvu položaju neutralizira opreka između /ą/ i /e/.

### *2.2. Konsonantizam*

2.21—2.212. V. OLA 28.

2.22. Konsonantske skupine

2.221. V. OLA 28.

.222. Postoje ograničenja i u pojavi sonanata uz opstruente. Ovdje se navode neka. Sonant [r] (kao i /r̥: r̥/, v. 2.122) ne može se unutar riječi pojaviti iza /č ǯ/ ni iza (l ĺ n/; uz sonante /l ĺ/ ne pojavljuju se /č ǯ/; opreka između /m/ i /n/ ispred labijala (i na leksemskoj granici) neutralizirana je, u korist /m/.

2.223. Opstruenti /s z c/ ne pojavljuju se ispred /š ž č ǯ ĺ ń/.

2.224. Nisu rijetke početne konsonantske skupine u kojima je prvi član ploziv (v. 3.42).

2.225. Vrijedi opis OLA 28, s razlikom što se kao treći konsonant u inicijalnoj skupini može pojaviti koji od sonanata /v l r ń/ (stva:r, zmlaviti, skriti, zgńiti).

2.226—2.227. V. OLA 28.

2.228. Skupine VCjV ostvaruju se u primjerima tipa latje:, li:stje, jagodje:, osim kad je C labijal (gr̥:mĺe, gro:bĺe, zdra:vĺe) ili koji od sonanata /l n/ (ze:ĺe, ve:nčańe).

2.23. Pojedinačni konsonanti

2.231. Fonem /l/ ispred vokala prednjeg reda i ispred /u̯: u̯/ često se izgovara kao [l'] (uz [l]). Fonem /ĺ/ iza velara a ispred /u̯/ također se izgovara kao [l'], sa sporadičnom mogućnošću izgovora [ĺ] i u tom položaju (kl'uč, kl'un, uz kĺuč, kĺun).

2.232. V. OLA 28.

2.233. Fonem /x/ pojavljuje se u svim položajima u riječi, osim finalno u paradigmatskim morfemima (v. 3.41).

### *2.3. Prozodija*

2.31. Akcent je vezan na zadnja dva sloga riječi ili akcenatske sraslice ('ba:ka, — od ba:'ke: si, os'tavi — osta'vi ju, 'išel — i'šel je, 'oni — o'ni so, 'ku:pil 'si je — ku:'pil je).

2.311. Dugi se akcent može ostvariti na ultimi i na penultimi, kratki samo na penultimi. Ako je zadnji slog dug, akcent je uvijek na njemu (usp. Gsg vo'de:, ža'be:, pšeni'ce:, jago'de:, gla:'ve:, sta:'re: ci:rk've:, la:stavi'ce:). Pri prenošenju akcenta s dugoga sloga taj slog ostaje dug ('ku:pil — ku:'pil je, 'ci:rkva — ci:rk've:).

2.32. Dugi se silabemi ostvaruju pod akcentom ili ispred njega.

2.321. Dugi nenaglašeni silabem ne mora biti na slogu neposredno ispred akcenta (te:li'če:m, la:stavi'ca:m, na kri:ži'ca:j).

2.322. U riječi ili akcenatskoj sraslici (prema potvrdama u građi) mogu se ostvariti dva duga silabema.

2.33. Ispred slijeda sonant+opstruent pod akcentom se ne pojavljuju kratki vokalni fonemi (s'la:mka, Gsg s'ta:rca). Od toga se izuzima vokal /o/, koji i u naglašenom položaju može ostati kratak ('dojti, 'vojska, ali: d'vo:jki, o'lo:fka).

2.331. Fonem /o/ u nekim jednosložnim riječima ostaje kratak i pred jednim sonantom (stol, vol, loj, sol, ali i: bo:l, o:n).

## 3. POVIJESNI IZVOD

### *3.1. Vokalizam*

Silabemi /i: i e: e a: a o: o ɤ: ɤ/ kontinuante su odgovarajućih silabema u ishodišnom sustavu. Osim toga:

i ← ě u tirati, sinokoša

e: ← ě: (te:lo, re:č)
← ę: (me:so, pe:ta, ve:za:la)
← ə (de:n, ste:blo)

e ← ě (mesto, leto)
e izvan akcenta (mekota, kra:dem; v. pod ą)
← o u prefiksu pro- izvan akcenta (prepalo)
← ę izvan akcenta (dąvet, jezika; v. pod ą)
← ə (bezek, lekek, jotec)
← ɤ u čr-, žr- (čere:vo, čere:šńa, žere:be)

ą: ← e, rijetko, u sekundarno produženim slogovima (mą:dvet, pą:če)

ą ← e (nąbo, čąlo; v. i pod *e*)
← ę (jązik, mąkek; v. i pod *e*)
← a u -aj (piščąj — piščaja, dąj, krąj)

a: ← ə: u nekoliko riječi i njihovih izvedenica (la:š, ta:st, ča:st, pa:ń)
← ę: u ža:lec

a ← ə u lan (i izvedenicama), van, lagati, lažlivec i sl.
← ę u jačmen

o: ← ǫ: (ro:ka, po:t, zo:bi; želo:dec)
← ę: (so:nce, Gpl jabo:k)

o ← ǫ (goba, šepnoti)
← ę (boxa)

ʉ: ← u: (ĺʉ:di, trʉ:ba, cʉ:cka f., kotʉ:ra)
← ə: u vʉ:š, vʉ:n

ʉ ← u (krʉx, kukrʉs, strugańa, kupuvati)
← ə u vʉ, Vuzem, vʉn

ę ← (tuđice)

ǫ ← (tuđice)

3.11. Kratki su vokali sporadično nastali i kraćenjem dugih iza nekadašnjeg naglašenog sloga (v. 3.31. pod V).

### *3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j l ĺ r m n ń p b t d c s z č š ž k g x/ kontinuante su odgovarajućih konsonanata u ishodišnom sustavu. Osim toga:

v ← ɷ ispred /ʉ: ʉ/ (vužgati, vʉxo, Gpl vʉ:x) i ispred /o: o/ ← ǫ: ǫ (vo:zek, vozel)
← ɷ u zijevu tipa pa:vok
← u- ispred /m/ (vmre:ti, vmi:la, vmorilo)

j ← rastavljanje ŕ u /rj/, u nekoliko riječi i oblika (ška:rje, morje, večǫrja f., prez. orje)
← ɷ ispred /o: o/←o: o, s rijetkim izuzecima (jo:ĺe, joct, joko, jotec, ali: o:n, orje, osem)
← ɷ ispred a u japa i u nekoliko antroponima

r ← ŕ (gospoda:r, Npl gospoda:ri; i u slijedu /rj/←ŕ, v. pod *j*)
← ž intervokalno u prez. glag. moči i njegovih kompozita

ĺ ← lǝj (vese:ĺe, ze:ĺe)
← j u sljedovima labijali +ǝj- (zdra:vĺe, gro:bĺe, gr̥:mĺe)

ń ← nǝj (ve:nčańe)

f ← (onomatopeje)
← (tuđice)
← v pred bezvučnim opstruentima i u finalnom položaju
← xv- u nekoliko korijena (fa:la, fa:t)

c ← č u čr̥ (cr̥:ni, cr̥le:ni)

č ← ť

ǯ ← ď
← (tuđice)

š ← x u xǝt- u oblicima glagola šteti

*3.3. Prozodija*

3.31. Prozodijske osobine odstupaju od starohrvatskosrpskoga troakcenatskog sustava (sistem D) na drugi način nego u drugim kajkavskim govorima (v. 1.3 i 2.31—2.322).

V: ← V̂ (g'ra:t, 'me:so, Asg g'la:vo; 'pa:lec, 'vo:la, 'si:ti; ta:n'cati; 3. pl. prez. ko'pa:; 'bo:l, 'o:n)

← V̌ (k'ra:l, Gsg že'ne:, Isg že'no:m, prez. le'ti:, m'la:ti, mla:'timo, adj. 'do:bri)

← V̄ pred nekadašnjim akcentom (g'la:va, m'la:tec, Gsg gla:'ve:, mla:'titi, zna:'do:)

← V̂ pred nekadašnjim akcentom ˝ na ultimi, rijetko ('sạ:lo, 'žạ:na, v. pod V)

← V̄ i V̂ metataksom akcenta s antepenultimskih slogova na ultimu u nekim paradigmatskim morfemima (usp. Gsg sta:'re: mate're:, jago'de:, ci:rk've:, Isg sta:'ro:m mate'ro:m, Gpl sta:'re: mate're:, štako'ro:f, Dpl sta:'re:m mate'ra:m, Lpl kole'na:j, kri:ži'ca:j)

V ← V̂ (s'lama, 'joko; lo'pata, se'kira; 'ku:pil — ku:'pil je; s'tol, 'vol; 'loj)

← V̂ ispred i iza nekadašnjeg akcenta ('sạlo, 'jotec; ja'goda, ta:n'cati, mla:'timo; 'išel — i'šel je)

← V̄ iza nekadašnjeg akcenta, rijetko (usp. na g'lavo ← nȁ glāvọ)

*3.4. Gubljenje glasova*

3.41. Fonem /x/ u paradigmatskim se morfemima izgubio (usp. Gpl moje:) ili je prešao u /j/ (usp. Lpl krava:j).

3.42. U nekoliko je riječi nestao inicijalni ploziv ispred drugoga opstruenta (usp. de, če:ra „kći"), ali obično je u tom položaju očuvan ili je zamijenjen frikativom (pšenica, gda, tka:lec; ftič).

3.421. Inicijalno /v/ također se sporadično izgubilo ispred opstruenata i sonanta /l/ (tork, dovec, si, saki, ze:ti, la:s, la:t, ali: vle:čem, v gra:du itd.). Medijalno /v/ nestalo je iz skupina tvr, svl (tṛ:di, četṛ:tek, sle:či).

3.422. Sonant /j/ nestao je iz finalnih skupina -ij, -iji (pi:, skri:, či: „čiji", Dsg Marii — Mari: prema Nsg Marija), a nestao je i u skupini -ji u pridjeva tipa gu:si, ko:zi, mi:ši, bo:ži, ma:či).

3.423—3.43. V. OLA 28.

ANTUN ŠOJAT

# TREBARJEVO DESNO (OLA 35)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

| | | | |
|---|---|---|---|
| i: | u: | i | u |
| ẹ: | ọ: | ẹ | ọ |
| | o: | | o |
| ạ: | a: | ạ | a |

1.11. Silabemi su i /ṛ: ṛ/ (u domaćim riječima) i [l̥ n̥] (u tuđicama).

1.12. Fonem /a:/ izgovara se kao [ạ:].

1.121. Fonemi /ọ: ọ/ izgovaraju se često gotovo kao [u], pa se opreka između /ọ: ọ/ i /u: u/ može neutralizirati (pọ̀:š — pù:š, gọsà:k — gusà:k, 'tọča — 'tuča).

### *1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | n |
| j | | | |

1.211. Sonant /v/ ispred bezvučnih opstruenata i u finalnom položaju fakultativno sudjeluje u korelaciji po zvučnosti (v. 2.211).

1.212—1.213. V. OLA 28 (Domaslovec; upute na opis OLA 28 odnose se na pojave, a ne i na njihove dijalekatske potvrde).

1.22. Opstruenti

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | ʒ | s | z |
| č | ǯ | š | ž |
| k | g | | |

1.221. Fonem /ʒ/ ostvaruje se kao periferni fonem (u slučajevima kao 'bęʒęk, prema Gsg 'bęʒga).

1.222. Fonem /č/ izgovara se kao [č'], a /ǯ/ kao [ǯ'].

*1.3. Prozodija*

1.31.—1.34. V. OLA 28.

1.341. Akcenti su tipično kajkavske realizacije.

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizam*

2.11—2.123. Vrijedi opis OLA 28, s ovim razlikama i dopunama:
(2.11) Uz /ʒ/ mogu se od vokala pojaviti samo /ę: ę o/.
(2.12) Osim što dolaze finalno iza /ŗ: ŗ/, vokali se pojavljuju i ispred tih silabema na morfemskoj granici u medijalnom slogu (zaŗ:zal, za'ŗžal, zaŗ'ʒati).
(2.122) Silabemi /ŗ: ŗ/ pojavljuju se i inicijalno ('ŗža); uz njih se ne može nalaziti /ʒ/, a ispred njih /ʒ š/ (od afrikata se, prema tomu, pred njima pojavljuju /c č/ (čredà:r, črè:vo, čŗ:f — cŗ:n, cŗlą:n; v. i 2.229).

2.13. U inicijalnom se položaju ne mogu ostvariti /u: u ǫ: ǫ/ i [ų̨ ų̨].

2.131. Vokali /ǫ: ǫ/ ne dolaze iza inicijalnoga /v/ (vũ:ski, 'vuglą̨n).

2.14. Opreka između /ę/ i /ą/ može se izvan akcenta neutralizirati u alofonu [e].

2.141. Realizacija fonema /ę/ iza akcenta može biti [ə].

2.142. Fonem /o/ (i /o:/ u primjerima tipa põ:tok) ispred vokala prednje artikulacije i u završetnom zatvorenom slogu realizira se kao [ø] (odnosno [ø:]). Alofon [ø] također je vokal prednje artikulacije i djeluje na /o/ u slogu ispred sebe ('gøvørilę są, 'køkøš, pø:tøk, ali Gsg po'toka).

2.143. U otvorenoj je ultimi višesložnih riječi /o/ prešlo u /ę/ (lę:pę są:lę, Nsg), u jednosložnih se može realizirati i kao [ø] (š'tę — š'tø „tko", ali samo: 'tø).

2.144. U nekih ispitanika može se /u/ ostvariti kao [u], u istim položajima u kojim se /o/ izgovara [ø]. Takva je realizacija fonema /u/ relativno rijetka.

*2.2. Konsonantizam*

2.21. Pojedinačni se konsonanti pojavljuju u inicijalnom, medijalnom i finalnom položaju, osim zvučnih opstruenata, koji su isključeni iz finalnoga položaja (o sonantu /v/ u finalnom položaju v. 2.211). Fonem /ʒ/ ne dolazi ni inicijalno (v. 2.231).

2.211. U korelaciji po zvučnosti ne sudjeluju sonanti, osim, djelomično, /v/, koje se ispred bezvučnih opstruenata i u finalnom položaju obično izgovara kao [u̯], ali mjesto njega može nastupiti i /f/ ('ou̯ca, nù:u̯, Gpl 'tą̀ličau̯ — Gsg 'nofta, k'rof).

2.212. Vrijedi opis OLA 28, s tim da se i u sandhiju /v/ može ostvariti kao [u̯] ('of ją — 'ou̯ ją).

2.22. Konsonantske skupine

2.221. V. OLA 28.

2.222. Postoje ograničenja i u pojavi sonanata u konsonantskim skupinama. Ovdje se navode neka: početni sljedovi sonant+opstruent ne ostvaruju se; iza /l n/ ne pojavljuju se [r r̥: r̥]; opreka između /m/ i /n/ ispred labijala neutralizirana je, u korist /m/.

2.223. Konsonanti /s z c/ ne pojavljuju se ispred /š ž č ʒ ʒ́/ i obratno; afrikate /ʒ ʒ́/ ne mogu doći inicijalno ispred konsonanata uopće (o distribuciji /ʒ/ v. 2.231).

2.224—2.226. V. OLA 28.

2.227. Finalno se može ostvariti skupina od dva opstruenta, rijetko i od tri. U domaćim riječima frekventnije su od drugih skupine /st, šč/ (lì:st, kò:st, jądenà:jst, Gpl jognì:šč, stṛnì:šč — 'tork, z'dolc, z'gorc, 'vojsk „vosak"), a u tuđica su znatno šire mogućnosti u pojavi finalnih konsonantskih skupina.

2.228. V. OLA 28.

2.229. Skupine čr-, žr- često se rastavljaju umetanjem [ə], koje proširuje riječ za jedan slog, ali ne djeluje na metataksu medijalnoga ‿ (čərę̀:vę, čərę̀:šna, žərę̄:bą, uz: črę̀:vę, črę̀:šna, žrę̄:bą; v. 2.31).

2.23. Pojedinačni konsonanti

2.231. Fonem /ʒ/ pojavljuje se samo u medijalnom položaju ispred /g/, a odatle i u drugim položajima u takvih riječi (mę̄:ʒga, Gsg 'bęʒga, 'moʒga, Nsg 'bęʒęk, 'moʒęk).

2.231. V. OLA 28.

*2.3. Prozodija*

2.31. Akcenti 'V i V̂: ne mogu se pojaviti na ultimi (pa ni u enklizi), akcent V̀ ne može se ostvariti na medijalnom slogu (o primjerima kao čərę̀:vę v. 2.229).

2.32. Dugi se silabemi pojavljuju pod akcentom, uz rijetku mogućnost da se ostvare i u slogu neposredno pred kratkim akcentom (ži:'vęti, pla:'titi, uz obično ži'vęti, pla'titi).

2.321. U akcenatskoj jedinici može se ostvariti samo jedan dugi silabem.

2.33. Ispred skupine sonant+opstruent kratki se vokalni fonemi ne pojavljuju — tek se izuzetno u takvu položaju može ostvariti /o/ (slà:mčica, võ:jska, Gsg kõ:nca itd., ali: 'ovca, 'onda, 'vojka, 'vojna „vojska", arh.).

2.331. Vokal /o/ pojavljuje se pred jednim sonantom u imenica kao s'tol, 'vol; 'bor, 'loj, 'lov (u Nsg imenica ž. roda u tom je položaju /o:/, usp. sò:l, bò:l) i u riječi 'on.

## 3. POVIJESNI IZVOD

### *3.1. Vokalizam*

Silabemi /i: i a: a o: o u: u ŗ: ŗ/ kontinuante su odgovarajućih silabema u ishodišnom sustavu. Osim toga:

i ← ĕ, prema građi samo u si'nokoša

ẹ: ← ĕ:
← ə:
← e: e u nekoliko leksema (šẹ̃:va, sẹ̃:stra)
← ẹ:, prema građi samo u knẹ̀:s

ẹ ← ĕ
← o finalno, osim ponekad u jednosložnih riječi (v. 2.143)
← e u izvedenicama riječi sẹ̃:stra, usp. 'sẹstrica

ą: ← e: (lą̀:t „led", ząlą̃:na, Npl nąbą̃:sa, lą̀:žąm, lą̀:gẹl)
← e u sekundarno produženim slogovima (žą̃:na)
← ẹ: (mą̀:sẹ „meso", pą̃:ta, zą̃:ti, potą̃:zal)
← ẹ u sekundarno produženim slogovima (ją̃:zik)

ą ← e
← ẹ
← a ispred j u zatvorenom slogu (k'rąj, 'kąj, 'čitąj, 'dąjtą)

a: ← ə: u nekoliko riječi (dà:n, čà:st, tà:st, là:š, rà:š, và:n)
← ẹ: u žà:lẹc

a ← ə u izvedenicama od là:š ('lažlivec, la'gati)

ǫ: ← ǫ: (ponajčešće u starije generacije)
← l̨: (ponajčešće u starije generacije)

ǫ ← ǫ (ponajčešće u starije generacije)
← l̨ (ponajčešće u starije generacije)

u: ← ǫ: (ponajčešće u mlađe generacije, iza inicijalnoga /v/ uvijek, usp. vũ:ski)
← l̨: (ponajčešće u mlađe generacije)
← ə: u vù:š

u ← ǫ (ponajčešće u mlađe generacije, iza inicijalnoga /v/ uvijek, usp. 'vugẹl)
← l̨ (ponajčešće u mlađe generacije)
← ə u vu, 'Vuzem

l̨ ← (tuđice)

n̨ ← (tuđice)

3.11. Kratki su silabemi nastali i kraćenjem dugih u nenaglašenom slogu, sa sporadičnim izuzecima (v. 2.32).

### *3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j l r n p b t d c s z č š ž k g) potječu od odgovarajućih konsonanata u ishodišnom sustavu. Osim toga:

v ← ⱱ ispred /u: u/ ('vujčẹk, vu'čiti, 'vura — vù:r; 'vuzẹk, vũ:ski, usp. pod *u*: *u*)

← x u medijalnom i finalnom položaju iza /u: u o: o/, s mogućim izuzecima (sũ:vi, sù:v, plõ:va, 'kuva, uz: 'kujna, sù:)
← Ø u zijevu, u riječima tipa pà:vǫk, 'pavuzina

j ← rastavljanje ŕ u /rj/ ispred vokala, u nekoliko leksema ('morją, prez. jõ:rją)
← rastavljanje nepočetnoga ń u /jn/ ('kojn, kõ:jnski; kao ń se ponaša i skupina nǫj: grajną:, sẹmą̃:jną; v. i pod *n*)
← Ø ispred /o: o/, s rijetkim izuzecima (jò:s, jõ:jer „orah", 'joko, jorà:č., ali: 'on, 'osem, õ:d vas)
← Ø ispred /a/ u nekoliko antroponima i u apelativu 'japa
← x intervokalno iza prednjih vokala (snę̃:ja, 'nijov, 'tiję „tiho", Npl grę̃:ji). Prema oblicima u kojima je /j/ zamjena za medijalno x često /j/ nastupa i mjesto finalnoga x ('tij prema 'tija, 'tiję, ali i: grę̀: prema grę̃:ji i sl.)

l ← Í (lù:di „ljudi", že'lęzę, pogũ:blạn)

r ← ŕ ('bura, 'zora, 'vạčạra f. i prez., pastì:r — pastĩ:ra; također i u /rj/ ← ŕ, v. pod *j*)
← ž intervokalno u prez. glag. 'moči i njegovih kompozita

n ← ń (svĩ:na, negò:f; v. i pod *j*)
← Í u -mÍ- (zą̃:mna, vją̃:mną „uzima", prì:mną „prima")

f ← (tuđice)
← (onomatopeje)
← v pred bezvučnim opstruentima i u finalnom položaju, sporadično (v. 2.211)
← xv- (fà:la, fà:t, fõ:ja)

c ← č u čʦ, s rijetkim izuzecima (cʦ̀:n, cʦlą̀:n, ali: čʦ̀:v)

ʒ ← z ispred /g/, a onda analogijom i u drugim položajima u takvih riječi (mę̃:ʒga, Gsg 'bẹʒga, 'moʒga, Nsg 'bẹʒẹk, 'moʒẹk)

č ← ť

ǯ ← ď

š ← x u xǝt- u oblicima glagola š'tẹti i u xt- → kǝt- u zamjenici š'tẹ „tko".

### *3.3. Prozodija*

3.31. Prozodijske se osobine izvode iz starohrvatskosrpskoga troakcenatskog sustava (sistem D).

V̀: ← ̂ (uključujući i primjere kao sò:l, bò:l)
← ~ na ultimi (gospodà:r, također i: gospodà:r ją)

Ṽ: ← ~
← prijelaz ˋ s ultime na penultimu (zĩ:ma, nã:sip, võ:da, jõ:bras; v. i pod 'V)
← prijelaz ̂ s medijalnih slogova na prethodni dug slog (pĩ:sala, žĩ:vẹla)

'V ← ˋ (osim ˋ na ultimi; uključuju se i primjeri kao 'vol, 'loj, 'on, 'vojna, v. 2.33, 2.331)

← prijelaz ˋ s ultime na kratku penultimu, rijetko ('žąna, uz redovito žą̃:na)

← prijelaz ˆ s medijalnih slogova na prethodni kratak slog ('zalazi, 'zaitana itd., pa i: 'na glavu, 'do pasa itd.)

V: ← V̄ na slogu neposredno ispred medijalnoga ˋ, rijetko (pla:'titi; v. i pod V)

V ← V̆

← V̄ neposredno ispred akcenta ˋ na medijalnom slogu (Gsg su'sẹda, adj. su'sẹdov, inf. ži'vẹti, pla'titi, ptc. vik'nọli itd., uz sporadičnu mogućnost čuvanja V̄ u tom položaju; v. pod V:)

← V̄ iza naglašenoga sloga

← ˋ na ultimi (glã:va, nõ:ga).

*3.4. Gubljenje glasova*

3.41. Konsonant *x* nestao je iz sistema (ì:ža, prà:, 'ɽža, zaɽ:zal, sũ:va, snẽ:ja, Gpl mõ:jẹ). Pod utjecajem standardnog jezika ima sporadičnih potvrda restituiranja *x*.

3.42. V. OLA 28.

3.421. Inicijalno /v/ obično je nestalo ispred drugih konsonanata, osim ispred [r] i katkad ispred /l/ (čą̃:ra „jučer", 'tork, zą̃:ti, dõ:vẹc, 'nọk, živì: grã:du, là:s, là:t, ali vlą̃:či „vući"). Kao prefiks *v-* ponaša se i nekadašnje prefiksalno *u-* ispred /m/ ('miti są, mĩ:va są, mrẽ:ti, mrẹ̀:l), sporadično i pred kojim drugim konsonantom (usp. dą̃:ją są „udaje se"). Medijalno /v/ nestalo je iz skupina tvr, svl (tɽ̃:di, čątɽ̃:ti, slą̃:čą).

3.43. V. OLA 28.

DALIBOR BROZOVIĆ I JOSIP LISAC

# **HOMOK** (FERTŐHOMOK; OLA 153)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

| | | | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| i: | | | | | u: | | | | | | u |
| | ẹ: | | | ọ: | | | ẹ | | | ọ | |
| | | e: | | o: | | | | e | o | | |
| | | | a: | | | | | | a | | |

1.11. Silabem [r̥] pojavljuje se okazionalno (u građi samo u primjerima 'čr̥n X 'čr̥ni, t'vr̥d i 'pr̥per || 'pạrpạr).

1.12. Glasovna vrijednost vokalskih fonema /ẹ(:)/, /e(:)/, /ọ(:)/ i /o(:)/ pokazuje izvanrednu varijabilnost (v. 2.14—2.1721).

1.13. Fonem /a:/ ostvaruje se redovno kao [ạ:], a fonem /a/ ostvaruje se pod naglaskom kao [ạ] i izvan naglaska kao [a].

### *1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | |
| j | ĺ | | ń |

1.211. Glas [i̯] (obična realizacija fonema /j/) fonetski se ne identificira s neslogovnim dijelom diftongâ [e(:)i̯, ẹ(:)i̯, ại̯, i̯e(:), i̯ẹ(:)] (v. 2.15).

1.212. Fonem /v/ ponaša se djelomično kao šumni konsonant (v. 2.2313).

1.213. Silabični sonant [r̥] (v. 1.11) poziciona je varijanta fonema /r/.

1.22. Šumni konsonanti (turbulenti, opstruenti)

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| | ḋ | | |
| č | | š | ž |
| k | g | x | |

1.221. Fonem /x/ ostvaruje se prema zapisima kao [x] ili [ɦ] u slobodnoj varijaciji ('xerđa prema 'ɦerđave).

*1.3. Prozodija*

1.31. Mjesto akcenta ima distinktivnu funkciju.

1.32. Svi vokalski silabemi mogu biti kratki i dugi, ali sonantski silabem [r̥] samo je kratak.

1.33. Dugi vokali automatski su naglašeni.

1.34. Dugi naglašeni vokali imaju uglavnom silaznu intonaciju.

1.341. Kod nediftonških alofona dugih vokalskih fonema pojavljuje se fakultativno uzlazna intonacija u ograničenom broju primjera i uz pozicijska ograničenja (v. 2.331—2).

1.35. Inventar prozodema obuhvaća dakle tri akcenta (V̀:, 'V i fakultativno V̂:), kao i nenaglašenu kračinu (V).

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizam*

2.11. Distribucija vokalskih fonema uglavnom je slobodna, tj. većina se može pojaviti u početnom, srednjem i dočetnom položaju, ispred i iza pojedinih konsonanata; za ograničenja v. 2.12—3.

2.12. Dva se vokala obično ne ostvaruju uzastopce: pò:u̯k „pauk", ńą̑:će || ńò:u̯če „mijauče" i sl.

2.13. Kod vokala /u(:)/, /o̧(:)/, /e̯(:)/ i /a(:)/ javljaju se stanovita distribucijska ograničenja.

2.131. Ispred fonema /u(:)/ i /o̧(:)/ javlja se protetski /v/: 'vučil, vušè:i̯so, vù:š, 'vuglen, vò:u̯zek, vu̯ò:ski, ali 'udril, učinì:, 'ura, 'usnica i sl.

2.132. Fonem /e̯(:)/ ne dolazi u početnoj poziciji.

2.133. Vokal /a(:)/ obično ne dolazi ispred nazala: p'lomen, rò:na, kò:u̯men || kò:u̯mą̑n, s'loma, d'lon, lò:nski, brò:u̯na, dò:u̯m, srò:u̯m, s'lu̯omni, ali 'mą̑ńe || 'mą̑ńą̑ || 'mońe i nenaglašeno ka'menček, kami̯e̯:ńe.

2.14. Fonemi /a(:)/ (v. 1.13), /i(:)/ i /u(:)/ nemaju pozicijskih alofona, a fonemi /e(:)/, /e̯(:)/, /o(:)/ i /o̧(:)/ posjeduju velik broj alofona koji su samo djelomično uvjetovani pozicijski ili prozodijski i koji su većim dijelom zajednički dvama fonemima, tako da se u pretežnom broju slučajeva može samo pretpostavljati radi li se o fonemu /e(:)/ ili /e̯(:)/ odnosno /o(:)/ ili /o̧(:)/. Situaciju samo donekle olakšavaju pozicijska i prozodijska ograničenja, kvantitativni omjeri i veoma visok stupanj dubletnosti.

2.15. Fonemi /e:/, /ę:/, /o:/ i /ǫ:/ i naglašeni /e/, /ę/, /o/ i /ǫ/ posjeduju monoftonške i diftonške alofone, s time da neslogovni glas (i̯ ili u̯), reduciran ili ne, dolazi i ispred i iza slogovnoga. Dugi i kratki diftonzi ponašaju se jednako kao odgovarajući monoftonzi izuzev u prozodiji.

2.151. Fonem /e:/ ima kao osnovni alofon [ą:] (točna fonetska vrijednost zapravo je [ɛ:]). Taj je alofon prilično čest i pozicijski je, čini se, neuvjetovan: mą:tąm, pą:ro || pą̃:ro, bą:rąm || bą̃:rąm, 'tąlą || tą:lą, ną:bo, zdą:nec || zdą̃:nec, rizgą:čą || rizgè:čą „rže, njišti", sadją: „voćnjak", są:lo, čą:ra || čą̃:ra „jučer", čą:šąń || čą̃:šąń „češnjak", jè:zik || ją̃:zik i sl.

2.152. Ostali alofoni pretpostavljenoga fonema /e:/ (v. podrijetlo /e:/ u 3.1) zajednički su s pretpostavljenim fonemom /ę:/ (v. podrijetlo /ę:/ u 3.1), uz stanovite kvantitativne i pozicijske razlike.

2.1521. Glas [e:] zapisan je relativno rijetko, a gotovo je podjednako čest i javlja se u sličnim uvjetima kao alofon fonemâ /e:/ i /ę:/. Usp. za pretpostavljeni fonem /e:/: odną:sem || odnè:sąm, zè:je || zè:ją || zę̀:ĺą || zi̯è:ĺe || zi̯è:je || zi̯è:ją, rè:men || 'rąmen, jè:zik || ją̃:zik, pè:tek, vè:zal || vẽ:zal, stezè: || stezè:i̯ Gsg, vè:žą, rè:p itd., i nešto rjeđe za pretpostavljeni fonem /ę:/: drè:vo || drè:i̯vo, čąrè:šńa, vrè:me || vrę̀:mą, kadè: || kad[i̯]èn || d[i̯]è „gdje" itd.

2.1522. Diftong [i̯e:] obično predstavlja pretpostavljeni fonem /ę:/: bi̯è:zga || bę̀:zga || bè:i̯zga, d[i̯]è:ska, si̯è:kla || sè:i̯kla, bi̯è:lo || bè:i̯lo, stri̯è:xa, nevi̯è:sta || ne'vi̯esta, sli̯è:p || slę̀:p itd. Osjetno rjeđe stoji za pretpostavljeni fonem /e:/: zi̯è:ĺe || zi̯è:je || zi̯è:ją || zè:je || zè:ją || zę̀:ĺą, zeli̯è:ni, mi̯è:so || mę̀:so, pi̯è:t || pè:i̯t i sl.

2.1523. Diftong [e:i̯] znatno češće predstavlja pretpostavljeni fonem /ę:/: tè:i̯, bè:i̯zga || bę̀:zga || bi̯è:zga, pè:i̯sek, cè:i̯pit, sè:i̯no, cè:i̯na || cę̀:na, vè:i̯nec, lè:i̯s, snè:i̯g, svè:i̯ča, vlè:i̯čt, sè:[i̯]čąm || sè:i̯čem, povrè:i̯slo itd. Rjeđe je predstavljen pretpostavljeni fonem /e:/, uglavnom u zatvorenom slogu: jè:i̯ž || jè:i̯š || jè:ž, lè:i̯d (Gsg 'ląda), 'męd || mè:i̯d, kolè:i̯s || ko'les (Gpl), rè:[i̯]d, svè:i̯t X svę̀:ti, čè:i̯lec || čą:lec „pčela", smątjè:j || smątję̀:j (Nsg „smeće"), grè:i̯da, dąvè:i̯ti || dą'vei̯ti.

2.1524. Glas [ę:] zastupa obično pretpostavljeni fonem /ę:/: bę̀:zga || bi̯è:zga || bè:i̯zga, lę̀:n „lijen", gńę̀:zdo || gńi̯ę̀:zdo, ždrę̀:bą || ždri̯ę̀:bą || ždrę̀:i̯bą, cę̀:na || cè:i̯na, vrę̀:mą, plę̀:l „plijevio", mrę̀:l „umro" itd. Pretpostavljeni fonem /e:/ zastupan je rjeđe, obično u zatvorenim slogovima: tę̀:lci (Nsg 'tąlą || tą:lą), žę̀:n (Nsg 'žąna), pę̀:rją (Nsg pą:ro || pą̃:ro), posve rijetko u otvorenom slogu: mę̀:so || mi̯è:so, svę̀:ti X svè:i̯t.

2.1525. Diftong [i̯ę:] predstavlja uglavnom pretpostavljeni fonem /ę:/: mi̯ę̀:gla, cvi̯ę̀:t || cvę̀:i̯t, gńi̯ę̀:zdo || gńę̀:zdo, bri̯ę̀:g || brè:i̯g, ždri̯ę̀:bą || ždrę̀:bą || ždrę̀:i̯bą, bi̯ę̀:li || bè:i̯li. Iznimno je predstavljen pretpostavljeni fonem /e:/: kam[i̯]ę̀:ńe, poti̯è:gną || po'tęgną.

2.1526. Diftong [ę:i̯] predstavlja gotovo isključivo pretpostavljeni fonem /ę:/: pę̀:i̯vec itd. (v. dubletne primjere u 2.1525). Pretpostavljeni fonem /e:/ zapisan je samo u smątjè:i̯ || smątjè:i̯ Nsg, žę̀:i̯den || žę̀:i̯den || 'žąjen i jè:i̯tra.

2.153. Pretpostavljeni fonem /o:/ „preklapa" se u svim alofonima s pretpostavljenim fonemom /ọ:/ (v. 3.1), uz određene frekvencijske i pozicijske razlike, ali pretpostavljeni fonem /ọ:/ „preklapa" se još i s fonemom /u:/ (s time da nije zabilježen ni jedan obratan slučaj, jer je fonem /u:/ predstavljen isključivo vokalom [u:]).

2.1531. Glas [o:] predstavlja uglavnom pretpostavljeni fonem /o:/: ò:s || ò:u̯s, nò:ga || nᵘò:ga, glibò:ki, onò: itd. Tu se svrstavaju i primjeri kao lò:nski „lanjski", svińò:m (Dpl), zvirjò:ńek, rò:na „rânā", slò:n „slan" (v. 2.133). Fonem /ọ:/ predstavljen je u građi samo primjerima mò:ka || 'mou̯ka „brašno", žąlò:dec || 'žąlodec.

2.1532. Diftong [u̯o:] predstavlja najčešće pretpostavljeni fonem /o:/: ku̯ò:nec „kraj", ru̯ò:g || ru̯ò:k, kᵘò:ca „kvočka", nᵘò:s || nò:u̯s, kᵘò:ren || ku̯ò:rạn, kᵘò:ža || 'kᵘoža, ku̯ò:ra, bu̯ò:r, zᵘò:b || zò:ᵘb „zob", plᵘò:t, ᵘò:n || ò:ᵘn, nᵘò:ž || nᵘò:š Gsg nᵘò:ža. Samo je iznimno predstavljen pretpostavljeni fonem /ọ:/: vᵘò:ski, sᵘò:ncą || sᵘò:nce.

2.1533. Diftong [o:u̯] zastupa uglavnom pretpostavljeni fonem /ọ:/: zò:u̯b „zub", tò:u̯p, mò:u̯ž || mò:u̯š, rò:u̯ka || rọ̀:ka, kò:u̯t, vò:ᵘk || 'fạrkaš, žò:u̯t, X žò:u̯ti, čò:u̯n, tò:u̯č || tù:č, stò:u̯p || stù:p, sò:u̯sąd. Rjeđe je predstavljen fonem /o:/: ò:u̯s || ò:s, tò:u̯r „tvor", ò:ᵘn || ᵘò:n, bò:ᵘg || bᵘò:g, zò:ᵘb || zᵘò:b, člò:u̯vek, nò:u̯s || nᵘò:s. Ovamo se svrstavaju i primjeri kao kò:u̯mạn || kò:u̯men „kamen", dò:u̯m (1. sg), srò:u̯m, strò:u̯n, brò:u̯na.

2.1534. Glas [ọ:] općenito je rijedak, a zastupa uglavnom pretpostavljeni fonem /ọ:/: rọ̀:ka || rò:u̯ka, poblọ̀:đeni || poblò:u̯đeni, rastọ̀: (3. pl). Fonem /o:/ zastupan je samo iznimno u primjerima mọ̀:rą || 'mᵘorą „može", mọ̀:gel || 'mᵘogel.

2.1535. Diftong [u̯ọ:] zastupa pretpostavljeni fonem /ọ:/. U građi se našao samo primjer gu̯ọ̀:st || gò:u̯st, gu̯ọ̀:sti || gò:u̯sti.

2.16. Kod kratkih vokalskih fonema, analogno kao kod dugih, problem je jedino u atribuiranju pojedinih alofona pretpostavljenim fonemima /e/ i /ẹ/ odnosno /o/ i /ọ/ (v. 3.1).

2.161. Kratki diftonški alofoni fonemâ /e/, /ẹ/, /o/ i /ọ/ javljaju se gotovo isključivo pod akcentom.

2.162. Glas [ą] pod naglaskom zastupa pretpostavljeni fonem /e/ vrlo često: vrą'tąno, 'zą̀len, 'sąlo || są̀:lo, ro'šąto „rešeto", od'nąsąl || od'nąsel, 'saḑąn || 'saḑen, 'šąnična, mądva „medvjedica", 'vą̀lika, ždre'bąta, 'tą̀lą || tą̀:lą, tą'ląta, 'zą̀t, 'žą̀t, 'mąxąk || 'mąkąk, go'vądina itd. U ostvarivanju pretpostavljenog fonema /ẹ/ zabilježeno je samo 'rąn „hren", 'lą̀n „lan" i ko'ląno, ko'lą̀n (Gpl, Npl ko'le̯ina).

2.1621. Nenaglašeni vokal [ą] predstavlja češće pretpostavljeni fonem /e/: šą'nica, lątì: || letì:, prąz „bez", lą̀:ją || lą̀:je, rą̀:stąm, pẹ̀:rją, klą̀čì:, zà:jcą (Apl), ždrẹ̀:bą, 'pi̯ešą „pješice", 'si̯emą itd. Pretpostavljeni fonem /ẹ/ zastupan je manje, ali ne rijetko: vrą'tąno, 'sou̯sąd, są'kira || se'kira, 'jąrąm || 'jąrem, 'mąkąk || 'mąxąk, 'dou̯žąn, od'nąsąl || od'nąsel itd.

2.1622. Diftong [ą̯i̯] zabilježen je samo jednom, možda zabunom: dẹ'cą̯i̯ || dẹcè:i̯.

2.163. Vokal [e] nije čest pod naglaskom. Zastupa obično pretpostavljeni fonem /ẹ/: p'levnica „pljevnja", nạ'deĺa || nạ'deja, žạ'lezo || žạ'li̯ezo || že'li̯ẹzo || že'lei̯zo, sou̯'seda || su'sⁱeda (Gsg), 'kesno, 'legek || 'lexek itd. Pretpostavljeni fonem /e/ zastupan je vrlo rijetko: sa'd́en || sa'd́ạn, 'sedlo || 'sạdlo.

2.1631. Nenaglašeni vokal [e] obično predstavlja pretpostavljeni fonem /ẹ/: ždre'bạta, se'kira || sạ'kira, bežì:, svet'lina, rạ̀:bec || rạ̃:bec, 'jạrem || 'jạrạm, stezè: || stezẹ̀:i̯ (Gsg), desè:i̯k (Gpl), ste'zica itd. Rjeđe je zastupan pretpostavljeni fonem /e/: letì: || lạtì:, lạ̀:je || lạ̀:jạ, 'rạmen || rè:men, že'lei̯zo || že'li̯ẹzo, žạ'lezo || žạ'li̯ezo i sl.

2.1632. Diftong [i̯e] predstavlja gotovo isključivo fonem /ẹ/: su'si̯eda (Nsg), o'ri̯evec „lješnjak", 'si̯etva,'si̯emạ, 'pi̯ešạ, 'li̯etos, z'ri̯el, 'si̯eč || si̯ẹ̀:č || sè:i̯čt, ka'dⁱen || dⁱe || kadè:, c'vi̯el, 'di̯enes || 'dⁱenạs, s'nⁱexa, s'ti̯eza itd. Pretpostavljeni fonem /e/ zapisan je samo iznimno: o'vi̯enạ „uvene".

2.1633. Diftong [ei̯] nije čest, a zastupa obično pretpostavljeni fonem /ẹ/: že'lei̯zo || že'li̯ẹzo || žạ'lezo || žạ'li̯ezo, 'sei̯čen || 'si̯ečen, 'lei̯po, ko'lei̯na (Npl), 'dei̯kla || de'vičica, d'vei̯ || d'vẹi̯, 'tei̯den. Rijetko je predstavljen pretpostavljeni fonem /e/: 'rei̯bro, t'rei̯ti, dạ'vei̯ti || dạvè:i̯ti.

2.164. Naglašeni vokal [ẹ] predstavlja obično pretpostavljeni fonem /ẹ/: st'rẹxạ (Npl), žd'rẹbạtu || ždre'bạtu, g'rẹˣ || g'rẹⁱ, 'bẹjil || 'bi̯ẹľil, 'vẹnci. Samo iznimno zastupljen je fonem /e/: po'tẹgnạ || poti̯ẹ̀:gnạ.

2.1641. Nenaglašeni vokal [ẹ] zastupan je samo u primjerima dẹlà:č, dẹ'cại̯ || dẹcè:i̯.

2.1642. Diftong [i̯ẹ] zastupa, čini se, samo pretpostavljeni fonem /ẹ/: žd'rⁱẹbiči, ž'li̯ẹzda, t'ri̯ẹbit || trⁱè:bit, 'di̯ẹľil, p'li̯ẹvạ (Npl), 'si̯ẹče, 'bi̯ẹľil || 'bẹjil, že'li̯ẹzo || že'lei̯zo || žạ'lezo, žạ'li̯ezo, c'vi̯ẹtạ, 'ži̯ẹńe, po'li̯ek:o, s'tⁱeklo.

2.1643. Diftong [ẹi̯] zabilježen je samo u primjerima g'rẹⁱ || g'rẹˣ, d'vẹi̯ || d'vei̯ za /ẹ/ i 'pẹita za /e/.

2.17. Pretpostavljeni fonemi /o/ i /ọ/ „preklapaju" se u nekim alofonima uz određene frekvencijske i pozicijske razlike, ali pretpostavljeni fonem /ọ/ „preklapa" se još i s fonemom /u/ (s time da nije zabilježen ni jedan obratan slučaj, jer je fonem /u/ predstavljen isključivo vokalom [u]).

2.171. Glas [o] pod naglaskom predstavlja uglavnom samo pretpostavljeni fonem /ọ/: s'nop || s'nᵘop, 'moĺ || 'moj „moljac"; „crv", 'konski, 'golọb || 'gᵘolob, g'rozd || grᵘozd, s'loma „slama", d'lon. Pretpostavljeni fonem /ọ/ zastupan je samo primjerom 'moški.

2.1711. Nenaglašeni vokal [o] predstavlja uglavnom fonem /o/: lo'pạta, nosì: || nᵘò:si, drè:vo || drè:i̯vo, o'rija. Pretpostavljeni fonem /ọ/ javlja se iznimno: 'gᵘolob || 'golọb.

2.1712. Diftong [u̯o] najčešći je predstavnik naglašenoga pretpostavljenog fonema /o/: 'ᵘobad, 'mᵘoĺa || 'mᵘoja, 'kᵘoń, 'vᵘol, 'kᵘoš, 'gᵘodina, „kiša", 'pᵘološka „stjenica", 'kᵘokoš, 'kᵘočka „kvočka", 'mᵘotinka, s'lᵘomni „slamni" i sl. Pretpostavljeni fonem /ọ/ predstavljen je samo iznimno: 'pᵘopek.

2.1713. Diftong [oụ] predstavlja uglavnom naglašeni pretpostavljeni fonem /ọ/: 'mọụka || mò:ka, 'loụg, 'doụg, 'doᵘžạn, 'poụn || 'pun itd., posve iznimno nenaglašeni /ọ/ u primjeru soụ'seda || su's$^{i}$eda Gsg. Naglašeni fonem /o/ predstavljen je veoma rijetko: 'noụč, i'moᵘmo 1. pl. praes.

2.172. Naglašeni vokal [ọ] rijedak je i predstavlja isključivo pretpostavljeni fonem /ọ/: ki'pọča, štir'jọm, pạti'jọm.

2.1721. Nenaglašeni vokal [ọ] predstavlja također samo pretpostavljeni fonem /ọ/: 'žạlọd, 'kᵘopajọ, 'viknọl, mlạ:tijọ itd.

2.18. Fonemi /ọ:/ i /ọ/ ostvaruju se u nekim primjerima fakultativno kao [u:] i [u]: 'gᵘoluba || 'golọba, 'gᵘolubi, su's$^{i}$eda || soụ'seda Gsg (Nsg sò:ụsạd), su's$^{i}$eda Nsg, 'poụn || 'pun, tù:č || tò:ụč, stù:p || stò:ụp itd.

*2.2. Konsonantizam*

2.21. Svi se konsonanti mogu pojaviti u početnom, srednjem i dočetnom položaju, uz stanovita ograničenja u finalnoj poziciji.

2.211. Zvučni šumni konsonanti i sonant /v/ fakultativno se obezvučuju u finalnoj poziciji: rᵘò:g || rᵘò:k, jè:i̯ž || jè:i̯š || jẹ̀:ž, krạ̀:v || krạ̀:f Gpl. U većini zapisa zvučnost je ipak očuvana.

2.22. Sonanti /l/ i /n/ fakultativno se palataliziraju ispred /i/, uz moguću neutralizaciju s /ĺ/ i /ń/: lì:cạ, lì:ščạ, b'ľista, g'ľista, mo'ľitva || mo'jitva, štig'ľinec || štig'ĺinec, fạ̀:ľim || fà:ĺim, onì:, učin'ì: (3. sg), 'gon'im || 'gońim.

2.221. Sonant /ĺ/ prelazi fakultativno u svim pozicijama u /j/, uključujući i ĺ ← /l/+/i/: 'divĺi || 'divji, 'ĺucki || 'jucki, klù:č || kjù:č, 'moĺ || 'moj, švạ̀:ĺa || švạ̀:ja, mo'ľitva || mo'jitva i sl. Rijedak je obratan proces: 'ᵘori̯ || 'ᵘoriĺ „orah", o'rija Gsg.

2.222. Fonem /ĺ/ općenito je nestabilan, pa fakultativno alternira i s /l/ i sa skupinom /lj/: krạ̀:l || krạ̀:j, ĺũ:di || jũ:di || ĺù:di || ljù:di Gpl, vesè:ĺe || vesè:lje || vesè:jạ, 'meĺem || 'meljạm i sl.

2.23. Konsonantske skupine

2.231. Od mnogobrojnih ograničenja u vezi sa sonantima u konsonantskim skupinama navodimo sljedeća:

2.2311. Dva se sonanta mogu naći u početnom položaju samo pod uvjetom da je prvi od njih /m/ ili /v/ (v. i 2.2314).

2.2312. U slijedu šumni konsonant+/v/+/r/ (ili tautosilabički slijed [ạ(:)r]) ispada /v/ u primjerima: s'rạka, če'tertek, š'terti itd.

2.2313. Sonant /v/ ne dolazi ispred bezvučnih suglasnika: 'ᵘofca, 'ᵘofčica i sl. a iza /k/ je fakultativan: crì:kva || crì:kfa, 'merkva || 'merkfa.

2.2314. U početnom položaju fonem /m/ može stajati samo ispred sonanata /r/ i /l/: m'l$^{i}$ečni, m'li̯el, m'rạz.

2.23141. Inicijalni /v/ ispred suglasnika uglavnom otpada: 'si, čą:ra || čą̃:ra, 'dᵘovec, 'nuk, rą:bec || rą̃:bec, lą:si, ali: vrą:g, vlè:ⁱčt, v'dịexnul.

2.2315. Opreka između /m/ i /n/ neutralizirana je ispred labijala u korist /m/.

2.2316. Sonant /r/ ne pojavljuje se iza drugih sonanata (izuzev /m/ i /v/) ni iza /đ/.

2.2317. U početnoj skupini /čr/ razvija se vokal /ą/: čąrè:šńa, čąrè:ⁱvo, 'červ || 'čerf || 'čąrv || 'čąrf „gusjenica", 'čąrjąn.

2.232. Konsonanti /s z c/ ne pojavljuju se ispred /š ž č/ i obratno.

2.233. Nisu zabilježene početne skupine ploziv+drugi šumni konsonant: 'tica, šą'nica, čè:ịlec || čą:lec „pčela", kò:, 'dⁱe || kadè: || ka'dⁱen, čą:r || čⁱę̣:r || čì:.

2.234. Skupina xv- pojednostavnjuje se: fą:l'im || fą:Ĺim.

2.235. U inicijalnim skupinama od tri suglasnika prvi može biti samo /s z š ž/, srednji jedan od ploziva ili /m/, a treći jedan od sonanata /l r/, rjeđe /v n ń/.

2.2351. Za medijalne skupine od tri konsonanta vrijede iste mogućnosti, s time da prvi može biti i sonant (najčešće /r/).

2.236. Dočetne dvokonsonantske skupine jesu s jedne strane -st, -zd i s druge strane -rC ('tᵘork, 'vert).

2.2361. Kombiniranjem tih dviju vrsti dočetnih skupina mogu se dobiti i trokonsonantske: 'perst.

2.2362. U dočetnim konsonantskim skupinama dentalni ploziv fakultativno otpada: 'rądost || 'rąds, rą:st || rą:s „rasti", kò:ụs || kò:ụst || kᵘò:s || kᵘò:st.

2.2363. Izolirani su primjeri dočetnih skupina: vlè:ⁱčt, jediną:js itd.

2.237. Pod madžarskim utjecajem javljaju se i skupine od dva ista suglasnika (npr. 'hąč:u || 'hač:uⁱ „labud"), pa onda i u domaćim riječima: po'lⁱęk:o.

2.24. Fonem /f/ pojavljuje se u tuđicama i onomatopejama, zatim umjesto /v/ (v. 2.211. i 2.2313) te u primjerima kao fą:l'im || fą:Ĺim.

### *2.3. Prozodija*

2.31. Svaki od postojećih dugih i kratkih prozodema (v. 1.35) može se kombinirati sa svakim odgovarajućim vokalskim fonemom (v. 1.1).

2.311. Okazionalni silabem [ṛ] zabilježen je samo naglašen (v. 1.11).

2.312. Akcent V̂: moguć je samo na nediftonškim alofonima (u građi nema primjera za /o:/ i /o̜:/).

2.32. Akcent V̀: moguć je na svakom slogu u riječi.

2.33. Akcent V̂: zabilježen je u nepunih 50 leksema, i to u 90% slučajeva dubletno s V̀: ili iznimno s 'V.

2.331. Prozodem V̂: javlja se gotovo isključivo u penultimi (iznimka je samo oblik dą̃:vate || dą:vate).

2.332. Prozodem V̋: dolazi gotovo samo u otvorenim penultimama (iznimke su samo ją̃:čka || ją̃:čka i fũ:čkam || fù:čkam) i uglavnom samo u dvosložnim riječima (iznimke su samo držž̨:lo || držž̨:lo, čapĩ:cek || čapì:cek „cijep").

2.34. Akcent 'V uglavnom ne dolazi na ultimi (iznimke su rijetke i dolaze prvenstveno dubletno i(li) na diftonškim alofonima kratkih vokala: sa'đen || sa'đạn, nafa'leič „spomenak", kom'loị „hmelj", naprafor'goị „suncokret", ka-'dⁱen || kadè: || 'dⁱe, dẹ'cạị || decè:ị Gsg, ko'les || kolè:ị̣s Gpl, ker'vav, đuj'toⁱ „šibice", čạ'roⁱm Dpl, ig'raj, pla'ti Imperat., pạti'jọm DIpl.

2.35. U naglasnoj cjelini može biti samo jedan dug silabem, uvijek naglašen.

2.36. Građa ne daje podatke za sudbinu naglašenoga sloga ispred sonanta + drugi konsonant.

## 3. POVIJESNI IZVOD

### *3.1. Vokalizam*

Vokalski silabemi /i: i e: e a: a o: o u: u/ potječu od odgovarajućih vokala u ishodišnom sustavu. Osim toga:

i ← ě sporadično ('pina, pos'lidńi || pos'lińi, si'nokoša, vì:šajọ, crì:kva || crì:kfa), zatim u sufiksalnim morfemima ('živit || žĩ:vit, 'vidil, glạ̀:vi Dsg i sl.) i ispred j ('sijem, s'mijem‿sạ, o'rija „orah" Gsg).

ẹ: ← ě:
← ə(:) bẹ̀:zga || bⁱè:zga || bè:ⁱzga, miẹ̀:gla, dⁱè:ska, i sl.
← i: sporadično u dočetnom -ir: pastè:r

ẹ ← ě
← ə 'kesno, 'dẹnes || 'dⁱenạs || 'dⁱenes, s'tⁱeza, 'vⁱes „sav", s'tⁱẹklo, po'lⁱẹk:o itd.

e: ← ẹ:
← ṛ: unutar sastava tautosilabičnoga slijeda /ạ:r/ (zạ̀:rńe, kè:rči)

e ← ẹ
← ṛ unutar sastava tautosilabičnoga slijeda /ạr/ ('sạrp || 'serp, 'čạrv || 'čarf || 'červ || 'čerf)
← ə sporadično: 'lạn

a: ← ə: sporadično: (lạ̀:ž, tạ̀:st)

a ← ə sporadično ('lạžạm, la'živec || lažì:vec)

o: ← a: ispred nazala (lò:nski, rò:na adj. „rānā", slò:n, dò:ụm l. sg. praes., svińò:m Dpl, vargò:ń, zvirjò:ńek)
← ə: ispred nazala (dò:ụn)

o ← a ispred nazala (p'lomen, 'joma, s'loma, d'lon)
← ə ispred nazala ('mońe || 'mạńạ || 'mạńe)

ọ: ← ọ: sò:ᵘsạd, rọ̀:ka || rò:ᵘka, rastọ̀: 3. pl, gᵘọ̀:st || gò:ust, gò:ụska i sl.
← l̥: vò:ᵘk, žò:ᵘta, tò:ụč || tù:č, stò:ᵘp || stù:p

ọ ← ọ ki'pọča, 'golọb || gᵘolob, 'golọba || 'gᵘoluba, 'žạlọd, soụ'seda || su'sⁱeda Gsg itd.
← l̥ 'doụg, 'poᵘn || 'pun itd.

u: ← ǫ: samo u lù:čim, što je možda slučajno bez dublete s /ǫ:/
← l̥: samo žù:č i sù:za, sù:z, što je možda slučajno bez dublete s /ǫ:/, usp. podrijetlo /ǫ:/
← ə: inicijalno iza /v/: vù:zem || vũ:zem, vù:š

u ← ǫ samo u 'nugel, 'kukoĺ, 'idu || 'idem || 'idąm, vuglen, su's$^{i}$eda Nsg, što je možda slučajno bez dublete s /ǫ/, usp. podrijetlo /ǫ/
← l̥ samo u 'buxe, 'ją̄buka, što je možda slučajno bez dublete s /ǫ/, usp. podrijetlo /ǫ/
← ə 'vun, 'vuni
← o sporadički iza velara: ku'bila, ku'pito, 'jaguda i sl.

3.11. Kratki su vokali nastajali i kraćenjem dugih u nenaglašenom slogu.

### *3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j l ĺ r m n ń p b t d c s z d́ č š ž k g x/ potječu od odgovarajućih konsonanata u ishodišnom sustavu. Osim toga:

v ← 0 sporadički ispred inicijalnoga /u(:)/ i /ǫ(:)/ ('vučil, vušè:$^{i}$so, 'vuglen, vò:uzek X v$^{u}$ò:ski) i u zijevu u primjeru 'mą̄čeva

j ← d́ tù:j X 'tuji, 'žąjen || žẹ̀:id́en || žẹ̀:$^{i}$d́en, ali 'xerd́a, zag'rą̄d́en, možd́ò:$^{u}$ni
← ŕ ispred vokala, unutar skupine /rj/: mò:rje || morjẹ̀:$^{i}$, $^{u}$or'jem, šką̀:rją, zvirjò:ńek „izvor"
← i iza prefiksa u složenicama s 'iti
← x fakultativno u dočetnom položaju: kò$^{u}$:ńa$^{x}$ || k$^{u}$ò:ńa$^{i}$, 'ti$^{i}$ || 'ti$^{x}$ X 'tixi
← ĺ fakultativno, v. 2.221.

l ← ĺ sporadički (krą̀:l || krą̀:j, 'vuglen)

ĺ ← ləj v. 2.221—2.
← əj iza labijala
← j '$^{u}$oriĺ || '$^{u}$ori$^{i}$ (v. 2.221)

r ← ŕ dočetno, u nekim riječima i ispred vokala (m'linar, vąčè:ra, također unutar skupine /rj/, v. podrijetlo /j/).
← r̥(:) unutar slijeda /ą(:)r/
← ž sporadično (mǫ̀:rą itd., 'ur „već")

ń ← n iza /g/: gń$^{u}$ò:j, gńẹ̀:zdo || gń$^{i}$ẹ̀:zdo
← nəj

m ← n ispred bilabijala i labiodentala

f ← (u pozajmljenicama)
← (onomatopeje)
← v v. 2.211, 2.2313.
← xv (u fą̀:l'im || fą̀:ĺim i sl.)

č ← ť (i u skupini šť)
← təj fakultativno: lì:ščą, koščù:m Isg, ali cvi̯ẹ̀:tje || cvi̯è:tją

x ← 0 inicijalno ispred /ą(:)r/: 'xerd̓a, 'ĥerd̓ave, xè:rž || xè:rš
← k fakultativno ispred ploziva: 'mąkąk || 'mąxąk, 'ląkti || 'ląxti

3.21. Bezvučni suglasnici nastaju fakultativno i od zvučnih u dočetnoj poziciji (v. 2.211).

### *3.3. Prozodija*

3.31. Prozodijske se osobine izvode iz starohrvatskosrpskoga troakcenatskog inventara (sustav D).

V̀: ← V̂ uz znatna poremećenja s obzirom na uznapredovalu oslabljelost opozicije po kvantiteti
← Ṽ u većini pozicija, a fakultativno u svima
← V̄ na penultimi na koju je prenesen akcent s ultime (ukoliko nije fakultativno Ṽ:, v. Ṽ:)

Ṽ: ← Ṽ fakultativno i rijetko u poziciji opisanoj u 2.331—2: mlą̃:di || mlą̀:di, žì:v X žĩ:vi || žì:vi, fũ:čkam || fù:čkam, dą̃:vam || dą̀:vam, dą̃:vate || dą̀:vate i sl.
← V̄ s akcentom prenesenim s ultime; fakultativno i rijetko u poziciji opisanoj u 2.331—2: rą̃:bec || rą̀:bec, brą̃:zda || brą̀:zda, kjũ:ča || kĺù:ča, dũ:ša || dù:ša, žĩ:tek, deržą̃:lo || deržą̀:lo, zdą̃:nec || zdą̀:nec.

'V ← V̏
← V̌ na penultimi, po prenošenju naglaska s ultime

V ← V̌
← V̄
← V̂, Ṽ, V̏ s kojih je akcent prenesen na prethodni slog.

### *3.4. Gubljenje glasova*

3.41. Vokali su uglavnom stabilni, izuzev eventualno dočetni nenaglašeni vokal u nekim prilozima i sl. riječima.

3.411. Prijedlog/prefiks „iz" nema uza se vokala: z'gubil.

3.42. O gubljenju /v/ v. u 2.2312. i 2.23141. Osim toga: 'k$^{u}$očka, k$^{u}$ò:ca „kvočka"

3.43. Za gubljenje ploziva v. 2.233.

3.44. Fonem /x/ gubi se fakultativno, osobito u dočetnom položaju: si'roma, prą̀:, sù: || sù:$^{x}$, '$^{u}$orii̯ || $^{u}$oriĺ, g'rę$^{i}$ || g'rę$^{x}$ (ali: krù:x, glù:$^{x}$ X g'luxi), 'bua || 'bu$^{x}$a, || 'buxa 'verńą „vrhnje", 'ńiov || 'ńiof, rą̀:st, rù:ška, lą̀:d (ali: 'muxa, xù:d)

3.441. Fonem /x/ izgubio se i u leksemu tò:$^{u}$r (← dъhorjь).

# Štokavsko narječje

MIJO LONČARIĆ

# TRNOVAC (OLA 33)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

| | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| i: | | | u: | | | i | | | u |
| | e: | | o: | | | | e | o | |
| | | a: | | | | | a | | |

1.11. Funkciju silabema imaju također /r̩:/ i /r̩/.

1.12. Nije jasno da li kod redukcije zanaglasnoga /i/ kada se slog ne gubi imamo slogotvorne varijante konsonanata ili svezu konsonant+vokal [ə], koji bi bio varijanta fonema /i/. Primjer: da li je lȉsca ili lísəca prema lísica i lísca.

1.13. Dugi vokali /a:/ i /o:/ imaju dva alofona: [a̩:], [o̩:] i rjeđe [a:], [o:].

### *1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | r | l | n |
| j | | Ĺ | ń |

1.211. Za eventualne silabične sonante usporedi 1.12. i 2.13.

1.212. Sonant /j/ fakultativno se izgovara reducirano, a rjeđe se potpuno gubi.

1.213. U građi nema dovoljno podataka da bi se sa sigurnošću mogao odrediti odnos između [r] i nenaglašenoga [r̩]. Vjerojatno je riječ o fonemu /r/ i fonemu /r̩/, kao što se na temelju opreke po kvantiteti uzima da imamo dva fonema /r̩:/ i /r̩/, kao i kod drugih vokala.

1.22. Opstruenti

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | (f) | |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| ć | ʒ́ | | |
| č | ǯ | š | ž |
| k | g | (x) | |

1.23. Pri potpunom gubljenju zanaglasnoga vokala dva jednaka konsonanta daju dugi glas, npr. [t:] u plá:t:, od plá:tit, prema plá:t, imp. 2. l. jedn.

*1.3. Prozodija*

1.31. Svi vokali i /r̩/ mogu biti dugi i kratki.

1.32. Silabemi s fonološkim uzlaznim tonom automatski su naglašeni.

1.33. U riječima bez uzlaznoga tona naglasak je automatski na prvom slogu (o izuzecima v. 2.33).

1.34. Prema tome, inventar prozodijskih jedinica obuhvaća četiri naglaska (V̀:, V́:, V̀, V́), neakcentiranu duljinu i kračinu (V:, V).

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizam*

2.11. Distribucija vokalnih fonema uglavnom je slobodna: svaki se može javiti u početnom, središnjem i završnom položaju u riječi, ispred i iza svakoga konsonanta.

2.12. Silabemi /r̩:/ i /r̩/ dolaze u pravilu između dva konsonanta, na početku riječi ispred, a na kraju riječi iza konsonanta. U manjem broju primjera /r̩:/ i /r̩/ stoje uz vokal, npr. zar̩ʒ́ati. U primjeru ùmra [r] je neslogovno.

2.121. U riječi može stajati samo jedan /r̩:/, odnosno /r̩/.

2.13. Zanaglasni kratki vokali, najčešće /i/, obično se reduciraju, a rjeđe gube, npr. kùć Dsg, óčma. Na kraju riječi vokal se ne gubi kada bi nastala skupina nezgodna za izgovor, npr. dìgni. U središnjem položaju u riječi u takvim uvjetima slog je također sačuvan, npr. dìgn̩t ili dìgnət, usp. 1.12.

2.14. Zijev se obično uklanja, i to kontrakcijom, umetanjem /j/ ili /v/.

*2.2. Konsonantizam*

2.21. Svi se konsonanti mogu javiti u početnom, središnjem i završnom položaju. Vjerojatno to vrijedi i za ǯ, ali u građi nema potvrde za završni položaj.

2.22. Konsonantske skupine

Vrijedi sve što i za opis govora Bašaida, OLA 55, osim točke 2.224, tj. skupine na početku riječi od ploziva i drugog opstruenta rijetke su, usp. 3.4.

2.23. Pojedinačni konsonanti

2.231. Fonem /l/ na koncu sloga i riječi dolazi u tuđicama i rjeđe restituiran po morfološkoj analogiji, npr. pà:lca, bò:l, vèsel, uz vèseja i vèseje.

2.232. Konsonant /x/ rijedak je i javlja se samo pod utjecajem književnog jezika i u onomatopejama.

2.233. Što je rečeno za /x/ vrijedi i za konsonant /f/.

2.234. Rijedak je i konsonant /ʒ/, koji dolazi u tuđicama i kao rezultat asimilacije u skupinama (kanʒíluk).

2.235. Zvučni opstruenti zadržavaju zvučnost i na koncu riječi, ali je ona manjega intenziteta nego u drugim položajima.

2.236. Na koncu riječi gdje nema morfološke alternacije dočetnoga /m/, tj. u nastavcima i indeklinabilima, prelazi /m/ u /n/.

*2.3. Prozodija*

2.31. Svaka prozodijska jedinica, usp. 1.34, može se kombinirati sa svakim silabemom /i e a o u ŗ/.

2.32. Uzlazni ton, koji pretpostavlja naglašenost, može se javiti na svakom slogu riječi, dakle i na zadnjem i jedinom slogu, jednosložnoj riječi, npr. odvé:ž, porén, bá:c, kóst inf., íʒ.

2.33. Od pravila po kojem u riječi bez uzlaznoga tona naglasak automatski pada na prvi slog riječi često odstupaju tuđice, npr. kredè:nca.

2.34. Dugi silabemi javljaju se pod naglaskom i iza naglaska, npr. zè:c, glá:va glá:ve:, štàko:r, léti:, kŗ̀tine:, jàńa:ca:.

2.341. Dugi nenaglašeni silabemi fakultativno se skraćuju, odnosno izgovaraju poludugo.

2.35. Riječi s proklitikom vladaju se kao naglasne cjeline, npr. nà‿most, í‿tamo, né‿moš tì:, né‿bo:j‿se, dá‿iʒe. Od toga pravila ima izuzetaka koje uvjetuje rečenična intonacija, npr. sàće u‿drùgi rá:zred.

## 3. POVIJESNI IZVOD

*3.1. Vokalizam*

Silabemi potječu od odgovarajućih silabema u ishodišnom sustavu. Osim toga:

i: ← ě:

i ← ě

e: ← ę:
← er u primjeru màte:
← ě: u primjerima iz građe bè:l, uz bìja, sè:no.
← a: u primjerima vré:bac, ré:ste.

e ← ę
← ě u primjerima iz građe žélezo, cèsta, zènica, čóek, uz čóvik.
← a u -je, npr. bìje, uz bija, vèseje, uz vèseja

a: ← ə:
← stezanjem od -aa ← -al
← ę u žà:vica

a ← ə
← -l
← ě u oras

u: ← ǫ:
← l̥:

u ← ǫ
← l̥
← və̯-

*3.2. Konsonantizam*

Konsonanti potječu od odgovarajućih konsonanata ishodišnoga sustava. Osim toga:

v ← ɣ̯ u zijevu, prvenstveno na mjestu staroga /x/, npr. múva, sú:va, analogijom sù:v, zava, òčuva; posebno stoji

v ← x u vòr
← f

j ← ɣ̯ u zijevu, prvenstveno na mjestu ranijeg x, npr. màćija, snája

ĺ ← lə̯j
← u slijedu labijal + ə̯j

ń ← nə̯j

f ← u onomatopejama
← u pozajmljenicama

t ← ť u šť

d ← ď u žď

c ← č u čr- i čr̥-

ć ← ť
← jt u -jti
← tə̯j, ali se govori nètjak

ʒ́ ← ď
← jd u oblicima glagola složenih od *iti*
← də̯j

ǯ ← u pozajmljenicama
← u rezultatu asimilacije u nekim konsonantskim skupinama

š ← s u primjerima šmrèka, švràka, škóbilica, šká:kavac

*3.3. Prozodija*

3.31. Prozodijske se osobine izvode iz staroga hrvatskosrpskoga dvoakcenatskoga inventara:

V̀: ← V̂ na prvom slogu

V̀ ← V̌ na prvom slogu

V́: ← prenošenjem ˝ ili ⁀ na dug vokal prethodnoga sloga

V́ ← prenošenjem ˝ ili ⁀ na kratak vokal prethodnoga sloga

V: ← V̄
← V̂ s kojega je naglasak prenesen na prethodni slog

V ← V̆
← V̌ s kojega je naglasak prenesen

*3.4. Gubljenje fonema*

3.41. Konsonant /x/ izgubljen je a izgovara se ponovo pod utjecajem književnoga jezika.

3.42. U početnim konsonantnim skupinama izgubljeni su plozivi:

t ispred k u kò:
v u vòr

p ispred š u šénica i složenicama
t u tìca i složenicama
č u čèla i složenicama

g ispred d u dì

j ispred e u édan i prezentu glagola biti (ésam, èst).

*3.5. Metateza*

Metateza je izvršena u zamjeničkom korjenu vąs'- (svè, svàki; tako i sàv).

DALIBOR BROZOVIĆ I PETAR ŠIMUNOVIĆ

# MALA PERATOVICA (OLA 36)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

| | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| i: | | | u: | | | i | | u |
| | e: | | o: | | | | e | o |
| | | a: | | | | | a | |

1.11. Funkciju silabema imaju također /r̥:/ i /r̥/.

1.12. U funkciji silabema mogu se naći, pri gubljenju reduciranih vokala, i sonanti [l̥] [n̥] [m̥].

1.121. U toj se funkciji ne može naći neslogotvorni [i̯], koji je najčešće alofon fonema /j/ (v. 1.211).

### *1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | n |
| j | ĺ | | ń |

1.211. Najčešća realizacija fonema /j/ je [i̯]. Glas toga tipa u prvom dijelu kompleksa [i̯e:] (kao refleksa starohrvatskosrpskoga dugog jata) ima nejasan fonološki status.

1.212. Sonant /j/ (=[i̯]) u nekim se pozicijama izgovara reducirano, a rjeđe se potpuno gubi.

1.213. Silabemi [r̥] [r̥:] mogu se smatrati alofonima konsonantskoga /r/.

1.22. Opstruenti

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| ć | ʒ́ | | |
| č | ǯ | š | ž |
| k | g | (x) | |

1.221. Normalna realizacija fonema /x/ je [ɦ].

*1.3. Prozodija*

1.31. Svi silabemi mogu biti dugi i kratki (v. 1.1, 1.12). Međutim, silabemi u uvjetima navedenima u 1.12. uvijek su kratki.

1.32. Dugi i kratki silabemi s uzlaznom intonacijom automatski su naglašeni.

1.33. U riječima bez uzlaznog tona naglasak je automatski na prvom slogu (o izuzecima v. 2.33).

1.34. Prema tome inventar prozodijskih jedinica obuhvaća četiri naglaska (V̀: V́: V̀ V́) kao i nenaglašenu dužinu i kratkoću (V: V).

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizam*

2.11. Distribucija vokalnih fonema uglavnom je slobodna. Svaki se od njih, u načelu, može naći u početnom, središnjem i završnom položaju u riječi i iza svakoga konsonanta.

2.12. Silabemi /r̥(:)/ dolaze uglavnom u središnjem položaju, ali mogu doći i na početku riječi ispred konsonanta (ŕ̥vo:ˏse i sl.) i na koncu riječi iza konsonanta (vr̥̀ i sl.).
Međutim silabemi /r̥(:)/ ne dolaze iza sonanata (izuzev /v/ /m/) ni iza afrikata (izuzev /c/).

2.121. Silabemi /r̥(:)/ mogu se naći u susjedstvu vokala samo na morfološkoj granici, izuzev poziciju ispred /o/←/-l/ i izuzev slučajeve kad /r̥(:)/ nastaju zbog gubljenja vokala.

2.122. U riječi može stajati samo jedan /r̥(:)/.

2.13. Nenaglašeni kratki vokali /i/ /u/, obično iza naglaska, često se (ne i obvezatno) reduciraju, ili se katkad gube (lás[i]ca pored lásca, kruzóvna i sl.).

2.131. Na apsolutnom koncu reducira se samo /i/, ali ne i gubi.

2.132. Pri potpunom gubljenju vokalnih silabema slogovni se sastav riječi obično ne mijenja uz sonante (gónt i sl.), ali se slog može gubiti uz opstruente (jàpka i sl.) i ispred /j/ (gónio i sl.).

2.14. Zijev se obično uklanja, bilo umetanjem /v/ ili /j/, bilo stezanjem.

*2.2. Konsonantizam*

2.21. Pojedinačni konsonanti mogu se nalaziti u početnom, središnjem i dočetnom položaju u riječi. Ograničenja se odnose na konsonantne skupine.

2.22. Konsonantne skupine

2.221. Nema početnih sljedova sonant+opstruent.

2.222. Početni slijed sonant+sonant moguć je samo ako je prvi /m/ ili /v/. Za ostale sljedove sa sonantima ograničenja se tiču uglavnom /r/, /ĺ/, /ń/.

2.223. U istoj riječi ispred konsonanata iz skupine /š ž č ǯ ć ǯ́/ ne stoje konsonanti /s z c/.

2.224. Vrlo su rijetke početne skupine od ploziva i drugog opstruenta (psèći i sl.).

2.225. Dentalni ploziv ne dolazi ispred afrikata.

2.226. U domaćim riječima prisutne su jedino dočetne konsonantne skupine /-st -št -zd -žd/. U tuđicama, međutim, moguće su i druge, a također i pri fakultativnom gubljenju reduciranih vokala.

2.227. Pri potpunom gubljenju vokala (v. 2.13) dolazi do neutralizacije šumnih po zvučnosti (Nsg jàpka naspram Gpl. jàbu:ka:)

2.228. Sljedovi /šć/ /žǯ́/ ostvaruju se [š'ć] [ž'ǯ́].

2.23. Pojedinačni konsonanti

2.231. Sonant /l/ na koncu sloga, a osobito dočetni /-l/, dolazi uglavnom samo u tuđicama i rijetko kao restituiran po morfološkoj analogiji.

2.232. Ispred labi(odent)ala neutralizira se opozicija /n/~/m/ u korist /m/.

2.233. Konsonant /x/ fakultativan je i alternira s ∅ (za zijev v. 2.14). U domaćim se osnovama /x/ praktički ne pojavljuje.

2.234. Konsonant /f/ dolazi samo u tuđicama i onomatopejama.

2.235. Uz /x/ /f/ rijedak je konsonant /ǯ́/, koji dolazi samo u tuđicama i u asimilaciji (← č).

*2.3. Prozodija*

2.31. Svaka prozodijska jedinica (v. 1.34) može se kombinirati sa svakim silabemom /i e a o u ŗ/.

2.32. Uzlazni ton moguć je na svakom slogu izuzev jednosložnih riječi (v. 1.33) i posljednji slog višesložnih riječi. Uzlazni ton obvezatno prati naglasak.

2.33. Samo neke domaće riječi i europeizmi zadržavaju katkad silazne akcente i na neprvom slogu (Jugoslà:vija i sl.).

2.331. Riječ s proklitikom vlada se obično (ne obvezatno) kao prozodijska cjelina (ú‿kuću, ná‿silu, po‿prà:vdi i sl.).

2.34. Dugi silabemi mogu se nalaziti pod naglaskom ili iza naglaska. Pod tim uvjetima može slijediti nekoliko dugih silabema jedan za drugim (zvi̯è:r, Gpl krà:va:, jàbu:ka:).

2.341. Ispred slijeda sonant+konsonant (opstruent ili drugi sonant) opozicija po kvantiteti uglavnom se neutralizira, i to u korist dugoga sloga, bio naglašen ili (iza iktusa) nenaglašen.

## 3. POVIJESNI IZVOD

### *3.1. Vokalizam*

Silabemi /i: i e: e a: a o: o u: u ŗ: ŗ/ potječu od odgovarajućih silabema u ishodišnom sustavu. Osim toga

i: ← ě: ispred j izuzev slijed ějo (o←l) i u svim morfološkim nastavcima (deklinacijâ, konjugacijâ, komparacijâ)

i ← ě ispred j (smíje:‿se, sl̥je:m), u svim morfološkim nastavcima i ispred Í u leksemu bíleg i sl.
← ě: u slijedu ějo (o←l)

e: ← ę:
← ě: → i̯e: (sni̯è:g, zvi̯é:zda)
← (u sklopu refleksa (j)e nastalog analogijom prema refleksu kratkog ě — Gpl mjè:ra:, pjè:na:)
← ě: iza r u ostvaraju nastalom analogijom prema refleksu kratkog ě (Gpl vrè:ća:, mrè:ža:)

e ← ę
← ě→je (djèdovi, vjètar)
← ě u slijedu rě, osobito iza konsonanta (vrèća, rèn, staréšina).
← ě u pojedinim leksemima (césta i sl.)

a: ← ə:
← ę u leksemu žá:lac

a ← ə
← ě u leksemu óraj i sl.

o: ← stezanje -ao, -oo (-o ← -l)

o ← l na koncu sloga

u: ← ǫ:
← l̥:

u ← ǫ
← l̥
← vǫ

### *3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j l Í r m n ń p b t d c s z č š ž k g x/ potječu od odgovarajućih konsonanata ishodišnog sustava. Osim toga

v ← ϐ u zijevu, osobito na mjestu nekadašnjeg /x/, obično uz /u/ (ùvo, sú:va, múva; analoški glù:v, sù:v; posebno stoji v←x u tvó:rac 'Mustela putorius')

j ← u sastavu jekavskog refleksa jata
← ϐ u zijevu (v. 2.14)

ĺ ← lə̯j
← j u skupinama labi(odent)al + ə̯j
← l ispred ě (kad ě → je)

r ← ŕ
← ž intervokalno (sporadično)

ń ← nə̯j
← n ispred ě (kad ě → je)

m ← n ispred labi(odent)ala

f ← (u tuđicama)
← (u onomatopejama)

t ← ť iza š

d ← ď iza ž

c ← č u čr-/čr̥-

ć ← ť
← jt u -jti
← tə̯j
← t ispred ě (kad ě → je), sporadično

ǵ ← ď
← jd u glagola od iti
← də̯j
← d ispred ě (kad ě → je), sporadično

ǯ ← (u tuđicama)

š ← s ispred ć (v. 2.228)

ž ← z ispred ǵ (v. 2.228)

x ← x rijetko i fakultativno, redovno x → 0̸ (v. 2.233)
← tuđi x ili ẖ (v. 2.233).

### *3.3. Prozodija*

3.31. Prozodijske osobine izvode se iz starohrvatskosrpskoga dvoakcenatskog inventara (sustav A)

V̀ ← V̀ ako se radi o prvom slogu ili o jednosložnoj riječi

V̀: ← V̂ ako se radi o prvom slogu ili jednosložnoj riječi

V́ ← prijelaz ˝ ili ⁀ za jedno mjesto ulijevo na kratak slog

V́: ← prijelaz ˝ ili ⁀ za jedno mjesto ulijevo na dug slog

V: ← V̄
← vokal na neprvim slogovima s kojih je ⁀ prešao na prethodni slog.

V ← V̋
← vokal na neprvim slogovima s kojih je ˝ prešao na prethodni slog

### *3.4. Gubljenje glasova*

3.41. Nenaglašeni kratki vokali /i/ i /u/ gube se katkad iza naglaska (kùkavca, šénca, jàpka), ali se češće u takvu položaju reduciraju (v. 2.13).

3.42. Konsonant /x/ izgubljen je, ali se nahode vrlo sporadične pojave njegova restituiranja, što je utjecaj standardnog jezika.

Zijev koji je nastao gubljenjem /x/ uklonjen je u nekim riječima umetanjem /v/ (strèva i sl.) ili rjeđe /j/ (kíi̯avca i sl.).

3.43. U početnim konsonantnim skupinama sastavljenim od ploziva i drugog opstruenta često se gubi prvi član (čéla, tìca, šénca, ćì:, ćè:r, kò, ʒ́è) (v. 2.224).

3.44. Između dvaju opstruenata, ili između opstruenta i nazala, srednji se dental gubi.

3.441. Dentalni ploziv gubi se ispred afrikata u primjerima tipa kŕ̥ca (pored kŕ̥-tⁱca).

### *3.5. Metateza*

Metateza je izvršena u zamjeničkom korijenu və̯s'- (sàv, svè, svì, svìi̯u).

DRAGOMIR VUJIČIĆ

## LOHOVO (OLA 38)

Vrijedi opis za punkt 66 (Jasenik), sa sljedećim razlikama:

1—11) Razlike navedene pod 1, 2, 3, 4, 6, 10, 12, 13, 18, 19 i 20 u opisu punkta 60 (Milići), s tim što u vezi s razlikom pod 2 izostaje tvrdnja da je fonema /x/ konstatovana na početku riječi, zatim u razlici pod 12 dodaje se leksema dìđ, a u razlici pod 13 izostaju primjeri pijesak i rijeka.

12) Zijev se uklanja kontrakcijom (òra:, brà:, čàva:, kóta:, zà:va, mì:sa, Lò:vo), zatim umetanjem /v/ i /j/ (sòva, strèva, débevo, klèvo, kàvo, óćuva, màćija, snája, tì:jo), ali u dosta slučajeva ostaje i neuklonjen (búa, múa). Upor. 2.14.

13) Zvučni opstruenti djelimično se desonorizuju na kraju riječi (méʒeđ, òba:đ, là:đ, gòlu:b̨, zò:b̨, pràg, kóvčeg, mù:ž, mràz, ali zvjèra:d, tèla:d, jàstrijeb, lù:g, bò:g i sl.).

14) U domaćim riječima nedosljedno se javlja grupa /st/ na završetku riječi (rà:st, lì:s(t), mò:s(t), mà:s(t), gò:s(t), pi̯s(t)). Upor. 2.227 i 3.44.

15) Fonema /f/ zabilježena je samo u dva novija leksema u ovom govoru (pláfo:n, kúfina), — inače, u najvećem broju slučajeva zamjenjuje se sa /v/ (vríška, vlèk, vámi:lija, vèbrua:r, jèvtin). Ovdje se ne javlja /f/ mj. /p/ u leksičkim primjerima klùpko, klùpčić. Upor. 2.233. i 3.2.

16) i ← ě u leksikaliziranim ikavizmima síkira, dìđ, te rjeđe u glagolskim oblicima (vìditi, vìdila).

17) Za e: ← ě: dodati još i primjer strè:ła: (upor. 3.1).

18) Navedeni primjeri za e ← ě ovdje su nejotovani (sjètva, djévo:jka, djéteta) Upor. 3.1.

19) Ovdje je e ← ě i u leksemi staréšina (upor. 3.1).

20) Leksički izuzetak sa a ← ę glasi žàica, a sa a ← ě óras (upor. 3.1).

21) a: ← nenaglašeno -ao, sa izuzetkom i pod akcentom u leksičkom primjeru zà:va (upor. 3.1).

22) -ao i -eo vrlo rijetko se sažimaju u o: (rà:sto:, pòčo:, dóvo:). Upor. 3.1.

23) Sporadično u mj. a, o (zabilježeno samo u primjerima stùma:k, jésum, òsum).

24) Izostaje Í ← j iza labijala u rezultatu jekavskog jotovanja (upor. 3.2).

25) Izostaje f ← xv u fal- (upor. 3.2).

26) ć ← tj u rezultatu jekavskog jotovanja ovdje je nedosljedno i ograničeno na neveliki broj primjera (upor. 3.2).

27) U materijalu nema potvrda za ć ← c(v)j u rezultatu jekavskog jotovanja (cjédilo). Upor. 3.2.

28) ʒ́ ← d(v)j u rezultatu jekavskog jotovanja ovdje je nedosljedno i ograničeno na manji broj primjera (méʒ́ed, kúʒ́ela, néʒ́ela, — inače: djéca, djève:r, djévo:jka, ódjeća, djètelina itd.). Upor. 3.2.

29) ś ← sə̨j samo u śùtra, prèkśutra, pròśa:k (upor. 3.2).

30) ś ← sj u rezultatu jekavskog jotovanja u nevelikom broju frekventnijih leksema (śèći || sjèći, póśeka:, póśek „jesenja klanica", béśeda, śèdi). Upor. 3.2.

31) Izostaje ź ← zə̨j i uz to navedeni primjer (upor. 3.2).

32) Izostaje g ← x (upor. 3.2 i 3.41).

33) Fonema /x/ očito se ne bi mogla uvrstiti u sistem opstruenata ovog govora, jer je zabilježena samo u tri slučaja (ńù:$^{h}$, grijéxovi, bíja:xu, uz napomenu da je rečeno za ova dva posljednja slučaja „ovako Šokci govore"). Inače, u većem broju slučajeva ostaje bez zamjene, a kada se zamjenjuje — onda su supstituenti /v/, /j/ i sasvim rijetko /k/ (upor. 3.41 i ovdje navedenu razliku pod 12).

34) Leksički primjer zó:va ovdje glasi bá:zga (upor. 3.43).

DALIBOR BROZOVIĆ I JOSIP LISAC

# MAGIĆA MALA (OLA 39)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

| | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| i: | | | u: | | | i | | | u |
| | e: | | o: | | | | e | o | |
| | | a: | | | | | | a | |

1.11. Silabemi su i /r̥:/ i /r̥/.

1.12. Vokali /a: o: o e: e u: u/ imaju fakultativne alofone [a̯: o̯: o̯ e̯: e̯ u̯: u̯] kao slobodne varijante. Fonetska vrijednost glasa [u̯(:)] znatno je bliža glasu [u(:)] nego [i(:)].

### *1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | n |
| j | ĺ | | ń |

1.211. Sonant [r] može se smatrati alofonom kratkoga nenaglašenog /r̥/ ako morfemsku granicu smatramo fonološkom jedinicom u primjeru vr̥òvi (prema vr̥̀, vŕ̥a) i u (u građi odsutnim) primjerima s nenaglašenim [r̥] iza prefiksa (v. 2.12).

1.212. Prema zapisu istraživača, fonem /j/ se obično izgovara s osjetnim šumom u svim položajima.

1.22. Šumni suglasnici (opstruenti)

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| ć | ʒ́ | | |
| č | ǯ | š | ž |
| k | g | (x) | |

1.221. Za mjesto fonema /x/ u inventaru i sustavu v. 2.235. i 3.2.

*1.3. Prozodija*

1.31. Svi silabemi mogu biti dugi i kratki.

1.32. I dugi i kratki silabemi mogu biti naglašeni i nenaglašeni.

1.33. U dugih naglašenih silabema pojavljuju se tri distinktivna tona, a u kratkih dva.

1.34. Prema tome, inventar prozodema obuhvaća pet naglasaka (V̏: V̀: V́: V̀ V́) kao i nenaglašenu dužinu i kratkoću (V: V).

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizam*

2.11. Distribucija vokalskih fonema uglavnom je slobodna, tj. svaki može stajati u početnom, središnjem i dočetnom položaju, ispred i iza svakoga konsonanta.

2.12. Silabemi /r̥:/ i /r̥/ dolaze između konsonanata kao i inicijalno ispred i finalno iza konsonanta (r̥̀va:l se, r̥ǯà, čétr̥, vr̥̀), a samo iznimno u susjedstvu vokalâ.

2.121. Iza vokala dolazi /r̥/ (za /r̥:/ nema podataka) samo uz prefikse i u *sandhiju* uz prijedloge ispred riječī s inicijalnim /r̥/.

2.122. Ispred vokala dolazi /r̥/ (za /r̥:/ nema podataka) samo po gubitku /x/: vŕ̥a Gsg, vr̥̀ovi Npl.

2.123. Silabemi /r̥(:)/ ne dolaze iza sonanata (izuzev /v, m/) ni iza afrikata (izuzev /c/), a također ni iza /š/.

2.124. U riječi može stajati samo jedan /r̥(:)/.

2.13. Čini se da je distribucija vokalskih alofona (v. 1.12) neuvjetovana: kȍš, kǫ́ša, kǫpä:č, kȍpa:, kǫ́nac, kõ:nca, visǫ́ko, širȍk, širȍki:, sirǫ́:ta, čǫ́vek || čǫvèk, bǫ́de: || bǫdẽ:, lobȍda, slobǫ́da || -ǫdà, nǫvàc, sélǫ || selǫ̀, péčẹn ||pečẹ̃:n, pečẹ́na || -ẹnà, ispečẹ̃:, zǫ́ve:(m), svẹkã:r, presã̡:ǯen, od‿nã̡:s, izã̡:jde, selá̡:ci, sà̡:t, trã̡:ži:, gú:se || gú:sè‿je „gušče", vũ:ć „vući".

2.14. U građi nema primjera za redukciju i(li) gubljenje nenaglašenih kratkih vokala, izuzev sporadično dočetne vokale u nekim riječima priloškoga karaktera i u čétr̥ (sì:na, nó:ža) || četìri (séstre).

2.15. Zijev najčešće nastaje gubljenjem /x/ i obično se uklanja umetanjem /v/ ili /j/ (v. 3.2), iznimno i na koji drugi način (javkat ← jaukati, dvanà:jst), a rjeđe ostaje (bàu:k „pauk", maùna).

*2.2. Konsonantizam*

2.21. Svi se konsonanti pojavljuju u početnom, središnjem i dočetnom položaju. Za dočetno /ǯ/ nema primjera.

2.22. Suglasničke skupine

2.221. Početna skupina dvaju sonanata moguća je samo ako je njezin prvi član /v/ ili /m/.

2.2211. Kako zabilježena građa ne sadrži sve lekseme koji bi ilustrirali sva eventualna ograničenja u vezi sa sonantima, navode se samo neke potvrđene općenitije poznate osobitosti.

2.2212. Fonem /j/ ne javlja se iza /Í ń ǵ ǯ/ ni iza /l n/ i velarâ, a vjerojatno ni iza dentalâ i labijalâ (izuzev eventualne jekavizme pod utjecajem standarda), ali dolazi iza drugih suglasnika: stvá:rjat „stvarati", gòrje: „gore, lošije", šurjã:k, pàsji:, kózji:, vèćji:, vìšje:, drȁžje: i sl.

2.2213. Konsonant [r] ne dolazi iza afrikata (izuzev /c/) ni iza sonanata /j l Í n ń/, a nema primjera ni iza /š/, pa ni iza /ž/ (v. podrijetlo /d/ u 3.2).

2.2214. Sonanti /l/ i /Í/ ne dolaze ispred /ć ǵ/ ni iza /ć ǵ ǯ ń/, a vjerojatna su i druga ograničenja.

2.2215. U mnogim položajima izostaje opozicija između nazalâ.

2.22151. Opreka /m/~/n/ ukida se ispred labijalâ u korist /m/.

2.22152. Ista se opreka ispred velarâ ukida u korist /n/, a ispred dentalâ se čuva (pã:mti:).

2.22153. Opreka /n/~/ń/ ukida se ispred /ć, ǵ/ i fakultativno ispred velarâ u korist /ń/, uključujući i /n/ ← /m/: slã:ńka „slamka".

2.2216. Govor podnosi skupinu nazal + nazal: gú:mno, slã:mni:, tà:man || tã:mni:, dìmńa:k (u građi nedostaje leksem ← mъnogo), ali ipak sà‿mÍo:m „sa mnom" (v. 2.22161), žu:Ímàk „žumanjak" ← *žumńak (usp. bi:Ínàk) s metatezom.

2.22161. Skupina /ml/ sporadično se uklanja: mÍã:ti:(m), mÍa:tìlac (tako i sà‿mÍo:m ← *sa‿mlom ← sa‿mnom).

2.2217. Sporadično se uklanja inicijalna skupina /g/+/n/: gńí:zdo.

2.2218. Sporadično se uklanja i inicijalna skupina /d/+/l/: dlí:to || glí:to, ali dlà:n, dláka.

2.222. Konsonanti /s z c/ ne stoje ispred konsonanata /š ž č ǯ ć ǵ ń Í/. Za prefiksalno /s/ i prijedlog *s* u *sandhiju* nema dovoljno podataka (ali: s‿ńĩ:m).

2.223. Uglavnom ne postoje inicijalne skupine ploziv+drugi šumni suglasnik: tìca, čèla, šenìca, ći: || ćè:r, kò, dì || dĩ:, ali tka:làc, tkã:Íla.

2.224. Dentalni plozivi ne dolaze ispred afrikata. Zapisi ne daju informaciju da li u toj prilici dentali jednostavno ispadaju, ili se pri tom afrikati duže.

2.2241. Dentalni plozivi ne dolaze ni kao unutarnji članovi skupina kojima završni član nije /r/ ili /v/. U građi nema podataka o eventualnoj takvoj inicijalnoj skupini od prefiksalnoga /s/+/tl/.

2.225. Opreka između /č/ i /ć/ (inače stabilna) može se ispred /k/ ukinuti u korist /č/: fī:čka:, Podgorñã:kovička, Škvòrička.

2.226. Za druge unutarnje skupine šumnih suglasnika građa ne daje ni dovoljnih ni sustavnih podataka (može se spomenuti npr. sudbina /p/+/č/ u primjeru zakóvča:).

2.227. Kao dočetne skupine poznate su samo /st/, /zd/ i /šć/ (kò:st, gròzd, gù:š'ć Gpl od gùš'ća „guštara"). U građi nema primjera za moguće skupine -št i -žǯ?/-žd?.

2.2271. Pozajmljenice narušavaju pravilo u 2.227.

2.23. Pojedinačni suglasnici

2.231. Sonant /l/ ostvaruje se na koncu sloga i unutar riječi i u dočetnom položaju, uključujući i *l*-particip: rastolmàčit, tẽ:lci, võ:l, plivĩ:l || plĩ:l „plijevio", kòva:l, klẽ:l (izniman je primjer zàova || zà:va).

2.2311. Ispred /i/ sonant /l/ sporadično prelazi u /Í/: dìteĺina, zapã:Íi, žeĺĩ:, žèteĺica (otud i žèteĺac), fã:Íi:m, ali: inicijalno glí:sta, klìn „čavao", klĩ:n (drvo), lìpa, li:sàc, lisìca i sl.

2.232. Fonem /š/ umekšava se ispred /ć/ i /ń/: vìš'ćica, lĩ:š'će:, pa:š'ńã:k. Nema podataka za eventualni zvučni parnjak.

2.233. Fonem /f/ javlja se rijetko, u pozajmljenicama i onomatopejama, zatim umjesto xv-, a iznimno i umjesto /p/ i dočetnoga /v/ (v. 3.2).

2.234. Fonem /ǯ/ također je rijedak — dolazi u pozajmljenicama (u građi nema primjera za rijetke skupine u kojima bi se /ǯ/ morao po pravilima sustava pojaviti kao rezultat asimilacije po zvučnosti).

2.235. Fonem /x/ veoma je rijedak — dolazi pod utjecajem standarda (ńùx, tì:ĥ X tìñi:) i u pozajmljenici plaxõ:n (v. 3.2).

### *2.3. Prozodija*

2.31. Svaki od postojećih dugih i kratkih prozodema (v. 1.34) može se kombinirati sa svakim odgovarajućim silabemom (v. 1.1, 1.11).

2.32. Uzlazni akcenti V́: i V̀ mogu stajati na svakom slogu izuzev posljednji. To onda isključuje i naglaske V́:, V̀ u jednosložnim riječima.

2.321. Akcenti V̀: i V̀ pojavljuju se na antepenultimi samo iznimno (pod utjecajem standarda), a redovno se javljaju na penultimi izvan enklize i ispred kratke ultime, rijetko i ispred duge (v. i 2.331—2).

2.33. Akcenti V̂:, V̀: i V̀ pojavljuju se na prvom, srednjem i posljednjem slogu kao i u jednosložnim riječima: cr̂:kva, gr̨lẽ:tka „krletka", kovã:č, pũ:t, bà:rča „bašča", dvanà:jsti:, lański:, zù:č „žuč", gùš'ća „guštara", stinìca, oràv „orah", klìn.

2.331. Akcent V̀ pojavljuje se na ultimi redovno u enklizi i rjeđe izvan nje, osobito rijetko ako je penultima duga i(li) ako je ultima otvorena, ali ima ipak dovoljno i takvih potvrda bez dublete: mo:ĺàc, r̥ʒ́à i sl.

2.332. U građi se inače često nalaze dublete tipa múva || muvà, a uglavnom su rijetki zapisi s tzv. dvostrukim akcentom (npr. jéčmà, lémèš).

2.333. Riječi s proklitikom obično se vladaju kao naglasne cjeline.

2.34. Dugi silabemi dolaze neposredno prije naglaska, pod naglaskom i iza naglaska.

2.341. Dugi silabemi dolaze ispred svih naglasaka, izuzev V́: (za koji u građi nema potvrde), dakle i ispred V́ (te:tína, te:tíno:g).

2.342. Pod izloženim uvjetima može slijediti niz dugih silabema jedan za drugim.

2.35. Ispred skupine sonant+suglasnik (šumni ili drugi sonant) nalaze se uglavnom dugi silabemi, u uvjetima u kojima se mogu javljati (v. 2.34): pàlac, pã:lca, pã:lci, pàla:c Gpl, slàma, slã:ńka.

2.351. Dugi silabemi obično dolaze i u ultimi zatvorenoj sonantom: dĩ:m, ó:ra:l „orao (ptica)".

## 3. POVIJESNI IZVOD

### *3.1. Vokalizam*

Silabemi /i: i e: e a: a o: o u: u r̥: r̥/ potječu od odgovarajućih silabema u ishodišnom sustavu.
Osim toga:

i: ← ě:
i ← ě
e: ← ę:
← a: iza /r/ (samo: vre:bàc)
← ě: samo u rjé:ka
e ← ę
← ě sporadički: vreténo, strèje Npl (Nsg strìja), prèpelica, prẽ:gr̥š'ća:, presã:ʒ́en (i sl. s pre-), òbeća:l, čǫ́vek || čǫvèk, slepóčica, brìza || brèza, brèzovina (uključuje se i /e/ u sastavu jekavskoga refleksa pod utjecajem standarda i adstrata: rječìca, žeĺèzo, ńemàčki:, Ńemàc, starjéšina, nevjèsta)
a: ← ə:
← ę: samo u ža:làc
a ← ə
← ě samo u oràv „orah"
o ← l̥ samo u čònak
u: ← ǫ:
← l̥:
u ← ǫ
← l̥
← və̯
r̥ ← ir samo u čétr̥

*3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j l Ĺ r m n ń p b t d c s z č š ž k g x/ potječu od odgovarajućih konsonanata u ishodišnom sustavu. Osim toga:

v ← 0 pri zijevu: múva || muvà, a onda analogijom i dočetno: sù:v prema sú:va, sũ:vi:, oràv prema oràva, òču:v, krùv (ali: tŕ̥bu).
← u u javkat
← j u štròvi:
← p u zakóvča:
← x u tvórić, mà:rva

j ← 0 pri zijevu: strìja Nsg, strèje Npl, ńìjov, snája || snajà, i protetski u jòpe:t
← ě unutar jekavizama, v. podrijetlo /e e:/
← e, i u jedanà:jst i dalje, u prẽ:jt i sl.

Ĺ ← l̥̀j
← j od ə̀j iza labijala
← l sporadično ispred /i/ i iza /m/ (v. 2.22161, 2.2311)

r ← ŕ općenito, a unutar sastava skupine rj samo u stvá:rjat
← 0 ispred afrikatâ u pã:rco:v i (po ispadanju /x/) u bà:rča „bašča"
← ž u prezentu mòre

ń ← ǹ̥j
← n iza inicijalnoga /g/ (v. 2.2217) i iza naglašenoga /i/ u dvosložnim riječima: slìńa, pìńa „pjena" (ali pìna „pjena na mlijeku"), šìńa „obruč"

f ← v samo u šã:f, šá:fa
← xv u fã:Ĺi:m, fàta:
← p u safũ:n
← (u pozajmljenicama)
← (onomatopeje)

t ← č ispred /r/ u trìšńa

d ← ď unutar skupine žď: zvi:žďī: || fī:čka: (jedini primjer u građi)
← 0 inicijalno u slijedu /ž/+[r] ždrì:be, ždrílo „ždrijelo", ali ispred /r̥:/: žr̥̀:vań

c ← č ispred [r, r̥(:)]

ć ← ť uključiv dosljedno i skupinu šť: š'ći:pã:l (*l*-part.), š'ćùka, gùš'će:r || gùš'ćerica, š'ćéne, vìš'ćica, zobìš'će, kosī:š'će, gùš'ća „guštara", oprã:š'ća:, kr̥̀š'će:n
← t̥̀j
← jt u -jti (fakultativno)

ʒ́ ← ď redovno (za skupinu žď nema u građi primjera izuzev onaj naveden u podrijetlu /d/)
← d̥̀j
← jd u oblicima glagola složenih s -iti (samo iznimno)

č ← ć ispred /k/ (v. 2.225: fī:čka:, Škvòrička prema Škvòrić)

ǯ ← (u pozajmljenicama)
← (u rezultatima asimilacije unutar nekih konsonantskih skupina)

x ← f u plaxõ:n

*3.3. Prozodija*

Prozodijske se osobine izvode iz starohrvatskosrpskog troakcenatskog inventara (sustav C).

V̀: ← V̂ u cjelini sustava C, ali bez čakavskih primjera s $^{s}$

V̂: ← V̂ u cjelini sustava C, uključujući i primjere kao dȋ:m, kõ:ń, zagonẽ:tka, vocẽ:, žitã: itd., ali s V̀: u leksemima prà:vda i sù:nce

V̀ ← V̋ u cjelini sustava C

V̀: ← V̄ prenošenjem s V̋ (veoma rijetko s V̂) na prethodnu dugu penultimu

← V̋ prenošenjem s V̋ (veoma rijetko s V̂) na prethodnu penultimu produženu prema 2.35.

V̀ ← V̋ prenošenjem s V̋ (veoma rijetko s V̂) na prethodnu kratku penultimu

V: ← V̄

← V̂ s kojega je naglasak prenesen na penultimu (vrlo rijetko)

← V̋ produžen prema 2.35, 2.351.

← V̋ s kojega je naglasak, produžen prema 2.35, 2.351, prenesen na penultimu

V ← V̋

← V̋ s kojega je naglasak prenesen na penultimu

*3.4. Gubljenje glasova*

3.41. Dočetni vokal /i/ gubi se samo iznimno (v. 2.14): kùć (adverb od Dsg), čétr̨, màt || mã:t.

3.42. Sonant /v/ odsutan je u sràka (što ne mora biti glasovno, jer nema drugih primjera za /v/→Ø u slijedu Cvr), a sonant /r/ odsutan je u viš'ćī:, viš'ćal „rže, rzao".

3.43. Za gubljenje inicijalnih ploziva ispred drugih šumnih konsonanata v. 2.223.

3.431. Za gubljenje dentalnih ploziva u drugim prilikama v. 2.224, 2.2241.

3.44. Konsonant /x/ izgubljen je gotovo beziznimno u svim pozicijama: rùška „kruška", rìn „hren", mèĺ, ũ:d, ìtar, odanũ:l, tr̨bu (v. 2.235. i podrijetlo /v/ i /f/ u 3.2. Za sudbinu zijeva v. 2.15).

*3.5. Metateza*

Metateza je izvršena u svì, svè i sl., također i svàj „sav".

ANTUN ŠOJAT

## STRIZIVOJNA (OLA 40)

Vrijedi opis za punkt OLA 41 (Valpovo) — bez potvrda tamo navedenih, koje mogu biti drugačije ili drugačijega glasovnoga i akcenatskoga stanja — s ovim razlikama:

1) (1.11) Za eventualnu pojavu [l̥ n̥] u građi nema potvrda.

2) (1.33, 1.34) U naglašenih dugih silabema pojavljuju se tri, a u naglašenih kratkih dva distinktivna tona. Prema tomu, inventar prozodema obuhvaća pet akcenata (V̀:, V̂:, V́:, V̀, V́), kao i nenaglašenu dužinu i kračinu (V:, V).

3) (2.222) Otpada ograničenje za /j/.

4) (2.227) Početne skupine ploziv+opstruent češće su nego u Valpovu (v. t. 12 ovoga opisa).

5) (2.228) Od završetnih konsonantskih skupina u domaćim su riječima zabilježene samo /st zd žd/ (gò:st, drò:zd, dàžd).

6) (2.31) Svi slogovi u riječi mogu biti naglašeni akcentima V̀:, V̂:, V̀.

(2.311) Akcenti V́: i V́ ne mogu biti na ultimi.

(2.312) U otvorenoj ultimi akcent V̂: često alternira sa V̀: (jã:, mĩ:, grĩ:, vanĩ:, Nsg nebesã:, prez. činĩ:, dojĩ:, ali: Gsg ženè:, zmijè:, prez. činì:, godì:).

(2.313) U zatvorenoj ultimi V̂: se češće ostvaruje nego u otvorenoj (võ:l, žũ:ĺ, kĺũ:č, čĩ:m, safũ:n, zemĺõ:m, kčerõ:m, ali i: sestrò:m).

(2.314) Na mjestu V̂:, odnosno V̀:, u otvorenoj ultimi sporadično se može pojaviti V̀ (usp. Npl vremenà).

(2.315) Mjesto akc. V̂: (V̀:) V̀ na ultimi mogu se na penultimi ostvariti V̀:, V́ (letĩ: — léti:, onà — óna). Prema građi, mnogo je rjeđa pojava akcenta V́ nego V̀: (u Gpl supst. pojava V̀: redovita je, usp. žé:na, kurjakó:va, nebé:sa:).

(2.316) Akcenti V̀:, V̂:, V̀ u nezadnjim slogovima u pravilu se ostvaruju, ali ipak, relativno rijetko, može doći i do metatakse silaznih akcenata na prethodni slog (gú:sjenica, stí:nica, sjénica, ólo:vka, Dpl golubóvima).

(2.32) Nenaglašeni dugi silabemi pojavljuju se iza akcenata, osim iza V̋: (Isg cr̃:kvom, prez. rã:dim, čũ:va, pĩ:šu), ali i iza drugih akcenata mogu alternirati s kratkim silabemima (kr̀vav, ná ruku, Gsg rìbe, ǯevò:jke, Isg kràvom, Gpl kurjakó:va, ptc. pàdo, uz niz primjera s dugim silabemima iza akcenta (usp. ló:po:v, rìba:r, dú:ža:n, ìna:če, Gpl kó:ńa:, prez. krá:de:, vú:ku:, ptc. pí:so: itd.).

(2.322) U građi nema potvrda za nenaglašene duge silabeme u položaju navedenom za OLA 41.

(2.33) Ispred slijeda sonant+opstruent obično se ne pojavljuju kratki silabemi (slã:mka, sinõ:vka, ǯevò:jka, nò:vci, Gsg mó:ĺca, ólo:vka, ali ipak: žènsko).

(2.331) Dugi naglašeni silabemi u slijedu sonant+opstruent najčešće imaju uzlaznu intonaciju (V̋: ili V́:), ali su relativno česti i primjeri sa silaznom intonacijom (v. 2.33).

(2.34) U akcenatskim cjelinama s proklitikom akcent se u pravilu ne prenosi na proklitiku (oko kùče, u grà:d, na nò:s, na glà:s, ali i: pò vodu, nà ruku). U sintagmama poput ná: te akcent je redovito prenesen.

7) (3.1) Razlike prema OLA 41 jesu:

i: ← ě: (dí:te, vrí:me, ždrì:be, žlì:b)

i ← ě u nekim paradigmatskim morfemima (usp. Gpl stã:ri, Dpl stã:rim)
← ě ispred j (posìjali, zalìje)
← ě u nekoliko leksema (nedìĺa, ponedìĺak, adj. svìtli)

e: ← ě: u sastavu jekavskoga refleksa, izuzetno, vjerojatno pod utjecajem standardnog jezika ili analogijom (zvjè:r, sjé:va, izĺẽ:či, bjè:lka, sjè:čań)

e ← ě u sastavu jekavskog refleksa (mjèsto, vjèra, djecà, djevìca, inf. sjèć), također i u rezultatu asimilacije j s prethodnim konsonantom (ǯevò:jka, ĺèto, ńemàčki)
← ě iza slijeda Cr (mrèža, srèča, ždrèba:d, Gsg vrèmena)
← ě u morfemu DLsg f, u rijetkim tragovima (sestrè:, na ùlice)

o ← -l u ptc. akt. m., u ptc. na -il, -el, -ul uvijek (dònio, pòčeo, mí:nuo), sporadično i u ptc. na -al (dìgo, pàdo, išo, ščì:pao; u pridjeva se tek izuzetno može ostvariti sekvencija -ao, usp. okrú:gao).

8) (3.11, 3.111) V. t. 2.314, 2.32, 2.33 u ovom opisu.

9) (3.2) Izostaju pojave: *v* ← Ø (usp. ùjak); j ← -jt-, -jd- (usp. prí:ǯe, izã:ǯe).

10) (3.2) U popis podrijetla naveden u opisu OLA 41 treba dodati:

ĺ ← lj u rezultatu jekavskog jotovanja (ĺeto, pròĺeče)

ń ← nj u rezultatu jekavskog jotovanja (ńemàčki)

č ← ť u št (ščùka, gùščer, ščí:pao, usp. i pod *t*)

ǯ ← d j u rezultatu jekavskog jotovanja, u nekoliko leksema (ǯè, ǯevò:jka, ǯèlam)

t ← ť u št (ogńì:šte, gàrište, pí:šti:; usp. i pod *č*).

11) (3.3)

V̀: ← ~ na ultimi, sporadično (v. 2.312); nema pojave da V̀: nastaje pri prijelazu akcenta na prethodni dugi slog; u građi nema potvrde da V̀: nastaje kontrakcijom tipa sna: od snaxa

← ˋ u prez. tipa berè:, sporadično (v. i pod V̂:)

V̂: ← ~ (v. i pod V̀:)

← ˋ u prez. tipa perẽ:, metẽ: (v. i pod V̀:)

V́: ← pri prijelazu akcenta na prethodni dugi slog

V̀ ← ˋ, iza kratkoga sloga najčešće i na ultimi (otàc, ocà)

V ← pri prijelazu akcenta na prethodni kratki slog, sporadično (sjénica, médvjed, golubóvima).

12) (3.42) Gubljenje početnoga ploziva ispred drugoga opstruenta rjeđe je nego u Valpovu (usp. tìca, čéla, ǯè, ali kčì:, tkò:, pšenìca, psèto, tako i: tká:lac, tkà:la).

13) (3.421) Krajnji vokal /i/ nestao je u infinitivu (trẽ:st, orȁt, ìč, vũ:č), a njegovo je gubljenje zabilježeno i u leksemu màt.

BOŽIDAR FINKA I ANTUN ŠOJAT

# VALPOVO (OLA 41)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

| | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| i: | | | | u: | | i | | | u |
| | e: | | o: | | | | e | | o |
| | | a: | | | | | | a | |

1.11. Funkciju silabema vrše i /ṛ: ṛ/, a u tuđica i [l̥ n̥].

### *1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | n |
| j | ĺ | | ń |

1.211. Fonem /j/ ostvaruje se alofonom [i̯].

1.212. Sonant [r] tretira se kao alofon nenaglašenoga fonema /ṛ/ uz vokale.

1.22. Opstruenti

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| č | ǯ | | |
| | | š | ž |
| k | g | | |

1.221. Fonem /č/ ostvaruje se kao [č'], a /ǯ/ kao [ǯ'].

*1.3. Prozodija*

1.31. Svi silabemi mogu biti dugi i kratki.

1.32. I dugi i kratki silabemi mogu biti naglašeni ili nenaglašeni.

1.33. U naglašenih dugih silabema pojavljuju se tri distinktivna tona, a u naglašenih kratkih nema tonske dinstinkcije.

1.34. Prema tomu, inventar prozodema obuhvaća četiri akcenta (V̀: Ṽ: V́: 'V), kao i nenaglašenu dužinu (V:) i kračinu (V).

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizam*

2.11. Distribucija je vokalnih fonema uglavnom slobodna: svaki se vokal može pojaviti u svakom položaju u riječi, ispred ili iza bilo kojega konsonanta.

2.12. Vokali se ne mogu pojaviti uz silabeme /r̩: r̩/.

2.121. Silabemi /r̩: r̩/ ostvaruju se inicijalno ispred konsonanata ('r̩ža) i medijalno između konsonanata (vr̩:ba, str̩nì:šče).

2.122. U riječi se može ostvariti samo jedno /r̩:/ ili/r̩/.

2.13. Dva se vokala zaredom mogu u domaćih riječi pojaviti medijalno ('zaova, 'maovina) i finalno, u slijedu -eo, -uo u ptc. akt. i u pridjeva (se'deo, k'leo, 'čuo; z'reo, 'ceo), a u tuđica i inicijalno ('auto).

2.131. Zijev se uklanja kontrakcijom ('kovo, 'dono, dò:, spò:) i umetanjem -j- (no'sijo, 'pijo, st'reja) ili -v- ('kuva, glũ:vi).

*2.2. Konsonantizam*

2.21. Distribucija je pojedinačnih konsonanata slobodna: svaki se od njih može pojaviti u bilo kojem položaju u riječi.

2.2. Konsonantske skupine

2.221. Početna skupina sonant+sonant moguća je samo ako je prvi sonant /v/ ili /m/.

2.222. Postoje i druga ograničenja u pojavi sonanata. Navodimo samo neka, jer za potpuno utvrđivanje svih ograničenja nema dovoljno građe. Sonant [r] (i /r̩: r̩/) ne pojavljuju se iza afrikata, s izuzetkom afrikate /c/ (crè:vo, cr̩':ni, cr̩'veni), kao ni iza sonanata /l Í n ń/; /l Í/ ne mogu se pojaviti uz /č ǯ/ ni iza /ń/; /j/ se ne pojavljuje iza većega broja drugih konsonanata; opreka između /n/ i /m/ ispred labijala neutralizirana je u korist /m/.

2.223. U sljedovima s tri ili više konsonanata barem jedan od njih mora biti sonant.

2.224. Dentali se ne ostvaruju ispred afrikata.

2.225. Fonemi /s z c/ ne pojavljuju se ispred /č ǯ š ž/ i obratno, drugi se niz fonema ne pojavljuje ispred prvoga.

2.226. Fonemi /f t d c č ǯ/ ne pojavljuju se inicijalno ispred opstruenata.

2.227. Početne skupine ploziv+opstruent rijetke su (usp. 3.42).

2.228. Od završnih konsonantskih skupina u domaćim se riječima pojavljuju samo /st, št, zd/.

2.23. Pojedinačni konsonanti

2.231. Fonem /l/ obično se pojavljuje na kraju sloga u medijalnom i finalnom položaju (pà:lci, ali: 'zaova; stò:l, 'pepel, gò:l, bè:l, ali: 'ceo, z'reo). U ptc. akt. na -io, -eo, -uo redovito je na njegovu mjestu /o/ (dé:lijo, p'reo, 'čuo; tako je i u rezultatu kontrakcije ptc. akt. na -ao: 'bežo, s'tigo).

2.232. Fonem /f/ ostvaruje se, prema građi, u korijenu fal- (fã:lim), u onopatopejama i u tuđicama.

*2.3. Prozodija*

2.31. Inicijalni i medijalni slogovi mogu biti naglašeni bilo kojim od akcenata.

2.311. Na jedinom slogu riječi ne može se ostvariti uzlazni akcenat.

2.312. Posljednji slog višesložnih riječi u načelu nije naglašen; sporadično se pojavljuje akcenat V̀: (lańskì:, čità:m, čitò:, ali: 'žeĺi:, 'sestro:m itd.).

2.32. Nenaglašeni dugi silabemi pojavljuju se samo iza akcenta V́: i 'V, ali i tu često alterniraju s kratkim zanaglasnim silabemima (Gpl vremé:na: isté:zo:, rá:ste: prema protẽ:go, cẽ:pa, Íũ:bi, o'ra:č, Isg 'sestro:m, 'žeĺi:, 'ječa:m, 'kala:j, 'ina:če prema 'sejem, 'oremo, Gsg 'kuče, lè:vak, š'kiĺav).

2.321. U akcenatskoj se jedinici mogu ostvariti dva duga silabema, jedan naglašeni, drugi nenaglašeni.

2.322. Nenaglašeni dugi silabem ne mora biti na slogu neposredno iza akcenta ('donese:m, 'dugača:k, 'suncokre:t, p'rekuče:r).

2.33. Ispred slijeda sonant+opstruent ne pojavljuju se kratki silabemi (slã:mka prema 'slama, zr̨̃:nce prema 'zrno, kó:nca prema 'konac, 'olo:vka prema Gpl 'olovaka).

2.34. U akcenatskim cjelinama s proklitikom akcent je često na proklitici ('iz doma, 'u zimu, 'na ruku, b'rez na:s, 'od va:s, ali: kot 'kuče, u 'leto, u 'šumu; v. 3.3).

2.341. Kratki se silabem obično ne pojavljuje ni u krajnjem slogu pred samim sonantom (krù:v, 'kožu:v, 'ječa:m, kú:ko:Í, dò:m, kò:ń, ali i: 'kr̨vav, 'kašaĺ).

## 3. POVIJESNI IZVOD

### *3.1. Vokalizam*

Silabemi /i: i e: e a: a o: o u: u ŗ: ŗ/ potječu od odgovarajućih silabema u ishodišnom sustavu. Osim toga:

e: ← ě: (vẽ:nac, sè:d, cẽ:pa, dé:lijo)
← ę:

e ← ě ('dever, z'reo, 'sejem, po'sejo, 'orej)
← ę

a: ← ə:

a ← ə
← ę: u 'žalac

o: ← -ao (← -al, nenaglašeno), sporadično i ← -eo ('dono:)

o ← l na kraju sloga, sporadično ('zaova, 'ceo; usp. 2.231)

u: ← ǫ:
← l̥:

u ← ǫ
← l̥
← və-

3.11. Kratki su silabemi nastali i od dugih silabema u položajima sa starim ili novijim skraćivanjem (usp. 2.32).

3.112. Dugi su silabemi nastali i od kratkih, položajnim duljenjem (usp. 2.33, 2.341).

### *3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j l ĺ r m n ń p b t d c s z č š ž k g/ potječu od odgovarajućih konsonanata u ishodišnom sustavu. Osim toga:

v → ∅ u zijevu na mjestu nekadašnjega **x** (usp. 2.131). Analogno se takvo v prenosi i u finalni položaj (krù:v, glù:v, ali: grà:)
← ∅ ispred u- u 'vujak

j ← ∅ u zijevu (usp. 2.131)
← i u -jt-, -jd- prefigiranih oblika glagola ĩ:ti

ĺ ← lə̯j
← j u slijedu labijal+ə̯j
← l ispred i u nekoliko leksema (fã:ĺim, 'žeĺi:)

ń ← nə̯j

f ← onomatopeje
← tuđice
← xv u fal- (fã:ĺim)

c ← č u čr- i čr̥-

č ← ć (i u primjerima kao grabĺì:šče, strnì:šče)
← tǝj
← jt u -jti

ǯ ← đ (za skupinu žđ nema potvrda)
← dǝj
← tuđice
← kao rezultat asimilacije

*3.3. Prozodija*

Prozodijske se osobine izvode iz starohrvatskosrpskog troakcenatskog inventara (sustav B):

V̀: ← V̂
← V̌ u jednosložnih riječi (krà:Í, kĺù:č), sporadično i u višesložnih (strà:ža)
← pri prijelazu akcenta s ultime na dugu penultimu, obično (zì:ma, glà:va, trà:va, lì:ce, ždrè:bac, tkà:lac, lè:vak; usp. i pod V̀:)
← kontrakcijom tipa snà: ← snǝhå

V̌: ← V̌, osim na ultimi (usp. 2.32; v. i pod V̀:)
← duljenjem ˝ u skupini sonant+opstruent (usp. 2.33)
← pri prijelazu ˝ s ultime na dugu penultimu, izuzetno (bẽ:da)

V́: ← pri prijelazu akcenta na prethodni dugi slog (rá:ste:, smí:je:m se, Nsg visí:na:, Gpl bremé:na:, kré:snica, rá:niti; dé:te, Gsg nó:ža, sporadično; v. i pod V̀:)

'V ← V̋, osim na ultimi ('breme, lo'pata, kopa'čica; s'taza, 'čelo)
← pri prijelazu akcenta s ultime na kratku penultimu ('vr̥šńa:k, 'seja:č, 'ora:č; 'očuv, 'orej, 'meǯa)
← stara prokliza, sporadično ('iz doma, 'u zimu, 'od va:s, ali i: u 'leto, u 'šumu)

V: ← V̄
← V̂ i V̌ pri njihovu prijelazu na prethodni slog, često (pó:dne:, 'ora:č, Gpl bremé:na:, čé:ri:, 'zemĺo:m, 'vodo:m, 'žeĺi:m, isté:zo:, ali i: 'levak i sl.; usp. 2.32)
← kratki vokal ispred skupine sonant+opstruent (usp. 2.33)
← V̆ ispred sonanta na kraju riječi, rijetko ('kožu:v, já:ra:m, ali i: 'dever, 'očuv, š'kiĺav i dr.; usp. 2.32)

V ← V̆
← na mjestu prenesenoga ˝ (s'taza, 'otac, 'berem, 'orem)
← na mjestu prenesenoga ˆ ili ˜, kraćenjem ('levak)
← V̄ kraćenjem ('golub, 'telad, ž'drebad, 1. l. prez. 'kidam, ptc. akt. m. 'oro, mravĩ:ńak, bẽ:li, slẽ:pi, 3. l. prez. protẽ:gne; usp. 2.32)

### *3.4. Gubljenje glasova*

3.41. Konsonant /x/ nestao je iz sustava (grà:, è:Ída). Intervokalno je zamijenjen konsonantima /j/ ili /v/ (usp. 2.131), koji se analoški mogu na mjestu /x/ pojaviti i na kraju riječi ('orej, glù:v, krù:v). U nekoliko je primjera u građi zabilježena i restitucija /x/ ('vr̨x, 'tix).

3.42. Inicijalni je ploziv nestao ispred drugoga opstruenta u većem broju potvrda u građi ('tica, čelī:ńak, 'di, čì: kò:, ali: tkà:lac, tkã:Ía).

### *3.5. Metateza*

Metateza je izvršena u zamjeničkom korijemu vr̨s' (s've, s'vaki, tako i 'sav).

DALIBOR BROZOVIĆ

# **KRUČ** (ACQUAVIVA COLLECROCE; OLA 44a)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

| | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| i: | | | u: | | | i | | | u |
| | e: | | o: | | | | e | | o |
| | | a: | | | | | | a | |

1.11. Funkciju silabema vrše također /r̥:/ i /r̥/, koji se fonetski ostvaruju kao [$^{e}$r̥:] i [$^{e}$r̥] (rijetko s $^{e}$ umjesto $^{e}$).

1.12. Zbog snažnog utjecaja talijanskih govora i zbog pune morfološke dekompozicije ostvaruje se /e(:)/ često kao [ẹ(:)], /a(:)/ kao [ạ(:)] ili [ą(:)], /o(:)/ kao [ọ(:)], bez jasne distribucije.

1.13. Rijetko se /e/ i /o/ ostvaruju kao [ɛ] i [ɔ], a /i/ i /u/ kao veoma zatvoreni [ẹ] i [ọ], također bez jasne distribucije.

1.14. Alofonija u 1.12—3. ne utječe na fonološke opozicije.

### *1.2. Konsonantizam*

1.21. S o n a n t i

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | n |
| j | ĺ | | ń |

1.211. Sonant [r] može se smatrati alofonom nenaglašenog /r̥/ ako morfemsku granicu priznajemo fonološkom jedinicom u eventualnim primjerima s nenaglašenim /r̥/ iza prefiksa. U raspoloživoj građi takvih primjera nema, a u uvjetima postojanoga fonema /x/ nema primjera n i za /r̥/+vokal.

1.22. Šumni suglasnici (opstruenti)

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | ʒ | s | z |
| ć | đ | | |
| č | ǯ | š | ž |
| k | g | x | |

1.221. Bezvučni opstruenti, osobito afrikati, obično se izgovaraju nenapeto, što zbunjuje slavensko uho, a iza nazala dolazi i do ozvučenja. Zvučni se pak izgovaraju napeto, izrazito energično.

1.222. Fonemi /č/ i /ǯ/ obično se ostvaruju kao [č'] i [ǯ'].

1.223. Fonem /x/ ima izrazitu vrijednost [x].

*1.3. Prozodija*

1.31. Svi silabemi mogu biti dugi i kratki.

1.32. I dugi i kratki silabemi mogu biti naglašeni i nenaglašeni.

1.33. U dugih naglašenih silabema javlja se distinktivni ton, uzlazni i silazni.

1.34. Prema tome, inventar prozodema obuhvaća tri naglaska (V̂: V̀: 'V) kao i nenaglašenu dužinu i kračinu (V: V).

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizam*

2.11. Distribucija vokalskih fonema uglavnom je slobodna, tj.svaki može stajati u početnom, središnjem i dočetnom položaju, ispred i iza svakoga konsonanta.

2.12. Silabem /r̥/ dolazi između konsonanata i eventualno inicijalno ispred konsonanata: ᵊr̥:ǯ'e || xᵊr̥:ǯ'e || ɣᵊr̥:ǯ'e „rže".

2.121. Silabem /r̥(:)/ ne dolazi iza sonanata (izuzev /v m/), a također iza /ć đ š ʒ ǯ/.

2.122. U riječi može stajati samo jedan /r̥(:)/.

2.13. Dočetni kratki nenaglašeni vokali uglavnom se reduciraju, pri čem -a obično i -e rijetko prelaze u reducirani -ᵊ. Samo u tom slučaju dolazi do neutralizacije.

2.131. Otpadanje -o/-e u NAsg ili prijelaz u -a/-ᵊ nije fonetska pojava, nego posljedica potpune likvidacije neutruma (prijelaz u m. ili rjeđe ž. rod npr. č'rì:v, k'ĺupak „klupko" m. i ńī:zdᵊ f. „gnijezdo").

2.132. Rijetka je redukcija nedočetnih vokala, obično /i/: 'lastavʲcᵊ „leptir".

2.14. Zijev je rijedak: m'jauč'i.

*2.2. Konsonantizam*

2.21. Svi se konsonanti pojavljuju u početnom, središnjem i (uz ograničenja) u dočetnom položaju. Iznimkom je jedino /đ/, koje dolazi samo intervokalno.

2.211. Sonant /v/ iza bezvučnih opstruenata može djelomično izgubiti zvučnost ili prijeći u /f/: sfì:ŕ „cvijet", svì:ń$^{e}$ || sfì:ń$^{e}$ Npl, sy̯ĩ:č'$^{a}$ || sfĩ:č'$^{a}$ „svjetiljka".

2.2111. Iza velara /v/ se često realizira kao [u̯]: 'tikva || 'tiku̯a || 'tikfa, crì:ku̯a, ku̯a'dęrn „bilježnica", xvà:lim || xu̯à:lim, g'u̯era „rat".

2.212. Sonant /l/ rijedak je u finalnoj poziciji, dolazi u talijanizmima (tã:rl „moljac", pè:l „dlaka, vlas") i u primjerima kao tẽ:l m. Nsg „tele".

2.213. Dočetni zvučni opstruenti gdjekada gube djelomično zvučnost: bà:ʒ̯ „bazga".

2.22. Suglasničke skupine

2.221. Početna skupina dvaju sonanata moguća je samo ako je njezin prvi član /v/.

2.2211. Kako zabilježena građa ne sadrži sve lekseme koji bi ilustrirali sva eventualna ograničenja u vezi sa sonantima, navode se samo neke potvrđene općenitije poznate osobitosti: fonem /j/ javlja se samo iznimno iza konsonanata (m'i̯auč'i), konsonant [r] ne dolazi iza sonanata (izuzev /v/) ni iza /ŕ đ š ž ʒ ǯ/, fonemi /ĺ ń/ kombiniraju se samo s manjim brojem suglasnika, opreka /m/~/n/ ukida se ispred labijalâ u korist /m/, a ispred svih drugih opstruenata u korist /n/.

2.222. Moguće su inicijalne skupine nazal+opstruent: m$^{b}$rì:ž$^{a}$ „mreža", m$^{b}$rà:v, mb'lijam „meljem", m$^{b}$là:d, m$^{b}$lĩ:k „mlijeko", n'donola „lasica". Pri tom nazali nikad ne postaju silabičnima.

2.223. Konsonanti /s z c/ ne stoje ispred konsonanata /š ž č ǯ/.

2.224. Inicijalne skupine ploziv+drugi šumni suglasnik djelomično su očuvane: 'tič', 'ko, 'di, šč'ę̀:r || š'č'ęr$^{a}$, ali pč'ẽ:la.

2.2241. Plozivi /ŕ/ i /đ/ ne stoje ispred drugih šumnih suglasnika.

2.225. Dentalni plozivi ne dolaze ispred afrikata.

2.2251. Dentalni plozivi ne dolaze ni kao unutarnji članovi skupina kojima završni član nije /r/ ili /v/. U građi nema podataka o eventualnoj takvoj inicijalnoj skupini od prefiksalnoga /s/+/tl/.

2.226. Za unutarnje skupine šumnih suglasnika građa ne daje ni dovoljnih ni sustavnih podataka (može se spomenuti npr. sudbina /k/ u 'noxt$^{l}$ Npl i sl.).

2.227. Poznate su razne dočetne skupine: xrà:st, k'rest „krasti", p'regrišt „pregršt" (ali 'daž, Gsg do dã:žd$^{a}$), sù:nc || sù:nʒ̯ „sunce", lù:rc „medvjed", ku̯a'dęrn i sl.

2.228. U pozajmljenicama su mogući geminirani suglasnici, u domaćim riječima rijetko: 'pal:$^{a}$ || 'pal$^{a}$ (l-part. od 'past$^{l}$), 'pol:$^{a}$ || 'pola „pošla".

2.23. Pojedinačni konsonanti

2.231. Fonem /f/ nije rijedak.

2.232. Fonem /x/ veoma je čest — dolazi u svim pozicijama.

2.233. Fonem /g/ u intervokalnom položaju ostvaruje se fakultativno kao [ɣ] ili [w]: bo'ɣat, f'raɣul[a] || f'rawul[a] „jagoda".

*2.3. Prozodija*

2.31. Svaki od postojećih dugih i kratkih prozodema (v. 1.34) može se kombinirati sa svakim odgovorajućim silabemom (v. 1.1, 1.11).

2.32. Svi akcenti mogu stajati na svakom slogu.

2.33. Vrlo su česti dvostruki akcenti u raznim kombinacijama: 'V 'V ('si'nic[a], 'ku'čąk, 'res'tu 3pl, 'o'rix), 'V V̀: ('č'ᵊɽč'à:k „svraka; cvrčak", 'ušè:ng[a] „uš"), V̀: 'V (rè:'pac „vrabac", ò:'vąn, ò:v'cam[i]), Ṽ: 'V (s plẽ:'č'am[i]), V̀: V̀: (kù:pì:m) itd.

2.331. Akcent 'V kao prvi ostvaruje se ponekad fonetski kao [V́], ali kako dolazi samo u toj poziciji i to fakultativno, nema fonološke vrijednosti: léžì:m, sídì:m, xó'č'ąm lsg, rú'kica, kó'šil[a] „košulja". U složenicama je moguć *staccato* izgovor s tri akcenta: 'parkúč'ẽ:r „prekjučer".

2.34. Riječi s proklitikom obično se ne vladaju kao naglasne cjeline (izolirano 'na‿ru·k[u]).

2.35. Dugi silabemi dolaze pod naglaskom, iza naglaska i neposredno ispred naglaska.

2.351. Pod izloženim uvjetima mogu slijediti dva duga silabema jedan za drugim.

2.352. Prozodemi V̀: i V: ponekad se ostvaruju kao 'V· i V· ('ka·l'kań „peta", 'sidi· 3sg, 'vidu· 3pl, kĺu·čò:m, zo·'vam Lsg (poludužine su najčešće u otvorenoj ultimi).

2.36. Ispred skupine sonant+suglasnik (šumni ili drugi sonant) nalaze se uglavnom dugi silabemi, u uvjetima u kojima se mogu javljati.

## 3. POVIJESNI IZVOD

*3.1. Vokalizam*

Silabemi /i: i e: e a: a o: o u: u ɽ: ɽ/ potječu od odgovarajućih silabema u ishodišnom sustavu. Osim toga:

i: ← ě:
i ← ě
e: ← ę:
e ← ę
a: ← ə:
← əl samo u zà:va

a ← ə uključivo i 'malin
← l na koncu sloga: 'bij$^{a}$ „bijel i l-part.", mb'lija „mljeo", d'vigni$^{ja}$ „dignuo", 'go$^{ja}$, 'umbr$^{a}$ „umro", 'c$^{ə}$ɽ'ńeja „crven"

o: ← ol na koncu sloga, neobvezatno: sǫ: || 'so, ali: 'vǫ, 'go$^{ja}$

u: ← ǫ:
← l̥:

u ← ǫ
← l̥
← və-

*3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j l Ĺ r m n ń p b t d c s z č š ž k g x/ potječu od odgovarajućih konsonanata u ishodišnom sustavu. Osim toga:

j ← 0 pri zijevu, v. podrijetlo a<l
← å samo u tujì: || 'tu'ji

Ĺ ← ləj
← əj iza labijala, ali divì:
← l iza /k g/ fakultativno

r ← ŕ
← ž intervokalno u prezentu od 'mǫč' ('moram, 'moraš, 'more, 'moraju)

m ← n v. 2.211.

n ← m v. 2.211.

ń ← nəj
← n fakultativno ispred /k g/

b ← 0 (v. 2.222)

f ← (u pozajmljenicama)
← (onomatopeje)

c ← č ispred /ɽ(:)/, samo u 'c$^{ə}$ɽn x 'c$^{ə}$ɽni, 'c$^{ə}$ɽ'ńeja x 'c$^{ə}$ɽ'ńeli

ʒ ← (u pozajmljenicama).

ť ← təj b'raťa, sfì:ť „cvijet"
← jt u -jti (pò:ť i sl.)

ď ← dəj 'gozď$^{a}$ „željezo" coll.
← jd u prezentu (izà:ď$^{e}$ i sl.), ali i neprefigirano 'iďąm

č ← ť pù:'tič', sfĩ:č'$^{a}$ || svĩ:č'$^{a}$, 'xoč'ate

ǯ ← ď 'saǯ', žè:ǯ'$^{a}$
← (u talijanizmima)

ž ← ǯ (u starim pozajmljenicama: 'žep)

x ← 0 protetski isped /ɽ/

### *3.3. Prozodija*

Prozodijske se osobine izvode iz starohrvatskosrpskoga troakcenatskog inventara (sustav B):

V̀: ← V̂
← V̌ u velikoj većini slučajeva
← V̄ ukoliko se prenosi s V̂ i češće V̌ na prethodni dug slog

V̌: ← V̄ ukoliko se prenosi s V̂ ili V̌ na prethodni dug ili kratak slog: brã:zg$^{a}$ „brazda", rẽ:st$^{e}$, m$^{b}$lẽ:j$^{e}$ „bleji", mũ:x$^{a}$, č'ẽ:l$^{a}$ f. „čelo", također finalno kõ:nc „završetak" (kò:nc = „nit"), tẽ:l „tele", palã:k „polako"
← V̌ pĩ:ta || pì:t$^{a}$, d$^{e}$ǯ:v Gpl
← V̀ samo u krã:j „međa" (ponekad u talijanizmima: tã:rl „moljac", škõ:rč'$^{a}$ <scorza „kora")

'V ← V̀
← V̀ ukoliko se prenosi s V̂ ili V̌ na prethodni kratak slog

V: ← V̄
← V̂ s kojega je naglasak prenesen

V ← V̆
← V̀ s kojega je naglasak prenesen
← V̄ pri raznim mogućim skraćivanjima

3.31. Uvjeti raznih prenošenja na prethodni slog ne daju se odrediti na temelju postojeće građe.

### *3.4. Gubljenje glasova*

3.41. Sonant /l/ gubi se u dočetnim sljedovima -al, -al, obično i -ol: 'tepa X 'tepli, 'da, 'poša, 'vọ.

3.42. Ponekad se zbog opće dekompozicije govora gube cijeli slogovi: pẽ:Í „mjera pedalj", s'lak X s'laki „sladak", 'vit „vidjeti", gõ:št m. „godina=12 mjeseci", i sl.

### *3.5. Metateza*

Metateza je izvršena u s've, ali sekolĩ:k$^{o}$, sekolĩ:c$^{a}$ (uz Ipl s'fekmi lĩ:c'mi).

DALIBOR BROZOVIĆ I IVKA BRKIĆ

# **OTOK** (OLA 45)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

| | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| i: | | | u: | | | i | | | u |
| | e: | | o: | | | | e | | o |
| | | a: | | | | | | a | |

1.11. Silabemi su i /r̥:/ i /r̥/.

### *1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | n |
| j | ĺ | | ń |

1.211. Sonant [r] može se smatrati alofonom kratkoga nenaglašenog /r̥/ ako u primjeru zȁr̥ža: (f. zaŕ̥žala) morfemsku granicu smatramo fonološkom jedinicom. Osim oblika ùmro nema drugih podataka o eventualnom nenaglašenom [r̥] ili [r] ispred /o/ (← -l) u *l*-participu, što bi gotovo razjasnilo problem fonološkoga statusa.

1.212. Sonant /v/ iznimno se ponaša i kao šumni suglasnik (v. 2.211).

1.22. Šumni suglasnici (opstruenti)

| | | | | |
|---|---|---|---|---|
| p | b | f | | |
| t | d | | | |
| c | | s | s | z |
| ć | ʒ́ | | | |
| č | ǯ | š | š | ž |
| k | g | | | |

*1.3. Prozodija*

1.31. Svi silabemi mogu biti dugi i kratki.

1.32. Silabemi s uzlaznim tonom automatski su naglašeni.

1.33. U riječima bez uzlaznog toga naglasak je automatski na prvom slogu.

1.34. Prema tome, inventar prozodema obuhvaća četiri naglaska (V̀: V́: V̀ V́) kao i nenaglašenu dužinu i kratkoću (V: V).

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizam*

2.11. Distribucija vokalskih fonema uglavnom je slobodna, tj. svaki može stajati u početnom, središnjem i dočetnom položaju, ispred i iza svakoga konsonanta.

2.12. Silabemi /r̥:/ i /r̥/ dolaze između konsonanata kao i inicijalno ispred i finalno iza konsonanata (r̥̀že:, r̥̀za:, r̥̀va: se, r̥̀t, ŕ̥ǯa, vr̥̀), a samo iznimno u susjedstvu vokalâ.

2.121. Iza vokala dolazi /r̥/ (za /r̥:/ nema podataka) samo uz prefikse i u *sandhiju* uz prijedloge ispred riječi s inicijalnim /r̥/.

2.122. Ispred vokala dolazi /r̥/ (za /r̥:/ nema podataka) samo po gubitku /x/: vŕ̥a Gsg, vŕ̥i Npl.

2.123. Silabemi /r̥(:)/ ne dolaze iza sonanata (izuzev /v, m/) ni iza afrikata (izuzev /c/).

2.124. U riječi može stajati samo jedan /r̥(:)/.

2.13. U građi nama primjera za redukciju i(li) gubljenje nenaglašenih kratkih vokala, izuzev oblike kópr̥va i čétri.

2.14. Zijev se uklanja stezanjem vokala ili umetanjem konsonanata, a rjeđe ostaje (màovina).

2.141. Pri stezanju prevladava prvi vokal: zà:va, žà:vica „žalac", redovno u *l*-participima: dà:, r̥̀za:, dóša:.

2.142. Pri umetanju dolazi /v/ iza ili ispred labijalnih vokala i /j/ u drugim položajima: múva, jó:va (← jelьxa || olьxa), pàvu:k, mávuna, klè:jo, odánijo || odánujo „odahnuo", bìjo || bì:l „bijel", strìja „streha", tèja:ci.

*2.2. Konsonantizam*

2.21. Svi se konsonanti pojavljuju u početnom i središnjem položaju, a u dočetnom položaju stoje samo sonanti (izuzev donekle /l/) i bezvučni šumni suglasnici: grèp „grob", mìt „mjed", knè:s, spù:š, dròst „drozd", drù:k, tú:ć „tuđ". Za /ǯ/ nema primjera.

2.211. Fonem /v/ ponaša se kao sonant redovno ispred bezvučnih suglasnika (ó:vca i sl.), ali u dočetnom položaju fakultativno i rijetko ponaša se kao šumni suglasnik: lò:f || lò:v, ńégo:f, krùf, uz: cì:v, kròv, cr:v, mrà:v, sù:v.

2.22. Suglasničke skupine

2.221. Početna skupina dvaju sonanata moguća je samo ako je njezin prvi član /v/ ili /m/.

2.2211. Kako zabilježena građa ne sadrži sve lekseme koji bi ilustrirali sva eventualna ograničenja u vezi sa sonantima, navode se samo neke potvrđene općenitije poznate osobitosti.

2.2212. Iza većega broja suglasnika ne javlja se /j/, što je vjerojatno u vezi i s okolnosti da je govor ikavski i da je u Isg uglavnom nastavak *-i* (npr. rìːči).

2.2213. Sonant [r̥ r̥ː r] ne dolazi iza afrikatâ (izuzev /c/) ni iza sonanata /j l ĺ n ń/, a nema primjera ni iza /š/ ni za [r] iza /ž/ (v. podrijetlo /d/ u 3.2).

2.2214. Sonanti /l/ i /ĺ/ ne dolaze ispred /ć ʒ́/ ni iza /ć ʒ́ ǯ ń/, a vjerojatna su i druga ograničenja.

2.2215. U mnogim položajima izostaje opozicija između nazalâ.

2.22151. Opreka /m/ ~ /n/ ukida se ispred labijala u korist /m/.

2.22152. Ista se opreka ispred velara i dentala ukida u korist /n/ (pàːnti:, slàːnka).

2.22153. U dočetnoj se poziciji ista opreka ukida također u korist /n/, no samo ako nema alternacije s nedočetnim položajem: ràciːn Dpl, cr̥ːkvːon, smíːjen se, òsan, ali dìm, sàːm, sràːm.

2.22154. Opreka /n/ ~ /ń/ ukida se ispred /ć ʒ́/ i u drugim položajima (čláːńci, čláːńak).

2.2216. Govor slabo podnosi skupinu nazal + nazal: gúːvno, dìːmĺaːk (u građi nedostaje leksem ← mъnogo).

2.2217. Sporadički se uklanjaju inicijalne skupine /g/ + /n l/: gńíːzdo, gńòːj, gńíleːn „glinen", glístina (/iza /k/ pojava nije zabilježena: klìn, klèːt, klécːi:).

2.222. Konsonanti /s z c/ ne stoje ispred konsonanata /š ž č ǯ ć ʒ́ ń ĺ/, uglavnom ni na morfemskoj granici iza prefiksa ili pak u *sandhiju* (š ńìːm).

2.223. Uglavnom ne postoje inicijalne skupine ploziv + drugi šumni suglasnik: tìca, čéla, šénica, zòvina, ćèːr, kò, dì, ali tkáːlac, tkàĺa.

2.224. Dentalni plozivi ne dolaze ispred afrikata. Zapisi ne daju informaciju da li u toj prilici dentali jednostavno ispadaju, ili se pri tom afrikati duže.

2.2241. Dentalni plozivi ne dolaze ni kao unutarnji članovi skupina kojima završni član nije /r/ ili /v/. U građi nema podataka o eventualnoj takvoj jednoj inicijalnoj skupini od prefiksalnoga /s/ + /tl/.

2.225. Kao dočetne skupine poznate su samo /st/ i /št/ (nema primjera za moguću skupinu -šć).

2.226. Pozajmljenice neznatno narušavaju izložena pravila o konsonantskim grupama — prvo zato što su uglavnom talijanskoga podrijetla, drugo zato što potencijalne završne skupine redovno razbija tzv. „nepostojani *a*".

2.23. Pojedinačni suglasnici

2.231. Sonant /l/ ne dolazi na koncu sloga i riječi, izuzev neke pozajmljenice i izuzev slučajeve kada se /l/ ponovno uspostavio analogijom, često fakultativno: tòpal, pà:lci (usp. tèja:ci), kìsejo, bìjo || bì:l „bijel", krí:lce || krilášce (v. 2.142).

2.232. Fonem /f/ javlja se rijetko, u pozajmljenicama i onomatopejama (a i tu je često zamijenjen, v. podrijetlo /v/ u 3.2), rijetko i kao fakultativna realizacija dočetnoga /v/ (v. 2.211).

2.233. Fonem /ʒ/ također je rijedak — dolazi u pozajmljenicama (u građi nema primjera za rijetke skupine u kojima bi se /ʒ/ morao po pravilima sustava pojaviti kao rezultat asimilacije po zvučnosti).

*2.3. Prozodija*

2.31. Svaki od postojećih dugih i kratkih prozodema (v. 1.34) može se kombinirati sa svakim odgovarajućim silabemom (v. 1.1, 1.11).

2.32. Uzlazni ton (koji automatski nosi naglasak) može stajati na svakom slogu izuzev posljednji. To onda isključuje i naglaske V́:, V́ u jednosložnim riječima.

2.33. Od pravila prema kojem u riječima bez uzlaznog tona naglasak automatski pada na prvi slog (1.33), u građi nema iznimaka, pa ni u pozajmljenicama ni u domaćim složenicama (obje su te kategorije, uostalom, preslabo zastupane u građi).

2.331. Riječi s proklitikom obično se vladaju kao naglasne cjeline.

2.34. Dugi silabemi dolaze pod naglaskom i iza naglaska.

2.341. Pod tim uvjetima može slijediti niz dugih silabema jedan za drugim.

2.35. Ispred skupine sonant + suglasnik (šumni ili drugi sonant) nalaze se uglavnom dugi silabemi, u uvjetima u kojima se mogu javljati (v. 2.34.): pàlac, pà:lca, pà:lci, pàla:ca:.

## 3. POVIJESNI IZVOD

*3.1. Vokalizam*

Silabemi /i: i e: e a: a o: o u: u ŗ: ŗ/ potječu od odgovarajućih silabema u ishodišnom sustavu. Osim toga:

i: ← ě:

i ← ě
← ě sekundarno: jélin, dìtelina, lémiš
← ə samo u jéčim
← ə̯ samo u pridjevima kao dìviji:, kòziji:, pàsiji:, slàmetiji:

e: ← ę:
← a: iza /r/ samo u ré:sten, vré:bac (ali krá:den)

e ← ę
← ě sporadički: žélezo || gòžʒe, krèn „hren", tésta „cesta", brèza, čéreń „čerjen, otvor kod ognjišta", staréšina, zènica

a: ← ə:
← (stezanjem /ao/ ← al, əl): cáka: (masc.) „staklo", zà:va, žà:vica „žalac", dóša:, šćí:pa:
← ę: samo u žà:vica (v. gore)
a ← ə
← ě samo u óras
o: ← (stezanje /oo/ ← -ol): vò:
o ← l dočetno: bìjo, klèjo
u: ← ǫ:
← ụ:
← o: samo u romanizmima tipa dòktu:r
u ← ǫ
← ụ
← vǫ̯ —
← o rijetko u zatvorenom slogu ispred /n/: ùnda:
ṛ ← ri samo u kópṛva, vṛténo

*3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j l Ĺ r m n ń p b t d c s z č š ž k g/ potječu od odgovarajućih konsonanata u ishodišnom sustavu. Osim toga:

v ← Ø uz labijalne vokale u zijevu (v. 2.142), a onda analogijom i dočetno: sù:v prema sú:va, sù:vo
← f (u pozajmljenicama: và:rba: „boji", šúvit)
← m ispred /n/: gú:vno, tà:van × tà:vni: (v. 2.2216)
j ← Ø uz nelabijalne vokale u zijevu (v. 2.142)
Ĺ ← lǫ̯j
← j od ǫ̯j iza labijala i u riječi slávu:Ĺ
← l sporadično iza inicijalnoga /g/ (v. 2.2217)
← ń iza /m/: dì:mĺa:k (v. 2.2216)
r ← ŕ
← fakultativno u prezentu od mòć: mòre || mòže
ń ← nǫ̯j
← n iza inicijalnoga /g/ (v. 2.2217)
f ← v fakultativno u dočetnom položaju (v. 2.211)
← (u pozajmljenicama)
← (onomatopeje)
t ← ŕ nedosljedno u skupini šŕ: vìštica, gùštarica, štùka, šténe, štì:pa: (3. sg) || šćí:pa: (*l*-part). V. i podrijetlo /ć/.
← č ispred /r/ u trìšńa
d ← đ unutar skupine žđ: zví:ždi: (jedini primjer u graditi)
← Ø inicijalno u sljedovima /ž z/ + [r ṛ]: ždrì:be, ždṛ́:lo „ždrijelo", zdríla, ali: žṛ̀:van || žṛ̀:vań
c ← č ispred [r, ṛ]
ć ← ŕ uključiv djelomično i skupinu šŕ: šćí:pa: (*l*-part, uz štì:pa: 3. sg), zòbi:šće, kósišće, ópra:šća:, kṛ̀šćen.
← tǫ̯j
← jt u -jti
← č samo u òću:k

ʒ́ ← đ (za skupinu žđ vidi jedini primjer u podrijetlu /d/)
← dəj
← jd u oblicima glagola složenih sa -iti

ǯ ← (u pozajmljenicama)
← (u rezultatima asimilacije unutar nekih konsonantskih skupina)

š ← s analogijom u aoristu -šmo, -šte, u *sandhiju* kao š‿ńì:n, u pojedinim leksemima kao òštar, švràka

ž ← z samo u žlòp „zglob"

k ← x samo u krèn, òću:k

3.21. Bezvučni suglasnici nastaju i od zvučnih u dočetnoj poziciji (v. 2.21).

### *3.3. Prozodija*

Prozodijske se osobine izvode iz starohrvatskosrpskog dvoakcenatskog inventara (sustav A).

V̀: ← V̂ na prvom i na jedinom slogu
← V̌ produžen prema 2.35.

V̀ ← V̌ na prvom i na jedinom slogu

V́: ← V̄ (prenošenjem s V̂ ili V̌ na prethodni dugi slog)
← V̌ (prenošenjem s V̂ ili V̌ na prethodni slog, produžen prema 2.35)

V́ ← V̌ (prenošenjem s V̂ ili V̌ na prethodni kratki slog)

V: ← V̄
← V̂ s kojega je naglasak prenesen na prethodni slog
← V̌ produžen prema 2.35.
← V̌ s kojega je naglasak, produžen prema 2.35, prenesen na prethodni slog

V ← V̌
← V̌ s kojega je naglasak prenesen na prethodni slog

### *3.4. Gubljenje glasova*

3.41. Vokal /i/ gubi se samo iznimno (v. 2.13).

3.42. Sonant /v/ gubi se često u početnoj poziciji Cv- gòžʒe || žélezo, kòčka.

3.43. Za gubljenje inicijalnih ploziva ispred drugih šumnih konsonanata v. v. 2.223.

3.431. Za gubljenje dentalnih ploziva u drugim prilikama v. 2.224, 2.2241.

3.44. Konsonat /x/ izgubljen je beziznimno u svim pozicijama. Za sudbinu zijeva v. 2.142 (v. i podrijetlo /k/ u 3.2).

### *3.5. Metateza*

3.51. Metateza je izvršena u svì, svè i sl., ali vàs.

DALIBOR BROZOVIĆ I DRAGOMIR VUJIČIĆ

# GUBER (OLA 46)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

| | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| i: | | | | u: | | i | | | u |
| | e: | | o: | | | | e | o | |
| | | a: | | | | | a | | |

1.11. Funkciju silabema vrše i /r̥:/ i /r̥/.

### *1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | n |
| j | Ĺ | | ń |

1.211. Zabilježeni materijal ne daje dovoljno mogućnosti da se tačno ustanovi da li ima kratkog neakcentovanog r̥ u susjedstvu vokala, odnosno da se preciznije odredi granica sloga u kombinacijama sa kratkim r̥. Zato se samo može pretpostaviti da se radi o fonemi /r̥/, s opozicijom /r̥/ ~ /r/ ispred /o/.

1.22. Opstruenti

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| ć | ʒ́ | | |
| č | ǯ | š | ž |
| k | g | x | |

### *1.3. Prozodija*

1.31. Sve silabeme mogu biti kratke i duge (upor. 1.1 i 1.11).

1.32. Duge i kratke silabeme s uzlaznim tonom automatski su naglašene (upor. 2.32).

1.33. U riječima bez uzlaznog tona akcenat je automatski na prvom slogu (o mogućim izuzecima v. 2.33).

1.34. Iz izloženog slijedi da inventar prozodema obuhvata četiri akcenta (V̀:, V́:, V̀, V́), kao i neakcentovanu dužinu i kratkoću (V:, V).

## 2. DISTRIBUCIJA

### *2.1. Vokalizam*

2.11. Distribucija vokalskih fonema uglavnom je slobodna, jer se svaka od njih može javiti, u principu, u početnom, središnjem i završnom položaju u riječi, kao i ispred i iza pojedinih konsonanata.

2.12. Silabeme /r̥(:)/ uglavnom dolaze u središnjem položaju, ali mogu doći i na početku riječi (r̥že:, r̥zo:, ŕ̥ʒa, r̥vo: se, r̥t, na r̥tu). U materijalu nema potvrda za /r̥(:)/ na kraju riječi. Inače, silabeme /r̥(:)/ ne dolaze iza sonanata, izuzev /v/ i /m/, niti iza afrikata, izuzev /c/.

2.121. Silabeme /r̥(:)/ po pravilu dolaze između dva konsonanta, a samo u manjem broju primjera (na morfemskoj granici, tj. ispred /o/ ← /-l/ i u slučajevima kada je između [r̥] i vokala potpuno izgubljena fonema /x/) dolaze i uz vokal (vr̥̂o, vr̥̂a, vr̥̂i).

2.122. U riječi može biti samo jedan glas /r̥(:)/.

2.13. Nenaglašeni kratki vokali zadržavaju nereduciran izgovor u svim pozicijama (leksikalna iznimka kópr̥va, a u vòć i tì:st ← tĕsto imamo neglasovni prelaz u m. rod).

2.14. Zijev se obično uklanja, bilo umetanjem /v/ (pàvu:k, múva, búva, jó:va, kùvarica) ili /j/ (kìjavica, kì:ja:, sòja, sòji, prèjo, plèjo, dánujo, gìnujo || gìnijo), bilo kontrakcijom (brò:, dò:, pò:, kòvo:, zà:va, údiso:, tòpo:).

### *2.2. Konsonantizam*

2.21. Distribucija konsonanata također je uglavnom slobodna. Svi se oni mogu nalaziti u početnom, središnjem i završnom položaju, izuzimajući izvjesna ograničenja u konsonantskim grupama. Osim toga, materijal ne daje mogućnost da se odredi da li se /x/ i /f/ javljaju na početku i na kraju riječi, makar u pozajmljenicama, te da li se /ʒ/ javlja na kraju riječi.

2.22. Konsonantske grupe

2.221. Početni slijed sonant + sonant moguć je samo ako je njegov prvi član /v/ ili /m/.

2.222. Budući da zabilježeni materijal na terenu ne sadrži lekseme koje bi ilustrovale sva ograničenja u vezi s distribucijom konsonanata, navodimo, kao opštije poznate osobenosti, još sljedeće: iza većeg broja drugih konsonanata ne javlja se /j/; [r], slogotvorno ili neslogotvorno, ne dolazi iza afrikata, izuzev /c/, niti iza sonanata /l ĺ n ń/; foneme /l/ i /ĺ/ ne mogu stajati ispred /ć ʒ́/, odnosno iza /ć ʒ́ ń/; ispred labijala /v f b p/ izostaje opozicija /m/ i /n/, — itd.

2.223. Ispred konsonanata iz grupe /š ž č ć ʒ́/ ne stoje konsonanti /s z c/.

2.224. Dentalni plozivi ne dolaze ispred afrikata, niti kao unutrašnji članovi konsonantskih grupa čiji bi završni član bio konsonant koji nije /r/ ni /v/.

2.225. Rijetke su početne konsonantske grupe sastavljene od dvaju ploziva (tkȁla, tkàlac, — v. 3.42).

2.226. Kao završne konsonantske grupe u domaćim riječima javljaju se /st/ i /zd/ (mò:st, mà:st, gù:st, pr̥̂st, kò:st, gròzd). U materijalu nema potvrda za /šć/ i /žʒ́/ na kraju riječi.

2.227. U tuđicama mogu se pojaviti i konsonantske grupe koje nisu u skladu sa prethodno iznesenim ograničenjima.

2.23. Pojedinačni konsonanti

2.231. Fonema /l/ na koncu sloga i osobito dočetni -l dolazi samo u tuđicama i rijetko kao restituiran po analogiji (tòpal || tòpo:, và:l).

2.232. Fonema /x/ fakultativna je, alternira sa 0 ili se zamjenjuje sa /v/ i /j/ (upor. 2.14 i 3.41). U stvari, zabilježena je samo u nekoliko leksema (ńùx, ùxo, ùxa, brèz u:xa, máćixa, màxovina, màxovine:, máxuna).

2.233. Fonema /f/ javlja se, uglavnom, u tuđicama (pláfo:n) i onomatopejama.

2.234. Fonema /ʒ/ javlja se samo u tuđicama (súʒuk, ʒèp, ʒígerica, dá(j)iža), zatim u orijentalnom sufiksu -ʒija i u rezultatu asimilacije u konsonantskim grupama.

2.235. Zvučni opstruenti zadržavaju zvučnost i na apsolutnom koncu riječi.

*2.3. Prozodija*

2.31. Svaki od postojećih prozodijskih tipova, navedenih pod 1.34, može se kombinovati sa svakom od postojećih silabema /i e a o u r̥/.

2.32. Uzlazni ton moguć je na svakom slogu izuzev jednosložne riječi i posljednji slog višesložnih riječi.

2.33. U materijalu nema potvrda o tome kako se ponašaju tuđice u pogledu zadržavanja silaznih akcenata u sredini riječi.

2.331. Riječ s proklitikom vlada se obično ali ne i obvezatno kao prozodijska izgovorna cjelina (bréz‿ribe:, ù‿poĺe, ú‿mistu, okó‿kuće:, pó‿sobi).

2.34. Duge silabeme dolaze pod akcentom ili iza akcenta, tako da ih u postakcenatskoj poziciji u višesložnim riječima može biti više od jedne (kr̥̂tice:, brá:zda:, jèle:na:, kòri:ta:, rògo:va:, jàgo:da:, stà:ba:la:, pú:to:va:).

2.341. Silabema ispred skupine sonant + opstruent u domaćim riječima najčešće je duga (ó:vca, ó:vci, ò:vcu, slà:mka, trà:vka, pà:lci, kó:nca, kò:nci).

## 3. ISTORIJSKI IZVOD

### *3.1. Vokalizam*

Silabeme /i: i e: e a: a o: o u: u ŗ: ŗ/ potiču od odgovarajućih silabema u ishodišnom sistemu. Osim toga:

i: ← ě:

i ← ě

e: ← ę:
← ě: u pojedinačnim leksemama (kòre:n)

e ← ę (leksička je iznimka žàovica ← žędl-)
← ě u pojedinačnim leksemama (zènica, césta, žélezo, òbe, staréšina, smrèka, brèzovina)

a: ← ɔ:
← -ao zabilježeno samo u dva-tri primjera (pósika:, tr̨ga: || tr̨za:)

a ← ɔ
← ę u žàovica
← ě u óra:

o: ← -oo, -ao (vò:, stò:, sò:, gò:, vé:zo:, kòvo:, pèko:, gùto:, mògo:)

o ← l na kraju sloga i riječi

u: ← ǫ:
← l̨:

u ← ǫ
← l̨
← vɔ̨-

### *3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j l Í r m n ń p b t d c s z č š ž k g x/ potiču od odgovarajućih konsonanata ishodišnog sistema. Osim toga:

v ← ϕ u zijevu (pàvu:k) i na mjestu /x/ (múva, búva, jó:va, krùv, tr̨buv, òću:v, kùvarica) (upor. 2.14 i 3.41)
← f u jèvti:n

j ← ϕ u zijevu i prvenstveno mjesto /x/ (kúji:na, kì:ja:, sòja, sòji, grì:j, grí:ji, tì:j), te u sekvencama ijo, ejo, ujo sa o ← l (gónijo, díjo, dí:lijo, gìnijo, dóvejo, prèjo, kìsnijo, klèjo, vèsejo, pòčejo, dánujo, mí:nujo, gìnujo, ví:knujo) (up. 2.14 i 3.41)

Í ← lɔ̨j
← j u sekvenci labijal + ɔ̨j

r ← ŕ
← ž u intervokalnom položaju u mòre

ń ← nɔ̨j

f ← (u onomatopejama)
← (u tuđicama)

c ← č u čr- i čr̥-

ć ← ť, uključujući i grupu šť (gùšćerica, ráži:šće, jéčmi:šće, zòbi:šće, kósi:šće, pí:šći:)
← jt u -jti
← tǫj

ǯ ← đ, uključujući i grupu žđ (zví:žǯi:, zví:žǯi:m)
← jd u oblicima glagola složenih od *iti*
← dǫj

š ← (u tuđicama i orijentalnom sufiksu -šija)
← (u rezultatu asimilacije u nekim konsonantskim grupama)

### *3.3. Prozodija*

Prozodijske osobine se izvode iz starosrpskohrvatskog dvoakcenatskog inventara (sistem A):

V̀: ← V̂ na prvom slogu odn. u jednosložnoj riječi

V̀ ← V̌ na prvom slogu odn. u jednosložnoj riječi

V́: ← (prenošenjem ˝ ili ⁀ na dug vokal prethodnog sloga)

V́ ← (prenošenjem ˝ ili ⁀ na kratak vokal prethodnog sloga)

V: ← V̄
← V̂ sa kojeg je akcenat prenesen na prethodni slog

V ← V̆
← V̌ sa kojeg je akcenat prenesen na prethodni slog

### *3.4. Gubljenje glasova*

3.41. Fonema /x/ u brojnim slučajevima iščezla je bez zamjene (grà:, rà:st, rá:na, vàta:, và:li:m, ĺada, prí:ǯo, stàdo) ili je pak zamijenjena sa /v/ (jó:va, krùv, tŕ̥buv, múva, búva, òću:v), odnosno /j/ (sòja, grì:j, tì:j, kúji:na) (upor. 2.232 i 3.2).

3.42. U početnim konsonantskim grupama sastavljenim od ploziva i drugog opstruenta u većini primjera izgubljen je prvi član (tìca, tić, šénica, šéniči:šće, čéla, čèla:r, kò, dì, zóvika) (upor. 2.225).

### *3.5. Metateza*

Metateza je izvršena u zamjeničkom korijenu vǫs'- (svè, svì, svì: || svìju:, ali samo vàs).

DRAGOMIR VUJIČIĆ

# **DRVETINE** (OLA 47)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

| | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| i: | | | | u: | | i | | | u |
| | e: | | o: | | | | e | o | |
| | | a: | | | | | a | | |

1.11. Funkciju silabema vrše i /r̥:/ i /r̥/.

1.12. Sporno je pitanje da li je u funkciji silabeme i sonant /l/ kada je u njegovu susjedstvu vokal [i] iščezao redukcijom (upor. 2.13).

### *1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | n |
| j | ĺ | | ń |

1.211. U vezi s fonološkom opozicijom između [r] i neakcentovanog /r̥/ moglo bi se prihvatiti tumačenje dato za Bašaid u tački 1.211 (punkt OLA 55), s tim što treba istaći da se ovdje zbog stabilnog prisustva foneme /x/ ne može operisati pojmom fonološki relevantne morfološke granice u primjerima zàxr̥zo:, zàxr̥ʒo: i sl.

1.22. Opstruenti

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| ć | ʒ́ | | |
| | | š | ž |
| k | g | x | |

*1.3. Prozodija*

1.31. U sistemu sve silabeme mogu biti duge i kratke (upor. 1.1 i 1.11).

1.32. Duge i kratke silabeme s uzlaznim tonom automatski su naglašene.

1.33. U riječima bez uzlaznog tona akcenat je automatski na prvom slogu (o izuzecima v. 2.33).

1.34. Iz izloženog slijedi da inventar prozodema obuhvata četiri akcenta (V̀:, V́:, V̀, V́), kao i neakcentovane dužine i kratkoću (V:, V).

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizam*

2.11. Distribucija vokalskih fonema, izuzimajući /r̥(:)/, uglavnom je slobodna, što znači da se svaka od njih, u principu, može javiti u početnom, središnjem i završnom položaju u riječi, odnosno ispred i iza pojedinih konsonanata koje sadrži inventar ovoga govora (upor. 1.2).

2.12. Silabeme /r̥(:)/ dolaze samo u središnjem položaju u riječi. Pored toga, silabeme /r̥(:)/ ne dolaze iza sonanata, izuzimajući /v/ i /m/, niti iza afrikata, izuzev /c/.

2.121. Silabeme /r̥(:)/ dolaze između dva konsonanta.

2.122. U riječi može stajati samo jedan glas /r̥(:)/.

2.13. Vokal /i/ u pojedinim pozicijama iza akcenta se reducira (žètel$^{i}$ca, dr̥žal$^{i}$ca), ponekad se i sasvim gubi (djètel̥na).

2.14. Zijev je u velikom broju slučajeva uklonjen kontrakcijom, naročito kada su u susjedstvu dva neakcentovana vokala.

*2.2. Konsonantizam*

2.21. Svi konsonanti iz sistema ovog govora (upor. 1.2) mogu se nalaziti u početnom, središnjem i završnom položaju u riječi, izuzimajući izvjesna ograničenja u konsonantskim grupama.

2.22. Konsonantske grupe

2.221. Početna grupa dvaju sonanata moguća je samo ako je njen prvi član /v/ ili /m/.

2.222. Budući da zabilježeni materijal na terenu ne sadrži lekseme koje bi ilustrovale sva ograničenja u vezi s distribucijom konsonanata u konsonantskim grupama, navodimo, kao opštije poznate osobenosti, sljedeće: iza većeg broja drugih konsonanata ne javlja se /j/; [r], slogotvorno ili neslogotvorno, ne dolazi iza afrikata, izuzev /c/, niti iza sonanata /l ĺ n ń/; foneme /l/ i /ĺ/ ne mogu stajati ispred /ć ǵ/, odnosno iza /ć ǵ ń/; ispred labijala /v f b p/ izostaje opozicija /m/ i /n/, — itd.

2.223. Ispred konsonanata iz grupe /š ž ć ǯ/ ne stoje konsonanti (s z c).

2.224. Dentalni plozivi ne dolaze ispred afrikata, niti kao unutrašnji članovi konsonantskih grupa čiji bi završni član bio konsonant koji nije /r/ ni /v/.

2.225. Rijetke su početne konsonatske grupe sastavljene od dvaju ploziva (tkàĺa, — v. 3.41).

2.226. Od završnih konsonantskih grupa u domaćim riječima dolaze /st/, /zd/ i /šć/ (mà:st, gù:st, gròzd, prì:šć).

2.227. U tuđicama mogu se pojaviti i konsonantske grupe koje nisu u skladu sa gore iznesenim ograničenjima.

2.228. I nakon gubljenja vokala ponekad se mogu pojaviti grupe koje nisu u skladu s gore iznesenim pravilima.

2.23. Pojedinačni konsonanti

2.231. Sonant /l/ na kraju sloga i na kraju riječi dolazi samo u tuđicama i vrlo rijetko, vraćen po analogiji, u domaćim riječima (cì:l i sl.).

2.232. Fonema /f/ javlja se, uglavnom, u tuđicama (flèk, fàrba:, pláfo:n, fúćija) i onomatopejama, a zatim mjesto grupe xv u fà:li:m. Zabilježena je njena zamjena sa /v/ u jèvtin.

*2.3. Prozodija*

2.31. Svaki od postojećih prozodijskih tipova, navedenih pod 1.34, može se kombinovati sa svakom od postojećih silabema /i e a o u r̥/.

2.32. Uzlazni ton moguć je u riječima na svakom slogu izuzev posljednjeg. To znači da uzlazni ton nije moguć u jednosložnim riječima.

2.33. Od pravila prema kome u riječima bez uzlaznog tona akcenat automatski pada na prvi slog (v. 1.33) mogu odstupati tuđice, pa i neke sasvim odomaćene ili domaće riječi u kojima je akcenat iza morfemske granice. U materijalu nedostaju podaci o svemu ovom.

2.331. Riječi s proklitikom najčešće se vladaju kao akcenatske cjeline (ù‿poĺe, prèko‿mosta).

2.34. Duge silabeme dolaze pod akcentom ili iza akcenta, tako da ih u postakcenatskoj poziciji u višesložnim riječima može biti više od jedne (gńí:zda:, pú:to:va:, brimé:na:).

2.341. Silabema ispred sekvence sonant+opstruent u domaćim riječima najčešće je duga (té:lce, ó:vca, ó:vćica, pà:nti:, pà:lca, pà:lci, kó:nca).

## 3. ISTORIJSKI IZVOD

### *3.1. Vokalizam*

Silabeme /i: i e: e a: a o: o u: u r̥: r̥/ potiču od odgovarajućih silabema u ishodišnom sistemu. Osim toga:

i: ← ě:

i ← ě

e: ← ę:

e ← ę
← ě u sastavu jekavskog refleksa u ograničenom broju leksema (pjèva:, pjéva:ć, pjevàćica, sìjeno, sú:sjed, sú:sjeda), što je vjerovatno primljeno u novije vrijeme iz književnog jezika
← ě u pojedinačnim leksemama (zénica, tésta, òbe)

a: ← ə:

a ← ə
← ę u žàoća
← ě u órax

o: ← -oo, zatim neakcentovanog -ao (rè:sto:, pèko:), obično i od neakcentovanih -eo, -uo (pèpo:, kìso:, ùzo:, débo:, ví:kno:, gìno:)

o ← l na kraju sloga i riječi

u: ← ǫ:
← l̥:

u ← ǫ
← l̥
← və̯-

### *3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j l Í r m n ń p b t d c s z š ž k g x/ potiču od odgovarajućih konsonanata ishodišnog sistema. Osim toga:

j ← u sastavu jekavskog refleksa u ograničenom broju leksema (upor. 3.1)
← fakultativno u sekvenci i(j)o sa o ← l

Í ← lə̯j
← j u konstelaciji labijal + ə̯j, ali nedosljedno

r ← ŕ
← ž u intervokalnom položaju u mòre

ń ← nə̯j

f ← (u onomatopejama)
← (u tuđicama)
← xv u fal-, ali xv ostaje u xvat-

c ← č u čr- i čr̥-

ć ← ť
← tə̨j
← jt u -jti
← ť u šť
← č

ʒ́ ← đ́
← đ́ u žđ́
← də̨j
← jd u oblicima glagola složenih od *iti*, ali nedosljedno (upor. sá:jde)
← ʒ (u tuđicama, orijentalnom sufiksu -ʒija i u rezultatu asimilacije u nekim konsonantskim grupama)

š ← analogijom u 1. i 2. l. pl. aorista (íʒošmo, íʒošte)

x ← 0 u nizu leksema gdje mu etimološki nije mjesto, obično na početku riječi (xásta:l, ȟì:ńe i sl.)

### *3.3. Prozodija*

Prozodijske osobine se izvode iz starosrpskohrvatskog dvoakcenatskog inventara (sistem A):

V̀: ← V̂ na prvom slogu odn. u jednosložnoj riječi

V̀ ← V̌ na prvom slogu odn. u jednosložnoj riječi

V́: ← (prenošenjem ˝ ili ⁀ na dug vokal prethodnog sloga)

V́ ← (prenošenjem ˝ ili ⁀ na kratak vokal prethodnog sloga)

V: ← V̄
← V̂ sa kojeg je akcenat prenesen na prethodni slog

V ← V̆
← V̌ sa kojeg je akcenat prenesen na prethodni slog

### *3.4. Gubljenje glasova*

3.41. U početnim konsonantskim grupama sastavljenim od ploziva i drugog opstruenta u većini primjera izgubljen je prvi član (tica, ćéla, ćéḽńa:k, ćèla:r, šénica, šénićno:g, kò, dì, zó:xa, — upor. 2.225).

### *3.5. Metateza*

Metateza je izvršena u zamjeničkom korijenu və̨s'- (svè, svì, svíju:, tako i sàv, ali i vàs).

SNJEŽANA ĆERIĆ

# **DOBRETIĆI** (OLA 48)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

| | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| i: | | | u: | | | i | | | u |
| | e: | | o: | | | | e | | o |
| | | a: | | | | | | a | |

1.11. Funkciju silabeme vrše i /r̥:/ i /r̥/.

### *1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | n |
| j | ĺ | | ń |

1.211. Moglo bi se prihvatiti tumačenje dato za Bašaid (punkt OLA 55) u tački 1.211, uz napomenu da se ovdje može operisati pojmom fonološki relevantne morfološke granice u slučajevima kao što je zàr̥ʒo:, zàr̥za i sl.

1.22. Opstruenti

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| ć | ʒ́ | | |
| č | ǯ | š | ž |
| k | g | x | |

*1.3. Prozodija*

1.31. Sve silabeme mogu biti duge i kratke (upor. 1.1. i 1.11).

1.32. Duge i kratke silabeme s uzlaznim tonom automatski su akcentovane.

1.33. Pri odsutnosti uzlaznog tona prvi (odnosno, kod jednosložnih riječi jedini) slog dobiva silazno intoniran akcenat (o izuzecima vidi 2.33).

1.34. Iz izloženog slijedi da inventar prozodema obuhvata četiri akcenta (V̀:, V́:, V̀, V́), kao i neakcentovanu dužinu i kratkoću (V:, V).

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizam*

2.11. Distribucija vokalskih fonema je uglavnom slobodna: svaka se od njih može u načelu javiti u početnom, središnjem ili završnom položaju u riječi, a također i ispred i iza pojedinih konsonanata.

2.12. Silabeme /r̥:/ i /r̥/ javljaju se, uglavnom, u središnjem položaju, a u početnom samo u r̥že: i r̥ʒ́a.

2.121. Silabeme /r̥:/ i /r̥/ ne dolaze iza sonanata (izuzev /v/ i /m/), ni iza afrikata (izuzev /c/).

2.122. U riječi može biti samo jedna fonema /r̥(:)/.

2.13. Nenaglašeni kratki vokali zadržavaju nereduciran izgovor u svim pozicijama.

2.14. Zijev se u mnogim prilikama uklanja, bilo kontrakcijom, bilo umetanjem /j/ ili /v/ (òro:, ùzoro:, múva, búva).

*2.2. Konsonantizam*

2.21. Svi konsonanti mogu se nalaziti u početnom, središnjem i završnom položaju. Materijal ne daje mogućnost da se odredi da li se i /ʒ/ javlja na kraju riječi.

2.22. Konsonantske grupe

2.221. Početna skupina sonant+sonant moguća je samo ako je prvi njen član /v/ ili /m/. Za početnu skupinu rj- u Upitniku nema odgovarajućeg primjera.

2.222. Za ostale skupine sa sonantima ograničenja se tiču uglavnom za /r/, /l/ i /Í/. Tako [r], slogovno i neslogovno, ne dolazi iza afrikata (osim /c/) ni iza sonanata /l Í n ń/. Sonanti /l/ i /Í/ ne mogu stajati ispred /ć ʒ́/ ni iza /ć ʒ́ ń/.

2.223. Konsonanti /s z c/ ne stoje ispred konsonanata iz grupe /š ž č ǯ ć ʒ́/.

2.224. U domaćim su riječima jedine završne konsonantske skupine /st/, /zd/ i /žd/ (mà:st, pȓst, gròzd, dàžd).

2.23. Pojedinačni konsonanti

2.231. Sonant /l/ na kraju sloga (odnosno i riječi) javlja se samo u stranim riječima ili restituisan po morfološkoj analogiji (pà:lca, jé:lda, tè:lce, bálduza, và:l).

2.232. Opstruent /x/ se javlja u svim položajima u riječi, ali je fakultativan i alternira sa 0 (za zijev v. 2.14).

2.233. Fonema /f/ se javlja gotovo samo u tuđicama i onomatopejama ili umjesto grupe hv-, gdje dolazi alternativno sa /v/ (pláfo:n, fámilija, fà:li:m || và:li:m).

2.234. Rijedak je i konsonant /ǯ/, koji dolazi u tuđicama (ǯèp, dàjǯa, ámiǯa) i, rjeđe, u rezultatu asimilacije /č/ prema sljedećem zvučnom opstruentu.

*2.3. Prozodija*

2.31. Svaki od postojećih prozodijskih tipova, navedenih pod 1.34, može se kombinovati sa svakom od postojećih silabema (i e a o u ȓ).

2.32. Uzlazni ton moguć je na svakom slogu izuzev u jednosložnoj riječi i na posljednjem slogu višesložne riječi. Njega obavezno prati akcenat.

2.33. Od pravila (1.33) prema kojem u riječi bez uzlaznog tona akcenat automatski pada na prvi slog odstupa niz tuđica u kojima se fakultativno zadržava silazni akcenat i van prvog sloga. U materijalu nema podataka o tome ima li takvih pojava u domaćim riječima.

2.331. Riječ s proklitikom vlada se obično, ali ne i obavezno kao prozodijska izgovorna cjelina (nà‿ru:ku || na rù:ku, ù‿poĺu || u pòĺu, ú‿mjesto, íz kuće:).

2.34. Duge silabeme mogu se nalaziti pod akcentom ili iza akcenta. Pod tim uslovima može slijediti nekoliko dugih nenaglašenih silabema jedna za drugom, osobito u oblicima Gpl. (stà:ba:la:, pú:te:va:).

2.341. Silabema ispred skupine sonant+opstruent u domaćim riječima najčešće je duga (šù:ńka, pè:rje, trà:vka).

## 3. ISTORIJSKI IZVOD

*3.1. Vokalizam*

Silabeme /i: i e: e a: a o: o u: u ȓ: ȓ/ potiču od odgovarajućih silabema u ishodišnom sistemu. Osim toga:

i: ← ě:

i ← ě

e: ← ę:

e ← ę
← ě sastavu ijekavskog refleksa ě u izvjesnim primjerima (tìjesto, sìjeno, dijéte, cijéna, vijénac)

a: ← ɔ:

a ← ɔ
← ě u leksičkom izuzetku óra — orasi
← ę u žàlac

o: ← stezanjem -ao, oo

o ← l na kraju sloga

u: ← ǫ:
← l̥:

u ← ǫ
← l̥
← vɔ̨-

*3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j l ĺ r m n ń p b t d c s z č š ž k g/ potiču od odgovarajućih konsonanata ishodišnog sistema. Osim toga:

v ← ⱺ u zijevu (upor. 2.14)

j ← ⱺ u zijevu (upor. 2.14)
← u sastavu ijekavskog refleksa ě u izvjesnim primjerima

ĺ ← lɔ̨j
← j u sekvenci labijal + ɔ̨j

r ← ŕ
ž intervokalno (3. sg praes mòre)

ń ← nɔ̨j

f ← (u tuđicama)
← (u onomatopejama)
← grupa hv- (alternativno sa /v/) fàta: || vàta:, fà:li:m || và:li:m

c ← č u čr- i čr̥-

ć ← ť
← jt u -jti

ʒ́ ← đ́
← jd u oblicima glagola složenih sa iti
← dɔ̨j

ʒ ← (u tuđicama i orijentalnom sufiksu -ʒija)
← (u rezultatu asimilacije u nekim konsonantskim grupama)

x ← x (fakultativno)

*3.3. Prozodija*

Prozodijske osobine se izvode iz srpskohrvatskog dvoakcenatskog inventara (sistem A):

V̀: ← V̂ ukoliko se radi o prvom slogu ili o jednosložnoj riječi

V̏ ← V̋ ukoliko se radi o prvom slogu ili o jednosložnoj riječi

V́: ← (prenošenjem ˝ ili ⁀ na dug vokal prethodnog sloga)

V́ ← (prenošenjem ˝ ili ⁀ na kratak vokal prethodnog sloga)

V: ← V̄
← V̂ sa kojeg je akcenat prenesen na prethodni slog

V ← V̆
← V̋ sa kojeg je akcenat prenesen na prethodni slog

*3.5. Metateza*

Metateza je izvršena:
u zamjeničkom korijenu vьs'- (svȍ, svȉ, svè; tako i sàv).

SLOBODAN REMETIĆ

# VIJAKA (OLA 49)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

| | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| i: | | | | u: | | i | | | u |
| | e: | | o: | | | | e | o | |
| | | a: | | | | | a | | |

1.11. Funkciju silabema vrše i /r̥:/ i /r̥/.

1.12. Fakultativno se u funkciji silabema mogu naći i drugi sonanti, ako je vokal u njihovom susjedstvu iščezao redukcijom (zapá:l̥li, ból̥la, podvá:l̥li, progóṇli; upor. 2.13). Raspoloživi materijal ne daje mogućnost za preciznije zaključivanje o obimu i modalitetima pojave.

### *1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | n |
| j | ĺ | ń | |

1.211. Pošto se u primjerima tipa zàr̥ʒ'a:no, pòr̥vo: se izgovara /r̥/, potrebno je operisati pojmom fonološki relevantne morfološke granice ukoliko se ne želi prihvatiti mišljenje da su /r/ i neakcentovano kratko /r̥/ dvije foneme.

1.212. Sonant /j/ se u nekim pozicijama izrazitije redukuje. O njegovom iščezavanju upor. 3.43.

1.22. Opstruenti

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| č' | ǯ' | š | ž |
| k | g | | |

*1.3. Prozodija*

1.31. U sistemu sve silabeme mogu biti duge i kratke (upor. 1.1. i 1.11). Međutim, silabeme pomenute u 1.12 uvijek su kratke.

1.32. I duge i kratke silabeme mogu biti akcentovane.

1.33. I dugi i kratki akcenti mogu biti i silazni i uzlazni.

1.34. Iz rečenoga slijedi da inventar prozodema obuhvata četiri akcenta (V̏:, V́:, V̀, V̌), kao i neakcentovanu dužinu i kratkoću (V:, V).

1.35. U jednoj riječi mogu biti akcentovana dva uzastopna sloga, s tim što je prvi od njih uvijek nosilac uzlazne, a onaj iza njega — silazne intonacije: žénà, vú:kù:, pé:tàk i sl. Upor 2.34.

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizam*

2.11. Distribucija vokalskih fonema uglavnom je slobodna; svaka od njih može se, u načelu, javiti u početnom, središnjem i završnom položaju u riječi, a također i ispred i iza svakog konsonanta. Međutim, silabeme pomenute u 1.12 dolaze uvijek u središnjem položaju i samo ispred konsonanta.

2.12. Silabeme /r̥:/ i /r̥/ dolaze u svim položajima u riječi.

2.121. Silabeme /r̥:/ i /r̥/ najčešće dolaze između dvaju konsonanata (sr̥̀:p, cr̥̀:kva, kr̥̀v, sr̥̂ce || sr̥̂ce, br̥̀do), ali i na početku riječi ispred konsonanta (r̥̂ž'a, r̥̀ka, r̥:č'ì:, ŕ̥:kò: || r̥:kò:), unutar riječi iza vokala (zàr̥ž'a:no || zár̥ž'a:no, zaŕ̥:ka) i ispred njega (vr̥̂a, na vŕ̥u, vr̥:ù:, skr̥̂at), kao i u finalnoj poziciji (vr̥̀).

2.122. U riječi može stajati samo jedan glas /r̥(:)/.

2.13. Nenaglašeni kratki vokali ponekad se reduciraju a, rjeđe, i gube: uré:dla, né vidjo:, bérte, pí:šte, donéste, vìdla, zapá:l̥li, podvá:l̥li, progól̥li. Upor. i 1.12.

2.14. Zijev nastao iščezavanjem suglasnika /x/ uglavnom je otporan (múa, búa, snáa, ùo, rùo, suóća, dóodi:m, dvà: sàata || sà:ta) i vrlo rijetko se uklanja umetanjem /v/ ili /j/ (upor. 3.2). U ostalim slučajevima, prije svega kada je drugi samoglasnik /o/, često dolazi do regresivne kontrakcije kako onda kad su u pitanju dva neakcentovana vokala tako i u primjerima gdje je prvi samoglasnik nosilac akcenta: dovù:ko:, úkiso:, kabò:, č'ú:vò: i sl. Upor. 3.1.

*2.2. Konsonantizam*

2.21. Distribucija konsonanata također je, uglavnom, slobodna. Svi oni mogu stajati u početnom, središnjem i završnom položaju u riječi; ograničenja se tiču konsonantskih grupa (upor. 2.234, 2.235). Raspoloživi materijal ne daje mogućnost da se odredi da li se /ž'/ javlja na kraju riječi.

2.23. Konsonantske grupe

2.231. Početna grupa dvaju sonanata moguća je samo ako je njen prvi član /v/ ili /m/.

2.232. S obzirom na činjenicu da zabilježeni materijal (koji, inače, znatno prevazilazi okvire Upitnika OLA) ne sadrži lekseme koje bi ilustrovale sva ograničenja vezana za distribuciju sonanata, navodimo, kao opštije poznate osobenosti, još i sljedeće: iza izvjesnih drugih konsonanata ne javlja se /j/ (s tim da je ovdje ograničenje manje izraženo zbog niza primjera sa neizvršenim novim i jekavskim jotovanjem: ú‿snopje, dìvja:č', lé:dja || lè:dja, súdje, ròdja:k, pasjáluk, nabéri lístja, pí:tje, brȁtja, ízjest, sídjet, prilá:djelo, djevéruša, tjèli, né‿tjedoše:, nalétjeli, s cjèpĺama: i sl.), [r], slogovno ili neslogovno, ne dolazi iza afrikata, izuzev /c/, niti iza sonanata /l ĺ n ń/, foneme /l/ i /ĺ/ ne mogu stajati ispred /č' ǯ'/, odnosno iza /ń/, nema opozicije između /n/ i /ń/ ispred /č' ǯ'/ i u raznim drugim položajima, izostaje opozicija i između /m/ i /n/ ispred labijala /v f b p/ itd.

2.233. Konsonanti /s z c/ ne stoje ispred konsonanata /š ž č' ǯ'/.

2.234. Rijetke su početne konsonantske grupe sastavljene od dvaju ploziva: tkò, tkà:, ali tìca, zóbika i sl. Upor. 3.42.

2.235. Dentalni plozivi ne dolaze ispred afrikata, a ni kao unutrašnji članovi konsonantskih grupa čiji bi završni član bio konsonant koji nije /r/ ni /v/.

2.236. Govor zna za sekvence /sĺ/ i /sń/: mìsĺela, mìsĺeli (ali šĺèz), súsńežica.

2.237. Stabilne su finalne grupe /st/, /šč'/ i /zd/ (za/žǯ'/ nemamo leksičkog primjera): mà:st, ó:lost „oholost", grò:zd, prì:šč'.

2.238. U tuđicama se mogu javiti i konsonantske grupe koje nisu u skladu sa prethodno iznesenim ograničenjima.

2.24. Pojedinačni konsonanti

2.241. Sonant /l/ na kraju sloga (odnosno i riječi) dolazi uglavnom samo u tuđicama i, rjeđe, vaspostavljen analogijom (aprì:l, bokà:l, generà:l, kòvalnu:k, tòpal, bìjel, neváĺal, krí:lcè, má:lko).

2.242. Fonema /f/ javlja se, prije svega, u tuđicama (kafána, féńer, bifé ǯ'ija), onomatopejama (fìk) i na mjestu grupe xv- (úfati, úfati:m, úfatili, zafá:lit, fá:lǯ'ija). Za supstituciju suglasnika /f/ fonemom /p/ upor. 3.2.

*2.3. Prozodija*

2.31. Svaki od postojećih prozodijskih tipova, navedenih u 1.34, može se kombinovati sa svakom od postojećih silabema (i e a o u ŗ).

2.32. Uzlazni ton moguć je na svakom slogu izuzev posljednjeg (séstra, pótok, planína, Ĺepóta, nóge:, ná:rod, Ĺú:di:, ví:č'i). Ovo, u principu, isključuje i uzlazni ton na jednosložnicama, izuzimajući slučajeve kao što su dól, gór, íč' || dòl, gòr, ìč'.

2.33. Silazni akcenti mogu stajati na svakom slogu u riječi: Íù:di, mè:so, rè:p, zafr̥kà:je:, kukurì:č'e:, č'eterè:ska:, olò:vka, obù:ko:, orù:žje, vodè:, oʒ'à:k, topì:, povò:, kùč'a, Tùrci, izvedòše:, pobjègne:mo, da:vàli, č'ovjèku, sve:zàli, mo:ràli smo, s jednim̥em, unùci, oženi̯o se, momàk, jedàn, telè, ječ'àm, onà, pu:rà, ovr̥:šè, stra:nà, gra:nà. Na osnovu raspoloživog materijala stiče se utisak da je u unutrašnjosti riječi otporniji dugi silazni od kratkog silaznog akcenta.

2.34. Nisu rijetki ni slučajevi dvojnog akcenta: Íú:dì:, já:jà:, dá:nà:, dá:vò:, žé:nà:, pú:zì:, šú:tì:m, pi̯é:tò:, rá:zbò:jni:k, ógù:le:, pósì:j, žénskù:, žénà, ónà, vódà, dóšlà, kr̥:màk, lá:ʒ'à, stražá:rà, ajdú:kè, cí:glù, l:ícè, krí:lcè, ví:kàli, prí:č'àli.

2.35. Duge silabeme dolaze pod akcentom, ali i ispred i iza njega (ná:rod, ocr̥:ne:, dva:nè:ske:, Íu:dì:, mò:ra:mo, óvcama:).

2.36. Duge neakcentovane silabeme sreću se ispred silaznih i (rjeđe) kratkog uzlaznog akcenta (Íu:dì:, da:vàli, Ši:míno) i iza svih akcenata (óvce:, kùč'e:, prì:č'a:, Má:re:).

2.361· U postakcenatskoj poziciji u višesložnim riječima može biti više od jedne dužine (vòlo:va: || vòlo:v, àÍi:na:, òfici:ra:, cìpe:la:, mèta:ra: || mèta:r, lùba:ńa: „lobanja", kòÍe:na:, ná‿mje:sta:).

2.37. Silabeme ispred sekvence sonant + opstruent u domaćim riječima po pravilu su kratke (óvca || óvcà, Tùrci, jàrca, sùnce, sùnca, mómka, mòmci, Slàvko, pràvda, Màrko, Mìrko, Áʒ'elka). U ovom položaju duga silabema dolazi vrlo rijetko, i to po pravilu u tuđicama: má:jdan, ša:jba, škúte:Íka || škutè:Íka (dio odjeće). Up. i oblik mó:Íca.

2.38. Riječi s proklitikom najčešće se vladaju kao akcenatske cjeline: prít kuč'o:m, prìd ńija:, prìda: me, né mere, pót peko:m, nà: me, pored rjeđih slučajeva tipa pod ńivo:m, na kùč'u.

## 3. ISTORIJSKI IZVOD

### *3.1. Vokalizam*

Silabeme /i: i e: e a: a o: o u: u r̥: r̥/ potiču od odgovarajućih silabema u ishodišnom sistemu. Osim toga:

i: ← ě: u nekim fleksivnim nastavcima: stà:ri:m, nòvi:, pored češćih oblika tipa stà:ri̯e, nòvi̯e, nòvi̯em, s jednim̥em, s ti̯em

i ← ě(:) u sastavu ijekavskog refleksa: sìjeno, bìjel, bìjeli:, lìjevak, rijé:ka, pijé:sak

← ě ispred j: nìje, sìje:m, vìje:, grìje:, smíjat se, ò smija, ali smijé:jè: se, lijé:a, òd grija, grijóta, Bijógrad.

← ě ispred Í: bíleg, bílega, obíležje, nédiÍa, nédiÍo:m, ponédiÍak, kúdiÍa

← ě u nekim fleksionim nastavcima i formantima, imeničkim (žéni, séstri), zamjeničkim (mèni, tèbi, pored češćih oblika mèn, tèb) i glagolskim (úvidili, vìdit, vólili, sjédila, slétila, pored češćih oblika tipa sídjela, slétjela, vìdjela || vìdla, vìdjet)

← ě u prefiksu prě- (prívarit, prìdebeo, prižì:va:, príšla, prinése, prískoč'i:, prì:č', prì:ʒ'e:mo, privŕ̥:nut, da privéde, prípala se, prinóč'ili, prìsuda, príĺevala (preljevala), prísječ', prìpozno:

← ě u prijedlozima pred i preko: príd‿nama, prìda:‿me, prìda‿mno:m, prikó‿šume:, prikó‿kuč'e:

← ě u nekoliko leksema, obično pod posebnim glasovnim uslovima: síkira, bížat, bižì:, bížala, bìžo:, bižè: || bjéži (imperativ), póbjegli, ʒ'ì || ʒ'è, ńègʒ'i, ispóvidjet, prìja, ótprija

← ě ispred o ← -l: vóli̯i̯o:, tì̯i̯o, dòni̯i̯o:, ží:vi̯i̯o:

← ə u izolovanim primjerima dìĺe:, mìńe:

e: ← ę:

← ě: u sastavu ijekavskog refleksa: vrijé:me, gnijé:zdò, zvìje:r, bije:lè:, ńégovije:m Dpl

← ě: u refleksu (j)e: nastalom analogijom prema refleksu kratkog ě (mjè:sta:, ná mje:sta:, kòĺe:na: || kòĺe:n, bìĺe:ga: || bìĺe:g, vrè:č'a:, bùbre:ga: || bùbre:g)

← u sekvenci ijer ← i:r di̯i̯é:rat; upor. 3.2. u vezi sa j

← a: u vré:bac (otuda i vrépč'ič'). Uvijek je rà:st „rasti", ra:stè:

e ← ę

← ě u sastavu ijekavskog refleksa: sìjeno, dvìje, nìjem X nìjemi:, slìjep X slìjepi:, snìjeg

← ě u sastavu jekavskog refleksa (pjèsma, pjèna, vjètar, djèd, médjed, sjédok, cjépalo, tjèli, úmjela, mjèri̯i̯o:, kóĺeno, rážĺeva, súsńežica)

← ě iza r (bréšč'ič' — dem. od brijeg —, vrèč'a, réč'ica, rèpa, súždrebna, Mréstilo, ízrezo:, ali: starjéšina, brjègovi, pogórjele, izgórječ'eš, izgórjela, óstarjela, óstarjelo)

← ě u pojedinačnim leksemama (tésta || césta || céstà, zénica, sklezéna || slezéna, dètelina, détlić || djètlić, ó:vde, evó:de, evó:vde, ó:nde, enó:nde, gòre, evogòre)

← u sekvenci (i)je(:)r ← i(:)r (vìjer; upor. 3.2. u vezi sa j)

a: ← ə:

a ← ə

← ę u žàoc

← ě u óra || órašak

o: ← -oo (sò:), -oo- (ó:lost, s ó:lostim, ó:la „ohola"), zatim neakcentovano i akcentovano -ao (rèko:, dovù:ko:, úkiso:, mì:so:, páko: „pakao", kabò:, kotò:, dóšò:, č'ú:vò:, pi:sò:, póšò:, izda:vò:, spa:vò:, imò:, ká:zò:, mo:rò:, na:č'ò: „noćivao") i, nedosljedno, neakcentovano, a ponekad i akcentovano -eo (pòč'o:, rázvo: se, próklo: „prokleo", uzò:, povò: || povèo) i sasvim rijetko -uo (skìno:)

← (analogijom) l na kraju riječi (rá:di̯i̯o:, bì̯i̯o:, kú:pi̯i̯o:, úbi̯i̯o:)

o ← l na kraju sloga (povèo, tì̯i̯o, grijóta)

u: ← o:
← ·:

u ← o
← l̥ s izuzetkom usamljenog primjera č'ùonak, ali je uvijek stù:p, žù:t (upor. i Ù:p, ùpina < njem. Haufen)
← vo̯-

### 3.2. *Konsonantizam*

Konsonanti /v j l Í r m n ń p b t d c s z š ž k g/ potiču od odgovarajućih konsonanata ishodišnog sistema. Osim toga:

v ← 0̸ (rijetko) u zijevu, prvenstveno na mjestu nekadašnjeg /x/ (pró:va, oko pro:vè, sú:vo, duvà:n, duvá:na, glù:vi:, otuda analoški sù:v, glù:v, pored češćih primjera tipa suóč'a, ùo, múa, búa, kùala, skùala, skùa:, prókua:). Upor. i 2.14.

j ← u sastavu (i)jekavskog refleksa ě(:) (sìjeno, slìjep, vrijé:me, gnijé:zdò, pored ocié:dì, sjédok, djécà, tjèli, úmjela)
← 0̸ (rijetko) u zijevu, na mjestu nekadašnjeg /x/ (ńìja:, ńìl̥ov, ót‿č'o̯je:, nò:č' tìja, pored: ńìa:, ńìovo, ót‿č'oe:)
← 0̸ (fakultativno) u sekvenci i(j)o sa o ← l (bìl̥o:, vìdil̥o:, rá:dil̥o:)
← u sekvenci (i)je(:)r ← i(:)r (mìjer, mijé:ran, smijé:rit, pomijé:rit, smijé:rila, primijé:ri, smijé:ri, namjé:ri, smjé:ri, smjé:rila, nèmje:ran, vìjer, pìjer, na pijé:ru, dijé:rat, dijé:rnut, vódijer, kòmpije:r || kómpije:r, òkvije:r, uokvijé:rit, sábjerali, sábjero:, sjeróma, sjeromà:k, sjeromá:ku, sjerótińa, sjerótińu, spjèrine, obázdjere: se, obázdjerat, ízvjere:, ízvjero:)

Í ← lo̯j
← (vrlo rijetko, izgleda skorašnji nanos) j u sekvenci labijal + o̯j (zdràvĺe, mĺàuč'e:, pored običnijih oblika tipa zdràvje, dìvja:č', kràvje: i sl.)
← lj u rezultatu jekavskog jotovanja (Íèto, Íètim, Íètora:st, Íepóta, rážĺeva, kóĺeno, žéĺeli, mìsĺela, Íešč'à:k, prímaĺeč'e, obóĺela, zàboĺe, šĺèz, žĺèbovi, Íèb, vólet, bíleg, bílega, obíležje, pòšĺe, pricv̨ĺela)
← u sekvenci labijal + j (← ě) samo u leksemama pléga i sm̨šavĺela

r ← ŕ
← ž u mòreš, mòre, né‿mere itd.

ń ← no̯j
← nj jekavskim jotovanjem (Némač'ka:, súsńežica, ńèkolko, ńèkud, ńètko, ńèšta, ožédńela, učíńet)

f ← (u pozajmljenicama)
← (u onomatopejama)
← xv- u fal- i fat-

p ← f (nedosljedno): č'áršap, šárà:p, šarápič', sòpra, prá:tri, pra Jó:zo, musá:pir, žirápa, Józepovač'a (naziv za njivu), Prá:no, Prà:ŋka, pá:la, pà:li:m se, pored: musá:fir, fá:la, fà:li:m se, klafò:n, fijá:ker i sl.

c ← č u čr- i čr̥-

č' ← ć (svijé:č'a)
← jt u -jti
← ć u šć: šč'à:p, šč'àpič'e, šč'ì:pa:, ušč'ì:ne:m, ušč'ì:ne:, šč'éne, pí:šč'a, pí:šč'è: Gsg, pi:šč'è: gl., gùšč'e:r, Ìešč'à:k, gùšč'a (česta), klijé:šč'a, kósišč'e, mótič'i:šč'e, gódišč'e, cr̥kvišč'e, ógńišč'e || ogńì:šč'e, síkiri:šč'e, ìšč'e:, bíšč'e:, pored rjeđih oblika tipa u Dúboštici
← č (màč'ka, prì:č'a:)

ǯ' ← đ (mlàǯ'i:, túǯ'e:, prèǯ'a || préǯ'a, méǯ'a, meǯ'è:, ali meńì:k || mejńì:k)
← jd u oblicima glagola složenih od *iti* (dò:ǯ'e:m, nà:ǯ'e: i sl.)
← đ u žđ (zvižǯ'ì:, možǯ'áno:)
← dj u rezultatu jekavskog jotovanja samo u prijedlogu ǯ'ì || ǯ'è (otuda analoško ńègǯ'i)
← ǯ u pozajmljenicama (oǯ'à:k, ǯ'á:mija, òǯ'a, sánǯ'ija, saǯ'à:k, ǯ'à:k, ámiǯ'a), zatim u orijentalnom sufiksu -ǯija (biféǯ'ija, šá:lǯ'ija, fá:lǯ'ija) i sasvim rijetko u rezultatu asimilacije u konsonantskim grupama.

k ← x (rijetko; upor. 3.41)

*3.3. Prozodija*

Prozodijske osobine se izvode iz starosrpskohrvatskog dvoakcenatskog inventara (sistem A)

V̀: ← V̀ na svim slogovima (Íù:di, unì:ǯ'u:, ženskì:ńe, orù:žje, nanì:č', ženè:, pasù:Í)

V́: ← (nedosljedno) prenošenjem ˝ ili ⁀ na dug vokal prethodnog sloga (ná:rod || ná:ròd, slú:ga, pí:ši, žé:na:, plá:č'aju:)

V̀ ← V̂ (nedosljedno) na svim slogovima (šùma || šúma, kùč'a || kúč'a, mo:ràli, s jednìm̥em, žena, ona, gnijé:zdò)

V́ ← (nedosljedno) prenošenjem ˝ ili ⁀ na kratak vokal prethodnog sloga (žéna || žena, žéno:m || žénò:m, médjed, lísica)
← (nedosljedno) ˝ na prvom slogu (šúma || šùma,' šúma:r, támo:, slúša:, stárica, jádila‿mi‿je:, s ríbo:m, kóński:, kóri:ta: || kòri:ta:)

V: ← V̄ (nedosljedno) (pu:zì:, gu:jè:, ko:ńà:, vreme:nà:, ble:č'ì:)
← V̂ (nedosljedno) sa kojeg je akcenat prenesen na prethodni slog (žéno:m)

V ← V
← V̂ (nedosljedno) sa kojeg je akcenat prenesen na prethodni slog (pótok, séstru, pored potòk, séstrù)

*3.4. Iščezavanje glasova*

3.41. Fonema /x/ iščezla je po pravilu bez zamjene (óč'u, là:d, Dúovi, ténič'a:r, Míoĺ, sóo:m || soò:m) ili je, rijetko, zamijenjena sa /v/ (pró:va, krùva, sú:vo, duvà:n; upor. i 2.14 i 3.2) ili još rjeđe sa /j/ (ńija:, ót‿č'oi̯e:, tìja; upor. i 2.14 i 3.2) ili /k/ (párok, sjeromà:k; upor. i 3.2).

3.42. U početnim konsonantskim grupama sastavljenim od ploziva i drugog opstruenta po pravilu je izgubljen prvi član (šénica, č'éla, tìca, zóbika, ǯ'è || ǯ'ì, sóvat, č'ì: || č'è:r, ali je tkò, tkà:).

3.43. Sonant /j/ (= [i̯]) prilično često iščezava, prije svega u međuvokalskom položaju, posebno ispred vokala /i e/: dvóica, dvòe, koè:, č'òeka, peráica. Rjeđe u međuvokalskom položaju iščezava i fonema /v/: pĺúali, pĺùo:. Upor. i primjere sjédok, médjed, Sjétlana.

*3.5. Metateza*

Metateza je izvršena u zamjeničkom korijenu vo̯s'- (svè, svàtko, ali vàs).

DRAGOMIR VUJIČIĆ

# ŠPIONICA (OLA 50)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

| | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| i: | | | u: | | | i | | | u |
| | e: | | o: | | | | e | | o |
| | | a: | | | | | | a | |

1.11. Funkciju silabema vrše i /r̥:/ i /r̥/.

### *1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | n |
| j | Ĺ | | ń |

1.211. U vezi s fonološkom opozicijom između [r] i neakcentovanog /r̥/ moglo bi se prihvatiti tumačenje dato za Bašaid u tački 1.211 (punkt OLA 55), s tim što treba istaći da se ovdje zbog stabilnog prisustva foneme /x/ ne može operisati pojmom fonološki relevantne morfološke granice u primjerima zàxr̥zo:, zàxr̥ʒo: i sl.

1.22. Opstruenti

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| ć | ʒ́ | | |
| č | ǯ | š | ž |
| k | g | x | |

*1.3. Prozodija*

1.31. U sistemu sve silabeme mogu biti duge i kratke (upor. 1.1. i 1.11), naglašene — pod uzlaznim ili silaznim tonom — i nenaglašene.

1.32. Inventar prozodema obuhvata četiri akcenta (V̀:, V́:, V̀, V́), kao i neakcentovanu dužinu i kratkoću (V:, V).

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizam*

2.11. Distribucija vokalskih fonema, izuzimajući /r̥(:)/, uglavnom je slobodna, što znači da se svaka od njih, u principu, može javiti u početnom, središnjem i završnom položaju u riječi, odnosno ispred i iza pojedinih konsonanata.

2.12. Silabeme /r̥(:)/ dolaze samo u središnjem položaju u riječi. Osim toga, silabeme /r̥(:)/ ne dolaze iza sonanata, izuzimajući /v/ i /m/, niti iza afrikata, izuzimajući /c/.

2.121. Silabeme /r̥(:)/ dolaze između dva konsonanta.

2.122. U riječi može stajati samo jedan glas /r̥(:)/.

2.13. U ograničenom broju primjera zabilježena je redukcija i gubljenje vokala /i/ u postakcenatskim pozicijama (dètelna, kòlko, čélńa:k, kómši:nca) i samo u jednom primjeru /u/ (žéldac).

2.14. Zijev je u velikom broju slučajeva uklonjen kontrakcijom, naročito kada su u susjedstvu dva neakcentovana vokala (xr̥̀zo:, rà:sto:, sàbjero:, òro:, ùzo:, dáxno:, usáxno:, ví:kno:), samo u jednom primjeru sa /v/ (žìvoka), ali u dosta slučajeva ostaje i neuklonjen (pèpeo, bràо:, dào:, pào, débeo:, vèseo, pòčeo:, pàu:k).

*2.2. Konsonantizam*

2.21. Svi konsonanti mogu se nalaziti u početnom, središnjem i završnom položaju u riječi, izuzimajući izvjesna ograničenja u konsonantskim grupama. Materijal ne daje mogućnost da se odredi da li se /ʒ́/ i /f/ javljaju na kraju riječi.

2.22. Konsonantske grupe

2.221. Početna grupa dvaju sonanata moguća je samo ako je njen prvi član /v/ ili /m/.

2.222. S obzirom na činjenicu da zabilježeni materijal na terenu ne sadrži lekseme koje bi ilustrovale sva ograničenja u vezi s distribucijom konsonanata u konsonantskim grupama, navodimo, kao opštije poznate osobenosti, sljedeće: iza većeg broja drugih konsonanata ne javlja se /j/; [r], slogotvorno ili neslogotvorno, ne dolazi iza afrikata, izuzev /c/, niti iza konsonanata /l Í n ń/; foneme /l/ i /Í/ ne mogu stajati ispred /ć ʒ́/ ni iza /ć ʒ́ ń/; ispred labijala /v f b p/ izostaje opozicija /m/ i /n/.

2.223. Ispred konsonanata iz grupe /š ž č ǯ ć ǰ/ ne stoje konsonanti /s z c/.

2.224. Dentalni plozivi ne dolaze ispred afrikata, niti kao unutrašnji članovi konsonantskih grupa čiji bi završni član bio konsonant koji nije /r/, /v/.

2.225. Rijetke su početne konsonantske grupe sastavljene od dvaju ploziva (tkȁla, — v. 3.43).

2.226. Od završnih konsonantskih grupa u domaćim riječima dolaze /st/, /zd/ i /št/ (mà:st, gù:st, šè:st, prègr̥:št, grò:zd).

2.227. U tuđicama mogu se pojaviti i konsonantske grupe koje nisu u skladu s gore iznesenim ograničenjima.

2.23. Pojedinačni konsonanti

2.231. Sonant /l/ na kraju sloga i na kraju riječi dolazi samo u tuđicama i vrlo rijetko, vraćen po analogiji, u domaćim riječima (cìjel, okrú:gal,' tòpal).

2.232. Sonant /n/ ispred velara /k/ ili /g/ ostvaruje se kao ŋ (plùŋka).

2.233. Fonema /f/ javlja se, uglavnom, u tuđicama (fà:rba, plafò:n, máštrafa, fúštruk, flèka) i onomatopejama, a zatim mjesto grupe xv u fàta: i fà:li:m i mjesto /p/ u safù:n. Zabilježena je njena zamjena sa /v/ u jèvtin.

2.234. Fonema /ǯ/ također se javlja uglavnom u tuđicama (oǯà:k, ǯàm, ǯèp, pénǯe, ǯígarica, ámiǯa, ǯená:za), zatim u tuđem sufiksu -ǯija i sasvim rijetko u rezultatu asimilacije u konsonantskim grupama.

2.235. Fonema /x/ često se pojavljuje i tamo gdje joj etimološki nije mjesto (xízmeti:, xastà:l, xló:pov).

*2.3. Prozodija*

2.31. Svaki od postojećih prozodijskih tipova, navedenih pod 1.32, može se kombinovati sa svakom od postojećih silabema (i e a o u r̥).

2.32. Uzlazni ton moguć je u riječima na svakom slogu izuzev posljednjeg. To znači da uzlazni ton nije moguć u jednosložnim riječima.

2.33. Dugi silazni akcenat može stajati na svakom slogu u riječi na starom mjestu (kri:là:, ko:ńà:, brego:và:, zmijè:, kosè:, kopà:č, golà:ć, letì:, odmà:ra:‿se, protè:gne:, vrà:ta, ù:sta, lè:ǯa).

2.34. Kratki silazni akcenat stoji i na prvom slogu (uključujući jednosložne riječi i osim toga u refleksu dugog silaznog akcentovanog ě u primjerima kao sazrìjeva:, zamìjesi:).

2.35. Riječi s proklitikom najčešće se vladaju kao akcenatske cjeline (ú‿šumi, ù‿poĺe, ná‿pragu, ù‿me:su, nà‿zu:bu, nà‿gla:s, ù‿gra:d, nà‿ru:ku).

2.36. Duge silabeme dolaze pod akcentom ili ispred i iza akcenta, s tim što ih u postakcenatskoj poziciji u višesložnim riječima može biti više od jedne (kujrako:và:, bu:xà:, sino:và:, sesta:rà:, vùko:va:, rákо:va:, kòri:ta:).

2.361. Silabema ispred skupine sonant + opstruent u domaćim riječima najčešće je kratka (móĺca, óvca, tràvka, pàlca, pàlcom, kónca).

## 3. ISTORIJSKI IZVOD

### *3.1. Vokalizam*

Silabeme /i: i e: e a: a o: o u: u ŗ: ŗ/ potiču od odgovarajućih silabema u ishodišnom sistemu. Osim toga:

i: ← ě: u nekim fleksivnim nastavcima (stà:ri:x, ali i stà:ri:jex, svì:jex, s óti:jem)
← ě ispred j (smí:je se, smí:jem se)

i ← ě u sastavu ijekavskog refleksa (zvìjer, gnijézdo, žlijézda, bijésan)
← ě ispred j (sìje:m, pósijala, níje), ispred o ← l, zatim u nekim imeničkim, zamjeničkim i glagolskim fleksivnim nastavcima i formantima (po vódi, mèni, tèbi, vìdit, vìdila), nedosljedno u prefiksu prě- (prixlá:dio: se), prijedlogu prid i u nekoliko leksema (nédiĺa, bíleg, síkira, ʒ́i)

e: ← ę:
← u sklopu refleksa je nastalog analogijom prema refleksu kratkog ě (mjè:sta:, vjè:ra:)
← ě: iza r u refleksu nastalom analogijom prema refleksu kratkog ě (vrè:ća:, mrè:ža:)

e ← ę
← ě u sastavu jekavskog refleksa (gúsjenica, djèd, djève:r)
← ě iza r (vrèća, brèza, réčica, brègovi), sa izuzetkom u leksemi starjéšina
← ě ispred r (u sastavu skupine je: sjeróta, sjerómašan, sjeromá:ština, íspjere:, úmjero:, sábjero:)
← ě u pojedinačnim leksemama (tésta, kúdeĺa, zènica, ó:vde)

a: ← ə:

a ← ə
← ě u órax

o: ← -oo, zatim od neakcentovanog -ao i, nedosljedno, -uo
← l na kraju riječi (plijévio:, dìo:, dijélio:, žèo:, kósio:, dóveo:, nósio:)

o ← l na kraju riječi i sloga

u: ← ǫ:
← l̥:

u ← ǫ
← l̥
← və-

### *3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j l ĺ r m n ń p b t d c s č š ž k g x/ potiču od odgovarajućih konsonanata ishodišnog sistema. Osim toga:

v ← ϕ sporadično u zijevu (živoka, — upor. 2.14)

j ← u sastavu (i)jekavskog refleksa ě(:)
← i ispred r (u sastavu jekavskog refleksa: sjeróta, sjerómašan, íspjere:, úmjero:, sábjero:)

ĺ ← lə̨j
← j u sekvenci labijal + ə̨j
← lj u rezultatu jekavskog jotovanja

r ← ŕ
← ž u intervokalnom položaju u mòre

ń ← nə̨j
← nj u rezultatu jekavskog jotovanja

f ← (u onomatopejama)
← u tuđicama
← xv u fal- i fat-

t ← ť u šť

d ← ď u žď

c ← č u čr- i čə̨-

ć ← ť
← jt u -jti
← tə̨j

ǵ ← ď
← jd u oblicima glagola složenih od *iti*
← də̨j

ǯ ← (u tuđicama i orijentalnom sufiksu -ǯija)
← (u rezultatu asimilacije u nekim konsonantskim grupama)

x ← š ispred c (seléxce, piléxce)
← u nekim primjerima gdje mu etimološki nije mjesto (upor. 2.235)

*3.3. Prozodija*

Prozodijske osobine se izvode iz starosrpskohrvatskog dvoakcenatskog inventara (sistem A):

V̀: ← V̂ na prvom slogu odn. u jednosložnoj riječi
← V̂ (nedosljedno) na starom mjestu van prvog sloga (upor. 2.33)

V̀ ← V̋ na prvom slogu odn. u jednosložnoj riječi
← V̂ van prvog sloga, u sastavu ijekavskog refleksa (upor. 2.34)

V́: ← (prenošenjem ˝ ili ⁀ na dug vokal prethodnog sloga)

V́ ← (prenošenjem ˝ ili ⁀ na kratak vokal prethodnog sloga)

V: ← V̄ i u predakcenatskoj poziciji
← V̂ sa kojeg je akcenat prenesen na prethodni slog

V ← V̆
← V̋ sa kojeg je akcenat prenesen na prethodni slog

*3.4. Gubljenje glasova*

3.41. Vokal /i/ sporadično se redukuje ili gubi iza sonanata (upor. 2.13).

3.42. Fonema /x/, koja je u ovom govoru inače stabilna, gubi se u 1. l. aor. i kondicionala (stàdo, íǯo, dóšo: bi).

3.43. U početnim konsonantskim grupama sastavljenim od ploziva i drugog opstruenta u većini primjera izgubljen je prvi član (tìca, tìčica, sèto, čéla, čélńa:k, čèla:r, šénica, kò, ʒ́ì || ʒ́è, zó:ba). Upor. 2.225.

*3.5. Metateza*

Metateza je izvršena u zamjeničkom korijenu vs̨'- (svè, svò, svì, ali vàs || sàv).

DRAGOMIR VUJIČIĆ

# TRAMOŠNICA (OLA 51)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

| | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| i: | | | | u: | | i | | | u |
| | e: | | o: | | | | e | o | |
| | | a: | | | | | a | | |

1.11. Funkciju silabema vrše i /ṛ:/ i /ṛ/.

### *1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | n |
| j | ĺ | | ń |

1.211. Zabilježeni materijal ne daje mogućnost da se tačno ustanovi da li ima kratkog neakcentovanog ṛ u susjedstvu vokala, odnosno da se preciznije odredi granica sloga u kombinacijama sa kratkim ṛ.

1.22. Opstruenti

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| ć | ʒ́ | | |
| č | ǯ | š | ž |
| k | g | | |

1.221. Sudeći po materijalu, fonema /x/ ne postoji u ovom govoru. Ona je zabilježena u jednoj jedinoj leksemi: ńùx, svakako pod uticajem književnog jezika.

*1.3. Prozodija*

1.31. Sve silabeme mogu biti duge i kratke (upor. 1.1 i 1.11).

1.32. Duge i kratke silabeme s uzlaznim tonom automatski su naglašene.

1.33. U riječima bez uzlaznog tona akcenat je automatski na prvom slogu (v. 2.33).

1.34. Iz izloženog slijedi da inventar prozodema obuhvata četiri akcenta (V̀:, V́:, V̀, V́), kao i neakcentovanu dužinu i kratkoću (V:, V).

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizam*

2.11. Distribucija vokalskih fonema uglavnom je slobodna: svaka se od njih može javiti, u principu, u početnom, središnjem i završnom položaju u riječi, odnosno ispred i iza svakog pojedinog konsonanta.

2.12. Silabeme /r̥(:)/ uglavnom dolaze u središnjem položaju, ali mogu doći i na početku riječi (r̥̂a). U materijalu nema potvrda za /r̥(:)/ na kraju riječi. Inače, silabeme /r̥(:)/ ne dolaze iza sonanata, izuzev /v/ i /m/, niti iza afrikata, izuzev /c/.

2.121. Silabeme /r̥(:)/ po pravilu dolaze između dva konsonanta, a samo u manjem broju primjera dolaze i uz vokal (s vr̥a, vr̥ovi).

2.122. U riječi može stajati samo jedan glas /r̥(:)/.

2.13. Nenaglašeni kratki vokali zadržavaju nereduciran izgovor u svim pozicijama, izuzev u nekolika slučaja iza sonanata (upor. 3.41) i u infinitivnom nastavku.

2.14. Zijev u mnogim slučajevima ostaje neuklonjen (múa, búa, zapúača, stàor, òra:a, máuna, ùo, màćia, snà:a, sóa, kùa:, zákua:, dóveo:, pèpeo:, dào), a kada se uklanja, onda se to čini kontrakcijom (làjo:, lí:zo:, rà:sto:, òro:, pósjeko:, kópo:, kóto:, gìno:, ví:kno:) i u sasvim rijetkim slučajevima umetanjem /v/ (strèva, cvàvo:, tòcivo, pójevo, pòčevo).

*2.2. Konsonantizam*

2.21. Distribucija konsonanata koji postoje u ovom govoru također je, uglavnom, slobodna. Svi se oni mogu nalaziti u početnom, središnjem i završnom položaju, izuzimajući izvjesna ograničenja u konsonantskim grupama. Osim toga, materijal ne daje mogućnost da se odredi da li se /ʒ/ javlja na kraju riječi.

2.22. Konsonantske grupe

2.221. Početna grupa dvaju sonanata moguća je samo ako je njen prvi član /v/ ili /m/.

2.222. S obzirom na činjenicu da zabilježeni materijal na terenu ne sadrži lekseme koje bi ilustrovale sva ograničenja u vezi s distribucijom konsonanata, navodimo, kao opštije poznate osobenosti, još sljedeće: iza većeg broja drugih konsonanata ne javlja se /j/; [r], slogotvorno ili neslogotvorno, ne dolazi iza afrikata, izuzev /c/, niti iza sonanata /l ĺ n ń/; foneme /l/ i /ĺ/ ne mogu stajati ispred /ć ǯ/, odnosno iza /ć ǯ ń/; ispred labijala /v f b p/ izostaje opozicija /m/ i /n/, — itd.

2.223. Ispred konsonanata iz grupe /š ž č ć ǯ/ ne stoje konsonanti /s z c/.

2.224. Dentalni plozivi ne dolaze ispred afrikata, niti kao unutrašnji članovi konsonantskih grupa čiji bi završni član bio konsonant koji nije /r/ ni /v/.

2.225. Rijetke su početne konsonantske grupe sastavljene od dvaju ploziva (tkàĺa, — v. 3.43).

2.226. Kao završne konsonantske grupe u domaćim riječima javljaju se /st/ i /zd/ (mò:st, mà:st, kò:st, gù:st, pȓst, grò:zd). U materijalu nema potvrda za /šć/ ili /št/ na kraju riječi.

2.227. U tuđicama mogu se pojaviti i konsonantske grupe koje nisu u skladu sa prethodno iznesenim ograničenjima.

2.23. Pojedinačni konsonanti

2.231. Sonant /l/ na kraju sloga i na kraju riječi dolazi samo u tuđicama i vrlo rijetko, vaspostavljen po analogiji, u domaćim riječima (cijel, okrú:gal, tòpal — i sl.).

2.232. Fonema /f/ javlja se, uglavnom, u tuđicama (fà:rba:, pláfo:n, frúštuk, flèka) i onomatopejama, a zatim mjesto grupe xv u fà:li:m, fá:lǯija. Zabilježena je njena zamjena sa /v/ u jèvtin, te /f/ mj. /p/ u leksemi sáfu:n.

2.233. Fonema /ǯ/ javlja se samo u tuđicama (pénǯe:r, óǯa:k, ǯàm, ǯèp, àmiǯa), zatim u orijentalnom sufiksu -ǯija (fá:lǯija, pjá:nǯija, spavánǯija) i sasvim rijetko u rezultatu asimilacije u konsonantskim grupama.

*2.3. Prozodija*

2.31. Svaki od postojećih prozodijskih tipova, navedenih pod 1.34, može se kombinovati sa svakom od postojećih silabema /i e a o u ȩ/.

2.32. Uzlazni ton moguć je u riječima na svakom slogu izuzev posljednjeg. To znači da uzlazni ton nije moguć u jednosložnim riječima.

2.33. U materijalu nema potvrda o tome kako se ponašaju tuđice u pogledu zadržavanja silaznih akcenata u sredini riječi.

2.331. Riječi s proklitikom najčešće se vladaju kao akcenatske cjeline (ò◡vu:ku, ù◡poĺe, nà◡no:s, ó◡kurja:ku, bréz◡tebe:, ó◡šumi).

2.34. Duge silabeme dolaze pod akcentom ili iza akcenta, tako da ih u postakcenatskoj poziciji u višesložnim riječima može biti više od jedne (nó:že:va:, ráko:va:, jàgo:da:, kòri:ta:).

2.341. Silabema ispred skupine sonant+opstruent u domaćim riječima najčešće je kratka (óvca, óvci, tràvka, slàmka, pàlca, pálcom, kónca, kóncom, kònci).

## 3. ISTORIJSKI IZVOD

### *3.1. Vokalizam*

Silabeme /i: i e: e a: a o: o u: u r̥: r̥/ potiču od odgovarajućih silabema u ishodišnom sistemu. Osim toga:

i: ← ě: ispred j u obliku ní:je, zatim u nekim fleksivnim nastavcima (s óti:m, jédni:m, stà:ri:m)
← ě ispred j (smí:jem se, smí:je se)

i ← ě u sastavu ijekavskog refleksa (zvìjer, slìjepi:, gnijézdo, zvijézda, kòrijen), te i u primjerima prìječka, vrije, nijésam, nijésmo, nijéste, brijègovi, brijegóvima
← ě ispred j (sìje:m, pósijo:, sìja:č), ispred o ← l, zatim u nekim imeničkim, zamjeničkim i glagolskim fleksivnim nastavcima i formantima (u vódi, tèbi, mèni, dvíma, vìdila), u prijedlogu prěd i prefiksu prě- (prid ócom, príd nama, príži:va:, prísa:ʒen) i u leksemama nédi̯la, síkira
← ę u sekundarnom ijekavizmu jàstrijeb

e: ← ę:
← u sastavu refleksa je: nastalog analogijom prema refleksu kratkog ě (mjè:sta:, vjè:ra:)
← ě: iza r u refleksu nastalom analogijom prema refleksu kratkog ě (vrè:ća:, mrè:ža:), te u leksemi i̯é:ska

e ← ę
← ě u sastavu jekavskog refleksa (sjèć, sjème, djévo:jka, djèd, djève:r, gúsjen(i)ca)
← ě iza r (vrèća, brèza, rèpa), sa izvjesnim izuzecima (upor. u primjerima: starjéšina, rjéčica, brijègovi, brijegóvima)
← u hiperjekavizmima, najčešće ispred r (sábjero:, sjeróta, sjerótica, sjeromá:štvo, íspjere:)
← ě u pojedinačnim leksemama (tésta, zèn(i)ca)

a: ← ə:

a ← ə
← ě u óra (óras)

o: ← -oo, zatim od neakcentovanog -ao i -uo (dáno:, odáno:, gìno:, ví:kno:)
← l na kraju riječi (cvàvo:, pèpeo:, sjédio:, úmio:, žèo:, dóveo:, jàšio:, jèo:, plèo:, sášio:)

o ← l na kraju riječi i sloga

u: ← ǫ:
← l̥:

u ← ǫ
← l̥
← vǫ-

*3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j l Í r m n ń p b t d c s z č š ž k g/ potiču od odgovarajućih konsonanata ishodišnog sistema. Osim toga:

v ← ⱺ sporadično u zijevu (strèva, cvàvo:, tòcivo, pójevo, pòčevo:, — upor. 2.14)

j ← u sastavu (i)jekavskog refleksa ě(:)
← i ispred r (u sastavu jekavskog refleksa: sábjero:, sjeróta, sjerótica, sjeromá:štvo, íspjere:)
← ⱺ u zijevu zabilježeno samo u leksemi kȉjavica

Í ← lə̨j
← j u sekvenci labijal+ə̨j
← lj u rezultatu jekavskog jotovanja

r ← ŕ
← ž u intervokalnom položaju u mòre, mòrete

ń ← nə̨j
← nj u rezultatu jekavskog jotovanja

f ← (u onomatopejama)
← u tuđicama
← xv u fal- (fà:li:m, fá:lʒija)

t ← ť u šť zabilježeno je u nekoliko slučajeva (zóbi:šte, ógńi:šte, šténe, vjèštica)

c ← č u čr- i čr̨-

ć ← ť (uključujući i grupu šť: vríšći:, gràbĺi:šće, síkiri:šće „nasad sjekire", píšći:, prègr̨:šće, ìšće:, sìri:šće)
← jt u -jti
← tə̨j

ʒ́ ← đ́ (uključujući i grupu žđ́: zvížʒ́i:, zvížʒ́i:m)
← jd u oblicima glagola složenih od *iti*
← də̨j

ʒ ← (u tuđicama i orijentalnom sufiksu -ʒija)
← (u rezultatu asimilacije u nekim konsonantskim grupama)

*3.3. Prozodija*

Prozodijske osobine se izvode iz starosrpskohrvatskog dvoakcenatskog inventara (sistem A):

V̀: ← V̂ na prvom slogu odn. u jednosložnoj riječi

V̀ ← V̂ na prvom slogu odn. u jednosložnoj riječi

V́: ← (prenošenjem ˝ ili ˆ na dug vokal prethodnog sloga)

V̀ ← (prenošenjem ˝ ili ⁀ na kratak vokal prethodnog sloga)

V: ← V̄
← V̂ sa kojeg je akcenat prenesen na prethodni slog

V ← V̆
← V̂ sa kojeg je akcenat prenesen na prethodni slog

*3.4. Gubljenje glasova*

3.41. Samo u nekolika slučaja zabilježena je redukcija ili gubljenje vokala /i/ iza sonanata (zèn(i)ca, gúsjen(i)ca, kólko).

3.42. Fonema /x/ iščezla je bez zamjene (upor. 1.221).

3.43. U početnim konsonantskim grupama sastavljenim od ploziva i drugog opstruenta u većini primjera izgubljen je prvi član (tìca, tìčica, čéla, čèla:r, čélińa:k, šénica, šénišna:, kò, zóbika, zó:ba). Upor. 2.225.

*3.5. Metateza*

Metateza je izvršena u zamjeničkom korijenu vǫs'- (svè, svò, svì, ali vàs).

BOŽIDAR FINKA I ANTUN ŠOJAT

# GRADIŠTE (OLA 52)

*Napomena*: Ovaj fonološki opis vrijedi za dio sela GRADIŠTE s očuvanom kontinuantom „ě".

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

| | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| i: | | | | u: | | i | | | u |
| | ę: | | | | | | ę | | |
| | | e: | | o: | | | | e | o |
| | | | a: | | | | | a | |

1.11. Funkciju silabema vrše i /r̥: ŗ/.

1.12. Vokal se /ę:/ može ostvariti i diftonški, kao [ę:ⁱ] ili [ⁱe:], npr. lę̄:va || lę̄:ⁱva, bę́:lica || bⁱę́:lica.

1.121. Vokal se /ę/ često neutralizira s fonemom /e/, pa čak i s /i/ (Gsg dętèta || detèta || ditèta, ćovèk), a može se ostvariti i diftonški (dęⁱtèta, dⁱędà:k, pęⁱške).

### *1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | n |
| j | | Í | ń |

1.211. Sonant [r] tretira se kao alofon fonema /r̥/.

1.22. Opstruenti

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| ć | ʒ́ | | |
| | | š | ž |
| k | g | | |

*1.3. Prozodija*

1.31. Svi silabemi u sustavu mogu biti dugi ili kratki.

1.32. I dugi i kratki silabemi mogu biti akcentuirani i neakcentuirani. U akcentuiranih dugih silabema pojavljuju se tri distinktivna tona, a u akcentuiranih kratkih dva distinsktivna tona.

1.33. Prema tome, inventar prozodema obuhvaća pet akcenata (V̋:, V́:, V̀:, V́, V̀) kao i neakcentuiranu dužinu i kračinu (V:, V).

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizam*

2.11. Distribucija vokalnih fonema uglavnom je slobodna: svaki se vokal može pojaviti ispred ili iza bilo kojega konsonanta.

2.111. Vokali se ne mogu pojaviti uz silabeme /r̩: r̩/.

2.112. Silabemi se /r̩: r̩/ ostvaruju ispred i između konsonanata.

2.113. U riječi se može ostvariti samo jedno /r̩:/ ili /r̩/.

2.12. Dva se vokala mogu ostvarivati uzastopce (káiš, zàova, klèo, ćùo, pogìnio, prez. stroĩ:, ubí:jàu), osim finalnoga slijeda -ao (zõ:, posò:, okrú:gò:, ígro:).

2.13. Zijev se uklanja umetanjem /j/ ili /v/ (snájà, udàrijo; úvo, glũ:vi).

*2.2. Konsonantizam*

2.21. Distribucija pojedinačnih konsonanata uglavnom je slobodna. Ograničenja se pojavljuju u konsonantskim skupinama.

2.22. Konsonantske skupine

2.221. Dentali se ne ostvaruju ispred afrikata.

2.222. Fonemi se /s z c/ ne pojavljuju ispred /š ž ć ʒ́/ i obrnuto, drugonavedeni fonemi ne ostvaruju se ispred prvih.

2.223. U sljedovima s tri ili više konsonanata barem jedan mora biti sonant.

2.224. Početna skupina sonant+sonant moguća je samo ako je prvi sonant /v/ ili /m/.

2.225. Fonemi /c ć ʒ́ t d k g f/ ne pojavljuju se inicijalno ispred opstruenata.

2.226. Ploziv+opstruent zaredom se ostvaruju u inicijalnoj skupini tek izuzetno, u nekoliko riječi (tĭca, dȉ, ćélà, kȍ, ali: tkà:ĺa, tka:làc, kćȉ:).

2.227. Od završnih konsonantskih skupina dolaze u domaćim riječima samo /st/, /zd/ i /št/.

2.23. Pojedinačni konsonanti

2.231. Sonant /l/ ostvaruje se i na kraju sloga u medijalnom položaju; u finalnom položaju može alternirati s /o/ (debè:l||débeo, ali samo: vȍ:l, sȍ:l). U glagolskom pridjevu radnom redovito se zamjenjuje s /o/ (ćùo, nosìo).

2.232. Konsonat se /f/ ostvaruje u tuđicama, u oblicima i izvedenicama riječi fà:t, fá:la i u ponekim onomatopejama.

*2.3. Prozodija*

2.31. Akcenti se V̀: i V́ ne pojavljuju na zadnjem slogu, a svi se ostali mogu nalaziti na svakom slogu u riječi.

2.311. Ostvarivanje V̀: i V̀ na zadnjem slogu donekle je ograničeno, jer akcent s kraja često prelazi na penultimu (kao V́: na dugom i kao V́ na kratkom slogu); u takvim se prilikama ponajčešće upravo ostvaruju dva akcenta: silazne intonacije na ultimi, uzlazne na penultimi (vodà, kazi:vò:||vóda, kazí:vo:||vódà, kazí:vò:).

2.32. Na ultimi V̂: može prijeći u V̀: (gospodã:r||gospodà:r).

2.33. U višesložnih riječi s V̀:←V̂: na ultimi mogu se dva akcenta u prozodijskoj jedinici ostvarivati i drugačije nego što je navedeno pod 2.311: zadržavanjem V̀: na ultimi i pojavom V̀ na prvom slogu (nàsloǹà:ć).

2.34. Riječi s proklitikom često se ne vladaju kao akcenatske cjeline (bez và:s, na zèmĺu, ali ù gra:d, ù poĺu).

2.35. Dugi se nenaglašeni silabemi pojavljuju ispred akcenta samo na prethodnom slogu (ka:zàli, pi:tàli) i iza akcenta na bilo kojem slogu (kazí:vo:, pòora:la, sùncokre:t).

2.351. U prozodijskoj se jedinici mogu ostvariti dva duga silabema.

2.36. Ispred slijeda sonant+opstruent ne pojavljuju se kratki vokalni fonemi.

2.361. U nekim je slučajevima kratki silabem zamijenjen dugim i u zadnjem slogu zatvorenom sonantom (pe:dà:ĺ, pròtiva:n).

## 3. POVIJESNI IZVOD

### *3.1. Vokalizam*

Silabemi /i: i e: e a: a o: o u: u ŗ: ŗ/ potječu od odgovarajućih silabema u ishodišnom sustavu. Osim toga:

i ← ě rijetko (kad kontinuanta ě nije /ę/ ili /e/)

ę: ← ě: obično

ę ← ě obično (osim kad je kontinuanta ě /i/ ili /e/), ali: orà:j, Gsg oràja

e: ← ę:, ali: ža:làc

e ← ę
← ě rijetko (kad kontinuanta ě nije /ę/ ili /i/)

a: ← ə:

a ← ə

o: ← -oo (← -ol), -ao (← -al), -eo (← -el), akcentuirano i neakcentuirano, često, uvijek u ptc. akt.

o ← l na kraju sloga u finalnom položaju (usp. 2.231)

u: ← ǫ:
← l̥:

u ← ǫ
← l̥
← və̯

3.11. Osim toga, dugi su vokali nastajali i od odgovarajućih kratkih u položajima gdje je izvršeno produljivanje vokala, najčešće u slogu zatvorenom sonantom (usp. 2.36 i 2.361)

### *3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j l Í r m n ń p b t d c z s š ž k g/ potječu od odgovarajućih konsonanata u ishodišnom sustavu. Osim toga:

v ← ɣ u zijevu, osobito na mjestu nekadašnjega /x/, u pravilu iza /u/ (usp. 2.13)

j ← i u skupinama /jt, jd/ prefigiranih oblika glagola ĩ:t
← ɣ u zijevu, osobito na mjestu nekadašnjega /x/ (usp. 2.13)

Í ← lə̯j
← j u slijedu labijal+ə̯j
← l ispred *i* u ograničenom broju leksema (falîsavac)

ń ← nə̯j
← n ispred *i* u ograničenom broju leksema (uklòńi:m)

f ← u tuđicama
← u onomatopejama
← xv- u nekoliko korijena (usp. 2.232)

t ← ť u šť

d ← ď u žď (rijetko)

c ← č u čr- i čr̥

ć ← ť
← tǝ̨j
← č

ʒ́ ← ď
← dǝ̨j
← ǯ (u tuđicama)
← č u rezultatu asimilacije po zvučnosti

*3.3. Prozodija*

Prozodijske se osobine izvode iz starohrvatskosrpskoga troakcenatskog inventara (sustav B):

V̀: ← V̂
← V̏ duljenjem (usp. 2.36 i 2.361)
← Ṽ (sporadički na ultimi)

V̀ ← V̏
← V̂ (←Ṽ) pri prijelazu s ultime na prvi slog višesložnih riječi (usp. 2.33)

Ṽ: ← V̂

V́: ← V̏ ili V̂ pri prijelazu na prethodni dugi slog (i pri ostvarivanju na dugom slogu kad su u riječi dva akcenta, usp. 2.311)

V́ ← V̏ ili V̂ pri prijelazu na prethodni kratki slog (i pri ostvarivanju na kratkom slogu kad su u riječi dva akcenta, usp. 2.311)

V: ← V̄
← V̂ s kojeg je akcent prenesen na prethodni slog, ako bivši akcentuirani slog ostaje dug
← V̏ duljenjem u slogu zatvorenom sonantom, sporadično

V ← V̏
← V̏ s kojeg je akcent prenesen na prethodni slog
← V̄ kraćenjem (rijetko)

*3.4. Gubljenje fonema*

3.41. Konsonant /x/ izgubljen je iz sustava, ponegdje je nadomješten sonantima /j/ i /v/.

3.42. U početnim konsonantskim skupinama sastavljenima od ploziva i drugog opstruenta obično je izgubljen prvi član (usp. 2.226).

PAVLE IVIĆ

## **SIVAC** (OLA 53)

Vredi opis za punkt 55 (Bašaid), sa sledećim razlikama:

1) Nema primera za fonemu /ʒ/ (upor. 1.22, 2.21, 2.236, 3.2 u OLA 55).

2) Nema primera za fonemu /x/ (upor. 1.22, 2.11, 2.21, 2.233, 3.2, 3.41), osim u rečima koje predstavljaju skorašnji nanos spolja (za /x/ u takvim rečima nema u materijalu podataka o izgovoru kao [ĥ]; upor. 1.221).

3) Glas [ŗ] se javlja i u početnom položaju (upor. 2.12).

4) Broj primera za početne konsonantske grupe sastavljene od ploziva i drugog opstruenta ovde je nešto niži: čéla, ći: (upor. 2.224 i 3.42).

5) Ne važi 2.342, što tangira i 3.11 i završni red u 3.3.

6) Leksički izuzetak sa a ← ę u 3.1 ovde glasi žàoka, a sa a ← ě óra || òr, mn. órasi || òrovi.

PAVLE IVIĆ

## JAZAK (OLA 54)

Vredi opis dat za punkt 55 (Bašaid), sa sledećim razlikama:

1) Nema primera za fonemu /ʒ/ (upor. 1.22, 2.21, 2.236, 3.2 u OLA 55).

2) Nema primera za fonemu /x/ (upor. 1.22, 2.11, 2.21, 2.233, 3.2, 3.41), osim u rečima unetim iz književnog jezika, u kojima se /x/ ostvaruje kao [x] (upor. 1.221).

3) Umesto sekvence kratkog uzlaznog akcenta i neakcentovane dužine izgovara se fakultativno dugi silazni akcenat na slogu gde se nalazi dužina (petè:ĺka, idè:š, pomà:že pored póma:že, béto:n, némo:jte). Upor. 1.33, 2.32, 2.33.

4) Dugi uzlazni akcenat u slogu neposredno ispred sloga s dugom neakcentovanom silabemom fakultativno se skraćuje (spáva:ńe, kléči:mo, štápo:va pored spá:va:ńe, klé:či:mo, štá:po:va). Upor. 2.3, a posebno 2.342.

5) Glas [ʯ] se javlja i u početnom položaju (upor. 2.12).

6) Broj primera za početne konsonantske grupe sastavljene od plozivai još jednog opstruenta ovde je nešto niži: ćì:, tìca (upor. 2.224 i 3.42).

7) Vokal /e/, a ne /i/, nalazi se u korenu glagola na -ĕja- (úgre:j, smèja:la se) i u pre-, pred, preko (upor. 3.1).

8) Leksički izuzetak sa a ← ę glasi žàoka, a sa a ← ě óra (upor. 3.1).

PAVLE IVIĆ

# **BAŠAID** (OLA 55)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

| | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| i: | | | | u: | | i | | | u |
| | e: | | o: | | | | e | o | |
| | | a: | | | | | a | | |

1.11. Funkciju silabema vrše i /r̥:/ i/r̥/.

1.12. Fakultativno se u funkciji silabema mogu naći i drugi sonanti, pa čak i poneki opstruenti, ako je vokal u njihovom susedstvu iščezao redukcijom (upor. 2.13). Materijal ne dopušta preciznije zaključke o obimu i modalitetima pojave.

### *1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | n |
| j | Í | | ń |

1.211. Izgleda da između [r] i neakcentovanog kratkog [r̥] nema fonološke opozicije (upor. 2.121). Budući da se dugo [r̥:], kao i [r̥] pod raznim akcentima, ne mogu svesti na alofone neslogovnog [r], najcelishodnije je smatrati kratko neakcentovano [r̥] članom istog podsistema u kojem se nalaze i dugi odn. akcentovani tipovi /r̥/, a [r] interpretirati kao alofonu kratkog neakcentovanog /r̥/ koja se javlja u susedstvu vokala. Međutim, ako se u oblicima kao zàrʒo, zàrʒa:la izgovara [r̥], bilo bi potrebno operisati pojmom fonološki relevantne morfološke granice ukoliko se ne želi prihvatiti shvatanje da su /r/ i /r̥/ dve foneme.

1.22. Opstruenti

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | ʒ | s | z |
| ć | ʒ́ | | |
| č | ǯ | š | ž |
| k | g | x | |

1.221. Normalna realizacija foneme /x/ je [ɦ].

*1.3. Prozodija*

1.31. Sve silabeme u sistemu mogu biti duge i kratke (upor. 1.1 i 1.11). Međutim silabeme pomenute u 1.12 uvek su kratke.

1.32. Duge i kratke silabeme s uzlaznim tonom automatski su akcentovane.

1.33. U rečima bez uzlaznog tona akcenat je automatski na prvom slogu (o izuzecima v. 2.33).

1.34. Iz izloženog sledi da inventar prozodema obuhvata četiri akcenta (V̀:, V́:, V̀, V́), kao i neakcentovanu dužinu i kratkoću (V:, V).

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizam*

2.11. Distribucija vokalskih fonema je relativno slobodna: svaka se od njih u načelu može javiti u početnom, središnjem i završnom položaju u reči, a takođe i ispred i iza svakog konsonanta (izuzev ispred /x/, koje dolazi po pravilu samo na početku reči, upor. 2.233).

2.12. Silabeme /r̥:/ i /r̥/ dolaze samo u središnjem položaju (izuzetak: leksema vr̥̀). Uz to za njih uglavnom važe ista ograničenja u odnosu prema konsonantima kao i za neslogovno [r] (upor. 2.222).

2.121. Silabeme /r̥:/ i /r̥/ po pravilu dolaze između dva konsonanta. Od ovog odstupa manji broj primera u kojima akcentovano /r̥(:)/ stoji uz vokal (zaŕ̥ʒati). U primeru ùmro [r] je neslogovno. Međutim nedostaju podaci o oblicima kao zàr̥ʒo (zàr̥ʒo?), zàr̥ʒa:la (zàr̥ʒa:la?).

2.122. U reči može stajati samo jedan glas /r̥(:)/.

2.13. Neakcentovani kratki vokali, najčešće /i/, obično u slogu neposredno iza akcenta, u pojedinim morfemama se fakultativno reduciraju a ređe gube (o gubljenju vokala pod takvim uslovima v. 3.44).

2.14. Dvočlane vokalske sekvence u načelu nisu retke: snái, Bašái:tkińa, dào: je, bràon, naúčićemo, pàu:k, cèo, Tìodor, bìo || bìjo, samóuki, poubí:jo, čùo, óbuo se. Zev je ipak u mnogim slučajevima uklonjen kontrakcijom, naročito kad su u pitanju dva neakcentovana vokala (íšo, dóvo, nàpo: se, ʒ́àvo, cí:kno, snà:, mà:lka „mahaljka", só:nice, jó:va). Ređe je razbijanje zeva umetanjem j ili v (v. 3.2) ili svođenjem drugog vokala na jedan od tih sonanata (četŕ̥na:jsti, rà:vnik, jàv, avtó:bus).

*2.2. Konsonantizam*

2.21. Svi se konsonanti mogu nalaziti u početnom, središnjem i završnom položaju. Od ovog se izuzima /x/ (v. 2.233), a takođe i /ʒ́/, koje ne dolazi na kraju reči. Moguće je da isto ograničenje vredi i za /ǯ/. Upor. 2.235 i 2.236.

2.22. Konsonantske grupe

2.221. Početna grupa dvaju sonanata moguća je samo ako je njen prvi član /v/ ili /m/.

2.222. Od mnogobrojnih drugih ograničenja u vezi sa sonantima navodimo da se /j/ ne javlja iza većeg broja drugih konsonanata, da [r], slogovno ili neslogovno, ne dolazi iza afrikata (osim /c/) ni iza sonanata /l ĺ n ń/, da /l/ ni /ĺ/ ne mogu stajati ispred /ć ʒ́/ ni iza /ć ʒ́ ń/, da opozicije između /n/ i /ń/ nema ispred /ć ʒ́/ i u raznim drugim položajima, a da je opozicija između /m/ i /n/ ispred labijala /v f b p/ neutralisana u korist /n/. Za iscrpno utvrđivanje svih ograničenja nedostaje materijal.

2.223. Konsonanti /s z c ʒ/ ne stoje ispred konsonanata /š ž č ǯ ć ʒ́ ĺ ń/, možda s izuzetkom slučajeva kad su /s/ ili /z/ od /ĺ/ ili /ń/ odvojeni granicom između prefiksa i korenske morfeme.

2.224. Nisu retke početne grupe sastavljene od ploziva i drugog opstruenta: ptìca, tkà:ĺa, pčèla, kćì: (upor. 3.42).

2.2241. Nema početnih konsonantskih grupa čiji bi prvi član bio /ć/ ili /ʒ́/.

2.225. Dentalni plozivi ne dolaze ispred afrikata, a ni kao unutrašnji članovi konsonantskih grupa čiji bi završni član bio konsonant koji nije /r/ ni /v/.

2.226. Od završnih konsonantskih grupa u domaćim rečima dolaze samo dvočlane /st/, /zd/ i /št/ (za /žd/ nema leksičkog primera) i tročlana /jst/ (u tipu jedána:jst, dvá:najst).

2.227. U tuđicama, naročito u onim primljenim iz nemačkog, javljaju se i razne konsonantske grupe koje probijaju gore iznesena ograničenja.

2.228. U rezultatu gubljenja vokala pomenutog pod 2.13 takođe se ponekad javljaju grupe koje nisu u skladu s gore iznesenim pravilima, pa ni s pravilima 2.11 i 2.12 u opisu ishodišnog srpskohrvatskog fonološkog sistema.

2.23. Pojedinačni konsonanti

2.231. Sonant /l/ na kraju sloga (odnosno i reči) javlja se samo u tuđicama ili vaspostavljen analogijom (ápri:l, á:stal, krí:lce, tòpal).

2.232. Sonanti /j/ (= [i̯]) i /v/ se u nekim položajima, uglavnom između određenih vokala, izgovaraju reducirano, a ređe iščezavaju (po svóim, Pá$^{i}$i, dvòe, kúpu$^{i}$e, pó$^{w}$u:ko, ízu:$^{w}$a, gó$^{w}$ori, jàor||jà$^{w}$or, ò:$^{w}$ce). O potpunom ispadanju /j/ i /v/ v. 3.43.

2.233. Konsonant /x/ javlja se retko. U domaćim rečima /x/ dolazi samo u početnom položaju ispred silabema (xàjde || àjde, ˣìtno: se, ˣíladu || íladu, xr̥ʒavo), pri tom fakultativno (u alternaciji sa 0) ako iza njega ne sledi /r̥/. U tuđicama i u rečima i oblicima preuzetim iz književnog jezika /x/ se može javiti i u drugim položajima (lìxt plà:v).

2.234. Ni konsonant /f/ nije čest. On se javlja uglavnom u tuđicama (flèka, pláfo:n, jèftin) i onomatopejama, a sem toga u korenu xval- > fal- (fà:lim, fáliša).

2.235. Redak je i konsonant /ʒ/, koji dolazi u tuđicama (ʒèp, ʒígerica, óʒak, pè:nʒer) i, ređe, u rezultatu asimilacije u konsonantskim grupama.

2.236. Konsonant /ʒ/ je veoma redak. I on se javlja u tuđicama (bùʒe) i osim toga mesto /z/ iza /n/ ili /r/ u pojedinim primerima. Krug pozicija u kojima može doći /ʒ/ sasvim je ograničen.

*2.3. Prozodija*

2.31. Svaki od postojećih prozodijskih tipova, navedenih pod 1.34, može se kombinovati sa svakom od postojećih silabema /i e a o u r̥/.

2.32. Uzlazni ton (koji automatski nosi akcenat) može se javiti na svakom slogu sem krajnjeg. Ovo isključuje i uzlazni ton u jednosložnim rečima.

.33. Od pravila (1.33) prema kojem u reči bez uzlaznog tona akcenat automatski pada na prvi slog odstupa niz tuđica, uglavnom takvih koje sadrže određene morfeme (špekulànt) i nekoliko domaćih reči u kojima se akcenat javlja iza morfemske granice (sasvìm, uòpšte, zemĺorà:dnik).

2.331. Reči s proklitikom često se ne vladaju kao akcenatske celine (iz◡ùveta, bez◡nòkta, pored ù◡poĺe, ná◡ńivu, ís◡kuće).

2.34. Duge silabeme dolaze pod akcentom i iza akcenta (vò:z, tà:, zaté:gla, ógra:-ʒen, pétli:ć, làbu:d, pú:te:va, nà:kova:ń).

2.341. Duge neakcentovane silabeme se ne javljaju u otvorenom krajnjem slogu (ótvori, otkĺúča, kòsi, ová:ca, lì:pa, jèle:na, ali u enklizi smìjo: se).

2.342. Dužina silabeme izostaje i u slogu neposredno iza dužine (rà:diš, namíri:-vamo, ží:viš). Od ovog se izuzima unutrašnji slog iza dugog uzlaznog akcenta (pú:te:va).

2.343. Silabema ispred sekvence sonant + opstruent u domaćim rečima najčešće je duga (nò:vci, slà:mka, štè:nci, ó:vca, žumá:nce, úpa:ntila). Ovo pravilo, naravno, ne važi za položaje u kojima dužina ne može stajati (ispred akcenta ili iza dužine; upor. 2.34 i 2.342).

2.344. Neakcentovane duge silabeme fakultativno se skraćuju u bržem govornom tempu, kod mlađih osoba češće nego kod starijih. Od ovog skraćivanja izuzima se, bar delimično, položaj iza kratkog uzlaznog akcenta.

## 3. ISTORIJSKI IZVOD

### *3.1. Vokalizam*

Silabeme /i: i e: e a: a o: o u: u ŗ: ŗ̥/ potiču od odgovarajućih silabema u ishodišnom sistemu. Osim toga:

i: ← ě: u nekim fleksionim nastavcima (s tì: pè:t Íú:di) i veoma malobrojnim drugim morfemama (gńí:zdo, ní:sam).

i ← ě ispred j u određenim kategorijama primera (sìjem, vìjavica, níje, óštriji), zatim u nekim fleksionim nastavcima i formantima, imeničkim (séstri, po vódi), zameničkim (méni, tébi, s ónima) i glagolskim (vìdile, sédio, vìditi), u prefiksu prě- (príži:va), predlozima prid i priko i u nekoliko leksema, obično pod posebnim glasovnim uslovima (síkira, dì, nègdi)

e: ← ę:
← ě:

e ← ę
← ě

a: ← ə:

a ← ə
← ę u žàu:k
← ě u órasi (jd. óro)

o: ← oo, neakcentovano -ao, obično i neakcentovano -eo, -uo (s kasnijim skraćivanjem o: → o)

o ← l na kraju sloga (osim ispred j)

u: ← ǫ:
← l̥:

u ← ǫ
← l̥
← və̯-

3.11. Osim toga svi kratki vokali postajali su od odgovarajućih dugih u položajima gde je izvršeno skraćivanje iza akcenta.

### *3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j l Í r m n ń p b t d c s z č š ž k g x/ potiču od odgovarajućih konsonanata ishodišnog sistema. Osim toga:

v ← ϕ u zevu, prvenstveno na mestu nekadašnjeg /x/, po pravilu uz /u/ (mú:va, dù:va, ùvo, glú:vi, repú:va, sú:va, jó:va, stèvana „steona", analoški glù:v, sù:v, òču:v; posebno stoji v ← x u tvòr i mà:rva)
← (ponekad) f u pozajmljenicama

j ← ϕ u zevu, prvenstveno na mestu ranijeg x (tìjo, màćija, kù:jna, strèja, kŕ̥ja, snáju, òra:ja, sòja, analoški grè:j) i, fakultativno, u sekvenci i(j)o sa o ← l (prígazijo, póplašijo: se, ali rá:stio)

ĺ ← lə̨j
← j u sekvenci labijal + ə̨j

r ← ŕ

ń ← nə̨j

f ← (u onomatopejama)
← (u pozajmljenicama)
← xv u fal-, ali xv → v u vat-

t ← ť u šť

d ← ď u žď

c ← č u čr- i čr̨-

ʒ ← (u pozajmljenicama)
← z iza n ili r

ć ← ť
← jt u -jti
← tə̨j

ʒ́ ← ď
← jd u oblicima glagola složenih od *iti*
← də̨j

ǯ ← (u pozajmljenicama)
← (u rezultatu asimilacije u nekim konsonantskim grupama)

x ← 0 ispred r̨-

### *3.3. Prozodija*

Prozodijske osobine se izvode iz starosrpskohrvatskog dvoakcenatskog inventara (sistem A):

V̀: ← V̀ na prvom slogu odn. u jednosložnoj reči

V̀ ← V̂ na prvom slogu odn. u jednosložnoj reči

V́: ← (prenošenjem ˝ ili ⁀ na dug vokal prethodnog sloga)

V́ ← (prenošenjem ˝ ili ⁀ na kratak vokal prethodnog sloga)

V: ← V̄
← V̂ sa kojeg je akcenat prenesen na prethodni slog

V ← V̆
← sa kojeg je akcenat prenesen na prethodni slog
← V̄ skraćen iza akcenta (upor. 2.341 i 2.343)

### *3.4. Iščezavanje glasova*

3.41. Konsonant /x/ je izgubljen (mèĺ, lèbac, tèli, vàta, óću, usánula, trùlavo, vŕ̨:li, ńìn, vŕ̨, ód ńi:). Izuzetak čini nekoliko primera gde /x/ stoji na početku reči ispred silabeme (upor. 2.11, 2.21, 2.233, 3.2). Zev koji je nastao gubljenjem /x/ uklonjen je u nekim primerima umetanjem /j/ ili /v/ (upor. 2.14, 3.2).

3.42. U početnim konsonantskim grupama sastavljenim od ploziva i drugog opstruenta u nekoliko primera izgubljen je prvi član: kò (kò:), dì, zó:va. Upor. 2.224.

3.43. Sonanti /j/ i /v/ izgubljeni su u pojedinim primerima, uglavnom u položaju ispred konsonanta (ńò:zi, vólu:ski, ó:de, sástaĺeno).

3.44. Neakcentovani kratki vokali, najčešće /i/, obično u slogu iza akcenta, u pojedinim morfemama se gube (kòlko, dà l je, ìte, úkiseļlo se, zà:jtre „izjutra", trì: mèsca, àl se nàguto, ká:šću).

*3.5. Metateza*

Metateza je izvršena u zameničkom korenu vəs'- (svì, svàki; tako i sàv).

DRAGOMIR VUJIČIĆ

# **GRUDE** (OLA 57)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

| | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| i: | | | | u: | | i | | | u |
| | e: | | o: | | | | e | o | |
| | | a: | | | | | a | | |

1.11. Funkciju silabema vrše i /r̥:/ i /r̥/.

### *1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | n |
| j | Í | | ń |

1.211. U vezi s fonološkom opozicijom između [r] i neakcentovanog /r̥/ moglo bi se, u osnovnom, prihvatiti tumačenje dato za Bašaid u tački 1.211 (punkt OLA 55).

1.22. Opstruenti

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | | |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| ć | ʒ́ | | |
| č | ǯ | š | ž |
| k | g | | |

1.221. U materijalu popunjenog Upitnika na ovom punktu nema potvrda za foneme /f/ i /x/ (upor. 3.1).

*1.3. Prozodija*

1.31. U sistemu sve silabeme mogu biti duge i kratke (upor. 1.1. i 1.11).

1.32. Duge i kratke silabeme s uzlaznim tonom automatski su naglašene.

1.33. U riječima bez uzlaznog tona akcenat je automatski na prvom slogu (o izuzecima v. 2.33).

1.34. Iz izloženog slijedi da inventar prozodema obuhvata četiri akcenta (V̀:, V́:, V̀, V́), kao i neakcentovanu dužinu i kratkoću (V:, V).

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizam*

2.11. Distribucija vokalskih fonema uglavnom je slobodna: svaka se od njih može javiti, u principu, u početnom, središnjem i završnom položaju u riječi, odnosno ispred i iza pojedinih konsonanata koje sadrži inventar ovog govora (upor. 1.2).

2.12. Silabeme /r̥(:)/ uglavnom dolaze u središnjem položaju, ali mogu doći i na početku riječi (r̥̀že:, r̥̀va:‿se, r̥̀t, ŕ̥tu).

2.121. Kada nisu na početku riječi (upor. 2.12), silabeme /r̥(:)/ dolaze po pravilu između dva konsonanta, a samo u manjem broju primjera i uz vokal (pŕ̥a:, vŕ̥o, vŕ̥a).

2.122. U riječi može stajati samo jedan glas /r̥(:)/.

2.13. Nenaglašeni kratki vokali po pravilu zadržavaju nereduciran izgovor u svim pozicijama.

2.14. Zijev je u velikom broju slučajeva uklonjen kontrakcijom (cvìta:, pósika:, rè:sta:, òra:, zà:va), ali i umetanjem /j/ (dóvejo, prèjo, žèjo, klèjo, vèsejo, kìjavica, máćija, strìja, záji:ća:) i /v/ (pàvu:k, mjávuče:, múva, búva).

*2.2. Konsonantizam*

2.21. Distribucija konsonanata također je, uglavnom, slobodna: svi konsonanti iz sistema ovog govora (upor. 1.2) mogu se nalaziti u početnom, središnjem i završnom položaju, izuzimajući izvjesna ograničenja u konsonantskim grupama. Osim toga, materijal ne daje mogućnost da se odredi da li se /ʒ/ javlja na kraju riječi.

2.22. Konsonantske grupe

2.221. Početna grupa dvaju sonanata moguća je samo ako je njen prvi član /v/ ili /m/.

2.222. Materijal ne sadrži leksiku koja bi ilustrovala sva ograničenja u vezi s distribucijom konsonanata i stanjem konsonantskih grupa, pa se, kao opštije poznate osobenosti, navode sljedeće: iza većeg broja drugih konsonanata ne javlja se /j/; [r], slogotvorno ili neslogotvorno, ne dolazi iza afrikata, izuzev /c/, niti iza sonanata /l ĺ n ń/; foneme /l/ i /ĺ/ ne mogu stajati ispred /ć ǯ/, odnosno iza /ć ǯ ń/; ispred labijala /v b p/ izostaje opozicija /m/ i /n/, — itd.

2.223. Ispred konsonanata iz grupe /š ž č ǯ ć ǯ/ ne stoje konsonanti /s z c/.

2.224. Dentalni plozivi ne dolaze ispred afrikata, niti kao unutrašnji članovi konsonantskih grupa čiji bi završni član bio konsonant koji nije /r/ ni /v/.

2.225. Rijetke su početne konsonantske grupe sastavljene od dvaju ploziva (tkàĺa, tká:lac, — v. 3.42).

2.226. Od završnih konsonantskih grupa u domaćim riječima dolaze /st/, /št/ i /zd/ (rà:st, mà:st, gù:st, gòst, prègr̨:št, gròzd).

2.227. U tuđicama mogu se pojaviti i konsonantske grupe koje nisu u skladu sa iznesenim ograničenjima.

2.23. Pojedinačni konsonanti

2.231. Sonant /l/ na kraju sloga i na kraju riječi dolazi samo u tuđicama i vrlo rijetko, vraćen po analogiji, u domaćim riječima (tòpal i sl.).

*2.3. Prozodija*

2.31. Svaki od postojećih prozodijskih tipova, navedenih pod 1.34, može se kombinovati sa svakom od postojećih silabema /i e a o u r̨/.

2.32. Uzlazni ton moguć je u riječima na svakom slogu izuzev posljednjeg. To znači da uzlazni ton nije moguć u jednosložnim riječima.

2.33. Od pravila (1.33), prema kojem u riječi bez uzlaznog tona akcenat automatski pada na prvi slog, vjerovatno odstupaju neke tuđice primljene u novije vrijeme, ali za to u materijalu nema podataka, kao što nema podataka ni o tome ima li takvih pojava i u domaćim riječima.

2.331. Riječi s proklitikom najčešće se vladaju kao akcenatske cjeline (nà‿ru:ku, ù‿gra:d, ú‿mistu).

2.34. Duge silabeme dolaze pod akcentom ili iza akcenta, tako da ih u postakcenatskoj poziciji u višesložnim riječima može biti više od jedne (jèle:na:, kr̨ti:ca:).

2.341. Silabema ispred skupine sonant + opstruent u domaćim riječima najčešće je duga (ó:vca, ó:včica, pà:lci, kó:nca).

## 3. ISTORIJSKI IZVOD

### *3.1. Vokalizam*

Silabeme /i: i e: e a: a o: o u: u ŗ: ŗ/ potiču od odgovarajućih silabema **u** ishodišnom sistemu. Osim toga:

i: ← ě:

i ← ě

e: ← ę:

e ← ę
← ě u pojedinačnim leksemama (zènica, césta, žélezo, òbe, starẽšina)

a: ← ə:
← -ao (làja:, lí:za:, rè:sta:, òra:, ùzora:, pósika:, íša:, zà:va)

a ← ə
← ę u žà:vica (a: ← ao)
← ě u óra:

o: ← -oo

o ← l na kraju sloga i riječi

u: ← ǫ:
← l̥:

u ← ǫ
← l̥
← və̯-

### *3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j l ĺ r m n ń p b t d c s z č š ž k g/ potiču od odgovarajućih konsonanata ishodišnog sistema. Osim toga:

v ← ɸ u zijevu (pàvu:k, mjávuče:) i na mjestu /x/ (múva, jó:va, búva, mávuna, kùvarica) (upor. 2.14 i 3.41)
← f (và:rba, jèvtin)

j ← ɸ u zijevu, prvenstveno mjesto /x/ (strìja, kì:ja:, máćija, grí:ji) i u sekvencama ejo, ijo, ujo sa o ← l (dóvejo, prèjo, žèjo, débejo, klèjo, dánijo, gìnijo, ví:knijo, mí:nujo, gìnujo, usánujo) (upor. 2.14 i 3.41).
← x (grì:j, tì:j, — upor. 3.41)

ĺ ← lə̯j
← j u sekvenci labijal + ə̯j

r ← ŕ

ń ← nə̯j

t ← ť u šť, ali šť ostaje u ograničenom broju primjera (sìri:šće, šćéne)

c ← č u čr- i čŗ-

ć ← ť
← jt u -jti
← tǝj

ʒ́ ← ď
← dǝj
← jd u oblicima glagola složenih od *iti*
← ď u žď u zví:žʒ́i:, zví:žʒ́i:m

ǯ ← (u tuđicama i orijentalnom sufiksu -ǯija)
← (u rezultatu asimilacije u nekim konsonantskim grupama)

*3.3. Prozodija*

Prozodijske osobine se izvode iz starosrpskohrvatskog dvoakcenatskog inventara (sistem A):

V̀: ← V̂ na prvom slogu odn. u jednosložnoj riječi

V̀ ← V̌ na prvom slogu odn. u jednosložnoj riječi

V́: ← (prenošenjem ˋ ili ˆ na dug vokal prethodnog sloga)

V́ ← (prenošenjem ˋ ili na kratak vokal prethodnog sloga)

V: ← V̄
← V̂ sa kojeg je akcenat prenesen na prethodni slog

V ← V̆
← V̌ sa kojeg je akcenat prenesen na prethodni slog

*3.4. Gubljenje glasova*

3.41. Fonema /x/ iščezla je bez zamjene (rà:st, grà:, rá:na, màovina, ìta:, stà:ri:, và:li:m, vàta:) ili je pak zamijenjena sa /v/ (ńù:v, krùv, tr̥̂buv, mávuna), odnosno /j/ (màćija, grì:j, tì:j) (upor. 2.14 i 3.2).

3.42. U početnim konsonantskim grupama sastavljenim od ploziva i drugog opstruenta u većini primjera izgubljen je prvi član (tìca, tìče, čéla, čèla:r, šénica, kò, dì, zòvina) (upor. 2.225).

*3.5. Metateza*

Metateza je izvršena u zamjeničkom korijenu vǫs'- (svè, svì, svì:, ali samo vàs).

DRAGOMIR VUJIČIĆ

## LUG (OLA 58)

Vrijedi opis za punkt OLA 66 (Jasenik), sa sljedećim razlikama:

1) Materijal pokazuje da se sonant /j/ ne redukuje, pa prema tome ne vrijedi ni sve ono što je rečeno u opisu punkta 66 pod tačkama 1.211. i 3.42.

2) Sistem opstruenata ovdje izgleda ovako:

| | | | | |
|---|---|---|---|---|
| p | b | f | | |
| t | d | | | |
| c | | s | z | |
| ć | ʒ́ | | | |
| č | ǯ | š | ž | |
| k | g | x | | (Upor. 1.22) |

3) Od pravila prema kojem u riječi bez uzlaznog tona akcenat automatski pada na prvi slog odstupa nekoliko zabilježenih primjera sa neprenesenim dugim akcentom (žabì:ć, zubì:ć, uzè:t). Upor. 1.33. i 2.33.

4) Budući da ovaj govor nema fonemu /ź/ (upor. razliku pod 2), otpada i sve ono što je rečeno o toj fonemi u opisu punkta 66 u tačkama 2.21. i 2.235.

5) Zijev se uklanja uglavnom kontrakcijom (rè:sto:, kòvo:, gúto:, zà:va, kábo:), u nekolika slučaja umetanjem /v/ uz /u/ (múva, búva, sù:vi:) i u jednom slučaju umetanjem /j/ (kíjavica). U dosta slučajeva zijev ostaje i neuklonjen (dào, ùzeo, žèo, débeo, gìnuo). Upor. 2.14.

6) Ne važi tvrdnja pod tačkom 2.226 da je početna konsonantska grupa /zr/ razbijena dentalnim plozivom /d/.

7) Kao završne konsonantske grupe u domaćim riječima javljaju se /st/ i /zd/ (mò:st, mà:st, gù:st, gròzd); upor. 2.227 i 3.44.

8) Fonema /x/ dosljedno se realizuje na početku i u sredini riječi, dok se na kraju riječi ponekad i gubi: u pojedinačnim leksemama (grìje, prà:) i u 1. l. aor. (stàdo, prí:ʒo). Za ostalo v. razliku pod 5. Upor. 3.2 i 3.41.

9) Otpada konstatacija da se /f/ javlja mjesto grupe xv (ovdje je xvà:li:m, xvàta:), zatim u leksičkim primjerima klùvko, klùvče (mada je i ovdje sáfu:n), kao i to da se zamjenjuje sa /v/ (upor. 2.233).

10) i ← ě u leksemama nédiĺa, ponédiĺak, dvì:, dvíma, dòli, svàgdi (upor. 3.1).

11) e: ← ě: u sastavu (i)jekavskog refleksa (sijé:če, pjé:vac, vrìje:dən, pĺé:vio). Upor. 3.1.

12) e(:) ← ě, pored navedenih pojedinačnih leksema (upor. 3.1), još i u ovim: kòren, pógre:ši:, òbe, ó:vde.

13) Primjeri navedeni uz e ← ě u sastavu jekavskog refleksa ovdje glase sjètva, djévo:jka, djéteta (upor. 3.1).

14) Pored starjéšina, ovdje se izuzima još i rjéčica (upor. 3.1).

15) Izostaje a ← ę jer je ovdje ò:s, dok leksički izuzetak sa a ← ě glasi órax (upor. 3.1).

16) -eo i -uo ne sažimaju se u o: (dóveo, ùzeo, dáxnuo, gìnuo). Upor. 3.1.

17) v ← ⱱ u zijevu uz /u/ na mjestu nekadašnjeg /x/ (upor. 3.2 i razliku navedenu pod 5).

18) j ← ⱱ u zijevu zabilježeno samo u leksemi kìjavica (upor. 2.14, 3.2 i razliku navedenu pod 5).

19) Í ← iza labijala u procesu jekavskog jotovanja samo u primjeru pĺèga, pĺège, pĺègav (upor. 3.2).

20) Izostaje f ← xv u fal- (upor. 3.2 i razliku navedenu pod 9).

21) Otpada d ← đ u žđ i t ← ť u šť (upor. 3.2).

22) Izostaje ć ← tj u rezultatu jekavskog jotovanja (upor. 3.2).

23) Izostaje ć ← c(v)j u rezultatu jekavskog jotovanja (upor. 3.2).

24) ć ← ť i u šť (upor. 3.2).

25) ʒ́ ← d(v)j u rezultatu jekavskog jotovanja samo u méʒ́ed i ʒ́è (upor. 3.2).

26) ʒ́ ← đ i u žđ (upor 3.2.).

27) Izostaje ś ← sǫj, ś ← sj u rezultatu jekavskog jotovanja i ź ← zǫj (upor. 3.2).

28) Ne javlja se k ← x i g ← x (upor. 3.2).

29) V̀: ← V̀ na starom mjestu (upor. 3.3 i razliku navedenu pod 3).

30) Leksički primjer zova ovdje glasi zó:ba (upor. 3.43).

NEVENKA GOŠIĆ

# **KREŠEVO** (OLA 59)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

| | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| i: | | | u: | | | i | | u |
| | e: | | o: | | | | e | o |
| | | a: | | | | | a | |

1.11. Funkciju silabeme vrši i /r̥/.

### *1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | n |
| j | ĺ | | ń |

1.211. U vezi sa fonološkom opozicijom [r] i neakcentovanog /r̥/ moglo bi se prihvatiti tumačenje dato za Bašaid (OLA 55) u tački 1.211.

1.22. Opstruenti

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| ć | ʒ́ | | |
| č | ǯ | š | ž |
| k | g | | |

*1.3. Prozodija*

1.31. U sistemu sve silabeme, osim /r̥/, mogu biti duge i kratke (upor. 1.1. i 1.11.).

1.32. I duge i kratke silabeme mogu biti naglašene i nenaglašene.

1.33. I duge i kratke naglašene silabeme mogu nositi silazni ili uzlazni ton.

1.34. Iz izloženog slijedi da inventar prozodema obuhvata četiri akcenta (V̀:, V́:, V̀, V́), kao i neakcentovanu dužinu i kratkoću (V:, V).

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizam*

2.11. Distribucija vokalskih fonema uglavnom je slobodna, tj. svaka se od njih, u principu, može javiti u početnom, središnjem i završnom položaju u riječi, odnosno ispred i iza pojedinih konsonanata.

2.12. Silabema /r̥/ dolazi, uglavnom, u središnjem položaju, ali se u manjem broju primjera može javiti i na početku i na kraju riječi (ŕ̥ʒa || r̥ja, r̥̀že:, vr̥̀). Osim toga, silabema /r̥/ ne dolazi iza sonanata, izuzimajući /v/ i /m/, niti iza afrikata, izuzimajući /c/.

2.121. Silabema /r̥/ po pravilu dolazi između dva konsonanta, ali u manjem broju primjera dolazi i uz vokal (zaǵ̥o:, vŕ̥a).

2.13. U ograničenom broju primjera zabilježena je redukcija /i/ (tòlki:, kòlko) i /e/ (čòjk, dvá:dest, trí:dest).

2.14. Zijev je u velikom broju slučajeva uklonjen kontrakcijom, najčešće dva neakcentovana vokala (pí:to:, pjèvo:, bòjo:‿se, ùzo:, vèso: jedáne:st, pétne:st, sà:n), ili umetanjem /v/ (búva, ùvo, glú:vi), odnosno /j/ (tija, tijo). Međutim, u najvećem broju primjera zijev ostaje neuklonjen (kùa:, glú:oña, máuna, pàzuo, jó:a, màćea, strèa, múa, grióta, dào, pào, plèo, vrèo, débeo, kìseo).

*2.2. Konsonantizam*

2.21. Svi konsonanti mogu se nalaziti u početnom, središnjem i završnom položaju u riječi, izuzimajući izvjesna ograničenja u konsonantskim grupama. Materijal ne daje mogućnost da se odredi da li se /f/ javlja na kraju riječi.

2.22. Konsonantske grupe

2.221. Početna grupa dvaju sonanata moguća je ako je njen prvi član /v/ ili /m/.

2.222. S obzirom na činjenicu da zabilježeni materijal ne sadrži sve lekseme koje bi ilustrovale sva ograničenja u vezi sa distribucijom sonanata u konsonantskim grupama, navodimo, kao općije poznate osobenosti, sljedeće: iza većeg

broja drugih konsonanata ne javlja se /j/; /r/, slogotvorno i neslogotvorno, ne dolazi iza afrikata, izuzev /c/, niti iza sonanata /l Ĺ n ń/; foneme /l/ i /Ĺ/ ne mogu stajati ispred /ć ǵ/, ni iza /ć ǵ ń/; ispred labijala /v f b p/ izostaje opozocija /m/ i /n/

2.223. Ispred konsonanata iz grupe /š ž č ǯ ć ǵ/ ne stoje konsonanti /s z c/.

2.224. Dentalni plozivi ne dolaze ispred afrikata, niti kao unutrašnji članovi konsonantskih grupa čiji bi završni član bio konsonant koji nije /r/ ili /v/.

2.225. Rijetke su početne konsonantske grupe sastavljene od dvaju ploziva (tkàt, tkàĺa).

2.226. Početna konsonantska grupa /zr/ razbijena je dentalnim plozivom /d/ (zdrèla, zdrà:ka)

2.227. U završnim konsonantskim grupama u domaćim riječima dolaze /st/ /št/ /zd/ (pr̨st, mà:st, prȉ:št, gròzd).

2.23. Pojedinačni konsonanti

2.231. Sonant /l/ na kraju sloga i na kraju riječi dolazi samo u tuđicama i, vrlo rijetko, vraćen analogijom, u domaćim riječima (tòpal, krí:lca, pàlca, dó:lńa:).

2.232. Fonem /f/ javlja se, uglavnom, u tuđicama (frà:tar, fàmelija, fílǯa:n) i u onomatopejama, te zatim umjesto xv (fà:li:, úfatit) i mjesto /p/ u sáfu:n. Zabilježena je i zamjena ove foneme sa /v/ (jèvtin, káva).

2.233. Fonema /ǯ/ također se javlja u tuđicama (pènǯe:r, ǯèp, ǯígerica), zatim u sufiksu orijentalnog porijekla -ǯija i, sasvim rijetko, u rezultatima asimilacije u konsonantskim grupama.

*2.3. Prozodija*

2.31. Svaki od postojećih prozodijskih tipova, navedenih pod 1.34, može se kombinovati sa svakom od silabema /i e a o u/. Od ovog se isključuje /r̨/ (upor. 1.11. i 1.31.)

2.32. Uzlazni ton moguć je u riječima na svakom slogu, izuzev posljednjeg.

2.33. Dugi silazni akcenat može fakultativno stajati na svakom slogu u riječi na starom mjestu, i to, najčešće, kod imenica u gen. mn. (ko:ńà:, da:nà:, vra:tà:), u gen. jedn. pridjevske promjene (jednò:g, lje:pò:g), kod brojeva (še:sè:t, osamdesè:t), kod glagola u prezentu (urà:di:m, potè:go:, otȉ:ǯu:) i u glagolskom pridjevu radnom (zvà:la se, zvà:lo, bȉ:li).

2.331. Riječi sa proklitikom najčešće se vladaju kao akcenatske cjeline (nà‿no:ž, ù‿klin, brèz‿ua, prȉd‿vra:tim)

2.34. Duge silabeme dolaze pod akcentom, ili iza akcenta, ili ispred dugog silaznog akcenta, s tim što ih u postakcenatskoj poziciji u višesložnim riječima može biti više od jedne (grà:d, rú:ka, slávu:j, žéne:, vu:kù:, koko:šà:, skali:nà:, vúko:va:, cr̨ka:va:, prijaté:ĺa:).

2.341. Silabema ispred skupine sonant+opstruent u domaćim riječima najčešće je kratka (lóvca, pàlca, kónca, óvca). Od ovog se isključuje leksema djévo:jka.

## 3. ISTORIJSKI IZVOD

### *3.1. Vokalizam*

Silabeme /i: i e: e a: a o: o u: u ŗ/ potiču od odgovarajućih silabema u ishodišnom sistemu. Osim toga:

i: ← ě: (fakultativno) u nekim nastavcima zamjeničke promjene (ńìovi:, òvi:, tì:m)

i ← ě: (fakultativno) u sastavu ijekavskog refleksa u nekim nastavcima zamjeničke promjene (tìje, ńìovije, ònijem, òvijem)
← ě ispred j (smíjat se, síjač, svíju, nìje), ispred o ← l, u nekim imeničkim, zamjeničkim i glagolskim nastavcima i formantima (žéni, u vódi, sèbi, mèni, vìdit, vólila), u prefiksu prě- (prížiːva:, prísjeːca:), u prijedlozima prid i priko i u nekoliko leksema, obično pod posebnim glasovnim uslovima (síkira, sínica, nédiĺa, ponédiĺak, kúdiĺa).

e: ← ę:
← ě: u sastavu jekavskog refleksa (snjèːg, ljéːpo, gnjéːzdo, sjéːku, cvjèːt, njéːsam, rjèːka, zvjèːre, sjèːna:, mjèːsta:, vjèːra:)
← ě: iza r u refleksu nastalom analogijom prema refleksu kratkog ě (strèːa:, vrèːća:, mrèːža:)
← i: u hiperjekavizmima ispred r (pjèːr, mjèːr, vjèːr)

e ← ę
ě:, i: (fakultativno) u sklopu ijekavskog refleksa u nekim nastavcima pridjevsko-zamjeničke promjene (òvije, ńìovijem, nàšije, stàrijem)
← ě u sastavu jekavskog refleksa (pjèsma, sjème, sjèst, djévoːjka, djèveːr)
← ě iza r (brèza, mrèža, ždrèbaːd, vrèća)
← ě u pojedinim leksemama (tésta, zénica)

a: ← ə:

a ← ə
← ę u žálac
← ě u óra

o: ← -oo, zatim od neakcentovanog -ao i, nedosljedno, -eo, -uo (sòː, póšoː, díːsoː, dáno:, kréːnoː, ùzoː)

o ← l na kraju riječi i sloga (osim ispred j)

u: ← ǫ:
← l̥:

u ← ǫ
← l̥
← və̨-

ŗ ← ŗ:

*3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j l ĺ r m n ń p b t d c s z č š ž k g/ potiču od odgovarajućih konsonanata ishodišnog sistema. Osim toga:

v ← ɣ u zijevu, prvenstveno na mjestu nekadašnjeg /x/ (upor. 2.14.)

j ← u sastavu jekavskog refleksa ě (:)
← ě:
← i: (fakultativno) u sklopu ijekavskog refleksa u nekim nastavcima pridjevsko-zamjeničke promjene (òvije, ńìovijem, nàšije, stàrijem)
← u hiperjekavizmima ispred r (pjè:r, mjè:r, mjé:rʒija, vjè:r)
← u zijevu na mjestu nekadašnjeg /x/ (upor. 2.14)
← đ u primjerima mlàji:, túji:, méja, čája, prèja

ĺ ← l̨j
← lj u rezultatu jekavskog jotovanja
← j (fakultativno) u grupama labijal+̨j (kónopĺe, gròbĺe, ali gràbje, zdrà:vje, gr̨mje, dívjaka)

r ← ŕ
← ž u intervokalnom položaju u mòre i dórene:m

ń ← n̨j
← nj u rezultatu jekavskog jotovanja

f ← (u onomatopejama)
← (u tuđicama)
← xv u fal- i fat-

t ← ť u šť (prì:št, štà:p)

d ← đ u žđ (móždani:, smóždit, dáždi:)

c ← č u čr- i čr̨-

ć ← ŕ
← ť u šť (išće:m, gùšćerica, úlišće, šćéne, kompjérišće, pušćénica, kljé:šća)
← jt u -jti
← t̨j fakultativno (cvjè:će, prùće, trèći:, bràća, ali i prùtje, bràtja, lístje)

ʒ́ ← đ
← đ u žđ (zvižʒ́ì:, zvížʒ́at)
← d̨j fakultativno (gròžʒ́e, ʒ́à:k, ali ròdja:k, súdje)
← jd u oblicima glagola složenih od *iti*

ʒ ← (u tuđicama i orijentalnom sufiksu -ʒija)
← (u rezultatu asimilacije u nekim konsonantskim grupama)

*3.3. Prozodija*

Prozodijske osobine se izvode iz starosrpskohrvatskog dvoakcenatskog inventara (sistem A):

V̀: ← V̂ na prvom slogu, odnosno u jednosložnoj riječi
← V̂ (fakultativno) na starom mjestu van prvog sloga (upor. 1.33. i 2.33.)

V̀ ← V̂ na prvom slogu, odnosno u jednosložnoj riječi

V́: ← prenošenjem ˝ ili ⁀ na dug vokal prethodnog sloga

V̀ ← prenošenjem ˝ ili ⁀ na kratak vokal prethodnog sloga

V: ← V̄ i u poziciji pred ⁀
← V sa kojeg je akcenat prenesen na prethodni slog

V ← V̆
← V̂ sa kojeg je akcenat prenesen na prethodni slog

### *3.4. Gubljenje glasova*

3.41. Vokal /i/ se sporadično redukuje ili gubi iza sonanata (upor. 2.13.). Vokal /e/ je redukovan samo u nekoliko leksema (upor. 2.13.)

3.42. Fonema /x/ je iščezla, najčešće bez zamjene, ili je fakultativno zamijenjena sa /v/ ili /j/ (upor. 1.22. i 2.14.)

3.43. U početnim konsonantskim grupama sastavljenim od ploziva i drugog opstruenta u većini slučajeva izgubljen je prvi član (tìca, sóvat, šénica, čèla, zóvika, kò, ǯì; upor. 2.235.)

### *3.5. Metateza*

Metateza je izvršena u zamjeničkom korijenu vǫs'- (svà, svè, svì, ali vàs|| sàv).

DRAGOMIR VUJIČIĆ

## MILIĆI (OLA 60)

Vrijedi opis za punkt OLA 66 (Jasenik), sa sljedećim razlikama:

1) Nije sasvim jasno da li su u funkciji silabema i drugi sonanti kada je vokal [i] u njihovu susjedstvu iščezao redukcijom.

2) Ovaj govor karakteriše sasvim sporadično prisustvo foneme /x/, mada je ona konstatovana i na početku, i u sredini i na kraju riječi (upor. 1.22).

3) U materijalu nema potvrda za fonemu /ź/ (upor. 1.22).

4) Izgovor vokala [i] u pojedinim leksemama nedosljedno se realizira u postakcenatskim položajima iza sonanata, a samo u rjeđim slučajevima se i sasvim gubi (upor. 2.13).

5) Zijev u mnogim slučajevima ostaje neuklonjen (múa, mùe, búa, strèa, strèe, sóa, máuna, tì:i:, cvào, dóveo, pèpeo, débeo, klèo, vèseo, odí:nuo, mí:nuo), a kada se uklanja, onda se to čini najčešće kontrakcijom (pijéto:, rà:ni:k, rà:sto:, pósijo:, bjèžo:, plá:ćo:, kòvo:, snà:, gìno:, žèto:c), zatim u rjeđim slučajevima umetanjem /j/ (kìjavica, máćija), /v/ (glù:vi:, kùvarica). Upor. 2.14.

6) Početna konsonantska grupa /zr/ razbijena je dentalnim plozivom u leksemi zdràka, ali nije u zrìo (upor. 2.226).

7) Konsonatska grupa /dn/ uprošćava se ispadanjem dentalnog ploziva ili stvaranjem geminate (ján$^{n}$i:k, jéno || jén$^{n}$o, jén$^{n}$a, pó:n$^{n}$e:, úpan$^{n}$e:, žé:n$^{n}$a, žé:-n$^{n}$o; upor. 2.22).

8) Kao završne konsonantske grupe u domaćim riječima javljaju se /st/, /zd/ i /št/ (lì:st, grò:zd, prègr̥:št; upor. 2.227 i 3.44).

9) U ovom govoru se ne javlja /f/ mj. /p/ u leksemskim primjerima klùpko, klùpče, ali se govori sáfu:n (upor. 2.233).

10) Budući da u materijalu nema potvrda za fonemu /ź/, otpada i sve o njoj izneseno u tačkama 2.21 i 2.235 za punkt Jasenik.

11) Ne bi se moglo reći da je ovdje silabema ispred skupine sonant+opstruent najčešće duga, jer je pored primjera jà:rca, súna:rce, ò:vce bilježeno i óvci, slámka, mólca, trávka, pàlca, kónca, pànti:, pàstorka (upor. 2.341).

12) i ← ě i u leksikaliziranom ikavizmu síkira (upor. 3.1).

13) e: ← ě: u sastavu ijekavskog refleksa (gnijé:zdo, sijé:če, pijé:sak, rijé:ka).

14) e ← ě, pored navedenih pojedinačnih leksema (upor. 3.1), dodati još i ove: tèra: se, céli:va:, kúdeĺa „konoplja" i „vlas za predenje".

15) Sekvence -eo, -uo ne sažimaju se u o: (upor. 3.1).

16) v ← ⱆ u zijevu, na mjestu nekadašnjeg /x/ (jànuva:r, ùvo, kùva:, óčuv, glù:v). Upor. 3.2. i 3.41.

17) Í ← j iza labijala u rezultatu jekavskog jotovanja samo u leksemi pĺège (upor. 3.2).

18) Ovdje grupa c(v)j ostaje nejotovana (cjédilo). Upor. 3.2.

19) ś ← sǝj u śùtre, prèkośutre, dok u leksičkom primjeru pàsji: /s/ ostaje nejotovano (upor. 3.2).

20) Nema leksičkih primjera za ź (ovdje je kòžĺi:, upor. 3.2).

21) Fonema /x/ zabilježena je samo u tri leksema, vjerovatno pod uticajem književnog jezika (ńù:x, ˣè:Ída, grìjeˣ, grijéˣovi || grèxovi). U ovom punktu češće ostaje bez zamjene, a kad se zamjenjuje — onda su supstituenti /v/, /k/, /j/, /g/ (upor. 3.41).

22) Leksički primjer zó:va ovdje glasi zó:vka (upor. 3.43).

23) Metateza je izvršena u zamjeničkom korijenu vǫs'- (svò, svì, svè; tako i sàv).

DRAGOMIR VUJIČIĆ

# ŽEPA (OLA 61)

Vrijedi opis za punkt 66 (Jasenik), sa sljedećim razlikama:

1) U materijalu nema primjera za redukciju sonanta /j/, pa prema tome ne vrijedi ni ono što je rečeno u opisu punkta 66 pod tačkama 1.211. i 3.42.

2) Tvrdnja i primjeri u opisu punkta 66 u vezi s vokalnim [r̥] i operisanjem pojmom fonološki relevantne granice ovdje izostaju s obzirom na to da se te lekseme realizuju sa izgovorom /x/ (zàxr̥zo:, zàxr̥ʒo:). Upor. 1.212.

3) Fonema /x/ dosljedno se realizuje, ponekad i tamo gdje joj etimološki nije mjesto (xr̥že:, xlùpi:, pìlexce, xásta:l). Ali, kako je to i najčešće u bh. muslimanskim govorima (što nije svuda označeno!), u intervokalnom položaju izgovara se znatno slabije i drukčije (líña:ć, múña, búña, jó:ña, jàño:, strèña), zatim na kraju riječi iza vokala (óraň, tr̥buň, òčuň, Ála:ň, vr̥ň), a u 1. l. aorista i sasvim se gubi bez zamjene (vìʒe, kóva, ùze:, stàdo). Upor. 1.22. i 3.41.

4) U materijalu nema potvrda za fonemu /ź/ (upor. 1.22), pa prema tome otpada i ono što je rečeno za tu fonemu u tačkama 2.21. i 2.235.

5) Zijev se uklanja uglavnom kontrakcijom (ćèro:, làjo:, vù:ko:, dá:vo:, pí:so:, mì:so:, mí:no:, dáxno:, gìno:), ali u dosta slučajeva ostaje i neuklonjen (ó:rao, dóveo, pèpeo, débeo, zàova, pàu:k, žèo). Upor. 2.14.

6) Primjeri navedeni pod tačkama 2.12. i 2.121. u opisu punkta 66 ovdje glase xr̥že:, xr̥zo:, xr̥vo:‿se, vr̥ň, vŕ̥xa, zàxr̥zo:, zàxr̥ʒo:.

7) Ovdje ne važi tvrdnja pod tačkom 2.226 da je početna konsonantska grupa /zr/ razbijena dentalnim plozivom /d/.

8) Konsonantska grupa /dn/ najčešće se uprošćava stvaranjem geminate (pònⁿica, glá:nⁿa, xlà:nⁿi:, xlá:nⁿa, pó:nⁿe:, bùnⁿe:, jénⁿo:g, jénⁿa, pré:śenⁿi:k).

9) Kao završne konsonantske grupe u domaćim riječima javljaju se /st/, /zd/ i /št/ (mà:st, gù:st, kò:st, bòle:st, grò:zd, prègr̥:št; upor. 2.227 i 3.44).

10) Ne javlja se /f/ mj. /p/ u leksičkim primjerima klùpko, klùpče (upor. 2.233).

11) Ovdje silabema ispred skupine sonant+opstruent često nije duga. U materijalu nalazimo slàmka, tràvka, pàlca, pàlci, kónca, úvce, pànti:, tìnta (upor. 2.341).

12) i ← ě i u leksikaliziranom ikavizmu síkira i u rad. prid. bìžo: (upor. 3.1).

13) e: ← ě: i u sastavu ijekavskog refleksa (gnii̯é:zda:, rii̯é:ka:).

14) Pored starjéšina, ovdje se izuzima još i rjéčica (upor. 3.1).

15) Leksički iuzetak sa a ← ę glasi žàovica, a sa a ← ě órañ (upor. 3.1).

16) Neakcentovano -eo vrlo rijetko se sažima u o: (ùzo:), dok se -uo redovno sažima (dáxno:, usáxno:, mí:no:). Upor. 3.1.

17) Ne javlja se v ← 0 u zijevu na mjestu nekadašnjeg /x/ (upor. 3.2).

18) Izostaje j ← 0 u zijevu u primjerima kìjavica i sl. (upor. 3.2).

19) Í ← iza labijala u procesu jekavskog jotovanja samo u primjeru pÍège, pÍègav (upor. 3.2).

20) U leksičkom primjeru cvjèto: nije izvršeno jotovanje (upor. 3.2).

21) ś ← sǝj samo u śùtra, prèśutra (upor. 3.2).

22) Izostaje ź ← zǝj i uz to navedeni primjer (upor. 3.2 i ovdje navedenu razliku pod 4).

23) Ne javlja se k ← x i g ← x (upor. 3.2).

24) Kao što je već rečeno (v. razliku pod 3), fonema /x/ gubi se samo u 1. l. aorista, i to bez zamjene, pa prema tome otpada i sve ono što je rečeno o njenom gubljenju i zamjenama pod tačkom 3.41 u opisu punkta 66.

25) Leksički primjeri sa početnim konsonantskim grupama sastavljenim od ploziva i drugog opstruenta ovdje se izgovaraju: tvìca, tvìče, čvéla, čvèla:r, zó:ba (upor. 2.225 i 3.43).

26) Mjesto vàs govori se sàv (upor. 3.5).

27) Metateza je izvršena i u sekundarno nastalim početnim grupama vt, vč (tvìca, tvìče, čvéla, čvèla:r; upor. 3.5).

PAVLE IVIĆ I SLOBODAN REMETIĆ

# **OSLADIĆ** (OLA 62)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

| | | | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| i: | | | | u: | | i | | | | | u |
| | ẹ: | | | | | | ẹ | | | | |
| | | e: | | o: | | | | e | | o | |
| | | | a: | | | | | | a | | |

1.11. Funkciju silabema vrše i /r̥:/ i /r̥/.

1.12. Fakultativno se u funkciji silabema mogu naći i drugi sonanti (studéṇca, sláṇne:, gíbaṇca || gíban$^{i}$ca, vól̥la || vól$^{i}$la, podẹ́:l̥la; upor. i 3.44), pa čak i poneki opstruenti (rá:d̥la), ako je vokal u njihovom susedstvu iščezao redukcijom (upor. 2.14 i 3.44). Raspoloživi materijal ne dopušta preciznije zaključke o obimu i modalitetima pojave.

### *1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | n |
| j | ĺ | | ń |

1.211. Pošto se u primerima tipa zár̥že:, zár̥zo:, zàr̥ʒ́a:lo, zàr̥ʒ́a:, pótr̥o:, sátr̥o: || sátro:, óvr̥o: || óvr̥vo:, pòr̥vo: se, na vr̥̀ vr̥ó:ška, Ná:r̥tak (toponim) izgovara /r̥/, potrebno je operisati pojmom fonološki relevantne morfološke granice ukoliko se ne želi prihvatiti mišljenje da su /r/ i neakcentovano kratko /r̥/ dve foneme.

1.22. Opstruenti

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | | |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| ć | ʒ́ | | |
| č | ǯ | š | ž |
| k | g | | |

*1.3. Prozodija*

1.31. U sistemu sve silabeme mogu biti duge i kratke (upor. 1.1 i 1.11). Međutim, silabeme pomenute u 1.12 uvek su kratke.

1.32. Duge i kratke silabeme s uzlaznim tonom automatski su akcentovane.

1.33. U rečima bez uzlaznog tona akcenat je po pravilu na prvom slogu.

1.34. Iz izloženog sledi da inventar prozodema obuhvata četiri akcenta (V̏:, V́:, V̀, V̂), kao i neakcentovanu dužinu i kratkoću (V:, V).

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizam*

2.11. Distribucija vokalskih fonema uglavnom je slobodna: većina njih može se, u načelu, javiti u početnom, središnjem i završnom položaju u reči, a takođe i ispred i iza svakog konsonanta. Od ovoga se izuzimaju vokali /ę:/ i /ę̑/, koji ne dolaze iza konsonanata /ń Ĺ š ž č ǯ ć ʒ́ k g/.

2.12. Vokali /ę:/ i /ę̑/ javljaju se po pravilu u središnjem položaju. Retki su slučajevi sa /ę:/ u finalnoj poziciji (dvę̀:, prę̀:, zrę̀:, úzrę: itd.), a u raspoloživom materijalu stoji samo jedna osnova sa /ę̑/ na početku reči (ę́zę̑lica, ę́zę̑li itd.).

2.13. I silabeme /r̥:/ i /ȓ̥/ najčešće srećemo u središnjem položaju. Nisu brojni slučajevi sa /r̥(:)/ na početku reči (ȓ̥ʒ́a, ȓ̥ʒ́avo, ȓ̥že:, ȓ̥vo: se), a lik vȓ̥ u sintagmama na vȓ̥ dȓ̥veta, na vȓ̥ krùške: (inače je vȓ̥o) jedini je primer sa /ȓ̥/ na kraju reči. Uz to za /r̥(:)/ važe uglavnom ista ograničenja u odnosu prema konsonantima kao i za neslogovno [r] (upor. 2.222).

2.131. Silabeme /r̥:/ i /ȓ̥/ najčešće dolaze između dva konsonanta (sȓ̥:p, tȓ̥:n, dȓ̥:žak, bȓ̥:z, čvȓ̥:čak, Sȓ̥bi, sȓ̥dačka, sȓ̥čika, tȓ̥ska, dȓ̥vo, cȓ̥ko:), mada nisu retki ni primeri sa kako akcentovanim tako i neakcentovanim /r̥(:)/ uz vokal (vȓ̥o, do vȓ̥a, na vȓ̥u, vȓ̥ovi, óvr̥o:, pòr̥vo: se, poȓ̥vli se, vr̥ó:ška; upor. i 1.211).

2.132. U reči može stajati samo jedan glas /r̥(:)/.

2.14. Neakcentovani kratki vokali, najčešće /i/, obično u slogu neposredno iza akcenta, u nekim slučajevima se fakultativno reduciraju (vèl$^{i}$ka:, gláv$^{i}$ce, stól$^{i}$ca, sȓ̥č$^{i}$ku, gíban$^{i}$ca, vél$^{i}$du || vélidu, vìd$^{i}$la), a ređe potpuno gube (o gubljenju vokala pod takvim uslovima v. 3.44; upor. i 1.12).

2.15. Dvočlane vokalske sekvence u načelu nisu retke: pàu:k, máuna, pàučina, múa, dẹ́obu, dẹ̀o:, dóveo, bẹ́óču:g, bẹočú:zi, vèseo, nàčeo, pèpeo, óbuo, jaú:knuti, doódila je, proó:dalo, gr̨ẹ́onicu, móa || mója, svóa || svója, str̨ẹ̀a || str̨ẹ̀ja, snáu || snáju (upor. i 3.2 u vezi sa v i j). Zev je ipak u brojnim slučajevima uklonjen kontrakcijom, pre svega onda kada su u pitanju dva neakcentovana vokala (nášo:, čú:vo:, kábo:, drúkči:, své:dno, úbo: se, pétne:s, šésne:s, pétne:storo; upor. i sò:pšte: „saopšte"). Nije retko ni razbijanje zeva, obično umetanjem v, a ređe j (v. 3.2).

2.16. Uz sonante /m n ń/ vokali se realizuju nazalno i zatvorenije (mò:j, lónac, kòń, zémńa, mè:so, ńégovo, ńù:, mùka, mẹ̀:si: mẹ̀sto, Mà:rko, nàše, mì:, méni, ńìma).

*2.2. Konsonantizam*

2.21. Svi konsonanti, u načelu, mogu se nalaziti u početnom, središnjem i završnom položaju u reči, izuzimajući /ǯ/, koje nije potvrđeno u završnoj poziciji. Upor. 2.233.

2.22. Konsonantske grupe

2.221. Početna grupa dvaju sonanata moguća je samo ako je njen prvi član /v/ ili /m/.

2.222. Od mnogobrojnih drugih ograničenja u vezi sa sonantima navodimo da se /j/ ne javlja iza većeg broja drugih konsonanata, da [r], slogovno ili neslogovno, ne dolazi iza afrikata (osim /c/) ni iza sonanata /l ĺ n ń/, da /l/ ni /ĺ/ ne mogu stajati ispred /ć ǯ/, ni iza /ć ǯ ń/, da opozicije između /n/ i /ń/ nema ispred /ć ǯ/ i u raznim drugim položajima, a da opozicija između /m/ i /n/ izostaje ispred labijala. Za iscrpno utvrđivanje svih ograničenja nedostaje materijal.

2.223. Konsonanti /s z c/ ne stoje ispred konsonanata /š ž č ǯ ć ǯ ĺ ń/, možda s izuzetkom slučajeva kad su /s/ ili /z/ od /ĺ/ ili /ń/ odvojeni granicom između prefiksa i korenske morfeme.

2.224. Vrlo su retke početne grupe sastavljene od ploziva i drugog opstruenta: tká:ńe (upor. 3.42).

2.2241. Nema početnih konsonantskih grupa čiji bi prvi član bio /ć/ ili /ǯ/.

2.225. Dentalni plozivi ne dolaze ispred afrikata, a ni kao unutrašnji članovi konsonantskih grupa čiji bi završni član bio konsonant koji nije /r/ ni /v/.

2.226. Od završnih konsonantskih grupa u domaćim rečima dolaze samo dvočlane /st/, /zd/ i /št/ (za /žd/ nema leksičkog primera): mà:st, lì:st, stàro:st, mnàdo:st, grò:zd, prì:št, prègro:št.

2.227. U tuđicama se javljaju i razne konsonantske grupe koje probijaju gore iznesena ograničenja.

2.228. U rezultatu gubljenja vokala pomenutog pod 2.14 takođe se ponekad javljaju grupe koje nisu u skladu s gore iznesenim pravilima, pa ni s pravilima 2.11 i 2.12 u opisu ishodišnog srpskohrvatskog fonološkog sistema.

2.23. Pojedinačni konsonanti

2.231. Sonant /l/ na kraju sloga (odnosno i reči) javlja se retko, i to u tuđicama (ápri:l, bóka:l, genéra:l) ili vaspostavljen analogijom (ásta:l, pà:lca, tòpal, dòl „dole", bẹ̀:l || bẹ̀o).

2.232. Sonanti /j/ (=[i̯]) i /v/ se u nekim položajima, pre svega između određenih vokala, izgovaraju reducirano (vẹ́:ko$^{w}$ima, po gradó$^{w}$ima, zú:$^{i}$i:), a ređe iščezavaju. O potpunom ispadanju /j/ i /v/ v. 3.43.

2.233. Konsonant /ǯ/ je takođe redak i dolazi u tuđicama, u turskom sufiksu -ǯija i u rezultatu asimilacije u nekim konsonantskim grupama (upor. 3.2 u vezi sa ǯ).

*2.3. Prozodija*

2.31. Svaki od postojećih prozodijskih tipova, navedenih pod 1.34, može se kombinovati sa svakom od postojećih silabema /i ẹ e a o u r̥/.

2.32. Uzlazni ton (koji je samim tim nosilac akcenta) može se javiti na svakom slogu sem krajnjeg. Ovo isključuje i uzlazni ton u jednosložnim rečima.

2.33. Od pravila (1.33) prema kojem u reči bez uzlaznog tona akcenat automatski pada na prvi slog odstupa niz tuđica novijeg datuma (televì:zija, študènti) i nekoliko domaćih reči u kojima se akcenat javlja iza morfološke granice (Jugoslà:vija, poluprìvreda || poĺoprìvreda, začvr̥̀snuo, ižĺù:bi:mo).

2.331. Reči s proklitikom najčešće se vladaju kao akcenatske celine (ú‿kući, pót‿pazuvom, nà‿dr̥vo, ó‿Trivudńe:, nà‿rẹ:ku, ù‿zemńu, pored u srẹ̀d zí:me:, kroz‿rù:ku, uza‿kùću).

2.34. Duge silabeme dolaze pod akcentom (cẹ̀:ʒ́, rè:p, lẹ́:po, ní:smo) i iza akcenta (z dẹ́co:m, prì:ča:, vòli:, dóšo:). U postakcenatskoj poziciji u višesložnim rečima može biti više od jedne dužine (vòlo:va:, ló:po:va:, lúpata:ka:, òra:ja:, íspri:ča:), mada je uočljiva i tendencija izbegavanja nagomilavanja dužina.

2.35. Silabema ispred sekvence sonant+opstruent u domaćim rečima najčešće je duga (ó:vca, slà:mka, sù:nce, žú:jce, šáro:vka, pored mómka, nákońče).

2.36. Primetna je i pojava fakultativnog skraćivanja neakcentovanih dugih silabema, pre svega kod mlađih osoba, naročito u bržem govornom tempu.

## 3. ISTORIJSKI IZVOD

*3.1. Vokalizam*

Silabeme /i: i e: e a: a o: o u: u r̥: r̥ / potiču od odgovarajućih s abema u ishodišnom sistemu. Osim toga:

i: ← ě: u nekim fleksionim nastavcima (tì: pè:t žé:na:, pod ńégovi:m dr̥̀vetom) i veoma malobrojnim drugim morfemama (gńí:zdo, ní:sam)

i ← ě ispred j u određenim kategorijama (nìje, Bijógrad, grijóta, lelíja: se, bija:de || bèja:de, nóvija:, krúpnije:), zatim u fleksionim nastavcima i formantima, imeničkim (séstri, po glá:vi, u trá:vi), zamjeničkim (méni, tébi, sébi, s tíma: || s tízi:m) i glagolskim (ží:vili, odlétila, požú:tilo, sédijo, vìdićemo), fakultativno u prefiksu prě- (po prízimenu, príži:ma: „preživa", prísu:še:, príšo:, prívire:, príkide, prígrizlo), vrlo retko u predlogu prid (češći su primeri tipa préd‿ńima, prét‿kućo:m), ponekad u predlogu priko (običnija je forma prẹko) i u nekoliko leksema, obično pod posebnim glasovnim uslovima (síkira, vídrica, gńízdara, u gńízdetu, nìki:, nikáka, nìšto „nešto", nẹ̀di „negde")

← ə u dìĺe: || dàĺe:

ẹ: ← ě: (bẹ́:da, Bẹ̀:lka, bẹ́:san, blẹ́:do, brẹ̀:st, brẹ̀:g, u vẹ́:ku, vẹ̀:nči:, vrẹ́:ža, vrẹ̀:ʒa:, grẹ̀:šan, dvẹ̀:, dẹ́:te, dẹ̀:li:, zádrẹ:ma:, drẹ́:ńak, zẹ̀:va:, zrẹ̀: (3. l. jd. prez.), jẹ̀:d, kólẹ:vka, lẹ̀:po, zálẹ:pĺeno, lẹ̀:vi:, lẹ́:ja, lẹ̀:k, lẹ̀:či: (ali léka:r), lẹ̀:ń, lẹ́:ska, mẹ̀:si:, mlẹ́:ko || mnẹ́:ko, úmrẹ:t, pẹ́:sak, nẹ̀di „negde", pẹ́:to:, prẹ̀:, nájprẹ:d, prẹ́:sno, prẹ̀:ʒe:mo, u rẹ́:ci, rẹ̀:z, rẹ̀:č, rẹ́:tko, odrẹ́:šila u svẹ́:tu, svẹ̀:tńa:k, násẹ:va:, sẹ̀:ne:, sẹ́:ču:, sẹ̀:no, slẹ̀:p, nèsvẹ:st, srẹ́:ćo „srećnik", svẹ́:ća, stẹ́:na, tẹ̀:sto, trẹ̀:bi:mo, trẹ́:zan, cvẹ̀:će, Cvẹ́:jo, cẹ̀:v, cẹ̀:di:mo, cẹ̀:ʒ, cẹ́:lo, cẹ́:na, zácẹ:ni:, cẹ̀:pa:š, crẹ́:vo, crẹ̀:p; upor. i primere sa sekundarnim ě: jàstrẹ:b, kòrẹ:n)

← i(:) nedosledno u prefiksu pri- (prẹ́:plod, prẹ́:kod, naprẹ́:mer, prẹ́:ʒoše: „priđoše"; upor. i prẹ́:laščić „prilaščić")

ẹ ← ě (bẹóću:g, bẹočú:zi, bẹ̀žo:, bẹžánija, Bẹ́la:vka, zabẹ́leži:, bésẹda, brẹ̀ska, brẹ́stić, brẹ̀me, brẹ́zi:k, brẹ̀govi, vẹ̀je, vẹ̀šalica, vẹ̀što, vẹ̀štica, vẹ̀tar, vẹ̀rovo:, vrẹ̀lo, vrẹ̀ća, grẹ̀jo:, grẹ̀ška, dẹ̀‿ćeš, dvẹ̀sta, dẹ̀ĺa:m, dẹ̀čko, dẹ́ca, Dẹ̀te:nci (praznik), dẹ́vo:jka, dẹ̀da, drẹ́novina, dẹ̀ve:r, zrẹ̀ti, zrẹ̀lo, jẹ̀de:, jẹ̀la, kúdẹĺa || kúd·ĺa, lẹ̀bac, Lẹ́posava, lẹ̀to, lẹ̀sa, mẹ̀se:c, nédẹĺa, pẹ̀sma, pẹ̀va:, plẹ̀va, prẹ́dńi:, prẹ́d‿ńima, Prẹ̀dra:g, prẹkó‿ńi:, rẹ̀že:š, rẹ̀zo:, rẹ́čica, rẹ̀đe:, svẹ́dok, svẹ́doči:, svẹ́ćica, sẹ̀je, sẹ̀me, sẹ́ća: se, sẹ̀li, sẹ́dẹlica, slẹ̀me, snẹ́šćić, srẹ́dina, srẹ̀dńi:, srẹ̀ća, Srẹ́ćko, Srẹ̀ten, Stẹ̀pa:n, strẹ̀ja, strẹ̀jica, ísẹkli, trẹ̀ba:, trẹ̀šńa, Cvẹ̀tko, Cvẹ́tuĺa, cẹ́d'lo, cẹ́pan'ca, crẹ́puĺa, tẹ̀o, tẹ̀li)

← i u ẹ́zẹlica, ẹ́zẹli, bẹlẹ́ca (vrsta trešnje i šljive), stẹnẹ́ca

e: ← ẹ:

← ě: u ograničenom broju leksema (tè:lo, násle:di:)

← -ae- u nazivima brojeva (dvá:ne:s, pétne:s)

e ← ẹ

← ě u ograničenom broju leksema (òbe, zènica, òbećo:, nèdra)

← i u ograničenom broju leksema (málena, kóleba, kópreva)

a: ← ə:

a ← ə

← ẹ u žàlac

← ě u óra, óraji, upor. òra:ja:

o: ← oo (sò:), (neakcentovano) -ao: dóšo:, nášo:, kóto:

o ← l na kraju sloga (osim ispred j)

u: ← o̯:
← l̥:

u ← o̯
← l̥
← və̯-

*3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j l ĺ r m n ń p b t d c s z č š ž k g/ potiču od odgovarajućih konsonanata ishodišnog sistema. Osim toga:

v ← ∅ u zevu, prvenstveno na mestu nekadašnjeg /x/, najčešće uz /u/ (búva, búve, kùva:mo, zákuva:š, duvá:na, sú:vo, súva, suvá:rak, glú:vo, rùvo, pàzuvo, ùvo, čóva, čováno:, sóva, sóve, analoški glù:v, sù:v; posebno stoji v ← x u tvòr)
← f u pozajmljenicama (kavána, vábrika, vàbri:ka:, véńer, víti:ĺ, vitĺić, kadí:va, sèvi:, kóva, próvisor, vúrina, vlášica, Vráncu:z, vrúštuk, vrúštukovala, vámilija, vèrmen, vùzbala)

j ← ∅ u zevu, prvenstveno na mestu ranijeg /x/ (lé̯:ja, pró:ja, prójica, Míjoĺda:n, stre̯ja || stre̯a, kìjavica, kí:jati, snája || snà:, óraji, òra:ja:, màćija || màćuka)
← ∅ fakultativno, u sekvenci i(j)o sa o ← l (dóbijo, kú:pijo, rá:dijo, načínijo, nápravijo)
← ʒ́ obično u ležernijem govoru u glagolskim oblicima složenim od iti (dò:je:m, prì:je:š, nà:je:š, nà:je:, pored češćih oblika tipa nà:ʒ́:emo, dò:ʒ́u: i sl.)
← ž obično u ležernijem govoru u prezentu gl. kazati (kà:je:m, kà:je:, pored češćih oblika kà:že:, kà:že:te)

ĺ ← lə̯j
← j u sekvenci labijal + ə̯j (zdrà:vĺe)

r ← ŕ
← ž u intervokalskom položaju u mòreš, mòre, mòremo, mòrete; otuda i analoško mòru:

n ← l u sekvenci mn ← ml (mnà:d, mná:do:m, mnàʒ́i:, mnà:da || mlà:da „nevesta", mnà:du, mnà:dica, ómna:de: se, mnà:ti:m, mná:tijo, mná:ku vòdu, mné̯:ko || mlé̯:ko, mné̯:ćnača „vrsta gljive")

ń ← nə̯j

p ← f u sòpra

t ← ť u šť

d ← đ u žđ

c ← č u čr- i čr̨-

ć ← ť (své:ća)
← jt u -jti
← tr̨j (trèći:, bràća)

ǯ ← đ (prèǯa)
← (nedosledno) jd u oblicima glagola složenih od *iti* (dò:ǯe: || dò:je: i sl.)
← dj jekavskim jotovanjem u usamljenim primerima méǯedica, Méǯedni:k, pored médvẹd, Médvẹdni:k, medvẹđuše „vrsta krušaka"

ž ← u pozajmljenicama (óža:k, ža:da, ža:do:m, žígerica, ženérika, žépovi, žúkela, paklíža:n, ža:k, pé:nžer, penžérlija)
← u turskom sufiksu -žija (bójažija)
← u rezultatu asimilacije u nekim konsonantskim grupama (inžíńe:r, žglàvak || žlàvak, žglàvci, žglẹ:b, žglẹbovi, ížglẹ:bi:mo; upor. i žánda:r, žandárčina)

k ← x supstitucijom (Krístos, plèk, vàzdu:k, grẹ:k, u gré:ku, Tìkomi:r, kóžuk, u kotélu, pré:kod „prihod", màćuka || màćija)

*3.3. Prozodija*

Prozodijske osobine se izvode iz starosrpskohrvatskog dvoakcenatskog inventara (sistem A):

V̀: ← V̂ na prvom slogu odn. u jednosložnoj reči

V́: ← (prenošenjem ˝ ili ˆ na dug vokal prethodnog sloga)

V̀ ← V̋ na prvom slogu odn. u jednosložnoj reči

V́ ← (prenošenjem ˝ ili ˆ na kratak vokal prethodnog sloga)

V: ← V̄
← V̂ sa kojeg je akcenat prenesen na prethodni slog (íú:di:, ží:vi:)

V ← V̋
← V̂ sa kojeg je akcenat prenesen na prethodni slog

*3.4. Iščezavanje glasova*

3.41. Konsonant /x/ je izgubljen ili bez zamene (lẹbac, óću, là:d, rà:ni:, ártija, và:li: se, straóta, púa:ć, póita:j, máuna, máovina, gràovača, óra, ńì:) ili je zamenjen sa /v/ (v. 3.2), sa /j/ (v. 3.2), odn. sa /k/ (v. 3.2).

3.42. U početnim konsonantskim grupama sastavljenim od ploziva i drugog opstruenta uglavnom je izgubljen prvi član (tìca, tìče, šẹ́nca || šén[t]ca, sèto, séći:, sùju:, čéla, zó:ba, kò, ćè:r, dẹ̀ || dì, ali tkàla; prez. je čè:m itd.).

3.43. Sonanti /j/ i /v/ izgubljeni su u pojedinim primerima, kako ispred konsonanta (nápraleno, óstala:, óstala:mo, br̥:na „brvna"; upor. i ńó:zi) tako i u međuvokalskom položaju (vóloima, sa brusóima, rogóima, vę́:koima || vę́:ko$^{w}$ima, óstaila, góeda || gó$^{w}$eda, sìnovi, móa || mója, tvóa || tvója, svóa || svója, krìu:ći; upor. i úbi: se, pì:).

3.44. Neakcentovani kratki vokali, najčešće /i/, obično u slogu neposredno iza akcenta, u pojedinim morfemama i kategorijama se ne retko gube (kòlko, ká:šte, vìš „vidiš", kú:pla, mòš, né‿moš, nè:š, studę́nca, varę́nca, vó̜lla || vólila, d‿íde:, d‿idé:mo, n‿úme:, čétri, vìdla, óćmo || óćemo, d‿óne: méđe:, žéldac, na plú:ćma, kúdla || kúd$^{ə}$la, u Ková:čevićma i sl.)

*3.5. Metateza*

Metateza je izvršena u zameničkom korenu vəs'- (svì, svàki:; tako i sàv).

SLOBODAN REMETIĆ

# NEMENIKUĆE (OLA 63)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

| | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| i: | | | u: | | | i | | | u |
| | e: | | o: | | | | e | | o |
| | | a: | | | | | | a | |

1.11. Funkciju silabema vrše i /r̥:/ i /r̥/.

### *1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | n |
| j | Ĺ | | ń |

1.211. U primerima tipa zar̥ʒà:, zar̥'ʒalo, zar̥'ʒala, 'por̥vali se izgovara se /r̥/, te je potrebno operisati pojmom fonološki relevantne morfološke granice ukoliko se, naravno, ne želi prihvatiti shvatanje da su /r/ i neakcentovano kratko /r̥/ dve foneme.

1.22. Opstruenti

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | (f) | |
| t | d | | |
| c | (ʒ) | s | z |
| ć | ʒ́ | | |
| č | ǯ | š | ž |
| k | g | | |

1.221. Fonema /ʒ/ posvedočena je samo u jednom korenu (upor. 2.235).

1.222. I fonema /f/ je sasvim retka (upor. 2.233).

*1.3. Prozodija*

1.31. Sve silabeme mogu biti duge i kratke (upor. 1.1. i 1.11).

1.32. I duge i kratke silabeme mogu biti akcentovane i neakcentovane. Duge akcentovane silabeme mogu imati uzlazni i silazni ton.

1.33. Iz izloženog sledi da inventar prozodema obuhvata tri akcenta (V̏:, V́:, 'V), kao i neakcentovanu dužinu i kratkoću (V:, V).

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizam*

2.11. Distribucija vokala je relativno slobodna: svaki od njih može se u načelu javiti u početnom, središnjem i završnom položaju u reči, a isto tako i ispred i iza svakog konsonanta.

2.12. Silabeme /r̥:/ i /r̥/ po pravilu dolaze između dva konsonanta (tr̥:n, sr̥:p, s'mr̥t, br̥stì:). Malobrojni su primeri s početnim ili završnim /r̥(:)/: 'r̥ńa, r̥vù: se, 'r̥ʒa, 'vr̥. Retke su i potvrde ovih silabema u susedstvu vokala: 'vr̥ovi, na vŕ̥:u, vŕ̥:a, 'vr̥o, sa'tr̥o, ali: 'umro, p'rostro.

2.13. Zev se u nekim prilikama uklanja kontrakcijom (pre svega onda kada su u pitanju dva neakcentovana vokala), a ponekad umetanjem /v/ ili /j/: sú:vo, glú:vo, u smé:ju, pró:ja.

2.14. U reči može stajati samo jedan glas /r̥(:)/.

*2.2. Konsonantizam*

2.21. Svi konsonanti mogu stajati u početnom, središnjem i završnom položaju u reči, sa dvema ogradama: materijal ne daje mogućnosti da se odredi da li se /ǯ/ javlja na kraju reči, a /ʒ/ dolazi samo u medijalnom položaju.

2.22. Konsonantske grupe

2.221. Na početku reči mogu se naći dva sonanta samo pod uslovom da je prvi od njih /v/ ili /m/.

2.222. Od mnogobrojnih drugih ograničenja u vezi sa sonantima navodimo da /j/ ne dolazi iza većeg broja drugih konsonanata, da se [r], slogovno ili neslogovno, ne javlja iza afrikata (osim /c/) ni iza sonanata /l ĺ n ń/, da /l/ ni /ĺ/ ne mogu stajati ispred /ć ǯ/ i u raznim drugim položajima, a da opozicija između /m/ i /n/ izostaje ispred labijala /v b p f/. Za detaljnije i preciznije utvrđivanje svih ograničenja nedostaju podaci.

2.223. Konsonanti /s z c/ ne stoje ispred konsonanata iz grupe /š ž č ǯ ć ź ĺ ń/, možda s izuzetkom slučajeva kad su /s/ ili /z/ od /ĺ/ ili /ń/ odvojeni granicom između prefiksa i korenske morfeme.

2.224. Dentalni plozivi ne mogu da stoje kao unutrašnji članovi konsonantskih grupa čiji bi završni član bio konsonant koji nije /r/ ni /v/.

2.225. Na kraju reči izostaju i grupe /st/, /št/, /zd/: mà:s, pò:s, prì:š, 'veš, k'raĺuš, p'regr̨š, grò:z. Za grupu /žd/ nemamo leksičkog primera u materijalu.

2.226. Suglasničke grupe /sc/ i /šč/ svedene su na /c/ i /č/: p'raci, pra'ciu̯, racè:pi, 'guče, bole'čina, pra'čara, da'čara, ko'čica, i'čupan, računá:mo i sl.

2.227. Vrlo su retke početne grupe sastavljene od ploziva i drugog opstruenta: p'ceto, p'ci, tkà:ĺa (upor. 3.45).

2.228. O sudbini konsonantskih grupa u stranim rečima ne može se govoriti zbog nedostatka materijala.

2.23. Pojedinačni konsonanti

2.231. Sonant /j/ se često oslabljeno izgovara, a može se izgubiti ispred prednjih vokala i, ređe, na kraju reči kada nema podrške u paradigmi (stoi̯i̯, zu:i̯i̯:, 'bai̯e, ku'pui̯e, pored ku'pue, 'čuem, moi̯:m, nemò:, ali rò:j, napò:j, 'jabuka, 'još, 'jutro, jé:dan i sl.).

2.232. Sonant /l/ na kraju sloga (odnosno reči) javlja se uglavnom samo u tuđicama ili kao rezultat analogije (astà:l, astá:lče, aprì:l, ǯenerà:l, pà:lca, bò:l, 'topal).

2.233. Konsonant /f/ je sasvim redak. On se uglavnom sreće u tuđicama (Francù:z, plafò:n, ali: vu'runa, 'kova, va'mili̯a, pot'revi, 'sovra i sl.). Inače grupa /xv-/ uvek se svodi na sonant /v/: vá:la, va'liša, 'vata, u'vaćen.

2.234. Nije čest ni konsonant /ǯ/, koji se javlja, pre svega, u tuđicama ('oǯak, 'ǯep, ǯà:k, ǯi'gerica) i kao rezultat asimilacije u konsonantskim grupama (ǯbù:n, ǯg'lavkovi, 'veǯba, v'raǯbina; upor. i 'ǯandari).

2.235. Fonema /ź/ dolazi samo u tuđici 'buźe i izvedenici bu'źato.

*2.3. Prozodija*

2.31. Svaki od postojećih prozodijskih tipova, navedenih pod 1.33, može se kombinovati sa svakom od postojećih silabema /i e a o u r̨/.

2.32. Uzlazni ton (koji automatski nosi akcenat) po pravilu dolazi samo na pretposlednjem slogu i uvek je dug. Od ovoga se izuzimaju dosta retki slučajevi dugog uzlaznog akcenta na jednosložnicama (mé:n, té:b, sé:b, gó:r, tú:n) nastali verovatno otpadanjem krajnjeg vokala.

2.33. Duge silabeme dolaze pod akcentom i u slogu ispred dugosilaznog i kratkog akcenta (žé:na, lobó:da, se:čù:, pe:tò:v, no:'ževi, de:'li̯o).

2.34. Duge neakcentovane silabeme ne javljaju se iza akcenta (krà:va Gpl, bè:la ʒi'gerica, 'pevamo).

2.35. Dugi silazni i kratki akcenat mogu biti na svakom slogu u reči (rà:dim, ĺu:dì:, iz vo'de Gsg, si'kira). Kratki akcenat na poslednjem slogu nije čest.

2.36. Silabema ispred sekvence sonant + opstruent u domaćim rečima po pravilu je duga (slà:mka, Tù:rci, kò:nci). Ovo pravilo ne važi za položaje gde dužina ne može stajati.

## 3. ISTORIJSKI IZVOD

### *3.1. Vokalizam*

Silabeme /i: i e: e a: a o: o u: u ŗ: ŗ/ potiču od odgovarajućih silabema u ishodišnom sistemu. Osim toga:

i: ← ě: u nekim zamenič̣kim nastavcima (tì:m, ovì:m) i veoma malobrojnim drugim morfemima (ní:i̯e || 'ni̯e, ní:sam, ní:si, gńí:zdo, gńì:van)

i ← ě ispred j u komparativu prideva (no'vija, sta'rija) i u obliku grijó:ta, zatim u nekim fleksionim nastavcima i formantima, imeničkim (sé:stri, žé:ni), zamenič̣kim (ńe'govim) i glagolskim (požu:'tilo, odle'tila, ži:'vili), u predlogu priko (ali pred) i u nekoliko leksema, obič̣no pod posebnim glasovnim uslovima (si'kira, vid'rica, 'di, ó:vdi, ó:ndi).

e: ← ę:
← ě:

e ← ę
← ě

a: ← ə:

a ← ə
← ę u 'žalac
← ě u ó:raj, o'raji

o: ← -'oo (sò:)
← -'ao (ve:zò:, cvetò:, došò:, našò:)

o ← l na kraju sloga
← ao, eo (neakcentovano): 'mogo, 'lajo, 'vido, 'dono, 'uzo, 'počo

u: ← ǫ:
← l̥:

u ← ǫ
← l̥
← vǫ-

3.11. Osim toga svi kratki vokali postajali su od odgovarajućih dugih skraćivanjem iza akcenta.

*3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j l Ĺ r m n ń p b t d c s z č š ž k g/ potiču od odgovarajućih konsonanata ishodišnog sistema. Osim toga:

v ← ɸ u zevu, prvenstveno na mestu nekadašnjeg /x/, po pravilu uz /u/ (sú:vo, glú:vo, analoški sù:v, glù:v; posebno stoji v ← x u t'vor)
← f u pozajmljenicama

j ← ɸ u zevu, prvenstveno na mestu nekadašnjeg /x/ (tì:jo, pró:ja, 'čoja, st'reja, u smé:ju, o'raja, analoški: tì:i̯, ó:raj, smè:j) i, fakultativno, u sekvenci i(j)o sa o ← l

r ← ŕ

Ĺ ← lə̯j
← j u sekvenci labijal + ə̯j

ń ← nə̯j

f ← (u onomatopejama)
← (u pozajmljenicama)

t ← ť u šť

d ← ď u žď

c ← č u čr- i čr̥-

ʒ ← (u pozajmljenici 'buʒe i izvedenici bu'ʒato)

ć ← ť
← jt u -jti
← tə̯j

ʒ́ ← ď
← jd u oblicima glagola složenih od iti
← də̯j

ǯ ← (u pozajmljenicama)
← (u rezultatu asimilacionih procesa u konsonantskim grupama)

k ← x (sporadično, supstitucijom: p'lek, ple'kano, Mika'ilo, Krí:stos, Krí:sta)

*3.3. Prozodija*

Prozodijske osobine se izvode iz starosrpskohrvatskog dvoakcenatskog inventara (sistem A):

V̀: ← V̂ na svim slogovima (šè:s krà:va, letì:, Milà:ŋka, pa:rcò:v, zovù:)

V́: ← prenošenjem ˝ ili (fakultativno) ˆ na dugi vokal prethodnog sloga (ná:rod, sví:nče, ali: svi:n'četa, sinó:va, mesé:ci, pored: re:kà:, zu:bà:, ží:vi prez., pored: ži:vì:)
← prenošenjem ˝ sa ultime na kratku penultimu (tzv. „kanovačko duljenje": nó:ga, žé:na, pó:tok, slobó:da, vrućí:na, domá:ćin)

'V ← V̂ na prvom i unutrašnjim slogovima ('kuća, si'kira, pe:s'nica, no:'ževi, jare'bica)

← V̂ (fakultativnim) skraćivanjem na otvorenoj ultimi (iz vo'de, sest're, Gsg, ova:'ca, dó:šo d‿i'de, da ispe'če, odne'se prez., da ze:'be)

V: ← V̄ ispred akcentovanog sloga (ve:zò:, pe:s'nica)

V ← V̌

← V̂ sa kojeg je akcenat prenesen na prethodni slog (ná:rod, slobó:da)

← V̄ iza akcenta (krà:va Gpl, 'pevamo, fakult. sinó:va)

*3.4. Iščezavanje glasova*

3.41. Konsonant /x/ je izgubljen, a zev nastao njegovim gubljenjem uklonjen je u nekim primerima umetanjem /j/ ili /v/ (upor. 2.13, 3.2). Za sporadičnu supstituciju /x/ fonemom /k/ upor. 3.2.

3.42. Ponekad iščezava i fonema /j/ (upor. 2.231).

3.43. Izgubljen je i konsonant /t/ u sekvencama /-st/ i /-št/, kao i /d/ u sekvenci /-zd/ (upor. 2.225).

3.44. Iščezli su konsonanti /s/ i /š/ u sekvencama /-sc-/ i /-šč-/ (upor. 2.226).

3.45. U početnim konsonantskim grupama sastavljenim od ploziva i drugog opstruenta u većini slučajeva izgubljen je prvi član ('ko, 'di, 'čela, še'nica, 'tica, ćé:rka). Upor. 2.227.

*3.5. Metateza*

Metateza je izvršena u zamenićkom korenu vəs'- (s've, s'vaki; tako i 'sav).

PAVLE IVIĆ

# ULJMA (OLA 64)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

| | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| i: | | | | u: | | | i | | u |
| | e: | | o: | | | | | e | o |
| | | a: | | | | | | a | |

1.11. Funkciju silabema vrše i /r̥:/ i /r̥/.

### *1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | n |
| j | ĺ | | ń |

1.211. Izgleda da između [r] i neakcentovanog kratkog [r̥] nema fonološke opozicije (upor. 2.12 i 2.121, kao i t. 1.211 u opisu OLA 55).

1.22. Opstruenti

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | ʒ | s | z |
| ć | ʒ́ | | |
| č | ǯ | š | ž |
| k | g | x | |

1.221. Normalna realizacija foneme /x/ je [ħ].

*1.3. Prozodija*

1.31. Mesto akcenta je distinktivno.

1.32. Akcenat može biti dug ili kratak.

1.33. Kako dugi, tako i kratki akcenti mogu biti silazni ili uzlazni.

1.34. Neakcentovani vokali uvek su kratki.

1.35. Iz rečenoga sledi da inventar prozodema obuhvata četiri akcenta (V̀: V́: V̏ V̋) i neakcentovanu kratkoću (V).

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizam*

2.11. Distribucija vokalskih fonema je relativno slobodna: svaka se od njih u načelu može pojaviti u početnom, središnjem i završnom položaju u reči, a takođe i ispred i iza svakog konsonanta (izuzev ispred /x/, koje dolazi samo na početku reči, upor. 2.233; drukčije je prirode ograničenje u pogledu sekvenca vokal + /ʒ/ i /ʒ/ + vokal, koje proističe iz činjenice da je fonema /ʒ/ krajnje retka).

2.12. Silabeme /r̥:/ i /r̥/ dolaze po pravilu u središnjem položaju (ipak ima nešto izuzetaka: r̥že, r̥zo, r̥ʒavo, vr̥). Uz to za te silabeme uglavnom važe ista ograničenja u odnosu prema konsonantima kao i za neslogovno [r] (upor. 2.222).

2.121. Silabeme /r̥:/ i /r̥/ nalaze se obično između konsonanata. U materijalu nema potvrda za te silabeme u susedstvu vokala, što ne isključuje mogućnost da u samom govoru postoje i takvi primeri.

2.122. U reči može stajati samo jedan glas /r̥(:)/.

2.13. Vokalske grupe nisu neobične u govoru: imào, orào, znào, izèo, sedèo, tèoci, gràor, meòvi, pàuk, meùna. Ipak, zev je u mnogim slučajevima uklonjen kontrakcijom (naročito kad su u pitanju dva neakcentovana vokala: obù:ko, posrá:do, pé:to, póso, dòno, vèso, vìdo, débo, zdèno, vr̥:no), a ponekad i umetanjem /j/ ili /v/ (upor. 3.2). Poseban je slučaj primera kao pàv, cèv, čùv, zatim žà:vka, upor. i kàvano „prljavo".

*2.2. Konsonantizam*

2.21. Svi se konsonanti mogu nalaziti u početnom, središnjem i završnom položaju. Od ovog se izuzima /x/ (v. 2.233), a takođe i /ʒ/, koje dolazi samo medijalno. Moguće je da nema primera za /ʒ/ na kraju reči, upor. 2.235.

2.22. Konsonantske grupe

2.221. Početna grupa dvaju sonanata moguća je samo ako je njen prvi član /v/ li /m/.

2.222. Od mnogobrojnih drugih ograničenja u vezi sa sonantima navodimo da se /j/ ne javlja iza većeg broja drugih konsonanata, da [r], slogovno ili neslogovno, ne dolazi iza afrikata (osim iza /c/) ni iza sonanata /l ĺ n ń/, da /l/ ni /ĺ/ ne mogu stajati ispred /ć ǯ/ ni iza /ć ǯ ń/, da opozicije između /n/ i /ń/ nema ispred /ć ǯ/ i u raznim drugim položajima, a da je opozicija između /m/ i /n/ neutralisana u položaju ispred labijala /v f b p/. Za iscrpno utvrđivanje svih ograničenja nedostaje materijal.

2.223. Konsonanti /s z c ʒ/ ne stoje ispred konsonanata /š ž č ǯ ć ǯ ĺ ń/, možda s izuzetkom slučajeva kad je /s/ ili /z/ odvojeno od /ĺ/ ili /ń/ granicom između prefiksa i korenske morfeme.

2.224. Nisu nepoznate početne grupe sastavljene od ploziva i drugog opstruenta: ptiče, pčèla, pcòvali, tká:du. Upor. i 3.42.

2.225. Nema početnih konsonantskih grupa čiji bi prvi član bio jedan od konsonanata /ć ǯ x/.

2.226. Dentalni plozivi ne dolaze ispred afrikata, a ni kao unutrašnji članovi konsonantskih grupa čiji bi završni član bio konsonant koji nije /r/ ni /v/.

2.227. U domaćim rečima nema finalnih konsonantskih grupa. Govori se čìs, prègr̨š, grò:z (za sudbinu grupe -žd nedostaje primer).

2.228. U tuđicama se javljaju i konsonantske grupe koje izlaze iz okvira određenog iznesenim ograničenjima.

## 2.3. Pojedinačni konsonanti

2.231. Sonant /l/ na kraju sloga (odnosno i reči) javlja se samo u tuđicama ili vaspostavljen analogijom.

2.232. Sonanti /j/ [i̯] i /v/ se u nekim položajima, uglavnom između određenih vokala, izgovaraju reducirano, a ređe potpuno iščezavaju (starìi, stói, ńò:zi, pràj, ó:de).

2.233. Konsonant /x/ je redak. U domaćim rečima dolazi samo u početnom položaju ispred akcentovanih vokala, uglavnom fakultativno: xàjde, xà:jka, ˝ìtar, xìtne „baci", xĺada Gpl, ˝ùĺa pored ĺàde, òdi, òmut, ùĺa, ùĺav, upor. i aĺina, rá:na, lèbac, tèo, pr̨:nu, sarańì:va, siróma, òma, pàzu (upor. i 3.2 pod /v/ i /j/).

2.234. Konsonant /f/ se javlja uglavnom u tuđicama i onomatopejama, a sem toga u korenu xval- (pofà:len).

2.235. Redak je i konsonant /ǯ/, koji dolazi u tuđicama (maǯá:rac, buǯà:k, ó:ǯak, ǯandá:ri) i, ređe, u rezultatu asimilacije u konsonantskim grupama (ǯbù:ńe).

2.236. Konsonant /ʒ/ se u građi nalazi samo u tuđici bùʒe „usne" i u domaćoj reči buʒó:va ← bzova.

*2.3. Prozodija*

2.31. Svaki od postojećih prozodijskih tipova, navedenih pod 1.35, može se kombinovati sa svakom od postojećih silabema /i e a o u ŗ/.

2.32. Dugi silazni akcenat dolazi u svim položajima osim na otvorenoj ultimi (zvè:r, sa pè:rjama, čù:vadu, odà:mno, uftò:rnik, petlì:ć, jedà:n, idè:š; upor. 2.35). U jednosložnim rečima s vokalom na kraju dugi silazni akcenat je srazmerno redak (v. 3.3 pod V̀).

2.33. Dugi uzlazni akcenat se sreće u svim položajima osim na ultimi, što znači da ga nema ni na jednosložnim rečima. Primeri: jé:mo, zé:mńa, s vé:prom, kó:sovi, sa zalí:vańom, dolé:ko.

2.34. Kratki silazni akcenat po pravilu dolazi u svim položajima osim na ultimi višesložnih reči: nàš, dvà || dvà:, sète „sedite", raskŗšćen, decàma, prasciju.

2.341. Od pravila pod 2.34 odstupa ograničen broj primera sa kratkim silaznim akcentom na zatvorenoj ultimi, uvek u rezultatu delovanja posebnih činilaca, najčešće morfoloških: sasvìm, gotòv, danàs pored danàske, onomàd, devedèz gòdina.

2.35. Kratki uzlazni akcenat se javlja samo na pretposlednjem slogu pred otvorenim poslednjim: číta, stói, donésu, póso, táko, óvče adj., dívla, precvéta.

2.36. Akcentovane silabeme ispred sekvence sonant+opstruent u domaćim rečima najčešće su duge (slà:ŋka, ò:vce, zap à:ntila, opà:nce, obò:jce, devò:jka, pečù:rka).

## 3. ISTORIJSKI IZVOD

*3.1. Vokalizam*

Silabeme /i: i e: e a: a o: o u: u ŗ: ŗ/ potiču od odgovarajućih jedinica u ishodišnom sistemu. Osim toga:

i: ← ě u Isg m. i sr. r. zamenično-pridevske promene (s ovì:m), u odričnom prezentu ní:sam, ní:‿mi‿je itd. i u imenici gńí:zdo.

i ← ě u nekim fleksionim nastavcima i formantima (s tìma Íú:dma, starìi, rańija, bogaćii, na nó:zi) i u leksemama dì (ali nègde) i sikìra.

e: ← ę:
← ě:

e ← ę
← ě

a: ← ə:
← ę u žà:vka

a ← ə
← ě u oràsi, Apl oràse, ali sg ó:re, orèta; upor. i ime obližnjeg sela Orèšac

o: ← oo, neakcentovano -ao, -eo, -uo (sa skraćivanjem oo → o, upor. 2.13)

o ← l na kraju sloga (osim ispred j)

u: ← o̯:
← l̥:

u ← o̯
← l̥
← və-

3.11. Osim toga svi kratki vokali postajali su od odgovarajućih dugih u položajima iza akcenta (na njegovom današnjem mestu).

### *3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j l Í r m n ń p b t d c s z č š ž k g x/ potiču od odgovarajućih konsonanata ishodišnog sistema. Osim toga:

v ← o̯ u zevu, na mestu ranijeg /x/, po pravilu uz /u/ (dù:va, kùvano, mùvar, analoški glù:v, repù:v, posebno stoji /v/ u primerima tvò:r i mà:rva)
← o ← l fakultativno u primerima kao pàv, sèv, čùv

j ← o̯ u zevu, prvenstveno na mestu ranijeg /x/ (strèju, sòje, skr̥̀:ja, pokŕ̥:jo) i, fakultativno, u sekvenci ijo ← io ← il

Í ← ləj
← j u sekvenci labijal + əj

r ← ŕ

ń ← nəj

f ← (u onomatopejama)
← (u pozajmljenicama)
← xv u fal-

t ← ť u št́

d ← ď u žd́

c ← č u čr- i čr̥-

ʒ ← (u pozajmljenici bùʒe)
← z iza b- u buʒó:va (s naknadno umetnutim /u/)

ć ← ť
← jt u -jti
← təj

ʒ́ ← ď
← jd u oblicima glagola složenih od *iti*
← dəj

ǯ ← (u pozajmljenicama)
← (u rezultatu asimilacije u nekim konsonantskim grupama: ǯbù:ńe)

*3.3. Prozodija*

Prozodijske osobine se izvode iz starosprskohrvatskog dvoakcenatskog inventara (sistem A)

V̀: ← V̂ u svim položajima osim otvorene ultime višesložnih reči (upor. dole pod V̀←V); u jednosložnicama s otvorenim slogom dugi silazni akcenat je samo fakultativan (upor. dole pod V̀ ← V̂)

V́: ← V̄ (prenošenjem ‸ ili ˝ na dug vokal prethodnog sloga)
← V̂ („kanovačkim" prenošenjem ˝ sa ultime na kratku penultimu: od bí:ča, ú:skr̥s, ó:tac, bf̥́:kat, ladnó:ća, kukú:ruz, naduvé:ni)

V̀ ← V̋ u svim položajima osim ultime višesložnih reči (s nešto izuzetaka u pogledu zatvorene ultime, v. 2.341)
← V̂ na jednosložnim rečima s otvorenim slogom (prè je bí:lo, tè čaršàve, sò, vò, dvè, trì, od ńè pored dvà:, trì:, na ńi:)

V̀ ← V (prenošenjem ‸ s otvorene ultime na kratku penultimu, upor. 2.35; ovamo spadaju i primeri kao póso, débo pored — izgleda tipičnijeg — imào, izèo itd.)

V ← V̋
← V̄ iza akcenta (bèga, nè‿znam, vòlova Gpl, ižĺè:bimo)
← V̂ iza dužine (pá:su, jé:du, mesé:ci, bregó:va, á:šov, glé:dite prez.; tako i lí:zo, obf̥́:no)
← V̂ na otvorenoj ultimi iza kratkoće (táko, léti, donésu)
← V̋ na ultimi (sf̥́:ne, pé:sak, mé:ʒa, bó:žić, lobó:da)

*3.4. Iščezavanje glasova*

3.41. Konsonant /x/ je izgubljen osim u nekoliko primera gde stoji na početku reči ispred naglašenih vokala (upor. 2.233). Zev koji je nastao gubljenjem /x/ uklonjen je u nekim primerima umetanjem /v/ ili /j/ (upor. 3.2).

3.42. U početnim grupama sastavljenim od ploziva i drugog opstruenta izgubljen je prvi član u nekoliko primera: kò, dì si (ali nègde), ćé:rku. Upor. i 2.224.

3.43. Uprošćene su završne grupe -st, -zd i -št (upor. 2.227).

*3.5. Metateza*

Metateza je izvršena u zameničkom korenu vəs'- (svè, tako i sàv).

DALIBOR BROZOVIĆ

# CAVTAT (OLA 65)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

| | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| i: | | | | u: | | i | | | u |
| | e: | | o: | | | | e | o | |
| | | a: | | | | | a | | |

1.11. Silabem je i /ɽ/, uvijek kratak.

1.12. Vokal /a:/ redovno se ostvaruje kao [ạ:], sa slobodnim variranjem stupnja velarizacije (rijetko je prisutna i slaba labijalizacija). Za pozicijske varijante /e:, o:/ v. 2.13.

1.13. Kako se u dvosložnome slijedu /ije:/ sekvenca /ij/ može zamijeniti neslogovnim [i̯] samo ako cio slijed /ije:/ potječe od ě:, mogao bi se dobiveni diftong [i̯e:] interpretirati i kao cjelovit fakultativni fonem koji se slobodno zamjenjuje trofonemskim slijedom (v. i 2.2212).

### *1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | n |
| j | (Í) | | ń |

1.211. Sonant [r] može se smatrati alofonom nenaglašenog /ɽ/ ako morfemsku granicu priznajemo fonološkom jedinicom u eventualnim primjerima s nenaglašenim [ɽ] iza prefiksa (v. 2.12). U raspoloživoj građi takvih primjera nema, a *l*-participi prema zadɽla, zàdɽlo, umɽla, ùmɽlo glase zàdro:, ùmro:, pa u uvjetima postojanoga fonema /x/ nema primjera za [ɽ]+vokal (v. i 2.122).

1.212. Fonem /j/ ostvaruje se s osjetnim šumom u jednim položajima i kao [i̯] u drugima (v. 2.2212).

1.213. Fonem /Í/ ima status fakultativnoga fonema i u svakom se položaju može zamijeniti fonemom /j/, ali obratna zamjena nije moguća. U postojećim prilikama labilnoga i rasplinutog konsonantizma (v. 1.220, 1.224) teško je ustanoviti kada /Í/ duguje svoju opstojnost utjecaju standarda i adstratâ, a kada je ostatak starijega stanja. Srednji i mlađi naraštaj nositeljâ dijalekta nema više fonema /Í/, te kada žele govoriti standardnim jezikom, zamjenjuju ga slijedom /lj/. Među informatorima nije bilo osoba mlađih od 60 godina.

## 1.22. Šumni suglasnici (opstruenti)

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | ʒ | s | z |
| ć | ʒ́ | | |
| č | ǯ | š | ž |
| k | g | x | |

1.220. Govor je u stanju dekompozicije, što se osobito osjeća upravo u konsonantizmu. Uz normalne utjecaje standarda i ruralnih govora (konavoskih i hercegovačkih), inteferenciju izaziva prije svega susjedni srcdan govor grada Dubrovnika, s prestižnim statusom. To sve uzrokuje da je broj dubleta i fakultativnosti iznatprosječno visok.

1.221. Usprkos navodima u dijalektološkoj literaturi, opreku /č, ǯ/~/ć, ʒ́/ poznaje danas samo stariji naraštaj, a među mlađima samo pojedinci (ne računajući građane konavoskoga podrijetla koji su usvojili „cavtajski" govor). Nositelji govora koji ne poznaju spomenutu opoziciju, ostvaruju samo jedan par palatalnih afrikata dubrovačkoga tipa. Za informatore su izabrane samo osobe s dva para palatalnih afrikata.

1.222. Afrikat /ʒ/ mnogi nesigurni nositelji govora više-manje sustavno zamjenjuju fonemom /z/, ali čini se da je za reprezentativne nositelje govora /ʒ/ stabilan a ne fakultativan član inventara.

1.223. Fonem /x/ ima vrijednost [x].

1.224. U skladu s iznesenime, minimalni inventar konsonantskih fonema obuhvaća umjesto opreka /j/~/Í/, /z/~/ʒ/, /č/~/ć/ i /ǯ/~/ʒ́/ samo četiri fonema /j z č' ǯ'/. Ovaj je opis rađen na temelju maksimalnoga inventara, uz informacije o minimalnome.

### *1.3. Prozodija*

1.31. Svi vokali mogu biti dugi i kratki, a silabem /r̥/ uvijek je kratak.

1.32. I dugi i kratki silabemi mogu biti naglašeni i nenaglašeni.

1.33. U dugih i kratkih naglašenih silabema pojavljuju se dva distinktivna tona, uzlazni i silazni.

1.34. Prema tome, inventar prozodema obuhvaća četiri naglaska (V̀: V́: V̀ V́) kao i nenaglašenu dužinu i kratkoću (V: V).

1.35. Naglasci imaju pozicijski uvjetovane varijante (v. 2.34, 2.341).

## 2. DISTRIBUCIJA

### *2.1. Vokalizam*

2.11. Distribucija vokalskih fonema uglavnom je slobodna, tj. svaki može stajati u početnom, središnjem i dočetnom položaju, ispred i iza svakoga konsonanta.

2·12. Silabem /r̥/ dolazi između konsonanata kao i inicijalno ispred konsonanta (r̥ǯa, r̥če:, r̥čo: „rže, rzao"), a samo iznimno u susjedstvu vokalâ.

2.121. Iza vokala dolazi /r̥/ samo uz prefikse i u *sandhiju* uz prijedloge ispred riječi s inicijalnim/r̥/.

2.122. Ispred vokala dolazi /r̥/ samo uz proklitički broj četr̥ (prema naglašenomu čétiri, čé·tri): četr̥‿ótą́:ra „4 oltara", četŕ̥‿ą:ndjela. Proklitički oblik četr̥ ne može se uzeti kao korektan primjer za dočetnu poziciju /r̥/ iza suglasnika (usp. 2.12), jer je uvijek samo prvi dio izgovorne cjeline pa taj /r̥/ ima zapravo medijalan položaj.

2.123. Silabem /r̥/ ne dolazi iza sonanata (izuzev /v m/) ni iza afrikata (izuzev /c/), a također ni iza /š/.

2.124. U riječi može stajati samo jedan /r̥/, ali u izgovornoj naglasnoj cjelini moguća su i dva ako je prvi dio proklitički oblik četr: četr̥‿mŕ̥c:a „4 mrtvaca".

2.13. Svi vokalski fonemi mogu biti nazalizirani (v. 2.2131), a vokali /e:/ i /o:/ fakultativno se zatvaraju u susjedstvu nazalâ: zèlę:n „zelenje", kàmę:ńe, zvǫ́:ną:, grò:m || grǫ̀:$^{m}$ || grǫ̀:m, némǫ:j || némo:, nǫ̀:ž || nò:ž, nò:s || nǫ̀:s, ò:n || ǫ̀:n, stáʒo:n || stáʒǫ:n || stáʒu:n „godišnje doba", mǫ̀:nci, mǫ̀mą:ką:, mò:nke.

2.14. U građi nema primjera za redukciju i(li) gubljenje nenaglašenih kratkih vokala, izuzev sporadično dočetne vokale u riječima priloškog karaktera i izuzev oblike kópr̥va i četr̥.

2.15. Zijev se obično uklanja stezanjem, najčešće u korist drugoga člana (póso:, óro: „orao", ǫ̀ro: *l*-part., jó:xa, dò:, žò:, ùzo:, zò:va (rijetko zà:va) „zaova", stą̀:t „stajati", dvą́:ne:s, sedámle:s itd.), rjeđe umetanjem /j/ i iznimno /v/: ùzeo || ùzejo || ùzo:, kìsejo, débejo, ízuvo (prema ízula), a može se i sačuvati: pàu:k, nàopą:ko || nà:pą:ko, mjàuče:, kràut „kiseli kupus".

### *2.2. Konsonantizam*

2.21. Svi se konsonanti pojavljuju u početnom, središnjem i (uz ograničenja) u dočetnom položaju. Za dočetni /ʒ/ primjer je brò:nʒ || brò:nc || brò:nz, za /ǯ/ kó:raǯ „hrabrost".

2.211. Fonem /j/ nestabilan je u finalnoj poziciji: némọ:j || némo:.

2.212. Sonant /l/ rijedak je u finalnoj poziciji (čak i u pozajmicama): tèpal || tòpal, bò:l (ali vò:, stò: itd.), mą̀:l „malen".

2.213. Sonant /m/ čuva se u finalnoj poziciji, reduciran ili ne, samo ako morfološki alternira s predvokalskom pozicijom: grò:m || grọ̀:$^{m}$ || grọ̀:m, krą̀:m „hram". Inače se izjednačuje s /n/ i dijeli njegovu sudbinu: mlą̀:ti:n, òsan || òsą$^{n}$.

2.2131. Sonanti /n/ (←n, m) i /ń/ u dočetnom su položaju često reducirani i isto tako često nazaliziraju prethodni vokal, a /ń/ se može ostvarivati i kao alofon [į]: dą̀:n || dą̀:n || dą̀:$^{n}$ || dą̀:$^{n}$, pą̀:ń, pą̀:$^{ń}$, pą̀:į. Ipak ni uz nazalizaciju ne dolazi do potpunog gubljenja.

2.214. Zvučni opstruenti gdjekada gube djelomično zvučnost: zù:b̥ || zù:b, grèb̥ || grèb, mè:d̥ || mẹ̀:d, vrą̀:g̊ || vrą̀:g. Potpuno obezvučenje zabilježeno je samo u brò:nʒ || brò:nc i u goć (štó:‿goć || štó:‿goj).

2.215. Fonemi /t/ i /d/ često se u dočetnoj poziciji reduciraju ili ispadaju, ali pri ispadanju obično preostaje na njihovu mjestu slab glotalni ploziv, pa zato nositelji govora po svom jezičnom osjećaju ne priznaju potpunoga gubitka: pè:t || pè:$^{t}$ || pè:ʔ || pè:, čí:tat || čí:ta$^{t}$ || čí:taʔ || čí:ta „čitati". Realizacije ovise o *sandhiju* i rečeničnom ritmu. Za -t, -d u suglasničkim skupinama v. 2.228.

2.216. Opozicija /ć/~/j/ fakultativno se neutralizira u finalnoj poziciji u korist /j/: dò:ć || dò:j, nò:ć || nò:j, a /j/ može i otpasti (v. 2.211).

2.22. Suglasničke skupine

2.221. Početna skupina dvaju sonanata moguća je samo ako je njezin prvi član /v/ ili /m/.

2.2211. Kako zabilježena građa ne sadrži sve lekseme koji bi ilustrirali sva eventualna ograničenja u vezi sa sonantima, navode se samo neke potvrđene općenitije poznate osobitosti.

2.2212. Fonem /j/ ne javlja se iza /Í ń ć ʒ ʒ́ ʓ/ ali dolazi iza drugih suglasnika: górjet, brjegòvit, pàsji:, kòzji:, vìšji:, vìšja:, vìšje:, mą̀:čji: || mą̀:čiji:, bṛ̀žji: || bṛ̀ži:, dùje: || dùgje:, kjù:n, bjèĺi: || bjèji: || bjèlji:, ljèšvi: || jèšvi: „ljepši" itd. Fonem /j/ artikulira se u postkonsonantskoj poziciji razgovijetno i bez sumnje drugačije nego prvi dio diftonga ie: (←ě), a intervokalni /j/ izgovara se s dodatkom šuma uz /i/ i /u/, s time da se uz /i/ i takav izgovor često reducira. Usp. i 2.211.

2.2213. Konsonant [r] ne dolazi iza afrikata (izuzev /c/) ni iza sonanata /j l Í n ń/, a nema primjera ni iza /š/ i /ž/ (v. podrijetlo /d/ u 3.2.).

2.2214. Sonanti /l/ i /Í/ ne dolaze ispred /ć ʒ́ ʒ/ ni iza /ć ʒ ʒ́ ʓ ń/, a vjerojatna su i druga ograničenja.

2.2215. U mnogim skupinama izostaje opozicija između nazala, a pri tom se zbivaju procesi slični kao u dočetnoj poziciji (v. 2.2131).

2.22151. Opreka /m/~/n/ ukida se ispred svih opstruenata u korist /n/: lànap, Gsg là:npa „munja", slą:ᵑka || slą:ŋka || slą:nka || sl:ą$^{m}$ka, sedandése: || sedą$^{n}$dése:t, pą:$^{m}$ti:n || pą:nti:n itd.

2.22152. Nazal /ń/ uglavnom ne dolazi ispred opstruenata: lájnski, má$^{j}$nką:, mò:$^{j}$nstro „čudovište" (5 nesilabičnih fonema u slijedu!).

2.2216. Govor donekle podnosi skupinu nazal+nazal: gú:mno || gú:mlo, tą:man X tą:mni:, támnica || támlica, osámle:s || osámne:s, mnògo || nògo, sú:mńa itd.

2.22161. Suglasničke skupine što sadrže nazalni sonant pokazuju izvanrednu varijabilnost: mlą:d || mną:d, rą:vno || rą:mno || rą:mlo, rávnica || rámnica || rámlica, znàme:ńe || zlàme:ńe, ònomlą:ni || ònovlą:ni || ònoblą:ni, gńò:j, izàgńat, gńùšą: se (ali: gnijé:zdo), vòćną:k || vòćńą:k itd.

2.2217. Sporadično se uklanja i inicijalna skupina /d/+/l/: lijé:to || glijé:to, ali dlàn, dlàka.

2.2218. U bližem i daljem susjedstvu sonanta /r/ prelazi sporadično kontinuirani suglasnik u odgovarajući stop: jèʒe:r „jezero", ʒó:ra „zora", ʒò:rka (ime), ʒó:re || Zó:re (prezime), míʒe:rija, krą:m „hram", krèn „hren" (ako nije germanizam), brìje:me, brèmena „vrijeme", brą:vac „vrabac" (može biti i metateza, ali vjerojatnije je da je /v/ u osnovi zbog sudbine /p/ ispred afrikata, v. 2.226, ili zbog disimilacije, pa preneseno u N).

2.222. Konsonanti /s z c/ ne stoje ispred konsonanata /š ž č ǯ ć ǵ/, ali ispred /ń/ ostaje /s/: snègovi. Za prefiksalno /s/ i prijedlog *s* u *sandhiju* nema dovoljno podataka (ali: s‿ńį:n || š'‿ńį:n).

2.2221. Fonemi /s/ i /š/ gube se ispred /c/ odnosno /č/: prą:sac, G prą:ca, prą:čić, G práčića. Prefiksalno /s/ može se čuvati ili reducirati: iscijé:pala || i$^{s}$cijé:pala. Nasuprot tomu, /š ž/ ispred /ć ǵ/ imaju vrijednost [š', ž'] || [ś, ʒ́]: lì:š'će || lì:śće, drśće:n, gròž'ǵe, gòžǵe „gvožđe".

2.223. Uglavnom ne postoje inicijalne skupine ploziv+drugi šumni suglasnik: tìca, ʒòvina „bazga", čé:la, šénica, só:va$^{t}$ || psó:vat, ći: || ćè:r, kò (rijetko tkò, ali povremeno i tkó:ga), djè || ǵè, ali tkàt (1. sg. čè:n).

2.2231. Afrikati /c/ i /č/ uglavnom ne dolaze ispred ploziva: ó:sta (N ó:cat), xf́-vą:ski:, màška || màčka, kùška || kùčka, kú:ška (N kú:čak || kú:šak), kòška || kòčka „kvočka". Zabilježeni očuvani afrikati očit su utjecaj standarda.

2.2232. Afrikat /ć/ ne stoji ispred drugih šumnih suglasnika: póku:jstvo, Cávta:jka (za /ć/→/j/ u finalnoj poziciji v. 2.216).

2.224. Dentalni plozivi ne dolaze ispred afrikata. U toj prilici ili dentali naprosto ispadaju, ili se pri tom afrikati duže: mf́ca || mf́c:a, ó‿č:esa „od čega".

2.2241. Dentalni plozivi ne dolaze ni kao unutarnji članovi skupina kojima završni član nije /r/ ili /v/. U građi nema podataka o eventualnoj takvoj inicijalnoj skupini od prefiksalnoga /s/+/tl/.

2.225. Od pojedinačnih specifičnosti u inicijalnim suglasničkim skupinama navodimo: ńú:rit „gnjuriti", slîva || šlîva || šĺîva || šjîva, škĺą:n „član", škjá:-nak „članak u novinama", sklò „staklo".

2.226. Za druge unutarnje skupine šumnih suglasnika građa ne daje ni dovoljnih ni sustavnih podataka (može se spomenuti npr. sudbina /p/ u primjerima zakóvča: (prema kòvča || kòpča, kòvčice), kàvsa „lijes", ljèvši: || ljèšvi: || jèšvi:, ali klùpko || klú:pko, Gpl klùbą:ką).

2.227. Najrazličitije suglasničke skupine nastaju zbog slijeda je←ě. One su prilično stabilne: dą́:ždje$^{t}$, svjé:dok, razdjèsti$^{t}$ „obratno od udjenuti", cávtje$^{t}$ „cvjetati" itd. Djelomično se još čuvaju i sljedovi /nje, lje/ (njèko || njètko || ńèko || nèko, sljepòća), a izvorni nositelji govora čuvaju dobro sljedove /tje, dje/, izuzev u djè || ʒ́è „gdje". Redovno se ipak pojednostavnjuje slijed Crje, izuzev brjègovi, grjexòta || grexòta. Što se tiče slijeda /lje/, ne radi se o recentnoj supstituciji za /ĺ/ spomenutoj u 1.213, jer ljèto || jèto govore i oni koji nikada ne ostvaruju *ljú:bav, *pòlje za ĺú:bav || jú:bav, pòĺe || pòje, kao što to čine ljudi mlađi od naših informatora.

2.2271. Za sljedove će, ʒ́e←tě, dě u većine građana v. podrijetlo /ć, ʒ́/ u 3.2.

2.228. Dočetnih skupina u domaćim riječima nema: kò:s, grò:z, prì:š, dàž.

2.229. Pozajmljenice neznatno narušavaju pravila o suglasničkim skupovima i postavku u 2.228, prvo zato što su uglavnom talijanskoga podrijetla ili prilagođeni stari romanizmi, drugo zato što potencijalne završne skupine redovno razbija tzv. „nepostojani *a*".

2.23. Pojedinačni suglasnici

2.231. Fonem /f/ javlja se rijetko, u pozajmljenicama i onomatopejama, zatim umjesto xv-, a iznimno i umjesto /v/ u fc̨at̨i.

2.232. Rijetki fonem /ʒ/ javlja se, uz primjere u 2.2218, još u leksemima ʒòvina „bazga", zé:nʒo, V zè:nʒo „imenjak" (u šali), u prezimenu Lò:nʒa i u talijanizmima tipa magáʒi:n, brò:nʒ „bronca", brònʒi:n „neka posuda" i sl.

2.233. Fonem /ʒ́/ također je rijedak — dolazi u pozajmljenicama (u građi nema primjera za rijetke skupine u kojima bi se /ʒ́/ morao po pravilima sustava pojaviti kao rezultat asimilacije po zvučnosti).

2.234. Fonem /x/ veoma je čest — dolazi u svim pozicijama: xìtar, xć̨va:ski:, móxuna „mahuna", vèxne: „vene", gràx, siròmax itd.

*2.3. Prozodija*

2.31. Svaki od postojećih dugih i kratkih prozodema (v. 1.34) može se kombinirati sa svakim odgovarajućim silabemom (v. 1.1, 1.11).

2.32. Uzlazni akcenti V́: i V̀ mogu stajati na svakom slogu izuzev posljednji. To onda isključuje i naglaske V́:, V̀ u jednosložnim riječima.

2.321. Od postavke u 2.32. izuzima se naglasak V̀ u penultimi ispred kratke ultime. Umjesto očekivanoga V̀ dolazi u toj poziciji V̀: ili V̀· u dvosložnim riječima i V̀ u trosložnim i višesložnima. Ispred V: stoji V̀ normalno, a po analogiji i pod utjecajem standarda prodire sve više i u poziciju ispred V.

2.33. Akcent V̀: pojavljuje se na prvom slogu kao i u jednosložnim riječima, a akcent V̀ uz te položaje još i na penultimi višesložnih riječi ispred kratke ultime (v. 2.321).

2.331. Riječi s proklitikom vladaju se redovno kao naglasne cjeline, s time da je repertoar proklitika proširen nenaglašenim brojevima: dvą̑:‿dą:ną:, četȓ̨‿kila, sedán‿godi:ną:.

2.34. Naglasci V̀ i V̀ fonetski su drugačiji od prosječnih novoštokavskih i od standardnih, a osim toga ostvaruju se s prilično širokim fizičkim rasponom, što sve zahtijeva posebna eksperimentalna istraživanja. Kratki prozodijski alofon u penultimi višesložnih riječi ispred V u ultimi po akustičnom je dojmu svakako sličniji prozodijskoj jedinici V̀ nego V̀ u njihovim regularnim pozicijama. To omogućuje da se svi alofoni tipa [V̀] interpretiraju kao čisto pozicijske varijante od /V̀/. Isto je tako [V̀:] ili [V̀·] u prvom slogu dvosložnih riječi ispred kratke ultime, koji alternira s V̀ (tip žé:na || žé·na, Gsg žéne:), akustički sličniji prozodijskoj jedinici V̀: iz ostalih slučajeva nego V̀, što također omogućuje da se svi alofoni tipa [V̀:] || [V̀·] tretiraju kao čisto pozicijske varijante od /V̀:/.

2.341. Kako ipak nikada ni po analogiji ne dolazi do likova tipa *žé:ne: prema žé:na || žé·na (kao pé:te: prema pé:ta), kako se V· javlja samo u tipu žé·na i ne u tipu *pé·ta i kako, konačno, V̀ i u recentnim internacionalizmima prelazi s medijalne penultime na prethodni slog, moguća je i fonološka interpretacija da su [V̀:] || [V̀·] i [V̀] u respektivnim penultimama alofoni od /V̀/, tj. njegove čisto pozicijske varijante bez obzira na fizičku stvarnost.

2.35. Dugi silabemi dolaze pod naglaskom i iza naglaska.

2.351. Pod izloženim uvjetima može slijediti niz dugih silabema jedan za drugim.

2.36. Ispred skupine sonant+suglasnik (šumni ili drugi sonant) nalaze se uglavnom dugi silabemi, u uvjetima u kojima se mogu javljati (v. 2.35): pàlac pą̀:lca, pą̀:lci, pàlą:cą:.

## 3. POVIJESNI IZVOD

### *3.1. Vokalizam*

Silabemi /i: i e: e a: a o: o u: u ṛ/ potječu od odgovarajućih silabema u ishodišnom sustavu. Osim toga:

i ← ě ispred /j/ i /Í/, /lj/: (ìjo „jeo", sìję:n, bíjeg || bíljeg), u prijedlozima prid, priko (ali adverb prìje:ko), u prefiksu pri- (prigó·rjet „pregorjeti"), u prilozima gò:ri, dò:li i u sastavu ijekavskoga refleksa ije:, uključiv i sekundarni ě u pástije:r i sl.

e: ← ę:
← ě: u sastavu ijekavskoga refleksa ije: || i̯e: (uključiv i pástije:r i sl.) i u leksemu ozlé:dit
← ae stezanjem u jedáne:s i dalje

e ← ę
← ě iza Cr (nedosljedno), u sastavu jekavskoga refleksa u slijedu je, kao i u pojedinačnim leksemima telèsa || tjelèsa, òbe, zènica, cèsta, obèćat

a: ← ə:
← ao stezanjem, samo u ną̀:pą:ko || nàopą:ko

a ← ə
← ě samo u ó:rax

o: ← Vl stezanjem ao, eo ← al, el, v. 2.15

o ← l na koncu sloga i riječi
← a u starim romanizmima: kóno: ← kanà:l
← l̥ samo u óžica „žlica"

u: ← ǫ:
← l̥: redovno, a u sastavu slijeda /lu:/ u plú:ze „puže"
← o: u romanizmima, osobito starijima

u ← ǫ
← l̥
← və̥-

r̥ ← r̥:
← ri samo u četr̥, kópr̥va
← Vr, rV u romanizmima tipa mŕ̥ną:r „mornar", kr̥pátu:r „pokrivač (copritore)" i sl.

### *3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j l ĺ r m n ń p b t d c s z č š ž k g x/ potječu od odgovarajućih konsonanata u ishodišnom sustavu. Osim toga:

v ← ∅ pri zijevu: bì:guvo, pl bì:guli „špageti", v. 2.15.
← p sporadično ispred opstruenta, v. 2.226.
← f u talijanizmima, fakultativno iza /s/: svì:da || sfì:da „izdaja, nevjera"
← x u tvò:r

j ← ∅ pri zijevu: bìjo, débejo, v. 2.15.
← ě u sastavu (i)jekavskoga refleksa i u primjerima tipa pástije:r
← ĺ svakoga podrijetla: kĺù:n || kjù:n, rí:ĺak || rí:jak „žalac", gròbĺe || gròbje. U mlađega i srednjeg naraštaja ta je zamjena općenita i završena.
← ć v. 2.214, 2.216, 2.2232.

l ← n u procesima iz 2.2216, 2.22161.
← l̥ u sastavu slijeda /lu:/ u plú:ze

ĺ ← lə̯j
← j od ə̯j iza labijala
← lj sporadično pri jekavskom refleksu ĺèto || ljèto || jèto

r ← ŕ

m ← v v. 2.22161.

n ← m v. 2.213, 2.22151

ń ← nə̯j
← n iza /g/ (v. 2.22161)
← nj obično pri jekavskom refleksu: Ńémica || (rjeđe) Njémica.

p ← f u starim romanizmima

b ← v v. 2.22161, 2.2218.

f ← v samo u fŕ̥cat
← xv u fą́:la, fą̀:lį:n
← (u pozajmljenicama)
← (onomatopeje)

t ← ť unutar skupine šť (dosljedno)

d ← ď unutar skupine žď: zvíždi:n, dáždi:
← ∅ u slijedu /ž z/ + [r] ždrìje:be, ždrijé:lo, zdrìjo, ali ispred /r̥:/: žr̥̀ńe „žrvanj" (neutr.)

c ← č ispred [r, r̥]

ʒ ← z v. 2.2218, 2.232.

s ← c v. 2.2231.

ć ← ť (izuzev u skupini šť)
← tə̯j
← jt u -jti
← tj pri jekavskom refleksu — u starijega naraštaja samo iznimno i u vrlo ograničenom broju leksema i oblika, sličnih kao u Dubrovniku, ali u užem izboru

ʒ́ ← ď (izuzev u skupini žď)
← də̯j
← jd u oblicima glagola složenih s -iti
← dj pri jekavskom refleksu — izuzev djè || ʒ́è „gdje", isto kao ć ← tj

ǯ ← (u pozajmljenicama)
← (u rezultatima asimilacije unutar nekih konsonantskih skupina)

š ← č v. 2.2242.
← s v. 2.2222.

ž ← ǯ u nekim pozajmljenicama: žìgerica, žúdijo, Gsg žúdjela „Židov"

k ← x v. 2.2218.

x ← d u vèxne: „vene"
← ∅ u xàt „konj", xr̥̀va‿se „rvati se", xr̥̀zat (vjerojatno tuđe, jer „rže" je obično r̥̀če:)

*3.3. Prozodija*

Prozodijske se osobine izvode iz starohrvatskosrpskog dvoakcenatskog inventara (sustav A).

V̀: ← V̂ na prvom slogu i u jednosložnoj riječi
← V̋ produžen prema 2.36.

V̀ ← V̋ na prvom slogu i u jednosložnoj riječi
← V̋ prenošenjem s V̏ na ultimi na prethodni kratki slog u trosložnim i višesložnim riječima (v. 2.33, 2.321)

V́: ← V̄ prenošenjem s V̏ i s V̂ na prethodni dug slog
← V̋ prenošenjem s V̏ na prethodnu kratku penultimu u dvosložnim riječima (v. 2.321)
← V̂ prenošenjem s V̏ i V̂ na slog produžen prema 2.36.

V́ ← V̂ prenošenjem s V̏ i s V̂ na prethodni kratak slog

V: ← V̄
← V̂ s kojega je naglasak prenesen
← V̋ produžen prema 2.36.
← V̏ s kojega je prenesen naglasak, produžen prema 2.36.

V ← V̏
← V̂ s kojega je naglasak prenesen

*3.4. Gubljenje glasova*

3.41. Od vokala gubi se samo /i/ i to iznimno u četr̨, kópr̨va.

3.42. Sonant /v/ gubi se u raznim prilikama: sèkr̨va, sèkar, kòška „kvočka", gòźź̧e, mŕ̨tac (ali ostaje u švràka || svràka i uopće u poziciji Cv + /r̨/, [r] izuzev u sŕ̨bjet).

3.43. Za gubljenje inicijalnih ploziva ispred drugih šumnih konsonanata v. 2.223.

3.431. Za gubljenje dentalnih ploziva u drugim prilikama v. 2.224, 2.2241.

3.44. Za gubljenje /s/ i /š/ ispred afrikata v. 2.2221.

3.45. Fonem /g/ gubi se u ńú:riti i u glijé:to || lijé:to „dlijeto".

3.46. Izolirane su pojave gubljenja u svŕ̨lo, blagosòvit, vèx || vètax, vèxa.

*3.5. Metateza*

Metateza je izvršena u svì, svè i sl., ali vàs.

DRAGOMIR VUJIČIĆ

# JASENIK (OLA 66)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

| | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| i: | | | u: | | | i | | | u |
| | e: | | o: | | | | e | o | |
| | | a: | | | | | a | | |

1.11. Funkciju silabema vrše i /r̥:/ i /r̥/.

### *1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | n |
| j | ĺ | | ń |

1.211. Sonant /j/ u nekim pozicijama izrazitije se redukuje. O njegovu iščezavanju v. 3.42.

1.212. U vezi s fonološkom opozicijom između [r] i neakcentovanog /r̥/, moglo bi se prihvatiti tumačenje dato za Bašaid u tački 1.211 (punkt OLA 55), uz napomenu da se ovdje, na osnovu literature i neposrednog poznavanja govora, može operisati pojmom fonološki relevantne morfološke granice u slučajevima kao što su zàr̥zo:, zàr̥ʒo: i sl.

1.22. Opstruenti

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| ć | ʒ́ | ś | ź |
| č | ǯ | š | ž |
| k | g | | |

1.221. U materijalu popunjenog Upitnika na ovom punktu nema potvrda za ć onemu /ʒ/.

*1.3. Prozodija*

1.31. U sistemu sve silabeme mogu biti duge i kratke (up. 1.1. i 1.11).

1.32. Duge i kratke silabeme s uzlaznim tonom automatski su naglašene.

1.33. U riječima bez uzlaznog tona akcenat je automatski na prvom slogu (o izuzecima v. 2.33).

1.34. Iz izloženog slijedi da inventar prozodema obuhvata četiri akcenta (V̀:, V́:, V̀, V́), kao i neakcentovanu dužinu i kratkoću (V:, V).

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizam*

2.11. Distribucija vokalskih fonema uglavnom je slobodna: svaka se od njih može javiti, u principu, u početnom, središnjem i završnom položaju u riječi, odnosno ispred i iza pojedinih konsonanata.

2.12. Silabeme /r̥(:)/ uglavnom dolaze u središnjem položaju, ali mogu doći i na početku i na kraju riječi (r̥že:, r̥zo:, r̥vo:‿se, vr̥ i sl.). Pored toga, silabeme /r̥(:)/ ne dolaze iza sonanata, izuzev /v/ i /m/, niti iza afrikata, izuzev /c/.

2.121. Silabeme /r̥(:)/ po pravilu dolaze između dva konsonanta, a samo u manjem broju primjera dolaze i uz vokal (vr̥a, zàr̥zo:, zàr̥ʒo: i sl.).

2.122. U riječi može stajati samo jedan glas /r̥(:)/.

2.13. Nenaglašeni kratki vokali zadržavaju nereduciran izgovor u svim pozicijama.

2.14. Zijev je u najvećem broju slučajeva uklonjen kontrakcijom (pjèvo:, kábo:, débo:, gìno:, snà:), odnosno umetanjem /v/, po pravilu uz /u/ (búva, glú:vo, pàzuvo), ali i u nekim drugim pozicijama (sòva, strèva), te sporadično umetanjem /j/ (kìjavica, kì:ja:). Međutim, zijev u nekim slučajevima ostaje i neuklonjen (dâo, brào, čûo, manje dosljedno pómeo, dánuo, zatim máovina, máuna).

*2.2. Konsonantizam*

2.21. Distribucija konsonanata također je, uglavnom, slobodna. Svi se oni mogu nalaziti u početnom, središnjem i završnom položaju, izuzimajući /ź/, koje ne dolazi na početku i na kraju riječi, te i izvjesna ograničenja u konsonantskim grupama. Osim toga, materijal ne daje mogućnost da se odredi da li se /ʒ/ i /ś/ javljaju na kraju riječi.

2.22. Konsonantske grupe

2.221. Početna grupa dvaju sonanata moguća je samo ako je njen prvi član /v/ ili /m/.

2.222. S obzirom na činjenicu da zabilježeni materijal na terenu ne sadrži lekseme koje bi ilustrovale sva ograničenja u vezi s distribucijom konsonanata, navodimo, kao opštije poznate osobenosti, još i sljedeće: iza većeg broja drugih konsonanata ne javlja se /j/; [r], slogotvorno ili neslogotvorno, ne dolazi iza afrikata, izuzev /c/, niti iza sonanata /l Í n ń/; foneme /l/ i /Í/ ne mogu stajati ispred /ć ǯ ś ź/, odnosno iza /ć ǯ ń/; ispred labijala /v f b p/ izostaje opozicija /m/ i /n/, — itd.

2.223. Ispred konsonanata iz grupe /š ž č ǯ ś ź ć ǯ/ ne stoje konsonanti /s z c/.

2.224. Dentalni plozivi ne dolaze ispred afrikata, niti kao unutrašnji članovi konsonantskih grupa čiji bi završni član bio konsonant koji nije /r/ ni /v/.

2.225. Rijetke su početne konsonantske grupe sastavljene od dvaju ploziva (tkàti, — v. 3.43).

2.226. Početna konsonantska grupa /zr/ razbijena je dentalnim plozivom /d/ (zdrà:k, zdrìo̯).

2.227. Nema završnih grupa sastavljenih od frikativnog suglasnika i odgovarajućeg ploziva (mà:s, grò:z, prègr̥:š).

2.228. U tuđicama mogu se pojaviti i konsonantske grupe koje nisu u skladu sa prethodno iznesenim ograničenjima.

2.23. Pojedinačni konsonanti

2.231. Sonant /l/ na kraju sloga i na kraju riječi dolazi samo u tuđicama i vrlo rijetko, vaspostavljen po analogiji, u domaćim riječima (tòpal i sl.).

2.232. Sonant /n/ ispred velara /k/ i /g/ ostvaruje se kao [ŋ] (À:ŋka i sl.).

2.233. Fonema /f/ je rijetka. Javlja se, uglavnom, u tuđicama i onomatopejama, a zatim i mjesto grupe hv (fà:li:m, fá:lǯi̯a) i u nekim grupama mjesto /p/ (klùfko, klùfče). Rjeđe se zamjenjuje sa /v/ (jèvtin, kavána).

2.234. Rijetka je i fonema /ǯ/, koja se javlja samo u tuđicama, zatim u tuđem sufiksu -ǯija i sasvim rijetko u rezultatu asimilacije u konsonantskim grupama.

2.235. Fonema /ź/ je sasvim rijetka (kòźi:). U materijalu nedostaju primjeri za /ź/ ← zj u procesu jekavskog jotovanja, iako se to može gotovo sa sigurnošću pretpostaviti.

*2.3. Prozodija*

2.31. Svaki od postojećih prozodijskih tipova, navedenih pod 1.34, može se kombinovati sa svakom od postojećih silabema /i e a o u r̥/.

2.32. Uzlazni ton moguć je u riječima na svakom slogu izuzev posljednjeg. To znači da uzlazni ton nije moguć u jednosložnim riječima.

2.33. Od pravila (1.33), prema kojem u riječi bez uzlaznog tona akcenat automatski pada na prvi slog, odstupa niz tuđica (referènt, komandànt i sl.). U materijalu nema podataka o tome ima li takvih pojava i u domaćim riječima.

2.331. Riječi s proklitikom najčešće se vladaju kao akcenatske cjeline (ó‿vu:ku, ná‿pragu, nà‿ru:ku, ù‿gra:d itd.).

2.34. Duge silabeme dolaze pod akcentom ili iza akcenta, tako da ih u postakcenatskoj poziciji u višesložnim riječima može biti više od jedne (jèle:na:, kukúri:će:, pràgo:va:, óbu:va:‿se).

2.341. Silabema ispred skupine sonant + opstruent u domaćim riječima najčešće je duga (ó:vca, slà:ŋka, pà:lca, pà:nti:)

## 3. ISTORIJSKI IZVOD

### *3.1. Vokalizam*

Silabeme /i: i e: e a: a o: o u: u ŗ: ŗ/ potiču od odgovarajućih silabema u ishodišnom sistemu. Osim toga:

i: ← ě: u nekim fleksivnim nastavcima (svì:g, óvi:g, stà:ri:g, stà:ri:m)

i ← u sastavu ijekavskog refleksa (sìjeno, rijéka)
← ě ispred j (sìjem, smíjat, níje), ispred o←-l, zatim u nekim imeničkim, pridjevskim, zamjeničkim i glagolskim fleksivnim nastavcima, te u leksemama ispred Í (bíleg i sl.)

e: ← ę:
← u sklopu refleksa (j)e nastalog analogijom prema refleksu kratkog ě (mjè:sta:, vjè:ra:)
← ě: iza r u refleksu nastalom analogijom prema refleksu kratkog ě (vrè:ća:, mrè:ža:)

e ← ę
← ě u sastavu jekavskog refleksa (cvjètovi, śètva, ʒévo:jka, ʒéteta)
← ě iza r (trèba:, vrèća, réčica), sa izuzetkom u leksemi starjéšina
← ě u pojedinačnim leksemama (zènica, césta)

a: ← ə:

a ← ə
← ę u žàlac
← ě u óra

o: ← -oo, zatim neakcentovano -ao i nedosljedno neakcentovano -eo, -uo

o ← l na kraju sloga i riječi

u: ← ǫ:
← ļ:

u ← ǫ
← ļ
← vǫ-

*3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j l ĺ r m n ń p b t d c s z č š ž k g/ potiču od odgovarajućih konsonanata ishodišnog sistema. Osim toga:

v ← ⱺ u zijevu, prvenstveno na mjestu nekadašnjeg /x/, po pravilu, uz /u/ (múva, búva, pàzuvo), ali i drugdje (jó:va, strèva) (v. 2.14 i 3.41).

j ← u sastavu (i)jekavskog refleksa ě(:)
← ⱺ u zijevu (kìi̯avica, kì:i̯a:, — up. 2.14)

ĺ ← lə̀j
← j u sekvenci labijal + ə̀j
← j iza labijala u rezultatu jekavskog jotovanja (òbĺe, ží:vĺet)
← lj u rezultatu jekavskog jotovanja

r ← ŕ
← ž u intervokalnom položaju u mòre

ń ← nə̀j
← nj u rezultatu jekavskog jotovanja

f ← (u onomatopejama)
← (u tuđicama)
← xv u fal-

d ← đ u žđ

t ← ť u šť

c ← č u čr- i čr̥-

ć ← ť
← jt u -jti
← tə̀j
← tj u rezultatu jekavskog jotovanja
← c(v)j u rezultatu jekavskog jotovanja (ćédilo, ćéto:)

ʒ́ ← đ
← jd u oblicima glagola složenih od *iti*
← də̀j
← d(v)j u rezultatu jekavskog jotovanja (ʒ́ève:r, néʒ́eĺa, ʒ́évo:jka, méʒ́ed).

ś ← sə̀j (pàśi:, śùtra)
← sj u rezultatu jekavskog jotovanja (śème, śékira, póśeko:, sú:śed).

ź ← zə̀j (kòźi:)

ǯ ← (u tuđicama i orijentalnom sufiksu -ǯija)
← (u rezultatu asimilacije u nekim konsonantskim grupama)

k ← x (v. 3.41)

g ← x (v. 3.41)

*3.3. Prozodija*

Prozodijske osobine se izvode iz starosrpskohrvatskog dvoakcenatskog inventara (sistem A):

V̀: ← V̂ na prvom slogu odn. u jednosložnoj riječi

V̀ ← V̂ na prvom slogu odn. u jednosložnoj riječi

V̀: ← (prenošenjem ˝ ili ⌢ na dug vokal prethodnog sloga)

V̀ ← (prenošenjem ˝ ili ⌢ na kratak vokal prethodnog sloga)

V: ← V̄
← V̂ sa kojeg je akcenat prenesen na prethodni slog

V ← V̆
← V̂ sa kojeg je akcenat prenesen na prethodni slog

*3.4. Gubljenje glasova*

3.41. Fonema /x/ iščezla je ili bez zamjene (grà, óraa, ódi:, máovina), ili je pak zamijenjena sa /v/ (strèva, pàzuvo, sòva, búva), zatim sa /k/ (obično na kraju riječi: ńù:k, kóžuk, tr̨buk; 1. l. aor.: úze:k, stànu:k, naúčik, bíja:k) i sa /g/ (u 3. l. pl. imperf.: nòsa:gu:, péciȷ̨a:gu, mòga:gu:, šédiȷ̨a:gu:, bíja:gu:, kao i u zamjeničko-pridjevskim oblicima: mói:g, svì:g, stà:riȷ̨eg || stà:ri:g), rjeđe sa /j/ (kìȷ̨avica, kì:ȷ̨a:).

3.42. Sonant /j/ najčešće iščezava između vokala od kojih je drugi /i e/ (làe, stòe:, bòe:‿se, stói:m, bói:m, brói:).

3.43. U početnim konsonantskim grupama sastavljenim od ploziva i drugog opstruenta u većini primjera izgubljen je prvi član (tìca, čéla, čèla:r, šénica, kò, ǯe, zò:vina, — up. 2.225).

3.44. Finalne konsonantske grupe /st/, /zd/, /št/ uprošćene su gubljenjem dentalnog ploziva (mà:s, bòle:s, svà:s, gù:s, grò:z, prègr̨:š). Za grupu /žd/ u istoj poziciji u materijalu nema leksičkih primjera.

*3.5. Metateza*

Metateza je izvršena u zamjeničkom korijenu vǫs'- (svè, svì, svì:g || svìȷ̨eg || svìȷ̨e, ali uvijek vàs).

SLOBODAN REMETIĆ

# **KRIVA RIJEKA** (OLA 67)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

| | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| i: | | | | u: | | i | | | u |
| | e: | | o: | | | | e | o | |
| | | a: | | | | | a | | |

1.11. Funkciju silabema vrše i /r̥:/ i /r̥/.

### *1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | n |
| j | ĺ | | ń |

1.211. Pošto se u primerima tipa zàr̥ʒo:, zàr̥ʒa:la, pòr̥va:li se, óvr̥o: izgovara /r̥/, potrebno je operisati pojmom fonološki relevantne morfološke granice ukoliko se ne želi prihvatiti mišljenje da su /r/ i neakcentovano kratko /r̥/ dve foneme.

1.22. Opstruenti

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| ć | ʒ́ | ś | ź |
| č | ǯ | š | ž |
| k | g | | |

*1.3. Prozodija*

1.31. U sistemu sve silabeme mogu biti duge i kratke (upor. 1.1. i 1.11).

1.32. Duge i kratke silabeme s uzlaznim tonom automatski su naglašene.

1.33. U rečima bez uzlaznog tona akcenat je po pravilu na prvom slogu.

1.34. Iz izloženog sledi da inventar prozodema obuhvata četiri akcenta (V̀:, V́:, V̀, V́), kao i neakcentovanu dužinu i kratkoću (V:, V).

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizam*

2.11. Distribucija vokalskih fonema uglavnom je slobodna: svaka od njih može se, u načelu, javiti u početnom, središnjem i završnom položaju u reči, a takođe i ispred i iza svakog konsonanta.

2.12. Silabeme /r̥:/ i /r̥/ sreću se u svim položajima u reči.

2.121. Silabeme /r̥:/ i /r̥/ najčešće dolaze između dvaju konsonanata, ali i na početku reči ispred konsonanta (r̥̀že:, ŕ̥ʒa, r̥̀vo: se), unutar reči iza vokala (zàr̥ʒo:, zàr̥ʒa:la, pòr̥va:li se) i ispred njega (vŕ̥a, óvr̥o:), kao i u finalnoj poziciji (vr̥̀).

2.122. U reči može stajati samo jedan glas /r̥(:)/.

2.13. Zev je u mnogim slučajevima uklonjen kontrakcijom (naročito kada su u pitanju dva neakcentovana vokala; upor. 3.1), a ponekad umetanjem /v/ (upor. 3.2).

*2.2. Konsonantizam*

2.21. Svi konsonanti, u načelu, mogu se nalaziti u početnom, središnjem i završnom položaju u reči, izuzimajući /ź/, koje ne dolazi na početku i na kraju reči, kao i /ś/ i /ʒ́/, koji nisu potvrđeni u završnoj poziciji.

2.22. Konsonantske grupe

2.221. Početna grupa dvaju sonanata moguća je samo ako je njen prvi član /v/ ili /m/.

2.222. Pošto raspoloživi materijal ne sadrži lekseme koje bi ilustrovale sva ograničenja u vezi s distribucijom sonanata, navodimo, kao opštije poznate osobenosti, još i sledeće: iza većeg broja drugih konsonanata ne javlja se /j/; [r], slogotvorno ili neslogotvorno, ne dolazi iza afrikata izuzev /c/, niti iza sonanata /l Ĺ n ń/; foneme /l/ i /Ĺ/ ne mogu stajati ispred /ć ʒ́ ś ź/, odnosno iza /ć ʒ́ ń/; ispred labijala /v f b p/ izostaje opozicija /m/ i /n/ itd.

2.223. Konsonanti /s z c/ ne stoje ispred konsonanata /š ž č ǯ ć ʒ́ Ĺ ń/, možda s izuzetkom slučajeva kada su od /Ĺ/ ili /ń/ odvojeni granicom između prefiksa i korenske morfeme.

2.224. Retke su početne grupe sastavljene od ploziva i drugog opstruenta (pšénica, psùju:, tkè:m).

2.225. Dentalni plozivi ne dolaze ispred afrikata, a ni kao unutrašnji članovi konsonantskih grupa čiji bi završni član bio konsonant koji nije /r/ ni /v/.

2.226. Nema finalnih konsonantskih grupa u domaćim rečima, budući da su grupe /st št zd/ (za /žd/ nemamo leksičkog primera) uprošćene gubljenjem dentalnog ploziva (upor. 3.43).

2.23. Pojedinačni konsonanti

2.231. Sonant /l/ na kraju sloga (odnosno reči) javlja se sasvim retko, i to u tuđicama ili vaspostavljen analogijom (à:nʒel, ápri:l, bóka:l, genéra:l, ásta:l, žá:lba, pà:lca, stà:lno, stèlna, krí:lce).

2.232. Vrlo je redak i konsonant /f/, koji dolazi u tuđicama (káfa || káva, fábrika || vábrika), onomatopejama (fíjuče:, fr̥:če:, fìski — fìski) i mesto grupe xv- u xval- (fá:la pored češćeg vá:la).

2.233. Nije čest ni konsonant /ʒ/, koji se javlja pre svega u tuđicama (ʒèp, òʒa, ʒà:k), zatim u orijentalnom formansu -ʒija (bòjaʒija) i rezultatu asimilacije u nekim konsonantskim grupama (upor. 3.2 u vezi sa ʒ).

2.234. Foneme /ś/ i /ź/ sreću se, prva češće a druga sasvim retko, u rezultatu novog i jekavskog jotovanja.

*2.3. Prozodija*

2.31. Svaki od postojećih prozodijskih tipova, navedenih pod 1.34, može se kombinovati sa svakom od postojećih silabema /i e a o u r̥/.

2.32. Uzlazni ton (koji je samim tim nosilac akcenta) može se javiti na svakom slogu sem krajnjeg. To znači da uzlazni ton nije moguć u jednosložnicama.

2.33. Od pravila (1.33), prema kojem u reči bez uzlaznog tona akcenat automatski pada na prvi slog, odstupa niz tuđica novijeg datuma (špekulànt, referènt, komadànt, televì:zija) i nekoliko domaćih reči, takođe nastalih u novije vreme, u kojima se akcenat javlja iza morfološke granice (zemĺorà:dni:k, poĺoprìvreda, poĺoprìvredni:k). Silazni akcenat van prvog sloga posebno stoji u reči tamàn.

2.331. Reči s proklitikom najčešće se vladaju kao akcenatske celine (ù‿vo:jsku, ù‿poĺe, òd‿oka, zá‿sukńu, ná‿vježbu, ót‿kiše:, ú‿cr̥:kvu).

2.34. Duge silabeme dolaze pod akcentom i iza akcenta. U postakcenatskoj poziciji u višesložnim rečima može biti više od jedne dužine (vòlo:va:, pòslo:va:, mèʒe:da:), mada je uočljiva tendencija izbegavanja nagomilavanja dužina (prí:čali:ca: || prí:čali:ca, ká:rli:ca: || ká:rli:ca, gòve:di: || gòve:di, íspri:ča:m || íspri:čam i sl.).

2.341. Silabema ispred skupine sonant + opstruent u domaćim rečima po pravilu je duga (zdrà:vĺe, jà:rca, slà:mka, ali tràvka).

## 3. ISTORIJSKI IZVOD

### *3.1. Vokalizam*

Silabeme /i: i e: e a: a o: o u: u ŗ: ŗ/ potiču od odgovarajućih silabema u ishodišnom sistemu. Osim toga:

i: ← ě: u nekim fleksionim nastavcima (svì:g, óvi:g, sa sví:ma, tì:m, s óni:m)
← ě: ispred j u leksemi lí:ja

i ← ě: u sklopu ijekavskog refleksa (sijeno, dvìje, prìje)
← ě ispred j (si'emo, vi'e, smi'em, ni'e), ispred o ← -l (bióču:g, zrìo), u fleksionim nastavcima, te u nekim leksemama ispred Í (bíleg, bíležiti i sl.)

e: ← ę:
← ě: u sklopu refleksa (j)e: nastalog analogijom prema refleksu kratkog ě (mjè:sta:, mèʒe:da:, kòĺe:na:, nèʒe:ĺa:)
← ě: iza r u refleksu nastalom analogijom prema refleksu kratkog ě (vrè:ća:, mrè:ža:)

e ← ę
← ě(:) u sklopu (i)jekavskog refleksa (mjèse:c, pjèsma, vjètar, ćèra:m, śème, ćéta:, ʒèd, kóĺena, lìjek, sìjeno, vìjeka, móije)
← ě iza r (búbreg, vreténo, mrèža, trèba:, trèšńa), ali brjésti:ć, brjègovi, nastali prema brìjes, brìjeg.
← ě u pojedinačnim leksemama (zènica, celí:vati, obéćati, òzleda)

a: ← ə:

a ← ə
← ę u žàlac
← ě u óra || óras, órasi

o: ← -oo, zatim naekcentovano -ao i, nedosledno, neakcentovano -eo i -uo (sò:, vìto:, póso:, lègo:, mògo:, pòjo:, ùzo:, vèso:, débo:, kìso:, pored dóveo, póveo, kìseo; ví:kno:, pógino:, ali ízuo)

o ← -l na kraju sloga i reči

u: ← ǫ:
← ļ:

u ← ǫ
← ļ
← və̯-

### *3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j l Í r m n ń p b t d c s z č š ž k g/ potiču od odgovarajućih konsonanata ishodišnog sistema. Osim toga:

v ← ɣ̯ u zevu, prvenstveno na mestu nekadašnjeg /x/, po pravilu uz /u/ (rùvo, sú:va, búva pored búa)
← f (víti:Í, véńer i sl.)

j ← u sklopu (i)jekavskog refleksa ě(:)

Í ← lə̨j
← j u sekvenci labijal + ə̨j
← u sekvenci labijal+j (← ě) (ží:vÍeti, tr̨:pÍeti, svr̨:bÍeti)
← lj, jekavskim jotovanjem (Íèto, vóÍeti)

r ← ŕ

ń ← nə̨j
← nj jekavskim jotovanjem

f ← (u pozajmljenicama)
← (u onomatopejama)
← (retko) xv- u fal-

t ← ť u št́

d ← đ u žd́

c ← č u čr- i čr̨-

ć ← ť
← tə̨j
← jt u -jti
← tj u rezultatu jekavskog jotovanja (ćèra:m, šćèla, ali: tjeskóba, tjème || tème)
← c(v)j jekavskim jotovanjem (ćépenica, ćédilo, pored: cjevánica, cjéda:Íka; ćéta:, Ćétuła)

ǯ ← đ
← də̨j
← jd u oblicima glagola složenih od iti
← d(v)j u rezultatu jekavskog jotovanja (ǯève:r, ǯè, ǯèÍati, méǯed)

ś ← sə̨j (pàśi:, pròśa:k, śùtra)
← s(v)j jekavskim jotovanjem (śème, śedí:mo, śédok)

ź ← zə̨j (ìźutra; ovde je inače kòžÍi:)
← zj jekavskim jotovanjem (íźesti, íźelica)

ǯ ← (u pozajmljenicama i u orijentalnom sufiksu -ǯija)
← (u rezultatu asimilacije u ruskim konsonantskim grupama: ǯbù:n, ǯbù:ńe, vjèǯba, ǯánda:r, pored: žbù:n, žbù:ńe, žánda:r)

k ← x (v. 3.41)

g ← x (v. 3.41)

### *3.3. Prozodija*

Prozodijske osobine se izvode iz starosrpskohrvatskog dvoakcenatskog inventara (sistem A):

V̀: ← V̂ na prvom slogu odn. u jednosložnoj reči

V́: ← V̄ (prenošenjem ˋ ili ˆ na dug vokal prethodnog sloga)

V̀ ← V̏ na prvom slogu odn. u jednosložnoj reči

V́ ← V (prenošenjem " ili ⌒ na kratak vokal prethodnog sloga)

V: ← V̄
← V̂ sa kojeg je akcenat prenesen na prethodni slog

V ← V̆
← V̏ sa kojeg je akcenat prenesen na prethodni slog

### *3.4. Iščezavanje glasova*

3.41. Fonema /x/ iščezla je ili bez zamene (óću, ájde, là:d, sàrana, óra) ili je zamenjena sa /v/ (ùvo, ùveta, rùvo, sú:vo), zatim sa /k/ (kríšćanin, Krístos; na kraju reči kod 1. l. jednine aorista i imperfekta: vìʒ́ok, dàdok, umádii̯a:k, šćádii̯a:k) i sa /g/ (u zameničko-pridevskom Gpl: ńì:g, mà:li:g || mà:lijeg, tìjeg || tì:g, óvijeg || óvi:g).

3.42. U početnim konsonantskim grupama sastavljenim od ploziva i drugog opstruenta često je izgubljen prvi član (kò, čéla, tìca, zó:va, ʒ́è, ćé:rka || šćé:rka || šćè:r).

3.43. Konsonanti /t d/ iščezli su u finalnim grupama /st št zd/ (mà:s, bòle:s, vjèš, prìš; analoški prìšem, grò:z). Za sudbinu grupe /žd/ u istoj poziciji u materijalu nema leksičkog primera.

3.44. Sonant /j/ prilično često iščezava, pre svega u međuvokalskom položaju, posebno ispred vokala /i e/: dvóica, stói:, kóe:, làe:.

### *3.5. Metateza*

Metateza je izvršena u zameničkom korenu və̯s'- (svè, svàki:, tako i sàv).

SLOBODAN REMETIĆ

## PAKOVRAĆE (OLA 68)

Vredi opis za punkt 67 (Kriva Rijeka), sa sledećim razlikama:

1. U prvom redu zbog uticaja susednih govora i književnog jezika, češće kod predstavnika mlađe generacije, obični su i primeri sa ekavskim refleksom jata (dècu || đècu, mè:si: || mìjesi:). Upor. 3.1. i 3.2.

2. Uglavnom u govoru mlađe generacije kratki silazni akcenat se u dvosložnicama sa ultime na kratku penultimu često prenosi kao ˝ (žèna, sèstra, ali žéne:, sa séstro:m). Upor. 3.3.

3. Skraćivanje posleakcenatskih dužina je širih razmera nego u punktu 67. One se češće skraćuju iza silaznih nego uzlaznih, iza dugih nego kratkih akcenata. Isto tako, dužine su otpornije u zatvorenoj nego otvorenoj ultimi i u slogovima bližim akcentu (kùće Gsg. ali žéne:, rà:di ali nòsi:, dòzvo, ali sòbo:m, góvora:gu). Upor. 3.3.

SLOBODAN REMETIĆ

## GLIBOVAC (OLA 69)

Vredi opis za punkt 63 (Nemenikuće), sa sledećim razlikama:

1. Fonema /ʒ/ posvedočena je ne samo u oblicima 'buʒe, bu'ʒato nego i iza n (brò:nʒa, pe:n'ʒija), kao i u muškim imenima ʒí:la i ʒú:le. Upor. 1.22, 1.221, 2.21, 2.235, 3.2.

2. U materijalu izostaju primeri sa dugim uzlaznim akcentom na jednosložnicama. Upor. 2.32.

3. Pri prenošenju sa ultime na kratku penultimu nije uopšteno tzv. „kanovačko duljenje" (ú:nuk, vó:da, pó:rez, ó:na, té:le, siró:ta, kukú:ruz, slobó:da), pa se javlja i ' ('ženu, 'porez, 'selo, slo'boda, le'pota, vru'ćina). Upor. 2.33, 3.3.

4. Sasvim je retko skraćivanje ◠ na otvorenoj ultimi (u raspoloživom materijalu posvedočeno je samo u obliku se:'če). Upor. 2.35, 3.3.

5. I ovde je si'kira, ali je ved'rica (ne oseća se u govoru kao autohtona leksema; upor. 3.1). Retki su i „ikavizmi" u glagolskim oblicima: ži:'vili, 'vidili, pored češćih formi tipa ži:'veli, odle'teli, požu:'telo, posti:'dela se. Isto tako, prema gńí:zdo, grijó:ta, priko, ó:vdi, ó:ndi u punktu 63, ovamo je gńé:zdo, gre'ota, preko, ó:vdi || ó:vdè: || ó:vde, ó:ndi || o:ndè: || ó:nde. Upor. 3.1.

6. Leksički izuzetak sa ę → a u 3.1 ovde glasi 'žaovica.

7. Prisutno je i sažimanje sekvence -uo (akcentovane i neakcentovane): ogŗ:nò:, 'meto, s'kino, k'lisno. Upor. 3.1.

8. Sonant /n/ iza /k g/ a ispred prednjeg vokala davao je /ń/ i u primerima kao što su 'legńe, na'takńeš, 'nikńe, a naravno i u veoma rasprostranjenim oblicima kao gńí:li, g'ńetav, k'ńiga i sl. Upor. 3.2.

9. Metateza je vršena i u skupini zj (lò:jze, grò:jze, gvò:jze; otuda analoško gvoj'zeno). Pojava izostaje u 'kozja. Upor. 3.5.

SLOBODAN REMETIĆ

## KULA (OLA 70)

Vredi opis za punkt 83 (Bukovac), sa sledećim razlikama:

1. Prema zaɽ'ʒalo, zaɽ'ʒao u punktu 83, ovde je 'zaɽʒo, 'zaɽʒalo, što u strukturalnom pogledu ima isto značenje. Upor. 1.211.

2. Primetna je tendencija eliminisanja /ɽ(:)/ u susedstvu vokala: na vɽ̥:vu, vɽ̥:va, vro:và: || 'vɽova, pored: 'vɽovi, 'vɽovima. Upor. 2.12.

3. Prema p'raci u punktu 83, ovde je p'ɾajci, praj'ciju (otuda i praj'čara), ali je, kao i u punktu 83, icè:di, icè:pa. Upor. 2.226, 3.43.

4. Fonema /ʒ/ izostaje u primerima tipa ʒì:d (upor. 2.235 i 3.2), ali je posvedočena u ostalim kategorijama materijala navedenim u tima paragrafima, a osim toga i u nadimku ʒí:la (od Ivan).

5. Kratki akcenat dolazi na poslednjem slogu i u slučajevima kao ko'ʒa, ta'man, o'vam, o'nam, o'vud. Upor. 2.34, 3.3.

6. i:<—ě: u nekim fleksionim nastavcima (s onì: 'sedam že:nà:, od ovì:). Upor. 3.1.

7. i<—ě (dosledno) u komparativu prideva (sta'riịa, starì:), u imeničkim nastavcima (u 'vodi, u 'šumi, 'ženi) i u nekoliko leksema, obično pod posebnim glasovnim uslovima ('di, si'kira, ali ved'rica). Upor. 3.1.

8. Leksički izuzetak sa ę—> a u 3.1. pored 'žaoka ovde glasi i žà:vka.

DRAGOLJUB PETROVIĆ

# **RADOVIĆI** (OLA 71)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| i: | ə: | u: | | i | ə | u |
| e: | a: | o: | | e | a | o |

1.11. Funkciju silabema vrše i /r̥:/ i /r̥/.

1.111. Budući da [r̥:] i [r̥] mogu stojati iza vokala ako ih od njega deli granica između prefiksa i korenske morfeme (upor. 2.121), mora se priznati fonološki status toj granici ako se ne želi prihvatiti postojanje fonološke opozicije između neslogovnog [r] i kratkog neakcentovanog [r̥].

1.12. Pod uticajem književnog jezika mesto foneme /ə:/ najčešće se izgovara [a:], a mesto foneme /ə/ samo izuzetno [a].

### *1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | n |
| j | ĺ | | ń |

1.22. Opstruenti

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | ʒ | s | z |
| ć | ʒ́ | ś | ź |
| č | ǯ | š | ž |
| k | g | x | |

1.221. Fonema /x/ normalno se realizuje kao [x], ali sporadično i kao [ɣ] u sredini reči ('uɣo, š'nəɣa).

*1.3. Prozodija*

1.31. Fonološki su relevantni samo kvantitet i mesto akcenta.

1.32. Inventar prozodema obuhvata dugi i kratki akcenat, kao i neakcentovanu dužinu i kratkoću ('V: 'V V: V).

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizam*

2.11. Distribucija vokalskih fonema uglavnom je slobodna: svaka od njih u načelu može se javiti u početnom, središnjem i krajnjem položaju u reči. Izuzetak se tiče jedino foneme /ə(:)/, koja se sreće samo u medijalnom položaju.

2.12. Silabeme /r̥:/ i /r̥/ obično dolaze u središnjem položaju, a ređe u početnom (r̥'ži:) ili završnom ('ka:ŋkr̥). Uz to, za /r̥(:)/ važe, u načelu, ista ograničenja u odnosu prema konsonantima kao i za neslogovno [r] (upor. 2.2232).

2.121. Silabeme /r̥:/ i /r̥/ javljaju se po pravilu u konsonantskom susedstvu (r̥C-, Cr̥C, -Cr̥), a retki izuzeci tiču se pozicija u kojima se /r(:)/nalazi iza vokala na morfemskoj granici (zar̥:'ži:, za'r̥ʒa:la).

2.122. U reči može stajati samo jedan glas /r̥(:)/.

2.13. Zev se u nekim slučajevima uklanja kontrakcijom ili umetanjem /j/ odn. /v/.

*2.2. Konsonantizam*

2.21. Svi konsonanti, u principu, mogu se nalaziti u početnom, središnjem i završnom položaju u reči. Od ovoga se izuzimaju /ʒ ś ź/, za čije prisustvo u završnoj poziciji nema potvrda u materijalu, a za /ź/ ni u početnoj.

2.22. Konsonantske grupe

2.221. Nema sekvenci sastavljenih od dentalnog ploziva i afrikate.

2.222. Početna sonantna grupa moguća je samo ako je njen prvi član /v/ ili /m/.

2.223. Od brojnih drugih ograničenja u vezi sa sonantima izdvajamo samo nekoliko.

2.2231. Od svih konsonanata ispred /j/ mogu stajati jedino (ali ne i dosledno) /p b v m/, a nedostaju podaci o pojavi /j/ iza /r/ na morfemskoj granici.

2.2232. Fonema /r/ ne može da stoji iza /l Í n ń/ i iza afrikata (osim iza /c/: crije'vo).

2.2233. Sonanti /l Í/ načelno ne mogu stajati ni ispred ni iza palatalnih konsonanata i glavnine afrikata, kao ni iza /n ń/, ali za iscrpno osvetljavanje svih ograničenja nedostaje materijal.

2.2234. Opozicija između /n/ i /ń/ nema ispred /ć ʒ́/ i u nekim drugim položajima.

2.2235. Opozicija između /m/ i /n/ izostaje ispred labijala /p b v/, nedostaje materijal za sagledavanje pojave u vezi sa /f/ a delimično i u vezi sa nekim alveolarnim i dentalnim konsonantima (ko:n'šija || ko:m'šija, osənde'se:t). Ispred /k g/ namesto /n/ i /m/ ostvaruje se ŋ (=/n/): 'sijeŋka, s'la:ŋka, z na:ŋ-ga.

2.224. Konsonanti /s z c ʒ/ ne stoje ispred konsonanata iz grupe /č ǯ ć ʒ́ ś ź š ž ń Ĺ/.

2.2241. Mesto konsonanata /s z/ ispred /l n/ sporadično se pojavljuju /š ž/ (š'nəγa, š'lijep, ž'na:).

2.225. Dentalni plozivi ne dolaze kao unutrašnji članovi konsonantskih grupa čiji bi završni član bio konsonant koji nije /v/ ili /r/.

2.226. Jedine su finalne konsonantske grupe u domaćim rečima /st/, /št/, /zd/ (za /žd/ nedostaje leksička potvrda).

2.227. O sudbini konsonantskih grupa u pozajmljenicama iz stranih jezika ne može se govoriti zbog nedostatka materijala.

2.23. Pojedinačni konsonanti

2.231. Fonema /l/ realizuje se velarno osim u položaju ispred vokala prednjeg reda i ispred konsonanta, kad se realizuje palatalizovano.

2.2311. Sonant /l/ na kraju sloga ili reči samo je u pokojem slučaju vaspostavljen analogijom ('okru:gəl, s'ta:lno), dok je u pozajmljenicama redovno uklonjen (fe'rao, arse'nao, ča'kao).

2.232. Konsonant /x/ javlja se uglavnom dosledno u svim položajima u reči, a sporadično se, naporedo sa njim, sreće i [γ] (s'nəγa, o(d) st'raγa, m'la:dijeγ).

2.233. Konsonant /f/ prilično je redak, a sreće se u tuđicama (ka:'fa, for'tica) i u grupi *xv* (fa:'lit, 'fata:t).

2.234. Redak je konsonant /ǯ/, koji se pojavljuje najčešće u stranim rečima, ali ponekad i u slobodnoj varijaciji sa /ž/ ('ǯa:ńi:c || 'ža:ńi:c, 'bi:ǯ || 'bi:ž).

2.235. Konsonant /ʒ/ sreće se u retkim tuđicama ('ʒa:no, 'biʒa, bron'ʒi:n).

2.236. Foneme /ś ź/ sreću se, prva vrlo često a druga sasvim retko, u rezultatu novoga i jekavskog jotovanja.

*2.3. Prozodija*

2.31. I dugi i kratki akcenat mogu se naći u svim položajima u reči.

2.32. Neakcentovane dužine sreću se i ispred i iza akcenta. U prvom slučaju one se javljaju u slogu neposredno ispred akcenta (za tip sa dve predakcenatske dužine, koji je poznat u nekim obližnjim govorima, nema leksičkog primera), dok ih iza akcenta može biti i više od jedne.

2.33. Silabema ispred sekvence sonant+opstruent u domaćim rečima najčešće je duga (ma'ga:rca, 'o:vca), ali sporadično može biti i kratka (s'laŋka).

## 3. ISTORIJSKI IZVOD

### *3.1. Vokalizam*

Silabeme /i: i e: e a: a o: o u: u ə: ə ŗ: ŗ/ potiču od odgovarajućih vokala u ishodišnom sistemu. Osim toga:

i: ← ě: u nekim izolovanim oblicima (smi:'jali)

i ← ě: u sklopu ijekavskog refleksa ('sijeno)
← ě ispred j ('sijem), ispred -o ← -l ('donio), u fleksionim nastavcima

e: ← ę:
← ě: u sklopu refleksa (j)e: nastalog analogijom prema refleksu kratkog ě (m'je:sta:, 'meʒe:da:)
← e: iza /r/ analogijom prema refleksu kratkog ě (v're:ća:, m're:ža:)
← ě: u izolovanim oblicima (bje:'žali)

e ← ę
← ě(:) u sastavu (i)jekavskog refleksa (m'jesto, 'śeme, vrije'me)
← ě iza /r/ (t'reba:, re'čica)
← ě u pojedinačnim leksemama (ze'nica)

a: ← ə: ('da:n, 'ča:st, 'poča:st)

a ← ě u o'rax, o'rasi

o: ← oo (kontrakcijom)
← -əl (kontrakcijom)

o ← l na kraju sloga osim ispred j

u: ← ǫ:
← l̥:

u ← ǫ
← l̥
← vǫ̯-

### *3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j r l Í m n ń p b t d c s z č š ž k g x/ potiču od odgovarajućih konsonanata u ishodišnom sistemu. Osim toga:

j ← u sastavu refleksa ě(:)
← Ø u zevu, fakultativno, u sekvenci i(j)o sa o ← -l

r ← ŕ

Í ← lǫ̯j
← j u sekvenci labijal+ǫ̯j
← lj jekavskim jotovanjem

n ← m (pred dentalnim plozivima, afrikatama, strujnim opstruentima i velarima; upor. 2.2235)

ń ← nə̯j
← nj jekavskim jotovanjem

f ← (u pozajmljenicama)
← xv- u xval-, xvat-

t ← ť u šť

d ← ď u žď

c ← č u čr- i čr̥-

ʒ ← (u pozajmljenicama)

ć ← ť
← tə̯j
← jt u *-jti*
← tj jekavskim jotovanjem
← c(v)j jekavskim jotovanjem (proće'di:va:, će'tao)

ʒ́ ← ď
← jd u oblicima glagola složenih od *-iti*
← də̯j
← d(v)j jekavskim jotovanjem (me'ʒ́ed, 'ʒ́eca)

ś ← sə̯j (k'la:śe)
← s(v)j jekavskim jotovanjem (śe'dok, 'śeme)

ź ← zə̯j ('koźi:)
← zj jekavskim jotovanjem

ǯ ← (u pozajmljenicama)
← ž (fakultativno, upor. 2.234)

š ← s ispred (alveo)palatalnih konsonanata
← u grupama sn, sl (upor. 2.2241)

ž ← z ispred (alveo)palatalnih konsonanata
← u grupi zn (upor. 2.2241)

### *3.3. Prozodija*

Prozodijske osobine izvode se iz starosrpskohrvatskog dvoakcenatskog inventara (sistem A), koji u ovom govoru nije pretrpeo nikakve izmene.

### *3.4. Iščezavanje glasova*

Nema pojava koje bi zaslužívale pomena.

### *3.5. Metateza*

Metateza je izvršena u zamenićkom korenu və̯s'- (s've, s'vaki:, ali 'vəs).

DRAGOLJUB PETROVIĆ

# **REŽEVIĆI** (OLA 72)

Vredi opis za punkt OLA 74 (Njeguši), sa sledećim razlikama:

1) Foneme /ą:/ i /ą(:)/ sasvim izuzetno mogu se realizovati kao /a(:)/ (upor. 1.12).

2) Konsonant /x/ dosledno je uklonjen iz fonološkog sistema i zbog toga ne važe formulacije koje se tiču njegove sudbine u različitim tačkama opisa OLA 74 (upor. 1.221, 2.232). Zev koji je nastao gubljenjem /x/ uklonjen je umetanjem /v/ (s'nava, 'sova, k'ruva); u inicijalnoj poziciji /x/ je izgubljeno bez ikakve zamene ('rą:na, 'itą:r), dok se na kraju reči mesto /x/ sreće /f/ ili /k/ (g'rijef, g'luf; k'rą:vą:k, po:'ʒ́ok).

3) U grupi -Cr̥V /r̥/ je devokalizovano ('umąro:) (upor. 2.121).

4) Zev u grupi -ao (← -al)>-ą: (pi:'są:); ali -ąo (← -əl)>-o: (t're:so:) (upor. 2.13).

5) Sonant /m/ u nastavačkim formama na kraju reči zamenjuje se sa /n/ ('imą:n, ov'co:n, pu:'ton, ali 'dim, je:'čąm).

6) Zvučni opstruenti i sonant /v/ obezvučavaju se na kraju reči (p'rak, žg'lijep, p'rasą:t, p'raf), ali izgleda da ta pojava nije sasvim dosledna ('oro:g 'Aquila', g'rozd, 'dąžd).

7) Mesto sonanta /l/ na kraju sloga u pozajmljenicama redovno se pojavljuje [o] (lan'cuo, ko'na:o, te'meo, a tako je i za:'bio). Upor. 2.2311.

8) Konsonant /f/ ne zamenjuje se sonantom /v/ (fa'ǯo:la, ofi'cijer, 'fata:t, 'fa:la — upor. 2.233 i 3.2).

9) Nema potvrda za pojavu /ǯ/ mesto /ž/ (upor. 2.234).

DRAGOLJUB PETROVIĆ I DRAGO ĆUPIĆ

# GORANA (OLA 73)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

1.11. Akcentovani

| | |
|---|---|
| i: u: | i u |
| e: o: | e o |
| ą: ą: | ą a |

1.12. Neakcentovani

i u
e o
ą ą
a

1.13. Funkciju silabeme vrše i /r̥:/ i /r̥/.

1.131. Fakultativno se u funkciji silabeme može naći i /l̥/ posle vokalske redukcije ('masl̥na), ali materijal ukazuje na činjenicu da je pojava vrlo ograničena

1.14. Fonema /e:/ fakultativno se realizuje kao [ę], [e:i], [ie:], [iię], dok se /o:/ ostvaruje kao [o̯:], [uo] i sl.

1.141. Umesto /ą:/ i /ą/ relativno često se izgovara [a(:)].

1.142. Pod uticajem književnog jezika foneme /ą:/ i /ą/ sporadično se realizuju kao [a(:)].

1.1421. Neakcentovano /ą/ sporadično se realizuje kao [e], ali se iz raspoloživog materijala domašaj pojave ne može sasvim jasno sagledati (skaka'l'ec, 'mozek, 'kašel', v'jeter, s'tarec, g'łą:den).

1.143. Pod uslovima koji se ne mogu precizno odrediti fonema /a(:)/ realizuje se kao [ą] (k'rą:i̯, 'pąprot, dą'ruię).

*1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | ł | r | n |
| j | l' | | ń |

1.211. Sonanti /j/ (=[i̯]) i /v/ vrlo često izgovaraju se reducirano ili potpuno iščezavaju (up. 3.42, 3.43).

1.212. Budući da se [r̥:] i [r̥] ne mogu svesti na alofone neslogovnog [r], najcelishodnije je smatrati kratko neakcentovano [r̥] članom istog podsistema u kojem se nalaze i dugi odnosno akcentovani tipovi /r̥/, a [r] interpretirati kao alofonu kratkog neakcentovanog /r̥/ koja se javlja u susedstvu vokala. S obzirom na to, međutim, da se [r̥] sreće u oblicima kao 'u‿r̥ke, nar̥‿'vr̥ga i sl., mora se operisati pojmom fonološki relevantne morfološke granice ukoliko se ne želi prihvatiti shvatanje da su /r/ i /r̥/ dve foneme.

1.22. Opstruenti

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | ʒ | s | z |
| ć | ʒ́ | ś | ź |
| č | ǯ | š | ž |
| k | g | | |

1.221. Foneme /č ǯ š ž/ mogu imati neznatno palatalizovanu realizaciju [č' ǯ' š' ž'].

1.222. Foneme /ź/ /ǯ́/ i /ʒ́/ prilično su retke, pri čemu treba reći da se /ʒ́/ najčešće sreće u slobodnoj varijaciji sa /ź/.

1.223. Foneme /ć/ i /ʒ́/ realizuju se s oslabljenom frikacijom, kao [t́], [d́].

*1.3. Prozodija*

1.31. Sve silabeme u sistemu mogu biti duge i kratke, sem /l̥/ koje je uvek kratko (up. 1.131).

1.32. Fonološki su relevantni samo kvantitet i mesto akcenta.

1.321. U načelu, dugi slog automatski je akcentovan. Međutim, fakultativno se sreće i vanakcenatski kvantitet, mada se u ograničenosti pojave može naći osnova za zaključak da se tu radi o novijem uticaju susednih govora u kojima je taj kvantitet dosledno očuvan.

## 2. DISTRIBUCIJA

### *2.1. Vokalizam*

2.11. Distribucija vokalskih fonema relativno je slobodna: svaka se od njih može javiti u početnom, središnjem i završnom položaju u reči, a takođe i ispred i iza svakog konsonanta. Jedini izuzetak tiče se foneme /ą(:)/, za koju nema potvrda za inicijalnu poziciju.

2.12. Silabeme /r̥:/ i /r̥/ sreću se u inicijalnom i medijalnom položaju. Uz to, za njih ne važe ista ograničenja u odnosu prema konsonantima kao i za neslogovno [r] (up. 2.2332).

2.121. Silabeme [r̥:] i [r̥] dolaze između dva konsonanta i na početku reči ispred konsonanta. U oblicima tipa 'umro, 'zapro /r/ je neslogovno, ali nova formacija tipa 'u‿r̥kɛ || 'u:‿r̥ke pokazuje da se /r̥/ može pojaviti i iza vokala (up. 1.212).

2.122. U građi nema potvrda za pojavu više od jednog /r̥(:)/ u reči.

2.13. Neakcentovani kratki vokali u sekvencama *re*, *ri*, *li*, fakultativno se gube (pr̥'łas, pr̥'ľika, 'masl̥na).

2.14. Zev se u mnogim slučajevima otklanja kontrakcijom, a ponekad umetanjem /j/ ili /v/. Jasna pravila kojima se to reguliše, međutim, ne mogu se formulisati.

### *2.2. Konsonantizam*

2.21. Svi sonanti sem /v/ i bezvučni konsonanti mogu se naći u svim položajima u reči, s izuzetkom /ś/ koje se ne sreće u završnoj poziciji.

2.22. Zvučni opstruenti mogu se naći u inicijalnom i središnjem položaju u reči, dok su u finalnoj poziciji dosledno obezvučeni. Posebno stoji /ź/, za koje nema potvrda ni u inicijalnoj poziciji.

2.23. Konsonantske grupe

2.231. Nema sekvenci sastavljenih od dentalnog ploziva i afrikate.

2.232. Početna grupa dvaju sonanata moguća je samo ako je njen prvi član /v/ ili /m/.

2.233. Od brojnih drugih ograničenja u vezi sa sonantima treba istaći sledeće pojedinosti:

2.2331. Od konsonanata ispred /j/ sreću se često jedino labijalni, ali neprevreli procesi u jotovanju dovode do sporadične pojave /j/ i iza drugih opstruenata ('l'i:stje || 'l'i:šće, 'kozjak || 'koźak, s'jemen || 'śemen, iz'jede || i'źede). Fonema /j/ ne može se sresti iza /ž/ ('oruže, 'podnože, 'boži, v'ra:že).

2.2332. Sonant /r/ ne može da stoji iza /ł l' n ń/ i iza afrikata (osim /c/). Za /r̥(:)/, međutim, takva ograničenja ne važe iza /ʒ c/ ('cr̥n, 'ʒr̥:nąk).

2.2333. Sonanti /ł l'/ ne mogu, načelno, stajati uz palatalne konsonante i glavninu afrikata, kao ni iza /n ń/. Jedini značajniji izuzetak tiče se oblika tipa 'duž'l'i, š''łe:p, ali za iscrpno osvetljavanje svih ograničenja nedostaje materijal.

2.2334. Opozicije između /n/ i /ń/ nema ispred /ś ź/ i u nekim drugim položajima.

2.2335. Opozicija između /m/ i /n/ izostaje ispred labijala /v b p/, a nedostaje materijal za sagledavanje pojave u vezi sa /f/, kao uostalom i u vezi sa nekim alveolarnim i dentalnim konsonantima (up. 'pa:ntim, ali 'jemčovi).

2.234. Konsonanti /s z c ʒ/, po pravilu, ne stoje ispred konsonanata iz grupe /č ǯ ć ǵ ś ź š ž ń l'/. Retki su izuzeci tipa 'gozǵe, 'li:sće.

2.235. Dentalni plozivi ne dolaze kao unutrašnji članovi konsonantskih grupa čiji bi završni član bio konsonant koji nije /r/ ili /v/.

2.236. Početne grupe sastavljene od ploziva i drugog opstruenta vrlo su retke (t'ke: pored 'tica, 'čela, 'ći 'kći', 'cuje 'psuje', če'nica, 'ge 'gde', 'ko — up. 3.44).

2.237. Dentalni plozivi ne dolaze ispred afrikata, a ni kao unutrašnji članovi konsonantskih grupa čiji bi završni član bio konsonant koji nije /r/ ili /v/.

2.238. Od završnih konsonantskih grupa u domaćim rečima sreću se samo /st št/, ali ni one, izgleda, nisu dosledne ('dąšt, g'rost, pored 'dąš, g'ro:s).

2.239. U tuđicama, naročito onima koje su primljene iz albanskog jezika, mogu se javiti i konsonantske grupe koje probijaju pomenuta ograničenja, ali se zbog nepotpunosti materijala o njima ne može govoriti.

2.24. Pojedinačni konsonanti

2.241. Na kraju sloga ili reči sonanti /ł l'/ pojavljuju se često i u stranim i u domaćim rečima, gde su foneme /ł l'/ vaspostavljene analogijom (up.: k'ri:l'co, 'de:l'ba, 'kol'čovi, 'posąl'; 'a:łva, sułtą:n, 'čą:łma i sl.).

2.242. Konsonant /x/ izgubljen je iz fonološkog sistema, pri čemu se u finalnoj poziciji mesto njega najčešće sreće [k] ('vr̨:k, a'rak, 'rekok, śe'ǵą:k) (up. 3.41).

2.243. Konsonant /f/ sreće se relativno često, posebno u stranim rečima. U grupi *xv* je fa'tat, fa'l'it. Mesto x/v na kraju reči je /f/ ('duf, g'łu:f, ńe'gof, 'mr̨tąf). Redovno je 'vo:f, 'so:f, ra'so:f.

2.244. Konsonant /ǯ/ je redak i sreće se jedino u stranim rečima ('ǯą:mija, 'ǯabe, na'ǯak).

2.245. Konsonant /ʒ/ sreće se najčešće u slobodnoj varijaciji sa /z/ (ʒe'l'en, ʒ'vono, 'ʒi:ma, 'ʒr̨no, 'br̨ʒo), ali i u rezultatu stapanja u grupi /dz/ (na ʒo:rnik), a u stranim rečima najčešće uz sonante /n ł/ (bron'ʒi:n, fał'ʒo:ra). U sistemi oblika redovan je odnos a'rak — a'raga — a'raʒi i sl.

2.246. Foneme /ś ź/ sreću se, prva nešto češće nego druga, u rezultatu novog i jekavskog jotovanja ('śutra, k'ła:śe, 'śeć, 'kožak, i'źest), a sporadično u proklitičkim spojevima ('ś‿enim) ili asimilacijom u konsonantskim grupama ('l'i:śće, g'rożǵe).

*2.3. Prozodija*

2.31. Glavnina prozodijskih tipova navedenih u t. 1.3. može se kombinovati sa svakom od postojećih silabema. Izuzeci se tiču silabeme /ą̣/, koja se ne može pojaviti pod akcentom, i /ł̣/, za koju postoji potvrda samo u postakcenatskoj poziciji ('masł̣na).

2.32. Dugi akcenat može se naći u svim položajima u reči, a kratki je isključen jedino iz otvorene ultime.

2.33. Duge silabeme su u načelu automatski akcentovane, a sporadična pojava neakcentovanog kvantiteta biće novijeg porekla (up. 1.321).

2.331. U nizu primera izostaje očekivana dužina silabeme ispred sekvence S + O (up. 'o:vca ali 'ovcom, bo'bo:vnik ali s'łamka).

2.332. Nejasni su neki, prilično brojni, slučajevi u kojima se sreće dugi akcenat mesto očekivanog kratkog ('ją:buka, 'pą:zuvo, 'me:l'u, 'če:l'e, 'mą:ćeva, 'l'ą:že, 'bą:čvar i sl.).

## 3. ISTORIJSKI IZVOD

*3.1. Vokalizam*

Silabeme /i: i e: e a o: o u: u ę̣: ę̣/ potiču od odgovarajućih vokala u ishodišnom sistemu. Osim toga:

i ← ě (nedosledno) ispred j (top'l'iji ali s'tarl'i, 'gi je ali 'ge si), u fleksionim nastavcima: imeničkim ('ženi), glagolskim (pose'dio, ve'l'io); u prefiksu prě- (pri'pą:); u predlogu prid (pri-vo'loma); u izolovanim leksemama (v'rića)

e: ← ę
← ě:

e ← ę
← ě iza r (v'remena, stare'šina, s'reo), u nekim izolovanim leksemama i njihovim oblicima (s'mejasmo se, dode'jak, dode'jaće; 'čovek; 'zenica || 'ʒenica; ce'l'it || ceł'nut)
← e u sekvenci je kao refleksu ě (v'jetar, śe'ʒeo, vo'l'eo)
← ə sporadično (skaka'lec, če'šel')

a ← ě u reči a'rak, pl. a'raʒi
← ę u ja'zik, ja'gul'a (mesto *žaoka* obično je 'igla)

ą: ← ə:
← a u pojedinačnim primerima (upor. 1.143)
← sažimanjem -ąo, sporadično (do'šą:)

ą ← ə
← a u pojedinačnim slučajevima (upor. 1.143)

ą: ← a:
← a: sažimanjem -ao, sporadično (kre'pą:)

ą ← a: skraćivanjem u vanakcenatskoj poziciji

ę ← posle vokalskih redukcija (pę'łas, pę'l'ika, 'u ę̄rke, ę̄'cegovina, pę̄'ceła) ili redukcije /v/ ('naę̄ 'navrh')

o: ← oo

o ← l na kraju sloga, osim ispred j

u: ← ǫ:
← ł̄:

u ← ǫ
← ł̄
← və̄-

ł ← posle vokalske redukcije, retko ('masłna)

3.11. Osim toga, svi kratki vokali postajali su od odgovarajućih dugih skraćivanjem u vanakcenatskim pozicijama.

*3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j r m n ń p b t d c s z š č ž k g/ potiču od odgovarajućih konsonanata ishodišnog sistema. Osim toga:

v ← ⱺ u zevu, prvenstveno na mestu nekadašnjeg /x/, po pravilu uz /u/ ('mua 'muva' ali i 'sova, s'nąva)

r ← ŕ

j ← ⱺ u zevu, fakultativno, u sekvenci i(j)o sa o ← l
← ć na kraju reči (po'moj)
← ʒ́ ('po:j — imperativ)

ł ← ispred a, o, u ili suglasnika — sporadično, izuzetno ispred e, i, ą

l' ← lə̄j
← lj u procesu jekavskog jotovanja
← l pred vokalima prednjeg reda i sekundarno na kraju sloga
← j u sekvenci labijal + ə̄j

ń ← nə̄j
← nj u procesu jekavskog jotovanja

f ← (u onomatopejama)
← (u pozajmljenicama)
← v desonorizacijom na kraju reči
← xv u fal-, fat-

ŧ ← ť u šť

d ← đ u žđ

c ← č u čr- i čr̥-

ʒ ← z (up. 2.245)
← (u pozajmljenicama)
← dz (na'ʒo:rnik)

ć ← t́
← jt u -jti
← tǫj
← tj u procesu jekavskog jotovanja ('ćerat, k ćeo)

ʒ́ ← jd, dǫj
← d(v)j jekavskim jotovanjem (me'ʒ́et, ʒ́e'tić)

ś ← sǫj
← s(v)j jekavskim jotovanjem (ś'e'dok, 'śever)

ź ← zǫj
← zj jekavskim jotovanjem (i'źest, i'źede)

ǯ ← (u pozajmljenicama)

k ← x, obično na kraju reči

g ← x, obično u sredini reči

3.21. Osim toga, svi bezvučni konsonanti na kraju reči nastali su obezvučavanjem odgovarajućih zvučnih konsonanata, kao i /f/ od /v/.

### *3.3. Prozodija*

3.31. Prozodijske osobine izvode se iz starosrpskohrvatskog dvoakcenatskog sistema (sistem A):

V: ← od dugog akcenta na svim slogovima u reči
← od dužine na penultimi na koju je prenesen kratki akcenat sa otvorenog krajnjeg sloga

V ← od kratkog akcenta na svim slogovima sem otvorenog krajnjeg
← od kratkoće na penultimi na koju je prenesen kratki akcenat s otvorene ultime

V ← V
← na otvorenom krajnjem slogu s kojeg je prenesen kratki akcenat
← V: skraćivanjem neakcentovanih vokala

### *3.4. Iščezavanje glasova*

3.41. Konsonant /x/ izgubljen je iz sistema, a mesto njega pojavljuju se /k/, /g/, /v/ ili /ɸ/ (up. 2.242).

3.42. Sonant /v/ ima oslabljenu artikulaciju i često se gubi, naročito u intervokalskoj poziciji (gła'ica, I'vanoić, g'roboe, p'rao) i u sklopu nekih konsonantskih grupa (s'tal'a, g'łą:ńa, 'łą:s, g'ri:na; o'dena; mr̥'ko:ski; 'sekąr,

śe'dok; b'rasto; b'rita; s'moka, goz'deni itd.). Poznato je i gubljenje toga glasa u inicijalnoj poziciji pred zadnjim vokalom ('ukoi 'vukovi', uko'lak, 'o:f 'vo', 'osąk).

3.43. Sonant /j/ gubi se u intervokalnom položaju (b'roim, s'voe; u'zimau), ispred konsonanta u sredini reči (za'miše, ʒe'voka), a nešto ređe i na kraju reči u oblicima imperativa (ne'mo:, pro'l'i:). Treba, međutim, reći da se o nekoj doslednosti u svim ovim pojavama ne može govoriti.

3.44. U početnim konsonantskim grupama sastavljenim od ploziva i drugog opstruenta najčešće je izgubljen prvi član (up. 2.236).

3.45. Grupe dn, dń svode se na sonant ('jena, 'ʒą:ńi).

3.46. Grupe /str, zdr, ždr, stv/ uprošćene su gubljenjem dentalnog ploziva (s'rą:na, oz'ravio, žre'bąc, s'vą:r), mada se sporadično može sresti i obrnuta pojava (st'reća).

### *3.5. Metateza*

Metateza je izvršena u zameničkom korenu vąs'-: s'vi, s'vaki, ali 'vąs, kao i u imenica tipa: 'nąfće 'naćve', 'notąk, gen. 'notka itd.

PAVLE IVIĆ I DRAGOLJUB PETROVIĆ

# NJEGUŠI (OLA 74)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

| | | | |
|---|---|---|---|
| i: | u: | i | u |
| e: | o: | e | o |
| ą: | ą: | ą | a |

1.11. Funkciju silabema vrše i /r̥:/ i /r̥/.

1.111. Budući da [r̥:] i [r̥] mogu stojati iza vokala ako ih od njega deli granica između prefiksa i korenske morfeme (upor. 2.121), mora se priznati fonološki status toj granici ako se ne želi prihvatiti postojanje fonološke opozicije između neslogovnog [r] i kratkog neakcentovanog [r̥].

1.12. Pod uticajem književnog jezika mesto fonema /ą: ą ą:/ često se izgovara [a(:)].

### *1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | n |
| j | ĺ | | ń |

1.211. Sonanti /j/ i /v/ u nekim položajima izrazitije se reduciraju. O njihovom iščezavanju upor. 3.41.

1.22. Opstruenti

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | ʒ | s | z |
| ć | ʒ́ | ś | ź |
| č | ǯ | š | ž |
| k | g | x | |

1.221. Fonema /x/ realizuje se kao [x] ili kao [ɣ], a često se mesto nje pojavljuju i [ʔ] i [k].

*1.3. Prozodija*

1.31. Fonološki su relevantni samo kvantitet i mesto akcenta.

1.32. Inventar prozodema obuhvata dugi i kratki akcenat, kao i neakcentovanu dužinu i kratkoću ('V: 'V V: V).

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizam*

2.11. Distribucija vokalskih fonema relativno je slobodna: svaka od njih, načelno, može da stoji u početnom, središnjem i završnom položaju u reči, a takođe i ispred i iza svakog konsonanta. Izuzetak se tiče jedino foneme /ą/, za čiju inicijalnu i finalnu poziciju nema potvrda, a nisu jasna ni ograničenja koja se tiču njenog konsonantskog susedstva.

2.12. Silabeme /r̥:/ i /r̥/ sreću se u svim položajima u reči, mada treba reći da se, na osnovu raspoloživog materijala, ne vidi jasno sudbina te foneme u završnoj poziciji. Naime, pored forme 'vr̥, običniji je, izgleda, fonetizam 'vr̥:x || 'vr̥:g.

2.121. Silabeme /r̥:/ i /r̥/ najčešće dolaze između dvaju konsonanata, ali i na početku reči ispred konsonanta ('r̥ʒa, 'r̥žaną: s'lama), kao i ispred vokala ('umr̥o:), mada se iz materijala ne može jasno sagledati odnos likova 'umr̥o: i 'umąro:.

2.122. U reči može stajati samo jedan glas /r̥(:)/.

2.13. Zev je u mnogim slučajevima uklonjen kontrakcijom ('dą:, u'siją:, t're:są:) ili umetanjem /j/ ('bijo).

*2.2. Konsonantizam*

2.21. Svi konsonanti mogu se, u principu, nalaziti u početnom, središnjem i završnom položaju u reči. Od ovoga se izuzimaju /ʒ ś ź/, za čije prisustvo u završnoj poziciji nema materijala, a za /ʒ ź/ ni u početnoj poziciji.

2.22. Konsonantske grupe

2.221. Nema sekvenci sastavljenih od dentalnog ploziva i afrikate.

2.222. Početna grupa dvaju sonanata moguća je samo ako je njen prvi član /v/ ili /m/.

2.223. Od brojnih drugih ograničenja u distribuciji sonanata izdvajamo samo nekoliko.

2.2231. Jedini konsonanti za koje materijal potvrđuje da se mogu nalaziti ispred /j/ jesu /p b v m/. Doduše, nedostaju iscrpni podaci o pojavi /j/ iza /r/ na morfemskoj granici (redovno je pri:'more, ali nema potvrda za tip *javorje*).

2.2232. Sonant /r/ ne može da stoji iza /l Ĺ n ń/ i iza afrikata (osim iza /c/: c'rijeva).

2.2233. Sonanti /l Ĺ/ načelno ne mogu stajati ni ispred ni iza palatalnih konsonanata (i nekih afrikata), kao ni iza /n ń/, ali za osvetljavanje svih ograničenja nedostaje materijal.

2.2234. Opozicije između /n/ i /ń/ nema ispred /ć ǵ/ i u nekim drugim položajima.

2.2235. Opozicija između /m/ i /n/ neutralizuje se u korist /m/ ispred labijala, /v b p/ (nedostaje materijal za sagledavanje pojave u vezi sa /f/), a u korist /n/ ispred dentala ('pa:nti:, osande'se:t, 'mo:nci). Ispred k javlja se [ŋ] (= /n/) : 'taŋka, 'mo:ŋka; za situaciju ispred /g/ u građi nema primera.

2.224. Konsonanti /s z c ʒ/ ne stoje ispred konsonanata iz grupe /č ǯ ć ǵ ś ź š ž ń Ĺ/.

2.2241. Mesto /s z/ ispred /l n/ često se izgovara /š ž/ (š'lijep, ž'li:, š'nąxa, ž'ną:m).

2.225. Dentalni plozivi ne dolaze kao unutrašnji članovi konsonantskih grupa čiji bi završni član bio konsonant koji nije /v/ ili /r/.

2.226. Jedine su finalne konsonantske grupe u domaćim rečima /st/, /št/, /zd/ (za /žd/ nedostaje materijal), ali se i one sreću samo sporadično, možda pod uticajem prilika u književnom jeziku.

2.227. O sudbini konsonantskih grupa u pozajmljenicama ne može se govoriti zbog nedostatka materijala.

## 2.23. Pojedinačni konsonanti

2.231. Pred vokalima zadnjeg reda fonema /l/ realizuje se velarno, dok se pred vokalima prednjeg reda realizuje kao [l'] (upor. 'koła, 'koło, 'łuk, ali: 'l'eb, ko'l'ima, 'ko:l'a:).

2.2311. Sonant /l/ na kraju sloga i reči javlja se samo ponekad, vaspostavljen analogijom ('topąl, 'pa:lca, pored 'okru:gą:). Za određivanje sudbine toga glasa u stranim rečima u datoj poziciji nedostaje pouzdan materijal.

2.232. Konsonant /x/ javlja se u svim položajima u reči, ali se vrlo često, u istim pozicijama, paralelno realizuje i kao [ɣ] ili se zamenjuje sa [g] ('muxa||'muɣa, 'jaxą: || 'jaɣą: || 'jagą:, st'rega || st'reɣa, 'nosą:gu || 'nosą:ɣu, b'jegu: || b'jeɣu:). U inicijalnom položaju obično je ɣ'rą:na, ali i x'lą:dąn, dok je na kraju reči /x/ uglavnom sačuvano sa normalnom realizacijom, posebno u Gpl (kri:'lą:x || kri:'lą:x), ali u pojedinim slučajevima srećemo se i sa realizacijom [ɣ] (ko:'zą:ɣ) i zamenom sa /k/ (ko'ǯuk).

2.233. Konsonant /f/ prilično je redak, a sreće se u nekim tuđicama (frume'ti:n, 'ka:fa), mada se i u njima običnije supstituiše fonemom /v/ (va'šisti, 'višek, ovi'cijer, va'ǯo:la, p'rovesor). Takav je, uglavnom, slučaj i sa grupom xv- ('va:li: se, ali 'fata:). Fonema /f/ sreće se mesto inicijalnog /v/ i u nekim posebnim slučajevima ('fene:, fre'sina, pored 'vene: v'rijes, ali uvek 'fe:ne 'vene' Pl subst.). Za potpunije osvetljavanje ovog problema, međutim, nema dovoljno materijala.

2.234. Redak je i konsonant /ʒ́/, koji se pojavljuje najčešće u stranim rečima (ʒ́ą:'mija, 'ʒ́ą:da, 'ʒ́andą:ri), ali ponekad i u slobodnoj varijaciji sa /ž/ (ko'ʒ́uk, pored običnijeg ko'žuk).

2.235. Fonema /ʒ/ u materijalu je potvrđena samo u leksemi 'biʒa i izvedenici bi'ʒi:n.

2.236. Foneme /ś ź/ sreću se, prva vrlo često a druga sasvim retko, u rezultatu novoga i jekavskog jotovanja, sporadično i u prokllitičkim spojevima (ś-e'no:m, iź-e'ne:).

*2.3. Prozodija*

2.31. Sve akcentovane silabeme, i duge i kratke, mogu se u načelu javiti u svim položajima u reči. Jedini izuzetak tiče se uklanjanja kratkog akcenta iz otvorenog krajnjeg sloga ('Pe:ro, 'sestra), ali se u enklizi ponekad može čuti i doš'la‿je i sl.

2.32. Duge neakcentovane silabeme sreću se i ispred i iza akcenta, pri čemu se u prvom slučaju njihova distribucija ograničava na položaj neposredno ispred akcenta, dok ih iza akcenta može biti i više od jedne.

2.33. Silabema ispred sekvence sonant + opstruent u domaćim rečima najčešće je duga ('mo:ŋka, 'o:vca, Šti'ro:mni:k).

## 3. ISTORIJSKI IZVOD

*3.1. Vokalizam*

Silabeme /i: i e: e a o: o u: u ṛ: ṛ/ potiču od odgovarajućih vokala u ishodišnom sistemu. Osim toga:

i: ← ě: u izolovanim primerima — smi:'jali)

i ← ě: u sklopu ijekavskog refleksa ('sijeno)
← ě ispred j ('sijem), ispred o ← -l ('donio), u fleksionim nastavcima

e: ← ę:
← ě: u sklopu refleksa (j)e: nastalog analogijom prema refleksu kratkog ě (m'je:stą:x, 'meʒ́e:dą:x)
← ě: iza /r/ analogijom prema refleksu kratkog ě (v're:ćą:x, m're:žą:x)

e ← ę
← ě u sastavu ijekavskog refleksa (m'jesto, 'ʒ́eca, 'sijeno)
← ě iza /r/ (t'reba:, re'čica)
← ě u pojedinim leksemama (ze'nica, celi:'vat, 'leb)

ą: ← ə:
← -əl- u 'zą:va, do'šą:

ą ← ə
a ← ę u 'žaląc, 'žaoka
← ě u o'rax
ą: ← a:
← -ao ('dą:, p'laką:)
o: ← -oo (kontrakcijom)
o ← l na kraju sloga osim ispred j
u: ← ǫ:
← l̥:
u ← ǫ
← l̥
← və̯-

*3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j l ĺ r m n ń p b t d c s z č š ž k g x/ potiču od odgovarajućih konsonanata ishodišnog sistema. Osim toga

j ← u sastavu refleksa ě(:)
← ϑ u zevu, fakultativno, u sekvenci i(j)o sa o ← -l
ĺ ← lə̯j
← j u sekvenci labijal + ə̯j
← j u sekvenci labijal + j (← ě)
← lj jekavskim jotovanjem
r ← ŕ
n ← m ispred dentala i velara
ń ← nə̯j
← nj jekavskim jotovanjem
f ← (u pozajmljenicama)
← xv- u xvat-
← v supstitucijom
t ← ť u šť
d ← ď u žď
c ← č u čr- i čr̥-
ʒ ← (u retkim pozajmljenicama — upor. 2.236)
ć ← ť
← tə̯j
← tj jekavskim jotovanjem
← jt u *-jti*
← c(v)j jekavskim jotovanjem (će'dilo, će'tala)
ʒ́ ← ď
← də̯j
← d(v)j jekavskim jotovanjem ('ʒ́eca, me'ʒ́ed)
← jd u oblicima složenim od *iti*

ś ← sǫj ('pǫśi:)
← s(v)j jekavskim jotovanjem ('śeme, śe'dok)

ź ← zǫj ('koźi:)
← zj jekavskim jotovanjem

ǯ ← (u pozajmljenicama i u pozajmljenom formantu -ǯija)

š ← s ispred (alveo)palatalnih konsonanata
← s u grupi sn, sl (upor. 2.2241)

ž ← z ispred (alveo)palatalnih konsonanata
← z u grupama zn, zl (upor. 2.2241)

k ← x (upor. 2.232)

g ← x (upor. 2.232)

### *3.3. Prozodija*

3.31. Prozodijske osobine izvode se iz starosrpskohrvatskog dvoakcenatskog inventara (sistem A):

'V:← ◠
← ˋ prenesenog s otvorene ultime na dugu penultimu

'V ← na svim slogovima sem na otvorenoj ultimi
← ˋ prenesenog s otvorene ultime na prethodni slog

V: ← V̄

V ← V̆
← (na otvorenoj ultimi s koje je prenesen ˋ akcenat na prethodni slog).

### *3.4. Iščezavanje glasova*

3.41. Sonanti /v/ i /j/ prilično često iščezavaju u međuvokalskom položaju (Po-'poići, Dubo'i:k, da◡se◡nakon'čau 3. Pl praes.), /j/ ponekad i na kraju sloga (ne◡'da:, ne◡'da:te imperativ).

3.42. U početnim konsonantskim grupama sastavljenim od ploziva i drugog opstruenta u nekim primerima izgubljen je prvi član ('tica, 'śe, 'ko, še'nica).

3.43. Konsonanti /t d/ obično su ispali u finalnim grupama /st št zd/: 'mą:s, v'ješ, g'ro:z (za žd nema primera u materijalu). Ređe se ipak čuju oblici kao 'po:st, v'ješt, g'ro:zd, vaspostavljeni analogijom ili pod uticajem književnog jezika.

### *3.5. Metateza*

Metateza je izvršena u zameničkom korenu vǫs'-: s've, s'vaki:, ali 'vąs.

PAVLE IVIĆ I DRAGOLJUB PETROVIĆ

# GOLUBOVCI (OLA 75)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

| | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| i: | | | u: | | | i | | | u |
| | e: | | o: | | | | e | | o |
| | | a: | | | | | | a | |

1.11. Funkciju silabema vrše i /r̥:/ i /r̥/. Na osnovu raspoloživog materijala, međutim, stiče se utisak da se /r̥:/ fakultativno skraćuje.

### *1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | ł | r | n |
| j | l' | | ń |

1.211. Sonanti /j/ i /v/ u nekim položajima izrazitije se reduciraju. O njihovom iščezavanju upor. 3.43, 3.44.

1.212. Ukoliko se ne želi priznati fonološki relevantan status morfemskoj granici ispred -o u obliku radnog prideva m. r. (čemu se protivi nizak morfološki rang te granice), mora se prihvatiti zaključak da neslogovno /r/ stoji u opoziciji prema kratkom neakcentovanom /r̥/. (Upor. 2.121).

1.22. Opstruenti

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | ʒ | s | z |
| ć | ʒ́ | ś | ź |
| č | ǯ | š | ž |
| k | g | x | |

1.221. Foneme /ʒ/ i /ź/ sreću se samo u ponekoj izolovanoj leksemi.

1.222. Fonema /x/ takođe je retka, a realizuje se kao [ɦ] i, pod posebnim uslovima, kao [ɣ] (upor. 2.243).

*1.3. Prozodija*

1.31. Sve silabeme u sistemu mogu biti duge i kratke. Jedini izuzetak tiče se nejasnih prilika u vezi sa /r̥(:)/ (upor. 1.11).

1.32. Osim kvantiteta fonološki je relevantno samo mesto akcenta.

1.33. Inventar prozodema obuhvata dugi i kratki akcenat, kao i neakcentovanu dužinu i kratkoću ('V: 'V V: V).

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizam*

2.11. Distribucija vokalskih fonema relativno je slobodna: svaka od njih može se u načelu javiti u početnom, središnjem i završnom položaju u reči, a takođe i ispred i iza svakog konsonanta.

2.12. Silabeme /r̥:/ i /r̥/ takođe se sreću u svim položajima. Jedino ograničenje tiče se završne pozicije u kojoj je, iako je zabeleženo i /r̥(:)/ (vr̥:||vr̥), mnogo običnije čuvanje zatvorenog sloga ('vr̥:f || 'vr̥f).

2.121. Silabeme /r̥:/ i /r̥/ najčešće dolaze između dvaju konsonanata, ali je obično i 'r̥ʒ́a, za'r̥ʒ́a: (prez.), 'zar̥ʒ́a (aor.), 'odr̥o:

2.122. U rezultatu sporadične vokalske redukcije, u reči se može pojaviti i više od jedne silabeme /r(:)/ (pr̥vr̥(:)'nujo).

2.13. U mnogim slučajevima zev je uklonjen kontrakcijom ili umetanjem /j/ ili /v/ (pri:'ča:, 'ža:, po'ginujo, s'nava).

*2.2. Konsonantizam*

2.21. Svi sonanti osim /v/, kao i svi bezvučni opstruenti, u načelu, mogu se javiti u svim položajima u reči. Od ovoga se izuzima /x/, koje se može naći jedino u sredini reči.

2.22. Zvučni opstruenti i sonant /v/ u završnom položaju u reči dosledno se obezvučavaju (upor. 3.21).

2.23. Konsonantske grupe

2.231. Nema sekvenci sastavljenih od dentalnog ploziva i afrikate.

2.232. Početna sonantna grupa moguća je samo ako je njen prvi član /v/ ili /m/.

2.233. Od brojnih drugih ograničenja u vezi sa sonantima treba istaći sledeće pojedinosti.

2.2331. Sonant /j/ po pravilu ne dolazi iza drugih konsonanata ('miši:, 'boži:, 'paši: || 'paịši:, pri:'more; p'l'esma, bl'e:'ži:, m'ńera, 'l'era, doduše pored oblika p'jesma i sl., koji se javljaju svakako pod uticajem književnog jezika).

2.2332. Sonant /r/ ne može da stoji iza /ł l' n ń/ i iza afrikata (osim iza /c/ — c'rijeva), a uglavnom ni iza strujnih konsonanata (st'ra:m, zd'reła, p'roždrije, ali s'ri:c). Za /r̨(:)/, međutim, takva ograničenja ne važe iza /c s z/ ('cr̨n, 'sr̨ce, 'zr̨no).

2.2333. Sonanti /ł l'/ načelno ne mogu stajati ni ispred ni iza palatalnih konsonanata i glavnine afrikata, kao ni iza /n ń/, ali za iscrpno osvetljavanje svih ograničenja nedostaje materijal.

2.2334. Opozicije između /n/ i /n'/ nema ispred /ć ʒ́/ i u nekim drugim položajima.

2.2335. Opozicija između /m/ i /n/ izostaje ispred labijala /v b p/, nedostaje materijal za sagledavanje pojave u vezi sa /f/, a izgleda da ta opozicija izostaje i ispred opstruenata /č c š s t d/ ('mo:nče, 'mo:nci, ko:n'šija, osande'se:t, 'pa:nti:, 'sa:n‿si‿k'ri:f, ali i ko:m'šija).

2.234. Konsonanti /c ʒ s z/ ne stoje ispred konsonanata iz grupe /č ǯ ć ʒ́ ś ź š ž/.

2.235. Dentalni plozivi ne dolaze kao unutrašnji članovi konsonantskih grupa čiji bi završni član bio konsonant koji nije /r/ ili /v/.

2.236. Nisu retke početne grupe sastavljene od ploziva i drugog opstruenta: pče'nica, pco'vat, t'kat, k'ćet, ali 'tica, 'ko, 'ʒ́e.

2.237. U domaćim rečima nema konsonantskih grupa u finalnoj poziciji.

2.238. O sudbini konsonantskih grupa u tuđicama ne može se govoriti zbog nedostatka materijala.

2.24. Pojedinačni konsonanti

2.241. Na kraju sloga ili reči sonant /ł/ se javlja samo u novijim tuđicama (mar'ša:ł) ili je vaspostavljen analogijom ('obał, s'ta:łno), ali se u istoj poziciji sreće i /l'/ (škan'dal', kan'dil', 'sel'ce). Materijal ne pruža dovoljno elemenata za osvetljavanje ovoga dvojstva.

2.242. Sonanti /n m/ ispred /k/ ili /g/ ostvaruju se kao [ŋ] ('taŋka, s'łaŋka, st're-ła‿saŋ‿ga).

2.243. Konsonant /x/ javlja se retko i to jedino u sredini reči, pri tom samo sporadično između vokala (izub'l'eña), a uglavnom ispred afrikata ('Vuko:ñci, p'ra:ñci, p'rañčei, m'ładoñću) i ispred /ś/ (beñ‿'ševera). Pred konsonantom /ʒ́/ fonema /x/ realizuje se kao [γ] (g'ro:γʒ́e, g'vo:γʒ́e, ubaγ'ʒ́et, beγ‿ʒ́e'ce:). Ispred /t/ fonema /x/ zabeležena je jedino u reči bañt'l'ija.

2.244. Konsonant /f/ takođe je redak. On se javlja u tuđicama ('famel'a), u grupi hv- (fa:'l'it, 'fata:t), mesto /x/ ili /v/ na kraju reči ('vr̨f, tr̨'buf, po'pof, ńe'gof) i u inicijalnom položaju u ponekoj izolovanoj korenskoj morfemi ('fr̨:ba, 'fene:). Nejasna je mera doslednosti s kojom se /v/ pred bezvučnim konsonantima pretvara u /f/ u primerima tipa 'o:fca, po'pofski: (pored 'Vuko:-ñci, upor. 2.243).

2.245. Redak je i konsonant /ǯ/, koji se sreće u tuđicama ('oǯa, ǯa:'mija) i, ponekad, u rezultatu asimilacije u konsonantskim grupama.

2.246. Konsonant /ʒ/ sreće se u retkim tuđicama (bi'ʒak, bron'ʒi:n) ili asimilacijom mesto /z/ (ob'ʒovina).

2.247. Foneme /ś ź/ sreću se, prva vrlo često a druga sasvim retko, u rezultatu novoga i jekavskog jotovanja, a sporadično i u proklitičkim spojevima (ś‿ed-'no:m že'no:m, beź‿ʒe'ce:, pored beɣ‿ʒe'ce:).

*2.3. Prozodija*

2.31. Svi prozodijski tipovi pomenuti u t. 1.31. i 1.32. mogu se kombinovati sa svakom od postojećih silabema (uz rezervu u pogledu dužine /r̥:/, pomenutu u 1.11).

2.32. Dugi akcenat može se naći na svim slogovima u reči, a kratki je isključen načelno iz otvorenog poslednjeg sloga. Izuzeci se tiču jedino hipokorističnih obrazovanja tipa Pe:'ro, Jo:'l'e (dosledno tako), na:'na, ko:'ka (samo sporadično) i sintagmi s enklitikom kao bi:'ło‿je (sasvim retko).

2.33. Duge neakcentovane silabeme dolaze neposredno ispred akcenta i u svim položajima iza njega.

2.331. Silabema ispred sekvence sonant+opstruent u domaćim rečima najčešće je duga ('o:fca, 'mo:nče, ali s'ła̧ka).

## 3. ISTORIJSKI IZVOD

*3.1. Vokalizam*

Silabeme /i: i e: e a: a o: o u: u r̥: r̥/ potiču od odgovarajućih vokala u ishodišnom sistemu. Osim toga:

i: ← ě: u nekim izolovanim oblicima (smi:'jal'i se)

i ← ě: u sklopu ijekavskog refleksa (v'rijeme)
← ě ispred j ('sijem), ispred -o←-l ('donio), u fleksionim nastavcima

e: ← ę:
← ě: u sklopu refleksa (j)e: nastalog analogijom prema refleksu kratkog ě (m'je:sta:, 'meʒe:da:)
← ě: iza /r/ u refleksu nastalom analogijom prema refleksu kratkog ě (v're:ća:, m're:ža:)
← ě: u izolovanim oblicima (bje:'žal'i, pje:'val'i)

e ← ę
← ě(:) u sastavu (i)jekavskog refleksa (m'jesto, 'ʒeca, 'sijeno)
← ě iza /r/ (t'reba:, re'čica)
← ě u pojedinačnim leksemama (ze'nica, 'l'ep)

a: ← ə:
← -ao, -əo (kontrakcijom)

a ← ə
← ě u o'raf
← ę u 'žałac, ja'gul'a, ja'zik

o: ← -oo (kontrakcijom)

o ← l na kraju sloga osim ispred j

u: ← ǫ:
← l̥:

u ← ǫ
← l̥
← və-

r̥ ← (u grupi rV među konsonantima posle vokalske redukcije — pr̥vr̥'nut)

*3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j r m n ń p b t d c s z č š ž k g/ potiču od odgovarajućih konsonanata u ishodišnom sistemu. Osim toga

v ← ⱺ u zevu, uglavnom na mestu nekadašnjeg /x/ (muva, du'va:n, st'reva)

j ← ⱺ u zevu, uglavnom na mestu starog /x/ (st'reja, 'kija:t) i fakultativno u sekvencama i(j)o, u(j)o sa o←l ('bi̯o, 'doni̯o, 'čujo, po'gi̯nujo)
← u sastavu refleksa ě(:)

r ← ŕ

n ← m pred dentalnim plozivima, afrikatama ili strujnim konsonantima (upor. 2.2335)

ł ← l pred vokalima zadnjeg reda i na kraju sloga u novijim pozajmljenicama

l' ← ĺ
← lə̯j
← j u sekvenci labijal+ə̯j
← jekavskim jotovanjem l i labijala
← l pred vokalima prednjeg reda

ń ← nə̯j

f ← (u onomatopejama)
← (u pozajmljenicama)
← xv- u xval-, xvat-
← v- u posebnim slučajevima (upor. 2.244)
← v obezvučavanjem na kraju reči

t ← ť u šť

d ← đ u žđ

c ← č u čr- i čr̥-

ʒ ← (u pozajmljenicama)
← z asimilacijom u retkim primerima

ć ← ŕ
← jt u *-jti*
← tə̨j
← tj jekavskim jotovanjem
← c(v)j jekavskim jotovanjem (će'diło, će'tat)

ʒ́ ← đ́
← jd u oblicima glagola složenih od *iti*
← də̨j
← d(v)j jekavskim jotovanjem ('ʒ́eca, me'ʒ́et)

ś ← sə̨j
← s(v)j jekavskim jotovanjem (śe'dok,'śeme)

ź ← zə̨j ('koźi:)
← zj jekavskim jotovanjem (i'źeła)

ǯ ← (u pozajmljenicama i u pozajmljenom formantu -ǯija)
← (u rezultatu asimilacije u nekim konsonantskim grupama)

š ← s ispred (alveo)palatalnih konsonanata

ž ← z ispred (alveo)palatalnih konsonanata

x ← s, š, z, ž, v ispred afrikata (upor. 2.243)
← (u pozajmljenici bañt'l'ija — upor. 2.243)

3.21. Osim toga, bezvučni opstruenti postajali su od zvučnih u rezultatu obezvučavanja na kraju reči.

### *3.3. Prozodija*

3.31. Prozodijske osobine izvode se iz starosrpskohrvatskog dvoakcenatskog inventara (sistem A).

'V: ← V̂
← V: na penultimi pred otvorenom kratkom ultimom s koje je povučen akcenat ('vi:no, ali upor. 2.32)

'V ← V̌
← V̌ na penultimi pred otvorenom kratkom ultimom s koje je povučen akcenat
← (fakultativno) skraćivanjem 'r̥:

V: ← V:

V ← V̌
← 'V na otvorenoj ultimi s koje je prenesen akcenat na penultimu
← (fakultativno) skraćivanjem r̥:

*3.4. Iščezavanje glasova*

3.41. Konsonant /x/ izgubljen je iz sistema, a zev koji je nastao njegovim gubljenjem uklonjen je umetanjem /v/ ili /j/. Postojeća fonema /x/ sekundarnog je porekla.

3.42. Finalne konsonantske grupe /st št/ uprošćene su gubljenjem dentalnog ploziva ('mo:s, g'ro:s, 'l'eš).

3.43. Sonant /v/ naglašeno se redukuje u intervokalnoj poziciji ('łastaica, 'dajkoica) i ispred sonanata /ł l'/ (ła:s, 'ładika, 'l'ešto).

3.44. Sonant /j/ iščezava u međuvokalskom položaju (p'l'evau, ko'i:, s'voe), ponekad na kraju sloga (imperativ 'igra:, p'l'eva:te, ali 'po:jte) i skoro dosledno iza konsonanata (upor. 2.2331).

3.45. U nekoliko primera iščezao je početni ploziv ispred drugog opstruenta ('tica, 'ko, 'ʒe).

*3.5. Metateza*

Metateza je izvršena:
u zameničkom korenu vəs'- (s've, s'vaki:, s'vako:ga, ali 'vas),
sporadično u skupini sj ('pajši:).

DRAGOLJUB PETROVIĆ

## TREBALJEVO (OLA 76)

Vredi opis za punkt OLA 66 (Jasenik), sa sledećim razlikama:

1) Zev nije uklonjen u grupama -eo, -uo (débeo, ùzeo, vèseo; gìnuo, dánuo), dok je pored dào, brào obično i dò: (upor. 2.14).

2) Fonema /f/ vrlo je retka i javlja se uglavnom u pozajmljenicama (furúna), a češće je zamenjena fonemom /v/ (vès, vorí:nta). U grupi xv- obično je váliša, vàta:, pored fá:lʒija, a u onomatopejskim rečima zabeleženo je víjuče:. Nejasna je pojava /f/ mesto inicijalnog /v/ uz /r/, konsonantno ili vokalno, u primerima: frá:bac || vrá:bac, f̬:ba || v̬:ba (upor. 2.233, 3.2).

3) Fonema /ź/ potvrđena je u leksemama źènica, íźelica, dok se mesto kòźi: u Trebaljevu izgovara kòʒi: || kòžʒi: (upor. 2.21, 2.235, 3.2).

4) U materijalu nema potvrda za akcenatski tip referènt, komandànt (upor. 2.33).

5) Izostaje ě:→i: u primerima kao svì:g, stà:ri:m. Mesto toga uvek je móijeg, svìjeg. U materijalu nisu nađeni primeri za pojavu i←ě ispred Í u leksemama tipa bíleg i sl. (upor. 3.1).

6) Leksički izuzeci sa a←ę (žàlac) i a←ě (óra) u Trebaljevu glase žàovica i órag (upor. 3.1).

7) Obično je i j←ć na kraju reči (nò:j, vù:j, pómoj, pored nò:ć, vù:ć, pómoć — upor. 3.2).

8) Fonema /x/ u finalnoj poziciji zamenjena je, uglavnom dosledno, fonemom /g/ (pàstu:g, órag, ńù:g, gràg; mìšĺa:g; vìʒog, ùze:g; móijeg, svìjeg), a otuda je /g/ stabilizovano u nekim oblicima i u sredini reči (pastú:ga, óraga; mišĺa:gu:, šćà:va:-gu:, nòsa:gu: i sl.). Jedina potvrda za pojavu /k/ mesto /x/ zabeležena je u leksemi kóžuk (upor. 3.2, 3.41).

DRAGOLJUB PETROVIĆ

# **ANDŽELAT** (OLA 77)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

| | | | |
|---|---|---|---|
| i: | u: | i | u |
| e: | o: | e | o |
| ą: | a: | ą | a |

1.11. Funkciju silabema vrše i /ŗ:/ i /ŗ/.

### *1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m̨ |
| | l | r | n |
| j | Ĺ | | ń |

1.211. Sonant /j/ u nekim položajima izrazitije se redukuje. (O njegovom iščezavanju upor. 3.42).

1.22. Opstruenti

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| ć | ʒ́ | ś | ź |
| č | ǯ | š | ž |
| k | g | | |

*1.3. Prozodija*

1.31. Sve silabeme u sistemu mogu biti duge i kratke.

1.32. I duge i kratke silabeme mogu biti akcentovane.

1.321. I dugi i kratki akcenti mogu biti i silazni i uzlazni.

1.33. Otuda sledi da inventar prozodema obuhvata četiri akcenta (V̀: V́: V̀ V́), kao i neakcentovanu dužinu i kratkoću (V: V).

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizam*

2.11. Distribucija vokalskih fonema relativno je slobodna: svaka od njih može se, u načelu, javiti u početnom, središnjem i završnom položaju u reči, a takođe i ispred i iza svakog konsonanta. Jedini izuzetak može se ticati foneme /ə̨(:)/, za čiju inicijalnu poziciju u materijalu nisu nađene potvrde.

2.12. Silabeme /r̥:/ i /r̥/ sreću se u svim položajima u reči.

2.121. Silabeme /r̥:/ i /r̥/ najčešće dolaze između dvaju konsonanata, ali i na početku reči ispred konsonanta (r̥žè:, r̥zào), kao i iza vokala (zàr̥za) i ispred njega (vŕ̥a, po vŕ̥u). U vezi s primerima u kojima se neakcentovano kratko /r̥/ sreće uz vokal treba reći da se mora operisati pojmom fonološki relevantne morfološke granice ukoliko se ne želi prihvatiti shvatanje da su /r/ i neakcentovano kratko /r̥/ dve foneme.

2.122. U reči može stajati samo jedan glas /r̥(:)/.

2.13. Zev se uklanja jedino u grupi -əo←-əl (vù:kạ:, mì:sạ:, tòpạ:), u izolovanoj leksemi rà:ni:k i delimično u grupi io umetanjem /j/ (bìi̯o). Vokalska grupa -ao←-al ostaje nesažeta (ćetào, òrao, vr̥̀tao), a zev se ne uklanja ni u grupama nastalim gubljenjem foneme /x/ (ùo, bùa, sú:a, jó:a, snạ̀a, mạ̀ovina, nòsa:u:).

*2.2. Konsonantizam*

2.21. Svi konsonanti, u principu, mogu se nalaziti u svim položajima u reči. Od toga se mogu izuzeti /ź/, za koje nema potvrda u početnoj i završnoj poziciji u reči, i /ś/, koje nije potvrđeno u završnoj poziciji.

2.22. Konsonantske grupe

2.221. Nema sekvenci sastavljenih od dentalnog ploziva i afrikate.

2.222. Početna grupa dvaju sonanata moguća je samo ako je njen prvi član /v/ ili /m/.

2.223. Od brojnih drugih ograničenja u distribuciji sonanata izdvajamo samo nekoliko.

2.2231. Sonant /j/ ne može se, po pravilu, sresti ni iza drugih sonanata ni iza opstruenata. Jedini izuzeci tiču se forme prèkjuče: i lekseme pè:rje (koju treba posmatrati kao noviji import iz književnog jezika). Inače, iza labijalnih konsonanata mesto /j/ obično je /Í/ (víèʒa, bíe:žào, mÍèri:m, pÍèsma, slòmÍen, kòpÍe:).

2.2232. Sonant /r/ ne može da stoji iza /l Í n ń/ i iza afrikata (osim iza /c/: crijévo, crèšńa).

2.2233. Sonanti /l Í/ načelno ne mogu stajati ni ispred ni iza palatalnih konsonanata i nekih afrikata, kao ni iza /n ń/, ali za iscrpno osvetljavanje svih ograničenja nedostaje materijal.

2.2234. Opozicije između /n/ i /ń/ nema ispred /ć ʒ́/ i u nekim drugim položajima.

2.2235. Opozicija između /m/ i /n/ izostaje ispred labijala /v b p/ (za /f/ nedostaje materijal), a sporadično i ispred nekih dentalnih opstruenata (pànti:, sedandesè:t).

2.224. Konsonanti /s z c/ ne stoje ispred konsonanata iz grupe /č ǯ ć ʒ́ ś ź š ž ń Í/.

2.225. Dentalni plozivi ne dolaze kao unutrašnji članovi konsonantskih grupa čiji bi završni član bio konsonant koji nije /v/ ili /r/.

2.226. Nema finalnih konsonantskih grupa u domaćim rečima, budući da su /st št zd/ (za /žd/ nema leksičkog primera) uprošćeni gubljenjem dentalnog ploziva (upor. 3.43).

2.227. O sudbini konsonantskih grupa u stranim rečima ne može se govoriti zbog nedostatka materijala.

## 2.23. Pojedinačni konsonanti

2.231. Pred vokalima zadnjeg reda i pred vokalom /ą(:)/ fonema /l/ realizuje se velarno, dok se pred vokalima /i e/ realizuje kao [l']. Na kraju sloga ispred konsonanta fonema /l/ takođe se realizuje velarno (žàlba).

2.2311. Sonant /l/ na kraju sloga nalazi se samo u pokojem primeru (žàlba, stà:lno, pàlca); normalno je, inače: okrù:gą:, tòpą:.

2.232. Sonanti /n m/ ispred /k g/ ostvaruju se kao [ŋ] (śè:ŋka, glèda:ŋ ga).

2.233. Konsonant /f/ prilično je redak, a sreće se u tuđicama (kafána), u onomatopejskim oblicima (fijùče:) i na mestu grupe xv- (fà:li:m, fàta:).

2.234. Redak je i konsonant /ǯ/, koji se pojavljuje u stranim rečima i u pozajmljenom formantu -ǯija (òǯa, fa:lǯija).

2.235. Foneme /ś/ i /ź/ sreću se, prva vrlo često a druga sasvim retko, u rezultatu novoga i jekavskog jotovanja.

2.236. Na mestu konsonanata /ć/ i /ʒ́/ u finalnoj poziciji dolazi [j] (vù:j, pèj, nò:j, kù, gòj).

*2.3. Prozodija*

2.31. Svaki od postojećih prozodijskih tipova, navedenih u 1.33, može se kombinovati sa svakom od postojećih silabema.

2.32. Uzlazni akcenti mogu se javiti jedino na pretposlednjem slogu ispred kratke ultime.

2.33. Dugi silazni akcenat može se naći na svim slogovima u reči, dok je kratki silazni akcenat isključen sa poslednjeg sloga (osim u jednosložnim rečima). Od ovoga poslednjeg odstupaju jedino neke reči sa proklitikom koje se ne ponašaju kao akcenatske celine (od‿nàs, bez‿vàs).

2.34. Duge silabeme dolaze pod akcentom, ali i ispred i iza njega.

2.341. Duge neakcentovane silabeme sreću se ispred svih akcenata osim kratkoga sa uzlaznim tonom (ra:stè:m, ra:sté:mo, da:é:te, tre:sú:ći, otre:šèna).

2.342. Silabema ispred sekvence sonant+opstruent u domaćim rečima najčešće je kratka (óvca, óvsa, slàŋka, kónca, pàlca, pànti:, rá:zboj).

## 3. ISTORIJSKI IZVOD

*3.1. Vokalizam*

Silabeme /i: i e: e a: a o: o u: u r̥: r̥/ potiču od odgovarajućih silabema u ishodišnom sistemu. Osim toga:

i: ← ě: ispred j (u izolovanim primerima — smi:jàli)

i ← ě: u sklopu ijekavskog refleksa (sìjeno)
← ě ispred je (sìjem), ispred o←-l (dònio), u fleksionim nastavcima (ženi, ʒevò:jci)

e: ← ę:
← ě: u sklopu refleksa (j)e: nastalog analogijom prema refleksu kratkog ě (vĺè:rą:, mèʒe:dą:)
← ě: iza /r/ analogijom prema refleksu kratkog ě (vrè:ćą:, mrè:žą:)

e ← ę
← ě u sklopu (i)jekavskog refleksa (mĺèsto, ʒéca, sìjeno)
← ě iza /r/ (trèba:, rečica)
← ě u pojedinačnim leksemama (pòzleda, celìjeva:)

ą: ← ə:
← -əo (došą:, kotą:)

ą ← ə

a ← ę u žàląc
← ě u óra

o: ← -oo kontrakcijom

o ← l na kraju sloga osim ispred j

u: ← o:
← l̥:

u ← o
← l̥
← və̯-

*3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j l ĺ r m n ń p b t d c s z č š ž k g/ potiču od odgovarajućih konsonanata ishodišnog sistema. Osim toga:

v ← ɸ u zevu, uglavnom na mestu nekadašnjeg /x/ (bùva, duvà:n)

j ← ɸ u zevu, uglavnom na mestu starog /x/ (kìja:t) i fakultativno u sekvenci i(j)o sa o←l (bìjo, činìjo)
← u sastavu refleksa ě(:)
← ć ʒ́ na kraju reči (pómoj, sìno:j, kùj, gòj)

ĺ ← ləj
← j u sekvenci labijal + əj
← j u sekvenci labijal + j (← ě)
← lj jekavskim jotovanjem

r ← ŕ

n ← m ispred dentala i velara

ń ← nəj
← nj jekavskim jotovanjem

f ← (u pozajmljenicama)
← (u onomatopejama)
← xv- u xval-, xvat-

t ← ť u šť

d ← ď u žď

c ← č u čr- i čr̥-

ć ← ť
← təj
← tj jekavskim jotovanjem
← jt u *-jti*
← c(v)j jekavskim jotovanjem (ćedìlo, ćetàla)

ʒ́ ← ď
← dəj
← d(v)j jekavskim jotovanjem (ʒ́éca, méʒ́ed)
← jd u oblicima od *iti*

ś ← sǫj (pą̀śi:)
← s(v)j jekavskim jotovanjem (śème, śédok)

ź ← zǫj (kòźi:)
← zj jekavskim jotovanjem (íźes)

ǯ ← (u pozajmljenicama i u pozajmljenom formantu -ǯija — òǯa, fa:lǯìja)

*3.3. Prozodija*

3.31. Prozodijske osobine izvode se iz starosrpskohrvatskog dvoakcenatskog inventara (sistem A):

V̀: ← ◌̂

V́: ← ˝ prenesenog s ultime na dugu penultimu

V̀ ← ˝ na svim slogovima sem na poslednjem

V́ ← ˝ prenesenog s ultime na kratku penultimu

V: ← V̄

V ← V̆
← (na ultimi s koje je prenesen ˝ na prethodni slog)

*3.4. Iščezavanje glasova*

3.41. Konsonant /x/ izgubljen je iz sistema, a zev koji je nastao njegovim gubljenjem uklonjen je umetanjem /v/ ili /j/ (bùva, kìja:).

3.42. Sonant /j/ prilično često iščezava u međuvokalskom položaju, posebno ispred vokala /i e/ (koì:, boè: se), ali ponekad i na kraju sloga (dà:, ne dà:te imperativ).

3.43. Konsonanti /t d/ obično su ispali u finalnim grupama /st št zd/ (mà:s, vÍèš, grò:z). Za sudbinu grupe /žd/ u istoj poziciji u materijalu nema leksičkog primera.

3.44. U početnim konsonantskim grupama sastavljenim od ploziva i drugog opstruenta u nekim primerima izgubljen je prvi član (tìca, ǯè, kò, ali: pšenìca, psùe, tkè:).

*3.5. Metateza*

Metateza je izvršena u zameničkom korenu vǫs'-: svè, svàki:, ali vą̀s.

PAVLE IVIĆ I SLOBODAN REMETIĆ

# TRIJEBINE (OLA 78)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

| | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| i: | | | u: | | | i | | | u |
| | e: | | o: | | | | e | o | |
| | | a: | | | | | a | | |

1.11. Funkciju silabema vrše i /r̥:/ i /r̥/.

### *1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m̨ |
| | l | r | n |
| j | Ĺ | | ń |

1.211. Pošto se u primerima tipa òr̥vo: se („rvao se") izgovara /r̥/, potrebno je operisati pojmom fonološki relevantne morfološke granice ukoliko se ne želi prihvatiti shvatanje da su /r/ i neakcentovano kratko /r̥/ dve foneme.

1.22. Opstruenti

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| ć | ʒ́ | ś | (ź) |
| č | ǯ | š | ž |
| k | g | x | |

1.221. Normalna realizacija foneme /x/ je [ɦ], a ispred zvučnih suglasnika [ɣ] (grò:ɣʒ́e, gvòɣʒ́e, gvòɣʒ́eno, brè:ɣʒ́e). Uostalom, moguće su i drukčije fonološke interpretacije glasa [ɣ] — npr. kao alofone /z/ ili /ž/.

1.222. Konsonant /ź/ potvrđen je u materijalu samo u jednoj osnovi. Upor. 2.245.

*1.3. Prozodija*

1.31. Sve silabeme mogu biti duge i kratke (upor. 1.1 i 1.11).

1.32. I duge i kratke silabeme mogu biti akcentovane.

1.33. I dugi i kratki akcenti mogu biti i silazni i uzlazni.

1.34. Iz izloženog sledi da inventar prozodema obuhvata četiri akcenta (V̀:, V́:, V̀, V́), kao i neakcentovanu dužinu i kratkoću (V:, V).

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizam*

2.11. Distribucija vokalskih fonema je relativno slobodna: svaka od njih se u načelu može javiti u početnom, središnjem i završnom položaju u reči, a takođe i ispred i iza svakog konsonanta.

2.12. Silabeme /r̥:/ i /r̥/ po pravilu dolaze između dva konsonanta (br̥̀:zo, cvr̥:čàvac, cr̥̀:f, ȟr̥̀že:, ȟŕ̥ʒa, mr̥̀ša:f, na:gr̥̀dan). U susedstvu vokala u raspoloživom materijalu /r̥/ dolazi samo u òr̥vo:.

2.121. Silabeme /r̥:/ i /r̥/ dolaze samo u središnjem položaju (u početnom položaju eliminisane su pojavom sekundarnog /ȟ/: ȟŕ̥ʒa, ȟr̥̀že:; upor. 3.2).

2.1211. U reči može stajati samo jedan glas /r̥(:)/.

2.13. Zev se često uklanja kontrakcijom kako onda kada su u pitanju dva neakcentovana vokala tako i u situaciji gde je prvi vokal akcentovan (upor. 3.1 u vezi sa o:).

*2.2. Konsonantizam*

2.21. Distribucija sonanata i bezvučnih konsonanata takođe je uglavnom slobodna. Mogu stajati u početnom, središnjem i završnom položaju u reči. Raspoloživi materijal ne daje mogućnost da se odredi da li se /ś/ javlja na kraju reči.

2.22. Zvučni opstruenti često gube zvučnost na kraju reči: òba:t, gràp, rà:š, kukùrus, vò:s, lù:k, ali grò:z. U ovom položaju i fonema /v/ se ponaša kao opstruent: cr̥̀:f, mrà:f, pacò:f. Konsonant /v/ se i ispred bezvučnih opstruenata fakultativno vlada kao opstruent i prelazi u /f/: zoȟò:fka (= zova), ofčìca || ovčìca, ofcàma || ovcàma.

2.23. Konsonantske grupe

2.231. Početna grupa dvaju sonanata moguća je samo ako je njen prvi član /v/ ili /m/.

2.232. Pošto zabeleženi materijal ne sadrži lekseme koje bi ilustrovale sva ograničenja vezana za distribuciju sonanata, navodimo, kao opštije poznate osobine, da se /j/ ne javlja iza većeg broja drugih konsonanata, da [r], slo-

govno ili neslogovno, ne dolazi iza afrikata (osim /c/) ni iza sonanata /l Ĺ n ń/, da /l/ ni /Ĺ/ ne mogu stajati ispred /ć ǯ/ ni iza /ć ǯ ń/, da opozicije između /n/ i /ń/ nema ispred /ć ǯ/ i u raznim drugim položajima, a da opozicija između /m/ i /n/ izostaje ispred labijala /v f b p/.

2.233. Konsonanti /s z c/ ne stoje ispred konsonanata /š ž č ǯ ć ǯ Ĺ ń/, možda s izuzetkom slučajeva kad su /s/ ili /z/ od /Ĺ/ ili /ń/ odvojeni granicom između prefiksa i korenske morfeme.

2.234. Sreću se i početne grupe sastavljene od ploziva i drugog opstruenta: tkè:, psèto, pšenìca, ali čèla, tìca, ǯè, zoñò:fka.

2.235. Dentalni plozivi ne dolaze ispred afrikata, a ni kao unutrašnji članovi konsonantskih grupa čiji bi završni član bio konsonant koji nije /r/ ili /v/.

2.236. Suglasnička grupa /-sc-/ prešla je u /-xc-/: lí:ñca.

2.237. Suglasnička grupa /-šć-/ dala je po pravilu /-xć-/ ili, ređe, /-ść-/: klà:ñće, lì:ñće, pùñći:m, pored: lì:śće, klà:śće (ali ñrà:šće), dok grupa /šć-/ uglavnom ostaje neizmenjena: šćè:r, šća:ñù:, ali ñćèt.

2.238. Suglasnička grupa /-šč-/ nedosledno prelazi u /-xč-/: páñče || pášče, gùñče || gùšče, bá:ñča || bá:šča.

2.239. Suglasnička grupa /-žǯ-/ dala je po pravilu [-ɣǯ-] ili, ređe, /-źǯ-/: grò:ɣǯe, brè:ɣǯe, gvòɣǯe || gvòźǯe.

2.2391. Na kraju reči izostaju i grupe /st/, /št/ i /zd/: mò:s, mà:s, bòle:s, lì:s, jès (jesti), pàs (pasti), prègr̨:š || prègraš, grò:z.

2.2392. U tuđicama se mogu javiti i konsonantske grupe koje nisu u skladu sa prethodno iznesenim ograničenjima.

2.24. Pojedinačni konsonanti

2.241. Sonant /l/ na kraju sloga i na kraju reči javlja se samo u tuđicama i, ređe, vaspostavljen analogijom, u domaćim rečima (aprì:l, ñastà:l, bìjel, tòpal, okrú:gal || okrù:go:, bijé:lce, krí:lce).

2.242. Fonema /f/ javlja se, pre svega, u tuđicama (plafò:n, maštràfa, furùna, muftìja), onomatopejama (fìke — fìke), na mestu grupe xv- (fà:li:m se, fàta:, zafàća:), te u rezultatu desonorizacije suglasnika /v/ na kraju reči (sì:f, kr̨:f, plà:f; upor. i 2.22, 3.2) i jednačenja suglasnika po zvučnosti (trà:fka || trà:vka, ofčà:r; upor. 2.22 i 3.2).

2.243. Fonema /ǯ/ dolazi uglavnom u tuđicama (ǯa:mìja, ǯèp, ǯá:da, ǯàm, oǯà:k, ǯigèrica, amìǯa), zatim u orijentalnom sufiksu -ǯija i sasvim retko u rezultatu asimilacije u konsonantskim grupama.

2.244. Fonema /ś/ je retka, a javlja se u rezultatu novog i jekavskog jotovanja (pàśi:, pròśa:k, śèra, ali sedì:m), kao i asimilacije u grupi /-sć-/ (lì:śće, klà:śće; upor. 2.237).

2.245. Fonema /ź/ je izuzetno retka. U raspoloživom materijalu potvrđena je samo u obliku gvòźʒe || gvòγʒe. Inače, pridev kòžĺi: glasi tako, a lekseme tipa iźelica, iźeden ne javljaju se u Upitniku. Međutim, monografija *Novopazarsko-sjenički govori* Danila Barjaktarevića sadrži primere iźèša, iźèlica, iźeško, iźeden s napomenom da se govore u istoj govornoj zoni.

2.246. Na mestu konsonanata /ć/ i /ʒ́/ u finalnoj poziciji dolazi obično [j]: nò:j, sìno:j, dò:j, pòmoj, pèj, sèj, dìj, pódij, tèj || tèć, tù:j || tù:ć, goj.

2.247. Sonant /j/ (= [i̯]) se često oslabljeno izgovara, a ispred prednjih vokala i na kraju reči kad nema podršku u paradigmi i gubi (moì:m, làe: || lài̯e:, bìe || bìi̯e, dà:, ovà:, onà:, tà:, m. r.).

2.248. Suglasnik /x/ (= [ɦ] i [γ]) se uglavnom dosledno realizuje, ponekad i tamo gde mu etimološki nije mesto (upor. 1.221, 2.236, 2.237, 2.238, 2.239, 3.2), s tim da se u intervokalnom položaju izgovara nešto slabije (mú$^{ɦ}$a, bú$^{ɦ}$a). O fakultativnom gubljenju /x/ upor. 3.44.

### *2.3. Prozodija*

2.31. Svaki od postojećih prozodijskih tipova navedenih u 1.34 može se kombinovati sa svakom od postojećih silabema.

2.32. Uzlazni ton može se po pravilu javiti jedino na pretposlednjem slogu ispred kratke ultime. Ovo isključuje i uzlazni ton na jednosložnim rečima.

2.33. Dugi silazni akcenat može stajati na svakom slogu (slò:va:, spa:và:ńe, pu:zè:), a kratki silazni po pravilu na svakom sem zadnjeg višesložnih reči (klèo, jelèna, žaro:vnìca).

2.34. Duge silabeme dolaze pod akcentom, ali i ispred i iza njega.

2.35. Duge neakcentovane silabeme sreću se ispred svih akcenata, osim kratkog sa uzlaznim tonom, i iza silaznih akcenata (ko:nšìi̯e:, za:rùčni:k, pu:tè:va:, pri:ʒ́òše:, pe:snìca, žu:rì:, tre:sé:te, smi:jé:te se).

2.36. Silabema ispred sekvence sonant + opstruent u domaćim rečima po pravilu je duga (slà:mka, žú:jce, kó:nca, pĺù:ŋka, sè:ŋka || sèŋka).

## 3. ISTORIJSKI IZVOD

### *3.1. Vokalizam*

Silabeme /i: i e: e a: a o: o u: u r̥: r̥/ potiču od odgovarajućih silabema u ishodišnom sistemu. Osim toga:

i: ← ě: (u izolovanim primerima kao smi:jé:te se i fakultativno u nastavcima prid.-zam. promene: tì:m || tìi̯em)

i ← ě: u sastavu ijekavskog refleksa (sìjeno, bìjel, svijé:ća)
← ě ispred j (sìjem), u fleksionim nastavcima (ženi)

e: ← ę:
← ě: u sklopu ijekavskog refleksa (svijé:ća, rijé:ka, mlijé:ko)
← ě: u sklopu refleksa (j)e nastalog analogijom prema refleksu kratkog ě (mèʒe:da:)
← é: u refleksu nastalom analogijom prema refleksu kratkog ě (mè:sta:, vrè:ća:, mrè:ža:, bùbre:ga:)

e ← ę
← ě: u sklopu ijekavskog refleksa (bìjel, sìjeno, stà:rijem || stà:ri:m)
← ě iza labijala, /c/ i /r/ (mèsto, pèsma, vètar, cedìlo, rèpa) i, bez doslednosti, iza dentala /d s l/ (déca || ʒéca, sedì:m, pored śèra, levÍà:k pored Íèsa)
← ě u sklopu (j)ekavskog refleksa (uvek sa jotovanjem) iza dentala /t d s l/ (ʒè, ʒève:r, ćèra:m, śèra, Íèsa)

a: ← ə:

a ← ə
← ę u žàlac
← ě u óraĥ || óra, oràsi

o: ← -oo, zatim neakcentovano a često i akcentovano -ao (stìgo:, bèžo:, sàbro:, ve:zò:, li:zò:, cvetò:, čitò:, pla:ćò:, išò: || išào, znò:, dò: || dào, brò: || brào) i retko neakcentovano -eo (vìdo: pored vìdiio, pòčeo). U materijalu nema potvrde za sažimanje sekvence -uo (govori se gìnuo).

o ← l na kraju sloga i reči (osim ispred j)

u: ← ǫ:
← l̥:

u ← ǫ
← l̥
← və-

### *3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j l Í r m n ń p b t d c s z č š ž k g x/ potiču od odgovarajućih konsonanata ishodišnog sistema. Osim toga:

j ← u sastavu ijekavskog refleksa ě:
← ć, ʒ na kraju reči (nò:j, pò:j, tù:j, gòj; upor. 2.246)

Í ← lə̀j
← j u sekvenci labijal + ə̀j
← lj (nedosledno) u rezultatu jekavskog jotovanja (koÍèno, mÍèla, Íèsa, Íèto, Íepòta, pošÍèdńi:, pored poslèdńi:, ĥlèp, žéles, levÍà:k)

r ← ŕ
← ž u intervokalnom položaju u mòre || mòže

n ← nə̀j
(za ń ←nj u rezultatu jekavskog jotovanja nema potvrda u materijalu)

f ← (u pozajmljenicama)
← (u onomatopejama)
← xv- u fal- i fat-

t ← ť u šť

d ← ď u žď

c ← č u čr- i čr̥-

ć ← ť
← jt u -jti
← tə̨j
← tj u rezultatu jekavskog jotovanja (ćèra:m, ńćèt)

ǯ ← ď
← jd u oblicima glagola složenih od *iti*
← də̨j
← d(v)j (nedosledno) u rezultatu jekavskog jotovanja (vìǯet, ǯève:r, ǯéca, méǯed, ǯè, pored vìdet, dève:r, déca, médved, kudèlica, nedèla)

ś ← sə̨j (pàśi:, pròśa:k)
← sj (nedosledno) u rezultatu jekavskog jotovanja (śèra ali sedì:m, sème)
← s (nedosledno) ispred ć (lì:śće, klà:śće, pored klà:ńće, lì:ńće; upor. 2.237)

ź ← ispred ǯ u usamljenim primerima gvòźǯe, gvòźǯena, pored gvòγǯe, ali samo grò:γǯe, brè:γǯe
(za ź ← zj u rezultatu jekavskog jotovanja nema potvrde u materijalu mada postojeća literatura govori o prisustvu pojave u ovom govoru; upor. 2.245)

ǯ ← (u pozajmljenicama i pozajmljenom formantu -ǯija)
← (u rezultatu asimilacije u nekim konsonantskim grupama)

x ← 0 ispred r̥- (ńr̥̀že:, ńr̥̀zo:, ńŕ̥ǯa)
← 0 (nedosledno) ispred r- (ńrèpa || rèpa)
← 0 ispred vokala u inicijalnom položaju (ńastà:l, ńolú:ja)
← s u grupi /-sc-/ (lí:ńca; upor. 2.236)
← š u grupi /-šć-/ (lì:ńće, klà:ńće, upor. 2.237)
← š u grupi /-šč-/ (páńče, gùńče, bá:ńča; upor. 2.238)
← ž ispred ǯ (grò:γǯe, brè:γǯe, gvòγǯe; upor. 2.239)

Osim toga, svi bezvučni suglasnici (uključujući i /f/) nastali su desonorizacijom zvučnih suglasnika na kraju reči.

### *3.3. Prozodija*

Prozodijske osobine izvode se iz starosrpskohrvatskog dvoakcenatskog inventara (sistem A):

V̀: ← V̂ na svim slogovima (pì:ta:mo, spa:và:ńe, pu:zè:, kopà:č)

V́: ← V̀ prenesenog s ultime na dugu penultimu (ná:rod, glá:va)

V̀ ← V̏ na svim slogovima sem na poslednjem (kùća, dovèo, kupìna, pe:snìca)

V́ ← V̏ prenesenog s ultime na kratku penultimu (žéna, jélen, pótok)

V: ← V̄ ispred i iza akcenta (spa:và:ńe, za:rùčni:k, pu:tè:va:, že:nà:)

V ← V̌
← (na ultimi s koje je prenesen ˝ na penultimu: žéna, ná:rod, pótok)

### *3.4. Iščezavanje glasova*

3.41. Sonant /j/ ponekad izostaje na kraju reči i između dvaju vokala, od kojih je drugi palatalan (upor. 2.247).

3.42. Konsonanti /t d/ iščezli su u finalnim grupama /st št zd/. Za sudbinu grupe /žd/ u istoj poziciji u materijalu nema leksičkog primera (upor. 2.2391).

3.43. U početnim konsonantskim grupama sastavljenim od ploziva i drugog opstruenta u nekim primerima izgubljen je prvi član (tìca, ʒ́è, čèla, zoħò:fka, ali tkè:, psèto, pšenìca; upor. 2.234).

3.44. Suglasnik /x/ se na kraju reči iza samoglasnika ponekad gubi bez zamene: ído, prí:ʒo, òču:, kòžu, óra || óraħ, glù: || glù:ħ.

### *3.5. Metateza*

Metateza je izvršena u zameničkom korenu vəs'-: svè, svàki:, tako i sàf || sàv.

PAVLE IVIĆ I SLOBODAN REMETIĆ

## TUČEP (OLA 79)

Vredi opis za punkt 83 (Bukovac), sa sledećim razlikama:

1. Fakultativno ŗ ← sekvence r + neakcentovani kratki vokal (ređe neakcentovani kratki vokal + r): pŗ'bacil'i (= prebacili), kŗz Né:mce, kŗ 'zemńu, pŗ nese (= prinese), pŗd o:v'cama, pŗ'kŗsti se, pŗ'turi (= proturi), pŗsá:dit, pŗcò:v (= pacov). Upor. i pŗkaj (= pokraj). Zbog prisustva primera tipa pŗ'kŗsti se ne važi pravilo da u reči može stajati samo jedan glas /ŗ(:)/. Upor. 1.11, 1.211, 2.12, 2.14, 2.31, 3.1.

2. Sistem sonanata sadrži sledeće foneme

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | ł | r | n |
| j | l' | | ń |

Naime, opozicija između /l/ ispred palatalnih vokala /i e/ i sonanta /Í/ neutralisana je u korist l' (po'bil'i, pà:l'i, Ni'kol'e, vesè:l'e, da za'kol'e, mi:l'ì:), a i na mestu starijeg /Í/ u ostalim položajima izgovara se [l'] (krà:l', p'l'ačka).

S druge strane /l/ ispred velarnih samoglasnika realizuje se velarno (bułà:ŋka, 'koła, 'łuk, łovì:).

Donekle sličnu pojavu konstatujemo i u vezi sa /n/ ispred palatalnih vokala i /ń/, ali tu proces izjednačavanja nije sproveden dosledno i do kraja, te se svako /n/ u navedenoj poziciji i /ń/ mogu, a ne moraju, realizovati kao [n'] (po'n'ekad, 'n'eko, 'nikn'e, kò:n', pored: 'mene, 'vene, 'nije, kopà:ńe, kò:ń, b'rašńe). Upor. 1.21, 2.222, 2.223, 2.231, 3.2.

3. Uglavnom kod predstavnika mlađih generacija konsonanti /č/ i /ǯ/ često se realizuju umekšano: 'meč'ka, łо:v'ǯ'ija.

4. Umesto 'guče, ko'žuče i sl. govori se 'gukče, ko'žukče, bá:kča || bà:kča, 'łakčići (= mladunci lasice), ali ra'čupa, i'češl'ana. U materijalu nedostaju lekseme sa grupom /sc/ u osnovi, dok je uvek icè:di, icé:dit, racè:pi. Upor. 2.226, 3.43.

5. Među primerima sa konsonantom /ʒ/ dobijenim asimilacijom nema oblika 'veʒba (ovde je 'vežba), ali je, s druge strane, ʒvé:zda || ʒvé:zda prema ʒvé:zda u punktu 83. Upor. 2.234, 2.235, 3.2.

6. Kratki akcenat na zadnjem slogu, i ovde inače vrlo redak, pored primera sličnih onima u punktu 83 javlja se, fakultativno, na otvorenoj ultimi i u oblicima aorista: o'to, op'ra, ne i'do, naz'va (sve 1. l. Sg). Upor. 2.34, 3.3.

7. ě → i ispred j u 'nije, ali je: né:sam, né:si itd., topl'ì:, ostrì:, ali sta'reịi. Upor. 3.1.

8. Leksički izuzetak sa ę → a u 3.1 ovde glasi žà:č.

9. Metateza je zahvatila i grupu /sj/ u primeru 'pajsi, ali je: kłà:sje, prosjà:k, prosja'kińa. Upor. 3.5.

PAVLE IVIĆ I SLOBODAN REMETIĆ

## **SRBOVAC** (OLA 80)

Vredi opis za punkt 83 (Bukovac), sa sledećim razlikama:

1. Fakultativno r̥ ← sekvence r + neakcentovani kratki vokal i neakcentovan kratki vokal + r: br̥tá:nac || bratá:nac, pr̥dà:vnica || predà:vnica (= prodavnica), kr̥s Tù:rke, pr̥'tisne (= pritisne), pr̥'čekasmo, pr̥'kr̥sti se, pr̥d nà:s i sl.; Kr̥šu:m'l'ija, dobr̥ dà:n, r̥dó:vče (= ardovče). Zbog prisustva primera tipa pr̥'kr̥sti se ne važi pravilo da u reči može stajati samo jedan glas /r̥(:)/. Upor. 1.11, 1.211, 2.12, 2.14, 2.31, 3.1.

2. Opozicija između /l/ ispred palatalnih vokala /i e/ i sonanta /Ĺ/ neutralisana je (nedosledno), tako da se svako /l/ u ovoj poziciji može realizovati kao [l'], a svako /Ĺ/ — u ovoj poziciji i u drugim — kao [l']: neva'l'al'e, 'žal'i̯o, 'l'eto, 'mel'e, 'robl'e, val'à:, sì:l'ke, pored lé:po, lí:ce, zakĺučà:, navì:Íce, zemĺè:.

S druge strane /l/ ispred velarnih samoglasnika i na kraju sloga realizuje se kao [ł]: kłà:jse, povłà:či, łoptà:š, 'łuk, sé:łce, aprì:ł. Upor. 1.21, 2.222, 2.223, 2.231, 3.2.

3. Odnos između sonanta /n/ ispred vokala /i e/ i sonanta /ń/ jednak je situaciji u vezi sa /l/ ispred /i e/ i /Ĺ/: pče'n'ica, vode'n'ica, 'n'ešto, n'è:ma, 'n'emu, 'kon'e, pored po'nesi, né:sam, 'ńiva, pra:šè:ńe, 'końe, 'ńega. Upor. 1.21, 2.222, 2.223, 3.2.

4. Sudeći prema raspoloživom materijalu (čiji obim, inače, znatno prevazilazi okvire Upitnika OLA), umekšavanje sonanata /l n/ ispred prednjih vokala najdoslednije je sprovedeno u sekvencama /gl kl gn kn/: s'tigl'e, g'l'eda, 'tegl'i, 'rekl'i, kl'e:štà:, 'dign'e, uprè:gn'e, 'rekn'e, 'takn'e, za'makn'i.

5. Uglavnom kod predstavnika mlađih generacija konsonanti /č/ i /ǯ/ često se realizuju umekšano: 'č'ovek, ise:č'è:, 'oǯ'ak.

6. Suglasnik /ʒ/ zabeležen je i u primerima ʒvi:rì:, ʒe:bè:, kò:nʒuła, ʒu:nʒà:r (= gundelj). Upor. 1.22, 2.21, 2.223, 2.235, 3.2.

7. Raspoloživi materijal sugeriše zaključak da je zev otporniji nego u punktu 83. Naime, ovde se paralelno sreću primeri tipa s'naa || snà:, s'nau || s'navu, st'reja || st'rea, 'kuano || 'kuvano, 'bue || 'buve || 'bu̯e, 'uo || 'uvo, 'soe, ali 'soju i sl. Upor. 2.13, 3.2 u vezi sa j i v.

8. Grupa /-šč-/ u osnovi reči ostaje neizmenjena: 'gušče, o'raščići, ko'žušče, 'daščica (za grupu /-sc-/ u ovom položaju nemamo domaćeg leksičkog primera u materijalu; umesto prasci ovamo je gu'rići). Grupa /-šč-/ ostaje neizmenjena i u primerima tipa iš'čupo, išča:'jela, ali je uvek icè:ʒeno, icè:di, icè:pa, ice:'pała. Upor. 2.226, 3.43.

9. Dosledno xv->f- u korenu xval- (fa:'ła‿vi, fà:l'i se). Upor. 2.233 i 3.2.

10. Izgleda da su ovde brojniji primeri sa suglasnikom /ʒ/ dobijenim asimilacionim putem, jer ovamo je i: ʒg'łog, ʒg'łogovi (= zglob i članak), ʒgĺé:zda, ʒgl'è:bi, ʒgl'è:b, ʒgĺú:na || ʒugĺú:na (= žuna), ʒ'vr̨kn'e, ʒ'vr̨knuła, ʒvé:zda || ʒvé:zda i sl. Upor. 2.234, 2.235, 3.2.

11. Kratki akcenat na zadnjem slogu, i ovde takođe redak, srećemo uglavnom u tuđicama (ćib'ret, beri'ćet, tam'l'an, pro'fekt, dijo'l'ekt, korzer'vans, kome'dant) i samo izuzetno u domaćim složenicama (krvo'łok, ot'sad), priloškim rečima (ta'man) i glag. oblicima (ja isko'či). Upor. 2.34, 3.3.

12. Znatno je zastupljenija pojava ě → i ispred j ('nije, ali né:sam, 'vijo, 'siješ, pro'sijemo, 'grijemo se, posmijà:va se, pored 'vejo, po'sejata, posmejà:va se, sme:jè:mo se). U komparativu je uvek no'vija, sta'rija i sl. Upor. 3.1.

13. Leksički izuzetak sa ę → a u 3.1 ovde glasi ka'žałac.

14. Fakultativno o: ← -'ao (pola:gò:, ka:zò:, pored češćih oblika tipa ka:'zao, pi:'tao, ga:'ʒao, i'mao i sl. Upor. 3.1.

15. l̨: → łu: u ʒgĺú:na || ʒugĺú:na. Upor. 3.1.

16. U materijalu ima nekoliko očigledno unesenih primera s tragovima jekavskog jotovanja: ʒ́è: (= gde je), k'ćeo, 'ne kće, 'ćeo, pored ne k'teše. Očigledno je reč o leksikalizovanim „jekavizmima" u oblicima: s'jera, s'jerovo ml'é:ko, s'jerova 'vuna.

17. Metateza je izvršena i u grupi sj: 'pajsi, kła:jse, p'rojsak, projsa'kińa. Upor. 3.5. Ovde je metateza grupe zj izvršena i u obliku 'kojze.

SLOBODAN REMETIĆ

## DRENČA (OLA 81)

Vredi opis za punkt 83 (Bukovac), sa sledećim razlikama:

1. Na osnovu raspoloživog materijala (nedostaju primeri tipa zarʒao, zarʒalo) ne može se utvrditi postoji li fonološka opozicija između /r/ i /r̥/ (upor. 1.211; upor. takođe i punkt 55, 1.211).

2. Konsonant /s/ može da stoji ispred /ć/: lí:sće, 'česće, zarà:sće (upor. 2.223). U materijalu nema podataka za grupu /zʒ/.

3. Ovde je 'gukče, gukčé:nce, 'gukčići, ko'žukče, o'rakče, ali: racè:pi, race:'pao, racé:pim, račé:piš (upor. 2.226, 3.2, 3.43).

4. Redovno grupa xv->v u korenu xval- (vá:la) (upor. 2.233, 3.2).

5. Zamena foneme /z/ fonemom /ʒ/ u domaćim rečima, zasnovana uglavnom na istim, asimilacionim principima, uzela je šireg maha nego u punktu 83. Tako imamo: ʒg'lob, ʒunʒà:r, ʒinʒò:včina, ʒu:i̯i̯:, ʒaru:dì:, 'ʒr̥no, odʒvo'nilo. Upor. 2.235, 3.2.

6. Dugouzlazni akcenat je analoškim putem prodro u jednosložnice: kó:ń, klú:č, nó:ž, tvr̥:d, sé:d, mó:s, pló:t, klí:n. Na isti način dobijen je i u nekim kategorijama višesložnih reči: bé:li 'luk, kú:si rè:p, ví:če, sú:ša, tré:so, pečú:rka, rá:dim, rá:nimo, devé:ti, ográ:ʒen, slavú:j. Tako se došlo do situacije da dugouzlazni akcenat može stajati na svakom slogu u reči. Iako u velikoj većini ovakvih primera dugi uzlazni akcenat stoji na mestu starosrpskohrvatskog akuta, prisustvo tog akcenta u jednosložnicama tipa mó:s čini verovatnijom pretpostavku o analoškom poreklu pojave (ili je možda samo dugi uzlazni u takvim jednosložnicama dobiven analogijom?). Upor. 2.33, 3.3.

7. ě—>e dosledno i u komparativu prideva, kao i u odričnim oblicima glagola jesam (sa izuzetkom oblika 'nije). Upor. 3.1.

8. Leksički izuzetak sa ę—>a u 3.1. ovde glasi 'žalac.

9. Izgleda da je rasprostranjenija supstitucija k<—x, kako u domaćim tako i u stranim rečima (kotè:l, me'kaničar, spa:'ki̯ia, 'koklica=hoklica), 'iskrana, 'kućemo. Upor. 3.2.

10. Metateza je vršena i u skupini sj: ot'kojse, klà:jse, ali p'rosjak. Upor. 3.5.

PAVLE IVIĆ

## VELIKA KRUŠEVICA (OLA 82)

Vredi opis za punkt 83 (Bukovac), sa sledećim razlikama:

1. Umesto suglasničke grupe /-šč-/ stoji /-kč-/: gukče, d'vikče, 'dakčica, ali ičupà:, rače:'pio (upor. 2.226, 3.2 u vezi sa /k/ i 3.43).

2. Konsonant /s/ može da stoji ispred /ć/: 'pasće, zarà:sće, ali lì:šće (upor. 2.223).

3. i ← ě (nedosledno) ispred j i van oblika komparativa (sijà:č, vi'javica, 'vijo || 'vijao, 'ni(j)e, g'rie, pored sejà:č, ve'javica, 'veo || 'vejo, grè:; ovde je i starì: pored starè:j), zatim u nekim fleksionim nastavcima, imeničkim (glá:vi, rú:ki pored gla:vè:, ru:kè:), pridevskim (stà:rima pored stà:rema). Upor. 3.1.

4. Paralelno dolaze oblici sa sažetim i nesažetim sekvencama -ao i -eo u posleakcenatskom položaju (p'rodo, 'dizo, 'veso, 'pepo, 'počo pored p'rodao, 'dizao, 'veseo, 'pepeo, 'počeo). Upor. 3.1.

PAVLE IVIĆ I SLOBODAN REMETIĆ

# **BUKOVAC** (OLA 83)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

| | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| i: | | | u: | | | i | | | u |
| | e: | | o: | | | | e | o | |
| | | a: | | | | | a | | |

1.11. Funkciju silabema vrše i /r̩:/ i /r̩/.

### *1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | n |
| j | Í | | ń |

1.211. U primerima tipa zar̩'ʒao, zar̩'ʒalo izgovara se /r̩/, te je potrebno operisati pojmom fonološki relevantne morfološke granice ukoliko se ne želi prihvatiti shvatanje da su /r/ i neakcentovano kratko /r̩/ dve foneme.

1.22. Opstruenti

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | ʒ | s | z |
| ć | ʒ́ | | |
| č | ǯ | š | ž |
| k | g | | |

*1.3. Prozodija*

1.31. Sve silabeme mogu biti duge i kratke (upor. 1.1 i 1.11).

1.32. I duge i kratke silabeme mogu biti akcentovane i neakcentovane. Duge akcentovane silabeme mogu imati uzlazni i silazni ton.

1.33. Iz izloženog sledi da inventar prozodema obuhvata tri akcenta (V̏:, V̑:, 'V) kao i neakcentovanu dužinu i kratkoću (V:, V).

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizam*

2.11. Distribucija vokala je relativno slobodna: svaki od njih može se u načelu javiti u početnom, središnjem i završnom položaju reči, a isto tako i ispred i iza svakog konsonanta.

2.12. Silabeme /r̥:/ i /r̥/ po pravilu dolaze između dva konsonanta (tȑ̥:mka, br̥:kè:, gr̥'bina). Malobrojni su primeri sa početnim ili završnim /r̥(:)/: 'r̥ńa, 'r̥ʒ́a, vȓ̥:. U susedstvu vokala u raspoloživom materijalu /r̥(:)/ dolazi samo u 'vr̥a, na vŕ̥:u, vr̥:'ovi, zar̥'ʒ́alo, zar̥'ʒ́ao.

2.13. Zev se u nekim prilikama uklanja kontrakcijom (pre svega onda kada su u pitanju dva neakcentovana vokala), a ponekad umetanjem /v/ ili /j/ (sú:vo, st'reja, 'soja, pró:ja).

2.14. U reči može stajati samo jedan glas /r̥(:)/.

*2.2. Konsonantizam*

2.21. Svi konsonanti mogu stajati u početnom, središnjem i završnom položaju u reči. Od ovoga se izuzima /ʒ/, koje ne dolazi na kraju reči. Materijal ne daje mogućnost da se odredi da li se /ʒ́/ javlja na kraju reči.

2.22. Konsonantske grupe

2.221. Početna grupa dvaju sonanata moguća je samo ako je njen prvi član /v/ ili /m/.

2.222. Od mnogobrojnih drugih ograničenja u vezi sa sonantima navodimo da se /j/ ne javlja iza većeg broja drugih konsonanata, da [r], slogovno ili neslogovno, ne dolazi iza afrikata (osim /c/) ni iza sonanata /l ĺ n ń/, da /l/ ni /ĺ/ ne mogu stajati ispred /ć ʒ́/ ni iza /ć ʒ́ ń/, da opozicije između /n/ i /ń/ nema ispred /ć ʒ́/ i u raznim drugim položajima, a da opozicija između /m/ i /n/ izostaje ispred labijala /v f b p/. Za iscrpno utvrđivanje svih ograničenja nedostaje materijal.

2.223. Konsonanti /s z c ʒ/ ne stoje ispred konsonanata /š ž č ǯ ć ʒ́ ĺ ń/, možda s izuzetkom slučajeva kad je /s/ ili /z/ odvojeno od /ĺ/ ili /ń/ granicom između prefiksa i korenske morfeme.

2.224. Sreću se i početne grupe sastavljene od ploziva i drugog opstruenta: tkà:, p'ci, p'ceto, pče'nica, p'čela, ali: 'tica || p'tica, ćé:rka, 'ge.

2.225. Dentalni plozivi ne dolaze ispred afrikata, a ni kao unutrašnji članovi konsonantskih grupa čiji bi završni član bio konsonant koji nije /r/ ili /v/.

2.226. Suglasničke grupe /-sc-/ i /-šč-/ svedene su na /-c-/ i /-č-/ (p'raci, pra'ciju, racè:pi, icè:pa, 'guče, pra'čara, ko'žuče, V'lače, o'račići, ra'čupa i sl.).

2.227. Na kraju reči izostaju i grupe /st/, /št/ i /zd/: kò:s, 'pṛs, p'regroš (= pregršt), prì:š, 'veš, grò:z. Isto pravilo važi svakako i za grupu /žd/, za koju nemamo leksičkog primera u materijalu.

2.23. Pojedinačni konsonanti

2.231. Sonant /l/ na kraju sloga (odnosno reči) javlja se samo u tuđicama ili vaspostavljen analogijom (aprì:l, ʒenerà:l, ostà:l, ostá:lče, krí:lce).

2.232. Sonant /j/ se često oslabljeno izgovara, a ispred prednjih vokala i na kraju reči kad nema podrške u paradigmi gubi se u primerima kao stoì:, 'lae, zapi'sue, ovà: m. r., nemò:.

2.233. Konsonant /f/ je veoma redak. Sreće se uglavnom u tuđicama i onomatopejama i često je zamenjen konsonantom /v/: f'laša, fṛ̀:če, pored: 'kova, vu'runa, 'sovra, pot'revi. Osim toga, suglasnik /f/ nedosledno dolazi u korenu xval-> fal- (fà:lim, pored: và:lim, vá:la 'Bogu). Grupa xv- u korenu xvat- redovno se svodi na sonant /v/: 'vata, pri'vatila, u'vaćen.

2.234. Nije čest ni konsonant /ʒ/, koji se javlja, pre svega, u tuđicama ('ʒep, 'oʒak, ʒi'gerica, patliʒà:n) i, ređe, kao rezultat asimilacije u konsonantskim grupama (ʒbù:n, ʒvi:zdì:m, 'veʒba, v'raʒbina, 'daʒbina, inʒilì:r).

2.235. Konsonant /ʒ/ je takođe redak. Dolazi ispred /v/ (ʒvè:r, ʒve:čì:, ʒ'vono, ʒvé:zda), iza /b/ i /n/ (obʒó:va, brò:nʒa, be:nʒì:n, pe:n'ʒija), u primerima ʒu:rì:m, zì:d, ʒidà:r, gde je u drugom slogu /d/ ili /r/, kao i u tuđici 'buʒe; otuda i bu'ʒato.

*2.3. Prozodija*

2.31. Svaki od postojećih prozodijskih tipova, navedenih pod 1.33, može se kombinovati sa svakom od postojećih silabema /i e a o u ṛ/.

2.32. Duge silabeme dolaze pod akcentom i u slogu neposredno ispred dugosilaznog ili kratkog akcenta (ná:rod, Íù:di, gla:vè , o:'rao, zu:'bima, ali krà:va, 'pevamo).

2.33. Dugi uzlazni akcenat dolazi samo na pretposlednjem slogu. Ovo isključuje i uzlazni ton na jednosložnim rečima.

2.34. Dugi silazni akcenat može stajati na svakom slogu, a kratki po pravilu na svakom sem zadnjega sloga višesložnih reči (pé:sak, spà:va, Milò:jka, svṛ̀:bi:,

'žena, si'kira, vode'nica). Izuzetak od ovoga pravila predstavljaju retki, specifični, slučajevi sa kratkim akcentom i na poslednjem slogu (da'nas, veče'ras, jed'nak, jed'va).

2.35. Silabema ispred sekvence sonant+opstruent u domaćim rečima najčešće je duga (slà:mka, cepà:ŋka, ó:vca, lè:vka, dá:nce, o:v'cama). Ovo pravilo ne važi za položaje gde dužina ne može stajati.

## 3. ISTORIJSKI IZVOD

### *3.1. Vokalizam*

Silabeme /i: i e: e a: a o: o u: u ŗ: ŗ/ potiču od odgovarajućih silabema u ishodišnom sistemu. Osim toga:

i: ← ě: samo u odričnim oblicima glagola jesam (ní:si, ní:smo)

i ← ě u leksemi si'kira i ispred j u glagolskom liku 'nije i oblicima komparativa prideva (ra'niịa, čis'tiịa). Izuzetak od ovoga pravila je komparativ sta're(i̯)i, sta'reja.

e: ← ę:
← ě:

e ← ę
← ě

a: ← ə:

a ← ə
← ę u 'žaoka
← ě u 'ora, o'rasi

o: ← -'oo u sò:, obò:

o ← l na kraju sloga (osim ispred j)
← -ao, -eo, -uo iza akcenta: 'bego, 'peo, 'počo, à:nʒo pored à:nʒeo, 'metno pored 'metnuo

u: ← ǫ:
← l̥:

u ← ǫ
← l̥
← və-

3.11. Osim toga svi kratki vokali postajali su od odgovarajućih dugih skraćivanjem iza akcenta.

### *3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j l ĺ r m̨ n ń p b t d c s z č š ž k g/ potiču od odgovarajućih konsonanata ishodišnog sistema. Osim toga:

v ← ɷ u zevu, prvenstveno na mestu nekadašnjeg /x/, po pravilu uz /u/ ('uvo, 'ruvo, duvà:n, sú:vo, glú:va, analoški sù:v, glù:v); posebno stoji

v ← x u t'vor.
← f u pozajmljenicama

j ← ɰ u zevu, prvenstveno na mestu ranijeg /x/ (st'reja, kù:jna, 'soja, 'čoja, pró:ja) i, fakultativno, u sekvenci i(j)o sa o ← l (u'darịo, ku:'pịo)

Í ← lə̯j
← j u sekvenci labijal + ə̯j

ń ← nə̯j

f ← (u onomatopejama: fr̥̀:če)
← (u pozajmljenicama, i to retko)
← nedosledno u xv- u xval-

t ← ť u šť

d ← ď u žď

c ← č u čr- i čr̥-

ʒ ← z ispred v i u vezi sa r i d (ʒvè:r, ʒ'vono, ʒvé:zda, ʒu:rì:m, ʒì:d, ʒidà:r)
← z iza b, n (obʒó:va, bez 'obʒira, kò:nʒula, brò:nʒa, be:nʒì:n, pe:n'ʒija)
← (u tuđici 'buʒe, tako i bu'ʒato)

ć ← ť
← jt u -jti
← tə̯j

ʒ́ ← ď
← jd u oblicima glagola složenih od *iti*
← də̯j

ǯ ← (u pozajmljenicama)
← (u rezultatu asimilacije u nekim konsonantskim grupama)

k ← x (sporadično, supstitucijom: krà:s, pastù:k, kriš'ćanin, 'tekničar, p'lek, kigịé:na)

### *3.3. Prozodija*

Prozodijske osobine se izvode iz starosrpskohrvatskog dvoakcenatskog inventara (sistem A).

V̀: ← V̂ na svim slogovima (spà:va, Íù:di, rajì:ŋka, pilà:v, ru:kè:)

V́: ← V̌ prenošenjem s ultime na dugu penultimu (glá:va, ná:rod, ží:vi prid.)

'V ← V̌ na prvim i unutrašnjim slogovima višesložnih reči ('kuća, si'kira, pe:s'nica) i, retko, na poslednjem slogu (upor. 2.34)
← prenošenjem ˝ sa krajnjeg sloga na pretposlednji kratki slog ('žena, 'potok, slo'boda)

V: ← V̄ ispred sloga sa akcentom (svr̥:bì:, ple:'veo, pe:'tao, kri:'lima)

V ← V̆
← V̌ sa kojeg je akcenat prenesen na prethodni slog ('žena, ná:rod)
← V̄ iza akcenta ('pevamo)

*3.4. Iščezavanje glasova*

3.41. Konsonant /x/ izgubljen je, a zev nastao njegovim gubljenjem uklonjen je u nekim primerima umetanjem /j/ ili /v/ (upor. 2.13, 3.2). Za k←x upor. 3.2 u vezi sa k.

3.42. Izgubljen je i konsonant /t/ u sekvencama /-st/ i /-št/, kao i /d/ u sekvenci /-zd/ (upor. 2.227).

3.43. Iščezli su konsonanti /s/ i /š/ u sekvencama /-sc-/ i /-šč-/ (upor. 2.226).

3.44. U početnim konsonantskim grupama sastavljenim od ploziva i drugog opstruenta u nekoliko primera izgubljen je prvi član ('ko, 'ge, ćé:rka, 'tica; upor. 2.224).

3.45. Sonant /j/ često izostaje na kraju reči i između dvaju vokala od kojih je drugi palatalan (upor. 2.232).

*3.5. Metateza*

Metateza je izvršena:
u zameničkom korenu vəs'- (s've, s'vaki; tako i 'sav),
u skupini zj (lò:jze, grò:jze, gvò:jze; otuda analoško gvoj'zeno || gvojz'deno).
Metateza nije izvršena u obliku 'kozja.

PAVLE IVIĆ I SLOBODAN REMETIĆ

# ORAHOVAC (OLA 84)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

| Akcentovani vokali | | | | Neakcentovani vokali | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| i | ə | ʉ | u | i | ə | ʉ | u |
| e | | | o | ɛ | a | | ɔ |
| ɛ | a | | ɔ | | | | |

1.11. Funkciju silabema vrši i /ɽ/.

1.12. U raspoloživom materijalu fonemu /ʉ/ srećemo samo u pozajmljenicama du'šɛk i 'ćušɛ.

1.13. Opozicija /a/∼/ə/ van akcenta fakultativno je neutralisana (ć'vorak, 'l'il'ak, 'əvən || 'əvan, 'əstar, 'dəbar; əbəd'va). Pojava /a/ mesto /ə/ pod akcentom ('maəvina, s'tabłə, s'taza) svakako je rezultat uticaja književnog jezika i susednih govora.

1.14. Akcentovani vokali /e/ i /o/ izgovaraju se zatvorenije nego u književnom jeziku.

### *1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | ł | r | n |
| j | l' | | ń |

1.211. Izgleda da između /r/ i neakcentovanog /ɽ/ nema fonološke opozicije (upor. 2.121), pa bi [r] trebalo smatrati varijantom neakcentovanog /ɽ/ koja se javlja u susedstvu vokala (upor. 1.211 i 2.121 u opisu OLA 55).

1.22. Opstruenti

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | ʒ | s | z |
| ć | ʒ́ | š | ž |
| k | g | | |

1.221. Konsonanti /š/ i /ž/ izgovaraju se mekše nego u književnom jeziku.

*1.3. Prozodija*

1.31. Od prozodijskih fenomena jedino je mesto akcenta distinktivno.

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizam*

2.11. Svaki od vokala može se javiti u početnom, središnjem i završnom položaju u reči, a takođe i ispred i iza svakog konsonanta. Od ovoga se izuzimaju /ə/ i /ʉ/, koji se u zabeleženom materijalu ne javljaju u početnom i završnom položaju.

2.12. Silabema /ɽ/ dolazi najčešće u središnjem položaju, ređe u početnom ('ɽʒ́a, 'ɽžɛ, 'ɽzaja; upor. 2.121) i vrlo retko u završnom ('vɽ). Inače, za [ɽ] u načelu važe ista ograničenja u odnosu prema konsonantima kao za neslogovno [r] (upor. 2.222).

2.121. Silabema [ɽ] javlja se po pravilu u konsonantskom susedstvu (ɽC-: 'ɽʒ́a, ɽ'ʒ́aɣ, ɽ'ʒ́avə, 'ɽž, 'ɽzaja, 'ɽl'aja „rvao se"; CɽC: 'kɽt, š'tɽk, 'sɽcɛ, ćɛ'kɽk, 'cɽɣ, bɽ'łəg; -Cɽ: 'vɽ). U retkim zabeleženim izuzecima ('vɽəvi, 'vɽəvɛ, za'ɽʒ́ałə, za'ɽʒ́anə, pə'ɽl'al'i se „porvali se") silabema /ɽ/ je akcentovana, što znači da nemamo primera za opoziciju između neakcentovanog [ɽ] i neslogovnog [r].

2.122. U reči može stajati samo jedan slogovni sonant [ɽ].

2.13. Zev, nastao pre svega iščezavanjem suglasnika /x/, nedosledno se uklanja umetanjem /j/ ili /v/ (upor. t. 3.2), tako da su u govoru prisutne i neke vokalske grupe: 'suə, g'łui, głu'an, mɛ'uŋka, s'naa, 'saat i sl.

*2.2. Konsonantizam*

2.21. Distribucija konsonanata takođe je uglavnom slobodna. Oni mogu stajati u početnom, središnjem i završnom položaju u reči, izuzimajući suglasnik /ʒ/, koji izostaje u završnom položaju.

2.211. Zvučni opstruenti na kraju reči u principu se izgovaraju poluzvučno, tako da rezultat desonorizacije po pravilu predstavlja alofone odgovarajućih konsonanata: 'łaḍ, 'ziḍ, g'rəḇ, 'muž̥, 'nož̥, 'tuʒ́, 'r̥ž̥, p'rag̥, 'rog̥. U ovom položaju i fonema /v/ se ponaša kao opstruent: 'cr̥v̥, 'kr̥v̥, ar'dov̥, 'nov̥, 'siv̥. Konsonant /v/ se i ispred, a ređe i iza, bezvučnih opstruenata fakultativno izgovara poluzvučno: t'rav̥ka, m'rav̥ka, s'v̥itka.

2.22. Konsonantske grupe

2.221. Početna grupa dvaju sonanata moguća je samo ako je njen prvi član /v/ ili /m/.

2.222. Od mnogobrojnih drugih ograničenja u vezi sa sonantima navodimo da se /j/ ne javlja iza većeg broja drugih konsonanata, da [r], slogovno ili neslogovno, ne dolazi iza afrikata (osim iza /c/ i /ʒ/) ni iza sonanata /j l' n ń/, da /l'/ ne može stajati iza /ʒ́ ń/, da opozicije između /n/ i /ń/ nema ispred /ć ʒ́/ i u raznim drugim položajima, a da je opozicija između /m/ i /n/ neutralisana u položaju ispred labijala. Za iscrpno utvrđivanje svih ograničenja nedostaje materijal.

2.223. Konsonanti /s z c ʒ/ ne dolaze ispred konsonanata /š ž ć ʒ́ ń/ s izuzetkom futurskih oblika tipa i'zɛsćɛ i, možda, slučajeva kad je /s/ ili /z/ odvojeno od /ń/ granicom između prefiksa i korenske morfeme.

2.224. Nisu nepoznate početne grupe sastavljene od ploziva i drugog opstruenta: p'ćɛła, t'kai̯ɛ, t'kal'ɛ, ʒ́'bun, p'ca, pćɛ'nica || ćɛ'nica, ali: 'dɛ, 'tica, 'kɔ, 'ćerka. Upor. 3.42.

2.225. Dentalni plozivi ne dolaze ispred afrikata, a ni kao unutrašnji članovi konsonantskih grupa čiji bi završni član bio konsonant koji nije /r/ ni /v/.

2.226. U domaćim rečima nema finalnih konsonantskih grupa. Govori se 'pr̥s, 'bəl'ɛs, 'kr̥s, p'rɛgr̥š; analoški p'rɛgr̥ši, p'riš, 'vɛš „vešt", g'roz̥ (za sudbinu grupe -žd nedostaje primer).

2.227. Suglasnička grupa /-šć-/<-šč- ostaje neizmenjena: 'gušćɛ, b'rɛšćɛ „brestić", 'nəšćɛ, 'bašća (za sudbinu grupe /-sc-/ u raspoloživom materijalu nedostaje primer).

2.228. U tuđicama se pojavljuju i konsonantske grupe koje izlaze iz okvira određenog iznesenim ograničenjima.

2.23. Pojedinačni konsonanti

2.231. Sonanti /j/ (=[i̯]) i /v/ u nekim položajima se fakultativno izgovaraju reducirano, a ponekad iščezavaju potpuno: b'l'ɛi, pris'tal'a, əs'tal'a, əs'taiła, pl'u'aŋka, 'šaəvi || 'šavəvi.

2.232. Konsonant /ʒ/ nije čest i javlja se u rezultatu raznih, ne uvek sasvim jasnih, glasovnih procesa (upor. 3.2).

2.33. Sonant ł na kraju sloga (odnosno reči) sreće se dosta retko. Dolazi, naime, u tuđicama (ap'rił), vaspostavljen analogijom (s'tełna, 'pałci, 'sɔkɔł, žd'rał, 'voł, ɔk'rugɔł, 'petɔł pored 'peta; upor. s druge strane 'ɔra „aquila").

2.234. Konsonant /f/ javlja se, pre svega, u tuđicama (ka'fɛs, fr̥'tal', ka'fana, fa-'mil'ija, fur'tuna „veliko nevreme"), onomatopejama i na mestu grupe xv- ('fal'imɔ, pɔfał'ʒija, 'fata || 'vata, u'fati, u'fatɛnɔ).

*2.3. Prozodija*

2.31. Akcenat može stajati na svim slogovima u reči, s tim da je redak na otvorenom završnom (upor. 3.31).

## 3. ISTORIJSKI IZVOD

*3.1. Vokalizam*

Silabeme /i ə a u r̥/ potiču od odgovarajućih silabema u ishodišnom sistemu. Osim toga:

i ← i: ('mi, 'ti, 'vi)

e ← 'ĕ: ('pesɔk, 'ceẏka, p'l'evna, p'l'evɛńɛ, 'detɛ, 'l'epɔ, 'l'ek, 'meša)
← 'ę: ('mesɔ, 'pet, 'peta, 'reḍ)
← 'e: ('šes, 'l'eḍ, 'neće)

ɛ ← 'ĕ ('dɛvɛr, 'dɛca, 'dɛcu, 'pɛva, 'l'ɛba)
← 'ę ('mɛk, p'rɛja)
← 'e ('dɛvɛt, 'dɛsɛt, 'žɛna, rɛ'šɛtɔ, da'l'ɛkɔ)
← neakc. ĕ(:) ('nɛvɛsta)
← neakc. ę(:) ('dɛvɛt, 'dɛsɛt)
← neakc. e(:) ('našɛ, 'žɛnɛ)

ə ← ə: ('dən, 'pəń)
← tursko I (san'dək, jas'tək, kalaba'łək)
← l̥ u usamljenom primeru də'gəćək
← a u neakcentovanom položaju (upor. 1.13), s tim što je opozicija između /a/ i /ə/ u tom položaju bar fakultativno neutralisana.

a ← a: ('ja, 'daj)
← ǫ u glagolskom nastavku nǫ ('sɛdnaja, u'vɛnaja, u'vɛnała, 'kunaja, 'viknaja, 'viknal'ɛ)
← neakc. ə (upor. 1.13)
← ě u ɔ'ra
← ę u 'žać „žalac"
← -l na kraju sloga (osim ispred j): 'Bɛjagraḍ, 'dɛja, pɛ'pɛja, 'gɔja, kɔ'ta „kotao", c'vil'ɛa, 'pɛka, s'tiga

o ← 'o: (pa'coy̯, ar'doy̯, 'korpu, s'to)

ɔ ← 'o ('pɔl'ɛ, 'nɔsi, 'ɔstrɔ)
← neakc. o(:) ('rakɔvɛ)
← ə u usamljenim primerima 'sɛdɔm, 'ɔsɔm

u ← u:
← o̯, o̯:
← l̥, l̥: ('vuna, 'pun, 'puž, du'bok, uključujući i sekvencu łu ← l̥(:) iza /s/: s'łuncɛ, s'łuncɔgl'ɛd̯, s'łuza, s'łuzɛ, słu'bicɛ)
← və-

ʉ ← tursko ü (dʉ'šɛk, 'čʉšɛ)

r̥ ← r̥: ('sr̥p, 'tr̥n, 'kr̥y̯)
← (fakultativno) -r iza konsonanta u primerima kao 'mɔdr̥ || 'mɔdər, s'vɛkr̥ || s'vɛkər, 'vɛpr̥ || 'vɛpər. Upor. i 'jaŗc || 'jarəc, 'kŗz || k'rɔz

*3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j r m n ń p b t d c s z š ž k g/ potiču od odgovarajućih konsonanata ishodišnog sistema. Osim toga:

v ← (nedosledno) Ø u zevu (upor. 2.13): 'sɔva, 'sɔvɛ, 'duva, 'suva, 'suvɔ, 'buva, 'uvɔ, głu'van, pored: 'sua, 'suɔ, su'arək, g'łui, du'anʒija, głu'an i sl. Posebno stoji v ← x u t'vor
← -u u 3. l. mn. prezenta ('pɛcay̯, 'igray̯, st'rel'ay̯, 'mɔtay̯ i analoški 'nɔsiy̯, 'jɛdɛy̯, 'mɔžɛy̯, 'ginɛy̯, 'dignɛy̯ i sl.) i imperfekta ('ćay̯ || 'ćau, 'mɔgay̯, 'bɛy̯ || 'bɛu, 'nɔsay̯ || 'nɔsau)

j ← Ø u zevu (upor. 2.13): 'tija, 'tijɔ (otuda analoško 'tij), st'rɛja, 'maćɛja, 'mɛjur, 'kija, 'kijavica, 'ńijan, 'muja, 'mujɛ; tako i pɛ'pɛja, 'dɛja, dɛ'bɛja, 'bɛja, 'Bɛjagrad̯, z'rɛja, 'kisɛja, 'gɔja, m'rɛja, 'pɔćɛja, b'raja, 'bija, 'dignaja, 'kunaja, 'viknaja, u'vɛnaja (upor. 3.1 u vezi sa /a/)
← u sekvenci jń < ń u primerima 'dojńɛ, 'dojńa, 'kɔjń, 'kɔjńi, s'vijńa, s'vijńɛ

r ← ŕ

ł ← l ispred vokala /u o ɔ a ə/: ('łuk, 'łoy̯, 'łɔmi, p'łaći, 'łəžɛ) i analoški na kraju sloga (ap'rił, 'pałci)
← u sekvenci łu ← l̥ u nekoliko primera (upor. 3.1 u vezi sa /u/)

l' ← Ĺ ('l'udi, 'l'ubi, 'pɔl'ɛ)
← lə̯j
← l ispred vokala /i e ɛ/ ('l'ipa, 'l'isica, 'l'epɔ, p'l'emńa, 'l'ɛtɔ, 'l'ɛba)
← j u sekvenci labijal + ə̯j (zd'ravl'ɛ, 'rɔbl'ɛ, s'nɔpl'ɛ, g'robl'ɛ)

ń ← nə̯j

f ← (u pozajmljenicama)
← (u onomatopejama)
← xv- u fal- i fat-

t ← ť u šť

d ← ď u žď

c ← č u čr- i čr̥-

ʒ ← z ispred /v/ (ʒ'ver, ʒ'vr̥ći, ʒ'vənə, ʒ'vezda, ʒ'virka, ʒ'viril'ɛ, ʒ'viždim, ʒ'viždi, ʒ'viždiтɛ)
← z iza n (ʒun'ʒar, mən'ʒura || man'ʒura)
← z ispred vokala iza kojeg sledi /d/ ili /b/ ('ʒiḍ, na'ʒeba, 'ʒebɛ)
← d ispred /v/ u ʒ'viska
← u vezi sa r̥ u 'ʒr̥ʒɛ (ime sela Zrze)

ć ← ť (s'veća)
← tə̯j (t'rɛći)
← č ('maćka, k'rɛćim, pɛ'ćurka, ć'kembɛ)

ʑ ← ď ('mɛʑa, 'vɛʑa, m'naʑi, p'rɛʑa, 'tuʑ, 'jɛʑ)
← də̯j (rə'ʑak)
← d iza /j/ u oblicima kompozita od glagola *iti* ('doʑɛ, p'riʑɛ, pri'ʑəsmə, pri'ʑəstɛ, pri'ʑəšɛ i sl., pored 'doʑnɛ, 'dojʑɛ, 'dojnɛ, 'dojdnɛ, 'dojdńɛ, 'dojńɛ, 'dodnɛ)
← ʒ u pozajmljenicama ('giʑa, 'ʑada, ə'ʑak, 'ʑam), zatim u orijentalnom sufiksu -ʒija (ɬəv'ʑija, pofał'ʑija) i u rezultatu asimilacije u konsonantskim grupama (ʑ'bun, ʑ'buńɛ)

k ← x vrlo retko, svakako supstitucijom ('sakrana, K'ristəs, k'tɛy̯ || 'ćay̯ || 'ćau)

### *3.3. Prozodija*

3.31. Prozodijske osobine se izvode iz starosrpskohrvatskog dvoakcenatskog inventara (sistem A).

'V ← V̂, V̌ uz redovno prenošenje sa otvorene ultime ('žɛna, b'razda, m'l'ekə, k'riłə, 'bədɛ, 'nəga, ʒ'vr̥ći, 'rastɛ; u oblicima tipa ə'ra, kə'žu, tr̥'bu, kə'ta ultima je prvobitno bila zatvorena), ne tako često prenošenje sa zatvorene ultime ('kupus, 'ovən, 'jarəm, 'ovəs, 'jɛćəm, 'petək, 'pesək, 'živət, pored češćih oblika kao što su Bə'žić, as'tał, əb'raʐ, u'nuk, łə'žoy̯, głu'an, ar'doy̯, sa'pun, pa'sul', br̥'łəg, krə'miḍ, pə'tək, vi'sək, gə'təy̯ i sl.) i uglavnom analoško prenošenje akcenta na antepenultimu u mnogim kategorijama (s'nəpəvi, k'l'ućevi, 'l'udima, 'tɛl'ɛtu, 'imɛna, 'əpcama, s'vijńama, t'resɛmə, p'łatitɛ imper., 'vezaja, 'živɛja, 'təpəła, 'łəbəda, s'tɛnica, 'l'isica, 'nɛvɛsta; upor. i 'dubəvina, 'cɛrəvina, 'jɛłəvina, 'bərəvina), s tim da su mnogo češći oblici tipa kə'biła, kə'ritə, kə'koška, kəp'riva, ma'l'ina, l'ɛ'dina, rɛ'šɛtə, ma'tika, łə'pata, vɛd'rica, mi'rišɛ, kətl'e'nica, jɛrɛ'bica, r̥ža'nica i sl.).

V ← neakc. V̂, V̄ ('žɛnə, 'vəl'i)
← V̂, V̌, sa kojeg je prenesen akcenat ('sɛstra, k'riłə, ʒ'vr̥ći, 'živət, 'imɛna)

### *3.4. Iščezavanje glasova*

3.41. Fonema /x/ iščezla je ili bez zamene ('ita, 'l'ɛb̥, 'ład̥, s'naa, 'saat || 'sat, mɛ'uŋka, g'łu, ɔ'ra) ili je zamenjena sa /v/ i /j/ i vrlo retko sa /k/ (upor. 2.13, 3.2).

3.42. U početnim konsonantskim grupama sastavljenim od ploziva i drugog opstruenta često je izgubljen prvi član ('kɔ, 'tica, 'ćerka, ćɛ'nica; upor. 2.224).

3.43. Iščezli su krajnji dentalni plozivi ako su stajali iza frikativnih konsonanata (upor. 2.226).

3.44. Ponekada iščezava i sonant /j/, pre svega u međuvokalskom položaju (upor. 2.231).

3.45. U međuvokalskom položaju i ispred /l'/ ne retko se gubi i /v/ (upor. 2.231).

### *3.5. Metateza*

Metateza je izvršena u zameničkom korenu və̥s'- (s'vɛ, s'vi; u Nsg m. r. stoji 'cɛja) i nedosledno u skupinama zj ('łojzɛ, g'rojzɛ, g'vojzɛ; otuda analoško gvɔj'zɛnɔ, ali 'kɔzi) i sj ('pəjsi, ali k'łasjɛ, p'rɔsjak).

PAVLE IVIĆ I SLOBODAN REMETIĆ

## PLJAČKOVICA (OLA 85)

Vredi opis za punkt 87 (Kalna), sa sledećim razlikama:

1. Izostaje fonema /l̥/ (upor. 1.11, 1.211, 2.14, 2.141, 2.15, 3.1). Najčešći refleks /l̥/ je /u/: 'vuna, 'kune, 'žut, mu'zara, 'muńa itd. Iza /s/ dolazi sekvenca /lu/: s'lunce, slun'čoglet, s'luza, s'luze, s'luba. Iza /d/ nalazimo /lə/ u d'lək, a /u/ u du'gačək. Prema dl̥'bok, žl̥'na i 'žl̥čka ovde je dli'bok, ž'ĺuna, ž'ĺuč || ž'ĺučka.

2. Konsonanti /č ǯ š ž/ izgovaraju se umekšano: 'mečka, mutav'ǯija, k'raĺuš, m'reža. Upor. 1.22, 1.222, 3.2.

3. Pojavljuje se, istina retko, i konsonant /f/: 'farba, pla'fon, ka'fana, 'jeftin, 'fr̥ĺim, 'fajda, 'faća, pored 'vajda, 'vaća. Upor. 1.223, 2.222.

4. Nema promene /k g/ → /ć ǵ/ u sekvencama /ki/, /ke/, /gi/, /ge/, odnosno /k/ → /ć/ iza /j ĺ ń/ (upor. 2.12, 2.222, 3.2).

5. U materijalu nema potvrde ni za konsonant /ǯ/ u završnom položaju u reči (upor. 2.21).

6. Unošenjem /v/ u 'vr̥vovi, dva 'vr̥va uklonjeni su jedini primeri sa /r̥/ ispred vokala (upor. 2.131).

7. Prema če'la u punktu 87 ovde je p'čela (upor. 2.226, 3.42).

8. Suglasničke grupe /-sc-/ i /-šč-/ svedene su na /-c-/ i /-č-/: p'raci, 'bača, 'noče, siro'mače, ali 'gušče (upor. 2.227, 3.44).

9. U principu, izvršena je desonorizacija zvučnih opstruenata na kraju reči: te'raješ, 'jastrep, 'lat, 'bəs „zova", 'r̥š, p'rak. U materijalu nema potvrde za obezvučavanje foneme /v/: par'cov, 'cr̥v.

10. a ← -l (de'lija, o'raja, ali: 'del, pe'təl) i ← ǫ u glagolskom nastavku nǫ (rip-'naja, vik'naja). Upor. 3.1 u vezi sa /a/ i 3.2 u vezi sa /j/.

11. Umesto 'žalo (pitanje 328) govori se 'žilka. Upor. 3.1.

12. ǵ ← d iza /j/ u oblicima kompozita od glagola *iti* (prij'ǵo, prij'ǵomo, 'pojǵi).

13. Izostaje č ← ť (upor. 3.2.); ovde je ć ← ť (s'veća).

14. Izostaje ǯ ← ď (upor. 3.2); ovde je ǯ ← ď ('meǯa).

15. U ograničenom broju slučajeva k ← x, svakako supstitucijom: kras'tovo, k'rana, ko'žuk, 'vr̥kovi pored vr̥vovi. Upor. 3.2 u vezi sa /k/.

16. 'V ← V̌ uz vrlo rašireno prenošenje sa otvorene ultime ('žena, t'rava, m'leko poredređih oblika tipa kut're, kril'ce) i sasvim retko prenošenje sa zatvorene ultime ('potok, 'venəc, 'vučem, pored češćih primera tipa ze'len, pe'lin, tam'ĺan, se'jač, beri'ket). Upor. 3.32.

17. V ← V̌, sa kojeg je akcenat prenesen na prethodni slog (t'rava, m'leko 'venəc, 'vučem).

18. Metateza je vršena i u skupini zj ('lojze, ali 'kozi). Upor. 3.5.

SLOBODAN REMETIĆ

## DONJI DUŠNIK (OLA 86)

Vredi opis za punkt 87 (Kalna), sa sledećim razlikama:

1. Izostaje fonema /l̨/ (upor. 1.11, 1.211, 2.14, 2.141, 2.15, 3.1). Pretežu primeri sa u ← l̨: 'vuna, 'pun, ku'ne, 'vuk, mu'ze, pro'gune itd. Iza /s d/ po pravilu dolazi refleks /lə/: s'lənce, slən'čogled, slən'čence, s'ləba, slə'za || s'ləza, dlə'be, d'ləg, dlə'ga, dlə'go, ali du'gačək; upor. i klə'če. Prema dl̨'bok, žl̨'na, 'žl̨čka ovde je dli'bok, žĺu'na, ž'ĺuč || ž'ĺučka.

2. Nema promene /k g/ → /ć ǯ/ u sekvencama /ki/, /ke/, /gi/, /ge/, odnosno /k/ → /ć/ iza /j ĺ ń/ (upor. 2.12, 2.222, 3.2).

3. U materijalu nema potvrde ni za konsonant /ǯ/ u završnom položaju u reči (upor. 2.21).

4. Znatno su ređe početne grupe sastavljene od ploziva i drugog opstruenta (upor. 2.226, 3.42). Ovde je i: še'nica, 'šeški (= pseći), ali t'kaĺa (na mestu oblika g'de nalazimo ku'de).

5. Suglasničke grupe /-sc-/ i /-šč-/ svedene su na /-c-/ i /-č-/: p'raci, 'guče, gu'četina, 'noče (= nožić), to'jače. Upor. 2.227.

6. Umesto 'žalo (upor. 3.1) govori se že'ləc, što znači da izostaje leksički izuzetak od e ← ę.

7. Izostaje č ← ť (upor. 3.2); ovde je ć ← ť (sve'ća).

8. Izostaje ǯ ← đ (upor. 3.2); ovde je ǯ ← đ (me'ǯa).

9. Materijal sadrži primere u kojima je suglasnik /ǯ/ dobijen putem asimilacije: ǯ'bun, ǯbu'novi, ǯ'buńe (upor. 3.2).

10. Metateza je vršena i u skupinama zj i sj: 'lojze, k'lajse, ali: 'kozi, 'lisje. Upor. 3.5.

PAVLE IVIĆ I SLOBODAN REMETIĆ

# KALNA (OLA 87)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

i ə u
e a o

1.11. Funkciju silabema vrše i /r̥/ i /l̥/.

### *1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | n |
| j | ĺ | | ń |

1.211. Izgleda da između [r] i neakcentovanog [r̥] nema fonološke opozicije (upor. 2.131), što bi značilo da [r] treba smatrati varijantom neakcentovanog [r̥] koja se javlja u susedstvu vokala (upor. punkt 55, 1.211). Međutim, neakcentovano [l̥] dolazi uz vokal u primeru bl̥'a (2.141), iz čega bi proizlazilo da su /l̥/ i /l/ dve foneme, budući da se granici između deklinacione osnove i nastavka teško može priznati status morfološke granice uporedive sa granicom reči.

1.22. Opstruenti

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | | |
| t | d | | |
| c | ʒ | s | z |
| ć | ʒ́ | | |
| č | ǯ | š | ž |
| k | g | | |

1.221. Konsonanti /ć/ i /ʒ́/ izgovaraju se sa slabijom frikacijom.

1.222. Afrikate /č/ i /ǯ/ izgovaraju se mekše nego u književnom jeziku.

1.223. U materijalu nema potvrde za konsonant /f/.

### *1.3. Prozodija*

1.31. U svakoj reči sem klitika po jedan slog (odn. silabema) nosi akcenat.

## 2. DISTRIBUCIJA

### *2.1. Vokalizam*

2.11. Svaka od postojećih silabema može u načelu biti akcentovana i neakcentovana. Međutim, opozicija /a/ ~ /ə/ neutralisana je, bar fakultativno, u neakcentovanom položaju. Upor. s jedne strane zapisane oblike kao jəj'ce, bəš'ta, 'obəd, 'opəška, 'povəs „pojas", a s druge strane primere kao cav'tel, oda'nul, 'ostar, k'ratak, 'češaĺ, pored primera u kojima zabeleženo [ə] potiče od /ə/, odn. zabeleženo [a] od /a/.

2.12. Inače je distribucija vokala relativno slobodna: svaki od njih može se u načelu javiti u početnom, središnjem i završnom položaju u reči, a takođe i ispred i iza svakog konsonanta. Od ovog se izuzima vokal /ə/, koji se ne javlja u završnom položaju (za početni položaj imamo primer ə'kəl „mozak"). Isto tako, palatalizacijom su eliminisane sekvence /ki/, /ke/, /gi/ i /ge/ (upor. 3.2).

2.13. Silabema /r̥/ dolazi obično u središnjem položaju, ređe u početnom (r̥'ʒa) ili završnom ('vr̥). Uz to za /r̥/ važe u načelu ista ograničenja u odnosu prema konsonantima kao za neslogovno [r] (upor. 2.222).

2.131. Silabema /r̥/ javlja se po pravilu u isključivo konsonantskom susedstvu (r̥C-, Cr̥C, -Cr̥). U retkim zabeleženim izuzecima ('vr̥ove) silabema /r̥/ je akcentovana, što bi značilo da nema primera za opoziciju između neakcentovanog [r̥] i neslogovnog [r].

2.14. Silabema /l̥/ dolazi samo u unutrašnjosti reči. Uz to za /l̥/ važe u načelu ista ograničenja u odnosu prema konsonantima kao za neslogovno [l] (upor. 2.222).

2.141. Silabema /l̥/ se javlja po pravilu između dva konsonanta ('jabl̥ka, 'pl̥ž, 'kl̥n, žl̥'na, 'tl̥s, dl̥'bok, sl̥nčog'led), ali u primeru bl̥'a, množ. 'bl̥e stoji uz vokal.

2.15. U reči može stajati samo jedan slogovni sonant /r̥/ ili /l̥/.

2.16. Zev se ponekad ukida umetanjem /j/ ili /v/, a ređe kontrakcijom.

### *2.2. Konsonantizam*

2.21. Svi konsonanti mogu se nalaziti u početnom, središnjem i završnom položaju. Od ovoga se izuzima /ʒ/, koje izostaje u završnom položaju.

2.22. Konsonantske grupe

2.221. Početna grupa dvaju sonanata moguća je samo ako je njen prvi član /v/ ili /m/.

2.222. Materijal kojim raspolažemo sugerira da uglavnom važe distribuciona ograničenja navedena kod punkta 55 u t. 2.222. Izostaju, naravno, ona vezana za /f/. Osim toga, mesto /jk/, /lk/, /nk/ (upor. 3.2) nalazimo /jć/, /lć/, /nć/.

2.223. Konsonanti /s z c ʒ/ ne stoje ispred konsonanata iz grupe /ž š č ǯ/.

2.224. Dentalni plozivi ne dolaze kao unutrašnji članovi konsonantskih grupa čiji bi završni član bio konsonant koji nije /r/ ni /v/.

2.225. U domaćim rečima nema konsonantskih grupa na kraju reči: 'pr̨s, 'rados, g'roz, 'dəž (za sudbinu -št nema leksičkog primera).

2.226. Sreću se i početne grupe sastavljene od ploziva i drugog opstruenta: t'kaĺa, g'de, pše'nica, p'šešći (= pseći), ali: 'tiče, 'koj, 'čerka, če'la.

2.227. Suglasničke grupe /-sc-/ i /-šč-/ obično ostaju neizmenjene: p'rasci, guš'če, baš'ča, ali: ko'čina „kost", ko'čine.

2.23. Sonanti /j/ (= [i̯]) i /v/ u nekim položajima se fakultativno izgovaraju reducirano, a ponekad iščezavaju potpuno, s tim da se zev u izvesnim slučajevima opet popunjava (to'vaga, 'bajim se „bavim se").

2.24. Pojedinačni konsonanti

2.241. Konsonant /ʒ/ nije čest. On se javlja u rezultatu različitih, ne uvek sasvim jasnih, glasovnih procesa (upor. t. 3.2).

### *2.3. Prozodija*

2.31. Akcenat može stajati na svim slogovima u reči (početnom, središnjem, završnom).

## 3. ISTORIJSKI IZVOD

### *3.1. Vokalizam*

Silabeme /i e ə a u o r̨ l̨/ potiču od odgovarajućih silabema u ishodišnom sistemu. Osim toga:

e ← ě
← ę

ə ← tursko I

a ← ě u o'ra
← ę u 'žalo

u ← ǫ
← və-

r̨ ← -r iza konsonanata u primerima kao: ve'pr̨, mo'dr̨, sve'kr̨ || sve'kər, sep'tembr̨, ok'tombl̨, 'vetr̨ || vetər; ovamo se priključuje i ba'kr̨.

3.11. Osim toga u neakcentovanom položaju [ə] može poticati od /a/, a [a] od /ə/, s tim što je opozicija između tih vokala u tom položaju bar fakultativno neutralisana (upor. 2.11).

*3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j l ĺ r m n ń p b t d c s z č š ž k g/ potiču od odgovarajućih konsonanata ishodišnog sistema. Osim toga:

v ← ϕ u zevu (upor. 2.16): 'muve || 'mue || 'muje, 'suvo, glu'vi, analoški 'suv, g'luv, g'luvčo; posebno stoji v ← x u t'vor
← f u pozajmljenicama ('varba)

j ← ϕ u zevu (upor. 2.16): st'reja

r ← ŕ

ĺ ← ləj

ń ← nəj

t ← ť u šť

d ← ď u žď

c ← č u čr- i čr̥

ʒ ← z ispred /v/ (ʒ'vono, ʒ'ver, ʒvez'da, ʒve'nəc)
← z ispred vokala iza kojeg sledi /d/ ili /b/ (ʒi'dar, 'ʒadńi, na'ʒebəl)
← d u ʒ'viska

ć ← tə̯j (t'reći)
← k ispred e, i ('jabl̥će, ći'pi)
← k iza j, ĺ, ń (de'vojća, 'ujća, u'čiteĺća, g'rańća)

ʒ́ ← də̯j ('ĺuʒ́e)
← g ispred e, i (b'laʒ́e, 'ʒ́inu)

č ← ť ('čerka, 'mačava)

ǯ ← ď ('jeǯ, ve'ǯa)
← ǯ (mahom u turskim rečima: ǯi'gerica, 'ǯak) i pozajmljenom formantu -ǯija (lov'ǯija)

*3.3. Prozodija*

3.31. Prozodijske osobine se izvode iz starosrpskohrvatskog dvoakcenatskog inventara (sistem A).

3.32. Akcenat odgovara obama akcentima sistema A, dok su kvantitetske opozicije dosledno eliminisane.

*3.4. Iščezavanje glasova*

3.41. Iščezao je konsonant /x/, a nastali zev je uklonjen u nekim primerima umetanjem /j/ ili /v/ (upor. 2.16, 3.2).

3.42. U početnim konsonantskim grupama sastavljenim od ploziva i drugog opstruenta u nekoliko primera izgubljen je prvi član('tiče, 'koj, če'la, 'čerka; upor. 2.226).

3.43. Iščezli su krajnji dentalni plozivi ako su stajali iza frikativnih konsonanata (upor. 2.225).

3.44. Nedosledno je uklonjen konsonant /š/ u sekvenci /-šč-/: ko'čina, ko'čine, ali: guš'če, baš'ča (upor. 2.227).

### *3.5. Metateza*

Metateza je izvršena u zameničkom korenu vəs'- (s've, s'vi; tako i 'səv).

SLOBODAN REMETIĆ

## JASENICA (OLA 88)

Vredi opis za punkt 83 (Bukovac), sa sledećim razlikama:

1. U materijalu nema primera za sudbinu grupe /-sc-/ (ovde je pra'sići), dok je /-šč-/ dalo /č/ kao i u punktu 83 ('guče, ko'žuče). Upor. 2.226.

2. Fonema /ʒ/ u građi se javlja samo u pozajmljenici 'buʒe. To znači da nema potvrde za fonemu /ʒ/ u početnom položaju u reči. Upor. 2.21, 2.235, 3.2.

3. Dugouzlazni akcenat može stajati na svakom slogu sem krajnjeg (vrá:tima, lú:dima, pú:teva, kó:mšika, dú:nʒerin, pí:šite, pored: tu:r'pija, be:'leo, a:r'tija, pri:'ʒomo, klu:čè:va). Upor. 2.33.

4. i ← ě u leksemi si'kira, ali je ved'rica. Ovde je i starì: pored starè:j. Upor. 3.1.

5. Leksički izuzetak sa ę → a ovde glasi žà:vka. Upor. 3.1.

6. Često izostaje sažimanje posleakcenatskih sekvenci -ao i -eo (is'tezao, dá:vao, 'lajao, 'veseo, 'kiseo, pored: do'vezo, nazè:bo, 'pepo, 'počo, 'pono). Upor. 3.1.

7. Nema potvrde za x → k. Upor. 3.2.

8. V̀: ← i fakultativnim prenošenjem ^ i medijalnog ˝ na prethodni dugi slog (pú:zi, pú:teva, žé:na Gpl, pored: pa:cò:v; v. i primere gore pod 3). Upor. 3.3.

9. 'V ← V̀ ('jež, 'cr̥v, k'len, 'seno), fakultativno, pored češćih oblika tipa pù:t, zlà:to, gvò:žʒe. Upor. 3.3.

10. V ← V̄ prenesenog na prethodni slog (krí:la, kó:ńa, žé:na — sve Gpl, vŕ̥:tim).

11. V ← V̄ fakultativnim skraćivanjem ispred akcenta (pes'nica, no'ževi, ve'zao, lopò:v, ži'veo, pored: a:r'tija, be:'leo). Upor. 3.3.

12. Pored primera sa izvršenom metatezom u grupi zj (lò:jze) stoji i oblik gvò:žʒe. Upor. 3.5.

DALIBOR BROZOVIĆ

# POGAN (POGÁNY; OLA 150)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

| | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| i: | | | u: | | | i | | | u |
| | e: | | o: | | | | e | o | |
| | | a: | | | | | a | | |

1.11. Silabemi su i /r̥:/ i /r̥/.

1.12. Vokal /e:/ često se ostvaruje kao [ɛ:], bez određenih uvjeta: protẽ:gnem, mè:d, vesè:Íe, pè:tak, lè:d, Íè:ta Gpl, itd. (v. 1.131).

1.121. Vokal /e/ ponekad se realizira kao [ɛ]), veoma rijetko kao [ę], sve bez određenih uvjeta: ńézin, nèbo, mèd „mjed", ali srębro.

1.13. Kako se u dvosložnome slijedu /ije:/ sekvenca /ij/ može zamijeniti te se obično i zamjenjuje neslogovnim [i̯] samo ako cio slijed /ije:/ potječe od ě:, mogao bi se dobiveni diftong [i̯e:] interpretirati u cjelini kao fakultativni fonem koji se slobodno zamjenjuje trofonemskim slijedom.

1.131. Takvu interpretaciju podržava činjenica da u okviru diftonga [i̯e:]: iz 1.13 nije zabilježen glas [ɛ:] (v. 1.12.) i da se taj diftong gdjekada ostvaruje kao [i(:)e̯] (cvi̯e̯t, ži:e̯r || ži:r, li:e̯p, li:e̯s).

### *1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | n |
| j | | | ń |

1.211. Sonant [r] može se smatrati alofonom nenaglašenog /r̥/.

1.22. Šumni suglasnici (opstruenti)

| | | | |
|---|---|---|---|
| **p** | **b** | f | |
| **t** | **d** | | |
| c | | s | z |
| ć | ʒ́ | | |
| č | ǯ | š | ž |
| k | g | x | |

1.221. Fonemi /ć/ i /ʒ́/ ostvaruju se kao [ć ʒ́] ili [t̕ d̕] s nizom prijelazâ (ispitivač često bilježi i [ć' ʒ́'], očito za plozive sa slabom frikacijom).

1.222. Fonem /x/ ima vrijednost [ɦ].

*1.3. Prozodija*

1.31. Svi silabemi mogu biti dugi i kratki.

1.32. I dugi i kratki silabemi mogu biti naglašeni i nenaglašeni.

1.33. U dugih naglašenih silabema pojavljuju se tri distinktivna tona, a u kratkih dva.

1.34. Prema tome, inventar prozodemâ obuhvaća pet naglasaka (V̀: V̂: V́: V̀ V́) kao i nenaglašenu dužinu i kratkoću (V: V).

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizam*

2.11. Distribucija vokalskih fonema uglavnom je slobodna, tj. svaki može stajati u početnom, središnjem i dočetnom položaju, ispred i iza svakoga konsonanta.

2.12. Silabem /r̥(:)/ dolazi između konsonanata kao i inicijalno ispred konsonanata (fr̥̀ʒa || fr̥̀da, fr̥̀davo) i finalno iza konsonanta (vl̥̀ɦ || vl̥̀).

2.121. U građi nema primjera za /r̥/ iza vokala od prefiksa.

2.122. Silabemi /r̥/ i /r̥:/ ne dolaze iza sonanata (izuzev /v m/ ni iza afrikata /izuzev /c/), a također ni iza /š/.

2.123. U riječi može stajati samo jedan /r̥/.

2.13. Od nenaglašenih vokala reducira se samo /i/, često ispred /j/ (kùrʲja:k, pàsʲji: || psèťʲji:, prʲjé:teĺ „prijatelj"), osobito u inače rjeđem dvosložnom refleksu jata, a veoma rijetko ispred ostalih suglasnika (dʒ́žʲlo „držalje").

2.14. Zijev se obično uklanja stezanjem u korist drugoga člana (rà:sto:, jò: „jeo", dò:, ùzo), ili umetanjem /j/ i /v/ (dìgnijo, grí:jevi, múva, órava Gsg, sú:vo), a može se i sačuvati (pàu:k, ńáuče: || mjáuka:, dá:nuo, zàova).

*2.2. Konsonantizam*

2.21. Svi se konsonanti pojavljuju u početnom, središnjem i (uz ograničenja) u dočetnom položaju. Za dočetni /ʒ/ nema primjera.

2.211. Fonem /l/ rijedak je u dočetnom položaju: pò:l (1/2), sò:l, dèbel, vèsel, ali óro: (ptica) itd., a /x/ je zabilježen samo u vr̀ĥ || vr̀, tìĥ i čèĥ.

2.22. Suglasničke skupine

2.221. Početna skupina dvaju sonanata moguća je samo ako je njezin prvi član /v/ ili /m/.

2.222. Kako zabilježena građa ne sadrži sve lekseme koji bi ilustrirali sva eventualna ograničenja u vezi sa sonantima, navode se samo neke potvrđene općenitije poznate osobitosti: /j/ se ne javlja iza sonanata (izuzev /v m r/) i iza /ć ʒ́ ʒ/; konsonant [r] ne javlja se iza sonanata (izuzev /v m/) i iza afrikata (izuzev /c/); /l Í/ ne dolaze uz /ć ʒ́/ ni iza /ʒ ń/; skupina /mn/ disimilira se u /vn/; opozicija /m/ i /n/ ukida se ispred /p b v/ u korist /m/ (za eventualna druga ograničenja građa ne daje podataka).

2.223. Konsonanti /s z c/ ne stoje ispred opstruenata /š ž č ʒ ć ʒ́/. Za prefiksalno /s/ i prijedlog *s* u *sandhiju* nema dovoljno podataka.

2.2231. Ispred /ć ʒ́ ń Í/ obično stoje [š'] i [ž']: š'ťè:nci || štè:nci || š'ćè:nci, ž'đèla, š'Íiva.

2.224. Rijetke su inicijalne skupine ploziv+drugi šumni suglasnik: tìca, čéla || čèla, kò (uz ńètko), đè, ali i kćì:, ćèrka || kćé:rka || ťé:rka, tkàĺa (uz ká:lac), pcèto || psèto, pcùjeju:.

2.225. Dentalni plozivi ne dolaze ispred afrikata.

2.2251. Dentalni plozivi ne dolaze ni kao unutarnji članovi skupina kojima završni član nije /r/ ili /v/. U građi nema podataka o eventualnoj takvoj inicijalnoj skupini od prefiksalnoga /s/+/tl/.

2.226. Skupine /ps/ i /sk/ djelomično se uklanjaju (v. podrijetlo /c/), što nije zabilježeno za odgovarajuće skupine zvučnih opstruenata.

2.227. Od dočetnih skupina u domaćim riječima dolaze u građi samo /st/, /zd/, /št/: pr̀st, gròzd, prì:št.

2.228. Pozajmljenice zastupane u građi samo neznatno narušavaju pravila o suglasničkim skupovima i postavku u 2.227.

2.23. Pojedinačni suglasnici

2.231. Fonem /f/ javlja se rijetko (v. podrijetlo).

2.232. Fonem /ʒ/ također je rijedak (v. podrijetlo). U građi nema primjera za rijetke skupine u kojima bi se /ʒ/ morao po pravilima sustava pojaviti kao rezultat asimilacije po zvučnosti.

2.233. Fonem /x/ veoma je rijedak, ali dolazi u svim pozicijama: ĥérvo‿se, máĥovina, vr̀ĥ || vr̀, vr̀ĥa, vr̀ĥovi, tìĥ X tìĥi, čèĥ.

*2.3. Prozodija*

2.31. Svaki od postojećih dugih i kratkih prozodema (v. 1.34) može se kombinirati sa svakim odgovarajućim silabemom (v. 1.1, 1.11).

2.32. Uzlazni akcenti V́: i V̀ mogu stajati na svakom slogu izuzev posljednji. To onda isključuje i naglaske V́:, V̀ u jednosložnim riječima.

2.33. Naglasci V̂: i V̀: mogu stajati na svakom slogu.

2.34. Naglasak V̀ stoji u pravilu samo na prvome slogu riječi (i eventualno naglasne cjeline). Iznimno su u cijeloj građi zabilježeni i primjeri paradìčka || parádička „rajčica", drumòm, dr̥žàt, upravìteĺ || upráviteĺ, siječèm.

2.35. Riječi s proklitikom vladaju se fakultativno kao naglasne cjeline.

2.351. Tzv. dvostruki akcent rijedak je i netipičan: síjà:č, vú:cì.

2.36. Dugi silabemi dolaze ispred naglaska, pod naglaskom i iza naglaska.

2.361. Zanaglasne dužine skraćuju se fakultativno u posljednjem slogu, češće u otvorenome.

2.362. Pod izloženim uvjetima može slijediti niz dugih silabema jedan za drugim.

2.37. Ispred skupine sonant+suglasnik (šumni ili drugi sonant) može se zadržati kratak silabem: slàmka || slà:mka, tràvka, đévojka || đévo:jka, mómka, ali sù:nce, ó:vca, pà:lca.

## 3. POVIJESNI IZVOD

*3.1. Vokalizam*

Silabemi /i: i e: e a: a o: o u: u r̥: r̥/ potječu od odgovarajućih silabema u ishodišnom sustavu. Osim toga:

i: ← ě: u flektivnim nastavcima i u leksemu dvì: (rijetko dvìje)

i ← ě ispred /j/ i /Í/, u prijedlogu prid, u sastavu ijekavskoga refleksa ije:, u flektivnim nastavcima i u primjerima síkera, sínica
← ə sporadično (diĺe:)

e: ← ę:
← ě: u sastavu ijekavskoga refleksa i͡e: || ije: i u leksemima né:la, sné:la, stré:ĺaju
← i: ispred [r], ali samo u sastavu sekundarnog ijekavskog refleksa i͡e: || ije: (mìje:r, mi͡é:ra, dodi͡é:rnit, izbi͡é:rat, itd.)
← a: izolirano u vré:bac (ali samo ra:st-)

e ← ę
← ě iza Cr, u sastavu jekavskoga refleksa u slijedu /je/, kao i u pojedinačnim leksemima (promeńi:va „mijenja", mèd „mjed", obèćat, i sl.)
← i ispred [r], samostalno (síkera) ili u sastavu sekundarnoga jekavskog refleksa (sjeromá:ki, úmjerat i sl.), izolirano u vjème

a: ← ə:

a ← ə
← ę samo u žàlac
← ě samo u óra, órava, órasi, ò:ra:, órase

o: ← Vl stezanjem ao, eo ← al, el, v. 2.14.

o ← l na koncu sloga i riječi

u: ← ǫ:
← l̥:

u ← ǫ
← l̥
← vǫ̯-

3.11. Kratki silabemi nastaju i skraćivanjem nenaglašenih dugih slogova (v. 2.361).

### *3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j l ĺ r m n ń p b t d c s z č š ž k g x/ potječu od odgovarajućih konsonanata u ishodišnom sustavu.

Osim toga:

v ← Ø pri zijevu (v. 2.14), a onda analogno i glù:v i sl.
← x samo stvò:rić „tvor"

j ← Ø pri zijevu (v. 2.15)
← ě unutar sastava (i)jekavskoga refleksa, uključujući i primjere s ěr ← ir
← ŕ unutar skupine /rj/, samo u mò:rje

ĺ ← lǫ̯j
← ǫ̯j iza labijala (grò:bĺe i sl., izuzev primjere kao rìbija: i sl.)
← lj pri jekavskom refleksu
← j pri jekavskom refleksu samo u pĺèna

r ← ŕ redovno, a unutar sekvence /rj/ samo u mò:rje
← ž kod mòrem, mòreš itd.

ń ← nǫ̯j
← nj pri jekavskom refleksu, uključiv ńètko i sl.

f ← xv samo u fà:lim, ali vàta:
← (u pozajmljenicama)
← (onomatopeje)

t ← ť unutar skupine šť, sporadično (prì:št, gùšter, štène, š'ťè:nci || štè:nci || š'ćè:nci)

d ← Ø unutar slijeda /ž/+[r] (ždr̥ć:be i sl.)

c ← č ispred [r r̥(:)], uključujući crèš'ńa
← s fakultativno u skupinama /sk/ i /ps/ (zì:mcki, pečù:jcki, pcùje:, pcèto || psèto) i izolirano u cmóla

ć ← ť uključiv redovno i skupinu šť, izuzev primjere u podrijetlu /t/
← tǫj (kr̨stopũ:ťe || kr̨stopù:ťe i sl., ali i teléťije, psèťji:)
← jt u -jti
← tj pri jekavskom refleksu

ʒ́ ← đ (za skupinu žđ nema podataka u građi)
← dǫj
← jd u oblicima glagola složenih s -iti
← dj pri jekavskom refleksu

ǯ ← (u pozajmljenicama i u turskom sufiksu -ǯija)
← (u rezultatima asimilacije unutar nekih konsonantskih skupina)

x ← ℚ samo u ñérvo‿se.

*3.3. Prozodija*

Prozodijske se osobine izvode iz starohrvatskosrpskoga troakcenatskog inventara (sustav B).

V̀: ← V̂
← V̋ produžen eventualno prema 2.37.
← V̌ fakultativno

V̀ ← V̋ na prvome slogu i u jednosložnoj riječi

V̌: ← V̌ ukoliko fakultativno ne prijeđe u V̀: (kosã:č, čeliñã:k, tr̨čĩ:, mlã:ti: || mlà:ti:, prežĩ:ma „preživa", avdĩ:ka „brusnica", gũ:žva, krã:j || krà:j „kralj" itd.)

V́: ← V̄ prenošenjem s V̋ i fakultativno s V̂ na prethodni dug slog
← V̋ prenošenjem s V̋ i fakultativno s V̂ na slog eventualno produžen prema 2.37.

V́ ← V̌ prenošenjem s V̋ i fakultativno s V̂ na prethodni kratak slog

V: ← V̄
← V̂ s kojega je naglasak eventualno prenesen
← V̌ eventualno produžen prema 2.37.
← V̋ s kojega je prenesen naglasak, eventualno produžen prema 2.37.

V ← V̆
← V̋ s kojega je naglasak prenesen
← V̄ eventualno skraćen iza naglaska.

*3.4. Gubljenje glasova*

3.41. Od vokala gubi se samo dočetni /i/ u nekim prilozima i zamjeničkim oblicima i u leksemu màt.

3.42. Za gubljenje inicijalnih ploziva ispred drugih šumnih konsonanata v. 2.224.

3.43. Fonem /x/ izgubljen je u velikoj većini primjera (v. 2.233).

*3.5. Metateza*

3.51. Metateza je izvršena u svì, svè i sl., otkuda je i sàv, ali u okamenjenu obliku očuvano je se ← vse u sè‿dva, sè‿dvi: „oba, obje".

DALIBOR BROZOVIĆ

# **DUŠNOK** (DUSNOK; OLA 151)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

| | | | |
|---|---|---|---|
| i: | u: | i | u |
| ẹ: | o: | ẹ | o |
| ą: | a: | ą | a |

1.11. Silabemi su i /ṛ:/ i /ṛ̥/.

1.12. Vokal /ẹ:/ često se ostvaruje i kao [e:], bez određenih uvjeta: lè:pe, grè:j, „grijeh", gré:ji itd. (v. 1.121).

1.121. Vokal /ą:/ ostvaruje se obično kao [ɛ:], često kao [e:] (dakle uz potiranje opreke /ẹ:/~/ą:/, v. 1.12), iznimno kao [ą:] (rą̀:p || rè:p i sl.).

1.122. Vokali /a:/ i /o:/ zatvoreniji su neznatno od standardnih.

1.13. Vokal /ẹ/ ostvaruje se redovno kao [e], samo iznimno kao [ẹ], obično u alternacijama (npr. dẹ̀:cu Asg i dęcè: Gsg, živẹ̀:jo 1-part. i ži:'vęl'i, proži-'vęl'i i sl.), što je uvjetovano tendencijama k neutralizaciji kvantitete (v. 2.38).

1.131. I vokal /ą/ ostvaruje se redovno kao [e], vrlo rijetko kao [ɛ] i iznimno kao [ą] (k'relutą Gsg „krila").

1.132. Prema tomu, u kratkom je vokalizmu praktično gotovo izvršen prijelaz na peteročlani trokutni model.

1.14. Nenaglašeni vokal /a/ ostvaruje se izvanredno rijetko kao [ą] (žè:đą, tè:šką, kąmè:čąk i sl.).

1.15. Svi dugi silabemi izgovaraju se često poludugo.

*1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | n |
| j | ĺ | | ń |

1.211. Fonem /j/ ima obično vrijednost [i̯].

1.212. Sonant [r] može se smatrati alofonom nenaglašenog /r̥/.

1.22. Šumni suglasnici (opstruenti)

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| ć | ʒ́ | | |
| č | ǯ | š | ž |
| k | g | x | |

1.221. Fonemi /ć/ i /ʒ́/ ostvaruju se kao [ć ʒ́] ili [t́ d́] s nizom prijelaza (ispitivač često bilježi i [ć' ʒ́'], očito za plozive sa slabom frikacijom).

1.222. Fonemi /č š ž/ ostvaruju se često kao [č' š' ž'] (v. i 2.2231).

1.223. Fonem /x/ ima vrijednost [ɦ].

*1.3. Prozodija*

1.31. Svi silabemi mogu biti dugi i kratki.

1.32. I dugi i kratki mogu biti naglašeni i nenaglašeni.

1.33. U dugih naglašenih silabema pojavljuju se dva distinktivna tona.

1.331. Prozodem V̂: bilježen je u građi ponekad kao V̀:, uglavnom u skladu s etimologijom.

1.332. Prozodem /V̂:/ ostvaruje se zbog madžarskog utjecaja izvanredno rijetko, tako da je sustav već gotovo bez tonske opreke.

1.34. Prema tome, inventar prozodema obuhvaća potencijalno tri naglaska (V̀: V̂: 'V) kao i nenaglašenu dužinu i kratkoću (V: V).

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizam*

2.11. Distribucija vokalskih fonema uglavnom je slobodna, tj. svaki može stajati u početnom, središnjem i dočetnom položaju, ispred i iza svakoga konsonanta.

2.12. Silabem /r̥(:)/ dolazi samo između konsonanata.

2.121. Silabem /r̥(:)/ ne dolazi iza sonanata (izuzev /v m/) ni iza afrikata (izuzev /c/), a također ni iza /š/.

2.122. U riječi može stajati samo jedan /r̥(:)/.

2.13. Od nenaglašenih vokala reducira se samo /i/, ispred /j/ ('kurʲja:k || 'kurja:k i sl.).

2.14. Zijev se obično uklanja stezanjem u korist drugoga člana (ra:stò:, dò·no, 'uzo), ili umetanjem /j/ i /v/ (gré:ji „grijesi", pà·zuvo, kuva'rica), a može se i sačuvati ('pau:k, ńa'uče || ńà:vče „mijauče").

*2.2. Konsonantizam*

2.21. Svi se konsonanti pojavljuju u početnom, središnjem i (uz ograničenja) u dočetnom položaju. Za dočetni /ʒ́/ nema primjera.

2.211. Fonem /l/ nije rijedak u dočetnom položaju: pò:l (1/2), 'sol, pɛ̀·pel, tò·pal, ù:gal, pɛ̀:tal itd., a /x/ je zabilježen samo u 'tiĥ i 'mɔĥa || mà:ĥ || mà:ʰ „mahovina".

2.22. Suglasničke skupine

2.221. Početna skupina dvaju sonanata moguća je samo ako je njezin prvi član /v/ ili /m/.

2.222. Kako zabilježena građa ne sadrži sve lekseme koji bi ilustrirali sva eventualna ograničenja u vezi sa sonantima, navode se samo neke potvrđene općenitije poznate osobitosti: /j/ se ne javlja iza sonanata (izuzev /v m r/) i iza /ć ʒ́ ʒ́/; konsonant [r] ne javlja se iza sonanata (izuzev /v m/) i iza afrikata (izuzev /c/); /l Í/ ne dolaze uz /ć ʒ́/ ni iza /ʒ́ ń/; opozicija /m/ i /n/ ukida se ispred /p b v/ u korist /m/ (za eventualna druga ograničenja građa ne daje podataka).

2.223. Konsonanti /s z c/ ne stoje ispred opstruenata /š ž č ʒ́ ć ʒ́/. Za prefiksalno /s/ i prijedlog *s* u *sandhiju* nema dovoljno podataka.

2.2231. Ispred /ć ʒ́ ń Í/ obično stoje [š'] i [ž'] (koji su znatno rjeđi u slobodnoj poziciji, v. 1.222): š''ćene, lì:š'će, gvò:žđe, srɛ̀:š'ńa „trešnja" itd.

2.224. Nisu rijetke inicijalne skupine ploziv+drugi šumni suglasnik: p'tica, pčè:la, t'kaĺa, ali 'ko, dɛ̀:, ćɛ̀:r || ćɛ̀:r.

2.225. Dentalni plozivi ne dolaze ispred afrikata.

2.2251. Dentalni plozivi ne dolaze ni kao unutarnji članovi skupina kojima završni član nije /r/ ili /v/. U građi nema podataka o eventualnoj takvoj inicijalnoj skupini od prefiksalnoga /s/+/tl/.

2.226. Skupina /sk/ djelomično se uklanja (v. podrijetlo /c/), što nije zabilježeno za odgovarajuću skupinu zvučnih opstruenata.

2.227. Od dočetnih skupina u domaćim riječima dolaze u građi samo /st/, /zd/, /šć/, /žd/: 'pr̥st, g'rozd, p'regr̥·š'ć Gpl, dà:žd.

2.228. Pod mađarskim utjecajem javljaju se i skupine dvaju istih suglasnika čak i kada nema za to temelja u etimologiji: ko'ric:e, korì:c:a „koritašce", šò:goras:oń „svâst", ali i 'jel:eni.

2.229. Pozajmljenice sadržane u građi samo neznatno narušavaju pravila o suglasničkim skupovima i postavku u 2.227.

2.23. Pojedinačni suglasnici

2.231. Fonemi /l/ i rječe /n/ fakultativno se palataliziraju ispred /i/: gl'ì:sta, dę́:tel'ina, mò·l'i, 'košn'ica, ali slì:va, k'linac, popì:li i sl.

2.232. Fonem /f/ javlja se rijetko (v. podrijetlo).

2.233. Fonem /ʒ/ također je rijedak (v. podrijetlo). U građi inače nema primjera za rijetke skupine u kojima bi se /ʒ/ morao po pravilima sustava pojaviti kao rezultat asimilacije po zvučnosti.

2.234. Fonem /x/ nije rijedak, ali dolazi samo intervokalno u mnogim riječima i inicijalno ispred silabema: mę̀:ĥeš „pčelinjak", 'muĥa, 'muĥę: DLsg, 'buĥa, 'Muĥač, 'kuĥam itd., 'hìta·, ĥù:dan „slab, boležljiv", 'ĥodi:, ĥò:ćeju, 'ĥr̨̂da, 'ĥr̨̂ʒavo, 'ĥr̨̂zo:će: || ĥr̨̀zò:će: „rže" i sl. U dočetnoj poziciji /x/ ne dolazi: grà:, grè:j, orę̀:j, sì·roma, sù:v i sl. (v. iznimke u 2.211), kao ni ispred suglasnika: 'ruška, là:d, rà:st, ra:sto'vina, opa:'n'i‿ga „omiriši ga" itd.

2.2341. Ipak u mnogim primjerima /x/ izostaje i u pozicijama dopuštenima u 2.234 (v. i 2.14, 3.45, kao podrijetlo /j/ i /v/).

*2.3. Prozodija*

2.31. Svaki od postojećih dugih i kratkih prozodema (v. 1.34) može se kombinirati sa svakim odgovarajućim silabemom (v. 1.1, 1.11).

2.32. Naglasci V̂: i V̀: mogu u načelu stajati na svakom slogu, ali V̂: nije zabilježen na jednosložnoj riječi, a dočetno samo iznimno.

2.33. Naglasak 'V može također stajati na svakom slogu, ali je na posljednjem veoma rijedak izvan enklize (v. 3.3).

2.34. Riječi s proklitikom vladaju se fakultativno kao naglasne cjeline.

2.35. Tzv. dvostruki akcent rijedak je i netipičan: ž'ú:'ńa „žuna", gńí:z'da, kò:rà: Gpl, 'od‿ocà:.

2.36. Dugi silabemi dolaze ispred naglaska, pod naglaskom i iza naglaska, a iznimno i u drugom slogu ispred naglaska: ra:sto'vina.

2.361. Zanaglasne dužine skraćuju se fakultativno u posljednjem slogu, češće u otvorenome.

2.362. Pod izloženim uvjetima može slijediti niz dugih silabema jedan za drugim.

2.37. Ispred skupine sonant+suglasnik (šumni ili drugi sonant) redovno je dug silabem: slà:mka, 'divo:jka || divò:jka, čò:rba, sù:nce, ò:vca, zà:lva „zaova", pà:lca itd.

2.371. Često se produžuje i slog zatvoren jednim sonantom: ogà:ń, 'papa:r, 'ječa:m, p'red‿oce:m itd.

2.38. Promjene mjesta akcenta kao i razna skraćivanja i duženja (v. 3.3) dovode do poremećene distribucije i do dekompozicije cijeloga sustava, koji se i iz vlastitih izvora i pod madžarskim utjecajem približuje madžarskoj inicijalnoj akcentuaciji, ali ujedno i likvidiranju opreke po kvantiteti.

## 3. POVIJESNI IZVOD

### *3.1. Vokalizam*

Silabemi /i: i a: a o: o u: u ŗ: ŗ/ potječu od odgovarajućih silabema u ishodišnom sustavu. Osim toga:

i: ← ě: samo u nì:sam, nì:je i sl., 'razumi:, razumì:mo || razumę́:mo:, razumi:tè:, i u leksemu gńi:zdò:

i ← ě samo u si'kira, divò:jka || 'divo:jka i razu'miju

ę: ← ě: uključiv starę̀:ji, smę̀·jat‿se, jȩ̀:dem, vę̀:ja snę̀:g, sę̀:jem, menę̀: Dsg, s‿otę̀·m, s‿otę̀:ma, orę̀:j itd.
← i: ispred dočetnog -r ('past:ęr, 'papę:r) i u leksemu vę̀:me

ę ← ě
← i samo u kratkome prefiksu pre- ←pri-

ą: ← e:
← ę:

ą ← e
← ę

a: ← ə:
← ę: samo u žà:lac

a ← ə

o: ← Vl stezanjem ao, eo ← al, el, v. 2.14.

o ← l dočetno u l-participu, rijetko inače

u: ← ǫ:
← ļ:

u ← ǫ
← ļ
← və̯-

3.11. Odnos kratkih i dugih silabema općenito je poremećen zbog prilika u prozodiji (v. 2.38, 3.3).

*3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j l Í r m n ń p b t d c s z č š ž k g x/ potječu od odgovarajućih konsonanata u ishodišnom sustavu. Osim toga:

v ← 0 pri zijevu (v. 2.14), a onda analogno i tr̥'buv i sl.
← x samo tvò:r

j ← 0 pri zijevu (v. 2.14), a onda analogno i orẹ̀:j, grè:j i sl.
← Í vrlo rijetko (zabilježeno samo 'juska, bejà:ńak, 'zemja || 'zemĺa)
← ŕ unutar skupine /rj/, samo u mò:rje

l ← Í disimilacija u lù:đi ← ljudьje

Í ← l̥j
← j̥ iza labijala (grò:bĺe, kr̥vĺò:m i sl., izuzev primjere kao 'ribja:, 'divja: i sl.

r ← ŕ redovno, a unutar sekvence /rj/ samo u mò:rje
← ž samo u 'renim, 'reni

ń ← n̥j

f ← xv (samo u fà:lim, fà·ta
← (pozajmljenice)
← (onomatopeje)

d ← đ unutar skupine žđ, samo u dà:žd

s ← č ispred [r] (samo u srẹ̀:š'ńa)

c ← č ispred [r r̥(:)]
← s fakultativno u skupini /sk/ (s'vincko i sl.) i izolirano u c'mo!a

ć ← ŕ uključiv i skupinu šŕ
← t̥j

ʒ́ ← đ izuzev primjer u podrijetlu /d/
← d̥j uključivo lù:đi ← ljudьje

ǯ ← (u pozajmljenicama i u turskom sufiksu -ǯija)
← (u rezultatima asimilacije unutar nekih konsonantskih skupina)
← dj samo u ǯà:kat „govoriti"

x ← 0 protetski ispred /r̥/ ('hr̥vo se i sl.)

*3.3. Prozodija*

Prozodijske se osobine izvode iz starohrvatskosrpskoga troakcenatskog inventara (sustav C).

V̀: ← V̂ očuvan dobro izuzev jednosložne riječi i djelomično ultimu izvan enklize
← V̌ fakultativno produžen ukoliko, izuzev jednosložne riječi i ultimu, ostaje na starom miestu: krà:va, krà·vę Dsg, grì:va, šťù:ka, rà:ki, kò:ra, gò:dina, lè:da || lą̀:da, večȅra || večȅ·ra, sè:dam, šȅ:stero, vù·na, vò:sak, rè:knete, itd., ali i jà:sen || 'jasen, buko'vina, 'neba Gsg, 'guš'ćar, 'sinove, 'dedak, 'baba, 'ujak, 'sila, itd.

← V̄ umjesto rijetkoga V̀: (vidi podrijetlo Ṽ:), na penultimi (osobito dvosložnih riječi), kamo je prešao akcenat s ultime, prvenstveno Ṽ ili V̏: š'ćì:po:, glà:va, nò:ža, rù:ka, rù:kẹ: DLsg, itd., gotovo redovno

← Ṽ gotovo redovno, izuzev ultimu izvan enklize

Ṽ: ← Ṽ ukoliko ne prijede u V̀: (cr̥̃:kvi, snĩ:du „siđu", večẽ:rńu, dr̥žĩ:‿se || dr̥žì:, vẽ:že || vɛ̀:že, sedĩ:, dolẽ:, stojĩ: || stojĩ·, vanẹ̀:‿je || vanẽ:‿je, ocẽ:m‿se Isg, itd.)

← V̄ prenošenjem akcenta na prethodni dug slog ili na slog produžen prema 2.37, rijetko (v. podrijetlo V:): plá:ćo:, dá:vno, gré:ji „grijesi", žé:nska:, žé:nsko:, gńí:zdu, razumẹ́:mo: || razumì:mo:, brá:n'il'i, kó:nca (uz: kò:nci), vrá:'bac || brà:bac, itd. (za bilježenje v. 1.331)

'V ← V̏ ukoliko nije na starom mjestu fakultativno produžen, usp. podrijetlo V̀:

← V̌ u inicijalnom slogu na koji iktus obično prelazi s ultime (uglavnom s Ṽ i V̏), izvan enklize, uključujući eventualno i inicijalni slog u proklizi: 'pastẹ:r, 'razumi:, 'učɛ:r || 'uče:r „jučer", 'prekučɛ:r, 'zemĺe: Gsg, c'mola, 'učit, 'pod‿vodo:m, »'u‿la:du k'ruva 'ne‿da:du:«, 'pedesɛ:t, 'devedesɛ:t, p'red‿oce:m, 'od‿oca, itd., ali i 'život || ži'vot, tr̥'buv, ta'ban, pospav'ĺiv 'čovek (uz čovè·k) i sl.

← V̂ samo u jednosložnim riječima, prilično rijetko: lɛ̀:d || 'lɛd, 'lud, 'sol, dò:m || 'dom, lɛ̀:s || 'les „lisac" i sl., ali grà:d, lẹ̀:s itd., ili rjeđe mè·d

V: ← V̄

← Ṽ eventualno i V̂ s kojih je iktus fakultativno prenesen

← V̌ produžen prema 2.37, 2.371.

← V̏ s kojega je prenesen naglasak što je bio produžen prema 2.37, 2.371.

V ← V̌

← V̏ s kojega je naglasak prenesen

← V̄ eventualno skraćen iza naglaska

3.31. Fakultativna prenošenja akcenata, usporednosti tipa 'jasen || jà:sen i lɛ̀:d || lɛd, utjecaj enklize i proklize na oblike izvan njih i obratno, kao i izumiranje naglasaka Ṽ: i V̀: i paradigmatske analogije uvjetuju svi zajedno da gotovo svaki oblik može biti naglašivan na više načina.

### *3.4. Gubljenje glasova*

3.41. Od vokala gube se samo dočetni u nekim prilozima i zamjeničkim oblicima i u leksemu 'mat.

3.42. Sonant /v/ gubi se u četr̥̀·ti, četr̥̀:tąk, ali tvr̥̀:d i sl.

3.43. Fonem /t/ gubi se fakultativno u š'to || 'šo.

3.44. Za eventualno gubljenje inicijalnih ploziva ispred drugih šumnih konsonanata v. 2.224.

3.45. Fonem x izgubljen je u nekim položajima (v. 2.234), ali u pojedinim je riječima nestao i intervokalno, uz zatrpavanje zijeva: (pot)pà·zuvo, gré:ji i sl.

### 3.5. *Metateza*

3.51. Metateza je izvršena u svì, svè i sl., otuda je i sàv, uz češće 'saj || svà:j, ali u okamenjenu obliku očuvano je se←vse u 'se d'voje „oboje".

PAVLE IVIĆ

## **LOVRA** (LÓRÉV; OLA 152)

Vredi opis za punkt 55 (Bašaid), sa sledećim razlikama:

1—6) Svih šest razlika kojima se i punkt 53 (Sivac) razlikuje od punkta 55, s tim da je primer sa a ← ě (t. 6 kod OLA 53, upor. OLA 55, 3.1) evoluirao u órašak.

7) Iz dijalektološke literature poznat je podatak o postojanju oblika zàŗʒa:no, iz čega proizlazi da je potrebno operisati pojmom fonološki relevantne morfemske granice ako se ne želi prihvatiti shvatanje da su /r/ i /ŗ/ dve foneme.

8) Mesto afrikata /ć ʒ́/ izgovaraju se obično plozivi /t́ d́/ (upor. OLA 55, 1.22), s tim da su distribucija i poreklo ovih konsonanata isti kao kod /ć ʒ́/ (upor. 2.222, 2.223, 3.2).

9) Zev se ovde ukida ubacivanjem /v/ gotovo redovno i u m. r. jednine radnog prideva ako je ispred -o stajalo akcentovano /a/ ili /e/ (bràvo:, zrèvo:, žńèvo: i analoški sážńevo:, — inače su grupe -eo i -ao iza akcenta kontrahirane: pèpo:, lí:zo:, vù:ko), upor. 2.14, 3.2.

10. Pojava dugih neakcentovanih silabema u krajnjem slogu isključena je samo onda kad prethodi dugi silazni akcenat ili neakcentovana dužina (primere v. u prethodnoj tački, upor. 2.341, 2.342, 3.11, 3.3).

11) Izostaju ikavizmi u primerima gńé:zdo, pre-, pred, preko i kod nekih glagola na -ěti (kí:peo, léteti, vìdela, ží:veli, ali ipak ží:vijo, v. i tačku 12), upor. OLA 55, 3.1.

12) Kratko ě iza /l t d/ dalo je u nekim primerima jekavski refleks s jotovanjem prethodnog konsonanta (ĺèto, adv. ĺèti, zatim kod pojedinih glagola na -ěti: mĺèvo, mĺèla, samĺéven, t́èo, t́èti, sèd́et, v. i t. 11); upor. 3.1 i 3.2.

PAVLE IVIĆ

# KLOKOTIČ (CLOCOTICI; OLA 168)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

| | | |
|---|---|---|
| i | ə | u |
| e | | o |
| ɛ | a | |

1.11. Izgovor /e/ je zatvoren, dok se /ɛ/ realizuje izrazito otvoreno.

1.12. Funkciju silabema vrše i [r̥] i [l̥] (dr̥'ži, 'pr̥st, 'br̥dila, s'vekr̥va, 'umr̥l, pl̥'zɛ, 'bl̥va, 'jabl̥ka). Mesto tih glasova češće se izgovara [ᵊr̥], [ᵊl̥] ('čᵊr̥nɛ, 'dᵊr̥š, sᵊr̥-'dəjcɛ, 'dᵊl̥k, 'pᵊl̥ni, 'jabᵊl̥ku) ili čak sekvence [ər], [əl] (vər'nul, 'čərn, žəl'tuńak, kəlba'sica, 'dəlga, 'žəlč, 'vəlna; ovakav je izgovor češći kod l̥ nego kod r̥). Nije jasno da li se na osnovu ovoga [r̥] i [l̥], ukoliko se javljaju, mogu interpretirati kao /ər əl/, budući da nema dovoljno podataka o grupama [ər, əl] drugog porekla. Od takvih primera raspolažemo samo jedanput zapisanim 'zəlva; ako se u toj reči uvek izgovara /əl/, nasuprot l̥ || ᵊl̥ || əl u rečima s etimološkim l̥, to bi značilo da je /l̥/ fonema, doduše samo u fakultativnoj opoziciji prema sekvenci /əl/.

### *1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | n |
| j | Ĺ | | ń |

1.211. Izgleda da između [r] i neakcentovanog [r̥], odnosno između [l] i neakcentovanog [l̥] nema fonološke opozicije (upor. 2.14), tako da se [r] i [l] mogu smatrati pozicionim varijantama neakcentovanih /r̥ l̥/ — ukoliko njima pripada status fonema (upor. 1.12).

1.22. Opstruenti

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | ʒ | s | z |
| ć | đ | | |
| č | ǯ | š | ž |
| k | g | x | |

1.221. Konsonanti /ć đ/ su veoma palatalni; autor ovog opisa je na terenu često zapisivao ćᵏ i sl.

1.222. Konsonanti /č ǯ/, a donekle i /š ž/, izgovaraju se umekšano: [č' ǯ'], pa i [š' ž'].

1.223. Normalna realizacija foneme /x/ je [ẖ].

*1.3. Prozodija*

1.31. Mesto akcenta je distinktivno.

1.32. Inventar prozodema obuhvata akcentovanost ('V) i neakcentovanost (V).

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizam*

2.11. Distribucija fonema /a ɛ i o u/ je relativno slobodna: svaka se od njih javlja pod akcentom i van akcenta, zatim u početnom, središnjem i završnom položaju u reči, a takođe i ispred i iza svakog konsonanta (izuzev ispred /x/, koje dolazi po pravilu samo inicijalno, upor. 2.242).

2.12. Vokal /e/ se sreće po pravilu pod akcentom. Samo u malom broju primera zabeleženo je /e/ u slogu ispred akcentovanog, možda podržano analogijom prema oblicima iz iste paradigme s akcentom na /e/: de'lil, je'du, ve'đata „koja ima velike veđe", upor. 'deli, 'jem, 'veđat. Osim toga /e/ u materijalu ne dolazi u inicijalnom položaju, a ni iza određenih konsonanata (velari, palatali s izuzetkom /j/ u korenu jěd-).

2.13. Izgleda da se opozicija /ə/ ~ /a/ van akcenta, ili bar iza akcenta, fakultativno (?) neutrališe. U materijalu se nalaze, pored primera kao izdə'nul, 'nokət, 'besən, na'restəc „nerast", v'rabəc, 'ovəs, 'jarəm, iz'rasəl, do'nesəl i takvi kao saš'ńimi, 'torak, 'gabar, 'kalan, 'ostar, s'lepac, 'jɛčam, o'pinak. Osim toga /ə/ ne dolazi ni u inicijalnom ni u finalnom položaju.

2.14. Sudeći po materijalu, silabeme [r̩] i [l̩], odnosno [ᵊr̩] i [ᵊl̩] javljaju se isključivo u međukonsonantskom položaju: nema primera ni za vokalsko susedstvo, ni za inicijalnu ili finalnu poziciju.

2.15. Vokalske sekvence su veoma retke. U građi su se našli jedino primeri 'pauk i sta'rei.

*2.2. Konsonantizam*

2.21. Sonanti i bezvučni opstruenti mogu stajati u početnom, središnjem i završnom položaju. Od ovog se izuzima /x/ (v. 2.242). Osim toga, umesto /v/ se na kraju reči često izgovara /f/: pet'lof, 'krof, 'bl̥f, 'jalof, zd'raf (upor. 2.241).

2.22. Zvučni konsonanti po pravilu ne mogu stajati u finalnom položaju: 'zup, s'lap, 'golup, t'vr̥t, 'mɛdvit, ku'kuruc (Gsg kuku'ruʒa), s'les, 'jeť „jedi", 'tuť, 'jɛš, 'noš, 'pomoz 'bok, s'tek. Ipak se u terenskom materijalu autora ovog opisa nalazi i nešto primera sa poluzvučnim konsonantom (š'tərb̥ „kojem nedostaje jedan zub", b'reg) ili s obezvučenim, ali ipak nenapregnutim konsonantom (g'lad̥, 'rod̥) — verovatno u osloncu na paradigmu.

2.23. Konsonantske grupe

2.231. Početna grupa dvaju sonanata moguća je samo ako je njen prvi član /v/ ili /m/.

2.232. Od mnogobrojnih drugih ograničenja u vezi sa sonantima ovde će se navesti da se /j/ ne javlja iza većeg broja drugih konsonanata, da [r], slogovno ili neslogovno, ne dolazi iza /ť ď ʒ ǯ/, da /l/ ni /ĺ/ ne mogu stajati ispred /ť ď/ ni iza /ť ď ń/, a da opozicija između /m/ i /n/ izostaje ispred labijala. Za iscrpno utvrđivanje svih ograničenja nedostaje materijal.

2.233. Konsonanti /s z c ʒ/ ne stoje ispred konsonanata /š ž č ǯ ť ď ĺ ń/, možda s izuzetkom slučajeva kad su /s/ ili /z/ odvojeni od /ĺ/ ili /ń/ granicom između prefiksa i korenske morfeme.

2.234. Od početnih grupa sastavljenih od ploziva i drugog opstruenta nalazimo samo /tk/ u t'kačka „tkalja". Upor. 3.42.

2.2341. Nema početnih konsonantskih grupa čiji bi prvi član bio /ť/ ili /ď/, a verovatno ni /ǯ/.

2.235. Dentalni plozivi ne dolaze ispred afrikata ili /ť ď/, a ni kao unutrašnji članovi konsonantskih grupa čiji bi završni član bio konsonant koji nije /r/ ni /v/.

2.236. Od završnih konsonantskih grupa u domaćim rečima dolaze u materijalu -st ('təst, 'pɛst, 'jɛst, g'rost „grozd") i -sk ('vosk), kao i tročlana grupa -jst u tipu jɛdi'najst. Za grupu -št nema potvrda u građi (nedostaju odgovarajuće lekseme). Osim toga fakultativno se javljaju dvočlane finalne grupe sa /r/ odn. /l/ kao prvim članom ('čərn, 'dəlk, 'žəlč, v. 1.12).

2.237. U pozajmljenicama se sreću i mnoge konsonantske grupe koje nisu u skladu s iznesenim pravilima.

2.24. Pojedinačni konsonanti

2.241. Konsonant /v/ se na kraju reči često izgovara poluzvučno i pri tom obično bilabijalno ('ťɛlaw̯, 'kr̥w̯, mᵊr̥'təv̯), ređe zvučno bilabijalno ('məw), a najčešće bezvučno (v. 2.21). U položaju ispred bezvučnog konsonanta nalazimo iste mogućnosti (mᵊr̥'təw̯ci, po'pew̯ka, 'dev̯kɛ „devojke", of'čar, 'ofsa, 'nofci, 'uzafčɛr „prekjuče"). Po materijalu skupljenom za OLA (ali ne i

po građi autora ovog opisa, niti po monografiji E. Petroviča o govoru susednog sela Karaševa) do obezvučenja /v/ dolazi i iza bezvučnih konsonanata (t'v̥r̥t, s'v̥eťa, s'v̥ɛkər, s'fińa, s'faki, o c'fi „od svih").

2.242. Konsonant /x/ se javlja retko. U domaćim rečima ta fonema dolazi samo u početnom položaju ispred silabema ('ˣodi, 'ˣiža || 'iža, 'xajda „hajde", 'xitər, 'xitro, 'xr̥žɛ, 'xr̥zal).

2.243. I konsonant /ʒ/ je redak. U građi ga nalazimo u tuđicama ('ʒarka „šećer", bu'ʒata „koja ima krupne usne", kuku'ruʒa Gsg) i u grupi ʒv- (ʒ'vezda, ʒ'vono, ʒ'vonəc).

2.244. Afrikata /ǯ/ se u materijalu javlja samo u reči kova'ǯija „kovačnica".

### *2.3. Prozodija*

Akcenat može stajati na svakom slogu u reči: 'bəza Gsg, g'rejɛvɛ Npl, mɛd'vedica, čɛt'vr̥tək, li'zal, svi'ťom, sino'vam Dpl, nap'ret, tr̥'pi, ta'ko, da'du.

## 3. ISTORIJSKI IZVOD

### *3.1. Vokalizam*

Silabeme /i ə a u o r̥ l̥/ potiču od odgovarajućih (dugih i kratkih) jedinica u ishodišnom sistemu. Osim toga:

i ← ě van akcenta (iz Ri'čicɛ, popi'vač, bi'ži, si'di, ri'zanci, sti'nica, dvi'mam „dvema, D", 'ori (:Gsg o'reja), č'lovik (G člo'veka), p'rosit „vatra" ← prosvět, 'posi „posle", 'obi „obe")

← (neakcentovano) /e/ u nekoliko primera uz (alveo)palatale (pi'ťurka, či'kaju, čišĺu'garəc, 'maťija)

e ← ě pod akcentom ('leska, 'seli, po'begli, iz'lezəl, st'rešań „inje", 'dec Gpl, 'veďɛ, 'dedica, 'leń, zd'rela, s 'tem, 'ne „nije", 'nesu, 'de „gde", pla'tetɛ, pi'šetɛ imper., sta'rei), retko pred akcentom (upor. 2.12)

ɛ ← e (s'vɛkr̥va, 'tɛlci, dɛ'bɛl, 'lɛt „led", 'vɛčɛr, s'vɛga, sɛst'rami Ipl, vɛ'sɛĺɛ, 'devɛr, i'zətkɛ, 'kr̥štɛn, Klokoti'čańɛ Npl)

← ę ('žɛdən, s'vɛti, 'zɛt, 'rɛt „red", 'tɛžək, po'čɛla, k'nɛzovi Ipl, jɛ'nɛ „jedne, G", brɛz vo'dɛ, pɛdɛ'sɛt, sɛ bo'jɛ, 'mesɛc, p'rijɛl, 'počɛl, v'remɛ, 'nəťvɛ)

← θ u grupi črě- (čɛ'rešńu, čɛ'reva, 'čɛrep) i u primeru čɛr'vɛn

← ə u susedstvu (alveo)palatalnog konsonanta u nekoliko primera (lɛ'žica, o'vɛj, 'tɛj, o'nɛj, sɛj'dən „danas", 'ńɛjɛn „njen", 'čɛšɛĺ, na'ťɛska „noćas")

ə ← r̥, l̥ u vezama ər, əl (fakultativno, v. 1.12)
← l̥ u primeru 'səncɛ

a ← ə van akcenta (fakultativno, v. 2.13)

u ← o̯ ('zup, 'gust, p'ruſɛ, usə'nul, 'golup, 'nogu Asg)
← vo̯- ('unuk, 'uzɛl, uz'disəl, predl. u)

### *3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j l Ĺ r m n ń p b t d c s z ť ď č š ž k g x/ potiču od odgovarajućih fonema ishodišnog sistema. Osim toga:

v ← ɸ u zevu, na mestu nekadašnjeg /x/, uz vokale zadnjeg ili srednjeg reda, uključujući i /r̥ l̥/ ('muva, g'luvi, 'suva, 'məva „mahovine, Gsg", 'bl̥vɛ, 'vr̥va, upor. i analoški g'luv, 'suf, 'vr̥f, 'məv, Gpl 'bl̥f)

j ← ɸ u zevu, na mestu nekadašnjeg /x/ uz vokale prednjeg reda (st'reja, Gsg o'reja, anal. 'tij, g'rej)

l ← l̥, u grupi /əl/, fakultativno (upor. 1.12)

Ĺ ← lo̯j ('zɛĺɛ, prez. 'Ĺɛm, r. prid. 'Ĺal)
← o̯j iza labijala ('Sr̥bĹɛ Npl, zd'ravĹɛ)

r ← ŕ
← r̥, u grupi /ər/, fakultativno (upor. 1.12)

ń ← no̯j ('tr̥ńɛ)

f ← (u onomatopejama: 'fiťka)
← (u pozajmljenicama: 'farbujɛ, fr̥'taĹ, f'ruštuk, sofra)
← hv u 'falim, fa'livəc
← v na kraju reči (2.21, v. i u ovom odeljku gore pod v)
← v ispred (odn. i iza) bezvučnog konsonanta (v. 2.241)

t ← ť u šť ('ištu, 'ješte „još", 'sirište, og'ńište; oblik 'gušťer je pozajmljenica iz susednog rumunskog govora)

d ← ď u žď

ʒ ← z u grupi ʒv- i u nekim pozajmljenicama, v. 2.243

ť ← to̯j (t'rɛťi, 'gošťɛ „gosti", čəš'ťom)

ď ← jd u oblicima kompozita od iti ('doďɛmo)
← do̯j ('luďɛ, d'rožďɛ, 'laďa)

ǯ ← (v. 2.244)

x ← ɸ ispred r̥- u 'xr̥zal, 'xr̥žɛ

### *3.3. Prozodija*

Prozodijske osobine se izvode iz starosrpskohrvatskog dvoakcenatskog inventara (sistem A).

'V ← V̂, V̌
← V,V̄ na penultimi na koju je prenet ˝ s ultime (s'təklo, 'məgla, 'zɛmńa, 'təma, 'deca, 'voda, sra'mota, ži'vina, 'bogat (: f. bo'gata), 'potok

(:Isg po'tokom), m'leko, 'vr̥ba, 'luka, 'licɛ, s'rɛda, g'rɛda, s'lepəc, 'pɛtək, 'pesək, pija'nəc, — u primerima sa sonantom koji zatvara ultimu očigledno je bilo izvršeno duženje: kupo'val, ku'koĺ, pə'pər, stu'dɛn, mr̥'təf)

V ← V̄, V̌

← V̂ (dezakcentuacijom ultime)

*3.4. Iščezavanje glasova*

3.41. Konsonant /x/ je izgubljen u većini primera ('rana, 'rom, 'ladən, 'oťɛ, i'ĺada, usə'nul, 'ori „orah", V'la). Upor., međutim, 2.242 i 3.2 (u vezi sa /v/ i /j/).

3.42. Inicijalni ploziv je ispao u velikoj većini primera u kojima se iza njega nalazio drugi opstruent: 'tiťak, 'de, 'koj „ko", ka'nicəmi Ipl. Upor. 2.234.

3.43. Grupe /sc/, /šc/ i /šč/ uprošćene su ispadanjem prvog konsonanta: p'raci, racaf'ťeva „cveta", na'reci „nerasti", prema sg na'restəc, 'gučiť. Upor. i 'ucɛ „uho" (← uhce? ušce?), ali sr̥'dəjcɛ sa grupom /jc/.

*3.5. Metateza*

Metateza je izvršena u zamenič̆kom korenu vr̥s'- (s'vi, s'vɛga, s'faku; nedostaje potvrda za Nsg m.).

PAVLE IVIĆ

# **SVINICA** (SVINIŢA; OLA 169)

## 1. INVENTAR

### *1.1. Vokalizam*

i ə u
e a o

1.11. Funkciju silabema vrše i [r̥] i [l̥] ('cr̥kva, 'kr̥tica, 'čr̥n, 'pr̥č, 'čr̥v, 'r̥ž || 'xr̥ž, 'r̥že, vr̥'ti, mr̥'cina, dr̥'žək, dr̥'vo, mr̥'təv, 'pl̥n, 'dl̥g, ml̥'či). Mesto [r̥] izgovara se ponekad, uglavnom pod posebnim uslovima, [ər], dok se mesto [l̥] u većini slučajeva javlja [əl] ili čak (van akcenta, retko) [al] ('čərv, 'ərže, 'ərž, 'ərda, 'žəlt, 'pəln, 'vəlna, po'gəlne, 'dəlg, 'səlnce, 'səlza || 'səlʒa, kəlba'sica, kəl'nem, dəlž'na, dəl'bok, 'jabəlka, məl'či, məl'čuti). Nije jasno da li se na osnovu ovoga [r̥] i [l̥], ukoliko se zaista izgovaraju, mogu analizirati kao /ər el/, budući da nema dovoljno podataka o grupama [ər əl] drugog porekla. Od takvih primera raspolažemo samo jedanput zapisanim 'zəlva; ako se u toj reči uvek izgovara /əl/, nasuprot l̥ || əl u rečima s etimološkim l̥, to bi značilo da je /l̥/ fonema, doduše u samo fakultativnoj opoziciji prema sekvenci /əl/.

### *1.2. Konsonantizam*

1.21. Sonanti

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | n |
| j | | | ń |

1.211. Izgleda da između [r] i neakcentovanog [r̥], odnosno između [l] i neakcentovanog [l̥] nema fonološke opozicije (upor. 2.14 i 2.15), tako da se [r] i [l] mogu smatrati pozicionim varijantama neakcentovanih /r̥ l̥/ — ukoliko ovima pripada status fonema (upor. 1.11).

1.22. Opstruenti

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | |
| t | d | | |
| c | ʒ | s | z |
| ć | đ | | |
| č | ǯ | š | ž |
| k | g | x | |

1.221. Konsonante /ć đ/ ispitivač (M. Tomić) beleži sa ć' i ǯ'. Budući da on u svojim radovima i za krašovanske glasove [ć] i [đ] (upor. OLA 168) upotrebljava iste znake, može se zaključiti da se i u Svinici izgovara [ć đ].

1.222. Konsonante /č ǯ/ ispitivač označava sa č' ǯ', što bi značilo da su fonološki sistemi punktova 168 i 169 i u tom pogledu slični.

*1.3. Prozodija*

1.31. Mesto akcenta je distinktivno.

1.32. Inventar prozodema obuhvata akcentovanost ('V) i neakcentovanost (V).

## 2. DISTRIBUCIJA

*2.1. Vokalizam*

2.11. Distribucija fonema /a e i o u/ je relativno slobodna: svaka se od njih javlja pod akcentom i van akcenta, zatim u početnom, središnjem i završnom položaju u reči, a takođe i ispred i iza svakog konsonanta (izuzev ispred /x/, čija je distribucija ograničena, upor. 2.232).

2.12. Izgleda da van akcenta, bar u nekim položajima, nema opozicije /ə/ ~ /a/. Pored primera kao məg'la, tə'ma, də'nəska, 'vepər, 'vosək, 'gabər, 'ostər, 'tənəcək, 'nokət, 'osəm, le'ńivəc dolaze i oblici kao sta'bəl, sna'a, 'jaganci, 'vepar, 'vosak, 'gabar, k'rastavac, s'vekar, 'sekal, 'palac, a s druge strane forme sa ə ← a van akcenta, takve kao prodə'val, trə'va || tra'va, kovə'čija || kova'čija, plət'no || plat'no, vrə'ta, s'kakəvac, 'kopəmo || 'kopamo, 'lastəvica || 'lastavica, 'vezəl, 'taləz „talas", 'obədve.

2.13. Vokal /ə/ dolazi po pravilu u medijalnom položaju, obično između konsonanata (uz vokale sekundarno i retko: p'ĺuət ← pĺuvat inf.). U finalnom položaju nalazimo /ə/ jedino u primeru 'mə „mahovina", a u inicijalnom samo (fakultativno) ispred r ← ŗ ('ərž || 'ŗž || 'xŗž, 'ərže || 'ŗže, ər'žal).

2.14. Silabema [ŗ] javlja se po pravilu između konsonanata. U finalnom položaju srećemo je jedino u primeru 'vŗ, a u inicijalnom u primerima navedenim u 2.13, i osim toga u primeru 'ŗt; upor. i rđ'ávo u jednom od objavljenih radova ispitivačevih. U susedstvu vokala [ŗ] ne dolazi.

2.15. Distribucija silabeme [l̥] ograničena je na međukonsonantski položaj.

2.16. Sekvence dvaju vokala nisu retke: sna'a, jedi'naest, p'railo, po'koat „potkovati", p'ĺuam, za'odi, 'pauk, ble'i, 'ńoen, sto'im, do'i.

*2.2. Konsonantizam*

2.21. Svi konsonanti mogu stajati u početnom, središnjem i završnom položaju. Od ovog se izuzimaju /x/ (v. 2.232) i /ʒ/, koji se u materijalu ne pojavljuje na kraju reči.

2.22. Konsonantske grupe

2.221. Početne grupe dvaju sonanata moguće su samo ako je prvi član /v/ ili /m/.

2.222. Od mnogobrojnih drugih ograničenja u vezi sa sonantima ovde će se navesti da se /j/ ne javlja iza većeg broja drugih konsonanata, da [r], slogovno ili neslogovno, ne dolazi iza /ť ď ʒ ʒ́/, da /l ĺ/ ne mogu stajati ispred /ť ď/ ni iza /ť ď ń/, a da opozicija između /m/ i /n/ izostaje ispred labijala. Za iscrpno utvrđivanje svih ograničenja nedostaje materijal.

2.223. Konsonanti /s z c ʒ/ ne stoje ispred /š ž č ʒ́ ť ď ń/, možda s izuzetkom slučajeva kad su /s/ ili /z/ odvojeni od /ĺ/ ili /ń/ granicom između prefiksa i korenske morfeme.

2.224. Od početnih grupa sastavljenih od ploziva i drugog opstruenta nalazimo /tk/ u t'kat, t'kem i /ps/ u p'se „pas" i derivatima.

2.2241. Nema početnih konsonantskih grupa čiji bi prvi član bio /ť/ ili /ď/.

2.225. Dentalni plozivi ne dolaze ispred afrikata ili /ť ď/, a ni kao unutrašnji članovi konsonantskih grupa čiji bi završni član bio konsonant koji nije /r/ ni /v/.

2.226. Dentalni plozivi su uneseni u grupe /sr/ i /zr/: st'rebro, st'reťa, stre'da, zd'rel.

2.227. Od završnih konsonantskih grupa u domaćim rečima u građi se javljaju -st, -sk i -zd ('past inf., 'gust, jedi'naest, o'vəst || o'vəsk „ovas", g'rozd). Za -št i -žd nedostaju leksičke potvrde. Osim toga fakultativno dolaze sekundarne finalne grupe sa /r/ ili /l/ kao prvim članom: 'čərv, 'ərž, 'žəlt, 'pəln, 'dəlg (upor. 1.11).

2.228. U pozajmljenicama se pojavljuju i mnoge konsonantske grupe koje nisu u skladu s iznesenim pravilima.

2.23. Pojedinačni konsonanti

2.231. Konsonant /v/ se na kraju sloga obično izgovara kao [u̯] (k'riu̯ || k'riv, 'ceu̯|| 'cev, 'siu̯, go'tou̯, 'gr̥bau̯, 'pegau̯, čərs'təu̯ „čvrst", ko'leu̯ka, po'peu̯ka, 'deu̯ka „devojka").

2.232. Konsonant /x/ je vrlo redak. U građi se javlja samo u primerima 'xr̥ž || 'r̥ž || 'ərž, 'xam || 'am (rumunski *ham*!) i el'xa. Ovaj je materijal strukturalno i genetski nedovoljno jasan, što znači da se samo s krajnjem rezervom može izreći zaključak da /x/ dolazi u nekim primerima na početku reči i u položaju CxV.

2.233. Konsonant /ʒ/ je nešto manje redak (upor. 3.2).

2.234. Afrikata /ǯ/ dolazi u materijalu samo u nekim pozajmljenicama ('penǯer, 'ǯep).

*2.3. Prozodija*

Akcenat može stajati na svakom slogu u reči: 'veverica, 'minəčək „malen", 'telcim Dpl, 'mesam Isg, sta'rešina, gu'selnica, pope'vado aor., po'səl, kon'cəm Isg, i'šəl, de'cam Dpl, o'rat, vra'pəc, praz'dən „prazan", pe'tək, kəl'nu, tr̥'pi prez., uz'mi imper., spa'ńe, vre'me, ko'ńa, topo'la, ore'mo, ora'de aor., staro'mu, kova'ču, daje'te, donese'te, savije'na, obleče'ni.

## 3. ISTORIJSKI IZVOD

*3.1. Vokalizam*

Silabeme /i e ə a u o r̥ l̥/ potiču od odgovarajućih (dugih i kratkih) jedinica u ishodišnom sistemu. Osim toga:

i ← u grupi črě- (či'rešńa, čire'vo || čere'vo)
← ě samo u si'kira || se'kira.

e ← ę
← ě ('cel, 'del, 'vejat, čo'veka, o're „orah", se'del, um'ret, 'seva, bub'rezi, d'vem D, i'dete imper., že'ne Dsg, 'neje, se'če, se'kira || si'kira, de'ca, le'ńivəc, p'roset „vatra", p'rolet „proleće")
← ə u nekoliko primera u susedstvu (alveo)palatalnih konsonanata ('moĺec || 'moĺəc, o'vej, 'tej, o'nej, o'cet, čeb'reńak, 'ńoen „njen")
← o fakultativno u grupi črě- (čere'vo || čire'vo) i u primeru čer'ven || čr̥'ven

ə ← r̥, l̥, u vezama /ər/ i /əl/, fakultativno (v. 1.11)
← neakcentovano a, fakultativno (v. 2.12)
← neakcentovano e, u malobrojnim primerima, izgleda uvek uz /r/ ('sirəńe, ždrə'be || ždre'be, rəše'to || reše'to)

a ← neakcentovano ə, fakultativno (v. 2.12)

u ← o ('pupak, 'rub, p'ruće, lu'ka, du'ga)
← v̯- ('uzet, udo'vəc, u'čera, u'nuk)

*3.2. Konsonantizam*

Konsonanti /v j l Ĺ r m n ń p b t d c s z ť ď č š ž k g x/ potiču od odgovarajućih jedinica ishodišnog sistema. Osim toga:

v ← Ø u zevu, na mestu nekadašnjeg /x/, uglavnom uz vokale zadnjeg reda ('muva, 'uvo, 'kuvarica, g'luvi, vr̥vo've Npl, 'javal, 'bəlva, upor. anal. g'luv)

j ← Ø u zevu, na mestu nekadašnjeg /x/, uglavnom uz vokale prednjeg reda ('kija, o'reja Gsg, g'rejove Npl, 'məje „mahovine, Gsg", 'vr̥ja)

l ← l̥, u grupi əl, v. 1.11

Ĺ ← l̥j ('zeĺa, pro'Íe, pro'Ílat inf.)

r ← ŕ
← r̥, u grupi ər, fakultativno, v. 1.11

ń ← n̥j (ka'meńe, je'leńe Pl, 'sirəńe)

f ← (u onomatopejama: 'fiťka)
← (u pozajmljenicama: f'riško, 'farba, št'rofuvat)
← hv u 'falim, fa'Ívac, 'fata || 'vata

t ← ť u šť (š'tuka, š'tipal, og'ńište, 'təšta, 'jošte, 'veštica)
← Ø u grupi sr (st'rebro, st'reťa, st'ram, stre'da)

d ← Ø u grupi zr (zd'rel)
(za d ← ď u grupi žď nema leksičkih primera)

ʒ ← z u grupama zv- (ʒ'vono, ʒvo'nim, ʒvez'da) i lz ('səlʒa), zatim u primerima pro'ʒebal i bu'ʒovina „zova"
← (u pozajmljenicama: 'buʒe, kuku'ruʒ)

ť ← jt u infinitivima kompozita od iti ('poť)
← t̥j ('gošťe, 'lišťe, c'veťe, t'reťi)

ď ← jd u oblicima kompozita od iti ('poďe, 'doďem)
← d̥j ('laďa, ali 'ludje „ljudi")

ǯ ← (u pozajmljenicama, v. 2.234)

x ← Ø ispred r̥- u primeru 'xr̥ž || 'r̥ž

*3.3. Prozodija*

Sadašnji prozodijski sistem je nastao od starosrpskohrvatskog dvoakcenatskog (inventar A) uklanjanjem kvantitetskih opozicija kako pod akcentom, tako i u neakcentovanim slogovima.

*3.4. Iščezavanje glasova*

3.41. Konsonant /x/ je iščezao u većini primera: 'ren, 'rom, 'ladan, 'umka, 'iža „kuća", 'am || 'xam, 'odi, sna'a, za odi, 'ńin, 'idomo aor., o're „orah", g'ra, 'mə „mahovina", peče'do aor. Upor. i 2.232, kao i 3.2 pod /v/ i /j/.

3.42. Inicijalni ploziv je nestao u većini primera u kojima je iza njega sledio drugi opstruent: 'tička, 'čela, 'koj „ko", upor. i 'ge „gde". Za primere s neuprošćenim grupama v. 2.224.

3.43. Grupa /sc/ uprošćena je u /c/: p'raci, 'moci „mozak", pl. tant., ← mosci. Za uprošćavanje /šč/ nema potvrda.

3.44. Konsonant /v/ je izgubljen u međuvokalskom položaju u primerima kao p'railo, po'koat „potkovati", p'luam || p'luvam, ali i uz konsonant u o'de „ovde" i p'roset „vatra".

### *3.5. Metateza*

Metateza je izvršena u zameničkom korenu vęs'- (s'vi, s'vak; za Nsg m. nedostaje potvrda).

# ФОНОЛОШКИ ОПИСИ НА МАКЕДОНСКИТЕ ГОВОРИ

ВОЖИДАР ВИДОЕСКИ

# ПОЈДОВЕН МАКЕДОНСКИ ФОНОЛОШКИ СИСТЕМ

## 1. ИНВЕНТАР НА ФОНОЛОШКИТЕ ЕДИНИЦИ

### *1.1. Вокализам*

| | | | | |
|---|---|---|---|---|
| i | y | u | | |
| ь | ъ | | | |
| e | | o | ę | ǫ |
| ě | a | | | |

1.11. Покрај вокалите силабеми биле уште /r̥ l̥/.

### *1.2. Консонантизам*

1.21. Сонанти

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | n |
| j | ĺ | ŕ | ń |

1.211. Фонемата /v/ во македонските дијалекти се реализира како звучен фрикативен консонант, но во повеќето дијалекти ги задржала дистрибуционите карактеристики на некогашниот сонант /w/.

1.212. Фонемата /j/ се реализира како [j̯].

1.22. Опструенти (шумни консонанти)

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | (f) | |
| t | d | | |
| c | ʒ | s | z |
| č | | š | ž |
| ť | ď | | |
| k | g | x | |

1.221. Фонемата /f/ се јавува во неадаптирани заемки.

1.222. Фонемите /ť ď/ за повеќето македонски дијалекти ги прифаќаме како преодна варијанта меѓу прасловенските ť ď и подоцнежните двокомпонентни единици šť žď.

*1.3. Прозодија*

1.31. За да се објаснат денешните прозодиски системи во македонските дијалекти доволно е да се тргне од прозодискиот систем во кој било релевантно само местото на акцентот.

1.32. Акцентот го задржал старото (прасловенското) место. Со губењето на крајните акцентирани ь ъ акцентот се поместил за еден слог кон почетокот на зборо формите.

1.33. Старите интонациски и квантитетски разлики не оставиле траги на квалитетот на вокалите.

## 2. ДИСТРИБУЦИЈА НА ФОНОЛОШКИТЕ ЕДИНИЦИ

2.0. Во врска со дистрибуцијата на фонемите ги даваме само следниве забелешки.

2.01. Фонемата /o̧/ зад палатален консонант се реализирала како назално [ö].

2.02. Силабичните /l̥ r̥/ се јавуваат во меѓуконсонантска позиција, а /r̥/ и на почетокот пред консонант.
Несилабичните /l r/ се јавуваат исклучиво во соседство со вокал.

2.03. Фонемите /k g/ пред предните вокали се реализираат како [k' g'] и се јавуваат исклучиво во заемки од грчкиот јазик.

## 3. ПОТЕКЛОТО НА ФОНОЛОШКИТЕ ЕДИНИЦИ

*3.1. Вокализам*

i ← i
← ьјь ъјь
← јь
← ь ъ во групите ьј ъј под одредени услови

ь ← ь

е ← е

ě ← ě
← со метатеза на (C)rC, (C)lC

у ← у

ъ ← ъ

a ← a
← со метатеза на (C)orC, (C)olC

u ← u

o ← o

ę ← ę

ǫ ← ǫ

r̥ ← ьr ъr
← rь rъ vo CrьC CrъC и во иницијалните rьC rъC

l̥ ← ьl ъl
← lь lъ во ClьC ClъC

*3.2. Консонантизам*

3.21. Сонанти

v ← w

j ← j

l ← l
← tl dl

ĺ ← lj
← j во групите pj, bj, mj, wj

r ← r

ŕ ← rj

m ← m

n ← n

ń ← nj

3.22. Опструенти (шумни)

p ← p

b ← b

f ← (туѓо)

t ← t
← ť како компонента на s̆ť ← stj, skj, sk+палатален вокал

d ← d
← ď како компонента на ž̆ď ← zdj, zgj, zg+палатален вокал

c ← c
← k во групата kw под познатите услови

ʒ ← ʒ
← g во групата gw под познатите услови

s ← s
← ś

z ← z
č ← č
š ← š
← s во групата s̑t̑ ← stj,skj
ž ← ž
← z во групата ž̑d̑ ← zdj,zgj
ť ← tj
← kt пред преден вокал
ď ← dj
k ← k
g ← g
x ← x

3.221. Во групите CC ← C$_{ь}$C, C$_{ъ}$C по губењето на слабите ь ъ се извршени регресивни асимилации по звучност.

3.222. По загубата на ь ъ звучните консонанти на крајот преминале во соодветните безвучни парници.

### *3.3. Прозодија*

Прасловенските интонациски и квантитетски опозиции се загубени.

БОЖИДАР ВИДОЕСКИ

# **ЛАЗАРОПОЛЕ** (ОЛА 90)

## 1. ИНВЕНТАР

### *1.1. Вокализам*

| | | |
|---|---|---|
| i | | u |
| e | | o |
| | a | |

1.11. Функција на силабема вршат и /r̥ l̥/ (в. 2.17, 2.18).

### *1.2. Консонантизам*

1.21. Сонанти

| | | | |
|---|---|---|---|
| | | | m |
| | ł | | |
| | l | r | n |
| j | | | ń |

1.22. Опструенти

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | v |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| č | | š | ž |
| ḱ | ǵ | | |
| k | g | | |

### *1.3. Прозодија*

1.31. Сите силабеми можат да бидат акцентирани.

1.32. Акцентот е фиксиран на третиот слог (мора) од крајот во трисложните и во повеќесложните збороформи, односно на вториот од крајот во двосложните збороформи.

1.33. Нема дистинктивни фонолошки признаци.

## 2. ДИСТРИБУЦИЈА

### *2.1. Вокализам*

2.11. Сите вокали можат да стојат на почетокот, во средината и на крајот на зборо формите.

2.12. Сите вокали во принцип можат да стојат во група со секој, сп. /ai/ v'łainka, /oi/ b'roiš, s'voina, /ie/ 'pieńe, /ae/ 'zaem, /oe/ b'roevi, 'dostoen, /ue/ 'čuet, /ea/ st'rea, /oa/ s'noa, /io/ 'tiok, /eo/ g'reota, k'reok, /ao/ g'raor, p'raovi, /eu/ g'reum, 'meur.

2.13. Обични се во овој говор и секвенци од два исти вокали, сп. z'mii, 'čii, 'peeńe, 'čeeł, 'raat, 'poodi.

2.131. Секвенцата /ii/ кога не е акцентирана се контрактира во долго [i:] без фонолошка вредност, сп. 'kuti: (kutii), 'šami: (šamii).

2.14. Секвенци од три вокали се ретки.

2.15. Вокалот /i/ зад друг вокал на крајот најчесто се реализира како [i̯]: moi̯ (moi), p'risoi̯ (prisoi).

2.16. Вокалот /o/ во почетен затворен слог се реализира како затворено [o̜], сп. go̜ł, ko̜ń, 'ko̜ga, 'mo̜łci, 'o̜gon.

2.17. Силабичното /r̥/ се јавува во консонантските групи r̥C и Cr̥C: r̥ǵa, r̥š, 'cr̥no, 'sr̥na. Во соседство со вокал е можно само на морфемската граница со префикс во случаи како 'zar̥ǵat, p'reŗti, p'rir̥ska.

2.18. Силабичното /l̥/ се реализира во групата Cl̥C, сп. 'bl̥va, 'bl̥skot, vl̥k, 'dl̥go, žl̥t, 'jabl̥ko.

2.19. Зевот понекогаш се отклонува со вметнување на гласовите /j/ и /v/, сп. 'šejeset, g'ruvat, 'muva, 'pazuva.

### *2.2. Консонантизам*

2.21. Сонантите и безвучните опструенти можат да стојат во сите позиции на зборо формите — на почетокот, во средината и на крајот.

2.22. Звучните опструенти не можат да стојат на крајот на зборо формите.

2.23. Освен тоа звучните не можат да стојат пред безвучните, а безвучните пред звучните опструенти.

2.231. Едначењето по звучност се врши и на составот на префикс со лексичка морфема, како и меѓу одделни зборо форми во акцентски групи, сп. se z'goi, ras'tovari, 'nat-porti, 'pod-voda, s'red-reka.

2.24. Консонантски групи

2.241. Почетна група од два сонанти е можна само ако е прв нејзин член /m/, сп. m'jaukat, mrak, m'nogu, młak.

2.242. Сонантите /m n ń ł l j/ на почетокот не се јавуваат во група со опструент.

2.243. Од опструентите најмногу ограничувања во дистрибуцијата во консонантски групи покажуваат денталите.
Плозивите /t d/ не можат да стојат во секвенците št (→ šč) и žd (→ žž → ž), сп. 'veščica, 'guščer, k'lešči, 'piščit, ščo, 'dožot, 'dožovi.
Во група пред /s z/ на морфемската граница тие се слеваат во африкатите /c ʒ/, сп. 'ocoli (otsoli), 'oceče (otseče), 'ocpredi (otspredi), 'poceti (potseti), s're-ceło (sret selo), 'po-cenka (pot senka), 'poʒina (podzina), ka 'poʒemet (podzemet), а со /š ž/ во истата позиција даваат /č ʒ/: 'pečes (petšest), na'ʒiveet (nadživeet).

2.244. Фрикативните /s š/ не се јавуваат во група зад /p/ на почетокот (ps → pc, pš → pč): pci, p'cuet, p'covisaj, p'całtir, p'čenica, p'čenka, p'čenkarno (brašno).

2.245. Исто така /s š/ не можат да стојат пред африкатите /c č/ на морфемската граница во вакви случаи: g'łufci, 'mafca, 'mefce, p'rafci (←glusci, masca, prasci), 'vofče, 'mofče, 'kofče, 'obrafče, 'pojafče, k'łafče, k'rufče, 'čafče (← vosče, mosče, obrasče, krušče, čašče).

2.246. Согласката /v/ не може да стои во групата -vn- (→ mn), освен во одделни случаи поради фонетско-семантички пречки, сп. mnuk, g'łamna, g'łamnica, p'lemna, 'odamna, 'ramno, 'ramnica. Исто така и групата -bn- (→ mn) е необична, сп. 'demnet, 'zemnet, 'simnet.

2.247. Групите sr, zr, žr се отклонуваат со вметнување на соодветен дентален плозив, сп. st'redə, st'reka, st'rebro, zdreł, zd'reet, 'nozdri, žd'rebe.

2.248. Од завршните консонантски групи не се можни -st и -št, сп. lis, mas, mos, pos, pṛs, čis, 'pakos, broš, doš, veš, priš.

2.249. Кај тричлените и повеќечлените консонантски групи, кои инаку не се бројни, се избегнуваат оние што се составени од фрикативните /s š/+t+прегради опструент, како на пример: 'posno, 'radosni (:post, radost), 'mošne, потоа групите -zdn-, -ždn-, сп. 'nužno. Во 'lisje, g'rojze (←grozje) се работи за понови преобразувања спрема lis, groz (gros).

2.24.10. Не се забележени секвенци од два еднакви консонанта.

## 2.25. Одделни консонанти

2.251. Сонантот /j/ не може да стои пред вокалот /e/ на почетокот на зборо-формите, сп. 'eden, 'elen, 'esen. Во интервокална позиција пред предните вокали може да се сретне факултативно, сп. 'mo(j)e, 'raki(j)a.

2.252. Назалното /ń/ не може да стои пред предните вокали на почетокот, сп. 'nego, 'niva.

2.253. Сонантот /ł/ не може да се јави пред предните вокали и пред /j/, сп. 'beli : beł, 'beła, 'beło, 'bełko. Во овие позиции доаѓа до неутрализација со изговорот на фонемата /l/, сп. 'beli (пл. од 'bela) : 'beli (пл. од beł, -a, -o).

2.254. Сонантот /r/ се јавува во соседство бар со еден вокал.

2.255. Согласката /z/ во групата -dz- на морфемската граница се реализира како [ʒ], сп. 'po$^{d}$ʒina||'poʒina (podzina).

2.256. Согласката /ž/ во групата -dž- на морфемската граница се реализира како [ǯ], сп. na$^{d}$ǯiveet||na'ǯiveet.

2.257. Секвенцата šč се реализира како [š'č'], сп. 'boš'č'a, 'leš'č'a, k'leš'č'i.

*2.3. Прозодија*

2.31. Правилото за третосложното акцентирање важи и за т. н. акцентски целости. Има две групи акцентски целости — со именка (заменка) и со глагол.

2.311. Именките акцентска група образуваат со атрибутските зборови (придавките, заменките, броевите, именките), сп. sta'ra-majka, praz'na-vreka, žens'ko-dete, segašno'vo-vreme, seko'ja-večer, naši've-luge, so dve'te-roci, bes 'pet-pari, потоа со предлозите: 'bes-pari, 'vo-voda, 'do-kuќa, 'za-nego, 'zat-kuќa, me'gu-nivje, 'na-voda, p'ri-roci, 'ot-cr̥kof, pre'ku-reka. Од овој акцентски принцип се отстапува само кога се сака нешто посебно да се истакне,со што се нарушува природниот ритам, и во такви случаи акцентот не се пренесува од именките на претходниот збор, сп. (mi se rodi) 'žensko 'dete (ne moško), (kupif) d'va-'leba (ne t'ri), (te vika) na-'ruček (ne na 'večera).
Акцентот не се префрла врз предлозите и кога е именката членувана, што само по себе подразбира и истакнување нејзино, сп. pot-'potot, vo-'viron, како и во оние случаи кога предлогот со именката не се во прилошка функција, сп. 'kuќata e od-'dr̥vo (: padna 'od-dr̥vo — со прилошко значење).

2.312. Во глаголските синтагми со помошниот глагол ‚sum', со партикулите ‚ќa', ‚ќeša', ‚bi', со кратките заменски форми во препозиција, како и со сврзниците, акцентот редовно паѓа врз глаголот, сп. si-'došoł, beše-'došle, ќa-'nosit, ќeša-'kupef, me-'zede, go-'vikna, da-'nosit, или во комбинации: ќa-im-'kaža, si-mu-go-'zeła, da-beše-mu-go-'zeł. Ова важи и за синтагми од типот: (toj) da-je-'žif.
Меѓутоа, кога во ваков вид синтагми доаѓа негацијата ‚ne' и/или прашален збор, тогаш важи правилото за третосложното акцентирање, што значи дека акцентот се префрла од глаголот на клитиката, ако е тој двосложен, сп. ne-'si-došoł, ne-be'še-došoł, ne-'me-zede, ne-'go -vikna, ne-ste-mu-'go-zele, но и: ne-si-mu-'go-zeł (кога е глаголскиот облик еднослоѓен). Исто и во целости со прашален збор: koga-'si-došoł, koga-'ќa-nosit, koga-ste-'mu-rekle.

2.313. Кога се наоѓаат клитиките зад глагол и зад именка, тогаш важи само правилото за третосложното акцентирање, сп. 'vikni-go, vik'nite-go, zemi'te-mu-go, nasmej'te-mu se, bra'tučed-mu, bratu'čedi-mu.

2.32. Посебно треба да се истакне во овој говор специјалната интонација на крајниот слог во прашални и извични реченици, сп. Kode-'ќa-odí:š? Ne-ќa-'go-zemé:t? E-da-'gr̥dó:!

## 3. ИСТОРИСКИ ИЗВОД

### *3.1. Вокализам*

Вокалите /i e a o u/ потекнуваат од соодветните гласови во појдовниот систем. Освен тоа:

i ← y: bik, sin

e ← ь: 'vezden, len, 'tenok, 'kotel, 'jarem, 'ocet, s'vetec
← ě: 'oref, 'senka, cel
← ę: g'reda, 'peda, 'čedo, v'reme
← секундарно во čere-: 'čerep, 'čerešna, 'čerevo
← a со преглас и со асимилација во: 'bṛšlen, 'gṛklen, 'košere, e're-bica, 'čelet

a ← ǫ во суфиксни и флексивни морфеми: 'bera, 'seča (1 л. сг. през), 'padnat, 'legnat, во одделни случаи и во други позиции, сп. 'gułap, 'żełat, 'poprak, nea, ja

o ← ъ: 'bočva, doš, 'zołva, 'opinok, 'pesok, 'nizok
← ǫ во лексичките морфеми: g'łobok, gnos, 'gobor, g'rodi, k'łopče, 'łočit, 'moka, 'motit, prot, 'roka
← ę во секвенцата ję: 'jogula, 'jotro, 'jotka, 'jozik, 'jodro, 'jotṛva, 'jočit, 'jočmen
← ъ секундарно: 'bodnik, 'łoga, 'łožica, 'jagonca, 'mogła, 'moska, 'tošča; 'sedom, 'osom, 'ogon, 'bistor, 'vetor, 'Debor, 'dobor, 'itor, 'ostor, 'rekoł, 'pekoł
← a во секвенци со назален сонант: 'gomža, z'noet, 'momit, 'moščea, s'noga, s'noa, 'ombar, потоа во: 'zoek, 'poek, 'poraš, 'jogotka, 'łokot

u ← ǫ во одделни случаи: vruḱ, v'ruḱina, 'guska, gu'senica, 'gusto, grup, 'żełudec, kuḱa, 'ruček, 'sudija, sut, 'pupunec, s'kuden, 'utroba, 'čubrica
← vь во: da 'osunet, cut, 'cutit
← o во завршокот -om кај прилозите: 'vikum, 'ničkum, z'bogum, na'zatgozum, 'nazorum, 'istum, k'večerum, на крајот: 'kolku, m'nogu, 'małku, и уште во ред случаи во други позиции, сп. 'varuš, 'gułap, 'guvea, 'dužałnik, dur(i), 'jozuł, kun, 'puzder, ru'guzina, 'ulera, 'ušče
← ļ во 'bugarin, bu'garija, 'bugarski

ļ ← ļ: 'bļva, 'bļskot, vļk, 'vļna, 'gļtaj, 'dļgo, 'dļžen, žļt, 'jabļko, kļk, 'kļčišča, 'kļnet, 'mļzeš, 'mļńa, 'mļčit, 'mļknet, s'pļzna, 'pļžaj, pļn, 'sļza, 'sļnce, sļp
← oł (со редукција на o) во случаите: 'bļnica, 'dļnišče, ra'sļnica

ṛ ← ṛ примарно и секундарно.

### *3.2. Консонантизам*

Консонантите /m n ń r p b v t d c s z č š k g/ потекнуваат од соодветните гласови во појдовниот систем. Освен тоа:

j ← l епентетско во: d'ropja, 'zemja, 'sabja, s'tavjat
← i зад друг вокал во одделни случаи, сп. d'vajca, t'rojca, 'łojca (ložica), 'mojte, t'vojte (moite, tvoite)
← Ø (со протеза) пред рефлексот на почетното o: 'joglen, 'jogula, 'jodro, 'jodica, 'jože, 'jotok, 'jotor
← секундарно (по асоцијација со други образувања) во: 'iljada, 'nevolja, 'poljak, 'poljanka

ł ← l

l ← ĺ: va'lavica, 'kodela, 'nedela, 'postela, 'selanin, 'kašla, 'fr̥la, k'luka, lut, 'luǵe, 'lušpa, 'bilka, 'želka, p'rijatel
← lь и/или аналошки: bol, žal, sol, 'žalba, 'molba, 'kolku, 'tolku

m ← b во секвенцата bn: 'demnet, 'zemnet (2.246)
← v во секвенцата vn: mnuk, g'lamna, 'odamna, p'lemna, 'ramno (2.246)

n ← ń во одделни случаи: 'nego, 'negova, 'višna, p'lemna, 'pustina
← секундарно во 't̥penza

ń ← nь̥j: t̥ńe, p'łanińe, 'sireńe, m̥ńa, 'sańa, 'dečińa
← jn во 'vuńa (vujna)

f ← xv: 'falit, 'faǩat, 'fr̥lat
← x на крајот и пред консонант: vr̥f, vłaf, vraf, graf, praf, 'siromaf, straf, nif, gref, mef, 'oref, 'zaduf, 'kožuf, 'očuf, 'rekof; 'buftat, 'kifna, 'mafna, 'nifni, 'pafti, 'tifko, 'rekofme, 'rekofte
← s, š пред африкатите /c č/ на морфемска граница: 'mafca, 'mefce, p'rafci, 'gufče (guska), 'mofče, k'rufče, 'pufče (puška) (2.245)
← v зад фрикативен безвучен консонант: sfat, sfaǩa, sfińar, sf̥šen
← tuŕo: fes, 'furna
← ономатопејско: 'fučit, 'f̥kat

v ← Ø (со протеза) во: 'vujko, 'vuńa
← хијатско во: 'muva, 'pazuva, 'ruvo, 'suvo, 'uvo (2.19)

t ← секундарно во групата sr: st'račka, st'rebro, st'reda, st'reǩa (2.247)

d ← секундарно во групите zr, žr: zdrak, zdreł, 'nozdri, 'nazdri, žd'rebe (2.247)

c ← č во групите č̥-, čv̥-: c̥rn, 'c̥rven, c'v̥rsto
← s во групата ps: pci, p'cuet, ts: b'racki, st'receło, 'ocpredi, 'po-cedłaj (2.244)

z ← ʒ: z'vezda, 'nozi, b'łazi

č ← š во секвенцата pš: p'čenka, p'čenica (2.244)
← t во групата št: 'guščer, k'lešči, ščo
← tš во 'pečes, pe'čestina (2.243)

š ← ś во група со č (šč) во одделни лексеми: 'lešča, 'łoščika, 'moščea, 'peščera, s'feščałnik, или само: 'gašnik, 'mošne, 'pešnici, p'leška, 'pomoš, po'mošnica, si'nošnica

ž ← ḋ во одделни лексеми: 'mežnik, po'naprežen, p'reža
← во туѓи лексеми: 'ažija, a'žamija, žam, 'žamia, žep, 'žube, 'oža

ḱ ← ṫ: 'božiḱ, 'veḱe, vruḱ, v'ruḱina, 'gaḱi, 'domaḱin, p'łuḱa, 'meḱava, moḱ, noḱ, 'noḱa, p'leḱi, s'faḱa, s'feḱa, st'reḱa, 'sinoḱen, 'ḱerka, 'ḱa, 'ḱeša, 'veḱavat, v'raḱat, p'łaḱat, p'raḱat, 'faḱat, 'neḱeš, se'deeḱi, so'poḱanec
← tь̯j: b'raḱa, b'ruḱe, v'raḱe, p'roḱe, 'raboḱe, t'reḱi, c'veḱe
← туѓо: 'bubaḱ, 'šeḱer

ǵ ← ḋ: 'veǵa, zg'raǵa, g'raǵa, g'raǵanin, 'meǵa, p'reǵa, 'r̥ǵa, 'saǵi, ta-'koǵere, 'tuǵo, 'tuǵina, 'viǵat, 'gaǵat, 'paǵat, 'raǵat, 'dosaǵat, o(f)-'riǵanec
← dь̯j: 'voǵe, g'reǵe, 'łaǵa, 'livaǵe, 'łoboǵe, 'popaǵa
← туѓо: ǵol, 'eǵupci, 'kauǵer, 'maǵija, 'panaǵur

g ← d vo g'leto
← x во 'čegli (čexli)

3.21. Освен тоа звучните опструенти се добиле од соодветните безвучни, а безвучните од соодветните звучни во резултат на регресивна асимилација.

3.22. Безвучните се добиени од звучните и на крајот на збороформите, сп. lep (:lebot), łat (:ładot), noš (:nožot) итн.

### *3.3. Прозодија*

3.31. Дистинктивната функција на акцентот е отклонета со фиксирањето негово опишано во точката 2.3.

3.32. Нови фонетски должини настанале со контракција на вокалите (v. 2.131).

### *3.4. Губење на одделни гласови*

3.41. Вокалите често се испуштаат во проклитичките зборови кога следната збороформа почнува со вокал, сп. j - 'otepa (ja -), g - 'izede (go -), s - 'izmi (se -).

3.42. Фонемата /x/ наполно се загубила на почетокот и во интервокална позиција, сп. 'arno, 'esap, 'odit, 'ulit, lep, ren, g'reota, 'lea, 'meur, 'moščea, 'raat, s'noa, st'rea, 'čeeł.

3.43. Сонантот /j/ редовно се губи пред /i/, сп. b'roiš, s'toit, p'risoi, 'nekoi, 'čii, z'mii, зад /i/ во заповедниот начин: pi, spi, 'pite, 'sošite, пред суфиксот -ski во примери како: a'ramiski, is'toriski. Исто така тој се губи и пред вокалот /e/ на почетокот: e'rebica, а доста често и во интервокална позиција (пред e), сп. b'roevi, 'zaema, pe'eḱi, 'seeš, 'pieše.

3.44. Од опструентите во повеќе позиции се губи /v/: во групите -vsk- и -stv-, сп. Bra'dinoski, 'tetoski, 'kumsto, 'carsto покрај 'carsvo, s'tori (stvori), потоа зад /s/ во заменските облици 'siot, 'sekoj, 'seto, пред /t/ во 'tornik, во секвенцата vz- на почетокот во 'zede, 'zemat, на крајот во ‚жив' во изразот 'ži — mi 'očive (živ — mi).

3.45. Согласката /t/ се губи на крајот во групите -st, -št, сп. mas, pos, 'rados, doš, priš, потоа во групата -stn-: 'radosno, 'posno, во -štn-: 'gašnik, 'mošne, po'mošnica, како и во секвенцата -stj-: 'lisje, 'rasje и пред /d/ во s'veden (svet den).

3.46. Во по неколку случаи се губат и консонантите /d ž/, сп. idi'naeset, dva'naeset, d'vaeset, t'rieset, k'łaenče, во глаголите сложени со ‚ide': 'doješ, ќa 'na(j)et, во лексемата 'Petroven (Petrovden); 'łojca (ložica), 'moeše (možeše).

### *3.5. Метатеза*

Метатеза е извршена во заменскиот корен vь̊s-, сп. 'siot, se, 'sevo, 'seto, 'site, 'sozima, 'sekoj, 'sekoga (со загубено v), во групата -zj-: во 'łojze, g'rojze, потоа во лексемите: o'łomnani (onomlani), 'čepurka (pečurka), 'avjar (ajvar), z'bovrit (zborvit).

БОЖИДАР ВИДОЕСКИ

# **ВРУТОК** (ОЛА 92)

## 1. ИНВЕНТАР

### *1.1. Вокализам*

| | | |
|---|---|---|
| i | ə | u |
| e | a | o |

### *1.2. Консонантизам*

1.21. Сонанти

| | | | |
|---|---|---|---|
| | | | m |
| | ł | | |
| | l | r | n |
| j | | | ń |

1.22. Опструенти

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | v |
| t | d | | |
| c | ʒ | s | z |
| č | ǯ | š | ž |
| ḱ | ǵ | | |
| k | g | | |

### *1.3. Прозодија*

1.31. Сите сплабеми можат да бидат акцентирани.

1.32. Нема дистинктивни прозодиски признаци, освен ако му се признае на кој антитетот фонолошки статус (в. 2.14, 2.15).

## 2. ДИСТРИБУЦИЈА

### *2.1. Вокализам*

2.11. Дистрибуцијата на вокалите е релативно слободна, со исклучок на /ə/. Фонемите /i e a o u/ можат да стојат на почетокот, во средината и на крајот на зборо формите, пред и зад поодделни консонанти.

2.12. Фонемата /ə/ не може да се јави на апсолутниот крај, а во почетокот се јавува само во претконсонантната група ər, сп. 'ərǵa, 'əržit.

2.13. Сите вокали можат да стојат во група со секој, со некои ограничувања на фонемата /ə/.

2.14. Секвенци од два исти вокали се можни само на составот меѓу префикс и коренска морфема и во сложени зборови, сп. 'zaaka, 'poodi, pre'esapi, sər'nooka.

2.141. Во другите позиции два исти вокали во непосреден контакт се стегаат во долг вокал, сп. g'ła a → g'ła:, 'gotoo (gotovo) → 'goto:, z'mii → z'mi:.

2.142. Овие должини би можело евентуално да се третираат како фонолошки квантитет, меѓутоа, бидејќи под истите услови не се јавуваат секвенци од два еднакви вокали, долгите вокали можат да се интерпретираат како такви секвенци. Во генеративната фонологија не доаѓа предвид прифаќање на фонолошки квантитет.

2.15. Вокалот /i/ како втора компонента во вокални групи се реализира како [i̯], при што доаѓа до удолжување на претходниот вокал, сп. s'na:i̯ (← snai), 'vujče:i̯ (← vujčei ← vujčevi), łas'to:i̯ca (lastovica), 'mu:i̯ (mui), 'łə:i̯ca (ləžica).

Оваа појава се врши редовно и во двочлени синтагми сврзани со вокалот /i/, ако се најде во позиција зад друг вокал, сп. ku'če:i̯-mače (kuče i mače), tat'ko:i̯-majka (tatko i majka).

Исто и во состави со негацијата ne + глагол што почнува со вокалот /i/, сп. 'ne:i̯di (ne idi), 'ne:i̯graj (ne igraj).

2.151. Во фонолошката анализа овие должини не можат да се сведат на секвенци од два вокали, освен ако го примениме генеративниот метод кој овозможува да се тргне од основните форми со воспоставено /i/.

2.16. Зевот понекогаш се отклонува со вметнување на консонантите /j/ и /v/, сп. 'bijoł (← bioł ← bivoł), 'suvo покрај 'suo.

2.17. Во образувањата на -nica од типот vo'denica вокалот /i/ по правило се метатезира со /n/ и потоа, според правилото во точка 2.15, дава[i̯], сп. vo'de:i̯nca (← vodeinca ← vodenica).

2.18. Вокалот /a/ не се јавува во акцентиран слог ако не е на почетокот, сп. ma'gəreto, si'pə:i̯nca (sipanica).

*2.2. Консонантизам*

2.21. Сите сонанти можат да стојат во почетна, средишна и крајна позиција, со некои ограничувања на фонемата /ń/ (2.274).

2.22. Безвучните опструенти исто така можат да стојат во сите позиции на зборот.

2.23. Звучните опструенти не можат да стојат на апсолутниот крај.

2.24. Нема консонантски групи во кои би се нашле и звучен и безвучен опструент, со исклучок на /v/ во некои случаи.

2.25. Пред /v/ безвучните опструенти не се озвучуваат, сп. 'noḱvi, 'žetva.

2.26. Консонантски групи

2.261. Денталните плозиви не можат да стојат пред африкатите, сп. b'roče (: brod), 'žice (: žito).

2.262. Исто така не се можни пред африкатите /c č/ ни фрикативните опструенти /s š/, сп. 'mefce (: meso), 'pojafče (: pojas), k'rufče, 'pufče (: kruša, puška).

2.263. Согласките /s z/ не можат да стојат во група со /r/, сп. stram, st'reḱa, zdrak, zdreł (сп. 3.2).

2.264. Во групите од фрикативен безвучен опструент + v, согласката /v/ → /f/, сп. sfat, š'fərkat.

2.265. Од завршните консонантски групи не се можни -st и -št, сп. mas, mos, 'boles, priš, peš (pešt) (3.43).

2.266. Нема секвенци од два еднакви консонанти.

2.27. Одделни консонанти

2.271. /j/ не може да стои пред преден вокал на почетокот. Во интервокална позиција во соседство со преден вокал се јавува факултативно, а често и наполно се губи.

2.272. /ł/ не може да стои пред преден вокал и пред /j/.

2.273. /r/ не се јавува во групи CrC, rC.

2.274. /ń/ не се јавува на почетокот на зборoформите пред преден вокал.

2.275. /ʒ/ се јавува најчесто во групите ʒv, ʒr, nʒ, поретко во други групи, сп. ʒver, 'jənʒa, b'ronʒa, 'mɛʒre.

*2.3. Прозодија*

2.31. Акцентот на двосложните зборoформи е фиксиран на почетниот слог, а во трисложните и повеќесложните на третиот слог, односно третата мора од крајот, сп. 'noga, 'nogata, ra'botnici — rabot'nicite.

2.311. Истото правило важи и за случаите со долги вокали добиени со контракција или во дифтоншки секвенци со [i̯], бидејќи долгите вокали и дифтонзите имаат две мори, сп. pro'go:ri, vo'de:i̯nca, po'ło:i̯na; сп. и vi'ka:i̯ḱi.

2.32. Акцентот паѓа врз третиот слог (мора) и во предлошките и атрибутските синтагми кога тие претставуваат единствена акцентска целост, сп. 'na-rəka, 'pod-miška, pre'ku-reka; pər'va-streḱa, məš'ko-dete, sto-'dinari.

2.33. Акцентски целости образуваат и глаголите со кратките заменски форми, помошните глаголи и партикули, со партикулите за негација и за прашања, како и со некои сврзници. Во целостите со кратка заменска форма, партикулите ḱe и bi, како и со формите на помошниот глагол ‚sum' акцентот редовно паѓа врз глаголот, сп. go-'vide, mu-'reče, ḱe-'odi, bi-'odeł, sme-'rekle, beše-'došle. Меѓутоа, кога има негација или прашален збор, целоста се акцентира по општото правило за третосложно акцентирање, сп. ne-'go-vide, ne-sum-'go videł, ne-sme-go-'videle, или: 'koj-dojde, ko'ga-beše, 'kəj-beše, kəj-o'tidoja, и сл.

## 3. ИСТОРИСКИ ИЗВОД

### *3.1. Вокализам*

Вокалите /i e a o u/ потекнуваат од соодветните вокали во појдовниот систем. Освен тоа:

i ← y: bik

e ← ь̥: den, 'venec, 'tesen
← ę: 'peda
← ě: 'leto
← секундарно ъ пред крајните r и n: 'veter, 'ogen

ə ← ǫ во коренска морфема: pət, 'rəka
← ę зад j: 'jəzik
← секундарно ъ во почетен слог: 'məgła, 'łəi̯ca
← l̥ во група со ł: 'žəłto
← r̥ во група со r: 'sərce
← a во соседство со назален сонант: 'məḱea, s'nəga
← турското ı: 'kəšła
← a во акцентиран непочетен слог: ma'gəreto

a ← ǫ во суфикси и флексивни морфеми: 'padnał, 'berat
← ě зад r во: 'oraf — 'orasi

u ← ǫ во одделни лексеми, сп. 'guska, 'kuḱa, 'sudija
← v во старата група vь по губењето на слабиот ь во примери од типот 'cutit, ḱe 'osunet
← ъ секундарно пред m: 'osum, 'sedum
← o во одделни случаи, сп. 'duri, uguł, 'vikum, 'ušte

o ← ъ̥: doš, 'petok, 'nožot
← секундарно ъ пред крајното ł: 'pekoł, 'rekoł

*3.2. Консонантизам*

Консонантите /j l r m n ń p b v t d c s z č ž k g/ потекнуваат од соодветните консонанти во појдовниот систем. Освен тоа:

j ← l епентетско: 'sabja
← со протеза, сп. 'jəglen, 'jətok
← i зад друг вокал: 'mo:i̯te, t'roi̯ca
← e зад вокал во глаг. прилог: o'de:i̯ki (← odeeki)
← ǵ во следниве примери: 'vajat (vaǵat), gajat (gaǵat), 'vijat, 'pajat (paǵat), 'rajat (raǵat), g'rajanin, 'popaja, k'raja (kražba), 'mejnik

ł ← l̥ во група со ə: vəłna
←'

l ← ĺ: kluč
← lь: žal, sol, 'bolka

r ← r̥ во група со ə: 'pərsti
← ŕ: 'more

m ← b во групата bn: 'demnet, 'зemnet
← v во групата vn во одделни случаи: g'łamńa, 'ramno

n ← ń на почетокот пред преден вокал: 'nego

ń ← nь̥j: d'reńe, p'łanińe
← n во групата nk: g'rańka, d'reńka, 'kačuńka
← n аналошки, сп. b'rańa, 'peńa, 'legińat, и на крајот: 'butiń, 'gavrań
← j во групата mj во случаи како 'zemńa, 'łamńa

f ← xv: 'faḱat
← ономатопејско: 'fučit
← туѓo: 'feńer

v ← x пред консонант и на крајот на зборoформите, сп. 'mavna, 'evła, 'bevme, grev (→ греф, сп. греот)
← со протеза во 'vujko, 'vujna

t ← ť во секвенцата šť: k'lešti, 'ognište
← ť во група со š во одделни случаи: 'pašterka
← секундарно во групата sr: stram, st'reḱa

d ← ď во секвенцата žď: 'doždot, g'luždot
← секундарно во групата zr: zdrak, zdreł

c ← č во групите čr̥, črě-, сп. 'cərvec, c'repna
← s во групата ps: pci, p'cuet, p'cojsan, s'tipca
← tsk: 'bracki

ʒ ← z во групите zv, zr, nz, łz, сп. ʒver, 'noʒri, 'jənʒa, 'məłʒet, и пред вокал во одделни случаи: 'ʒivri, 'ʒevgar, 'eʒero

z ← ʒ

č ← š во групата pš: p'če:i̯nca, p'čeńka

ǯ ← tуѓo: ǯam, bo'zaǯija
← ž пред деминутивниот суфикс -e, сп. 'noǯe, b'reǯe
← ž во групата žv: ǯ'vakat, ǯ'viždalen

š ← ѓ во група со t, сп. 'peštera, 'gorešto, 'pašterka, или само: 'mošne, ne'mošnica, sinošen, pleška

ž ← đ во група со d, сп. 'nužda

ќ ← ѓ во одделни лексеми и морфеми: ќe, 'veќe, 'leќa, p'łaќat, v'raќat, o'de:i̯ki, pi'roќanec
← tь̑j: c'veќe, b'raќa, b'ruќe, p'rəќe, p'roleќe
← tуѓo, сп. ќoš, ќef

ǵ ← đ во одделни лексеми и морфеми, сп. 'veǵa, 'paǵat, g'raǵa,' meǵa, ərǵa, 'saǵi, 'tuǵo, preǵa
← dь̑j: 'liva ǵe, 'ograǵe
← tуѓo, сп. 'ǵerdan, 'maǵija

3.21. Освен тоа звучните опструенти се добиени од соодветните безвучни, а безвучните од соодветните звучни.

3.22. На крајот на зборoформите безвучните можеле да се добијат и од соодветните звучни опструенти (сп. 2.23).

*3.3. Прозодија*

3.31. Дистинктивната функција на акцентот е отклонета со фиксирањето на акцентот опишано во 2.3.

3.32. Нови (фонетски) должини се добиле со контракција на два еднакви вокали (2.141) и со компензација (2.15).

*3.4. Губење на одделни ѓласови*

3.41. Вокалите често се испуштаат во проклитичките зборови ако следната зборoформа почнува со вокал, сп. d-'oi̯me (da odime), ќ-'oi̯me (ќe-), m-'izede (me-), s-'utepał (se-), g-'udri.

3.42. Консонантот /v/ често се губи во интервокална позиција, сп. 'čoek (čovek), 'toar, 'osnoa, 'ne:sta, po'ło:i̯na, su'ro:i̯ca, le'bo:i̯te (lebovite). Исто така тој се губи во групите -vsk(i), -stv(o): 'tetoski, 'carsto, во одделни случаи и пред r во почетокот, сп. 'rapče (vrapče).

3.43. Согласката /t/ редовно се губи пред африкатите /c č/, сп. 'bərce (: bərdo), 'žice (: žito), пред n во групата stn, сп. 'žałosni, во групата stj: 'lisje, 'rasje, и на крајот во секвенците -st, -št, сп. lis, pərs, płoš.

3.44. /d/ се губи доста често во интервокална позиција, сп. 'vo:i̯ca (vodica), li'va:i̯ca (livadica), g'leaš, 'oi̯t (odit), d'vaeset, и пред n, сп. ќe 'mərnet, p'łane (pladne), 'nabona (nabodna).

3.45. Во одделни случаи во интервокална позиција се губи и /g/, сп. 'koa, 'nekoaš.

3.46. Фонемата /x/ наполно се загубила во почетокот и во интервокална позиција, сп. lep, 'oro, s'na:, 'soa, st'rea.

### *3.5. Метатеза*

Метатеза е извршена:
во заменскиот корен vьs-, сп. s'vekoj, s'vite, s've,
во заменските облици 'ovja, 'onja,
во глаголот v'ja:t (← javat), v'jani go koṅot,
во именските образувања на -nica од типот: vo'deinca (← vodeinca ← vodenica), o'kainca, ər'žainca, sne'žainca, tu'painca,
во лексемите: b'rista (voda), k'rastit (kastrit), 'koreła (kolera), 'levorver, 'łofka (łokva), o'łomnani (onomłani), 'pokirat (pokriat ← pokrivat), 'pokirač.

БОЖИДАР ВИДОЕСКИ

# **ТЕАРЦЕ** (ОЛА 93)

## 1. ИНВЕНТАР

### *1.1. Вокализам*

i ə u
e a o

1.11. Функција на силабема врши и /r̥/ (2.14).

### *1.2. Консонантизам*

1.21. Сонанти

m
ł
l r n
j ń

1.22. Опструенти

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | v |
| t | d | | |
| c | ʒ | s | z |
| č | ǯ | š | ž |
| ḱ | ǵ | | |
| k | g | | |

### *1.3. Прозодија*

1.31. Сите силабеми можат да бидат акцентирани и неакцентирани.

1.32. Нема дистинктивни прозодиски признаци, освен ако му се признае на квантитетот фонолошки статус (в. 2.131).

## 2. ДИСТРИБУЦИЈА

### *2.1. Вокализам*

2.11. Дистрибуцијата на вокалите е релативно слободна; секој вокал може да се јави во принцип во почетокот, во средината и на крајот на зборо-формите, пред и зад поодделни консонанти, со исклучок на вокалот /ə/, кој не може да стои на почетокот и на крајот на зборо-формите.

2.12. Сите вокали можат да стојат во група со секој, со некои ограничувања на фонемата /ə/.

2.13. Секвенци од два исти вокали се можни на составот меѓу префикс и коренска морфема, како и во сложени зборови меѓу две коренски морфеми, сп. ќe 'zaaka, 'poodi, cr̥'nooka.

2.131. Во другите позиции два исти вокали се стегаат во фонетски долг вокал, сп. 'ne:sta (← neesta ← nevesta), s'na: (snaa), 'buko: (← bukoo ← bukovo), 'šami: (šamii).

2.14. Силабемата /r̥/ обично се јавува во средишна позиција, поретко на почетокот. По правило таа се јавува во консонантско соседство (r̥C-, Cr̥C). Во соседство со вокал може да се сретне само на морфемската граница кај префиксираните зборо-форми, сп. 'zar̥ǵa, во членувани зборо-форми од типот 'vr̥ot, или во случаи како 'topr̥a (toprva).

2.15. Вокалот /i/ како втора компонента во вокални групи се реализира како [i̯], сп. 'jałoi̯ca (jaloica ← jalovica), 'połoi̯na (poloina ← polovina), b'radai̯ca (bradaica ← bradavica), 'valai̯ca (valavica). По тој начин [i̯] со претходниот вокал образува дифтонгоид (ai → ai̯, oi → oi̯, ei → ei̯).

2.16. Вокалот /a/ во соседство со /j/ во повеќесложни зборо-форми доста често се реализира како затворено напред повлечено [ą], сп. 'kukąi̯ca, b'radąi̯ca, ją'banʒija, jąg'ličica, 'jąłoi̯ca.

2.17. И вокалот /o/ пред /j/ во одделни случаи се реализира како затворено [o̜], сп. 'łasto̜i̯ca, 'go̜jdo, 'ło̜i̯ca, bo'goro̜jca.

2.18. Зевот понекогаш се отклонува со вметнување на консонантите /j v/, сп. 'čujek (čovek), 'juva, 'suvo.

### *2.2. Консонантизам*

2.21. Сите сонанти можат да стојат во почетна, средишна и крајна позиција.

2.22. Сите опструенти можат да стојат во почетна и во средишна позиција.

2.23. На крајот на зборо-формите можат да се јават само безвучните опструенти.

2.24. Нема консонантски групи во кои би се нашле во непосреден контакт звучен и безвучен опструент.

2.25. Консонантски групи

2.251. Почетна група од два сонанти е можна само кога е прв нејзин член /m/, сп. m'jaukat, m'łado, m'leko, m'rava.

2.252. Сонантите на почетокот на зборoформите не се јавуваат во група со опструент, со исклучок на /r/.

2.253. Кај опструентите од дијалектен аспект интерес претставуваат следните ограничувања.
На почетокот не можат да стојат групите ps и pš, одн. pč, сп. 'cojsa, 'cojsan (psovisan), 'całtir (psaltir), 'čenca (pčenica ← pšenica). Групата ps се избегнува и во други позиции, сп. 'vapca, p'rerca, 'parca, s'tipca, 'tepcija, а во spuje (← psuje) непосредноста на /p/ и /s/ се избегнува со метатеза (в. 3.5).

2.254. Согласката /s/ не може да се јави во група пред /č/ на морфемската граница, сп. 'vošče, k'vašče, 'mošče (voz, kvas, most), додека пред африкатот /c/ таа стои, сп. 'mesce.

2.255. На почетокот се избегнува и групата zv, сп. ʒ'viska, ʒ'vere, ʒ'voni. Освен тоа /z/ не може да се јави во група пред /r/ и зад /n/, сп. 'naʒre, 'obʒre, 'janʒa, 'benʒin.

2.256. Во повеќе случаи се одбегнува и групата vn: 'ramno, p'lemńa (←plemna), додека групата bn се задржала, сп. 'debne.

2.257. Од завршните консонантски групи не се можни -st, -št: 'boles, kr̥s, pos, mas, mos, dəš (dəžd), priš (prišt) (в. 3.461).

2.258. Кај трисложните и повеќесложните консонантски групи не се можни оние што се составени од фрикативните консонанти /s š/ + t + преграден консонант, сп. 'posna, 'radosno (:post, radost), во групите stj, zdj: 'lisje, g'rozje (:list, grozd), како и -ždn- и -tstv-: 'nužno (:nužda), b'rasto || b'ractvo || b'racvo.

2.259. Не можат да стојат исто така и тричлените групи str, zdr, ždr, сп. 'bisro, 'osro, 'sesra, s'rana, s'raža, zraf, z'ravje, ž'riga (в. 3.46).

2.25.10. Секвенци од два еднакви консонанти овој говор не познава, сп. 'najak, o'sumina.

2.25.11. Денталните плозиви, кои во многу македонски дијалекти пред африкатите /c č/ се загубиле, овде се пазат, но со ослабната артикулација, сп. 'ži'ce, 'liva'če.

2.26. Одделни консонанти

2.261. Сонантот /j/ во меѓувокална позиција не може да се јави во групата -oa-, сп. 'moa, t'voa, 'koa, 'poas. Во вокалните групи со /e/ се јавува факултативно, сп. z'na(j)eš, 'po(j)e, 'mo(j)e. На почетокот пред /e/ по правило се јавува, сп. ješ, 'ječmen, 'jegula, 'jezik, 'jedro, 'ječi, 'jetr̥va, 'jepir, 'jeła.

2.262. Латералот /ł/ не може да се јави пред преден вокал и пред /j/. Во овие позиции доаѓа до неутрализација со изговорот на фонемата /l/, сп. 'kolje (: koł, kołot), 'beli (: beł, beła, beło, bełko).

2.263. /r/ се реализира во соседство со вокал.

2.264. Опструентот /t/ пред /ń/ се реализира како [t'], сп. 'kut'ńi zubi.

2.265. Африкатот /ʒ/ се јавува во групите ʒv, ʒr, nʒ :ʒ'viska, 'janʒa, 'naʒre (в. 2.255), во ограничен број случаи и на почетокот пред вокал.

2.266. /ž/ се јавува, главно, во туѓи лексеми и во суфиксот -žija (žabe, žer, 'łovžija), секогаш пред вокал или во меѓувокална позиција.

2.267. Фонемата /ķ/ има доста ограничена дистрибуција по однос на консонантите. Може да стои во група со /j/ во глаголскиот прилог ('sedejķi) и во 'pojķe, со назалите /n/ и /ń/ на морфемската граница, сп. 'božiķni, 'pomoķnik, s'reķno, 'gaķńik, и со /k/ во литературната форма s'reķka, меѓутоа: 'sinojka (: noķ, sinoķ), 'ovojka.

2.268. Исто така и фонемата /ģ/ само во неколку случаи може да се јави во група со консонант, сп. 'meģńik, 'dunģer, 'sunģer, 'ŗģa и изведенките 'zaŗģa, 'ŗģosa, и во група со /v/ и /z/ во префиксираните глаголи v'ģaoli, z'ģaoli.

2.269. Заднонепчените /k g/ пред предните вокали се реализираат како [k' g'], сп. 'k'itka, 'sek'ira, 'jabuk'e, 'ruk'e, 'tak'e, 'og'in, 'nog'e.

*2.3. Прозодија*

2.31. Акцентот на двосложните збороформи е фиксиран на почетниот слог, а во трисложните и повеќесложните на третиот слог, односно третата мора од крајот, сп. 'ruka, p'łanina, s'veķŗva — sve'ķŗvata, u'denuaš, prok'leštińa.

2.311. Истото правило важи и за случаите со дифтонзи од типот: p'łačejķi, 'sedejķi, 'łastojca, b'radajca, 'čenkojna, 'lebojte, 'ostajle.

2.32. Акцентот паѓа на третиот слог (мора) и во предлошките и атрибутските синтагми, кога тие претставуваат единствена (семантичка) акцентска целост, сп. 'pod-noga, 'za-ruka, na-'koliba, u sta'ro-vreme, i posle tri-'ne-dele, od dru'g'i-seła.

2.33. Правилото за третосложното акцентирање важи и за глаголските синтагми со негацијата 'не' и со прашален збор, сп. 'ne-odi, 'ne-nosi, ne-'no-simo, ne-'ga-vide, ne-smo-ga-'videle, или: 'koj-dojde? koga-'dojdoja? koga-ķe-ra'botate?

2.331. Ова правило важи и за синтагмите кога кратките заменски форми се наоѓаат зад глаголот, сп. 'kupi-ga-ša'mijata, kupite g'i-'kuķete.

2.34. Во акцентските целости составени од кратка заменска форма, помошниот глагол ‚сум', глаголските партикули ‚ќе' и ‚би', некои сврзници + глаголска форма акцентот редовно паѓа на глаголската форма без оглед на бројот на слоговите на односната збороформа, сп. me-'vide, te-'odnese, smo-'rekle, ḱe-'dojde, da-'dojde.

## 3. ИСТОРИСКИ ИЗВОД

### *3.1. Вокализам*

Вокалите /i e a o u/ потекнуваат од соодветните вокали во појдовниот систем. Освен тоа:

i ← y: sin

e ← ḅ во некои суфикси (-en, -ec) и во други одделни случаи, сп. 'ječmen, 'ražeń, 'konec, 'palec, 'jarem, 'oves, 'ocet, 'sega, 'penuška

← ę: 'jedro, 'ječi, 'jetr̥va, 'čedo

← ě: 'vera, 'leto, 'seno

ə ← ъ̥ најчесто во коренска морфема и префикси, поретко во суфиксни морфеми, сп. 'bəčva, dəš, 'zəłva, sən, 'təga || 'təgaja, 'zəvre, 'səpka, se 'səbralo, 'łakət

← ḅ најчесто во коренска морфема и во суфиксот -əł: dən, łən, 'łəko, 'pəkəł, 'pəsjo, 'təmnica, se s'təmni, 'opənci, 'orəł, 'petəł

← секундарен ъ, сп. 'tənko, 'cəfti, 'bədnik, 'łəže, 'məgła, 'məska

← ǫ во одделни случаи, сп. g'rədi, d'łəboko, g'nəsno, 'kəde, da 'kəsne, sə (← sǫtъ̥)

← l̥ во групите əł || łə (зад дентален консонант), сп. vəłk, 'vəłna, 'gəłta, 'kəłne, 'məłze, 'žəłto; d'łəgo, s'łəza, s'łənce, t'łəčnik

← турското ı: 'azgən

a ← ǫ во суфиксни и флексивни морфеми, сп. 'dignał, 'berat

← ḅ во одделни суфиксни образувања, сп. 'bołan, 'ostań, 'udoac, 'mr̥toac

← секундарниот ъ пред крајните /ł r/, сп. 'rekał, 'dotekał, 'osar, 'vetar

← ě во случаите 'oraf, pl. 'orae, s'vaki

u ← ǫ во коренска морфема: 'dubica, 'zubi, 'kupina, 'kut'ńi 'zubi, 'kudela, 'mutno, rup, put, prut, 'ruka, 'rukaf, 'ponudje, 'obruč, 'subota, s'kupo, 'tuga, trut, 'ugleń, 'udica, 'juže, 'jutok

← l̥ зад лабијален консонант во одделни случаи, сп. 'bua, 'jabuka, puf

← vḅ/ъ̥: uz, 'unuk, 'udoac, 'udojca, 'unese, u'denuaš

← o во одделни случаи, сп. 'guvee, 'kumita, ta'kuǵere, 'ḱuše, 'uguł, 'ušte, 'čuek

o ← ъ во членската морфема -ot: 'čuekot, суфиксот -ok: 'opənok, s'nisok, 'tənok, 'četvr̥tok, во предлогот so: so ńega, и во одделни случаи во коренска морфема: 'bozojna, 'sosema
← секундарно ъ пред крајното /m/, сп. 'osom, 'sedom, som покрај səm.

*3.2. Консонантизам*

Консонантите /j r m n ń v p b t d c s z č š ž k g/ потекнуваат од соодветните консонанти во појдовниот систем. Освен тоа:

j ← i зад друг вокал: 'ło̯ica, 'poło̯ina, t'ro̯ica (в. 2.15)
← e зад друг вокал во одделни случаи, сп. 'pojќe, 'gojdar, 'vikajќi
← Ø (со протеза) во одделни случаи: 'juže, 'južar, 'jutok, 'južica
← хиjатско: s'meja, s'reja
← аналошко: 'vikaja (3. л. пл. аор-имперфект)

ł ← l
← l̥ во група со /ə/, сп. vəłk, s'łəza (в. 3.1.)

l ← ĺ: lut, 'ludi, 'polak, 'selanin, 'češel

r ← ŕ

m ← v во секвенцата vn: 'odamna, 'ramno, g'łamńa

ń ← nь̥j: 'tr̥ńe, 'sireńe, 'pilińa
← j во групата mj: 'zemńa, 'łamńa
← n по аналогија во случаите како: tr̥ń, 'koštań, 'ostań, (: trńe, koštańe)

f ← xv: 'faќa, 'fr̥la
← туѓо f: fes, 'faneła
← ономатопејско: 'fuči

v ← x на крајот на зборoформите и пред консонант, сп. 'duvna, 'mavna, 'vetvo, 'bevmo, vr̥v, 'orav || 'oraf
← со протеза во: 'vujko, 'vujna
← хиjатско во: 'suvo, 'juva
← аналошко во: 'čivo, 'čivi

t ← ť во секвенцата šť: k'lešti, 'ogńište

d ← ď во секвенцата žď: 'dəždot, g'luždo̯i̯

c ← č во групите čr̥, črĕ-: cr̥n, 'cr̥vec, c'repna
← s во групата ps: 'cojsan ←psojsan)
← tsk: b'racki ( ←bratski)

ʒ ← z во групите zv, zr, nz, сп. ʒver, ʒ'vezda, 'naʒre, 'janʒa, и пред вокал во одделни случаи: 'ʒidar, 'ʒevgar

z ← ʒ

č ← š во групата pš, сп. 'čenka, 'čenca (←pčenica←pšenica, в. 2.253)

ǯ ← tu̍ŕo: ǯam, ǯep, 'ǯamija, bo'zaǯija
← ž во групата žv: ǯ'vaka, ǯ'viždalen

š ← s во секвенцата sč, сп. 'mošče (в. 2.254)

ḱ ← ť: v'reḱa, p'leḱi, vruḱ, 'sinoḱa, noḱ, 'božiḱ, 'vikajḱi, 'čistoḱa, p'łaḱa, 'faḱa
← tь̥j: b'raḱa, c'veḱe, 'raboḱe
← tu̍ŕo: ḱor, ḱup

ǵ ← ď: 'veǵa, 'meǵa, 'meǵńik, p'reǵa, 'ŗǵa, 'tuǵina, 'tuǵo, 'saǵi покрај 'čaǵe, ta'kuǵere, g'raǵanin, 'gaǵa, 'raǵa
← dь̥j: 'livaǵe покрај 'livade, 'łaǵa
← tu̍ŕo, сп. 'ǵerdan, 'maǵija, 'ǵaur.

3.21. Освен тоа звучните опструенти се добиени од соодветните безвучни, а безвучните од соодветните звучни.

3.22. Безвучните опструенти се добиле од звучните и на крајот на зборформите (v. 2.23).

### *3.3. Прозодија*

3.31. Дистинктивната функција на акцентот е отклонета со фиксирањето на акцентот опишано во 2.3.

3.32. Нови фонетски должини се добиле со контракција на два еднакви вокали (в. 2.131).

### *3.4. Губење на одделни гласови*

3.41. Вокалите често се испуштаат во проклитичките зборови ако следната зборформа почнува со вокал, сп. 'ḱ-ideš (ḱe —), s-i'sušile (se —), 'm-ostaj (me —), 't-utepa (te —), 'd-ide (da —).

3.42. Вокалот /i/ се испушта во суфиксот -nica во повеќесложни зборформи, сп. 'vodenca, 'łubenca, 'muḱenca (vodenica, łubenica, muḱenica).

3.43. Консонантот /p/ се губи во почетните групи pc, pč во одделни случаи, сп. 'cojsa (pcovisa), 'čenca, 'čenkojna (pčenica) (в. 2.253).

3.44. Консонантот /v/ често се губи во интервокална позиција, особено во повеќесложни зборови и во соседство со вокалот /o/, сп. 'udoac, 'toar, 'nego: (negovo), 'pojḱe (poveḱe), 'łastoi̯če (lastoviče), 'połoi̯na (polovina), 'jałoi̯na (jalovina), 'jałoi̯ca (jalovica), 'osnoa, 'ne:sta (nevesta), 'jazoec, 'čuek (čovek). Исто така /v/ се губи пред /č/ во почетокот, сп. 'čera (včera), во групата stv во суфиксот -stv(o), сп. 'bogatsto, 'junasto, како и во групата vsk во суфиксот -vsk(i): 'Markoski, 'tetoski.

3.45. Во интервокална позиција во одделни случаи се губат и други консонанти, но бројот на примерите е значително помал, сп. /ž/ во: 'łoi̯ca (ložica), 'łoi̯čarnik (ložičarnik), 'ne-moeš (možeš), /g/ во: 'koa (koga), 'nekoaš, /d/ во: bo'goro̯jca (bogorodica), 'voi̯ca (vodica), d'vaese, и др.

3.46. Плозивите /t d/ редовно се губат во групите str, zdr, сп. 'sesra, s'rana, s'rina (strana, strina), s'raža, 'jasrep, zraf, z'ravec (в. 2.259).

3.461. Освен тоа /t/ редовно отсуствува на крајот во групите -st, -št, сп. 'boles, 'koris, gr̥s, pr̥s, veš, dəš, priš (vešt, prišt), како и во броевите од 1—19 и во десетиците, сп. dva'naese, d'vaese, t'riese, 'pedese, итн.

3.47. Фонемата /x/ наполно се загубила на почетокот на зборо формите и во интервокална позиција, сп. lep, 'rana, s'na: (snaa), 'bua, 'mua, 'lea (покрај leja — со хијатско /j/), во одделни случаи и на крајот, сп. vra, gra, sra, 'siroma, понегде и пред консонант, сп. 'melem, 'mułosan, 'mana покрај 'mavna.

### *3.5. Метатеза*

Метатеза е извршена во заменскиот корен vr̥s-, сп. sve, s'vaki, s'vakakaf, како и во зборот s'puje (← psuje) (в. 2.253).

БОЖИДАР ВИДОЕСКИ

# **РАКОТИНЦИ** (ОЛА 94)

## 1. ИНВЕНТАР

### *1.1. Вокализам*

i u
e o
a

1.11. Функција на силабема врши и /r̥/.

### *1.2. Консонантизам*

1.21. Сонанти

v m̨
ł
l r n
j ń

1.22. Опструенти

p b
t d
c ʒ s z
č ǯ š ž
ḱ ǵ
k g

### *1.3. Прозодија*

1.31. Сите силабеми можат да бидат акцентирани.

1.32. Во двосложните збороформи акцентот стои на почетниот слог, а во трисложните и во повеќесложните збороформи тој паѓа на третиот слог (мора) од крајот.

## 2. ДИСТРИБУЦИЈА

### *2.1. Вокализам*

Дистрибуцијата на вокалите е иста како во пунктот бр. 97 (Звечан) во точките 2.11 — 2.151.

2.16. Во групите -ua- и -uo- зевот се отклонува со вметнување на /v/, сп. 'muva, 'suva, 'suvar, 'suvo, 'uvo.

### *2.2. Консонантизам*

И за дистрибуцијата на консонантите важат констатациите искажани во пунктот 97 (Звечан), освен оние под број 2.274, 2.275, 2.284. За овој пункт важат следниве правила:

2.274. Групата bn овде се пази неизменета: 'ʒebne, 'sibne.

2.275. Групите s, z, ž+r се одбегнуваат со вметнување на денталните плозиви /t d/, сп. st'reda, st'reka, zdreł, žd'rebe.

### *2.3. Прозодија*

Сè е исто како во пунктот 97.

## 3. ИСТОРИСКИ ИЗВОД

### *3.1. Вокализам*

Силабемите /i e a o u/ потекнуваат од соодветните вокали во појдовниот систем. Освен тоа:

i ← y: dim, sin
← секунд. ъ во 'ogin

e ← ь: den, pes, 'ražen, 'oves
← ę: g'reda, 'peda, v'reme
← ě: 'leto, 'senka, 'celo, 'cedi
← секундарно ъ пред крајното /r/: 'bister, 'veper, 'veter, 'dober, 'iter, 'jader, 'muder, 'oster

a ← ǫ: g'radi, g'nasen, 'gazer, ga'senica, dap, 'zabi, za'zabica, 'jatok, 'jadica, 'katnik, 'kadeła, 'kapina, 'maži, 'maten, 'papuk, 'raka, 'sadot
← ę во секвенцата ję: 'jaguła, 'jader, 'jazik, 'janʒa, 'jatka, 'jatr̨va, 'jači, 'jačka, 'jačmen, 'jačmenik, 'zajak
← секундарното ъ во почетните слогови: 'badnik, 'łaga, 'łaže, 'łažica, 'łažička, 'magła, 'maska, 'tanok
← ě во 'orav — 'orasi

o ← ъ: 'bočva, doš, 'petok, k'ratok, 'doždot
← ļ во секвенцата /ол/: 'bolva, volk, 'golta, 'dolgo, žolt, 'žolčka, 'zasolnam, kolk, 'kolne, 'kolčišta, 'molze, 'molznica, ќe 'olcne, 'polžaf, 'solza, 'tolče, 'tolčnik, 'sončoglet
← секунд. ъ пред крајното /л/: 'rekol, 'sekol
← ǫ во k'lopče

u ← ǫ во примерите: vruќ, v'ruќina, 'golup, 'gužva, 'guska, 'gusto, 'želut — 'želudi, 'kuќa, 'muder, 'muka, mu'ќenica, 'muќuk, 'ponuda, 'pupka, 'ruček, sut, 'sudija, 'sučka, 'čubrica
← v во случаите како: cut||cuft, 'cuti||'cufti, ќe 'osunet
← vь/ъ- во: 'udoec, u'dojca, u'natre, во предлозите: u, uz
← ļ во 'bugarin, 'jabuka, 'jabuče, 'vuna
← секунд. ъ во: 'osum, 'sedum, sum
← o во примерите: 'bumba, dur/duri, 'jagutka, 'pr̥vut, 'pumpa, 'jačmenčuk, 'mukuk, 'kuše, 'uste, во ред прилози од типот 'mału, m'nogu, 'olku, 'onolku и др.

### *3.2. Консонантизам*

Консонантите /j v r m n ń p b t d c s z č š ž k g/ потекнуваат од соодветните консонанти во појдовниот систем. Освен тоа:

j ← l епентетско: 'zemja, 'sabja
← 0 пред рефлексот на почетното ǫ: 'jaglen, 'jažica, 'jatok, 'jadica, 'jazol, 'jagr̥lec
← i зад вокал: 'vr̥voj (vr̥voi ← vr̥vovi), da'bojca (daboica ← dabovica), moj (moi), t'vojte (tvoite)
← e зад вокал во глаголскиот прилог и во други одделни случаи, сп. no'sejќe, vi'kajќe, 'pojќe
← хијатско: 'sakaja (3 л. пл. имперфект)

ł ← l': łut, 'jaguła, 'nedeła, 'gr̥kłan, 'čełat, p'rijateł, 'češeł
← ļ во секвенцата /ол/: volk, 'solza (в. 3. 1.)

l ← ĺ во коренот lub- и во неколку други одделни примери, сп. 'vola, 'nevola, 'dr̥lača
← во туѓи зборови: 'vitil, 'lule, tel

r ← ŕ: 'more

m ← v во секвенцата /vn/: p'lemna, 'ramno

n ← ń во почетокот пред преден вокал, сп. 'nego, 'niva

ń ← nь̥j: 'godińe, 'sireńe, 'kameńe, 'tr̥ńa
← n на крајот по аналогија: 'dr̥muń, kłuń, 'taruń

v ← 0 (со протеза) во: 'vujko, 'vujna
← x на крајот и пред консонант, сп. vrav, vr̥v, grav, grev, głuv, 'zaduv, 'kožuv, mov, mev, 'bolva, 'mevlen, 'nivno, bev — 'bevme

← хијатско во: 'duva, 'muva, 'suvo, ki'vajca, 'čivo, g'ravot, 'zavoǥa
← туѓото f: 'vuta, 'vastan, ves, 'vaneła, 'vurna, 'vitil, 'kave, 'vinʒał

t ← секундарно во групата sr: st'reda, st'reќa
← k со дисимилација во 'gatnik

d ← секундарно во групите zr, žr: zdreł, žd'rebe
← ǵ со дисимилација во 'mednik

c ← č во групите čr̥-, čv̥r̥-, črě-: cr̥n, 'cr̥ven, c'repna, c'reša, c'revo, c'vr̥sto
← s во групите /ps/: pci, p'cue, s'tipca, 'tepcija, и /tsk/: b'racki, 'goecko, 'ocpredi, se 'ockri

ʒ ← z пред вокал во одделни случаи: 'ʒune, ʒer, ʒit, 'ʒira, 'ʒaden, 'eʒero, 'neʒe, 'neʒin, и во групите zv, zr, nz: ʒver, ʒ'veči, ʒ'vonče, 'naʒre, 'meʒre, b'ronʒa, m'ranʒuł
← dz: se 'oʒiva, 'oʒadi, da 'poʒine

č ← š во групите /pš/ и /šk/: p'čenka, p'čenica, č'kembe, čk'ripci, č'kulav

ǯ ← туѓо: 'baǯanak, 'vinǯał, ǯam, ǯiger
← ž во групите žv, žb, žg: ǯ'vaka, ǯ'bara, ǯ'bura, ǯ'gura, и пред дем. суфикс -e: 'noǯe, 'położe, s'toǯe, поретко и во други случаи: 'dołǯina, s'toǯar

š ← ť: p'leška, 'mošne, 'imašliv

ž ← ď: k'ražba, 'nužda, 'naprežen

ќ ← ť: 'božiќ, 'veќe, v'ruќina, 'voknak, vruќ, v'reќa, 'gaќi, 'domaќin, 'kuќa, 'leќa, 'meќaa (meќava), mu'ќenica, 'muќuk, noќ, 'noќvi, p'raќa, s'veќa, st'reќa, 'ќerka, ќut, ќe, 'nejќe, 'vaќa, p'łaќa, p'raќa, o'dejќe
← t̯j: b'raќa, c'veќe, t'reќi
← туѓо: 'duќan, 'ќuše, ќor, 'ќełaf

ǵ ← ď: 'veǵa, 'meǵa, 'meǵu, p'reǵa, p'reǵe, 'r̥ǵa, 'r̥ǵosa, 'saǵi, 'tuǵo, 'tuǵina, g'raǵanec, 'gaǵa, 'pogaǵa, 'raǵa, 'doaǵa, 'navoǵa
← d̯j: 'łuǵe, 'łaǵa
← d во: st'reǵe, st'reǵen
← туѓо: 'ǵežve, 'ǵakon, 'ǵaoł, 'maǵija, 'ǵubre.

3.21. Освен тоа звучните опструенти се добиени од соодветните безвучни, а безвучните од соодветните звучни во резултат на регресивна асимилација.

3.22. Безвучните опструенти и на крајот се добиени од звучните.

*3.3. Прозодија*

Како во пунктот 97.

*3.4. Губење на одделни гласови*

3.41. Кај вокалите елизија се јавува во проклитичките зборови кога следната зборoформа почнува со самогласка, сп. m-'izede (me-), t-'ostaj (te ostavi), g-'udri (go-), ќ-'igram (ќe-), d-'ojme (da odime).

3.42. Фонемата /x/, која во системот на овој говор не егзистира, се загубила без трага во почетокот и во интервокална позиција, сп. ren, 'rana, lep, 'ładno, 'arno, 'oro, s'naa, st'rea, 'soa.

3.43. Од другите консонанти најчесто се губат во интервокална позиција /j/ и /v/, сп. z'mii, 'mie, 'pie, z'nae, 'kupue, 'pee, 'taa; 'bioł, 'vario, 'ġaoł, 'jaor, na'koałno, 'osnoa, 'soałka, 'goedar, 'jazoec, 'udoec, 'čoek, 'leboi̯, 'vr̥voi̯.

3.44. Освен тоа /j/ редовно се губи на почетокот пред /e/: 'eden, 'esen и на крајот зад /i/ во императивот, сп. pi — 'pite, spi.

3.45. /v/ се губи редовно и во консонантската група -vsk- во суфиксот -vsk/i/: 'Markoski, 'tetoski, и во почетокот пред /č/ во 'čega и пред /t/ во 'tornik.

3.46. Во ред консонантски групи се губи и плозивот /t/ — пред африкатите /c č/ на морфемската граница како во случаите: 'bṛce, 'žice (: brdo, žito), 'riče (: rid), во групите stn, stj, stv, сп. 'radosni, 'mesni (: mesto), 'lisja, 'bogasvo, и редовно на крајот во групите -st, -št: lis, mas, pṛs, głuš, doš, priš. Освен тоа /t/ се губи на крајот и зад вокал во броевите од 11—19 и во десетиците, сп. idi'naese, dva'naese, d'vaese, t'riese, 'pedese, итн.

*3.5. Метатеза*

Метатеза е извршена во заменскиот корен vь̯s-: sve, s'vekoj, s'vite, во глаголот 'јава', сп. vja: (vjaa ← vjava), v'jani go końot, потоа во лексемите 'garvan (gavran), 'vinʒał (viłʒan), s'kavlica (skalvica).

БОЖИДАР ВИДОЕСКИ

# **ЉУБАНЦЕ** (ОЛА 95)

## 1. ИНВЕНТАР

### *1.1. Вокализам*

| | | |
|---|---|---|
| i | ə | u |
| e | a | o |

1.11. Функција на силабема врши и /r̥/ (2.13).

### *1.2. Консонантизам*

1.21. Сонанти

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | l | r | n |
| j | ĺ | | ń |

1.22. Опструенти

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | | |
| t | d | | |
| c | ʒ | s | z |
| č | ǯ | š | ž |
| ḱ | ǵ | | |
| k | g | | |

### *1.3. Прозодија*

1.31. Сите силабеми можат да бидат акцентирани и неакцентирани.

1.32. Нема дистинктивни прозодиски признаци.

## 2. ДИСТРИБУЦИЈА

### *2.1. Вокализам*

2.11. Дистрибуцијата на вокалите е релативно слободна: секој вокал може да се јави во принцип во почетокот, во средината и на крајот на збороформите, пред и зад поодделни консонанти.
Од ова се исклучава вокалот /ə/, кој не може да стои на апсолутниот почеток и на крајот.

2.12. Сите вокали, освен /ə/, можат да стојат во група со секој, со исклучок на почетокот на збороформите.

2.13. Силабемата /r̥/ обично се јавува во средишна позиција, поретко на почетокот и на крајот на збороформите, сп. r̥'ǵa, r̥'ti, vr̥.

2.131. Силабемата /r̥/ по правило се јавува во консонантско соседство (r̥C-, Cr̥C, -Cr̥). Во соседство со вокал може да се јави само на морфемската граница во случаи од типот 'zar̥ǵa, 'prer̥ti, или 'vr̥ət, 'vr̥ən, 'vr̥ovi.

2.14. Во вокалските групи со /i/ како втора компонента понекогаш /i/ → [i̯] со удолжување на претходниот вокал, сп. d'va·i̯ca, sa'ba·i̯le, tru'do·i̯na. По тој начин [i̯] со претходниот вокал образува дифтонг (2.31).

2.15. Едносложна дифтоншка група од две мори со претходниот вокал образува и вокалот /u/ во 3.л. пл. на презентот и имперфектот, сп. 'vikau → 'vikau̯, vi'kašeu̯ (2.31).

2.16. Хијатот во вокалските групи се отклонува најчесто со вметнување на /v/, сп. s'nava, 'savat, 'sova, st'reva, 'muva.

### *2.2. Консонантизам*

2.21. Сите сонанти можат да стојат во почетна, средишна и крајна позиција.

2.22. Сите опструенти можат да стојат во почетна и во средна позиција.

2.23. На крајот на збороформите можат да се јават само безвучните опструенти.

2.24. Звучните опструенти не можат да стојат и пред безвучните, а безвучните не можат да стојат пред звучните, со исклучок на /v/.

2.25. Консонантски групи

2.251. Денталните плозиви /t d/ не можат да стојат пред африкатите, сп. 'br̥ce, 'žice (: brdo, žito) (3.44).

2.252. Опструентите /s z/ не можат да стојат пред палаталните консонанти (без j) и во таа позиција тие се асимилираат, сп. 'ugašńu, t'rešńu, səš-'ńega, 'mirišĺiv, 'gošḱu, 'užńu, p'rikažńa (: ugasneš, rasneš, gostiš, uzneš) (3.2).

2.253. Консонантот /s/ не може да стои и во групата sč, сп. 'kr̨šče, 'lišče (3.2).

2.254. Не се трпи ни групата ps: p'cuje, 'lipcało, 'tepcija (3.2)

2.255. Во домашни зборови не се можни на крајот консонантските групи -st, -št, сп. 'boles, kr̨s, priš (3.44).

2.256. Група од два исти консонанти освен со /j/, сп. 'najjak → 'naj:ak, не се констатирани.

2.26. Одделни консонанти

2.261. /j/ во интервокалнə позиција пред /e/ се јавува факултативно, а може и наполно да се загуби, сп. 'pi(j)e, za'kaču(j)e, z'na(j)e 'po(j)e, z're(j)e, но и: iz'miena, se'deeḱi.

2.262. /r/ се реализира во соседство со вокал.

2.263. Консонантот /ʒ/ не е чест; се јавува најчесто во група со /v/ и со сонантите /n/ i /r/ (3.2).

2.264. Консонантот /ḱ/ пред предните вокали, особено пред /e/, се изговара со значително намалена фрикација, сп. 'k'erka, k'e.

*2.3. Прозодија*

2.31. Акцентот на двосложните зборформи паѓа на почетниот слог, а на трисложните и повеќесложните е фиксиран на третиот слог (мора) од крајот, со мали исклучоци, сп. 'košuĺa — ko'šuĺata, ku'ḱetina — kuḱe'tinava — kuḱe'tinete, se'deeḱi.

И во случаите како: tru'doi̯na (trudovina), og'ĺuveu̯, nase'ĺueu̯ (3.л. пл. през.), vi'kašeu̯, no'sešeu̯ (3.л. пл. импф.) акцентот стои на третата мора од крајот, бидејќи дифтонзите oi̯ и eu̯ содржат по две мори (2.14, 2.15).

2.32. Од претходното акцентско правило отстапуваат некои прилошки образувања и одделни заменски зборови, сп. u'nutra, ov'dekac, tak'voja, ovo'liki и др.

2.33. Правилото за третосложното акцентирање се однесува и за акцентските целости од атрибут+именка, сп. go'lem-kožu, dru'ge-žene, от sta'ro-vreme, d'va-dən̥a, но и: mumuru'zan-lep, ńo'jan-muž, sva'ki-dən̥ — кога е именката едносложна.

2.331. Во предлошките синтагми акцентот не преминува врз предлогот: ḱ-'ide na-'pazar, na-'gosti.

2.332. Акцентско единство чинат и глаголите со клитичките зборови, сп. do'nesi-ga, done'sete-gi, mu-'reče, а кога се со негација и прашален збор акцентот се управува по правилото за третосложно акцентирање: ne-'ga-vide, što-'mi-ideš?

## 3. ИСТОРИСКИ ИЗВОД

### *3.1. Вокализам*

Силабемите /i e a o u ɤ/ потекнуваат од соодветните силабеми во појдовниот систем. Освен тоа:

i ← y: sin

e ← ę:'(j)ezik
← ě: 'leto

ə ← ъ̯: dəš, 'petək, 'səšije
← ь̯: dən, 'ovəs
← секундарно ъ во сите позиции: 'məgła, 'ostər, 'ogəń, 'sedəm, 'səmne
← турското ı: 'məzdrak, 'kəna

a ← ǫ во суфиксот -na-: 'sednat
← ě во 'ora, 'orasi
← ь̯ во 'ńojan, mu'muruzan

u ← ǫ: gu'senica, 'udica, 'seču
← vь/ъ: uz, 'uze, 'udovəc
← ļ само или во група со ł: 'buva, 'vuna, s'łuba, s'łuza

### *3.2. Консонантизам*

Консонантите /j l ĺ r m n ń p b v t d c s z č š ž k g/ потекнуваат од соодветните консонанти во појдовниот систем. Освен тоа:

j ← 0 во 'juže, 'južica, 'jutək, ju'čera
← i зад друг вокал (2.14)

l ← ļ во групата łu: s'łuza, s'łunce

ĺ ← lь̯j: 'zeĺe

r ← ŕ

ń ← nь̯j: 'tɤńe
← n аналошки: 'sedńu, 'legńu
← n во групата nk: g'rańka, 'seńka

v ← f: 'vaḱa, 'vurna, 'vener
← u зад друг вокал во 3.л. пл. през. и импф.: 'vikav, vi'kašev
← 0 во хијат, пред сè место некогашното /x/: s'nava, 'sova, 'čiva, 'ruvo, 'suvo, аналошки после и во suv

c ← č во čɤ- и črě: cɤn, c'revo
← во групата ps: p'cuje, 'lipca (2.254)
← ts во групата tsk: b'racki, ar'naucki

ʒ ← z во групите zv, nz, zr: ʒver, 'naʒre, поретко и во други позиции: 'ʒebe, 'ʒidar, o'ʒət, 'ʒaǵan

ʒ ← ʒ

ǯ ← (во заемки): 'ǯade, 'oǯa

š ← s во групите s+палатален консонант: 'gašńu, 'mirišĺiv (2.252), и šč: b'rešče (2.253)

ž ← z во група со палатален консонант: bež-'ńega (2.252)

ǩ ← ť:'kuǩa
← tь̯j: c'veǩe, b'raǩa
← t аналошки: 'meǩu, p'leǩu (: meteš, pleteš), како p'łaǩu
← во заемки: ǩor, 'ǩuše

ǵ ← đ: 'veǵa, 'meǵa
← dь̯j: 'łaǵa
← d аналошки: 'iǵu (:ideš), како во 'viǵu (: vidiš)
← во заемки: ǵon, 'ǵerdan

3.21. Освен тоа звучните опструенти се добиени од соодветните безвучни, а безвучните од соодветните звучни, во резултат на регресивна асимилација по звучност.

3.22. Безвучните опструенти на крајот на зборформите можеле да се добијат и од соодветните звучни опструенти.

*3.3. Прозодија*

3.31. Дистинктивната функција на акцентот е отклонета со фиксирањето на акцентот опишано во 2.3.

3.32. Нови должини настанале со контракција и со компензација (2.14).

*3.4. Губење на одделни гласови*

3.41. Вокалите често се испуштаат во проклитичките зборови ако следната зборформа почнува со вокал, сп. ǩ-'ispeče, d-'idemo, s-'oženi, g-'udri (ǩe-, da-, se-, ga-).

3.411. Во брзиот говор кај службените зборови крајниот вокал се испушта и во други случаи, сп. ǩeš -da- 'padńu (ǩeše -), al -da- ga- 'užńu (ali -), 'zaš- 'ne-dojde.

3.412. И кај многу прилози последниот вокал може да се испушти, сп. 'jučer, tək, sək, odo'vut, oz'doł, покрај ju'čera, 'səga, oz'doła.

3.42. Фонемата /x/ се загубила наполно во сите позиции: gra, me, vr̯, 'ńino, isə'nało, 'uzomo. Зевот што настанал по губењето на /x/ во најголем број случаи е пополнет со вметнување на /v/, поретко со /j/, сп. 'leva, 'pr̯vut, 'beva, di'janija (3.2).

3.43. Консонантот /v/ често се губи во почетната група vl-: 'ładika, łas, 'łakno, 'łači vunu, поретко и во групата stv: 'ubisto. Може да се сретне по некој пример и со загубено /v/ во интервокална позиција, сп. za'goorka, łas'to̯ica, što- 'da-praim, s'taeno и др.

3.44. Консонантот /t/ се губи редовно пред африкатите /c č/: 'bṛce (brdo), 'koriče (korito) (2.251),
во групите -st, -št: pṛs, mas, doš (2.255),
во консонантската група stn: 'radosna, 'posno,
и на крајот во десетичните броеви: dva'naese, d'vaese, 'pedese, de'vedese.

3.45. Консонантот /p/ се губи во почетната група pč: 'čenica.

### *3.5. Метатеза*

Метатеза е извршена во заменскиот корен vḭs-, сп. s'vaki, s'vakoj, s'vite, sve, s'vakakav,
во групата zj, сп. g'rojze, 'lojza,
како и во примерите: 'rila (lira), p'rokaj (pokraj), 'garvan, 'zəvła (zəłva).

БОЖИДАР ВИДОЕСКИ

# **РАДОЖДА** (ОЛА 96)

## 1. ИНВЕНТАР

### *1.1. Вокализам*

| | | |
|---|---|---|
| i | | u |
| e | | o |
| ą | | ǫ |
| | a | |

### *1.2. Консонантизам*

#### 1.21. Сонанти

| | | | |
|---|---|---|---|
| | | | m |
| | ł | | |
| | l | r | n |
| j | | | ń |

#### 1.22. Опструенти

| | | | | |
|---|---|---|---|---|
| p | b | | f | v |
| t | d | | | |
| c | ʒ | | s | z |
| č | ǯ | | š | ž |
| ḱ | ǵ | | | |
| k | g | | | |

*1.3. Прозодија*

1.31. Сите вокали можат да бидат акцентирани.

1.32. Акцентот е фиксиран на третиот слог (мора) од крајот во трисложните и повеќесложните збороформи, а на двосложните паѓа на почетниот (вториот од крајот) (в. 2.3).
Како дистинктивен признак акцентот се користи во неколку одделни случаи, сп. zi'mava, godi'nava, nede'lava, le'tovo (сè прилози): 'zimava, go'dinava, ne'delava, 'letovo (определени именки со членските морфеми -va, -vo).

1.33. Долгите вокали добиени со контракција (2.152) и со компензација (2.153) не се фонолошки релевантни.

## 2. ДИСТРИБУЦИЈА

*2.1. Вокализам*

2.11. Сите вокали можат да стојат во почетна, средишна и крајна позиција на збороформите, со исклучок на /ą/, кој не може да се јави на почетокот и на крајот.

2.12 Вокалите /i e a o u/ можат да стојат пред и зад секој консонант.
Вокалот /ą/ најчесто стои зад лабијалните консонанти, сп. pąt, 'pąrvo, 'bądnik, 'bąrgo, 'vąrba, 'fąrlat, mąš, 'mąska, ретко се јавува зад нелабијален, сп. žąlt, 'łąka, t'rąba.
Немаме потврда за /ą/ зад лабијалите /m p b f/, зад /ł l/ и зад /č ǯ š ž ḱ ǵ/.

2.13. Фонемите /ą ą/ не можат да се јават во една иста збороформа.

2.14. Вокалите /i e a o u/ во принцип можат да стојат во група секој со сите. Вокални секвенци со /ą/ не се потврдени.

2.15. Вокални групи

2.151. Групи од два исти вокали се можни само на морфемската граница меѓу префикс и лексичката морфема, сп. 'naaka, pre'esapił, 'dooden, 'poostro, и во сложенките од типот cąr'nooko (momiče).

2.152. Во другите позиции на збороформите, особено на морфемската граница со флексивните морфеми, групите од два исти вокали се реализираат како соодветни фонетски долги вокали, сп. ii→[i:] z'mi: (zmii), z'mi:šte (zmiište), 'cąrvli: (cąrvlii ← cąrvlivi); ee → [e:] 'ne:sta (← neesta ← nevesta), p're:ska (← preeska ← preǵeska), po'ne:łnik (← poneełnik ← ponedełnik), 'bele: (belee), se 'mole: (molee), 'ze:no (zeeno ← zemeno); aa → [a:] g'ła: (glaa ← glava), s'na: (snaa), 'uba: (ubaa ← ubava), nap'ra:ta (napraata ← napravata); oo → [o:] 'buko: (bukoo ← bukovo), 'goto: (gotoo ← gotovo), ne'go:to (negooto ← negovoto).

2.153. И вокалните секвенци од разнородни вокали најдобро се чуваат на морфемската граница со префикс и со партикулите 'не, ни, по', сп. 'neispran, pre'inači, 'nearen, ne'orana (niva), 'neuk, 'naučen, 'zaigra, se 'naeži, ќе 'zaoit (zaodit), da go 'zauzdit, 'poigrat, 'poiter, 'poeftin, 'poaren, 'poubaf, da 'poučit.
Во другите позиции на зборoформите повеќето вокални групи се одбегнуваат.

2.154. Секвенците со /i/ како втор член се реализираат како дифтонгоиди од по две мори [ei̯, ai̯, oi̯, ui̯], сп. 'boleit, g'reit (greit), ka'leinca (kaleinca ← kalenica), 'orei̯, st'rei̯ (strei), 'zeigo (← zemi go), 'jaiš (jaiš ← jadiš), 'istaiš (istaviš), 'ozdrait (ozdravit), ka'paica (kapavica), g'łai̯ (glavi), b'roit (broit), 'moit (možit), po'łoina (polovina), 'leboi̯ (lebovi), bre'goite (bregovite), 'bukoi̯ (bukovi), 'pazui̯ (pazuvi), per'duite (perduite).

2.155. Како еднocложни двоморни дифтоншки групи се реализираат и секвенците -ie-, -ia-, -io-, како и групите -ea, -eo-, бидејќи во тие позиции /i/ и /e/→[i̯], до колку нема некоја фонетско-семантичка пречка. Сп. zg'rešie (zgrešie — 3 л. пл. имф.), 'mesie, go 'fatie, 'izmien, 'ovie, da se na'pieme (napieme); 'kajsia (kajsia), 'kopria (kopriva), 'sudia, ską'potia (skąpotia), ženš'turia, Ger'mania, I'talia, p'režiat (preživat), poč'iało (počialo ←počivalo), dob'iame ←dobivame), bo'lezlia (bolezlia ←bolezliva), 'borčlia, но: 'zian, z'mija; 'beliot (beliot), ze'lenion (zelenion), 'sečio (sečio ← sečivo), 'zaviok — za'viokon (zaviokon), za'vioci (zavioci), но и: 'bioł, bi'olica, z'mio; — ea→[ia]: lia (lea: пл. lei̯), nia (nea), sia (sea ← sega), st'ria (strea), 'maštia (maštea), glia (glea ← gleda 1. л. сг. през.), da 'popia (popea), g'liaš (gleaš ← gledaš), piač, p'iačka (peačka), piaf (peav), za'piale (zapeale), imat živ'iano (živeano), caria'nestulka (careva nevestulka); -eo- ← [io] во неколку случаи: 'lionka (leonka), 'niola (neola ← nevola), 'čerio (čereo ← čerevo), 'Petrio (Petreo ← Petrevo), 'oriot (oreot: 'orei̯), но и: g'reota, g'reoi̯ : 'mejot (: mef).

2.156. Вокалните групи -oa- и -oe- се реализираат како дифтонгоиди [ua, ue] или пак како /va, vą, ve/, сп. 'volvar (voloar ← volovar), kva (koa ← koga), kvač (koač ← kovač), k'vačnica, nak'valno (nakoalno ← nakovalno), 'nekvaš (nekogaš), sva (soa), s'valka (soalka ← sovalka), tva (toa), tvar (toar ← tovar), t'varit, 'gotva (gotoa ← gotova), se 'zastva (zastoa), 'negva (negova), 'vujkva (vujkova), 'bukva (bukova); g'vądar (goedar ← govedar), čvek (čoek → čovek), dvec (vdoec ← vdovec: v'doica), 'jazvec (jazovec), 'Borvec (Borovec), zgven (zgoen), p'veli (poeli ← poveli), kvet (koet, 3. л. пл. през.: koja—koiš), 'dojdve (dojdoe — 3. л. пл. аор.), 'rekve (rekoe). Кога се јавуваат фонетски пречки тогаш овие групи имаат поинаква реализација, сп. 'osna: (osnoa ←osnova), tro:, 'potro:, 'koja (koa ← kova — 1. л. сг. през.), b'rojet (broet — 3. л. пл. през.). Сп. уште: 'pazva ('pazua, пл. 'pazui̯).

2.157. Не може да стои ни групата -ae-. Таа се реализира во едни случаи како дифтонгоид [ai̯], сп. d'vaiset (dvaeset ← dvadeset), dva'naiset, и редовно така кај броевите, или пак како /ą/: 'ządno (zaedno), 'nądno (naedno), znąt (znaet — 3. л. пл. през.), prąt (praet ← pravet), tkąf (tkaef), tkąt (tkaet), zabo'rąno (zaboraeno ← zaboraveno).

2.158. Групата -ao- најчесто се реализира како [o:], сп. 'ubo: (uboo ← ubao ← ubavo), g'libo: (glibavo), 'pało: (pałavo), kło:f (kłaof ← kladof). Ретки се примери со неконтрактирано -ao-: 'ǵaoł, p'rao (pravo), покрај 'ǵavoł, p'ravo, сп. и s'najo (вок.) : sna: (snaa ← snaxa). Во случаите каде што се добила оваа група по губењето на /x/, најчесто се јавува хијатски глас, сп. v'ravot, g'ravot, p'ravot, st'ravot, siro'majon (: graf, praf, siromaf).

2.159. Со хијатски гласови /v j/ се пополнуваат и групите -ua-, -uo-, -ue-, -ie-, до колку тие (групи) не се разбиени по друг начин (в. 2.155), сп. 'muva, g'łuvo, 'suvo; 'dujet (veter).

2.15.10. Групата -au-, која е инаку ретка, обично се пази, сп. 'kaurin, 'paun, топ. 'Zaum, но и No:m, No:mče (Naum, Naumče), покрај 'Nąme, 'Nąmče. За групата -ou- нема потврда во материјалот.

2.16. Групи од три вокали во материјалот не се потврдени. Теориски тие би биле можни во 3. л. пл. на имперфектот, но се упростуваат со контракција, сп. z'nąe (znaee), p'rąe (praee ← pravee), t'kąe (tkaee), 'łąe (łaee), 'pie: (piee), b'roe: (broee), ќe 'čue: (čuee).

2.17. Одделни вокали

2.171. Вокалот /i/ во позиција зад друг вокал се реализира како [i̯], освен на морфемската граница со префикс (в. 2.152—3). Во таа позиција се неутрализира опозицијата /i/: /j/. Исто така /i/ се реализира и пред вокалите /e a o/ (в. 2.155).

2.172. Вокалот /e/ во акцентиран слог пред /j/ се реализира малку позатворено [ę], сп. vo'dę̯inca, o'rę̯ite, 'sę̯jte.

Ако зад акцентираното /e/ има дифтонг, тогаш тоа се реализира поотворено [ɛ], сп. b'rɛgoi̯ (: bre'gǫi̯te), 'pɛrdui̯, 'nɛgva (: neg'vata), 'zɛdve, 'mɛsi̯e, ze'lɛni̯ot.

Исто така се реализира /e/ и во случаи кога во следниот слог се извршила контракција: 'pɛče: (pečee), 'sɛde: (sedee).

2.173. И вокалот /o/ пред /j/ се реализира малку позатворено [ǫ]: bogo'rǫi̯ca (bogorodica), v'dǫi̯ca (vdovica), 'vǫi̯ca (vodica), 'pǫjas.

Кога се наоѓа, пак, во слог пред дифтонг и долг вокал, тогаш тој се реализира во нешто поотворен алофон [ɔ], сп. b'rɔjoi̯, 'nɔse: (nosee).

2.174. Вокалот /ą/ во својот основен алофон се реализира во акцентиран слог, сп. dąp, ząp, kąt, sąk, trąt, g'nąsen, g'rądi, 'jątok, 'rąka, 'kątnik, 'tąga, 'ząbite, 'sąnce, 'kąklica, 'kąpinka, 'sąbota. Во неакцентиран слог неговиот изговор се изедначува со изговорот на неакцентираното /e/ и на тој начин се неутрализира опозицијата /ą/ : /e/, сп. ke'delata (: 'kądela), ket'nicite (: 'kątnik), eč'me̯inca (: 'jačmen), 'po-zebi (: 'zą̈bi), 'na-reka (: 'rąka, 'rące).

2.175. И вокалот /ą/ во својот основен алофон се реализира само во акцентиран слог, сп. mąš, pąt, 'bądnik, 'mąten, 'mąska, 'mągła, 'pątnik, 'pądar, se 'mąčite, 'mąžište, 'pąrstite, додека во неакцентиран слог се неутрализира опозицијата /ą/ : /o/, сп. po'tištata, mome'leʒi̯a (: 'mąmit), 'na-pot (: pąt).

*2.2. Консонантизам*

2.21. Сонантите и безвучните опструенти можат да стојат во сите позиции — во иницијална, медијална и финална.
Звучните опструенти не можат да стојат на крајот на зборoформите.

2.22. Консонантски групи

2.221. Групи од два исти консонанти се можни само на морфемската граница меѓу префикс и лексичката морфема, на границата со членските морфеми -ta, -to, -te, и во некои сложени состави. Во овој говор такви групи има со /j/, /m/ и со денталните плозиви /t d/ и тие се реализираат како долги гласови, сп. 'naj:unak, 'pod:avat, p'rolet:a.

2.222. Секвенци од звучен и безвучен и од безвучен и звучен консонант не се можни, освен со /v/ кога е втор член на групата, како во примерите: tvoj, s'vedok, cveḱe, čvek, kvač.

2.223. Почетна група од два сонанти е можна само со /m/ како прв сегмент, сп. m'ɫado, m'nogu, m'rava, m'jafkat, и секвенцата -lj-: l̥ja (lea).
Почетна група од сонант и опструент нема.

2.224. Најмногу ограничувања во дистрибуцијата покажуваат групите составени од дентален плозив + фрикативен консонант и секвенците од фрикативните /s š/ + африкатите /c č/ кога се наоѓаат на морфемската граница. Така, во споменатата позиција не се можни групите -dž-, -dz- (→ dʒ, dʒ): 'nadʒniet, 'nadʒivit, 'odʒadi, 'nadʒornik, ḱe 'podʒinit; -ts-, -tš- (→ tc, tč): 'otcega, da 'otceɪ̯t (otseet), 'otcučit (otsučit), 'potcečit, 'otči (otši), 'potčiša (potšiša), da mu 'potčepnit (potšepnit).
На подруг начин се отклонува групата -ts- на морфемската граница со суфиксот -ski (→ cki): 'argacki (argatski), 'decki (detski).
Наполно се исклучуваат на морфемската граница и групите s,š + c,č (→ f + c č): 'ifcedi, 'rafcepi, ḱe 'rafcutit (iscedi, rascutit) ili 'mefce, 'lifče (lisče : list), 'kofče (: koska), k'rufče (: kruša), 'pufče (: puška).

2.225. На морфемската граница со суфиксот -ski, ако му претходи консонант, групата -sk- се реализира како -ck-: a'rapckoto, 'bugarcki, 'selcki, vo 'sa̯rpcko, s'tarcki, vo 'turcko vreme, но: 'nebeski, 'kičeski, 'tetosko.

2.226. Во другите позиции на зборoформите не се можни секвенците s, z, ž + r ако следи вокал (тогаш тие се пополнуваат со дентален плозив), сп. stram, st'rebro, st'reda, zdrak, zdreł, žd'rebe, пак дури и на морфемската граница: 'izdrečit (izrečit), 'izdriet (izriet), bezd'raboten (bezraboten), како и групата ps (→ pc): pci, p'coi̯san, 'vapcale, s'tipca, 'tepci̯a (psi, psovisan, tepsija).
На почетокот не се јавува секвенцата pš- (→ pč) p'čei̯nca.

2.227. Од другите консонантски групи ограничување во дистрибуцијата покажуваат: секвенците žb, žv (→ ʒb, ʒv) на почетокот: ʒ'barat, ʒ'vakat; групите łz (→ łʒ) и łž (→ łʒ): 'mołʒit, 'sołʒa, 'ołʒica (lažica), 'połʒaf, и во ред случаи секвенците nz (→ nʒ) и zr: 'benʒin, 'munʒa, 'munʒosan, 'enʒa, 'enʒaf, 'meʒre, 'naʒre, s-'obʒre.

Во многу случаи се избегнува и групата vn (→ mn): mnuk, 'ogłamnik, 'ramno, g'łamna, но p'levna, и на морфемската граница: v'nesit.

2.228. Од дијалектен аспект е потребно да се истакне дека во овој говор плозивот /t/ пред африкатите /c č/ на морфемската граница се пази, сп. 'livatče, 'patče (: patka), 'pạtče (: pạt), s'vetci.
Исто така овде се можни на крајот групите -st и -št, сп. gust, list, łost, pạrst, most, rast, vešt, došt, glušt, prišt, покрај 'rados, 'boles (3. 46).

2.23. Одделни консонанти

2.231. Сонантот /j/ на почетокот не се јавува пред /i e/. Во интервокална позиција не се јавува во групите со /i/ како втор сегмент и во секвенците /ee, ae/. Во секвенците -ie-, -ue- се среќава многу слабо /j/, кое може лесно да се загуби, сп. 'pijet, 'šijet, 'čujet. На крајот не може да стои зад /i/. Во група со консонанти во споредба со другите македонски дијалекти овде /j/ е пофреквентивно и има поширока дистрибуција, сп. s'tavjat, s'lepjot, 'kutja и др. (в. 2.154—5).

2.232. Сонантот /ł/ се реализира пред заден вокал, пред консонант и на крајот. Пред предните вокали /i e/ и пред /j/ тој се неутрализира во корист на /l/, сп. doł, 'dołu, 'dołno: 'dolen, mał, 'mała, 'mało, 'mału, 'małku :'mali, 'malečok, 'malịot.

2.233. Вибрантот /r/ не се јавува во позициите rC- и CrC.

2.234. Назалот /n/ пред /k g/ се реализира како [ŋ]: 'maŋgał, 'maŋgar, g'raŋka.

2.235. Назалниот палатал /ń/ не се јавува во почетокот пред предните вокали.

2.236. Согласката /v/ во група зад безвучен консонант и ако следи вокал се реализира како полузвучно [v]: s'virit, s'vetit, s'vari, tvoj, k'letva.

2.237. Фонемите /ḱ ǵ/ се ретки.

2.238. Веларите /k g/ пред предните вокали /i e/ се реализираат како [k' g'], сп. 'k'iło, 'k'init, k'i'selina, 'k'isnit, m'łak'i (: młak, młako), ne 'g'ibaj se.

*2.3. Прозодија*

2.31. На двосложните зборформи акцентот паѓа на почетниот слог, а во трисложните и во повеќесложните е фиксиран на третиот (односно на третата мора) од крајот, сп. p'łanina — pła'ninata — pła'nińeno.

2.311. Во случаите како: nap'ra:ta (napravata), ne'go:to (negovoto), I'li:ca (Iliica: Ilija), o'de:šti и слични акцентот исто така стои на третата мора, бидејќи секвенците од два исти вокали, кои се реализираат како долг вокал, ги задржале двете мори. Ова се однесува и за вокативните форми кај личните имиња од типот Sta'meno:, Sto'janke:, во кои крајниот вокал се удолжува.

2.312. По ист принцип се врши акцентирањето и на повеќесложните зборо-форми во кои поодделни двочлени вокални групи се стегнале во еднос-ложни дифтонзи (дифтоншки секвенци), но ја задржале должината од две мори. Така се објаснува акцентирањето во следниве случаи: ko'leinca (kolenica), i'kaica (ikavica), bogo'roica (bogorodica), po'łoina (polovina), bre'goite (bregovite), per'duite (perduvite), iz'mieni (izmieni), ku'misia (komisija), sud'ijata (sudijata), kopr'ijana (koprivana), poč'iało (počivalo), pe'soklia (pesokliva), ze'leniot (zeleniot), zap'iale (zapeale), čer'ijata (čerevata), neg'vata (negovata), ded'vata (dedovata).

2.32. Акцентски целости се образуваат како и во другите западномакедонски пунктови на ОЛА (сп. во пунктовите 90—97, 99—101). Но треба да се истакне уште и следната констатација. Овде акцентот се пренесува врз предлогот и во предлошки синтагми со сопствено име како во случаите: (Dojde) 'ot-Strugaf, (g-opre) 'na-Višni. Овде е позначителен и бројот на примерите кога акцентот се пренесува и врз предлогот 'со', сп. 'so-ret 'seloto.

Во целостите со глагол особено се чести составите од типот: ta'ka-beše, ni-be'še-straf, ne-'je-tuka, ne-'su-sedan 'ovde, и др.

## 3. ИСТОРИСКИ ИЗВОД

### *3.1. Вокализам*

Вокалите /i e a o u/ потекнуваат од соодветните вокали во појдовниот систем. Освен тоа:

i ← y: sin

e ← ь: den, 'tesen, 'palec
← ę: 'ledina, 'mesec, ret — 'redot, и во група со /n/ во den'telina
← ě во сите позиции: 'begat, vek, ceł, 'cena
← ъ секундарен пред крајното /r/: 'bister, 'veter, 'ją̇der, 'iter
← секундарно во групата čere- во примери како 'čerep, 'čerešna, 'čerio (čerevo)
← a со асимилација во e'rebica, 'esen (jasen)
← ǫ во неакцентирана позиција: ke'delata, 'po-zebi (в. 2.174)

ą ← ǫ зад нелабијална согласка во коренска морфема под акцент: g'rądi — g'rądite, g'nąsen, 'gązer, 'gążva, dąp, 'dąbot, drąk, 'zą̇bi, 'jątka, 'jądica, 'jąże, 'jążica, 'jątok, se 'kąpit, ką, 'kądela, 'kąklica, 'kąpinka, 'kąsaj, 'kątnik, kąt, 'kąsat, 'sądoi, sąk — 'sąkot, 'sążen, s'tąpało, 'sąbota, st'rąga, 'rąka, 'rąkaf, 'rąkatka, trąt, 'tąga, 'tątneš, 'tątnit (в. 2.174)
← ę во секвенцата ję-: 'ą̇der, 'ą̇zik, 'ą̇ziče, 'ą̇tą̇rva, 'ą̇tka, 'ą̇čmen, 'ą̇nza, 'ą̇čit
← a зад /j/ во 'agutka (jagotka)

← r̨ во секвенцата /ar/ во почетокот и зад нелабијален консонант 'ar̨ga, ar̨š, 'ar̨žan, ar̨t, 'gar̨ło, 'gar̨ne, 'dar̨vo, 'zar̨no, 'sar̨ce, 'tar̨čit, 'tar̨ńe

← l̨ во секвенцата /al/ зад нелабијална согласка: 'kałk, 'kałnit, или само во 'sance

← турското ı во одделни случаи: 'zabun, 'kasmet

← вокалната група /ae/ со контракција: 'zadno (zaedno), zak — 'zaci (zaek), zabo'rana (zaboraena), is'kano (istkaeno), znat (znaet), 'imat (imaet), prat (praet ← pravet) (v. 2.157).

← /oe/ во одделни случаи: g'vado (goedo ← govedo), g'vačko (в. 2.156)

**a** ← o̧ во суфиксни и флексивни морфеми: 'bera (1 л. сг. през.), 'padnał, nia (nea), во неколку случаи и во друга позиција во неакцентиран слог: 'gołap — 'gołabi, 'ponada, 'obrač, 'poprak — 'popraзi, 'pajak

← секундарно ъ во 'ogan ,'mokar

← l̨ во група со /ł/ во 'małčit

**ą** ← o̧ во акцентиран слог зад лабијален консонант во коренска морфема, сп. 'maži, sedi 'mądru, 'maten, se 'mačit, pat, 'patnik, padar, 'ispadif, и во неколку примери зад нелабијален консонант: 'łąka, t'rąba (в. 2.175)

← секундарно ъ зад лабијален консонант: 'bądnik, 'mągła, 'mąglif, 'mąska, 'mąfče

← r̨ зад лабијален консонант во секвенцата /ar/: 'bargu, 'mardat, 'martof, 'parsti, 'farlat

← l̨ зад лабијален консонант редовно во секвенцата /al/: 'małзit, 'małзnica, valk, 'valnen, 'palno, и во неколку примери зад нелабијален консонант: žałt, 'žałtok, 'tałčit, 'tałčnik

← a во група зад /m/: 'mamit, 'mamec, 'maštia (maštea)

**o** ← ъ: došt, 'bočka, 'petok

← секундарното ъ пред крајните /m/ и /ł/: 'osom, 'sedom, se'dom-deset, 'pekoł, 'rekoł

← o̧, l̨ во секвенцата /oł/, r̨ во секвенцата /or/ во неакцентиран слог, сп. moš'tei̯nca, mo'žetina, 'poborgu, mołз'nicite (в. 2.175)

**u** ← o̧ во неколку одделни лексеми: 'guska, gust, 'kuka, 'oružje, 'ruček, sut, 'sudia

← v во групите cvь- и svь-: cut, 'cutje, 'cutit, ќe 'osunit, 'osunvit

← сек. ъ во su (sum)

← o во одделни случаи: 'ubetka, 'ulera, u'marnina, 'ugria sance, 'uvde, 'ušte, 'duri, 'doktur, 'jagutka, kun, многу често и на крајот во прилозите: m'nogu, 'bargu и др.

*3.2. Консонантизам*

Консонантите /j m n ń r p b v t d c ʒ s z č š ž k g/ потекнуваат од соодветните гласови во појдовниот систем. Освен тоа:

j ← l епентетско во одделни случаи: 'zemja, 'javjat, 'napravjat
← i зад друг вокал: snai̯ (snai), vo'dei̯nca (vodenica), t'roi̯ca (troica), 'łoi̯t (loit ← lovit (2.155)
← i пред друг вокал како во: 'ovi̯e (ovie), 'sudi̯a (sudia), 'sečio (sečio ← sečivo), 'łoši̯ot (lošiot), 'mesi̯e (mẹsie), 'izmi̯en (izmien) (в. 2.155)
← e во групата -ae- кај броевите: edi'najset, d'vajset (2.157) и во групите -ea-, -eo-: stri̯a (strea), dri̯o (dreo ← drevo), 'li̯onka (leonka) (в. 2.155)
← хијатско во одделни случаи, сп. vi'julica, 'lijot (liot ← livot), p'reje (pree ← preǵe)
← ∅ со протеза: 'ją̇tok, 'ją̇žica
← аналошко кај глаголите од типот 'izdivjat, se g'ławjat, 'obuvjat, p'respivjat ( : javjat, ozdravjat, ponavjat)

ł ← l
← l̨ во група со /ą̇/, /ą/ и /a/: 'gą̇łtat, 'vą̇łna, 'małčit

l ← ĺ: kluč, 'lutit
← lь: sol, žal, 'bolka, 'molba

r ← ŕ: 'more
← r̨ во група со /ą̇/ и /ą/: tą̇rn, 'pą̇rsti (в. 2.174, 2.175)

m ← b во секвенцата -bn-: 'demnit, 'zemnit
← v во секвенцата -vn-: mnuk, 'ramno (2.229)

n ← ń пред преден вокал на почетокот: 'nego, 'niva

ń ← nь̯j: 'tą̇rńe, 'jadeńe
← jn во одделни случаи, сп. 'vuńa (vujna), ńa (← nja ← nea)

f ← xv: 'faštat, 'fą̇rlat
← x во одделни случаи: 'kožufi — kožuf, 'mafnit
← tuŕo: 'furna, 'fitil
← ономатопејско: 'fučit, 'fą̇rčit

v ← ∅ (со протеза) во: 'vujko, 'vuńa
← x пред консонант: 'evła, z'divna, 'muvła
← хијатско во: 'muva, 'ruvo, 'suvar
← o во секвенците -oa-, -oe-, сп. kvač (koač ← kovač), tva (toa), čvek (čoek ← čovek), g'vą̇do (goedo ← govedo), k'vefne (koefne) (в. 2.156)

t ← ť во група со š (št): 'gorešta (voda), v'rešte, s'nošti, se'če:šti, p'łaštat
← со епентеза во групата sr: st'rebro, straf

d ← ѓ во група со ž (žd) во одделни случаи: 'vežda, p'režda, 'viždat
← со епентеза во групите zd, žd, сп. zdrak, zdreł, žd'rebe, и на морфемската граница: 'izdrečit (izrečit), 'izdrịet (izriet), bezd'rabota (bez - rabota) (в. 2.226)

c ← č во групите čr̨-, čvr̨-: 'carno, c'vạrsto
← s во групата ps: pci, p'cojsan, p'całvit, 'vapcat, 'tepcịa, како и место -ts- во примери од типот b'racki (bratski), 'bogactvo (bogatstvo) (в. 2.224)

ʒ ← z: 'noʒe, 'beleʒi, v'raʒi, d'ruʒi
← z во групите zv, nz, zr, łz: ʒver, 'munʒa, 'munʒosan, 'naʒrit, 'sołʒa, 'mąłʒit (в. 2.227) и во соседство со /d/ како во: 'oʒadi, покрај 'oʒemi, se-'oʒiva (2.224), и во одделни случаи пред вокал: ʒist, 'ʒaden

č ← š во групите pš: p'čẹinca, p'čenka, šk: č'kạrtat, и место -tš- во примери како 'pečes (petšest)

ǯ ← ž пред деминутивниот суфикс -e: k'niǯe, 'noǯe, 'połoǯe, 'roǯe, s'toǯe
← ž во групите łž: 'ołǯica, 'połǯaf, и žv, žg: ǯ'vakat, ǯ'gurat, и во одделни лексеми пред вокал, сп. m'noǯit, 'ǯežok
← tuŕo: ǯam, 'oǯa

š ← ť во група со t (št): v'rešte, 'gašti, 'lešta, 'mąštịa, p'rašta, s'vešta, p'łešti, ja'de:šti, 'faštat, или само: 'gašnik, 'mošne, 'nošvi, 'pešnik, s'veštałnik

ž ← ѓ во група со d (žd): 'vežda, 'mežda, p'režda, 'saždi, 'čuždi, 'viždat, 'roždat, или само: 'mežnik

ќ ← ť во одделни лексеми и морфеми: 'veќe, 'neќit, noќ, 'noќeska, 'kuќa, 'poќe (poveќe), ќe, 'ќerka, 'božiќ
← tь̨j: b'raќa, p'roleќe, 'raboќe, c'veќe
← dj во вакви случаи: 'jaќot (jakjot ← jakiot), 'raќa (rakja ← rakia)
← tuŕo: ќef, 'ќoše, 'ќotek, ќor, 'ќumur

ǵ ← ѓ во одделни лексеми: 'ạrǵa, 'ạrǵosa, 'meǵu, s'veǵere, ta'kuǵere, g'raǵani, o'riǵanec
← dь̨j: 'łaǵa, 'livaǵe, 'luǵe, 'voǵe, 'viǵe
← dj во случаи од типот: b'łaǵot (blagjot ← blagiot), s'mạrǵa (smạrdja ← smạrdea)
← tuŕo: 'ǵakon, 'ǵerdan, ǵol

*3.3. Прозодија*

3.31. Дистинктивната функција на акцентот е отклонета со фиксирањето на акцентот опишано во 2.3, со исклучок на примерите приведени во 1.32.

3.32. Настанале нови фонетски должини со контракција (в. 2.152) и со компензација (в. 2.154—6).

*3.4. Губење на одделни гласови*

3.41. Вокалите во проклитичките зборови можат да се загубат ако следната зборформа почнува со вокал, сп. m - 'odnese (me -), t - 'udri (te -), g -'odvede (go -), j - 'ostaį (je ostavi), s - 'udri, s - os'taįle (se ostavile), како и во случаи од типот:ušt - 'edno (uštе -), dur - 'oįt (duri odit), p - 'eden - zbor (po -), n - 'ugore (na -), n - 'udołu (na -), ќ - 'oda, n - 'orańe (ќe oda na orańe).

3.42. Од појдовниот консонантски систем се загубила фонемата /x/. Наполно таа се загубила на почетокот на зборформите и во интервокална позиција, сп. lep, ren, 'arno, 'oro, s'na: (snaa), strįa (strea), tro: (troa).

3.43. Сонантот /j/ редовно се губи на почетокот пред вокалот /e/: 'eden, 'esen. Во интервокална позиција се загубил готово во сите случаи во соседство со предните вокали /i e/, сп. z'mi: (zmii), z'mio (zmijo), broįt (broit), 'izmįen (izmien), nap'įeme (napieme), pįač (piač), 'sudįa (sudia ← sudija), nįa//ńa (nea), 'pįe: (piee) и др.

3.44. Консонантот /v/ често се губи во интервокална позиција, особено во соседство со вокалот /o/, сп. 'leboį (lebovi), 'dąbo: (dąbovo), po'łoįna (polovina), 'ozdraįt (ozdrait ← ozdravit), 'bioł, 'čerįo (čerevo), kvač (kovač), čvek (čovek), и редовно се губи во суфиксите -vski и -stvo, сп. 'Petreski, 'tetoski, 'carstoto, d'rugarsto покрај d'rugarsvo, и во други одделни случаи, сп. 'sešto, 'teliзi (tevlizi).

3.45. Во интервокална позиција во одделни случаи се губат и некои други консонанти (d, s, ž, g, m), сп. bogo'roįca (bogorodica), po'ne:łnik (ponedelnik), gljač (gledač), d'vajset (dvadeset), ką (kąde), 'daįt (dadit), 'jaįt (jadit), 'oįt (odit), p're:čit (presečit), 'ne - moįt (ne možit), sįa (sega), 'nekvaš (nekogaš), p'reje (preǵe), p're:ska, p'rejeska (preǵeska), 'zej - go (zemi go), t'roįčka (trošička).

3.46. Согласката /t/ се губи во групите -štn-, -stn-, сп. 'gašnik, 'noštvi, 'pešnik (: gašti, pešt), 'posno (: post), поретко и во крајните групи -st, -št, на пр.: 'rados, 'boles.

*3.5. Метатеза*

Со извршена метатеза редовно се јавуваат следниве примери: sve, s'veedno, g'rojze, 'łojze, 'finʒał, потоа именските образувања на -nica (→ inca → įnca) од типот vo'deįnca (vodenica), ka'leįnca (kalenica), o'raįnca (oranica), 'paįnca (panica), g'raįnca (granica), како и 'koįste (kozite), be'leįste (belezite).

БОЖИДАР ВИДОЕСКИ

# **ЗВЕЧАН** (ОЛА 97)

## 1. ИНВЕНТАР

### *1.1. Вокализам*

i u
e o
a

1.11. Функција на силабема врши и /r̥/ (2.13).

### *1.2. Консонантизам*

1.21. Сонанти

m
ł
l r n
j ń

1.22. Опструенти

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | v |
| t | d | | |
| c | ʒ | s | z |
| č | ǯ | š | ž |
| ḱ | ǵ | | |
| k | g | | |

### *1.3. Прозодија*

1.31. Сите силабеми можат да бидат акцентирани.

1.32. Во повеќесложните зборoформи акцентот е фиксиран на третиот слог (мора) од крајот (в. 2.31).

1.321. Дифтоншките секвенци со [i̯] како втора компонента имаат две мори и во повеќесложните збороформи во такви случаи акцентот не го менува местото, сп. su'roi̯ca — su'ro:i̯cata, po'ło:i̯na — po'ło:i̯nata. Истото важи и за случаите со должините добиени со контракција, сп. pro'go:ri.

1.33. Нема дистинктивни прозодиски признаци, освен ако му се признае на квантитетот фонолошки статус (в. 2.14, 2.15).

## 2. ДИСТРИБУЦИЈА

### *2.1. Вокализам*

2.11. Сите вокали можат да стојат на почетокот, во средината и на крајот на збороформите, пред и зад поодделни консонанти.

2.12. Сите вокали можат да стојат во група со секој, освен на почетокот.

2.13. Силабичното /r̥/ стои меѓу два консонанти и на почетокот на збороформите ако следи консонант, сп. tr̥n, 'pr̥sti, 'r̥ga, 'r̥tit. Во соседство со вокал може да се јави само на морфемската граница во случаи од типот 'zar̥ga, p'rer̥ti, или 'vr̥ot, 'vr̥on, 'vr̥o:i̯, vr̥'o:i̯ne, поретко во друга позиција, сп. 'pr̥ot || 'pr̥ut. Од ова произлегува дека постои фонолошка опозиција меѓу /r̥/ и /r/.

2.14. Два исти вокали во непосреден контакт се контрактираат, освен на составот меѓу префикс и коренска морфема, сп. snaa → s'na: 'maana → 'ma:na, 'kičeec → 'kiče:c, z'mii → z'mi:, 'uboo (← ubavo) → 'ubo:, 'bukoo → 'buko:, но: 'zaaka, 'poora, pre'esapi, p'riima.

2.141. Овие должини би можело евентуално да се третираат како фонолошки квантитет, меѓутоа, бидејќи под истите услови не се јавуваат секвенци од два еднакви вокали, долгите вокали можат да се интерпретираат како такви секвенци.

2.15. Во вокалски групи со /i/ како втора компонента вокалот /i/ → [i̯] при што доаѓа до удолжување на претходниот вокал, сп. g'łai → g'ła:i̯, p'rai (прави) → p'ra:i̯, 'leboi (lebovi) → 'lebo:i̯, łas'toi̯ca (lastovica) → łas'to:i̯ca, 'vujčei → 'vujče:i̯, 'sui (suvi) → 'su:i̯.

2.151. Во фонолошката анализа овие должини не можат да се сведат на секвенци од два еднакви вокали, освен ако го примениме генеративниот метод кој овозможува да се тргне од основните форми со воспоставено /i/.

2.16. Зевот понекогаш се отклонува со вметнување на сонантите /j/ и /v/, сп. 'gojedo (← goedo ← govedo), 'bijoł (← bioł ← bivoł), 'lijot (← liot ← livot), 'muva покрај 'mua.

*2.2. Консонантизам*

2.21. Сонантите и безвучните консонанти можат да стојат во сите позиции на зборoформите — на почетокот, во средината и на крајот.

2.22. Звучните опструенти не можат да стојат на крајот и пред безвучни согласки, а безвучните не можат да стојат пред звучните.

2.221. Едначењето по звучност се врши и на составот меѓу префикс и коренска морфема, како и меѓу одделни зборoформи во една акцентска група, сп. 'pred - ʒori (zori), 'pret - kuќa, m'łat - Stojan.

2.23. Консонантски групи

2.231. Денталните плозиви /t d/ не можат да стојат пред африкатите, сп. 'bṛce, 'žice, 'riče (: brdo, žito, rid) (в. 3.44).

2.232. Необични се почетните групи pš (→ pč), сп. p'čenka, pčen'karište, p'čenica (v. 3.2), ps (→ pc), сп. pci, p'cojsan, p'cujet, и во средината: s'tipca, 'tepcija.

2.233. Плозивите /t d/ се избегнуваат во групите sr, zr, žr, сп. 'sesra, s'rina, s'rana, s'rojnik, z'ravje, ž'rebe.

2.234. Фрикативните /s, š/ се одбегнуваат пред африкатите /c č/ на морфемската граница, сп. 'mefce, 'mafca, 'mofče, 'pojafče, 'fefče (: meso, pojas), 'rafcepi, 'ifčisti (rascepi, isčisti), k'rufče, 'pufče, 'opafče (: kruša, puška, opaška) (в. 3.2).

2.2341. Од завршните консонантски групи не се можни во овој говор -st, -št, сп. mas, gṛs, pṛs, 'rados, priš, p'łoš (в. 3.44).

2.235. Нема секвенци од два еднакви консонанти. Во: 'najjak, 'najjunak /jj/ се реализираат како долго [j:], сп. 'naj:ak, 'naj:unak.

2.28. Одделни консонанти

2.281. /j/ не може да се јави пред преден вокал на почетокот. Во интервокална позиција во соседство со преден вокал се јавува факултативно, сп. z'na(j)et, 'se(j)et, se 'mi(j)et, neka 'ču(j)et, se 'mi(j)at, z'mi(j)a, z'mi(j)o, а често и наполно се губи (3.42).
Тоа не може да стои ни во група со /n/, сп. 'vuńa, 'vońik, st'rońik (3.2).

2.282. /ł/ не може да се јави пред преден вокал и пред /j/, сп. 'tełci: 'tele, mał — 'mało: 'mali, koł : 'kolje.

2.283. /r/ секогаш стои во контакт со вокал.

2.284. Консонантот /v/ зад фрикативен безвучен опструент се реализира како /f/: s'fari, s'fetec, s'fińa, š'faler.

2.285. Консонантот /ʒ/ се јавува најчесто во група со /v/ и зад /r n/, сп. ʒ'vonec, ʒ'vezda, 'janʒa, поретко во други позиции: 'ʒivri, 'ʒevgar (3.2).

2.286. /ʒ/ се јавува, главно, во туѓи суфикси и лексеми, сп. bo'zaʒi(j)a, 'oʒa, како и во секвенците ʒg (← žg), ʒb (← žb): ʒ'gurat, ʒ'barat (3.2).

*2.3. Прозодија*

2.31. Акцентот на двосложните зборoформи е фиксиран на почетниот слог, а во трисложните и во повеќесложните на третиот слог (третата мора) од крајот, сп. 'majka, 'čoek, p'łanina, pła'nińeto.

2.32. Во синтагматски групи се образуваат акцентски целости.

2.321. Именките (заменките) образуваат акцентски целости со кратките заменски форми употребени со посвојно значење, како и со предлозите и атрибутските зборови. Во групите од именка + кратка заменска форма акцентот паѓа на третиот слог по општото правило, сп. bra'tučed-mi : bratu'čedi-mi.

Во составите од предлог + именка, употребени со прилошко значење, исто така акцентот најчесто паѓа на третиот слог во целоста, сп. 'na-dr̥vo, 'po-reka, vi'še-selo, preku-p'łanina, но: so-'noga.
Чести се и акцентски целости со атрибутски збор: cr̥'ni- slivi, presna-'pogača, sta'ra-kuḱa, maš'ko-dete.

2.322. Глаголите образуваат целости со кратките заменски форми употребени и во постпозиција и во препозиција, глаголските партикули, помошниот глагол ‚сум', некои сврзници. Во такви состави акцентот стои на глаголот без оглед на бројот на слоговите, сп. go-'vide, mu-'reče, si-'došoł, beše-'zeł, ḱe-'nosit, da-'nosit, или: ḱe-go-'zemet, da-mu-'rečet, beše-mu-'rekoł, ḱe-sve-mu-go-'zele.
Ако е составот негиран со партикулата ‚не', тогаш акцентот паѓа на третиот слог во целоста по општото правило, сп. 'ne-vide, ne-'go-vide, ne-mu-'go-dade, ne-beše-mu-'go-dale, ne-ḱe-ste-mu-'go-dale.
Ова правило важи и за акцентски целости со глагол и прашален збор: 'koj-dojde, koga-'ste-došle, koga- ste-'mu-rekle, koj-ḱe-'mu-rečet.

## 3. ИСТОРИСКИ ИЗВОД

*3.1. Вокализам*

Силабемите /i e a u o r̥/ потекнуваат од соодветните вокали во појдовниот систем. Освен тоа:

i ← y: bik

e ← ь: pes, 'oves
← ę: 'peda
← ě: 'senka, 'cena, 'oref
← a во t'reva

a ← ǫ: 'raka, pat, 'bera, 'berat
← ę во групата ję: 'jazik, 'jačmen
← секундарно ъ во почетни слогови: 'łaja, 'magła

u ← ǫ во повеќе одделни лексеми: 'guska, 'kuka, 'sudit
← v во случаите како 'cutit, 'zunit, 'osunet

← о во ред случаи, сп. 'ušte, 'ugul, 'guve(j)a, 'duri, ru'guzina, 'bumba, 'pumpa
← ъ сек. пред m: 'osum, 'sedum

o ← ъ: doš, 'petok
← секундарно ъ пред крајните r, ł, n: 'vetor, 'rekoł, 'ogon
← l̨ во група со l: vołk, 'žołto, 'połno

r̨ ← со редукција на групата /ra/ во случаи како s'tr̨na, 'gr̨mada, 'tr̨peza

### *3.2. Консонантизам*

Консонантите /j ł r m n ń p b v t d c s z č š ž k g/ потекнуваат од соодветните консонанти во појдовниот систем. Освен тоа:

j ← l епентетско: 'zemja
← 0 пред рефлексот на почетното o: 'jaglen, 'jatok
← i зад друг вокал: 'mojte (moite), 'dabo:j̨k̀ (2.15)
← e зад вокал во одделни случаи: 'gojdo (← goedo ← govedo), 'po:jk̀e (poveḱe)
← хијатско: 'lijot (← liot ← livot)

ł ← Í: kłuč, 'nedeła
← l̨ во група со o: 'połno (3.1.)

l ← Í во коренот Íub-: 'Lube, 'Luba
← l во лични имиња: 'Milan, 'Milotin
← во заемки: 'bela, p'lačka, 'lule, tel

r ← ŕ

m ← b во секвенцата bn: 'demnet, 'ʒemnet
← v во секвенцата vn: 'ramno, p'lemna

n ← ń во почетокот пред преден вокал: 'nego

ń ← nь̨j: 't̨ńe, 'sireńe
← jn: 'vuńa, 'vońik, u'ba:ńa, S'tońa (vujna, ubajna, Stojna)

f ← xv: 'fak̀at, 'foja
← x на крајот и пред консонант: graf, praf, gref, 'oref, mef, mof, v̨rf, gł̨uf, suf, bef, 'vikaf, 'nifno, 'efła, z'difna, 'mafna, 'befne, 'rekofne, 'rekofte
← v (со асимилација) во групата sv: sfat, sfet
← tuŕo: fes, 'feńer
← ономатопејско: 'fučit, 'f̨čit

v ← 0 (со протеза) во: 'vujko, 'vuńa

t ← ť во група со š во одделни примери, сп. go'reština, 'pašterka, 'razgašten
← t' во секвенцата št': š'tirka, k'lešti

d ← d' во секвенцата žd': 'doždot, g'łuždo:i̯

c ← č во групите čr̥-, čvr̥-, črě-: cr̥n, c'vr̥sto, crep, c'ɪepna, c'ŕesło, c'rešna
← s во групата ps: pci (2.232)
← ts во примери како: g'racki, 'ocpredi, se 'ockri, 'ocvenat

ʒ ← z во групите zv, zr, nz, и пред вокал во одделни случаи: ʒver, ʒ'viska, 'naʒre, 'meʒre, 'janʒa, m'ranʒuł, ʒit, 'ʒivri, 'ʒafir
← dz: 'oʒivaš, 'poʒemi

z ← ʒ: 'noze

č ← š во групите pš, šk, сп. p'čenka, čk'ripci, č'kr̥tat, č'kułaf, č'korka

ǯ ← ž во групите žv, žb, žg, сп. ǯ'vakat, ǯ'barat, ǯ'burat, ǯ'gurat
← ʒ во ʒv: ǯvečan
← туѓо: ǯam, 'ǯiger, gaj'daǯija

š ← ś: 'imašlif, 'mošne, ne'mošnica, p'leški, 'sinošen, s'pomoš, или во група со t: go'reština, 'pašterka, 'razgašten

ž ← ź во одделни лексеми, сп. 'mežnik, po'naprežen

ḱ ← ć: 'božiḱ, 'veḱe, v'reḱa, vruḱ, v'ruḱi, 'gaḱi, 'gaḱnik, 'kuḱa, 'leḱa, 'maḱe(j)a, ma'ḱenica, 'meḱa: || 'meḱava, noḱ, 'noḱvi, p'łaḱat, p'raḱat, p'leḱi, 'pomoḱ, s'faḱa, s'feḱa, s'reḱa, 'sinoḱa покрај 'sinojka, 'ḱerka, ḱut и др.
← tь̯j: b'raḱa, c'veḱe, v'raḱe
← k во секвенцата jk (во суфиксот -ik): 'buko:i̯ḱ, 'dabo:i̯ḱ (← daboik ← dabovik)
← туѓо: 'ḱese, ḱor, 'ḱuspe

ǵ ← đ: 'veǵa, z'goǵa, 'meǵa, 'meǵu, p'reǵa, p'reǵe, 'r̥ǵa, 'r̥ǵosa, 'saǵi, ta'kuǵere, 'tuǵo, 'uǵe, 'gaǵat, 'dosaǵat, 'raǵat, 'paǵat, 'naoǵat, b'roǵanec, o'riǵanec
← dь̯j: 'voǵe, 'livaǵe, 'łoboǵe, 'łaǵa, 'łuǵe
← туѓо: 'ǵeram, 'ǵakon, ǵak, 'maǵer, 'siǵa.

3.21. Освен тоа звучните опструенти се добиени од безвучните, а безвучните од звучните во резултат на регресивна асимилација по звучност.

3.22. Безвучните опструенти на крајот на зборо формите се добиле и од соодветните звучни корелати.

*3.3. Прозодија*

3.31. Дистинктивната функција на акцентот е отклонета со фиксирањето на акцентот опишано во 2.3.

3.32. Нови (фонетски) должини настанале со контракција на вокалите (2.14) и со компензација во случаи од типот po'ło:i̯na (2.15)

*3.4. Губење на одделни гласови*

3.41. Вокалите често се испуштаат во проклитичките зборови ако следната зборoформа почнува со вокал, сп. d-'ojme (da odime), ќ-'ojme, m-'ostaị (me ostavi), t-i'zedoa, g-'udri (go —), j-'utepa (je —), n-'umirat (ne —), z-'inaet (za —), n-'orańe (na —).

3.42. /j/ се губи пред /e/ во почетокот ('ezero, 'esen) и во групата /oa/, сп. 'moa, t'voa, 'nekoa, b'roat, но 'pojas.

3.43. Консонантот /v/ се губи многу често во интервокална позиција, особено во соседство со вокалот /o/ и во повеќесложни зборови, сп. 'toar, 'koač, 'goedar || 'gojdar, 'osnoa, po'ło:ịna || po'ło:ńa, su'ro:ịca. Редовно се губи во консонантските групи -vsk(i) и -stv(o), сп. 'kičeski, z'versto.

3.44. Во ред консонантски групи се губи опструентот /t/: пред африкатите c, č, сп. 'žice, 'riče (žitce, ritče), во групите stn, stj, str, сп. 'radosni, 'lisja, s'rina, 'sesra (sestra), како и во групите -st, -št, сп. lis, pṛs, doš, priš.

3.45. Консонантот /d/ во ред случаи се губи во интервокална позиција, сп. 'vojca (vodica), g'leaš, d'vaeset, 'zeof (zedov), ќ-'oịt (ќe odit), 'ize(j)eš, 'izvaịš (izvadiš), og'leało (ogledalo), и во групите jd: ќe 'do(j)et, 'na(j)et, и zdr: z'ravje.

3.46. Од другите опструенти во меѓувокална позиција во одреден број примери се загубени уште:
/s/: p'reečet,
/ž/: 'łaịca (lažica), 'łajčarnik (lažičarnik), 'ne-mo(j)et,
/g/: b'łaosof (blagosłov), 'nekoaš (nekogaš), 'nikoaš, ko 'dojde (koga).

3.47. Иако во системот не егзистира фонемата /x/, да споменеме дека во некои позиции таа се загубила наполно; редовно се губи во почетокот и во интервокална позиција, сп. lep, 'rana, 'rasje, s'na:, 'ra:t, s'rea, 'soa, 'pazua, и др.

*3.5. Метатеза*

Метатеза е извршена:
во заменскиот корен vḅs-: sve, s'fekoj, s'fite, s'fekakof — s'fekakva, s'faden, s'fanoќ,
во заменските облици: 'ojva, 'ojna || 'ońa,
во глаголот v'ja: (← java) и изведените форми,
и во лексемите: 'devreńe (← derveńe), płо'kotarec (klopotarec), p'łokotit, at'lipatlak.

БОЖИДАР ВИДОЕСКИ

# **ШЛЕГОВО** (ОЛА 98)

## 1. ИНВЕНТАР

### *1.1. Вокализам*

| | | |
|---|---|---|
| i | ə | u |
| e | a | o |

1.11. Функција на силабема врши и /r̥/.

### *1.2. Консонантизам*

1.21. Сонанти

| | | | |
|---|---|---|---|
| v | | | m |
| | ł | | |
| | l | r | n |
| j | | | ń |

1.22. Опструенти

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | | |
| t | d | | |
| c | ʒ | s | z |
| č | ǯ | š | ž |
| ḱ | ǵ | | |
| k | g | | |

### *1.3. Прозодија*

1.31. Сите силабеми можат да бидат акцентирани.

1.32. Акцентот е слободен и морфолошки стабилизиран.

1.33. Како дистинктивен признак акцентот се користи кај глаголите во аористот и презентот, сп. (on) i'ma (3. л. сг. аор.): (on) 'ima (3. л. сг. през.).

## 2. ДИСТРИБУЦИЈА

### *2.1. Вокализам*

2.11. Вокалите /i e a o u/ можат да стојат во сите позиции на зборoформите — на почетокот, во средината и на крајот.
Вокалот /ə/ не може да стои на почетокот и на крајот на зборoформите.

2.12. Вокалите /i e a o u/ во принцип можат да стојат во група секој со сите, сп. s'nai, o'ќoi, 'mui, tru'ica, 'pie, d'vaese, 'łae, s'toe, ku'pue, st'rea, vi'doa, do'aġa, 'mua, s'viok, g'reove, 'buove, 'meur, ła'usa.
Вокалот /ə/ не се јавува во група со друг вокал.

2.13. Секвенци од два исти вокали не се контрактираат, сп. /ii/ z'mii, tep'sii, /ee/ s'mee se, se'deeќe, /aa/ 'maa, vik'naa, /oo/ cr̥no'ok.

2.14. Долгите вокали добиени со компензација по загубата на /x/ пред консонант се расчленуваат на два кратки вокала, сп. mee'lem (← me:lem ← mexlem), 'booča (← bo:ča ← boxča), duu'na (← du:na ← duxna).

2.15. Секвенци од три вокали во домашни зборови се необични. Во 3. л. пл. на имперфектот кај глаголите од типот ‘пие, сее, знае, брое, чуе’ меѓу последните вокали има /j/, сп. 'pieja, 'seeja, z'naeja, b'roeja, 'čueja.

2.16. Силабичното /r̥/ се јавува во групите r̥C, Cr̥C, сп. 'r̥ġa, 'r̥žan, 'cr̥no, 'pr̥sti. Во соседство со вокал може да се сретне само во случаи со загубено /x/, сп. 'vr̥o, 'vr̥ove, и на морфемската граница со префикс, сп. 'zar̥ġa.
Во почетокот на зборoформите /r/ се реализира како [ᵊr̥]: 'ᵊr̥ġa, 'ᵊr̥ska.

### *2.2. Консонантизам*

2.21. Сонантите и безвучните консонанти можат да стојат во сите позиции на зборoформите — на почетокот, во средината и на крајот.

2.22. Звучните опструенти не можат да стојат на крајот и пред безвучни согласки, а безвучните не можат да стојат пред звучните.

2.221. Едначењето по звучност се врши и на составот меѓу префикс и коренска морфема, како и меѓу одделни зборoформи во една акцентска единица.

2.23. Консонантски групи

2.231. Консонантски групи од два исти консонанти се ретки. На морфемската граница се констатирани само следниве геминати: /jj/ 'naj:ak (najjak), /tt/ p'rolet:a (proletta), od:e'lile se (oddelile).

2.232. Почетна група од два сонанта е можна само кога е прв нејзин член /m/, сп. m'łado, m'ramor.

2.233. Сонантите, со исклучок на /r/, на почетокот на зборoформите не се јавуваат во група со опструент.

2.234. Од опструентите на почетокот се одбегнуваат групите: pč- во повеќесложни зборови, сп. če'nica, če'ničen lep, но: p'čela, vč- и vn- во одделни случаи, сп. 'čera, 'nogu. Групата ps се одбегнува во сите позиции на зборoформите каде што нема фонетско-семантички пречки, сп. pci, p'ceto, p'cue, pco'visa, s'tipca.

2.235. Согласката /s/ не може да стои исто така и пред /č/ на морфемската граница, сп. k'łašče, 'lišče, 'mošče, ob'rašče, iš'češa.

2.236. Групата št по правило не се јавува, место неа редовно стои šč, сп. 'guščer, k'lešči, 'niščo, og'nišče, 'pušča, š'čavej.

2.237. Се одбегнува и секвенцата vn, до колку не се јават фонетско-семантички пречки, сп. o'damna, 'ramno, ram'nica, głam'nica, osəm'nało.

2.238. На крајот на зборoформите не може да стои /t/ зад /s š/, сп. gos, lis, mas, 'rados, dəš, veš, priš.

2.239. Од трисложните и повеќесложните консонантски групи не се можни оние што се составени од фонемите /s š/ + плозив, сп. ocp'redi, b'racki, 'posno.

2.23.10. Но исто така треба да истакнеме дека во овој говор се можни консонантските групи составени од плозивот /t/ и африкатите /c č/: b'ratče, 'žitce, групата -sc- на морфемската граница во случаи како: 'mąsca, 'męsce, p'rasci, is'cede, како и групите sr, zr и str, zdr, сп. s'reda, z'reło — st'raža, z'dravje, но žd'rebe.

2.24. Одделни консонанти

2.241. Сонантот /j/ не се јавува пред преден вокал на почетокот на зборoформите, сп. 'eden, 'ezero, 'esen.

2.242. Фонемата /ł/ не може да стои пред преден вокал и пред /j/. Во тие позиции нејзиниот изговор се неутрализира со изговорот на /l/, сп. 'koła — 'koli (пл.), 'beła — 'beli (пл.): 'beli (пл. од 'bela, тур. ар. belâ ‚беда'). Пред консонант и на крајот /ł/ се реализира како билабијално [ų], сп. kaų — 'kaųta, 'bivoų — 'bivoli, di'beų — di'beła, 'zəųva, 'zeųnik, 'maųku.

2.243. Сонантот /r/ секогаш има соседство со бар еден вокал.

2.244. Согласката /v/ на крајот, пред безвучен плозив и зад /š/ се реализира како полузвучен фрикат, сп. 'mr̥təy̯, sy̯at, sy̯e, 'oy̯ca.

2.245. Фонемата /ʒ/ е ретка; се јавува најчесто во секвенцата ʒv: ʒ'vono, ʒ'viska, ʒver, поретко и во група со сонантите /n r/, сп. 'gənʒa, ob'ʒr̥ne, и пред вокал: ʒit, ʒev'gar, 'ʒunica.

2.246. Фонемата /ǯ/ исто така не е честа и се среќава, главно, во туѓи лексеми и морфеми.

*2.3. Прозодија*

2.31. Акцентот може да стои на сите слогови со некои ограничувања на последниот отворен слог, сп. ka'zan, dr̨'var, o'rač, ru'kav, sła'vej, słabu'ńav, bratu'čet, — 'kutńak, 'mučnik, 'utək, 'peteų, ro'diteų, u'dovəc, e'tr̨va, kop'riva, čub'rika, pe'lena, sle'poka, łə'žica, ko'leno, łoj'zińa, — 'jazovəc, 'zadruga, 'łoboda, 'babička, s'łəbica, 'južica, k'lepało, 'ezero, — 'łastavička, 'majkovina, 'zaednica, 'erebica, 'cr̨kviče, 'erebicite, 'cr̨kvičeto.

2.311. На последниот отворен слог во домашни зборови акцентот се јавува во еднинската форма на аористот, сп. (ja, ти, он) ka'ža, kažu'va, no'si, um're, (ja) doj'do, re'ko, во формите за женски и среден род од заменките ‚кој, чиј, ка'кэв', сп. ko'ja ('žena uleg'na), či'ja (e o'vaj krava), či'jo (je o'voj dete), kak'va, kak'vo, ed'na, ed'no, во некои прилози, на пр. bła'ze-ti, ov'de, како и кај именките од м. р. со загубено /x/: o'ra, siro'ma, ko'žu.

2.32. Друга особина на акцентот во овој говор е неговата парадигматичност (тој е морфолошки стабилизиран на еден слог во целата парадигма), сп. e'zik — e'ziko — e'zici — e'zicite — (dva) e'zika, sin — 'sino — 'sinove — 'sinoveto, 'ułav — 'ułava — 'ułavo — 'ułavi — 'ułavio — 'ułavata — 'ułavite, 'torbička — 'torbički — 'torbičkata — 'torbičkite, кај глаголите: (през.) 'begam — 'begaš — 'begamo — 'begate — 'begat, (аор.) be'ga (1—3. л. сг.) — be'gamo — be'gate — be'gaa.

2.321. Од претходново правило отстапуваат само именките 'vоł, pop' кои во множинските форми имаат акцент на флексивната морфема, сп. voų — 'voło : vo'łove — vo'łoveto, бројната именка i'lado : (tri) 'iladi, заменските koj, čij : ko'ja — ko'jo — ko'i, či'ja — či'jo.

2.322. Тенденцијата за задржување на акцентот на еден ист слог во парадигмата е спроведена и во акцентските групи (целости). Така во именските синтагми со предлог предлогот е секогаш во енклиза, сп. (ide) od 'doma, (projde) preko 'reka, (ostana) bez 'noga. Во глаголските синтагми со кратка заменска форма и со глаголска партикула исто така акцентот редовно стои на глаголот, сп. ќe 'pojdeš, ќe ga 'zemu, (ja) mu-re'ko, odne'so-si. Ако е синтагмата негирана, тогаш и негацијата се акцентира, сп. 'ne-te-poz'nava, 'ne-mi-se-s'pie, но: ne-vi'do, ne-'možu da-'idu.

2.33. Степенуваните и негираните придавки имаат двоен акцент, сп. 'povi'sok, 'najgo'lem, 'neve'seų, 'nerabot'liv.

## 3. ИСТОРИСКИ ИЗВОД

*3.1. Вокализам*

Вокалите /i e a o u/ потекнуваат од соодветните гласови во појдовниот систем. Освен тоа:

i ← y: sin, sit
← ъ секундарно во 'ogin
← e во неакцентиран слог во неколку случаи: di'beų, či'kija, ši'ќer

e ← ę: e'zik, 'eza, e'tr̨va, 'edər, eč'men, 'žetva
← ě: 'ceło, 'celina
← a зад /j/ во e'rəm (japем), ere'bica
← i (со асимилација) во če'terese

ə ← ь: dən, łək, 'łəsən, sək, 'səga, 'tənək, o'pənci, 'kotəu̯, 'petəu̯, e'dən, 'žedən, 'putəc, u'dovəc, o'cət, e'rəm
← ъ: dəš, 'bəčva, 'bəzeu̯, 'vəška, 'zəu̯va, kət, 'səpka, ta'kəv, na'pr̨stək, 'ručək, o'nəj
← ъ секундарен: ja'gənca, 'bədnik, łə'žica, 'məgła, 'məska, osəm'nało, 'cəvte; 'osəm, 'sedəm, se'dəmdese, 'bistər, 'dobər, 'edər, 'itər, 'mokər, 'mudər, 'ostər, 'vetər, 'vepər
← ǫ во примерите: 'gəzečki, g'nəsən, 'gənʒa se, dłə'bok, 'ednəš, 'kədrav
← l̨ во примерите: 'gəta, žə'tar, žə'tica, 'kəca или во група со /ł/: z'łəčka, s'łəza, s'łənce, d'łəgi, 'łəcna
← турското ı: bau̯'dəza, 'vəstan, 'zəmba, zə'ban

a ← ǫ во: sa (sǫtъ), суф. -na-: pad'nale, во наставките за 3. л. пл. през. и имперф.: 'berat, 'sečat, 'vikaa
← ě во: o'ra — o'rasi, s'vakakəv
← ę во 'zajak

o ← ъ во членската морфема за м. р.: 'lebo, čo'veko
← ъ секундарно пред крајното /ł/: 'rekou̯, 'sekou̯

u ← ǫ: dup, 'zubi, go'łubi, guse'nica, gus'tak, že'łudəc, 'juže, ju'žica, ku'deła, k'łupče, 'mudər, 'muka, 'mu̯že, 'mutən, mu'ǩək и др.
← l̨ во одделни случаи: 'bugarin, vuk, 'vuna, 'jabuka, kuk, 'muze, muz'nica, pun, pu'žau̯ka, čun
← vь̨/ъ̨: u, uz, ude'nue, u'dovəc, u'łaga, uleg'na, u'nuk, u'nutra
← o во одделни случаи: 'bumba, 'pumpa, 'puzder, ku'manda, ku-'misija, 'jaguda, 'duri, 'doktur, 'pampur, 'ušče покрај 'ošče

r̨ ← r̨ примарно и секундарно
← секвенците ar, ra, re по редукцијата на вокалниот сегмент, сп. br̨'daci (bardaci), br̨da'vica (bradavica), vr̨'teno (vreteno).

### *3.2. Консонантизам*

Консонантите /j r m n ń p b t d c s z č š ž k g/ потекнуваат од соодветните гласови во појдовниот систем. Освен тоа:

j ← место епентетско Í: 'zemja
← i пред член. морф. за м. р. -o, сп. g'łujo (gluio ← gluxio), di'beljo (dibelio), ne'govjo (negovio), s'kupjo, 'celjo
← e зад вокал во броевите: idi'najse, dva'najse, и во глаг. прилог: se'dejǩe покрај se'deeǩe

← x во: mej'lem покрај mee'lem, 'nijni, 'zadij, 'kijne (најчесто во позиција зад вокалот i)
← 0̸ (со протеза) пред континуантот на почетното o̯ во: 'juže, ju'žica, 'jutək покрај 'utək

ł ← l
← Í во ред случаи и во сите позиции, сп. kłun, ku'deła, 'češła se, pri'jateu̯, u'ćiteu̯, 'češəu̯, ro'diu̯ka, stu'pau̯ka, и др.
← l̥ во група со /ə/ во одделни случаи, сп. d'łəgi, s'łəza, s'łənce, z'łəčka

l ← Í: ko'šula, ne'vola, 'gr̥klan, 'čelat, b'lue, kluč, vi'luška, vr̥'zalka, neves'tulka
← tyŕo: vi'til

r ← ŕ: 'more

v ← co протеза во: 'vujko, 'vujna
← хиjатско во: 'pavuk, 'java, su'var, 'čiva, 'čivo
← x во: 'muvła, muv'łosan, 'ovtika, 'pavne, tav'taba
← tyŕo f: vi'til, ves, 'vurna

m ← v во секвенцата vn: o'damna, p'lemna, 'ramno, o'səmna (2. 237)

n ← ń во одделни случаи, сп. 'negov, nin

ń ← nь̯j: ja'deńe, ko'reńa, 'tr̥ńa
← n по аналогија во одделни случаи, сп. dr̥'moń

c ← č во групите čr̥-, črě-, čvr̥-, сп. cr̥n, 'cr̥ven, c'revo, crep, c'vr̥sto
← s во секвенцата ps: pci, p'cue (2.234)
← групата -ts- во случаи како: ocpredi, bracki (2. 239)

ʒ ← z во групите zv, nz и пред вокал во одделни случаи, сп. ʒ'viska, ʒver, 'gənʒa, ob'ʒr̥ne, ʒit, 'ʒivri, ʒu'nica (2.245)

č ← место t во секвенцата št (—> šč), сп. š'čukna, ščr̥k, 'guščer, 'niščo, že'nišče, a'lišča, og'nišče (2.236)

ǯ ← tyŕo: ǯa'mija, ǯep, ǯi'ger

š ← s во секвенцата -sč- на морфемската граница, сп. 'košče (: koska), k'vašče, 'lišče, po'jašče (2.235)

ḱ ← ŕ: v'reḱa, 'veḱe, vruḱ, vru'ḱina, 'gaḱi, 'voḱka, do'maḱin, 'kuḱa, 'leḱa, mu'ḱək, muḱe'nica, me'ḱava, moḱ, nemoḱan, 'nəḱve, 'neḱu, noḱ, o'buḱa, p'leḱi, 'pomoḱ, p'raḱa, p'łaḱa, s'veḱa, s'veḱnik, 'sinoḱe, s'reḱa, 'ḱerka, ḱe, ḱut, 'ḱute
← tь̯j: b'raḱa, c'veḱe
← tyŕo: bu'baḱ, du'ḱan, ḱi'lim, 'ḱoše, ḱu'mur
← место č во pe'ḱurka

ǵ ← đ: 'vaǵa, 'veǵa, 'viǵa, g'raǵa, 'gospoǵa, gra'ǵanin, do'aǵa, k'raǵa, 'meǵa, 'meǵńik, p'reǵa, p'reǵe, 'r̥ǵa, ta'kojǵere, 'čaǵi
← dь̯j: 'łaǵa, 'łuǵe
← tyŕo: 'ǵavou̯, ǵer'dan, ǵon, 'ǵubre, ma'ǵesnik

3.21. Освен тоа звучните опструенти се добиени од соодветните безвучни, а безвучните од соодветните звучни во резултат на регресивна асимилација.

3.22. Безвучните консонанти се добиени од звучните и на крајот.

3.23. Во одделни случаи (најчесто кај придавките) безвучните се добиени и по аналогија, сп. 'nisək, s'nisək, 'retək, s'łatək, 'tešək (: niska, retka, slatka, teška).

### *3.3. Прозодија*

Појдовниот прозодиски систем не претрпел поголеми фонолошки промени, но се извршиле значителни морфолошки измени (в. 2.3).

### *3.4. Губење на одделни гласови*

3.41 Од појдовниот консонантски систем овој говор не ја познава фонемата /x/. Таа се загубила наполно готово во сите позиции, сп. lep, 'rana, i'lado, s'naa, s'taor, 'lea, 'buove, 'mua, 'uo, 'sui, 'eła, nin, 'jane, ogłu'na, vi'dote, vr̥, vła, vra, gra, o'ra, siro'ma, gre, me, 'oko, bu — 'buo, głu, ko'žu, su, vi'do.

3.42. Од другите консонанти во одделни позиции почесто се губи сонантот /j/. Редовно тој се губи на почетокот пред предните вокали, сп. 'ezero, 'eła, а доста често и во меѓувокална позиција исто така пред преден вокал, сп. po'voi, 'razboi, 'moi, 'łae, 'pie.

3.43. Од опструентите во повеќе случаи се загубил плозивот /t/. Редовно тој се губи на крајот во членската морфема за м. р., сп. e'ziko, 'mužo, 'lebo, 'łošjo || 'łošio, во броевите од 11—19 и во десетиците, сп. idi'najse, d'vaese, 'peese, во конс. групи -stj-, -tstv-: 'kr̥sje, 'lisja, bo'gastvo, и во крајните групи -st, -št, сп. kr̥s, lis, 'boles, dəš, priš, veš.

3.44. Согласката /d/ се загубила во десетиците од 20—90: d'vaese, 'peese, de'veese.

3.45. По неколку примери наоѓаме со загубени: m (nogu), v ('čera, 'tornik, 'site, 'zeme), ǵ (p'reeska), p (če'nica, če'nička, če'ničen lep).

### *3.5. Метатеза*

Метатеза е извршена во заменскиот корен vr̥s-: sve, svi, s'vakakəv, 'səvio, во групата -zj- (—> jz): g'rojze, 'łojze, и во неколку други одделни примери, сп. ta'run.

БОЖИДАР ВИДОЕСКИ

# **ПЕШТАНИ** (ОЛА 99)

## 1. ИНВЕНТАР

### *1.1. Вокализам*

i ə u
e a o

### *1.2. Консонантизам*

1.21. Сонанти

m
ł
l r n
j

1.22. Опструенти

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | v |
| t | d | | |
| c | ʒ | s | z |
| č | ǯ | š | ž |
| ḱ | ǵ | | |
| k | g | | |

### *1.3. Прозодија*

1.31. Сите силабеми можат да бидат акцентирани.

1.32. Нема дистинктивни прозодиски признаци, освен ако му се признае на квантитетот фонолошки статус (в. 2.13, 2.15).

## 2. ДИСТРИБУЦИЈА

### *2.1. Вокализам*

2.11. Сите вокали можат да стојат во почетокот, во средината и на крајот на збороформите, пред и зад поодделни консонанти, со исклучок на /ə/, кој не може да се јави на крајот.

2.12. Вокалите /i e a o u/ можат да стојат во група секој со сите, со некои ограничувања на /i/ и /o/ (в. 2.13, 2.14).

2.13. Вокалот /i/ во група со друг вокал како втор член се реализира како [i̯], при што претходниот вокал нешто се удолжува. На тој начин се образуваат дифтонгоиди, обично со должина од две мори, сп. 'le:i̯ (lei), 'šure:i̯ (šurevi), 'guve:i̯t (guveit), s'na:i̯ (snai), se'ka:i̯ca (sekavica), 'mo:i̯ (moi), ne'go:i̯te (negovite), sne'go:i̯ca (←snegoica←snegovica), 'perdu:i̯ (perduvi). Од ова правило се исклучуваат споменативе групи кога се наоѓаат на морфемската граница со префикс, сп. p'reigra, 'zaide, 'za-igra, 'naide, 'doita, po'inaku.

2.14. Вокалот /o/ не може да стои во група пред /a/. Во таа позиција /o/ се реализира како [u̯] образувајќи дифтонгоид со следниот вокал, сп. t'u̯ar (←toar←tovar), t'u̯a-dete (toa), 'zatu̯a:, 'reku̯a: (rekoa), 'dojdu̯a: (dojdoa), s'u̯a:lka (soalka←sovalka), 'gotu̯a: (gotoa←gotova), 'buku̯a: škica (bukoa←bukova). Во случаите каде што се јавуваат фонетски пречки вокалот /o/ во односнава позиција се испушта, сп. 'osna: (←osnoa←osnova) или пак се развила група со хијатско /v/, сп. 'čova (čoa←čoxa), 'sova (soa←soxa), pre'vodnica (preodnica). Во многу случаи поради фонетските пречки во групата -ova- консонантот /v/ не се загубил (в. 3.4.), сп. 'Jovan, 'javor.

2.15. Два исти вокали во непосреден контакт по правило се контрактираат во еден долг вокал. сп. ii→i: (z'mi:←zmii, 'kuti:←kutii), ee→e: ('ne:-sta←neesta←nevesta), aa→a: ('uba:←ubaa←ubava, 'ta:←taa, 'napra:←napraa←naprava), oo→o: ('buko:←bukoo←bukovo, 'nego:←negoo←negovo). Контракцијата не се врши на составот меѓу префикс и коренска морфема, сп. 'zaaka, p'roodi, p'riide, pre'esapi.

2.151. Должината добиена на овој начин не може да се третира како фонолошки квантитет, бидејќи под истите услови не се јавуваат секвенци со два еднакви вокали.

2.16. Зевот понекогаш се отклонува со вметнување на гласот /v/, сп. 'suvo, 'čova, 'sova, pre'vodnica (в. 2.14).

2.17. Вокалот /ə/ позиционо е ограничен. Во домашни зборови се јавува само во коренска морфема.

2.18. Вокалот /o/ во акцентиран слог пред /j/ се реализира како [o̯], сп. 'o̯jte (odite), s'to̯jte, po'ło̯jna (polovina), t'ro̯jca, 'go̯jdo, 'ko̯jnar.

*2.2. Консонантизам*

2.21. Сонантите и безвучните опструенти можат да стојат во сите позиции на зборoформите — на почетокот, во средината и на крајот.

2.22. Звучните опструенти не можат да стојат на крајот на зборoформите.

2.23. Звучните опструенти не можат да стојат пред безвучните, а безвучните не можат да стојат пред звучните.

2.231. Едначењето по звучност се врши и на составот на префикс со коренска морфема, сп. se-z'debeli, 'rastera, како и меѓу одделни зборoформи во акцентска група, сп. 'pot-kuќa, 'nat-pət, p'red-nego, 'pod-vir, m'ładjunak: m'łat-Stojan.

2.24. Консонантски групи

2.241. Почетна група од два сонанти е можна само кога е прв нејзин член /m/, сп. m'łado, m'leko, mras, m'jaukat.

2.242. Сонантите, освен /r/, на почетокот не се јавуваат во група со опструент.

2.243. Од многубројните ограничувања кај опструентите од дијалектна гледна точка интересно е да одбележиме дека денталните плозиви /t d/ не можат да стојат пред /ł/ на почетокот, сп. k'łanik, k'leịt (tlee), g'łobok, gło'bočina, g'leto.

2.244. Согласката /t/ освен тоа не може да се јави во почетокот пред /n/, сп. k'noko, k'nočko (← tnoko 'танко'), како и пред спирантите /s š/ на морфемската граница, сп. 'oceče (otseče), s-'ockri (otskri), b'racki (bratski), 'pečes (petšest).

2.245. Плозивот /p/ не може да стои во групата pč на почетокот, сп. 'čenka, čen'ko:ịna, 'čeịnca (pčenka, pčenica).

2.246. Согласката /s/ не се јавува во групата ps, сп. pci, p'coịsan, 'vapca, s'tipca, 'tepcija, во одделни случаи и во групата ks: 'Alekco (Alekso), se-'takcał (taksal).

2.247. Исто така /s š/ не се јавуваат пред африкатите /c č/ на морфемската граница, сп. 'mafca, 'mefce, p'rafci (masca, mesce: meso), 'lifče, k'vafče (: list, kvas), k'rufče (: kruša), 'pufče (: puška), 'opafče (: opaška), 'čafče (: čaša); кај префиксираните глаголи со iz-, raz-: ke-'rafcutit, se-'ifčisti.

2.248. Освен тоа /s š/ не можат да стојат и во група со /k/ на почетокот, сп. c'kała, c'kara, c'kitat, потоа во суфиксот -sk(i): 'bitolcki, p'rilepcki, 'turcki; čkart (škart), č'kułaf, č'koło (školo).

2.249. Фрикативните консонанти /š ž/ не можат да се јават во група со денталните плозиви /t d/, сп. št → šč/šќ, žd → žʒ/žǵ: ščo, ščərk, 'guščer, 'pišči t, 'ogništče || pišќit, 'ognište; 'dožʒot, 'dožʒaḷnik, 'rožʒat || 'dožǵot, 'rožǵat.

2.24.10. Согласката /z/ не може да стои на почетокот во групата zv, сп. ʒver, ʒ'viska, ʒ'vezda, и во група со сонантите — пред /r/: 'meʒre, 'naʒre, и зад /n/: 'janʒa, 'menʒa, b'ronʒa, и зад /ł/: 'mołʒit, 'połʒit, 'sołʒi.

2.24.11. Опструентот /v/ не може да стои зад /s š/, сп. sfat, s'fedok, s'firit, š'faler, šferc.

2.24.12. По правило не се трпат и групите bn, vn, сп. 'demnit, 'ʒemnit, da se 'simnime, mnuk, 'nimno (nivno), 'ogłamnik, p'lemna, 'ramno, но: 'nətre (vnətre).

2.24.13. Од завршните консонантски групи не се можни -st, -št (-šč), сп. lis, mos, mas, pos, čis, 'boles, 'rados, doš (dožd), gluš (glužd), priš (prišt), noš (nošt).

2.24.14. Кај тричлените и повеќечлените консонантски групи не се можни оние што се составени од спирантите /s š/+t+преградна согласка, сп. 'iskaf (istkav), p'leška, 'posna (postna), 'mošne (moštne), потоа групите stj, zdj: 'lisje, g'rozje, -zdn-, -ždn-: 'nužno, -tstv: b'ractvo || b'racto.

2.24.15. Необични се за овој говор групите str, zdr, ždr, сп. sraf, s'raža, s'rižit, s'reła, 'sesra, zraf, z'ravje, z'ravec, ž'rebe, ž'rebna, ž'riga.

2.24.16. Меѓутоа, денталните плозиви, кои во многу наши говори не се јавуваат пред африкатите /c č/, овде се среќаваат, понекогаш со ослабната артикулација, сп. 'ritče, 'livatče, 'žitce, 'sa:tče.

2.24.17. Освен сонантите /j m/, сп. 'naj:ak, se'dum:ina, нема други секвенци од два еднакви консонанти.

## 2.25. Одделни консонанти

2.251. Сонантот /j/ не може да стои пред преден вокал на почетокот, сп. 'elen, 'eden. Во интервокална позиција пред преден вокал исто така /j/ не се јавува, освен во случаи кога е потребно од фонетски или морфолошко-семантички причини да се попречи непосредноста на вокалите, сп. t'rieset, k'raešnik, 'obuet, 'čueš, но: 'sejač, 'šejeset. Во групата -ia- /j/ се јавува факултативно, сп. z'mi(j)a, 'rak'i(j)a.

2.252. Латералот /ł/ не може да се јави пред преден вокал и пред /j/, сп. 'bile (: biło, biła, bił), 'kolje (: kołot). Во овие позиции доаѓа до неутрализација со изговорот на фонемата /l/, сп. 'beli (: bela) ~'beli (: beł, beła).

2.253. Фонемата /r/ редовно се јавува во соседство со бар еден вокал.

2.254. Консонантот /ʒ/ најчесто се јавува во група со /v/ и со сонантите /l r n/, сп. ʒver, ʒ'viska, 'naʒre, 'meʒre, 'terʒija, b'ronʒa, 'mołʒit, поретко и во други позиции: 'ʒira, 'ʒemnit, и во множинските форми: 'noʒe, błaʒi, 'połʒi.

2.255. Фонемата /ǯ/ се јавува, главно, во туѓи лексеми и морфеми, сп. ǯep, 'oǯa, 'łovǯija, како и во секвенците ǯb, ǯv, ǯg, сп. ǯ'barat, ǯ'vaḳat, ǯ'gurat.

2.256. Веларите /k g/ пред предните вокали, особено пред /i/, се реализираат како [k' g'], сп. 'k'isnit, 'k'iseł, s'k'inat, k'i'vajca, 'vošk'i, š'k'embe, s'k'epar, ќe-'zag'init.

*2.3. Прозодија*

2.31. Акцентот на двосложните зборoформи е фиксиран на почетниот слог, а во трисложните и во повеќесложните на третиот (одн. на третата мора) од крајот, сп. 'bigor, 'dolina, do'linata, suvo'dolina, suvodo'linata, vi'nožito.

2.311. Во случаите како: iz'bere:t (izbereet), po'seja: (posejaa), pro'go:ri (progoori) и други слични, акцентот паѓа на третата мора од крајот, бидејќи долгите вокали имаат две мори. Ова важи и за вокативните форми кај личните имиња од типот 'Gorica, 'Zagorka, вок. Go'rico:, Za'gorko:, зашто последниот вокал при повикување се удолжува.

2.312. На ист начин се акцентираат и зборoформите што содржат дифтоншки секвенци од типот: ka'pa:i̯ca, liz'ga:i̯nca, po'ło:i̯na (kapavica, polovina), бидејќи дифтонзите со [i̯] како втора компонента секогаш имаат две мори. Во вакви случаи акцентот се задржува на истиот слог и во членуваната форма, зашто дифтонгот не може да се дели, сп. ka'pai̯cata, po'ło:i̯nata.

2.32. Бидејќи е акцентот и синтагматски, некои именски и глаголски синтагми можат да образуваат акцентски целини.

2.321. Именките (заменките) акцентски целости образуваат со кратките заменски форми употребени со посесивно значење, со предлозите и со атрибутските зборови. Во групите од именка+кратка заменска форма акцентот паѓа на третиот слог во целоста по генералното правило, сп. bra'tučed-mi, bratu'čedi-mu. Во составите од предлог+именка, употребени со прилошко значење, исто така акцентот се однесува по правилото за третосложното акцентирање, сп. 'na-pət, 'pod-rəka, spro'ti-kuќa, preku-'livada, po-'veligden. На овој начин можат да се акцентираат и атрибутски именски синтагми од типот: d:'ve-gubi, sto-'dinari, o'sum-oka, trie'set-duši (со број), 'moj-čoek, ti'ja-ženi, kol'ku-pari, pres'no-mleko, nestinska-'košula.

2.322. Глаголите образуваат акцентски целости со кратките заменски форми, глаголските партикули (ќе, би), со формите на пом. глагол 'сум' и некои сврзници. Во такви состави акцентот редовно паѓа на глаголскиот член во синтагмата, сп. go-'vide, mu-'dał, mu-'daofme, ќe-'nosit, или во комбинации: mu-go-'dale, sfe-mu-'rekle, beše-sfe-mu-go-'dale, ќe-si-'došoł, za-da-'nosit. Меѓутоа, ако е составот негиран со партикулата ‚не' или ако е исказот прашален, акцентот се мести по правилото за третосложното акцентирање, сп. 'ne-vide, ne-'go-vide, ne-mu-'go-dade, ne-'ќe-nosit, ne-mu-'go-dale, ne-sfe-mu-'go-dale; 'koj-vide, kogo-go-'vidofte, komu-sfe-'mu-rekle, koga-'ќe-do:i̯t, koga-ќe-'dojdite. Според ова правило се акцентираат и синтагмите од глагол+кратка заменска форма, сп. 'zemi-go, ze'mite-go, zemi'te-mu-go.

## 3. ИСТОРИСКИ ИЗВОД

### *3.1. Вокализам*

Вокалите /i e a o u/ потекнуваат од соодветните вокали во појдовниот систем. Освен тоа:

i ← y: bił

e ← ь: den, 'osten, 'ładen, 'konec
← ę: 'mesec, 'peda
← ě: ceł, 'leto
← секундарно во групата čere-: 'čerep, 'čerešna
← a со преглас зад палатална согласка во одделни случаи: 'esrep (jastreb), 'esen (jasen), 'čelet, 'gərklen

ə ← ǫ во коренска морфема: dəp, 'zəbi, 'gəba, 'kətnici
← ę во секвенцата ję: 'jəzik, 'jədro, 'jətərva
← ę во лексемата 'čədo
← секундарното ъ во почетните слогови: 'məgła, 'məska
← r̥ во група со /r/: tərn, 'pərsti, 'sərce
← l̥ во група со /ł/ во одделни случаи: 'kəlnit, 'gəltat, kəlk, или без /ł/: 'sənce, pəf
← a во соседство со назален консонант: z'nə̯it, 'məmit, 'məšḱea, во одделни лексеми и зад други консонанти, сп. 'jəsika, zəš
← место турското ı: 'kəsmet, 'səndak

a ← ǫ во афиксни морфеми, сп. 'padnał, 'padnat, 'bera (1. л. сг. през.), и во други случаи: 'poprak, 'obrač, 'želat, ponada
← ъ секундарно пред крајните r, n: 'vetar, 'ogan

u ← ǫ во одделни случаи: 'guska, kuḱa, 'sut, 'sudit
← v во случаите како cut, 'cutit, 'zunit, da 'osunit
← o во одделни случаи, сп. 'duri, 'ušče, 'guve̯it, 'ugrea, 'rabuš, łas'tu:i̯ca, 'məzulka, 'ubetk'i и др.
← ъ секундарно пред крајното /m/: 'osum, 'sedum, sum

o ← ь: 'bočka, doš, 'petok
← секундарно ъ пред ł: 'topoł, 'pekoł, 'rekoł
← l̥ во група со /ł/: vołk, 'połno, 'vołna, 'mołzit, 'dołgo, 'žołna, 'połžaf, 'sołza, 'jɐqołka, 'bołvi.

### *3.2. Консонантизам*

Консонантите /j r m n p b t d c s z č š ž k g/ потекнуваат од соодветните консонанти во појдовниот систем. Освен тоа:

j ← Í епентетско: 'zemja, čk'rapja
← Ø пред рефлексот на почетното ǫ: 'jəglen, 'jətok, 'jətor, 'jəžica, 'jədica, 'jəgarec

← ń со антиципација: kojn, 'sirejne, 'kamejna
← i зад друг вокал: b'roi̯t, jai̯t, 'moi̯te, po'ło:i̯na (в. 2.13)
← e зад друг вокал во случаи како: 'gojdo, 'pojḱe, edi'najset, d'vajset
← хијатско: 'sakaja

ł ← l
← l̨ во група со /ə/ или /o/: 'gəłtat, kəłk, vołk, 'połno (в. 3.1)

l ← Ĺ: kluč, 'lutit
← lь: sol, 'bolka, 'molba, 'želba
← во заемки: 'bela, p'lačka

r ← ŕ
← r̨ во група со /ə/: 'dərvo, 'sərce

m ← b во групата bn: 'demnit (в. 2.24.12)
← v во групата vn: mnuk, 'nimno (в. 2.24.12)

n ← ń: 'bana, pen, kojn, 'polina

f ← xv: 'foja, se 'falit
← x на крајот: gref, mef, mof, sraf, и пред безвучен консонант: 'rekofte, g'refče, 'kožufče
← ономатопејско: 'fučit
← туѓото f: fes, 'foduł, 'furna
← v со асимилација во групата sv: sfat, sfet (в. 2.24.11)

v ← ⱱ со протеза: 'vujko, 'vujna, 'vizba
← x пред звучен консонант и сонант: z'divna, 'mavna, 'mevlen, 'vikavme
← хијатско: 'muva, 'pazuva, 'uvo
← o во секвенцата -oa-: tvar (←toar), s'valka (soalka), 'rekva: (re-koa) (в. 2.14)

c ← č во групата čr̨-: cərn, 'cərven, 'cərvi
← s во групите ps, sk, ts: pci, s'tipca, s'fincko, 'goecko, g'racki, 'ocpredi, 'ockrie (в. 2.246)

ʒ ← z во почетокот пред вокал во одделни случаи и во групите zv, zr, łz, nz, сп. se 'ganʒa, 'sołʒi, 'mołʒit, 'ʒemnit (в. 2.254)
← ʒ: 'noʒe, b'łaʒi, 'połʒi

z ← ʒ

č ← š во групите pš: 'če:i̯nca, 'čenka (←pšenica), šk: čkart, č'krapat, tš: pečes (в. 2.245, 2.248)
← ť во група со š: v'rešča, 'lešča
← t во секвенцата št: k'leščі, 'puščat

ǯ ← во туѓи зборови и морфеми: ǯam, 'łovǯija
← ɖ во група со ž: 'vežǯa, 'mežǯa, 'sažǯi, 'čužǯo
← d во секвенцата žd: 'dožǯo:i̯, g'lužǯot
← ž во секвенците žv: ǯ'vakat, žg: ǯ'gurat, łž: 'połǯaf, место ž и во деминутивните образувања со -e : b'reže, 'noże (: noga)

š ← ť во група со č: v'rešča, 'gašči, 'lešča, p'lešči, s'fešča, 'məščea, или само во консонантска група: 'mošne, 'nošfi

ž ← ɖ во група со ǯ: 'vežǯi, 'mežǯa, 'sažǯi, 'čužǯina, 'rožǯat, или само во консонантска група: 'mežnik

ќ ← ť во одделни лексеми и морфеми: 'veќe, 'domaќin, 'kuќa, s'reќa, 'ќerka, p'riќerka, ќut, ќe, vi'kaeќi
← tb̯j: b'raќa, s'faќa, p'rəќe, c'veќe
← tуѓo: 'ќoše, ќor, 'ќelaf

ǵ ← ɖ во одделни зборови: p'reǵe, p'reǵeska, 'seǵere, ta'kuǵere, 'ərǵa, 'uǵum
← db̯j: 'ǵaoł, ˌluǵe, 'livaǵe, 'ograǵe
← tуѓo: 'ǵakon, 'maǵer, 'ǵeram

k ← t во групите tn, tl: k'łanik, knok (в. 2.243, 2.244).

3.21. Освен тоа звучните опструенти се добиени од соодветните безвучни, а безвучните од соодветните звучни во резултат на регресивна асимилација.

3.22. Безвучните консонанти се добиени од звучните и на крајот.

### *3.3. Прозодија*

3.31. Дистинктивната функција на акцентот е отклонета со фиксирањето на акцентот опишано во 2.3.

3.32. Нови фонетски должини настанале со контракција на вокалите (в. 2.15) и со компензација (в. 2.13, 2.14).

### *3.4. Губење на одделни гласови*

3.41. Иако во системот не егзистира фонемата /x/, да спомнеме дека таа се загубила без трага на почетокот и во интервокална позиција, сп. 'ładno, 'rana, s'na:, 'lea.

3.42. Вокалите често се испуштаат во проклитичките зборови ако следната зборформа почнува со вокал, сп. m-'otru (me-), s-'ockri (se-), zəš da n-'otvoram (ne-), d-'ojme (da odime).

3.43. /j/ се губи редовно во почетокот пред вокалот /e/, сп. 'esen, 'eden.

3.44. Консонантот /v/ се губи многу често во интервокална позиција, особено во соседство со вокалот /o/, до колку нема други фонетски пречки, сп. 'gojdo (говедо), 'poeli|'pojli (poveli), 'čoek|'čojek (čovek), 'jazoec (jazovec), 'tərgoec, łas'to:i̯ca, ła'pai̯ca (lapavica), 'bioł, 'napra: (naprava), 'uba: (ubava), 'ne:sta (nevesta), 'oło: (olovo), 'lei̯čar (levičar), 'ło:i̯t (lovit). Освен тоа /v/ се губи редовно во групата vsk во суфиксот -vsk(i): 'Dimoski, k'rušeski, 'tetoski, на почетокот пред /n/ и /č/ во одделни случаи, сп. 'nətre (vnətre), 'čera (včera).

3.45. Во ред случаи се губи опструентот /t/ во интервокална позиција, сп. 'ojdva: (otidoa), 'ošoł (otišol), во групите str, stj, stn, štn, stk, сп. 'sesra, s'riko (в. 2.24.15), 'lisje, 'rasje, 'mošne, 'gašnik (в. 2.24.14), како и на крајот во групите -st, -št, сп. lis, priš (в. 2.24.13).

3.46. Консонантот /d/ исто така се губи во ред случаи во интервокална позиција, сп. 'jai̯t (jadit), 'sei̯t (sedit), g'leaš (gledaš), во броевите: pet'naeset, d'vaeset, како и во групите zdr, ždr: zraf, z'ravje, ž'rebe (в. 2.24.15), zdj, zdn, ždn: g'rozje, 'nužno (в. 2.24.14).

3.47. **Во** поограничен број случаи се губат во интервокална позиција и некои **други** консонанти (g ž š ǵ), сп. 'nikvaš (nikogaš), 'sea, ko 'ošoł (koga), **'łai̯ca,** 'ne-moi̯t (možit), p'ła:i̯ca (plašica), p're:ska (pregeska) и др.

### *3.5. Метатеза*

Метатеза е извршена во заменскиот корен vь̯s-: sfe, s'fekoj, и во глаголот 'јава', сп. v'ja: (vjava), v'jani.

БОЖИДАР ВИДОЕСКИ

# **ИЗВОР** (ОЛА 100)

## 1. ИНВЕНТАР

### *1.1. Вокализам*

i ə u
e a o

1.11. Функција на силабема врши и /r̥/ (в. 2.18).

### *1.2. Консонантизам*

1.21. Сонанти

v m̨
ł
l r n
j ń

1.22. Опструенти

p b
t d
c ʒ s z
č ǯ š ž
ḱ ǵ
k g

### *1.3. Прозодија*

1.31. Сите силабеми можат да бидат акцентирани.

1.32. Акцентот е фиксиран на третиот слог (мора) од крајот во трисложните и повеќесложните збороформи, а во двосложните стои на првиот (в. 2.3).

1.33. Нема дистинктивни фонолошки признаци.

## 2. ДИСТРИБУЦИЈА

### *2.1. Вокализам*

2.11. Вокалите /i e a o u/ можат да стојат во сите позиции на зборoформите — на почетокот, во средината и на крајот.
Вокалот /ə/ не може да стои на крајот, а не се констатирани примери ни на почетокот на зборoформите.

2.12. Вокалите /i e a o u/ во принцип можат да стојат во група сите со секој, сп. 'pie, t'rieset, 'dobriot, 'čeis, 'seir, 'bea, 'seat, g'reota, 'meot, 'meur, 'air, k'raišta, s'nai, d'vaeset, z'nae, 'mukaet, st'raot, g'raor, 'zauti, 'zauški, 'paun, b'roi, 'soi, S'toiłko, 'moe, b'roevi, 'toa, 'muabet, 'kupue.

2.13. Обични се овде и групи од два исти вокали, сп. z'mii, 'sinii, покрај z'mi: (в. подолу), 'see, 'šeeset, 'raat, 'vikaat, 'vikaa, 'poora, čet'vorook, 'moot покрај 'movot; за /uu/ немаме пример.

2.131. Два исти вокали, кога не се на морфемската граница меѓу префикс и лексичка морфема, можат и да се контрактираат во еден долг вокал без фонолошка вредност, сп. z'mi:, 'či:, 'ra:t, s'na:, 'vika:t, 'vika:, 'ova: или 'va:.

2.14. Секвенци од три вокали во материјалот не се констатирани.

2.15. Вокалот /i/ зад друг вокал понекогаш се реализира како [i̯], сп. s'nai̯ (snai), 'moi̯, 'soi̯ (moi, soi).

2.16. Вокалните групи со /u/ како прв член често се пополнуваат со /v/ (в. 3.2).

2.17. Вокалот /ə/ е редок. Најчесто се јавува во секвенцата /əł/, ретко го наоѓаме во друга позиција, сп. 'bəłva, vəłk, 'vəłna, 'gəłta, dəłk, но и: žət, 'žəčka, 'səncе.

2.18. Силабемата /r̥/ се јавува во групите r̥C- и Cr̥C; на почетокот пред консонант се реализира како [ᵊr̥], сп. ᵊr̥ǵa, ᵊr̥š, ᵊr̥'žanica, но: 'cr̥no, 'pr̥sti, sr̥p. Во соседство со вокал е можна само на границата со префикс што завршува на самогласка како во случаите: 'zar̥ǵa, p'reŗti.

### *2.2. Консонантизам*

2.21. Сонантите и безвучните опструенти можат да стојат во сите позиции на зборoформите.

2.22. Звучните опструенти не можат да стојат на крајот (в. 3.22).

2.23. Нема секвенци од звучен и безвучен, одн. од безвучен и звучен опструент.

2.24. Консонантски групи

2.241. Почетна група од два сонанти е можна само во комбинација со /m/ како прв член на групата, сп. m'jauka, m'łako, m'rava.

2.242. Сонантите на почетокот не се јавуваат во група со опструент, со исклучок на /r/.

2.243. Од опструентите поголемо ограничување во дистрибуцијата во консонантски групи покажуваат денталите.
Плозивите /t d/ пред /s z/ на морфемската граница се слеваат во африкати /c ʒ/, сп. 'ocedne, 'ocoli, 'ocpredi, 'po$^{t}$-cenka || 'po-cenka (otsedne, otsoli, otspredi, pot senka), go 'po$^{d}$ʒede || 'poʒede, а во група со /š ž/ во истата позиција се реализираат како /č ǯ/, сп. 'pečes (pet-šest), go na$^{d}$'ǯiveał tatka si || na'ǯiveał (nadživeal).
Сп. уште: g'racki (gratski), 'oricki (oritski ← oridski), 'ricko mesto (ridsko).

2.244. Фрикативните /s š/ не се јавуваат во група зад /p/ на почетокот, сп. pci, 'vapcue, 'tepcija, p'čenica.

2.245. /s š/ исто така не се јавуваат и пред африкатите /c č/ на морфемската граница со суфиксите -ca, -ce и -če, сп. 'mavca, 'mevce, 'movče, k'ruvče (: mas, meso, mos, kruša).

2.246. Согласките /s z ž/ не можат да стојат во група со /r/, сп. st'rebro, st'reda, stram, st'reka, zdreł, zd'ree, zdrak, zd'rači, žd'repče (секогаш пополнети со плозив).

2.247. /z/ никогаш не се јавува во групата /zv/, сп. ʒver, ʒ'vezda, ʒ'viska, ʒ'vonče.

2.248. Во бројни случаи е ограничена дистрибуцијата на /v/ и /b/ во група со /n/, сп. 'demne, mi 'ʒemne, 'ramno, 'odamna, g'łamna.

2.249. На крајот овде не се можни групите -st и -št, сп. gros, mos, pṛs, čis, šes, doš, veš, priš.

2.24.10. Консонантите /j m t d/ на морфемската граница можат да се јават удвоено и се реализираат како [j: m: t: d:], сп. 'naj:ak (najjak), se'dum:ina (sedummina), 'ot:uka (ottuka), 'zet:i (← zet ti), se 'od:eli (oddeli).

2.25. Одделни консонанти

2.251. Сонантот /v/ на крајот и пред безвучен консонант се реализира како безвучно [ṿ] или во алофон [f], сп. 'oṿca, m'raṿka, 'mṛtof, 'bṛlif.

2.252. /j/ не може да стои пред преден вокал на почетокот, сп. 'esen, 'eden, а многу често отсуствува и во средината во интервокална позиција, сп. 'moe, 'čie, 'čii || či:, 'vee, 'pie.

2.253. /ł/ не може да се јави пред предните вокали и пред /j/.

2.254. Пред предните вокали во почетокот не се јавува ни сонантот /ń/.

2.255. /r/ секогаш има соседство барем еден вокал.

2.256. Согласката /k/ пред /i/ се реализира како [k'], сп. 'k'iseł, 'k'ine, 'sek'ira, 'rak'ija.

*2.3. Прозодија*

2.31. Правилото за третосложното акцентирање важи и за акцентските целости.
Именките и заменките образуваат акцентски целини со атрибутските зборови и со предлозите, сп. maš'ko-dete, d'va-leba, tri-'nedeli, sto-'dinari, druzi'te-seła, koł'ku-pari, 'na-gosti, 'za-mene.

2.32. Во глаголските синтагми со помошниот глагол 'сум' со партикулите 'ќе' и 'би', со кратките заменски форми и со сврзниците акцентот редовно паѓа на глаголот, сп. si-'zeł, ќe-'nosi, bi-'rekoł, da-'reče, mu-'reče, da-mu-'reče.
Меѓутоа, кога пред глаголот доаѓа прашален збор или негацијата 'не', тогаш важи правилото за третосложното акцентирање, сп. koł'ku-može, 'ne-može, što-'se-pečeš, kako-'se-vikaš, ne-'se-vrati, но и: 'ne-se-v'rati. Ако се наоѓа кратката заменска форма зад глаголот, редовно се применува третосложното акцентирање, сп. puš'tete-go, 'pušti-go. Истиот принцип се применува и во вакви случаи: 'eve-go, e've-ti-go, e'ne-mu-se.

## 3. ИСТОРИСКИ ИЗВОД

*3.1. Вокализам*

Силабемите /i e a o u ŗ/ потекнуваат од соодветните гласови во појдовниот систем. Освен тоа:

i ← y: 'riba, sin
← ъ секундарен во 'ogin

e ← ь: den, 'lesen, 'palec, 'oves, 'ocet
← ě: 'leto, ceł, 'cedi, 'cediło, 'cena
← ę: 'peda, 'žetva, 'čedo, 'zaek, za'ečica, 'paek
← ъ секундарен пред крајното /r/: 'veter, 'iter, 'jader, 'moder, 'oster

a ← ǫ: 'gaba, 'gazer, ga'senica, 'gułap, 'daga, dap, d'łabi, 'zabi, 'żeładi, 'jaglen, 'jatok, 'kakoł, 'łaka, 'obrač, 'otade, rap, 'raka, 'sadevi, 'sačka
← ję: 'jazik, 'jačmen, 'jader, 'jatŗva, 'jaguła
← ъ секундарен: 'łaga, 'łaže, 'łažica, 'magła, 'tanko
← ě во 'oraf — 'oravi

o ← ь: doš, 'bočva, 'noќvi, 'petok
← ъ секундарен пред крајното /ł/: 'pekoł, 'rekoł
← ǫ во k'łopak, k'łopče

u ← ǫ во одделни лексеми, сп. 'guska, 'gusak, 'żeludec, 'kuќa, 'ruček, s'kuden, sut, 'sudija, se sum'račiło, grup, 'łukav, tup
← ъ секундарен пред /m/: 'osum, 'sedum, sum
← o во одделни случаи, сп. 'gułap, dur, 'doktur, 'uške, 'bŗgu, 'małku, m'nogu и др.

ə ← ļ: žət, 'žəčka, 'səza, 'sənce, и во група со /ł/: 'bəłva, vəłk, 'vəłna, 'gəłta, dəłk, 'jabəłko, kəłk, 'kəłbaəa, 'kəłne, 'məłči, 'məłze, 'təłče

*3.2. Консонантизам*

Консонантите /j r m n ń p b v t d c s z č š ž k g/ потекнуваат од соодветните гласови во појдовниот систем. Освен тоа:

j ← l-епентетско во 'zemja, 'sabja
← i зад друг вокал во d'vajca, t'rojca, и во дифтонзите од типот s'naį, moį (в. 2.15)
← e зад вокал во глаг. прилог, сп. vi'kajќi
← Ø (со протеза) пред континуантот на иницијалното o, сп. 'jaglen, 'jator, 'jatok, 'jažica

ł ← l
← Í: kłuč, 'kadeła, 'nedeła, p'rijateł, 'češeł
← o̯ во група со /ə/: vəłk, 'vəłna, 'pəłno

l ← Í во коренот łub-: 'Lube, 'lubi
← во туѓи зборови: 'bela, 'lule

r ← ŕ: 'more

m ← b во групата bn: 'demne, 'zemne
← v во групата vn: 'ramno, 'odamna (2. 248)

n ← ń пред предните вокали на почетокот: 'nego, 'niva

ń ← nь̥j: 'jadeńe, 'tṛńe, 'pilińa
← n по аналогија на крајот во одделни случаи, сп. kłuń, 'dimoń

v ← x на крајот и во средината пред консонант, сп. Vłav, vrav, mev — 'mevot, grev — g'revot, mov, głuv — g'łuvi, 'evła, 'nivni, 'čevli
← Ø (со протеза) во: 'vujko, 'vujna
← f: 'vurna, ves, 'viłžan
← хијатско: 'muva, 'pazuva, 'suvarka

t ← ť во одделни примери, сп. 'pašterka, 'peštera
← секундарно во групата sr: st'rebro, st'reda, st'reќa, stram

d ← секундарно во групите zr, žr: zdrak, zdreł, zd'ree, žd'rebe

c ← č во групите cṛ-, cvṛ-, crě-, сп. cṛn, 'cṛven, 'cṛpe, c'vṛsto, c'repna, c'revo, c'reša
← s во групите ps: 'vapcue, pci, 'tepcija (в. 2.244), sk: b'racki, g'racki (2.243)

ʒ ← z во групите zv, zr, nz, сп. ʒver, b'ronʒa, 'naʒre, и пред вокал во одделни случаи, сп. ʒit, ʒer, 'ʒivri

z ← ʒ, сп. b'łazi, d'ruzi, 'noze

č ← š во групата pš: p'čenica (в. 2.244) и šk: č'kṛta

ǯ ← ž во групата žv: ǯ'vaka
← туѓо: ǯam, 'oǯa, 'penǯere, gaj'daǯija

š ← ť во одделни лексеми, сп. 'mošne, p'leški, 'sinošen, и во група со /t/: 'pašterka, 'peštera

ž ← ď во одделни случаи, сп. 'mežnik, 'naprežen

ќ ← t: 'božiќ, 'veќe, 'voќnak, 'kuќa, 'maќea, noќ, 'sinoќa, p'leќi, s'veќa, 'ќerka, ќe, 'kuti, no'sejќi
← tь̥j: b'raќa, t'reќi, c'veќe
← туѓо: ќef, 'ќelaf, koš, kurk

ǵ ← đ: 'veǵi, 'meǵa, 'meǵu, p'reǵa, 'ʒǵa, 'saǵi, 'tuǵo, 'paǵa, 'dosaǵa, 'raǵa, b'roǵanec

← dь̑j: 'łaǵa, 'łuǵe

← tyŕo: 'ǵerdan, ǵon, 'ǵubre, ǵum.

3.21. Освен тоа звучните опструенти се добиени од соодветните безвучни, а безвучните од соодветните звучни во резултат на регресивна асимилација.

3.22. Безвучните опструенти од звучните се добиени и на крајот на зборо-формите.

### *3.3. Прозодија*

3.31. Дистинктивната функција на акцентот е отклонета со фиксирањето негово опишано во точката 2.3.

3.32. Нови фонетски должини настанале со контракција на вокалите (сп. 2.131).

### *3.4. Губење на одделни гласови*

3.41. Вокалите често се испуштаат во проклитичките зборови кога следната зборо-форма почнува со вокал, сп. d-'odime, ḱ-'igrame, ḱ-'odat, ḱe s-'oblečat, n-'idete (da-, ḱe-, se-, ne-).

3.42. Фонемата /x/ од појдовниот систем наполно се загубила на почетокот и во интервокална позиција, сп. 'ładno, 'lebot, ren, 'oro, s'naa, 'lea, st'rea, 'soa.

3.43. Сонантот /j/ редовно се губи пред почетното /e/: 'eden, 'esen, 'ezero, во интервокална позиција пред /i/: b'roiš, s'toime, а често и меѓу други вокали, сп. 'ta: || 'taa, b'roevi, потоа во заповедниот начин зад i: pi (pij), 'napi se, 'pite, како и пред суфиксот -ski, сп. 'sudiski.

3.44. Од опструентите во повеќе случаи се загубило /t/: пред африкатите /c č/ во случаи како 'bʒ̑ce, 'žice, во групите -stj-, -stn-, -tstv-: 'lisja, 'radosni, 'bogastvo, на крајот во групите -st, -št: kʒ̑s, lis, šes, 'boles, veš, priš, во броевите од 11—19 и во десетиците: dva'naese, d'vaese, t'riese.

3.45. Во по неколку примери се загубиле и консонантите: /d/ во групите -zdn-, -zdj-, -ždn-, сп. p'razno, 'nužno, во броевите d'vaese, t'riese, /v/ во 'tornik, 'site, 'zede, /g/ во 'koa (koga).

### *3.5. Метатеза*

Метатеза е извршена во заменскиот корен vь̑s-, сп. 'svite || 'site, s'vekoj покрај 'sekoj.

БОЖИДАР ВИДОЕСКИ

# **ДИХОВО** (ОЛА 101)

## 1. ИНВЕНТАР

### *1.1. Вокализам*

| | | |
|---|---|---|
| i | ə | u |
| e | a | o |

1.11. Функција на силабема врши и /ŗ/ (2.13).

1.12. Фонемата /ə/ е маргинална. Се јавува само во неколку примери (в. 3.1).

### *1.2. Консонантизам*

1.21. Сонанти

| | | | |
|---|---|---|---|
| | | | m |
| | ł | | |
| | l | r | n |
| j | | | ń |

1.22. Опструенти

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | v |
| t | d | | |
| c | ʒ | s | z |
| č | ǯ | š | ž |
| ḱ | ǵ | | |
| k | g | | |

### *1.3. Прозодија*

1.31. Сите силабеми можат да бидат акцентирани.

1.32. Должините добиени со контракција (2.1411) и со компензација (2.143) не се фонолошки релевантни.

1.33. Акцентот е фиксиран во двосложните на вториот слог, а во трисложните и во повеќесложните збороформи на третиот од крајот (в. 2.3).

## 2. ДИСТРИБУЦИЈА

### *2.1. Вокализам*

2.11. Вокалите /i e a o u/ можат да стојат во почетна, средишна и крајна позиција.

2.111. Тие по правило можат да стојат и во групи секој со сите, со ограничувањата покажани во точката 2.14.

2.12. Вокалот /ə/ не може да стои на почетокот и на крајот на зборoформите. Освен тоа тој не се јавува во група со друг вокал.

2.13. Силабемата /r̥/ се јавува во почетна позиција пред консонант и во средината меѓу два консонанта, сп. 'r̥ǵa, 'r̥žan, 'pr̥sti, 'sr̥ce. Во соседство со вокал може да се сретне само на морфемската граница со префикс што завршува на вокал, сп. 'zar̥ǵa, p'reŗka, 'zar̥ža, и во зборoформите 'vr̥o, 'vr̥on, 'vr̥of (членски облици од vr̥f), пл. 'vr̥oi̯, vr̥'oi̯te (vr̥ovite).

2.14. Вокални групи

2.141. Групи од два исти вокали во овој говор се чести и се јавуваат главно на морфемска граница.

На морфемска граница со префикс тие се реализираат како два одделни гласа, сп. p'riima, ne'ednakvo, pre'esapi, 'zaaka, 'naaka, 'dooden, 'doora, p'roodi.

2.1411. На составот со граматичките морфеми тие се реализираат како еден долг вокал, со некои ограничувања на вокалот /e/, сп.: ii → [i:] a'rami:, z'mi:, 'čini: (aramii, . . .), aa → [a:] g'ła: (glaa ← glava), łas'ta:rka (lastaarka ← lastagarka), s'na: (snaa), 'ova: (ovaa), ta: (taa), t'ka:č (tkaač ← tkajač), 'gŗba: (grbaa ← grbava), p'ra:m (praam ← pravam), 'ima:t (imaat), 'ima: (imaa), oo → [o:] 'buko: (bukoo ← bukovo), 'nego: (negovo), ne'go:to (negovoto). Поретки се случаите со контрактирани две /e/, сп. 'pe:f (peef), 'se:f (seef) покрај 'peef, 'seef, но само 'leeše, 'peeše, или p'reeska (preǵeska), 'šeese.

Примери со -uu- не се забележани.

2.142. Вокалните секвенци со /i/ како втор член, кога не се на морфемската граница со префикс, се реализираат како дифтонзи, сп.: -ei- → [ei̯] 'vujčei̯ (vujčei), 'maškei̯ (maškei), st'rei̯, 'zei̯-si-go (zemi-), 'veiš, 'veime, vo'dei̯nca (vodeinca ← vodenica), -ai- → [ai̯] 'lišai̯ (cr. lišaj), g'łai̯ (glai ← glavi), 'ubai̯ (ubai ← ubavi), 'jai̯ (jadi), p'raiš (praiš ← praviš), 'odai̯ (odai), t'kaiš, t'kaime, g'łai̯ca (glaica ← glavica), u'bai̯na (ubavina), -oi- → [oi̯] boi̯ (boi),'osnoi̯ (osnoi ← osnovi), 'zavoi̯ (cr. zavoj), moi̯ (cr. moj), 'negoi̯ (negoi ← negovi), b'roiš, b'roime, 'leboi̯ (lebovi), 'vetroit (vetrovit), v'doi̯ca (vdovica), po'łoi̯na (polovina), mo'toi̯łо (motovilo), -ui- → [ui̯] mui̯ (muvi), 'kožui̯ (kožuvi), g'łui̯ (gluvi), sui̯ (suvi), но: 'neispan, pre'izberit, 'zaigra, se 'naigra, 'doigra — на границата со префикс, како и во случаи од типот: 'doilka, и сл.

2.143. Секвенците -еа- и -оа-, кога не се на морфемската граница со префикс, се реализираат како долги [е:], [о:]. Сп.: -еа- → [е:] 'maśke: (maśkea), 'le: (lea), 'pare: (parea), s'mr̥de: (smrdea), st're: (strea), 'uzdre: (uzdrea), 'živе:t (živeat), 'nose: (nosea), но: 'nearen, p'reaka; -оа- → [о:] ko: (koa ← koga), ko:č (koač ← kovač), ko:u̯ (koał), 'ko:ła (koała), na'ko:u̯no (nakoałno ← nakovałno), 'osno: (osnoa ← osnova), 'so:lka (soalka ← sovalka), 'to: (toa), 'zato: (zatoa), t'ro: (troa), 'nego: (negoa ← negova), ne'go:ta (negovata), 'to:r, ras'to:ri (rastovari), 'voło:r (vołoar ← vołovar), bro:m (broam ← brojam), b'ro:t (broat), 'o:t (oat ← odat), 'ko:f (koaf), s'no:f (snoaf ← snovav), 'dado: (dadoa), 'jado: (jadoa), но: 'doaǵa, 'poaren, p'roaǵa, 'nearen, p'reaka.

2.144. Од другите вокални секвенци извесно ограничување покажуваат уште групите -ао- и -іо- во некои морфолошки позиции.
Групата -ао- во формата за среден род кај придавките на -av се реализира како долго [о:], сп. 'gr̥bo: (grbao ← grbavo), 'kr̥vo: (krvavo), 'łabo: (łabavo), 'ubo: (ubavo). Во другите позиции таа се пази неизменета, сп. b'rao (bravo), g'rao (членска форма од gra ‚грав'), s'nao (вок. од snaa), st'raoi̯ (straovi), 'jaor (javor), 'daof (dadof).
Групата -іо- во членската форма за м. р. кај придавките зад друг вокал се реализира како [i̯o], сп. ne'goi̯o (negoio ← negovio), kras'tai̯o (krastavio), u'bai̯o (ubavio), g'łui̯o (głuio ← głuxio).

2.145. Сите други секвенци од по два вокали во сите позиции на зборoформите се реализираат без измени. Сп.: -іе-: 'bie, s'pieš, se 'mief, t'riese; -ае-: 'zaedno, 'kabaet, p'raef (pravev), 'lepaec (lepavec), 'naem, 'naednaš; -ое-: 'čoek (čovek), 'koef, 'koeše (koveše), v'doec, 'voedno; -ue-: 'obueš, po-'dueme; -ia-: o'riani (ohriǵani), pi'ai̯ca (pijavica); -ua-: 'muabet, 'suarka; -io-: 'dio: (Dihovo), p'rioǵa; -eo-: k'reok, 'leonka, 'oreof (чл. форма од ‚орев'), z'meoi̯ (zmeovi), p'reora; -uo-: 'buon, 'buo (чл. ф.), 'duovden, g'łuonem; -iu-: vi'ulica, p'riuči; -eu-: 'meur, pre'umori; -au-: 'kaurin, 'paun, 'Naum, 'naumi; -ou-: 'poubaf, p'roumre.

2.146. Групи од три вокали се ретки, сп. 'dioec (dixovec), o'reoec. Теориски тие се можни во 3. л. пл. на аористот и имперфектот кај глаголите што им завршува општиот дел на вокал (тип: tkaea, piea, broea, bluea) и во некои зборoформи со загубени консонанти во интервокална позиција, како на пример во: vraoi (vraovi), greoi, zmeoi, или oreoa, oreoo, oreoi (← orexova, orexovo, orexovi) и др. слични. Поради измената на групите покажани во точките 2.141—2.143 тие се реализираат на следниов начин: t'kae:, p'rae:, 'pee:, b'roe:, 'čue:, o'bue:, o'reo:, или пак, поретко, се разбиваат со согласката /j/: t'kaje:, 'peje:, 'pije:, b'roje:.

2.147. Зевот во одделни случаи се отклонува со вметнување на /v/ и /j/, сп. 'muva, 'pazuva, 'uvo, 'bijoł покрај 'bioł.

## 2.15. Одделни вокали

2.151. Вокалот /i/ во позиција зад друг вокал се реализира како [i̯], сп. st'rei̯, s'nai̯, moi̯, g'łui̯ (strei, snai, moi, głui) (в. 2.142).

2.152. Фонемата /ə/ се среќава само во неколку лексеми, сп. 'gəska, 'gəsak, 'kəsa, 'kəsni, da 'potkəsni, 'kəsmet, kəs'metlia, 'kəsmetlif, 'məska, 'məfče. Во повеќето случаи /ə/ се наоѓа пред /s/, а зад веларен консонант.

2.153. Вокалот /e/ во затворен слог пред /j/ се реализира позатворено [e̯], а пред /a/ е нешто поотворено [ɛ], сп. 'pe̯jte, 'nɛaren.

2.154. Вокалот /o/ исто така пред /j/ има позатворен алофон [o̯], а пред /a/ се изговара нешто поотворено [ɔ], сп. o̯i̯ (odi), s'to̯i̯te, 'dɔaga, 'pɔaren.

2.155. Пред /j/ позатворено се реализира и вокалот /a/, сп. prʌi̯ (pravi), tkʌi̯ (tkai).

2.156. Силабичното /r̩/ на почетокот пред консонант се реализира како [ᵊr̩]: ᵊr̩ga, ᵊr̩t, ᵊr̩žan, ᵊr̩ži.

*2.2. Консонантизам*

2.21. Сонантите и безвучните опструенти можат да стојат во сите позиции на зборoформите — на почетокот, во средината и на крајот.

2.22. Звучните опструенти не можат да стојат на крајот и пред безвучните, а безвучните не можат да стојат пред звучните.

2.221. Едначењето по звучност се врши и на составот на префикс со коренска морфема, сп. se z'debeli : 'rastera, 'podgori : 'potkači, како и меѓу одделни зборoформи во една акцентска единица, сп. 'bez - nego, 'nad - grat, 'pod - vis : 'bes - pari, 'nat - pat, 'pot - kuќi.

2.23. Консонантски групи

2.231. Почетна група од два сонанти е можна само кога е прв нејзин член /m/: m'łako, mrak, m'jauka.

2.232. Сонантите /m n ń ł l j/ на почетокот не се среќаваат во група со опструент.

2.233. Од опструентите најмногу ограничување во дистрибуцијата во консонантски групи покажуваат денталите.
Плозивите /t d/ не можат да стојат во секвенците št (→šќ) и žd (→žǵ), сп. 'lešќa, 'gušќer, 'ogniššќe, 'mežǵa, 'dožǵo̯i̯.
На морфемската граница со фрикативните /s z/ тие се слеваат во африкатите /c ʒ/, сп. 'poceči (potseči), 'ocpredi, s'ɾe - ceło (sret seło), 'naʒemi (nadzemi) покрај 'potceči, 'nadʒemi, а со /š ž/ се слеваат во /č ǯ/: pe'čestina (pet - šestina), 'potčie (potšie), na'ǯive̯i̯ || nad'ǯive̯i̯.

2.234. Фрикативните /s š/ не се јавуваат во секвенците ps (→pc), pš (→pč), сп. pci, (p)če̯i̯nca, како и пред африкатите /c č/ на морфемската граница во примери како: 'mafca, 'mefce (masca, mesce), 'mafče (: maska), 'mofče (: mos-t), k'rufče (: kruša).

2.235. Согласката /s/ не може да се јави и во секвенци -Csk- кога се наоѓа во состав на суфиксот -sk(i), сп. 'sełcki, 'turcki, p'rilepcki, 'lerincki, но 'kičeski.

2.236. Почетната група pč- (→0č) исто така е необична, сп. 'čeịnca, 'čenka, 'čeła покрај p'čeła.

2.237. Согласката /v/ во многу случаи се избегнува во секвенцата -vn-(→mn) во средината на зборoформите, сп. g'łamna, g'łamnica, p'lemna, 'odamna, 'ramno.

2.238. Групите sr, zr, žr исто така не се можни, освен на морфемската граница; тие се пополнуваат со плозивите /t d/, сп. st'reda, st'rebro, st'reḱa, zdreł, žd'rebe.

2.239. На крајот не се можни групите -st, -št. Во таа позиција плозивот /t/ редовно се губи, сп. 'boles, lis, kr̥s, veš (: vešto), doš, 'pomoš.

2.23.10. Групи од две исти согласки се ретки. Констатирани се неколку примери со геминатите: -jj- (во суперлативната форма 'najjak), -tt- (на морфемската граница со префикс и на границата со членските морфеми -ta, -te): 'potturi, p'roletta, и -dd- (во префиксираните глаголи): 'oddeli. Сите овие геминати се реализираат како долги гласови, сп. 'naj:ak, p'rolet:a, 'od:eli.

2.23.11. Во тричлените и повеќечлените консонантски групи, кои инаку не се бројни, се избегнуваат оние што се составени од фрикативните /s š/+t+преграден опструент како во случаите: 'posno (: posti), 'mošne, и групите -stj-, -zdj-: 'lisje, g'rozje.

## 2.24. Одделни консонанти

2.241. Сонантот /j/ не може да стои пред /i/ во вокални секвенци, сп. b'roị, 'moị (moi), 'boị (boi и boja). По правило тој не се јавува и зад /i/ во императивот: spi — s'pite, izmi-se. Освен тоа во почетокот не може да стои пред /e/: 'eden, 'elen. Во интервокална позиција зад /i/ и пред /e/ може да се сретне само во одделни случаи, сп. a'ramija, 'mijeme, t'voje, и други слични, каде што фонетските услови не допуштаат поинаква елиминација на вокалните групи.

2.242. Латералното /ł/ не може да стои пред преден вокал и пред /j/. Во тие позиции се неутрализира со фонемата /l/, сп. 'beli, 'beličes, 'beliš, 'beleef : beł, 'beła, beło, 'beu̯ko; 'koła : 'koli; kou̯ : 'kolje. Пред консонант и на крајот на зборoформите тоа се реализира како [u̯]: kou̯k, 'eu̯ka, 'oreu̯, 'peteu̯.

2.243. Вибрантот /r/ редовно се јавува во соседство барем со еден вокал.

2.244. Назалот /n/ пред веларните /k g/ се реализира како [ŋ]: 'kopaŋka, f'raŋga.

2.245. Палаталниот назал /ń/ не се јавува на почетокот пред преден вокал, сп. 'nego, 'niva.

2.246. Фонемата /v/ се изговара во многу случаи во интервокална позиција слабо, а многу често, особено во соседство со вокалот /o/, и наполно се губи, сп. p'ravo покрај 'prao (в. 3.44).

2.247. Фонема /ʒ/ е ретка и има ограничена дистрибуција. Се јавува во групите ʒv, ʒr, łʒ, nʒ и пред вокал, сп. ʒ'viska, ʒ'vonec, 'ʒr̥cało, 'sołʒa, 'janʒa, 'popraʒi, 'ʒira.

2.248. Веларните /k g/ пред предните вокали се реализираат како [k' g']: 'rak'ija, 'sek'ira, k'i'selina, 'kalink'i, 'mečk'i, 'dałg'i (: mečka, dałga).

*2.3. Прозодија*

2.31. Општо е правило за домашните лексеми и во овој говор дека во двосложните зборформи акцентот е фиксиран на вториот слог, а во трисложните и во повеќесложните на третиот слог односно на третата мора од крајот, сп. 'dedo — 'dedofci — de'dofcite, 'nevesta — ne'vestava — ne'vestine, 'domazet — do'mazeton — doma'zetofci.

2.311. Во случаите каде што е извршена контракција на вокалите, како и во оние зборформи каде што секвенци од по два вокала образувале дифтонзи, акцентот исто така паѓа на третата мора, бидејќи долгите вокали и дифтонзите имаат две мори, сп. ara'mi:te (aramiite), u'ba:ta (ubaata ← ubavata), ne'go:to (negooto ← negovoto), ras'to:ri (rastoari ← rastovari), os'no:ta (osnoata ← osnovata), le'boi̯te (leboite ← lebovite), po'łoi̯na (poloina ← polovina), per'dui̯te (perduite), u'bai̯te (ubaite ← ubavite), kras'tajo (krastaio←krastavio), ќe se na'pie: (napiea) (в. 2.141—2.144).

Оваа констатација важи и за глаголскиот прилог: o'dejќi (odeeќi), за броевите од типот dva'najse, pet'najse (dvanaese), како и за зборформите како za'pojla (zapoela ← zapovela) и сл.

2.312. Акцентот во зборовите: fi'lan, od'vaj, ta'man, o'damna, to'kaf (tolkav) е од подруг карактер. Се работи за емфатички акцент.

2.32. Акцентските единици можат да бидат составени и од повеќе зборформи (акцентски целости).

Една група целости образуваат именките со заменските клитики, со предлозите и со атрибутските зборови (придавките, прилозите, именките).

Во акцентските единици од именка и заменска клитика акцентот се однесува по правилото за третосложното акцентирање, сп. 'tatko-mi, tat'kofci-im, bra'tučet-mi, bratu'čedi-mi, že'nata-mu.

Во акцентските единици од предлог+именка (заменка) акцентот исто така се однесува според правилото за третосложното акцентирање ако е употребена синтагмата со прилошко значење, сп. 'bez-vreme (ostare), 'do-nego (sedeše), (sedna) 'na-kamen, (pomina) pre'ku-reka, (zamina) pok'raj-kuќa. Ако е пак именката членувана или на друг начин истакната, тогаш акцентот паѓа на именката: na-'paton (stoeše), (fati) po-'rido, od-'zbor (si e), za-'nas (rabotime, ne za drugi).

Ова важи и за атрибутските именски синтагми, сп. žoł'to-cveќe, veligdens'ki-posti, (vlezi) na-gorna'na-porta, ko'ku-pari (imaš), kak'vi-knigi (kupi), но: (naberi) ot-c'veќeno 'žołto (кога е именката членувана) или: (bereše) 'žołto c'veќe (кога е атрибутот посебно истакнат).

Глаголите образуваат акцентски целости со заменска клитика, со заменските партикули (ќе, би), со формите на помошниот глагол 'сум' и со некои сврзници.

Во единиците кога заменската клитика стои во постпозиција акцентирањето се врши по општото правило, сп. po'moži-mu, 'legni-si, leg-'nete-si, pose'dete-si, zeme'te-mu-go. Кога клитиките стојат пред глаголот, без оглед на нивниот број, акцентот редовно паѓа на глаголската форма, сп. ќe-'ručaš, si-'ručał, si-go-'zeła, ste-mu-go-'zele, beše-ste-mu-go-'zele, da-bi-ste-mu-go-'zele.

Ако е изразот негиран со партикулата 'не' или ако е прашален, тогаш акцентот се мести според општото правило за третосложното акцентирање, сп. 'ne-saka, ne-'go-saka, ne-go-'sakafte, ne-mu-'se-sedi, ne-ste-mu-'go-dale, ne-beše-ste-'mu-rekle, ne-beše-ste-mu-'go-dale; 'koj-dojde, ko'ga-dojde, koga 'si-dojde, koga-si-'mu-rekła, koga-ste-mu-'go-dale. Ограничување од ова има само кога е глаголската форма едносложна, сп. ne-'si-zeu̯, ne-si-'go-zeu̯, ne-si-mu-'go-dau̯, koga-mu-'go-dau̯.

## 3. ИСТОРИСКИ ИЗВОД

### *3.1. Вокализам*

Силабемите /i e a o u ŗ/ потекнуваат од соодветните гласови во појдовниот систем. Освен тоа:

i ← y: 'bile, sin

e ← ь: den, 'palec, 'tesen
← ě: 'ceło, 'cena, 'oref
← ę: g'reda, v'reme
← а во неколку случаи: st'režer (со асимилација), k're:šnik (krešnik), 'češa
← секундарно ъ пред крајниот r: 'veter, 'iter, 'jader
← секундарно во групата cere-/čere-: 'cerepna, 'čerešna

ə ← ǫ во: 'gəska, 'gəsak, 'kəsa, 'kəsni, 'potkəsni
← ъ секундарно во 'məska, 'məfče
← ı турско во: 'kəsmet, 'kəsmetlif

a ← ǫ: 'gazer, 'gułap, ga'sainca (gasenica), 'dabje, d'łaboko, 'zabi, 'jaglen, 'jadica, 'jaže, 'katnik, 'natre, 'obrač, 'popraʒi, pat, pa'jažina, 'sabota, 'sekade
← ę во секвенцата ję: 'jagula, 'jader, 'janʒa, 'jaṭŗva, 'jazik, 'jači, 'jačmen
← ъ секундарно: 'badnik, 'łaga, 'łažiš, 'łai̯ca (lažica), 'łai̯čka, 'magła, 'tanok, како и во 'ogan

o ← ъ: 'bočva, doš
← ъ секундарно пред крајното ł: 'pekou̯, 'sekou̯
← ļ: 'žočka, 'žotnica, 'jaboka, kok, 'kofa, 'mońa, 'mokum, 'močiška, 'pošok, 'sonce, 'točnik, и во група со ł (ол): 'vou̯na, vou̯k, 'gou̯tame, žou̯t, 'kou̯ni, 'pou̯no

u ← ǫ во примерите: 'gužva, 'gusto, sut, 'sudija, 'kuќa, 'ruček, t'ruba
← v во случаите како: se 'osuni, se 'sosuna, cut, 'cuti, ќe 'rascuti
← ъ секундарно пред m во: 'osum, 'sedum, sum
← ļ во 'bugarin, bu'garija
← o во ред одделни примери, сп. 'bumba, 'gułabi, dur, 'duri, z'bogum, 'ku-znaj (koj znae), komi'nujca (kominovica), 'mokum, nazumgazum, 'puzder, 'puzderka, 'pumpa, o'guł, 'siłum, ta'kuǵere, 'rabuš, 'ugreva, 'ulera (kolera), 'ušќe

*3.2. Консонантизам*

Консонантите /j r m n ń p b v t d c ʒ s z č š ž k g/ потекнуваат од соодветните консонанти во појдовниот систем. Освен тоа:

j ← l епентетско: 'zemja, 'sabja
← Ø (со протеза) пред континуантот на почетното ǫ, сп. 'jaglen, 'jadica, 'jagorec, 'jažica, 'jaže, 'jazolec, 'jatok, 'jator
← i зад друг вокал, сп. vo'dei̯nca, p'čei̯nca (vodeinca ← vodenica), 'pei̯š, 'pei̯me (peiš, peime), s'nai̯ (snai), 'sarai̯ (sarai), t'kai̯š (tkaiš), z'nai̯me (znaime), p'rai̯š (praiš ← praviš), moi̯ (moi), 'vr̥oi̯ (vroi), k'lučoi̯ (klučoi ← klučovi), moi̯š (moiš ← možiš), broi̯š (broiš), 'kožui̯ (kožui)
← e зад друг вокал во глаг. прилог: vi'kajќi, o'dejќi, во броевите од 11—19 и во десетиците 20—30: edi'najse, dva'najse, d'vajse, t'rijse, и во други одделни случаи, сп. 'gojdo (goedo ← govedo), 'gojdar, 'dojsof (donesof), 'lejńe (leeńe), ќe na'lejf (naleef), 'iskajn (istkaen), 'pojќe (poeќe ← poveќe), 'pojla (poela ← povela), za'pojla (zapovela), 'pojndeu̯nik (poendelnik ← ponedelnik)
← ń во наставката -ija, сп. 'jagnija, 'jarija, 'pilija, p'rasija, 'semija (pilińa, semińa . . .)
← хиј атско во неколку случаи: 'rajat, 'čojak (човек)

ł ← l: stou̯, g'ła:
← Ĺ во одделни случаи, сп. va'łai̯ca (valavica), 'košuła
← ļ во група со o: 'vou̯na, vou̯k (в. 3.1)

l ← Ĺ: kluč, lut, 'lušpa
← lь: žal, sol, 'želka

r ← ŕ: 'more

m ← b во секвенцата bn во: 'demni, 'ʒemni
← v во секвенцата vn во: 'odamna, p'lemna, 'ramno

n ← ń во почетокот пред преден вокал: 'nego, nif, 'niva, и во други одделни случаи, сп. 'penuška
← ę (со декомпозиција) во група со e во g'rendel
← ǫ (со декомпозиција) во група со a во: 'gangało, 'janʒa
← nь̧j: 'kameńe, p'łanińe, 'tr̥ńe, 'sireńe

f ← xv: 'fati, 'fr̥la, 'foja
← x пред консонант и на крајот, сп. g'rofti, 'oftika, 'pafka, si'romafče, taf'tabica, pif, mef, gref, zmef, 'oref, praf, straf, graf, głuf, 'zaduf, 'kožuf, 'očuf, 'perduf, suf, vr̥f
← место s пред c, č во случаи како: 'mefce, 'mofče (: meso, most) (в. 2.234)
← š пред č во случаи како: k'rufče, 'pufče, 'opafče (: kruša, puška, opaška) (в. 2.234)
← место j пред č во случаи од типот: 'šamifče, 'kutifče (← kutijče: kutija)
← v во примерите: fnuk, 'fr̥ba, 'fr̥bjak
← ономатопејско: 'fuči, 'fr̥či
← туѓо: 'fener, fes, 'furna

v ← ϑ (со протеза) во одделни случаи: 'vujko, 'vuńa
← x во одделни случаи, сп. 'bova (bolva), 'mavna
← хијатско зад u: g'łuvo, 'ogłuvi, 'muva, 'uvo

t ← секундарно (со епентеза) во групата -sr-: stram, st'rebro, st'reda, st'reḱa

d ← секундарно (со епентеза) во групите zr, žr, сп. zdrak, zdreu̯, 'uzdrej, p'rezdrej, 'naʒdri, žd'rebe, žd'riga

c ← č во групите čr̥- и črě-: cr̥n, 'cr̥vec, 'cerepna, 'cereva
← s во секвенцата ps: 'vapca, p'cojsa, s'tipca, 'tepcija, całt (← psalt) 'cau̯va (← psałva)
← ts во примери како: b'racki, 'goecko, st're-ceło (stred selo),
← s во суф. -ski (→ cki): 'bitołcki, 'gorcki, 'połcki, s'tarcki, s'fincko

ʒ ← ʒ: ʒ'vezda, ʒ'viždi, 'janʒa, m'noʒina, v'raʒi, d'ruʒi, 'połoʒi, 'popraʒi, b'łaʒe, 'noʒe
← z пред вокал во одделни случаи: ʒit, 'ʒevgar, и во секвенците zv, zr, łz, nz: ʒver, ʒ'viska, ʒ'voni, 'ʒr̥cało, b'ronʒa, и во групата -dz- на морфемската граница, сп. 'podʒini, 'podʒemi покрај 'poʒini, 'poʒemi

č ← š во секвенцата pš во одделни случаи, сп. (p)'čei̯nca
← t во 'čužǵo

ǯ ← ž пред демин. суфикс -e: k'niǯe, 'noǯe, 'pajaǯe, 'roǯe, s'neǯe, s'toǯe, и во секвенцата žv: ǯ'vaka
← туѓо: 'ǯabe, ǯam

š ← ť во група со ḱ (šḱ) во: 'gašḱi, 'lešḱa, 'mašḱe: (maštea), 'pašḱerka, s'fešḱa, или само: 'gašnik, 'ovoš, 'pešnik, p'leški, 'pomoš, 'pomošnik

ž ← ď во група со ǵ во одделни случаи, сп. 'mežǵa, 'čužǵo покрај 'čužǯo, 'vežǵa, 'sažǵi, или само: 'mežnik

ḱ ← ť во примерите: 'božiḱ, 'veḱe, v'reḱa, v'raḱa, 'domaḱin, 'kuḱa, noḱ, 'noḱen, p'łaḱa, po'kuḱnina, 'potfaḱa, p'raḱa, 'pojḱe (poveḱe), 'sanoḱ, s'vaḱa, st'reḱa, ḱe, 'ḱerka, 'faḱa, во наставката за глаг. прилог -jḱi: vi'kajḱi

← ť во група со š (šḱ) во: 'gašḱi, 'lešḱa, 'mašḱe:, maš'ḱei̯nca, 'pašḱerka, 'pešḱera, s'fešḱa

← tь̯j: b'raḱa, b'ruḱe, c'veḱe

← t во секвенцата št (→ šḱ): 'gušḱer, 'pušḱa, 'bunišḱe, k'raišḱa

← туѓо: 'eḱim, 'teneḱe

ǵ ← ḋ во примерите: 'graǵanec, p'reǵa, 'roǵa (raǵa), 'r̥ǵa, 'r̥ǵosa, 'saǵi, se s'fiǵa, 'tuǵinec

← ḋ во група со ž (žǵ): 'vežǵa, 'mežǵa, 'sažǵi, 'čužǵo

← dь̯j: 'voǵe, 'gr̥maǵe, 'livaǵe, 'ograǵe, 'łaǵa, 'luǵe

← d во секвенцата žd (→žǵ): 'dožǵau̯nik, 'dožǵoi̯

← туѓо: 'ǵaoł, ǵum, 'maǵešnik

3.21. Освен тоа звучните опструенти се добиени од соодветните безвучни, а безвучните од соодветните звучни во резултат на регресивна асимилација.

3.22. Безвучните опструенти од звучните се добиле и на крајот на збороформите.

### *3.3. Прозодија*

3.31. Дистинктивната функција на акцентот е отклонета со фиксирањето на акцентот опишано во 2.3.

3.32. Нови должини настанале со контракција на вокалите (в. 2.1411).

### *3.4. Губење на одделни гласови*

3.41. Вокалите често се испуштаат во проклитиките ако следната збороформа почнува со вокал, сп. m-'otru (me-), ḱe t-'izei̯t (te-), s-'objasni, и др.

3.42. Од консонантите во појдовниот систем наполно се загубила фонемата /x/ на почетокот и во интервокална позиција, сп. 'ładno, 'rana, 'boa, v'raon, g'raor, 'dio: (Dihovo), 'mašḱe:, le: (lea), 'orei̯, sna:, k'reok, 'meana, а во ред случаи и на крајот на збороформите, како и пред консонант, сп. gra, stra, vra, vła, 'siroma, 'mułosan, 'melem, čeu̯ — 'čeli, nin, i'zorame, izb'rikome, is'pekote (1. и 2. л. пл. аор.).

3.43. Сонантот /j/ редовно се губи пред почетното /e/: 'eden, 'esen, 'ezero, во вокалните секвенци -oa- во 1. сг. на презентот: bro:m, sto:m, kro:m (brojam, stojam, krojam), потоа во вокалните групи пред /i/: broi̯ (broi), moi̯ (moi), 'sai̯ (sai), и на крајот зад /i/ во заповедната форма: spi, pi.

3.44. Консонантот /v/ често се губи во интервокална позиција, особено во соседство со вокалот /o/, ако нема други фонетски пречки, сп. b'łagoec, v'doec, va'lai̯ca, g'ła: (glava), 'gojdo (govedo), 'jo:n (Jovan), 'jaor, 'lei̯čar (levičar), 'osno: (osnova), 'ko:č (kovač), 'to:r (tovar).

Освен тоа /v/ редовно се губи во суфиксот -vski: 'tetoski, 'kičeski, доста често и во суфиксот -stvo: 'carsto, 'ropsto покрај 'carsvo, и во други одделни случаи во секвенците vn, vt, vz, vč, сп. 'natre, 'tornik, 'zemi, 'čera.

3.45. Плозивот /t/ се губи на крајот кај броевите од 11—19 и во десетиците: idi'najse, dva'najse, d'vajse, во членската морфема за м. р.: 'listo, 'pṛsto, на крајот и во лексемата 'papra, потоа во консонантските групи -st, -št (на крајот): mos, lis, 'žałos, s'taros, veš, doš, gluš, и -stn-: 'posni, 'radosno.

3.46. Согласката /d/ се губи во повеќе случаи во интервокална позиција, сп. bogo'roi̯ca, 'daof (:dade), jai̯ (jadi), kłai̯ (kladi), k'łaof (kladov), o:m (odam), oi̯š (odiš), 'oeše (odeše), 'najai̯ - se (najadi se), d'vajse (dvadese).

3.47. Во интервокална позиција во поодделни случаи се губат уште и /g ž ǵ m n/, сп. ko: (koga), łas'ta:rka (łastagarka), 'łai̯ca (łažica), o'rianec, o'riani (origani), 'zei̯-si-go (zemi si go), 'zai̯si (zanesi).

3.48. Од другите консонанти во поодделни случаи во консонантски групи се загубиле уште /ł/ во: 'koku, 'kokaf (kolku, kolkav), /p/ во почетната група pč-: 'čei̯nca (pčenica), 'čenka (pčenka), čen'karnica, 'čełar (pčełar).

### *3.5. Метатеза*

Метатеза е извршена во заменскиот корен vi̯s-: 'sekoj || s'vekoj, 'site || (svite),

во слогот ni (→ in) во повеќесложни збороформи, сп. vo'dei̯nca (vodeinca ← vodenica), to'pei̯nca (topenica),

и во други одделни примери, сп. 'garvan, z'dinva (zdivna), o'łomłani (onomłani), 'pojndeu̯nik (← poendełnik ← ponedełnik), 'ałtica (łatica).

БОЖИДАР ВИДОЕСКИ

# **ВИТОЛИШТЕ** (ОЛА 102)

## 1. ИНВЕНТАР

### *1.1. Вокализам*

i ə u
e a o

1.11. Функција на силабема врши и /r̥/ (2.15).

### *1.2. Консонантизам*

1.21. Сонанти

m
ł
l r n
j ń

1.22. Опструенти

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | | v |
| t | d | | |
| c | ʒ | s | z |
| č | ǯ | š | ž |
| ḱ | ǵ | | |
| k | g | | |

### *1.3. Прозодија*

1.31. Сите силабеми можат да бидат акцентирани. Неакцентираните вокали се изговараат нешто пократко од акцентираните.

1.32. Должините добиени со контракција (2.13) не се фонолошки релевантни.

1.33. Акцентот е ограничено слободен (в. 2.3). Како дистинктивен признак се користи кај глаголите за разликување на 1. и 2. л. пл. во презентот ('vikame, 'vikate) и имперфектот (vi'kame, vi'kate).

## 2. ДИСТРИБУЦИЈА

### *2.1. Вокализам*

2.11. Сите вокали можат да стојат во почетокот, во средината и на крајот на зборо̀формите, пред и зад поодделни консонанти, со исклучок на вокалот /e/, кој не може да се јави на крајот.

2.12. Вокалите /i e a o u/ можат да стојат во група секој со сите, со некои ограничувања на /i/, сп. 'pieš, 'pia, su'dia, 'liot, 'peat, 'seač, 'meot, 'meur, 'łae, s'nao, b'roe, s'toat, 'roak, vu'išče, so'bue, 'čuat, du'ovden.

2.121. Вокалот /i/ во група со друг вокал како втор член, до колку не се јавува во функција на флексивна морфема, се реализира како [i̯], сп. 'sei̯š, osle'pei̯š, 'dai̯š (daiš), t'kai̯š, k'roi̯me (kroime), s'toi̯š (stoiš), o'bui̯š (obuiš), 'čui̯me (čuime), и редовно така кај глаголите, но: ma'ќei, st'rei, či'rei, s'nai, o'dai, 'mui.
На морфемската граница со префикс во споменатава позиција (како втор член во групата) исто така /i/ има нормална артикулација, сп. za'igra, na'ide.

2.13. Секвенци од два исти вокали на морфемската граница се многу чести, сп. su'dii, tep'cii, 'pee, ɜe'eќe, o'daa, s'naa, 'ќaa, g'noot (gnojot), 'razboot (razbojot), cn̥o'ok. Само во ретки случаи се врши контракција; ги имам забележано примерите: ra'ki:če (rakiiče), z'mi:če (zmija), 'na:ǧa (naaǧa ← naoǧa).

2.14. Вокалот /ə/ има многу ограничена дистрибуција. Како што спомнавме, не може да се јави на крајот на зборо̀формите, многу ретко се среќава во почетна позиција (сп. se 'əспа), и во група со друг вокал, сп. 'bəa (болва), пл. 'bəi.

2.15. Силабемата /r̥/ по правило се јавува во консонантско соседство (r̥C-, Cr̥C, -Cr̥). Во соседство со вокал може да се сретне само на морфемската граница во примери од типот za'r̥ǧa, 'vr̥ot, vr̥'ovi.

### *2.2. Консонантизам*

2.21. Сонантите и безвучните опструенти можат да стојат во сите позиции на зборо̀формите — на почетокот, во средината и на крајот.

2.22. Звучните опструенти не можат да стојат на крајот на зборо̀формите.

2.23. Звучните опструенти не можат да стојат пред безвучните, а безвучните не можат да стојат пред звучните. Од ова правило се исклучува само фонемата /v/, сп. tvoj, 'žetva, s'vedok, kvas, но и: fčas, 'dr̥fce, m'rafka.

2.231. Едначењето по звучност се врши и на составот на префикс и коренска морфема, како и меѓу одделни зборо̀форми во акцентска група.

2.24. Консонантски групи

2.241. Почетна група од два сонанти е можна само кога е прв нејзин член /m/, сп. m'ładi, m'rak.

2.242. Сонантите, освен /r/, во почетокот не се јавуваат во група со опструент.

2.243. Од другите консонантски групи не се можни:
št (→ šč): 'guščer, k'lešči, piliš'čar, pa'sišče, og'nišče, 'niščo, ščo покрај šo, š'čuka, š'čurec,
žd (→ žž): 'dožžot,
pš (→ pč) на почетокот: pče'nica,
sr, zr, žr, кои се пополнуваат со дентален плозив: stram, st'reka, streda, st'rebro, zdrak, zdreł, 'mezdre, žd'rebe,
žb, žv (→ žb, žv) на почетокот: ž'bara, ž'vaka,
ps (→ pc): 'vapca, pci, s'tipca, tep'cii,
sk (→ ck) во суфиксот -sk- кога му претходи консонант, сп. 'bitołcki, z'mijcka koža, 'žencki, 'kończki, pri'lepcki, 'sełcki, s'kopcki,
потоа групите:
ts, tš (→ c, č) во случаи од типот: b'racki, go'vecko, 'pečes.
Во бројни случаи се одбегнува и консонантската група sč (→ šč) на морфемската граница во примери како 'vešče (← fešče), k'vašče (: kvas), 'košče (: koska), 'pṛšče (: pṛs), но и: ne'vesče, 'masče (: maska), po'asče (: poas).
Во ред случаи се одбегнува и групата vn (→ mn): 'gumno, o'samne, p'lemna, 'ramno, 'temno, или 'natre (← vnatre), но и: vnuk, 'bavno.
На крајот не можат да стојат групите -st и -št, сп. gros (grozd), lis, pṛs, kṛs, veš, priš.

2.244. Секвенци од два исти консонанта можат да се сретнат само на морфемската граница, и тоа -jj-, сп. 'najjak, -tt-: 'potta, 'pette, ot'tade.

2.25. Одделни консонанти

2.251. Сонантот /j/ не може да стои пред /i/ во сите позиции, пред /e/ на почетокот и во вокални групи, потоа во групите -oa-, -ia-, во ред случаи и во групата -aa-, сп. 'elen, 'esen, 'see, s'pie, kra'išča, s'toat, 'moa, 'poas, o'daa, 'vaa, su'dia.

2.252. Гласот /ł/ не може да се јави пред преден вокал и пред /j/, сп. 'dale (: dał, dała, dało), 'koli (: koła), 'kolje (: koł). Во споменативе позиции се неутрализира изговорот на /ł/ и /l/ во корист на втората фонема.

2.2521. Во неколку случаи /ł/→[u̯]: 'vou̯kaf, 'nou̯kaf, 'tou̯kaf.

2.253. Назалот /n/ пред веларните консонанти се реализира како [ŋ], сп. 'baŋka, 'maŋgar.

2.254. /r/ секогаш стои во група со вокал.

2.255. Лабиоденталот /v/ пред безвучен опструент и на крајот на зборoформите се реализира како [f], сп. głuf (: g'łuva, g'łuvo), m'rafka (: mrava).

### *2.3. Прозодија*

2.31. Зборовниот акцент има тенденција да се стабилизира на пенултима. Таа тенденција најдобро може да се следи кај именските зборови во нечленуваната форма, сп. lep — le'bovi, 'ezik — e'zici, 'vṛsnik — vṛs-

'nici, 'razboj — raz'boi, 'kamen — ka'meńe, 'visok — vi'soka, s'tuden — stu'dena, 'počnat — poč'nato. Меѓутоа, во членуваните форми акцентот не се мести, сп. le'bovite, 'ezikot (:'ezik), 'kamenot, vi'sokata. На последниот слог акцентот може да се сретне уште во некои изолирани случаи, главно сложени зборови од типот krivo'vrat, cr̨no'ok, и сл. Нема случај акцентот да паѓа на последниот отворен слог.
Бројот на примерите со акцент на третиот слог е исто така ограничен, ако ги исклучиме членуваните форми кај именските зборови. На антепенултима се акцентираат повеќе придавки што се образуваат со суфиксот -ov, сп. 'dabovo, ja'vorovo, 'jasnovo (← jasenovo), 'jaskovo (← jasikovo) dr̨vo, десетичните броеви од 40—90, сп. četi'rieset, 'pedeset, se'dumdeset, o'sumdeset, de'vedeset, кај глаголите 1. и 2. л. мн. на презентот: 'vikame, 'vikate, 'nosime, 'sečime, 'nosite, 'sečite, повеќесложните облици на императивот, сп. 'izvadi, 'zapiši, 'kupite, 'izvajte, и уште неколку одделни случаи (сп. 'sabota, 'sekakof, na'istina, 'ołovo и др.)

2.32. Акцентски целости се образуваат во рамките на акцентскиот закон за второсложно акцентирање, сп. 'na-pat, 'pod-rit, 'na-głas, sta'ri-svat. Во предлошките синтагми може да се сретне по некој пример со акцент и на третиот слог, сп. 'u-mene, 'nat-seło, 'niz-vrata, p'ret-kuќa. Во негираните глаголски форми, ако меѓу глаголот и негацијата ‚не' има кратка заменска форма или помошен глагол, редовно се акцентира и негацијата, сп. 'ne-go-'vide, 'ne-mu-'reče.

## 3. ИСТОРИСКИ ИЗВОД

### *3.1. Вокализам*

Вокалите /i e a o u r̨/ потекнуваат од соодветните вокали во појдовниот систем. Освен тоа:

i ← y: 'riba, 'kitka
← e во неколку одделни случаи: piš'čera, 'šiќer

e ← ь: den, 'oves, 'patec
← ę: g'reda, 'peda, 'ezik
← ě: 'beło, bre'govi, lep — le'bovi, 'cefka, ceł, 'cena
← секундарниот ъ пред крајните r, n: 'dober, 'eder, 'iter, 'moder, 'oster, 'veter, 'ogen
← a со преглас во неколку одделни случаи: 'eglen, 'raet

ə ← l̨: 'bəa, vək, 'vəna, 'bəsna, 'gəta, 'dəgo, ja'bəka, žət, žə'tica, 'žəška (жолчка), (da) 'kəne, 'məńa, 'məči, 'mə̨zime, 'məska (молска), pən, 'səza, 'sənce, 'təče;

a ← ǫ: gasa'nica, g'radi, 'zabi, ja'dica, 'jatok, ja'žička, 'gaba, 'gałap, 'kakol, 'papok, pat, 'nea, 'bera, 'berat
← секундарниот ъ во почетните слогови, сп. 'łaže, ła'žica, 'magła, 'maska, 'tanok, ќe o'samne

← ě зад /c/ во неколку случаи, сп. 'cade, ca'diło, ca'pina, p'rocap
← /e/ со асимилација во неколку случаи: gasa'nica, 'gazar, ža'ładi, или ža'łudec (по аналогија)

u ← ǫ во неколку примери: 'gužva, 'kuќa, po'nuda, 'pupka, su'devi, su'dia, tup
← секундарниот ъ пред крајното /m/: 'osum, 'sedum
← o (со редукција) во 1. л. сг. аор.: 'vidu, 'dojdu, 'reku, и во некои одделни случаи, сп. vu'išče (voište), ku'basi

o ← ъ: doš, son, 'petok, 'težok
← секундарниот ъ пред крајното /ł/, сп. 'mogoł, 'pekoł, 'sekoł
← e пред крајното /ł/ во одделни случаи: 'kotoł, 'kutoł, 'petoł, s'vr̥doł;

r̥ ← групата r + V по елизијата на вокалот во неколку случаи, сп. va'gr̥ci (← vagorci/vagarci = јагорец — јагорци), r̥'šeto (← rešeto), br̥'nica (← brenica), 'tr̥a (tria), br̥da'vica (brada'vica)

### *3.2. Консонантизам*

Консонантите /j r m n ń p b v t d c s z č š ž k g/ потекнуваат од соодветните консонанти во појдовниот систем. Освен тоа:

j ← ǫ (со протеза пред рефлексот на иницијалното ǫ): ja'dica, 'jadro, 'jatok, 'jator, ja'žička
← i зад друг вокал во одредени случаи, сп. bogo'roi̯ca (bogorodica), s'mejš (smeiš), s'tojš (stoiš) (в. 2.121)
← e зад друг вокал кај броевите од типот idi'najset, d'vajset, и во други одделни случаи, на пр. zajk, pajk (← zaek, paek)
← x на крајот на зборот и пред консонант во одделни случаи, сп. 'nijno, 'čejli || 'čeli, grej, mej, 'orej, zmej, suj lep
← хијатско во 3. л. пл. през.: 'vikajat

ł ← l
← Ĺ во одделни примери, сп. ja'guła, sta'pałka, 'łuǵe

l ← Ĺ: kluč, 'lute
← lь: sol

r ← ŕ

m ← v во секвенцата vn: o'damna, 'ramno (в. 2.243)
← b во групата bn: 'demne, 'simne

n ← ń на почетокот пред преден вокал, сп. 'nego, 'niva

ń ← nь̯j: 't̯ńe
← n по аналогија во одделни лексеми, сп. gra'dińa, ka'pińa, 'peńa, 's̯ńa

v ← x во одделни случаи, сп. 'buvot : buf (← buv), g'łuva, g'łuvi : głuf (← głuv), 'zaduvot : 'zaduf (← zaduv), ko'žuvi : 'kožuf (kožuv), 'očuvot, o'čuvi : 'očuf, 'kiva
← f: 'vaḱa, ves, 'vurna, 'vuta, va'neła, 'vuduł
← ϑ (протетичко) во: va'gr̨ci, 'vizba, 'vujko, 'vujna

t ← секундарно во групата sr: stram, st'rebro, st'reḱa

d ← секундарно во групите zr, žr: zdrak, zdreł, zd'reat, žd'rebe

c ← č во групите čr̨- и črě-: cr̨n, 'cr̨ven, 'cr̨vi, c'revo, и во групата čvr̨-: c'vr̨sto
← s во групите ps: pci, s'tipca, sk: c'kała, 'łancki, ts: b'racki (в. 2.243);

ʒ ← z во групите zv, zr, nz: ʒ'vezda, ʒ'večka, ʒver, ʒ'ruki, 'ʒr̨cki, b'ronʒa, потоа во групите dz, zg: od'ʒadi, oʒ'gora, во одделни примери и пред вокал: 'ʒaden, 'ʒivri, 'ʒevgar

ʒ ← ʒ

č ← š во групата pš: pče'nica
← ś во група со š во одделни лексеми, сп. paš'čerka
← t' во групата št': og'nišče, 'ušče, k'lešči
← t во групата št: ščo, 'niščo

ǯ ← во туѓи зборови и морфеми: 'ǯade, ǯa'mia, łov'ǯia
← ž во групите žb, žv: ǯ'bara, ǯ'vaka

š ← ś во одделни лексеми во група со č: paš'čerka, s'nošči
← s во групата -sč- на морфемска граница во случаи како k'vašče (: kvas), 'košče (: koska), 'mošče (: mos) (в. 2.243)

ž ← ɖ во група со ǯ во одделни примери, сп. 'nuǯža, или само: 'mežnik

ḱ ← ť: ḱe, 'ḱerka, noḱ, 'veḱe, v'reḱa, 'kuḱa, 'neḱe, ma'ḱea, p'leḱi, s'veḱa, st'reḱa, s'vaḱa, p'łaḱa, p'raḱa, 'vaḱa, piro'ḱani, o'deḱe
← tь̨j: b'raḱa, t'reḱi
← tyѓo: 'duḱan, ḱoš

ǵ ← đ: 'veǵa, 'meǵa, 'meǵu, p'reǵa, p'reǵe, 'tuǵo, ta'kaǵere, b'roǵani, 'saǵi, 'vaǵa, 'paǵa, 'r̨ǵa
← dь̨j: 'ǵavoł, 'łaǵa, 'łuǵe
← tyѓo: ǵol, ǵon, 'ǵubre.

3.21. Освен тоа звучните опструенти се добиле од соодветните безвучни, а безвучните од соодветните звучни во резултат на регресивна асимилација по звучност.

3.22. Безвучните опструенти на крајот на зборoформите се добиени и од соодветните звучни опструенти.

### *3.3. Прозодија*

Во однос на појдовниот прозодиски систем извршени се значителни морфолошки промени (в. 2.3).

*3.4. Губење на одделни гласови*

3.41. Вокалите во проклитичките зборови можат да се испуштаат ако следната зборoформа почнува со вокал, сп. s- iz'gore, ќ- 'ima, d- 'ode, t- 'udri (se, ќe, da, te).

3.42. Вокалот /o/ се губи на почетокот во зборовите: 'paška (opaška), 'pinci (opinci), voj, 'vaa, 'naa (ovaa, onaa).

3.43. Од консонантите во однос на појдовниот систем се загубила фонемата /x/. Наполно се загубила во почетокот и во интервокална позиција, сп. lep, 'rana, 'mua, o'rei, s'naa, st'rea, а доста често и во другите позиции на зборoформите — на крајот: vła, gra, pra, si'roma, ni, пред консонант: mu'łosan, 'čeli, isa'nało, doj'dome, doj'dote.

3.44. Кај сонантите забележливо е губењето на /j/ пред предните вокали во почетокот, сп. 'eden, 'ełka, 'esen, и во интервокална позиција: 'łae, 'pee, 'šie, b'roe, 'čue. Освен тоа во интервокална позиција редовно се губи и во групата -oa-, сп. 'moa, t'voa, 'sekoa, s'toa, s'toat, b'roat, b'roał, do'ačka, ro'aci, 'poas, S'toan, често и во други групи, сп. g'noot (: gnoj), 'moot koń, 'razboot (: 'razboj), 'vaa, o'daa (odaja), 'ќaa (ќaja), b'łua - b'łuaš, 'čuat (čujat), su'dia.

3.45. Согласката /v/ редовно се губи во меѓувокална позиција кај глаголите со суфиксот -uva-, сп. bak'nua, oble'kua, во консонантските групи -vsk-, -stv- во суфиксите -vsk(i) и -stv(o): 'Markoski, ju'nasto, во почетокот пред /n/ и пред /t/ во примерите 'natre и 'tornik, и во групата sv- кај заменките se, 'sekoj.

3.46. Во повеќе случаи се загубил и консонантот /d/. Во меѓувокална позиција почесто се губи кај глаголите од типот 'jajme, 'jajte (: 'jada, 'jade, 'jadat), 'ojte (odite), g'leaš || gleš (: gledam), dajš || 'dadiš, ze || zede, во десетичните броеви, на пр. d'vajset, и во други одделни случаи, сп. bogo'rojca (bogorodica), 'voata (vodata), kaj (kade).

3.47. Консонантот /t/ се губи редовно во групите -st, -št на крајот: lis, mos, veš, doš, во консонантската група -stj-: 'lisje.

*3.5. Метатеза*

Со извршена метатеза забележани се зборoформите: ał'tica, v'java, v'jane.

БОЖИДАР ВИДОЕСКИ

# РАДОВИШ (ОЛА 103)

## 1. ИНВЕНТАР

### *1.1. Вокализам*

i ə u
e a o

1.12. Функција на силабема врши и /r̥/ (2.15).

### *1.2. Консонантизам*

1.21. Сонанти

m
ɫ
l r n
j

1.22. Опструенти

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | v |
| t | d | | |
| c | ʒ | s | z |
| č | ǯ | š | ž |
| ḱ | ǵ | | |
| k | g | x | |

### *1.3. Прозодија*

1.31. Сите силабеми можат да бидат акцентирани. Неакцентираните вокали се изговараат нешто пократко од акцентираните.

1.32. Акцентот е слободен и морфолошки стабилизиран во парадигмата.

1.33. Како дистинктивен признак акцентот се користи кај глаголите во аористот и презентот, сп. vi'ka (3. л .сг. аор.) : 'vika (3. л. сг. през.), и аор. и имперф. : vi'kax (1. л. сг. аор.) : 'vikax (1. л. сг. имперф.), vi'kaa (3. л. пл. аор.) : 'vikaa (3. л. пл. имперф.). Сп. уште: 'dr̥ven (адј. од дрво): dr̥'ven (н - парт. = тепан со дрво), 'videło (суб.): vi'dełо (л - парт. с. р.).

1.34. Должините добиени со компензација по загубата на /x/ пред консонант не се фонолошки релевантни (2.131).

## 2. ДИСТРИБУЦИЈА

### *2.1. Вокализам*

2.11. Вокалите /i e a o u/ можат да стојат на почетокот, во средината и на крајот на зборoформите.
Вокалот /ə/ не може да се јави на крајот, а многу е редок и на почетокот, сп. ќe 'əcne (← x̩cne).

2.12. Вокалите /i e a o u/ во принцип можат да стојат во група секој со сите, сп. /ei/ d'rei, /ai/ 'kaiš, /oi/ 'moi, /ui/ 'bui; /ie/ 'pie, 'čie, /ae/ 'zaec, z'nae, /oe/ 'moe, s'toe, /ue/ ќe 'čue; /ia/ z'mia, ž'niat, /ea/ 'seam, st'rea, 'bea, /oa/ 'moa, 'soa, b'roat, /ua/ 'bua, 'mua; /io/ 'niskio, /eo/ g'reove, /ao/ s'nao, /uo/ 'suo. Во материјалот нема примери со вокални секвенци со /u/, како втор член.

2.13. Обични се во овој говор и групи од по два исти вокали, сп. /ii/ z'mii, z'miička, 'čii, /ee/ z'ree, ќe za'pee, 'neen, /aa/ 'jaa, s'naa, 'taa, ze'maa, /oo/ slepo'očnica, /uu/ 'juurt (јогурт).

2.131. Има тенденција да се разложат во групи од два вокала и оние вокали што се удолжиле во резултат на компензација по губењето на /x/ пред консонант, сп. 'beeme (← be:me ← bexme), maa'na (← ma:na ← maxna), tii'na (tixna), duu'na (duxna).

2.14. Вокалот /i̯/ во позиција зад друг вокал по правило се пази неизменет со исклучок во неколку случаи каде што може да се чуе и како [i̯], сп. 'moi̯te, t'voi̯te, s'voi̯te.

2.15. Силабемата /r̥/ се јавува во секвенците r̥C-, Cr̥C, сп. 'r̥ga, cr̥n. Во соседство со вокал може да се сретне само на морфемската граница со префикс: 'zar̥ga, и во случаи каде што се загубило /x/ како во 'vr̥o, 'vr̥ove.

### *2.2. Консонантизам*

2.21. Сонантите и безвучните консонанти можат да стојат во сите позиции на зборoформите — на почетокот, во средината и на крајот.

2.22. Звучните опструенти не можат да стојат на крајот и пред безвучен опструент, а безвучните не можат да стојат пред звучните.

2.221. Едначењето по звучност се врши и на составот меѓу префикс и коренска морфема, како и меѓу одделни зборoформи во една акцентска единица, сп. z'bere-se, rasto'vare, pot'k'ine, pot-'pat, pod-b'rego.

2.23. Консонантски групи

2.231. Консонантски групи од два исти консонанти се ретки. Констатирани се -nn-, -tt-, -jj-, сп. posin'nik (posinenik), v'ratta (vratata), 'naj'jak.

2.232. Почетна група со два сонанта е можна само кога е прв нејзин член /m/: m'leko, m'rava.

2.233. Сонантите, со исклучок на /r/, на почетокот на зборoформите не се јавуваат во група со опструент.

2.234. Од другите ограничувања во почетокот од дијалектен аспект треба да одбележиме дека плозивот /p/ не може да стои пред африкатите /c č/, сп. 'ceto, 'čeła, če'łarnik, če'nica, či'nička (pceto, pčela, pčenica). Во одделни случаи се одбегнуваат и групите vd-, vč-, mn-: do'vec, 'čera, 'nogo (vdovec, včera, mnogo).

2.235. Дентално-алвеоларните плозиви /t d/ не можат да стојат во група зад /š ž/ (št, žd → šč, žʒ), сп. š'čica, š'čurec, š'čipka, 'guščer, k'lešči, 'niščo, ščo || šo, proš'čava, 'dožʒo.

2.236. Согласката /s/ не се јавува во групата ps (→ pc): vap'cuva, tep'ci(j)a, s'tipca, сп. и 'ceta (← pceta ← pseta) (2.234).
Таа не може да стои и пред /č/ на морфемската граница во вакви случаи: 'lišče (lisče), 'nošče (: nos), ob'rašče, p'r̨šče (: pr̨st), како и во групата -tsk- (→ ck): b'racki, go'vecko (meso).

2.237. Се одбегнуваат и групите /bn/, /vn/ до колку не се јават некои фонетско--семантички пречки, сп. 'demne, 'simni go, 'damna, o'damna, 'ogłamnik, o'samne, 'ramno, — fnuk, f'nuci, — 'natre покрај u'natre, — p'lemja (← plemńa ← plevńa).

2.238. Од завршните консонантски групи не се можни -st, -št (-šč), сп. lis, mas, pos, šes, doš, priš.

2.239. Кај тричлените и повеќечлените консонантски групи не се можни оние што се составени од фрикативните /s š/ + t + прегpаден опструент, како во случаите: p'leška, 'posno, 'radosno, потоа во групите -stj-: 'lisja, и -stv-: b'rastvo || b'ractvo.

2.23.10. Во врска со консонантските групи што имаат значење за дијалектната диференцијација на македонскиот јазик треба да истакнеме дека во овој говор се пазат плозивите /t d/ пред африкатите /c č/ на морфемската граница во случаи како b'ratče, 'žitce.
Сп. и: g'łusci, 'masca, 'mesce; 'bikče; f'tornik, ftor; 'sestra, zdraf : s'reda, zreł.

## 2.24. Одделни консонанти

2.241. Сонантот /j/ не се јавува пред преден вокал на почетокот и во интервокална позиција, сп. 'eden, 'ežove, 'ezero, 'čie, 'pee, z'nae, 'moe, 'čue, z'mii, po'voi. Во другите случаи во интервокална позиција тој се јавува само кога врши морфолошка функција и кога диктираат фонетски потреби, сп. se'jač (: 'seam, 'seat). Во групата -ia- (-ija-) /j/ се јавува факултативно, но најчесто и тука отсуствува, сп. 'čia, 'k'ia, z'mia, ž'niat, но и: ku'ri(j)a, su'dija, pi'jan, pija'łək.

2.242. Фонемата /ł/ се реализира како [ł] пред заден вокал, пред консонант и на крајот, и како [l] пред преден вокал и пред /j/, сп. beł, 'beła, 'beło, 'bełčo : 'beli; zeł, 'zeła, 'zeło : 'zele.

2.243. Вибрантот /r/ редовно се јавува во соседство барем со еден вокал.

2.244. Согласката /v/ зад безвучен консонант се реализира како полузвучно [ṷ]: sṷoj, sṷat, tṷoj, s'mokṷa.

2.245. Фонемата /ʒ/ е ретка и најчесто се јавува во група со /v/, сп. ʒver, ʒ'viska, ʒ'vono, ʒ'vezda, поретко и во други групи (со n, r): b'ronʒa, 'janʒa, ʒr̥'cała.

2.246. Ретка е и фонемата /ž/; се јавува, главно, во туѓи лексеми и во морфемата -ži(j)a, сп. žam, o'žak, pen'žerka, łov'žija.

2.247. Веларното /k/ пред вокалот /i/ се реализира како [k']: 'k'ia, 'majk'i, ra'k'ija, se'k'ira, sm'rek'i.

2.248. Фонемата /x/ ограничена е, главно, на крајот на зборoформите, каде што е секогаш зад вокал, сп. Vłax, vrax, o'rax, prax, siro'max, sto'max, grex, mex, tix, nix, pix, bux, głux, ko'žux, pas'tux, sux, vr̥x, во 1. сг. аор.--имперф. bex, si'dex, pad'nax, и само во неколку одделни случаи и во друга позиција, сп. уште: xram, 'duxovden, głux'tar, tax'tava, Stra'xił (в. т. 3.48).

*2.3. Прозодија*

2.31. Акцентот може да стои на сите слогови со некои ограничувања на последниот отворен слог, сп. sła'vej, kr̥'mak, po'tok, pr̥'žok, ra'sat, vi'sok, e'den, ze'len, ro'gat, doj'dox, 'oreł, ja'sika, to'poła, jało'vica, se'dałko, ko'leno; 'imeła, 'jagoda, 'zagrada, 'ledina, 'makea, p'rikaska, 'sudija, 'užina, 'vilica, 'kašlica, 'matica, ko'vačnica, 'gorička, 'rekička, 'tegavec, 'ezero, 'ołovo, 'sirišče, 'jaganca; 'tegaveco, 'jabukata, 'ezeroto, 'Vančovica, 'veščerica, 'katerica, 'kukavica, k'rastavica, 'məskavica, 'padavica; 'katericata, k'rastavicata и др.

2.311. На последниот отворен слог акцентот се јавува, главно, во туѓи лексеми, сп. duše'me, ža'de, а од домашните зборoформи: во 2. и 3. л. сг. аор., сп. doj'de, vi'ka, re'če, во формите за ж. с. род кај некои заменски зборови, сп. ed'na, ed'no, tak'va, и некои прилози. Зборoформите: visoči'na, dłaboči'na || divoči'na можат да се сретнат и со пренесен акцент: viso'čina, dłabo'čina.

2.32. Друга особина на акцентот во овој говор е неговата парадигматичност, сп. čo'vek — čo'veko — čo'veci — čo'vecite, ze'len — ze'lena — ze'leno — ze'lenio || ze'lenjo — ze'lenata — ze'lenoto — ze'leni — ze'lenite, k'ravička — k'ravičkata, k'rastavica — k'rastavicata, кај глаголите: 'vikam — 'vikaš — 'vika — 'vikame — 'vikate — 'vikat (през.), или: 'vikax — 'vikaše — 'vikaame — 'vikaate — 'vikaa, итн.

2.321. Од претходново правило отстапува местото на акцентот во зборoформите: vo'łovi, po'povi, ro'govi : voł, pop, rog, и во императивот, каде што имаме подвижен акцент, сп. 'nosi : no'sejte, 'isperi : ispe'rejte, 'izedi : ize'dejte.

2.33. Парадигматичноста на акцентското место го ограничува префрлањето на акцентот и во акцетските целини. Сп. во акцентски целини со именка и предлог: na-'voda, za-'raka, во целости со глагол: 'on-me--vik'na, 'ti-si-ze'mał, ќe-za'lese (ќе зашуми).
Во негираните глаг. синтагми редовно се акцентира и партикулата ‚не', сп. 'ne-se-p'łašam od-'nego.

2.34. Двоен акцент имаат степенуваните придавки, сп. 'po'nov, 'povi'sok, 'najze'len, и во некои сложенки, на пр.: 'let'mara.

## 3. ИСТОРИСКИ ИЗВОД

### *3.1. Вокализам*

Вокалите /i e a o u/ потекнуваат од соодветните гласови во појдовниот систем. Освен тоа:

i ← y: 'riba, sin
← секунд. ъ во 'ogin

e ← ь: den, 'lesen, 'palec
← ę: 'eza, 'eder, eč'men, e'tŗva, 'zaec, 'peda, 'seme
← ě: m'leko, 'senka, ceł, 'cena
← a (со преглас) во: k'rešnik, po'lena

ə ← l̥: 'bəskovička, vək, 'vəna, 'gəta, 'dəga, 'žəto, 'žəčka, 'kəne, 'kəca, 'məze, 'məjna (молња), 'məska, 'səza, 'sənce
← ǫ во одделни случаи: ga'łəp, 'gənka, 'gəsto, gəs'tak, 'kədraf, ed'nəč
← место турското ı: aj'gər, bał'dəza, pija'łək, san'dək

a ← ǫ: 'vadica, 'vaglen, 'važe, va'tok, 'gaba, 'gaska, ga'zer, gase'nica, g'radi, 'daga, dap, dła'bok || dli'bok, 'zabi, 'kade, ka'dela, ka'pina, 'mažja, pat, p'račka, rap, 'raka, 'račka, sa (3. л. пл. од ‚сум'), 'sadove, 'sabota, 'sačka, 'sekade, skap, st'raga, sta'pało, trat, (u)'natre, 'obrač, 'pajak, 'peram, 'perat, 'bea
← секундарен ъ: 'badnik, 'łaže, ła'žica, ła'žička, 'magła, o'samne, caf, 'cafte, 'osam, 'sedam, sam, 'nesam, 'bistar, 'vetar, 'dobar, 'edar, 'itar, 'modar, 'mokar, 'mudar, 'ostar
← ę во секвенцата ję во: ja'zik
← ě во примерите: žła'bina, o'rax — o'rasi, 'calina, 'cade, ca'diłko покрај 'cede, ce'diłko

o ← ъ: 'bočva, doš, ru'čok, va'tok
← ǫ во: kłop, k'łopče, po'pok
← ъ секундарно пред /ł/: 'rekoł, 'sekoł

u ← ǫ во одделни случаи, сп. g'rubo, že'łudnik, 'kuќa, 'mudar, mu'ќok, pau'žina, po'nuda, 'pupka, prut — p'rudo, ru'čok, sut, su'dija
← l̥ зад лабијален консонант во примерите: 'bua, 'Bugarin, 'jabuka, jabu'kar, 'muče, mu'čat, pun, pux

← vь во предлогот 'u': u 'zimoto, и во примерите u'natre, u'dene
← o во неакцентиран слог во повеќе случаи, сп. dvu'ica, tru'ica, su'falka, ku'pito, ku'rito, ku'rija, uj'de || oj'de, 'doktur

ŗ ← ŗ примарно и секундарно

### *3.2. Консонантизам*

Консонантите /j r m n p b t d c s č š k g x/ потекнуваат од соодветните консонанти во појдовниот систем. Освен тоа:

j ← место епентетското Í: 'zemja
← ń со антиципација: 'bajna, 'dejna, kojn, 'sirejne, 'tŗjna
← i пред членската морфема за м. р. -o кај придавките: zd'rafjo, m'łatjo, s'tarjo, 'celjo (celio)
← e зад друг вокал во десетичните броеви, сп. d'vajse, de'vejse и во глаг. прилог: vi'kajќi, no'sejќi
← x во: 'k'ijni, 'nijno

ł ← l
← Í во одделни случаи: 'vazeł, krał, pri'jateł, u'čiteł, ka'deła, do-'iłka, uči'telka, 'misłam, šk'rapła

l ← Í: klun, kluč, 'češel
← lь: 'bolka, 'bilka, 'zelka

r ← ŕ: 'more

m ← b во секвенцата bn: 'simne
← v во секвенцата vn во одделни случаи: 'damna, o'damna, og-'łamnik, o'samne, 'ramno (2.237)

n ← ń: pen, tŗ'nak, или во група со /j/: 'bajna, kojn

f ← xv: 'falam, 'faќa
← v во: fnuk, f'nuci, f'leze, f'leva, f'tornik
← ономатопејско: 'fuče
← tuŕo: fes, 'furna
← x во 'oќof

v ← ϕ (со протеза) во: 'vujko, 'vujna, и пред континуантот на почетното ǫ, сп. 'vagarec, 'vaglen, 'vadica, 'vazeł, va'tok, 'vator
← хијатско во: do'vaǵa, na'vaǵa, za'vaǵa

c ← č во групите čŗ-, črĕ-, čvŗ-: cŗn, 'cŗven, crep, c'revo, c'reša, c'vŗsto
← s во групата ps: vap'cuva, s'tipca (2.236)
← -ts- во примери како: b'racki, 'govecko (2.236)

ʒ ← z во секвенцата zv: ʒver, ʒ'vono (2.245)

z ← ʒ

č ← t во групата št (→ šč): š'čurec, k'lešča, 'niščo, 'puščam, og'nišče, 'sirišče (2.235)

ǯ ← tуѓo: ǯam, boza'ǯija

š ← ś во p'leški
← s во групата -sč- на морфемската граница, сп. 'lišče, ob'rašče (2.236)

ž ← d̂ во секвенцата žǯ во: 'čužǯo, 'čužǯi

ќ ← ś: 'veќe, 'gaќi, 'leќa, ma'ќea, mu'ќok, noќ, 'noќe, 'noќvi, p'leќi, s've-ќa, s'veknik, s'reќa, ќe, 'ќerka, 'ќute, v'raќa, obe'ќava, p'łaќa, 'faќa, čis'toќa, no'sejќi
← tь̥j: b'raќa, 'goske (gostje), t'reќa (večer), c'veќe
← tуѓo: 'ќelaf, 'ќoše, 'ќumbe, beri'ќet, še'ќer

ǵ ← d̂: 'veǵi, 'meǵa, 'meǵu, 'ŗǵa, 'saǵi, tu'ǵina, tu'ǵinec, 'paǵa, 'raǵa, do'vaǵa, za'vaǵa, na'vaǵa
← dь̥j: 'łaǵa, g'rozǵe (← g'rozdje), по аналогија после и 'łozǵe покрај 'łoze
← tуѓo: ǵon, 'ǵubre.

3.21. Освен тоа звучните опструенти се добиени од соодветните безвучни, а безвучните од соодветните звучни во резултат на регресивна асимилација.

3.22. Безвучните опструенти од звучните се добиени и на крајот.

3.23. Во одделни случаи кај придавките безвучните консонанти се добиле и по аналогија, сп. s'łatok (: slatka), zd'rafjo (: zdraf), m'łatjo (: mlat), s'łapjo (: slap), 'tuќjo (: tuќ).

### *3.3. Прозодија*

Појдовниот прозодиски систем не претрпел поголеми фонолошки промени, но се извршени значителни морфолошки промени (2.3).

### *3.4. Губење на одделни гласови*

3.41. Неакцентираните вокали во повеќесложните зборoформи во одделни случаи можат да се загубат, сп. 'borna (borina), v'ratta (vratata), 'jarbica (jarebica), 'pazva (pazuva), posin'nik (posinenik), vr̥'teno (vreteno).

3.42. Неакцентираното почетно /o/ се испушта во: 'paška, 'pinci (opinci), vaj, 'vaa, 'voa (ovaj, . . .).

3.43. Последниот вокал често се испушта кај повеќе прилози, сп. tam, o'vam, poło'vin.

3.44. Сонантот /j/ се губи редовно во почетокот пред /e/ : 'ežo, 'ezero, 'eła, и во многу случаи во интервокална позиција, сп. 'taa, o'naa, 'čii, 'lee, 'pie, s'toe, 'čue, z'mia, 'čia, 'moi, po'voi, 'moa, 'koa, 'nikoa, b'roat (2.241).

3.45. Консонантот /v/ се губи во одделни случаи во почетните групи vd-, vč-: do'vec, 'čera, во групата sv во заменскиот облик 'site (2.234).

3.46. Плозивот /p/ се загубил во почетокот во групите pc-, pč-: 'ceto, 'čela, če'nica (2.234).

3.47. Согласката /t/ редовно се испушта на крајот во групите -st, -št: lis, mos, płas, čis, doš, priš, во членската морфема за м. р. -o: čo'veko, кај броевите од 11—19 и во десетиците: idi'naese, d'vajse, t'rijse, de'vejse, потоа во групата -tsk-: b'racki.

3.48. Согласката /x/ се загубила на почетокот и во интервокална позиција, сп. 'rana, ren, lep, 'aren, 'oro, gre'ota, g'reo, 'meo, 'meove, 'vr̥ove, 'suo, 'sua, s'naa, 'soa, st'rea, а во ред случаи и пред консонант: mee'lem, 'muuła (muxla), 'veene, ќe i'saane, одн. зад консонант: 'eła (elxa).

3.49. Во интервокална позиција во одделни случаи се губи и /d/, сп. во десетиците: d'vajse, t'rijse, 'pejse, de'vejse.

### *3.5. Метатеза*

Метатеза се извршила во заменскиот корен vь̥s-: sve, и во зборот 'zejle (zelje).

БОЖИДАР ВИДОЕСКИ

# **БЕРОВО** (ОЛА 104)

## 1. ИНВЕНТАР

### *1.1. Вокализам*

i ə u
e a o

1.11. Функција на силабема врши и /ŗ/.

### *1.2. Консонантизам*

1.21. Сонанти

| | | | |
|---|---|---|---|
| | | | m |
| | ł | | |
| | l | r | n |
| j | | | ń |

1.22. Опструенти

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | v |
| t | d | | |
| c | ʒ | s | z |
| č | ǯ | š | ž |
| ќ | ǵ | | |
| k | g | x | |

### *1.3. Прозодија*

1.31. Сите силабеми можат да бидат акцентирани.

1.32. Акцентот е слободен и подвижен, сп. že'na — že'nata — že'nite : 'ženi. Како дистинктивен признак акцентот се користи кај глаголите во презентот, имперфектот и аористот, и кај некои именски форми, сп. 'vika (3. л. сг. през.): vi'ka (3. л. сг. аор.), 'vikax (1. л. сг. имперф.): vi'kax (1. л. сг. аор.), dŗ'vare (членувана форма) : dŗva're (плурал).

## 2. ДИСТРИБУЦИЈА

### *2.1. Вокализам*

2.11. Сите вокали можат да стојат на почетокот, во средината и на крајот на зборoформите.

Од ова правило се исклучува вокалот /ə/, кој не може да се јави на апсолутниот крај, а многу е редок и на почетокот.

2.12. Вокалите /i e a o u/ можат да стојат во група секој со сите, освен на почетокот на зборoформите.

2.13. Два исти вокали во непосреден контакт по правило не се контрактираат.

2.131. Има тенденција да се разложуваат и оние вокали што се удолжиле во резултат на компензација по губењето на консонантот /x/ во позиција пред консонант, сп. buu'na (←bu:'na←bux'na), duu'na, maa'na (←maxna), tii'na (←tixna), mee'lem (←mexlem).

2.14. Вокалот /i/ во позиција зад друг вокал по правило се пази неизменет, освен во неколку случаи каде што се реализира како [i̯], сп. s'nai̯ (snai), moi̯, moi̯te (moi).

2.15. Силабемата /r̥/ по правило се јавува во консонантско соседство (r̥C, Cr̥C). Во соседство со вокал може да се јави само на морфемска граница во примери од типот za'r̥žža или 'vr̥o, 'vr̥ove (: vr̥x).

### *2.2. Консонантизам*

2.21. Сите сонанти можат да стојат во почетна, средишна и крајна позиција, со исклучок на /ń/.

2.22. Сите опструенти можат да стојат во почетна и средишна позиција.

2.23. Звучните опструенти не можат да стојат на апсолутниот крај.

2.24. Звучните опструенти не можат да стојат пред безвучните, а безвучните не можат да стојат пред звучните.

2.241. Претходново правило важи и за меѓузборовна позиција, сп. pred-v'rata : zat-'porta.

2.25. Од консонантските групи не се можни: jk (→ǩ), сп. 'maǩa, 'vuǩo (majka, vujko), lk (→lǩ) : 'bolǩa, p'relǩa (bolka), ps (→pc) : pci, p'ceta, p'cuva, s'tipca (3.2), pš (→ pč) : pčenica (3.2), št žd (→ šč žǯ), сп. š'čica, ščo, 'r̥šča (r̥žta → r̥šta), dož'ǯe (3.2), и крајните -st, -šč, сп. lis, kr̥s, priš, doš (3.43).

2.26. Консонантски групи од два исти консонанта во материјалот не се забележани.

2.27. Одделни консонанти

2.271. /j/ не се јавува пред предните вокали на почетокот. Обично не се јавува пред /e i/ и во вокални секвенци, сп. 'zaedno, z'nae, 'vee, k'rie, 'moe, 'čue, b'roiš, či'i, како и на крајот зад /i/ во императивот: spi, ši.

2.272. /ł/ не може да стои пред предните вокали и пред /j/.

2.273. /r/ не се јавува на почетокот пред консонант и во консонантска група.

2.274. /n/ пред консонантите /k g/ се реализира како [ŋ]: 'maŋgał, g'raŋka, 'teŋko.

2.275. /ń/ не се јавува на почетокот и на крајот на зборoформите. Се среќава, главно, во состав на морфемите -ńe, -ńa, сп. ja'deńe, 'tr̨ńe, 'kameńe, 'pr̨steńa.

2.276. /ʒ/ се јавува најчесто во група со /v r n/, сп. ʒvez'da, ʒ'viska, naʒ're, b'roŋʒa, поретко во друга позиција, сп. ʒi'dar, 'ʒevgar.

2.277. Консонантите /k g/ пред предните вокали се реализираат како [k' g'], сп. 'k'ita, k'i'ne, ra'k'ia, 'jabak'i, g'i'ne, 'og'in.

2.278. Консонантите /ḱ ǵ/ се ретки.

2.279. Фонемата /x/ не може да се јави на почетокот и многу е ретка во меѓувокална позиција, сп. 'suxo, g'roxot, no: ra'at, maa'ła, so'a.

2.2791. Пред сонантите /ł m n/ согласката /x/ се изговара како [γ], сп. buγ'na, piγ'na, 'eγła, 'Meγmet, покрај buu'na, pii'na.

### *2.3. Прозодија*

2.31. Кај зборовите со парадигма разликуваме два основни акцентски типа: а) парадигми со морфолошки утврден акцент: 'doł — 'doło — 'dołove — 'dołoveto, 'baba — 'babi — 'babata — 'babite, 'vikam — 'vikaš — 'vikame, i б) парадигми со подвижен акцент.

2.311. Ги наоѓаме следниве акцентски типови со подвижен акцент:

а) 'głas — g'łasove : gła'so — głaso'veto
v'łas : włas'ta

б) o'reł — o'reło : 'orli : or'lite
ko'nec — ko'neco : 'konci : kon'cite

в) of'čar — of'čare : ofča're — ofča'reto
ob'ras — ob'razo : obra'ze — obraz'jeto

г) b'rada — b'radi : bra'data — bra'dite
'meso — 'mesa : me'soto — me'sata

д) že'na — že'nata — že'nite : 'ženi

ѓ) reb'ro — reb'roto : 'rebra — 'rebrata

Кај придавките: m'łat — m'łada — m'łado : mła'die — mła'data
Кај глаголите: 'reča : re'češ — re'če — re'čem(e) — re'čete; 'dr̨ža : dr̨'žiš — dr̨'ži итн.

2.32. Примери за акцентски целости: а) со именка: 'po-głava, 'za-raka, но: po-za'bi, vres-'kameno; б) со глагол: re'kox-mu, doj'de-si, i'zeł-si-me, ne-'sam 'jał lep, ne-'si zna'ał za-to'va.

## 3. ИСТОРИСКИ ИЗВОД

### *3.1. Вокализам*

Вокалите /i e a o u/ потекнуваат од соодветните силабеми во појдовниот систем. Освен тоа:

i ← y: bik

e ← ѣ: den, 'palec
← ę: g'reda, 'meso, 'seme
← ě: m'leko — mle'koto
← а зад l, č во одделни лексеми: 'čelet, 'bṛšlen, 'češa, čer'šaf, če'k'ia
← секундарното ъ пред крајните r, m: 'bister, 'moder, 'oster, 'veter, 'sedem, 'osem
← о во членската морфема зад палатален и некогашен палатален консонант, сп. 'kone, k'rae, g'roše

ə ← ļ: vək, 'vəna, 'dəgo, dəži'na, mə'ze
← турското ı: pija'łək, san'dək, ka'dəŋka

a ← ǫ во сите позиции: 'kašča, 'gaba, 'gaska
← секундарно ъ во почетна позиција: ła'žica, mag'ła, caf'tok, 'savne
← ě зад c: cał, 'cadi, 'calina, 'capi
← ę во секвенцата ję во одделни лексеми, сп. ja'zik, 'zajak, 'jagula, но и: e'či, e'tṛva

u ← во одделни лексеми: sut, su'dia, 'gužva, ru'čok
← о во соседство со лабијален или веларен консонант во поголем број лексеми: 'vikum, 'ničkum (кај прилозите), 'jaguda, gu'lem, ku'ga, gu'vee, puz'der (внесени од говорите што ја познаваат редукцијата на неакцентираните вокали)

o ← ъ: doš, son, ru'čok
← секундарното ъ пред крајното ł: 'rekoł, 'pekoł

r ← ṛ примарно и секундарно.

### *3.2. Консонантизам*

Консонантите /j r m n p b v t d c s z č š ž k g x/ потекнуваат од соодветните консонанти во појдовниот систем. Освен тоа:

j ← x во одделни лексеми: 'nijno
← l — епентетско: 'zemja
← i зад вокал во ограничен број случаи: p'raị (прави), pri'voị, 'moị
← протетичко: 'jadica, 'jator, 'južina

ł ← Ĺ во одделни примери на крајот: 'vazoł, pri'jateł, ro'diteł, u'čiteł

r ← ŕ

n ← ń: kon, 'bana, pe'nuga

ń ← nь̯j: ja'deńe, 'kameńe

f ← xv: 'fali, 'fane
← v во секвенците со l, n во одделни случаи: f'netri, f'leze, f'nese
← x во одделни случаи: 'noftok, 'pafta, k'refko
← во заемки: fes, 'fira, ka'fe

v ← со протеза: 'vaglen, 'vazoł
← m во групата mn: 'guvno, tev'nica, o'savne, głav'na
← хијатско во одделни случаи: 'ruvo, 'pazva (← 'pazuva)

c ← č во групите čr̥, črě-: cr̥n, 'cr̥ven, cren, c'revo
← s во секвенцата ps: p'ceta, pcovi'sa (2.25)
← секвенцата ts: b'racki

ʒ ← z во група со v, r, n и во одделни случаи пред вокал, сп. ʒvez'da, naʒ're, b'ronʒa, 'ʒirka

z ← ʒ: 'noze, bła'ze

č ← ŕ во секвенцата šŕ: 'kašča, 'lešča
← t во секвенцата št: ščo, 'guščer, š'čica
← š во групата pš, сп. pčenica (2.25)

ǯ ← đ во секвенцата žđ: mež'ǯa, r̥ž'ǯa, 'nužǯa
← tuŕo: ǯam, sin'ǯir, 'manǯa
← ž во групата žg: ǯgan

š ← ť во секвенцата šŕ: p'lešči, sveš'ča

ž ← đ во секвенцата žđ: 'vežǯa, mež'ǯa, или само: mež'nik

ќ ← ť во одделни случаи: 'veќe, ќe, bo'žiќ, v'reќa
← tuŕo: ќef
← jk во 'maќa
← k зад l: su'kalќa (2.25)

ǵ ← tuŕo: 'ǵubre
← место đ во неколку примери: 'meǵu, p'reǵe
← dь̯j во случаите како 'ǵavoł, 'łaǵa

x ← s во групата sc на морфемска граница: p'raxci, 'nıaxca, 'mexce
← k во групата kt во одделни случаи: 'łaxti, 'noxti — 'nofti.

3.21. Освен тоа звучните опструенти настанале од соодветните безвучни, а безвучните од соодветните звучни опструенти во резултат на регресивна асимилација по звучност.

3.22. Безвучните опструенти на крајот на зборoформите исто така можеле да се добијат од звучните.

*3.3. Прозодија*

Појдовниот систем не претрпел потемелни фонолошки промени, но се извршени значителни морфолошки промени (в. 2.3).

*3.4. Губење на одделни гласови*

3.41. /j/ се губи редовно во почетокот пред /e/, многу често во интервокална позиција пред предните вокали, поретко и во соседство со други вокали, сп. 'ezero, e'len, t'rae, pi'e, ko'e, mo'i, či'i (2.271).

3.42. /v/ се губи редовно во суфиксот -vski: 'beroski, и во одделни случаи во групите vd-: do'vec, do'vica, vt-: 'tornik, понекогаш и во интервокална позиција, сп. p'raa, 'ostaa.

3.43. Консонантот /t/ се губи во членската форма за машки род, сп. 'lebo, bre'go, 'kone, во броевите од 11—19 и во десетиците, п. pede'se, šee'se, и во крајната група -st: mas, šes, 'rados.

3.44. Согласката /x/ се губи редовно на почетокот на збороформите, сп. lep, 'rana, an, 'oža, во интервокална позиција, сп. mu'a, st'rea, s'naa, во некои случаи и пред консонант, сп. mu'ła (muxla), 'tuła, duu'na.

ОЖИДАР ВИДОЕСКИ И КОСТА ПЕЕВ

# **ФУРКА** (ОЛА 105)

## 1. ИНВЕНТАР

### *1.1. Вокализам*

| | | |
|---|---|---|
| i | ə | u |
| e | a | o |

### *1.2. Консонантизам*

1.21. Сонанти

| | | | |
|---|---|---|---|
| | | | m |
| | ł | | |
| | l | r | n |
| j | | | |

1.22. Опструенти

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | v |
| t | d | | |
| c | ʒ | s | z |
| č | ǯ | š | ž |
| ḱ | ǵ | | |
| k | g | x | |

### *1.3. Прозодија*

1.31. Сите силабеми можат да бидат акцентирани. Неакцентираните вокали се изговараат пократко од акцентираните и подлежат на редукција.

1.32. Акцентот е слободен и морфолошки стабилизиран во парадигмата (парадигматски). Како дистинктивен признак се користи кај глаголите во презентот и аористот, сп. 'vərte (3. л. сг. през.): vər'te (3. л. сг. аор.), како и во аористот и имперфектот, сп. tər'čax (1. л. сг. аор.): 'tərčax (1. л. сг. имперф.).

1.33. Должините добиени со контракција и со компензација не се фонолошки релевантни (в. 2.12).

## 2. ДИСТРИБУЦИЈА

### *2.1. Вокализам*

2.11. Вокалите /i e a o u/ во принцип можат да стојат во сите позиции на зборо-формите — во почетокот, во средината и на крајот, пред и зад сите консонанти.

Вокалот /ə/ не може да стои на почетокот и на крајот.

2.12. Два исти вокали во непосреден контакт, ако не се на морфемската граница меѓу префикс и коренска морфема или меѓу две лексички морфеми, често се контрактираат во еден фонетски долг вокал, сп. 'mi:š (miiš ← mieš), u'da: (udaa ← odaja), 'ru:nto (← ruunto ← runuto ← runoto).

2.13. Вокалот /i/ зад друг вокал во неакцентиран слог, ако не е на крајот на зборо-формите во морфемска функција и на морфемската граница меѓу префикс и лексичка морфема, се реализира како [i̯], при што се образуваат дифтонги, сп. g'rei̯š (greiš), t'kai̯še (tkaiše ← tkaeše), duš'mai̯nto (← dušmanito ← dušmaneto), s'toi̯te (stoite), pu'ło i̯ste (← puloizte ← pulozite), d'rui̯ste (druizte ← druzite), u'bui̯me (ubuime ← obuime). Сп. уште: 'mui̯te, s'nai̯te, но: 'mui, s'nai (на крајот во функција на наставка).

2.131. Понекогаш /i/ → [i̯] и во позиција зад /i/, сп. 'vii̯ (vidi), ž'nii̯š, ќir'mii̯te (← ќirmiite ← ќirimidite ← ќeramidite).

2.14. Вокалот /ə/ во секвенцата /ər/ на почетокот секогаш стои зад /r/, сп. rəš, 'rənk'i, rə'ǵesən (rǵosan), додека во средината /ə/ по правило се наоѓа пред /r/, до колку не се јават некои фонетски пречки, сп. 'sərce, tərnu'res, gərk'lan, дури и: 'gərdi (grədi), s'tərga (strəga), 'tərba (trəba), bər'čet (← bračet ,bratučed), vər'teno (← vreteno), pər'toka (← protoka), prə'žive (← prežive), но: 'obrəč, grə'jał (grejal).

2.15. Вокалите /e a o/ во неакцентиран слог, со исклучок на крајот каде што се јавуваат во морфолошка функција, се реализираат како [ẹ ʌ ọ] или пак нивната опозиција се неутрализира спрема /i ə u/ во корист на последниве. Степенот на редукцијата особено е силен во слоговите непосредно до акцентираниот слог, сп. mlẹ'kar, plẹš'kat, g'ẹr'dan, 'zaẹčko, nʌ'oǵe, s'tojʌm, uzdrʌ'vee, 'nivʌta, но и: di'beło, diti'lina, ni'vesta, ni'dela, pi'teł, pi'tok, 'mẹsic, 'devit, pə'zar, šə'ren, ku'leno, u'da: (odaja), u'deki, bu'žiќ, 'jaguda, 'łakut, 'mozuk, 'pomuš.

### *2.2. Консонантизам*

2.21. Сонантите и безвучните опструенти можат да стојат во почетна, во средишна позиција и на крајот. Звучните опструенти не можат да стојат на крајот.

2.22. Нема секвенци од безвучен и звучен, одн. од звучен и безвучен опструент, со некои ограничувања на фонемата /v/. (v. 2.233)

2.23. Консонантски групи

2.231. Групите sr, zr, žr редовно се пополнуваат со соодветен дентален плозив, сп. st'rebro, strʌ'mota, zdrak, žd'rebe.

2.232. Фрикативните /s š/ не можат да стојат пред африкатите /c č/ на морфемската граница во вакви случаи: 'moxče (← mosče), 'mexce (mesce), ub'raxče (:obras), 'mixče (: miš).

2.233. Опструентот /v/ во секвенците /sv, šv/ преминува во /f/, сп. sfat, sfoj, s'fatəfci, š'fajser, š'fərka.

2.24. Согласката /p/ не може да стои на почетокот пред /č/, сп. 'čeła, če'łarnik, či'nica.

2.25. Необична е за овој говор и секвенцата /ps/ (→ pc), сп. p'cale, s'tipca, tip'cia.

2.26. Од завршните консонантски групи не се можни -st и -št, сп. gəs (gust), pərs, 'radus, priš, veš.

2.27. Консонантски групи од два исти консонанти можни се на морфемската граница и во такви случаи нивната артикулација се слева во еден долг глас, сп. 'naj:ako, 'det:o (detto ← deteto), 'vot:a (vodata), 'pet:i, u'd:amna, 'len:o seme (leneno).

2.28. Одделни консонанти

2.281. Сонантот /j/ не може да стои пред преден вокал на почетокот и во интервокална позиција.

2.282. Латералот /ł/ не може да стои пред преден вокал и пред /j/.

2.283. /r/ секогаш стои во група со вокал.

2.284. Консонантот /ʒ/ се јавува во група со /v/ и зад сонантите /n r/, многу ретко во друга позиција, ср. ʒver, ʒ'viska, 'naʒre, 'munʒa, на почетокот пред вокал: ʒə'gar, ʒəv'gar, 'ʒəmba.

2.285. Веларите /k g/ пред /i/ се реализираат како [k' g'], сп. 'vak'i, mu'tik'i, p'lešk'i, pəs'tirk'i, 'og'in, 'tog'i (togaš).

2.286. Гласот /x/ се јавува по правило пред консонант и на крајот на зборо-формите, многу ретко во меѓувокална позиција, никогаш не на почетокот, сп. mox -'moxta, ugłux'nee, ub'raxče, 'uxce, 'zadix, strax, sux, grex, но: g'reəve, 'sua, 'suo, 'meut, 'mua, st'rea.

*2.3. Прозодија*

2.31. Акцентот може да стои на сите слогови со некои ограничувања на последниот отворен слог, сп. bu'žiќ, pi'sok, ni'vesta, si'dełko, 'tatkufci, 'bivulica.

2.311. На последниот отворен слог во домашни зборови акцентот се јавува само во 2. и 3.л. сг. на аористот, сп. duj'de, ka'ža, во заменските облици: kək'va, tək'va, ẹd'na, и во неколку одделни лексеми, сп. vuj'na, dəł-buči'na, słubu'da.

2.32. Друга важна карактеристика на акцентот е неговата парадигматичност, сп. 'žena — 'ženʌta || 'ženta, 'nosum — 'nosiš — 'nose, nu'six — nu'si — nu'sime итн.

## 3. ИСТОРИСКИ ИЗВОД

### *3.1. Вокализам*

Вокалите /i e ə o u/ потекнуваат од соодветните вокали во појдовниот систем. Освен тоа:

i ← y: bił, sin
← e со редукција, сп. ni'dela, pi'tok (в. 2.15)

e ← ь: den, 'leko
← ę: 'peda, 'čedo
← ě: 'vera, ʒ'vezda, v'reme

ə ← ǫ во кореновите слогови, сп. 'gəba, 'gəska, 'rəka
← ъ секундарен: 'bədnik, 'məska, 'məgła, 'cəfte
← r̥ во секвенците ər — rə, сп. rəš, 'rəǵa, 'sərce, 'pərsti (в. 2.14)
← l̥ во секвенците əł — łə, сп. 'vəlna, s'łənce
← турското ı: 'kəšła, 'kəna
← a со редукција, сп. zəj'čica, mə'lečko (в. 2.15)
← e неакцентирано (со редукција) во соседство со сонант, сп. və'javica, zəj'tin, məj'lem, 'guštər, 'devər, 'gəzər, s'tožər, krə'vet, pər'žive (← prežive), 'kisəło, 'orəł, 'pepəł, 'petəł, u'čitəł, uglə'dało, 'pałəc, 'moləc, 'arən, g'nəsən, 'žedən, 'ženən, 'kamən, 'kanən, mətə'nica, vudə'nica, k'linəc, 'mɐməc, grəž'danəc, 'mačənce, g'rebənci, и со согласката /v/: guvə'dar, ʒəv'gar, 'tegəvəc
← o во неакцентиран слог исто така во соседство со сонант и со /v/, сп. 'vujkəfci (vujkovci), 'zetəfci, 'tatkəfci, rə'gove (rogove), 'lebəve, 'kočəve, k'rapəve, 'negəf, rə'mole doš (romole), 'sedłəto, 'ostrəf, 'pinək (o-pinok), sirə'max, 'dedə-mu, 'tatkə-mu

a ← ǫ во суфиксни и флексивни морфеми, сп. pʌd'nał, 'vikʌt (←'vikat)
← ě во групата cě, сп. 'cava, 'capəve, cap, 'calina

o ← ъ: doš, 'vonka, pi'sok

u ← неакцентирано /o/ со редукција, сп. u'rex, ku'leno, 'jaguda, bu'žik (v. 2.15)

*3.2. Консонантизам*

Консонантите /j r m n p b v t d c s z č š ž k g x/ потекнуваат од соодветните фонеми во појдовниот систем. Освен тоа:

j ← ń во група со /n/, сп. kojn, 'bajna, 'pejna
← i зад вокал, сп. g'leịše (gledište), 'viịte (vidite), 'jaịš (jadiš), 'iịš (idiš), s'naịčka (snaička) (v. 2.13), и пред вокал во членската морфема за м. р. кај придавките, сп. g'łuxjo, 'nemjo (gluxio, nemio), но:'čuždio (поради фонетски пречки)

ł ← l
← l̨ во група со /ə/, сп. vəłk, 'vəłna, s'łənce
← ĺ во одделни случаи, сп. pri'jatəł, ru'ditəł

l ← ĺ: kluč, lut, ni'dela

r ← ŕ
← r̨ во група со /ə/, сп. 'gərło, 'rəǵa

m ← v во секвенцата vn, сп. 'ramno, u'səmne

n ← ń во група со /j/, сп. kojn, 'bajna (в. кај j)

f ← xv: 'fale, 'faḱe
← v во случаи како fnuk, f'nuka, f'leze, и во секвенците sv, šv: sfat, š'fərka (в. 2.233)
← туѓо: 'fuska, 'furka
← ономатопејско: 'fuče

v ← 0̨ (со протеза) пред континуантот на почетното o̧, сп. 'vətuk, 'vəže, 'vədica, 'vəgərəc, и во случаите како 'vujko, vuj'čina

t ← ť во секвенцата št во одделни случаи, сп. 'gašti
← секундарно во групата sr, сп. st'reda, strʌ'mota (в. 2.231)

d ← ď во секвенцата žd во одделни случаи, сп. 'nužda
← секундарно во групите zr, žr, сп. zdrak, žd'rebe (в. 2.231)

c ← č во групите čr̨-, čvr̨-, črě-, сп. 'cərən, 'cərpe, c'vərsto, c'revo, c'reša
← s во групите ps, сп. s'tipca, p'cale (в. 2.25), sk зад консонант: 'žencki, и tsk во случаи како g'racki, 'sopocki

ʒ ← z во групите zv, zr, nz, во одделни случаи и во други позиции, сп. ʒ'viska, ʒver, 'naʒre, 'munʒa, или ʒʌ'gar, 'ʒadən (в. 2.284)

z ← ʒ

ǯ ← туѓо: ǯam, mə'ǯun
← ž во групата žv: ǯ'vake, и во други одделни случаи, сп. ǯi'lezo, ǯi'let

š ← ť во секвенцата št во одделни случаи, сп. 'gašti

ž ← d̂ во секвенцата žd во одделни случаи, сп. 'nužda

ǩ ← ť: ǩe, 'ǩerka, p'łaǩa, 'faǩe, s'faǩa
← tь̨j во b'raǩa покрај b'ratǩa и b'ratja
← tyŕo: bu'baǩ, ǩar, ǩef
← k на крајот во одделни случаи, сп. i'ziǩ
← kj во членската форма за м. р. кај придавките од типот 'jaǩut (← jakjut ← jakiot), 'niskut, vi'sokut

ǵ ← d̂: 'meǵa, 'meǵu || 'miǵu
← dь̨j во 'luǵe
← tyŕo: ǵol, ǵon, ǵe̯r'dan

x ← s, š пред африкатите /c č/ во случаи како: 'mexce, 'moxče, 'mixče (v. 2.232).

3.21. Освен тоа звучните опструенти се добиле од соодветните безвучни во резултат на регресивна асимилација, а безвучните опструенти од звучните во резултат на регресивна асимилација и на крајот (в. 2.21—22).

### *3.3. Прозодија*

3.31. Појдовниот прозодиски систем не претрпел поголеми фонолошки промени, но се извршиле значителни морфолошки промени (в. 2.3).

3.32. Нови фонетски должини настанале со контракција на секвенци од исти вокали (в. 2.12) и со компензација.

### *3.4. Губење на одделни гласови*

3.41. Неакцентираните вокали во повеќесложните зборформи често се губат пред членската морфема, сп. 'zorta (zorata), 'ło:sto (lozeto), 'zimta (zimata), 'ust:a (ustata), 'det:o (deteto), и во други случаи, сп. bi'volca (bivolica), 'jarbica, 'kijvica, 'kolde (kolede), 'maturca, pun'dełnik, sur-'vatka, 'vikše, ud'nesme и др.

3.42. Вокалите понекогаш се губат во проклитичките зборови кога следната зборформа почнува со вокал, сп. ǩ-'odum (ǩe-), k-'ode, g-u'tepa (go-).

3.43. Вокалот /o/ се губи во неакцентиран слог на почетокот во лексемите: 'voa, 'paška, 'pinci.

3.44. Сонантот /j/ се губи редовно на почетокот пред /e/, и многу често во интервокална позиција, сп. 'čuam (: ču'jał), s'toam, s'toat (: stu'jał), pu-'voe (: pu'voj), u'daa.

3.45. Консонантот /x/ се губи редовно на почетокот и во интервокална позиција, сп. lep, 'rana, ren, 'itər, s'naa, st'rea, st'raut, 'meut, 'uo, 'sua, 'suo, а во одделни случаи и пред консонант, сп. 'tuła, mij'lem, 'muła, 'bəła, во 2. и 3. л. пл. аорист: nu'sime, nu'site.

3.46. Во интервокална позиција се губат и други консонанти, а особено се бројни примерите со загубено /d/, сп. k'łanče (kladenče), m'łaịčka (mladička), во глаголите како: viị (vidi), 'viịte (vidite), g'leịše (gledaše), 'doịš (dojdiš), 'jaịš (jadiš), 'jaịme (jadime), 'iịš (idiš), 'oịš (odiš), 'roịš (rodiš), во броевите како d'vajse, 'peəse (pedese).

Сп. и: iz'leịš (izleziš), 'moịš (možiš), 'koịčka (kozečka).

3.47. Консонантот /t/ редовно се губи во крајните групи -st, -št: lis, 'radus, veš (в. 2.26) и на крајот во броевите од 11—19 и во десетиците, сп. tri'najse, t'riịse, 'peəse.

3.48. Согласката /p/ се испушта на почетокот во групата pč-: 'čeła, či'nička (в. 2.24).

### *3.5. Метатеза*

Метатеза е извршена:
во заменскиот корен vъs-: s(v)e, s(v)ički,
во секвенците r+вокал, сп. kur'mit (krumit←kromit), bər'čet (bračet←
← bratučed), vər'teno (vreteno), pər'toka (protoka), pər'žive (prežive), 'gərdi (grədi), s'tərga (strəga), 'tərba (trəba),
во бројни случаи пред членските морфеми кај именките и придавките, сп. 'koịste (koizte ← kozite), 'łoịsto (loizto ← lozito ← lozeto).

БОЖИДАР ВИДОЕСКИ

# **БОБОШЧИЦА** (BOBOSHTICA; ОЛА 106)

## 1. ИНВЕНТАР

### *1.1. Вокализам*

| | | |
|---|---|---|
| i | ɯ | u |
| e | ə | o |
| ą | a | |

### *1.2. Консонантизам*

1.21. Сонанти

| | | | |
|---|---|---|---|
| | | | m |
| | ł | | |
| | l | r | n |
| j | | | |

1.22. Опструенти

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | v |
| t | d | ϑ | ð |
| c | ʒ | s | z |
| č | ǯ | š | ž |
| k’ | g’ | | |
| k | g | x | |

### *1.3. Прозодија*

1.31. Нема прозодиски дистинктивни признаци.

1.32. Акцентот е фиксиран на пенултима, сп. 'raka — ra'kata, ljąp — l'jąbo — le'bovi — lebo'vite (в. 2.3).

## 2. ДИСТРИБУЦИЈА

### *2.1. Вокализам*

2.11. Вокалите /i e a o u/ можат да стојат на почетокот, во средината и на крајот на зборoформите, пред и зад поодделни консонанти. Освен тоа тие можат да стојат во група секој со сите.

2.12. Ако се најдат во непосреден контакт два исти вокали, тие по правило се контрактираат, со исклучок на составот меѓу префикс и коренска морфема, сп. k'ɬam (← klaam ← klavam), da t-us'tam (← ostaam ← ostavam), viš (← viiš ← vidiš), ara'mite (← aramiite), tep'sička (tepsiička), ša'mička (← šamiička), z'mička (← zmiička).

2.13. Во вокални групи со /u/ како прв член хијатот се отклонува со вметнување на /v/, сп. 'muva, pa'zuva, 'suvar, 'suvo, 'uvo, а во соседство со /i/ и со /e/ често се јавува /j/, сп. 'lijot, st'reja, pa'naje, no'sije, 'pije, re'koje, pi'jąje, nos'jąje.

2.14. Вокалот /i/ во позиција зад друг вокал, ако не е на морфемската граница меѓу префикс и коренска морфема, се реализира како [i̯], сп. grjąi̯ (← grjąi ← grjądi), sjąi̯ (sjądi), oi̯ (odi), kɬai̯ (kladi), 'ne-i̯me (ne ime).

2.15. Вокалот /i/ пред /o/ во членската морфема за машки род се реализира исто така како [i̯] = /j/, сп. tat'kovjo, sa'katjo, e'denjo, b'jąljo, 'čarnjo, 'gorkjo, k'rekjo.

2.16. Вокалот /ą/ се реализира само под акцент, не се јавува на апсолутниот почеток и на крајот на зборoформите, и секогаш се јавува во секвенсата /ją/, сп. jąs, 'jąjce, na-'jąve, ljąt, l'jąto, r'jąka, fčjąs, v'jąra, sel'jąnin, ž'jąba, ž'jąlba, ž'jąntar (žetvar), kɬa'jąnec (kladenec), но: le'toto, re'kata, ve'rata, že'bata, jej'ceto, и редовно така во неакцентиран слог.

2.17. Фонемата /u̇/ се јавува како маргинална во туѓи, главно турски и албански лексеми, сп. 'du̇lber, du'šeme, 'ku̇mur, 'mu̇ftar (т. muxtar и müfti), mu̇'rafet (т. marifet, алб. myrafet), ku̇rk (т. kürk), и само во неколку словенски збора, сп. ju̇, klu̇č.

2.18. И фонемата /ə/ се среќава само во заемки од турскиот јазик, сп. 'kəsmet (т. kısmet), fət (т. fırt), kaɬa'baɬək.

2.19. Вокалите /a ą e/ пред назален сонант често се реализираат како [ą̇ ą̇ ę̇], сп. dąmp, 'gąmba, g'rą̇ndi, drąnk, zją̇nc, pją̇nk, čęmb'rica, jęnd'roto, ta'pą̇nʒa, 'šą̇ndan, ko'pą̇nka, fąmb'rika, F'rą̇ncko, но и: f'ranck'e, gr'jąnda, v'jąnec, r'jąnt, len'dina.

### *2.2. Консонантизам*

2.21. Сонантите и безвучните опструенти можат да стојат во сите позиции на зборoформите — на почетокот, во средината и на крајот. Звучните опструенти не можат да стојат на крајот на зборот.

2.22. Нема секвенци од звучен и безвучен опструент.

2.23. Не се забележани секвенци од два еднакви консонанти.

2.24. Консонантски групи

2.241. Секвенци од два сонанти се можни на почетокот само со /m/ како прв член, сп. młat, m'nogu, m̨'ramor, и со /j/ како втор член: m'jąso, njąm, ljąp, r'jąka.

2.242. На почетокот на зборoформите од сонантите во група со опструент може да се јави само /m/, сп. mb'łado d'jąte, m̨b'ramor, mb'ravja, покрај m'ramor, m'ravje.

2.243. Сонантот /j/ во група со /n/ има тенденција да се задржи зад назалот, сп. 'ban'ja, 'den'ja, ka'men'ja, je'den'je, дури и 'vun'ja (← vujna), или pob'jąn'ja (← pobjąjna ← pobjąxna), s'man'ja (← smajna ← smaxna), v'jąn'ja (← vjąjna ← vjąxna).

2.244. Во групите со плозив како прв член се јавуваат следниве ограничувања:
На почетокот не може да стои групата pš (→ pč): pče'nica, а е ретка и групата ps (→ pc): p'cofni, pco'visa, но p'saltir.
Плозивите /t d/ не можат да стојат во група со /n/: 'seni (setni), 'eno (edno), 'pana (padna), s'jąna (sedna), 'novi (dnovi 'денови').
Групата pv не може да се јави ниту во една позиција на зборот, сп. 'kufa (kupva), ra'sifa (rasipva), rajc'jąfa (← rajcjąpva ← razcjąpva).

2.245. Не се можни исто така и групите št, žd (→ šč, žǯ), сп. ščo, š'čica, og-'nišče, 'gorešč, 'dožǯo (: došč), 'čužǯi (3.2).

2.246. Од групите со фрикативен опструент не се можни: sl, zl (→ šl, žl): šljąp, šljąt, šl'jązi, šl'jąči, š'liva, š'litni, 'mišli, maš'lina, žlją, ižl'jąza, sk во суфиксот -sk(i): 'selck'i, 'carck'i (selski, carski) и редовно кај придавките што им завршува основата на -n-, сп. ž'jąnck'i, is'tinck'i, f'ranck'i, sv (→ sf): s'feto 'sarce, s'fetec, s'fičk'i, но svjąt, sv'jąšča.

2.247. Звучните фрикативни дентали и алвеолари /z ž/ покажуваат ограничавање во група со некои сонанти, и тоа: /ž/ не може да се јави во група зад /ł r/, сп. ał'ǯica (lažica), 'dałǯi, 'darǯi (drži), а /z/ во група со /ł r n/, сп. 'małǯi, 'sałǯi, 'varǯi, 'ǯerǯel. Освен тоа /z/ не може да се јави и во групата zv: ǯv'jązda, ǯ'vonec.

2.248. Во многу случаи се избегнуваат и групите -sc-, -sč- на границата меѓу коренската морфема и суфиксите -ce, -ci, -če, и префиксите што завршуваат на /z/ со коренска морфема којашто почнува со африкат /c č/, сп. g'łujci (: glušec), g'łujče, koj'čica (: koska), tej'čina, p'rajci (: prase), rajc'jąpi (← razcjąpi), rajc'jąfi. Меѓутоа, не се непознати и случаи во кои споменативе групи се задржани, сп. 'fesče, k'vasče, k'łasče, 'nosče (: nos), po'jąsče и po'jąšče.

2.249. Од друга страна, пак, овде се задржале некои консонантски групи коишто во ред други македонски говори се измениле и не се можни,

како што се, на пример, групите составени од дентален плозив (t, d)+африкат (c, č), сп. 'žitce, 'žitče, 'ritče, дури и во групата stč: br-'jąstče, 'listče, 'mostče. Сп. и: 'jąstje (јадење).

2.24. 10. Редовно овде се пополнуваат со плозив групите sr, zr, žr, сп. stram, str'jąda, str'jąbro, strjąt, ždr'jąbe.

2.24.11. Овде се јавуваат и ред консонантски групи во финална позиција кои во повеќето македонски дијалекти денеска се необични. Сп.:

-st: brjąst, list, glist, žałst, grost,

-šč: 'gorešč, došč, nošč, prišč, čušč,

-sk: vosk, disk, mosk (: moz'govi), musk, nisk, stisk,

-šk: mušk, tjąšk, ḱošk,

-sp: gosp (господ),

-pc: stipc (стипса),

-nk: pjąnk (пајак), trunk (: trungo 'стебло'), frank,

-mp: damp, zamp (: zambi), plump.

2.25. Одделни консонанти

2.251. Сонантот /j/ во почетокот на зборoформите пред /e/ не се јавува, сп. 'esen, 'esti, eš — e'žovi, e'zero. Во интервокална позиција се среќава во групата -ia-, сп. z'mija, ra'k'ija, ša'mija, и пред /e/: vije'nica, pi'jen'je, 'pije, 'mijem, t'rije, 'nije, k'roje, 'moje, 'koje.

2.252. Фонемата /ł/ не може да стои пред преден вокал и пред /j/, сп. bjął, b'jała, b'jąło, b'jąłko : b'jąli, koł : 'kolje.

2.253. Назалот /n/ пред /j/ се реализира како [n'], сп. je'den'je, u'men'je, ka-'men'ja, pła'men'ja, 'tarn'ja, 'den'ja, 'višn'ja, 'ban'ja, пак и 'vun'ja (←vujna), но: si'rejne, ku'pejne.

2.254. Опструентите /t d/ пред /j/ се реализираат како [t' d'] сп. t''jąmen, b'rat'ja, s'vat'ja, 'jast'je, d''jądo, d''jąte, покрај b'rak'ja, s'vak'ja.

2.255. Фонемите (ϑ ð/ се многу ретки. Се јавуваат, главно, во албански и грчки заемки, поретко и во некој словенски збор, сп. li'vaða, t'varðo m'jąso, vaðjąše, 'marða.

2.256. Фонемите /k' g'/ исто така се многу ретки. И тие се јавуваат, главно, во туѓи зборoформи, сп. k'ar (t. kâr), 'k'eder (t. keder), k'ef (т. keyif), 'k'era (алб. qerre), 'k'ilim (т. kilim), kek' (алб. keq); g'oks (т. qöğüs, алб. qjoks), g'ol (т. göl), g'um (т. gügüm, güüm), g'al (алб. gjallë), me'rug'ja (гр. μερωδια). Само во неколку случаи /k'/ се среќава во словенски зборови, сп. 'vek'e, po'vek'e, b'rak'ja, s'vak'ja, t'rek'ja, trek''jata, t'rek'i (в. 2.254).

2.257. Фонемите /k g/ не можат да се јават пред вокалите /i e/ и во таа позиција нивниот изговор се неутрализира со изговорот на /k' g'/, сп. k'ise'lina, 'k'iska, 'k'isni, bi'tolck'i, s'k'eła, s'k'epar, š'čerk'e, vi'sok'e; 'g'imni, iz-'g'imni.

2.258. Фонемата /x/ е ретка. Се јавува, главно, во туѓи зборови на почетокот, поретко во друга позиција на зборот, сп. 'xair, 'xałał, 'xoʒa, ax'čija, ix'tibar, spa'xija, s'tomax, и само во два словенски примера е забележана: xrjąn, dux.

*2.3. Прозодија*

2.31. Акцентот е фиксиран на вториот слог од крајот (пенултима) во двосложните и во повеќесложните зборови, сп. 'kamen — ka'meno — ka'men'ja — kamen''jata, 'pole — pole'nišča, si'roma — siro'masi — siroma'siti.

2.32. Клитичките зборови со акцентираните образуваат акцентски целости, во кои акцентот исто така доследно стои на пенултима, сп. b'rat-mi, maj'ka-mi, mu-'rekoj de'du-mi, kurtuli'saj-me, do'ma-e, varni'te-se, ni'koj-pat, 'koj 'ne-zne 'za-nij. Во негираните синтагми со глагол и кратка заменска форма во препозиција редовно се акцентира и партикулата за негација, сп. 'ne-mu puš'čime k'niga, 'ne-jo 'bije, 'ne-se gri'žejte, 'ne-ni go-p'rosvi.

Во контрактираните зборформи местото на акцентот не се менува, сп. us'tam (← ustavem), za'veš (← zavediš).

## 3. ИСТОРИСКИ ИЗВОД

*3.1. Вокализам*

Вокалите /i e a o u/ потекнуваат од соодветните вокали во појдовниот систем. Освен тоа:

i ← y: sin, sit

e ← ь: den, s'tarec, t'jąsen
← ě во неакцентиран слог, сп. 'čovek, ve'rata, re'kata, gre'ovi, 'orej (в. 2.16)
← ę во неакцентиран слог: 'devet, vr'jąme, или во група со /m/ (пред лабијална преградна согласка): čemb'rica, и со /n/ (пред дентална и веларна согласка): bra'tučent, en'darva, len'dina, pen'dese, en'gula, uglen'dało (в. 2.16)
← a зад палатален консонант во неакцентиран слог: je'remče, 'pojes, 'čelet, be'ličef, 'kočen
← секундарно во групата čere-: čer'jąsło, čer'jąvo, čer'jąšna

ą ← a во секвенцата ja во акцентиран слог: 'jągne, 'jąjce, jąs, 'jąskaj, 'jąstje, jąšli, ž'jąba, ž'jąlen, žjąr
← ě во акцентиран слог: bjął, djął, rjąč, n'jąščo, n'jąkoj, t'jąmen (нивни), vid'jąno, im'jąše, bjąj, žlją, žen'jątuj (дат. сг.), seb'jąsi, dvją, dv'jąste, vid'jąjte
← ę во акцентиран слог: 'jązik, ž'jątva, č'jąsto, tjąšk, или во група со /n/ (пред нелабијален прегражден консонант): 'jąndro, rjąnt, gr'jąndel, gr'jąnda, p'jąnda, zjąnt

и ← во туѓи зборови: 'dик'an, 'dилber, dи'šeme (в. 2.17)
← со контракција: da t-и-s'pera (da ti jo ispera), da t-и-'suša (da ti jo isuša), 'jąskaj 'j-и-ta ('jaskaj jo ita) (в. 3.41)

ə ← во туѓи зборови: 'azər (т. hazır), 'kəsmet (т. kısmet) (в. 2.18)

а ← ǫ: gase'nica, g'nasen, ka'pina, 'kašča, 'maka, maš, 'raka, 'vaglen, v'natri, и во група со /m/ (пред преградна лабијална согласка): 'gamba, 'dambo, 'zambi, sam'bota, go'łambi, g'łambok, и со /n/: (ža) 'bandi (ќе биде), g'randi, kan'dela, 'mandar, 'pandi, 'sandi, 'sandač, že'łandi, 'kankol, k'rango, van'gorec
← секундарно ъ во сите позиции, сп. 'mangła (со секундарно n), 'ogan, 'sedam, 'osam, v'jątar, 'ostar
← ŗ во група со r: 'barguj, 'darvo, 'garmi, sarp, 'čarno
← ļ во група со ł: ał'ʒica (lažica), 'bała (bolva), 'dałgo, kałk, 'pałno, 'sałʒa, 'sałce (сонце), 'małči, 'małʒi, žałt

u ← vь̯ во случаи како: 'cuti, da u'suni
← о во неакцентирана позиција во одделни случаи, сп. ub'jąsvi, (da) ubl'jąči, (da) u'buvi, (da) pugl'jąnda, u'pinci, u'puta, ubu-'vejne, u'paši, u'betk'e, ku'šula, uglen'dało, pu'lica, su'velka, 'kunup (konop), ub'razi (после и: 'ubras)

о ← ъ̯: son, došč, p'jąsok, p'jątok

*3.2. Консонантизам*

Консонантите /j l r m n p b v t d c s z č š ž k g/ потекнуваат од соодветните консонанти во појдовниот систем. Освен тоа:

j ← i зад друг вокал во одделни случаи: 'dojdi, oj (odi), moj (moži), grjąj (grjądi)
← e зад вокал кај броевите од 11—19 и во десетиците: idi'najse, d'vajse (← dvaeset)
← ě во акцентиран слог: bjął, djął, rjąč (в. 3.1)
← ę во акцентиран слог: žjątva, tjąško, rjąnt, zjąnt (в. 3.1)
← ń со декомпозиција на мекоста: ku'pejne, pe'ajne
← х на крајот и пред консонант во одделни случаи и во наставките за аорист и имперфект: 'orej, kaj'tica, g'łujci, 'rekoj, re'kojme, re'kojte
← хијатско: kła'jąnec, 'lijot (ливот), vi'kaje, doj'doje
← аналошко: 'barguj (брго), 'tiskaj (ти)

ł ← l
← ļ во група со а: vałk, 'vałna, 'pałno (в. 3.1)

r ← ŕ
← ŗ во група со а: 'parsti, 'sarce, var (врв)

m ← ę во група со /e/ пред лабијална согласка: čemb'rica
← ǫ во група со /a/ пред лабијална согласка: 'zambi, 'gamba, sam-'bota (в. 3.1)
← b во групата bn: g'remni (grebni), d'remno (drebno), iz'gimna (izgibna)
← v во групата vn: 'ramno
← со епентеза пред n во одделни случаи: da p'rimni, da s'jąmni

n ← ń : kon
← ę во група со /e/ и /ą/ пред нелабијална преградна согласка: bra'tučent — bratuč'jąndi, len'dina, deven'dese, č'jąndo — čen-'doto, pr'jąndi, pren'deno, zjąnt — zen'tovi
← ǫ во група со /a/ пред нелабијална преградна согласка: g'randi, 'sandi, že'łandi, drank, 'kankol, krank, łank, van'gorec

b ← секундарно во групата mb +r, l во одделни случаи, сп. mb'ła-do, mb'ramor, mb'ravja, m'borje, 'umbri, umbr'jąn'je, покрај: młado, mramor, mravja, umri

f ← xv: 'farla, 'fašča, (da) 'fati, 'foja
← v во групата sv (→ sf): s'feto, sfoj, s'fite (в. 2.246)
← pv во случаи како: 'kufa (← kupva), ra'sifa (rasipva, в. 2.244)
← ономатопејско: 'fuči
← во туѓи зборови: 'fajda, fam'brika, fa'risej

v ← со протеза: 'vaglen, van'gorec
← хијатско: 'muva, pa'zuva, 'suvar, 'uvo (в. 2.13)
← u кај глаголите во примери од типот 'kupvi (→ kufi), so'bervi

t ← секундарно во групата sr (→ str): stram, str'jąda, str'jąbro (в. 2.24.10)

d ← секундарно во групите zr, žr (→ zdr, ždr): zdrak, ždr'jąbe (v. 2.24.10)

ϑ ← во туѓи лексеми, сп. 'ϑaros (ϑαρρος), ϑi'ria (ϑηριον)
ð ← во туѓи зборови: ðas'kała, ðias'tima
← d во неколку збора: 'varði, 'marða (vardi, marda)

c ← s во групата sk: ne'becki, 'carck'i (в. 2.246), ps (→ pc, в. 2.244), ts: (da) oc'vije, o'camo (otsamo)

ʒ ← ʒ: b'łaʒe, 'noʒe
← z во групите zv, łz, rz, nz, и во одделни случаи пред вокал, сп. 'małʒi, 'sałʒa, 'varʒom (в. 2.247), 'ʒirka, 'ʒevgar

z ← ʒ

č ← š во групата pš: pče'nica (в. 2.244)
← ť во група со š: 'gašče, 'kašča, l'jąšča, maš'ćeja, nošč, 'ovošč, 'pešča, p'łašča, p'lešči, sv'jąšča, vr'jąšče, 'gorešč, š'ćerka
← ť во секвенцата šť, сп. og'nišče, k'lešči, š'ćipa

ǯ ← во туѓи зборови и морфеми, сп. ǯam, ǯe'łatin, 'xoǯa, bostan'ǯija (т. bostanci)
← ď во група со ž, сп. v'ąžǯa, 'mežǯa, na'mežǯu, 'sažǯa, čuž'ǯinec
← ď во секвенцата žď: 'dožǯo, dož'ǯovi
← ž зад ł, r: 'dałǯi, ał'ǯica, 'darǯi (в. 2.247)

š ← ť во група со č: 'gašče, 'kašča, p'lešči (в. други примери кај č)
← s во групата sl, сп. 'jašli, 'mišli, šljąp, maš'lina (в. 2.246)

ž ← ď во група со ǯ: 'mežǯa, 'sažǯa, 'čužǯo (в. кај ǯ)
← z пред l: iźl'ją̇zi, źlją̇ (в. 2.246)

k' ← во туѓи зборови: 'bek'ar, k'ar, 'duk'an (в. 2.256)
← место ť во неколку одделни лексеми: po'vek'e, s'vak'ja
← tь̧j во некои случаи, сп. b'rak'ja, t'rek'i (в. 2.256)

g' ← во туѓи зборови: g'ol, g'um (в. 2.257)

3.21. Освен тоа звучните опструенти се добиле од соодветните безвучни, а безвучните од соодветните звучни во резултат на регресивна асимилација по звучност.

3.22. Безвучните опструенти на крајот на зборoформите се добиле и од соодветните звучни опструенти.

### *3.3. Прозодија*

Дистинктивната функција на акцентот е отклонета со фиксирањето на акцентот опишано во 2.3.

### *3.4. Губење на одделни гласови*

3.41. Вокалите често се испуштаат во проклитичките зборови ако следните зборoформи почнуваат со вокал, сп. ž-'oda (ža-), d-'oda (da-), n-'esti (ne-), n-utri'nata (na-), m-'ize (me-), g-u'pita (go-), j-u'pita (jo-), da t-u-s'pera (da ti jo ispera). Поретко и во други комбинации, сп. najd-ena sta'rica, da t-u-'suša (da ti jo isuša), 'ją̇skaj 'j-u-ta (ją̇skaj jo 'ita).

3.42. Назалот /n/ се губи во групата łnc, сп. 'sałce (sałnce).

3.43. Фонемата /v/ се губи во одделни случаи во интервокална позиција, сп. 'lijot (liot ← livot), kłam (kłavam), ne t-us'tam (ostavam), plją (pleva) и во групата ntv: ž'ją̇ntar (žetvar).

3.44. Опструентот /t/ редовно се губи во членската морфема за машки род, сп. 'deno, čov'ją̇ko, на апсолутниот крај и во броевите од 11—19 и во десетиците, сп. dva'najse, d'vajse, četir'jese, pen'dese, како и во примерите 'gospo, 'napre, во одделни случаи на крајот во групата -st: 'rados, 'žałos, потоа во групите tn ('seni ← setne) и tk ('okam ← otkam).

3.45. Фонемата /d/ во ред случаи се загубила во интервокална позиција, сп. gos'poin (gospodin), g'ran'ja (gradina), za'veš (zavediš), ako go 'viš (vidiš), da oš (odiš), grjąj (grjądi), kła'jąnec (kladenec), tri'jese (trideset), и во групата dn: 'ena, 'eni (edni), 'enaš (ednaš), da 'pani (padni), s'jąna (sedna), 'novi (dnovi) (в. 2.244).

3.46. Фонемата /x/ се загубила во ред случаи на почетокот на зборoформите, сп. ljąp, 'odi, регуларно во интервокална позиција, сп. duo'viti, g'rota (greota), 'reat (алб. rehat), maš'čeja (maščeха), и многу често на крајот на зборoформите и пред консонант, сп. gra, grją (грев), mją (мев), pra, 'upła, 'iti (← ixti ‚сака'), 'duni и др.

### *3.5. Метатеза*

Метатеза е извршена: во заменскиот корен vьs-, сп. sve, s'večko, svеč- 'kavo, во глаголот ‚јава', сп. v'jąn'ji, vje'jina, како и во зборовите 'łaro (ralo), 'łurče (rulče), zve, 'sana (snaa), ał'tica (łatica), 'ʒegvar (ʒevgar).

БОЖИДАР ВИДОЕСКИ

# **ВАМБЕЛ** (Μοσχοχωριον; ОЛА 107)

## 1. ИНВЕНТАР

### *1.1. Вокализам*

i ə u
e a o

### *1.2. Консонантизам*

1.21. Сонанти

m
ł
l r n
j

1.22. Опструенти

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | v |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| č | | š | ž |
| ќ | ǵ | | |
| k | g | | |

1.221. Консонантите /č š ž/ се изговараат помеко отколку во литературниот јазик.

### *1.3. Прозодија*

1.31. Сите вокали можат да бидат акцентирани. Акцентираните вокали по правило се изговараат нешто подолго од неакцентираните.

1.32. Должините добиени со контракција (в. 2.13) и со компензација (в. 2.15) не се фонолошки релевантни.

1.33. Акцентот е ограничено слободен (в. 2.3).

## 2. ДИСТРИБУЦИЈА

### *2.1. Вокализам*

2.11. Дистрибуцијата на вокалите е релативно слободна, со некои ограничувања на фонемата /ə/. Фонемите /i e a o u/ можат да стојат на почетокот, во средината и на крајот на зборoформите, пред и зад поодделни консонанти.

2.12. Фонемата /ə/ не може да стои на апсолутниот крај на зборoформите, а во почетокот се јавува само пред консонантската група со /r/, сп. 'ərža, ərš. И секвенцата rə → ər, сп. 'pərčka, kərsta'vica (← prəčka, krəstavica), освен кога е во група со назал: krənk, grəndi.

2.13. Сите вокали можат да стојат во група со секој освен на почетокот и со некои ограничувања на вокалот /ə/.

2.14. Два исти вокали во непосреден контакт, ако не се на составот меѓу префикс и коренска морфема, во одделни случаи се контрактираат.

2.15. Вокалот /i/ во неакцентиран слог зад друг вокал се реализира често како [i̯], при што претходниот вокал нешто малку се удолжува, сп. 'mo·i̯te.

2.16. Во вокалните групи со /u/ како прва компонента зевот често се отклонува со вметнување на /v/, сп. 'muva, per'duvi, pa'zuva.

### *2.2. Консонантизам*

2.21. Сите сонанти можат да стојат во почетна, средишна и крајна позиција, со некои ограничувања на фонемата /ń/.

2.22. Безвучните опструенти исто така можат да стојат во сите позиции на зборот.

2.23. Звучните опструенти не можат да се јават на апсолутниот крај.

2.24. Нема консонантски групи во кои би се нашле и звучен и безвучен опструент, со исклучок на фонемата /v/ во некои случаи.

2.26. Консонантски групи

2.261. Денталните плозиви /t̪ d̪/ не можат да стојат пред африкатите, сп. 'žice, 'riče (žitce, ritče).

2.262. Исто така /t d/ не можат да стојат во група со /š ž/, сп. 'neščo, š'čica, do'žovi, glu'žovi (: doš, gluš).

2.263. Консонантот /s/ не може да стои во група со /č/, сп. po'jašče (: pojas).

2.264. Не се трпат ни групите -sk- (во суфиксот -ski) и -tsk-, сп. 'kosturcki, 'łancki, 'oricki.

2.265. Групите sr, zr секогаш се пополнуваат со соодветен дентален плозив, сп. st'ram, st'reda, zd'rak.

2.266. Крајните групи -st, -šč најчесто се пазат неизменети, но не се непознати и примери со загубен крајниот глас, сп. most, čist, 'gorešč, но и 'rados, 'boles (3.43).

2.267. Групи од два исти консонанти се ретки. Имаме примери за удвоени /j/ и /l/, сп. 'najjak, 'kallif || 'kal:if.

2.27. Одделни консонанти

2.271. Фонемата /j/ не може да стои: пред /i/ во сите позиции на зборoформите, зад /i/ на крајот, и пред /e/ на почетокот. Во интервокална позиција во соседство со преден вокал се јавува факултативно, а не ретко и наполно се губи (3.42), сп. z'mi:, pi (pij), 'ezik, eš, erem'bica, 'peje//'pee.

2.272. /ɫ/ не може да стои пред преден вокал и пред /j/.

2.273. /ń/ не може да стои пред преден вокал на почетокот на зборoформите.

2.274. /r/ не се јавува во групите rC, CrC.

2.275. Консонантот /v/ не може да стои во групата sv, сп. s'fatja, s'fekor.

2.276. Консонантите /ǩ ǵ/ се многу ретки; се јавуваат, главно, во туѓи зборови (3.2).

2.277. Согласката /k/ пред /i/ се реализира како [k'], сп. 'k'itka, 'k'iseł.

*2.3. Прозодија*

2.31. Зборовниот акцент има тенденција да се стабилизира на вториот слог, односно на втората мора од крајот, сп. brek — bre'govi, 'dever — de-'veri, 'elen — e'leni, 'zelen — ze'lena — ze'leni, vi'kaščem, že'netje. Од ова правило се исклучуваат членските морфеми, сп. 'devero, bre'govite, ze'lenata. Поограничен е бројот на случаите со акцент на третиот и на четвртиот слог. Редовно таков акцент имаат деминутивните именки на -ička, сп. 'babička, 'babičkata, десетичните броеви, сп. 'pendese, de'vendese, презентските и имперфектните облици: 'igrame, 'igrate, и некои одделни лексеми. Ограничен е исто така и бројот на случаите со акцент на последниот слог. Тие се, главно, некои сложенки и повеќеложни суфиксни образувања од типот aste'lit, pesno'poj и др.

2.32. Акцентски целости се образуваат во рамките на акцентскиот закон за второсложниот акцент, сп. 'na-ni.

## 3. ИСТОРИСКИ ИЗВОД

### *3.1. Вокализам*

Вокалите /i e a o u/ потекнуваат од соодветните вокали во појдовниот систем. Освен тоа:

i ← y: sin

e ← ь: den, 'venec, 'oves
← ę: 'ezik, 'ečmen, или во група со m (пред лабијален консонант), сп. erem'bica, или со n: go'vendo, 'čendo
← ě: 'leto
← а зад палатален консонант во одделни случаи, сп. 'češa, 'kəšej, dər'želje, 'esen (jasen), čelet, e'zovec
← секундарно во групата čere-: če'revo, če'rešna

ə ← ǫ: 'kəšča, 'rəka, или во група со m (пред лабијален консонант) и со n, сп. dəmp, gə'ɫəmbi, 'gəmba, krənk, kən'dela
← секундарно ъ, сп. 'məngła
← ļ во група со ł: vəłk, 'žəlto
← ŗ во група со r: 'pərsti, 'sərce
← а во соседство со назален сонант, сп. z'nəe, 'səna
← турското ı: 'kəna, 'azər

a ← ǫ во флексивни морфеми и во одделни лексеми во други позиции само или во група со назален сонант, сп. 'obrač, 'poprak
← секундарно ъ пред сонантите ł, n, r, сп. 'topał, 'ogan, 'vetar, ve'tarče, 'itar

u ← v во случаи како 'cuti, ќe-'osuni
← o најчесто со редукција во одделни лексеми, сп. kuko'šarnik, kuku'vica, 'oi̯du, pre'seku (1. л. аорист)

o ← ъ: doš, son
← секундарно ъ пред m: 'sedom, 'osom
← ǫ во одделни лексеми: 'oglen, vo'žica, 'popok, 'potec и со m: k'łomko

### *3.2. Консонантизам*

Консонантите /j r m n p b v t d c s z č š ž k g/ потекнуваат од соодветните консонанти во појдовниот систем. Освен тоа:

j ← ń со декомпозиција на палаталниот елемент, сп. sa'dejne
← x на крајот зад преден вокал во одделни лексеми, сп. mej, zmej, 'orej

ł ← ļ во група со ə: vəłk, 'pəłno

l ← ĺ: lut
← lь: sol

r ← ŕ
← ŗ во група со ə: 'čərvec, 'čərpi, sərp

m ← ǫ пред преграден лабијален консонант: 'gəmba, 'dəmbja
← ę во група со е пред преграден лабијален консонант, сп. erem-'bica
← v во секвенцата vn: mnuk, og'łamnik

n ← ń: kon, 'nego, 'bana
← ǫ во група со ə пред нелабијален преграден опструент: krənk, kən'dela
← ę пред нелабијален преграден опструент, исто така во група со вокал (en), сп. len'dina, 'čendo

f ← xv: 'fala, 'fatva
← x во одделни лексеми: 'nofti, g'rofti, g'łufci, па после и во g'łufec
← туѓо: 'fasul, fes

v ← со протеза пред рефлексот на почетното ǫ во одделни случаи: 'vətok, vo'žica (но: 'oglen)
← хијатско: 'm̨uva, pa'zuva, per'duvi
← x во одделни лексеми: 'bəłva

t ← секундарно во групата sr: st'rea

d ← секундарно во групата zr: zdrak

c ← s во групите sk(i) и ps: 'łancki, 'vapca

č ← š во групата pš, сп. pče'nica
← t во секвенцата št, сп. og'nišče
← ŕ во група со š, сп. 'kəšča, p'lešči, š'čerka

š ← ŕ во група со č, сп. 'lešča, или само: 'nošvi

ž ← đ, сп. 'meža, 'veži, 'ərža
← групата žđ: do'žovi
← туѓото ʒ, сп. žam, žep, 'ožak

ќ ← туѓо, сп. ќoš, ќor, 'ќelaf
← внесено во партикулата ќe

ǵ ← туѓо: ǵon, ǵol, 'geris

3.21. Освен тоа звучните опструенти се добиени од соодветните безвучни, а безвучните од соодветните звучни консонанти во резултат на регресивна асимилација по звучност.

3.22. Безвучните опструенти на крајот на зборoформите се добиени од соодветните звучни опструенти.

*3.3. Прозодија*

3.31. Во однос на појдовниот прозодиски систем извршени се значителни морфолошки промени (в. 2.3).

3.32. Нови фонетски должини настанале со контракција и со компензација (в. 2.14, 2.15).

*3.4. Губење на одделни гласови*

3.41. Вокалите поретко се испуштаат во проклитичките зборови, ако следната зборoформа почнува со вокал, сп. ќ-'oi̯me (ќe odime).

3.42. /j/ се губи пред почетното /e/ и во вокални групи, сп. eš, 'eła, z'mia, на крајот зад /i/ во императивот: spi (spij), понекогаш и на почетокот пред /a/: 'asli, aste'lit, дури и во одделни случаи и во некои завршоци, сп. 'zema (zemja), 'łoze, zd'rave.

3.43. Консонантот /t/ редовно се губи во членската морфема за машки род, сп. 'čoveko, 'mojo sin, во броевите од 11—19 и во десетиците, сп. dva-'nai̯se, во групите stn, stj, сп. 'radosni, 'lisja, во одделни случаи и во групата -st: 'rados, и во одделни лексеми во разни позиции, сп. 'oi̯di-si (otidi).

3.44. /d/ се губи често пред n, сп. 'ena žena, 'pana (padna), ќe-'sene (sedne), во одделни случаи и во интервокална позиција, главно кај глаголите, сп. ќ-'oi̯me (ќe odime), da-'jai̯me (jadime).

3.45. /x/ се губи редовно на почетокот и во интервокална позиција, сп. lep, 'rana, 'oro, 'oža, st'rea, често и во други позиции, сп. si'roma, gre — gre'ovi, vər — və'rovi, ni (nix), Vła, 'dojdu, doj'dome, 'čeli.

БОЖИДАР ВИДОЕСКИ

# **НЕСТРАМ** (Νεστοριον; ОЛА 108)

## 1. ИНВЕНТАР

### *1.1. Вокализам*

i u
e o
a ą̥

1.11. Функција на силабема врши и /r̥/, кое фонетски се реализира како [ᵊr̥].

### *1.2. Консонантизам*

1.21. Сонанти

m
ł
l r n
j

1.22. Опструенти

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | v |
| t | d | | |
| c | | s | z |
| č | | š | ž |
| k’ | g’ | | |
| g | g | | |

1.221. Консонантите /č š ž/ се изговараат помеко отколку во литературниот јазик.

### *3.1. Прозодија*

1.31. Сите вокали можат да бидат акцентирани. Неакцентираните вокали се изговараат пократко од акцентираните.

1.32. Должините добиени со контракција (в. 2.13) и со компензација (в. 2.15) не се фонолошки релевантни.

1.33. Акцентот е ограничено слободен (в. 2.3). Како дистинктивен признак се јавува во аористот, сп. re'če (3. л. сг. аор.): 'reče (3. л. сг. през.).

## 2. ДИСТРИБУЦИЈА

### *2.1. Вокализам*

2.11. Сите вокали во принцип можат да стојат во почетокот, во средината и на крајот на зборо формите, пред и зад поодделни консонанти, со исклучок на вокалот /ə̨/, кој не може да стои на почетокот и на крајот.

2.12. Вокалите /i e a u o/ можат да стојат во група со секој, освен со некои ограничувања на почетокот на зборо формите.

2.13. Два исти вокали во непосреден контакт, ако не се на составот меѓу префикс и коренска морфема, во одделни случаи се контрактираат.

2.14. Вокалот /i/ во неакцентиран слог зад друг вокал се реализира често како [i̯] при што претходниот вокал нешто малку се удолжува, сп. g'reːi̯ (gredi), 'seːi̯me (sedime), 'jaːi̯me (jadime), 'moːi̯ (moi).

2.15. Во вокалните групи со /u/ како прва компонента зевот често се отклонува со вметнување на /v/, сп. 'muva, 'uvo, g'łuvač, g'łuvi, 'suvo.

2.16. Фонемата /o/ во акцентиран слог се дифтонгизира [ᵘo], сп. 'ᵘobet, 'ᵘogan, 'ᵘodi, 'ᵘoko, 'ᵘofca, 'kᵘoska, 'mᵘoži.

2.17. Силабичното /r̩/ стои меѓу два консонанти и во почетокот на зборо формите ако следи консонант, сп. 'vr̩ba, 'gr̩či, 'r̩ža, r̩žo'sano. Во соседство со вокал може да стои на морфемската граница во случаи од типот za'r̩ža.

### *2.2. Консонантизам*

2.21. Сите сонанти можат да стојат во почетна, средишна и крајна позиција.

2.22. Сите опструенти можат да стојат во почетна и средишна позиција.

2.23. На крајот на зборо формите можат да стојат само безвучните опструенти.

2.24. Звучните опструенти не можат да стојат пред безвучните, а безвучните не можат да стојат пред звучните, освен во некои случаи пред /v/.

2.25. Консонантски групи

2.251. Консонантот /v/ во почетната група vn- најчесто преминува во /m/, а поретко се губи, сп. mnuk, но 'nə̨tra (внатре).

2.252. Денталните плозиви /t d/ не можат да стојат пред африкатите /c č/, сп. 'žice, 'riče покрај 'riʲče.

2.253. Консонантите /t d/ не можат да стојат во група со /š ž/. Групата št → šč: ščǫk, š'čica, 'niščo, а žd → žž → ž: do'žovi, 'čužo.

2.254. Опструентите /s z/ не можат да стојат пред /l/ и во таа позиција s → š, z → ž, сп. šlep, šlet, š'liva, maš'lina, se-'mišli, iž'leva, iž'legva (3.2).

2.255. Консонантот /s/ не може да стои во група со /č/ и со /k/; групата sč → šč: po'jašče (:pojas), групата sk → ck во суфиксот -ski ако не претходи вокал, сп. 'vołcki, 'žencki, 'zimcko žito (3.2).

2.256. Групите sr, zr секогаш се пополнуваат со соодветен дентален плозив, сп. st'reda, zdrak (3.2).

2.257. Крајните групи -st, -šč најчесто се пазат во овој говор, сп. brest, čist, gost, 'gorešč, но не се непознати и случаи со загубен крајниот консонант, сп. 'boles, mos (3.45).

2.258. Групи од два исти консонанти се ретки. Имаме пример само за сонантите /j/ и /l/, сп. 'naj'junak, kal'livo mesto.

2.26. Одделни консонанти

2.261. /j/ не може да стои пред преден вокал на почетокот на зборoформите, сп. e'žovi, 'elen, 'ečmen, исто и зад /i/ на крајот во императивот, сп. pi (pij), 'izmi-se (3.42). Во интервокална позиција пред /e/, како и во групите -ia-, -ea- се јавува факултативно, а често и наполно се губи, сп. z'na(j)e, 'mo(j)e, z've(j)e, 'ti(j)a, но и: za'pee, pi'ene, pose'ena niva.

2.262. /ł/ не може да стои пред преден вокал и пред /j/.

2.263. Консонантот /v/ пред почетното /o/ се реализира како [w], сп. 'woda, wo'žica, 'wosok, 'woška.

2.264. Зад фрикативен безвучен опструент /v/ се изговара како /f/: s'fekni, s'fešča, tfoj.

2.265. /z/ → /ʒ/ во групата łz: 'mołʒi, 'sołʒa.

2.266. Консонантите /k'/ и /g'/ се многу ретки; се јавуваат главно во туѓи зборoформи, сп. k'ar, k'up, 'k'elaf, g'on, g'um (3.2).

*2.3. Прозодија*

2.31. Зборовниот акцент има тенденција да се стабилизира на вториот слог (мора) од крајот, сп. 'pajak — pa'jaci, 'gołup — gu'łombi, 'orej — o'resi, 'čovek — čo'veci, eš — e'žovi, 'pile — pile'nišča, 'zelen — ze'lena — ze-'leni, 'dojde — doj'dome, 'nosen — no'sena, vi'kaščem, ja'denje, osu'natje. Од ова правило се исклучуваат членските морфеми, сп. 'čovek : 'čovekot, čo'veci : čo'vecite, ze'lena : ze'lenata.

2.32. Има, меѓутоа, уште ред зборови што не подлежат на ова правило и се акцентираат поинаку.

2.321. На последниот слог се акцентираат една група повеќесложни именки и придавки од машки род, претежно што завршуваат на -nik, -ok, -ač, -ar, -liv, сп. armas'nik, pija'nik, mača'rok, guven'dar, vodeni'čer, želond'rec, bratu'čet, rabut'lif, pesuk'lif, и други одделни лексеми.

2.322. На третиот слог акцентот се задржал кај еден број придавски образувања на -ov, сп. 'ofčovo meso, 'dąmbova ku'rija, потоа кај броевите од типот dva'naeset, 'pendeset, кај глаголите во презентот и имперфектот, сп. 'vikame, 'nosite, 'noseme, 'peešiš, императив: 'jadite, 'rastite.

2.33. Акцентски целости се образуваат во рамките на акцентскиот закон за второсложниот акцент, сп. ot-'koza m'leko, na-'petuk oti'doe, za-'nego, 'na-ni, mu-'reče.

2.331. Во негираните акцентски групи со кратка заменска форма и пом. глагол+глагол акцентот паѓа и на партикулата за негација, сп. 'ne-go-'imum vi'deno.

## 3. ИСТОРИСКИ ИЗВОД

### *3.1. Вокализам*

Силабемите /i e a u o ŗ/ потекнуваат од соодветните вокали во појдовниот систем. Освен тоа:

i ← y
← e во неакцентиран слог во ред случаи: di'beło, ži'lezo, i'zero, ni'vesta, ni'dela

e ← ь: den
← ě: 'cena, cel
← ę само или во група со m (пред звучен лабијален опструент) и со n (пред звучен нелабијален прегласен опструент): 'ečmen, 'jagne, bratu'čet — bratu'čendi, 'endro, p'rendi, erem'bica
← a зад палатален консонант во одделни случаи: 'žeba, 'želna (žalna), 'kąšej, 'šeren, 'češa, 'esen (jasen), e'sika (jasika)
← секундарно во групата čere-: 'čerep, če'revo, če'reša

a ← ǫ во флексивни морфеми и во одделни лексеми во други позиции само или во група со назален сонант: 'obrač, 'pajak, kak'lica, kan'dela
← секундарно ъ пред n, во одделни случаи и пред r: '"ogan, 'dobar, 'vetar

u ← o во неакцентиран слог доста често, но не регуларно: b'rakut, 'petuk, p'lituk, ku'pito, su'jovi, gu'dina, pułu'vina, 'izvur
← v во случаите како 'cutja, osu'natje

o ← ъ: doš, son
← секундарно ъ пред крајното m: 'sedom, 'osom

← l̥ во група со ł: 'boła, vołk, 'vołna, 'gołta, połn
← ǫ во повеќе одделни случаи: go'łombi, k'łomko, žełond'rec

ą ← ǫ само или во група со m (пред лабијален звучен опструент) и n (пред нелабијален преграден звучен опструент): vą'žica, 'kąsni, 'kąšča, pąt, p'rątja, 'rąka, 'gąmba, 'ząmbi : ząp, g'rąndi, že'łąndi, kąn'dela
← секундарно ъ во коренска морфема во група со n: 'mąngła
← a во група со назален сонант: mąš'če(j)a, 'sąna (← snaa)

*3.2. Консонантизам*

Консонантите /j l r m n p b v t d c s z č š ž k g/ потекнуваат од соодветните консонанти во појдовниот систем. Освен тоа:

j ← ń со декомпозиција во група со n: 'denja
← x во одделни случаи: 'orej — 'orejut, kaj'tica, 'łapuj, 'nejti

ł ← l̥ во група со o: 'połno, 'žołto (3.2)

l ← ĺ: kluč, kąn'dela

r ← ŕ

m ← v во групата vn: p'lemna, mnuk
← ǫ со декомпозиција пред звучен лабијален опструент во група со ą, o: 'gąmba, dąmbo'vica, gu'łombi (3.1)
← ę со декомпозиција пред звучен нелабијален преграден опструент во група со e: erem'bica

n ← ń: kon, 'pena, 'denja
← ǫ со декомпозиција пред звучен преграден нелабијален опструент во група со ą: g'rąndi, že'łąndi, kąn'dela
← ę со декомпозиција пред звучен нелабијален преграден опструент во група со e: g'rendi, len'dina

f ← xv: 'fr̥li, 'fatvi
← x во одделни случаи: 'noftuk
← туѓо: 'fasul, f'łorin
← ономатопејско: 'fuči

v ← θ (со протеза) пред континуантот на ǫ во почетокот на збороформите: vą'žica, 'vątuk, 'voglen
← хијатско во вокални групи со /u/ како прва компонента: 'muva, 'uvo
← x на крајот во повеќе одделни случаи: g'łuf — g'łuvi, gref — gre'ovi (← grev), mef — meut (← mev), praf (← prav), suf — 'suvo

t ← секундарно во групата sr: stram, st'rebro

d ← секундарно во групата zr: zdrak

c ← s во групата ps во одделни збороформи: pci, 'vapcvi
← s во групата sk во суфиксот -ski: 'žencki, ał'bancki и во други одделни случаи: ckło (staklo), 'cenka (senka), 'cekna 'vodata

z ← ʒ: 'noze

č ← ť во група со š: š'čerka, 'kąšča
← š во групата pš-: pče'nica

š ← ť само или во група со č: 'pešnik, 'nošja, 'nošvite, s'fešča, 'kąšča
← s во групата sl: 'ašli (jasli), š'liva, če'rešła, se-š'lekvi, šlet, meriš'lif, maš'lina (2.254)
← s во групата šč во примери како pu'jašče (2.255)

ž ← ď: 'meža, 'veža, 'saži, 'čužo
← tуґo ǯ: žam, žep, 'ožak, tutun'žija
← z во групата zl: iž'legva, iž'leva

k' ← tуґo: 'k'oše, k'or

g' ← tуґo: g'on, g'ol.

3.21. Освен тоа звучните опструенти се добиени од соодветните безвучни, а безвучните од соодветните звучни во резултат на регресивна асимилација по звучност.

3.22. Безвучните опструенти на крајот на зборoформите се добиени од соодветните звучни опструенти.

### *3.3. Прозодија*

3.31. Во однос на појдовниот прозодиски систем извршени се значителни морфолошки промени (в. 2.3).

3.32. Нови фонетски должини настанале со контракција и со компензација (2.13, 2.14).

### *3.4. Губење на одделни гласови*

3.41. Вокалот /o/ се губи во почетен неакцентиран слог во некои повеќесложни зборови, сп. 'paška, 'pinci.

3.42. Вокалите поретко се испуштаат во проклитичките зборови, особено во брзиот говор, ако следната зборoформа почнува со вокал, сп. da s- iz'mie.

3.43. /j/ се губи пред /e/ во почетокот и во вокални групи, сп. e'žovi, pose'ena, pi'ena, на крајот зад /i/ во заповедниот начин, сп. 'mi-se, 'napi-se.

3.44. /v/ се губи во групата -stv(o), сп. ju'nasto.

3.45. /t/ се губи во одделни случаи во секвенцата -st, сп. mas, pos, tes (2.257).

3.46. /d/ се губи пред n: 'pani, 'ena gu'dina, e'noš, p'łaina (pladnina), во одделни случаи и во интервокална позиција: g'rei (gredi), 'sei (sedi), во броевите од типот d'vajset (dvadeset).

3.47. /x/ се губи редовно на почетокот на зборoформите, сп. lep, 'rana, 'oro, во меѓувокална позиција: st'rea, g'raut, често и на крајот на зборовите и пред консонант: si'roma, vła, vła'inka, gra, 'čele, tata'bita, 'eła, done'some (aop.).

### *3.5. Метатеза*

Метатеза е извршена:
во заменскиот корен vъs-, сп. sfe, s'fekoj,
во vъz-: zve (zede),
и во примерите: v'jani (javni), ał'tica (latica), z'vegar (zevgar), 'łaro (ralo).

БОЖИДАР ВИДОЕСКИ

# **ТИОЛИШТА** (Τοιχιον; ОЛА 109)

## 1. ИНВЕНТАР

### *1.1. Вокализам*

i ə u
e a o

### *1.2. Консонантизам*

1.21. Сонанти

m
ł
l r n
j

1.22. Опструенти

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | v |
| t | d | | |
| c | ʒ | s | z |
| č | ǯ | š | ž |
| k' | g' | | |
| k | g | | |

1.221. Опструентите /č ʒ š ž/ се изговараат помеко отколку во литературниот јазик.

### *1.3. Прозодија*

1.31. Сите вокали можат да бидат акцентирани. Неакцентираните вокали се изговараат нешто пократко од акцентираните.

1.32. Должините добиени со контракција (2.15) и со компензација (2.13) не се фонолошки релевантни.

1.33. Акцентот е ограничено слободен (в. 2.3). Како дистинктивен признак се јавува во аористот, сп. re'če (3. л. сг. аор.) : 'reče (3. л. сг. през.).

## 2. ДИСТРИБУЦИЈА

### *2.1. Вокализам*

2.11. Сите вокали можат да стојат во почетокот, во средината и на крајот на зборoформите, пред и зад поодделни консонанти, со исклучок на фонемата /ə/, која не може да се јави на крајот.

2.12. Вокалите /i e a o u/ можат да стојат во група секој со сите, со некои ограничувања на /i/ (в. 2.13).

2.13. Вокалот /i/ во група со друг вокал како втор член се реализира како [i̯], при што претходниот вокал нешто малку се удолжува. На тој начин се образуваат дифтонзи по должина од две мори, сп. 'le:i̯ (←lei), maš'če:i̯, st're:i̯, o're:i̯ (: orej), sla've:i̯ (: slavej), 'mo:i̯ (: moj), no'žo:i̯ (←nožoi ← nožovi), raz'bo:i̯ (:'razboj), gno'jo:i̯, pra'o:i̯, kla'so:i̯. Ова правило не важи за споменативе групи кога се наоѓаат на морфемската граница меѓу префикс и коренска морфема, сп. na'ide, po'igra.

2.14. На овој начин се реализира /i/ и кога се наоѓа пред /o/ во определените форми кај придавките во машки род, сп. s'lepi̯o, 'loši̯o, s'tari̯o, go'lemi̯o, ki'seli̯o, 'peti̯o (← slepio, łošio, stario . . .). Во случаите како 'jakio, 'niskio, vi'sokio, g'ładnio, sər'venio, 'sərnio, /i/ се задржало поради фонетски пречки сврзани со дистрибуцијата на /j/ зад консонантите /n, k/.

2.15. Два исти вокали во непосреден контакт најчесто се контрактираат во еден долг вокал, освен кога се наоѓаат на морфемската граница меѓу префикс и коренска морфема, сп. ta: (taa), su'di: (sudii), či: (čii), ča'ki: (čakii), ča'ki:če (čakiiče), ra'ki:čka (rakiička), но: po'odi, za'arni, исто и кај глаголите: 'pee, g'reeš, gre'eje.

2.151. Должината добиена на овој начин не може да се третира како фонолошки квантитет, бидејќи под истите услови не се јавуваат секвенци од две /a/ и две /i/.

2.16. Зевот понекогаш се отклонува со вметнување на консонантите /v/ и /j/, сп. 'muva, pa'zuva, per'duvi, 'suvo, 'leja, maš'čeja, st'reja.

### *2.2. Консонантизам*

2.21. Сонантите и безвучните опструенти можат да стојат во сите позиции на зборoформите — на почетокот, во средината и на крајот.

2.22. Звучните опструенти не можат да стојат на крајот на зборoформите.

2.23. Звучните опструенти не можат да стојат пред безвучните, а безвучните не можат да стојат пред звучните.

2.231. Едначењето по звучност се врши и на составот на префикс и коренска морфема, како и меѓу одделни зборoформи во акцентска група.

## 2.24. Консонантски групи

2.241. Почетна група од два сонанти е можна само кога е прв нејзин член /m/, сп. młak, m'leko, m'rava.

2.242. Сонантите, освен /r/, во почетокот не се јавуваат во група со опструент.

2.243. Од многубројните ограничувања кај опструентите од дијалектен аспект интересни се за одбележување следните групи.
Плозивите /t d/ во ред случаи не можат да стојат во група пред /n/, сп. (tn → kn) k'nočko, k'nočok, (dn → n) 'eno, 'ena ne'dela, 'enaš, 'pana.
Согласката /t/ по правило не може да стои во групите stv: bo'gasvo, prija'telsvo, stn: 'radosna, 'posno.
Тие исто така не можат да се јават зад /š/ и /ž/, сп. št → šč: 'gašči, 'lešča, s'fešča, š'čica, k'lešči, 'niščo, 'ošče покрај 'oše, ščo покрај šo; žd → ž: 'veža, 'meža, 'dožo, do'žovi, glu'žovi.
Согласката /t/ освен тоа не се јавува во групите stv, сп. bo'gasvo, prija-'telsvo, stn: 'radosno, 'posno, štn: 'gašnik, štv: 'nošvi, štj: 'nošja.

2.244. Од фрикативните консонанти позабележителни ограничувања покажуваат /s z v/.
Согласката /s/ не може да стои во групата sč (→ šč), сп. b'rešče, 'lišče, 'məšče, ob'rašče, p'łašče, po'jašče (: brest, list, płast, pojas), ps (→ pc), сп. ap'ca:na, p'całva, tep'cija, како и пред /k/ во суфиксот -sk(i) кај придавките, сп. bi'vołcko, 'vołcka koža, e'sencko, 'zimcko žito, kos'tur-cko, ku'čefcki zəp, s'kopcki.
Согласката /z/ во некои случаи се избегнува во групата łz (→ łʒ), сп. 'səłʒa.
Опструентот /š/ не може да се најде во група зад /p/ на почетокот, сп. pče'nica.
Согласката /v/ не се јавува во групата vn (→ mn), сп. mnuk, ug'łamnik, како и во sv (→ sf): sfat, sfet.

2.245. Од завршните консонантски групи не е можна групата -šč (→ š), сп. gluš, doš, 'połnoš, 'pomoš, čuš, и во ограничен број случаи групата -st, сп. płas, cvərs, 'žałos, 'rados (и така најчесто во двосложните и повеќесложните зборови), но и: brest, gərst, list, most, pərst, čist.

2.246. Од друга страна, пак, во овој говор се јавуваат некои консонантски групи, коишто во ред други македонски дијалекти денеска не се можни. Такви се групите:
str: 'sestra, st'rina, st'rana, st'rəŋga, дури и: st'reda, st'rebro, st'reti,
zdr: zdraf, uzd'rave, и со секундарно /d/: zdrak, zdreł,
ždr: žd'rebe, žd'repna (овде е можен непосредниот контакт и на žd, в. 2.243);
sc на морфемската граница во случаи како 'mesce, 'masca, или кај префиксираните зборoформи од типот ras'cuti;
tl: t'lee;
tč, tc на морфемската граница во случаи како: g'ratče, 'pətče, 'ritče, 'žitce.

2.247. Групи од два исти консонанти се ретки. Имаме примери само за геминатата jj на морфемската граница во 'najjak, naj'junak.

2.25. Одделни консонанти

2.251. Фонемата /j/ не може да стои: пред /i/ во сите позиции на зборoформите: 'sabi (: sabja), 'noši (: nošja), пред /e/ на почетокот и во интервокална позиција, сп. eš, e'žovi, g'reeš, gre'eme, ro'evi, 'pieš, но: se'eje, gre'eje и редовно така кога имаме секвенци од три вокали.

2.252. /ɬ/ не може да се јави пред преден вокал и пред /j/, сп. beł, beła, beło (: beli), koł (: kolja).

2.253. /r/ не се јавува во групите rC, CrC.

2.254. /ʒ/ е ретка фонема. Се јавува по правило во групата ʒv, сп. ʒ'vezda, ʒ'vizar, зад n: 'benʒin, во множинските форми во алтернација со /g/, сп. 'noʒi, bub'reʒite, di'reʒi, v'raʒi, pa'eʒi, po'łoʒi (: noga, vrag, połog i dr.), во одделни случаи и пред вокал во почетокот или во друга позиција, сп. 'ʒevgar, 'ьuʒa и др.

2.255. И фонемата /ʒ́/ е исто така ретка. Освен во туѓи лексеми и во суфиксот -ʒ́ija, се среќава пред деминутивниот суфикс -e кај именките како алтернант со g, сп. 'noʒ́e, po'łoʒ́e, 'roʒ́e, s'toʒ́e, k'niʒ́e (: noga, polog, rog, stog, kniga), и во некои одделни случаи на почетокот пред вокал, сп. ʒ́ał'bini, ʒ́e'lezo, и во група со r, сп. 'ərʒ́a, ər'ʒ́osa, ər'ʒ́osva.

2.256. Фонемите /k' g'/ исто така се ретки во овој говор. Се јавуваат, главно, во туѓи лексеми, сп. 'k'elaf, 'k'ilim, be'k'arče, 'duk'an, k'or, k'oš, 'k'umur, g'ol, g'oks, mą'g'osnik, и во неколку словенски зборoформи: k'e, 'vek'e.

*2.3. Прозодија*

2.31. Зборовниот акцент е ограничено слободен, но има тенденција да се стабилизира на пенултима, односно на втората мора од крајот. Таа тенденција најдобро може да се следи кај именските зборови во неопределената форма, сп. 'dever — de'veri, 'kožuf — ko'žufi, si'roma — siro'masi, z'mej — zme'jovi, eš — e'žovi, 'pejač — pe'jači, 'zelen — ze'lena — ze'leni, 'visok — vi'soko, 'gərbaf — gər'bava, 'łakoɱ — ła'komi, i готово редовно така кај двосложните зборoформи. Меѓутоа, во определените форми такво поместување на акцентот не се врши, сп. 'kožuf : 'kožufo, ko'žufi : ko'žufite, e'žovi : e'žovite, 'zelen : 'zelenio || 'ze'lenio, ze'leni : ze'lenite. На последниот слог акцентот уште се задржал кај некои повеќесложни зборoформи — именки и придавки што завршуваат на -ar: voło'var, goven'dar, -ok: čepe'rok, -nik: armas'nik, -av: bołni'čaf, beli'čaf, zelen'kaf, -liv: rabot'lif, kamen'lif, gorč'lif, -it: zboro'vit 'čovek, aste'lit, leko'vit, и во сложени зборови, сп. doma'zet, cərno'ok, tvərdog'łaf. Нема случај акцентот да стои на последниот отворен слог.

Бројот на примерите со акцент на третиот слог од крајот е исто така ограничен, ако ги исклучиме членуваните форми кај именките и придавките. Кај именките акцент на антепенултима имаат деминутивните образувања со суфиксот -ička, сп. 'babička, g'łavička, кај придавките

образувањата на -ov и -in, сп. ko'koškino 'meso, 'bipkino 'meso, кај десетичните броеви, сп. 'pendese, 'šeese, o'somdese, de'vendese, и кај глаголите во презентот, императивот: 'igrame, 'igrate, 'puli — 'pulite.

2.311. Во случаите како no'žo:i̯, raz'bo:i̯ (: сг. 'razboj), sła've:i̯ (: сг. s'ławej), и сл. акцентот паѓа на втората мора, бидејќи долгите вокали настанати со компензација во вакви групи имаат две мори.

2.32. Акцентски целости се образуваат во рамките на акцентскиот закон за второсложно акцентирање, сп. 'na-ni, na-'məš-mi, mu-se-'kara, b'rat-mi : bra'ta-mi, и др.

## 3. ИСТОРИСКИ ИЗВОД

### *3.1. Вокализам*

Вокалите /i e a o u/ потекнуваат од соодветните вокали во појдовниот систем. Освен тоа:

i ← y: sin, 'riba
← e со редукција во неакцентиран слог во одделни случаи, сп. vija'vica, i'zero, si'dełoe ← ь: den, 'palec, 'tesen
← ě: 'leto, 'seŋka, 'ceł
← ę: 'ezik, 'zaek, или во група со m (пред b), сп. erem'bica, и со n (пред d), сп. go'vendo, oglen'dało, pren'deno, len'dina
← a зад палатален консонант во одделни случаи, сп. e'zovec (jazovec), e'rica (jarica), 'esen (jasen), eseno'vica, 'kəšej, 'lišej, mra'veĺnik (mravjałnik), t'kaeč (: tka'jačka), 'češa, ščef — šče'vo:i̯, 'šaek (т. şayak)
← секундарно во групата čere-: če'revo, če'reša

ə ← ǫ: 'kəšča, 'məka, pət, 'rəka, и во група со m (пред лабијален преграден консонант), сп. 'gəmba, gə'łəmbi, dəmp, и со n (пред нелабијален преграден консонант), сп. kən'dela, krəŋk
← секундарно ъ, сп. 'məŋgła, 'məska
← ł̯ во група со ł: vəłk, 'vəłna, 'žəłna, 'žəłta, 'pəłno
← r̥ во група со r: 'pərsti, 'sərce, 'cərno
← a во соседство со назален сонант, сп. z'nəe, 'səna
← турското ı, сп. 'azər, 'kəsmet

a ← ǫ во флексивни морфеми и во одделни лексеми во други позиции, сп. 'bera (1. л. през.), 'padnat; 'obrač, 'poprak
← секундарното ъ пред сонантите ł, n, r на крајот на зборформите, сп. 'topał, 'ogan, 'vetar, ve'tarče, 'itar

u ← v во случаи како 'cuti, ќe 'osuni
← o во одделни лексеми како резултат на редукција во неакцентиран слог, сп. bu'rija, 'konup (: ko'nopja), 'nadvur, 'vidu, 'dojdu (1. сг. аорист)

o ← ъ: doš, son, 'petok
← секундарно ъ пред m: 'sedom, 'osom
← ǫ во одделни лексеми, сп. 'voglen, vogle'nar, 'popok, или во група со m: k'łomko

*3.2. Консонантизам*

Консонантите /j r m n p b v t d c s z č š ž k g/ потекнуваат од соодветните консонанти во појдовниот систем. Освен тоа:

j ← ń со декомпозиција на палаталниот елемент, сп. si'rejne, ja'dejne, i'majne
← x во одделни случаи на крајот зад /e/, сп. mẹj, zmej, 'orej
← i зад вокал, сп. o're:i̯ (orei), pra'o:i̯ (praovi), gra'do:i̯ (gradovi) (в. 2.13), како и во позиција пред вокалот /o/ во членската форма за машки род кај придавките, сп. go'lemi̯o (← golemio), 'łoši̯o, s'lepi̯o (в. 2.14)
← e зад друг вокал во броевите од типот pet'najse, d'vajse (dvaese ← dvadeset)
← хијатско во одделни лексеми, сп. 'leja, st'reja, g'reeje, 'seeje, ž'nieje

ł ← l
← l̥ во група со ə: vəłk, 'žəłtnik, pəłn, 'əłska

l ← Ĺ: lut, kluč, ne'dela
← lь: 'molba, žal, sol

r ← ŕ: 'more
← r̥ во група со ə: 'pərsti, 'sərce, 'cərno

m ← ǫ во група со ə и o пред преграден лабијален консонант, сп. 'gəmba, 'dəmbja, t'rəmba, zəm'bica, k'łombe
← ę во група со e пред преграден лабијален консонант, сп. erem-'bica, čemb'rica
← v во секвенцата vn: mnuk, ug'łamnik

n ← ń: kon, pen, se k'łani
← ǫ во група со ə пред преграден нелабијален консонант, сп. d'rəŋgo, g'rəndi, 'məndro, sən'dovi, 'pəndar
← ę во група со e пред преграден нелабијален консонант, сп. len'dina, go'vendo, oglen'dało, pren'deno

f ← xv: 'fatva, 'falčo, (se) 'fali
← x на крајот на зборoформите и пред консонант во одделни лексеми, сп. buf — bu'fo:i̯, 'kožuf — ko'žufi, kaf'tica, 'nofti
← tuŕo: 'fasul, fes, 'furna

v ← со протеза пред рефлексот на почетното ǫ, сп. və'žica || ve'žica, 'voglen, 'vətok
← хијатско: g'łuvo, 'muva, pa'zuva, 'suvo, 'uvo
← x во одделни случаи, сп. 'kiva

t ← секундарно во групата sr: st'rebro, st'reda

d ← секундарно во групите zr, žr: zdrak, žd'rebe

c ← s во групата ps, сп. p'całva, tep'cija, како и во групата -sk- кај придавките: bi'vołcko, e'sencko, s'kopcki (в. 2.244)
← č во групата čr- и во čere- во одделни примери, сп. cərn, ce'revo покрај če'revo, ce'repna

ʒ ← ʒ: 'noʒi, po'łoʒi
← z во групите zv, nz, łz, во одделни лексеми и пред вокал, сп. ʒ'vezda, 'məłʒi, 'benʒin, 'ʒevgar (в. 2.243, 2.254)

z ← ʒ

č ← š во групата pš: pče'nica (в. 2.244)
← ť во група со š, сп. 'kəšča, p'lešči, s'fešča, s'nošči, v'rešče, 'gašči, 'lešča
← t во секвенцата št, сп. k'lešči, og'nišče

ǯ ← во туѓи зборови и во морфемата -ǯija, сп. ǯep, 'ǯabe, 'ǯade
← ž пред деминутивниот суфикс -e кај именките, сп. 'noǯe, s'toǯe, k'niǯe, 'roǯe (в. 2.255), и зад r: 'ərǯa, ər'ǯosa

š ← ť во група со č, сп. 'gašči, p'lešči, s'nošči
← s пред č во примери како: k'vašče, 'košče (: koska), ob'rašče (в. 2.244) и во групата sl во одделни лексеми, сп. š'łapej, šlep, š'liva покрај s'liva, но редовно slep

ž ← ď: 'veža, 'meža, 'saži, и од секвенцата žd: do'žovi, g'lužo

k' ← во туѓи зборови, сп. k'ef, k'or, k'up, 'k'umur
← ť во одделни лексеми, сп. k'e, 'vek'e, do'mak'in

g' ← во туѓи зборови, сп. g'ol, g'oks, 'g'akon, 'g'eris

3.21. Освен тоа звучните опструенти се добиле од соодветните безвучни, а безвучните од соодветните звучни во резултат на регресивна асимилација по звучност.

3.22. Безвучните опструенти на крајот на зборoформите се добиени и од соодветните звучни опструенти.

*3.3. Прозодија*

3.31. Во однос на појдовниот прозодиски систем извршени се значителни морфолошки промени (v. 2.3).

3.32. Нови фонетски должини се добиени со контракција на вокалите (2.15) и со компензација (в. 2.13).

*3.4. Губење на одделни гласови*

3.41. Вокалите /i e a o/ понекогаш се испуштаат пред членската морфема во повеќесложни зборoформи, сп. aj'vante (ajvanite), 'čelte (čelite), b'ranta (branata), 'rosta (rosata), v'remto (vremeto). Поретко може да

се сретне испуштањето и во други случаи, сп. bogor'dica (bogorodica), Kol'tomu (←Koletomu).

3.411. Вокалите понекогаш се испуштаат и во проклитичките зборови, кога следната зборoформа почнува со вокал, сп. s-is'kači (se-), g-'ubi (go-), g-od'nese (go-).

3.42. Од консонантите на прво место да истакнеме дека фонемата /x/, иако во денешниот систем не егзистира, се загубила без трага на почетокот и во интервокална позиција, сп. 'oro, 'oža, lep, 'rana, ren, 'leja ← lea ← lexa), st'reja (← strea), gre'ota, s'na:||'sənа (snaa), а во бројни примери и на крајот на зборoформите и во средината пред консонант, сп. vra — vra'ovi, vła (пл. vłasi), stra, si'roma, vər — və'ro:i̯, gre — gre'ovi, 'eła (← exła), 'melem, og'łuna, 'tuła, 'čeli.

3.43. Сонантот /j/ се загубил пред почетното /e/, сп. 'eno || 'edno, 'elen, 'esen, потоа во вокални групи исто така пред /e/, сп. 'seeš, 'pieš, на крајот зад /i/ во императивот: spi, 'izmi sa, понекогаш на почетокот и пред /a/: 'asli (jasli), aste'lit (jastelit), во одделни случаи и во некои суфикси, сп. 'zema (zemja), 'łoze (lozje), 'sabi (: sabja), 'noši (: nošja).

3.431. Во примерите 'lapka (← bałka ← jabałka), go'rida (jagorida) се загубил почетниот слог ja-.

3.44. Консонантот /t/ редовно се губи во членската морфема за машки род, сп. 'mozoko, do'mak'ino, go'lemio, vi'sokio, кај броевите од 11—19 и во десетиците: dva'naese, pet'najse, sedom'najse, d'vajse, 'pendese, 'še-ese, во групите stn, stj: 'radosni, 'žałosno, 'lisja, b'resja, bo'gasvo, во одделни случаи и во групата -st на крајот, сп. 'žałos, 'rados, и најчесто така во повеќесложните зборoформи, cvərs, płas, но: gərst, pərst, list, čist (в. 2.245).

3.45. Согласката /d/ често се губи пред /n/: 'ena ne'dela, 'pana (deteto), во одделни случаи и во интервокална позиција, главно кај глаголите, сп. 'jai̯š (jadiš), 'sei̯š (sediš), g'rei̯š (grediš), кај десетичните броеви: d'vajse, t'riese.

3.46. Во примерите како 'veža, 'meža, 'saži, или g'lužo, glu'žovi, 'dožo — do-'žovi треба да се претположи упростување на групата žž (mežža → meža → meža).

3.47. Во случаите, пак, како gluš, doš, 'pomoš, 'połnoš, čuš, се разбила групата šč со губење на č.

### *3.5. Метатеза*

Метатеза е извршена во заменскиот корен vi̯s-, ср. sfe, s'fekoj, s'fički, во vi̯z-, сп. zve ‚зеде', потоа во примерите v'jani, k'e v'jane, v'ja: (←java), ał'tica, ał'tišče (← laktišče ‚дел на тркалото од кола').

БОЖИДАР ВИДОЕСКИ

# **ТРЕМНО** (Καρδια; ОЛА 110)

## 1. ИНВЕНТАР

### *1.1. Вокализам*

i ə u
e a o

### *1.2. Консонантизам*

1.21. Сонанти

m
ɫ
l r n
j

1.22. Опструенти

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | v |
| t | d | | |
| c | ʒ | s | z |
| č | ǯ | š | ž |
| k' | g' | | |
| k | g | | |

### *1.3. Прозодија*

1.31. Сите вокали можат да бидат акцентирани. Неакцентираните вокали се изговараат пократко од акцентираните и се подложни на квалитативна редукција.

1.32. Акцентот е ограничено слободен (в. 2.3). Како дистинктивен признак се користи во презентот и имперфектот кај некои глаголи, сп. 'vika (3. сг. през.): vi'ka (1. сг. имперф.)

## 2. ДИСТРИБУЦИЈА

### *2.1. Вокализам*

2.11. Вокалите /i e a o u/ можат да стојат во сите позиции на зборoформите. Вокалот /ə/ не се среќава на почетокот и на крајот на зборoформите.

2.12. Вокалите /i ə u/ се јавуваат и во акцентиран, и во неакцентиран слог, сп. 'ezik, i'zici, 'obərč-o'bərči, rə'ženo, łə'žica, bu'nišče, 'uši.

Вокалите /e a o/ во неакцентиран слог во почетокот и во средината на зборoформите се изговараат позатворено [ẹ ʌ ọ] или пак нивната опозиција се неутрализира со /i ə u/ во корист на последниве. Степенот на редукцијата е посилен во слоговите што се наоѓаат непосредно до акцентираниот слог.

На апсолутниот крај, каде што споменативе вокали се јавуваат во функција на флексивна морфема, тие не подлежат на квалитативна редукција, сп. i'ziče, u'šence, 'sərce, g'ree, łə'žička, 'məska, z'mia, 'gərło, ku'leno, 'gusto, s'nao (вок.).

2.121. Вокалот /e/ во неакцентиран слог се реализира како [ẹ] или преминува во /i/, сп. gusẹ'nica, lẹku'vita (voda), 'elẹn, 'devẹt, 'desẹt, — di'vojka, di'tence, ži'lezo, i'leni, ni'dela, ti'lence, či'reša.

Пред сонантите /ł r n/ на крајот во завршоците -eł, -er, -en, и во некои случаи во завршокот -ec, редукцијата на /e/ оди накај /ə/ и се неутрализира опозицијата /ə/ : /e/, сп. 'vitəł, 'orəł, 'petəł, 'vetər (: vi'teri), 'gabər (: gʌ'beri), s'težər (: sti'žeri), g'ładən, g'nusən, 'esən, 'korən, 'ostən, k'linəc, 'mesəc, 'tanəc, но и: g'łufic, и редовно во кратките заменски форми: mə-'vika, tə-'češe, sə-s'mee.

2.122. Неакцентираното /a/ се реализира како [ʌ], сп. sfʌ'toi, słʌ'ninta, или се неутрализира неговата опозиција со /ə/, сп. zə'pule, kə'leša, krə'vička, mə'gare, nə'pase, pərəb'rat, 'pajək, pə'jaci, rə'bota, tupə'nica, prə'šina, 'pəndʌr.

2.123. Вокалот /o/ во неакцентиран слог најчесто се изедначува со /u/, сп. 'biuł (bivoł), vu'łoi̯, gu'vedo, gu'lemo, ug'nišče, u'paše, 'vətuk, 'dobriut, 'ručuk, 'sekuj, 'rebruto (: 'rebro), и во акцентски групи: 'tatku-mu (: tatko), ud-id'no v'reme, поретко се реализира како [ọ]: pọ'jašče, čọ'rapi, čọ'veče (:'čoek), покрај pu'jašče, ču'rapi.

2.13. Во непосредна врска со редукцијата на неакцентираните вокали стои елизијата на вокалите (в. 3.41) и метатезата (в. 3.5).

2.14. Сите вокали можат да стојат во група со секој, сп. mi'eše, pi'eno, 'via, ni'olta (nevolata), 'biuł, 'dobriut, st'rei, st'rea, məš'čea, s'mɛʌt, lẹ'oŋka, lẹu'narče, 'bairut, p'rae, t'kae, s'nao, rəz'boe, 'čoẹk, t'rəe, sə'ir, vrə'ovi, v'raut, и др.

2.15. Секвенци од два исти вокали не се ретки; најчесто се јавуваат на морфемската граница, сп. z'mii, 'see, s'naa, cərnọ'ok.

2.151. Поретко секвенци од два исти вокали се реализираат како еден долг вокал, сп. s'na:, покрај s'naa, 'či:(čii).

2.16. Вокалот /i/ во секвенци зад друг вокал во неакцентиран слог се реализира како [i̯], освен на морфемската граница меѓу префикс и коренска морфема. По овој начин се образуваат дифтонзите [ii̯, ei̯, əi̯, ai̯, oi̯, ui̯]. Како компензација од девокализацијата на /i/ вокалната компонента во дифтонзите се изговара нешто подолго, така што целиот дифтонг ги задржува двете мори. Сп. či'ki:i̯, 'pi:i̯š, g're:i̯š, st're:i̯, 'sa:i̯, покрај 'sai, bu'ko:i̯, k'ro:i̯š, и др.

2.17. Вокалот /ə/ во група со /r/ во почетокот на зборoформите секогаш стои зад сонантот, сп. rəš, 'rəže, rə'ženo, rəži'nica, 'rəte. Во средината на зборoформите ако зад /r/ има група од два или повеќе консонанти, исто така /ə/ редовно се наоѓа зад /r/, сп. trən'livo, t'rəska, c'rəŋka, но: tərn, 'vərba, 'sərce.

*2.2. Консонантизам*

2.21. Сонантите и безвучните опструенти можат да стојат во сите позиции на зборoформите (на почетокот, во средината и на крајот).

2.22. Звучните опструенти не можат да стојат на крајот.

2.23. Нема секвенци од звучен и безвучен консонант, вклучувајќи ја тука и фонемата /v/, сп. 'ofca, 'cefka, или: kfas, sfat, tfoj (со прогресивна асимилација).

2.24. Консонантски групи

2.241. Почетна група од два сонанти е можна кога е прв нејзин член /m/, сп. mras, m'leko.

2.242. Сонантите на почетокот на зборoформите не се јавуваат во група со опструент.

2.243. Од другите консонантски групи релевантни во дијалектната диференцијација на македонските дијалекти ги одбележуваме следните:

а) не се можни во овој говор:
sr, zr, žr (→ str, zdr, ždr): stram, st'reda, st'rebro, zdrak, zdreł, žd'rebe;
št, žd (→ šč, žǯ): p'lešči, bu'nišče, 'niščo, š'čica, k'lešči, dǫž'ǯovi;
sk (→ ck) зад преграден консонант: vǫ'dencko, 'žencki, s'tarcki, s'kopcki, 'morcko,
zv (→ ʒv): ʒver, ʒ'vezda, ʒ'viska, ʒ'vone.

б) Позиционо или на одделни примери се ограничени групите:
mn- (→ 0n): 'nogu,
bn, vn (→ mn) во: 'demne, g'łamna, 'gomno, 'ramno, mnuk,
ps (→ pc → 0c): ci (pci), cu'visa,
pš (→ pč → 0č): 'čenka, činič'keno,
ts (→ c) на морфемската граница: gu'vecko (meso), bu'gacvo,
sč (→ šč) на морфемската граница со суф. -če: pǫ'jašče, 'fešče, 'mošče.

2.244. Поради метатезата и елизијата на неакцентираните вокали пред член. морфема и во други случаи овде се чести случаи со геминатата -tt-, сп. 'petto, 'detto (deteto), 'vo:tta (vodata), ut'tuka, ut'tamo. Има по некој пример и со удвоено /d/: ud'deka, uddę'lił sə.

2.55. Одделни консонанти

2.251. По однос на вокалите ограничување во дистрибуцијата покажува глајдот /j/. Тој не може да стои пред предните вокали на почетокот и во интервокална позиција, сп. 'elęn, 'edno, b'roe, 'see, z'nae, 'šie; пред /e/ дури и во суфиксот -je: zd'rave, s'nope.

2.252. Сонантот /l/ не може да стои пред предните вокали и пред /j/. Во таа позиција се неутрализира опозицијата со /l/ во корист на вторава фонема, сп. 'beli (:beł, beła, beło) ~ 'beli (пл. од именката bela 'беда, пакост').

2.253. Назалот /n/ пред веларните /k g/ се реализира како [ŋ]: 'seŋka, f'raŋga.

2.254. Сонантот /r/ секогаш се јавува во соседство со вокал, сп. rəš, 'rəte, 'sərce, prəs.

2.25. Фонемите /k' g'/ се ретки и имаат многу ограничена дистрибуција. Во група со други консонанти не се јавуваат, освен со /j/, сп. 'kujk'a, 'lujg'a, покрај 'lug'a.

*2.3. Прозодија*

2.31. Кај парадигматските зборови акцентот не се јавува на последниот отворен слог, освен во 1. л. сг. на имперфектот, каде што тој врши морфолошка функција (в. 1.3) и во случаи како siru'ma (←siromax), каде што се загубило /x/.

2.32. Кај двосложните именки акцентот по правило паѓа на пенултима. На ултима (во затворен слог) тој се задржал кај еден број повеќесложни именки (на -ar, -čan) и во сложенките, сп. vudini'čar, lipi'čan, bratu'čet, listu'pat, и др. Кај придавските суфиксни образувања бројот на случаите со акцент на ултима е значително поголем, сп. kašli'čaf, pisuk'lif, pi'jan, vi'sok, итн.

2.33. По однос на местото на акцентот во парадигмата овој говор познава два модела: а) со парадигматски (морфолошки утврден) акцент, сп. vi'sok — vi'soka — vi'soki — vi'sokite, 'nosam — 'nosiš — 'nose — 'nosime — 'nosʌt, и b) со стабилизиран акцент на пенултима во неопределената форма кај именските зборови и во некои глаг. форми. Стабилизиран двосложен акцент имаат, главно, именките што во основната форма се акцентираат на претпоследниот слог, сп. 'petuk — pi'toci, p'raznik — praz'nici, 'vetər — vi'teri, 'majstǫr — mʌjs'tori, 'rəkaf — rə'kai, потоа во множинските форми на -ovi од еднословните именки, сп. ze'to(v)i, sfa'to(v)i, k'ur'kovi, а кај глаголите во парадигмата на аористот, сп. v'legu — vle'gome — vle'gote — vle'goa.

## 3. ИСТОРИСКИ ИЗВОД

### *3.1. Вокализам*

Вокалите /i e a o u/ потекнуваат од соодветните вокали во појдовниот систем. Освен тоа:

i ← y: sin
← e со редукција во неакцентиран слог: di'beł, ži'lezo, i'leni (в. 2.21)

e ← ь: den
← ę: 'ezik, 'peda, во неколку примери и во група со назалот /n/: 'endro
← ě во сите позиции: ceł, 'cediš
← ъ секундарно пред /r/: vi'teri
← a во: 'češa, 'češka, pu'lenka (poljanka)
← секундарно во групата čere-: či'reša || čę'reša

ə ← ǫ во коренска морфема: 'zəbi, pət, 'rəka, и во неколку случаи пред звучните оклузиви во група со назал, сп. krəŋk, 'pəndər, 'gəmba, t'rəmba
← ъ секундарно во случаи како: 'bədnik, 'łəže, łə'žica, 'məska, 'məŋgła (со секундарно n)
← r̥ во секвенцата /ər/, одн. /rə/: 'dərvo, tərn, trən'livo
← l̥ во група со /ł/: vəłk, 'žəłto, 'səłza
← a со редукција: słə'bina, mə'gare (в. 2.122)
← e во неакцентиран слог во случаи како: 'petəł, 'vetər, 'ostən (в. 2.121)
← место турското ı: 'zəmba, 'səkəs, 'kəna

a ← ǫ во суфиксни и флексивни морфеми: 'beram, 'berat, pʌd'nat, sa (3. пл. през. од ‚сум')
← ъ секундарно во 'ogan

u ← v во случаите: 'cute, u'sune
← ǫ во: 'kujk'a, sut, su'dia
← ъ секундарно во: 'sedum, 'osum, sum
← o во неакцентиран слог: gu'lem, ku'leno (в. 2.123)

o ← ъ̨: doš, son.

### *3.2. Консонантизам*

Консонантите /j r m n p b v t d c s z č š ž k g/ потекнуваат од соодветните гласови во појдовниот систем. Освен тоа:

m ← v во групата vn: 'ramno, ug'łamnik (v. 2.243)
← b во групата bn: 'simne (в. 2.243)
← ǫ во група со /ə/ пред звучен лабијал во одделни лексеми: 'gəmbaf, t'rəmba, и во група со /o/ во k'łomko

n ← ń: 'bana, 'luna и во група со /j/: kojn, 'dejne
← ǫ во група со /ə/ во одделни случаи: krəŋk, 'pəndər, žę'ləndrę̄k
← ę во група со /e/ во 'endro, и во група со /a/ во ʌŋ'gula

ł ←
← во група со /ə/: vəłk, 'pəłno (в. 3.1)

l ← Í: kluč, ni'dela
← lь: sol, 'žalba

r ← ŕ: 'more
← ṛ во група со /ə/: 'sərce, tərn, trən'lif

j ← i зад вокал: g'reiš, 'peiš, p'reite (predite)
← i пред членската морфема кај придавките во м. р.: 'beljut, zd'ravjut
← e кај броевите од 11—19 и во десетиците, сп. dva'najset, d'vajset
← ń со декомпозиција: kojn, vəg'lejna, si'rejne
← x пред консонант во одделни лексеми, сп. 'nijno, 'čejli
← секундарно во група со /k'/ и со /ž/ во одделни случаи, сп. v'rejk'a, 'vejža
← секундарно во 3. л. пл. аор. имперф.: vi'kaja, u'raja

f ← xv: 'fane, 'fašča
← x на крајот и пред консонант во одделни лексеми, сп. mef, mof, 'oref, buf, 'łopuf, 'očuf, 'perduf — per'dufi, 'nofti, pif'tia
← tuŕo: fes, 'furna
← ономатопејско: 'fərka

v ← ⓥ (со протеза) пред континуантот на иницијалното ǫ: 'vətuk, 'vəglin, и во: 'vujko, 'vujna, 'vosa
← хијатско во вокални секвенци зад /u/: 'muva, 'suvo

t ← секундарно во групата sr: st'rebro, st'reda, st'rek'a (в. 2.243)

d ← секундарно во групата zd: zdrak, zdreł, и во žd: žd'rebe (в. 2.243)

c ← č во групите čṛ-, čvṛ-, črě-, сп. cərn, c'vərsto, c'revo
← s во групата ps: p'cała, tip'cia (в. 2.243)
← s во суфиксот -sk(i) зад консонант, сп. 'vołcko, vǫ'dencki, vilig'dencki (posti), 'morcko (в. 2.243)

ʒ ← ʒ: 'noʒi, pu'łoʒi
← z во секвенците łz, nz, dz, zv, сп. 'məłʒe, 'səłʒa, sə-'gənʒa, ud-'ʒadi, ʒ'viska, ʒver, и во одделни случаи пред вокал, сп. 'ʒegvar, ʒər'cała, 'buʒa и др.

č ← ť во група со š: 'lešča, 'gašči, 'nošča, p'ešča, s'fešča, sfiš'čełnik, s'nošči, 'fašča, vi'kaščem
← t во групата št: ščo, k'lešči, 'niščo, š'čica

ǯ ← ɗ во група со /j/ во одделни лексеми, сп. 'vejǯa, 'mejǯa, 'sajǯi, 'čujǯo, čuj'ǯina, 'bijǯa (бидува), 'vijǯa, 'rojǯa
← d во групата žd: dǫž'ǯovi || dǫj'ǯovno (vreme)
← место ž во одделни случаи, сп. dər'ǯava, dər'ǯale, 'dərǯe, du-'vajǯa (← dovaža), dəł'ǯina, pu'łoǯe
← tuŕo: ǯam, 'oǯa

š ← ť во групата št: p'łašča, 'fašča, p'lešči (в. кај č), или без č: 'gaš-nik, 'mošne, noš, 'noška, 'nošfi, 'pešnik, 'pomuš
← s пред č во случаи како: k'łašče, 'lišče, 'mošče (v. 2.243)

k' ← ť во одделни лексеми, сп. k'e || k'i, 'nejk'iš, v'rek'e, 'pojk'e, 'kujk'a, 'k'erka, s'fajk'a || s'fak'a
← k во одделни лексеми, сп. 'majk'a (зад j), 'jak'ut, vi'sok'ut (jakjot)
← tuŕo: 'k'oše, 'k'urk, 'šek'er, 'k'erał

g' ← ɗ во одделни случаи, сп. 'rəg'a, rəg'ǫ'sano
← dь̨j во одделни случаи: 'lug'a || 'lujg'a
← tuŕo: 'g'ozmo, 'g'ubre.

3.21. Освен тоа звучните опструенти се добиени од соодветните безвучни, а безвучните од соодветните звучни во резултат на регресивна асимилација.

3.22. Безвучните опструенти се добиени од звучните и на крајот на зборо-формите.

### *3.3. Прозодија*

Појдовниот прозодиски систем не претрпел поголеми фонолошки промени, но се извршиле значителни морфолошки промени (в. 2.3).

### *3.4. Губење на одделни гласови*

3.41. Неакцентираните вокали во повеќесложните зборо-форми често се испуштаат, особено пред членските морфеми кај именските зборови, сп. 'žente, mi'surte, 'belte, 'pulme (pulime), 'de:tto, 'kolda (koleda), 'gumto (gumnoto), 'pilto (pileto), 'polto, 'semto, c'refto (crevoto), kə'dijta (ka-dijata), mu'tikta, ni'olta (neolata), 'rəkta, 'čupta, bugur'dica (bogorodica), 'okłu (okolu).

3.42. Елизајата на неакцентираните вокали се врши и во проклитичките зборови кога следната зборо-форма почнува со вокал, сп. k'—'ojme (ќe odime), d—iz'mie (mi'surte).

3.43. Неакцентираното /o/ се губи во почетокот во примерите: vo, va: (ovaa), 'paška, pinci.

3.44. Фонемата /j/ редовно се испушта пред предните вокали, сп. 'ezik, 'pee, 'łoze, zd'rave и др. (в. 2.251).

3.45. Фонемата /x/ наполно се загубила на почетокот и во интервокална позиција, а во ред случаи и во други позиции на зборoформите (на крајот, пред консонант), сп. 'arno, 'oro, lep, 'rana, s'na:, st'rea, məš-'čea, vła'inka, grę'ota, 'meut, vra, siru'ma, stra, gre, ni, vi'ka (1. сг. имперф.), sti'du (sveti dux), 'bəła, 'ma:ne, 'me:lem.

3.46. Од другите опструенти во повеќе примери се загубиле /v d t/. Согласката /v/ најчесто се испушта во множинската наставка -ovi кај именките, сп. sfa'toi, ru'goi, и во неколку други лексеми во интервокална позиција, сп. 'biuł, d'jauł (gavol), rə'kai (rakavi), 'čoęk, а во консонантско соседство во групите vč- ('čera), vs- во заменските облици: 'sekuj, 'səto i dr.

Плозивот /d/ во бројни случаи се загубил во интервокална позиција кај глаголите (и тоа по правило се губи во 2. л. сг. и 1. и 2. пл. през.), сп. vijš (vidiš), jajš (: jadat), sejš, 'sejme, 'sejte (: sedat), p'rejte (: predi), g'rejme (: grede), 'ojme (: ode), p'rejte (: predat), како и во десетичните броеви: d'vajsęt, 'pejsęt и др. Во консонантски групи, сп. i'no (edno) s'fərle (svərdle).

Согласката /t/ почесто се испушта на крајот во групите -st, -št, одн. -šč, сп. buʒa'res (čoek), 'radǫs, tes, šes, čuš (: čužǯo, čujǯo), но и: gost, list; редовно се губи во групите -štn-, -štk-, -štv- -słn-, сп. 'pešnik, 'nošfi, 'radusno.

Во почетна позиција се губат и: /m/ во 'nogu, /n/ пред африкатите /c č/: ci (pci), cu'visa, 'čenka, čin'keno.

### *3.5. Метатеза*

Метатезата е честа појава во секвенците од r+вокал, како во: bərdə-'vica (bradavica), gər'šina, 'gərdi (grədi), ǫ'bərči, pərt, s'tərga, vər'teno (vreteno), pər'deno (predeno), pur'dava (prodava), во повеќесложните именски образувања, сп. 'vo:tta (← voadta ← vodata), 'mə:i̯šte (məžite), 'de:tto (deteto), и во други одделни лексеми, сп. 'ʒegvar (ʒevgar), 'pojur (poroj), nərkə'vica (narəkvica).

БОЖИДАР ВИДОЕСКИ И КОСТА ПЕЕВ

# **КРОНЦЕЛЕВО** (Κερασεαι; ОЛА 111)

## 1. ИНВЕНТАР

### *1.1. Вокализам*

| | | |
|---|---|---|
| i | ə | u |
| e | a | o |

### *1.2. Консонантизам*

1.21. Сонанти

| | | | |
|---|---|---|---|
| | | | m |
| | ł | | |
| | l | r | n |
| j | | | |

1.22. Опструенти

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | v |
| t | d | | |
| c | ʒ | s | z |
| č | ǯ | š | ž |
| ḱ | ǵ | | |
| k | g | x | |

### *1.3. Прозодија*

1.31. Сите вокали можат да бидат акцентирани. Неакцентираните вокали фонетски се пократки од акцентираните и се подложни на редукција.

1.32. Должините добиени со контракција и со компензација не се фонолошки релевантни (в. 2.121).

1.33. Акцентот е слободен и морфолошки стабилизиран во парадигмата. Како дистинктивен признак се користи кај глаголите во аористот и имперфектот, сп. ig'rax (1. л. сг. аор.): 'igrax (1. л. сг. имперфект).

## 2. ДИСТРИБУЦИЈА

### *2.1. Вокализам*

2.11. Вокалите /i e a o u/ можат да стојат во сите позиции на зборoформите — и на почетокот, и во средината, и на крајот.
Вокалот /ə/ не се јавува на крајот, а на почетокот е редок.

2.12. Вокалите /i ə u/ се јавуваат и во акцентиран, и во неакцентиран слог. Вокалите /e a o/ во неакцентиран слог, со некои ограничувања на /e/, се изговараат позатворено [ę ʌ ǫ] или пак нивната опозиција се неутрализира спрема /i ə u/ во корист на последниве. Степенот на редукцијата особено е силен во слоговите што се наоѓаат непосредно пред и зад акцентираниот слог.

2.121. Вокалот /e/ во неакцентиран слог се реализира како [ę]→/i/, освен на крајот каде што се јавува во морфолошка функција, сп. vęrvi'rica, ęrim'bica, или: i'zik, iči'men (ečmen), iv'dovic (← evdovec=вдовец), gəsi'nica, di'beli, ždri'bak, pi'nuška, si'delu (sedelo), — 'jarim, 'vəglin (јаглен), g'rozin, 'jasin, 'gabir, 'guščir, 'devir, li'gavic (гол полжав), 'cərvic, 'divič (← diveč=divjač).

Пред сонантот /l̨/, во одделни случаи и пред /r/, затворениот изговор на /e/ клони кон /ə/ или се неутрализира со изговорот на /ə/, сп. 'vəzəu̯ (← vəzeł=јазол), 'detəu̯ (клукајдрвец), 'kotəu̯, 'orəu̯, 'petəu̯, u'čitəu̯, 'češəu̯, 'večər, и редовно во кратките заменски форми mə, tə, sə, како и во партикулата nə, сп. mə-'kanət, sə-s'me(j)e, nə-mu'žax.

На крајот /e/ не подлежи на редукција, сп. v'reme, 'ime, 'jagne, 'pole, 'seme, 'kojnče, ku'čence, 'perce, z'drave, 'liste (лисје), 'zəbe, 'rəce, 'la(j)e, 'pe(j)e, 'bile, 'nosime.

2.122. Вокалот /a/ во неакцентиран слог се редуцира во сите позиции, со тоа што е степенот на редукцијата најслаб на крајот, сп. 'vodʌ, və'dicʌ, 'kujk̀ʌ, ku'biłʌ, mə'linʌ, но: ərə'mijʌ, zə'ojg̀ʌ, łə'puj, 'nazət, 'sakət, 'sekəu̯.*

2.123. Неакцентираното /o/ исто така во сите позиции се редуцира и се изедначува со /u/, сп. u'łovu (← o'lovo), u'rex, vu'łovi, ku'biła, ku'žux, pu'lijna (← po'lijna : 'pole), 'vosuk, 'tonuk (танок), 'mačur, 'jałuf, 'medut, 'sokułut, g'letu, ku'pitu, 'peru, 'situ, 'rałtu (raloto), 'doų̯gu (dolgo), 'suu (suo), sm'rekuvu 'dərvu.

2.13. Во непосредна врска со редукцијата на неакцентираните вокали стои елизијата на вокалите (в. 3.41) и метатезата (в. 3.5).

2.14. Сите вокали можат да стојат во група со секој.

2.15. Секвенци од два исти вокали најчесто се јавуваат на морфемската граница, сп. z'mii, sə-s'mee, s'naa → s'nʌl, 'suu (← suo), 'łuutu (ludoto), słəbu'umnu (slaboumno).

2.16. Вокалот /i/ зад друг вокал во неакцентиран слог се реализира како [i̯], освен на морфемската граница меѓу префикс и коренска морфема. На тој начин се образува цела серија надолни дифтонзи [ii̯, ei̯, əi̯, ai̯, oi̯, ui̯]. Како компензација од девокализацијата на /i/, вокалната ком-

* Полуредукцијата на /a/ во понатамошните примери не ја предаваме од технички причини.

понента од дифтонгот нешто малку се удолжува, така што целиот дифтонг ги задржува двете мори. Сп. 'vi:i̯š (← viiš ← vidiš), st'ri:i̯š (← striiš ← strižiš), u're:i̯ (← urei = ореви), 've:i̯š (veiš), iz'le:i̯š (← izleiš ← izležiš), 'le:i̯š (ležiš), 'pe:i̯š (peiš ← peeš), 'se:i̯š (← seiš ← seeš), или 'se:i̯š (← sediš), z'nə:i̯š (znaiš), d'va:i̯sit (dvaeset), 'za:i̯c (zaec), s'na:i̯ (← snai), b'ła:i̯š (blažiš), 'da:i̯š (dadiš), iz'va:i̯š (izvadiš), 'ja:i̯š (jadiš), 'za:i̯dnu (← zaidnu ← zaedno), p'ra:i̯stu (praistu ← praseto), 'mu:i̯ (mui = муви), 'mo:i̯te, 'mo:i̯tu (moeto), 'ło:i̯stu (loistu ← lozeto), 'ko:i̯ste (← koizte ← kozite), 'o:i̯š (odiš).

2.161. Исто така /i/ → [i̯] и пред /o/ во членската форма за машки род кај придавките, но без компензациона должина на вокалната компонента, сп. 'beli̯ut (← beliot), zi'leni̯ut (← zeleniot), 'łoši̯ut (lošiot).

2.17. Вокалот /ə/ во група со /r/ во почетокот на зборформите секогаш стои зад сонантот, сп. rəš, 'rəžin, rəži'nica, 'rəjġa. Во средишна позиција ако зад /r/ има група од два или повеќе консонанти, /ə/ стои зад /r/, сп. k'rəmnək, p'rəstin, p'rəšče, t'rəska. Така се јавила групата rə и во grəs (← grəst), prəs (← prəst). Во другите случаи /ə/ се јавува пред сонантот, сп. vərf, tərn, sərp, 'dərvu, 'zərnu, па дури и gər'dina (← grə'dina), s'tərga (← strəga), pərt (← prət).

*2.2. Консонантизам*

2.21. Сонантите и безвучните опструенти можат да стојат на почетокот, во средината и на крајот на зборформите.

2.22. Звучните опструенти не можат да стојат на крајот.

2.23. Нема секвенци од звучен и безвучен консонант, со некои ограничувања на фонемата /v/.

2.24. Консонантски групи

2.241. Почетна група од два сонанта е можна само кога е прв нејзин член /m/, сп. m'łaku (mlako), m'rava.

2.242. Сонантите на почетокот на зборформите не се јавуваат во група со опструент.

2.243. Од другите консонантски групи не се можни воопшто или само во некои позиции во зборформите:

mn (→ ṃn) на почетокот во 'nogu (mnogu);

bn, vn (→ mn): 'demne, 'zemne, g'rimna, g'łamna, 'gomnu, p'lemna, 'ramnu, ug'łamnik, usəm'na, no: fnuk, f'nuka;

sr, zr, žr (→ str, zdr, ždr): st'rebru, stram, st'rednu, zdrak, zd're(j)e, zdreu̯, žd'rebe, žd'rebna ku'biła, ždri'bak;

št, žd (→ šč, žǯ): 'guščir, guriš'čina, k'lešči, 'puščiš, š'čica, 'našče (← našte ← našite), но: 'češte (← češite = чашите), каде што асимилацијата е запрена поради почетното /č/, duž'ǯovi;

ps (→ pc): p'cuje, 'vapca, s'tipca, tip'cija, но cu'visa (psovisa);

pš- (→ pč → 0č): či'nica, či'nička;

ts (→ c) на морфемската граница: u'ceče (otseče), uc'krije (otskrije), uc-p'redi (otspredi), gu'vecku (govedsko), b'racki (bratski);

ns (→ nc) во одделни случаи: 'donci-gu (donsi gu ← donesi go), zən-'cex (← zansex ← zanesex);

sk (→ ck) зад прегласен консонант, сп. 'ǵupcki (← ǵupski), s'kopcki (skopski), 'zimcki, 'dencki, 'žencki, 'kojncki, 'łancki, s'tarcki;

zv (→ ʒv): ʒver, ʒ'viska, ʒ'vonče, но raz'vije (на морфемската граница), и зад /d/ на морфемската граница, сп. udʒa'ran (odzaran), ud'ʒat (od-zad), də sə ud'ʒeme, ki pud'ʒine;

-st, -št (→ -s, -š) на крајот: mos, prəs, čis, 'radus, 'boles, veš, doš (most, bolest, vešt, dožd).

2.244. Се забележува тенденција за ограничување на дистрибуцијата на /j/ во однос на консонантите. Се одбегнуваат консонантски групи со /j/ како втор член, сп. i'lada, s'nope (snopje), zd'rave (zdravje), ži'nejte (žinetje), pəd'najte, 'sijnut (← sinjut ← siniut), 'nejnut (← nejnjut ← nej-niut).

2.245. Од друга страна, поради елизијата на неакцентираните вокали пред членските морфеми, овде се создале ред консонантски групи кои во другите македонски говори во таа позиција не се обични, сп. st'rej-ḱta, 'nojḱte, 'koskte, 'nejnte (nojḱite, koskite, nejnite).

2.246. Елизијата на неакцентираните вокали придонесла и да се зголеми бројот на случаите со удвоен консонант, особено на примерите со удвоено /t/, сп. v'ratta → v'rat:a, 'detto (deteto), 'letto → 'let:o (letoto), ut-'təde, ut'tədin, 'imme (imame), 'zimme (zimame), 'naj'jak.

## 2.25. Одделни консонанти

2.251. Сонантот /j/ не може да стои пред преден вокал во почетокот на збороформите, сп. eš, 'edin, 'esin. Во меѓувокална позиција пред /e/ се јавува факултативно, сп. 'bi(j)e, 'či(j)e, zd're(j)e, 'pe(j)e, 'ła(j)e, z'na(j)e, 'ču(j)e, но и: u'mee. Факултативно /j/ се јавува и во групите -iə-, -ia-, -ea- (-eə), сп. z'mi(j)a, ku'ri(j)a, puš'či(j)a, 'mi(j)əm, 'se(j)əm, 'ne(j)a. Има тенденција да се јавува и зад консонант (и во таа позиција доколку не се губи, тоа се метатезира): ži'nejte (← ženetje), stʌ'najte (stanatje), 'łošut покрај 'łošjut.

2.252. Латералот /ł/ не може да се јави пред преден вокал и пред /j/, сп. vi'kale (: vikaų, vikała, vikało), 'koli (: koła). Во споменатава позиција тоа се неутрализира со /l/, сп. 'beli (: beų, beła) ~ 'beli (: bela=пакост).

2.2521. На крајот на збороформите и пред консонант /ł/ се реализира како [ų], сп. doų (: du'łovi), daų (: dała, dało), 'voųna, k'riųce (: kriło).

2.253. Назалот /n/ пред веларните /k g/ се реализира како [ŋ]: 'baŋka, 'seŋka, f'raŋga, 'maŋgar.

2.254. /r/ не може да се јави меѓу два консонанта и на почетокот пред консонант.

2.255. Опструентите /t d/ не можат да стојат во група со /š ž/, сп. k'lešči, ug'nišče, duž'ǯovi.

2.256. Консонантот /ǯ/ има доста ограничена дистрибуција. Се јавува редовно во група пред /v/, ǯver, ǯ'vonče, и зад /n/: 'enǯa.

2.257. Ограничена дистрибуција имаат и опструентите /ќ ǵ/. Најчесто тие се јавуваат во група со /j/, сп. 'kujќa, nojќ, 'nojќni, 'nojќvi, p'lejќi, s'fejќa, 'vejǵa, zə'ojǵa, iz'vajǵa, 'mejǵa, 'rəjǵa, 'sajǵi, но: ќi, 'ќerka, ǵol, 'ǵubre (во почетна позиција) или i'ziќ (← ezik), druќ (← druk ← drug) (в. 3.2).

2.258. Консонантите /k g/ пред вокалот /i/ се реализираат како [k' g']: 'k'itka, rə'k'ija.

2.259. Гласот /x/ не се јавува на почетокот и во интервокална позиција, сп. 'arnu, 'oru (oro), lep, 'rana, s'naa — s'na:i̯, st'rea, 'mua (в. 3.44).

*2.3. Прозодија*

2.31. Акцентот по местото е слободен со следните ограничувања: не може да стои на последниот отворен слог со исклучок во 2. и 3. л. сг. на аористот, каде што се јавува со морфолошка функција, сп. pli'te, no'si, и во некои одделни заменски збороформи, сп. kək'vi, tək'va, əd'no, можеби и уште во некој прилошки збор. Сп. ju'nak, ču'vek, i'ziќ, vi'sok, uf'čar, zi'len, — 'pesuk, 'əndər, 'korin, 'razum, ug'łamnik, — 'babička, 'majčini, 'sekuja, 'sekəde, 'vikəme, 'učite.

2.32. Друга особина на акцентот е неговата парадигматичност (морфолошка стабилизираност), сп. 'žen-a, 'žen-i, 'žen-ta, 'žen-te; vi'sok-Ø, vi'sok-a, vi'sok-u, vi'sok-i, vi'sok-j-ut, vi'sok-te; p'let-əm, p'let-iš, p'let-e, p'let-me, p'let-te p'let-ət; pli'tex, pli'te, pli'te, pli'teme, pli'tete, pli'tea.

2.321. Од претходново правило отстапуваат следниве збороформи: (кај именките) множинските форми со двосложните наставки -ovi, -išča, -ijna, сп. stu'łovi, ru'govi, ri'dovi, ri'dišča, pə'tišča, tę'lijna, pi'lijna. Во членските форми акцентот го задржува местото од неопределените облици, сп. 'pətut : pət, pə'tiščəta : pə'tišča, 'seło : 'seło, ti'lijnta : ti'lijna; (кај глаголите) императивот, сп. 'kaži : kə'žejte, 'nosi — nu'sejte, и со префикс: 'raskʌži — rəskə'žejte.

2.33. Акцентски целости образуваат именките со предлозите и бројот 'еден' во функција на неопределен член, сп. nə-'rəka, pud-'miška, kətuku'koška, ədnʌ-'žena, ədnu-ču'vek, и акцентот секогаш паѓа врз имен-

ката. Исто така акцентот се задржува на глаголскиот дел и во акцентските целости со глагол од типот mə-'nose, sə-utki'na, də-'vika, ki-'nose, дури и во целости со партикулата ‚не': nə-mu'ža, и така е најчесто, и многу ретко со пренесен акцентот врз негацијата: 'ne-znəm, 'ne-pra:i̯, покрај: nə-z'nəm, nə-p'ram.

## 3. ИСТОРИСКИ ИЗВОД

### *3.1. Вокализам*

Вокалите /i e a o u/ потекнуваат од соодветните вокали во појдовниот систем. Освен тоа:

i ← y: bik, sin

← e со редукција во неакцентиран слог: i'len, di'beu̯, ri'men, ni-'vesta, 'jasin (в. 2.121);

e ← ь: den, pen

← ę: g'reda, 'peda, и во група со /n/ во одделни случаи: 'enʒa, 'endər

← ě: 'letu, 'seŋka;

ə ← o во кореновите слогови: 'gəska, gə'łəp, 'gəba, и во група со /n/ во одделни случаи: b'łəndi, gəng'lif, 'gəngəm, žə'łəndruk (желудец), 'məndər, или со /m/ пред лабијален плозив во t'rəmba (траба платно)

← секундарното ъ во сите позиции, сп. 'łəga, 'łəže, łə'žica, 'məgła, 'məska, 'cəfte, 'vetər, 'itər, 'ogən

← ŗ во групите ər/rə: 'dərvu, 'zərnu, krəf, prəs, rəš, t'rəska

← ļ во групите əł || łə во одделни случаи, сп. 'bəła, 'kəu̯ne, pəu̯'šok, 'təu̯če, s'łənce

← турското ı: 'kəna (т. kına)

← a со редукција во неакцентиран слог, сп. łə'puj (лопух), mə-'lina, 'naʒət (в. 2.122)

← e со редукција во неакцентиран слог во фонетските услови опишани во 2.121, сп. sə s'mee, nə mu'žax, 'orəu̯ (orel), 'večər;

a ← o во суфиксите, флексивните морфеми и во други одделни случаи, сп. pad'nau̯, 'berat (→'berət), sa (3. л. пл.),

← ě зад /c/ во одделни случаи: cau̯ — 'cała, 'cape, 'cava, ca'lina (→ cə'lina);

o ← ъ: doš, pi'tok

← ļ во група со /ł/ во одделни случаи, сп. 'vou̯na, 'gou̯ta, 'dou̯gu, žou̯t, 'sou̯za;

u ← o во одделни случаи, сп. 'kujќa, sut, su'dija, pu'nuda

← o со редукција во неакцентиран слог: u'rex, vu'łovi, ku'žux, 'vosuk, 'medut, 'sełtu (seloto), 'čestu (često).

*3.2. Консонантизам*

Консонантите /j r m n p b v t d c s z č š ž k g x/ потекнуваат од соодветните консонанти во појдовниот македонски систем. Освен тоа:

j ← ń со декомпозиција на мекоста, сп. kojn, 'bajna
← x во одделни зборови: 'nijni, 'čejli, łə'puj
← во група со ḱ, ǵ (со антиципација на мекоста), сп. 'kujḱa, s'fejḱa, 'mejǵa, 'rəjǵa
← i зад друг вокал, сп. zaịc, 'moịte, 'mu:ị, s'na:ị, u're:ị (в. 2.16), и кога се наоѓа /i/ пред вокалот /u/ во членската форма за м. р.: 'beljut (в. 2.161);

ł ← ļ во група со /ə/ или со /o/, сп. 'kəu̯ne (колне), rəu̯'šok (полжав), 'təu̯če, s'łənce, kou̯k, 'mou̯če, 'sou̯za
← Í во одделни случаи: 'vəzəu̯ (јазел), u'čitəu̯, 'češəu̯, ən'guła (јагула);

l ← Í: 'luti, kluč, ni'dela
← lь: sol, žal, 'žalba;

r ← ŕ: 'more
← r̥ во група со /ə/: sərp, rəš;

m ← v во групите bn, vn: 'simne, g'rimna, ug'łamnik, 'ramni, usəm'na (в. 2.243)
← o̯ пред лабијален опструент во група со /ə/ во t'rəm̥ba и изведенките;

n ← ń: pen, и во група со /j/: kojn, 'bajna
← o̯ во група со /ə/ во одделни случаи, сп. b'łəndi, 'gəngəm, gəng'lif, žə'łəndruk, 'məndər (в. 3.1)
← ę во група со /e ə/ во одделни случаи: 'enʒa, 'endər, ən'guła (в. 3.1);

f ← xv: 'fajḱam, sə 'fale
← v во случаите fnuk, f'leze
← x на крајот на зборoформите и пред консонант во одделни случаи, сп. 'bafča, 'pafka, 'noftuk, vərf, 'očuf
← туѓо f: 'futa, 'furna, fes
← ономатопејско: 'fərče, 'fuče;

v ← o̯ пред континуантот на почетното o̯-: və'dica (јадица), 'vəzəu̯ (јазел), пред u: 'vujku, 'vujna, и пред o во 'vosa (оса);

t ← секундарно во групата sr: stram, st'rebru (в. 2.243);

d ← секундарно во секвенците zr, žr: zdrak, zd'reje, zdreu̯, žd'rebe, ždri'bak (в. 2.243);

c ← č во групите čr̥- и črě-: 'cərvin, c'revu

← s во групите ps, ns, ts, sk, сп. 'vapca, zən'cex (←zən'sex ←zani-'sex), b'racki, 'žencki, 'łancki (в. 2.243);

ʒ ← z редовно во групата zv: ʒver, ʒ'vezda, зад n: 'enʒa, и во ред одделни случаи во други позиции, сп. 'ʒastra, udʒa'ran, 'naʒət, 'ʒivri, 'ʒəngəm (в. 2.243);

ʒ ← ʒ

č ← t во групата št: k'lešči, ug'nišče, 'našče (← našte ← našite)

ǯ ← tуќo: ǯam, ǯa'mija

← ž во групите žb, žv, сп. ǯ'bara, ǯ'vaka;

š ← ś во група со č, сп. 'gašči, или само: 'gašnik, 'nošnu v'reme, 'mošne, p'leški, pumuš'nica, s'fešnik

← s во групата sč на морфемската граница, сп. k'vašče (: kvas), 'məšče (: məska);

ž ← ź во група со d или ǯ, сп. 'čuždi || 'čužǯi, дури и 'čuzdi;

ќ ← ś: ќe/ќi, 'ќerka, и во група со j: 'kujќa, məj'ќea, nojќ, 'nojќni, p'lejќi, 'pomujќ, st'rejќa, s'fejќa, 'fajќa

← tь̯j во група со t: b'ratќa

← k на крајот во одделни случаи, сп. druќ/drujќ (друг), i'ziќ (← izik=јазик);

ǵ ← ź: miǵu, p'reǵe, и во група со j: 'vejǵa, 'mejǵa, 'rəjǵa, 'sajǵi, iz-'vajǵa, zə'ojǵa

← tуќo: ǵol, 'ǵubre;

k ← x во 1. л. сг. аор. имп.: či'tak, vi'dek, bek;

g ← d во g'letu;

x ← s, š пред африкатите c, č во одделни случаи, сп. 'noxče (: nos), ub'raxče (: obraz).

3.21. Освен тоа звучните опструенти се добиле од соодветните безвучни, а безвучните од соодветните звучни опструенти во резултат на регресивна асимилација по звучност.

3.22. Безвучните опструенти на крајот се добиле од соодветните звучни опструенти.

*3.3. Прозодија*

Појдовниот прозодиски систем не претрпел поголеми фонолошки промени, но се извршиле значителни морфолошки промени (в. 2.3).

*3.4. Губење на одделни гласови*

3.41. Неакцентираните вокали во повеќесложните зборформи често се губат, особено пред членските морфеми, сп. grə'dinta (gradinata), ku-'šulta (košulata), 'našča (našata), 'nifta (nivata), st'ranta (stranata), v'remtu (vremeto), 'imtu (imeto), 'piltu (pileto), 'rəcte (rəcete), 'raltu (raloto), 'arntu (arnoto), 'loštu (lošoto), 'žente (ženite), zi'lente (zelenite), или 'peskut (pesokot).

3.411. Елизијата на неакцентираните вокали се врши и во проклитичките зборови кога следниот збор почнува со вокал, сп. z-'arnu (za arno), nə-d'nəš (na ednaš), d-uf'čarut (du uf'čarut ← do ofčarot).

3.42. Неакцентираното /o/ се губи на почетокот во примерите: 'paška (opaška), 'pinci (opinci), voj, 'vaa (ovoj, ovaa).

3.43. Сонантот /j/ се губи на почетокот пред /e/: eš, 'esin (в. 2.251), во суфиксот -je во зборовите како g'rozde, 'łoze, 'liste, c'vete, zd'rave, и во неколку случаи во почетокот пред /a/ во повеќесложни зборформи: ə'boụku (jabolko), ə'gənca (jaganca): 'jagne.

3.44. Од опструентите во повеќе позиции се губи фонемата /x/. Наполно се загубила на почетокот и во интервокална позиција, сп. 'arnu, 'oru, lep, 'rana, s'naa, st'rea, 'buəụ (buxal), 'mua, 'sua, и во ред одделни случаи и во други фонетски позиции, сп. 'bəła, 'beme (bexme), u'čime (učixme) (в. 2.259).

3.45. Од другите консонанти во ред случаи се загубиле /v ž z d/. Најчесто тие се губат во интервокална позиција, сп. /v/ v'leəm (vlevam), 'daəm (davam), 'ze:m (zevam), k'reəm (krevam), p'ra:m (pravam); /ž/ b'ła:i̯š (blažiš), 'ka:i̯š (kažiš), 'le:i̯š (ležiš), 'mo:i̯š (možiš), 'ni:i̯š (nižiš), st'ri:i̯š (strižiš); /z/ 've:i̯š (veziš), v'le:i̯š (vleziš), iz'le:i̯š (izleziš), /d/ b'raəta (bradata), li'vaəta (livadata), i'laəta (iladata), 'voəta (vodata), g'reət:a (gredata), g'raut (gradut), 'leut || 'ledut (ledot), gu'veut:u (govedoto), 'deut:o (dedoto), 'lu̯itu (ludeto), m'łautu (mladoto), d'vai̯sit (dvadeset), и особено често кај глаголите: 'vi:i̯š (vidiš), 'da:i̯š (dadiš), iz'va:i̯š (izvadiš), 'ja:i̯š (jadiš), 'ja:i̯me (jadime), 'jaət (jadat), o:m (odam), 'o:i̯me (odime), 'oət (odat), 're:i̯š (rediš), 'se:i̯š (sediš).

3.46. Во консонантски групи редовно се губи /t/ во групите -st, -št на крајот: mos, lis, mas, čis, 'radus, čuš (: čužžo), потоа во групите -štn-, -štk-, -stn-, сп. s'fešnik, s'nošni, p'leški, 'radusni; а во одделни случаи се губат и /v/ во групите vt-: 'tornik, vč: 'čera, sv: кај заменките 'sekuj, 'sekuja, səət, -a, -e, и во други образувања од коренот sụv-, сп. 'sənojќ; /p/ се загубило во некои случаи во групите pč: či'nička (pčenička), pc: cu'visa (pcovisa), i /m/ во групата mn- во 'nogu (mnogu).

*3.5. Метатеза*

Метатезата во овој говор е честа појава. Најчесто таа се јавува во повеќесложните членувани именски образувања, сп. 'lo:i̯stu (←loizetu), 'no:i̯ste (←noizte←nozite=нозете), p'ra:i̯stu (←praistu ←prasitu=прасето), во секвенци од r+вокал: gər'dina (gradina), 'pərčka (prəčka), pirpi'lica (←pripilica←prepelica), tri'zija (←tirzija ←terzija). Освен тоа со метатеза редовно се јавуваат образувањата со коренот jav-: vjəj'na, во зборот ʒeg'var (← ʒevgar), во e̯jnu'ari (јануари, со преглас на ja →je).

БОЖИДАР ВИДОЕСКИ

# **ВИСОКА** (Οσσα; ОЛА 112)

## 1. ИНВЕНТАР

### *1.1. Вокализам*

1.11. Во акцентирана позиција

| | | |
|---|---|---|
| i | | u |
| e | ə | o |
| ą | a | |

1.12. Во неакцентирана позиција

| | | |
|---|---|---|
| i | | u |
| | ə | |

1.121. Вокалот /ə/ во неакцентирана позиција се изговара пониско од акцентираното /ə/, како среден глас меѓу /a/ и /ə/, но поблиску до /a/ — [ʌ].

### *1.2. Консонантизам*

1.21. Сонанти

| | | | |
|---|---|---|---|
| | | | m |
| | | | m’ |
| | ł | r | n |
| | l’ | r’ | n’ |
| j | | | |

1.22. Опструенти

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | v |
| p’ | b’ | f’ | v’ |
| t | d | | |
| t’ | d’ | | |
| c | ʒ | s | z |
| c’ | ʒ’ | s’ | z’ |

| | | | |
|---|---|---|---|
| č | ǯ | š | ž |
| k | g | x | |
| k' | g' | (x') | |

1.221. Фонемите /v v'/ се изговараат билабијално [w w'].

1.222. Фонемите /č ǯ š ž/ фонетски се палатализирани [č' ǯ' š' ž'].

1.223. Немаме потврда за палатализирано [x'].

*1.3. Прозодија*

1.31. Акцентот е слободен и подвижен, сп. głas — gła'sot, b'rada — bra'data, 'bera — bi'reš.

1.32. Како дистинктивен признак акцентот се користи, главно, кај глаголите за разликување на несвршените и свршените форми од типот pru-'mina (несвршен) : p'romina (свршен), потоа за разликување на аористот и имперфектот и аористот и презентот кај некои глаголи, сп. subi'rax (1. л. аор.) : su'birax (1. л. сг. имперф.), subi'ra, pumi'na (3. л. сг. аор.) : su'bira, pu'mina (3. л. сг. през.).

## 2. ДИСТРИБУЦИЈА

*2.1. Вокализам*

2.11. Сите вокали во неакцентирана позиција подлежат на квантитетска редукција; тие се изговараат нешто пократко во споредба со соодветните акцентирани вокали, а понекогаш во средните слогови пред консонант и наполно се губат (сп. 3.41).

2.12. Вокалите /e o/ во неакцентиран слог во сите позиции на зборoформите подлежат и на квалитетска редукција и по правило преминуваат во соодветните високи корелати. По тој начин се елиминира опозицијата e : i и o : u. Сп. 'mori : mu'r'etu, 'poli : pu'l'etu, čin'da : 'čendu, 'd'ev'ir : d'iv'i'rot, 'd'era : d'i'r'eš, 'gab'ir, g'r'eb'in, g'r'endʌ : gr'in'datʌ, bu'jot : boj, du'łot : doł, ku'zatʌ : 'kozʌ, kuj'narin : kon', udʌ'ja, ugl'in'dału, du-'b'ituk, łu'z'e, 'mozuk, 's'ełu.

2.13. Неакцентираните /ą a ə/ се реализираат како среден глас меѓу /ə/ и /a/, но поблизок до вториов [ʌ]. Тоа значи во неакцентиран слог се изедначил изговорот на споменативе три фонеми и се укинува опозицијата меѓу /a/ и /ə/, одн. меѓу /ą/ и /ə/. Сп. ʌ'rap, bʌx'ča, bʌ'ratʌ (: 'barʌ), mʌn'ǯot : mənč (маж), bʌn'ǯot : bənc, łʌn'ǯicʌ (лажица), dʌž'dot : dəš, rʌš'ta : rəš, dʌs'katʌ : 'dəskʌ, čʌr'ven, dʌž'd'i, 'jabłʌ'katʌ; — c'ʌ'diš : 'c'ąd'ʌ, m'ʌ'sa : 'm'ąsu, r'ʌ'katʌ: 'r'ąkʌ, s'ʌ'češ : 's'ačʌ, sf'ʌš'ta : sf'ąš, sf'ʌ-'tot : sf'ąt, sn'ʌ'got : sn'ąk, šl'ʌ'zot : šl'ąš, l'ʌ'ta : 'l'ątu.

2.14. Од претходново излагање произлегува следното:
фонемите /i u/ можат да стојат и во акцентиран и во неакцентиран слог;

фонемата /ə/ во основниот алофон се реализира во акцентиран слог, додека во неакцентирана позиција таа звучи поблиску до /a/;
фонемите /e o/ во неакцентиран слог се неутрализираат со /i u/; во одделни случаи можат да се сретнат и затворени алофони [ę ǫ] и тоа претежно во туѓи зборoформи, сп. bęr'berin, dę'mek, pęr'de покрај pir'de, tǫk'mak;
фонемата /ą/ се реализира само под акцент, а во неакцентиран слог има алофон [ʌ] со различни степени на редукција;
фонемата /a/ исто така во својот основен алофон се јавува само под акцент, а во неакцентиран слог се реализира нешто повисоко, позатворено [ʌ].*

2.15. По однос на консонантите поограничена дистрибуција покажуваат само фонемите /ą/ и /ə/. Првата и со двата свои алофони [ą ʌ] го палатализира претходниот консонант и се јавува само зад палатализиран консонант, сп. b'ął, 'v'ąrʌ, d'ął, z'ąš, 'noz'ʌ, 'l'ątu, 'n'ąštu, 'p'ąn, 'r'ąpʌ, 's'ąnka, sf'ąt.
Фонемата /ə/ по правило се јавува само зад тврд консонант.

2.151. Во група со ликвидите /r ł/ вокалот /ə/ на почетокот редовно стои зад ликвидот, сп. 'łəska, rʌ'ži, rəš, 'rəžda. Во средните слогови може да стои и зад и пред ликвидите, зависно од бројот на консонантите и карактерот на консонантската група, сп. 'gərłu, 'kərliš, 'zərnu — grʌn'čarin, trən, v'rəba, или: 'pəlin, 'vəłna — d'łəŋgu, s'łənce, s'łəba.

2.16. Групи од два вокали не се многу чести, и тие што ги најдовме во материјалот се претежно во туѓи лексеми, а во домашните само во случаи каде што се загубил некој консонант во интервокална позиција и на морфемската граница со предлог, сп. 'parẹa, 'neuk, 'baiš, 'zainc, zʌi'noš, nʌi'noš (naednaš), p'raiš (praviš), nʌ'okuł, nʌ'orʌku, nʌ'ostrin, čʌ'ušin, 'g'aur, p'rau (pravo), ja'urt (jogurt), m'ʌ'uka, 'nou (novo), bru'iš, pui'din, tru'ica, z'ąiš||z'ąš, bu'as (bogaz).

2.17. Групи од два исти вокали се исто така ретки. Во материјалот најдовме само неколку примери, сп. kaba'at.

2.18. Групи од по три вокали во материјалот не се потврдени.

2.19. Ретки се случаите со извршена контракција на два вокала. Ги најдовме само следниве примери: 'sa:t покрај 'saxat, len' (← leen ← legen), v'ąš (v'ẹeš), z'ąš покрај z'ąiš, p'ąš (p'ẹeš), pl'ąš, tkaš (tkacš), šiš (šieš).

### *2.2. Консонантизам*

2.21. По однос на позицијата во зборoформите само звучните опструенти се ограничени; тие не можат да стојат на крајот. Сонантите и безвучните опструенти можат да стојат во сите позиции.

2.22. Нема секвенци од звучен и безвучен опструент. Звучните опструенти не можат да стојат пред безвучните, а безвучните не можат да стојат пред звучните.

---

* Во примерите што следуваат редукцијата на |a| на крајот не ја одбележуваме од технички причини.

2.23. Консонантите /č ǯ š ž/ без оглед на позицијата по однос на вокалите се изговараат лесно палатализирани [č' ǯ' š' ž'], сп. č'ij, 'č'ełu, 'č'arnu, 'č'opka, 'č'udu, ǯ'ep, ǯ'a'de, š'es, š'ał, ž'ał, 'ž'itu, ž'əłt, 'ž'ova.

2.24. Сите други консонанти пред предните вокали /i e ą/ со сите нивни алофони се изговараат со слаб степен на палатализација, која не е фонолошки релевантна.

2.25. Пред задните вокали /a o u/ можат да стојат и палатализираните и тврдите (непалатализираните) консонанти. Опозицијата по признакот палаталност заправо се реализира во односнава позиција. Сп. 'lam'a, 'm'aŋka, 'um'a (: umiš), st'ran'a, -iš (: st'rana — stra'nata), i'n'a -iš (: i'na ,edna'), di'n'a, diti'n'a, n'u'rija (бразда), 'kol'a -eš (: koła), 'b'ąl'a -iš (: b'ąła), b'l'udu, kl'uč, 'd'er'a — d'i'r'eš, 'm'ąr'a -iš (: 'm'ąra), 'sip'a -iš, 'p'ąsuk, g'rab'a -iš, 'div'ak, m'rav'a, 'rabut'a -iš (:'rabuta), b'rat'a, t'a, t'u't'un', 'rend'a-iš, i'd'upkʌ, 'kos'a -iš (: kosa), 'm'as'a -iš, 's'ara, 'pros'ʌk, s'ur'tuk, 'l'az'a -iš, k'u'še, 'g'aur, g'oł, g'um.

2.26. Мекоста може да биде дистинктивна и на крајот, сп. z'ent 'земен': z'ent' 'зет', kat : kat', len : len' (леген). Меѓутоа, во ред случаи мекоста е факултативна со тенденција да се загуби, сп. du'łap : du'łap'ut, pʌ'zar : pʌ'zar'ut, или: bu'nar || bu'nar'.

2.27. Пред консонантите од палатализираните фонеми може да се јави само /l'/ и тоа доста ретко, сп. 'l'ul'ka. Кај другите консонанти опозицијата тврди — меки се неутрализира во корист на првите, сп. s'fin'a : s'finski, kon' : 'konski, sol' : suł'ta.

2.28. Консонантски групи

2.281. Од сонантските групи на почетокот се јавуваат само mł-, ml'- и mr-: m'ładi, m'l'ąku, mras.

Групата mn- не е можна (→ mł, ⓝn) сп. m'łogu, młuk покрај nuk.

Почетна група од сонант+опструент нема.

2.282. Од секвенците на опструенти во почетокот се одбегнуваат: vn- (→ ⓝn): nuk, 'nuci, 'nətr'ʌ, pč- (→ pš): p'šeła (додека групата ps- се пази: p'sovani, psałt, p'sałaš).

2.283. Ретки се на крајот групите -st, -št, сп. krəs, 'radus, šes, dəš, peš покрај most, post.

2.284. Од другите консонантски групи не се можни уште sr, zr, žr (→ str, zdr, ždr), сп. st'r'ąda, stram, st'r'ądnu, strib'ra, st'r'əšta, st'r'ątiš, дури и strʌ'pot (srpot), zdr'ął, st'rəci (srce), zd'r'ąpča.

2.285. Во најголем број случаи се одбегнува и внатрешната група vn (→ mn): p'rəmna, u'səmnuva, 'ramnu, gum'no (govno), p'l'ąmplʌtʌ.

2.286. Има тенденција и за елиминирање на групата dn, сп. 'pana (padna), p'lajna (pladnina), puj'no (po edno), pui'noš (po ednoš), 's'ejnu (seedno), како и групите dv, tv: na'javam (najadvam), na'revam (naredvam), str'ą-vam (stretvam), 'tojut (tvojot).

2.287. Групи од два исти консонанти не се констатирани.

## 2.29. Одделни консонанти

2.291. Фонемата /j/ поограничена дистрибуција има на почетокот на зборо-формите. Во таа позиција не може да стои пред предните вокали, сп. i'ce (јајце), i'deni (јадење), 'elin, 'endru, 'entrəva. Меѓутоа, во интервокална позиција пред истиве вокали /j/ по правило се јавува, сп. z'mijit, 'čiji, ba'jir, ka'jiš, u'dajička, du'jiš, pi'ješ, 'nejẹn.
По однос на консонантите /j/ не се јавува зад палатална согласка, сп. 'zem'a, di'v'ak, li'l'ak, xi'l'ada, 'bəl'i (билје), 'z'el'i (зелје), zd''ravi (здравје), s'nopi — s'nop'itu (сноп̣е), lu'z'e (лозје), dəm'b'e (дәбје).

2.292. Фонемата /ł/ се јавува во два алофона: пред задните вокали, пред консонант и на крајот се реализира како дентален глас [ł], а пред предните вокали неговата артикулација се поместува на алвеолите кон тврдото непце [l'] и во таа позиција неговиот изговор се неутрализира со изговорот на фонемата /l'/, сп. 'bołna — 'bołnu: 'bol'in, 'bivuł: bi-vu'l'ica, b'ął — 'b'ąła — 'b'ąło: 'b'ąl'i. На крајот и пред консонант факултативно се јавува и алофонот [u̯]: žau̯, 'dou̯nu.

2.293. Фонемата /l'/ се јавува пред заден вокал, пред консонант и на крајот сп. si'l'ani, 'lel'a, l'ut, 'l'ul'a, 'l'ul'ka, sol'.

2.294. Назалот /n/ пред веларните /k g/ се реализира како [ŋ]: fraŋk, 'pajʌŋk, 'm'aŋka, aŋ'garija.

2.295. Сонантот /r/ никогаш не се јавува во групите rC- и CrC.

2.296. Консонантот /v/, одн. [w] пред лабијалните вокали на почетокот и во интервокална позиција се изговара многу слабо, а често и наполно се губи, сп. 'woda, p'rawu, ži'wot, покрај 'oda, oł (voł), 'osuk (vosok) (в. 3.43).
По однос на консонантската позиција /v/ не може да стои зад безвучен опструент, сп. s'f'ąšta, s'finsku, s'fir'a, 'tikfa, 'žentfa, 'bənčfa.

2.297. Фонемата /ʒ/, која е доста ретка, има и доста ограничена дистрибуција. Најчесто се јавува во група со /n/: vənʒi'lif, 'vənʒil, in'ʒik, 'pajʌnʒi, pa'lanʒa, во одделни случаи и прд вокал: 'buʒa, ci'ʒałnik (цедало), udu'ʒat, u'ʒat', 'ʒadnu, 'ʒidam, ʒim'bil, ʒin'gija (узенгија).

2.298. Фонемата /ǯ/ до колку се јавува во домашни зборови секогаш стои во група со /n/: 'vənǯi (јаже), łʌn'ǯa, łʌn'ǯica, łan'ǯif, 'łənǯiš, rʌjin'ǯina, gʌn'ǯi ‚rži' (за коњ).

2.299. Фонемите /k' g'/ се многу ретки. Се јавуваат во туѓи зборови и можат да стојат пред сите вокали и на крајот, сп. biri'k'at, k'ef, k'uf'te, k'u'tek, dju'šejk', i'lejk', il'mek', g'ol, g'ub're, g'um (3.2).

*2.3. Прозодија*

2.31. Кај парадигматските зборови разликуваме два основни акцентски типа: парадигма со морфолошки утврден акцент, сп. 'baba — 'babʌta — 'babi — 'babite, 'vikʌm — 'vikʌš — 'vikʌme — 'vikʌt, и парадигма со подвижен акцент. Подвижноста на акцентот се изразува кај следниве морфолошки типови: а) кај именките: 1. b'rada — b'radi : brʌ'data — bra'dite, 2. głas — g'łasuvi: głʌ'sot, 3. peš : piš'ta, 4. 'čendu — 'čendutu : čin'da — čin'data, 5. k'riłu : kri'łotu — kri'ła — kri'łata; b) кај глаголите: 'bera : bi'reš — bi're, g'rad'a : grʌ'diš.

2.32. Во зборoформите со четири и повеќе слогови, ако акцентот треба да падне на четвртиот слог од крајот, тогаш се јавува на претпоследниот слог втор акцент, кој е по јачина еднаков со првиот, сп. 'carica : 'cari'cata, 'kožuvi : 'kožu'v'etu, 'jagn'i'čanta, 'košni'cata, 'łobu'data, 'negu'vəjut, g'łasu'v'etu, 'kažu'vaxa. Ако е првичниот акцент на крајните слогови (последниот или претпоследниот), тогаш вторичниот акцент се јавува за два слога напред, сп. kafe'ne : 'kafe'netu.

## 3. ИСТОРИСКИ ИЗВОД

*3.1. Вокализам*

Вокалите /i e a o u/ потекнуваат од соодветните вокали во појдовниот систем. Освен тоа:

i ← e во неакцентиран слог: i'l'en, sfin'tec (2.12)

e ← ь: d'en'

← ę: 'm'esu, а најчесто во група со назал /n m/: g'r'enda, k'l'entfa, 'm'eŋka, na'r'enduvʌm, 'p'enta, p'ent', 'p'entuk, 'endru, 'r'end'a, 'žentfa, 'čendu, irim'bica (← erem'bica)

← ě во одделни лексеми во акцентиран слог, сп. 'v'edru, 't'era

← секундарно во групата čer-: 'červ'a ‚црви', čęr'va ‚опинци', čę-'r'ąša

ą ← ě во акцентиран слог: br'ąk, v'ąk, 'd'ądu, 'd'ąt'a, l'ąp, 'l'ątu, 's'ąmʌ, 's'ąŋka, ču'v'ąk

← ę во одделни случаи најчесто во група со /n/: 'm'ąŋka, 'm'ąjʌnc, ku'čąnta, во неакцентиран слог: 'jagn'ʌnta, 'jagn'ʌ, v'r'ąm'ʌ

← а зад /č š/ во одделни случаи, сп. 'čąjut, 'čąša, 'šąjka, 'šąrka (секогаш под акцент)

ə ← ъ во коренски слог: dəš, dəx, 'dənu (дно), s'nəxa, sən, 'dəska, 'məkn'a, 'səxnuvʌm

← у во сите позиции, сп. bəł, 'vəm'a, 'kəsału, 'kətka, 'məška (мишка), 'pətʌm (питам), p'łətku (плитко), sən, sət,strʼʌ'xət'ʌ (← strěxytě), b'łəxʌ (← blъxy), 'n'egu'vət'ʌ (← ńegovytě)

← ǫ во коренска морфема: 'gəska, 'kəšta, 'mətnu, 'rəka, и во група со /m/ пред лабијален консонант: 'gəmba, dəmp, rəmp, 'rəmbiš, skəmp, 'səmbuta, и со /n/: 'vənʒil, 'vəŋgil, 'vənʒi, 'vənturi, vəŋgli'narin, g'rənd'ʌ, 'kəndu, kənt, 'kəŋkul, ləŋk, mənč (маж), 'məndru, 'məŋka, sə 'mənčiš, 'pajʌŋk, prənt', p'rənčka, 'rəŋka, rəŋ'kaf, rʌn'čica, 's'ąkʌnd'ʌ, səŋk, 'sənduvi, 'səndiš

← секундарното ъ: łən'ʒa (лажа), łʌn'ʒica, łʌn'ʒif, 'məŋgła, 'v'at'ʌr, 'mokrʌ

← ŗ во група со r: 'gərłu, 'kərliš, 'zərnu, b'rəšnił, grʌn'čarin, trən, v'rəba, x'rəskʌm

← ļ: žəłt, 'pəlin, 'vəlna, d'łəŋgu, vłək, s'łənci, s'łəza, 'jabłʌka

← a, ą со редукција во неакцентиран слог (2.13)

a ← ĕ во одделни лексеми: l'ap, 'l'ata (лета), 'p'asuk, cał

← ǫ во суфиксни и флексивни морфеми, сп. 'dignał, 'dignaxa, 'p'era, pi'rat

u ← o со редукција во неакцентиран слог: 'mozuk, 's'ełu, uda'ja (2.12)

← i со лабијализација зад č, š, ž, нерегуларно: ču'buk, čuf'čija, ču'men', ču'vija, čuv're, čum'ber, šur'bet, žuf

← ə во соседство со лабијален консонант во одделни лексеми, сп. pump — 'pumpuvi (напук), 'pumka (пупка), 'muška ruba, nʌ-'pułn'uvʌm

o ← ъ во афиксни морфеми, сп. gʌr'nok, v'ʌ'kot, d'en'di'n'ot.

### *3.2. Консонантизам*

Консонантите /j l r m n p b v t d c s z č š ž k g x/ потекнуваат од соодветните консонанти во појдовниот систем. Палатализираните консонанти /m' n' l' r' p' b' f' v' t' d' c' ʒ' s' z'/ се добиени од соодветните тврди консонанти пред предните вокали /i e ą/ (в. 2.24). Повеќето од нив ја континуираат старата палатализираност и палаталност и во други позиции на зборoформите: пред вокалот /a/ во 1. л. сг. и 3. л. пл. на презентот кај глаголите од и-група, сп. 'um'a, 'um'ʌt — 'um'iš, st'ran'a -iš, 'b'ąl'a -iš, sə 'bor'a -iš, 'sip'a -iš, g'rab'a -iš, 'rabut'a -iš, g'rad'a -iš, 'kos'a -iš, на крајот пред мекиот ь, сп. d'en', sol', d'ev'it', pənt', p'ent'. Во ред случаи палатализираните консонанти се добиени и по аналогија, морфолошки, како, на пример, во 1. л. сг. през. кај глаголите од типот: 'kəłn'a — kəł'n'eš, 'm'et'a — mi't'eš, 'rast'a — rʌs't'eš, p'rend'a — prin'd'eš, 'pas'a — pʌ's'eš, 'd'er'a — di'r'eš, p'łav'a — płʌ'v'eš (тематскиот консонант се изедначил во сите лица).

Освен тоа:

j ← i зад друг вокал во одделни случаи, сп. puj'na (← poina ← po edna), p'lajna (pladnina)

← е кај броевите, сп. idi'najsti, dva'najsti, d'vajsti, t'rijsti

← хијатско во случаи како: p'raja (prav'a), 'ostaja (ostava), us'tajʌm, 'xubʌja, k'lajanc (kladenec), 'cạja (ceda)

← во група со к' (jk') на крајот во туѓи лексеми, сп. i'lejk', l'u'l'ajk', ku'najk', cu'rajk' (3.2)

ł ← l̨ во група со /ə/: 'vəłna, s'łəza

← Ĺ на крајот во одделни случаи, сп. žał, 'vənʒił, 'kəŋkuł

l' ← lь: sol'

← lj: xi'l'ada, 'lil'ʌk

r ← r̨ во група со /ə/: 'zərnu, v'rəba

m ← ę во секвенцата /em → im/ пред лабијален преграден консонант, сп. irim'bica

← ǫ во секвенцата /əm/ пред лабијален преграден консонант, сп. 'gəmba, dəmp, dłəm'bok, 'rəmbiš, skəmp, 'səmbuta

← v во секвенцата /vn/: p'rəmnu, si u'səmna (2.285)

m' ← m пред j: 'z'em'a, 'łam'a

n ← ę во секвенците en, ạn, пред преграден нелабијален консонант, сп. z'ent', 'endru, 'm'eŋka, p'ent', pu'l'ạnta, 'm'ạjʌnc, одн. in (← en): gu̇vin'darin, sfin'tec

← ǫ во група со /ə/ исто така пред нелабијален консонант, сп. 'vənʒił, 'vəŋgił, g'rəndʌ, gən'ʒot, drəŋk, 'kəndu, 'kəŋkuł, 'məndru, mənč, 'rəŋka (в. 3.1)

← секундарно во извесен број случаи во секвенцата /ən/, сп. bənc (боз), 'bənčfa (бочва), d'łənuk, łʌn'ža, łʌn'ʒica (лажица), 'məŋgła 'rənʒi, s'təŋgłu (стакло), и во pin'teł (петел), 'p'entuk

n' ← nь: d'en', 'kam'en'

← n по аналогија на крајот во одделни случаи, сп. jur'gan', su'mun', во 1. л. сг. през. кај глаголите од типот 'kəin'a

f ← xv: 'fałba, 'fašta, fʌr'l'ovʌm

← x во одделни случаи: ku'žuf — ku'žufut, 'n'ạftu (некој), prʌf'čułčʌ (прасенце)

← v зад безвучна согласка, сп. 'žentfa, k'lentfa, s'mokfa, 'tikfa, 'bənčfa, sfat, sf'ạt, s'far'a

← аналошко во некои случаи, сп. 'łofut

← ономатопејско: 'fuči

← туѓо: fʌj'da, fʌ'nar

v ← ϑ (со протеза) пред континуантот на почетното ǫ: 'vənturi, 'vənʒi, 'vənʒił, 'vəŋgli'narin

v' ← vj: 'd'iv'ʌk, m'rav'a, z'drav'i (здравје)

t ← ť во секвенцата /št/: 'kəšta, 'dəštira, p'łaštʌm

← секундарно во групата sr: stram, st'r'ebru (2.284)

t' ← tь: 'd'esit', z'ent', но 'z'entufci, p'ent', pənt' — 'pənt'ut
← tь̨j: b'rat'a, sf'i't'e (цвеќе)
← t аналошки во одделни случаи, сп. pʌ'łat', iz'm'et'

d ← ḋ во секвенцата /žd/: 'v'ążda, 'miždu, 'sażda
← секундарно во групите /zd/ и /žd/: zdr'ął, žd'r'ąrčʌ (ждребе)

c' ← s' во 'c'ąja (сејам)
← t' во 'c'ąstu (тесто)

ʒ ← z редовно во групата nz: bʌn'ʒot, 'vənʒił, gʌn'ʒot, 'pajʌnʒi, mun-'ʒura, in'ʒik, во одделни случаи и пред вокал, сп. 'buʒa, 'ʒadna, nʌ'ʒat
← d во 'ʒigʌš (← digaš)

s' ← sj: p'ros'ʌk

z ← ʒ: z'v'ązda

č ← š во секвенцата /nš/ во mənč (← mənš ← mənž)
← t' во: 'čąstu (← t'ąstu), či'če (← t'iče), сп. či'če voda
← c во 'čerkfa

ǯ ← ž во секвенцата /nž/, сп. łʌn'ǯa (лажа), łʌn'ǯica, łʌnǯi'čarnik, mʌn-'ǯot (: mənč), rʌn'ǯi ‚ржи', pʌjin'ǯina, vən'ǯa (*ǫže), tʌn'ǯiš (*tǫž-)
← tuŕo: ʌbʌn'ǯija, bił'ǯuga, ǯam, ǯʌ'mija

š ← ś: noš, p'l'eška, и во секвенцата št: nuš'ta, 'gašťʌ, v'r'ešta, 'kəšta, p'łaštam
← č во секвенцата pč: p'šeła, pši'to (2.282)
← s во одделни случаи, сп. šl'ąs, š't'erna, l'i'šica

ž ← ḋ во секвенцата /žd/: 'v'ążda, 'miždu, pu'miždu, 'sadži, nʌ'xožda, 'paždʌm

k' ← tuŕo: k'u'še, k'u't'ek', k'u'le
← k на крајот во tuŕи лексеми, сп. k'urk', kʌ'pajk' — kʌ'paci, i'lejk' — i'leci

g' ← tuŕo: g'oł, g'a'ur, g'em, g'ub're

k ← g по аналогија, сп. b'r'ąkut : br'ąk (breg), p'łukuvi : płuk (plug), łʌŋ'kot : ləŋk (ləng)

x ← s во секвенцата /sč/ во одделни случаи, сп. k'rəxčʌ (: krəs).

3.21. Освен тоа звучните опструенти се добиени од соодветните безвучни, а безвучните од соодветните звучни во резултат на регресивна асимилација по звучност.

3.22. Безвучните опструенти од звучните се добиени и на крајот.

### *3.3. Прозодија*

3.31. Појдовниот прозодиски систем не претрпел понатамошни фонолошки промени, но се извршени значителни морфолошки промени (2.3).

### *3.4. Губење на одделни гласови*

3.41. Неакцентираните вокали поради квантитетската редукција во бројни случаи во повеќесложните збороформи често се губат, сп. pun'd'ąłnik, t'fojta, 'licinta, 'našta, biv'lica.

3.42. Вокалот /o/ редовно се губи на почетокот во примерите: 'paška, 'pinci.

3.43. Фонемата /v/ се губи во ред случаи во интервокална позиција, сп. 'nou (novo), p'raiš — p'rajʌt (pravat), 'ostʌja (ostava), 'xubʌja (xubava), us'tajʌm (ostavam), p'rau (pravo), d'r'ąu (dr'ąvu), на почетокот пред лабијален вокал, сп. 'od'a — 'odiš (vodiš), 'oda (voda), oł (vol), 'on'a (von'a), 'osuk (vosuk), u'nešt, uš'tina, udi'nica (vodenica), 'ujku (vujko), и во консонантските групи: vn-, сп. nuk, 'nuci, 'nətr'ʌ, tv: 'tojut, 'tojta, u'tori (otvori), čit'rətʌk (četvrətok), потоа во заменките: se (sve), 's'ąkuj, 's'ąkutri.

3.44. Согласката /t/ често се губи во крајните групи -st, -št, сп. šes, pos, mas, 'miłus, dəš, noš — nuš'ta, peš — piš'ta, но и čis$^{t}$, čus$^{t}$ (: čuzda) (2.283).

3.45. Гласот /d/ се губи во повеќе случаи во интервокална позиција, сп. k'łajʌnc (kladenec), dʌ — 'vijmi (vidime), zvaj (zvadi), 'c'ąja — c'ąš (ceda — cediš), p'łajna (pladnina), во изведените глаголи од ‚иде': poj (pojdi), za — 'pojmi (pojdeme), како и во групата dn, сп. puj'no, puj'na, nai'noš (po edno, naednoš), 'pana (padna).

3.46. Фонемата /x/ се загубила во неколку одделни случаи, сп. l'ap, mo-'una (moxuna).

3.47. Во одделни случаи се губи и /m/: 'ijʌm (imam).

### *3.5. Метатеза*

Извршена метатеза наоѓаме во примерите: 'vəŋgił (← vəglin), 'garvan, bʌrdʌ'vica (bradavica), av'jar (ajvar).

БОЖИДАР ВИДОЕСКИ

# **СЕКАВЕЦ** (Λιβαδοχωριον; ОЛА 113)

## 1. ИНВЕНТАР

### *1.1. Вокализам*

| | | |
|---|---|---|
| i | ə | u |
| e | a | o |

### *1.2. Консонантизам*

**1.21.** Сонанти

| | | | |
|---|---|---|---|
| | | | m |
| | | | m’ |
| | ł | r | n |
| | l’ | r’ | n’ |
| j | | | |

**1.22.** Опструенти

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | v |
| p’ | b’ | | v’ |
| t | d | | |
| t’ | d’ | | |
| c | ʒ | s | z |
| c’ | | s’ | z’ |
| č | ǯ | š | ž |
| k | g | x | |
| k’ | g’ | | |

**1.221.** Нема потврди за постоење на фонемите /f’ ʒ’ x’/.

**1.222.** Фонемите /č ǯ š ž/ фонетски се палатализирани [č’ ǯ’ š’ ž’].

*1.3. Прозодија*

1.31. Сите вокали можат да бидат акцентирани. Неакцентираните вокали се изговараат нешто пократко од акцентираните.

1.32. Акцентот е слободен и подвижен (в. 2.3). Како дистинктивен признак тој се користи кај глаголите за разликување на аористот и имперфектот и аористот и презентот кај некои глаголи, сп. 'vika (3. сг. през.): vi'ka (3. сг. аор.).

## 2. ДИСТРИБУЦИЈА

*2.1. Вокализам*

2.11. Дистрибуцијата на вокалите е релативно слободна. Тие можат да стојат на почетокот, во средината и на крајот.

2.12. Сите вокали можат да стојат во група со секој, со некои ограничувања на фонемата /ə/.

2.121. Вокалот /ə/ не може да стои на почетокот и на крајот на зборoформите. Во група со сонантите /r ł/ а пред консонант на почетокот на зборoформите /ə/ редовно се јавува зад сонантот, сп. rəš, 'rəždʌ. Во средината на зборoформите во група со /r ł/ меѓу консонанти местото на /ə/ во однос на сонантот зависи најчесто од бројот на консонантите што следат, од бројот на слоговите во зборoформата, понекогаш и од карактерот на соседниот консонант, сп. kər'tičinʌ, š'tərkəł, 'zərnu, cər'ven, 'fərli, dər'var, žəłt, pəłn, но: prəč, k'rəmnik, c'rəŋkʌ, t'rəsi, p'rəstin, b'łəxʌ, g'łətni, dłək, z'łəčkʌ, s'łəzʌ, s'łəncẹ.

2.122. Вокалите во група со /r/ доста често се распоредуваат (со метатеза) како во претходниот параграф, сп. vər'tenu (←vreteno), kur'mit, pur-'dava (prodava).

2.13. Секвенци од два исти вокали по правило во овој говор не се контрактираат, сп. kum'šii, t'riisi (triese), 'saat'.

2.14. Неакцентираните /e a o/ во сите позиции на зборoформите се реализираат како [ẹ ʌ ọ] или се неутрализира нивната опозиција спрема /i ə u/ во корист на последниве, сп. pẹ'teł, 'nepcẹtọ, 'uxcẹ, pʌ'un, pʌ-tʌ'rok, 'jałọvi, dọmʌ'zet', čọ'v'ačẹ, или: zi'len, žit'var, 'jajci, 'pariti, gu-vẹ'dar, pu'roj, 'izvur, 'sełu, prə'sincʌ, rəm'nicʌ, gu'l'ami, 'me̯ic (mesec).

2.15. Вокалот /i/ во позиција зад друг вокал се реализира како [i̯], сп. b'le̯i (←blei←blee), 'ła̯i (lai←lae), 'me̯ic (meic←→mesic←→mesec), но и: dvʌ'icʌ.

2.16. Вокалот /o/ под акцент на почетокот се реализира како [ᵘo]: 'ᵘokọ.

*2.2. Консонантизам*

2.21. По однос на позицијата во зборoформите само звучните опструенти се ограничени; тие не можат да стојат на крајот. Сонантите и безвучните опструенти можат да стојат во сите позиции.

2.22. Нема секвенци од звучен и безвучен опструент. Звучните не можат да стојат пред безвучните, а безвучните не можат да стојат пред звучните опструенти.

2.23. Палатализираните консонанти имаат ограничена дистрибуција. Палатализираноста е дистинктивна по правило пред вокалите, и тоа пред /a/ како континуант на ě во акцентиран слог, како и во случаи каде што меѓу консонантот и вокалот порано имало /j/, сп. 'm'arʌ, 'l'atǫ, n'am, 'r'akʌ, 'p'anʌ, b'ał, 'v'arʌ, 't'asnu, 'd'adu, 'c'anʌ, 's'anu; 'zem'ʌ, z'rav'ę, b'rat'ʌ, li'l'ak, 'zel'ę, 'koz'i (zemja, zdravje, bratja, zelje, kozji). Консонантите /l' n' t'/ можат да се јават и пред другите задни вокали, пред консонантите и на крајот на зборoформите, сп. kl'uč, 'zel'kʌ, sol', 'sol'cʌ, 'ban'ʌ, den', zet'.
Фонемите /k' g'/ исто така не се позиционо ограничени, сп. 'k'erkʌ, tər'čajk'i, 'k'el'af, g'i'miʌ, g'ol'.

2.25. Непалаталните опструенти пред предните вокали се изговараат леко палатализирани, но нема опозиција меѓу палатализираните и непалатализираните.

2.26. Консонантски групи

2.261. Од консонантските групи на почетокот не можат да стојат секвенците од p+c, č, како и групата vn, сп. či'nicʌ, 'čełʌ, čę'łarnik (pčenica, pčela), nuk, 'nətrę (vnuk, vnətre).

2.262. На крајот не можат да стојат групите -st, -št: mos, płoš (в. 3.46).

2.263. Исто така на крајот се необични групите од r, l+n, сп. 'cərən (cərn), 'pəl'ən (pəln).

2.264. Од другите консонантски групи треба да се истакнат како необични: секвенците str, zdr, ždr, сп. 'bisrǫ, 'osri, 'sesrʌ, s'rojnik, z'ravi, ž'r'abi (sestra, zdravje, ždrebe), tsk: b'racki, gu'vecki, stn: 'radǫsni, šč: 'exči (← ešče : ež), 'noxči (noxče ← nošče : nož), 'pərxči (← pərxče ← pərsče : pərst). Меѓутоа, групата tč овде е можна, сп. b'ratčę, gu'vetčę (: brat, gu'vedo).

2.265. Секвенци од два еднакви консонанти се ретки. Имаме по два—три примера само за /j/ и /t/, сп. 'najjak, 'petti, dę'vetti.

2.27. Одделни консонанти

2.271. Сонантот /j/ не може да стои пред предните вокали во иницијална позиција. Во интервокална позиција во соседство со предните вокали се јавува факултативно, а најчесто и наполно се губи, сп. z'mii, ku'ri(j)ʌ.

2.272. Фонемата /ł/ не може да стои пред предните вокали и пред /j/.

2.273. Сонантот /n/ пред тврдите велари се реализира како [ŋ]: 's'aŋkʌ, 'maŋgǫ.

2.274. Фонемата /v/ пред лабијалните вокали се реализира како [u̯]: 'u̯odʌ, u̯oł, mrʌ'u̯utnik, а често и сосема се губи (в. 3.45).

2.275. Фонемите /k' g'/ се многу ретки; се јавуваат, главно, во туѓи зборови (v. 3.2).

2.276. Африкатите /ʒ ʒ́/ исто така се ретки. /ʒ́/ се јавува претежно во туѓи зборови и морфеми (в. 3.2). /ʒ/ има ограничена дистрибуција; се јавува, главно, во групата ʒv: ʒ'viskʌ, ʒ'v'azdʌ, поретко и на почетокот пред вокали, сп. 'ʒigʌ.

*2.3. Прозодија*

2.31. Кај парадигматските зборови разликуваме два основни акцентски типа: парадигма со морфолошки утврден акцент, сп. 'baba — 'babi — 'babata — 'babite, 'imam — 'imaš — 'ima — 'imame — 'imate — 'imat, и парадигма со подвижен акцент. Се среќаваат следниве модели со подвижен акцент: (кај именките) а) 'grat — g'radǫvę : grʌ'do — g'rʌdǫ'vetǫ, 'zəp — 'zəbi : zə'bo — zə'bitę, b'radʌ — b'radi : brʌ'datʌ — brʌ-'ditę, 'kərf : kərf'ta, 'čełǫ — 'čełʌ : čę'łotǫ — čę'łatʌ; б) k'riłǫ : kri'łotǫ — kri'l'a — kri'l'atʌ; (кај глаголите) а) p'letʌ : plę'teš — plę'te — plę'temę — plę'tetę — plę'tat (презент).

2.32. Во зборoформите со четири и повеќе слогови, ако акцентот треба да падне на четвртиот слог од крајот, тогаш се јавува на претпоследниот слог втор акцент, кој е по јачина еднаков со првичниот, сп. 'jari'bicʌ, k'rastʌ'vicʌ, 'bišin'cetʌ, 'mačin'cetʌ, 'səbǫ'tatʌ (: 'səbǫtʌ), g'radǫ'vetǫ.

## 3. ИСТОРИСКИ ИЗВОД

*3.1. Вокализам*

Вокалите /i e a o u/ потекнуваат од соодветните вокали во појдовниот систем. Освен тоа:

i ← y: 'dirʌ, 'ribʌ, sin
← e со редукција: 'poli (pole), pipi'rugʌ, gəsi'nicʌ, sfi'tul'kʌ, i'zik (2.14)
← u со делабијализација во одделни лексеми, сп. i'nicʌ (← junica)

e ← ь: den', u'cet'
← ę: g'redʌ, 'čedǫ
← ĕ во неакцентиран слог: rę'katʌ (: 'r'akʌ), pęsǫk'livǫ 'm'astǫ (: 'p'asuk)
← ъ секундарно пред крајното /r/: 'v'atęr
← секундарно во примерите од типот 'červǫ, 'cəręn, 'pəl'ęn покрај 'pəl'ən

ə ← ъ во коренски слог: 'bəčvʌ, dəš, məx, sən
← ǫ во коренска морфема: 'gʌbʌ, 'gəskʌ, 'kəštʌ, pət', p'rəčkʌ
← ъ секундарно: łə'žicʌ, 'məgłʌ, 'cəfti
← ŗ во група со /r/: 'gərłǫ, vrəx, c'rəkvʌ
← ļ во група со /ł/: b'łəxʌ, g'łətni, žəłt
← e во неакцентирани слогови (со редукција, најчесто пред сонантите r, ł, n): 'večər, 'gabər, 'osər, 'xitər, 'vənʒəł, 'kisəł, š'tərkəł, 'arən, 'žedən, 'kožən, 'sitən
← ı во турски зборови: a'xər, 'ajgər, kəs'met'

a ← ǫ во афикси: pʌd'nał, bę'rat
← ě во акцентирани слогови: 'd'adǫ, ʒ'v'azdʌ, ži'l'azu, m'l'aku, n'am, 't'astu, 'c'api, ču'v'ak

o ← ъ во афиксни морфеми: płə'žok, ru'čok, 'nosǫ (← nosot)

u ← o во неакцентирани слогови (со редукција): gu'l'am, 'gosput', 'd'adu, 'denuvi, łuv'ʒia, 'nokut', ku'liva (в. 2.14)
← i со лабијализација во одделни случаи, сп. ču'reša, ču'viʌ

### *3.2. Консонантизам*

Консонантите /j l r m n p b v t d c s z č š ž k g x/ потекнуваат од соодветните консонанти во појдовниот систем. Палатализираните консонанти /mʼ nʼ lʼ rʼ pʼ bʼ vʼ tʼ dʼ cʼ sʼ zʼ/ се добиени од соодветните тврди консонанти во позиција пред вокалот /a/ како континуант на ě во акцентирана позиција (сп. 2.23).

Освен тоа:

j ← i зад друг вокал во одделни случаи, сп. v'riį (← vrii ← vrie), 'meįc (← meic ← mesic) (в. 2.15)

ł ← ĺ во одделни случаи: pri'jatęł, du'iłkʌ, ci'diłkʌ, и др.
← ł во група со /ə/: vəłk, žəłt, d'łəgǫ, s'łəzʌ

lʼ ← ĺ: klʼuč, kə'delʼʌ
← lь: solʼ, 'zelʼkʌ

n ← ń во одделни позиции и случаи, сп. i'minʌ, 'sirəni (← sireńe)

nʼ ← ń: 'banʼʌ, konʼ
← nь: denʼ
← n аналошки во одделни примери, сп. bʌł'kanʼ

r ← ŕ
← ŗ во група со /ə/: sərp, 'sərcę, trən, rəš

f ← xv: 'fojnʌ, 'falʼʌm
← x во поодделни лексеми, сп. 'ełfʌ, 'łopuf, suf
← tuŕo: fes, 'furnʌ
← ономатопејско: of, 'fuči

v ← ⱱ (со протеза) пред континуантот на иницијалното ǫ: 'vəglin (← vəglen), 'vətuk

t ← ť во група со š: 'kəštʌ, p'lešti

tʼ ← tь: zetʼ, 'łakutʼ, pətʼ
← tь̨j: b'ratʼi, c'vetʼę
← аналошки на крајот, сп. a'jatʼ, 'saatʼ, su'fatʼ, u'cetʼ

d ← ď во група со ž: 'v'aždi, 'meždʌ

dʼ ← dь: 'gospudʼ → 'gosputʼ

c ← č во групата čŗ-: 'cərən
← s во групата ps: 'vapcʌ

ʒ ← z во групата zv: ʒ'viskʌ, ʒv'arˌ и на почетокот пред вокал во поодделни лексеми: ʒęv'gar, 'ʒirʌ

z ← ʒ
č ← š во групата pš: či'nicʌ (← pčenica ← pšenica)
ǯ ← во туѓи зборови и морфеми, сп. ǯep, łuv'ǯiʌ
← ž во одделни случаи, сп. nu'ǯiŋkʌ (дем. од noga)
š ← ť во група со t: 'kəštʌ, s'v'aštʌ, 'faštʌ
ž ← ď во група со d: 'v'aždi, 'meždu
k' ← ť во неколку лексеми и во морфемата -jk'i, сп. dǫmʌ'k'in, 'k'erʌ, (k'e), tər'čajk'i
g' ← во туѓи зборови, сп. g'ol', g'on, g'i'miʌ
x ← š во групата šč во: 'noxči (← nosče : nos), 'exči (← ešče : ež)

3.21. Освен тоа звучните опструенти се добиени од безвучните, а безвучните од звучните во резултат на регресивна асимилација по звучност.

3.22. Безвучните опструенти на крајот се добиени и од соодветните звучни парници.

### *3.3. Прозодија*

Појдовниот систем не претрпел понатамошни фонолошки прозодиски промени, но се извршени значителни морфолошки промени (сп. 2.3).

### 3.4. *Губење на йоодделни гласови*

3.41. Неакцентираните вокали поради квалитетската редукција во повеќесложните збороформи често се губат, особено пред членските морфеми, сп. 'jarbicʌ покрај 'jari'bicʌ, bʌ'bintʌ (babinata), słʌ'bintʌ (slabinata), sp'lintʌ (splinata).

3.42. Вокалот /o/ редовно се губи на почетокот во: 'paškʌ (opaška), 'pinci (opinci).

3.43. Сонантот /j/ се губи пред предните вокали, сп. ę'len, 'esin.

3.44. Опструентот /p/ се губи во почетната група pč: či'nicʌ (pčenica) (в. 2.261).

3.45. Согласката /v/ често се губи пред лабијалните вокали, сп. 'odʌ (voda), 'osuk (vosuk), ułu'var (vołovar), u'dar (vodar), udi'nicʌ (vodenica), 'biuł (bivol), biu'licʌ (bivolica), p'rau (pravo), 'ujkǫ (vujko).
Исто така се губи /v/ и во секвенцата vn на почетокот: nuk, 'nukʌ (vnuk), 'nətrę (vnatre) (в. 2.261), и во заменките 'seki, 'site.

3.46. Консонантот /t/ редовно се губи во групата str: 'sesrʌ, srax, s'r'axʌ (стреа), во крајните групи -st, -št: pos, 'pərs, dəš, płoš, на крајот кај броевите од типот d'vajsi, pidi'se (dvaeset, pedeset).

3.47. Гласот /d/ редовно се губи во групата zdr: zraf.

3.48. Консонантот /x/ се загубил во групата xl, сп. l'ap, 'ładnǫ.

### *3.5. Метатеза*

Извршена метатеза наоѓаме во заменските форми изведени од vь̯s-, сп. s'ak, 's'aki, 'seki, 'sički, 'sitę.

БОЖИДАР ВИДОЕСКИ

# **ПЛЕВНА** (Πετρουσσα; ОЛА 113а)

## 1. ИНВЕНТАР

### *1.1. Вокализам*

| | | |
|---|---|---|
| i | ə | u |
| e | a | o |

### *1.2. Консонантизам*

1.21. Сонанти

| | | | |
|---|---|---|---|
| | | | m |
| | | | m’ |
| | ł | r | n |
| | l’ | r’ | n’ |
| j | | | |

1.22. Опструенти

| | | | |
|---|---|---|---|
| p | b | f | v |
| p’ | b’ | f’ | v’ |
| t | d | | |
| t’ | d’ | | |
| c | | s | z |
| c’ | | s’ | z’ |
| č | | š | ž |
| k | g | x | |
| k’ | g’ | | |

1.221. Нема потврда за постоење на фонемата /x’/.

1.222. Фонемите /č š ž/ фонетски се палатализирани [č’ š’ ž].

### *1.3. Прозодија*

1.31. Сите вокали можат да бидат акцентирани. Акцентираните вокали се изговараат малку нешто подолго од неакцентираните.

1.32. Акцентот е слободен и подвижен (в. 2.3). Како дистинктивен признак тој се користи кај глаголите во презентот и аористот кај некои глаг. типови, сп. 'igra, 'nosi (3. л. сг. през.): ig'ra, no'si (3. л. сг. аор.).

## 2. ДИСТРИБУЦИЈА

### *2.1. Вокализам*

2.11. Сите вокали можат да стојат на почетокот, во средината и на крајот на зборо формите.

2.12. Во принцип сите вокали можат да стојат во група со секој.

2.13. Исто така е слободна дистрибуцијата на вокалите и во однос на консонантите.

2.14. Секвенци од два исти вокали не се чести, но во принцип се можни. Само во неколку случаи е констатирана контракција, сп. 'ma:la (←maala ←maxala), 'sa:t (saat).

2.15. Вокалите /e a o/ во неакцентиран слог во сите позиции на зборо формите подлежат на редукција и имаат алофони [ę ʌ ǫ], сп. ę'zik, 'kamęn', v'r'amę, 'polę, 'zel'ę, 'vadʌ, kʌ'kəf, nʌu'čił, słʌ'vej, 'vinǫ, s'tarǫ, 'dojdǫx, или се неутрализира нивната опозиција спрема /i ə u/ во корист на последниве, сп. pi'ra, pi'teł, głə'vinʌ, słə'ninʌ, du'bər, gu'l'am, su'kak, 'łobudʌ, 'radus, u'reł, u'cet'.

2.16. Фонемата /ə/ во неакцентиран слог се изговара нешто поотворено од нормалното акцентирано /ə/, поблиску до /a/. Во оваа позиција тоа се изедначило фонетски со редуцираното неакцентирано /a/ и имаме алофон [ʌ], сп. gʌsę'nicʌ (gəsenica), kʌ'de, sʌ'birʌ, k'rotʌk, 'petʌk.*

2.17. Вокалот /ə/ зад палатализирана согласка во членската морфема за м. р. во неакцентиран слог се изговара нешто понапред и позатворено, сп. 'kon'ę, 'pət'ę.

2.18. Вокалот /o/ под акцент се реализира како [ᵘo̯], сп. ᵘo̯błʌk, ᵘo̯brʌs, ᵘo̯gən', ᵘo̯či, gᵘo̯ł, kᵘo̯n', 'mᵘo̯l'ba.

### *2.2. Консонантизам*

2.21. Сонантите и безвучните опструенти можат да стојат во сите позиции на зборо формите — на почетокот, во средината и на крајот.
Звучните опструенти не можат да се јават на крајот.

2.22. Нема секвенци од звучен и безвучен, како и од безвучен и звучен, вклучувајќи ја и фонемата /v/, само со тоа ограничување што /v/ зад безвучен опструент подлежи на прогресивна асимилација, сп. sfat, tfoj.

* Од технички причини во примерите што следуваат ова нема да го предаваме, како и полуредукцијата на /a/ на крајот.

2.23. Сите непалатални консонанти пред предните вокали се изговараат со слаба палатализација, која не е фонолошки релевантна.

2.24. Палатализираноста е дистинктивна пред задните вокали, пред консонант и на крајот, сп. 'm'ara, 'n'akuj, den', 'ten'k'i, 'l'atǫ, 'l'udi, 'bol'ka, 'zel'ka, sol', gr'ax, car', b'ał, 'p'ana, 'v'ara (:'vara — глагол), dv'a, 'd'adǫ (: 'dade), d'ał (: dał — глагол), 't'ałǫ, zet', pet', pət', c'ał, 's'ami (← s'ame : 'sami).

Фонемите /k' g'/ не се позиционо ограничени, сп. k'ef, k'ar, k'or, k'umk, 'k'itka, g'ol', g'um, 'g'eris.

2.25. Фонемата /j/ не се јавува во иницијална позиција пред /e/, а во интервокална позиција пред /e/ се среќава ретко, а најчесто наполно се губи.

2.26. Фонемата /ł/ има две реализации — [ł] пред задните вокали, на крајот на зборoформите и пред консонант, сп. g'ława, g'łuvǫ, łoj, dał, и лесно палатализирано [l] пред предните вокали и пред консонантите /k с č/, сп. 'polę, lis, vəlk, 'palci, pi'telče (: pi'teł).

2.27. Пред веларните /k g/ сонантот /n/ има алофон [ŋ], сп. 'graŋka, f'raŋga, а пред палатализираното /k'/ се реализира како /n'/, сп. g'ran'k'i, 'ten'k'i.

2.28. Согласката /v/ на почетокот пред заден вокал, а особено пред лабијалните /o u/ се реализира како [u̯], сп. u̯ar, 'u̯ərba, 'u̯ujkǫ, u̯$^{u}\breve{o}$ł покрај $^{u}\breve{o}$ł.

2.29. Фонемите /k' g'/ се многу ретки; се јавуваат претежно во туѓи зборови.

2.2.10. Секвенци од два еднакви консонанти се ретки; во материјалот ги најдовме само геминатите dd: nad'davam, и nn во примери како 'panna (padna), 'senna (sedna), 'ennǫ (edno).

### *2.3. Прозодија*

2.31. Кај парадигматските зборoформи разликуваме два акцентски типа: а) парадигма со морфолошки утврден акцент, сп. 'baba — 'babata — 'babi — 'babite, и б) парадигма со подвижен акцент. Акцентски модели со подвижен акцент се следниве: (кај именките) 1) grat — g'radǫvę : grʌ'də — g'radǫ'vętǫ, g'ława — g'łavi : głʌ'vata — głʌ'vitę, 'kərf : kərf'ta; 2) 'mesǫ : mę'sotǫ — mę'sa — mę'sata, 'polę : pǫ'letǫ — pǫ'la — pǫ'leta; (кај глаголите) во презентот: 1. p'leta : plę'teš — plę'te — plę'tetę, 'dərža : dər'žiš; 2. 'obęra : ubę'reš — ubę're (кога се префиксирани).

2.32. Во зборoформите со четири и повеќе слогови, ако е основниот акцент на почетниот слог, се јавува секундарен акцент на претпоследниот слог, сп. g'radǫ'vetǫ, 'katę'rička, 'łastu'vica, 'rastǫ'vare.

## 3. ИСТОРИСКИ ИЗВОД

### *3.1. Вокализам*

Вокалите /i e a o u/ потекнуваат од соодветните гласови во појдовниот систем. Освен тоа:

i ← y: bik, sin
← e со редукција: 'devit, pi'teł (в. 2.15)

e ← ь: den', len
← ę: ę'zik, 'edər, ret
← a зад палатален, одн. палатализиран консонант, сп. pi(j)e'nik, t'kaęč, pǫ'lena
← со протеза во ęvdǫ'vica
← секундарно во примерите од типот čerf, čęr'venǫ, čęr'nica

ə ← ъ: 'bəčva, dəš, sən, 'səxna, 'vətək, 'petək, kə'kəf
← ǫ: məš, 'vəžę, 'gəba, pət', 'rəka
← ъ секундарно во сите позиции на зборoформите, сп. 'məgła, 'cəfti, 'xitər, '$^{u}_{o}$gən'
← r̥ во група со /r/: sərp, 'sərcę, trən
← l̥ во група со /l/: vəlk, žəłt, 'pəlnǫ, dłək
← e во одделни случаи, најчесто пред /ł n/ во суфиксите -el, -tel, -en, сп. 'kisəł, pri'jatəł, 'zadən, 'siłən
← a со редукција во неакцентиран слог, сп. słə'nina (в. 2.15)
← турското ı: kəs'met, kə'tər

a ← ǫ во суфиксот -na-, сп. pʌd'nał
← ě во акцентиран слог, сп. b'ał, gu'l'ami, g'r'ax, dv'a, l'ap, 'p'ana, 's'anǫ

u ← o со редукција во неакцентиран слог, сп. gu'l'am, su'kak, 'radus (в. 2.15)
← i со лабијализација во одделни случаи, сп. ču'reša, ču'via, čuf-'lik', uču'men', s'ur'max.

### *3.2. Консонантизам*

Консонантите /j r m n p b v t d c s z č š ž k g x/ потекнуваат од соодветните консонанти во појдовниот систем. Палатализираните консонанти /m' n' l' r' p' b' v' t' d' c' s' z'/ се добиени од соодветните тврди консонанти пред ě, сп. 'm'ara, sn'ak, m'l'akǫ, l'ap, br'ak, 'p'ana, b'ał, 'v'atər', 't'asnu, 'd'ał, c'ał, 's'anǫ. Освен тоа:

ł ← l̥ во група со /ə/, сп. 'vəłna, 'səłza
← ĺ во одделни примери, сп. krał, pri'jatəł

l' ← ĺ: kl'uč, l'ut
← ль: sol', 'bol'ka, 'mol'ba

j ← со антиципација на мекоста кај /k'/, сп. 'vejk'ę, bu'bajk', spʌ'najk', mus'tajk', gǫ'łajk'

n ← d во групата dn, сп. 'panna (padna), 'ennǫ (edno), 'senna (sedna)
← ń во одделни лексеми, сп. 'bana

n' ← nь: den', 'kaṃęn', 'reṃęn'
← n на крајот во одделни случаи, сп. 'balkan' (по аналогија на слични образувања) и пред /k'/ во примери како 'ten'k'i

r ← r̨ во група со /ə/: 'sərcę, trən
← ŕ

r' ← rь: car', 'v'atər'
← r аналошки на крајот, сп. mi'sir', žir'

f ← xv: 'fati
← x во одделни лексеми на крајот, сп. ku'žuf
← v во групата vn, сп. fnuk
← туѓо: fes, fi'ner
← ономатопејско: 'fuči, of

v ← m во групата mn: s'tovna, 'tevnu
← ʊ̯ (со протеза) на почетокот пред континуантот на ǫ, сп. 'vəglin, 'vətək, како и во лексемата vʌɬ'tar'

t ← ť во група со /š/, сп. 'kəšta, s'f'ašta

t' ← tь: zeť', peť', pət'
← tь̯j: b'rat'a, c'vet'ę
← t пред /k'/ во секвенцата -tk'i, сп. 'k'it'k'i и на крајот по аналогија на слични примери, сп. 'lekʌt', 'imǫt'

d ← ď во група со /ž/: 'mežda

d' ← dь̯j: 'l'ud'ę || 'l'ud'i

c ← č во групата čr̨, сп. 'cərən
← s во групите /ps/, сп. 'vapca, /sk/, сп. g'racki

s' ← секундарно во примери како 'žalǫs', m'ładǫs' (← mładost' ← mladostь)

z ← ʒ: z'v'azda

š ← ť во група со /t/, сп. 'kəšta, rukʌš'tem

ž ← ď во група со /d/, сп. 'mežda, g'ražd'ʌnę
← ǯ во туѓи лексеми, сп. 'ožʌk

k' ← ť во 'vejk'ę
← k на крајот зад /i/, сп. i'zik'/i'zijk', bu'lik'/bu'lijk', и во друга позиција: spʌ'najk', bu'bəjk'
← туѓо: k'ef, k'ar, k'or

g' ← во туѓи зборови, сп. g'ak, g'ol', g'um

x ← j пред /c č/ во одделни случаи, сп. 'jaxcę, jʌx'činku
← k во групата kt, сп. 'laxtę, 'noxtę, 'doxtur
← š во секвенцата šč во одделни случаи, сп. 'noxči (←nošče : nož)
← секундарно пред иницијалното /i/, сп. 'xidi, 'xima, 'xigła, xim, 'xistina, поретко и пред /r/, сп. x'ripa.

3.21. Освен тоа звучните опструенти се добиени од соодветните безвучни, а безвучните од соодветните звучни опструенти во резултат на регресивна асимилација по звучност.

3.22. Безвучните опструенти се добиени од звучните и на крајот на збороформите.

### *3.3. Прозодија*

Појдовниот прозодиски систем не претрпел понатамошни промени, но се извршиле значителни морфолошки промени (в. 2.3).

### *3.4. Губење на одделни ѓласови*

3.41. Неакцентираните вокали поради квантитетската редукција често се губат во повеќесложните збороформи, сп. 'galca (galica), guv'dar (govedar), pun'dełnik (ponedełnik), 'vašta, 'našta (vašata, našata), 'elte (elate, elajte), pul'vina (połovina), s'ur'max (siromax), и др.

3.42. Вокалот /o/ редовно се губи на почетокот во лексемите: 'paška, 'pinci, ros'pija (orospija).

3.43. Согласката /v/ често се губи пред лабијалните вокали на почетокот, сп. 'ᵘo̯da (voda), ᵘo̯ł (voł), 'ᵘo̯sək (vosək), потоа во 'imę (vime), во групата sv во заменките s'ak, 'sički, понекогаш и во групите tv, dv, сп. u'tori, zʌ'tori (zatvori), dor (dvor).

3.44. Од другите консонанти во одделни случаи се губат уште: /t/ во крајните групи -st, -št, сп. gros, pros, šes, dəš, priš, čuš, /p/ во почетната група pč-, сп. či'nica, и /x/ во l'ap (xl'ab).

### *3.5. Метатеза*

Метатеза најчесто се јавува во групите со /r/, сп. gʌrni'čar (graničar), gər'dina (gradina), gər'mada, kǫr'mit' (kromit).

# DESCRIPTIONS OF THE PHONEMIC PATTERNS OF THE SLOVENIAN, SERBO-CROATIAN (CROATO-SERBIAN), AND MACEDONIAN DIALECTS EMBRACED BY THE GENERAL SLAVIC LINGUISTIC ATLAS

## SUMMARY

This book is a result of the joint efforts of Yugoslav dialectologists working under the auspices of the Yugoslav Inter-Academy Committee for Dialect Atlases (Međuakademijski odbor za dijalektološke atlase). The aim of the book is manifold: to bring to the dialectology of Slovenian, Serbo-Croatian (Croato-Serbian) and Macedonian systematic data on the phonemic patterns of a considerable number of popular dialects, to give to the history of these languages information on sound changes in various regions, and to provide suitable material for the comparative and typological study of sound patterns in the languages of the world. Circumstances have caused this book to contain more phonemic descriptions of Slovenian, Serbo-Croatian (Croato-Serbian) and Macedonian dialects than all scholarly literature to date. At the same time, it includes more detailed descriptions of the phonemic patterns in the dialects of a single linguistic area than any other publication in the world, as far as the authors are aware.

Work on this book proceeded from the activity surrounding the General Slavic Linguistic Atlas (the OLA), in which specialists from all Slavic and some non-Slavic countries have been participating since 1959. Using a questionnaire common to all Slavic languages (published in Moscow in 1965), the field workers of the OLA have investigated about 850 local dialects including 25 Slovenian, 77 Serbo-Croatian and 24 Macedonian dialects. A number of those dialects are spoken in the neighbouring non-Slavic countries (Italy, Austria, Hungary, Romania, Greece and Albania). The collecting of material according to this questionnaire from numerous local dialects made it possible to compile mutually comparable descriptions of their phonemic patterns. The present book embraces such descriptions of the abovementioned local dialects, based mainly on the material collected for the OLA. That material is extensive (an average of 3000 questions from each locality) but in some rare cases pertinent examples were nevertheless lacking, because it was composed for the needs of the Slavic linguistic region as a whole and not in order to study the specific problems arising in the abovementioned three languages.

The extent of the individual descriptions was determined on the one hand by the attempt to cover exhaustively all that is most significant from both the synchronic and the diachronic standpoints, and on the other hand by the need to avoid presenting too much detail. The principle was therefore adopted that phonemic phenomena limited to one or only a few lexemes should not be mentioned unless there was a particular reason for doing so.

The authors of the descriptions aspired to strict application of the structural method of phonemic analysis, but at the same time avoided methods and formulations whose validity would depend on the adoption of one particular school or trend in phonemic analysis. The aim of the book is not to demonstrate the primacy of such an approach, but to present the facts in such a way as to make the work more widey usabel. Wherever the phonemic analysis permitted alternatives, the solution closest to the phonetic reality, was selected. Besides this, of the alternative solutions it was always the same one which was chosen, in order not to create the impression of non-existent differences between dialects.

In order to reduce the number of differences between the descriptions in respect of the method of working or the presentation of material, and in order to achieve as even a quality of the description as possible the first draft of each description was analysed and discussed at editorial meetings, or offered for comment to the editor-in-chief who subsequently entered into an agreement with the author on the final text. In this way, the authors and editors worked jointly to produce a book with the features of teamwork but whose texts have retained the personal stamp of each author's style, since similarity between the descriptions was not insisted upon at any price.

At the beginning of the book the descriptions of Slovenian dialects are presented followed by descriptions of the Serbo-Croatian and Macedonian dialects, in accordance with the numbering of the dialects investigated in the OLA. Within each of the languages, the order of descriptions also follows the same pattern with the single exception of Serbo-Croatian, where the material is first grouped according to its dialect groups (Čakavian, Kajkavian and Štokavian). Some of the Slovenian dialects spoken outside Yugoslavia, as well as almost all the Serbo-Croatian dialects existing over the frontier, are numbered separately in the atlas (numbers 146—149, 146a—148a, 150—153, 158 and 169); these dialects, naturally in their own groups, were placed at the end.

To achieve greater clarity and ease of comparison, all the descriptions are composed on the same principle: 1. Phonemic inventory, 2. Distribution, 3. Historical origins of particular phonemes. Within each of these chapters there are the headings: 1. Vocalism, 2. Consonantism and 3. Prosody. Thus for example, number 1.1. contains an inventory of vocalic phonemes (including the syllabemes /r/ and /l/ where they exist), number 2.2. describes the distribution of consonants and number 3.3. is an explication of the historical origins of „prosodemes", the distinctive types in the prosodic system. In chapter 3, the historical retrospect, another heading 3.4. is introduced, containing cases of the disappearance of sounds and 3.5. in which cases of metathesis are recorded.

A radical deviation from the basic pattern of the descriptions is made by the group of descriptions which, instead of a systematic survey of the features of a given dialect, contains only a list of the differences between it and another dialect which has been described. It was only after lengthy discussions between the authors that it was decided to accept such a procedure, and this was primarily due to the need to keep the scale of the book within suitable limits and to reduce the amount of repetition. This method was used only in the case of dialects very close in their features.

In the historical sections of the descriptions (chapter 3 in each description) the present condition of the dialect is not derived directly from the Proto-Slavic pattern, but from a reconstructed older phase of the given language (Slovenian, Serbo-Croatian, or Macedonian). The descriptions of these „starting patterns", which precede the description of the present-day dialects of each language, are introduced in order to avoid repeated mentioning of processes common to all dialects of the given language. The „starting pattern" is located in an undetermined period which need not be chronologically the same for all sub-patterns of the phonemic pattern but which represents the last phase of joint development of all dialects of the same language. Thus, the sound changes common to all dialects of each of the three languages involved are enumerated for the first time in scholarly literature, or at least more broadly than ever before, in the descriptions of the „starting patterns" in the present book.

In the historical sections of the „starting patterns" (again chapter 3) these patterns are derived from the final phase of common Proto-Slavic development (again with the proviso than the individual elements in the pattern did not always have to coexist chronologically).

In all the texts in this book the same system of sound transcription is used — basically the one adopted by the OLA, with slight additions for specific phenomena in the languages in question. The system of transcription is presented and discussed in a text by Dalibor Brozović: *Sistem fonetske transkripcije* (The System of the Transcription of Sounds). Apart from this text, the first part of the book also contains an Introduction (*Uvod*) by Pavle Ivić, a list of the local dialects described (*Spisak ispitanih govora*), and a list of the field workers who have investigated those dialects (*Podaci o ispitivačima*).

# SADRŽAJ

Strana

Uvod — Pavle Ivić ..... 1
Spisak ispitanih govora ..... 11
Podaci o ispitivačima ..... 15
O fonetskoj transkripciji — Dalibor Brozović ..... 17

FONOLOŠKI OPISI SLOVENSKIH GOVOROV 27-218

Izhodiščni splošnoslovenski fonološki sistem — Tine Logar ..... 29

1. Solbica (Stolvizza) — Tine Logar ..... 35
2. Ošne pri Sv. Lenartu (Osgnetto) — Tine Logar ..... 41
3. Sv. Križ (S. Croce) — Tine Logar ..... 47
4. Šmartno v Brdih — Tine Logar ..... 53
5. Komen — Martina Orožen ..... 59
6. Cerkno — Jakob Rigler ..... 67
7. Srednja vas v Bohinju — Tine Logar ..... 73
8. Horjul — Tine Logar ..... 79
9. Valburga pri Smledniku — Francka Benedik ..... 87
10. Luče — Jakob Rigler ..... 93
11. Pomjan — Martina Orožen ..... 103
12. Hrušica — Jakob Rigler ..... 111
13. Babno polje — Albinca Lipovec in Francka Benedik ..... 119
14. Ribnica — Jakob Rigler ..... 125
15. Dragatuš — Tine Logar ..... 133
16. Bučka — France Novak ..... 139
17. Mostec — Jože Toporišič ..... 147
18. Šmarje pri Jelšah — Martina Orožen ..... 157
19. Spodnja Ložnica — Jakob Rigler ..... 165
20. Videm ob Ščavnici — Jakob Rigler ..... 173
21. Gomilice — Francka Benedik ..... 179
146. Potoče (Potschach) — Tine Logar ..... 183
147. Breznica pri Št. Jakobu v Rožu (Friessnitz) — Jakob Rigler ..... 193
148. Kneža (Grafenbach) — Tine Logar ..... 201
149. Gornji Senik (Felsőszölnök) — Tine Logar ..... 213

Strana

FONOLOŠKI OPISI SRPSKOHRVATSKIH/HRVATSKOSRPSKIH GOVORA 219—624

Ishodišni srpskohrvatski/hrvatskosrpski fonološki sistem — Dalibor Brozović i Pavle Ivić 221

**Čakavsko narječje** 227—294

22. Žminj — Petar Šimunović ... 229
23. Cres — Antun Šojat ... 235
24. Dobrinj — Dalibor Brozović ... 241
25. Rukavac — Vida Barac-Grum ... 247
34. Brinje — Božidar Finka ... 251
37. Sali — Božidar Finka ... 252
42. Komiža — Petar Šimunović ... 259
43. Trogir — Petar Šimunović ... 267
44. Vrbanj — Petar Šimunović ... 272
56. Lastovo — Dalibor Brozović i Josip Lisac ... 275
146a. Stinjaki (Stinatz) — Gerhard Neweklowsky ... 281
147a. Čemba (Schandorf) — Gerhard Neweklowsky ... 287
148a. Pajngrt (Baumgarten) — Gerhard Neweklowsky ... 289

**Kajkavsko narječje** 295—358

26. Močila — Vida Barac-Grum ... 297
27. Domagović — Vesna Zečević ... 301
28. Domaslovec — Antun Šojat ... 307
29. Začretje — Dalibor Brozović i Josip Lisac ... 315
30. Cubinec — Antun Šojat ... 325
31. Prelog — Antun Šojat ... 331
32. Virje — Antun Šojat ... 337
35. Trebarjevo Desno — Antun Šojat ... 343
153. Homok (Fertőhomok) — Dalibor Brozović i Josip Lisac ... 349

**Štokavsko narječje** 359—624

33. Trnovac — Mijo Lončarić ... 361
36. Mala Peratovica — Dalibor Brozović i Petar Šimunović ... 367
38. Lohovo — Dragomir Vujičić ... 373
39. Magića Mala — Dalibor Brozović i Josip Lisac ... 375
40. Strizivojna — Antun Šojat ... 383
41. Valpovo — Božidar Finka i Antun Šojat ... 387
44a. Kruč (Acquaviva Collecroce) — Dalibor Brozović ... 393
45. Otok — Dalibor Brozović i Ivka Brkić ... 399
46. Guber — Dalibor Brozović i Dragomir Vujičić ... 405
47. Drvetine — Dragomir Vujičić ... 411
48. Dobretići — Snježana Ćerić ... 417
49. Vijaka — Slobodan Remetić ... 423
50. Špionica — Dragomir Vujičić ... 431
51. Tramošnica — Dragomir Vujičić ... 437
52. Gradište — Božidar Finka i Antun Šojat ... 443

Strana

53. Sivac — Pavle Ivić ..... 449
54. Jazak — Pavle Ivić ..... 450
55. Bašaid — Pavle Ivić ..... 451
57. Grude — Dragomir Vujičić ..... 459
58. Lug — Dragomir Vujičić ..... 464
59. Kreševo — Nevenka Gošić ..... 467
60. Milići — Dragomir Vujičić ..... 473
61. Žepa — Dragomir Vujičić ..... 475
62. Osladić — Pavle Ivić i Slobodan Remetić ..... 477
63. Nemenikuće — Slobodan Remetić ..... 485
64. Uljma — Pavle Ivić ..... 491
65. Cavtat — Dalibor Brozović ..... 497
66. Jasenik — Dragomir Vujičić ..... 507
67. Kriva Rijeka — Slobodan Remetić ..... 513
68. Pakovraće — Slobodan Remetić ..... 519
69. Glibovac — Slobodan Remetić ..... 520
70. Kula — Slobodan Remetić ..... 521
71. Radovići — Dragoljub Petrović ..... 523
72. Reževići — Dragoljub Petrović ..... 528
73. Gorana — Dragoljub Petrović i Drago Ćupić ..... 529
74. Njeguši — Pavle Ivić i Dragoljub Petrović ..... 537
75. Golubovci — Pavle Ivić i Dragoljub Petrović ..... 543
76. Trebaljevo — Dragoljub Petrović ..... 551
77. Anđelat — Dragoljub Petrović ..... 552
78. Trijebine — Pavle Ivić i Slobodan Remetić ..... 559
79. Tučep — Pavle Ivić i Slobodan Remetić ..... 566
80. Srbovac — Pavle Ivić i Slobodan Remetić ..... 568
81. Drenča — Slobodan Remetić ..... 570
82. Velika Kruševica — Pavle Ivić ..... 571
83. Bukovac — Pavle Ivić i Slobodan Remetić ..... 573
84. Orahovac — Pavle Ivić i Slobodan Remetić ..... 579
85. Pljačkovica — Pavle Ivić i Slobodan Remetić ..... 587
86. Donji Dušnik — Slobodan Remetić ..... 589
87. Kalna — Pavle Ivić i Slobodan Remetić ..... 590
88. Jasenica — Slobodan Remetić ..... 595
150. Pogan (Pogány) — Dalibor Brozović ..... 597
151. Dušnok (Dusnok) — Dalibor Brozović ..... 603
152. Lovra (Lórév) — Pavle Ivić ..... 611
168. Klokotič (Clocotici) — Pavle Ivić ..... 612
169. Svinica (Sviniţa) — Pavle Ivić ..... 619

ФОНОЛОШКИ ОПИСИ НА МАКЕДОНСКИТЕ ГОВОРИ 625-822

Појдовен македонски фонолошки систем — Божидар Видоески ..... 627
90. Лазарополе — Божидар Видоески ..... 631
92. Вруток — Божидар Видоески ..... 639
93. Теарце — Божидар Видоески ..... 647
94. Ракотинци — Божидар Видоески ..... 655
95. Љубанце — Божидар Видоески ..... 661

Страна

96. Радожда — Божидар Видоески ..... 667
97. Звечан — Божидар Видоески ..... 679
98. Шлегово — Божидар Видоески ..... 687
99. Пештани — Божидар Видоески ..... 695
100. Извор — Божидар Видоески ..... 705
101. Дихово — Божидар Видоески ..... 711
102. Витолиште — Божидар Видоески ..... 723
103. Радовиш — Божидар Видоески ..... 731
104. Герово — Божидар Видоески ..... 739
105. Фурка — Божидар Видоески и Коста Пеев ..... 745
106. Бобошчица (Boboshtica) — Божидар Видоески ..... 753
107. Вамбел (*Μοσχοχωριον*) — Божидар Видоески ..... 763
108. Нестрам (*Νεστοριον*) — Божидар Видоески ..... 769
109. Тиолишта (*Τοιχιον*) — Божидар Видоески ..... 775
110. Тремно (*Καρδια*) — Божидар Видоески ..... 783
111. Кронцелево (*Κερασεαι*) — Божидар Видоески и Коста Пеев ..... 791
112. Висока (*Οσσα*) — Божидар Видоески ..... 801
113. Секавец (*Λιβαδοχωριον*) — Божидар Видоески ..... 811
113а. Плевна (*Πετρουσσα*) — Божидар Видоески ..... 817

SUMMARY — Pavle Ivić ..... 823
SADRŽAJ ..... 825

SOUR GRAFIS „MINERVA" Subotica, sa n. sol. o.
OOUR štamparska delatnost
Za štampariju: graf. inž. Lazar Andrašić
Tiraž: 2000 primjeraka

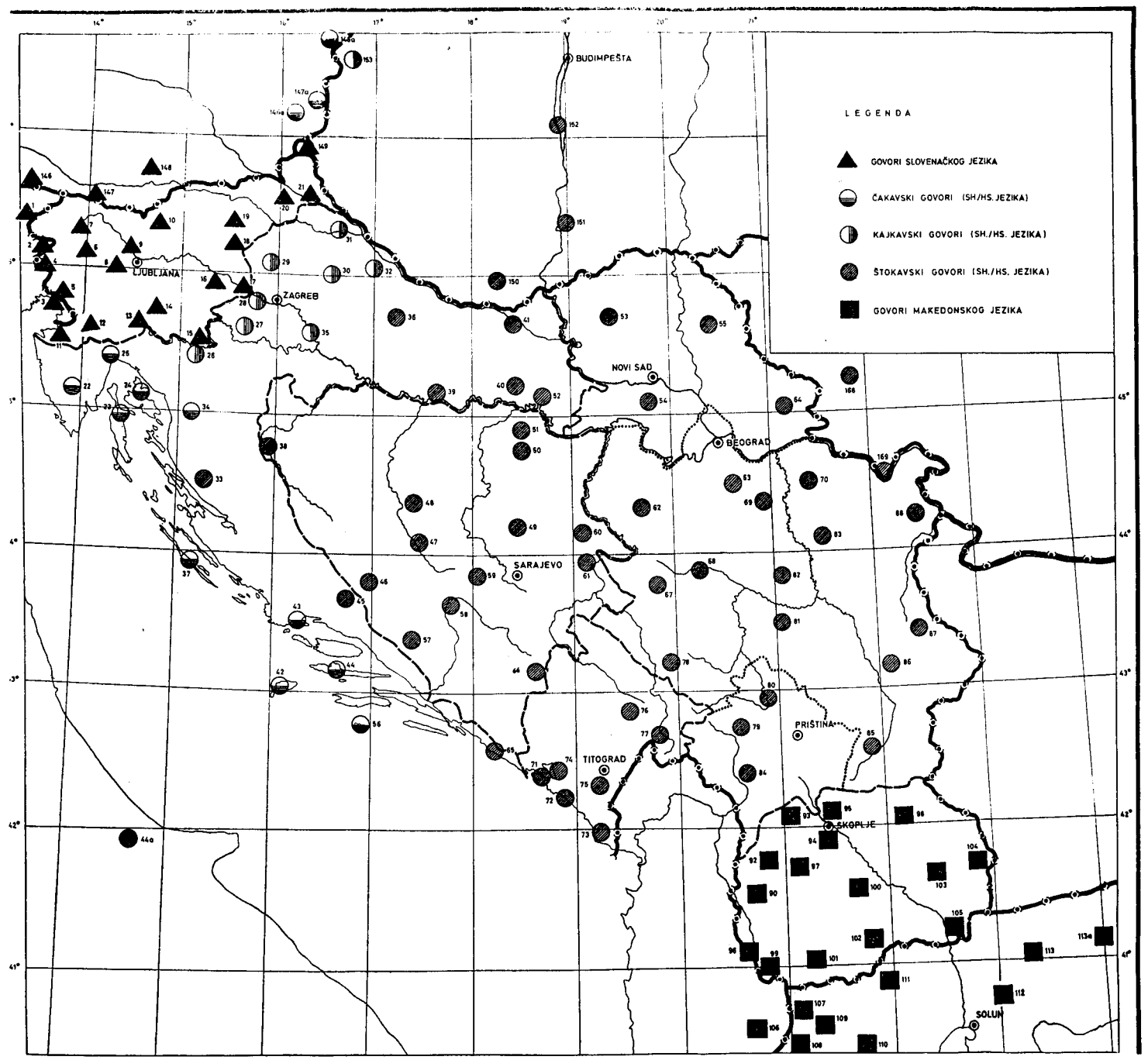
LEGENDA
GOVORI SLOVENAČKOG JEZIKA
ČAKAVSKI GOVORI (SH/HS. JEZIKA)
KAJKAVSKI GOVORI (SH./HS. JEZIKA)
ŠTOKAVSKI GOVORI (SH./HS. JEZIKA)
GOVORI MAKEDONSKOG JEZIKA
BUDIMPEŠTA
LJUBLJANA
ZAGREB
NOVI SAD
BEOGRAD
SARAJEVO
PRIŠTINA
TITOGRAD
SKOPLJE
SOLUN